

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞEM'Î DÎVÂNİ: BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAREN ÜNLÜ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. MEHMET ÖZDEMİR

BİLECİK, 2023

10425700

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ŞEM'Î DÎVÂNİ: BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

YAREN ÜNLÜ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ÖZDEMİR

BİLECİK, 2023

10425700

BEYAN

“Şem’î Dîvânı: Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİKKURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.	
DESTEK ALINMIŞTIR	DESTEK ALINMAMIŞTIR
Destek alındı ise;	
Destekleyen kurum;	
Desteğin Türü	Proje Numarası
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)	
2- TÜBİTAK	
Diğer;.....	
ETİK KURUL onayı var ise;	
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	/.....

Yaren ÜNLÜ

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu hem siyasi hem de kültürel bakımdan gelişerek ve bu yüzyıldaki padişahların da yönetimiyle birlikte büyüyerek altın çağını yaşamış ve dünyanın en büyük devletlerinden biri olmuştur. Sınırlarını doğuda İran batıda Macaristan, kuzeyde Kırım ve güneyde Afrika'nın kuzeyine kadar genişletmiştir. Devletin büyümesiyle bilim, kültür, sanat ve edebiyatta da gelişme ve ilerleme devam etmiş ve halkın refah seviyesi yükselmiştir. 16. yüzyılda devleti yöneten padişahlar (II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Sultan II. Selim, Sultan III. Murat ve Sultan III. Mehmet) şair padişahlardır ve bu yüzyılda bulunan diğer şairlere göre dönemin seçkin şairleri arasında yer almaktadırlar. Sözü edilen padişahlar şiire ve edebiyata önem vermelerinden dolayı şairleri ve sanatçıları himaye ederek ve onları ödüllendirerek dönemin edebî gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde pek çok farklı kültürü barındırmıştır. Önemli kültür merkezlerinde yaşayan şairlerin şiirlerinin de birbirine benzer olduğu görülmektedir. Anadolu'nun en önemli kültür merkezi İstanbul olsa da Bursa, Konya, Amasya, Kütahya ve Manisa gibi şehirler yüzyılın önemli merkezleri arasında yer almaktadır. Osmanlı'nın batıdaki önemli kültür merkezlerinden biri de Rumeli'dir. Osmanlı kültürünün, Rumeli coğrafyasına (Selanik, Üsküp, Filibe, Sofya ve Priştine) kültür ve sanat merkezleriyle yerleşmesinin edebiyata ve sanata katkılarından dolayı Rumeli'nin önemi oldukça fazladır. Bu coğrafyada yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu Müslümandır. Rumeli şairlerinin şiirlerinde ortak kültürden ziyade o yöreye ait kültürel özelliklere daha fazla yer verildiği görülmüştür. Arapça ve Farsçanın dil üzerindeki hâkimiyeti bu yüzyılda artmıştır.

Osmanlı döneminde Rumeli'de yetişen şairlerden biri de Şem'î'dir. Kosova sınırları içinde Prizren'de dünyaya gelen Şem'î'nin asıl adı kaynaklarda geçmemektedir. Aynı mahlasa sahip pek çok şair bulunduğu için eserleri de birbirine karıştırılmıştır. Tasavvuf sahasında kendisini yetiştiren Şem'î'nin şairliği ile ilgili değerlendirmeler, bazı tezkirelerde yer almaktadır. Şem'î'nin mahlasıyla ilgili bilgi veren tezkireler zayıf, çelimsiz, ve sarı benizli olması sebebiyle kendisine bu mahlası uygun gördüğünü ifade ederler. Şem'î, şiirlerinde Türkçeyi ustaca kullanmış, atasözü ve deyimlere sıkça yer vermiştir. *Şem'î Dîvânı*'nın bir yazma nüshası, Hayati Develi'nin özel kütüphanesinde bulunmaktadır. Diğer iki nüsha ise

Kahire Milli Kütüphanesi ve John Rylands Kütüphanesi'ndeki mecmuaların derkenar kayıtlarında bulunmaktadır. *Şem'î Dîvânı* üzerine, Murat Ali Karavelioğlu, bu üç nüshadan hareketle bir doktora çalışması yapmıştır. Bu çalışma, Karavelioğlu'nun doktora tezinde ortaya koyduğu *Şem'î Dîvânı* metninden yola çıkılarak hazırlanmış bir bağlamlı dizin ve işlevsel sözlük çalışmasıdır.

Eski metinlerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından “Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” (TEBDİZ) projesi çalışmaları önem arz etmektedir. Bu proje kapsamında eserlerdeki kelimeler, metinde kazandıkları anlamlar doğrultusunda sözlük oluşturulmaktadır. Böylelikle herhangi bir eserde bulunan kelimelerin, kullanım bağlamlarına göre kazandığı anlamlar tespit edilebilmektedir. Bu düşünceden hareketle *Şem'î Dîvânı*'nın günümüz okuyucusu tarafından iyi bir şekilde anlaşılabilmesini sağlamak, şairin anlam dünyasını belirlemek ve söz varlığının hangi bağlamda kullanıldığını tespit etmek amacıyla bu tez çalışmasını hazırlamaya çalıştık.

Çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren ve katkı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca TEBDİZ projesinin yürütücüsü olan Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK'a ve projede emeği geçen tüm hocalarıma, maddi ve manevi olarak hep yanımda olan ve desteğini asla esirgemeyen anneme, babama teşekkür ederim.

Yaren ÜNLÜ

2023

ÖZET

ŞEM'Î DÎVÂNÎ: BAĞLAMLI DİZİN ve İŞLEVSEL SÖZLÜK

Klasik Türk Edebiyatı 13. ve 19. yüzyıllar arasında varlığını devam ettirmiş ve en görkemli dönemini 16. yüzyılda yaşamıştır. Şairlerin düşünce dünyası, kullandıkları mazmunlar, kültürleri ve dönemin sosyal, siyasi, kültürel şartları doğrultusunda oluşan Klasik Türk şiirinin günümüzde anlaşılmasını sağlamak için Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü (TEBDİZ) projesi yürütülmektedir. Bu proje ile günümüze kadar yazılmış olan eserlerdeki sözcüklerin hangi anlamda ve bağlamda kullanıldığını amaçlamaktadır. “Şem’î Dîvânî: Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük” başlıklı tez de bu amaçla ve TEBDİZ projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında, Murat Ali Karavelioğlu tarafından doktora tezi olarak yayımlanmış olan *Şem’î Divanı* transkriptli olarak TEBDİZ sistemine yüklenmiş daha sonra divandaki şiirlerin ve kelimelerin anlamları dönemine göre değerlendirilip ve anlamlandırılmış olan kelimeler elektronik veri tabanında bir araya getirilerek eserin sözlüğü oluşturulmuştur. Çalışma, iki bölüm ve *Şem’î Dîvânı* sözlüğünü içeren ekten oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde şairin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde divanda bulunan deyimler, atasözleri, hadis, dua, ayet ve kelimeler-kibar ifadeleri örnekler verilerek sunulmuştur. Son bölümde ise *Şem’î Dîvânı*’nın bağlamlı dizin ve işlevsel sözlüğü bulunmaktadır. Bu bölümde eserde bulunan tüm sözcükler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Bu çalışma sayesinde sadece *Şem’î Divan*’ında geçen kelimelerin anlamları ve bağlamları değil aynı zamanda *Şem’î Dîvânı*’nın anlam dünyası ve divandaki söz varlığı ortaya konulmaya çalışılmış, böylelikle hem klasik Türk edebiyatı çalışmalarına hem de Türkçenin tarihsel sözlüğüne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şem’î, Şem’î Divanı, 16. yüzyıl Türk edebiyatı, Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük, TEBDİZ.

ABSTRACT

ŞEM'Î DÎVANI: CONTEXTUALIZED INDEX AND FUNCTIONAL DICTIONARY

Classical Turkish Literature continued its existence between the 13th and 19th centuries and experienced its most glorious period in the 16th century. In order to ensure that Classical Turkish poetry, which was formed in line with the world of thought of the poets, the symbols they used, their culture and the social, political and cultural conditions of the period, is understood today, the History and Literature Texts Contextual Index and Functional Dictionary (TEBDİZ) project is being carried out. This project aims to determine the meaning and context in which words are used in the works written until today. "Şem'î Dîvânı: Contextual Index and Functional Dictionary" was prepared for this purpose and within the scope of TEBDİZ project.

In the first stage of the study, *Şem'î Dîvân*, which was published as a doctoral dissertation by Murat Ali Karavelioğlu, was uploaded to the TEBDİZ system with transcripts, then the meanings of the poems and words in the divan were evaluated according to the period and the words that were interpreted were brought together in the electronic database and a dictionary of the work was created. The study consists of two chapters and an appendix containing the dictionary of *Şem'î Dîvânı*. The first part of the study focuses on the poet's life and works. In the second part, idioms, proverbs, hadiths, prayers, verses and expressions of kind words in the divan are presented with examples. In the last section, there is a contextual index and functional dictionary of *Şem'î Dîvânı*. In this section, all the words in the work are listed alphabetically.

This study aims to reveal not only the meanings and contexts of the words in *Şem'î Dîvân*, but also the world of meaning of *Şem'î Dîvân* and the vocabulary in the divan, thus contributing to both classical Turkish literature studies and the historical dictionary of Turkish.

Keywords: Şem'î, Divan of Şem'î, 16th century Turkish literature, Contextual Index and Functional Dictionary, TEBDİZ.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1
SÖZLÜK KULLANMA KILAVUZU (YÖNTEM)	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEM'Î'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ

1.1 Hayatı.....	5
1.2. Şem'î Mahlaslı Diğer Şairler	6
1.3. Edebi Kişiliği ve Üslubu	8
1.3.1. Rumeli Yöresine Ait İfadeler	8
1.3.1.1. Be	8
1.3.1.2 Begüm.....	9
1.3.1.3. -cığım, -ciğim Hitapları	9
1.3.1.4. Di.....	10
1.3.1.5. Gör e	10
1.3.1.6. -eyim ayım yerine -am, -em biçimlerinin kullanılması	10
1.3.1.7. İnsaf eyle	11
1.3.1.8. Efendi.....	11
1.3.1.9. Hey.....	12
1.3.1.10. Hele.....	12

1.3.1.11. Pes, bes	13
1.3.1.12. Vay	13
1.3.1.13. Ya/ya	13
1.3.1.14. Yüri var	14
1.3.2. İsme ve Şehre Yazılmış Gazeller	15
1.3.2.1. Mustafa (G.2)	15
1.3.2.2. Bursa (G. 103)	15
1.3.2.3. Yusuf (G. 120)	16
1.3.2.4. Hasen (G. 129)	17
1.3.2.5. Hasen Bali (G. 187)	18

İKİNCİ BÖLÜM

PRİZRENLİ ŞEM'Î DÎVÂNÎ'NİN ŞEKİL ve MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1 Şekil Özellikleri	19
2.1.1. Nazım Şekilleri	19
2.1.2. Vezinler	19
2.2 Söz Varlığı	21
2.2.1. Deyimler	22
2.2.2. Atasözleri	40
2.2.3. Hadis	42
2.2.4. Ayet	42
2.2.5. Dua	43
2.2.6. Kelam-ı Kibar	43
SONUÇ	44
KAYNAKÇA	45
EK	49

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ţ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṡ	غ	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	ķ
ح	ḥ	ك	k, g, (ñ)
خ	ḫ	ڭ	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, ḏ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

KISALTMALAR LİSTESİ

c.: Cilt

FS. : Farsça Gazel

G. : Gazel

K. : Kaside

K: Kaside

Kı : Kıta

Mat. : Matla

Mrb. : Murabba

A: Atasözü

D: Deyim

Çev. : Çeviren

Düz. : Düzenleyen

Haz. : Hazırlayan

TEBDİZ: Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük Çalışması

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

s. : Sayfa

S. : Sayı

yy. : Yüzyıl

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TEİS: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.1 Prizrenli Şem’î Dîvân’ındaki Nazım Şekilleri ve Kullanım Sayısı.....	19
Tablo 2.2. Prizrenli Şem’î Dîvânı’nda Yer Alan Vezinler ve Geçtiği Şiirler.....	20
Tablo 2.3. Prizrenli Şem’î Dîvânı’nda Kullanılan Deyimler, Anlamları ve Örnek Beyitler.....	22

GİRİŞ

Geniş bir coğrafyada hüküm sürdürmüş olan Osmanlı Devleti'nde klasik Türk şiiri de paralel bir şekilde yayılarak ve diğer kültürlerin de etkisiyle birleşerek yüzyıllarca varlığını devam ettirmiştir. Yakın coğrafyadaki diğer kültürlerin etkisiyle şiirimize Arap ve Fars edebiyatlarından çok fazla kelime, tamlama ve mazmunlar girmiştir. Bu sebeple günümüz şartlarında klasik şiiri okumak, anlamak ve yorumlamak zorlaştığından birçok araştırma ve inceleme yolları aranmıştır. Bu araştırma ve inceleme yöntemlerinden biri de TEBDİZ (Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük) adıyla bilinen elektronik sözlük sistemidir. Bu sözlük sayesinde klasik Türk şiirindeki eserlerde yer alan sözcüklerin anlamları ve hangi bağlamda kullanıldıklarına dair bilgiler belirlenebilir olmuştur.

Bu çalışmada hazırlanan word formatındaki metin Gentium Plus font ile transkripsiyonlu olarak hazırlanmıştır. *Şem'i Divan*'ında bulunan 191 gazel, 15 kaside, 1 mesnevi, 1 muhammes, 2 murabba, 2 tarih, 2 beyit ve 1 kıt'a işlevsel sözlük ve bağımlı dizin veri tabanını oluşturan www.tebdiz.com elektronik veri tabanına yüklenmiştir. Çalışmada Şem'i'nin Farsça yazılan 5 gazeline, 1 kasidesine ve 1 kıt'asına yer verilmemiştir. Daha sonra anlamlandırma aşamasında sözlüklerden, tez ve makalelerden, TEBDİZ sisteminin ortak verilerinden ve diğer önemli kaynaklardan da yararlanılarak divandaki kelimelerin bağlamına uygun anlamlar verilmiştir. Anlamlandırma işlemi bittikten sonra elektronik ortamda işlenen kelimelerin anlamlarının word dosyasına aktarımı yapılmıştır. Daha sonra veriler dizinsel olarak indirilmiş ve bu sayede *Şem'i Dîvânı: Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*'ü oluşturulmuştur. TEBDİZ sistemi, araştırmacının yaptığı çalışmayı aktarabilmesi için üç farklı format sunmaktadır. Birinci formatta anlamlandırılmış olan kelime altı çizili ve koyu yazıyla tek bir satırda verilmiştir. Altında kelimenin ek bilgisi, geçtiği nazım şekli, mısra bilgileri ve anlamı bulunmaktadır. Son olarak da kelimenin geçmiş olduğu beyit mısralar halinde gösterilir.

Format 1 örnek:

abdāl:

1. abdālūn:-iñ

Gazel 135

Mısra: 12

Kalender, gezgin derviş. II Aşık.

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup
Sîne-i pür-dâğ ile abdâlûñ olmış âsümân

İkinci formatta, ilk kısımda anlamlandırılacak olan kelime altı çizili ve koyu yazılı bir şekilde bulunurken kelimenin anlam bilgisi eğik yazıyla belirtilmiştir. Alt satırda kelimenin bulunduğu beyit, mısralar yan yana olacak şekilde verilip beytin yer bilgisi ve kelimenin almış olduğu ekler beytin devamında gösterilmiştir. Anlamlandırılan kelime beyit içinde koyu bir şekilde yazılarak vurgulanmıştır:

Format 2 örnek:

abdâl: *Kalender, gezgin derviş. II Aşık.*

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup / Sîne-i pür-dâğ ile **abdâlûñ** olmış
âsümân (*Şem’î Divanı, Gazel 135, Beyit 6*). [*abdâlûñ, -üñ*]

Üçüncü formatta kullanılan yöntem ise ikinci formata çok benzemektedir. Mısraların alt alta yazılması yönüyle ondan ayrılır:

Format 3 örnek:

abdâl: *Kalender, gezgin derviş. II Aşık.*

1. Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup
Sîne-i pür-dâğ ile **abdâlûñ** olmış âsümân (*Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 12*). [*abdâlûñ, -üñ*]

Şem’î Dîvânı: Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük’ü hazırlanırken yukarıdaki formatlardan üçüncü format tercih edilmiştir. Sözlük Latin harflerine göre alfabetik olarak düzenlenmiş, anlamı verilen kelime koyu ve altı çizili bir şekilde verilirken kelimenin anlamı eğik olarak yazılmıştır. Beyitler gazel, kaside, mesnevi, muhammes, murabba, tarih, beyit ve kıt’a şeklinde sıralanmıştır. Anlamlandırılan kelimeler örnek beyitlerde koyu olarak belirtilmiştir. Beyitlerin sonunda yay ayraç içinde beytin hangi nazım şekline ait olduğu ve kaçınıcı beyitte bulunduğu bilgisi yer almaktadır. Köşeli ayraç içinde de kelimenin kökü ekleri verilmiştir.

Çalışmanın amacı *Şem’î Divanı*’nın kelime ve anlam dünyasına ışık tutarak derinlik kazandırmaktır. *Şem’î Dîvân*’ında bulunan deyimler, mazmunlar, terkipler vb. ifadelerle elde edilen verilerin klasik Türk edebiyatına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Şem’î’nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında

bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde Dîvân'ın incelenmesiyle söz varlıkları tespit edilmiş; deyimler, atasözleri, kalıp ifadeler, dualar, ayetler, hadisler ve kelâm-ı kibarlar örnek beyitler üzerinden açıklanmıştır. Ek'te çalışmanın asıl kısmı olan sözlük bölümü bulunmaktadır. *Şem'î Dîvânı*'nda yer alan tüm sözcükler bağlamdaki yerleri ve işlevleriyle alfabetik olarak dizilmiştir.

SÖZLÜK KULLANMA KILAVUZU (YÖNTEM)

- Şem'î Dîvânı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)'nde alfabetik olarak tasnif kullanılmıştır.

- Sözlükte yer alan Arapça, Farsça ve Türkçe tüm tamlamalar bir bütün halinde anlamlandırılmıştır.

- Tamlamalar deyimler, kalıplaşmış ifadeler parçalanmamış, bir bütün olarak ele alınıp anlamlandırılarak sözlüğe alınmıştır.

- Sözlükte bulunan “etmek, eylemek, kılmak, olmak....vb.” yardımcı fiiller - anlamlandırma aşamasında eğer diğer kelimelerle birlikte alınması gerekiyorsa- “birleşik fiil” formatında anlamlandırılmıştır.

Örn. “*bahāne olmak*” Bahane olmak, sebep olmak; “*şayd eyle*” avlamak gibi.

- Söz gruplarının sonlarında yer alan ekler ayrılmıştır.

- Çalışmada kolaylık sağlaması amacıyla madde başları olabildiğince kelime köklerine göre dizinlenmeye çalışılmıştır.

- İstisna durumlar dışında çekim ekleri göz ardı edilerek kelimelerde anlamlandırma yapılmıştır. Atasözleri ve deyimler bu kuralın dışında tutulmuştur.

- Sözlük içerisinde kelimelerin türü kalıp ifade, deyim, atasözü, ayet, hadis, argo.... vb. olacak şekilde belirtilmiştir.

- Seslenme edatı olarak “Şem'îyā, sāḳiyā, tūtiyā...vb.” kullanımlar “Ey Şem'î, ey sāḳî, ey tūti” şeklinde anlamlandırılmıştır.

- Rumeli yöresine ait olan söyleyişler ve mahalli ifadeler orijinal haline müdahale edilmeden kalıp bir şekilde sözlüğe aktarılmış ve o şekilde anlamlandırılmıştır.

- Kullanım kolaylığı sağlamak açısından metin içerisindeki ses özellikleri korunarak birleşik fiillere anlam verilmiştir.

- Zamirlerin sadece türleri belirtilmiştir.

- Sözlükte temel anlamların dışında kullanılan ifadelere de denk gelinmiştir.

Bu kelimelerin mecazi anlamı var ise “II” ifadesi kullanılarak belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEM'Î'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1 Hayatı

Şem'î, Kosova sınırları içinde yer alan Prizren'de doğmuştur. Doğum tarihi biyografik kaynaklarda bulunamamıştır. Şairin asıl adı da bilinmemektedir. Bazı kaynaklarda Şem'î mahlasının yanında Şem'ullah isminin de geçtiği söylenmektedir. Ancak bu mahlas, yüzyılın sonunda ölen III. Mehmed ve III. Murad zamanında yaşamış olan Mustafa Şem'î'ye aittir. Kaynaklarda Prizrenli şair Şem'î ile Mesnevi şarihi Mustafa Şem'î karıştırılmıştır. Mustafa Şem'î'nin eserleri Prizrenli Şem'î'ye aitmiş gibi sunulmuştur (Karagözlü, 2013)

Prizrenli Şem'î'nin ailesi hakkında bilgimiz yoktur. Biyografik kaynaklar, şairin belirli bir meslek icra etmediğini söylüyor. Şem'î, memleketindeki öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiş; burada vezir Piri Paşa'ya intisap edip onun yardımlarını almıştır. Mevlevî tarikatına katılıp derviş olarak münzevi bir hayat sürdürmüştür. Şeyh Vefa'ya bağlı Ali Dede'nin halifesi olup, Şeyh Muslihiddin dergahına şeyh olarak atanmıştır. İstanbul'da vefat etmiş ve Şeyh Vefa Mezarlığı'na defnedilmiştir. Şem'î'nin ölümü tezkirelerde ayrıntılı olarak anlatılır. *Meşâirü's-şuâra*'da vefatı hakkında şöyle söylenmektedir:

Hasta ve yorgun olmadığı, vücudunda hiçbir yara ve hatta baş ağrısı olmadığı halde, bir gece eline bir kandil alarak, dergâhın dervişlerini ve birçok arkadaşını yanına çağırarak onlara “Bu gece Şem'î'nin şebistanı vardır” demiştir. Dergahtaki bütün mumları yakarak “Dostlar siz zikredin ben biraz yatayım” diyerek dinlenmeye gitmiştir. Bir süre zikir ve mukabele ile meşgul olduktan sonra insanlar onu uyandırmak için gelmişler. Şem'î'yi birkaç defa uyandırmaya çalışsalar da uyanmayınca kendini uykuya kaptırdığını düşünmüşlerdir. Onu tekrar uyandırmaya çalıştıklarında, vücut gözünü uyku eceli almış ve uyanması kıyamet sabahına kalmıştır (Hasan Çelebi, c. I, s.525).

Şem'î 936 / 1529-1530 tarihinde vefat etmiştir. Vefatı *Sicill-i Osmânî*'de 931 olarak gösterilse de bu bilgi yanlıştır. (Süreyya, 1311: 170). *Osmanlı Müellifleri*'nde de vefat tarihinin 1000 olarak verilmesi, şairin mevnevi şarihi Mustafa Şem'î ile karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Edirneli Nazmî ölümüne: “Meskenin nûr ide Şem'î ol Ahad (936)” mısraını tarih düşürmüştür (Tahir, 1311: 258).

Tezkirelerde şairin zayıf, solgun bir yüzü ve hastalıklı bir vücudu olduğu söylenir. Ayrıca rind-meşrep bir şair olduğu da anlatılmaktadır. *Künhü'l-ahbâr*'ın tezkire kısmında şairin rindliği ile ilgili şu meşhur anekdot yer alır:

Bir gün Şem'i kendisi gibi şair arkadaşı Mesîhî ile beraber Galata'ya giderler. İçindeki güzellikleri görmek için kiliseye uğrarlar. Onları bu durumda gören başka bir şair, meşhur olan şu murabbayı söyler:

Galata'da Mesîhî deyre gitmiş

Meger Şem'i anunla birle varmış

İşidenler galat idüp dediler

Mesîhî kiliseye mum iletmış

Şairin rind-meşrep yaradılışlı olduğu örnek verdiğimiz şiirden de anlaşılmaktadır.

İsmail Ünver'e göre biyografik kaynaklarda Prizrenli Şem'i ile mesnevi şarihi Mustafa Şem'i'nin karıştırılmasının sebebinin Esrar Dede'nin Mevlevî olan her iki Şem'i'yi tek kişi sanması, eserine alması ve diğer kaynakların da bu yanlışlığı aktarmasından kaynaklanmış olduğu düşünülmektedir. Bu yanlışlık, eski kaynaklardan modern kaynaklara kadar devam etmiştir (Karagözlü, 2013)

Kaynaklar şairin *Mesnevî*, *Hâfiz divanı*, *Gülistan*, *Bostan*, *Pend-i Attar*, *Sebhatü'l-ebrâr*, *Baharistan*, *Tuhfetü'l-ahrâr*, *Mantıku't-tayr* gibi tasavvufî eserlere yazdığı şerhler ile tanındığını belirtse de bu eserler aslında Mustafa Şem'i'ye aittir. Ayrıca *Divan*'ı mensur *Tuhfetü'l-âşıkîn* adlı bir eseri olduğu da söylenmektedir (İsen, 1998: 129).

Karavelioğlu ise şairin tek eserinin Dîvân'ı olduğunu ve Türkiye'deki tek örneğinin Prof. Dr. Hayati Develi'nin özel kütüphanesinde olduğunu söylemiştir (Karavelioğlu 2014: 20).

1.2. Şem'i Mahlaslı Diğer Şairler

Kaynaklar incelendiğinde, Türk edebiyatında Şem'i mahlasını kullanan çok sayıda şair olduğu görülmektedir. Edebiyat tarihimizde, özellikle aynı yüzyılda yaşamış ve aynı mahlası kullanan şairler arasında defalarca kafa karışıklığı baş göstermiştir. Bazen en eski kaynaklarda bile bu duruma rastlanmaktadır. Öte yandan, son dönem kaynaklarında söz konusu dönemden uzaklaştıkça hata yapma olasılığı artarken, diğer taraftan sonraki yüzyıllarda yazılan bazı tezkireler, kendilerinden önce yazılmış bazı kaynakların tekrarı veya özetleri olduğu için

yanlışıklar ve belirsizlikler de artmaktadır. Bu durum Şem'î mahlaslı şairler için de geçerlidir. Klasik Türk edebiyatında bildiğimiz kadarıyla Şem'î mahlasını kullanan on şair vardır. Birincisi, bizim de çalışmamızdaki Dîvân'ın sahibi olan Prizrenli Şem'î'dir ve ilgili bölümlerde hayatı ile ilgili bilgiler ortaya konulmuştur (Karavelioğlu, 2014: 25). Diğer Şem'î'ler aşağıda sırayla verilmiştir:

1. Şem'î, Kadı (ö. ?): Anadolu'da doğdu ancak doğum yeri bilinmiyor. Hakimler taifesindendir ve çeşitli yerlerde kadılık yapmıştır. Şairin ilgili kaynaklar şiir yazma yeteneğine sahip olduğunu ancak şiirinin çok parlak olmadığını belirtmektedir (Ördek, 2013).

2. Şem'î, Bursalı (ö. ?): Âşık Çelebi, *Meşâirü's-Şuarâ* adlı eserinin "Şem'î" adlı maddesinde Prizrenli Şem'î'yi ayrıntılı olarak anlattıktan sonra, Bursa'da bir başka Şem'î'nin yaşadığını ifade eder. Prizrenli Şem'î gibi çok naif, hastalıklı ve zayıf bünyeli bir kimse idi. Ancak Prizrenli kısa ve yetenekli bir şair; bu ise mum gibi uzun, şiirden pek anlamayan biriydi (Meşâirü's-Şuarâ, 252a).

3. Şem'î Mustafa Efendi, Şârih-i Mesnevî (ö. 1602'den sonra): Gerçek adı Mustafa, babasının adı Muhammed'dir. Şem'î, Şemullah, Şem'î Çelebi, Mevlana Şem'î, Molla Şem'î gibi mahlaslarla tanınan Mustafa Bey, 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın başlarında yaşadı. Doğum yılı ve yeri hakkında çok fazla bilgimiz olmasa da eserlerini sunduğu kişilerden İstanbul'da yaşadığını anlayabiliriz. Şem'î'nin kesin ölüm tarihi bilinmemekle birlikte son eseri *Mahzen-i Esrâr Şerhi* 1011 / 1602-1603'te tamamlandığından bu tarihten sonra öldüğü sanılmaktadır (İnce, 2014).

4. Şem'î Efendi, Reisülküttap (ö. 1024'ten sonra): Şem'î Efendi'den bahseden tek kaynak *Sicill-i Osmani*'dir. Ancak burada da gerçek adı ve doğum tarihi gibi belgeler eksiktir. 1023'te reisülküttap olduğu, ertesi yıl azledildiği ve bir süre sonra öldüğü söylenmektedir (Süreyya, 1311: C.III, s. 170).

5. Muhammet Salih Şem'î Efendi, Çavuş (ö. 1171 / 1757): Adı Mehmed Salih, mahlası Şem'î'dir. İstanbulludur. Divan-ı hümayun çavuşlarından Mustafa Efendi'nin oğludur. Kaynaklarda doğum tarihi verilmemekle birlikte, öldüğü sırada henüz kırk yaşında olmadığı için 1718 yılından sonra doğmuş olmalıdır. Eğitimi hakkında bilgi yoktur. Babasının divan çavuşlarından olması, sadrazam ve tahvil odası katipleri arasına girmesine imkân sağlamıştır. Nakşa yeteneği olduğu anlaşılınca Mehmed Rasim Efendi'den eğitim alarak dîvânî, rik'a ve reyhânî yazılarında ustalaşmıştır. O sadece iyi bir yazar değil, aynı zamanda güzel söz

söylemede de yeteneklidir. Onun şiirleri akranlarının şiirlerini geride bırakmıştır (Güven, 2017).

6. Şem’î Mehmed Efendi, İstanbullu (ö. 1171 / 1718): İstanbul’da doğan Şem’î Mehmed Efendi, Kethüda Yusuf Efendi dairesine mensup, Nakşibendi tarikatından feyz almıştır. İstanbul’da vefat etmiştir. Şem’î hakkında verilen bilgilerin, Muhammet Salih Şem’î hakkında verilen bilgilerle benzer olması ve ölüm tarihlerinin de aynı olması iki Şem’î’nin aslında aynı kişi olduğu düşüncesini ortaya çıkarmaktadır (Karavelioğlu, 2014: 27).

7. Şem’î Efendi, Konyalı, Helvacı (ö. 1257 / 1841): Asıl adı Ahmed olan şairin mahlası Şem’î’dir. Konya’nın Piresat Mahallesi’nde doğmuştur. “Konyalı Şem’î”, “Konyalı Âşık Şem’î” olarak da tanınmaktadır. Bilinen tek eseri *Dîvânı*’dır. Şem’î şiirlerinde ağırlıklı olarak din, tasavvuf, aşk, tabiat ve sosyal konuları işler (Sarı, 2015).

8. Şem’î Mehmed Efendi, Köstendilli (ö. 1272 / 1855): Asıl adı Şem’î Mehmed Efendi’dir. Köstendil’de doğdu. Abdullah Efendi adında bir adamın oğludur. Köstendil müftülüğü yapmıştır. Aynı zamanda iyi bir hattattır. Hattatlığı İsmail Zühdi’den öğrenmiştir. Bilinen üç tane eseri ise *Dîvân*, *Tuhfetü’l-Hattâtîn* ve *Râyâtü’n-Nasr ve’l-İrşâd*’dır (Bülbül, 2014).

9. Şem’î Mehmed Molla, Meşreb-zade Damadı, Maraşlı (ö. 1299 / 1881): Asıl adı Mehmed’dir. Şiirlerinde Şem’î mahlasını kullanmıştır. 1223 / 1808 yılında Maraş’ın Divanlı mahallesinde doğmuştur. Hz. Hasan’ın soyundan gelen Seyyid Ni’metullah-ı Velî’nin torunlarından (Alıcı, 2013).

1.3. Edebi Kişiliği ve Üslubu

Şem’î, Türkçeyi ustalıkla kullanan bir şairdir. Beyti oluşturan kelimelerin hiçbiri iğreti değildir. Kelimeler ince bir hayal gücüyle seçilmiştir. Şairin üslubu göz önüne alındığında onun süslü bir anlatımı tercih ettiği söylenemez. Üslubunun en önemli yönlerinden biri de hayallerini ifade güzelliğiyle anlatmasıdır.

1.3.1. Rumeli Yöresine Ait İfadeler

1.3.1.1. Be

Rumeli şairlerinin şiirlerinde en fazla dikkat çeken kullanımlardan birisi de “be” ifadesidir. Gündelik konuşmada “ey, hey, hey/be, vay be” ünlemlerine karşılık gelir. Şair,

samimi bir hitapla seslenerek karşısındakinin dikkatini çeker (Çeltik, 2008: 158).

İgen zulm-i şariḥ itme esirge ehl-i ḫmānı

Göre göz odlare yakma **be** kāfir bir müselmānı (G.185 / 5)

1.3.1.2 Begüm

Şairler şiirlerinde sevgiliyi sultan, şah vb. yanında “bey” e de benzetmektedir. Birçok şairin şiirlerinde bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Ancak Rumeli şairleri sadece sevgilinin benzetildiği unsurlara değil, aynı zamanda “beyim, a beyim” gibi günlük konuşma dilinin bir parçası olan hitaplara da şiirlerinde önemli bir yer ayırırlar (Çeltik, 2008: 163).

Nitekim gülzār-i ḫüsnüñ gülleri ḫandān ola

Gül gibi gül sen **begüm** bülbüllerüñ giryān ola (G.4 / 1)

Begüm ‘uşşāka dād itseñ n’ola dīvān-ı ḫüsnüñde

Şaçüñdür ‘adl zenciri lebüñ Nüşinrevān olsun (G. 122 / 4)

Göñül şayd idüben cān almaḫde

Begüm sensin bugün şırāne āhū (G. 140 / 2)

1.3.1.3. -cığım, -cığım Hitapları

Rumeli şairlerinin şiirlerinde yer alan “-cığım, -cığım” eki senli-benli ve samimi bir dili ifade eder (Çeltik, 2008: 170).

‘Ālemüñ ḫüsn ile sen cānānısın Yūsufcuğum

La‘l-i cān-baḫşüñle cānler cānısın Yūsufcuğum (G. 120 / 1)

Secde itse mihr ü meh n’ola ayaguñ tozına

Mısr-ı ḫüsnüñ Yūsuf-ı Ken‘ānısın Yūsufcuğum (G. 120 / 4)

1.3.1.4. Di

“Demek” fiilinin şiirde söyle, anlat anlamında bir emir olarak “di” şeklinde olduğu görülmektedir. Rumeli şairleri bu fiili Rumeli söyleyiş özelliği olarak “di e, di” şeklinde de kullanırlar. Şairler, sohbet üslubu içerisinde senli-benli bir konuşma şeklini tercih etmektedirler (Çeltik, 2008: 174).

Haddüñe Şem‘i müşābih **didi** şemsi güzelüm

Yiridür odlare yaksañ anı pervāne gibi (G. 191 / 5)

Dil gördi dāl-i zūlfıyile ağzı mîmini

Didi ki bundan olur olursa baña meded (G. 34 / 2)

1.3.1.5. Gör e

Senli-benli konuşma üslubu içerisinde “gör e” ünleminin kullanıldığı beyitler Rumeli şairlerinin şiirlerinde oldukça fazladır. Bu gibi şaşma, hayret ünlemlerini karşısındakinin ilgisini çekme amacıyla konuşma dilinde kullandıkları görülmektedir (Çeltik, 2008: 180).

Nice elden kıyalum göz **göre** inşāf eyle

Zāhidā cām-ı şerāb ile açıldı gözümüz (G. 71 / 4)

Göz **göre** kıan içüp yine tezvîr eyledi

La‘lūñ getürdi kıanımuza ey nigār haṭ (G. 89 / 2)

‘Āşık olsam n’ola ol ruhleri zıḳbāyi **göre**

Delü olsam ne var ol zūlf-i semen-sāyi göre (G. 168 / 1)

1.3.1.6. -eyim ayım yerine -am, -em biçimlerinin kullanılması

Rumeli şairleri tarafından “diy-em, bak-am, gid-em, yap-am” ifadeleri sıklıkla kullanılmaktadır (Aksoyak, 2016, 70).

Ben karşıñe kıuluñ gibi el kıavşurup **turam**

Hizmetler eyleyem saña ey dil-rübā yine (G. 160 / 4)

İçüp şerāb-ı ʿışkı geçdüm iki cihānden

Niçe **idem** müdārā bu dehr-i bî-vefāye (G. 163 / 4)

Nʿeyleyem ol gülşen-i hüsnüñ gül-i handānını

Diñlemez ben bülbül-i şūrîdenüñ efgānını (G. 189 / 1)

Göñlümüñ sırça serāyı yapılup beglük **idem**

Ey şeh-i mülk-i kerem lutfüñ olursa miʿmār (K. 8 / 52)

1.3.1.7. İnsaf eyle

Rumeli şairleri, inanmadıkları ve şaşırıp kaldıkları bir durum karşısında muhataplarını ikna etmek için senli-benli konuşma üslubu içerisinde “insaf et” ifadesini kullanmaktadır (Çeltik, 2008: 183).

Nice elden kıyalum göz göre **inşāf eyle**

Zāhidā cām-ı şerāb ile açıldı gözümüz (G. 71 / 4)

1.3.1.8. Efendi

Rumeli şairlerinde de diğer divan şairlerinde olduğu gibi şiirin konusu genelde sevgili ve aşıktır. Sevgili sultan, padişah ve şah gibi yüce makamlarda iken aşık kul ve köle gibi yücelikten uzak son derece zayıf birisi olarak anlatılır. Sevgilinin bazen de “efendi”ye benzetildiği görülmektedir. “Efendi, efendim” hitabı, günlük konuşma dilinin bir etkisi olarak Rumeli şairlerinin şiirlerinde sıkça yer almaktadır (Çeltik, 2008: 185).

Bu gün ʿālemde Şemʿîñ murādı

Efendi hāk-i pāyüñdür nihayet (G. 16 / 8)

Dil tutdı rāh-i ʿışkuñı zāhid riyyā yolın

Āsān degül gözetmek **efendi** belā yolın (G. 124 / 1)

Cān çıkınca hele hıdmetde bir eksük komaduk

Eger ölmezsek **efendi** yine hıdmet bākı (G. 190 / 4)

1.3.1.9. Hey

Rumeli şairlerinin şiirlerinde “hay, hey” şeklindeki ünlemler, seslenme ifadesi olarak kullanılmaktadır. Günlük kullanılan dilin şiire yansımısıyla “hay” ünlemi, Rumeli şairlerince bir üslup özelliği olarak şiirlerinde dikkat çekici bir yere sahiptir (Çekici, 2008: 190).

Hey ne zālimdür gözüñ cānā ruḥüñ devrinde kim

‘Āşık-ı dil-ḥasteyi her demde biñ biñ pareler (G. 56 / 7)

Hey kıyāmet lutf idüp seyr-i mezār itseñ eger

Şem ‘î-veş baş kaldurur ‘āşıklerüñ sinden çıkar (G. 63 / 7)

Hey kıyāmet gel beni bir lahze toprakdan götür

Bir kadem baş lutf idüp bu külbe-i aḥzānūme (G. 154 / 3)

1.3.1.10. Hele

Rumeli şairleri, konuşma dilinin kalıplarını kullanarak senli-benli bir diğer ifade olan “hele” ifadesini şiirlerinde kullanmışlardır (Çeltik, 2008: 202).

Hele ben añladuğum budur iki ‘ālemde

Kişiye ‘ışk gibi yār-i vefā-dār olmaz (G. 75 / 4)

Deryā-yi ğamden eyledi dil fülkini ḥalāş

Şükr eyle Şem ‘î irdi **hele** Hızr-vār ḥaṭ (G. 89 / 7)

Hele gel şimdi lebüñ cāmını şun nūş idelüm

Aremüzde senüñ ile yine şoḥbet bākı (G. 190 / 2)

1.3.1.11. Pes, bes

Yeter anlamına gelen Farsça bu kelimenin diğer bir kullanımı da “pes” şeklindedir. Beyitteki cümleye göre “yeter” veya “hayret, o halde” anlamında kullanılmaktadır (Çeltik, 2008: 204).

Cânlerinden yig severler çünkü sen câneneyi

Pes n’içün kaçmak gerekdür rind-i şâhid-bâzden (G. 126 / 6)

Dünyâ vü âhîret baña hüsnuñ kemâli **bes**

İki cihânde devlet anüñ kim kemâli var (G. 58 / 8)

Âfîtabüñ pençesin burdı kemâl-i hüsn ile

Rüstem-i şâhib-kırânler didiler ‘ışkuñda **bes** (G. 80 / 2)

1.3.1.12. Vay

Şaşma, hayret veya acıma ifadeleri, konuşma dilinde “vay” ünlemiyle ifade edildiğinden Rumeli şairleri şiirlerinde de yeri geldikçe bu konuşma üslubunu kullanmışlardır (Çeltik, 2008: 206).

Bir yaña âhüm odı bir yaña seyl-i eşküm

Vay eger olmaz ise şâhid-i maşşûd kinâr (K. 7 / 43)

Yâr şem ‘îst ki ‘âlem heme pervâne-i üst

Vay ber ‘âşık-ı dil-ğaste-i tenhâ bâşed (G. 30 / 3)

Devlet anüñ ki ehl-i şafâ eyleye kabûl

Vây ol kişiye kim ide derd ehli anı red (G. 34 / 5)

1.3.1.13. Ya/ya

Sıklıkla konuşma dilinde karşımıza çıkan bu söyleyiş biçimi Rumeli şairlerince

değişik anlamlarda tekrarlanarak kullanılmaktadır. “ya.....ya.....” bağlacı çoğu şairde karşımıza çıkan bir söyleyiş tarzıdır (Çeltik, 2008: 210).

Leblerin depretdüğince söz yirine cān yağar

Ya Mesîhâdür **ya** Hızrûn çeşme-i hayvânıdur (G. 44 / 3)

Yā ser-i mūdūr dehānūn naqşı **yā** hod zerredür

Söyledükce kıl yarar diğkatde güftārūn senūn (G. 101 / 3)

Ġam ü şādî geçermiş çünkü bildük

Bir iki gün **ya** ağladuğ **ya** güldük (B. 1 / 1)

1.3.1.14. Yüri var

Rumeli şairlerinin kullanmış oldukları bir diğer ortak söyleyiş özelliği de “yüri var” hitabıdır. 16. yy’dan sonraki yüzyıllarda bu kullanımın azaldığı görülmektedir. “Yüri var” ifadesinin meydan okuma “hadi hemen buradan git” anlamının dışında bazen de “hadi buradan yürü git” şeklinde kullanımı mevcuttur (Çeltik, 2008: 225).

Bilür ‘ālem bu ‘ışkuñ lezzetini

Yüri var Şem‘iyā sen saña pend it (G. 18 / 5)

Oğın atdı yayın yaşdı Necâtî

Yüri var Şem‘iyā meydān senūndür (G. 53 / 7)

Vefāden çünkü hazzūn yok düşürme gönlümü bende

Yüri var ey cefā-pişe senūn sende benüm bende (G. 158 / 1)

Divanda Bursa yer adlarından bazıları ise şunlardır:

Geh **Buñarbaşın** gehî āb-ı hayātın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer mâcerāsı Bursanūn (G. 103 / 3)

1.3.2. İsme ve Şehre Yazılmış Gazeller

Şem'î'nin Dîvânı'nda bazı kimseler hakkında yazmış olduğu gazeller bulunmaktadır. Bu isimlerin yer aldığı gazeller aşağıda verilmiştir:

1.3.2.1. Mustafa (G.2)

Mustafa ismi herhangi bir şahsa ait olabileceği gibi bu gazel Hz. Peygamberi övmek için de yazılmış olabilir (Karavelioğlu, 2014: 46).

Āfītāb-ı ʔal'etüñ nūr-ı Hudādür **Muṣṭafā**

Rāstī 'uṣṣāka ṣem'-i reh-nümādür **Muṣṭafā**

Āsitānūñ Ka'bedür nūr-ı Muḥammed ḥaḳḳıçün

Anūñ içün Ka'be-i ehl-i şafādür **Muṣṭafā**

Gevher-i eşküm nedür kim itmeyem anı nişār

Ayağūñ toprağına cānler fidādür **Muṣṭafā**

Rāstī ḳaddūñ belādur bu dil-i üftādeye

Kākülūñ ammā belā üzre belādür **Muṣṭafā**

Yansa Ṣem'î ʔañ degül her şeb firāḳūñ nārına

Pertev-i nūr-ı cemālūñden cüdādür **Muṣṭafā**

1.3.2.2. Bursa (G. 103)

Şem'î'nin bu gazelinde Bursa ve Bursa'nın güzelleri hakkındaki betimlemeleri karşımıza çıkmaktadır.

Aldı göñlüm dōstlar bir dil-rübāsı **Bursanüñ**

Kūyi cennet kendüzi ḥūrī-liḳāsı **Bursanüñ**

Sāye-veş kaldum ayağde niçe irişsün elüm

Kendüyi gökde tutar her meh-liķāsı **Bursanüñ**

Geh Buñarbaşın gehi āb-ı hayātın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer mācerāsı **Bursanüñ**

La‘lden mīve getürmiş serv-i şimīnler biter

Hāki cevher rūh-perverdür hevāsı **Bursanüñ**

Gün gibi mizāne gelmiş şanki bir Yūsuf-cemāl

Āsümān ışığı kendü meh-liķāsı **Bursanüñ**

Aķçesüz pulsüz kuçar ‘uryān idüp dilberleri

Dām idüp havzın hoş olur kaplucāsı **Bursanüñ**

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem‘i anüñ

Gün gibi yaqdı veli her bī-vefāsı **Bursanüñ**

1.3.2.3. Yusuf (G. 120)

Şem‘î gazellerinin çoğunda Hz. Yusuf ve Hz. Yakub’a telmihlerde bulunmuştur. Bu gazelini ise tamamen “Yusuf” redifiyle yazmayı tercih etmiştir.

‘Ālemüñ hüsn ile sen cānānısın **Yūsufcuğum**

La‘l-i cān-baḥşüñle cānler cānısın **Yūsufcuğum**

Ben senüñ Ya‘ķūbunam derd ü belā vü hüzn ile

Sen güzellük mülkinüñ sulṭānısın **Yūsufcuğum**

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānesin

Şimdi şehriñ âfet-i devrânısın **Yūsufcuğum**

Secde itse mihr ü meh n'ola ayağın tozına

Mısr-ı hüsnüñ Yūsuf-ı Ken'ânısın **Yūsufcuğum**

Vaşlūñe cānler virüp n'ola idersem ārzū

Haste gönlüm derdinüñ dermānısın **Yūsufcuğum**

Bülbül-i şūrjde-veş inletme her dem zār ü zār

Gülşen-i hüsnüñ gül-i handānısın **Yūsufcuğum**

Şem'ı-yi bî-çāreden men' eylemezsin la'lüñi

Hāşelillāh sen mürüvvet kânısın **Yūsufcuğum**

1.3.2.4. Hasen (G. 129)

Hasan, Hz. Peygamberin torunlarından birinin adı olmakla beraber bu gazelde şairin Hasan adında başka birini de övebileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Karavelioğlu, 2014: 33).

Nice teşbîh ideyin gün yüzüñi aye **Hāsen**

Ya kaşūñ ġarresini ġurre-i ġarrāye **Hāsen**

Nürden serv didiler göricek kāmētūñe

Beñzeden ruḥlerüñi şem'-i şeb-ārāye **Hāsen**

Ṭolaşurdı dil-i miskīnūme zülfüñde saçūñ

İrişüp şāne eger girmese areye **Hāsen**

Şan hümādür ki düşer gölgesi ḥurşid üzre

Şalıcaḳ zülf-i ruḥūñ gün yüzüñe sāye **Hāsen**

İki ‘âlemde benüm başüm için devleti yok

Ayağün toprağın ol kim vire dünyāye **Hasen**

Tolaşup Şem‘î-yi aşüfteye çok bend eyler

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sāye **Hasen**

1.3.2.5. Hasen Bali (G. 187)

Hasen Bali adlı şahsın Şem‘î döneminde yaşamış olan önemli biri olabileceği düşünülmektedir.

Tudāğün şekkeri pālūde-i terdür **Hasen Bālî**

Lebün şekker sözüñ kând-i mükerrerdür **Hasen Bālî**

Gül-i bāğ-ı İrem hüsünüñ kıyāmet kâmetün Tübî

Çerāğ-ı māh hüsünüñle münevverdür **Hasen Bālî**

Güzellük meclisi Hakkā budur kim yirde vü gökde

Gül-i sırāb-ı hüsünüñden ‘aceb terdür **Hasen Bālî**

Göñül geçmez vişālün lezzetinden zehr-i hecrünle

Baňa zehr-i gamün şehd ile şekkerdür **Hasen Bālî**

Oķır Şem‘î giceler şubhe dek şevķ-ı cemālünle

Dilinde āyet-i ve’n-nūr ezberdür **Hasen Bālî**

İKİNCİ BÖLÜM

PRİZRENLİ ŞEM'Î DÎVÂNÎ'NİN ŞEKİL ve MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1 Şekil Özellikleri

2.1.1. Nazım Şekilleri

Prizrenli Şem'î tarafından yazılan *Şem'î Dîvân*'ında kullanılmış olan nazım şekilleri ve kullanım sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2.1. Prizrenli Şem'î Dîvân'ındaki Nazım Şekilleri ve Kullanım Sayısı

Nazım Şekilleri	Kullanım Sayısı
Beyit	2
Gazel	191
Kaside	15
Kıt'a	1
Mesnevi	1
Muhammes	1
Murabba	2
Tarih	2

2.1.2. Vezinler

Bu *Dîvân*'da toplamda 11 vezin kullanılmıştır. Bulunan vezinler arasında Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün vezni en fazla kullanılmış vezindir. Aşağıdaki tabloda vezinlerin hangi şiirde ve kaç defa kullanıldığı verilmiştir.

Tablo 2.2. Prizrenli Şem'î Dîvânı'nda Yer Alan Vezinler ve Geçtiği Şiirler

Vezin Adı	Kullanım Sayısı	Geçtiği Şiirler
Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün	46	G25, G29, G45, G54, G57, G66, G70, G71, G73, G74, G75, G79, G82, G84, G85, G100, G108, G109, G110, G111, G112, G113, G116, G117, G129, G130, G136, G139, G146, G151, G152, G155, G156, G159, G165, G168, G171, G177, G179, G180, G183, G190, G191, K2, K7, K8
Fe'îlâtün mefâ'ilün fe'îlün	5	G26, G145, G153, G176, T2
Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	1	G22
Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	66	G1, G2, G3, G4, G5, G6, G7, G8, G13, G14, G19, G20, G21, G23, G24, G33, G39, G41, G43, G44, G48, G51, G62, G63, G64, G69, G80, G81, G86, G84, G88, G90, G92, G93, G94, G101, G102, G103, G105, G107, G114, G115, G118, G119, G120, G126, G127, G128, G132, G135, G138, G149, G154, G161, G167, G169, G170, G178, G186, G189, K6, K14, Muhammes1, Murabba1, Murabba2, T1
Mefâ'ilün Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'îlün	2	G37, G106
Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	17	Beyit1, G16, G18, G36, G47, G50, G53, G76, G77, G140, G141, G157, G162, G175, G182, K5, Mesnevi1,
Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	24	G42, G60, G61, G68, G78, G83, G98, G122, G123, G134, G142, G143, G150, G158, G172, G173, G174, G185, G187, K1, K3, K4, K10, K15
Mef'ülü Fâ'îlâtü Mefâ'ilü Fâ'îlün	34	G9, G10, G11, G17, G27, G28, G34, G35, G38, G46, G52, G55, G58, G65, G72, G89, G95, G121, G124, G125, G131, G144, G147, G148, G160, G164, G166, G181, G184, G188, Kıt'a1, K9, K11, K12
Mef'ülü fâ'îlâtün mef'ülü fâ'îlâtün	3	Beyit2, G97, G163
Mef'ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	3	G96, G133, G137
Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün	1	G91

2.1.3 Kafiye ve Redif

Şem'î Dîvânı'nda hem anlam hem de ses bakımından ayrılık ve sadece anlam bakımından ayrılık olmak üzere iki farklı kafiye örgüsünde şiir yazılmıştır. Şiirlerin 67 tanesinde sadece kafiye vardır, redif kullanılmamıştır. 145 şiir ise hem kafiye hem redif kullanılarak yazılmıştır (Karavelioğlu, 2005: 70).

Karavelioğlu, doktora çalışmasında redifleri listelemiş ve *Şem'î'nin Dîvânı*'nda bulunan şiirlerin 146 tanesinde redif bulunduğunu ve bazı şiirlerinde ise bulunmadığını belirtmiştir (Karavelioğlu, 2005: 78). *Şem'î Dîvânı* ek veya eklerle yapılmış, kelime veya kelimelerle yapılmış ve hem ek hem de kelime ile yapılmış rediflerden oluşmaktadır.

Şem'î Dîvânı'ndaki redifler incelendiğinde sadece Türkçe kelimelerle kurulmuş olan rediflerin sayısının 63 olduğu görülmektedir. Arapça 12 redif, Farsça ise 11 redif bulunmaktadır. Redifler genellikle fiil soylu kelimelerden oluşmaktadır. *Eyle-* , *it-* , *ol-*, yardımcı fiilleri redif olarak kullanılmıştır. Türkçe zamirler ve isimler de redif olarak karşımıza çıkmaktadır. Rediflerin 5 tanesi; *-dur Mustafa*, *-dür Hasan Bâlî*, *- ısın Yūsufcugum*, *- sı Bursanun*, *-ya Hasen* gibi özel isimlerden oluşmaktadır.

2.2 Söz Varlığı

Şem'î'nin Dîvânı'nı incelediğimizde kelime ve kelime grupları tespit edilmiştir. Söz varlıkları içerisinde de *Dîvân*'da yer alan deyimler, atasözleri, kalıp ifadeler, dualar, ayetler, hadis ve kalam-ı kibarlar ele alınmıştır.

Şem'î Divanı'nda kullanılan bu yapıların kullanım sıklığı şu şekildedir:

- 284 deyim
- 13 atasözü
- 2 dua
- 2 ayet
- 1 hadis
- 1 kelâm-ı kibar

2.2.1. Deyimler

Şem'î Dîvânı'nda 284 adet deyim bulunmaktadır. Murat Ali Karavelioğlu'nun çalışmasında tespit edilmiş olan atasözleri, deyimler ve kalıplaşmış ifadelerin toplam sayısı 219'dur. Bunların dışında divanda tespit edilen deyimlerin anlamları ve örnek beyitleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.3. Prizrenli Şem'î Dîvânı'nda Kullanılan Deyimler, Anlamları ve Örnek Beyitler

Deyim	Anlam	Örnek Beyit
1. Ad etmek	Tanınmak, ün salmak, ad bırakmak; ad vermek.	Diñ o Şîrîn-dehene âdemi Ferhâd itsün Eylemezse hele il yüzine bir ad itsün (G139/ 1)
2. Adını anmamak	Birinden veya bir şeyden hiç söz etmemek; unutmuş görünmek.	Şem'iyâ cām-ı leb-i yâr müdâm olsa eger Tevbenüñ hergiz adın añmaz idük niçe naşüh (G25/ 5)
3. Ağız açmak	Konuşmaya başlamak, söz söylemek, azarlamak, paylamak.	Hâlümü 'arz itmege tîr-i müjeñden dil diler Ağız açdı şîne-i mecrühüm üzre yâreler (G56/ 5)
4. Ağız bir etmek	Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak, söz birliği etmek.	Nâyler ağız bir idüp yine müsîkâr ile Çeng ile kânûna virmezse 'aceb mi nevbeti (K6/ 13)
5. Ağzın açmak	Şaşkınlık veya bir şeye duyulan aşırı hayranlıktan ağzı açık kalmak, çok şaşırmak. II Bir şey söylemek için ağzını açmak konuşmak, konuşmaya başlamak, bir konuda söz söylemek. III Goncanın ağzını açması.	Gönce vü cām ü şürâhî ağız açmışlar müdâm Guşse vü gâmden bu gün almak dilerler intikâm Tevbe vü zühd ü şalâh 'âkıbet oldı temâm Döştlar bizden selâmet ehline eyleñ selâm Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdur (Muhammes 1/ 7)
6. Ağzına almak	Ağzına almak; yemek veya içmek. II Adından söz etmek, söylemek.	Alup ağzına yâd itmezdi hergiz bezmini Cemşid Geçerdi kendü cânından göreydi Cem bu devrânı (K15/ 38)
7. Ağzından od saçmak	Çok öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek.	Tîrler ağzın açar içmege düşmen kıranı Her tüfek od saçar ağzından olup ejderhâ (K15/ 25)
8. Ahde vefa etmek	Verdiği sözü tutmak.	Qavlümüz cân virüben 'ahde vefâ itmek idi Turalum qavlümüze 'ahde vefâ eyleyelüm (G117/ 2)
9. Ah çekmek	Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.	Bir şacı şırma çeker eflâke âhüm gün gibi Bir melek zencîr-i zerrîn ile şan ejder çeker (G64/ 3)
10. Aklını almak	Aklını başından alıp düşünemez hale getirmek; çok korkutmak, aşırı derecede heyecanlandırarak şaşkına çevirmek; güzelliği ile büyülemek. II Meşgul etmek, etkisi altına almak.	Bir anda 'aqlımız aldı şerâb-ı la'l-i lebün Bizümle şöhet-i hüsün bir ân imiş bildük (G106/ 4)
11. Alem çekmek	Bayrak çekmek. Hükümdarlığını veya bağımsızlığını ilan etmek.	Leşker-i eşkümle bahtüm gördi ceng itmek diler Şem'iyâ gökde sitârem çekdi âhümünden 'alem (G115/ 8)

Tablo 2.3. (Devamı)

12. Aradan gitmek	Aradan çekilmek; kalkmak, yok olmak.	Mürüvvet bezmgâhında şu deñlü inbisât itdün Tekellüf areden gitdi cihân oldı Süleymâni (K15/ 37)
13. Ayağına gelmek	Huzuruna çıkmak, yanına gelmek.	Baş kor gelür ayağına gün gibi kelleler Bezmünde nice mäh-i melâhet şeker taşur (Kıt'al)
14. Ayağa baş koymak	Ayağına kapanmak; alçalırcasına yalvarmak.	Baş komayınca ayağa devr-i zemānede Şem' ü şürâhî olmadı meclisde ser-firâz (G72/
15. Ayağına varmak	Alçak gönüllülük ederek veya saygı göstererek birinin yanına varmak.	Her perî-rû varur ayağına teşhîr olup Götürür başda meger mühr-i Süleymân gonce (G159/ 8)
16. Ayağını çekmek	Sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.	Serverâ gördi veķârünle çıkılmaz başa Ayağın dāmenine çekdi oturdı kühsār (K7/ 30)
17. Ayak basmak	Gelmek, uğramak. II Azmetmek, ısrar etmek, üstelemek, ayak diremek.	Pehlevānler başmağa kimdür bu gün hengāme-gir Görelüm gel sākîyā baş ko ayak meydāne baş (G86/ 2)
18. Ayak götürmek	Koşmak, çekilip gitmek, ayağını çekmek.	Bezm-i keşretten ayağı götürüp vahdet için 'Azm-i hālvet idelüm şem'-i şebistānler ile (G 151/ 6)
19. Ayakta kalmak	İşi ilerletmeyip yarıda bırakmak.	Cām-ı mihrün nüş iden kalmaz ayakda serverā Kim olur her kişinün kendü elinde hürmeti (K6/ 37)
20. Aynına almak	Gözüne almak, bakmak. II İtibar etmek, önem vermek.	Yār dîdārın görüpdür ol şafāden germ olup Cenneti 'aynüne almaz kaplucāsı Bursanün (G104/ 3)
21. Bağrını delmek	İçine işlemek, ıztırap vermek, çok müteessir etmek.	Ney gibi bağrın delüp yıllar nālān olmayan Bezm-i ğamde 'āşıkun āhın şanur bād-ı hevā (G1/ 5)
22. Bağrına basmak	Birini göğsü üzerine yaslayıp sevmek, içtenlikle kucaklamak, sarılmak.	Şem'iyā tîrini ol şüh-ı kemān-ebrünün Dil öpüp bağrına başdı nitekim rûh-ı revān (G136/ 7)
23. Bağrına taş basmak	Güç bir duruma sesini çıkarmadan tahammül etmek, katlanmak, râzı olmak.	Görinen mäh ile mihr anlama cevri-i yāre Şabr idüp bencileyin başdı felek bağrına taş (G82/ 6)
24. Bağrı baş olmak	Göğsü yara içinde olmak, dertten, kederden her yeri yara olmak.	Qānde hem-demlük iderdi 'āşık-ı dil-hasteye Sāgerün pür-hün olup bağrı eger baş olmasa (G167/ 3)
25. Bağrı delinmek	Acısını içine işlemek, derinden yaralamak.	Delinsün ney gibi bağrüm hābîbüm Açarsam sır-ı 'ışkuñdan eger rāz (G76/2)
26. Bağrı kan olmak	Çok ıztırap çekmek, yüreği parça parça olmak.	İçegör bezm-i miñnetde maħabbet cāmını Şem'î Hāsūdün bağrı kan olsun 'adū içsün ciger kanın (G134/7)
27. Bağrı taş olmak	Zalim ve merhametsiz olmak, katı yürekli olmak.	Āhüm ile yile virmezdim felek ğam-hānesin Ey büt-i sîmin-beden bağrün eger taş olmasa (G167/2)
28. Bağrına basmak	Birini göğsü üzerine yaslayıp sevmek, içtenlikle kucaklamak, sarılmak.	Yārî ok gibi başup bağrümüne aġyārün Bükelüm kāmetini reşk ile ya eyleyelüm (G117/5)
29. Bağrını kan eylemek	Çok ıztırap çektirmek.	Gonce-veş bağrumı kan eyledi gülzār-i cihān Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine hār (K7/51)

Tablo 2.3. (Devamı)

30. Bağırını kebab etmek	Çok acı çekmek, derinden üzüntü duymak, bağırı yanmak.	Niçe niçe içmişem mey yirine hūn-ı ciger Döne döne itmişem gam nârine bağırum kebâb (G14/5)
31. Bağırını yakmak	Çok kahır görmek, dertlenmek, gamlanmak.	Hasret-i Şîrîn ile Ferhâd bir âh itdi kim Yakdı bağırın lâleler göğsin geçürdi tağlar (G40/4)
32. Baş açmak	Bir işi yapmaya büyük bir istekle koşmak.	Sâkı-i devr ola kim bizi ayakden götüre Baş açup el götürüp medh ü şenâ eyleyelüm (G117/5)
33. Baş çıkmak	Yara çıkmak, vücutta (yürekta) yaralar belirmek, baş vermek.	Hasret-i la'lûnle çıkdı lâlenün bağırında baş Deldi bağırın dūr gibi lû'lû' dişünçün yâsemîn (K14/23)
34. Baş eğmek	Saygı göstermek için baş eğerek selamlamak. Karşısındakinin üstünlüğünü kabul edip ona boyun eğmek, itâat etmek.	Baş egmez ise n'ola cihân âfitâbına Ey meh kimün ki sencileyin zülf ü hâli var (G58/5)
35. Baş kaldırmak	Düzene karşı ayaklanmak, isyan etmek, karşı gelmek, serkeşlik etmek. II Kendini göstermek, ortaya çıkmak.	Kan içüp ayak götürmek nice olur göresin Zâhidâ başūnde devlet var ise meyhâne baş (G86/3)
36. Baş kesmek	Öldürmek. II Her istediğini yaptırmak.	Ol kadar yüz buldı senden kim dem-â-dem dostum Baş keser kanlar döker yanūnde şemşîrūn senūn (G102/4)
37. Baş koşmak	Baş başa vermek, fikir birliği yapmak. II Yarış etmek.	Habâb-ı mey gibi başden çıkarsun key şaķın Şem'i Hevâ-yi zühde baş koşma senūnle dilleşür sâķi (G172/6)
38. Baş koymak	(Bir şey uğruna) Canını fedâ etmeye hazır olmak, kendini adanmak.	Baş koyup ortaya meydâne çeker 'uşşâķı Dostum Şem'i gibi hiç ciger-dâr olmaz (G75/8)
39. Baş olmak	Başa geçmek, lider olmak.	Kande hem-demlük iderdi 'âşık-ı dil-hasteye Sâģerūn pūr-hūn olup bağı eger baş olmasa (G167/3)
40. Baş üze tutmak	Çok itibar etmek, ilgi göstermek, hoş tutmak için ne yapacağını bilememek.	Kamer kadrūn nücūmı gevherin ser-tâc edinmişdür Tutar baş üze anūnçün zemîn ü âsūmân anı (K15/35)
41. Baş üze yeri olmak	Birinin nazarında kıymet ve itibarı olmak, kendisine değer verilmek; sözü edilen kişiye karşı duyulan büyük saygıyı ve verilen önemi göstermek için kullanılır.	Gül gibi hurrem olurdu yâr aģyâr olmasa Başlar üze yiri vardı hem-dem-i hâr olmasa (G149/1)
42. Baş vermek	Belirmek, ortaya çıkmak, peydâ olmak. II Kendini fedâ etmek, ölümü göze almak.	Başūm üstünde kılıçlar tuta ger gamzelerūn Baş virür bu dil-i bî-çâre kapūnden gîtmez (G74/2)
43. Başa çıkmak	Bir şeye gücü yetmek. II Güçlükler çıkaran biriyle olan işini, kendi istediği yolda sonuçlandırabilmek.	Ayağın öpmege cânler virürdi sâķiyâ Cemler Şerâb-ı 'ışķūn ile başa çıķmış bir gedâ olsa (G145/5)
44. Başa varmak	Biri veya bir şeyle baş etmek, başa çıkmak; birini yenmeye gücü yetmek. II Sona gelmek, sonuçlanmak, tamamlanmak.	Tutam ki başa vardı gönül zülf-i yâr ile Ol yañeden bu gamze-i hun-hârı n'eylesün (G125/4)

Tablo 2.3. (Devamı)

45. Başı gitmek	Ölmek, canından olmak.	Niçe başlar gider kanlar dökülür kimseler şormaz Tarık-ı 'ışkdur bunda dimezler kana kan olsun (G122/2)
46. Başı göklere ermek	Beklemediği veya hak etmediği bir şeyi elde ettiğinde çok sevinip mutlu olmak, itibar kazanmak, büyük bir sevinç yaşayıp gururlanmak.	Senün sāyeñde kâdr ile irüpdür göklere başı N'ola devlet hümāsına olursa āşiyān hayme (G150/5)
47. Başına gün doğmak	İşi rast gitmek, bahtı açık olmak.	Gün toğar başına rindün gūşe-i meyḥānede Cām ḥurşid ü şürāḫi maṭla'-ı nūr-ı şafā (G8/2)
48. Başına od yakmak	Bir derdinin, sıkıntısının olduğunu belirtmek, sıkıntılı durumdan şikayet etmek, sızlanıp durmak.	Pādişāhüm ṭapūne zulmūni 'arz itmek için Od yakup başına Şem'i ḳapūne vare gibi (G180/5)
49. Başına odlar yakmak	Başına dert açmak, belaya sokmak. II Başında ateş yakmak.	Başūne odlar yaḳar mihruñ tuyar meh-pāreler Şem'iyā āh itme götürmez hevāsı Bursanūñ (G104/5)
50. Başına doğmak	İşi rast gitmek, bahtı açık olmak.	Kimūñ kim toğdı başına şems-i nehār-ı luṭf Ey 'ilm ü ḥilm ü faẓl ile bî-miṣl ü bî-bedel (K11/11)
51. Başında devlet var	Talihli olma; iyi bir makam ve mevkiye sahip olma.	Ḳan içüp ayak götürmek nice olur göresin Zāhidā başūñde devlet var ise meyḥāne baş (G86/3)
52. Başında od yanmak	Çok sıkıntılı, dertli olmak, aşırı düşünceden ötürü kendinden geçmiş olmak.	Giceler tā şubḥ olunca nev-'arūsın bahtına Şem'-i devlet od yanar başında eyler ḥiḍmeti (K6/31)
53. Başını ayak etmek	Haksızlığa uğratmak, sıkıntı çekertmek, hakkını yemek.	Biz şafā baḥrine meyḥānede ḡavvās olduk Başımız elde ayağ itduk azıtduk izümüz (G71/2)
54. Başını ele almak	Kelleyi koltuğuna almak, ölümü göze alarak bir işe girişmek.	Başūmi aldum ele dilberimūñ yolında Er olan kişi gerekdür kim ola ḥāzır-baş (G82/4)
55. Başını taşlara dögmek	Yaptıklarından dolayı pişmanlık duymak, çaresizlik ve pişmanlık içinde olmak.	Terk idüp yārūñ işigin yine irdūñ şūfī Bunca yıldur ki dōgersin başuñi ṭaşlere (G155/4)
56. Baştan aşırma	Başından atmak ve savmak.	Başdan aşurdı āteş-i hecrūñ sitemlerin Yansa yakılsa Şem'i ne var senden ey nigār (G46/8)
57. Baştan aşmak	Bunaltacak kadar çok olmak.	Başdan aşar igen daḫi yüz virme zūlfūne Boynūne düşmesün güzelüm çok vebāli var (G58/3)
58. Baştan çıkarmak	Ayartmak, doğru yoldan saptırmak, kötü yola sürüklemek.	Āvāre itdi kendü gibi kūy-i yārde Başdan çıkardı yaşūmi āhüm hevāyile (G166/2)
59. Baştan çıkmak	Kötü yola sapmak, ahlâkı bozulmak.	Çıkdı başden yüz bulup senden şabāye uyalı Zūlfūñüñ yil aldı taḫtın ey Süleymān-ı zemān

		(G138/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

60. Bin baş bir pul olmak	Bini bin paraya; pek çok ve ucuz.	Naqd-i eşk ile gönül degmeye olma yoldaş ‘İşk yolunda şakın bir pula olur biñ baş (G82/1)
61. Boyun kesilmek	Salam vermek için başını eğmek.	Ben sebük-pāye reh-i ‘ışkında yārūñ dil gibi Var üzil benden kesil boynüme ey ser barsın (G132/4)
62. Boyun vermek	İtaat etmek, teslim olmak, boyun eğmek, birinin buyruğu altına girmek.	Mikrāz-ı ‘ışka Şem‘i boyun vir nizā‘ı ko ‘Ayb olur ehl-i diller aresinde ‘arbede (G147/6)
63. Buluttan nem kapmak	En küçük bir şeyden bile alınmak, çok alingan olmak.	Āh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem kıpar Tāzedür gül yaprağından dilber-i nāzük-mizāc (G23/3)
64. Can almak	Öldürmek, canını zorla ele geçirmek.	Gönül şayd idüben cān almakde Begüm sensin bugün şirāne āhū (G140/2)
65. Can bağışlamak	Can vermek, hayat vermek, canlandırmak, diriltmek.	Cān bağışlar ğonce-leb gül yüzlü dilber sevmedüñ Zāhidā ya‘nı senüñ de dünyede cānūñ mi var (G41/3)
66. Can bulmak	Canlanmak, dirilmek.	Sākiyā cām-ı lebūñden her ki bir sāger çeker Cān bulur ‘ışi deminden cām-ı cān-perver çeker (G64/1)
67. Can çıkmak	Çok yorulmak veya bitkin duruma düşmek. II Ölmek, son nefesini vermek. III Yaptığı bir işte çok güçlük çekmek.	Cān çıkınca hele hıdmetde bir eksük kımaduk 8. Eger ölmezsek efendi yine hıdmet bāķi (G190/4)
68. Can feda etmek	Bir şey uğruna canını vermek, ölmek.	Cān fidā itsün dir imişsin vişālüm isteyen Tek kabül it dostum olsun hezārān cān fidā (G7/4)
69. Can gözün uyarmak	Gözünü dört açmak, uyanık olmak.	Dürd-i şabūhı kühl idinüp cān gözün uyar Şem‘i hicābı dide-i idrākden götür (G67/6)
70. Can oynamak	Canını feda etmeye hazır olmak, tehlikeli işler yapmak.	Şakın cān oynaram diyü yolında eyleme minnet Oyuncağ şanma bu kārı degüldür ‘ışk işi bāzı (G173/4)
71. Can yakmak	Karşısındakini üzme, birine zarar vermek, birini sıkıntıya sokmak.	Ne revādür bu eyā hūsn ilinüñ pādīşehi Yağa cān mülkin oda zulm ile ‘ışkuñ sipahi (G179/1)
72. Can vermek	Ölmek, biri için kendini feda etmek. II Çok sevdiği ve istediği bir şeye aşırı düşkün olmak.	Sākiyā meclisde her dem buse-i la‘lūñ içün Cān virüp cān almadur ‘aşıklar itdügi nizā‘ (G92/2)
73. Cana vurmak	Cana vurmak. II Cana acı çektirmek.	Ey gönül derd ü belā kühsārīnūñ Ferhādīsın Cāne urduñ tışeyi üstādlar üstadısın (G128/1)
74. Candan geçmek	Ölmek. II Canının gözünde hiçbir değeri kalmamak, kendi varlığını silmek, yok etmek.	Alup ağzına yād itmezdi hergiz bezmini Cemşid 76. Geçerdi kendü cānından göreydi Cem bu devranı (K15/ 38)

Tablo 2.3. (Devamı)

75. Canı yanmak	Çok acı duymak, kedere uğramak; bir işte zarar görmek.	Demidür gâyet ey serv-i revânüm İrişdür âb-ı lutfûn yandı cânüm (M1/40)
76. Canına odlar yakmak	Canını sıkmak, üzmek, büyük sıkıntı vermek.	Câmler hem-dem olup la'l-i leb-i cânânüme Âh kim her dem benüm odlar yaqarlar cânüme (G154/1)
77. Canına geçmek	Çok fazla tesir etmek, içine işlemek, canına tak etmek.	N'ola kan ağlasam gamzeñ ucından Geçüpdür cânüme cânâ ziyâde (G157/4)
78. Canına od düşmek	İçi yanmak, çok büyük üzüntü yaşamak, endişelenmek.	İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nâruñ Oldılar düd gibi tâ ki irakdan peyda (K2/16)
79. Canına od salmak	İçi yanmak, çok büyük üzüntü yaşamak, endişelenmek.	Ki şalar 'üd gibi her kişünñ cânına nâr Cümle-i bâğa şeref virdi 'arûs-ı lâle (K7/18)
80. Canını feda etmek	Kendi canı uğruna ölümü kabul etmek, kendini öldürmek, biri veya bir şey için kendisini feda edip canına kıymak.	Ahmedüñ yolında Şem'î varüñi eyle nişâr Muştafa 'ışkına ammâ cânüñi eyle fidâ (G5/8)
81. Canını yakmak	(Aşığın) canını yakmak; acı, elem içerisinde bırakmak.	Didi hitâb idüp ki eyâ tîre rûzgâr Nâr-ı belâ vü fûrkat ile yakma cânüñi (K9/13)
82. Cevrini çekmek	Uzun süre sıkıntıya katlanmak.	Çekmeyenler kâmet ü zülf ü dehânüñ cevriñi Bilmedi 'âlemde hergiz n'eydüñ derd ü elem (G115/3)
83. Ciğer hun eylemek	Ciğeri parçalayıp kan ile doldurmak. II Perişan olmak, çok acı çekmek, büyük bir üzüntüye düşmek.	Ciger hûn eyleyüp kan ağlar iken hâr-ı hicrânde Tebessüm eyledi gonce sevindi bülbülñ cânı (K15/9)
84. Ciğer kanı içmek	Çok eziyet çekmek, acı çekmek.	İçegör bezm-i miñnetde mañabbet câminı Şem'î Hasüdñ bağrı kan olsun 'adü içsün ciger kanın (G134/7)
85. Ciğeri dağlanmak	Çok acı çekmek, çok üzülme.	Lâle kim virdi nişânın bu dil-i pür-hünñ Dağlanmış cigeri pâresidür Mecnünñ (G100/1)
86. Ciğerler dağlamak	Ciğerini dağlamak (delmek, parçalamak). II Dayanılmaz bir üzüntü vermek.	Def gibi gögsün döğüp bağrñ delersin ney gibi Şem'iyâ göynüklerñ her dem cigerler dağlar (G39/7)
87. Çarha girmek / Çerhe girmek	Döngüye girmek, dünyayla birlikte dönmek, dahil olmak.	Çerhe girdi mihr ü meh eyler semâ'ı nüh felek Zühre el urdı şafâ çengine gel gör şöñbeti (K6/12)
88. Çok görmek	Bir şeyi bir kimseden esirgemek, o şeyi ona değer bulmamak. II Birinin bir davranışını yadırgamak.	Biñ çevre bir vefâ nedür ey yâr-i dil-nevâz Kim çok görürsin anı idersin aña da nâz (G72/2)
89. Dad almak	Tat veya zevk almak. II Nasiplenmek.	Bir perî yüzli melekdür iki 'âlemden murâd Yoksa bu fânî cihânden almadı bir kimse dad (Murabba1/13)
90. Dağ urmak	Derdini içine atmak, çok üzülme, aşırı acı çekmek.	Dağlar kim urmuşam bu şîne-i sūzânüme Mihrüñe ey mäh-rû şâdık güvâhümdür benüm (G118/3)
91. Dağ üstü bağ	Keyfi yerinde, her muradına ulaşmış.	Sinemñ dağı şafâsı külhanı gülşen ider Eşk-i çeşmüm lâlezâriyle baña tağ üstü bağ (G93/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

92. Defterin dürmek	Bir kişiyi öldürmek, ortadan kaldırmak, birini mahvetmek. II Bir şeyi sonlandırmak, gidermek.	Devr-i 'adlünde dürüp tûmâr-ı kahrûn defterin Umaram yazmaya cürmümi Kirâmen Kâtibîn (K14/39)
93. Dem urmak	Bahsetmek, bir şey hakkında konuşmak, söz etmek. II Nefes etmek, okuyup üflemek.	'İşk âteşinün gözleri şevkından urur dem Hûn-ı cigerüm kim saçılır dîdelerümden (G133/2)
94. Derdine düşmek	Bir şeyin veya bir kimsenin verdiği üzüntü ya da düşündürdüğü şey yüzünden sadece onunla meşgul olmak; bir konuyla gereksiz ilgilenmek. II Yetersiz bir hevese kapılmak.	Ol tabîb-i cân ü dil derdine düşdün ey gönül Çäre yok şimden girü benden saña senden baña (G8/4)
95. Destine vermek	Eline vermek. II Hizmetine vermek.	N'ola feth eyleyse bu sūr-ı meserret bâbı kim Destine virdi felek mihr-i nişân-ı 'izzeti (K6/6)
96. Devlet el vermek	Talihi yardım etmek.	Sâķi şalardı sâ'id-i şimîni boynüme El virse fırsat eylese devlet müsâ'ade (G147/4)
97. Dil almak	Düşmanın durumunu söyletmek için esir almak, ele geçirmek, II Gönül almak, birini kendisine aşık etmek.	Al ile diller almağ için Şem'iyâ yine Gül gibi itdi allerin aşıkâr ruh (G28/6)
98. Dil uzatmak	Biri hakkında konuşmak, bir kimse için kötü söz söylemek, yermek, iftira etmek.	Şem'iyâ dil uzadup her gice eflâki yaķar Nâr-ı âhüm ki çıkar şîne-i süzânümden (G130/7)
99. Dil vermek	Gönül vermek.	Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzü Âh kim baht-ı siyâhüm gibi bir ser-keş çıkar (G51/3)
100. Dil-teng olmak	Gönlü daralmak.	Ne için gonce gibi zühd ile dil-teng olayın Gül gibi gönlüm açan cām-ı muşaffâyi göre (G168/4)
101. Dinden çıkarmak	Aşırı derecede öfkelenmek, öfkeden dolayı dinin yasakladığı küfürleri savurmak, dinden imandan çıkmak.	Geldi haţtuñ âyet-i hüsnüñi tağyîr eyledi Âyeti tağyîr iden kâfir olur dînden çıkar (G63/3)
102. Diş bilemek	Kötülük yapmak için fırsat beklemek; çok istek duymak.	Ne 'aceb kârgâh olur dünyâ Kân yudar la'l ü diş biler tîşe (G145/3)
103. Divane olmak	Birini, bir şeyi çıldırasıya sevmek.	Meger dîvâneñ olmuş ey perî-rû Düşüp tağlara zencîrin sürür şu (G140/1)
104. El çekmek	Elini çekmek, bırakmak, vazgeçmek.	Sâķi-i 'ıyş ü tareb el çekdi ben dil-ħasteden Kandesin hey ğam diyen yâr-i vefâ-dârüm benüm (G119/3)

Tablo 2.3. (Devamı)

105. El ermek	Yardım etmek. II Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. III Halk hekimliği gibi konularda yetki vermek.	Didüm ki var mıdur saña ey mäh dest-res Didi ki 'âfitâbe el irmek igen ba'îd (G35/4)
106. El getirmek/götürmek	Dua etmek için ellerini yukarı doğru kaldırmak, açmak; yalvarmak, yakarmak.	Sâkı-i devr ola kim bizi ayakden götüre Baş açup el götürüp medh ü şenâ eyleyelüm (G117/5)
107. El kavşurmak	Saygılı olmak; birinin karşısında el pençe divan durmak, bir şey yapmaya her an hazır olmak.	Ben karşıne kuluñ gibi el kavşurup turam Hizmetler eyleyem saña ey dil-rübâ yine (G160/4)
108. El sunmak	El uzatmak, yaklaşmak istemek.	Bezm içre meye şundı elin kıldı nevâziş Bir deste gülî eyledi mestâne tekellüf (G96/3)
109. El urmak	El vurmak, değmek. II Bir işi yapmaya yanaşmak, girişmek.	Çerhe girdi mihr ü meh eyler semâ'ı nüh felek Zühre el urdı şafâ çengine gel gör şöbeti (K6/12)
110. El uzatmak	Bir şeye dokunmaya, almaya, sahip olmaya çalışmak; kendisine ait olmayan bir şey üzerinde hak iddia etmek, haksızlık etmek, kötülük yapmak. II El ile dokunmak, temas etmek.	Kes zülfünü uzatmasun ey şâh zulm elin Alma cihânde boynüne kimse vebalini (G184/3)
111. El vermek	Yardım etmek. II Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. III Halk hekimliği gibi konularda yetki vermek.	İşleri altun olur el viricek pâdişehüm Kımyâdür ayağün toprağı kıllaşlere (G155/3)
112. El yumak	Kararından vazgeçmek, yapmakta olduğu işi artık yapmama durumuna geçmek. II Bir şeyle ilgisini kesmek.	Yumağa la'lün için çeşme-i hayvânden elüm Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (G116/7)
113. Elbir etmek	Birlik olmak, aynı fikirde olmak, birlikte hareket etmek.	Leşker-i gam dostum her yañeden elbir idüp Bu dil-i vîrânemün bilsem nesin yağma ider (G59/5)
114. Elden düşürmek	Elinden hiç bırakmamak.	Cehd idüp elden düşürmezsin maḥabbet nerdini Oynadün cân nakdini 'âşıklerün nerrâdısın (G128/5)
115. Elden gitmek	Bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak.	Şerâb-ı 'ışk ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden Güzeller sevmeye şüfî anünçün ihtiyârüm yok (G98/6)
116. Elden komak	Bırakmak, terk etmek; ihmal etmek.	Nice elden kıyalum göz göre inşâf eyle Zâhidâ cām-ı şerâb ile açıldı gözümüz (G71/4)
117. Ele almak	Bir şey üzerinde çalışmak, incelemek, araştırmak. II Bir işi kendi yapmaya başlamak, çekip çevirmek.	Kıl kalem almış ele münşi-i zerrîn-pergâr Şüret-i besmeleye levḥa-i şimîn eyler (K7/4)
118. Eli değmek	Bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulmak.	Birbiriyle merḥabâdan elleri degmez gönül Sen bu gün umma güzellerden maḥabbet cāmını (G178/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

119. Eli ermek	Bir işi yapmaya zaman ve fırsat bulmak. II Yapabilmek, ulaşabilmek.	Tutalum irdi elüñ âb-ı hayâta şüfî Mey-i 'ışk ile ne var gün gibi şahbâye bedel (G110/5)
120. Elif çekmek	Elif harfine benzer şekilde göğüste boylamasına yara açmak, birine eziyet etmek, acı çektirmek.	Dâğlar yakdı elifler çekdi Şem'î n'eylesün Girmede bir yüzi gül serv-i hırāmān koynına (G169/6)
121. El almak	Kötü durumdaki bir kişiye yardımda bulunmak, elinden tutmak.	Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp Şeh-i nevrûze benefşe ideli istikbāl (K8/12)
122. Elinden almak	Bir şeye el koymak, bir şeyden mahrum bırakmak. II Elinden tutmak, yardım etmek, kurtarmak.	Sergeşte olsa tañ mı gönül bî-çarār olup Aldı 'inān-ı şabrüm elümden o şeh-süvār (G46/5)
123. Eline almak	Eline almak, tutmak, sahip olmak.	Şem'î bu dâğ-ı hasret ile üstüh'ânler Cānān eline almağa olaydı bâri zār (G49/5)
124. El erişmek	Ulaşmak, yetişmek.	Sāye-veş kaldum ayakde niçe irişsün elüm Kendüyi gökde tutar her meh-liķāsı Bursanüñ (G103/2)
125. El yumak	Kararından vazgeçmek, yapmakta olduğu işi artık yapmama durumuna geçmek. II Bir şeyle ilgisini kesmek.	Yumağa la'lüñ içün çeşme-i hayvānden elüm Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (G116/7)
126. El altında	Hazırda bulunmak, her an ulaşabilecek olmak.	Āfitābüm ser-be-ser dünyā elüñ altındadır Sen Süleymān-ı zemānsın hātem-i la'lüñ nigîn (K14/32)
127. El öpmek	Saygı ifadesi olarak bir kimsenin elini öpüp alına koymak.	Bir sîm-ten elüñ öper altun ayağ ile Bir āfitāb kâse-i sîm ile zer taşur (Kı't'âl/2)
128. Fark etmek	Bir şeyin var olduğunu anlamak, sezmek, farkına varmak.	Gün yüzüñ üzre görelde şeb-i zülfi siyehüñ Kimse fark itmez olupdur giceden gündüzümüz (G70/2)
129. Fırsatı fevt eylemek	Fırsatı kaçırmamak; elverişli durumdan yararlanmak.	Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöhet vaktidür Cām-ı Cem şun sākīyā Sulţān Süleymān devridür (Murabba1/10)
130. Fûls-i ahmer geçmek	Kırmızı para; bakır para.	Bāzār-i gamde geçmeye bir fûls-i ahmere Ol māl-i bî-kıyās ile bu genc-i bî-şümār (K12/8)
131. Gam yemek	Dertlenmek, kederlenmek, tasalanmak.	Yārına kalan belādan gam yime vardur meşel Ne devāsüz derd olur ne hūd sü'āl-i bî-cevāb (G13/4)
132. Göğsünü dövmek	Hayıflanmak, yazıklanmak.	Göğsin dögerdi şevk ile cān perde-sāz olup Dil inler idi derd ile güyā rebāb idi (G181/3)
133. Göğüs geçirmek	Üzüntülü bir şekilde soluk almak, içini çekmek.	Hasret-i Şîrîn ile Ferhād bir āh itdi kim Yakdı bağrın lāleler göğsin geçürdi tağlar (G40/4)
134. Göklere boyanmak	Feryat ve figanın gökleri kaplayacak kadar çok olması.	Gökler boyandı göklere dūd-ı siyāh ile 'Āşîkleriñe zülf ü ruḥüñ gün mi gösterür (G52/2)
135. Göklere çıkarmak	Göklere çıkarmak; aşırı derecede övmek, gökyüzüne çıkarmak.	Uydurup çengine Zühre okur eş'arımız Gün yüzüñ vaşf ideli göklere çıkdı sözümüz (G71/6)

Tablo 2.3. (Devamı)

136. Gölgesi düşmek	Üzerinde bir cismin karartısı görünmek. II Sevgilinin aşığn üzerinde bıraktığı etki.	Şan hümādūr ki düşer gölgesi hırşid üzre Şalıcaķ zülf-i ruĥūñ gün yüzüne sāye Ħasen (G129/4)
137. Gönderi çıkmak	Uğurlamak, teşyi etmek.	Gönderi çıķdı bile bende vü şehri vü ġariĥ Seni ısmarladuķ Allāha didi bāy ü gedā (K2/8)
138. Gönlin açmak	Neşelenmek, ferahlamak, rahatlamak.	Kullarıdur ki ayaġ üzre tırur serv ü çenār Gül gibi gönlin açarsa demidūr gülşende (K7/23)
139. Gönlü açılmak	Rahatlamak, ferahlamak.	Ħatt-ı Reyĥāñi yazar gül gibi gönliñ açılır Olmaya bāġ-ı ruĥ-ı yār gibi yazı güzel (G109/6)
140. Gönlü akmak	Birine karşı güçlü sevgi duymak, temayül etmek, gönli ilişmek.	Nāz ile siĥr itdügiyçün dem-be-dem reftārde Şu gibi ol kāmēt-i bālāye diller aķdılar (G48/4)
141. Gönlü düşmek	Âşık olmak, tutulmak.	Düşdi gönliüm ‘ākıbet ġamzeñ ucından ĥançere N’eylesün bi-çāre kim kahr ile geçdi cānına (G161/5)
142. Gönliüm açmak	Ferahlık vermek, sıkıntısını giderip neşelendirmek, içini açmak.	Ėoncelerdür yāreler āhüm neşim-i nev-behār Gül gibi gönliüm açarlar tāze tāze dāġlar (G40/2)
143. Gönliüne gubar gelmek	Kederlenmek, üzölmek, gönli kırılmak.	Ħālini ‘arz ide ben ĥākūñ eger bād-ı şabā Gelmesün gönliüne billāĥ şaķın ey şāĥ ġubār (G57/2)
144. Gönliünü düşürmek	Gönliünü düşürmek, aşık olmak.	Fikr it cemāli ķo gül-i gülzār-i cenneti Şuĥi düşürme gönliünü ĥāşāķden ġötür (G67/5)
145. Gönli açmak	Ferahlık vermek, sıkıntısını giderip neşelendirmek, içini açmak.	Ne içün ġonce gibi zühđ ile dil-teng olayın Gül gibi gönliüm açan cām-ı muşaffāyi ġöre (G168/4)
146. Gönli almak	Birinin gönliünü almak kalbi kırılmış, üzġün birini sevindirmek, hoşnut etmek. II Aşık etmek.	Aldı biñ şıveyile gönliümü bir nāzı güzel Fitne-i devr-i kāmēr ġamze-i ġammāzı güzel (G109/1)
147. Gönli sımak	Birini çok üzecek bir davranışta bulunmak, ġücendirmek.	Yıķduñ cefā taşıyla sıduñ gönliümü benüm Luťfūñle al elüne yin’ey şāĥ-i dil-nevāz (G72 / 9)
148. Gönli vermek	Bütün varlığı ile bağlanmak, gönli bağlamak.	Şular kim şun ‘-ı Ħālikdür gönli virür aña ‘uşşāķ Şorarsañ cümle ‘āşıkler severler hem sevilürler (G68/2)
149. Gönli yapmak	Hoşa giden davranışlarla veya sözle birinin kırınlığını gidermek.	Bir cefā taşıyile niçe yapılsun gönliüm Çü meşeldür yalıñüz taş ile dıvār olmaz (G75/2)
150. Göz açmak	Uyanık olmak, dikkatli olmak.	Ėörinen nerges ü encüm degüldür yirde vü gökde Göz açup her tāref gözler zemīñ ü āsümāñ anı (K15/41)
151. Göz dikmek	Bir şeyi elde etmeyi aklına koymak, ele geçirmek istemek.	Ėörinen gökde hilāl ile sitāre şanmañ Göz diküp çerĥ-i felek ķaşdine açdum çengāl (G112/2)
152. Gözden çıkarmak	Bir malın, sahip olunan değerli bir şeyin elden ġitmesine razı olmak, elden çıkmamasına razı olmak.	Beni fāş itdi yaşum çıķdı gözden Belĥ gözden çıkar ķandeyse ġammāz (G76/3)

Tablo 2.3. (Devamı)

153. Gözden çıkmak	Gözden düşmek, değerini kaybetmek.	Gözlerüm yaşı gibi çıktı gözümden dünyâ Yârden gayri görünmez gözüme kimse benim (G116/6)
154. Göze görünmek	Ortada, belli, belirgin olmak, göze görünmek, görünür olmak.	Perî-peyker melek-sîmâ güzeller çokdurur ammâ Görinmez gözüme sensüz gerek hûr-ı cinân olsun (G122/3)
155. Göze göstermez olmak	Göze görünmemesini sağlamak, önemsizleştirmek, değersizleştirmek.	Vay eger olmaz ise şâhid-i maşşûd kinâr Göze göstermez olupdur beni bir mûr-i za'îf (K7/44)
156. Gözi gönli açılmak	Neşelenmek, ferahlamak.	Bâğ-ı cennet nergesi çeşmüñ yüzüñdür gülşeni Açılır gönli gözi kim görse dîdârüñ senüñ (G101/2)
157. Gözin açmak	Uyarmak, uyanık ve dikkatli olmak.	İnâyet âbını sepmezse bir dem şâhid-i himmet Kare bahtüm gözin açmaz uyanmaz h'âb-ı ğafletden (K3/28)
158. Gözine gelmek	Önemsememek, değersiz görmek.	Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı mahabbetden Gözine zerrece gelmez dü 'âlem mülkinüñ mâli (G174/3)
159. Gözü açılmak	Yararlıyı yararsız, iyiyi kötüyü ayırt edebilir duruma gelmek.	Tâ ölince sürelüm devrini zerrîn kadehüñ Çünkü nerges gibi cāmıyla açıldı gözümüz (G70/4)
160. Gözü kararmak	Hastalanmak, hırs ve ümitsizlik nedeniyle ne yaptığını bilemeyecek hale gelmek.	Kararmışdur gözi bîmârlıkdan Şarmışdur özi gam-h'ârlıkdan (Mesnevi1/9)
161. Gözüme durmak	Nankörlük eden birisi için "Tanrı cezanı versin." anlamında ilenme bildirir.	Hâk-i pâyüñ gözüme tursun eger bilmez isem Gözlerüñ zahm urduğınca la'lüñ ekdügi nemek (G105/2)
162. Gözümüz açılmak	Gerçekleri görmek, olup bitenin farkına varmak.	Nice elden kıyalum göz göre inşâf eyle Zâhidâ cām-ı şerâb ile açıldı gözümüz (G79/3)
163. Gözün gönlün dola	İstenilen şeyden bol bol vermek, bir kimseye artık ufacık bir şey istemeyecek kadar çok vermek.	Dilerseñ kim tola gönülün gözüñ nûr-ı şafâyile Mahabbet cāmını Şem'î tolu gör bakmağıl hâlî (G174/5)
164. Gözüne zerrece gelmek	Gözüne görünmemek; yanında bir değeri olmamak.	Şâhbâz-ı harem-i 'arş-ı fezâdür tab'üñ Zerre gelmez gözine çerh kaçan kim açâ bâl (K8/25)
165. Gün doğmak	Güneşin doğması, sabah olmak. II İsteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.	Gün toğar şanmañ şafağdan haşre dek Ferhâd içün Başına odlar yakup feryâd iderler tağlar (G39/5)
166. Gün göstermek	Mutlu etmek, huzura kavuşturmak.	Başuma gün toğmadı şubh-ı vişâle irmedüm Baña gün göstermeyen anüñ şeb-i hicrânıdur (G43/4)
167. Hadden aşurmak	Ölçüyü kaçırmak, gereğinden fazla aşırıya gitmek.	Cefâ vü cevruñi hâdden aşurma Şem'îye rahm it Bilürsin ey perî-peyker güzelliğ pâydar olmaz (78/5)
168. Hak etmek	Hakkı olan şeyi elde etmek, layık olduğu karşılığı almak.	Görme hergiz gam yüzün işitme adın guşşenüñ Hâk idüp zâtüñ müşerref eylesün gönülün küşâd (T1/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

169. Hak ile yeksan olmak	Ölümünün üzerinden çok zaman geçtiği için artık çürümüş olmak, toprağa karışmış olmak. II Ölmek.	Sāye-veş hāk ile yeksān olayın yanında Tek cüdā düşmeyeyin serv-i hūrāmānūmden (G130/3)
170. Hak olmak	Mezara gömülmek, ölmek; öldükten sonra bedeni çürüyüp toprağa karışmak.	Yolūnde hāk olup ‘ömrüm hayāt-ı cāvidān buldum Ayağūn toprağı yigdür baña dünyā vü ‘uqbāden (G123/5)
171. Hake beraber etmek	Çiğnemek, yerlerde süründürmek.	Yıkdılar kāl’alerin hāke berāber idüben Od urup milketine mālın iderler yağmā (K2/15)
172. Harab olmak	Perişan olmak, çok üzölmek.	Gönlümün sırça serāyıdır hayālūn meskeni Serverā lāyık mıdır kim ola devründe hārāb (G13/5)
173. Hayadan yere geçmek	Çok utanmak.	Bulsa geçerdi yire hayāden bihār-i lutf Hikmet degöl mi mefhār-ı şah ü gedāyiken (K11/5)
174. Hayat vermek	Diriltmek, canlandırmak, canlılık vermek.	Nağme-i bülböl nesim-i şubh ile virür hayāt ‘Āşık-ı dil-hasteye olsun hezārān āferin (K14/13)
175. Hayrete varmak	Çok şaşırarak, şaşırıp kalmak.	Hayrete vardum geçerken serv-i nāzüm şu gibi Nice geçdi bilmedüm hayfā bu ‘ömr-i nāzenin (K14/25)
176. Hayrette kalmak	Olan biteni muhakeme edemez olmak, düşünemez hale gelmek.	Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-kāl ile Hayrette kaldı bilmedi ‘ışkuñ maķālını (G184/4)
177. Hizmete durmak	Hizmet etmek için kıyam etmek, ayağa kalkmak.	Hidmete tursun şūrāhi şem’-i bezm-ārā gibi Nesne açmaz gönlümü cām-ı mey-i şahbā gibi (Muhammes1/12)
178. Izdıraba düşmek	Acı çekmek, çok üzölmek.	Düşerler sāye-veş hep ıztırābe Şalınsa nāz ile ol serv-kāmet (G16/5)
179. İman getirmek	Allah'a inanmak, iman etmek.	Kāfir oldı diyü nerges gözüne öykünüben Kaldurur barmağını getirür imān gonce (G159/3)
180. İşigine yüz sürmek	Bir istekle birine başvurmak, ona karşı saygı göstermek, ondan iyilik, ihsan dilemek.	İşigine yüz süren eflāke irdi gün gibi Sevdi Şem’i dostlar bir dilber-i ‘ālī-cenāb (G13/7)
181. İşin altın etmek	İşini bir düzene kavuşturmak, işini yoluna koymak.	Yolında hāk olanuñ meh gibi mihr āfitābiyle Halāş eyler işin altın idüp hāk-i mezelletden (K3/19)
182. İşini bitirmek	Öldürmek. II Birine yardımcı olup işini halletmek, tamamlamak.	İşüm bitürdi gamze-i dil-düzün ey nigār Cān riştesini sine-i şad-çākden götür (G67/3)
183. İşleri altın olmak	İş düzene kavuşmak, yoluna girmek.	İşleri altın olur el viricek pādişehüm Kımyādür ayağūn toprağı kallāşlere (G155/3)
184. Kadem basmak	Ayağını basmak, bir yere girmek, bir yere varmak. II İsrar etmek, üstelemek, ayak diremek.	Pādişāhüm bende-hāneñdür dil-i vırāne baş Gel kadem rencide kıl bu külbe-i ahzāne baş (G86/1)
185. Kadr ü kıymet bilmek	Bir şeyin değerini ve kıymetini bilmek.	Güzeller kadr ü kıymet bilmeyelden Düşüpdür dür gibi sözler kesāde (G157/5)
186. Kan ağlamak	Çok büyük üzüntü içinde olmak, çok acı çekmek, kederden kanlı gözyaşı dökmek.	Yār bakmaz yüzine derd ile biñ kan ağlasun Gonca-veş tıdurmayan dürr ile mercān koynına (G169/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

187. Kan dökmek	Yaralamak veya öldürmek, birinin canını almak, cana kıymak.	Ol kadar yüz buldı senden kim dem-â-dem döstüm Baş keser kanlar döker yanüñde şemşirüñ senüñ (G102/4)
188. Kan içmek	İnsafsız ve acımasızca birine kötülük yapmak, birine karşı kin ve nefret duymak, kan dökmeye hırsı olmak.	Göz göre kan içüp yine tezvîr eyledi La'lüñ getürdi kanımuza ey nigâr hâṭ (G89/2)
189. Kan olmak	Bir anlaşmazlıktan dolayı kan dökülmek, cinayet işlemek.	Kan olursa gamzesi tiğinden ey dil azdür Saña kim dir varasın mestüñ bıçağı üstine (G170/3)
190. Kan yutmak	Çok ızdırıp çekmek, elem ve eziyete katlanmak.	Ey gönül dil-teng olup kan yutma her dem ğonce-veş Gül gibi gönülün açılson lāle-veş nüş it şerāb (G13/2)
191. Kana boyanmak	Kan içinde bırakmak, kanla doldurmak.	Vā ḥasretā ki görmezem ol gül-‘izārūmi Hün-ı cigerle dîdelerüm kane boyanur (G55/4)
192. Kana kan olmak	Kıyas olmak, başa gelen bir durum neticesinde faillerinin de aynı duruma maruz kalmasını talep etmek.	Niçe başlar gider kanlar dökilür kimseler şormaz Tariḳ-ı ‘ışkdur bunda dimezler kana kan olsun (G122/2)
193. Kanın dökmek	Kanını akıtmak, öldürmek.	Sāḳi-i devr-i zemānūñ ne ‘aceb ḥāleti var Cān virür dökmege kanın bu dil-i pür-hünūñ (G99/4)
194. Kanına aşlar yırmak	Birinin ölümüne yol açıp sevinmek, bir kimsenin çok kötü duruma düşmesine veya ölümüne yol açacak kadar düşman olmak; birinden intikam almak.	Bilmezem yâ Reb nedendür kim bu dehr-i pîre- zen ‘Aşık-ı dil-ḥastenūñ aşlar yırmış kanına (G161/4)
195. Kanını yere karmak	Kanını toprağa karıştırmak, kanını dökmek, öldürmek.	Baḳışından yine ol gamze-i hün-rîzlerūñ Kanumı kanlu yaşum gibi yire kare gibi (G180/3)
196. Karalar giymek	Çok üzölmek, yas tutmak; bir felaket sebebiyle siyah elbise giymek, karalar bağlamak.	Kareler geysün bulıtlar gibi dāyim aḡlasun Her kişı kim gönülünü sünbüllerüne bağlar (G39/4)
197. Karar etmek	Oturmak, yerleşmek.	İtdi gül pâdişehi taht-ı zebercedde qarār Cāmlelidür ki döner ay ü güneş bezminde (K7/22)
198. Karşı çıkmak	Yaşamak, durmak, dinlenmek.	N’ola ger ins ü cin qarşu çıḳup ‘izzetler eyleser ‘Adālet mülkinüñ geldi se‘ādetle Süleymānı (K4/6)
199. Kaş çatmak	Kızgınlığını, öfkesini kaşlarını birbirine yaklaştırarak belli etmek, sinirlenmek.	Yaylar çatdı kaşın dürdi siperler yüzünü Gösterür her birisi düşmene yüz derd ü bela (K2/23)
200. Kenar tutmak	Mesken edinmek; bir yere yerleşmek.	Devr-i kamerde fitne-i āḫir zemān olur Ortaya gelmeyüp n’ola tutsa kinār hâṭ (G89/5)
201. Kıl yarmak	Çok titiz davranmak, bir şeyi en ince ayrıntısına kadar incelemek.	Yâ ser-i müdur dehānūñ nakşı yâ ḥod zerredür Söyledükce kıl yarar dîḳḳatde güftārūñ senüñ (G101/3)

Tablo 2.3. (Devamı)

202. Kılı bin yarmak	Çok titiz davranmak, bir şeyi en ince ayrıntısına kadar incelemek.	Zerrece bilmez lebûn kılca miyânûn anlamaz Biñ yararsa ger kılı dikkâtle fikr-i mü-şikâf (G94/5)
203. Kılıç çekmek	Kılıcı kınından çekip çıkarmak, hücûma kalkmak.	Yırde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler Çekdi süsen kılıcın nite ki hırşid-i semâ (K2/3)
204. Kolayına gelmek	Bir şeyi böyle yapmayı daha rahat ve kolay bulmak, işine gelmek.	Şal kollaruñı boynüme didümdi ol nigâr Nâz eyleyüp gelüp didi olmaz kolayine (G160/5)
205. Kul etmek	Bir kimseyi kendisine hizmetkar yapmak, köle etmek.	Boynı bağılu kıl ider sultânleri âzâd iken ‘İşk işin fehmi eyleñüz Maḥmûd ile Ayâzden (G126/2)
206. Kul eylemek	Bir kimseyi kendisine hizmetkar yapmak, köle etmek.	Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm Eger sultân-ı dehr olsa kıl eyler ḥüsn-i aḥlâkı (G172/4)
207. Kul olmak	Hükmüne girmek, bağlanmak, kulluk yapmak, hizmette bulunmak.	Seni begler aresinde anüñçün ihtiyâr itdüm Kul olmaz degme bir şâha gönül ‘âlî-cenâb ister (G42/3)
208. Kulağına koymak	Sırası gelince hatırlanması için birine bir şey söylemek; iyice anlatmak, telkinde bulunmak.	Ne koyarsın kulağına sâkı Bezme geldükce reng alur şişe (G145/2)
209. Kül olmak	Tamâmen yanmak, yanıp kül hâline gelmek. II Mahvolmak, helâk olmak.	Kül olmuş âteş-i hecr ile Şem‘î Senüñ gibi hezârân mübtelâsı (G182/6)
210. Lam olmak	Bükülmek.	Şem‘iyâ budur vişâlûn âhiri lâm olduğı Ya‘ni kim ‘âşıklerûn ḳaddi olur âhir dü-tâ (G7/8)
211. Leşker çekmek	Asker göndermek, asker getirmek.	‘Âkıbet kâfir alur dirler müselmân illerin Ḥüsn ilin almağa ḥatṭuñ ḡalibâ leşker çeker (G64/2)
212. Mesken etmek	Mesken tutmak, yerleşmek.	Ėam-ḥânesini mesken ider gönümün gelür Yir gök götürmedüğü ḳazâdan gelen bela (G10/2)
213. Minnet çekmek	Bir iyiliğın yükü altında kalmak, ezilmek.	Tütüiyâ minnetini çekmez idük iki gözüm Ayagüñ toprağını bir dağı görse gözümüz (G70/5)
214. Müdara etmek	Yüze gülme, dost gibi davranma.	İçüp şerâb-ı ‘ışkı geçdüm iki cihânden Niçe idem müdârâ bu dehr-i bî-vefâye (G163/5)
215. Naz etmek	Kendisinden istenilen şeyi yapmakta isteksiz davranmak, kendini naza çekmek, ağırdan almak.	Şal kollaruñı boynüme didümdi ol nigâr Nâz eyleyüp gelüp didi olmaz kolayine (G160/5)
216. Nazı geçmek	Bir kimsenin yanında hatırı sayılmak, isteğini kabul ettirecek kadar sözü geçmek.	Ne dil var çekmedük cânden ḥadeng-i ḡamzesi yârûñ Anüñ cevriñi kim çekmez kime geçmez anüñ nâzı (G173/6)
217. Ne kara günlere kaldık	Eski düzenler, yöntemler değışti; şimdi çok kötü bir düzen ve yöntem var; niçin böyle durumlara düştük?	Ne ḳare günlere ḳalduk ki ḳare yüzlü rakıḳ Şalınur sāye gibi serv-i ḥirâmânler ile (G152/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

218. Nisbet eylemek	Oranlamak, kıyaslamak, karşılaştırmak.	Büse-i la'l-i leb-i cānāne nisbet eylemiş Anūñ için cān virür senbüsesinūñ lezzeti (K6/19)
219. Nişan vermek	Haberdar etmek, bilgilendirmek.	Kimse 'ışkuñ kārbanıñ nişanın virmedi Nāle-i 'uşşākden gerçi kim olmuştur ceres (G80/5)
220. Nutka gelmek	Konuşmak, söz söylemek.	Husrevā 'arz eylemezseñ la'l-i şekker-bārūñi Nuṭka gelmez tūṭi-i ṭab'-ı şeker-bārüm benüm (G119/2)
221. Ocağına su koymak	Ocağını söndürmek, evini barkını yıkmak, çoluk çocuğunu yok etmek.	Ocağına şu koymuştur 'adūñüñ leşker-i ṭiği Biterken hār ü hes şan kim şalar baħr 'ummāñı (K15/21)
222. Oda düşmek	Ateşe düşmek. II Aşk ateşiyle kuşatılmak.	Zūfūñ için cān ü dil 'ışkuñda piç-ā-piç olup Oda düşmiş mü gibi dāyim çekerler ıztırāb (G13/6)
223. Oda yakmak	Ateşe vermek, yakmak. II Çok üzme, büyük acı vermek.	Haddūne Şem'î müşābih didi şemsi güzelüm Yiridür odlare yaksañ anı pervāne gibi (G191/5)
224. Oda yanmak	Günahlardan dolayı çok acı çekmek, sıkıntıda olmak, kederlenmek, dert çekmek.	Gönül odiyā āhūmden yine kurtarmadı bir dem Oda yansun yile varsun felek çerhinūñ evrākı (G172/5)
225. Ön vermek	Geçmesine izin vermek.	Öñ virmez oldu çerh-i sitemkār cevır ile Yā Reb cihānde kim vare ol bî-vefā yolın (G124/3)
226. Özinden geçmek	Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek.	Geçüp dil cām-ı 'ışkuñla özinden Benüm rūhum igen hoş rāḥeti var (G47/3)
227. Parmağını kaldırmak	İşaret parmağını kaldırarak imana geldiğini belirtmek, şهادet etmek.	Kāfir oldu diyü nerges gözüne öykünüb Kaldurur barmağını getirür imāñ gonce (G159/3)
228. Pençesin burmak	Kolunu bükme, yenme, üstün gelme.	Āfītābūñ pençesin burdı kemāl-i hüsn ile Rüstem-i şāhib-kırāñler didiler 'ışkuñda bes (G80/2)
229. Perdeden çıkmak	Perdenin arkasından çıkmak; musiki bağlamında makam değiştirmek.	Hevā-yi zühed ile zāhid çıkardı perdeden halkı Muğannî darb-ı dest ile uşūle koydı 'uşşākı (G172/3)
230. Rakse girmek	Hareketlenmeye başlamak, canlanmak.	Salṭanet meh-veşleri çalup semā' eyler yine Rakşe girdi çerh urup bezm-i şafā cem'iyeti (K6/11)
231. Raz açmak	Bir sırrı açığa vurmak, başkasına söylemek.	Delinsün ney gibi bağrüm ḥabībüm Açarsam sırr-ı 'ışkuñdan eger rāz (G76/2)
232. Saf tutmak	Sıra olmak, dizilmek, sıraya girmek.	Çıgırışup her yañeden yarıcūñ Allāh diyü Şāf tutup ehl-i niyāz eylediler cümle dü'ā (K2/9)
233. Safa sürmek	Eğlenmek, hayatın tadını, zevkini çıkarmak.	Sürülmez Ka'be-i vaşlūñ şafası Ḥabībüm tā ki 'uryāñ olmayınca (G162/3)
234. Safa virmek	Gönül rahatlığı, dirlik vermek.	Mihr-i ruhūñ ne cāne ki cānā şafā virür Her kande baksa gün yüzünūñ pertevin görür (G52/1)
235. Seccade salmak	Seccade sermek.	Çü şaldı berg-i çemen şahñ-ı bāğa seccāde Kıyāme geldi nihāl ü benefşe itdi sücüd (G37/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

236. Ser vermek	Ölmek, canını feda etmek.	Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür Burāk-ı berķ-seyrüñ âteşin na' l şerāndur (K1/17)
237. Sırrını açmak	Bir sırrı başkasına söylemek.	Genc-i 'ışkuñ sırrını açmazdı kimse cān virüp Yirde alurdı eger Manşür ber-dār olmasa (G149/4)
238. Sinelere çekmek	İstenmeyen bir durumu, bir zararı kabullenmek zorunda kalmak, hoşlanılmayan, tahammül edilmesi güç olan bir şeye katlanmak.	Çekeler şinelere gün gibi meh-pāreleri İdeler çerh gibi bize cefālar niçe bir (G45/4)
239. Sözü geçmek	Sözü dinlenen hatırı sayılır bir kimse olmak.	Nice yıldur sürerüz yirlere ey meh yüzümüz Ayağūñ toprağına geçmedi bir gün sözümüz (G70/1)
240. Su yerine kaç içmek	Kanlı gözyaşı dökmek. II Çok acı çekmek.	Kanını şu yirine içerlerse yiridür Kurbānler olduğum yolūne olayın şehid (G35/3)
241. Sureti vermek	Şekil vermek.	Yā dōşenmiş gūlsitāñler nukūşı 'aksidür Kim virür mir'āt-i eflāke behiştī şureti (K6/10)
242. Suyu salmak	Değersiz görüp atmak, bırakmak, terk etmek.	Zāhidā mey içüben hālka kerāmet göster Yüri seccādesini nām ile nengūñ suya şal (K8/18)
243. Şeref vermek	Şerefliendirmek, yüceltmek, onurlandırmak.	Ki şalar 'ūd gibi her kişinūñ cānına nār Cümle-i bāga şeref virdi 'arūs-ı lāle (K7/18)
244. Şöhreti bulmak	Meşhur olmak, ün kazanmak, şöhrete ulaşmak.	İctimā' itdi şanasın cem' olup hūr u melek Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöhreti (K6/32)
245. Taglara düşmek	Büyük bir keder ve üzüntü dolayısıyla yerini yurdunu terk edip insanlardan kaçıp ıssız yerlerde dolaşmak, ıssız yerlerde yaşamak durumunda kalmak, yabana düşmek.	Meger dīvāneñ olmuş ey perī-rū Düşüp taglara zencirīn sürür şu (G140/1)
246. Taşlara çalmak	Taşlara çalmak, yere atmak (Pişmanlık nedeniyle kendini yerlere atmak bağlamında). II Yok etmek, ortadan kaldırmak.	Ser ki ölmez heves-i zūlf-i semen-sāler ile Yiridür taşlara çalsañ nitekim kurı sıfāl (K8/17)
247. Tiğ çekmek	Kılıç çekmek. Saldırmak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak.	Gün gibi çekdūñ cemālūñ tiğīn ey ası kemān Oğ gibi oldı gönüller mülkine hükümūñ revān (G135/1)
248. Toz koparmak	Toz kaldırmak. II Nam salmak.	İgende çok eser şavurur kūy-i yārde Bir toz oparsa tañ mıdur āhūm şabāyile (G166/4)
249. Üstüne düşmek	Bir kimse veya şeyle ilgilenmek, aşırı ilgi ve sevgi göstermek.	Hāl-i 'anber kim düşüp dilber utağı üstine Hasretinden cānūmūñ dağ urdı dağı üstine (G170/1)
250. Üstüne odlar yakmak	Başına dert açmak. II Başında ateş yakmak.	Üstūne odlar yākar bu āh-i āteş-bārden Şem'iyā ol āhdur od eyleyen yirūñ senūñ (G102/7)

Tablo 2.3. (Devamı)

251. Vebali boynına almak	Bir işin günahını yüklenmek, sorumluluğu başkasına ait olan bir işin başka biri tarafından yapılması durumunda başkasının sorumluluğunda bulunan işten kaynaklanacak bir hatanın, eksikliğin veya suçun yine ona ait olduğunu belirtmek için kullanılır.	Kes zülfüni uzatmasun ey şâh zulm elin Alma cihânde boynüñe kimse vebalini (G184/3)
252. Vebali boynuna düşmek	Vebali boynuna düşmek, kişinin üzerinde olan yüklendiği vebal.	Başdan aşar igen daği yüz virme zülfüñe Boynüñe düşmesün güzelüm çok vebâli var (G58/3)
253. Yabana atmak	Ehemmiyet vermemek, önemsiz görmek, hiçe saymak, dikkate almamak.	Eyledi cevri kemân gibi cihânde güşe-gir Atdı oğ gibi yabâne zulmü dest-i himmeti (K6/39)
254. Yaka çak etmek	Kıskançlık ve üzüntüden üstünü başını parçalamak.	Gül yüzüñle dehenüñ vaşf idicek bād-ı şabâ Taralup gonce gibi gül yakasın çak eyler (G66/6)
255. Yavuz sanmak	Kötü gözle bakmak.	Saňa yavuz şananları kahr ide Kirdigâr (K9/31)
256. Yeg görmek	Yeğlemek, daha iyi ve üstün kabul etmek.	Kişi bir kılca ‘ömrün yeg görürken iki ‘âlemde Ayağün tozına cânler virür terk itmege cânın (G134/3)
257. Yele vermek	Boşa harcamak, savurup telef etmek.	Âhüm ile yile virmezdüm felek gam-hânesin Ey büt-i şimin-beden bağrūñ eger taş olmasa (G17/2)
258. Yerlere beraber olmak	Yerle bir olmak.	Hâcletinden yirlere olur berâber âfitâb Âsitânından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (G51/4)
259. Yerlere çalmak	Yere fırlatmak, şiddetle atmak. II Perişan etmek.	Döştlar her ne kadar yirlere çalsa düşmen ‘Âşıkın yirde komaz yâr olıcağ yâr gibi (G177/2)
260. Yıldız saymak	Gece gece uyumamak.	Görmeyelden gün yüzüñ ey mäh-i tâbânüm benüm Şubhe dek yıldız şayar bu çeşm-i giryânüm benüm (G114/1)
261. Yıldızı barışmak	Görüş, duygu ve düşünce bakımından uyusmak.	Yılduzı barışdı ol mäh-i cihân-ârâyile Bağrına başdı kinâr idüp ‘arūs-ı devleti (K6/4)
262. Yıldızı barışmamak	Bir kişinin karşısındaki insanla iyi geçinememesi, anlaşamaması.	Barışmadısa yılduzı o mähüñ ey gönül Bahtüñden itme töhmeti eflâkden götür (G67/4)
263. Yile varmak	Boşa gitmek, heba olmak, havaya gitmek, telef olmak.	Gönül odiyla âhümden yine kurtarmadı bir dem Oda yansun yile varsun felek çerhinüñ evrâkı (G172/5)
264. Yirde gökde sığmamak	Belli bir kalıba ve ölçüye gelmemek; mutluluk, sevinç, hırs, öfke vs. duygular sebebiyle davranışlarında aşırılık bulunmak. II Aşırı gürültü olmak.	Yirde gökde sığmadum âh-i cihân-efrüz ile Yiri od olsun anüñ kim yirimüz od eyledi (G186/3)
265. Yirde komak	Düşkün bir halde bırakmak.	Döştlar her ne kadar yirlere çalsa düşmen ‘Âşıkın yirde komaz yâr olıcağ yâr gibi (G177/2)

Tablo 2.3. (Devamı)

266. Yire düşmek	Bulunduğu yerden ayrılarak yukarıdan aşağıya inmek. II Sahip olduğu değerli şeyi, konumu yitirmek.	Var ise bir serv-i bālāden yire düşmüşdürur Cümle endāmı kararımış sāyeñüñ ey dilsitān (G138/4)
267. Yirlere salmak	Yere atmak, önemsizleştirmek, değer vermemek. II Birini vurup öldürmek, yere sermek.	Ol serv-i lāle-ruḥ gül-i bāğ-ı vefā iken Gör nice şaldı yirlere anı bu rüzgār (K12/12)
268. Yol bulmak	Çare bulmak, çözüm üretmek, ulaşmaya fırsat ve imkan bulmak.	Kendüye çünkü ḥiṣār eyledi şehri ‘ademi Leşker-i ğam bulmaz yol bu dil-i bî-bāke (G165/3)
269. Yol kesmek	Önüme geçmek, önüne çıkmak. II Yolda ilerlemek, yol almak.	Cihāne yol keser Ferhād-veş kūh-ı maḥabbetde Şu kim Mecnūn gibi kaṭ eyledi ‘ışkuñ beyābānın (G134/4)
270. Yol sürmek	Diretmek, bahane ileri sürmek, bir işe gönülsüz olmak.	Yollaruñ pāk idüben āb-feşān olmaḳda Yol sürer kirpügüm ey şeh nice ferrāşlere (G155/2)
271. Yol tutmak	Yola çıkmak, yola koyulmak, bir yere gitmek üzere hareket etmek. II Bir kimsenin yaşayış ve davranışını kendisine göre bir düzende sürdürmek. III Yol kesmek, yoldan bir kimsenin geçmesini engellemek.	Cān ḥazz ider tūtınca lebūñçün ‘adem yolın Şirīn yolında Ḥusreve olur sefer leziz (G38/4)
272. Yüreği ağzına gelmek	Çok korkmak, çok heyecanlanmak.	Yüregüm ağzuma gelür işidüp ğonce lebi Söylese nāz ile bülbül gibi āvāzı güzel (G109/5)
273. Yüreği yağın yakmak	Çok büyük acı çekmek, üzülme.	Her elif şinemde oldu Şem‘iyā rūşen delil Yüregüm yağın yakar dāğlar olup çerāğ (G93/7)
274. Yüz bulmak	Gördüğü ilgi ve iyi davranıştan cesāretlenmek.	Ol kadar yüz buldı senden kim dem-ā-dem dōstum Baş keser kanlar döker yanūñde şemşirūñ senūñ (G102/4)
275. Yüz çevirmek	(Bir kimse veya şeye karşı) Tavrını değiştirip soğuk davranmak, ilişkisini kesip ilgilenmemek.	Yüz çevirdüñ gül gibi feryād ü āhūmden benüm Zār idüp ben bülbülü ğuş urmaduñ efğāñūme (G154/4)
276. Yüz göstermek	Kendini göstermek, görünür olmak, ortaya çıkmak, belirtmek. II İlgili görünmek, iltifat etmek, yüz vermek.	Pāk eyle Şem‘i āyeneñi cām-ı ‘ışk ile Yüz göstere ola ki saña şāhid-i şalāḥ (G27/5)
277. Yüz sürmek	(Sevgi veya saygı ifadesi olarak) Huzûrunda yere kapanmak.	Didi büt-hāneye cārüb ideyin müjgāñüm Yüz sürüp pîr-i muğāñüñ varayın ḥidmetine (G171/3)
278. Yüz vermek	İlgi ve yakınlık göstermek, şımartmak.	Devr-i ‘adlinde aşarlarsa n’ola āyeneyi Yüz virüp olduğıçün her kişiyi çihre-nümā (K2/34)
279. Yüzi gülmek	Sevinmek, mutlu olmak, güzel bir haber almış olmak.	Şāhid-i gül yine ‘arz eyledi gülşende cemāl Gülşenüñ güldi yüzi buldı leṭāfetde kemāl (K8/1)

Tablo 2.3. (Devamı)

280. Yüzüne vurmak	Kusurunu, ayıbını birinin yüzüne karşı söylemek.	Vā'iz şerāb-ı nābe diyūñ ol tolaşmasun Şoñra yüzine urcağaz kendü utanur (G55/2)
281. Yüzüne bakmamak	Önem vermemek, ilgilenmemek, kayıtsız kalmak, itibar etmemek. II Darılıp gücenmek.	Yüzüme bakmadılar yaşıme raħm itmediler Māh-rüler aresinde yoğ imiş yılduzumuz (G70/3)
282. Yüzünü ele almak	Birisine ricada bulunmak için utanarak zorlanmak.	Yüzin ele al hāme gibi göñlümün ey dost Düşmenlerünñ nāme gibi bağı kararsın(G137/3)
283. Zencire düşmek	Divane olmak, kendinden geçmek.	Görelî ey meh cemālün āfitābın bî-sehāb Şu gibi şeydā olup zencire düşdi āfitāb (G14/1)
284. Zindan olmak	Bir yerin yaşanmaz hale gelmesi, çok sıkıcı olmak, zevk alınmaz hale gelmek.	Halka-i sünbül şaçuñ bend-i mahabbetdür baña Sensüz ey gül Yüsufî zindān olupdur bağlar (G39/3)

2.2.2. Atasözleri

Ömer Asım Aksoy atasözünü, “Atalarımızın, uzun denemelere dayanarak yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş önsözlerdir.” (Aksoy, 1981: C.I s:37) şeklinde ifade etmiştir.

Türk edebiyatında atasözleri önemli bir yere sahip olduğundan 16. Yüzyılda yaşamış olan Şem’î de *Dîvân*’ında halkın kullandığı sözlere yer vermiştir. *Dîvân*’daki atasözleri şu şekildedir:

- **eyü kumaş şehr-i muazzamda satılır:** İyi kumaş büyük, gösterişli şehirde satılır.

Tağılur şabr metā’ı gelicek şehr-i ğame

Şatılır şehr-i mu‘azzemde belî eyü kumāş (G.82/3)

- **mal issini söyletir:** Mal sahibini söyletir.

Ķāmet ü zülf ü dehānün beni hāmūş eyler

Söyledür gerçi dimişler şanemā issini māl (K.8/39)

- **her kişinin hürmeti kendi elinde olur**

Cām-ı mihrūn nūş iden qalmaz ayakda serverā

Kim olur her kişinūn kendü elinde hürmeti (K.6/37)

- **iẖtiyār ile kişi kendisini bed-nam etmez**

Zāhidā ‘āşika ʔa‘n eyleme rüsvāyī diyü

İẖtiyār ile kişi kendüyi bed-nām itmez (G.74/3)

- **devasız dert cevapsız sual yoktur**

Yārına qalan belādan ğam yime vardur mesel

Ne devāsüz derd olur ne ẖod sü‘āl-i bī-cevāb (G.13/4)

- **her çıkışın bir inişi vardır (M./47)**
- **haneye od düşse mur u mar inden çıkar**

Hecr odı dilden çıkarmaz zūlf ü ẖaṭṭuñ ẖāletin

H̱āneye od düşse gerçi mūr ü mār inden çıkar (G.63/4)

- **oda yansa altının kıymeti artar:** Ateşte yansa altının kıymeti fazla olur.

Şāf iden qalbümüzüñ naqdini ‘ışq āteşidür

Kıymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (G.99/5)

- **‘ālemde ẖümā zāğa şikār olmaz** Dünyada ẖüma kuşu kargaya av olmaz.

Göñül ẖavf eyleme yārūñ varup ağıyāre yār olmaz

Bu rüşendür ki ‘ālemde ẖümā zāğa şikār olmaz (G.78/1):

- **bād olıcağ gül ẖāşāke şıgınur:** Rüzgar olduğunda gül çöplerin arasına sığınır.

Görüp āhüm şıgınur ol yüzi gül ağıyāre

Nitekim bād olıcağ gül şıgınur ẖāşāke (165/5)

- **kanı kan ile yumak (yarım devamı divanda yok):** Kötülük, kötülük yapılarak düzeltilmez.

Zahm-i ẖün-ālūdemi kanlu yaşımla yuma kim

Kanı kan ile yumak düşmez benüm şāhüm saña (G.3/4)

- **yalnız taşla duvar olmaz:** İnsanın tek başına önemli bir iş başarmasının mümkün olmadığını, başkalarıyla işbirliği yapmak durumunda bulunduğunu ifade etmektedir.

Bir cefâ taşıyile niçe yapılsun gönülüm

Çü meseldür **yahñüz taş ile dīvār olmaz** (G.75/2)

- **böyle gelür böyle gider:** Böyle gelmiş böyle gidecek atasözünün farklı bir ifadesi.

Karār itmez gönülde bûy-i zülfün

Didi **böyle gelür böyle gider** bu (G.140/6)

2.2.3. Hadis

Şem'î Divanı'nda 1 adet hadis tespit edilmiştir.

- **Lahmüke lahmi geçmek:** Etin etime geçer (Karavelioğlu, 2014: 133).

Lahmüke lahmîgeçermiş ol iki meh-pâreler

Yâ İlâhî birbirinden eyleme anı cüdâ (G.5/11)

2.2.4. Ayet

- **vallahu alem:** Allah daha iyi bilir.

İdüp luṭf âyetin ma' nîde tefsîr

Sözi ḥatm eyledüm **vallāhü a'lem** (K.5/22)

- **nahnu kaseмна:** Biz kısımlara ayırdık, Zuhuruf suresi 32. ayetten iktibastır.

Cevri çoğ eyle baña ğam degül ey ğonce-dehen

Bu imiş **nahnu kasemnâdaki** kısmet bâķî (G.190/6)

2.2.5. Dua

- **Ya gıyase'l müstagisin neccina mimma nehaf:** "Ey yardım dileyenlere yardım eden (Allah) bizi korktuklarımızdan kurtar." mealinde bir dua. Korkudan emin olmak için okunduğu kabul edilir.

Āteş-i hecr ü firāk-ı yārden ḥavfüm ziyād

Yā ğıyāse'l-müstegīsīn neccinā mimmā neḥāf (G.94/2)

2.2.6. Kelam-ı Kibar

- **küllî sırrın cevazel isneyni şa:** İkiyi aşan her sır yayılır. İki kişiyi aşan, bir başkasına da söylenen her sır, yayılır.

Gözlerümdür gönölümün sırrın dem-ā-dem fāş iden

Ḥaḫ dimişler **küllî sırrın cāveze'l-işneyni şā** (G.92/6)

SONUÇ

Prizrenli Şem'i Dîvânı Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü başlıklı çalışmada öncelikle TEBDİZ elektronik veri tabanıyla *Şem'i Dîvânı*'nda yer alan kelimeler ve kelime grupları tespit edilmiştir. Kelime ve kelime gruplarının anlamlandırması yapılırken bağlam göz önünde bulundurulmuştur.

Prizrenli *Şem'i'nin Dîvânı*'nda yer alan kelime ve kelime grupları alfabetik olarak verilmiştir. Tespit edilmiş olan deyimler tablo halinde sunulmuştur. Atasözleri, kalıp ifadeler, hadisler, ayetler, dualar ve kelimeler kibar ifadelerinin anlamları örnek beyitlerle açıklanarak verilmiştir. Prizrenli *Şem'i Dîvânı*'nda geçen deyimlerden hareketle Şem'i'nin deyimleri etkili bir şekilde kullandığı söylenebilir.

Prizrenli *Şem'i Dîvânı* Sözlüğü'ne bakıldığında kullanılan kelimelerde klasik üslubun dışına çıkılmadığı görülmüştür. Şairin yaşamış olduğu coğrafya göz önünde bulundurulduğunda şiirlerinde Rumeli söyleyişlerinin sıkça kullanıldığını söylemek mümkündür. Tespit edilebildiği kadarıyla Rumeli söyleyişleri örnek beyitler üzerinden ele alınmıştır.

Prizrenli *Şem'i Dîvânı*'nda kullanılmış olan vezinlere bakıldığında 11 tane farklı vezin kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Çalışmada Şem'i'nin kullandığı vezinler, kullanım sayısı ve geçtiği şiirler tespit edilmiştir.

Prizrenli Şem'i'nin şiirlerinde kullanmış olduğu kelimeler ile oluşturulan bu sözlük çalışması sayesinde ulaşılmak istenen amaç şairin anlam ve hayal dünyasına ışık tutmak ve şiirlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Yapılan bu çalışmanın Klasik Türk Edebiyatı alanında yapılacak olan diğer çalışmalara ve araştırmacılara katkı sağlaması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Ali Ekber Dihhuda.** (1340). *Lugatname*. Tehran.
- Seydi, A.** (1324). *Resimli Kâmûs-ı Osmânî*, İstanbul.
- Aksoy, Ömer A.** (1981). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II-III*. TDK Yayınları.
- Aksoyak, İ. H.** (2016). *Söylenmemiş Sözler*. Grafiker Yayınları.
- Alıcı, L.** (2013). “ŞEM’Î, Mehmed Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mehmed-efendi> (09.06.2023).
- Ankaralı Ufuk K.** (2013). *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı’nda Türkçe Deyimler ve Atasözleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Girne.
- Arzı, S. (2018).** *On Altıncı Yüzyıl Divan Şiirinde Ulû’l ‘Azm Peygamberler*, (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydın, M.** (2018). *Mirzâ-Zâde Sâlim Divanı’nda Deyimler*. KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi, (4), 1-23. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kulliyat/issue/36872/420658>.
- Ayverdi, İlhan.** (2005). *Kubbealtı Lugati: Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Kubbealtı Vakfı. İstanbul.
- Bülbül, T.** (2014). “ŞEM’Î, Mehmed Efendi”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mehmed-efendi-mdiki> (09.06.2023).
- Çantay, Hasan B.** (1996). *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm -Tefsirli Meal-* (Neşre Haz. Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç), Risale Yayınları.
- Çeltik, Halil.** (2008). *Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası*, MEB Yayınları, Ankara.
- Çeribaş, H.** (2019). *Şeyhî’nin Hüsrev ü Şîrîn Mevnevisindeki Atasözü ve Deyimler*. (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Çetin, K.** (2020). *Sehî Bey Divanı’nda Deyimler ve Atasözleri*. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (67), 113-164. DOI: 10.14222/Turkiyat4110.
- Develioğlu, F.** (2000). *Osmanlıca Türkçe Lugat*. Aydın Kitabevi. Ankara.

Düşmez, Ö. A. & Özyetgin, A. M. (2021). 16. YÜZYILA AİT NEVÂDİRÜ'T-TEVÂRİH'TE GEÇEN DEYİMLER ÜZERİNE. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 10 (1), 64-83. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/teke/issue/60878/902696>.

Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.

Dinçer Arslan, S. (2019). Nev'î Divanı'nda Atasözleri, Deyimler ve Bunların Kullanımı Üzerine. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (2), 253-277. DOI: 10.34083/akaded.590761

Doğan, E. (2018). *Mesîhî dîvânı sözlüğü (bağlamli dizin ve işlevsel sözlük)*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eroğlu, Y. D. D. S. (2014). "15. Yüzyıl Türk Mevlit Edebiyatında Atasözleri ve Deyimler". *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 99-149 Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16976/177414>.

Gülüm, E. (2013). *XV. Yüzyılın İlk Yarısında Telif Edilen Dîvânlarda Atasözleri ve Deyimler*. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güven, H. F. (2014). "ŞEM'Î, Mehmed Sâlih Efendi". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mehmed-efendi-mdbir> (09.06.2023).

Hasan Çelebi, (1989) *Tezkiretü 'ş-Şuarâ*, (Haz. Dr. İbrahim Kutluk), TTK Yayınları, Ankara.

İçel, A. H. (2004). "*Necatî Beg Divanı'ndaki Deyimler*". *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 175-230. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16956/177047>.

İnce, M. (2014). "ŞEM'Î, Mustafa". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-mustafa> (09.06.2023).

İpekten, H. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. Dergah Yayınları, İstanbul.

Kanar, M. (2008). *Kanar Farsça-Türkçe Sözlük*. Say Yayınları.

Karagözlü, V. (2013). "ŞEM'Î, Prizrenli Şem'i". Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-prizrenli-semi> (09.06.2023).

Karavelioğlu, M. A. (2005). *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'i'nin Divanı'nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

- Kaya, B.** (2020). Bâkî Divanı'nda Atasözü ve Deyimler. *Asia Minor Studies*, 8 (1), 403-417. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asm/issue/52247/597294>.
- Kaya, H.** (2011). *Emrî Divanı'nda Deyimler*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 6 (6), 55-130. DOI: 10.15247/dev.70.
- Kılıç, A.** (2018). *Bâkî Dîvânı'ndan Elif ile Biten Gazellerin Düşünce Alanı Merkezli (Dam) Metin Çözümleme Yöntemine Göre Şerhi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yozgat Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Kılıç, F.** (2010). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Kur'ân-ı Kerîm**. Bakara 2/164.
- Mengi, Mine.** (1999). Eski Türk Edebiyatı Tarihi. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Mütercim Âsım Efendi.** (2000). *Burhân-ı Katı*. (Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs). TDK Yayınları. Ankara.
- Onay, A. T.** (2019). Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü, (Haz. Cemal Kurnaz). Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara.
- Ördek, Ş.** (2013). “ŞEM'Î, Şem'î Efendi”. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-semi-efendi> (09.06.2023).
- Özdemir, M.** (2019). *Revânî Divanı (İnceleme-Metin Bağlamı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Öztürk, A.** (2017). *Necâtî Bey Divanı'nın Mitolojik Ve Efsanevi Şahısları*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10 (52), 207-214 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1885>.
- Öztürk, F.** (2007). *Bakî Divanı Sözlüğü [Bağlamı Dizin ve İşlevsel Sözlük]*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pakalın, Mehmed Z.** (1971). *Osmanlı Türk Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. MEB Yayınları. c. I-III.
- Pala, İ.** (2002). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. L&M Yayınları.
- Redhouse, Sir J. W.** (1890). A Turkish and English Lexicon, [=Türkçe İngilizce Sözlük].

- Sarı, M.** (2015). “ŞEM’Î, Ahmed”. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü TEİS, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/semi-ahmed> (09.06.2023).
- Sarışen, C.** (2020). *Vasfî Dîvânı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Sefercioğlu, M. N.** (2010). *Helâkî Divanı’nda Türkçe Deyimler*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 4 (4), 155-202. DOI: 10.15247/dev.65.
- Şem’î Prizrenli.** (2014). Şem’î Dîvânı (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım). Haz. Murat A. Karavelioğlu. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. İstanbul.
- Şemseddin S.** (2012). *Kâmûs-ı Türkî*, Altınpost Yayınları.
- Şentürk, Ahmet A.** (1999). *Osmanlı Şiiri Antolojisi*. YKY.
- Tanyeri, M. A.** (1999). *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Akçağ Yayınları. Ankara.
- Tulum, M.** (2011). 17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara.
- Topşir, V.** (2015). *Helâkî Divanı’nın Tahlili*. (Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Türk Dil Kurumu.** (2018). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü. www.tdk.gov.tr
- Türk Dil Kurumu.** (2018). Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü). TDK Yayınları. Ankara.
- Uğur, F.** (2021). *Ahmedî Dîvânı’nda Tarihî, Efsanevî, Mitolojik Şahıslar Ve Arketipleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünver, İ.** (1981). *Türk Ansiklopedisi “Şem’î”*. MEB Yayınları.
- Yazar, İ. & Beyhan, E.** (2018). Türk Dünyasında “Memduh” Bağlamında Savaş ve Epik Kişilik Özellikleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18 (1), 229-254. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egetdid/issue/37854/432716>.
- Yeniterzi, E.** (2010). *Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c.3 S: 15, 301-334.
- Yıldız, İ.** (2022). Prizrenli Şem’î’nin Gazellerinde Dinî Şahsiyetler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi*, c. 3, S:1, s. 183-206.

Yılmaz, M. (1992). *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. Enderun Kitabevi.

EK

ŞEM'Î DÎVÂNİ: BAĞLAMLI DİZİN VE İŞLEVSEL SÖZLÜK

A

āb: Su.

Şerāb-ı la'î-i dilberden içüp kanmak diler her dem
Nice dīvānedür Şem'î görüñ âteşden **āb** ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 14). [āb,]

Yüzüñ **āb** içre gördi didi Şem'î
Yire indirmiş ayı gör bu cādū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 17). [āb,]

Gülābe ta'n ider **ābı** mu'a'tter hāki 'anberdür
Eger tıtmadıyse şavm-ı hecrin şāhid-i 'ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 13). [ābı, -ı]

'İnāyet **ābım** sepmezse bir dem şāhid-i himmet
Kare bahtüm gözün açmaz uyanmaz h'āb-ı ğafletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 55). [ābım, -ı, -nı]

Kalmadı **āb** ile eflāküñ aresinde ğubār
Zeyn ider şemse-i zerrin ile gül muşhafını (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 5). [āb,]

Sāye-i serv-i revāne idicek **āb** güzār
H'āb-ı ğafletden uyansa n'ola a'yān-ı çemen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 9). [āb,]

āb ü hevā: Su ve hava.

İtmiş sirişte hākini **āb ü hevāyile**
'Ömrüñ anüñçün olmadı bünyādı ber-ķarār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 13). [āb ü hevāyile, -y, -ile]

'abā: Yünden dokunmuş, bol ve geniş giyecek, hırka, cüppe.

Ne hülle ārzū eyler göñül ne hıl'at-i şāhī
Baña ser örtüsi iki cihānde bir **'abā** besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 8). ['abā,]

ābād it-: I İmar etmek. II Yüzünü güldürmek, mesut etmek.

'Arşı yıkmak gibidür kalbümi yıkmasün igen
Ka'be yapmak gibidür göñlümi **ābād itsün** (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 4). [ābād itsün, -sün]

ābād ol-: Mesut olmak, neşelenmek.

Vefā taşıyla yapmazsa eger yār
Dil-i dīvāneñ **olmaz** Şem'î **ābād** (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 14). [ābād olmaz, -maz]

abdāl: Kalender, gezgin derviş. II Aşık.

Rüz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdān olup
Sine-i pür-dāğ ile **abdālūñ** olmuş āsümān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 12). [abdālūñ, -üñ]

Didüm zülf ü ruḥūñden dil geyser miskīn olup şālı
Didi bu Rūmdür derviş çoğ olur bunuñ **abdālı** (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 2). [abdālı, -ı]

Sevdā-yi zülfine çün anüñ Şem'î düşdi dil

Abdāl iderse tañ mıdur ol bi-bedel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 10). [abdāl,]

āb-feşān: Su serpen.

Yollarüñ pāk idüben **āb-feşān** olmakda

Yol sürer kirpügüm ey şeh nice ferrāşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 3). [āb-feşān,]

āb-ı gümüş: Gümüş su.

Nergesin tāt-ı zerin itdi muraşsa' şebnem

Tağdı serv ayağına **āb-ı gümüşden** halhal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 10). [āb-ı gümüşden, -den]

āb-ı hayāt: İçeni ölümsüzlüğe ulaştıran ve nerede olduğu bilinmeyen bir kaynağın suyu.

Dirliğüm **āb-ı hayāt** olursa sensüz bir nefes

Cām-ı 'ışkuñsüz harām-ender-harām olsun baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 9). [āb-ı hayāt,]

āb-ı hayāt-ı himmet: Cömertliğin ölümsüzlük suyu.

İrer Mūsā-şifat dil cevher-i iksir-i maşşūda

İçüp **āb-ı hayāt-ı himmeti** bir Hızr-siretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 4). [āb-ı hayāt-ı himmeti, -i]

āb-ı hayāt-ı leb-i yār: Sevgilinin dudağının ölümsüzlük suyu.

Ger hored kaṭre-î ez **āb-ı hayāt-ı leb-i yār**

Cān dehed ez nefeseş mürde Mesihā bāşed (Şem'î Divanı, Gazel 30, Mısra 7). [āb-ı hayāt-ı leb-i yār,]

āb-ı hayvān: Hayat suyu, ölümsüzlük veren su, âbıhayat.

Āb-ı hayvān 'ömr-i bî-pāyān saña ey Hızr kim

'Aşıka bir gül şeker-leb serv-kaḍ dilber yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 5). [āb-ı hayvān,]

āb-ı hızr: Ölümsüzlük veren su, âbıhayat.

Yolünde derd ile ölmek hayāt-ı cāvidānūmdür

Gerekmez **āb-ı Hızr** ile Mesihāden devā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 8). [āb-ı hızr,]

āb-ı kevser: Kevser suyu; cennette bulunduğu ve içenin bir daha susuzluk çekmeyeceğine inanılan kutsal su.

Yüri cām iç lebi yādına Şem'î

Kim aña teşne-dildür **āb-ı Kevser** (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 10). [āb-ı kevser,]

āb-ı la'l-i cān-baḥş: Can veren dudağının suyu.

Çü **āb-ı la'l-i cān-baḥşüne** irmez

Mesih itse hayāt ābına emsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 39). [āb-ı la'l-i cān-baḥşüne, -üñ, -e]

āb-ı luṭf: Cömertlik suyu.

Demidür gāyet ey serv-i revānüm

İrişdür **āb-ı luṭfün** yandı cānüm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 80). [āb-ı luṭfün, -üñ]

āb-ı revān: Akarsu.

Pāk itmeyince yolını **āb-ı revān** gibi

Her tîre-dil kaçan vare ehl-i şafâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 3). [āb-ı revān,]

āb-ı rûy: Yüz suyu; şeref, haysiyet.

Cihānün **āb-ı rûy**i Selsebîl ü āb-ı Kevserdür

Çamu āb-ı revānler sâde-dildür şâfi-meşrebdür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 15). [āb-ı rûy, -y, -i]

āb-ı rûy-i ka'be: Kabe yolunun suyu.

Ayağün toprağından dem uraldan

Oluşdur **āb-ı rûy-i Ka'be** Zemzem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 38). [āb-ı rûy-i ka'be,]

āb-ı tîğ: Kılıcın suyu.

Āb-ı tîğyle karup yirlere düşmen kanını

Ġāziler atları ayağına yakdı ħunnâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 41). [āb-ı tîğ, -i, -y, -le]

āb-ı vaşl: Kavuşma suyu.

Şem'iyâ âteş-i ħasretle seni ħāk eyler

Āb-ı vaşl irmez ise bu dil-i âteşnâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 10). [āb-ı vaşl,]

āb-ı zer: Altın suyu.

Ĥüblerde niçe kez tecrübe itdi Şem'î

Āb-ı zerle yazıcak eyledi te'sîr-i ħavâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 10). [āb-ı zerle, -le]

āb-ı zülâl: Saf, berrak su.

Heves-i la'l-i revān-baĥşün ile āb-ı ħayât

Maĥv olup geçdi özinden nitekim **āb-ı zülâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 70). [āb-ı zülâl,]

āb-ı zülâl: Saf, berrak su.

İ'tidâl ile hevâ buldı cinân lezzetini

N'ola ħâşiyet-i Kevser vire ger **āb-ı zülâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 26). [āb-ı zülâl,]

aç-: Dürülmüş ve iliklenmiş şeyleri o durumdan kurtarmak.

Ġamzeñ **açar** gönüldeki zülfün girihlerin

Oldur cihānde var ise ħallâl-i müşkilât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 7). [açar, -ar]

aç-: (Kapı) Açmak.

Üstüne **açdı** Tañrı se'âdet kapusını

Luţfün neticesin göresin kim neler taşur (Şem'î Divanı, Kit'a 1, Mısra 9). [açdı, -dı]

aç-: (Kanat) Açmak.

Yine gül Aḥmedine âyetü'l-ḥaḳ eyleyüp nâzil

Per-i ḥoşın **açup** süsen hümayün itdi bostânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [açup, -up]

aç-: Fethetmek, zaptetmek.

Şâh-i 'ıṣḳuñdur **açan** cümle göñüller mülkini

Bundan özge nic'olur pâdişehüm feth ü fütüh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 5). [açan, -an]

Naṭ'-ı cemâl üzre sürüp ḥâl beydakın

Mât eyledi cihâmı **açup** şâh-vâr ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 6). [açup, -up]

Çin ü Mâçini **açup** gün gibi tiğ-i ḥüsn ile

Rûm ü Şâmı feth iden gün yüzli mâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 7). [açup, -up]

Cihân anüñ şafâsiyle bu gün Firdevs-i ekberdür

Açarsa şarkı vü garbı n'ola gün gibi tiğiyle (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 64). [açarsa, -ar, -sa]

Şöyle **açdüñ** tiğ-i himmetle 'adâlet mülkini

Güyyiâ şânüñde indi âyet-i fethan mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 73). [açdüñ, -dü, -ñ]

aç-: (Bir şeyi) Kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkarmak.

Cennetüñ begliğini ister iseñ gülşene var

Açdı gül bezmini târiḥ-i gülistân-ı seḥer (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 28). [açdı, -dı]

Qaldı gülşende te'addi idimez bâd-ı seḥer

Açdı gül muşḥafını çünki yemîn itdi şimâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 28). [açdı, -dı]

Açdı gül ḥ'âcesinüñ tengini bezzâz-ı nesim

Oldı bâzâr-i çemende yine bülbül dellâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 15). [açdı, -dı]

Himmetünde Şem'î kim feth itdi ma'nâ gencini

Açmadı kimse Süleymân olalı böyle defîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 116). [açmadı, -ma, -dı]

Zebûr-ı gül **açıldı** maḥfil-i gülşende her bülbül

Süleymân devridür güyâ ider Dâvüdi elḥânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 5). [açıldı, -ıl, -dı]

aç-: (Çiçek için) Büyüyüp gonca hâinden çıkmak, açmak.

Güzellük gülsitânında nigârüm gonca-leb olmuş

Cemâli gül gibi gülmiş **açılmış** lâlezâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 4). [açılmış, -ıl, -mış]

Güle karşı yaḳasın çâk idüp 'arz eylemiş dağın

Mey-i gül-reng içüp lâle **açılmış** âşikâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 6). [açılmış, -ıl, -mış]

Hevâ-yi nâfe-i ḥulḳı **açar** cânler gülistânın

Nesim-i ruh-perverdür gelür gülzâr-i rahmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 39). [açar, -ar]

Gonca dem-besteyiken **açdı** nesim-i seḥerî

Bülbül-i ḥaste-dile virmeg için nuṭṭa mecâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 5). [açdı, -dı]

aç-: (Güneş) açmak.

Tiğ ile geldi güneş **açdı** çemen milketini

Leşker-i ‘ıyş ü țareb oldu cihān māl-ā-māl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 19). [açdı, -dı]

Çemen mülkini fetḥ itdi ser-ā-ser leşker-i ezhār

Cihānı gün gibi **açdı** yine nevrüz-ı sulțānī (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 30). [açdı, -dı]

‘acāyib: Acayip, garip, tuhaf.

ẖamer devrinde her fettān **‘acāyib** şivekār olmuş

Kimine nāz fenn olmuş kimine şive kār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 1). [‘acāyib,]

‘aceb: Acaba, şüphe, tereddüt, hayret ifade eden söz.

Nesīm-i ğonce-i la’lūñ cihāne virdi ḥayāt

‘Aceb budur ki ‘ademden görindi cümle vücūd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). [‘aceb, -di]

‘aceb mi: Tuhaf mı, şaşılır mı.

Ser-sebz ü şād ü ḥurrem olursa **‘aceb midür**

Gülzār-i devletünde aḫar cüy-bār-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 3). [‘aceb midür, -dür]

acı: Acımak, merhamet etmek.

Geçdi ‘ömrüm şu gibi eşk-i revānüm çağlar

Acıyup deryālar ağlar ḥālūme ırmağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [acıyup, -y, -up]

acı söz: Kişinin onuruna dokunan, gönlünü inciten kırıcı söz.

Acı söz ṭatludur şekker-lebden

Küllü şey’in mine’l-meliḥ meliḥ (Şem’î Divanı, Gazel 26, Mısra 3). [acı söz,]

acı ṭatlu: Acı tatlı.

Ġareẓ bir **acı ṭatlu** geçmedür bu fānî dünyāde

Ġam-ı bālāñ ile fikr-i lebūñ baña belā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 3). [acı ṭatlu,]

açıl-: Açık hale gelmek, açılmak.

Vücūdum zerreden ḫalkuñ gözine daḫi kemterdür

Açılmaz jeng-i ğamden göñlümün āyinesi bir dem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 76). [açılmaz, -maz]

açıl-: (Çiçek için) Büyüyüp gonca hālinden çıkmak, açmak.

Açılmış Şem’iyā güller ider feryād bülbüller

Güzeller zülfi sünbüller severler hem sevilürler (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 7). [açılmış, -mı]

Açılsa gülse ṭañ mıdur nesīm-i şubḥ ile ğonce

Bulınca ḫan olur bağı kişi bir yār-i hem-rāzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 5). [açılsa, -sa]

Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rûhānī
‘İnāyet güllerin dirdüm yine gülzār-i raḥmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 13). [açıldı, -dı]

Müşerref eyledi geldi serāy-i cennet-ābādın
Açıldı gül gibi güldi yine devlet gülistānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 18). [açıldı, -dı]

Nazîri yok başiretde bu gün serdār-ı serverdür
Açılmış nāz ile gonce nesīm-i şubḥ dellālī (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 24). [açılmış, -mış]

Açılur bāğ-ı belāgatde feşāḥet gülleri
Hırmen-i fazlinda bu devrūn ‘Uṭārid ḥūşe-çîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 107). [açılur, -ur]

Behār oldı yine ṭāvus-ı cennet kıldı cevlanı
Açıldı şāḥ-ı gül reşk-i behişt itdi gülistānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 2). [açıldı, -dı]

Çemen irdi behişt oldı nesīm-i subḥ-ı cān-perver
Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rûhānī (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 14). [açıldı, -dı]

Açıldı gün gibi güller şehirle gül budağında
Yine ṭāvus-ı cennet cilvesinūn geldi devrānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 15). [açıldı, -dı]

Elā ey nev-behār-ı ‘ālem-i cān
Açıldı gül yüzünden verd-i ḥandān (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 52). [açıldı, -dı]

Açıldı gonceler bāğ oldı ḥurrem
Şabā ‘isī demiyle oldı hem-dem (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 57). [açıldı, -dı]

Ṭonanup gül gibi ey şūḥ-ı şengül
Açılırsın nitekim şūḥ-ı şen gül (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 66). [açılırsın, -ur, -sın]

Sāḳiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır
Gülşen-i ḥüsnūn bi-ḥamdillāh **açıldı** gülleri (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 26). [açıldı, -dı]

açıl-: Açık hāle gelmek, küşād olmak, sıkıntıdan kurtulmak.
Gel luṭf ile efendüm **açılısun** güler yüzün
Ref it ḥicābı ‘arz idüp ey gül-‘izār ruḥ (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 3). [açılısun, -sun]

Ṭonadur birbirini ‘ıyd-i behār ile yine
Açılup şād ola tā kim şeh-i ferḥunde-ḥişāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 42). [açılup, -up]

acılık: Zorluk, eziyet, acı veren durum. II Kederlilik, yaslılık.
Ey lebi şîrîn igen gāyetde tatlu yārsın
Acılık görme cihānde kim şeker güftārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 2). [acılık,]

acı-: Başkasının durumundan üzüntü duymak, hāline kederlenmek.
‘Āşīkuñ kan yutduğın gördi şürāḥī **acıyup**
Sāğeriñ bağrında başlar çıkdı mānend-i ḥabāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 11). [acıyup, -up]

‘āciz: Güçsüz, kudretsiz, zayıf.

Kim olam ben kim idem vaşfüñi ey kân-ı kerem

Ben degül **‘āciz** ola Hüsrev ü Selmân ü Kemâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 76). [‘āciz,]

ad: İsim, şan, şöhet.

Çopdı meydân-ı vefâde iki serv-i dil-rübâ

Birinüñ Aḥmeddür **adı** birisinüñ Muştafâ (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 2). [adı, -ı]

Bir lebi Şirîne dil virdüm ki âdem cānıdır

Adı Hüsrevdür güzelliük mülkünüñ sultānıdır (Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 2). [adı, -ı]

Gül gibi dāğ-ı gamüñle **adümüñ** dīvānedür

Yiter ey dōst bize dünyede bu nām ü nişān (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 3). [adümüñ, -ümüñ]

Sāye-veş düşmiş yanınca cān ü dil üftādedür

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 4). [adı, -ı]

Adı ol mähüñ Muḥammeddür cemāli ve‘d-ḍuhā

Ehl-i diller zülfine ve‘l-leyl dirlerse revā (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 5). [adı, -ı]

Görmedi kimse anüñ mişli felekde meh-liḳā

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 8). [adı, -ı]

Bendesidür ḥübler şimdi güzeller şāhıdır

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 12). [adı, -ı]

‘Ākıbet ḥüsn ile ol meh-rü cihānı āreler

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 16). [adı, -ı]

Bir perîdür kim cihān oldı kamu dīvānesi

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 20). [adı, -ı]

Hem güzeller şāhıdır hem ḥübler sultānıdır

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 24). [adı, -ı]

Yansa Şem’î tañ mıdır ol bî-vefānüñ ‘ışkına

Ol perî-peyker melek kim **adı** Ca‘fer-zādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 28). [adı, -ı]

Görme hergiz ḡam yüzün iştme **adın** ḡuşşenüñ

Ḥaḳ idüp zātüñ müşerref eylesün ḡöñlüñ küşād (Şem’î Divanı, Tarih 1, Mısra 3). [adın, -ı, -n]

ad it-: Tanınmak, ün salmak, ad bırakmak; ad vermek.

Diñ o Şirîn-dehene âdemi Ferhād itsün

Eylemezse hele il yüzine bir **ad itsün** (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 2). [ad itsün, -sün]

a‘dā: Düşmanlar. II Rakipler, hasımlar.

Kemāl-i himmetünde ḳaṭreler çün baḥr-i aḥzerdür

Eger kūh-ı belā olsa vücūdi cümle **a‘dānūñ** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 48). [a‘dānūñ, -nūñ]

Zebân-ı pāk-gevherle sü'âlin kesdi **a'dānuñ**
Delîl-i kaç' ile virür cevâbı tîğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 33). [a'dānuñ, -nüñ]

K'aḥbābe zer nişār ider **a'dāye** zehr-i mār
Ḥaşmüñ piyāde kıl nitekim şāh-i māh-ruḥ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 45). [a'dāye, -y, -e]

Anüñ fethiyle kesr oldu ser-ā-ser ḳalbi **a'dānūñ**
Delîl-i naşş-ı ḳāṭı'dur elinde tîğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 35). [a'dānūñ, -nüñ]

‘adālet: Hak ve hukuka uyma, herkesin hakkını gözetme, doğruluktan ayrılmama, hakkaniyet.
Sefer nārında ḳāl itdūñ şararduñ pūte-i ḡamde
Cihānı ḥālîş itdūñ ey **‘adālet** cevheri kāmı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 52). [‘adālet,]

‘aded: Sayı, tane.
Şem‘iyā iḥlāş ile olan dü‘ānūñ ḥāḳḳıçūn
Umaram Ḥaḳdan **‘adedsüz** luṭf ile iḥsān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [‘adedsüz, -süz]

‘adem: Yokluk, hiçlik.
Nesīm-i ḡonce-i la‘lūñ cihāne virdi ḥayāt
‘Aceb budur ki **‘ademden** görindi cümle vücūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). [‘ademden, -den]

ādem: İlk yaratılan insan ve ilk peygamber. II İnsan, beşer.
Bir lebi şîrine dil virdüm ki **ādem** cānıdur
Adı Ḥusrevdür güzelliḳ mülkinüñ sultānıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 1). [ādem,]

Yanmaḡa ‘işḳ odına pervāne eyler **āдеми**
Bezm-i ḥüsnüñ şem‘idür tūmār-ı eş‘ārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 11). [āдеми, -i]

Diñ o şîrin-dehene **āдеми** Ferhād itsün
Eylemezse hele il yüzine bir ad itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 1). [āдеми, -i]

Eger zencir-i zülfüñ olmayaydı
Delü olurdu **ādem** ey perī-rū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 12). [ādem,]

Ey şanem sen ḳaşleri miḥrābı maḳşūd eyledi
Āдеми ol kim melāyik içre mescūd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 2). [āдеми, -i]

Seḡā vü cūd ile olmasa mevşūf
Behişt-i devlete girmezdi **ādem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 32). [ādem,]

‘ādet: Alışkanlık, huy, tabiat.
Yiter ehl-i şafāya bu se‘ādet
K‘ide her cāme sākī buse **‘ādet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [‘ādet,]

adı var: Yaşamayan, yalnızca hayalde var olan.

Çeşme-i âb-ı hayâtüñ **adı var** dünyâde

Yoksa dilber lebidür var ise dünyâde hemân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 7). [adı var, -ı]

adin añ-: Birinden veya bir şeyden hiç söz etmemek; unutmuş görünmek.

Şem'iyâ câm-ı leb-i yâr müdâm olsa eger

Tevbenüñ hergiz **adin añmaz** idük niçe naşüh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 10). [adin añmaz, -ın-maz]

‘adl: Adalet, doğruluk.

Hayâ vü şıdk u **‘adl** ile çeküp Hayder-şifat tîği

Getürdüñ yirine himmetle nâm-ı Âl-i ‘Osmânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 47). [‘adl,]

‘adl zenciri: Adalet zinciri. (Burada adaletiyle ün salan İran hükümdarlarından Nûşirevân'ın, adaletine müracaat edenlerin çalması için sarayının kemerine astırıldığı ucunda çan bulunan zincir kastedilmektedir.).

Begüm ‘uşşâka dâd itseñ n’ola divân-ı hüsniñde

Şaçüñdür **‘adl zenciri** lebüñ Nûşinrevân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 8). [‘adl zenciri,]

‘adû: Düşman.

İçegör bezm-i miñnetde mañabbet câmını Şem’î

Hasûdüñ bağı kıan olsun **‘adû** içsün ciger kıanın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 14). [‘adû,]

âfâk: Göğün yerle birleşmiş gibi görüldüğü kısımlar, ufuklar.

Şem’iyem mihrüñle ey mâh-i cihân-ârâ senüñ

Yanduran **âfâkı** süz-ı şubhğâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 14). [âfâkı, -ı]

Yanüñce kevkeb-i eşküm gibi leşkerlerüñ vardur

Güzeller şâhısın tutsañ n’ola gün gibi **âfâkı** (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 4). [âfâkı, -ı]

âferin: Beğenme ve takdir bildiren bir söz.

Nağme-i bülbül nesim-i şubh ile virür hayât

‘Aşık-ı dil-ğasteye olsun hezârân **âferin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 26). [âferin,]

âfet-i devrân: Dünya güzeli, bütün herkesi kendine hayran bırakan güzel.

Mâh-rûler aresinde gün gibi bir dânesin

Şimdi şehriñ **âfet-i devrânısın** Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 6). [âfet-i devrânısın, -ı, -sın]

âfitâb: Güneş. (Sevgilinin yüzü bağlamında).

Ey cemâlüñ **âfitâbı** mazher-i nûr-ı Hudâ

Oldı nâzil gün yüzüñ vaşında gökden ve’đ-đuğâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 1). [âfitâbı, -ı]

Gelmedi iki cihânde gün gibi mişlûñ senüñ

İki ‘âlem **âfitâbı** sensin ey bedr-i dücâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 6). [âfitâbı, -ı]

Görelî ey meh cemâlüñ âfitâbın bî-sehâb

Şu gibi şeydâ olup zencire düşdi **âfitâb** (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 2). [âfitâb,]

Āfitābūm gün gibi rüşen delilūñ var iken
Hüsn içinde kim ider sen mäh-i tábān ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 3). [āfitābūm, -üm]

Cemālūñ **āfitābiyle** sürerler çerħ devrānıñ
N'iderler gün yüzüñsüz bu cihānūñ mäh-i tábānıñ (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 1). [āfitābiyle, -i, -y, -le]

Bu göñlüm hānesin pür-nür idüpdür
Cemālūñ **āfitābınūñ** ziyāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 4). [āfitābınūñ, -ı, -nuñ]

İder her zerrenūñ māhiyyetini gün gibi rüşen
Tulū' itdükce zihni **āfitābı** bürc-i fikretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 34). [āfitābı, -ı]

Yolında hāk olanūñ meh gibi mihr **āfitābiyle**
Hālāş eyler işin altun idüp hāk-i mezelletten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 37). [āfitābiyle, -i, -y, -le]

Cemālūñ **āfitābiyle** münevver salţanet bāğ
Nesīm-i birr-i ħulkuñla güler devlet gülistanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 55). [āfitābiyle, -i, -y, -le]

āfitāb: Güneş.

Āfitābūm Şem'î-veş yaqdūñ cihānı ser-te-ser
Altun üsküfle geyüp gün gibi nārenci kabā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 13). [āfitābūm, -üm]

Āfitāb olmaz muķābil saña ey Yūsuf-cemāl
İdimez her bir sitāre mäh-i Ken'ān ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 7). [āfitāb,]

Güzellük āsümānında melek-sīmā güzeller çok
Ayuñ on dördüne beñzer göñül bir **āfitāb** ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 8). [āfitāb,]

Ķamer gibi mücellā itmege cān naķdinūñ Ķalbin
Göñül bir **āfitābūñ** hāk-i pāyinden türāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 10). [āfitābūñ, -üñ]

Yılduzu yokdur anūñ devrinde gelmez şürete
Āfitābūñ çerħi batdı ol mehūñ devrānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 4). [āfitābūñ, -üñ]

Ķacletinden yirlere olur berāber **āfitāb**
Āsitānından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 7). [āfitāb,]

Baş egmez ise n'ola cihān **āfitābına**
Ey meh kimūñ ki sencileyin zülf ü hāli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 9). [āfitābına, -ı, -n, -a]

Āfitābūñ pençesin burdı kemāl-i ħüsn ile
Rüstem-i şāħib-ķırānler didiler 'ıřķuñda bes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 3). [āfitābūñ, -üñ]

Ayağūñ toprağına dil nice irsün ey melek
Āfitābe el irişmez māha olmaz dest-res (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 8). [āfitābe, -e]

Süleymān-ı zemānsın Şem'î bir mūr-i muħaķkerdür
Muķārin olmadum çün 'ızz ü devlet **āfitābına** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 74). [āfitābına, -ı, -n, -a]

Her çörek bir **āfitāb** ü her börek bir mäh-tāb
Dāne-i ħabb-ı nebāt oldı nücümūñ zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 33). [āfitāb,]

Hurşid-i evc-i izzet ile çerh-i bî-ķarār
Dīvār-ı ķaşr-ı ķadrüñe bir şemse **āfitāb** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 40). [āfitāb,]

Māh sāķī nuķl encüm mey şafaķ cām **āfitāb**
Zühre ķengī vü felek rakķķāş devrān inķünin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 33). [āfitāb,]

Meclis-i ķadrüñde şāhā mey şafaķ cām **āfitāb**
Himmetün cāmında çerh olmış ģabāb-ı kemterin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 99). [āfitāb,]

Āfitābüm ser-be-ser dünyā elün altındadır
Sen Süleymān-ı zemānsın ģātem-i la'lün nigin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 63). [āfitābüm, -üm]

Bir sım-ten elün öper altun ayağ ile
Bir **āfitāb** ķāse-i sım ile zer taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 4). [āfitāb,]

Bilürsin **āfitābüñ** var zevāli
Bilürsin māh-i bedrün var hilāli (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 91). [āfitābüñ, -ün]

āfitāb-ı 'ālem-ārā: Dünyayı süsleyen güneş.
Nice gül her biri bir **āfitāb-ı 'ālem-ārādur**
Tulū' eyler behişt ü ravze-i mihr ü maģabbetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 17). [āfitāb-ı 'ālem-ārādur, -dur]

āfitāb-ı bürc-i iĥsān: İhsan burcunun güneşi.
Kare toprağı terbiyyetle iksir-i ģayāt eyler
Mürüvvet perteviyle **āfitāb-ı bürc-i iĥsānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 32). [āfitāb-ı bürc-i iĥsānı, -ı]

Muĥammed Beg Efendi desti gibi keffi pür-zerdür
Naziri yokdurur ol **āfitāb-ı bürc-i iĥsānüñ** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 30). [āfitāb-ı bürc-i iĥsānüñ, -ün]

āfitāb-ı çerh-i dīn: Dīn göğünün güneşi.
Tāb-ı mihrüñle yaķardı sūz-ı dil pervāne-vār
Olmasa zıll-i ilāh ü **āfitāb-ı çerh-i dīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 60). [āfitāb-ı çerh-i dīn,]

āfitāb-ı himmet: Lütuf güneşi.
Se'ādet gülleriyle zeyn ider diller gülistānın
Toğarsa **āfitāb-ı himmeti** bürc-i 'ināyetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 42). [āfitāb-ı himmeti, -i]

āfitāb-ı maţla'-ı nuşret: Zaferin doğan güneşi.
Toğupdur ṭālī'ünde **āfitāb-ı maţla'-ı nuşret**
İdüpdür şemse-i tiğün toğar şubhını nūrānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 37). [āfitāb-ı maţla'-ı nuşret,]

āfitāb-ı sāye-ğüsterdür: Gölge veren güneş.
Sipihri saltānetde **āfitāb-ı sāye-ğüsterdür**
Olup ķurb-i ģimāyetde iresin zıll-i maķşüde (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 43). [āfitāb-ı sāye-ğüsterdür, -dür]

āfitāb-ı şevk: Parlayan, ısıltılı güneş.

Āfitāb-ı şevk ile cān bezmini pür-nūr ider

Her ki bir meh-rū elinden gün gibi sāğır çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 11). [āfitāb-ı şevk,]

āfitāb-ı tal'et: Güzel yüzlü sevgili.

Āfitāb-ı tal'etüñ nūr-ı Hudādür Muştafā

Rāstī 'uşşāka şem'-i reh-nümādür Muştafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 1). [āfitāb-ı tal'etüñ, -i-üñ]

āfitāb-ı tālī: Talih güneşi.

Āfitāb-ı tālī'em ez dūd-ı āhem şüd siyāh

Hic şām-ı tīreī çün rüz-ı tār-ı men ne-şüd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 7). [āfitāb-ı tālī'em, -em]

āfitāb-ı zıll-i yezdān: Allah'ın gölgesinin güneşi.

Se'ādetle şalup sāye hümā-yi evc-i sultānī

Günümüz toğdı gördük **āfitāb-ı zıll-i Yezdānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 2). [āfitāb-ı zıll-i yezdānı, -ı]

āğ: Ağ, tuzak. II Sevgilinin saçı.

Dil düşmedi tutam ki kare zülfin āğına

Ol ğamzelerle çeşm-i siyehkārī n'ylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [āğına, -ı, -n, -a]

Göz karardup dāne-i hālīn direrken mürğ-ı dil

Lā-cerem düşdi kare zülfinüñ **āğ** üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [āğ, -ı]

āğ ü kare: Ak ve kara.

Ey māh-pāre zülf ü ruḥüñ olmasa eger

Bakmazdı kimse dünyenüñ **āğ ü karesine** (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 4). [āğ ü karesine, -si, -n, -e]

āğa: Ağa, efendi, bey.

Uydurup qarşımüze ḥüsn ili serverlerini

Bize dād itmeyeler begler **āğalar** niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [āğalar, -lar]

Gönlümüñ şehri içre dilberler

Kimi **āğa** kimi bölükbaşı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 8). [āğa,]

Ḥüsn ili serverleri begler **āğalar** 'ışkına

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 7). [āğalar, -lar]

āğaç: Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki.

Her **āğaç** bir kaşr-ı billūr oldı cennet büstān

La'lden ferş oldı lāle şahñ-ı firüzī zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 9). [āğaç,]

āğāh ol-: Haberdar olmak, öğrenmek, vâkıf olmak.

Oldı āgāh yine cümle memālikde mülūk
Hāzır ol diyü münādî-yi kaçā itdi nidā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 3). [āgāh oldı, -dı]

āgāz id-: Başlamak.

Vakt-i gül irdi göñül 'işrete **āgāz idelüm**
İtme sermāyesini 'ömr-i 'azizüñ pāymāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 31). [āgāz idelüm, -elüm]

ağız: İnsan ve hayvanlarda yemeye, seslenmeye mahsus uzuv.

Var iken cām-ı lebüñ rüh-ı revānüm yād idüp
Almayayın **ağzüme** āb-ı hayāt olursa känd (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 14). [ağzüme, -üm, -e]

Dil gördi dāl-i zülfiyle **ağzı** mīmīni
Didi ki bundan olur olursa baña meded (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 3). [ağzı, -ı]

Bön düşürmişler seni la'li şerābın dilberüñ
Tatlu tatlu nüş iderler zāhid **ağzüñden** arağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 8). [ağzüñden, -üñ, -den]

Görmedüm **ağzüñ** gibi bir zerre mihrüñden eser
Ey cefā vü cevri çok didüklerince varsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 5). [ağzüñ, -üñ]

Yäreler yazmaz idi hālümü ey kaşı kemān
Şu'le-i āhüm eger şokmasa **ağzına** zebān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 2). [ağzına, -ı, -n, -a]

ağız aç-: Konuşmaya başlamak, söz söylemek, azarlamak, paylamak.

Hālümü 'arz itmege tır-i müjeñden dil diler
Ağız açdı sīne-i mecrühüm üzre yäreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 10). [ağız açdı, -dı]

ağız bir id-: Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak, söz birliği etmek.

Nāyler **ağız bir idüp** yine müsikār ile
Çeng ile kânūna virmezse 'aceb mi nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 25). [ağız bir idüp, -üp]

ağla-: Kederden, teessürden gözyaşı akıtmak.

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revānüm çağlar
Acıyup deryālar **ağlar** hālūme ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [ağlar, -r]

Çareler geysün bulıtlar gibi dāyim **ağlasun**
Her kişi kim göñlüni sünbüllerüñe bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 7). [ağlasun, -sun]

Şem'iyā zülfi ucından hāk olan miskīn için
Çareler geymiş saçın çözmiş bulıtlar **ağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 14). [ağlar, -r]

Sen gülersin benüm **ağladuğuma** fūrkat ile
Yohsa ey şüh-ı cihān saña temāşā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 7). [ağladuğuma, -duğ, -u, -m, -a]

Ol kadar hūn-ı ciger yutdı gamüñle Şem'î kim
Ağladuğça gözlerinden şu yirine kân akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 14). [ağladuğça, -duğça]

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāhet gam degül
Kūyüñe Bağdād dirler n'ola eşküm olsa Şaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 7). [ağlasam, -sa, -m]

Ağlamak ile sevdigümi yāre tıyuruñ
Ey dide-i gam sen de baña 'ayn-ı zārersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 7). [ağlamak, -mak]

Felekden **ağlamazdüm** ey meh-i nā-mihribān hergiz
Raķībün cevri n'eylerdi eger sende vefā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 11). [ağlamazdüm, -maz, -du, -m]

Gözine kan oturmuş **ağlamakdan**
Elüñde reşk idüben cāme hātem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 35). [ağlamakdan, -mak, -dan]

Şāh-ı şüküfe eyler idi sim ü zer nişār
Ebr **ağladukça** hurrem ü handān idi çemen (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 12). [ağladukça, -duk, -ça]

Āhüm duhānıyle felek kareler geyüp
Ağlar yaşın yaşın nitekim ebr-i nev-behār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 40). [ağlar, -r]

ağlat-: Birisinin ağlamasına sebep olmak, üzmek, kederlendirmek.
Beni Ya'ķūb-veş **ağlatmağ** içün hasret ile
Mısr-ı hüsne ol şeker-leb yine sulṭān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 3). [ağlatmağ, -mak]

ağrı: Zehir, acı.
Ne revādür bu ki devründe senün döne döne
Ṭās ṭās **ağuların** nüş idevüz gerdünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 4). [ağuların, -lar, -ı, -n]

ağyār: Yabancılar, rakipler, başkaları.
Ummañuz **ağyārden** mihr ü maḥabbet cāmını
Dostlar gelmez bilün ehl-i küdürerden şafā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 11). [ağyārden, -den]

Yaramazlıkdur eyleñ **ağyāre**
Küllü fi'l-in mine'l-ķabih ķabih (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 9). [ağyāre, -e]

Nice gūş eyleye Şem'î kişi **ağyār** sözün
Penbe-i ğaflet ile toptoludur rāh-i şimāh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 9). [ağyār,]

Cevr-i ağyār bize yaramaz **ağyāre** naşib
Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine hār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [ağyāre, -e]

Şalınmaz bu cihān bağında hergiz
Ne yār **ağyārsüz** ne gül dikensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 4). [ağyārsüz, -suz]

Gönül havf eyleme yārūñ varup **ağyāre** yār olmaz
Bu rüşendür ki 'ālemdə hümā zāğa şikār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [ağyāre, -e]

Cür'añı şunmak raķib-i kāfire maḥz-ı günāh
Göz ucıyla merḥabā **ağyār** ile 'ayn-ı vebāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 8). [ağyār,]

Yâri ok gibi başup bağırumüze **agýârüñ**
Bükelüm kâmetini reşk ile ya eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 11). [agýârüñ, -üñ]

Hışm itdügince baña ögündün rakib ile
Yâri olan senüñ gibi **agýarı** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 10). [agýarı, -ı]

Şanurdum âteş-i fûrkatden özge bir belâ yokdur
Seni **agýâr** ile gördüm ışındum nâr-ı hicrâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 6). [agýâr,]

Gül gibi hurrem olurdu yâr **agýâr** olmasa
Başlar üzre yiri vardı hem-dem-i hâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 1). [agýâr,]

Görüp âhüm şıgınur ol yüzi gül **agýäre**
Nitekim bād olıcağ gül şıgınur hâşâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 7). [agýäre, -e]

Aşılaldan berü **agýâr** turup karşıusma
Der-i dildâr görünür gözüme dâr gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 11). [agýâr,]

agýâr-i bed-h'âh: Başkasının kötülüğünü isteyen düşman.
Şakınurken âfitâbüm kendü gölgemden seni
Bilmezem n'eyler diye **agýâr-i bed-h'âhüm** saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 6). [agýâr-i bed-h'âhüm, -üm]

agzı şulan-: İmrenmek. II Yeme, içme isteği artmak.
Tirüñün kan içdüğünü sinelerde göricek
Tigüñün **agzı şulandı** ey şeh-i şâhib-kırân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 10). [agzı şulandı, -dı]

agzı tadı: Ağız tadı.
Hasûd ölsün diyü dildârı öpmek lezzet-i cândür
Ne bilsün **agzı tadını** yimeyenler bu helvâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 8). [agzı tadını, -n, -ı]

agzı yarı: Ağız suyu, tükürük.
Akıtdı **agzı yarın** âb-ı Hızrûñ
Olup mu'ciz-nümâ vaşfünde hâmem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 41). [agzı yarın, -n]

agzın aç-: Ağızını açık duruma getirmek.
Tirler **agzın açar** içmege düşmen kanını
Her tüfek od şaçar agzından olup ejderhâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 49). [agzın açar, -ar]

agzın aç-: Şaşkınlık veya bir şeye duyulan aşırı hayranlıktan ağız açık kalmak, çok şaşırmak. II Bir şey söylemek için ağızını açmak konuşmak, konuşmaya başlamak, bir konuda söz söylemek. III Goncanın ağızını açması.

Agzın açmış gonceler gül bezminüñ hayrânıdur
Gonce-i zanbak bu bezmüñ şem'-i nûr-efşânıdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 3). [agzın açmış, -mış]

agzına al-: Ağzına almak; yemek veya içmek. II Adından söz etmek, söylemek.

Alup ağzına yād itmezdi hergiz bezmini Cemşid

Geçerdi kendü cânından göreydi Cem bu devrânı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 75*). [*ağzına alup, -up*]

ağzından od saç-: Çok öfkelenmek, kızmak, hiddetlenmek.

Tirler ağzın açar içmeğe düşmen kanını

Her tüfek **od saçar ağzından** olup ejderhâ (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 50*). [*ağzından od saçar, -ar*]

âh: İnilti, feryat.

Ol perî-peyker melek-ruhsâr elinden **âh** kim

Eyledi benden beni bigâne olmaz âşinâ (*Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 5*). [*âh,]*

Ney gibi bağrın delüp yillerle nâlân olmayan

Bezm-i gamde 'âşîkuñ **âhın** şanur bād-ı hevâ (*Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 10*). [*âhın, -ın*]

Dönmedi hergiz murādüm üzre **âh**

Bi-vefâ devrân elinden el-ğiyâs (*Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 5*). [*âh,]*

Firâk odıyla yakar Şem'iyâ bizi dildâr

Anüñçün eyledi **âhüm** felek yüzün pür-düd (*Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 14*). [*âhüm, -üm*]

Göncelerdür yâreler **âhüm** nesim-i nev-behâr

Gül gibi gönlüm açarlar tâze tâze dâğlar (*Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 3*). [*âhüm, -üm*]

Âh kim gönlüm benüm ol dil-rübâlar çaqdılar

Şem'-veş bi-çärenüñ cânine odlar yaqdılar (*Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 1*). [*âh,]*

Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzû

Âh kim baht-ı siyâhüm gibi bir ser-keş çıkar (*Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 6*). [*âh,]*

Şem'iyâ **âhüñ** senüñ ol mâhe te'sîr eylemez

Gerçi kim süz-ı derünüñden göge âteş çıkar (*Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 9*). [*âhüñ, -üñ*]

Ey mâh-çihre her gice kandil-i âsümân

Şem'î ruhüñden itdügi **âhından** uyanur (*Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 12*). [*âhından, -ı, -n, -dan*]

Kimüñ **âhına** meyl itmiş gözi yaşın görüp yâ Reb

Benüm serv-i hırâmânüm kime varup kinâr olmuş (*Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 9*). [*âhına, -ı, -n, -a*]

Âhümle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh

Mihrüñle yirde gökde ben h'âr ü zâre yir yok (*Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 9*). [*âhümle, -üm, -le*]

Reh-i 'ışkuñda ne tozlar koparam **âhümle**

Haţ-ı Şebdizüñe koşduñ çü ruh-ı Gülgünüñ (*Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 5*). [*âhümle, -üm, -le*]

Üstüne odlar yakar bu âh-i âteş-bârdan

Şem'iyâ ol **âhdur** od eyleyen yirüñ senüñ (*Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 14*). [*âhdur, -dur*]

Şem'iyâ geçdi günüñ hicrân-ı dünle **âh** kim

Gün toğup başüñe bir gün görmedüñ şubh-ı vişâl (*Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 13*). [*âh,]*

Leşker-i eşkümle bahtüm gördi ceng itmek diler
Şem'iyâ gökde sitârem çekdi **âhümden** 'alem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 16). [âhümden, -üm, -den]

Kârbân-ı cân ü dil gitdükce küyünden yaña
Küs-ı rihtlet nâle vü feryâd ü **âhümdür** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 12). [âhümdür, -üm, -dür]

Hâyil degüldür **âhüme** ey müdde'î felek
Şakın şakın ki tütmedi kimse dü'â yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 7). [âhüme, -üm, -e]

'Alemler **âhler** yir yir dögilür sineler güm güm
Işıklar gibi 'âşıklar baş açdı girdi meydâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [âhler, -ler]

Âhüm tokındı çerhine çerhün döne döne
Gelmez cihâne bencileyin bir felek-zede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 5). [âhüm, -üm]

Kim olurdı hem-demüm gurbetde olmasa yaşüm
Kim dönerdi üstüme **âhüm** hevâ-dâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 6). [âhüm, -üm]

Câmler hem-dem olup la'î-i leb-i cânânüme
Âh kim her dem benüm odlar yakarlar cânüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 2). [âh,]

Görüp **âhüm** şıgınur ol yüzi gül agyâre
Nitekim bād olıcağ gül şıgınur hâşâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 7). [âhüm, -üm]

İgende çok eser şavurur küy-i yârde
Bir toz koparda tañ mıdur **âhüm** şabâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 8). [âhüm, -üm]

Âvâre itdi kendü gibi küy-i yârde
Başdan çıkardı yaşümi **âhüm** hevâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 4). [âhüm, -üm]

Âhüm ile yile virmezdüm felek gam-hânesin
Ey büt-i simin-beden bağırñ eger taş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 3). [âhüm, -üm]

Göñül odiyla **âhümden** yine kırtarmadı bir dem
Oda yansun yile varsun felek çerhinñ evrākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 9). [âhümden, -üm, -den]

Kim olur hem-demüm göñlüm kim egler meclis-i gamde
Şerâb-ı eşkümiñ **âhüm** eger olmasa dem-sâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 10). [âhüm, -üm]

Serverâ pâdişeh-i mülk-i gamüñdür Şem'î
Âhinüñ âteşidür başda zerrin külehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 12). [âhinüñ, -i, -nüñ]

Hasret-i şem'-i ruhtñden senüñ ey Zühre-cebîn
Yakar **âhüm** irişüp her gice kândil-i mehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 4). [âhüm, -üm]

İşidüp **âhümi** ol kâmet-i bālâ şalınur
Şalınur bād-ı şabâden nitekim serv-i sehî (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 5). [âhümi, -üm, -i]

Ölmelü haste eyledi **âh** ol güzel beni
Derdâ ki görmege gelür âhir ecel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 1). [âh,]

Gönlümün âyenesinde eger olmasa ğubâr
Bir yaña **âhüm** odı bir yaña seyl-i eşküm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 86). [âhüm, -üm]

Țutdı ğıriv 'âlemi ol meh-liķâ için
Âh ü figân u nâleyile Țoldı her diyâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [âh,]

Sengîn-dilse her ne ķadar bu muşibetüñ
Âhın işitdi inledi derd ile kühsâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 36). [âhın, -ı, -n]

Âhüm duĥâniyile felek ķareler geyüp
Aĝlar yaşın yaşın nitekim ebr-i nev-behâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 39). [âhüm, -üm]

Nigârâ gerçi göñlüñ âhenindür
Benüm **âhüm** da ammâ âteşindür (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 46). [âhüm, -üm]

âh id-: Feryat etmek, inlemek, şikâyet etmek.
Âh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem ķapar
Tâzedür gül yaprağından dilber-i nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 5). [âh idüp, -üp]

âh kim: Ne yazık ki.
Âh kim mahv oldı yaşımden vücüdüm ser-be-ser
Yâ ilâhî olmasun hiç kimseler benden beter (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 5). [âh kim,]

âh ü efgân: Ah ve feryat.
Yaķalar çâķ idüp 'uşşâķ iderler **âh ü efgânı**
Şerâb-ı nâz içüp dilber yürür mestâne mestâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 9). [âh ü efgânı, -ı]

âh ü nâleler: Ah etme ve inleme.
Bunca feryâd ü figân ü bunca **âh ü nâleler**
Vaşl-ı dilberdür cihânde bunca ğavĝâden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 5). [âh ü nâleler, -ler]

âh ü yaş: Aştığın ah ve gözyaşı.
Şem'iyem kim pertev-i şî'rüm yiterdi 'âleme
Âh ü yaşıım irişe Țab'üm çerâĝı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [âh ü yaşıım, -üm]

'ahd it-: Yemin etmek.
Leblerin depretdüğince söz yirine cân aķar
Büse **'ahd itse** lebinden çeşme-i ĥayvân aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 2). ['ahd itse, -se]

'ahd ü peymân: Kuvvetle verilen söz, yemin.
Benüm cânân ile çün kim bütündür **'ahd ü peymānum**
Şınursa kâsesi çerĥüñ ķo şınsun inkisârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 9). ['ahd ü peymānum, -um]

'ahde vefâ eyle-: Verdiĝi sözü tutmak.

Ḳavlümüz cān virüben ‘ahde vefā itmek idi

Ṭuralum ḳavlümüze ‘ahde vefā eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 4). [‘ahde vefā eyleyelüm, -y, -elüm]

‘ahde vefā it-: Verdiği sözü tutmak.

Ḳavlümüz cān virüben ‘ahde vefā itmek idi

Ṭuralum ḳavlümüze ‘ahde vefā eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 3). [‘ahde vefā itmek, -mek]

‘ahdet: Yemin etmek.

Büse-i la‘lını ‘ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra iştidüm aña dañi peşimān olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 7). [‘ahdetmiş, -miş]

āhen: Demir.

Nāle eyler kārbān-ı ‘ışk ile hem-rāh olan

Ḳalbi āhendür velikin gör nice inler ceres (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 4). [āhendür, -dür]

Çü āteş germ ola nerm olur āhen

‘Aceb bilsem n’içün nerm olmaduñ sen (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 47). [āhen,]

āhen-dil: Merhametsiz, katı yürekli (sevgili).

Nağme-i pür-süz ile nerm itdi āhen-dilleri

Niceyi ey dil Zebūr-ı ‘ışk Dāvūd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 3). [āhen-dilleri, -ler, -i]

āhenîn: Demirden yapılmış.

Ṭokuz kat āhenîn hışn-ı haşındür leşker-i encüm

Şeh-i ḳadrini hıfz eyler anuñ hayl-i nuḥüsetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 25). [āhenîn,]

Nigārā gerçi göñlüñ āhenîndür

Benüm āhüm da am mā āteşîndür (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 45). [āhenîndür, -dür]

āh-i āteş-bār: Ateş yağdıran ah.

Üstüne odlar yakar bu āh-i āteş-bārdan

Şem’iyā ol āhdur od eyleyen yirüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 13). [āh-i āteş-bārdan, -den]

āh-i ciger-süz: Ciğer yakan ah.

Hālümü añladılar āh-i ciger-süzumdan

Bildiler n’eydigümi nāle vü efgānümünden (Şem’î Divanı, Gazel 130, Mısra 9). [āh-i ciger-süzumdan, -um, -dan]

āh-i cihān-efrüz: Dünyayı aydınlatan ah.

Kül idersin Şem’iyā āh-i cihān-efrüz ile

Yār yolında eger dünyā olursa hār ü ḥes (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 11). [āh-i cihān-efrüz,]

āhı kemend: Ah halatı.

Görinmez niçe günlerdür ‘aceb ol gözleri āhū
Kimüñ **āhi kemendi** bendine düşmiş şikār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 12). [āhi kemendi, -i]

āh-i şebdiz: Karayağız atın ahi. [Hüsrev-i Pervîz’in meşhur atıdır].
Āh-i Şebdiz gibi kimse ayakdaş olamaz
‘Işk yolında semendine mey-i Gülgünüñ (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 3). [āh-i şebdiz,]

āh-i sehergāh: Seher vakti çekilen ah.
Gül gibi nāzüksin ey serv-i ser-efrāzüm benüm
Korkaram kār itmesün **āh-i sehergāhüm** saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 4). [āh-i sehergāhüm, -üm]

āhir: Son.
Şem’iyā budur vişālün āhiri lām olduğı
Ya’ni kim ‘aşıklarün kaddi olur **āhir** dü-tā (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 16). [āhir,]

Şem’iyā budur vişālün **āhiri** lām olduğı
Ya’ni kim ‘aşıklarün kaddi olur āhir dü-tā (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 15). [āhiri, -i]

Şem’iyā **āhir** seni bu āteş-i hicrān ile
Arelerse ol mehün şubh-ı vişāli areler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 15). [āhir,]

Şem’iyā **āhir** seni cevri ile öldürmez dime
Her ne kim dirseñ gelür ol ğamze-i ğammāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 13). [āhir,]

Eger düşmezse **āhir** Rūme fitne
Nedür bu zülfi ü hāl ü çeşm ü ebrü (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 5). [āhir,]

Ölmelü haste eyledi āh ol güzel beni
Derdā ki görmege gelür **āhir** ecel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 2). [āhir,]

āhîret: Öbür dünya, öldükten sonraki âlem.
Yār yolında külek-i cānı fidā eyleyelüm
Āhîret hakkını dünyāde edā eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 2). [āhîret,]

ahmed: "Pek çok methedilmiş, övülmüş kimse" anlamında olup Hz. Muhammed'in isimlerindendir.
Kopdı meydān-ı vefāde iki serv-i dil-rübā
Birinün **Ahmeddür** adı birisinün Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 2). [ahmeddür, -dür]

Gün yüzünün āyetin ve’ş-şems okurlar **Ahmedün**
Muştafānün zülfidür ve’l-leyl ü alnı ve’l-ḍuḥā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 3). [ahmedün, -ün]

Ahmedün ‘ıyd-i vişāli ‘aşıkun mî’rācıdur
İrişür kadre āña kim Muştafā eyler vefā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 5). [ahmedün, -ün]

Pertev-i nūr-ı Muhammeddür cemāli **Ahmedün**
Kaşleri şakku’l-kamerdür Muştafā nūr-ı Hudā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 7). [ahmedün, -ün]

Muṣṭafānūn leblerinden söz yirine cān yağar
Aḥmedüñ şîrîn lebinden irişür cāne şifā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 10). [aḥmedüñ, -üñ]

Aḥmedüñ yolında Şem'î varüñi eyle nişār
Muṣṭafā 'ışkına ammā cānūñi eyle fidā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 15). [aḥmedüñ, -üñ]

Şarınca şemsi dülbendin güneş gibi güzel **Aḥmed**
Gören dir âfitāb inmiş gümmüş serv-i ḥırāmāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 7). [aḥmed,]

Meh-pāreler içinde selām olsun **Aḥmede**
K'oldı delil gün yüzi nūr-ı Muḥammede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 1). [aḥmede, -e]

Yine gül **Aḥmedine** âyetü'l-ḥaḳ eyleyüp nāzil
Per-i ḥoşın açup süsen hümāyün itdi bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 3). [aḥmedine, -i, -n, -e]

aḥseni takvīm: "Yaratılışın en güzeli" En güzel yaratılış, en güzel biçim (İslâmiyet'e göre insan ahsen-i takvim üzere yaratılmıştır).
Zâhidā sen **aḥseni takvīme** inkār eyledüñ
Oldı rüşen gün gibi 'ālemdə tezvîrūñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 5). [aḥseni takvīme, -e]

aḥter: Yıldız.
Duḥānı çerḥi zeyn itmişdür anı şanmañ **aḥterdür**
Çeküpdür şu'le-i şem'-i celālūñ âteşin ḥançer (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 35). [aḥterdür, -dür]

āhū: Ceylan. II Güzel, dilber.
Görinmez niçe günlerdür 'aceb ol gözleri **āhū**
Kimüñ āhı kemendi bendine düşmiş şikār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 11). [āhū,]

Göñül şayd idüben cān almaḳde
Begüm sensin bugün şîrāne **āhū** (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 4). [āhū,]

Ney-i tîrūñ şadāsı ḥāletinden
Şafāden raḳş urup cān virür **āhū** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 10). [āhū,]

Nesīm-i zülf ü çeşmüñ ḥasretinden
Şabā gibi düşer taḡlara **āhū** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 16). [āhū,]

āhüm çek-: Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek.
Bir saçı şırma **çek**er eflāke **āhüm** gün gibi
Bir melek zencir-i zerrin ile şan ejder çek (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 5). [āhüm çek, -er]

āhüm okı: Ahımın oku. II Aşığın oka benzer ahları.
Ġāfil olma ey melek **āhüm okından** kıl ḥāzer
Kim toḳuz kat cevşen-i eflākden eyler güz (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 1). [āhüm okından, -n, -dan-üm]

āhū-yi ḥoten: Hoten ahusu.

Şanki **āhū-yi Ḥotendür** çeşmüñ ey ḥüb-ı Hıṭā
Çin-i zülfüñ şayd için olmuş aña müşgîn kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 3). [āhū-yi ḥotendür, -dür]

aḥvāl: Durum, vaziyet, hal.

Ḳanı bir bencileyin derd ile sevdāya düşüp
Zülf-i dilber gibi **aḥvālī** perişān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 6). [aḥvālī, -i]

aḥvel-i kej-rāy: Kötü düşünceli şaşı.

Reh-i 'ışķuñda elif gibi şehā ṭoĝru iken
Şem'īye egri diyen **aḥvel-i kej-rāyi** göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 10). [aḥvel-i kej-rāyi, -i]

aķ: Beyaz.

Yalınüz şanmañ ki anüñ çerḥ ser-gerdānıdır
Ṭāña ḳalmış mihr ü meh **aķ** yılduzuñ ḥayrānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 2). [aķ,]

aķ-: Akmak, dökülmek, yayılmak.

Leblerin depretdüğince söz yirine cān **aķar**
Büse 'ahd itse lebinden çeşme-i ḥayvān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 1). [aķar, -ar]

N'ola baş egmese çerḥüñ dürc-i gevher-bārına
Meclis-i ehl-i şafāya la'l ile mercān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 6). [aķar, -ar]

Āsitānuñ Ka'bedür teslīm olan 'uşşāķden
Ey Ḥalil-i cān ü dil her yañeden ḳurbān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 8). [aķar, -ar]

Çeşm-i maḥmürüñ 'aceb bīmār ider 'āşıķları
Sāķiyā cām-i lebünden gerçi kim dermān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 10). [aķar, -ar]

aķ-: (Gözyaşı için) dökülmek, akmak, düşmek.

Aķıdur ḥalkı ayaĝına yaşıum gibi revān
Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [aķıdur, -ıd, -ur]

Derd-i derūnı cūşe gelüp bu firāk ile
Aķıtdı gözleri yaşıını ḳıldı çeşmesār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 38). [aķıtdı, -ıt, -dı]

aķ-: Su gibi sıvı maddelerin bir yerden bir yere doğru gitmesi.

Leblerin depretdüğince söz yirine cān **aķar**
Büse 'ahd itse lebinden çeşme-i ḥayvān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 2). [aķar, -ar]

Ḥ'āb-ı ğafletden başuñ ḳaldur gözüñ aç bir nefes
Ayaĝuñ ucında miskīn çeşme-i ḥayvān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [aķar, -ar]

Öykünimez ḳadr ile şāhā serāy-i ḥüsnüñe
Nürdan gerçi felekde iki şādırvān **aķar** (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 12). [aķar, -ar]

Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa ‘aceb midür
Gülzâr-i devletünde **aķar** cüy-bâr-ı luţf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 4). [aķar, -ar]

Gülzâr-i devletünde **aķar** cüy-bâr-ı luţf
Şöyle utandı ʔab‘-ı güher-bârüni görüp (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 7). [aķar, -ar]

aķ-: (Kan) akmak.

Ol ʔadar hün-ı ciger yutdı ğamüñle Şem‘î kim
Ağladuķça gözlerinden şu yirine ʔan **aķar** (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 14). [aķar, -ar]

aķ gül: Beyaz gül.

Gül-i gülzâr-i cennetdür ya hüd bāğ-ı cinān ʔayme
Kim olmuş **aķ güller** ile mu‘allaķ ğülsitān ʔayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 2). [aķ güller, -ler]

aķ ʔaranfûl: Beyaz karanfil.

Görmek isterseñ eger mâhı Şüreyyāya ʔarîn
Yâr dülbendini gör **aķ ʔaranfüller** ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 6). [aķ ʔaranfüller, -ler]

aķçe: Para, ğümüş para.

Aķçesüz pulsüz kuçar ‘uryān idüp dilberleri
Dām idüp ʔavzın hoş olur ʔaplucāsı Bursanüñ (Şem’î Divanı, Gazel 103, Mısra 11). [aķçesüz, -süz]

‘ākıbet: Son, nihayet, sonuç.

Seḫā sābit vefā zāhir ʔayā ḫilm ile muzmerdür
ʔarār ü şabr ü terbiyyetle olur **‘ākıbet** Şem‘î (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 54). [‘ākıbet,]

aķıt-: Akmak. (Ağız suyu).

Aķıtdı ağzı yarın āb-ı Hızrūñ
Olup mu‘ciz-nümā vaşfüñde ḫāmem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 41). [aķıtdı, -dı]

‘aķl: Akıl.

Yüri mey nüş ʔıl **‘aķl** ile cāne
Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 11). [‘aķl,]

‘aķl-ı hü mā-pervāz: Hü mā gibi yükseklerde uçan akıl.

Ol ʔadar yüksek uçar **‘aķl-ı hü mā-pervāz** kim
Ĝüşine girmez şadā-yi şeh-per-i Rūḫü’l-emîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 111). [‘aķl-ı hü mā-pervāz,]

‘aķlımuz al-: Hayrette bırakmak, ʔok şaşırtmak; çekiciliĝi ve ğüzelliĝiyle büyülemek.

Bir anda **‘aķlımuz aldı** şerāb-ı la‘l-i lebün
Bizümle şoḫbet-i hüsnüñ bir ān imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 7). [‘aķlımuz aldı, -dı]

‘aqlın al-: Aklını başından alıp düşünemez hale getirmek; çok korkutmak, aşırı derecede heyecanlandırarak şaşkına çevirmek; güzelliği ile büyülemek. II Meşgul etmek, etkisi altına almak.

Nice medh eyleyeyin **‘aqlın alur** her görenün

Gözi cādū şacı sünbül yüzi gül kaşı hilāl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 5). [‘aqlın alur, -ur]

‘aks: Bir cismin parlak bir yüzeyde görünmesi, yansıma.

Mir’ât içinde ruhlerüññ **‘aksi** güyiyā

Naṭ‘-ı hüsünde karşı konan ey nigār ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 7). [‘aksi, -i]

‘aks-i behār: Bahar yansıması.

Der-ḥaḳḳ-ı Piri Paşa

Yine āyine-i eflāke düşüp **‘aks-i behār** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 2). [‘aks-i behār,]

‘aks-i cām-ı mey: Şarap kadehinin aksi.

‘Aks-i cām-ı mey ile ‘ıyd ü behār oldu diyü

Sāḳī-i ḡonce-dehenler elini eyledi al (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 29). [‘aks-i cām-ı mey,]

‘aks-i felek: Bahtın, talihin yansıması.

Görinür **‘aks-i felek** āyene-i āb içre

Nitekim āyene içre görünür nokṭa-i ḥāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 13). [‘aks-i felek,]

‘aks-i ḥurşid-i cihān-tāb: Cihanı aydınlatan güneşin yansıması.

‘Aks-i ḥurşid-i cihān-tāb ile şu āyene-vār

Şeh-i nevrüz gelür leşker-i ezhārı çeküp (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 39). [‘aks-i ḥurşid-i cihān-tāb,]

‘aks-i ḥüsn: Güzelliğin yansıması.

Dün gece bezmimiz yine pür-āfitāb idi

Her cām **‘aks-i ḥüsn** ile bir māl-tāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 2). [‘aks-i ḥüsn,]

‘aks-i şafak: Şafağın aksetmesi, yansıması.

Eyledi şahid-i gül bülbüle ‘arz-ı didār

Gevher-i şebnem olup **‘aks-i şafakla** yāḳūt (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 24). [‘aks-i şafakla, -la]

‘aks-i şakāyık: Şakayık çiçeğinin görüntüsü.

Şabā hoş-bū hevāyile dimāğ-ı cān mu‘atṭerdür

Yine **‘aks-i şakāyıkla** felek saṭṭı mülevvendür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 6). [‘aks-i şakāyıkla, -la]

al: Kırmızı.

Gözlerümde **al** tūṭdür ḥayālî la‘lünñ

Kirpügümden ey hümā-ṭal‘et aña itdüm kafes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 5). [al,]

Ol elā gözlüm süzüp nergeslerin yüz nāz ile
Kān ider kām üze geymiş gül gibi **al** üze **al** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 4). [al,]

Ol elā gözlüm süzüp nergeslerin yüz nāz ile
Kān ider kām üze geymiş gül gibi **al** üze **al** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 4). [al,]

Aller geymiş kızıl güller taşınmış başına
Kāngı gülşenden gelür serv-i hürāmānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [aller, -ler]

Maḥabbet sebzezārında mey-i gül-reng içen şāfī
Geçer bu naḳşı çok devr-i zemāne gül gibi **alı** (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 4). [alı, -ı]

Oldı tefsīr rümüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār
Berg-i gül **al** varak serv elif nerges nūn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 14). [al,]

al: Hile, düzen, aldatma.

Al ile diller almağ için Şem'iyā yine
Gül gibi itdi allerin āşikār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 11). [al,]

Gerçi şerāb bir delūkanlu ḥarāmīdūr
Nāzūklūk ile biz emerüz aldū **alını** (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 10). [alını, -ı, -n, -ı]

al-: (Bir şeyi) almak.

Gül **aldı** def eline rakşe girdi serv ü çenār
Çün **aldı** muṭrib-i bezmūñ çemende çengine 'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [aldı, -dı]

Gül **aldı** def eline rakşe girdi serv ü çenār
Çün **aldı** muṭrib-i bezmūñ çemende çengine 'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [aldı, -dı]

Her seḥergeh kim şabā ol zūlf-i pūr-çinden çıkar
Şan Hıṭā 'aṭṭārıdır kim müşk **alup** Çinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [alup, -up]

'Āḳıbet kāfir alur dirler müselmān illerin
Hüsñ ilin **almağa** ḥaṭṭuñ gālībā leşker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 4). [almağa, -mağ, -a]

'Āḳıbet kāfir **alur** dirler müselmān illerin
Hüsñ ilin almağa ḥaṭṭuñ gālībā leşker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 3). [alur, -ur]

Şem'î cihānden **al** bile git tiğ-i zaḥmını
Gurbetde yārden saña ol yādigār olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 9). [al,]

al: Kırmızı. (Yanak).

Al ile diller almağ için Şem'iyā yine
Gül gibi itdi **allerin** āşikār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 12). [allerin, -ler, -in]

al-: (Ağza) almak, götürmek.

Var iken cām-ı lebūñ rūḥ-ı revānüm yād idüp
Almayayın ağzūme āb-ı ḥayāt olursa kād (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 14). [almayayın, -ma, -y, -ayın]

al-: (Göze) sürme çekmek.

N'idelüm kühl-i Şifāhānı **alup** 'aynümüzü

Gözlerüm nūri izūn tozunadur minnetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 13). [alup, -up]

al-: Ele geçirmek, yakalamak, elde etmek.

Gerçi şerāb bir delūkanlu ḥarāmīdür

Nāzüklük ile biz emerüz **alduğ** alını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 10). [alduğ, -duğ]

al-: Almak, ele geçirmek.

Ṭonanup altun üsküflü güzeller karşı ṭurdukça

Alurlar çevre yıldızlar şanasın māh-i tābānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 62). [alurlar, -ur, -lar]

āl eyle-: Hile yaparak aldatmak, oyun etmek.

Gül gibi geydi o meh rüyine bir cāme-i al

El için gönlümüzü almağ için **eyledi āl** (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 2). [āl eyledi, -di]

al eyle-: Kırmızı bir renk vermek. II Hile yaparak aldatmak, oyun etmek.

'Aks-i cām-ı mey ile 'ıyd ü behār oldu diyü

Sākī-i ḡonce-dehenler elini **eyledi al** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 30). [al eyledi, -di]

al gey-: Kırmızı giyinmek.

Niçe bir **al geyüp** māh-liḳālar niçe bir

Niçe bir gün gibi dünyāyı yaḳalar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 1). [al geyüp, -üp]

al ol-: Pembeleşmek. II Kızıl olmak.

Şafaḳ rengiyle **al oldu** sipihr-i nilgün gūyā

Kızıl otaḡını ḳurdi şehirde Āl-i 'Osmānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 31). [al oldu, -dı]

'alā: En yüksek.

Şem'iyā nūrun **'alā** nūr idi meclisde eger

Gelse bir Zühre-cebīn olsa ser-āḡāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 13). ['alā,]

a'lā id-: Yüceltmek, yükseltmek. II Kadir, itibar.

Yüz sürüp işigüñe ḳadrimüz **a'lā idelüm**

Gün gibi 'arşı serir itmedurur himmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 11). [a'lā idelüm, -elüm]

a'lā ol-: Daha yüksek, en yüksek, pek yüce olmak.

Pāye-i ḳadrüñ **olup a'lā** teraḳḳī idicek

Didi tāriḥin müverriḥ devlet ü 'izzet ziyād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 5). [a'lā olup, -up]

aldan-: Kanmak, inanmak.

Ġāfil olma seni bir naqş ile bī-cān eyler
Şaķın **aldanma** göñöl ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 4). [aldanma, -ma]

Ġāfil olma seni bir naqş ile bī-cān eyler
Şaķın **aldanma** göñöl ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 4). [aldanma, -ma]

‘ālem: Kainat, evren, dünya.

Dehānūñ gibi bir ġonce bulunmaz bāġ-ı ħüsn içre
Cemālūñ gibi **‘ālemde** senūñ bir gül-‘izār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 6). [‘ālemde, -de]

İrişüp devr-i lebūñde virdi yāķūte şeref
Mücib-i şöhretdurur **‘ālemde** cāñā ħüsn-i ħaţ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 4). [‘ālemde, -de]

‘Āşık-ı bīmāre tīmār eylemek āsān olur
Olduġınca sen güzeller serveri **‘ālemde** şaġ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 12). [‘ālemde, -de]

Benüm **‘ālemde** ey meh-rū senūñ gibi nigārüm yok
Ayaġuñ topraġı ħaķķı tapūñden özge varüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 1). [‘ālemde, -de]

Mihr ü mehdür müşterī **‘ālem** ħaridārūñ senūñ
Germ olursa tañ midur ġün gibi bāzārūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 1). [‘ālem,]

Zāhidā sen aġseni takvīme inkār eyledūñ
Oldı rüşen ġün gibi **‘ālemde** tezvīrūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 6). [‘ālemde, -de]

Cām elinde Cem gibi geçmiş maġabbet taġtına
‘Ālemūñ sultānidur her bir gedāsı Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 8). [‘ālemūñ, -üñ]

Çekmeyenler ķāmet ü zūlf ü dehānūñ cevriñi
Bilmedi **‘ālemde** herġiz n’eydüġin derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [‘ālemde, -de]

‘Ālemūñ ħüsn ile sen cāñānısın Yūsufcuġum
La‘l-i cāñ-baġşūñle cāñler cānısın Yūsufcuġum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 1). [‘ālemūñ, -üñ]

Behār eyyāmıdur ħazţ it yūri bir serv-i bālāden
Teferrüġāhdür **‘ālem** göñöl ķalma temāşāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 2). [‘ālem,]

Vā‘iz sözini gözler iseñ Şem‘iyā eger
‘Ālemde kimse kimseyile şoġbet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 10). [‘ālemde, -de]

‘Ālemler āhler yir yir döġilür sineler ġüm ġüm
Işıķlar gibi ‘āşıkla baş açdı girdi meydāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [‘ālemler, -ler]

Nev-behār oldu ġelūñ ‘ayş idelüm ġüller ile
Şalalum **‘āleme** āvāzeyi bülbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 2). [‘āleme, -e]

Büse cerr itse lebūñden Şem‘iyi ‘ayb itme kim
Suġte mezmūm olur **‘ālemde** cerrār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 10). [‘ālemde, -de]

Musaġġer ħükmüne **‘ālem** felek emrüne ķākerdür
Ĥalāş olur belā vü derd ü ġamden iki ‘ālemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [‘ālem,]

Der-ḥaḳḳ-ı Sultān Süleymān ‘aleyhi rahmeti ve’l-ḡufrān
Bi-ḥamdillāh bu gün ḳadr ile **‘ālem** ‘ıyd-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 2). [‘ālem,]

Musaḥḥer ḥükmüne ‘ālem felek emrüne çākerdür
Ḥalāş olur belā vü derd ü ḡamden iki **‘ālemde** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 60). [‘ālemde, -de]

Nihāl-i himmetüñ Tübî budagiyle berāberdür
N’ola olsa göñüller **‘ālemi** mihr ile nūrānî (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 42). [‘ālemi, -i]

Mā-ḥaşal dünyā ṭuralı gelmemişdür **‘āleme**
Ni‘meti vü ‘izzeti vü zīneti vü şöreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 41). [‘āleme, -e]

Der ḥaḳḳ-ı Muḥammed Beg ‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-ḡufrān
Yine **‘ālem** behār ile bu gün Firdevs-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 2). [‘ālem,]

Ḳanı Vefā ki maḗher-i nūr-ı Ḥudāyidi
Olmuşdı mihrî gün gibi **‘ālemde** āşikār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 22). [‘ālemde, -de]

Ṭutdı ḡıriv **‘ālemi** ol meh-likā için
Āh ü fiḡān u nāleyile ṭoldı her diyār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 33). [‘ālemi, -i]

‘ālem: Sancak, bayrak.

Şāh-i ‘ışḳam almaḡa mihr ü maḥabbet taḥtını
Āteş-i āhüm **‘ālem** eşküm sipāhümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 4). [‘ālem,]

‘ālem çek-: I. Bayrak çekmek. II. Hükümdarlığını veya bağımsızlığını ilan etmek.

Leşker-i eşkümlle baḥtüm gördi ceng itmek diler
Şem‘iyā gökde sitārem **çekdi** āhümden **‘ālem** (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 16). [‘ālem çekdi, -di]

‘ālemde hümā zāḡa şikār olmaz: Dünyada hüma kuşu kargaya av olmaz.

Göñül ḥavf eyleme yārūñ varup aḡyāre yār olmaz
Bu rüşendür ki **‘ālemde hümā zāḡa şikār olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 2). [‘ālemde hümā zāḡa şikār olmaz, -maz]

‘ālem-i āteş-i āh: Ah ateşinin alemi.

‘Alem-i āteş-i āhı dikelüm eflāke
Sürelüm rüy-i niyāzı dil ü cānden ḡāke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 1). [‘ālem-i āteş-i āhı, -ı]

‘ālem-i nuşret: Üstünlük alameti.

‘Alem-i nuşret ile rāyet-i islāmı çeküp
Oldı önince anüñ feth ü zafer rāh-nümā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 13). [‘ālem-i nuşret,]

‘ālemüñ cānı: Ey aleme can veren, alemin hayat kaynağı. II Sevgili.

Ayaḡuñ ṭopraḡındandır cihānuñ dirligi şāhā
Lebündür çeşme-i ḡayvān sözüñdür **‘ālemüñ cānı** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 72). [‘ālemüñ cānı,]

‘aleyhi rahmeti ve’l-ğufrân: Allah'ın rahmeti ve merhameti onun üzerine olsun.

Der-ḥaḳḳ-ı Sultân Süleymân **‘aleyhi rahmeti ve’l-ğufrân**

Bi-ḥamdillâh bu gün ḳadr ile ‘âlem ‘ıyd-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 1). [‘aleyhi rahmeti ve’l-ğufrân,]

Der ḥaḳḳ-ı Muḥammed Beg **‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-ğufrân**

Yine ‘âlem behâr ile bu gün Firdevs-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 1). [‘aleyhi’r-rahmeti ve’l-ğufrân,]

‘âli: Yüksek olan, yüce, ulu.

Himmetüñ kevkibidür oldı felekde seyyâr

Râyet-i râyüñ ile pâye-i ḳadrüñ **‘âli** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 58). [‘âli,]

‘âli aḥter-i şâhî: Yüce padişahın yıldızı.

Açar cânler gülistânın gözi göñli münevverdür

Sipîhr-i saltânet bürcinde **‘âli aḥter-i şâhî** (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 32). [‘âli aḥter-i şâhî,]

‘ali dede: Mevlevî Ali Dede (Vefatına tarih düşülen kişi).

Mazher-i luṭf-ı Ḥaḳ **‘Ali Dedenüñ**

Rûḥ-ı pâki idicegez riḥlet (Şem’î Divanı, Tarih 2, Mısra 1). [‘ali dedenüñ, -nüñ]

âl-i ‘osmânî: Osmanlı Devleti.

Şafak rengiyle al oldı sipîhr-i nilgün güyâ

Ḳızıl otağını ḳurdu şeherde **Âl-i ‘Osmânî** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 32). [âl-i ‘osmânî,]

‘âli-cenâb: Haysiyetli, şerefli, yüksek ruhlu, düşmanına bile iyilik edecek yaratılıştaki olan (kimse).

İşigine yüz süren eflâke irdi gün gibi

Sevdi Şem’î dostlar bir dilber-i **‘âli-cenâb** (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 14). [‘âli-cenâb,]

al(ı)n: Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü.

Gün yüzünün âyetin ve’ş-şems okurlar Aḥmedüñ

Muşṭafânün zülfidür ve’l-leyl ü **alın** ve’ḍ-ḍuḥâ (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 4). [alın, -ı]

allâh: Her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık, Tanrı, Hudâ.

Bu kemâl-i ḥüsni kim virmişdür **Allâhüm** saña

Virmemişdür kimseye illâ ki ey mâhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 1). [allâhüm, -üm]

Ey menba‘-ı mürüvvat ü v’ey câh-i kibriyâ

Ḳılsun ziyâde ‘ömrüñ **Allâh** dâyimâ (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 2). [allâh,]

Çıgırışup her yañeden yarıcün **Allâh** diyü

Şâf tutup ehl-i niyâz eylediler cümle dü‘â (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 17). [allâh,]

allâha ısmarladuk: Ayrılma sırasında giden kimse tarafından kalana söylenen, “Seni Allah’a ısmarlıyorum, Allah’a emânet ediyorum” anlamında vedâ sözü.

Gönderi çıktı bile bende vü şehri vü garīb

Seni **ışmarladuḡ Allāha** didi bāy ü gedā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 16). [allāha ışmarladuḡ, -duḡ]

allāhuekber: "Allah en büyüktür" anlamında olup Allah'ın yüceliğini belirtmek için kullanılan, ezanın ve kâmetin de ilk cümlesini teşkil eden söz, tekbir.

Mü'ezzinler didi **Allāhuekber**

Ḳıyāme geldi beñzer ol Ḳıyāmet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 7). [allāhuekber,]

Ḳıyāme gelse ḳaddūñ ey şanevber

Gelür her yañeden **Allāhuekber** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 12). [allāhuekber,]

altun: Altın, kıymetli bir maden.

Āfitābüm Şem'î-veş yaḳdūñ cihānı ser-te-ser

Altun üsküfle geyüp gün gibi nārenci ḳabā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [altun,]

Gül gibi göynüklerüñden incinür şanma beni

‘Aşıḳa **altun** beneklü cāmelerdür dāḡlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [altun,]

Güneş bālın felek **altun** beneklü cāme-ḥ'āb olsa

Bilürseñ ḥālūñi şüfi saña bir būriyā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 3). [altun,]

Başūñe ey Şem'î dönmezdi bu ṭāḳ-ı lāciverd

Dūd-ı āhüm olmayaydı yir yir **altundan** direk (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 14). [altundan, -dan]

Gün gibi **altun** beneklü āsümāniler geyüp

Seyr ider yıldızlar ile mäh-i tābānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 3). [altun,]

Felek taḥt u güneş **altun** beneklü gird-bālišdür

Aña bu mesned-i ‘ālī virilmiş ‘arş-ı rif’atden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 27). [altun,]

Şehā ṭāvus-veş zeyn eylemiş ḥüsnuñ gülistānı

Ol **altun** güllü aṭlasla gümüş serv-i ḥırāmāñi (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 54). [altun,]

Bir sım-ten elüñ öper **altun** ayaḡ ile

Bir āfitāb kāse-i sım ile zer ṭaşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 3). [altun,]

altun üsküflü: Altın işlemeli sarık.

Altun üsküflü güneş yüzlü güzeller Şem'î

Ne se‘ādetdür olagör meh-i tābānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 13). [altun üsküflü, -lü]

altunlu tāc: Altın taç.

Taḥt-ı pīrūzī felek olursa mihr **altunlu tāc**

Var iken ḥāk-i derüñ itmez bu göñlüm ihtiyāc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 1). [altunlu tāc,]

āmed: Gelmek.

Nev-behār **āmed** cihān şüd reşk-i Firdevs-i berin

Bārekallāh ey kemāl-i sun‘-ı Rebbü'l-ālemīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 1). [āmed,]

‘amel: Dînî emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil, hareket.

Zerre deñlü **‘amelüñ** gün gibi tâbende olur

Yâr yolında eger zâhid iderseñ ihlâş (Şem’î Divanı, Gazel 85, Mısra 5). [‘amelüñ, -üñ]

Her dem işüm maħalle-i cānāne gitmedür

Küy-i cināne ilte gibi bu **‘amel** beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 4). [‘amel,]

āmīn: Dualardan ve hayır temennilerinden sonra, “Allah kabul etsin, öyle olsun!” anlamında kullanılan söz.

İşbu dü‘āya şıdk ile **āmīn** diyenlere

Şem’î cemālî nūrını ‘arz ide Bîr ü Bâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 45). [āmīn,]

ammā: Ama, fakat, lakin.

Rāstî kıddüñ belādür bu dil-i üftādeye

Kākülün **ammā** belā üzre belādür Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 8). [ammā,]

Aħmedüñ yolında Şem’î varüñi eyle nişār

Muştafā ‘ışkına **ammā** cānüñi eyle fidā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 16). [ammā,]

Gerçi kim cānler bulur bezm-i maħabbetden şafā

‘İyd-i vuşlet cāmına **ammā** hezārān merħabā (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 2). [ammā,]

Tūti-i şîrîn-maķālem ħusrevā **ammā** çi sūd

Dāne-i ħabb-ı nebāt-ı men tegerg-i miħnet est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 11). [ammā,]

Ĥalka-i dūd-ı siyāhem dām ber eflāk zed

An hüma ber evc-i ħüsn **ammā** şikār-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 6). [ammā,]

Cihānde varlığını yoĝa şalmış

Bulınur gerçi **ammā** azdan az (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 8). [ammā,]

Ėam degül itsem ümid-i vaşl ile cāne vedā’

Yegdür ölmek tiĝ-i hicrān ile **ammā** inķitā’ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 2). [ammā,]

Cümle-i maķşüd bir ma’nide **ammā** şüretā

Ėālībā ĥāl ü ĥat-ı zülfünden oldu iħtilāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 7). [ammā,]

Behā-yi ĥüsnüñi arturdı miħrūñ **ammā** kim

Metā’-ı vaşlüñe hicrān ziyān imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 5). [ammā,]

Peri-peyker melek-simā güzeller çokdurur **ammā**

Görinmez gözüme sensüz gerek ĥür-ı cinān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 5). [ammā,]

Ol hüma yüksek uçar **ammā** şikārüñdür senüñ

Dūd-ı piç-ā-piç-i āhüñle cihān şayyādısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [ammā,]

Serv-ķāmetsin semen-simāsın ey simin-beden

Gül gibi ĥoş-büsün **ammā** hem-dem-i aĝyārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 4). [ammā,]

Māye-i ‘ıyş ü țareb çokdurur **ammā** Şem‘î
Bulmadı bir gönül eglencesin eş‘ār gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 13). [ammā,]

Bir sım-ten şanem gibi par par yanardı şem‘
Ammā hevā-yi yār ile pür-ıztırāb idi (Şem‘î Divanı, Gazel 181, Mısra 4). [ammā,]

Hōş devr idi zemāne eger olsa ber-ķarār
Ammā ķarārı yok nitekim eşk-i cūy-bār (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 2). [ammā,]

Nigārā gerçi gönölün āhenındır
Benüm āhüm da **ammā** āteşındır (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 46). [ammā,]

Seni sevmek degüldür ĥaddüm **ammā**
Belālu ‘ışķuñ itdi şabrı yağmā (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 39). [ammā,]

an-: Hatırlamak; yad etmek.

‘Ālemi ġarķ ideli ķanlu yaşüm tūfānı
Ķaldı **añılma** olupdur güzelüm kışşe-i Nūĥ (Şem‘î Divanı, Gazel 25, Mısra 8). [añılma, -ıl, -ma]

Degme bir naķş-i nigārūñ ĥüsni evşāfın idüp
Ol Mesihā-dem yanında **añmağa** cānūñ mi var (Şem‘î Divanı, Gazel 41, Mısra 12). [añmağa, -mağ, -a]

Hecrūñde **añduğumca** şehā gün yüzūñ senūñ
Ķanlu yaşümle her țarefüm lālezār olur (Şem‘î Divanı, Gazel 65, Mısra 5). [añduğumca, -duğ, -um, -ca]

Ķaddūñ kıyāmın **añdı** gönül eyledi sücūd
Oldı bahāne arada ey serv-ķad nemāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 13). [añdı, -dı]

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muĥtaşer velī
Zülf ile Ķaddin **añma** k’olur kışşemüz dırāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 12). [añma, -ma]

Yār vaşlın **añmasun** hergiz dimişsin Şem‘iyi
Nāşihā ölmekden artuķ çāre yokdur sözi kes (Şem‘î Divanı, Gazel 81, Mısra 13). [añmasun, -ma, -sun]

Añmaz ĥațuñ ġubārını sākī lebūñ emen
Gül gibi mey içen kişi esrārı n’eylesün (Şem‘î Divanı, Gazel 125, Mısra 11). [añmaz, -maz]

Āşināyı unutup yādleri **añar** imiş
Biz de yād olduķ aña bizi de bir yād itsün (Şem‘î Divanı, Gazel 139, Mısra 5). [añar, -ar]

aña: Üçüncü teklik şahıs zamirinin yönelme hāl eki almış biçimi.

Aĥmedūñ ‘ıyd-i vişāli ‘āşıķuñ mi‘rācıdur
İrişür ķadre **aña** kim Muştafā eyler vefā (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 6). [aña,]

Cihān keyfiyyetiniñ bildi hālin
Aña kim ‘ışķ cāmı virdi hālet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 12). [aña,]

Şanki āhū-yi Ĥotendür çeşmūñ ey ĥüb-ı Ĥıțā
Çin-i zülfūñ şayd içün olmuş **aña** müşġin kemend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [aña,]

Şem‘î eger ki yâr işiginden ola cüdâ

Bu kâh-ı ser-nigünde **aña** kim olur sened (Şem‘î Divanı, Gazel 34, Mısra 12). [aña,]

Yüri cām iç lebi yādına Şem‘î

Kim **aña** teşne-dildür âb-ı Kevser (Şem‘î Divanı, Gazel 50, Mısra 10). [aña,]

Gülşen-i hüsne ruḥūñ tek gül-i zibâ mı gelür

Yâ **aña** bencileyin bülbül-i güyâ mı gelür (Şem‘î Divanı, Gazel 54, Mısra 2). [aña,]

Şular kim şun‘-ı Ḥālîkdür gönül virür **aña** ‘uşşâk

Şorarsañ cümle ‘aşîklar severler hem sevilürler (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 3). [aña,]

Biñ cevre bir vefâ nedür ey yâr-i dil-nevâz

Kim çok görürsin anı idersin **aña** da nâz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 4). [aña,]

Gözlerümde al tûṭîdür ḥayâlî la‘lünñ

Kirpügümden ey hüma-‘tal‘et **aña** itdüm kafes (Şem‘î Divanı, Gazel 81, Mısra 6). [aña,]

Büse-i la‘lini ‘ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra işitdüm **aña** daḥi peşimân olmış (Şem‘î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [aña,]

‘anber: Güzel koku.

Gülâbe ta‘n ider âbı mu‘aṭṭer ḥâkî **‘anberdür**

Eger tûtmadıyse şavm-ı hecrin şâhid-i ‘ıydüñ (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 13). [‘anberdür, -dür]

Melekler hür ü ḡilmânı şerâbı âb-ı Kevserdür

Gülâb ü misk ü **‘anberle** cihân gül gibi hoş-bûdur (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 10). [‘anberle, -le]

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile **‘anberdür**

Çemen ḥurrem şabâ hoş-dem gülistân pür-şafâ olmış (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 25). [‘anberdür, -dür]

Açdı müşḡin nâfesin bâzâr-i ‘aṭṭâr-ı çemen

Geldi bir dem kim şabâ kıldı cihânı **‘anberin** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 6). [‘anberin, -i, -n]

‘anber-efşân: Çok güzel kokulu, amber kokulu, mis kokulu.

Nesim-i şubḥ gülşende dem urdı zülf-i sünbül den

N’ola gül bezminüñ olsa benefşe **‘anber-efşânı** (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 26). [‘anber-efşânı, -ı]

ancak: Ancak, ama, fakat.

Sensüz ḥayât-ı ‘ömrüm ḡâyetde müşkil **ancak**

Gel hey kıyâmetüm gel bu intizâre yir yok (Şem‘î Divanı, Gazel 97, Mısra 7). [ancak,]

Kimseler yanmaz meger kim şem‘den pervâneler

Dem-be-dem hem-demlerinden ney ider **ancak** enin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 120). [ancak,]

‘andelib: Bülbül.

Dembeste **‘andelīb** ü nesīm-i kabūl-i gül
Der bezm-i hār ü hes dehen-i gönçe bāz kerd (Şem’î Divanı, Gazel 31, Mısra 5). [‘andelīb,]

Bād-ı şabā yilerdi are yirde peyk-vār
Medh okudukça şahid-i gülzāre **‘andelīb** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 10). [‘andelīb,]

Gül güldüğince olur idi **‘andelīb** zār
Nāz itdüğince bülbüle ebkarı göncenün (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 13). [‘andelīb,]

añdur-: Sezip kavramak, akıl erdirmek, hissetmek, tahkik etmek, bilmek.

Çün kaddi vaşfın eyledüm ol serv-kāmetüñ

Añdurisar kıyāmete dek bu gazel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 6). [añdurisar, -isar]

anı: Üçüncü teklik şahıs zamirinin belirtme hâl eki almış biçimi.

Laḥmüke laḥmigeçermiş ol iki meh-pāreler

Yā ilāhī birbirinden eyleme **anı** cüdā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 12). [anı,]

Yol virmez idi gülşen-i ḥüsñüñ güline hār

Nerm itmeseyidi her dem **anı** eşk-i cüy-bār (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 2). [anı,]

Nükte-i la’l-i lebün fehm idimez ehl-i ḥired

Sırr-ı cāndür dehenün **anı** kim idrāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 8). [anı,]

ān-ı ḥüsñ: Güzellik zamanı.

Şāhid yiter ki levḥ-i cemāl üzre oldılar

Bu **ān-ı ḥüsne** kaddi elif kaşı nūnı med (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 8). [ān-ı ḥüsne, -e]

‘ankā: Kafdağı’nda bulunduğu inanılan, başkasına muhtaç olmayan ve asla leş ile beslenmeyen, yalnızca bir parça kemikle günlerce, aylarca yetinen efsanevi bir kuş.

İsm ile mevcūd olup cism ile ma’dūm olanuñ

Birisi **‘ankā** birisi kimyā biri vefā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [‘ankā,]

ānki: O ki.

Ānki bā ḥulḳ-ı ḥasen dād tü rā ḥüsñ-i edeb

Kerd mā rā be-ḡam-ı ‘ışḳ ‘aceb-ter zi ‘aceb (Şem’î Divanı, Gazel 12, Mısra 1). [ānki,]

Bister-i bālīn-i rāḥet rā kucā bined be-ḥ’āb

Ānki çün Şem’î buved ey ḥusrev-i mesned-nişīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 90). [ānki,]

añla-: Sezip kavramak, akıl erdirmek, hissetmek, tahkik etmek, bilmek.

Bir zerre mihruñ **añlamadı** ‘aql-ı ḥurde-bīn

Māhiyyetüñi bilmedi ey māh mümkināt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 11). [añlamadı, -ma, -dı]

Hele ben **añladuğum** budur iki ‘ālemde

Kişiyi ‘ışḳ gibi yār-i vefā-dār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 7). [añladuğum, -duğ, -u, -m]

Görinen mäh ile mihr **añlama** cevri-yäre
Şabr idüp bencileyin başdı felek bağına taş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 11). [añlama, -ma]

Zerrece bilmez lebün kılca miyânün **añlamaz**
Biñ yararsa ger kılı diğkatle fikr-i mü-şikâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 9). [añlamaz, -maz]

Hâlümi **añladılar** âh-i ciger-süzumdan
Bildiler n'eydigümi nâle vü efgânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 9). [añladılar, -dı, -lar]

Cânâ senünle **añlamamış** mâcerâmızı
Nisbet iden gözüm yaşını cüy-i Nîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 7). [añlamamış, -ma, -mış]

anlar: Onlar.

Gül yüzünle yakdı hâlün bağruma dâğ üzre dâğ
Anlaruñ şevkiyle buldum lâle vü gülден ferâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 2). [anlaruñ, -uñ]

Bu rüşendür ki bezm-i gülşen **anlarla** münevverdür
Nitekim gülşen ü bağ ü behâruñ cüy-bâr oldu (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 13). [anlarla, -la]

anüñ: Onun.

İ'timâd itmez sözine Şem'iyâ hergiz **anuç**
Ol kişi kim var deye dünyâde dilberde vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 11). [anuç,]

Devlet **anüñ** ki ehl-i şafâ eyleye kabûl
Vây ol kişiye kim ide derd ehli anı red (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 9). [anüñ,]

Gül yüzün devrinde her kim içdi cām-ı la'lüñi
Şoğbet **anüñ** şoğbeti devrân **anüñ** devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 6). [anüñ,]

Gül yüzün devrinde her kim içdi cām-ı la'lüñi
Şoğbet **anüñ** şoğbeti devrân **anüñ** devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 6). [anüñ, -ler]

Başuma gün toğmadı şubh-ı vişâle irmedüm
Baña gün göstermeyen **anüñ** şeb-i hicrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 8). [anüñ,]

Yalıñüz şanmañ ki **anüñ** çerh ser-gerdânıdur
Taña qalmış mihr ü meh aq yılduzuñ hayrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 1). [anüñ,]

Yılduzu yokdur **anüñ** devrinde gelmez şürete
Âfitâbün çerh batdı ol mehün devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 3). [anüñ,]

Her gün o mähün işigini yasanur güneş
Ben haste gibi beñzer **anüñ** de zevâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 4). [anüñ,]

Dünyâ vü âhiret baña hüsün kemâli bes
İki cihânde devlet **anüñ** kim kemâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 12). [anüñ,]

Şehr-i 'ışkuñda kim öldi dâğ-ı mihrünle göñül
Virmedi kimse **anüñ** nâm ü nişânından haber (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 16). [anüñ,]

Uşanmaz sıhr-i çeşminden göñül zülfinde sen yârüñ
Ne ğam kim Tûr-ı Mûsâdür **anüñ** her târı mâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 4). [anüñ,]

Devlet **anüñ** ki mâlik-i melek-simâ ola
‘İzzet **anüñ** ki oldı musahhher diyâr-ı luţf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 13). [anüñ,]

Devlet **anüñ** ki mâlik-i melek-simâ ola
‘İzzet **anüñ** ki oldı musahhher diyâr-ı luţf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 14). [anüñ,]

Rindler niçe kez almış iken büsesin **anüñ**
Gör kîseyi çekmez yine tavrâne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 7). [anüñ,]

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem'î **anüñ**
Gün gibi yaqdı velî her bî-vefası Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 13). [anüñ,]

Görmedi gün yüzini bir nazır ol dildârüñ
Mâh-i nev **anüñ** için egnine geydi kare şâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 4). [anüñ,]

Germ olup bâzâr-i hüsniñde metâ‘-ı vaşlûñe
Dil virür cân naqdini bakmaz **anüñ** hicrânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 6). [anüñ,]

Bir nefes dil olıma hâli hayâlinde **anüñ**
Haşre dek bakmayısar ğayre bu sevdâyı göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 3). [anüñ,]

Ne dil var çekmedük cänden hadeng-i ğamzesi yârüñ
Anüñ cevriñi kim çekmez kime geçmez anüñ nâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 12). [anüñ,]

Ne dil var çekmedük cänden hadeng-i ğamzesi yârüñ
Anüñ cevriñi kim çekmez kime geçmez **anüñ** nâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 12). [anüñ,]

anüñ ki: Onun ki.

Sermâye-i maḥabbet ile naqd-i ‘ömrüñi
Devlet **anüñ ki** sevduğı yolında ḥarcanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 10). [anüñ ki,]

anüñçün: Onun için, o yüzden.

Firâķ odıyla yaķar Şem‘iyâ bizi dildâr
Anüñçün eyledi âhüm felek yüzün pür-düd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 14). [anüñçün,]

Seni begler areesinde **anüñçün** ihtiyâr itdüm
Kul olmaz degme bir şâha göñül ‘âlî-cenâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 5). [anüñçün,]

Şerâb-ı ‘ışık ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden
Güzeller sevmede şüfî **anüñçün** ihtiyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 12). [anüñçün,]

Üşenmiş Şem‘iyâ bârân-ı eşk ü berķ-ı âhümdeñ
Anüñçün eylemiş gün yüzli cânânüñ nihân ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 12). [anüñçün,]

Gün gibi rif‘atdedür ol meh tenezzül eylemez
‘Âr ider ben ḥakden gelmez **anüñçün** yanüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 4). [anüñçün,]

Beñzer ey serv-i sehî kâmetüne egmedi baş
Şâh-ı Tübünün **anüñçün** aşğa oldu başı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 4). [anüñçün,]

Hilâlün cāmı devrinde **anüñçün** bedr-i enverdür
Cihân h'ân-ı cemâliyle çü cennât-ı na'ım oldu (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 7). [anüñçün,]

Anüñçün jâlelerden gunceler dil-teng olup terdür
İşitmiş hâl-i 'anber-bârüne öykündüğün 'üduñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 19). [anüñçün,]

‘ār eyle-: Utanmak, hicap duymak.
İşigün iti sifâliyle ciger xanın içen
Cām-ı Cem içmege **‘ār eyleye** sultânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 8). [‘ār eyleye, -ye]

‘ār id-: Utanmak, hicap duymak.
Derd-i 'ışkuñ 'ilmini şol resme taşşıl itdi kim
‘ār ider dil itmege hikmetde Loqmân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 8). [‘ār ider, -er]

Gün gibi rif'atdedür ol meh tenezzül eylemez
‘ār ider ben ḥâkden gelmez anüñçün yanüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 4). [‘ār ider, -er]

‘ār idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm
Varayın yalvarayın boynüme taḥup kefenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 1). [‘ār idermiş, -er, -miş]

ara-: (Bir şeyi) bulmaya çalışmak, elde etmeyi istemek.
Dülbendüñi nâz ile zarîfâne şararsın
Meydân-ı maḥabbetde gezüp 'āşık **ararsın** (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 2). [ararsın, -r, -sın]

Gezer şu gibi bir dem yok qarârı
Arar her güşede sen gül-'izârı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 24). [arar, -r]

arada: Arada, o esnada, aralıkta, iki şeyin arasında.
Ḳaddüñ kıyâmın añdı göñül eyledi sücüd
Oldı bahâne **arada** ey serv-ḳad nemâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 14). [arada,]

arag: Rakı.
Bön düşürmişler seni la'li şerâbın dilberüñ
Tatlu tatlu nüş iderler zâhid ağzüñden **arag** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 8). [arag,]

arala-: Bir şeyin arasına girmek. II Aralamak; iki şey arasında açıklık oluşturmak.
Ḥüsn meydânında ol meh-rû semend-i nâz ile
'Âḳbet gün gibi ser-tâ-ser cihânı **areler** (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 4). [areler, -r]

ārām eyle-: Karar kılmak, rahat etmek, huzur bulmak.
Geldüğince sineme bir laḥze **ārām eylemez**
Ey kemân-ebrü iğen nâzük geçer tırün senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 9). [ārām eylemez, -mez]

Geldügince sineme bir lahze **ārām eylemez**

Tir-i gamzeñ ey kemān-ebrū igen nāzük geçer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 7). [ārām eylemez, -mez]

ārām ol-: Durmak, karar kılmak.

Olursa âteş içre ey gül **ārām**

İdelüm biz dañi nā-çār ü nā-kām (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 77). [ārām olursa, -ur, -sa]

‘arbe: Gürültü, kavga, karışıklık.

Mikrāz-ı ‘ışkâ Şem'î boyun vir nizā'ı ko

‘Ayb olur ehl-i diller aresinde **‘arbede** (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 12). [‘arbede, -de]

ard: Ardı sıra.

Sen revān olup gönül **ardüñce** olduğı revān

Ey perî-peyker melek rûh-ı revānūmdür garez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 3). [ardüñce, -üñce]

āre: Ara, vakit.

Şem'iyā āñir seni bu âteş-i hicrān ile

Arelse ol mehūñ şubh-ı vişāli **areler** (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 16). [areler, -ler]

Şem'iyā āñir seni bu âteş-i hicrān ile

Arelse ol mehūñ şubh-ı vişāli **areler** (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 16). [arelerse, -ler, -se]

‘Ākıbet hūsn ile ol meh-rū cihānı **āreler**

Ol perî-peyker melek kim adı Ca‘fer-zādedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 15). [āreler, -ler]

āre: İçinde, arasında.

Yir yüzün bārān-ı eşküm seyli tutdı ser-te-ser

Aremüzde yār ile ol deñlü geçdi mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 12). [aremüzde, -müz, -de]

Ten zevrakı hicābını ref' itdün **areden**

Deryā-yi vahdet içre olup cümle āşinā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 5). [areden, -den]

Gönümüzden lutf idüp doğmazsañ ey meh-rū eger

Ṭālī'üm mihri toğup gütmez **aremüzden** hicāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 6). [aremüzden, -müz, -den]

Māh-rüler **aresinde** gün gibi bir dānedür

Hūsn ile devr-i kâmerde bir cihān fettānidür (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 7). [aresinde, -si, -n, -de]

Yüzüme bakmadılar yaşüme rahm itmediler

Māh-rüler **aresinde** yoğ imiş yılduzumuz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 6). [aresinde, -si, -n, -de]

Māh-rüler **aresinde** gün gibi bir dānesin

Şimdi şehruñ âfet-i devrānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 5). [aresinde, -si, -n, -de]

Zulmetin mehler **areden** ref' idüp maḥv itmege

Ey gönül çekseñ demidür gün gibi tiğ-i zebān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 13). [areden, -den]

Ey kamer-ṭalʿet kemāl-i ḥüsn ile mümtāz olup
Māh-rüler **aresinde** gün gibi olduñ ʿıyān (Şemʿî Divanı, Gazel 135, Mısra 4). [aresinde, -si, -n, -de]

Nʿolaydı Şemʿiyā bu cemʿ-i bezm-i ʿālem-ārāde
Küdüret **areden** gitse kamu ehl-i şafā olsa (Şemʿî Divanı, Gazel 142, Mısra 14). [areden, -den]

Hele gel şimdi lebüñ cāmını şun nüş idelüm
Aremüzde senüñ ile yine şöḥbet bākī (Şemʿî Divanı, Gazel 190, Mısra 4). [aremüzde, -müz, -de]

Şafā ḥurşidi berḳ urdı **areden** gitdi ebr-i ḡam
Göñüller cāmı şaf oldu yine gerd-i küdüretten (Şemʿî Divanı, Kaside 3, Mısra 47). [areden, -den]

Arede Şemʿî-yi āşüfte yanar leyl ü nehār
Felegüñ uşbu demürden ḳafesinde ey dil (Şemʿî Divanı, Kaside 7, Mısra 93). [arede, -de]

are yirde: Ara, orta.

Bād-ı şabā yilerdi **are yirde** peyk-vār
Medḥ okudukḳa şāhid-i gülzāre ʿandelib (Şemʿî Divanı, Kaside 9, Mısra 9). [are yirde, -de]

areden git-: Aradan çekilmek; kalkmak, yok olmak.

Mürüvvet bezmgāhında şu deñlü inbisāṭ itdüñ
Tekellüf **areden gitdi** cihān oldu Süleymānī (Şemʿî Divanı, Kaside 15, Mısra 74). [areden gitdi, -di]

areye gir-: Bir iş yapılırken ona engel olacak başka bir şey çıkmak.

Ṭolaşurdi dil-i miskīnūme zülfüñde saçüñ
İrişüp şāne eger **girmese areye** Ḥasen (Şemʿî Divanı, Gazel 129, Mısra 6). [areye girmese, -me, -se]

ʿārif: Çok anlayışlı, hakkıyla bilen, gördüğünü uzun düşünmeye gerek kalmadan hemen kavrayacak yetenekte olan (kimse), irfan sâhibi, ehli-dil.

ʿĀrif ol elden ḳoma Şemʿî maḥabbet cāmını
Nār-ı düzeḥden ne ḡam ʿışḳ āteşi muʿtādısın (Şemʿî Divanı, Gazel 128, Mısra 11). [ʿārif,]

armağan: Hediye, lütuf.

Ya ḥod cān bezmine dil bāḡbānı **armağan** için
Virür bir deste gül Firdevs-i gülzār-i feşāḥetden (Şemʿî Divanı, Kaside 3, Mısra 19). [armağan,]

Mihr ü meh bāḡ-ı cemālūñde iki gül-destedür
Bāḡ-ı ḳudret **armağanıdır** saña ey meh-cebīn (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 92). [armağanıdır, -ı, -dur]

ʿarş: Gök, gökyüzü. II Tanrı'nın kudret ve saltanatının tecelli ettiği en yüksek gök katı.

ʿArşı yıḳmak gibidür ḳalbümi yıḳmasün igen
Kaʿbe yapmak gibidür göñlümi ābād itsün (Şemʿî Divanı, Gazel 139, Mısra 3). [ʿarşı, -ı].

Kef-i dür-pāşüñ içre baḥr-i tiḡüñ mevci cevherdür
Serir-i ḳadrüñe olsa yaraşur **ʿarş** hem-pāye (Şemʿî Divanı, Kaside 1, Mısra 38). [ʿarş,]

Yüz sürüp işigüne kâdrimüz a'lâ idelüm
Gün gibi **'arşı** serîr itmedurur himmetümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 12*). [*'arşı, -ı*]

'arşa-i 'arşa: Arş meydanı.

'Arşa-i 'arşa kuruldı haymeler gerdün-mişâl
Ref' olup şan kim felek 'arz itdi bağ-ı cenneti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 17*). [*'arşa-i 'arşa, -a*]

'arşa-i dil: Gönül arsası.

Gün gibi çalmağ için mihr ü maḥabbet tōbını
Hüb olur her ne kadar **'arşa-i dil** olsa ferāḥ (*Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 6*). [*'arşa-i dil,]*

'arşa-i kâdr: Kıymet/değer meydanı.

'Arşa-i kâdri fezâsında cihân bir ser-i mû
Pertev-i rûyi ziyâsında kamer cirm-i Sühâ (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 63*). [*'arşa-i kâdri, -i*]

'arşa-i nazm: Şiir meydanı, söz meydanı. II Şairlerin şiirlerini birbirleriyle yarıştırmaları.

Şem'iyâ n'olsa gerek **'arşa-i nazm** içre bugün
Koşalum ṭab' semendin yine öndüller ile (*Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 13*). [*'arşa-i nazm,]*

'arş-ı rifat: Yücelik arşı, yüceliğin en üst noktası.

Felek taht u güneş altun benekli gird-bâlişdür
Aña bu mesned-i 'âlî virilmiş **'arş-ı rifatden** (*Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 28*). [*'arş-ı rifatden, -den*]

artuğ: Fazla, çok.

İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz
Cânâ cefâyı **artuğ** idersin vefâyı az (*Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 2*). [*artuğ,]*

Yâr vaşlın aḥmasun hergiz dimişsin Şem'iyi
Nâşihâ ölmekden **artuğ** çâre yokdur sözi kes (*Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 14*). [*artuğ,]*

artuğ: Başka.

Derd-i bî-dermân ile ölmekden **artuğ** çâre yok
Döştlar sa'y eylemeñ şimden girü dermânüme (*Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 9*). [*artuğ,]*

Benüm ḥaddümden **artuğ** sözlerüm çok
Kayuramaz ey perî-rû 'aklımuz yok (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 33*). [*artuğ,]*

artur-: Arttırmak, çoğaltmak, fazlalaştırmak.

Behâ-yi ḥüsnüñi **arturdi** mihrüñ ammâ kim
Metâ'-ı vaşlüne hicrân ziyân imiş bildük (*Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 5*). [*arturdi, -dı*]

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzârüm benüm

Arturursın dem-be-dem bülbül gibi zârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 2). [arturursın, -ur, -sın]

‘arūs: Gelin gibi güzel ve değerli olan şey.

Bahtüñ ‘arūsı zeynine meşşâta-i felek

Necm-i se‘âdetüñ gibi lü’lû‘-yi ter taşur (Şem'î Divanı, Kit'a 1, Mısra 7). [‘arūsı, -ı]

‘arūs-ı bîkr-i ma‘nî: Mananın eşi benzeri görülmemiş olanı.

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zîrâ aşl-ı gevherdür

‘Arūs-ı bîkr-i ma‘nî şüretin ‘arz itmege döndi (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 56). [‘arūs-ı bîkr-i ma‘nî,]

‘arūs-ı devlet: Saadet gelini.

Yılduzı barışdı ol mäh-i cihân-ārâyile

Bağrına başdı kinâr idüp **‘arūs-ı devleti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 8). [‘arūs-ı devleti, -i]

‘arūs-ı gül-i nev-reste: Taze gül gelini. (sevgili için gençlik ve güzelliği ifade etmek bağlamında).

Ŧonanup çıkdı yine kaşr-ı zeberced üzre

Göstere tâ ki **‘arūs-ı gül-i nev-reste** cemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 18). [‘arūs-ı gül-i nev-reste,]

‘arūs-ı lāle: Yeni gelin lalesi. II Gelincik lalesi.

Ki şalar ‘ūd gibi her kişinüñ cânına nār

Cümle-i bâğa şeref virdi **‘arūs-ı lāle** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 36). [‘arūs-ı lāle,]

‘arūs-ı nev-behār: İlkbahar gelini.

Nitekim zeyn ola güllerle **‘arūs-ı nev-behār**

Görmesin hergiz hāzān gülzār-i ‘ömrüñ zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 81). [‘arūs-ı nev-behār,]

‘arūs-vār: Gelin gibi.

Ŧonanmış idi zînet ile nev **‘arūs-vār**

Geşt ider idi her kişi yâriyle her țaref (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 17). [‘arūs-vār,]

arz: Yeryüzü, dünya.

Yir yüzün şöyle ținatar çāder-i eflāk-mişāl

Ne semā ehli görür arzı ne **arz** ehli semā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 24). [arz,]

Yir yüzün şöyle ținatar çāder-i eflāk-mişāl

Ne semā ehli görür **arzi** ne arz ehli semā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 24). [arzi, -ı]

‘arz eyle-: Sunmak, takdim etmek, göstermek.

Oñulmaz derdüñüñ dāğın yüri **‘arz eyle** dildāre

Niçe bir sinede Şem'î bu göynükler nihān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 13). [‘arz eyle,]

Faḫr ile derd ü miḥnetüñi eyle âşikâr

‘Arz eyle ḥālūñi yûri ol zât-ı pür-kerem (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 52). [‘arz eyle,]

Şâhid-i gül yine ‘arz eyledi gülşende cemâl

Gülşenüñ güldi yüzi buldı leṭâfetde kemâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 1). [‘arz eyledi, -di]

Hüsrevâ ‘arz eylemezseñ la‘l-i şekker-bârüñi

Nuṭṭa gelmez ṭūṭı-i ṭab‘-ı şeker-bârüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 3). [‘arz eylemezseñ, -mez, -se, -ñ]

Güle karşı yaḫasın çâk idüp ‘arz eylemiş dağın

Mey-i gül-reng içüp lâle açılmış âşikâr olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 5). [‘arz eylemiş, -miş]

Ḥālını ‘arz ide ben ḥākūñ eger bād-ı şabâ

Gelmesün gönölüne billâh şaḫın ey şâḥ gubâr (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 3). [‘arz ide, -e]

‘arz-ı dîdâr: Kendini gösterme, güzelliğini gösterme.

Eyledi şâhid-i gül bülbüle ‘arz-ı dîdâr

Gevher-i şebnem olup ‘aks-i şafaḫla yâḫût (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 23). [‘arz-ı dîdâr,]

‘arz-ı dîdâr eyle-: Kendini göstermek, güzelliğini göstermek.

Şâhid-i ‘izz ü şeref eyledi ‘arz-ı dîdâr

Devlet-i dünyâ vü ‘uḫbâ saña yâr olsa n’ola (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 75). [‘arz-ı dîdâr eyledi, -di]

ârzü eyle-: (Olmasını) istemek, temennî etmek.

Ne ḫulle ârzü eyler gönül ne ḫil‘at-i şâḫi

Baḫa ser örtüsü iki cihânde bir ‘abâ besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 7). [ârzü eyler, -r]

aş-: Asmak, bir yere tutturmak.

Zeyn olupdur Şem‘iyâ ḫanlı yaşıñle ruhlerüñ

Rişte-i al aşdı şan ḥarrâzler dükkânına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 14). [aşdı, -dı]

Devr-i ‘adlinde aşarlarsa n’ola âyeneyi

Yüz virüp olduğıçün her kişiye çihre-nümâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 67). [aşarlarsa, -ar, -lar, -sa]

‘aşâ: Uzun sopa, değnek, baston.

İdüpdür çeşm-i mestüñ eyle ḡam-gîn

‘Aşâyile ṭurur yirden o miskîn (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 20). [‘aşâyile, -y, -ile]

āsân: Kolay.

Dil ṭutdı rāḫ-i ‘ışḫuñı zâhid riyâ yolın

Āsân degül gözetmek efendi belâ yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [āsân,]

āsân ol-: Kolay olmak, kolaylaşmak.

‘Âşık-ı bîmâre tîmâr eylemek **âsân olur**

Olduğınca sen güzeller serveri ‘âlemde şağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 11). [âsân olur, -ur]

âsâr-i cemâl-i ahmed-i muhtâr: Hz. Muhammed'in yüz güzelliğinin alametleri.

Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdır

Gül ki **âsâr-i cemâl-i Ahmed-i Muhtârdur** (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 36). [âsâr-i cemâl-i ahmed-i muhtârdur, -dur]

âsâr-ı ‘izz ü devlet: Yücelik ve ululuk eserleri.

Hâlvet-serây-i ‘izzetüñe mâh şu’le-dâr

Âsâr-ı ‘izz ü devleti izhâr kıılmağa (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 42). [âsâr-ı ‘izz ü devleti, -i]

âsâr-ı rahmet: Rahmet izi, en ufak bir rahmet parçası.

Zebân-ı hâl ile bülbül okurdı âyet-i fe’nzur

Yine **âsâr-ı rahmetden** belürdi fazl-ı Yezdânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 12). [âsâr-ı rahmetden, -den]

‘aşâye düş-: Asaya tutunmak, baston sayesinde ayakta durmak. II İhtiyarlık.

Olur nerges gözüñden eyle bîmâr

Düşer miskîn **‘aşâye** çâr ü nâ-çâr (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 16). [‘aşâye düşer, -er]

‘aşâ-yi kadr: Şeref asası.

Göricek hey’et ile haşm **‘aşâ-yi kadrüñ**

Her ser-i müy olur tenlerine ejderhâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 55). [‘aşâ-yi kadrüñ, -üñ]

âşefâ: Ey Asaf.

Âşefâ şöyle idüpdür beni gam zâr ü nizâr

Bilimez hâlümü kimse benüm illâ ki Hudâ (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 89). [âşefâ,]

âşef-i devr ü zemân: Zamanın ve vaktin veziri.

Âşef-i devr ü zemân şâhib-i temkîn ü vekâr

Dem-be-dem ehl-i şafâ bezmine bezl itmek içün (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 49). [âşef-i devr ü zemân,]

âşef-i sâni: İkinci Asaf.

Umûr-i salţanetde her vezîri **Âşef-i sâni**

Mesîh-i nuţkı cân-perver dem ursa n’ola hikmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 31). [âşef-i sâni,]

âşef-sîret: Hz. Süleyman'ın ünlü veziri Asaf Bin Berhiya karakterli.

Devât-ı zerdurur nerges gülüñ evrâkı defterdür

Süleymân-şân ü **Âşef-sîret** ü Cemşid-himmetsin (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 48). [âşef-sîret,]

‘âşık: Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse. || Derviş.

‘Alemler âhler yir yir dögilür sineler güm güm

Işıklar gibi **‘âşıklar** baş açdı girdi meydâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 4). [‘âşıklar, -lar]

‘āşık: Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse.

Hüsnüñ zekâtı **‘āşıkā** bir bûse kıl ‘atā

Şehden olur gedālere ḥakkā nāzer lezīz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 15). [‘āşıkā, -a]

Gül gibi göynüklerüñden incinür şanma beni

‘Āşıkā altun beneklü cāmelerdür dāğlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [‘āşıkā, -a]

Ne aşşı **‘āşıkā** mülk-i cihānün şems ü mähından

Gönül bezmi çerāğın yakmağa bir meh-likā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 5). [‘āşıkā, -a]

Çeşm-i maḥmürün ‘aceb bīmār ider **‘āşıklar**

Sākıyā cām-ı lebünden gerçi kim dermān akar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 9). [‘āşıklar, -lar, -ı]

Şem’iyā budur vişālün āhiri lām olduğı

Ya’ni kim **‘āşıklarün** kaddi olur āhir dü-tā (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 16). [‘āşıklarün, -ler, -ün]

Hey kıyāmet lutf idüp seyr-i mezār itseñ eger

Şem’î-veş baş kaldurur **‘āşıklarün** sinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 14). [‘āşıklarün, -ler, -ün]

Şular kim şun-ı Ḥālīkdür gönül virür aña ‘uşşāk

Şorarsañ cümle **‘āşıklar** severler hem sevilürler (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 4). [‘āşıklar, -lar]

‘āşık ol-: Gönül vermek, yoğun sevgiye kapılmak, sevdalanmak.

Āh kim kıldı oñulmaz cigerüm yāreleri

Dostlar **‘āşık olan** dünyede oñmaz bitmez (Şem’î Divanı, Gazel 74, Mısra 8). [‘āşık olan, -an]

Var mı bir Şem’î gibi bu işe **‘āşık oluban**

Gördüğü her güzelün hüsnine ḥayrān olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 9). [‘āşık oluban, -uban]

‘āşıkān: Āşıklar.

Hic kes āgeh ne-şüd ez ḥālet-i esrār-ı ‘ışk

‘Āşıkān mest ü ḥarāb ez mihr-i in keyfiyyet est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 4). [‘āşıkān,]

āşikār eyle-: Meydana çıkarmak, belli etmek, ortaya koymak.

Fakr ile derd ü miḥnetüñi **eyle āşikār**

‘Arz eyle ḥālünü yüri ol zāt-ı pür-kerem (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 51). [āşikār eyle,]

āşikār it-: Meydana çıkarmak, belli etmek, ortaya koymak.

Al ile diller almağ için Şem’iyā yine

Gül gibi **itdi** allerin **āşikār** ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 12). [āşikār itdi, -di]

āşikār ol-: Meydana çıkmak, belli olmak, görünmek.

Güle karşı yakasın çāk idüp ‘arz eylemiş dāğın

Mey-i gül-reng içüp lāle açılmış **āşikār olmuş** (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 6). [āşikār olmuş, -mış]

Ḳanı Vefā ki mazher-i nūr-ı Ḥudāyidi

Olmuşdı mihri gün gibi ‘ālemde **āşikār** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 22). [āşikār olmuşdı, -mış, -dı]

Gül mevsiminde gelse benefşe olur laṭîf

Devr-i ruḥūñde **olsa** n’ola **āşikār** ḥaṭ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 8). [āşikār olsa, -sa]

Tiğ-i cefāñı çekme vü çāk itme sînemi

Ey dōst ḥalkā rāz-ı derūn **āşikār olur** (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 8). [āşikār olur, -ur]

‘āşik-ı bî-çāre: Zavallı aşık.

‘Āşik-ı bî-çāreler baş virdiler evvel ḳadem

Rāh-i ‘ışḳuñ irmedi hiç kimseler pāyānına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 3). [‘āşik-ı bî-çāreler, -ler]

‘āşik-ı bīmār: Hasta aşık.

‘Āşik-ı bīmāre timār eylemek āsān olur

Olduğınca sen güzeller serveri ‘ālemde şağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 11). [‘āşik-ı bīmāre, -e]

‘āşik-ı didār: Güzel yüzün âşığ.

Göñlüñi cennet idüp **‘āşik-ı didār** eyler

İki ‘ālemde ne var cām-ı muşaffāye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 7). [‘āşik-ı didār,]

Şem’î cihānde **‘āşik-ı didār** olanlara

İki cihān deminden olur bir nāzer leziz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 17). [‘āşik-ı didār,]

‘āşik-ı didār ol-: Güzel yüze âşık olan (kimse).

Meşrebi şāf degül kendüzini pāk idimez

Şu gibi her kişi kim **‘āşik-ı didār olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 6). [‘āşik-ı didār olmaz, -maz]

‘āşik-ı dil-ḥaste: Gönlü hasta aşık.

Dime nemdür **‘āşik-ı dil-ḥaste** göñli nem ḳapar

Ḳalbi şāf olan olur āyine-veş nāzūk-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 11). [‘āşik-ı dil-ḥaste,]

Bilmezem yā Reb nedendür kim bu dehr-i pīre-zen

‘Āşik-ı dil-ḥastenüñ aşlar yıırmış ḳanına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 8). [‘āşik-ı dil-ḥastenüñ, -nüñ]

Nağme-i bülbül nesīm-i şubḥ ile virür ḥayāt

‘Āşik-ı dil-ḥasteye olsun hezārān āferīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 26). [‘āşik-ı dil-ḥasteye, -y, -e]

‘āşik-ı ğam-ḥ’ār: Kederli aşık.

Şanemā sencileyin yār-i cefākār olmaz

Nitekim bencileyin **‘āşik-ı ğam-ḥ’ār** olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 2). [‘āşik-ı ğam-ḥ’ār,]

‘āşik-ı şādık: Gerçek aşık.

Ḳışse-i efsāne-i tezvirdendür bu riyā

‘Āşik-ı şādıkda olmaz da’vī-i lāf-ı güzāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 6). [‘āşik-ı şādıkda, -da]

‘**Âşık-ı şadıklar**a düşmenler itmez itdügün

El-ḥazer ey dostlar ol bî-vefâden el-ḥazer (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 11). [‘âşık-ı şadıklar, -lar, -a]

aşıl-: Yüksek bir yere iliştirilip sarkıtılmak, sallandırılmak.

Aşılaldan berü ağıyâr тұrup qarşusına

Der-i dildâr görünür gözüme dâr gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 11). [aşılaldan, -aldan]

âşinâ: Bildik, tanıdık, dost.

Ol perî-peyker melek-ruḥsâr elinden âh kim

Eyledi benden beni bîgâne olmaz **âşinâ** (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 6). [âşinâ,]

Ten zevraḳı ḥicâbını ref’ itdün areden

Deryâ-yi vahdet içre olup cümle **âşinâ** (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 6). [âşinâ,]

Şem’î kişide gevher-i baḥr-i hüner gerek

Ol şehriyâr-i ḥüsne ola tâ kim **âşinâ** (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 10). [âşinâ,]

Senün küyün ḥayâliyle cihânde eglenür göñlüm

Bu yâd illerde eglence bize bir **âşinâ** besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 10). [âşinâ,]

Âşinâyı unutup yâdleri añar imiş

Biz de yâd olduḳ aña bizi de bir yâd itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 5). [âşinâyı, -y, -ı]

Vücüdüm zevraḳın deryâ-yi eşküm virmedin ğarḳa

Çıḳarsa baḥr-i ḥayretten bizi bir **âşinâ** olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 4). [âşinâ,]

âsitân: Eşik.

Âsitânün Ka‘bedür nûr-ı Muḥammed ḥaḳḳıçün

Anün içün Ka‘be-i ehl-i şafâdür Muştafâ (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 3). [âsitânün, -uñ]

Ḥacletinden yirlere olur berâber âfitâb

Âsitânından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 8). [âsitânından, -ın, -dan]

Âsitânun Ka‘bedür teslîm olan ‘uşşâḳden

Ey Ḥalîl-i cân ü dil her yañeden ḳurbân aḳar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 7). [âsitânun, -uñ]

Merve ḥaḳḳıçün niçe nûr-ı Şafâler kesb ider

Âsitânun Ka‘besin gün gibi iderler tavâf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 12). [âsitânun, -uñ]

Beni maḥrûm idüp itdün raḳîbi kendüñe maḥrem

Dirîğâ **âsitânünñde** bir itce i‘tibârüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 8). [âsitânünñde, -ün, -de]

Perî vü ins ü cin mihr-i cemâline musahḥherdür

Serâyı **âsitânı** maṭla‘-ı ḥurşid-i enverdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 26). [âsitânı, -ı]

Güneş bir altun üsküflü ḳuluñdur **âsitânünñde**

Gulâm-ı zer-külâhün bende itmiş mâh-i tâbânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 37). [âsitânünñde, -ün, -de]

āsītān-ı devlet: Devlet eşiği.

Ḳamer bāzār-i ḳadrüñde meger varise zergerdür

Olupdur **āsītān-ı devletüñde** zerreler ḥurşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 46). [āsītān-ı devletüñde, -üñ, -de]

āşiyān: Kuş yuvası. II Yuva, ev, mesken.

Hevā-yi yār ile göñlüm hümāsı

Geçer mihr **āşiyānın** itse pervāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 10). [āşiyānın, -ı, -n]

Mesned-i ḥüsn üzre gel yüz 'izz ile biñ nāz ile

Bülbülün yiri ḳafesdür **āşiyānı** ḥār ü ḥes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [āşiyānı, -ı]

Ḥalka-i düd-ı siyāhı bu dil-i maḥzününñ

Āşiyān oldı başında nitekim Mecnününñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 2). [āşiyān,]

Ḥalka-i düd-ı siyāhüñdür başüñde **āşiyān**

Deşt-i ḡam Mecnününñ yā ḥod belā şimşādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 3). [āşiyān,]

Gün yüzüñde Sidre ḳaddün üzre zülfün ey melek

Bir hümädür kim ayün on dördin itmiş **āşiyān** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 10). [āşiyān,]

Senün sāyeñde ḳadr ile irüpdür göklere başı

N'ola devlet hümāsına olursa **āşiyān** ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 10). [āşiyān,]

āşiyān ol-: Yuva, mesken olmak.

Şem'iyā her lāle şan deşt-i belā Mecnünıdır

Āteş-i āhından od **olmuş** başında **āşiyān** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 16). [āşiyān olmuş, -mı]

aşl: Bir şeyin bizzat kendisi, zâtı.

Ḥurrem nesim-i ḥulḳun ile sebzezār-i luṭf

Aşlı seḥā vü fer'ı vefā mivesi 'aṭā (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [aşlı, -ı]

aşlā: Hiçbir vakit, hiçbir zaman, hiçbir şekilde.

Bu ḳadar leşker ile ḳışver-i a'dāye irüp

Pāymāl eylemedük yir ḳomadılar **aşlā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 28). [aşlā,]

aşlı: Kaynak, kök.

Perverde olsa **aşlı** eger Selsebıl ile

Olmaz behişt mivesi la'lün ḳadar leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 3). [aşlı,]

aşl-ı gevher: Mücevherin kendisi.

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zırā **aşl-ı gevherdür**

'Arūs-ı bıkır-i ma'nı şüretin 'arz itmege döndi (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 55). [aşl-ı gevherdür, -dür]

aşş: Fayda, kar, menfaat.

Ne **aşşı** ‘aşika mülk-i cihānūñ şems ü mähından
Göñül bezmi çerāğın yakmağa bir meh-likā yigdür (*Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 5*). [*aşşı,]*

Fâyide vaşlūñ metā’ından bize hicrān olup
Döstüm bāzār-i ğamde **aşşımüz** oldu ziyān (*Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 6*). [*aşşımüz, -müz]*

Bāzār-i ğamde **aşşıya** kalmışdur ey göñül
Vir naqd-i cānı yāre ne şaydūñ behāsına (*Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 5*). [*aşşıya, -ya]*

āsūde: Mutlu, rahat, sıkıntı ve üzüntülerden uzak.
Cihān sāyeñde **āsūde** göñüller Ka‘besi pür-nūr
Tolupdur pertev-i nūruñ ile ey zıll-i Yezdānī (*Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 51*). [*āsūde,]*

āşüfte: Karışık, karman çorman, dağınık. II Âşığın perişan gönlü.
Âteş-i şevkuñ ile Şem’î-yi **āşüfte** gibi
Göricek gün yüzüñi maḥv iderüz kendüzümüz (*Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 9*). [*āşüfte,]*

Nesīm-i şubḥ **āşüfte** gezer tağlarda ser-gerdān
Hevā-yi zūlf-i dilberle delürmiş bī-karār olmuş (*Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 7*). [*āşüfte,]*

Tolaşup Şem’î-yi **āşüfteye** çok bend eyler
Hey dimezseñ eger ol zūlf-i semen-sāye Ḥasen (*Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 11*). [*āşüfteye, -y, -e]*

Elifler sinede servüm olupdur dāğlar güller
Dil **āşüfte** bülbüldür öter her dem bu gülşende (*Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 8*). [*āşüfte,]*

āşüfte dil: Perişan gönüllü.
Bu gün zevk u şafālar eyledi cūş
Niçe **āşüfte diller** oldu bī-hūş (*Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 56*). [*āşüfte diller, -ler]*

Gāh mest ü gāh ḥayrān-ı ğubār-ı ḥaṭṭ-ı yār
Şem’î-yi **āşüfte-dil** rā ḥayret-ender-ḥayret est (*Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 10*). [*āşüfte-dil,]*

aşufte-şifat: Sevgiden kendinden geçen, deli gibi olan.
Âteş-i şevkuñ ile Şem’î-yi **āşüfte-şifat**
Göricek gün yüzüñi maḥv iderüz kendüzümüz (*Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 13*). [*āşüfte-şifat,]*

āsümān: Gökyüzü, sema.
Güzellük **āsümānında** melek-simā güzeller çok
Ayuñ on dördüne beñzer göñül bir āfitāb ister (*Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 7*). [*āsümānında, -ı, -n, -da]*

Qo söyinsün bu yidi Şem’î tokuz kāşānenüñ
K’āh-i sūzı **āsümāne** meş‘al-i enver yiter (*Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 10*). [*āsümāne, -e]*

Gün gibi mizāne gelmiş şanki bir Yūsuf-cemāl
Āsümān işigi kendü meh-likāsı Bursanüñ (*Şem’î Divanı, Gazel 103, Mısra 10*). [*āsümān,]*

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup
Sîne-i pür-dâğ ile abdâlün olmuş **âsümân** (*Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 12*). [*âsümân,]*

Güzellük **âsümânında** nazîrin görmemiş kimse
Güneş yüzlü hilâl ebrû bize bir meh-liķā olsa (*Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 5*). [*âsümânında, -ı, -n, -da]*

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler yir yir
Melek-simâ güzellerle olupdur **âsümân** hayme (*Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 4*). [*âsümân,]*

Güzellük **âsümânında** bu gün ben bir melek gördüm
Eger sultân-ı dehr olsa kûl eyler hüsni-i ahlâķı (*Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 7*). [*âsümânında, -ı, -n, -da]*

Hâzer kûl ey melek kim **âsümânden**
Giçer 'aşîķlerün tîr-i dü'âsı (*Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 9*). [*âsümânden, -den]*

Götürdi zerre zerre sâye-veş hâķ-i mezelletden
'Înâyet **âsümânınüñ** doğup hürşid-i rahşânı (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 4*). [*âsümânınüñ, -ı, -nün]*

Gül kamer yıldız semen şahñ-ı benefşe **âsümân**
Ta'n iderse yiridür gülzâr-i eflâķe zemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 13*). [*âsümân,]*

Yiridür reşk iderse ger zemîne **âsümân** şimdi
Semen yıldız şafaķ lâle gül oldu mâh-i tâbânı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 23*). [*âsümân,]*

İderken kevķeb-i vaşfüñle ķadri **âsümânüñ** zeyn
Toğar dil maşñķından gün gibi bu maṭla'-ı bâñi (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 59*). [*âsümânüñ, -ün]*

Sinesin pür-dâğ idüp ol meh-liķânüñ 'ışķına
Çerķe girdi **âsümân** ol dil-rübânüñ 'ışķına (*Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 26*). [*âsümân,]*

âsumânî: Gök renginde, açık mâvi. II Mavi elbise.
Gün gibi altun benekli **âsümânîler** geyüp
Seyr ider yıldızlar ile mâh-i tâbânüm benüm (*Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 3*). [*âsümânîler, -ler]*

âsümân-ı hâṭır: Zihnîñ gökyüzü.
Âsümân-ı hâṭır u baħr-i zâmîreş pür-güher
Borde ber 'ıķd-i Süreyyâ-naẓm çün dürr-i şemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 69*). [*âsümân-ı hâṭır,]*

âsümân-ı hüsni: Güzellik göğü.
Âsümân-ı hüsñüñ ol gün yüzlü şimdi mâhıdur
Yüz sürerler mihr ü meh güyâ felek dergâhıdur (*Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 9*). [*âsümân-ı hüsñüñ, -ün]*

âsümân-ı 'izzet: İtibar göğü.
Şemse-i evvân-ı ķudret mihr-i evc-i saltanet
Âsümân-ı 'izzetet reşk-i felek şüd ber-zemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 82*). [*âsümân-ı 'izzetet, -et]*

âsümân-ı saltanet: Saltanatın gökyüzü.

Hemçü Mirrîh ü 'Uṭārid kerd bā seyf ü kalem
Āsümān-ı saltānet rā muntāzam çün mülk-i dīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 74). [āsümān-ı saltānet,]

at-: Atmak, fırlatmak.

Okın **atdı** yayın yaşdı Necātī
Yüri var Şem'iyā meydān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [atdı, -dı]

at: At; binek hayvanı.

Tig-i himmet kuşanup bindi se'adet **atına**
Geydi ğayret zirihin ol şeh-i Cemşid-ķabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [atına, -ı, -n, -a]

Āb-ı tigiyle karup yirlere düşmen kanını
Ġāziler **atları** ayağına yaķdı ħınnā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 42). [atları, -lar, -ı]

Devletle 'izzet **atına** oldukķa sen süvār
Kıl ilticā o zāt-ı se'adet-penāhe kim (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 47). [atına, -ı, -n, -a]

ata: Baba.

Şatdum cihānı dāne-i ħāl-i siyāhūñe
Beñzerse şöyle beñzese oğul **atasına** (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 12). [atasına, -sı, -na]

'atā: Bağışlama, af.

Ġurrem nesīm-i ħulkuñ ile sebzēzār-i luṭf
Aşlı seĥā vü fer'ı vefā mivesi **'atā** (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). ['atā,]

'atā kıl-: Bağışlamak, vermek, ihsan etmek, lutfetmek.

Ġüsnüñ zekātı 'āşıkā bir buse **kıl 'atā**
Şehden olur gedālere ĥaķķā naẓer lezīz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 15). ['atā kıl,]

Kılsun ziyāde 'ömrüñi ol Ġayy-i Lā-yezāl
Kıl sen daĥı bu Şem'ıye revġan pirinc **'atā** (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 10). ['atā kıl,]

āteş: Ateş. II Şiddet.

Serverā pādişeh-i mülk-i ġamüñdür Şem'ı
Āhinüñ **āteşidür** başda zerrin külehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 12). [āteşidür, -i, -dür]

āteş: Yakıcı, parlayıcı madde.

Şerāb-ı la'l-i dilberden içüp kanmak diler her dem
Nice dīvānedür Şem'ı görüñ **āteşden** āb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 14). [āteşden, -den]

Sipend encüm şafak **āteş** hilāl ol bezme micmerdür
Müzeyyen itdi dünyāyı ser-ā-ser 'ıyd-i sulṭānī (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [āteş,]

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür
Burāķ-ı berķ-seyrüñ **āteşin** na'ı şerārıdır (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 34). [āteşin, -i, -n]

Duḥānı çerḫi zeyn itmışdır anı şanmañ aḫterdür
Çeküpdür şu‘le-i şem‘-i celālūñ **āteşin** ḥançer (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 36). [āteşin, -î, -n]

Bir **āteş** kim ola cān ü cihān-süz
Ola mı dilde pinhān ey dil-efrüz (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 43). [āteş,]

Çü **āteş** germ ola nerm olur āhen
‘Aceb bilsem n’içün nerm olmadūñ sen (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 47). [āteş,]

Olursa **āteş** içre ey gül ārām
İdelüm biz daḫi nā-çār ü nā-kām (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 77). [āteş,]

āteş çıkar-: Ateş çıkarmak.

Gün yüzüñ gördükce ey meh-rū gözümden yaş çıkar
Āteş-i süz-ı derünümünden göge **āteş çıkar** (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 2). [āteş çıkar, -ar]

Şem‘iyā āhūñ senūñ ol māhe te’sir eylemez
Gerçi kim süz-ı derünüñden göge **āteş çıkar** (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 10). [āteş çıkar,]

āteş yak-: Yanabilen maddeleri tutuşturmak.

Yakdılar āteş işin ol deñlü āteş-bāzlar
Düdlr oldı felek encüm şerār-ı zīneti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 53). [āteş yakdılar, -dı, -lar]

āteş-bāz: Ateşle gösteri yapan oyuncu.

Yakdılar āteş işin ol deñlü **āteş-bāzlar**
Düdlr oldı felek encüm şerār-ı zīneti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 53). [āteş-bāzlar, -lar]

āteş-i āh yak-: Ah ateşi yakmak.

Āteş-i āh yakup göklere şavurdı külüm
Yār yolında bizüm görmedi kimse tozumuz (Şem‘î Divanı, Gazel 71, Mısra 9). [āteş-i āh yakup, -up]

āteş-i āh-i dil-i şem‘î: Şem‘î’nin gönül ahının ateşi.

Görinen encüm degül ey mäh-rū kevn ü mekân
Āteş-i āh-i dil-i şem‘iden oldı pür-şerer (Şem‘î Divanı, Gazel 59, Mısra 18). [āteş-i āh-i dil-i şem‘iden, -den]

āteş-i āh: Ah ateşi.

Şem‘iyā her lāle şan deşt-i belā Mecnūnidur
Āteş-i āhından od olmuş başında āşiyān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 16). [āteş-i āhından, -ı, -n, -dan].

Şāh-i ‘ışkām almağa mihr ü maḥabbet taḫtını

Āteş-i āhüm ‘alem eşküm sipāhümdür benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 118, Mısra 4). [āteş-i āhüm, -üm]

āteş-i bāde: Şarap ateşi.

Āteş-i bādeyle göñlüñ uyar
Şem‘î dil-zinde ol nite ki Mesîḫ (Şem‘î Divanı, Gazel 26, Mısra 13). [āteş-i bādeyle, -y, -ile]

āteş-i derd ü belā: Dert ve bela ateşi.

Āteş-i derd ü belā içre yalıncağ göricek

Şem‘î-yi sūhteye didi göyündi özümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 70, Mısra 13). [āteş-i derd ü belā,]

āteş-i fūrkat: Ayrılık ateşi.

Şanurdum **āteş-i fūrkatden** özge bir belā yokdur

Seni ağıyar ile gördüm ışındum nār-ı hicrāne (Şem‘î Divanı, Gazel 143, Mısra 5). [āteş-i fūrkatden, -den]

āteş-i hasret: (Sevgiliye duyulan) özlem ateşi.

Şararduñ **āteş-i hasretle** Şem‘î

Erirsin zer gibi bir sīm-tensüz (Şem‘î Divanı, Gazel 77, Mısra 11). [āteş-i hasretle, -le]

Şem‘iyā **āteş-i hasretle** seni hāk eyler

Āb-ı vaşl irmez ise bu dil-i āteşnāke (Şem‘î Divanı, Gazel 165, Mısra 9). [āteş-i hasretle, -le]

āteş-i hecr: Ayrılık ateşi.

Āteş-i hecr ü firāk-ı yārden hāvfüm ziyād

Yā gıyāse‘l-müsteğışin neccinā mimmā neḥāf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 3). [āteş-i hecr,]

Kül olmuş **āteş-i hecr** ile Şem‘î

Senüñ gibi hezārān mübtelāsı (Şem‘î Divanı, Gazel 182, Mısra 11). [āteş-i hecr,]

Başdan aşurdı **āteş-i hecrüñ** sitemlerin

Yansa yakılsa Şem‘î ne var senden ey nigār (Şem‘î Divanı, Gazel 46, Mısra 15). [āteş-i hecrüñ, -üñ]

āteş-i hicrān: Ayrılık ateşi.

Şem‘iyā yakdı vücūdum ser-te-ser

Āteş-i hicrān elinden el-gıyās (Şem‘î Divanı, Gazel 22, Mısra 10). [āteş-i hicrān,]

Şem‘iyā āḥir seni bu **āteş-i hicrān** ile

Arelerse ol mehüñ şubḥ-ı vişālī areler (Şem‘î Divanı, Gazel 56, Mısra 15). [āteş-i hicrān,]

āteş-i kahr: Kahır ateşi.

Ne revādur bu ki Cem devletinüñ devrinde

Şem‘îyi zāyi‘ ide **āteş-i kahr** ile şitā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 72). [āteş-i kahr,]

āteş-i la‘l-i leb: Kırmızı dudağın ateşi.

Āteş-i la‘l-i lebüñ kılmadı sinemde sūkūn

Yaş döker gerçi gözüm üstine ‘ummānler ile (Şem‘î Divanı, Gazel 152, Mısra 5). [āteş-i la‘l-i lebüñ, -üñ]

āteş-i şevk: Arzu ateşi.

Maḥv oldu Şem‘î gün yüzine karşı ol mehüñ

Geçdi özinden **āteş-i şevk** u şafāyile (Şem‘î Divanı, Gazel 166, Mısra 10). [āteş-i şevk,]

Āteş-i şevkuñ ile Şem'î-yi âşüfte gibi

Göriccek gün yüzünü mahv iderüz kendüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 9). [āteş-i şevkuñ, -uñ]

Hıdmetünde yanalum **āteş-i şevkuñla** müdām

Şem'iyüz çünkü bizim yanmağ imiş hıdmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 15). [āteş-i şevkuñla, -uñ, -la]

āteş-i sūz-ı derūn: Gönlü tutuşturmuş ateş.

Dil-i Şem'îye tecellî ide ger şem'-i ruḥūñ

Āteş-i sūz-ı derūnı kül ider tağ u ṭaşı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 10). [āteş-i sūz-ı derūnı, -ı]

Gün yüzün gördükce ey meh-rū gözümünden yaş çıkar

Āteş-i sūz-ı derūnūmden göge āteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 2). [āteş-i sūz-ı derūnūmden, -üm, -den]

āteşin: Ateş gibi (kırmızı, parlak, ışıklı, yakıcı) II Coşkun, heyecanlı.

Nigārā gerçi gönölün āhenindür

Benüm āhüm da ammā **āteşindür** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 46). [āteşindür, -dür]

aṭlas: İpekli kumaş.

Şehā ṭāvus-veş zeyn eylemiş ḥüsnuñ gülistānı

Ol altun güllü **aṭlasla** gümüş serv-i ḥırāmānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 54). [aṭlasla, -la]

‘aṭṭār: Güzel kokular satan kimse.

Her seḥergeh kim şabā ol zülf-i pür-çinden çıkar

Şan Ḥiṭā **‘aṭṭāridur** kim müşk alup Çinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [‘aṭṭāridur, -ı, -dur]

‘aṭṭār-ı şabā: Sabah rüzgarının güzel kokusu.

Nāfehā-yi gönçe rā bugşūd **‘aṭṭār-ı şabā**

Külbe-i bāzār-i gülşen pür zi bûy-i ‘anberin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 19). [‘aṭṭār-ı şabā,]

āvāre: Boş gezen, ötede beride dolaşan. II Aşık.

Güşe-i meyḥānelerde cām-ı la'lūñ şevkına

Bāde-i ḥamrāya düşmişdür niçe **āvāreler** (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 12). [āvāreler, -ler]

Cāma düşdi gördiler meygün lebin **āvāreler**

Gün gibi şeydāsı olmuşdur anūñ meh-pāreler (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 13). [āvāreler, -ler]

āvāre it-: Başıboş bırakmak, işinden alıkoymak.

Āvāre itdi kendü gibi kūy-i yārde

Başdan çıkardı yaşūmi āhüm hevāyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 3). [āvāre itdi, -di]

āvāz: Ses, sada.

Yüregüm ağzuma gelür işidüp gönçe lebi

Söylese nāz ile bülbul gibi **āvāzı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 10). [āvāzı, -ı]

Göñül şahbâzını şaldum yine bir kebk-i ra'nâya
Cihânı çutsa n'ola tabl-bâz-ı sînem **âvâzı** (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 4). [âvâzı, -ı]

âvâz vir-: Ses vermek, seslenmek.

Ben âh itsem **virür** sînemden **âvâz**
Ney-i tîrûn olupdur baña dem-sâz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 1). [âvâz virür, -ür]

âvâze: Ses, sada.

Nev-behâr oldu gelûn 'ayş idelüm güller ile
Şalalum 'âleme **âvâzeyi** bülbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 2). [âvâzeyi, -y, -i]

ay: Ay, kamer.

İzin tozına şalsa zülfûn hümâsı sâye
Her zerre ta'n ideydi gün gibi gökde **aye** (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 2). [aye, -e]

Nice teşbîh ideyin gün yüzünü **aye** Hasen
Ya kaçûn ğarresini ğurre-i ğarrâye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 1). [aye, -e]

Yüzün âb içre gördi didi Şem'î
Yire indirmiş **ayı** gör bu cādū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 18). [ayı, -ı]

Sütünü Sidre vü **ay** ü güneşdür şemseler yir yir
Melek-sîmâ güzellerle olupdur âsümân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [ay,]

Reftâre başla nâz ile sihr eyle ey nigâr
Yüz sürmege ayağuna tâ gökden **ay** ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [ay,]

Her kanğı hâke şalsa zülfûn hümâsı sâye
Her zerresi virür fer' gün gibi gökde **aye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 2). [aye, -e]

Dür-feşân olup kamer hırşîd olur zer-nişân
Ay ü gün ta'zîm idüp itdi felekler râġbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [ay,]

ay ü güneş: Ay ve güneş.

Yumağa la'lûn için çeşme-i hayvânden elüm
Yaraşur **ay ü güneş** olsa gümüştenden legenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 14). [ay ü güneş,]

Cân senûn gibi güzelûn hüsni ayine
Lâyık budur ki **ay ü güneş** ola âyene (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 2). [ay ü güneş,]

Görinen **ay ü güneş** şanma felek mihriûn ile
İki taş aldı döğer gögsini dîvâne-mişâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 67). [ay ü güneş,]

Çerhe girmiş gün gibi çözmiş saçın meh-pâreler
Def tutar **ay ü güneş** hürîler eyler şoġbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 48). [ay ü güneş,]

İtdi gül pâdişehi taht-ı zebercedde karar
Câmleridir ki döner **ay ü güneş** bezminde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 44). [ay ü güneş,]

ayağ: Ayak.

Ayağın toprağını cānā göreliden gözlerüm

Hak bilür dünyā gibi çıkdı gözümden tütüyā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 9). [ayağın, -uñ]

Ayağı toprağına kul olsa Şem'î tañ degül

Her kişi kendü vücudı mülkinüñ sultānidur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 9). [ayağı, -ı]

H'āb-ı gafletden başuñ kaldur gözüñ aç bir nefes

Ayağın ucında miskîn çeşme-i hayvān aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [ayağın, -uñ]

Tütüyā minnetini çekmez idük iki gözüm

Ayağın toprağını bir dağı görse gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 10). [ayağın, -uñ]

Akıdur halkı **ayağına** yaşüm gibi revān

Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [ayağına, -ı, -n, -a]

Reftāre başla nāz ile sihr eyle ey nigār

Yüz sürmege **ayağına** tā gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [ayağına, -uñ, -a]

Şol kadar nüş eylemiş dilber şerāb-ı nāzı kim

Şivesinden tırılmaz bir dem **ayağı** üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 4). [ayağı, -ı]

Sım ü zer saçsun **ayağına** gül-i nesrîn gibi

Gülşen-i hüsnüñ seven bir serv-i sim-endāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 5). [ayağına, -ı, -n, -a]

Āb-ı tığiyle karup yirlere düşmen kanını

Ġāziler atları **ayağına** yağıdı hınnā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 42). [ayağına, -ı, -n, -a]

Serverā rāh-i gāzāda **ayağın** öpmek için

N'ola ger kāmetini nüh felek eylirse dü-tā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 57). [ayağın, -uñ]

Nergesin tāc-ı zerin itdi muraşsa' şebnem

Ŧağıdı serv **ayağına** āb-ı gümüşden halhal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 10). [ayağına, -ı, -n, -a]

Bir sim-ten elüñ öper altun **ayağı** ile

Bir āfitāb kāse-i sim ile zer taşur (Şem'î Divanı, Kit'a 1, Mısra 3). [ayağı,]

ayağı üzre tır-: Ayakta durmak.

Ayağı üzre tırur bezmünde şem'üñ

Yanar odlar başında hıdmeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 3). [ayağı üzre tırur, -ur]

Kullarıdır ki **ayağı üzre tırur** serv ü çenār

Gül gibi göñlin açarsa demidür gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 45). [ayağı üzre tırur, -ur]

ayağı baş ko-: Ayağına kapanmak; alçalırcasına yalvarmak.

Baş komayınca ayağı devr-i zemānede

Şem' ü şürāhı olmadı meclisde ser-firāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 15). [ayağı baş komayınca, -ma, -y, -ınca-y, -ınca]

ayağı götür-: Koşmak, çekilip gitmek, ayağını çekmek.

Maḥabbet meclisinde mest olanlar

Bir el öndin **götürmüşler ayağı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 8). [ayağı götürmüşler, -miş, -ler]

Bezm-i keşretten **ayağı götürüp** vahdet için

‘Azm-i ḥalvet idelüm şem‘-i şebistânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 11). [ayağı götürüp, -üp]

ayağı toprağı: (Sevgilinin) ayağının toprağı.

Şeh-i encüm-ḥaşem Sultân Süleymân-ı zemân ol kim

Ki itmiş Ḥaḳ **ayağı toprağın** nûr-ı başiretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 24). [ayağı toprağın,]

Virmegil dünyâye yârûñ **ayağı toprağını**

Ey gönül iki cihânde yiter ol dirlik saña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 11). [ayağı toprağını, -n, -ı]

ayağın çek-: Sık sık gittiği bir yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.

Ayağın dâmenine **çekdi** oturdu kühsâr

Perçem-i nîzeñ olursa yaraşur müy-ı ‘adû (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 61). [ayağın çekdi, -di]

ayağın öp-: Saygı, hürmet, sevgi göstermek amacıyla bir kimsenin önünde eğilmek, ayaklarından öpmek.

Ayağın öpmege cânler virürdi sâkiyâ Cemler

Şerâb-ı ‘ışkuñ ile başa çıkmış bir gedâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 9). [ayağın öpmege, -me, -ge]

ayağına var- Alçak gönüllülük ederek veya saygı göstererek birinin yanına varmak.

Her perî-rû **varur ayağına** teşhîr olup

Götürür başda meger mühr-i Süleymân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 3). [ayağına varur, -ur]

ayağıñ tozu: (Sevgilinin) ayağının toprağı.

Kişi bir kılca ‘ömrün yeg görürken iki ‘âlemde

Ayağıñ tozına cânler virür terk itmege cânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 6). [ayağıñ tozına, -n, -a]

Secde itse mihr ü meh n'ola **ayağıñ tozına**

Mışr-ı ḥüsnuñ Yûsuf-ı Ken‘ânısın Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 7). [ayağıñ tozına, -n, -a]

Ayağıñ tozına ser-keşlik itme

Olur çün ḥâke mâyl gül budâğı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 5). [ayağıñ tozına, -n, -a]

ayağıña gel-: Huzuruna çıkmak, yanına gelmek.

Baş kor **gelür ayağıña** gün gibi kelleler

Bezmünde nice mâh-i melâḥet şeker taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 5). [ayağıña gelür, -ür]

ayak baş-: Gelmek, uğramak. II Azmetmek, ısrar etmek, üstelemek, ayak diremek.

Pehlevânler başmağa kimdür bu gün hengâme-gîr

Görelüm gel sâkiyâ baş ko **ayak** meydâne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 4). [ayak baş,]

ayakda kal-: İşi ilerletmeyip yarıda bırakmak.

Ƙaldı ayakda şafâ ƙandili yandurmak gerek

Bu maħabbet şem'ini başdan uyandırmak gerek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 21). [ayakda ƙaldı, -dı]

Ƙaldum ayakda baħt-ı siyāhüm gibi dirîğ

Kim çıkdı başa ben çıkam ol bî-vefâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 5). [ayakda ƙaldum, -du, -m]

Cām-ı mihrüñ nüş iden **ƙalmaz ayakda** serverā

Kim olur her kişinüñ kendü elinde hürmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 73). [ayakda ƙalmaz, -maz]

ayakdaş ol-: Yol arkadaşı, yoldaş olmak.

Āh-i Şebdiz gibi kimse **ayakdaş olmaz**

‘İşk yolında semendine mey-i Gülgünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 3). [ayakdaş olmaz, -ı, -maz]

Başa varmazdı işüm bâde **ayakdaş olmasa**

Menzili ƙaţ‘ eylemezdim ‘İşk yoldaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 1). [ayakdaş olmasa, -ma, -sa]

a‘yân-ı çemen: Yeşilliğin gözü. II İleri gelenler.

Sāye-i serv-i revāne idicek āb güzār

H‘āb-ı ğafletden uyansa n’ola **a‘yân-ı çemen** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 10). [a‘yân-ı çemen,]

a‘yân-ı felek: Feleğin gözü.

Çekelden gözlerine tütüyâyı hāk-i pâyinden

Nazer kesb itdi **a‘yân-ı felek** erkân-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 30). [a‘yân-ı felek,]

‘ayār: Altının, gümüşün ve başka kıymetli mâdenlerin karışma derecesi. II Kıymet, değer.

Hālîş olduk zer gibi seng-i cefāden vaz gel

Çün **‘ayārı** şāf ola şarrāfe ‘ayb olur meħek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [‘ayārı, -ı]

āyāt-ı rahmet: Rahmet ayetleri.

Hat-ı reyhān ile naķş-i zemīn levhı muşavverdür

Çemenler şahn-ı cāmı‘dür yine **āyāt-ı rahmetle** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 8). [āyāt-ı rahmetle, -le]

ayāz: Gazneli Mahmud'un kölesi ve yardımcısının adı.

Boynı bağlu ƙul ider sulţānleri āzād iken

‘İşk işin fehmi eyleñüz Maħmūd ile **Ayāzden** (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 4). [ayāzden, -den]

‘ayb: Utanılacak şey, kusur, hata.

Meşreb-i ehl-i şafāde **‘aybdür** kaçmak hemīn

Ney gibi hem-dem olıcak mey gibi dem-sāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 5). [‘aybdür, -dür]

‘ayb eyle-: Kınamak, ayıplamak.

Yana yana hālūmi ‘arz itdügüm **‘ayb eyleme**

Şem‘iyem cānā benüm yanmak gelüpdür şānūme (Şem‘î Divanı, Gazel 154, Mısra 11). [‘ayb eyleme, -me]

Lāle-veş bağrüm yakup kan ağlasam **‘ayb eylemeñ**

Bî-vefādūr dōstlar dünyā gibi yārüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 119, Mısra 7). [‘ayb eylemeñ, -meñ]

‘ayb it-: Yakışık almayacak şekilde davranmak.

Būse cerr itse lebüñden Şem‘iyi **‘ayb itme** kim

Suhte mezmüm olur ‘ālemdē cerrār olmasa (Şem‘î Divanı, Gazel 149, Mısra 9). [‘ayb itme, -me]

‘ayb ol-: Yakışık almamak, kusur sayılmak.

Hālīş olduķ zer gibi seng-i cefāden vaz gel

Çün ‘ayārī şāf ola şarrāfe **‘ayb olur** mehek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [‘ayb olur, -ur]

Mikrāz-ı ‘ışkā Şem‘î boyun vir nizā‘ı ko

‘Ayb olur ehl-i diller areesinde ‘arbede (Şem‘î Divanı, Gazel 147, Mısra 12). [‘ayb olur, -ur]

āyene: Ayna.

Pāk eyle Şem‘î **āyeneñi** cām-ı ‘ışk ile

Yüz göstere ola ki saña şahid-i şalāh (Şem‘î Divanı, Gazel 27, Mısra 9). [āyeneñi, -ñ, -i]

Nāzüklüğün görüñ ki muķābil olur diyü

Bir şüret ile **āyeneye** ol şanem girür (Şem‘î Divanı, Gazel 52, Mısra 10). [āyeneye, -y, -e]

Şem‘iyā ol şanemüñ gün yüzünüñ **āyenesi**

Nār-ı Mūsā gibi par par yanar olduķça tırāş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 13). [āyenesi, -si]

Cānā senüñ gibi güzelüñ hūsni ayine

Lāyık budur ki ay ü güneş ola **āyene** (Şem‘î Divanı, Gazel 160, Mısra 2). [āyene,]

Devr-i ‘adlindē aşarlarsa n’ola **āyeneyi**

Yüz virüp olduğıçün her kişiyē çihre-nümā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 67). [āyeneyi, -y, -i]

Göñlümün **āyenesinde** eger olmasa ğubār

Bir yaña āhüm odı bir yaña seyl-i eşküm (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 85). [āyenesinde, -si, -n, -de]

Görinür ‘aks-i felek āyene-i āb içre

Nitekim **āyene** içre görünür nokta-i hāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 14). [āyene,]

āyene-i āb: Su aynası, suyun parlak ve berrak yüzeyi.

Görinür ‘aks-i felek **āyene-i āb** içre

Nitekim āyene içre görünür nokta-i hāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 13). [āyene-i āb,]

āyene-vār: Ayna gibi.

‘Aks-i ħurşid-i cihân-tâb ile şu **âyene-vâr**

Şeh-i nevrûz gelür leşker-i ezhârî çeküp (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 39). [âyene-vâr,]

âyet: Kur’ân-ı Kerim’deki sureleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri.

Gün yüzünñ **âyetin** ve’ş-şems okurlar Ahmedüñ

Muştafânñ zülfidür ve’l-leyl ü alnı ve’d-đuhâ (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 3). [âyetin, -i, -n]

Geldi ħatıñ **âyet-i ħüsnüñi** tağyir eyledi

Âyeti tağyir iden kâfir olur dinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 6). [âyeti, -i]

İdüp lutf **âyetin** ma’nide tefsir

Sözi ħatm eyledüm vallâhü a’lem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 43). [âyetin, -i, -n]

Yazar lutf **âyetin** levh-i çemende kâtib-i kudret

Ki nesh eyler leâfette ħat-ı Yâkût u Reyĥânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 7). [âyetin, -i, -n]

âyet-i fe’nzur: Fe’nzur ayeti. II "Allah'ın rahmetinin eserlerine bak; yerleri kuruduktan sonra nasıl diriltiyor?" (Rûm, 30/50) ayetinden iktibastır.

Zebân-ı ĥâl ile bülbül okurdu **âyet-i fe’nzur**

Yine âşâr-ı rahmetden belürdi fazl-ı Yezdânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 11). [âyet-i fe’nzur,]

âyet-i fetĥan mübîn: Apaçık bir fetih ayeti.

Şöyle açdün tiğ-i himmetle ‘adâlet mülkini

Güyyâ şânüñde indi **âyet-i fetĥan mübîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 74). [âyet-i fetĥan mübîn,]

âyet-i ĥüsn: (Sevgilinin) güzelliğinin ayeti.

Âyet-i ĥüsnüñ gibi rüşen delilüm var iken

Şem’iyem kimdür iden yanümde bürĥân ile baĥs (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 13). [âyet-i ĥüsnüñ, -üñ]

Geldi ħatıñ **âyet-i ĥüsnüñi** tağyir eyledi

Âyeti tağyir iden kâfir olur dinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 5). [âyet-i ĥüsnüñi, -üñ, -i]

âyet-i ve’n-nür: Nur ayeti; Kur'an'ın 24.suresinin 35. ayetidir.

Okır Şem’î giceler şubĥe dek şevĥ-ı cemâlünle

Dilinde **âyet-i ve’n-nür** ezberdür Ĥasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 10). [âyet-i ve’n-nür,]

âyetü’l-ĥak: Hakkın ayeti, izi, alameti, eseri.

Yine gül Ahmedine **âyetü’l-ĥak** eyleyüp nâzil

Per-i ĥoşın açup süsen ĥümâyün itdi bostânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 3). [âyetü’l-ĥak,]

âyine: Ayna.

Cânâ senüñ gibi güzelün ĥüsnî **âyine**

Lâyık budur ki ay ü güneş ola âylene (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 1). [âyine,]

Felek **âyînesinden** gösterürler nice biñ şüret
Ne bilsün zâhid-i hod-bîn nedür ‘âşıklerüñ hâli (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 7). [âyînesinden, -si, -n, -den]

Vücüdüm zerreden halkuñ gözine dañi kemterdür
Açılmaz jeng-i gamden göñlümün **âyînesi** bir dem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 76). [âyînesi, -si]

Göñül **âyînesi** jeng-i küdüretten mükedderdür
Saña hüsni-dü‘â itmek gül-i bustân-ı ma‘nîdür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 57). [âyînesi, -si]

âyîne: Ayna. (Gönül başlamında).
Mâni‘ olursa gün yüzine Şem‘iyâ raķib
Ölsün belâ vü derd ile varmasın **âyîne** (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 12). [âyîne,]

âyîne-i eflâke düş-: Gökler alemine düşmek.
Der-hakķ-ı Piri Paşa
Yine **âyîne-i eflâke düşüp** ‘aks-i behâr (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 2). [âyîne-i eflâke düşüp, -e-üp]

âyîne-i gîti-nümâ: Dünyayı gösteren ayna. (Büyük İskender’in hocası Aristo tarafından yaptırıldığına inanılan ve cihanı gösteren tılsımlı ayna).
Şerâb-ı luţfüñi nüş eyleyenler câm-ı mihrüñden
İçer **âyîne-i gîti-nümâda** âb-ı hayvânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 64). [âyîne-i gîti-nümâda, -da]

âyînesin tut-: Aynasını tutmak. II Aynanın yönünü o tarafa çevirmek.
Düd-ı âhümden **tutupdur** gün yüzüñ **âyînesin**
Dâmen-i zülfüñ gubârın şanma hatt-ı ‘anberîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 53). [âyînesin tutupdur, -up, -dur]

âyîne-veş: Ayna gibi.
Dime nemdür ‘âşık-ı dil-haste göñli nem kıpar
Kâlbî şâf olan olur **âyîne-veş** nâzûk-mizâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [âyîne-veş,]

ayır-: Birbirinden uzaklaştırmak, ayrı düşürmek.
Şakınuñ ey döstlar ol gamze-i gammâzden
Kim **ayırılmışdur** beni cânüm gibi hem-râzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 2). [ayırılmışdur, -mı, -dur]

Ėasteyem yâr benüm derdüme dermânümdür
Hey meded öldüm **ayırmañ** beni dermânümden (Şem’î Divanı, Gazel 130, Mısra 4). [ayırmañ, -ma, -ñ]

‘ayn: Göz.
N’idelüm kühl-i şıfâhânı alup **‘aynümüze**
Gözlerüm nûrı izüñ tozunadur minnetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 13). [‘aynümüze, -ümüz, -e]

‘ayn-ı ‘azâb: Azap gözü.
Şem‘iyâ bezm cemâl-i gülden olursa cüdâ
Nergesüñ başında tâc-i zer olur **‘ayn-ı ‘azâb** (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 14). [‘ayn-ı ‘azâb,]

‘ayn-ı şavāb: Doğruluğun kendisi, doğrulukla birebir aynı olan.

Kaşlerüñ mihrāb idüp zülfüñi tesbîh eylemek

Gözleründen mest olan ‘aşıklara **‘ayn-ı şavāb** (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 8). [‘ayn-ı şavāb,]

‘ayn-ı vebāl: Günah doğuracak ve insanı ahiret azabına sürükleyecek olan ağır sorumluluğun ta kendisi.

Cür‘añı şunmak rakīb-i kâfire maḥẓ-ı günāh

Göz ucuyla merḥabā ağıyar ile **‘ayn-ı vebāl** (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 8). [‘ayn-ı vebāl,]

‘ayn-i vuşlet: Kavuşmayı andıran, ona benzeyen.

Fürkatünden korkaram yoksa vişālî n’eylerem

Gün yüzünü görmek efendüm **‘ayn-i vuşletdür** baña (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 4). [‘ayn-i vuşletdür, -dür]

‘ayn-ı zarar: Zarar görmüş; ziyanın kendisi.

Ağlamak ile sevdigümi yâre tıyuruñ

Ey dide-i ğam sen de baña **‘ayn-ı zarersin** (Şem’î Divanı, Gazel 137, Mısra 8). [‘ayn-ı zarersin, -sin]

‘aynüme gel-: Göz önüne gelmek.

Bunca gevherlerle deryā kaṭre **gelmez ‘aynüme**

Bunca dürlere felek çeşm-i cihān-binden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 11). [‘aynüme gelmez, -mez]

‘aynüme al-: Gözüne almak, bakmak II İtibar etmek, önem vermek.

Yār didārın görüpdür ol şafāden germ olup

Cenneti **‘aynüme almaz** kaplucası Bursanüñ (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 6). [‘aynüme almaz, -maz]

ayrıl-: Bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak.

Beni men’ eyleme zāhid yūri cānānūmden

Göz göre **ayrılayın** mı varayın cānūmden (Şem’î Divanı, Gazel 130, Mısra 2). [ayrılayın, -ayın]

Her kim ol cān-ı cihānūñ irişür vuşletine

Ayrılur cān ü cihānden düşicek fürkatine (Şem’î Divanı, Gazel 156, Mısra 2). [ayrılur, -ur]

ayruk: Artık, bundan sonra.

Ser-i küyüñ diyārūmdür işigüñ iti yārūmdür

Ġaribem döstüm **ayruk** benüm yār ü diyārüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 6). [ayruk,]

‘ayş id-: Yiyip içmek.

Nev-behār oldı gelüñ **‘ayş idelüm** güller ile

Şalalum ‘āleme āvāzeyi bülbüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 1). [‘ayş idelüm, -elüm]

ayüñ on dördi: Ayın on dördü. Dolunay zamanı.

Gün yüzünde Sidre ḳaddūñ üzre zülfüñ ey melek

Bir hümādür kim **ayüñ on dördin** itmiş āşiyān (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 10). [ayüñ on dördin, -n]

Ayuñ on dördin gümüş serv üzre taşvîr eylemiş

Gün yüzüñle kâmetüñ Nakķāş-ı şun‘-ı bî-mişāl (Şem‘î Divanı, Gazel 107, Mısra 5). [ayuñ on dördin, -uñ]

Güzellük âsümânında melek-simā güzeller çok

Ayuñ on dördüne beñzer gönül bir âfitâb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 8). [ayuñ on dördüne, -n, -e]

‘ayyâş: İçkiye düşkün olan, çok içki içen, alkolik kimse.

Dü cihân varluğın hâbbeye almaz Şem‘î

Bir gınâ virdi Hüdâ dünyede **‘ayyâşlere** (Şem‘î Divanı, Gazel 155, Mısra 10). [‘ayyâşlere, -ler, -e]

az: Az, az miktarda olan.

İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz

Cânâ cefâyı artuğ idersin vefâyı **az** (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 2). [az,]

Çan olursa ğamzesi tığinden ey dil **azdür**

Saňa kim dir varasın mestüñ bıçağı üstine (Şem‘î Divanı, Gazel 170, Mısra 5). [azdür, -dür]

‘azâ: Yas, matem.

Lîkin **‘azâ** vü mihnet ü rencin esâsını

Seng-i belâ vü derd ile itmişdür üstüvâr (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [‘azâ,]

âzâd: Özgür, serbest.

Boynı bağılu kûl ider sultânleri **âzâd** iken

‘İşk işin fehm eyleñüz Maħmûd ile Ayâzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 3). [âzâd,]

Çarķ olurduñ yaşuma bir dem kinâre gelmese

Ol boyı serv-i revânüñ ey gönül **âzâdısın** (Şem‘î Divanı, Gazel 128, Mısra 8). [âzâdısın, -ı, -sın]

âzâd it-: Serbest bırakmak, hürriyetini geri vermek.

Bedterin yanmağa ‘ışķ odına şimden Şem‘î

Çevirüp başına pervâneyi **âzâd itsün** (Şem‘î Divanı, Gazel 139, Mısra 10). [âzâd itsün, -sün]

âzâd ol-: Serbest kalmak, hürriyetine kavuşmak.

Ka‘be-i luţfûñ ħarîmi dâhili buldı necât

Bende vü ħırş u hevâ **âzâd olup** oldı emîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 122). [âzâd olup, -up]

âzâde: Hür, serbest.

Dost medħinden ne şādî zemm-i düşmenden ne ğam

Fârîğ ü **âzâdeyem** birdür yanümde medħ ü zemm (Şem‘î Divanı, Gazel 115, Mısra 2). [âzâdeyem, -y, -em]

Ol güneş kim gül yüzi ħâl-i siyehden sâdedür

Serv-ķadler içre her dem râstî **âzâdedür** (Şem‘î Divanı, Murabba 2, Mısra 2). [âzâdedür, -dür]

azdan az: Çok az, nadir.

Cihānde varlığını yoğa şalmış
Bulınur gerçi ammā **azdan az** (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 8). [azdan az,]

azıt-: Azmak, kaybetmek, yolunu şaşırarak.

Biz şafâ bahrine meyhānede gavvās olduk
Başımız elde ayağ itdük **azıtduk** izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 4). [azıtduk, -duk]

'azm-i gāzā eyle-: Gaza etmeye karar vermek.

Leşker-i ins ü melek cümle hevā-dār olup
Eyledi şah Süleymān-ı zemān **'azm-i gāzā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 10). ['azm-i gāzā eyledi, -di]

'azm-i ḥalvet: Tenha ve gözlerden uzak olarak oturmak istemek.

Bezm-i kesretten ayağı götürüp vahdet için
'Azm-i ḥalvet idelüm şem'-i şebistānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 12). ['azm-i ḥalvet,]

'azm-i ramīm: Çürümüş kemik. II Yasin suresi 78. ayetine telmih.

Nüş idüp yuḥyi'l-'izāmuñ şerbetin **'azm-i ramīm**
Cām-ı bezm-i rūḥ içer 'isī deminden mā' u tīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 23). ['azm-i ramīm,]

'azm-i rezm eyle-: Savaşmaya niyetlenmek, savaşa gitmek.

İdince **'azm-i rezm eyler** hilālî mihre hem-sine
İde çün bezm ider hem-dem hilāle mihr-i raḥşānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 39). ['azm-i rezm eyler, -r]

'azm-i rezm it-: Savaşmaya niyetlenmek, savaşa gitmek.

İşgi secdegāhı kıble-i Fağfür ü Kayserdür
Kaçan kim **'azm-i rezm itse** 'ināyet rehber ü yoldaş (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 30). ['azm-i rezm itse, -se]

B

bāb: Kapı.

N'ola fetḥ eylerse bu sūr-ı meserret **bābı** kim
Destine virdi felek mihr-i nişān-ı 'izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 11). [bābı, -ı]

bāb-ı iḥsān: İyilik kapısı.

Şehā ol ḥātem-i mülk-i şehāsın şehir-i 'adlūñde
Serāy-i luṭfuññ hergiz yapılmaz **bāb-ı iḥsānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 58). [bāb-ı iḥsānı, -ı]

bād olıcağ gül ḥāşāke sığınur: Rüzgar olduğunda gül çöplerin arasına sığınır.

Görüp āhüm sığınur ol yüzi gül āgyāre
Nitekim **bād olıcağ gül sığınur ḥāşāke** (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 8). [bād olıcağ gül ḥāşāke sığınur,]

bādām: *Badem.*

Şeker **bādām** ile sīb ü enār ü gül-be-şekkerdür

Temāşā eyledüm bāzār-i ḥüsnin ol dil-ārānuñ (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 17*). [*bādām,]*

bādām: *Badem. II Bademi andırır göz.*

Gülşen-i bağ-ı cemālün sevdi gönüm bülbüli

Bir lebi ğonce yüzi gül gözleri **bādāmını** (*Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 10*). [*bādāmını, -ı, -n, -ı]*

bāde: *Şarap.*

Qavl-i 'iside **bāde** oldu helāl

Var lebün nuqli gibi naql-i şahıḥ (*Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 11*). [*bāde,]*

Başa varmazdı işüm **bāde** ayakdaş olmasa

Menzili qat' eylemezdim 'ışq yoldaş olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 1*). [*bāde,]*

bāde getir-: *Şarap getirmek.*

Eyā sāķi **getir** billāh **bāde**

Uralum kār-bār-ı 'aqlı **bāde** (*Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 1*). [*bāde getir,]*

bāde ur-: *Şarap içmek.*

Eyā sāķi getir billāh **bāde**

Uralum kār-bār-ı 'aqlı **bāde** (*Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 2*). [*bāde uralum, -alum]*

bāde-i ḥamrā: *Kırmızı şarap.*

Güşe-i meyḥānelerde cām-ı la'lün şevkına

Bāde-i ḥamrāya düşmişdür niçe āvāreler (*Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 12*). [*bāde-i ḥamrāya, -ya]*

bāde-i mihr ü maḥabbet: *Sevgi ve muhabbet şarabı.*

Sāķiyā dilden götür ḥavfı berü şun cām-ı şāf

Bāde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu'āf (*Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 2*). [*bāde-i mihr ü maḥabbet,]*

bāde-i şahbā: *Kırmızı şarap.*

Bezm-i ğamde hem-dem olmazdı dem-ā-dem sāķiyā

Bāde-i şahbāyile yaşüm qarındaş olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 8*). [*bāde-i şahbāyile, -y, -ile]*

bād-ı āh: *Ah rüzgarı.*

Bād-ı āhüm gökde egmişdür nihāl-i Sidreyi

Bilmezem yā Reb n'içün meyl itmez ol serv-i bülend (*Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 5*). [*bād-ı āhüm, -üm]*

bād-ı ecel: *Ecel rüzgarı.*

Virmedin **bād-ı ecel** 'ömr behārını yile

Varalum gül direlüm şaçları sünbüller ile (*Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 3*). [*bād-ı ecel,]*

bād-ı gurūr: Gurur rüzgarı.

Baħr-i ħūn üzre yüzer başları mānend-i ħabāb

N'eyledi anlere gör **bād-ı gurūr** ile hevā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 54). [bād-ı gurūr,]

bād-ı hevā: Karşılıksız, parasız, meccānen, bedāva. II Arzu ve heves yeli.

Ney gibi bağrın delüp yıllar nālān olmayan

Bezm-i ğamde 'āşıkūñ āhın şanur **bād-ı hevā** (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 10). [bād-ı hevā, --ı]

bād-ı kahr: Kahır rüzgarı.

Şehā kadrūñ güninde zerrelerden daħi kemterdür

Tağılmış **bād-ı kahrūñden** perişān-ĥāl ü ser-gerdān (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 50). [bād-ı kahrūñden, -üñ, -den]

bād-ı kudret: Varlık rüzgarı.

Ṭutar devlet nesīmi ĥāk-i pāyin evc-i rif'atde

Nitekim **bād-ı kudret** kadr ile taħt-ı Süleymāni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 30). [bād-ı kudret,]

bād-ı şabā: Serin ve tatlı esen bahar rüzgārı.

Gice gündüz dimeyüp kať-ı menāzil itdi

Ṭayy idüp kevn ü mekāni nitekim **bād-ı şabā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 20). [bād-ı şabā,]

Der-ĥaķķ-ı Aħmed Beg rahmetullāhi 'aleyhi ve'l-ġufrān

Bir şubĥ-dem ki **bād-ı şabā** yaydı müşk-bār (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 2). [bād-ı şabā,]

Bād-ı şabā yilerdi are yirde peyk-vār

Medĥ okudukça şahid-i gülzāre 'andelib (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 9). [bād-ı şabā,]

bād-ı seher: Seher rüzgarı.

Ḳaldı gülşende te'addi idimez **bād-ı seher**

Açdı gül muşĥafını çünkü yemīn itdi şimāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 27). [bād-ı seher,]

bād-ı şubĥ: Sabah rüzgarı.

Ser-ā-ser şafĥa-i bāġa ĥať-ı reyĥān muĥarrerredür

Şüküfe **bād-ı şubĥ** ile direm-riz oldu gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 10). [bād-ı şubĥ,]

bād-pāy-i esb-i maķşūd: Murat atının çabuk ve hızlı ayakları.

Anüñçün baĥtı şahına felekde māh efserdür

Bulaydı terbiyet ger **bād-pāy-i esb-i maķşūdūñ** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 34). [bād-pāy-i esb-i maķşūdūñ, -üñ]

bāġ: Bahçe, yeşillik yer. II Dünya.

Ĥalka-i sünbül şaçuñ bend-i maĥabbetdür baña

Sensüz ey gül Yūsufi zindān olupdur **bāġlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 6). [bāġlar, -lar]

Serv-i āzādūm koyup seyr-i gülüstān eylesem

Bāğlar zindān olup zencir olur ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 6). [bāğlar, -lar]

Şalınmaz bu cihān **bāğında** hergiz

Ne yār āğyārsüz ne gül dikensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 3). [bāğında, -ı, -n, -da]

Şalınur sāye-veş üftādeler bir serv-ḳadd ile

Dirīgā dehr **bāğında** benüm bir gül-‘izārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 4). [bāğında, -ı, -n, -da]

Gelünüz seyr idelüm serv-i ḥırāmānler ile

İdelüm **bāğı** müşerref gül-i ḥandānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 2). [bāğı, -ı]

Kime cān virdi lebūn tek kimi itdi gūyā

Gerçi bu **bāğa** gelüp gitdi hezārān ḡonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 12). [bāğa, -a]

Medḥinūn **bāğında** ṭab‘üm şöyle cevłān itdi kim

Reşk ider ṭāvus-ı ḳudsī ey melek cevłānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 11). [bāğında, -ı, -n, -da]

Leşkerūn zinetidür zib ü behār-ı nuşret

Oldı ‘aksiyle felek **bāğı** behişt-i a‘lā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 60). [bāğı, -ı]

Bu rüşendür ki bezm-i gülşen anlarla münevverdür

Nitekim gülşen ü **bāğ** ü behārūn cūy-bār oldı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 14). [bāğ,]

Şanevber **bāğda** ṭūṭī zülāl-i Ḥızr Kevşerdür

Dem-i ‘isī gibi olmuş nesīm-i şubḥ cān-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [bāğda, -da]

Buldı ḥaclet şemse-i gülden felekde mihr ü meh

Bāğda reşk-i Şüreyyā oldı cem‘-i yāsemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 8). [bāğda, -da]

El ele alup şalınur **bāğda** serv ü çenār

Gülşen-i cennetde şan kim iki ḥūr-ı nāzenīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 29). [bāğda, -da]

Cennete döndürdi dünyāyı ser-ā-ser nev-behār

Bāğler Firdevs-i a‘lā gülsitān ḥuld-i berīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 4). [bāğler, -ler]

Açıldı ḡonceler **bāğ** oldı ḥurrem

Şabā ‘isī demiyle oldı hem-dem (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 57). [bāğ,]

bāğ ü behār: Bahçe ve ilkbahar.

Niçe bir künc-i ḡamde Şem‘iyā beñzūn ḥazān itmek

Gözūn aç gül gibi mey iç cihān **bāğ ü behār** olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 14). [bāğ ü behār,]

bāğbān: Bağ bekçisi, bahçıvan.

Ya ḥod cān bezmine dil **bāğbānı** armağan için

Virür bir deste gül Firdevs-i gülzār-i feşāhetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 19). [bāğbānı, -ı]

bağdād: Bağdat şehri. II Âşığın bedeni.

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāhet gam degül
Kūyüñe **Bağdād** dirler n'ola eşküm olsa Şaṭ (*Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 8*). [*bağdād,]*

bāğ-ı 'adl: Adalet bağı, bahçesi.
Müzeyyen oldı **bāğ-ı 'adli** serv-i istikāmetle
Mu'azzez mīve-i luṭfı mükerrerrem berg-i ihsānı (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 19*). [*bāğ-ı 'adli, -i]*

bāğ-ı behişt: Cennet bahçesi.
Se'ādet ol kişinüñ kim senüñ luṭfüne mazherdür
Behār-ı 'ıyd-i luṭfün 'ālemi **bāğ-ı behişt** itdi (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 62*). [*bāğ-ı behişt,]*

bāğ-ı belāgat: Güzel ve sanatlı söyleyişler bağı.
Açılır **bāğ-ı belāgatde** feşāhet gülleri
Hürmen-i fazlinda bu devrün 'Uṭārid hūşe-çin (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 107*). [*bāğ-ı belāgatde, -de]*

bāğ-ı cemāl: Güzellik bahçesi. II Sevgilinin yüzü.
Mıhr ü meh **bāğ-ı cemālünde** iki gül-destedür
Bāğ-ı kudret armağanıdır saña ey meh-cebīn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 91*). [*bāğ-ı cemālünde, -ün, -de]*

bāğ-ı cennet: Cennet bahçesi.
Bāğ-ı cennet nergesi çeşmün yüzündür gülşeni
Açılır göñli gözi kim görse didārün senüñ (*Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 3*). [*bāğ-ı cennet,]*

'Acāyib hāleti vardur gelen gitmez Sitanbulden
Şanasın **bāğ-ı cennetdür** giren çıkmaz Kālataden (*Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 14*). [*bāğ-ı cennetdür, -dür]*

'Arşa-i 'arşa kuruldı haymeler gerdün-mişāl
Ref' olup şan kim felek 'arız itdi **bāğ-ı cenneti** (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 18*). [*bāğ-ı cenneti, -i]*

Zeyn eyleyüp reyāhīn ile **bāğ-ı cenneti**
Eṭrāf-ı lālezārı ider sebzezār ḥaṭ (*Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 11*). [*bāğ-ı cenneti, -i]*

bāğ-ı cinān: Cennet bahçesi.
Gül-i gülzār-i cennetdür ya ḥod **bāğ-ı cinān** hayme
Kim olmuş aḳ güller ile mu'allak gülsitān hayme (*Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 1*). [*bāğ-ı cinān,]*

bāğ-ı dīn: Din bahçesi.
Her nihāl-i rāst eyler fe'staḳim sırrın beyān
Oldı serv-i istikāmetle müzeyyen **bāğ-ı dīn** (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 90*). [*bāğ-ı dīn,]*

bāğ-ı hüsni: Güzellik bahçesi.
Dehānün gibi bir gonce bulunmaz **bāğ-ı hüsni** içre
Cemālün gibi 'ālemde senüñ bir gül-'izār olmaz (*Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 5*). [*bāğ-ı hüsni,]*

bāğ-ı ‘ināyet: İyilik bahçesi.

Sekiz cennet şafāsın kesb iderdük iki ‘ālemde

Eger bir berg-i sebz olsa bize **bāğ-ı ‘ināyetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 50). [bāğ-ı ‘ināyetden, -den]

bāğ-ı ‘ışk: Aşk bahçesi.

Bāğ-ı ‘ışkuñda gönül mürğü uçup şāh-be-şāh

Şulu şeftālūye meyl itse olur mı güstāh (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 1). [bāğ-ı ‘ışkuñda, -uñ, -da]

bāğ-ı kudret: Kuvvet, güç bahçesi.

Mihr ü meh bāğ-ı cemālūñde iki gül-destedür

Bāğ-ı kudret armağanıdır saña ey meh-cebîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 92). [bāğ-ı kudret,]

bāğ-ı lutf: İyilik bahçesi.

Yol bulur leşker-i ğam nüh felek olursa hışār

Bāğ-ı lutfūñde olan gülşen-i hılkuñ gülinūñ (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 82). [bāğ-ı lutfūñde, -üñ, -de]

bāğ-ı ruh-ı yār: Sevgilinin yanağının bahçesi.

Haṭṭ-ı Reyhānī yazar gül gibi gönülūñ açılır

Olmaya **bāğ-ı ruh-ı yār** gibi yazı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 12). [bāğ-ı ruh-ı yār,]

bāğ-ı ruh: Yanak bahçesi.

Bāğ-ı ruhūñde olmuş eyā serv-i lāle-ḥad

Gül deste deste sünbül-i müşğîn demed demed (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 1). [bāğ-ı ruhūñde, -üñ, -de]

bāğ-ı se‘ādet: Mutluluk bahçesi.

Bir ola zātūñ ile şeş cihet ü heft ü çehār

Olasın devlet ile **bāğ-ı se‘ādetde** mukīm (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 108). [bāğ-ı se‘ādetde, -de]

bağır: Yürek, kalp, gönül.

‘Āşıkuñ kan yutduğın gördi şürāhī acıyup

Sāğeriñ **bağırında** başlar çıkdı mānend-i ḥabāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 12). [bağırında, -ı, -n, -da]

Ne ḥünidür gözüñ sākī ki **bağrümde** kebāb ister

Döküp nā-ḥaḳ yire kanüm gözüm yaşın şerāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 1). [bağrümde, -üm, -den]

Çıkmadı peykānleriñ bu sīne-i mecrūḥdan

Tirūñ ucından benüm **bağrümde** her dem baş çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 4). [bağrümde, -üm, -de]

Kan tolmayınca **bağrı** kişinūñ kadeḥ gibi

Lāyık olur mı cām-ı lebūñ merḥabāsına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 5). [bağrı, -ı]

Gök batmış idi göklere dūd-ı siyāh ile

Nār-ı ḥasedde **bağrı** ḥasūdūñ kebāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 10). [bağrı, -ı]

Yanupdur lāle gibi cān ü dil nār-ı mezelletde

Ȧolıdur ğonce-veş kan ile **baĝrüm** hār-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 54). [baĝrüm, -üm]

Hasret-i la'lüñle çıkdı lālenüñ **baĝrında** baş

Deldi baĝrın dūr gibi lü'lü' diřüñçün yāsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 45). [baĝrında, -ı, -n, -da]

baĝıřla-: Vermek, ihsan etmek.

Haste eyler gözleri şihhat **baĝıřlar** lebleri

‘Aşık-ı dil-hastenüñ hem derdi hem dermānidur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 9). [baĝıřlar, -r]

baĝla-: (İp) bağlamak, sarmak.

Bu řab'üm naħl-bendi **baĝladı** bir naħl-i mevzūnı

Kim anüñ gülleridür gülşen-i bāĝ-ı belāĝatden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 15). [baĝladı, -dı]

baĝla-: Etkilemek, dize getirmek, hükmü altına almak.

Yařüñi men' idimez Şem'î vücüdüñ fikri

Bir avuç hāk yolın **baĝlaymaz** Ceyhünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 14). [baĝlaymaz, -y, -ımaz]

baĝla-: Bağlamak, sarmak.

Ey perî mecnūn olurdı ‘ıřk ile şeydā olup

Göñlümüñ divānesin zencir-i zülfüñ **baĝlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 10). [baĝlar, -r]

baĝlan: Bağlanmak, tutulmak. II Göñül bağlamak.

Baĝlandı yolları yine göñlüm güřādınıñ

İrgürmedi murādına nerrād-ı rüzgār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 3). [baĝlandı, -dı]

baĝlu: Bağlı, bağlanmış durumda.

Boynı **baĝlu** kul ider sultānleri āzād iken

‘ışk işin fehmi eyleñüz Maħmūd ile Ayāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 3). [baĝlu,]

baĝrı baş olma-: Göğsü yara içinde olmak, dertten, kederden her yeri yara olmak.

Çande hem-demlük iderdi ‘aşık-ı dil-hasteye

Sāĝerüñ pür-hün olup **baĝrı** eger **baş olmasa** (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 6). [baĝrı baş olmasa, -ma, -sa]

Zaħm-i tırüñ yimeyen sinesi pür-derd olmaz

Baĝrı baş olmayanuñ gözleri olmaz řolu yaş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 10). [baĝrı baş olmayanuñ, -ı-ma, -ya, -nuñ]

baĝrı kan ol-: Çok ıztırap çekmek, yüreĝi parça parça olmak.

İçegör bezm-i miñnetde maħabbet cāmını Şem'î

Hasūdüñ **baĝrı kan olsun** ‘adü içsün ciger kanın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 14). [baĝrı kan olsun, -sun]

Açılsa gülse řañ mıdur nesim-i řubħ ile ğonce

Bulınca **kan olur baĝrı** kişi bir yār-i hem-rāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 6). [baĝrı kan olur, -ur]

bağrı karar-: Bağrı kararmak. II Üzülmek.

Yüzün ele al hâme gibi gönülümün ey dost

Düşmenlerünün nâme gibi **bağrı kararısın** (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 6). [bağrı kararısın, -sın]

bağrı taşdanı: Taş bağırlı, taş kalpli, acımasız, merhametsiz.

İncinürmüş işidüp feryādümü bülbül gibi

Bağrı taşdandur velikin gül gibi nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [bağrı taşdandur, -dan, -dur-ı]

bağrın del-: Çok dokunmak, içine işlemek, bir şeyden dolayı üzülmek. II Birine büyük bir dert vermek, çok sıkıntı çektirmek.

Hasret-i la'lûnle çıkdı lâlenün bağrında baş

Deldi bağrın dür gibi lû'lû' dişüñçün yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [bağrın deldi, -di]

Ney gibi **bağrın delüp** yıllarla nâlân olmayan

Bezm-i gamde 'âşîkuñ âhın şanur bād-ı hevâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [bağrın delüp, -üp]

bağrın yak-: Çok kahır görmek, dertlenmek, gamlanmak.

Hasret-i Şîrîn ile Ferhâd bir âh itdi kim

Yakdı bağrın lâleler göğsin geçürdi tağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 8). [bağrın yakdı, -dı]

bağrına baş-: Göğsü üzerine yaslanıp sevmek, kucaklamak.

Şem'iyâ tirini ol şûh-ı kemân-ebrünün

Dil öpüp **bağrına başdı** nitekim rûh-ı revân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 14). [bağrına başdı, -dı]

bağrına taş baş-: Dardını kimseye açmaksızın her türlü acıya katlanmak.

Görinen mâh ile mihr ahlama cevri-yâre

Şabr idüp bencileyin **başdı** felek **bağrına taş** (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 12). [bağrına taş başdı, -dı]

bağrüm delin-: Acısını içine işlemek, derinden yaralamak.

Delinsün ney gibi **bağrüm** habîbüm

Açarsam sırr-ı 'ışkuñdan eger râz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 3). [bağrüm delinsün, -sün]

bağrüm del-: İçine işlemek, ızdırıp vermek, çok müteessir etmek.

Ney gibi **bağrüm delüp** inletme her dem ey felek

Çün bilürsin yirde kalmaz âh ü efgânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 9). [bağrüm delüp, -üp]

bağrüm kebâb it-: Çok acı çekmek, derinden üzüntü duymak, bağrı yanmak.

Niçe niçe içmişem mey yirine hûn-ı ciger

Döne döne **itmişem** gam nârine **bağrüm kebâb** (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 10). [bağrüm kebâb itmişem, -miş, -em]

bağrüm yak-: Çok kahır görmek, dertlenmek, gamlanmak.

Lâle-veş **bağrüm yakup** kan ağlasam 'ayb eylemeñ

Bî-vefâdur döstlar dünyâ gibi yârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 7). [bağrüm yakup, -up]

bağrumı kan eyle-: Çok ızdırap çektirmek.

Anı kim eylemeye mihr-i 'ināyet bîdār

Ğonce-veş **bağrumı kan eyledi** gülzār-i cihān (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 102). [bağrumı kan eyledi, -di]

bağrümüze baş-: Sevgiyle kucaklamak, sarılmak. II Himâye etmek, korumak, benimsemek.

Yâri ok gibi **başup bağrümüze** ağyārūñ

Bükelüm kâmetini reşk ile ya eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 11). [bağrümüze başup, -up]

bağrūñ del-: Çok dokunmak, içine işlemek, bir şeyden dolayı üzülmek. II Birine büyük bir dert vermek, çok sıkıntı çektirmek.

Def gibi göğsūñ döğüp **bağrūñ delersin** ney gibi

Şem'iyā göynüklerūñ her dem cigarler dāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 13). [bağrūñ delersin, -er, -sin]

bağrūñ taş ol-: Zalim ve merhametsiz olmak, katı yürekli olmak.

Āhūm ile yile virmezdim felek gam-ḥānesin

Ey büt-i simin-beden **bağrūñ** eger **taş olmasa** (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 4). [bağrūñ taş olmasa, -ma, -sa]

bahāne ol-: Bahane olmak, sebep olmak.

Ḳaddūñ kıyāmın añdı gönül eyledi sücūd

Oldı bahāne arada ey serv-ḳad nemāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 14). [bahāne oldı, -dı]

bahr: Deniz, deryâ.

Ġarḳa virmezdi gözüüm **bahri** tenüm zevraḳını

Rūzgār ile benüm 'ömrüm eger olsa kinār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 7). [bahri, -i]

Biz şafâ **bahrine** meyḥānede ḡavvās olduk

Başımız elde ayağ itdük azıtdük izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 3). [bahrine, -i, -n, -e]

Maḥv olur yaşıñı Şem'î göricek deryālar

Ne ḳadar cūşı ola **bahre** iren Ceyḥūñūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 14). [bahre, -e]

Hecrūñde gözlerüm yaşı ey serv-i ḥoş-ḥırām

Bir **bahrdür** ki gözler irişmez ḳaresine (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 4). [bahrdür, -dür]

Sūñüler hey'et-i mähî ḥabāb ol **bahre** migferdür

Şehā bahr-i nevālūñden bir içim şuyidi deryā (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 55). [bahre, -e]

bahr 'ummān: Arap yarımadasının güneyi ile İran güneyi arasında kalan deniz.

Ocağına şu ḳoymışdur 'adūñūñ leşker-i tiği

Biterken ḥār ü ḥes şan kim şalar **bahr 'ummānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 42). [bahr 'ummānı, -ı]

bahr-i aḥzer: Pasifik Okyanusu [Akdeniz için de kullanılmıştır].

Kemāl-i himmetūñde ḳaṭreler çün **bahr-i aḥzerdür**

Eger kūh-ı belā olsa vücūdi cümle a'dāñūñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 47). [bahr-i aḥzerdür, -dür]

baħr-i ešk: Gözyaşı denizi.

Baħr-i eškümle bir olsa ey şanem tūfān-ı Nūh

Āteş-i hecrūñ söyündürmez ne müşkil mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [baħr-i eškümle, -üm, -le]

baħr-i ħayret: Hayret denizi.

Vücūdüm zevraķın deryā-yi ešküm virmedin ğarkā

Çıkarsa **baħr-i ħayret**den bizi bir āşinā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 4). [baħr-i ħayret, -den]

baħr-i ħūn: Kan denizi.

Baħr-i ħūn üzre yüzer başları mānend-i ħabāb

N'eyledi anlere gör bād-ı gurūr ile hevā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 53). [baħr-i ħūn,]

baħr-i mekrümet: Cömertlik denizi.

Ĥalk-ı cihānde itdi Ĥudā zātūñ ihtiyār

Ey **baħr-i mekrümet** ne 'aceb ebrdür kefüñ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 44). [baħr-i mekrümet,]

baħr-i nevāl: Kismet denizi.

Cilā-yi ĥāk-i pāyūñsüz be-ġāyetde mükedderdür

İrūpdür yitmiş iki millete **baħr-i nevālūñden** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 78). [baħr-i nevālūñden, -üñ, -den]

baħr-i şafā: Safa denizi.

İrimez yıllar ile gevher-i maķşūde eli

Olmaz degme kişi **baħr-i şafāde** ġavvāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 8). [baħr-i şafāde, -de]

baħr-i tiġ: Kılıç denizi.

Kef-i dūr-pāşūñ içre **baħr-i tiġūñ** mevci cevherdür

Serîr-i ķadrūñe olsa yaraşur 'arş hem-pāye (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 37). [baħr-i tiġūñ, -üñ]

baħs: Karşılıklı konuşma, söz, sohbet, lakırdı.

İtmesün meh-pāreler ġün gibi cānān ile **baħs**

Kevkebe lāyık degül ĥurşid-i raķşān ile **baħs** (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 2). [baħs,]

baħs: Verme, baġış, ihsan, hibe.

Bir nefesde **baħs** ile biñ mürdeyi iħyā ider

'İlm-i iħyāde kim eyler la'l-i cānān ile **baħs** (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 7). [baħs,]

baħs eyle-: (Bir meseleden veya bir kimseden) Söz etmek, hakkında konuşmak.

Ġül yüzüñle la'l-i şekker-bārūñi cān bülbüli

Her dem **eyler** tūñi-i tab'-ı ĥoş-elĥān ile **baħs** (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 10). [baħs eyler, -r]

Bir nefesde **baħs** ile biñ mürdeyi iħyā ider

'İlm-i iħyāde kim **eyler** la'l-i cānān ile **baħs** (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 8). [baħs eyler, -r]

baht: Şans, talih.

Barışmadısa yıldızı o mähün ey gönül

Bahtünden itme töhmeti eflâkden götür (Şem'i Divanı, Gazel 67, Mısra 8). [bahtünden, -ün, -den]

Leşker-i eşkümle **bahtüm** gördi ceng itmek diler

Şem'iyâ gökde sitârem çekdi âhümden 'alem (Şem'i Divanı, Gazel 115, Mısra 15). [bahtüm, -üm]

H'âb-ı gâfletden uyanmaz Şem'iyâ **bahtün** senün

Giceler tâ şubh olunca gerçi kim bîdârsın (Şem'i Divanı, Gazel 132, Mısra 9). [bahtün, -ün]

Mübârek bahtlu begler gibi ferhunde-ahterdür

Se'âdet ehlinün **bahtı** çerâğı gün gibi rüşen (Şem'i Divanı, Kaside 1, Mısra 4). [bahtı, -ı]

Mübârek **bahtlu** begler gibi ferhunde-ahterdür

Se'âdet ehlinün bahtı çerâğı gün gibi rüşen (Şem'i Divanı, Kaside 1, Mısra 3). [bahtlu, -lu]

Giceler tâ şubh olunca nev-'arûsın **bahtına**

Şem'-i devlet od yanar başında eyler hîdmeti (Şem'i Divanı, Kaside 6, Mısra 61). [bahtına, -ı, -n, -a]

Anünçün **bahtı** şâhına felekde mäh efserdür

Bulaydı terbiyet ger bād-pây-i esb-i maşşūdün (Şem'i Divanı, Kaside 10, Mısra 33). [bahtı, -ı]

İn'âm ide tâ ki saña şad-hezâr-i luţf

Bahtün güliyle zeyn ola gülzâr-i devletün (Şem'i Divanı, Kaside 11, Mısra 40). [bahtün, -ün]

Yâ Reb bu dehr-i dün **bahtı** bî-vefâyımış

K'itdi o serv-i sîm-beri böyle hâksâr (Şem'i Divanı, Kaside 12, Mısra 25). [bahtı, -ı]

Bahtün 'arûsı zeynine meşşâta-i felek

Necm-i se'âdetün gibi lû'lü'-yi ter taşur (Şem'i Divanı, Kıt'a 1, Mısra 7). [bahtün, -ün]

bahtı kare: İşleri hep ters giden, talihi kötü.

Gerçi **bahtı karedür** zülf ü ruhün gibi velî

'Âşıkun iki cihânde dîni imânı güzel (Şem'i Divanı, Gazel 108, Mısra 7). [bahtı karedür, -dür]

baht-ı siyâh: Kara baht, kötü talih.

Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzü

Âh kim **baht-ı siyâhüm** gibi bir ser-keş çıkar (Şem'i Divanı, Gazel 51, Mısra 6). [baht-ı siyâhüm, -üm]

ba'id: Uzak, irak. II Olması ihtimalden uzak bulunan, beklenmeyen.

Didüm ki var mıdur saña ey mäh dest-res

Didi ki 'âfitâbe el irmek igen **ba'id** (Şem'i Divanı, Gazel 35, Mısra 8). [ba'id,]

bak-: Nazar etmek (gözleri bir şey üzerine çevirmek).

Ṭūṭi-i güyâ kafesde hâbbeye muhtâc olup

Şekkerün **bakmaz** yüzine eyle toymış zâğlar (Şem'i Divanı, Gazel 40, Mısra 12). [bakmaz, -maz]

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a'ladan yaña
Ehl-i diller her nazer didâr-ı yâre **baqdılar** (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 6). [baqdılar, -dı, -lar]

Mihr-i ruḥûñ ne câne ki cânâ şafâ virür
Her kande **baḳsa** gün yüzünüñ pertevin görür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 2). [baḳsa, -sa]

Germ olup bâzâr-i ḥüsnünde metâ'ı vaşlûñe
Dil virür cân naḳdini **baḳmaz** anüñ hicrânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 6). [baḳmaz, -maz]

Bir nefes dil olımaḥ ḥâli ḥayâlinden anüñ
Ḥaşre dek **baḳmayısar** ḡayre bu sevdâyı göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 4). [baḳmayısar, -ma, -y, -ısar]

baḳ-: Bakmak, göz gezdirmek, dikkat etmek.

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a'ladan yaña
Ehl-i diller her nazer didâr-ı yâre baqdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 5). [baḳmadılar, -ma, -dı, -lar]

Fikr itme ḥür-ı cenneti dildâr-ı yâre **baḳ**
Ḳo bu hevâyî mihrüñi eflâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 3). [baḳ,]

Güle **baḳsa** yüzüne gül gibi göñlüñ açılır
Ne müferriḥ ola ol ḡonce-i ḥandâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 3). [baḳsa, -sa]

Ey mâh-pâre zülf ü ruḥûñ olmasa eger
Baḳmazdı kimse dünyenüñ aḡ ü ḳaresine (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 4). [baḳmazdı, -maz, -dı]

bâḳi: Ebedi, ölümsüz.

Bile oldukça ḡam-ı 'ışḳ ile miḥnet **bâḳi**
Saña olsun bu şafâ devlet ü 'izzet **bâḳi** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 1). [bâḳi,]

Hele gel şimdi lebüñ cāmını şun nüş idelüm
Aremüzde senüñ ile yine şöḥbet **bâḳi** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 4). [bâḳi,]

Cevri çoḡ eyle baña ḡam degül ey ḡonce-dehen
Bu imiş naḥnu ḳasemnâdaki ḳismet **bâḳi** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 6). [bâḳi,]

Cân çıkınca hele ḥıdmetde bir eksük ḳomaduk
Eger ölmezsek efendi yine ḥıdmet **bâḳi** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 8). [bâḳi,]

Şimdi biz bendelere luṭfûñi göster görelüm
Şoñra cevri eyler iseñ Şem'îye miḥnet **bâḳi** (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 10). [bâḳi,]

bâḳi ḳal-: Durmak, diri kalmak, yaşamak.

Şerâb-ı la'lüñi cānden n'ola yig tutsam ey sâḳi
İki 'ālemde bir cām-ı maḥabbetdür **ḳalan bâḳi** (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 2). [bâḳi ḳalan, -an]

bal: Arının yaptığı tatlı madde. II Sevgilinin dudaḡı.

Lebüñ çün **baldurur** göñlüñ gerek müm
Bizi şekker lebüñden ḳılma maḥrûm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 49). [baldurur, -durur]

bāl aç-: Kanat açmak.

Şāhbāz-ı harem-i ‘arş-ı fezādür ṭab‘ūñ

Zerre gelmez gözine çerḥ kaçan kim **aça bāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 50). [bāl aç, -a]

Hümā-yi evc-i himmet **bāl açup** itmişdi pervāzı

Şikārın şayd idüp geldi yine şāhbāz-ı sulṭānī (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 9). [bāl açup, -up]

bāli: Hasen Bali. (Özel isim)

Gülşen-i ḥüsne gelür yüz levḥasın **bāli** gibi

Gelmeye bir yüzi gül ḡonce-i ḥandānı güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 11). [bāli,]

bālīn: Yastık, kalın minder yastığı.

Ne hoş cādūd ol zülf-i mu‘anber

İdinmiş māhı **bālīn** mihri pister (Şem‘î Divanı, Gazel 50, Mısra 2). [bālīn,]

Güneş **bālīn** felek altun beneklü cāme-ḥ‘āb olsa

Bilürseñ ḥālūñi şūfi saña bir būriyā yigdür (Şem‘î Divanı, Gazel 61, Mısra 3). [bālīn,]

baña ne: Benimle ilgisi yok; ben ilgilenmem.

Ḥālūmi şormaz benüm virmez sü‘ālünden cevāb

Baña ne itsün lebūñ ḥikmetde Loḡmān ile baḡs (Şem‘î Divanı, Gazel 21, Mısra 6). [baña ne,]

Düşüp meyhāne-i ‘ışka ḡöñül rüsvā-yi ‘ām olsa

Baña ne sākī-i bezm-i ezel mest-i ḥarāb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 4). [baña ne,]

bār: Yemiş, meyve, mahsul.

Olmuş dıraḡt-i himmetüñüñ berg ü **bārı** luṭf

Ser-sebz ü şād ü ḥurrem olursa ‘aceb midür (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 5). [bārı, -ı]

bār vir-: Meyve vermek, meyve yetiştirmek.

Devletüñ naḡli gibi la‘l ü cevāhir **vire bār**

Ṭaḡdı meşşāṭa-i fikrūñ ḡüher-i rāyüñ ile (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 67). [bār vire, -e]

bārān: Yağmur.

Meh-i nev bedr ü **bārāndur** ki zīrā aṣl-ı gevherdür

‘Arūs-ı bīkr-i ma‘nī şüretin ‘arz itmege döndi (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 55). [bārāndur, -dur]

Felek düşmenlerüñ seyl etmek için dem-be-dem kanın

Olur kavs-i kuzeḡ yayı kaḡā okları **bārānı** (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 40). [bārānı, -ı]

bārān-ı eşk: Gözyaşı yağmuru.

Üşenmiş Şem‘iyā **bārān-ı eşk** ü berḡ-ı āhümden

Anüñçün eylemiş ḡün yüzlü cānānüñ nihān ḡayme (Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 11). [bārān-ı eşk,]

Yir yüzün **bārān-ı eşküm** seyli tıtdı ser-te-ser
Aremüzde yār ile ol deñlü geçdi mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 11). [bārān-ı eşküm, -üm]

bārekallah: "Allah mübarek etsin, hayırlı uğurlu olsun!" anlamında bir ifade.
Nev-behār āmed cihān şüd reşk-i Firdevs-i berīn
Bārekallāh ey kemāl-i sun'-ı Rebbü'l-ālemīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 2). [bārekallāh,]

bārgāh: Girmek için izin alınması gereken yer, izinle girilebilecek makam, huzur. II Sultan çadırı veya sarayı, yüksek divan.
Başına gün toğar anüñ ki yüz sürmek müyesserdür
Anüñ kim **bārgāhı** Ka'be-i erbāb-ı hācetdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 28). [bārgāhı, -ı]

bāri: Hiç olmazsa, en azından.
Şem'î bu dāğ-ı hāşret ile üstüñ ğānler
Cānān eline almağa olaydı **bāri** zār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 10). [bāri,]

Cān virürsem ğam-ı yār ile selāmüm iledüñ
Bāri bir kerre söğüp rūhumuzı şād itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [bāri,]

bār-ı ğam-ı dünyā: Dünya derdinin yükü.
Bār-ı ğam-ı dünyāyı dilden götür ey sākī
Mest olmayıcağ itmez dil devr-i zemānden hāz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 3). [bār-ı ğam-ı dünyāyı, -y, -ı]

bār-ı girān: Ağır yük, manevi sıkıntı.
Zühd için zāhid çekerse yiridür dünyā ğamın
Rind olan gül gibi mey **bār-ı girānı** hār çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [bār-ı girānı, -ı]

bār-ı hāşmet: Heybetinin yükü.
Eger çekmese **bār-ı hāşmetüñi**
Olur mıydı felekler kāmeti hām (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 33). [bār-ı hāşmetüñi, -üñ, -ı]

barmağını kaldur-: İşaret parmağını kaldırarak imana geldiğini belirtmek, şehadet etmek.
Kāfir oldu diyü nerges gözüne öykünübün
Ķaldurur barmağını getirür imān ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 6). [barmağını kaldurur, -ur]

baş: İnsan vücûdunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücûdunun en ön kısmı, kafa, ser.

Hüsrev-i 'ışkām işigüñ baña taht-ı zer yiter
Na'î-i gülgün gubārı **başüme** efser yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 2). [başüme, -üm, -e]

Halka-i dūd-ı siyāhı bu dil-i mahzünün
Āşiyān oldu **başında** nitekim Mecnünün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 2). [başında, -ı, -n, -da]

Başüñe ey Şem'î dönmezdi bu tāk-ı lāciverd
Dūd-ı āhüm olmayaydı yir yir altundan direk (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 13). [başüñe, -üñ, -e]

Aller geymiş kızıl güller taşınmış **başına**

Kağı gülşenden gelir serv-i hıramânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [başına, -ı, -n, -a]

Başde hevâ-yi âteş-i 'ışk u gözünde nem

Sen varmayınca kim vare Şem'î Hudâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 9). [başde, -de]

Halka-i dūd-ı siyâhüñdür **başüñde** âşiyân

Deşt-i gam Mecnûnısın yâ hüd belâ şimşâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 3). [başüñde, -üñ, -de]

İki 'âlemde benüm **başüm** için devleti yok

Ayağın toprağın ol kim vire dünyâye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 9). [başüm, -üm]

Şem'iyâ her lâle şan deşt-i belâ Mecnûnidur

Âteş-i âhından od olmuş **başında** âşiyân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 16). [başında, -ı, -n, -da]

Bedterin yanmağa 'ışk odına şimden Şem'î

Çevirüp **başına** pervâneyi âzâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 10). [başına, -ı, -n, -a]

Şu'le-i âhından olmazdı **başında** taylesân

Leşker-i 'ışkuñda Şem'î serverâ baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 9). [başında, -ı, -n, -da]

İşigün taşıyile egleyeyin

Bir iki gün bu oñmaduk **başı** (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 4). [başı, -ı]

Serverâ pâdişeh-i mülk-i gamüñdür Şem'î

Âhinüñ âteşidür **başda** zerrin külehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 12). [başda, -da]

Bahr-i hün üzre yüzer **başları** mænend-i habâb

N'eyledi anlere gör bād-ı gurur ile hevâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 53). [başları, -lar, -ı]

Pür-âteşdür gözi nergeslerüñ gūyâ ki micmerdür

Başında tâc-ı zerrini götürmüş çeşmine nerges (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 22). [başında, -ı, -n, -da]

Tüfek ra'd ü kılıç şimşek yağar yağmur gibi oklar

'Adünün **başma** kopsa 'aceb mi Nūh tūfânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 88). [başma, -ı, -n, -a]

baş-: Ayakla çiğnemek, ayak altına almak.

Pehlevân iseñ eger yanmağda ey pervâne gel

'İşk meydânında Şem'îyle tütüş haşmâne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 10). [baş,]

Sâkiyâ devründe baş kaldurmaz oldı h'âbden

Meclis ehline ayak götür biraz peymâne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 8). [baş,]

Kan içüp ayak götürmek nice olur göresin

Zâhidâ başünde devlet var ise meyhâne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 6). [baş,]

Pâdişâhüm bende-hâneñdür dil-i vîrâne **baş**

Gel qadem rencide kıl bu külb-i ahzâne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 1). [baş,]

Pehlevânler **başmağa** kimdür bu gün hengâme-gir

Görelüm gel sâkiyâ baş ko ayak meydâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 3). [başmağa, -mag, -a]

baş aç-: Bir işi yapmaya büyük bir istekle koşmak.

‘Alemler âhler yir yir dögilür sineler güm güm

Işıklar gibi ‘aşıklar **baş açdı** girdi meydâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 4). [baş açdı, -dı]

baş açuk: Korkusuz, pervasız.

Nüş idersin **baş açuk** mihr ü maḥabbet cāmını

Bende-i sulṭân-ı ‘ışkuz kullara olmaz yaşağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 9). [baş açuk,]

Baş açuk ‘uryân ü büryân oldılar dīvāneler

Qoymağ için bir perî-ruḥsârı ‘uryân koynına (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 5). [baş açuk,]

baş çıkar-: Belirmek, ortaya çıkmak.

Çıkmadı peykânlerüñ bu sîne-i mecrûḥdan

Tirüñ ucından benüm bağrümde her dem **baş çıkar** (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 4). [baş çıkar,]

baş çık-: Yara çıkmak, vücutta (yürekte) yaralar belirmek, baş vermek.

Ḥasret-i la‘lünle **çıkdı** lālenüñ bağrında **baş**

Deldi bağrın dūr gibi lü’lü’ dişüñçün yāsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 45). [baş çıkdı, -dı]

baş eg-: Saygı göstermek için baş eğerek selamlamak. Karşısındakinin üstünlüğünü kabul edip ona boyun eğmek, itâat etmek.

Ey hilâl-ebrû kaşüñ miḥrâbüñe **baş egdürüp**

‘Aşıkun ḳaddini bükmeḳde selām olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [baş egdürüp, -dür, -üp]

N’ola **baş egmese** çerḥüñ dürc-i gevher-bārına

Meclis-i ehl-i şafāya la‘l ile mercân aḳar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 5). [baş egmese, -me, -se]

Ka‘be vü mescid ü miḥrâbe göñül **baş egmez**

Olalıdan berü kıblem işigüñ secdegehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 7). [baş egmez, -mez]

Olur sāyeñ gibi üftāde Ṭübî

Baş egmezsın nitekim serv-i āzād (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 12). [baş egmezsın, -mez, -sın]

Baş egüp şafḥa-i gülzârı benefşe ḳareler

Eyle beñzer ki ḥaṭüñdür şanemā aldı mişāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 71). [baş egüp, -üp]

baş kaldur-: Düzene karşı ayaklanmak, isyan etmek, karşı gelmek, serkeşlik etmek. II Kendini göstermek, ortaya çıkmak.

Sāḳiyā devründe **baş kaldurmaz** oldu ḥ‘ābden

Meclis ehline ayak götür biraz peymāne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 7). [baş kaldurmaz, -maz]

Hey kıyāmet luṭf idüp seyr-i mezār itseñ eger

Şem‘î-veş **baş kaldurur** ‘aşıklarüñ sinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 14). [baş kaldurur, -ur]

baş kes-: Öldürmek. II Her istediğini yaptırmak.

Ol ḳadar yüz buldı senden kim dem-ā-dem dōstum

Baş keser ḳanlar döker yanünde şemşirüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 8). [baş keser, -er]

baş ko-: (Bir şey uğruna) Canını fedâ etmeye hazır olmak, kendini adamak.

Pehlevânler başmağa kimdür bu gün hengâme-gîr

Görelüm gel sâkiyâ **baş ko** ayak meydâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 4). [baş ko,]

Baş kor gelür ayağuña gün gibi kelleler

Bezmünde nice mäh-i melâhet şeker taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 5). [baş kor, -r]

baş koş-: Baş başa vermek, fikir birliği yapmak. II Yarış etmek.

Habâb-ı mey gibi başden çıkarsun key şakın Şem'î

Hevâ-yi zühde **baş koşma** senüñle dilleşür sâkî (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 12). [baş koşma, -ma]

baş koy-: (Bir şey uğruna) Canını fedâ etmeye hazır olmak, kendini adamak.

Baş koyup ortaya meydâne çeker 'uşşâkı

Dostum Şem'î gibi hiç ciger-dâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 15). [baş koyup, -up]

baş ol-: Başa geçmek, lider olmak.

Şu'le-i âhından olmazdı başında taylesân

Leşker-i 'ışkuñda Şem'î serverâ **baş olmasa** (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 10). [baş olmasa, -ma, -sa]

baş üzre tut-: Çok itibar etmek, ilgi göstermek, hoş tutmak için ne yapacağını bilememek.

Çamer kadrüñ nücümü gevherin ser-tâc edinmişdür

Ṭutar baş üzre anüñçün zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 70). [baş üzre tutar, -ar]

baş vir-: Belirmek, ortaya çıkmak, peydâ olmak. II Kendini fedâ etmek, ölümü göze almak.

'Âşık-ı bî-çâreler **baş virdiler** evvel kâdem

Râh-i 'ışkuñ irmedi hiç kimseler pâyânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 3). [baş virdiler, -di, -ler-ler]

Başüm üstünde kılıçlar tuta ger gamzelerüñ

Baş virür bu dil-i bî-çâre kapünden gitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 4). [baş virür, -ür]

başa baş: Eşit durumda, dengeli olarak, karşılıklı.

Yoğ imiş miñnet ü gam leşkerinüñ pâyânı

Şâh-i 'ışk ile kişi nice çıkışsın **başa baş** (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 4). [başa baş,]

başa çık-: Bir işin üstesinden gelmek, istediği şekilde sona erdirmek, bir şeye gücü yetmek; bitmek, sona ermek, tamamlanmak.

Yaraşur leşker-i iğbâle olursañ serdâr

Serverâ gördi veķârüñle **çıkılmaz başa** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 60). [başa çıkılmaz, -ıl, -maz]

Ayağın öpmege cânler virürdi sâkiyâ Cemler

Şerâb-ı 'ışkuñ ile **başa çıkmış** bir gedâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 10). [başa çıkmış, -mış]

başa var-: Biri veya bir şeyle baş etmek, başa çıkmak; birini yenmeye gücü yetmek. II Sona gelmek, sonuçlanmak, tamamlanmak.

Tutam ki **başa vardı** gönül zülf-i yâr ile
Ol yañeden bu gamze-i hun-ğârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 7). [başa vardı, -dı]

Başa varmazdı işüm bâde ayakdaş olmasa
Menzili kaç' eylemezdim 'ışk yoldaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 1). [başa varmazdı, -maz, -dı]

başda: Başta, başlangıçta.
Her perî-rû varur ayağına teşhîr olup
Götürür **başda** meger mühr-i Süleymân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 4). [başda,]

Yir idüp **başda** elin aldı ayakden götürüp
Şeh-i nevrûze benefşe ideli istikbâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 23). [başda,]

başdan aş-: Bunaltacak kadar çok olmak.
Başdan aşar igen daği yüz virme zülfüne
Boynüne düşmesün güzelüm çok vebâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 5). [başdan aşar, -ar]

başdan aşurdu: Başından atmak ve savmak.
Başdan aşurdu âteş-i hecrün sitemlerin
Yansa yakılsa Şem'î ne var senden ey nigâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 15). [başdan aşurdu, -dı]

başdan ayağa: Baştan sona kadar, tamamıyla, hepsi.
Tırdıguñla dostum **başdan ayağa** nâzsın
Hak yaratmış râstî sen serv-i nâzî nâzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 7). [başdan ayağa,]

başdan ayağa ur-: Bir şeyin değerini düşürmek.
Ayağa urdılar başdan bu gün bâzâr-i rezminde
Meta'ı 'ömrine hâşmûñ ne iderlerse erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 85). [başdan ayağa urdılar, -dı, -lar]

başdan çıkar-: Ayartmak, doğru yoldan saptırmak, kötü yola sürüklemek.
Âvâre itdi kendü gibi kûy-i yârde
Başdan çıkardı yaşümi âhüm hevâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 4). [başdan çıkardı, -dı]

başdan uyandur-: (Ateşi) baştan yakmak.
Kaldı ayakda şafâ kandili yandırmağ gerek
Bu mağabbet şem'ini **başdan uyandırmağ** gerek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 22). [başdan uyandırmağ, -mağ]

başden çık-: Kötü yola sapmak, ahlâkı bozulmak.
Çıkdı başden yüz bulup senden şabâye uyalı
Zülfünün yil aldı tahtın ey Süleymân-ı zemân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 3). [başden çıkdı, -dı]

başı aşaga: Başı eğik, suçlu, kabahati olan.

Beñzer ey serv-i sehî kâmetüne egmedi baş
Şâh-ı Tübünün anüñçün **aşağa** oldu **başı** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 4). [başı aşağı,]

başı göklere ir-: Beklemediği veya hak etmediği bir şeyi elde ettiğinde çok sevinip mutlu olmak, itibar kazanmak, büyük bir sevinç yaşıyıp gururlanmak.

Senün sâyeñde kâdr ile **irüpdür göklere başı**

N'ola devlet hümâsına olursa âşiyân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 9). [başı göklere irüpdür, -üp, -dür]

başımız ayağ it-: Haksızlığa uğratmak, sıkıntı çektirmek, hakkını yemek.

Biz şafâ bahrine meyhâñede gavvâs olduk

Başımız elde **ayağ itdük** azıtduk izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 4). [başımız ayağ itdük, -dü, -k]

başına gün toğ-: Talihi yâr olmak, işi hep yolunda gitmek.

Başına gün toğar anün ki yüz sürmek müyesserdür

Anün kim bârgâhı Ka'be-i erbâb-ı hâcetdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 27). [başına gün toğar, -ar]

Gün toğar başına rindün güşe-i meyhâñede

Câm hürşid ü şürâhî matla'-ı nûr-ı şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 3). [başına gün toğar, --ar, --ar]

Başına gün toğsa çerhün tañ mıdur her şubh-dem

Şubhe dek her şeb koyar bir mâhı 'uryân koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 13). [başına gün toğsa, -sa]

başına od yak-: Bir derdinin, sıkıntısının olduğunu belirtmek, sıkıntılı durumdan şikayet etmek, sızlanıp durmak.

Pâdişâhüm tapûñe zulmüñi 'arz itmek için

Od yakup başına Şem'î kapûñe vare gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 10). [başına od yakup, -up]

başına odlar yak-: Başına dert açmak, belaya sokmak. II Başında ateş yakmak.

Öykünürmişsin diyü ol mâha şem'ün dem-be-dem

Üşdiler pervâneler **başına odlar yakdılar** (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 4). [başına odlar yakdılar, -dı, -lar]

Gün toğar şanmañ şafağdan haşre dek Ferhâd için

Başına odlar yakup feryâd iderler tağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 10). [başına odlar yakup, -up]

başına toğ-: İş i rast gitmek, bahtı açık olmak.

Kimün kim **toğdı başına** şems-i nehâr-ı luţf

Ey 'ilm ü hilm ü fazl ile bî-miśl ü bî-bedel (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 21). [başına toğdı, -dı]

başında: İnsan vücûdunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücûdunun en ön kısmı, kafa, ser.

Şem'iyâ bezm cemâl-i gülden olursa cüdâ

Nergesün **başında** tâc-i zer olur 'ayn-ı 'azâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 14). [başında,]

başında devleti var: Bahtı, talihi olmak.

Ayağın toprağın virmez cihāne

Başında her kimün kim **devleti var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 8). [başında devleti var,]

başında od yan-: Çok sıkıntılı, dertli olmak, aşırı düşünceden ötürü kendinden geçmiş olmak.

Giceler tā şubh olunca nev-^ʿarūsın bahtına

Şem-^ʿi devlet **od yanar başında** eyler hıdmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 62). [başında od yanar, -ar]

Ayağ üzre turur bezmünde şem'ün

Yanar odlar başında hıdmeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 4). [başında odlar yanar, -ar]

başını tōb eyle-: Başını top yapmak. II Âşığın başını "gûy u çevgân" oyunundaki top haline getirmek.

Hezârân düşmenün **başını** kahrün tigi **tōb eyler**

Kaçan meydân-ı nuşretde çalınsa feth çevgânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 49). [başını tōb eyler, -ı, -n, -ı-r]

başiret: Kalp gözüyle görme, kalp gözüyle görerek bir şeyin gerçeğini kavrama, anlama, idrak etme.

Nazîri yok **başiretde** bu gün serdâr-ı serverdür

Açılmış nâz ile gonce nesîm-i şubh dellâlî (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 23). [başiretde, -de]

başla-: Bir işi yapmak üzere harekete geçmek.

Reftâre **başla** nâz ile sihr eyle ey nigâr

Yüz sürmege ayağuna tā gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 3). [başla,]

başlar çık-: Yaraların ortaya çıkması.

‘Âşıkun kan yutduğun gördi şürâhî acıyup

Sâgerün bağrında **başlar çıktı** mânend-i hâbâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 12). [başlar çıktı, -dı]

başlar gid-: Ölmek, canından olmak.

Niçe **başlar gider** kanlar dökülür kimseler şormaz

Ṭarîk-ı ıışkdur bunda dimezler kana kan olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 3). [başlar gider, -er]

başlar üzre yiri var-: Birinin nazarında kıymet ve itibarı olmak, kendisine değer verilmek; sözü edilen kişiye karşı duyulan büyük saygıyı ve verilen önemi göstermek için kullanılır.

Gül gibi hurrem olurdu yâr ağyâr olmasa

Başlar üzre yiri vardı hem-dem-i hâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 2). [başlar üzre yiri vardı, -dı]

başüm üstü: Baş üstü.

Başüm üstünde kılıçlar tuta ger gânzelerün

Baş virür bu dil-i bî-çâre kapünden gitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 3). [başüm üstünde, -n, -de]

başümi ele al-: Kelleyi koltuğuna almak, ölümü göze alarak bir işe girişmek.

Başümi aldum ele dilberimün yolında

Er olan kişi gerekür kim ola hâzır-baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 7). [başümi ele aldum, -du, -m]

başıñ kal-: I. Düzene karşı ayaklanmak, isyan etmek. II. Karşı gelmek, serkeşlik etmek. III. Kendini göstermek, ortaya çıkmak.

H'ab-ı gâfletden **başıñ kaldur** gözüñ aç bir nefes

Ayağın ucında miskin çeşme-i hayvân akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 3). [başıñ kaldur,]

başıñde devlet var: Talihli olma; iyi bir makam ve mevkiye sahip olma.

Çan içüp ayak götürmek nice olur göresin

Zâhidâ **başıñde devlet var** ise meyhâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 6). [başıñde devlet var,]

başıñe odlar yak-: Başına dert açmak, belaya sokmak. II Başında ateş yakmak.

Başıñe odlar yakar mihrüñ tıyar meh-pâreler

Şem'iyâ âh itme götürmez hevâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 9). [başıñe odlar yakar, -ar]

Başıñe odlar yakup feryâd idersin Şem'iyâ

Cevri çok dünyâ gibi zulm issi sulţânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 17). [başıñe odlar yakup, -up]

başıñı taşlere döğ-: Yaptıklarından dolayı pişmanlık duymak, çaresizlik ve pişmanlık içinde olmak.

Terk idüp yârüñ işigin yine irdüñ şüfi

Bunca yıldıur ki **döğersin başıñı taşlere** (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 8). [başıñı taşlere döğersin, -er, -sin]

bat-: (Güneş, ay ve yıldızlar için) Ufukta kaybolmak, görünmez olmak, gurup etmek.

Gök **batmış** idi göklere düd-ı siyâh ile

Nâr-ı hasedde bağıri hasüdüñ kebâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 9). [batmış, -mış]

bây ü gedâ: Zengin ve fakir.

Gönderi çıkdı bile bende vü şehri vü garib

Seni işmarladuğ Allâha didi **bây ü gedâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 16). [bây ü gedâ,]

bayrâm: Bayram. II Çok mutlu olunan gün ve zaman.

Rûz-ı hicrâne değıdi 'ıyd-i vaşl eyyâmını

Bursanüñ her kim bu gün seyr itmedi **bayrâmını** (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 2). [bayrâmını, -ı, -n, -ı]

Ey ma'den-i kerem sañadur intizâr-ı lütf

Gicesi kâdr ü gündüzi **bayrâm** olur anüñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 20). [bayrâm,]

bâzâr: Çarşı, pazar.

Mihr ü mehdür müşteri 'âlem haridârüñ senüñ

Germ olursa tañ midur gün gibi **bâzârüñ** senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 2). [bâzârüñ, -üñ]

Şatmağa gül Yüsufin şahñ-ı çemen **bâzârdur**

Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 39). [bâzârdur, -dur]

bâzâr-i 'attâr-ı çemen: Çimen kokulu pazar.

Açdı müşğîn nâfesin **bâzâr-i ‘aṭṭâr-ı çemen**

Geldi bir dem kim şabâ kıldı cihânı ‘anberîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 5). [bâzâr-i ‘aṭṭâr-ı çemen,]

bâzâr-i çemen: Çimenlik pazarı.

Açdı gül ḥâcesiniñ tengini bezzâz-ı nesîm

Oldı **bâzâr-i çemende** yine bülbül dellâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 16). [bâzâr-i çemende, -de]

bâzâr-i gam: Gam, keder pazarı.

Fâyide vaşlûñ metâ‘ından bize hicrân olup

Döstüm **bâzâr-i gamde** aşşımız oldu ziyân (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 6). [bâzâr-i gamde, -de]

Bâzâr-i gamde aşşıya kalmışdur ey gönül

Vir nağd-i cânı yâre ne şaydûñ behâsına (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 5). [bâzâr-i gamde, -de]

bâzâr-i ḥüsn: Güzellik pazarı.

Şeker bādām ile sîb ü enâr ü gül-be-şekkerdür

Temâşâ eyledüm **bâzâr-i ḥüsnin** ol dil-ārānuñ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 18). [bâzâr-i ḥüsnin, -i, -n]

bâzâr-i kadr: İtibar pazarı.

Ḳamer **bâzâr-i kadründe** meger varise zergerdür

Olupdur âsitân-ı devletünde zerreler ḥurşid (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 45). [bâzâr-i kadründe, -üñ, -de]

bâzâr-i rezm: Savaş meydanı.

Ayağa urdılar başdan bu gün **bâzâr-i rezminde**

Meta‘-ı ‘ömrine ḥaşmûñ ne iderlerse erzânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 85). [bâzâr-i rezminde, -i, -n, -de]

bâzî: Oyun, eğlence.

Şaḳın cân oynaram diyü yolında eyleme minnet

Oyuncak şanma bu kârı degüldür ‘ışk işi **bâzî** (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 8). [bâzî,]

be: "Ey, hey" anlamında kullanılan bir seslenme sözü.

İgen zulm-i şariḥ itme esirge ehl-i imânı

Göre göz odlare yakma **be** kâfir bir müselmânı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 10). [be,]

bedel: Karşılık, denk, eş.

Bedr olup mâh olıma ol ruḥ-ı zibâye **bedel**

Nice kevkebdür olan mâh-i şeb-ârâye **bedel** (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 1). [bedel,]

Bedr olup mâh olıma ol ruḥ-ı zibâye **bedel**

Nice kevkebdür olan mâh-i şeb-ârâye **bedel** (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 2). [bedel,]

Ne kadar virse şeref sünbül ü gül cennâte

Gül yüzüñle olıma zülf-i semen-sâye **bedel** (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 4). [bedel,]

Bilmedi n'eydügin iksir-i hayât-ı ebedî
Ayağın toprağın ol kim göre dünyâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 6). [bedel,]

Gönlünü cennet idüp 'âşık-ı didâr eyler
İki 'âlemde ne var câm-ı muşaffâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 8). [bedel,]

Ṭotalum irdi elün âb-ı hayâta şûfi
Mey-i 'ışık ile ne var gün gibi şahbâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 10). [bedel,]

Hüblük hükmi olup olalı dīvân-ı cemâl
Yazmadı kimse nişân ol kaşı tuğrâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 12). [bedel,]

Şem'iyâ nûn ü kalem hâkîçün olmaz hergiz
Mâh-i nev lûtf ile ol gur-re-i garrâye **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 14). [bedel,]

Yâr bir büsesini ger ṭuta biñ câne **bedel**
Bir kerem olmaya dünyâde bu ihsâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 1). [bedel,]

Yâr bir büsesini ger ṭuta biñ câne **bedel**
Bir kerem olmaya dünyâde bu ihsâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 2). [bedel,]

Güle baksa yüzüne gül gibi gönlün açılır
Ne müferrih ola ol gonce-i handâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 4). [bedel,]

Gülşen-i bağ-ı behiştün ola ger mîvesi nâz
Olmaya şivede ol serv-i hürâmâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 6). [bedel,]

Saňa ey yüzi güneş mâh muķâbil olamaz
Nic'ola şem'-i şebistân meh-i tâbâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 8). [bedel,]

Sûz-ı 'ışık ile görünmez gözüme nâr-ı caḥîm
Korḳum oldur ki olam âteş-i hicrâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 10). [bedel,]

Dili ṭatlu sözi şîrin lebi cân gibi lezîz
Bu ḥalâvetle kim olur o perî şâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 12). [bedel,]

Şem'iyâ kimdür olan ol şeh-i hübane nazîr
Olmaya dünya serâyinde Süleymâne **bedel** (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 14). [bedel,]

beden: *Vücut, ten. II Sevgilinin gül teni.*

Benüm rûḥ-ı revânüm sîneye gel
Bilürsin çünkü cân olmaz **bedensüz** (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 10). [bedensüz, -süz]

beden: *Vücut, ten. II Aşığın bedeni.*

Râziyem her ne iderse baňa serv ü semenüm
Tiğ-i cevriyle şad pâre kılursa **bedenüm** (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 4). [bedenüm, -üm]

bedr: *Dolunay.*

Bedr iken devr-i kâmerde şanasın kim hâledür
Şem‘iyâ par par yanar hüsni tirâş oldukça haţ (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 9). [bedr,]

Bedr olup mâh olıma ol ruh-ı zibâyeye bedel
Nice kevkebdür olan mâh-i şeb-ârâyeye bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 110, Mısra 1). [bedr,]

Meh-i nev **bedr** ü bārāndur ki zîrâ aşl-ı gevherdür
‘Arūs-ı bîkr-i ma‘nî şüretin ‘arz itmege döndi (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 55). [bedr,]

bedr it-: Dolunay haline getirmek.

Bedr it hilâli gün gibi bir meh-likâyile
Hoş gör bu devri tâ ki felek reşk ide saña (Şem‘î Divanı, Gazel 9, Mısra 9). [bedr it,]

bedr-i dücâ: Karanlığı aydınlatan dolunay.

Gelmedi iki cihānde gün gibi mişlūñ senūñ
İki ‘ālem āfitābı sensin ey **bedr-i dücâ** (Şem‘î Divanı, Gazel 6, Mısra 6). [bedr-i dücâ, -i]

bedr-i enver: Parlak dolunay.

Hilālūñ cāmı devrinde anūñçün **bedr-i enverdür**
Cihān h‘ān-ı cemāliyle çü cennāt-ı na‘īm oldu (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 7). [bedr-i enverdür, -dür]

bedr-i temām: Dolunay. II Kusursuz sevgili.

‘Aks-i hüsinden kadeh **bedr-i temām** olmak gerek
Külbe-i aḥzānımız Dārü’s-selām olmak gerek (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 17). [bedr-i temām,]

bedter: Daha kötü, en kötü.

Bedterin yanmağa ‘ışk odına şimden Şem‘î
Çevirüp başına pervāneyi āzād itsün (Şem‘î Divanı, Gazel 139, Mısra 9). [bedterin, -in]

beg: Bey, hükümdar.

Nitekim gülzâr-i hüsünüñ gülleri ḥandān ola
Gül gibi gül sen **begüm** bülbüllerüñ giryān ola (Şem‘î Divanı, Gazel 4, Mısra 2). [begüm, -üm]

Seni **begler** aresinde anūñçün ihtiyār itdüm
Kul olmaz degme bir şāha gönül ‘ālî-cenāb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 5). [begler, -ler]

Uydurup qarşımıze ḥüsni ili serverlerini
Bize dād itmeyeler **begler** ağalar niçe bir (Şem‘î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [begler, -ler]

Olur dil mürğına zülfi ḥavāle
Şalar **begler** şanasın şayde şahbāz (Şem‘î Divanı, Gazel 76, Mısra 12). [begler, -ler]

Begüm ‘uşşāka dād itseñ n’ola divān-ı hüsünüñde
Şaçūñdür ‘adl zencîri lebūñ Nūşinrevān olsun (Şem‘î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [begüm, -üm]

Göñül şayd idüben cân almağde

Begüm sensin bugün şirâne āhū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 4). [begüm, -üm]

Mübârek bahtlı **begler** gibi ferhunde-ahterdür

Se'âdet ehlinüñ bahtı çerāğı gün gibi rüşen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 3). [begler, -ler]

Müzeyyen altun üsküflü sipāhî **beg** yigitlerle

Gelür yılduzlariyle şan cihānün mäh-i tābānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [beg,]

Olup **begler** vefā cāmiyle mesrūr

Şafā buldı demünle meclis-i Cem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 3). [begler, -ler]

Zāt-ı şerīfiyile kıılır **begler** iftiḥār

Mihr ü vefāde şefkat ile şāh-i dil-nevāz (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 31). [begler, -ler]

Ḥüsn ili serverleri **begler** ağalar 'ışkına

Cām-ı Cem şun sākīyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 7). [begler, -ler]

be-ğāyet: Son derece, pek çok, fazlasıyla.

Cilā-yi ḥāk-i pāyünsüz **be-ğāyetde** mükedderdür

İrūpdür yitmiş iki millete baḥr-i nevālūñden (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 77). [be-ğāyetde, -de]

begen-: Beğenmek, hoşuna gitmek.

Şehr-i 'ademde bī-ser ü bī-pā olur kamu

Tāc ü kabā **begenmez** iken niçe şehriyār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 10). [begenmez, -mez]

beglig: Bey olma durumu, hükümet, yönetici olma durumu.

Cennetün **begligini** ister iseñ gülşene var

Açdı gül bezmini tārīḥ-i gülistān-ı şehir (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 27). [begligini, -i, -n, -i]

beglük: Bey olma durumu, hükümet, yönetici olma durumu.

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine ḥār

Göñlümün sırça serāyı yapıp **beglük** idem (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 104). [beglük,]

beg-zāde: Bey çocuğu.

Altun üsküflü gümüş ḥançerlü ol **beg-zādeler**

Sāğēr-i sīmīn ile almış eline cām-ı zer (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 13). [beg-zādeler, -ler]

behā: Güzellik, zarafet.

Bāzār-i gamde aşşıya kalmışdur ey göñül

Vir nağd-i cānı yāre ne şaydün **behāsma** (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 6). [behāsma, -sı, -na]

be-ḥ'āb: Uykuda.

Bister-i bālīn-i rāḥet rā kucā bined **be-ḥ'āb**

Ānki çün Şem'î buved ey ḥusrev-i mesned-nişīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 89). [be-ḥ'āb,]

behār: ilkbahar mevsimi.

Behār eyyāmıdır gül gibi hānd it

Niçe bir nār-ı gamde cān sipend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [behār,]

Nice zühd ü nice takvā ne dirsın bilmezem şūfî

Behār eyyāmı gül vakti benüm göñlüm şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 12). [behār,]

Behār eyyāmıdır hāzır it yūri bir serv-i bālāden

Teferrücgāhdür 'ālem göñül kılma temāşāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 1). [behār,]

Şabā hüsniñ **behārından** haber virse gülistāne

Yakalar çāk idüp güller gelür bülbüller efgāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 1). [behārından, -ı, -n, -dan]

Virmedin bād-ı ecel 'ömr **behārını** yile

Varalum gül direlüm saçları sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 3). [behārını, -ı, -n, -ı]

Behār olur açılır her kişinüñ gül gibi göñli

Yağar cān içre her meclis çerāğı bezm-i cennetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 43). [behār,]

'Aks-i cām-ı mey ile 'ıyd ü **behār** oldı diyü

Sākî-i gönce-dehenler elini eyledi al (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 29). [behār,]

Der haqq-ı Muhammed Beg 'aleyhi'r-raḥmeti ve'l-ğufrān

Yine 'ālem **behār** ile bu gün Firdevs-i ekberdür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 2). [behār,]

Behār ile nitekim bezm-i gülşen pür-gül-i terdür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 61). [behār,]

Bu rüşendür ki bezm-i gülşen anlarla münevverdür

Nitekim gülşen ü bağ ü **behāruñ** cüy-bār oldı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 14). [behāruñ, -uñ]

behār eyyāmı: Bahar günleri.

Sākîyā mey şun **behār eyyāmı** gül devrānıdır

Gülşen-i hüsniñ bi-ḥamdillāh açıldı gülleri (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 25). [behār eyyāmı,]

Cennete döndi cihān Kevşer yirine mül yiter

Sākîyā mey şun **behār eyyāmı** gül devrānıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 10). [behār eyyāmı,]

Güşe-i meyḥāneler Beytü'l-ḥarām olmağ gerek

Sākîyā mey şun **behār eyyāmı** gül devrānıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 20). [behār eyyāmı,]

Behār eyyāmıdır güller semenler

Çeküp çāk eylediler pîreherler (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 53). [behār eyyāmıdır, -dur]

behār ol-: ilkbahar mevsiminin gelmesi.

Behār oldı yine ṭāvus-ı cennet kıldı cevlanı

Açıldı şāḥ-ı gül reşk-i behişt itdi gülistānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 1). [behār oldı, -dı]

behār-ı ḥurremî: Mutluluk baharı.

Ez **behār-ı hurremī** hergiz gül-i şādī ne-rüst
Ġālibā bŷy-i vefā der gül-‘izār-ı men ne-şŷd (*Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 3*). [*behār-ı hurremī,]*

behār-ı ‘ıyd-i lutf: Cömertlik bayramının baharı.
Se‘âdet ol kişinŷñ kim senŷñ lutfŷñe mazherdür
Behār-ı ‘ıyd-i lutfŷñ ‘âlemi bāĝ-ı behişt itdi (*Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 62*). [*behār-ı ‘ıyd-i lutfŷñ, -ŷñ]*

behār-ı lutf: Cömertlik baharı.
Ey devrinŷñ gŷliyle müzeyyen **behār-ı lutf**
Hurrem nesīm-i hŷlkuñ ile sebzezār-i lutf (*Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 1*). [*behār-ı lutf,]*

Der-haĝĝ-ı Şehriyār
Ey devletŷñ gŷliyle müzeyyen **behār-ı lutf** (*Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 2*). [*behār-ı lutf,]*

behār-ı nuşret: Zafer baharı.
Leşkerŷñ zinetidŷr zib ü **behār-ı nuşret**
Oldı ‘aksiyle felek bāĝı behişt-i a‘lā (*Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 59*). [*behār-ı nuşret,]*

behā-yi hŷsn: Gŷzelliĝin kıymeti.
Behā-yi hŷsnŷñi arturdu mihrŷñ ammā kim
Metā‘-ı vaşlŷñe hicrān ziyān imiş bildŷk (*Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 5*). [*behā-yi hŷsnŷñi, -ŷñ, -i]*

behā-yi yŷsuf-ı kadr: Kıymetli Yusuf’un gŷzelliĝi.
Behā-yi Yŷsuf-ı kadrŷñ şehā vezn itmeĝe kudret
Felekler dāmenin pŷr-gevher itdi ħurdu mizānı (*Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 55*). [*behā-yi yŷsuf-ı kadrŷñ, -ŷñ]*

behişt: Cennet.
Nāz ile kŷyinde seyr itdŷkce ol hŷr-ı **behişt**
Dir felekler reşĝ idŷp yā leytenī kŷntŷ tŷrāb (*Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 3*). [*behişt,]*

Olalı hŷsnŷñ **behişti** ĝayret-i hŷr ü melek
Ķadr ile oldı işiĝŷñ Ka‘besi reşĝ-i felek (*Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 1*). [*behişti, -i]*

Kŷyŷñ **behişti** iĝre ĝoreydi hŷr ü ĝilmān
Tŷbā lehŷm diyeydi sen serv-i meh-liĝāye (*Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 7*). [*behişti, -i]*

Nice gül her biri bir āfitāb-ı ‘ālem-ārādur
Tŷlŷ eyler **behişt** ü ravze-i mihr ü maĝabbetden (*Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 18*). [*behişt,]*

Yā dŷşenmiş ĝŷlsitāniler nuĝŷı ‘aksidŷr
Kim virŷr mir‘āt-i eflāke **behişti** şŷreti (*Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 20*). [*behişti, -i]*

behişt mīvesi: Cennet meyvesi.
Perverde olsa aşlı eĝer Selsebil ile
Olmaz **behişt mīvesi** la‘lŷñ ĝadar lezīz (*Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 4*). [*behişt mīvesi,]*

behişt ol-: Cennet olmak.

Çemen irdi **behişt oldu** nesīm-i subh-ı cān-perver

Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rūḥānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 13). [behişt oldu, -dı]

behişt-i a'lā: Cennetin en yüksek katı.

Leşkerüñ zinetidür zib ü behār-ı nuşret

Oldı 'aksiyle felek baği **behişt-i a'lā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 60). [behişt-i a'lā,]

behişt-i bāğ-ı 'adl: Adalet bahçesinin cenneti.

Livā-yi rif'atüñe müntehā-yi Sidre hem-serdür

Yücelmiş āb-ı luṭfūñle **behişt-i bāğ-ı 'adlūñde** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 40). [behişt-i bāğ-ı 'adlūñde, -üñ, -de]

behişt-i devlet: Saadet cenneti.

Seḥā vü cūd ile olmasa mevşūf

Behişt-i devlete girmezdi ādem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 32). [behişt-i devlete, -e]

bel: Bel.

Ey **beli** ince vü lebi ḡonce

Baḥā oldı ḥayālūñ eglence (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 1). [beli, -i]

belā: Felaket, afet.

Rāstī ḡaddūñ **belādur** bu dil-i üftādeye

Kākülūñ ammā belā üzre belādūr Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 7). [belādūr, -dur]

Ġam-ḥānesini mesken ider ḡöñlümūñ gelür

Yir gök ḡötürmedüḡi ḡazādan gelen **belā** (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 4). [belā,]

Ġarez bir acı tatlu geçmedür bu fānī dünyāde

Ġam-ı bālāñ ile fikr-i lebūñ baḥā **belā** besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 4). [belā,]

Ben senūñ Ya'ḡūbunam derd ü **belā** vü ḥüzn ile

Sen güzelliük mülkinūñ sultānısın Yūsufcuḡum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 3). [belā,]

Dil tıtdı rāh-i 'işḡuñ zāhid riyā yolın

Āsān degül ḡözetmek efendi **belā** yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [belā,]

Ḥalkā-i dūd-ı siyāḥūñdür başūñde āşiyān

Deş-t-i ḡam Mecnūnısın yā ḥod **belā** şimşādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 4). [belā,]

Şanurdum āteş-i fırḡatden özge bir **belā** yokdur

Seni āḡyār ile ḡördüm ıñdum nār-ı hicrāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 5). [belā,]

Belā zindān-ı ḡāhından ḡalāş olmaḡ ne mümkindür

Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i āḥ ü efḡāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 11). [belā,]

Mānī‘ olursa gün yüzine Şem‘iyā rakīb
Ölsün **belā** vü derd ile varmasın ayine (Şem‘î Divanı, Gazel 160, Mısra 12). [belā,]

Musaḥḥer hükümüne ‘âlem felek emrüne çâkerdür
Ḥalâş olur **belā** vü derd ü ğamden iki ‘âlemde (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 60). [belā,]

Derd ü ğam-ı firāk ile terk eyleyüp diyār
Cānān firākı bir yaña ğurbet **belāsı** hem (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 22). [belāsı, -sı]

Belādur ‘ışk ey nūr-ı ilāhī
Ki fark itmez gedādan pādīşāhı (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 41). [belādur, -dur]

Seni sevmek degüldür ḥaddüm ammā
Belālu ‘ışkuñ itdi şabrı yağmā (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 40). [belālu, -lu]

belā bezmi: Gam, keder meclisi.
Telḥ idi ‘ıyşum **belā bezminde** nüş itdüm yine
Göñlümün nerdin şafā tāsına tüş itdüm yine (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 43). [belā bezminde, -n, -de]

belā üzre belā: Dert üstüne dert.
Rāstī ḳaddūñ belādur bu dil-i üftādeye
Kākülün ammā **belā üzre belādür** Muştafā (Şem‘î Divanı, Gazel 2, Mısra 8). [belā üzre belādür, -dür]

beli: Evet, doğrusu.
Beni fāş itdi yaşum çıkdı gözden
Belī gözden çıkar ḳandeyse ğammāz (Şem‘î Divanı, Gazel 76, Mısra 6). [beli,]

Ṭağılur şabr metā‘ı gelicek şehr-i ğame
Şatılur şehr-i mu‘azzemde **belī** eyü ḳumāş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 6). [beli,]

Gün yüzinde görmemiş Şem‘î seḥāb-ı zülfini
Dünyede bulmaz **belī** nūr ile zulmet ictimā‘ (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 14). [beli,]

belür-: Belirmek, görünmek, ortaya çıkmak.
Zebān-ı ḥāl ile bülbül okurdi āyet-i fe’nzur
Yine āşār-ı rahmetden **belürdi** fazl-ı Yezdānī (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 12). [belürdi, -di]

Dehānı yoklığına zerre deñlü yok şüphe
Miyānı kılca **belürmez** gümān imiş bildük (Şem‘î Divanı, Gazel 106, Mısra 12). [belürmez, -mez]

ben: Yüzde ve vücutta bulunan siyah noktalar, ben, hâl.
Ruhlerün gün **beñlerün** seyyāreler ḳaşün hilāl
Bir muşavver nürdür ey māh taşvīrün senün (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 3). [beñlerün, -ler, -ün]

Gün yüzünde **beñlerün** devr-i ḳamerdür şanasın
Kevkeb-i ‘izzet se‘ādet māhına oldı ḳarın (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 51). [beñlerün, -ler, -ün]

ben kadar: Benim kadar, benim gibi.

Ka'be-i küyüñde 'ömrüm ölmege cânler virür

Ey Hâlîlüm **ben kadar** 'âlemde kırbânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 8). [ben kadar,]

bencileyin: Benim gibi.

Gülşen-i hüsne ruḥüñ tek gül-i zibâ mı gelür

Yâ aña **bencileyin** bülbül-i güyâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 2). [bencileyin,]

Şanemâ sencileyin yâr-i cefākâr olmaz

Nitekim **bencileyin** 'aşık-ı ğam-ı'âr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 2). [bencileyin,]

Görinen mäh ile mihr aňlama cevri-i yâre

Şabr idüp **bencileyin** başdı felek bağına taş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 12). [bencileyin,]

Kanı bir **bencileyin** derd ile sevdâya düşüp

Zülf-i dilber gibi aḥvâli perîşân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 5). [bencileyin,]

Âhüm tokındı çerhine çerhüñ döne döne

Gelmez cihâne **bencileyin** bir felek-zede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 6). [bencileyin,]

Ṭolaşur dil yüzüñüñ şem'ine pervâne gibi

Korkaram **bencileyin** oda düşüp yane gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 2). [bencileyin,]

Varak-ı gülden okur vaşf-ı cemâlüñ bülbül

Serverâ **bencileyin** bulsa gerek hüsni-i maḳâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 74). [bencileyin,]

bend: Bağ, düğüm.

Sen perî-rû gibi ey dil bir efendüm var iken

Kime kûl olsam gerek boynümde **bendüm** var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 2). [bendüm, -üm]

Pîr-i vâ'iz kavlîni her gün işitme ey gönül

Kim mey ü maḥbûb için güşüñde **bendüm** var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 8). [bendüm, -üm]

bend eyle-: Bağlamak.

Ṭolaşup Şem'î-yi âşüfteye çok **bend eyler**

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sâye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 11). [bend eyler, -r]

bend it-: Bağlamak. II Hükmü altına almak.

Çeküp ol serv-i âzâdı kinâre

Ṭolayup zülfini boynüñe **bend it** (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 6). [bend it,]

bend üstine bend geç-: Zorluk üstüne zorluk gelmek, hile üstüne hile yapmak.

Eyledi müşğîn saçın ol gözleri âhû kemend

Şayd idüp **geçdi** dil-i miskine **bend üstine bend** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 2). [bend üstine bend geçdi, -di]

bende: Kul, köle.

Her bir kılında zülfi hisâbınca **bende** var

İnşâf idüñ ki bunca giriftârı n'eyesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 3). [bende,]

Vefâden çünki hazzüñ yok düşürme göñlümi **bende**

Yüri var ey cefâ-pîşe senüñ sende benüm **bende** (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 1). [bende,]

Şimdi biz **bendelere** luţfünî göster görelüm

Şoñra cevri eyler iseñ Şem'îye miñnet bâķî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 9). [bendelere, -ler, -e]

Zafer mîr-i 'alem nuşret sipehsâlâr-ı leşkerdür

İşigi bendesinüñ **bendesidür** Husrev ü Dârâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 32). [bendesidür, -si, -dür]

Zafer mîr-i 'alem nuşret sipehsâlâr-ı leşkerdür

İşigi **bendesinüñ** bendesidür Husrev ü Dârâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 32). [bendesinüñ, -si, -nüñ]

Gönderi çıķdı bile **bende** vü şehri vü ğarîb

Seni ıřmarladuķ Allâha didi bâý ü gedâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [bende,]

Bendeñüñ bendesine olmağ için hizmet-kâr

Düzd-i ğamden şaķınup bunca göñüller şehrin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 71). [bendeñüñ, -nüñ]

Bendeñüñ **bendesine** olmağ için hizmet-kâr

Düzd-i ğamden şaķınup bunca göñüller şehrin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 71). [bendesine, -si, -n, -e]

Ka'be-i luţfün ħarîmi dâķili buldı necât

Bende vü ħırş u hevâ âzâd olup oldu emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 122). [bende,]

Bendesidür ħübler şimdi güzeller şâhidur

Ol perî-peyker melek kim adı Ca'fer-zâdedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 11). [bendesidür, -si, -dür]

bende it-: Kul, köle yapmak.

Cihân ser-keşlerin **itdi** ser-â-ser ħükmine **bende**

Ĥudâ emriyle tâbi' itse n'ola çerĥ-i gerdânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 35). [bende itdi, -di]

Kemend-i ħahr ile **itdüñ** cihân ser-leşkerin **bende**

Seĥâ vü luţf ile olduñ göñüller taĥtınüñ ħânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 49). [bende itdüñ, -dü, -ñ]

bende vü âzâd: Köle ve özgür (kimse).

Cihân ħalkını bir sözle idersin **bende vü âzâd**

Süleymânlık senüñdür mühr-i devlet saña erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 67). [bende vü âzâd,]

bende-ĥâne: (Nazik ve mütevazı konuşmada) Bir kimsenin kendi evinden bahsederken kullandığı "ben kölenizin evi" anlamında bir söz.

Pâdişâhüm **bende-ĥâneñdür** dil-i vîrâne baş

Gel ħadem rencide kıl bu külb-i aĥzâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 1). [bende-ĥâneñdür, -ñ, -dür]

bende-i ʿışk: Aşkın kölesi.

Ol güzeller şâhının düşdi kemend-i zülfine

Bende-i ʿışk oldu Şemʿî ʿâlemün sultânıdır (Şemʿî Divanı, Gazel 43, Mısra 12). [bende-i ʿışk,]

bende-i sultân-ı ʿışk: Aşk sultanının kölesi.

Nüş idersin baş açuk mihr ü maḥabbet cāmını

Bende-i sultân-ı ʿışkuz kullara olmaz yaşağ (Şemʿî Divanı, Gazel 93, Mısra 10). [bende-i sultân-ı ʿışkuz, -uz]

bendeñüz: (İyelik ekinin kalıplaşmasıyla) Kulunuz, köleniz [Nâzik ve mütevâzi konuşmada ben zamiri yerine kullanılır].

Kerem ü lutf ü ʿinâyet nâzerin eyler iseñ

Pâdişâhüm n'ola biz **bendeñüze** gâh gehî (Şemʿî Divanı, Gazel 179, Mısra 10). [bendeñüze, -e]

bend-i belâ: Bela bağı.

Derd-i cefâ-yi ğurbet ile olma ḥâksâr

Bend-i belâda nice olursın esir-i ğam (Şemʿî Divanı, Kaside 9, Mısra 28). [bend-i belâda, -da]

bend-i maḥabbet: Muhabbet bağı.

Ḥalka-i sünbül saçuñ **bend-i maḥabbetdür** baña

Sensüz ey gül Yüsufi zindân olupdur bağlar (Şemʿî Divanı, Gazel 39, Mısra 5). [bend-i maḥabbetdür, -dür]

bendine düş-: Tuzağa düşmek.

Görinmez niçe günlerdür ʿaceb ol gözleri âhû

Kimün âhi kemendi **bendine düşmiş** şikâr olmuş (Şemʿî Divanı, Gazel 83, Mısra 12). [bendine düşmiş, -miş]

benefşe: Baharın habercisi olan mor renkli ve güzel kokulu çiçek, menekşe.

Çü şaldı berg-i çemen şaḥn-ı bâğa seccâde

Kıyâme geldi nihâl ü **benefşe** itdi sücûd (Şemʿî Divanı, Gazel 37, Mısra 4). [benefşe,]

Gül mevsiminde gelse **benefşe** olur laṭîf

Devr-i ruhûnde olsa n'ola âşikâr ḥaṭ (Şemʿî Divanı, Gazel 89, Mısra 7). [benefşe,]

Baş egüp şafḥa-i gülzârı **benefşe** kareler

Eyle beñzer ki ḥaṭûndür şanemâ aldı mişâl (Şemʿî Divanı, Kaside 8, Mısra 71). [benefşe,]

Nesîm-i şubḥ gülşende dem urdı zülf-i sünbül den

N'ola gül bezminün olsa **benefşe** ʿanber-efşânı (Şemʿî Divanı, Kaside 15, Mısra 26). [benefşe,]

benefşe: Baharın habercisi olan mor renkli ve güzel kokulu çiçek, menekşe. II Sevgili.

Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp

Şeh-i nevrûze **benefşe** ideli istiḳbâl (Şemʿî Divanı, Kaside 8, Mısra 24). [benefşe,]

benek: Bir şeyin üzerinde bulunan pul gibi lekeler.

Kuşatdün zer kemer zeyn eyledün altun **beneklerle**

Yanünde pâdişâhüm tîğ gibi nice ‘uryânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 45). [beneklerle, -ler, -le]

beneklü: Üzerinde benekleri ve ufak lekeleri bulunan.

Gül gibi göynükleründen incinür şanma beni

‘Aşıka altun **beneklü** cāmelerdür dāğlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [beneklü,]

Güneş bālın felek altun **beneklü** cāme-ḥ̣āb olsa

Bilürseñ ḥālūñi şūfi saña bir būriyā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 3). [beneklü,]

Gün gibi altun **beneklü** āsümāniler geyüp

Seyr ider yılduzlar ile mäh-i tābānüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 3). [beneklü,]

Felek taht u güneş altun **beneklü** gird-bālišdür

Aña bu mesned-i ‘ālī virilmiş ‘arş-ı rifatden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 27). [beneklü,]

beñiz: Yüz, yüziün rengi.

Niçe bir künc-i ğamde Şem’iyā **beñzüñ** ḥazān itmek

Gözüñ aç gül gibi mey iç cihān bāğ ü behār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 13). [beñzüñ, -üñ]

beñze-: (İki kimse veya şey arasında) Birbirine uygun ve ortak taraflar bulunmak.

Güzellük āsümānında melek-sīmā güzeller çok

Ayuñ on dördüne **beñzer** gönül bir āfitāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 8). [beñzer, -r]

Şatdum cihānı dāne-i ḥāl-i siyāhüñe

Beñzerse şöyle beñzese oğul atasına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 12). [beñzerse, -r, -se]

Şatdum cihānı dāne-i ḥāl-i siyāhüñe

Beñzerse şöyle **beñzese** oğul atasına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 12). [beñzese, -se]

Beñzemeyeydi kaşleri mihrābına hilāl

Baş egmez idi kimse bu ṭāk-ı zebercede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 3). [beñzemeyeydi, -me, -y, -e, -y, -di]

Beñzer ey serv-i sehī kāmētüñe egmedi baş

Şāḥ-ı Tübünün anünçün aşığa oldu başı (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 3). [beñzer, -r]

beñzed-: Bir kimse veya şeyin başka bir kimse veya şeyle arasında uygun ve benzer taraflar bulmak.

Nürden serv didiler göricek kāmētüñe

Beñzeden ruhlerüñi şem‘-i şeb-ārāye Ḥasen (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 4). [beñzeden, -en]

Ṭoğrusı Sidre olup kaddi hilāl olsa kaşı

Beñzedürdüm saña ey nūr-ı muşavver güneşi (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 2). [beñzedürdüm, -ür, -dü, -m]

beñzer: Öyle görünüyor ki, sanki.

Mü‘ezzinler didi Allāhüekber

Kıyāme geldi **beñzer** ol kıyāmet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 8). [beñzer,]

Cemālūñ şem‘inūñ germiyyeti var
Beni yakmağa **beñzer** niyyeti var (Şem‘î Divanı, Gazel 47, Mısra 2). [beñzer,]

Her gün o mähūñ işigini yasdandır güneş
Ben haste gibi **beñzer** anūñ de zevālî var (Şem‘î Divanı, Gazel 58, Mısra 4). [beñzer,]

Şürete gelmez senūñ devrūñde ey hūrî perî
Şöyle **beñzer** kim utanur sen büt-i şannâzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 10). [beñzer,]

berāber: Birlikte, aynı yerde.

Nedendür mâcerā-yi eşk-i çeşmüm
Ola yanūñde kân ile **berāber** (Şem‘î Divanı, Gazel 50, Mısra 6). [berāber,]

Nihāl-i himmetūñ Tübî budağıyle **berāberdür**
N’ola olsa göñüller ‘ālemi mihr ile nūrānî (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 41). [berāberdür, -dür]

berāt: Berat gecesi, Hz. Muhammed'e peygamberliğin bildirildiği şaban ayının on beşinci gecesi.

Rûze vü kâdr ü **berātūñ** bilmişüz mâhiyyetin
Bir hilāl-ebrüyle ‘ıyd-i vişāle merḥabā (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 3). [berātūñ, -üñ]

Olsun hemîşe gicelerūñ Kâdr ile **Berāt**
Eyyām-ı devletūñ kâmu nevrüz ü ‘ıyd ola (Şem‘î Divanı, Gazel 11, Mısra 3). [berāt,]

berāt-ı hüsne: Güzellik fermanı.

Cemālūñ muşḥafın tezyîn idüpdür ḥaṭṭ-ı Reyḥānūñ
Berāt-ı hüsne virmişdür kaşūñ tuğrā-yi ‘unvānı (Şem‘î Divanı, Gazel 185, Mısra 8). [berāt-ı hüsne, -e]

berbād ol-: Perişan olmak, zarar görmek.

Nice miskînlerūñ ‘ömri ğubārı
Ser-i zülflūñ ucından **oldı berbād** (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 4). [berbād oldı, -dı]

bercîs: Müşteri yıldızı. (Jüpiter).

Ne rāy ile olur **Bercîs** anūñ düstūr-ı dīvānı
Ne Hindūdur Zuḥal k’ola serāy-i kâdri derbānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 83). [bercîs,]

ber-dār eyle-: Darağacına çekmek, asmak.

Tek beni zülfi dil-āvizüñe **ber-dār eyle**
Çekeyin pâdişehüm kendü elümle resenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 9). [ber-dār eyle,]

ber-dār ol-: Asılmak.

Genc-i ‘ışkuñ sırrını açmazdı kimse cān virüp
Yirde qalurdı eger Manşūr **ber-dār olmasa** (Şem‘î Divanı, Gazel 149, Mısra 8). [ber-dār olmasa, -ma, -sa]

berg: Yaprak.

Olmuş dıraht-i himmetüñüñ **berg** ü bārı lutf
Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa ‘aceb midür (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 5). [berg,]

Şemseler resm itdi gülden aña Nakḳāş-ı behār
Cânı yok taşvîr ide bir **bergini** nakḳāş-ı Çîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 18). [bergini, -i, -n, -i]

Ser-â-ser **berg** ile şöyle ṭonandı kâmeti servüñ
Dür-i şebnemle her gonce yazar yâkût-ı ḥandânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 19). [berg,]

berg ü nevâ: Yaprak ve nağme. II Sermaye ve nasip.
Gül-i ter cām-ı gül-rengüm şürāḥî gulgul-i bülbül
Hevâ gülzârı bezminde bize **berg ü nevâ** besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 12). [berg ü nevâ,]

berg-i çemen: Çimen yaprakları.
Çü şaldı **berg-i çemen** şahın-ı bâğa seccâde
Kıyâme geldi nihâl ü benefşe itdi sücüd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 3). [berg-i çemen,]

berg-i gül: Gül yaprağı. II Sevgilinin gül gibi al yanağı.
Oldı tefsîr rûmûz-ı şeceri’l-aḥḍarı nâr
Berg-i gül al varak serv elif nerges nûn (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 14). [berg-i gül,]

berg-i ḥazân: Sonbaharda sararıp düşen veya düşmek üzere olan yaprak. II Âşıkların sararıp solmuş yüzü.
Sen gonce gibi gâh kızıl gâh yeşil gey
Üftâdelerüñ **berg-i ḥazân** gibi şararsın (Şem’î Divanı, Gazel 137, Mısra 4). [berg-i ḥazân,]

berg-i ihsân: İyilik, lütuf yaprağı.
Müzeyyen oldı bâğ-ı ‘adli serv-i istikâmetle
Mu‘azzez mîve-i lutfi mükerrem **berg-i ihsânı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 20). [berg-i ihsânı, -ı]

berg-i sebz: Yeşil yaprak. II Hediye.
Sekiz cennet şafâsın kesb iderdük iki ‘âlemde
Eger bir **berg-i sebz** olsa bize bâğ-ı ‘inâyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 50). [berg-i sebz,]

berg-i süsen: Susen yaprağı. II Sivri ve uzun yapraklarından dolayı kılıç, mızrak ve hançere benzetilmesi yönüyle.
Cilve-i ṭāvus-ı cennet mî numâyed şâḥ-ı gül
Berg-i süsen zîb ü ferr-i şeh-per-i Rûḥü’l-emîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 14). [berg-i süsen,]

berḥördâr: Tuttuğu iştan semere gören, feyizlenen, mesut.
Eylesün tâze nihâlünü Ḥudâ **berḥördâr** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 109). [berḥördâr,]

berî eyile-: Uzak tutmak, korumak, uzaklaştırmak.
Zebân-ı kilik-i lutfi lüle-i ser-çeşme-i cândür
Berî eyler anüñ bir çatresi biñ cânı zulmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 36). [berî eyler, -r]

berk: Şimşek.

Toğdı hırşîd-i şareb **berk** urdı cām-ı âfitâb

Gün gibi ref' eyle ey meh-rû cemâlünden hicâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [berk,]

berk ur-: Şimşek çakmak, şimşek çakar gibi parıldamak.

Şafâ hırşîdi **berk urdı** areden gitdi ebr-i ğam

Göñüller cāmı şâf oldı yine gerd-i küdüretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 47). [berk urdı, -dı]

ber-karâr ol-: Bir yerde veya bir hal üzere karar kılmak, aynı kararda devam etmek, devamlı olmak.

Devr itdüğince bu felek-i âb-gîne reng

Bâkî kalanlarınnuñ **ola** 'ömri **ber-karâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 44). [ber-karâr ola, -a]

İtmiş sirişte hâkini âb ü hevâyile

'Ömrüñ anüñçün **olmadı** bünyâdı **ber-karâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 14). [ber-karâr olmadı, -ma, -dı]

Hûş devr idi zemâne eger **olsa ber-karâr**

Ammâ kararı yok nitekim eşk-i cüy-bâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 1). [ber-karâr olsa, -sa]

ber-kemâl olsa: Mükemmel olmak.

Ol mâh gün gibi **olsa** hüsn ile **ber-kemâl**

Şem'î cemâli gibi ola 'ömri **ber-mezîd** (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 9). [ber-kemâl olsa, -sa]

berk-ı âh: Ah şimşeği.

Üşenmiş Şem'iyâ bârân-ı eşk ü **berk-ı âhümden**

Anüñçün eylemiş gün yüzlü cānānün nihān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 11). [berk-ı âhümden, -üm, -den]

ber-mezîd: Çoğalsın, ziyade olsun.

Ol mâh gün gibi olsa hüsn ile **ber-kemâl**

Şem'î cemâli gibi ola 'ömri **ber-mezîd** (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 10). [ber-mezîd,]

ber-murâd eyle-: İsteğine kavuşturmak, arzusuna erıştirmek.

Ey mürüvvet mülkini lûtfiyle ma'mûr eyleyen

Hâk Te'âlâ **eylesün** iki cihānde **ber-murâd** (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 2). [ber-murâd eylesün, -sün]

Hâk te'âlâ **eyleyüp** iki cihānde **ber-murâd**

Devlet-i dünyâ vü 'uqbâ zâtüne fermân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 7). [ber-murâd eyleyüp, -y, -üp]

berr: Kara, toprak.

Senün ey şâh-i şîr-efken olupdur devr-i 'adlünde

Hezārān kelle-i gürgün bu gün bir **berre** çübânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 54). [berre, -e]

berü: Bu tarafa, bu yana, buraya, beriye.

Sâkiyâ dilden götür havfı **berü** şun cām-ı şâf
Bâde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu‘âf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [berü,]

Aşılaldan **berü** ağıyâr tırup karşına
Der-i dildâr görinür gözüme dâr gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 11). [berü,]

Ka‘be vü mescid ü mihrâbe gönül baş egmez
Olalıdan **berü** kıblem işigün secdegehi (Şem‘î Divanı, Gazel 179, Mısra 8). [berü,]

Devr-i Âdemden **berü** kimse nişânüñ virmedi
Bir ziyâfet itdi İbrâhîm Paşa ḥazreti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 57). [berü,]

ber-zemîn: Yeryüzüne, zemin üzerine.
Şemse-i eyvân-ı kudret mihr-i evc-i saltanet
Âsümân-ı ‘izzet reşk-i felek şüd **ber-zemîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 82). [ber-zemîn,]

bes: Yeter, yetiştir, elverir, kâfi.
Dünyâ vü âḥiret baña ḥüsnüñ kemâli **bes**
İki cihânde devlet anüñ kim kemâli var (Şem‘î Divanı, Gazel 58, Mısra 11). [bes,]

Dil-i bî-çâreme cânâ lebün dürdi şifâ **besdür**
Gerekmez gayri dermânı baña derdün devâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [besdür, -dür]

Dil-i bî-çâreme cânâ lebün dürdi şifâ **besdür**
Gerekmez gayri dermânı baña derdün devâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [besdür, -dür]

Ġarez bir acı tatlu geçmedür bu fânî dünyâde
Ġam-ı bâlâñ ile fikr-i lebün baña belâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 4). [besdür, -dür]

Gerekmez dâmeni dehrün eger bir şeb-çerâğ olsa
İki ‘âlemde eglence baña bir meh-likâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 6). [besdür, -dür]

Ne ḥulle ârzü eyler gönül ne ḥil‘at-i şâhî
Baña ser örtüsü iki cihânde bir ‘abâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 8). [besdür, -dür]

Senün küyün ḥayâliyle cihânde eglenür gönüm
Bu yâd illerde eglence bize bir âşinâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 10). [besdür, -dür]

Gül-i ter cām-ı gül-rengüm şürâḥî gulgul-i bülbül
Hevâ gülzârı bezminde bize berg ü nevâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 12). [besdür, -dür]

Kime mescid kime Ka‘be kime zühd ü kime takvâ
Saña Şem‘î cihânde cām-ı ‘ışk-ı bî-riyâ **besdür** (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 14). [besdür, -dür]

Âfitâbüñ pençesin burdı kemâl-i ḥüsn ile
Rüstem-i şâḥib-kırânler didiler ‘ışkuñda **bes** (Şem‘î Divanı, Gazel 80, Mısra 4). [bes,]

Dem-i ‘isî lebünden bir nefesdür
Lebünden bir nefes biñ câne **besdür** (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 4). [besdür, -dür]

besî: Çok, birçok.

Hîçkes der vâdi-i 'ışk-ı tu yâr-i men ne-şûd

Ġam **besî** ħordem velî kes ġam-ġüsâr-ı men ne-şûd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 2). [besî,]

besle-: Mecazi anlamda, gittikçe etkili hale gelmek, gelişmek.

Ey şeh-i mülk-i kerem luţfûñ olursa mi'mâr

Besledükçe çemen eţfâlini bu nüh âbâ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 106). [besledükçe, -dükçe]

beter ol-: Çok daha fenâ olmak.

Âh kim maĥv oldu yaşımden vücûdüm ser-be-ser

Yâ ilâhî **olmasun** hiç kimseler benden **beter** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 6). [beter olmasun, -ma, -sun]

beyâbân: Çöl, sahra.

Cihâne yol keser Ferhâd-veş küh-ı maĥabbetde

Şu kim Mecnûn gibi kaç' eyledi 'ışkuñ **beyâbânın** (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 8). [beyâbânın, -ın]

beyân eyle-: Açıklamak.

Her nihâl-i râst **eyler** fe'staķim sırrın **beyân**

Oldı serv-i istikâmetle müzeyyen bâġ-ı dîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 89). [beyân eyler, -r]

beydak: Satrançta piyade (piyon) denilen taş.

Naţ'-ı cemâl üzre sürüp ĥâl **beydakın**

Mât eyledi cihânı açup şâh-vâr ruĥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 5). [beydakın, -ı, -n]

beyt: Beyit, iki dizeden oluşan nazım birimi. II Ev, hane.

Sözinüñ **beyti** serây oldu kaçâyid şehri

Beg geçinse n'ola 'âşık daĥı dîvânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 9). [beyti, -i]

beytü'l-ĥarâm: Kabe.

Güşe-i meyĥâneler **Beytü'l-ĥarâm** olmaķ gerek

Sâķiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 19). [beytü'l-ĥarâm,]

bezen-: Süslenmek, donanmak.

Bezenmiş bezm-i ĥüsnüñ cām elüñde

Süre gör sâķiyâ devrân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 5). [bezenmiş, -miş]

Neden inceldi mâh-i nev ne içün böyle lâġerdür

Cemâli 'ıydgâhında **bezenmiş** şâhid-i 'ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 16). [bezenmiş, -miş]

Fenzurû âyetini eyledi bülbül tekrâr

Gülbün-i sebz **bezendi** gül-i ĥamrâler ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 12). [bezendi, -di]

bezl it-: Bol bol, cömertçe vermek, esirgemedi vermek.

Āşef-i devr ü zemān şāhib-i temkīn ü vekār

Dem-be-dem ehl-i şafā bezmine **bezl itmek** için (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 50). [bezl itmek, -mek]

bezl ol-: Çok çok vermek, bolluk.

Şol kadar **bezl oldu** enva'ı ni'am bezm ehline

Sükkeri ni'metlerüñ yinmege gelmez nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 39). [bezl oldu, -dı]

bezm: İçkili, eğlenceli yiyip içme ve sohbet meclisi.

Şem'î ruḥüñle oldu gönül cāmı pür-sürür

Cān **bezm** cām-ı la'lüñ ile oldu pür-şafā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 8). [bezm, -i]

Şem'iyā **bezm** cemāl-i gülden olursa cüdā

Nergesüñ başında tāt-i zer olur 'ayn-ı 'azāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 13). [bezm,]

Bezminde 'ışkuñ olmadı şadr ü şaff-ı ni'āl

Kimden dilerse sākī-i 'ışk itdi iftitāḥ (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 7). [bezminde, -i, -n, -de]

Ayağ üzre ṭurur **bezmüñde** şem'üñ

Yanar odlar başında ḥidmeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 3). [bezmüñde, -üñ, -de]

Ne aşş 'āşıka mülk-i cihānüñ şems ü māhından

Gönül **bezm** çerāğın yakmağa bir meh-liḳā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6). [bezm, -i]

Cānler eritdi Şem'î-yi pür-süz şevk ile

Tā kim getürdi **bezmüñe** bir şî'r-i cān-güdāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 20). [bezmüñe, -üñ, -e]

Bezm içre meye şundi elin kıldı nevāziş

Bir deste güli eyledi mestāne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 5). [bezm,]

Ne koyarsın kulağına sākī

Bezme geldükce reng alır şişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 4). [bezme, -e]

N'idügin añlayasın Şem'inüñ ey māh-cebīn

Zühreyi indüricek **bezmüñe** efgānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 14). [bezmüñe, -üñ, -e]

Bezmüñde ḥāk olanüñ bir cür'asıyçün ey şeh

Her zerresi virür fer' cām-ı cihān-nümāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 11). [bezmüñde, -üñ, -de]

Bezm olmuş idi cennet ü ḥūrī nigārler

Kevşer yirine içdügi Şem'î şerāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 11). [bezm,]

Dün gece **bezmimiz** yine pür-āfitāb idi

Her cām 'aks-i ḥüsñ ile bir māh-tāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 1). [bezmimiz, -i, -müz]

Sipend encüm şafaḳ āteş hilāl ol **bezme** micmerdür

Müzeyyen itdi dünyāyı ser-ā-ser 'ıyd-i sulṭānī (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [bezme, -e]

Bu gün ehl-i şafâ **bezmi** gıdâsı rûh-perverdür
Hayâlün her kişünün n'ola çeşminde revân olsa (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 69). [bezmi, -i]

Ya hüd cân **bezmine** dil bağbânı armağan için
Virür bir deste gül Firdevs-i gülzâr-i feşâhetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 19). [bezmine, -i, -n, -e]

İtdi gül pâdişehi taht-ı zebercedde karar
Câmleridür ki döner ay ü güneş **bezminde** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 44). [bezminde, -i, -n, -de]

Âşef-i devr ü zemân şâhib-i temkîn ü veķâr
Dem-be-dem ehl-i şafâ **bezmine** bezl itmek için (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 50). [bezmine, -i, -n, -e]

Nitekim ehl-i şafâ **bezmini** câm-ı gül-nâr
Gönce-i zanbak uyarsa n'ola şem'-i kâfûr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 29). [bezmini, -i, -n, -i]

Mürüvvet ehli **bezmi** gibi gülşen rûh-perverdür
Dür-efşânlıklar eyler gül gibi her şâh gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 27). [bezmi, -i]

Alup ağzına yâd itmezdi hergiz **bezmini** Cemşid
Geçerdi kendü cânından göreydi Cem bu devrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 75). [bezmini, -i, -n, -i]

Baş kor gelür ayağına gün gibi kelleler
Bezmüñde nice mâh-i melâhet şeker taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 6). [bezmüñde, -üñ, -de]

Ağzın açmış gönçeler gül bezminün hayrânıdır
Gönce-i zanbak bu **bezmüñ** şem'-i nûr-efşânıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 4). [bezmüñ, -üñ]

bezm ehli: İçki ve eğlence meclisine katılanlar. II Aşıklar.

Şol kadar bezl oldı enva'-ı ni'am **bezm ehline**
Sükkeri ni'metlerün yinmege gelmez nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 39). [bezm ehline, -n, -e]

Gün gibi germ eylesün **bezm ehlini** peymâneler
Güm güm ötsün na'ra-i 'uşşâkden hum-hâneleler (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 9). [bezm ehlini, -n, -i]

bezm id-: Eğlence meclisi düzenlemek.

İdince 'azm-i rezm eyler hilâli mihre hem-sine
İde çün **bezm ider** hem-dem hilâle mihr-i raḥşânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 40). [bezm ider, -er]

bezmgâh: Sohbet, işret meclisi.

Mürüvvet **bezmgâhında** şu deñlü inbisât itdüñ
Tekellüf areden gitdi cihân oldı Süleymânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 73). [bezmgâhında, -ı, -n, -da]

bezm-i cân-fezâ: Cana hayat veren meclis.

Sürüp cennet şafâsını o **bezm-i cân-fezâ** içre
Bulurlar iki 'âlem zevkını bir câm-ı 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 45). [bezm-i cân-fezâ,]

bezm-i cennet: Cennet meclisi.

Behâr olur açılır her kişinüñ gül gibi görñli
Yağar cân içre her meclis çerâğı **bezm-i cennetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 44). [bezm-i cennetden, -den]

bezm-i devlet: Devlet meclisi.

Salṭanet cāmı muşaffâ **bezm-i devlet** bî-keder
Cām-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 15). [bezm-i devlet,]

bezm-i gam: Gam, keder meclisi.

Ney gibi bağrın delüp yillerle nālân olmayan
Bezm-i gamde ‘âşıkuñ âhın şanur bād-ı hevâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 10). [bezm-i gamde, -de]

Bezm-i gamde inleyüp hem-demlük eyler her nefes
Nâle-i ‘uşşâka olmaz ney gibi feryâd-res (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [bezm-i gamde, -de]

bezm-i gül: Gül meclisi.

Zevk-i zir ü bem dehed der **bezm-i gül** ‘uşşâk rā
Bülbül ez bang-i bülend ü kumri ez şavt-i hâzîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 21). [bezm-i gül,]

Mest şüd bülbül zi cām-ı çeşm-i hüd der **bezm-i gül**
Hemçü nerges der çemen ez sâğır-i ‘ayne’l-yaķîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 23). [bezm-i gül,]

bezm-i gülşen: Gül bahçesi meclisi.

Bu rüşendür ki **bezm-i gülşen** anlarla münevverdür
Nitekim gülşen ü bağ ü behâruñ cüy-bâr oldu (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 13). [bezm-i gülşen,]

bezm-i hüsn: Güzellik meclisi. II Sevgilinin yüzü.

Yanmağa ‘ışk odına pervâne eyler âdemi
Bezm-i hüsnüñ şem‘idür tûmâr-ı eş‘ârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 12). [bezm-i hüsnüñ, -üñ]

Bezenmiş **bezm-i hüsnüñ** cām elüñde
Süre gör sâkiyâ devrân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 5). [bezm-i hüsnüñ, -üñ]

bezm-i ‘ıyş: Bayram meclisi.

Her şarefdin bezl idüp zevk u şafâ ni‘metlerin
Bezm-i ‘ıyşa yazdılar k’ola se‘âdet ‘işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 30). [bezm-i ‘ıyşa, -a]

bezm-i kesret: Dünya meclisi.

Bezm-i kesretten ayağı götürüp vahdet için
‘Azmi-î ḥalvet idelüm şem‘-i şebistânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 11). [bezm-i kesretten, -den]

bezm-i lutf: Cömertlik, ihsan meclisi.

Nitekim pür-ferahdûr **bezm-i lutfüñ**
Cefâden guşşe yokdur guşşeden gam (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 7). [bezm-i lutfüñ, -üñ]

Bezm-i luṭfūn şem‘idür innā hedeynāhü’s-sebīl

Meclis-i fazlūn çerāğıdır hüden li’l-müttekīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 69). [bezm-i luṭfūn, -üñ]

bezm-i maḥabbet: Aşk, sohbet meclisi.

Sākiyā **bezm-i maḥabbet** suḥt ser-tā-pā merā

‘Āḳbet goftā ki Şem’î dāğ-dār-ı men ne-şūd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 9). [bezm-i maḥabbet,]

Görince **bezm-i maḥabbetde** yandugum sāḳī

Didi ki Şem’îyi biz de ne şān imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 13). [bezm-i maḥabbetde, -de]

bezm-i miḥnet: Eziyet meclisi.

İçegör **bezm-i miḥnetde** maḥabbet cāmını Şem’î

Ḥasūdūn bağırı kan olsun ‘adū içsün ciger kanın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 13). [bezm-i miḥnetde, -de]

bezm-i şafā: Eğlence meclisi.

Salṭanet meh-veşleri çalup semā‘ eyler yine

Rakşe girdi çerḥ urup **bezm-i şafā** cem‘iyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 22). [bezm-i şafā,]

Görmemiş Cemşid ü Cem **bezm-i şafāsı** ḥāletin

Gelmemiş devr-i zemāne cāmınūñ keyfiyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 43). [bezm-i şafāsı, -sı]

bezm-i şāh: Padişah meclisi.

Hāle vü māhı gören şanur ki **bezm-i şāhde**

Nüş idüp cāmın koyar sāḳī-i devrān koynına (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 7). [bezm-i şāhde, -de]

bezm-i vaḥdet: Vahdet, birlik meclisi.

Şular kim ‘ıyd-i aḏḥā-yi vefāde itdi cān ḳurbān

İçüp cām-ı şafāyı buldılar cān **bezm-i vaḥdetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 8). [bezm-i vaḥdetden, -den]

bezm-i vuşlet: Sevdigine kavuşma meclisi.

Yaḳarlar **bezm-i vuşletde** kişiyi Şem’î meh-rüler

Hilāl-ebrū güzellerle ırakdan merḥabā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 9). [bezm-i vuşletde, -de]

bezm-i yār: Sevgilinin meclisi.

Şem’iyem zāhid beni men‘ itme **bezm-i yārden**

Yanmağa mūm olmışamdur kār itmez baña pend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 17). [bezm-i yārden, -den]

bezm-i zemān: Zamanın meclisi.

Bezm-i zemāne şem‘-i ruḥūñ virmese ziyā

Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafā (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 1). [bezm-i zemāne, -e]

bezzāz-ı nesīm: Rüzgarın bezcisi.

Açdı gül ẖācesinüñ tengini **bezzāz-ı nesīm**

Oldı bāzār-i çemende yine bülbül dellāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 15). [bezzāz-ı nesīm,]

bī-bāk eyle-: Korkusuzca yapmak.

Kim yaķar kendüyi 'ışķ odına pervāne gibi

Bunu eylerse yine Şem'î-yi **bī-bāk eyler** (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 14). [bī-bāk eyler, -r]

bī-bedel: Eşsiz, benzeri olmayan.

Sevdā-yi zülfine çün anüñ Şem'î düşdi dil

Abdāl iderse tañ midur ol **bī-bedel** beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 10). [bī-bedel,]

Kimüñ kim toĝdı başına şems-i nehār-ı luţf

Ey 'ilm ü ẖilm ü fazl ile bī-mişl ü **bī-bedel** (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [bī-bedel,]

bī-behā: Kıymetsiz, değersiz.

İzüñ tozını miske cismüñi cāne tartañ

Cān Yūsufını şatdı bī-ķadr ü **bī-behāye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 6). [bī-behāye, -y, -e]

bıçaĝ: Bıçak.

Ķan olursa ĝamzesi tiĝinden ey dil azdūr

Saña kim dir varasın mestüñ **bıçaĝı** üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 6). [bıçaĝı,]

bī-cān eyle-: Cansız bırakmak.

Ķāfil olma seni bir naķş ile **bī-cān eyler**

Şaķın aldanma göñül ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 3). [bī-cān eyler, -r]

bī-çāre: Çaresiz, düşkün, zavallı.

Her ķişi bir kez ölüñ **bī-çāre** Şem'î her nefes

Böyle olur zāhidā ehl-i maķabbetde fenā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [bī-çāre,]

Āh kim göñlüm benüm ol dil-rübālar çaķdılar

Şem'-veş **bī-çārenüñ** cānine odlar yaķdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 2). [bī-çārenüñ, -nüñ]

Zāhid ki zühd ü şavm ile perhīze tayanur

Bī-çāre gör ki ẖālet-i 'ışķı yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [bī-çāre,]

Şem'î-yi **bī-çāreden** men' eylemezsin la'lüñi

H̱āşelillāh sen mürüvvet kānısın Yūsufcuĝum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 13). [bī-çāreden, -den]

Düşdi göñlüm 'āķıbet ĝamzeñ ucından ẖançere

N'eylesün **bī-çāre** kim ķahr ile geçdi cānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 10). [bī-çāre,]

bīdār: Uyanık.

H̱āb-ı ĝāfletden uyanmaz Şem'iyā baķtüñ senüñ

Giceler tā şubķ olınca gerçi kim **bīdārsın** (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 10). [bīdārsın, -sın]

bidār eyle-: Uyandırmak.

Anı kim **eylemeye** mihr-i ‘ināyet **bidār**

Ġonce-veş bağrumı ılan eyledi gülzār-i cihān (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 101). [bidār eylemeye, -me, -y, -e]

bî-dil: Gönlü ve iradesi elden gitmiş. II Âşık.

Şem‘iyem cām-ı maḥabbetden ḥurūş itdüm yine

Ḥām olan **bî-dillerüñ** rağmına cūş itdüm yine (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 42). [bî-dillerüñ, -ler, -üñ]

bigāne: Aşına olunmayan, yabancı, el.

Ol perî-peyker melek-ruḥsār elinden āh kim

Eyledi benden beni **bigāne** olmaz aşinā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 6). [bigāne,]

bigi: Gibi, benzer.

Gülşen-i bâğ-ı leṭāfetde kādūñ **bigi** daḥi

Rāstî luṭf ile bir serv-i dilārā mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 3). [bigi,]

Çok varurlar ser-i küyüñne senüñ bî-ser ü pā

Hiç benüm **bigi** varur bî-ser ü bî-pā mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 6). [bigi,]

Gül yüzüñçün giceler şubḥe deġin zār ü nizār

Cān virür gülşen-i küyüñde benüm **bigi** hezār (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 2). [bigi,]

Hevā-yi pāy-i büseñle düşüp yollarda ḥāk oldum

Bulınmaz ‘ışk yolında benüm **bigi** bir efkende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 6). [bigi,]

Diyimez biñde birin olsa benüm **bigi** hezār

Gösterürdi niçe ebkar-ı me‘ānî şüret (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 83). [bigi,]

bî-ḥaber: Habersiz. II Kendinden geçmek.

‘Aceb zāhid miyem yā büt-perestem

Özümden **bî-ḥaberven** şöyle mestem (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 36). [bî-ḥaberven, -ven]

bi-ḥamdillāh: "Allah'a şükürler olsun." anlamında kullanılan dua sözü.

Der-ḥaḳḳ-ı Sulṭān Süleymān ‘aleyhi raḥmeti ve’l-ḡufrān

Bi-ḥamdillāh bu gün kadr ile ‘ālem ‘ıyd-i ekberdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 2). [bi-ḥamdillāh,]

Şafā vü zevk ile irdük sürür-ı ‘ıyd-i cān-baḥşe

Bi-ḥamdillāh ki maḥrūm olmaduk bu ‘ızz ü devletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 6). [bi-ḥamdillāh,]

Sākiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır

Gülşen-i ḥüsnüñ **bi-ḥamdillāh** açıldı gülleri (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 26). [bi-ḥamdillāh,]

biḥār-i luṭf: Lütf denizleri.

Bulsa geçerdı yire ḥayāden **biḥār-i luṭf**

Ḥikmet degül mi meḥār-ı şāh ü gedāyiken (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 9). [biḥār-i luṭf,]

bî-hisâb: Sayısız, hesapsız, pek çok.

Nây rûh-efzâ olup ‘âlem dirildi **bî-hisâb**

Rûz-ı mahşerden nişân oldu bu sözün keşreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 49). [bî-hisâb,]

bihîşt-i câvidân: Sonsuz cennet.

Nev-behâr-ı devletet hemçün **bihîşt-i câvidân**

Z’âfet-i bād-ı hevâdis tâ ebed bādâ emîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 93). [bihîşt-i câvidân,]

bî-hûş ol-: Kendinden geçmek, kendini kaybetmek.

Bu gün zevk u şafâlar eyledi cûş

Niçe âşüfte diller **oldı bî-hûş** (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 56). [bî-hûş oldu, -dı]

bî-kadr: Değersiz, itibarsız.

İzûn tozını miske cismüñi câne tartan

Cân Yüsufını şatdı **bî-kadr** ü bî-behâye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 6). [bî-kadr,]

bî-karâr it-: Kararsız etmek.

Gönlümi itdi zülfi gibi tarmâr ruh

‘Aqlımı aldı **itdi** beni **bî-karâr** ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 2). [bî-karâr itdi, -di]

bî-karâr ol-: Kararsız olmak.

Nesîm-i şubh âşüfte gezer tağlarda ser-gerdân

Hevâ-yi zulf-i dilberle delürmiş **bî-karâr olmuş** (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 8). [bî-karâr olmuş, -mış]

Sergeşte olsa tañ mı gönül **bî-karâr olup**

Aldı ‘inân-ı şabrüm elümden o şeh-süvâr (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 9). [bî-karâr olup, -up]

bî-keder: Üzüntüsüz, kedersiz.

Salṭanet cāmı muşaffâ bezm-i devlet **bî-keder**

Cām-ı Cem şun sâkiyâ Sulṭân Süleymân devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 15). [bî-keder,]

bil-: Anlamak, değerlendirmek, takdir etmek.

Ayağun toprağını cānâ göreliden gözlerüm

Hak **bilür** dünyâ gibi çıkdı gözümden tütüyâ (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [bilür, -ür]

Cihân keyfiyyetinün **bildi** hâlin

Aña kim ‘ışk cāmı virdi hâlet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 11). [bildi, -di]

Bir zerre mihrün aňlamadı ‘aql-ı hurde-bîn

Mâhiyyetüñi **bilmedi** ey mâh mümkinât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 12). [bilmedi, -me, -di]

Bilmezdi kimse sırrını gâlib nihân idi

La‘lünle geldi şürete ser-çeşme-i hayât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 5). [bilmezdi, -mez, -di]

Keyfiyyetini zerrece **bilseydi** sākiyā

Öykünmez idi la'lüñe ser-çeşme-i hayāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 13). [bilseydi, -se, -y, -di]

Bilür 'ālem bu 'ışkuñ lezzetini

Yürü var Şem'iyā sen saña pend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 9). [bilür, -ür]

Ey şeker-leb Hâk **bilür** kim cān-ı şirinden leziz

Nükte-i la'lünden itmek ehl-i 'irfān ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [bilür, -ür]

Bād-ı āhüm gökde egmişdür nihāl-i Sidreyi

Bilmezem yā Reb n'ičün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [bilmezem, -mez, -em]

Ey melek-simā seni bir lahze göstermez baña

Bilmezem n'ister 'aceb benden sipihr-i kine-ver (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 4). [bilmezem, -mez, -em]

Leşker-i ğam dostum her yañeden elbir idüp

Bu dil-i vîrānemün **bilsem** nesin yağma ider (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 10). [bilsem, -se, -m]

Güneş bālın felek altun beneklü cāme-ḥ'āb olsa

Bilürseñ hālünü şüfi saña bir büriyā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [bilürseñ, -ür, -se, -ñ]

Mey gibi cūşa gelüp ney gibi efgān iderüz

N'idügin kimse bizüm **bilmedi** keyfiyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 8). [bilmedi, -me, -di]

Qo beni yelteme ey dil kerem it hüblere

Ṭālī'üm ben **bilürem** kimse baña yār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 10). [bilürem, -ür, -em]

Cām-ı 'ışkuñ ne şorarsın baña keyfiyyetini

Zāhidā çünkü **bilürsin** buña ikrār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 12). [bilürsin, -ür, -sin]

Benüm rūḥ-ı revānüm sîneye gel

Bilürsin çünkü cān olmaz bedensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 10). [bilürsin, -ür, -sin]

Cefā vü cevrüñi ḥadden aşurma Şem'iyē raḥm it

Bilürsin ey perî-peyker güzellük pâydar olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 10). [bilürsin, -ür, -sin]

İki 'ālemde cemāl ise murādün yāri gör

Zāhidā **bilsem** nedür saña bu sevdāden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 12). [bilsem, -se, -m]

Nokta qor meygün lebüñe eyleyüp şüfi ğalet

Hām olur cām üzre her kim **bilmeyüp** korsa nuḳaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2). [bilmeyüp, -me, -y, -üp]

Zerrece **bilmez** lebün kılca miyānün anlamaz

Biñ yararsa ger kılı diḳḳatle fikr-i mû-şikāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 9). [bilmez, -mez]

Çün işiginde yārün ben ḥāksāre yir yok

Bildüm ki yirde gökde hergiz qarāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 2). [bildüm, -dü, -m]

Hāk-i pâyün gözüme tursun eger **bilmez** isem

Gözlerün zaḥm urduğınca la'lün ekdügi nemek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 3). [bilmez, -mez]

Şerāb-ı la'lıñi sākī ne cān imiş **bildük**
Göñülde hālet ü tende revān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 1). [bildük, -dü, -k]

Şerāb-ı la'lıñi sākī ne cān imiş **bildük**
Göñülde hālet ü tende revān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 2). [bildük, -dü, -k]

Göñülde çünki mehekdür şerāb-ı hālet-i 'ışk
Şekerde lezzet ü neyde figān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 4). [bildük, -dü, -k]

Behā-yi hüsñüñi arturdı mihrüñ ammā kim
Metāc-ı vaşlıñe hicrān ziyān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 6). [bildük, -dü, -k]

Bir anda 'aqlımız aldı şerāb-ı la'ı-i lebüñ
Bizümle şöhet-i hüsñüñ bir ān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 8). [bildük, -dü, -k]

Kitāb-ı āyet-i hüsñüñ gelince itdi temām
Haṭuñ fitne-i āḥir zemān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 10). [bildük, -dü, -k]

Dehānı yoqlığına zerre deñlü yok şüphe
Miyānı kılca belürmez gümān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 12). [bildük, -dü, -k]

Görince bezm-i maḥabbetde yandüğüm sākī
Didi ki Şem'îyi biz de ne şān imiş **bildük** (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 14). [bildük, -dü, -k]

Bilmedi n'eydüğün iksir-i ḥayāt-ı ebedi
Ayağun toprağın ol kim göre dünyāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 5). [bilmedi, -me, -di]

Ney gibi bağrüm delüp inletme her dem ey felek
Çün **bilürsin** yirde kalmaz āh ü efgānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 10). [bilürsin, -ür, -sin]

Çekmeyenler kāmēt ü zülf ü dehānüñ cevriñi
Bilmedi 'ālemde hergiz n'eydüğün derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [bilmedi, -me, -di]

Hercāyilikde gün gibi hiç yokdur eksügüñ
Māhiyyetüñ **bilindi** senüñ ey kamer temām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 4). [bilindi, -in, -di]

Ḥālūmi añladılar āh-i ciger-süzumdan
Bildiler n'eydiğümi nāle vü efgānümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 10). [bildiler, -di, -ler]

Meh-i nev gibi qaddini düta idüp diler 'özrin
Güneş yüzlüm meh-i tābān **bilüp** yanüñde noqşānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 12). [bilüp, -üp]

Uyup her serv-reftāre ne ister **bilmezem** Şem'î
Düşüp küy-i ḥarābāte gezer meyhāne meyhāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 13). [bilmezem, -mez, -em]

Bulanmadın tırılmadı gitdi gözüm yaşı
Bilmedi kimse ḥālī nedür mācerāsı ne (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 10). [bilmedi, -me, -di]

Aldanma ey göñül bu cihānüñ şafāsına
Degmez vefāsı çünki **bilürsin** cefāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 2). [bilürsin, -ür, -sin]

Yār ile esrārımı bir kimse hergiz **bilmese**

Kāşki cümle cihān mest olsa huşyār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 3). [bilmese, -me, -se]

Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-kāl ile

Hayretde kaldı **bilmedi** 'ışkuñ maqālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 8). [bilmedi, -me, -di]

Zāhid göreydi bir gice yārūñ cemālını

Ṭa'n eylemezdi 'aşıka **bilürdi** hālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 2). [bilürdi, -ür, -di]

Ol şanem cevri ü cefā mecmū'asın ezber okır

Söyleseñ **bilmez** geçer mihr ü vefā destānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 4). [bilmez, -mez]

N'içün mahrūm olam ben hūd sözüm vaşfūñde şekkerdür

Bilürler hālūñi şāhib-keremler nükte-dānlerdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 80). [bilürler, -ür, -ler]

Āşefā şöyle idüpdür beni ğam zār ü nizār

Bilimez hālūmi kimse benüm illā ki Ḥudā (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 90). [bilimez, -i, -mez]

Biledür zāt-ı şerīfūñle kulüb-ı ahrār

Ayağūñ toprağını **bilmedi** iksir-i murād (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 78). [bilmedi, -me, -di]

Bildi bu 'ömr bāğını kim bī-şebāt-imiş

Gitdi cināne seyr içün ol serv-i gül-'izār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 29). [bildi, -di]

Hayrete vardum geçerken serv-i nāzüm şu gibi

Nice geçdi **bilmedüm** hayfā bu 'ömr-i nāzenin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 50). [bilmedüm, -me, -dü, -m]

Çü āteş germ ola nerm olur āhen

'Aceb **bilsem** n'içün nerm olmadūñ sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 48). [bilsem, -se, -m]

İçenler cām-ı 'ışkuñ şerbetini

Bilür 'ışk ehlinūñ keyfiyyetini (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 38). [bilür, -ür]

Ne hācet saña ğayri nesne dinmek

Bilürsin kim olur çıkmakda inmek (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 94). [bilürsin, -ür, -sin]

Bilürsin āfitābūñ var zevāli

Bilürsin māh-i bedrūñ var hilāl-i (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 92). [bilürsin, -ür, -sin]

bilāl: İslâmiyet'i ilk kabul edenlerden ve bunu açıktan ilan eden ilk yedi kişiden biridir.

Secde kılmış kaşı mihrābına hāl-i siyehi

Şanasın kim harem-i Ka'beye yüz sürdi **Bilāl** (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 8). [bilāl,]

bilāl-i habeşi: İslâmiyet'i ilk kabul edenlerden ve bunu açıktan ilan eden ilk yedi kişiden biridir.

Didiler hāl-i siyehkārūñe haddūñde görüp

Gül dirür gülşen-i cennetde **Bilāl-i Habeşi** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 8). [bilāl-i habeşi,]

bile: "-da/-de, dahi" anlamında bir bağlaç.

Şem‘î cihānden al **bile** git tîğ-i zaḥmını
Ġurbetde yārden saña ol yādigār olur (Şem‘î Divanı, Gazel 65, Mısra 9). [bile,]

Bile oldukça ğam-ı ‘ışk ile miḥnet bākī
Saña olsun bu şafā devlet ü ‘izzet bākī (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 1). [bile,]

Gönderi çıktı **bile** bende vü şehri vü ğarīb
Seni ısmarladuk Allāha didi bāy ü gedā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [bile,]

bilin-: Anlaşılmaq, öğrenilmek; tanınmaq.
Mācerā-yi ğam **bilindi** giryesinden ‘āşıkun
Şāhid ol ma‘niye sīmāsındaki gevher yiter (Şem‘î Divanı, Gazel 69, Mısra 7). [bilindi, -di]

Benden **bilindi** dünyede derd ü belā-yi ‘ışk
Senden yayıldı ‘āleme ey serv-i nāz nāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 5). [bilindi, -di]

billāh: “Allah için, Allah hakkı için” anlamında bir yemin sözü.
Ḥālını ‘arz ide ben ḥākūñ eger bād-ı şabā
Gelmesün göñlüne **billāh** şaḥın ey şāh ğubār (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 4). [billāh,]

Eyā sākī getir **billāh** bāde
Uralum kār-bār-ı ‘aqlı bāde (Şem‘î Divanı, Gazel 157, Mısra 1). [billāh,]

Derd ü ğam-ı nigār ile yitdi benüm baña
Billāhi diñ ṭabibe gelüp zaḥmet itmesün (Şem‘î Divanı, Gazel 131, Mısra 8). [billāhi,]

bilmezem: Bilmiyorum.
Nice zühd ü nice taḳvā ne dirsın **bilmezem** şūfī
Behār eyyāmı gül vakti benüm göñlüm şerāb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 11). [bilmezem,]

İrmedüm cānler virüp bu derdümün dermānına
Bilmezem yā Reb benüm bu derdümün dermānı ne (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 2). [bilmezem,]

Bilmezem yā Reb nedendür kim bu dehr-i pīre-zen
‘Āşık-ı dil-ḥastenün aşlar yırmış şanına (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 7). [bilmezem,]

Bilmezem derd-i derünüm kime idem izḥār
Rüz ü şeb her kişi dildāriyle ‘işretde (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 91). [bilmezem,]

bimār: Hasta.
Ola kim bir gün soraydı ḥāṭırım nāgeh diyü
Yıllar oldu istemez timārı **bimārün** senün (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 12). [bimārün, -ün]

bimār id-: Hasta etmek, hastalandırmak.
Çeşm-i maḥmürün ‘aceb **bimār ider** ‘āşıkları
Sākiyā cām-ı lebünden gerçi kim dermān aḥar (Şem‘î Divanı, Gazel 62, Mısra 9). [bimār ider, -er]

bīmār ol-: Hasta olmak.

Şöyle **bīmār olmışam** efkār-ı çeşm-i yār ile

Cümle ‘ālem ger ṭabīb olursa itmezler ‘ilāc (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 3). [bīmār olmışam, -mış, -am]

Olur nerges gözüñden eyile **bīmār**

Düşer miskîn ‘aşāye çār ü nā-çār (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 15). [bīmār olur, -ur]

bīmār-ı yār: Sevgilinin hastalığı.

Var ey ṭabīb derdüme emsem buyurma kim

Bīmār-ı yār olucağum baña hoş gelür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 8). [bīmār-ı yār,]

bīmārılık: Hastalık. II Dertlilik, kederlilik; aşırı düşkün, tutkun.

Kararmışdur gözi **bīmārılıkdan**

Şarmışdur özi ğam-ı ħārılıkdan (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 17). [bīmārılıkdan, -dan]

bī-misl: Benzersiz, eşi benzeri olmayan.

Kimüñ kim toğdı başına şems-i nehār-ı luṭf

Ey ‘ilm ü ḥilm ü fazl ile **bī-misl** ü bī-bedel (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [bī-misl,]

bin: Bin, pek çok.

Teşne gönlüm ḥazz ider peykânlerüñden döstüm

Şanasın bir kaṭresi **biñ** çeşme-i cāndür baña (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 14). [biñ,]

‘Āşık odur ki eyleye bir nāze **biñ** niyāz

Ma‘şuk odur ki eyleye **biñ** cevre bir vefā (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 5). [biñ,]

‘Āşık odur ki eyleye bir nāze **biñ** niyāz

Ma‘şuk odur ki eyleye **biñ** cevre bir vefā (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 6). [biñ,]

Zerrāt-ı ḥāk-i pāyüñe mülk-i cihān nişār

Her gün yüzüñi görmege **biñ** cān ü ser fidā (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 6). [biñ,]

Bir nefesde baḥş ile **biñ** mürdeyi iḥyā ider

‘İlm-i iḥyāde kim eyler la‘l-i cānān ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 7). [biñ,]

Şem‘iyem **biñ** cān ile meddāḥ-ı āl-i Aḥmedem

Sen Ḥasen ḥüsninde itsem n’ola Ḥassān ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 13). [biñ,]

Ḥokḫa-i yāḳūt-ı pür-dürrüñ açarsın mührini

Gül gibi ey ğonce-leb itdükce **biñ** nāz ile ḥand (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 16). [biñ,]

Biñ cevre bir vefā nedür ey yār-i dil-nevāz

Kim çok görürsin anı idersin aña da nāz (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 3). [biñ,]

Mesned-i ḥüsn üzre gel yüz ‘izz ile **biñ** nāz ile

Bülbülüñ yiri kafesdür āşiyāñı ḥār ü ḥes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 11). [biñ,]

Şem‘î ruḥınüñ zikri nûr âyetidür dilde
Biñ cān ile dil eyler bu vird-i zebānden ḥaz (Şem‘î Divanı, Gazel 91, Mısra 10). [biñ,]

Aldı **biñ** şiveyle gönümi bir nâzı güzel
Fitne-i devr-i kamer ğamze-i ğammâzı güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 109, Mısra 1). [biñ,]

Yâr bakmaz yüzine derd ile **biñ** kan ağlasun
Ġonce-veş tıdurmayan dürr ile mercân koynına (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 3). [biñ,]

Zebān-ı kilik-i lutfi lüle-i ser-çeşme-i cāndür
Berî eyler anüñ bir kaṭresi **biñ** cānı zulmetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 36). [biñ,]

bin-: (Ata) binmek.

Tiğ-i himmet kuşanup **bindi** se‘âdet atına
Geydi ğayret zirihin ol şeh-i Cemşid-ķabā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [bindi, -di]

biñ baş bir pula: Bini bin paraya; pek çok ve ucuz.

Nakd-i eşk ile gönül degmeye olma yoldaş
‘İşk yolında şaķın **bir pula** olur **biñ baş** (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 2). [biñ baş bir pula,]

biñ başlu ejder: Bin tane başı olan efsanevî, korkunç ve pek büyük bir hayvan, büyük yılan.

Gözüme gösterür **biñ başlu ejder**
Şaçüñüñ her kılın ol çeşmi cādū (Şem‘î Divanı, Gazel 141, Mısra 13). [biñ başlu ejder,]

biñ biñ: Binlerce, pek çok.

Hey ne zālimdür gözüñ cānā ruḥüñ devrinde kim
‘Āşık-ı dil-ḥasteyi her demde **biñ biñ** pāreler (Şem‘î Divanı, Gazel 56, Mısra 14). [biñ biñ,]

biñ cān: Bin can. II Binlerce can.

Dü‘ā-yi devletüñ eyler şehā **biñ cān** ile Şem‘î
Velikin zehr-i ğam nüş itmek ile geçdi devrānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 59). [biñ cān,]

Ey gönül ‘ıyş it şerāb-ı la‘l-i cānān devridür
Cür‘ası **biñ cān** deger cām-ı mey-i cān devridür (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 2). [biñ cān,]

biñ dürlü: Birbirinden çok farklı, pek çok, çeşit çeşit.

Nitekim bülbül ide ğonceye **biñ dürlü** niyāz
Nitekim ğonce ide bülbüle şad ğunc ü delāl (Şem‘î Divanı, Gazel 112, Mısra 5). [biñ dürlü,]

Şadef-i ṭab‘-ı güher-zādüñne hem-tā mı olur
Ki dizer rişte-i nazma yine **biñ dürlü** le‘āl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 54). [biñ dürlü,]

biñ şüret: Binlerce şekil.

Felek âyînesinden gösterürler nice **biñ şüret**
Ne bilsün zāhid-i ḥod-bîn nedür ‘āşıklerüñ ḥālî (Şem‘î Divanı, Gazel 174, Mısra 7). [biñ şüret,]

binā-yi ‘izz ü devlet: Yücelik ve ululuk eseri.

Yıkılmaz haşre dek ‘adlün esāsı

Binā-yi ‘izz ü devlet oldu muhkem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 12). [binā-yi ‘izz ü devlet,]

biñde biri: Bir tanede bir, çok az.

Dükenmez **biñde birin** haşr olınca dir iseñ Şem’î

Dü‘ā kıl bir dü‘ā yegdür saña biñ biñ şikāyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 57). [biñde birin, -i, -n]

Diyimez **biñde birin** olsa benüm bigi hezār

Gösterürdi niçe ebkār-ı me‘ānī şüret (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 83). [biñde birin, -n]

bī-nihāyet: Nihayetsiz, sonsuz.

İhsānı **bī-nihāyet** anüñ luṭfı bī-şümār

Her nesne kim garīb ola ol mu‘teber olur (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 53). [bī-nihāyet,]

bī-niyāz: Hiçbir şeye ihtiyacı olmayan. II Allah.

Selāmet milketinde zāt-ı pākūñ

Hudāyı **bī-niyāz** itdi müsellemler (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 14). [bī-niyāz,]

bī-pā: Ayaksız. II Perişan, başıboş.

Çok varurlar ser-i küyüñe senüñ bī-ser ü pā

Hiç benüm bigi varur bī-ser ü **bī-pā** mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 6). [bī-pā,]

Şehr-i ‘ademde bī-ser ü **bī-pā** olur kamu

Tāc ü kabā begenmez iken niçe şehriyār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 9). [bī-pā,]

bir: Aynı, benzer, eş.

Dost medhinden ne şādī zemm-i düşmenden ne ğam

Fāriğ ü āzādeyem **birdür** yanümde medḥ ü zemm (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 2). [birdür, -dür]

bir ān: Bir an.

Bir anda ‘aqlımız aldı şerāb-ı la‘l-i lebüñ

Bizümle şöḥbet-i ḥüsñüñ **bir ān** imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 8). [bir ān,]

bir areye diril-: Bir yerde toplanmak, bir araya gelmek, buluşmak.

Dirilüp bir areye ehl-i vaḥdet

Dü‘ā-yi devletüñden urdılar dem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 17). [bir areye dirilüp, -üp]

bir avuç: Bir avuç dolduracak kadar.

Yaşüñi men‘ idimez Şem’î vücūdün fikri

Bir avuç ḥāk yolın bağlayamaz Ceyḥünün (Şem’î Divanı, Gazel 100, Mısra 14). [bir avuç,]

Bir avuç kan nedurur k'eyleyevüz anı dirîğ
Bir nefes cân nedurur k'olmaya cânâne fidâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 37). [bir avuç,]

bir bölük: Bir kısım, bir grup, birkaç.
Nice takrîr ideyin nakşuñı nakkâşlere
Reng alurlar dir isem **bir bölük** evbâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 2). [bir bölük,]

bir daği: Bir daha, yeniden, tekrar.
Tütüyâ minnetini çekmez idük iki gözüm
Ayağün toprağını **bir daği** görse gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 10). [bir daği,]

bir dâne: Biricik, eşsiz, kıymetli.
Mâh-rûler aresinde gün gibi **bir dânedür**
Hüşn ile devr-i kâmerde bir cihân fettânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 7). [bir dânedür, -dür]

bir dem: Bir an.
Ėark olurdun yaşuma **bir dem** kinâre gelmese
Ol boyı serv-i revânün ey gönül âzâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 7). [bir dem,]

Şol kadar nüş eylemiş dilber şerâb-ı nâzı kim
Şivesinden tırılmaz **bir dem** ayağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 4). [bir dem,]

bir deste: Bir tutam, bir demet.
Bezm içre meye şundu elin kıldı nevâziş
Bir deste güli eyledi mestâne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 6). [bir deste,]

bir el öñ: Hemen, olabildiği kadar ivedi, bir an evvel, bir gün önce, bir ayak önce.
Mağabbet meclisinde mest olanlar
Bir el öñdin götürmişler ayağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 8). [bir el öñdin, -din]

bir gün: Günün birinde.
Yıllar olmışdur ser-i küyünde ser-gerdânünem
Bu ne hikmetdür ki **bir gün** uğramaz rāhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 10). [bir gün,]

Dūd-ı āhı Şem'inün ser-keşlik eyler dem-be-dem
Korkaram **bir gün** irişür ey yüzi mähüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 12). [bir gün,]

bir içim suyidi: Çok güzel kadın. II Çok talı ve latif bir içimlik su; şifa olur umudıyla hastaya ölmenden önce verilen bir yudum su.
Sünüler hey'et-i mähî hābāb ol bahre migferdür
Şehā bahr-i nevalünden **bir içim suyidi** deryā (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 56). [bir içim suyidi, -y, -idi]

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem'i anün
Gün gibi yakdı veli her bî-vefâsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 13). [bir içim şuyından, -y, -ı, -n, -dan]

bir iki: Birkaç.

İşigün taşıyla egleyeyin

Bir iki gün bu oñmaduk başı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 4). [bir iki,]

bir iş: Herhangi bir iş.

Unutsun halk-ı 'âlem kışse-i Mecnûn ü Ferhâd

Didi bir iş ideyin kim cihânde dâstân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 10). [bir iş,]

bir kerre: Bir defa, bir defacık, sadece bir kez.

Büse-i la'lini 'ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra işitdüm aña dañi peşimân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 7). [bir kerre,]

Cân virürsem gam-ı yâr ile selâmüm iledüñ

Bâri bir kerre sögüp rûhumuzı şâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [bir kerre,]

bir kez: Bir defa, bir kerecik, bir defa olsun.

Her kişi bir kez ölüñ bî-çâre Şem'î her nefes

Böyle olur zâhidâ ehl-i mañabbetde fenâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [bir kez,]

Dâğ ile hicrân yakup deldi firâkın tîğ ile

Bir nâzerle itmedi zâlim gözün bir kez dilek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 12). [bir kez,]

bir kıla döndür-: Bir kıla benzemek. II Kıl gibi incecik olmak; çok zayıflamak.

Bezm-i gamde şanemâ kâmetümi çeng idüben

Cânümüz bir kıla döndürme midür kânünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 8). [bir kıla döndürme, -me]

bir kılca: Bir kıl kadar, pek az miktar.

Görmezse eger anı bir kılca kılur cânı

Göñlüm şu kadar eyler ol müy miyânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 5). [bir kılca,]

Kişi bir kılca 'ömrün yeg görürken iki 'âlemde

Ayağün tozına cânler virür terk itmege cânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 5). [bir kılca,]

bir kimse: Hiç kimse.

Yâr ile esrârumı bir kimse hergiz bilmese

Kâşki cümle cihân mest olsa huşyâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 3). [bir kimse,]

Bir perî yüzli melekdür iki 'âlemde murâd

Yoksa bu fânî cihânden almadı bir kimse dad (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 26). [bir kimse,]

bir lahze: Çok kısa bir an.

Hey kıyâmet gel beni bir lahze toprakdan götür

Bir qadem baş lutf idüp bu külbe-i ahzânüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 5). [bir lahze,]

Ey melek-sīmā seni **bir lahze** göstermez baña
Bilmezem n'ister 'aceb benden sipihr-i kīne-ver (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 3). [bir lahze,]

bir nefes: Bir an.

Dirliğüm âb-ı hayât olursa sensüz **bir nefes**
Cām-ı 'ışkuñsüz harām-ender-harām olsun baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 9). [bir nefes,]

Kesme cevruñ **bir nefes** öldürme kırbān olduğum
'Aşıkun āb-ı hayāt-ı cāvidānidur vefā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [bir nefes,]

bir ol-: Bir olmak, birlikte olmak.

Bir ola zātūñ ile şeş cihet ü heft ü çehār
Olasın devlet ile bāğ-ı se'ādetde muķīm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [bir ola, -a]

Bahr-i eşkümler **bir olsa** ey şanem tūfān-ı Nūh
Āteş-i hecrūñ söyündürmez ne müşkil mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [bir olsa, -sa]

bir pāre: Biraz, birazcık, bir parça.

Dir imiş yārelerüm ğamzesi hançerler ile
Saña ey haste gönül bu dağ **bir pāre** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 4). [bir pāre,]

bir ü bār: Tek ve var olan Allah.

İşbu dü'āya şıdık ile āmīn diyenlere
Şem'î cemālī nūrını 'arz ide **Bir ü Bār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 46). [bir ü bār,]

bir yaña: Bir tarafa.

Dāmān-ı 'ışk-ı yāri elüñden kıoma şakın
Şem'î olursa iki cihān halkı **bir yaña** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 14). [bir yaña,]

Gönlümün āyenesinde eger olmasa ğubār
Bir yaña āhüm odı bir yaña seyl-i eşküm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 86). [bir yaña,]

bir yir: Bir yer, herhangi bir yer.

N'ola bir dem bizümle ey dil-ārām
İderseñ bir nefes **bir yirde** ārām (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 82). [bir yirde, -de]

bir yire gel-: Bir araya gelmek, bir yerde toplanmak, buluşmak.

Devr-i gül sūr-ı behişt-āsā huşūşā nev-behār
Geldi şan kim **bir yire** iki cihānün zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 14). [bir yire geldi, -di]

Hamdulillāh didiler **bir yire geldi** iki 'ıyd
Biris 'ıyd-i ğazā birisi 'ıyd-i adhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 35). [bir yire geldi, -di]

bir zerrece: Azıcık, zerre kadar.

Olmayup **bir zerrece** Şem'î küdüretden eşer
Kâlbî şâf itmekdurur cām-ı muşaffâden garez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 13). [bir zerrece,]

biraz: Az miktarda.

Sâkiyâ devründe baş kaldurmaz oldu h'âbden
Meclis ehline ayak götür **biraz** peymâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 8). [biraz,]

birbiri: Birbiri ile, karşılıklı olarak.

Cihânı **birbirine** urdı gamzeñ
Güzellük mülki olmazmış fitensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 7). [birbirine, -n, -e]

Hübler **birbirine** gönlümi teklif eyler
Şem'iyâ **birbirine** nite ki yârân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 13). [birbirine, -n, -e]

Hübler **birbirine** gönlümi teklif eyler
Şem'iyâ **birbirine** nite ki yârân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 14). [birbirine, -n, -e]

Birbiriyle merhabâdan elleri degmez göñül
Sen bu gün umma güzellerden maḥabbet cāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 3). [birbiriyle, -y, -le]

Ṭonadur **birbirini** 'ıyd-i behâr ile yine
Açılıp şâd ola tâ kim şeh-i ferḥunde-ḥişâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 41). [birbirini, -n, -i]

biri birinedür: Birbirine.

Bu gün dilberlerüñ hayli **biri birinedür** meyli
Kimi Mecnûn kimi Leylî severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 5). [biri birinedür, -dür]

birisi: Bir tanesi, bir diğeri, bir başkası.

İsm ile mevcûd olup cism ile ma'dûm olanuñ
Birisi 'anķā birisi kîmyâ biri vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [birisi,]

İsm ile mevcûd olup cism ile ma'dûm olanuñ
Birisi 'anķā **birisi** kîmyâ biri vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [birisi,]

Ḳopdı meydân-ı vefâde iki serv-i dil-rübâ
Birinüñ Aḥmeddür adı **birisinüñ** Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 2). [birisinüñ, -nüñ]

Sâkiyâ la'l-i lebünle içelüm cām-ı şabûḥ
Birisi câne gıdâdur birisi râḥet-i rûḥ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [birisi,]

Sâkiyâ la'l-i lebünle içelüm cām-ı şabûḥ
Birisi câne gıdâdur **birisi** râḥet-i rûḥ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [birisi,]

Ḥamdulillâh didiler bir yire geldi iki 'ıyd
Birisi 'ıyd-i gâzâ birisi 'ıyd-i aḍḥâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 36). [birisi,]

Ḥamdulillâh didiler bir yire geldi iki 'ıyd
Birisi 'ıyd-i gâzâ **birisi** 'ıyd-i aḍḥâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 36). [birisi,]

birle: "Birlikte, beraber" anlamında edat.

Sensin ol kim seni Hâk hüccet için dünyāye

Nāme-i fazl ü hüner **birle** idüpdür irsāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 46). [birle,]

birliğ: Birlikte olma durumu, beraberlik.

Ço ikiligi **birliğe** yet 'ışk-ı yār ile

Geç gayrden ki gayrūñ olur varlığı hebā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [birliğe, -e]

bisât-ı būstān: Dünya, yeryüzü.

Felek gibi **bisât-ı būstān** şahñ-ı pür-ahterdür

Cihānde meclisūñ nergesle gül çeşm ü çerāğıdır (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 11). [bisât-ı būstān,]

bī-sebāt: Değişken, kararsız.

Bildi bu 'ömr bāğını kim **bī-sebāt-imiş**

Gitdi cināne seyr için ol serv-i gül-ıızār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 29). [bī-sebāt-imiş, -i, -miş]

bī-sehāb: Bulutsuz.

Görelî ey meh cemālūñ āfitābın **bī-sehāb**

Şu gibi şeydā olup zencire düşdi āfitāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 1). [bī-sehāb,]

bī-ser: Perişan, akılsız.

Çok varurlar ser-i kūyūñe senūñ **bī-ser** ü pā

Hiç benüm bigi varur **bī-ser** ü bī-pā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 6). [bī-ser,]

Şehr-i 'ademde **bī-ser** ü bī-pā olur kamu

Tāc ü kabā begenmez iken niçe şehriyār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 9). [bī-ser,]

bī-ser ü pā: Başsız-ayaksız kimse. II Somut varlığını kaybetmiş kimse.

Çok varurlar ser-i kūyūñe senūñ **bī-ser ü pā**

Hiç benüm bigi varur bī-ser ü bī-pā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 5). [bī-ser ü pā,]

bī-şümār: Sayısız, pek çok.

İhsānı bī-nihāyet anūñ luṭfı **bī-şümār**

Her nesne kim garīb ola ol mu'teber olur (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 53). [bī-şümār,]

bit-: Ortaya çıkmak, yetişmek.

La'lden mīve getürmüş serv-i sīmınler **biter**

Hāki cevher rūḥ-perverdür hevāsı Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [biter, -er]

Ocağına şu koymışdur 'adūñüñ leşker-i tiği

Biterken hār ü ḥes şan kim şalar baḥr 'ummāñı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 42). [biterken, -er, -ken]

bit-: (Tohum için) Filizlenip topraktan dışarıya çıkmak, yeşermek, yetişmek, büyümek.

Şanemā haṭṭ-ı ğubārūn gibi reyḥān **bitmez**

Nitekim kâmetüne serv-i ḥurāmān yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 1). [bitmez, -mez]

bit-: Bitmek, sona ermek, tamamlanmak.

Âh kim kıldı oñulmaz cigerüm yâreleri

Dostlar 'âşık olan dünyede oñmaz **bitmez** (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 8). [bitmez, -mez]

bî-vefâ: Vefasız, sözünde durmayan, sadakatsiz. II Sevgili.

Şem'iyâ kendüm bilelden **bî-vefâ** dünyâde ben

Görmedüm mihri cihânde mâh-rûlerden vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 13). [bî-vefâ,]

Kesdüm ümîdi ğayrden ol **bî-vefâ** için

Dervîş odur ki eyleye kaṭṭ-ı ta'allukât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 9). [bî-vefâ,]

Dönmedi hergiz murâdüm üzre âh

Bî-vefâ devrân elinden el-ġıyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 6). [bî-vefâ,]

'Âşık-ı şâdıqlara düşmenler itmez itdüğün

El-ḥazer ey dostlar ol **bî-vefâden** el-ḥazer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 12). [bî-vefâden, -den]

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem'î anüñ

Gün gibi yaqdı velî her **bî-vefâsı** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 14). [bî-vefâsı, -sı]

Lâle-veş baġrüm yaqup kan aġlasam 'ayb eylemeñ

Bî-vefâdur döstlar dünyâ gibi yârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 8). [bî-vefâdur, -dur]

Öñ virmez oldı çerḥ-i sitemkâr cevri ile

Yâ Reb cihânde kim vare ol **bî-vefâ** yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [bî-vefâ,]

Qaldum ayakda baḥt-ı siyâhüm gibi dirîġ

Kim çıkdı başa ben çıkam ol **bî-vefâyile** (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 6). [bî-vefâyile, -y, -ile]

Yâ Reb bu dehr-i dün baḥtı **bî-vefâyımış**

K'itdi o serv-i sîm-beri böyle ḥâksâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 25). [bî-vefâyımış, -y, -i, -miş]

bize: Birinci çokluk şahıs zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi.

Mâh-rûler **bize** cevri itmege nâz eyleyeler

İdeler ğayrilerle mihr ü vefâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 3). [bize,]

Uydurup qarşımıze ḥüsn ili serverlerini

Bize dâd itmeyeler begler aġalar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [bize,]

Çekeler sînelere gün gibi meh-pâreleri

İdeler çerḥ gibi **bize** cefâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 8). [bize,]

Naqş oldı sînemüz yine dâġ-ı firâk ile

Senden bu qaldı ey yüzi ġül **bize** yâdigâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 6). [bize,]

Cevr-i ağıyār **bize** yaramaz ağıyāre naşīb
Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine hār (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [bize,]

Senüñ küyüñ hayāliyle cihānde eglenür gönüm
Bu yād illerde eglence **bize** bir āşinā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 10). [bize,]

Gül-i ter cām-ı gül-rengüm şürāhī gulğul-i bülbül
Hevā gülzārı bezminde **bize** berg ü nevā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 12). [bize,]

bölükbaşı: Yeniçeri teşkilatında ağa bölüklerinin kumandanı.
Gönümün şehri içre dilberler
Kimi ağa kimi **bölükbaşı** (Şem’î Divanı, Gazel 176, Mısra 8). [bölükbaşı,]

bön düş-: Budalalık etmek.
İgen **bön düşme** ey şüfî ko fikr-i hür ü gilmānı
Bu gün gel hātırın hoş gör temāşā eyle cānānı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 1). [bön düşme, -me]

Bön düşürmişler seni la’li şerābın dilberün
Tatlu tatlu nüş iderler zāhid ağzūñden arağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 7). [bön düşürmişler, -ür, -miş, -ler]

börek: Açılmış hamurun veya yufkanın arasına, peynir, kıyma, ispanak vb. konularak çeşitli biçimlerde pişirilen hamur işi.
Her çörek bir āfitāb ü her **börek** bir māh-tāb
Dāne-i hābb-ı nebāt oldı nücümün zīneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 33). [börek,]

bostān: Çiçek ve ağaç yetiştirilen yer, bahçe.
Yine gül Ahmedine āyetü’l-hāk eyleyüp nāzil
Per-i hoşın açup süsen hümāyūn itdi **bostānı** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [bostānı, -ı]

Gül-i Mısrī dirildi çünkü şāhūñ gülsitānından
Seher Mervrūd ile oldı münevver Rüm **bostānı** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 28). [bostānı, -ı]

boy: Boy, endam, kamet.
Boyūñ Tūbī yüzūñ cennet tūdāguñ āb-ı Kevserdür
Bu vech ile güzel kopmaz meger Firdevs-i a’lāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 5). [boyūñ, -uñ]

Garķ olurduñ yaşuma bir dem kināre gelmese
Ol **boyı** serv-i revānūñ ey gönül āzādısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 8). [boyı, -ı]

Yüzünden gül **boyuñdan** serv hayrān
Şaçūñden sünbülūñ hālī perīşān (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 13). [boyuñdan, -uñ, -dan]

böyle: Böyle, bu şekilde, buna benzer.
Her kişi bir kez ölür bī-çāre Şem’î her nefes
Böyle olur zāhidā ehl-i maḥabbetde fenā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 14). [böyle,]

Ey gül budāğı sen daḥi tāze nihālsin

N'ola böyüdün olduñ ise **böyle** ser-firāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 10). [böyle,]

Neden inceldi mäh-i nev ne için **böyle** lāğerdür

Cemāli 'ıydgāhında bezenmiş şāhid-i 'ıydün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [böyle,]

Ezel kassāmı itmiş **böyle** kısmet

Ki ola dest-i luṭfün ḥalka maḳsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 23). [böyle,]

Yā Reb bu dehr-i dün baḥtı bî-vefāyımış

K'itdi o serv-i sîm-beri **böyle** ḥāksār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 26). [böyle,]

Himmetünde Şem'î kim fetḥ itdi ma'nā gencini

Açmadı kimse Süleymān olalı **böyle** defîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 116). [böyle,]

böyle gelür böyle gider: "Böyle gelmiş böyle gidecek" atasözünün farklı bir ifadesi.

Qarār itmez gönülde bü-yi zülfün

Didi **böyle gelür böyle gider** bu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 12). [böyle gelür böyle gider,]

boyn: Başı bedene bağlayan bölge.

Dār idüp yakmak dilerler Şem'îyi Mañşür-vār

Dil-rübālar **boynına** zünnār-ı zülfün taḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 10). [boynına, -ı, -n, -a]

boynüme kesil-: Selam vermek için başını eğmek.

Ben sebük-pāye reh-i 'ışkında yārün dil gibi

Var üzil benden **kesil boynüme** ey ser bārsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 8). [boynüme kesil,]

boynüme kollaruñı şal-: Kucaklamak.

Şal kollaruñı boynüme didümdi ol niğār

Nāz eyleyüp gelüp didi olmaz kolayine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 9). [boynüme kollaruñı şal,]

böyü-: Büyümek.

Ey gül budāğı sen daḥi tāze nihālsin

N'ola **böyüdün** olduñ ise böyle ser-firāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 10). [böyüdün, -dü, -ñ]

boyun: Başı bedene bağlayan bölge.

Çeküp ol serv-i āzādı kināre

Ṭolayup zülfini **boynüne** bend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 6). [boynüne, -ün, -e]

Ey dil-i divāne kim eylerdi tedbīrün senün

Zülf-i dilber olmasa **boynünde** zencīrün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 2). [boynünde, -ün, -de]

Bañā rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşımün silsilesi taḳmasa **boynına** 'iḳāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 8). [boynına, -ı, -n, -a]

‘Âr idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm

Varayın valvarayın **boynüme** takup kefenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [boynüme, -üm, -e]

Çavlıñi **boynumuza** eyle hamâyil diyelüm

Hışm idüp söge gerek biz de dü‘â eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 7). [boynumuza, -umuz, -a]

Boynı bağılu kul ider sultânleri âzâd iken

‘İşk işin fehmi eyleñüz Maḥmūd ile Ayâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 3). [boynı, -ı]

Sen perî-rû gibi ey dil bir efendüm var iken

Kime kul olsam gerek **boynümde** bendüm var iken (Şem’î Divanı, Gazel 127, Mısra 2). [boynümde, -üm, -de]

Sâķî şalardı sâ‘id-i sîmini **boynüme**

El virse fırsat eylese devlet müsâ‘ade (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 7). [boynüme, -üm, -e]

Çü şayd itdün beni ey cüst ü çālāk

Şaçünden **boynuma** tak imdi fitrāk (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 32). [boynuma, -um, -a]

boyun vir-: İtaat etmek, teslim olmak, boyun eğmek, birinin buyruğı altına girmek.

Mikrâz-ı ‘ışķa Şem’î **boyun vir** nizâ‘ı ko

‘Ayb olur ehl-i diller aresinde ‘arbede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 11). [boyun vir,]

bu deñlü: Bu kadar, bu kadar çok.

Ger anün şân-ı şerîfnde se‘âdet olmasa

Aña virmezdi Hudâ **bu deñlü** ‘izz ü devleti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 70). [bu deñlü,]

bu gün: İçinde bulunulan gün.

Bu gün ‘âlemde Şem’inün murâdı

Efendi ḥāk-i pâyündür nihâyet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 15). [bu gün,]

Bu gün ‘âlemde dilberler severler hem sevilürler

Güzeller mâh-peykerler severler hem sevilürler (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 1). [bu gün,]

bu kadar: Bu denli çok, bunca.

Bu kadar leşker ile kişver-i a‘dâye irüp

Pâyımâl eylemedük yir komadılar ašlā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 27). [bu kadar,]

budağ: Dal, ince dal, filiz.

Nihâl-i himmetün Ṭûbî **budağıyle** berâberdür

N’ola olsa gönüller ‘âlemi mihir ile nûrânî (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 41). [budağıyle, -i, -y, -le]

budur: Böyledir.

Cânâ senün gibi güzelün ḥüsni ayine

Lâyık **budur** ki ay ü güneş ola âyene (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 2). [budur,]

Güzellük meclisi Hakkā **budur** kim yirde vü gökde
Gül-i sîrâb-ı hüsnünden ‘aceb terdür Hasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 5). [budur,]

bük-: Eğmek.

Yâri ok gibi başup bağrümüze ağyârûñ

Bükelüm kâmetini reşk ile ya eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 12). [bükelüm, -elüm]

Ey hilâl-ebrû kaşûñ mihrâbüñe baş egdürüp

‘Âşıkûñ kâddini **bükme**de selâm olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 8). [bükme, -mek, -de]

bükil-: Bükülmek, eğilmek.

Yoluñda ok gibi toğru degülsem ey kemân-ebrû

Bükilsün dâl-i zülfüñden elif kâddüm kemân olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [bükilsün, -sün]

bul-: Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak; bir şeyi elde etmek.

Yoluñda hâk olup ‘ömrüm hayât-ı câvidân **buldum**

Ayağûñ toprağı yigdür baña dünyâ vü ‘uqbâden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 9). [buldum, -du, -m]

Bulıcağ yâri câme-ğ’âbında

Şanuram uğradum yatur gence (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 3). [bulıcağ, -ıcağ, -]

Hevâ-yi pây-i büseñle düşüp yollarda hâk oldum

Bulınmaz ‘ışık yolında benüm bigi bir efkende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 6). [bulınmaz, -ı, -n, -maz]

Buldı haclet şemse-i gülden felekde mihr ü meh

Bâğda reşk-i Süreyyâ oldı cem’-i yâsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 7). [buldı, -dı]

Leblerüñ deprendüğüñce dil **bulur** cân lezzetin

Yüsuf-ı Mısr-ı melâhetsin kelâmüñ şekkerîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 43). [bulur, -ur]

Dest-i havâdiş ile yıkılmaz hişâr-ı lûtf

Çalına tağl-ı emn **bula** râhetti cihân (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 14). [bula, -a]

Ne **buldı** cevherini silk-i cüdî

Ne **buldı** gevherini nazm-ı ‘âlem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 29). [buldı, -dı]

bulan-: Duruluğunu yitirmek. II Karışık duruma düşmek.

Bulanmadın tırılmadı gitdi gözüm yaşı

Bilmedi kimse hâlî nedür mâcerâsı ne (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 9). [bulanmadın, -ma, -dı, -n]

bülbül: Sesinin güzelliği ile meşhur kuş. II Aşık.

Nitekim gülzâr-i hüsnüñ gülleri handân ola

Gül gibi gül sen begüm **bülbüllerüñ** giryân ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 2). [bülbüllerüñ, -ler, -üñ]

Mesned-i hüsn üzre gel yüz ‘izz ile biñ nâz ile
Bülbülün yiri kafesdür âşiyânı hâr ü hes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [bülbülün, -ün]

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzârüm benüm
Arturursın dem-be-dem **bülbül** gibi zârüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 2). [bülbül,]

İncinürmiş işidüp feryādümü **bülbül** gibi
Bağrı taşdandır velikin gül gibi nâzûk-mizâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [bülbül,]

Açdı gül hâcesiniñ tengini bezzâz-ı nesim
Oldı bazar-i çemende yine **bülbül** dellâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 16). [bülbül,]

Bülbül kılurdu karşısına nâle-i hezâr
Gül hizmetinde tırımı idi serv-i müstaķim (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 7). [bülbül,]

Dilümde şubhe dek **bülbül** gibi her gice ezberdür
Elünden gül gibi cām-ı murāduñ olmasun hālî (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 59). [bülbül,]

bülbül ol-: Bülbül gibi güzel sesli olmak.

Nüş idüp bülbüleyi **bülbül olalum** sâķi
Gülşeni pür idelüm nâle vü gulguller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 11). [bülbül olalum, -alum]

Güzellük gülşeninde ey yüzi gül lebleri gönçe
Okırsañ **bülbül olursun** eger Sa’di Gülistânın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 4). [bülbül olursun, -ur, -sun]

bülbül ü gül: Bülbül ve gül.

Kim okur kim diñler idi kışse-i ‘ışķum benüm
Bülbül ü gül itmese Şem’î cihâne dâstân (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 12). [bülbül ü gül,]

bülbüle: Sürâhi. II Şarap.

Nüş idüp **bülbüleyi** bülbül olalum sâķi
Gülşeni pür idelüm nâle vü gulguller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 11). [bülbüleyi, -y, -i]

bülbül-i gülzâr-i maķâl: Söz bahçesinin bülbülü.

Göricek nazm-ı şeker-bârüñi dem-beste kalur
Tûṭi-i bâğ-ı suḥan **bülbül-i gülzâr-i maķâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 48). [bülbül-i gülzâr-i maķâl,]

bülbül-i gūyâ: Söyleyen bülbül, konuşan bülbül.

Gülşen-i hüsn ruḥuñ tek gül-i zibâ mı gelür
Yâ aña bencileyin **bülbül-i gūyâ** mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 2). [bülbül-i gūyâ,]

Benem ol **bülbül-i gūyâ** gibi giryân olmış
Sensin ol bir gül-i zibâ gibi ḥandân olmış (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 1). [bülbül-i gūyâ,]

Ehl-i diller meclisinde **bülbül-i gūyâ** olur
Ey leb-i gönçe kıoyan gül gibi dīvân koynına (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 9). [bülbül-i gūyâ,]

bülbül-i haste-dil: Hasta gönüllü bülbül.

Çince dem-besteyiken açdı nesim-i şehri

Bülbül-i haste-dile virmeg için nuḡka mecāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 6). [bülbül-i haste-dile, -e]

Bülbül-i haste-dilem nâleme rahm eyle didüm

Didi kim yañşak olur hasteliği şayrunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 11). [bülbül-i haste-dilem, -em]

bülbül-i şürîde: Perişan bülbül.

N'eyleyem ol gülşen-i hüsnüñ gül-i ḥandânını

Diñlemez ben **bülbül-i şürîdenüñ** efgânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 2). [bülbül-i şürîdenüñ, -nüñ]

bülbül-i şürîde-veş: Perişan bülbül gibi.

Bülbül-i şürîde-veş inleteme her dem zâr ü zâr

Gülşen-i hüsnüñ gül-i ḥandânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 11). [bülbül-i şürîde-veş,]

bulut: Bulut.

Çareler geysün **bulutlar** gibi dâyim ağlasun

Her kişi kim gönlünü sünbüllerüñe bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 7). [bulutlar, -lar]

Şem'iyâ zülfi ucından ḥāk olan miskîn için

Çareler geymiş saçın çözmiş **bulutlar** ağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 14). [bulutlar, -lar]

bulutdan nem kap-: En küçük bir şeyden bile alınmak, çok alıngan olmak.

Âh idüp göz yaşların dökme **bulutdan nem kapar**

Tâzedür gül yaprağından dilber-i nâzük-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 5). [bulutdan nem kapar, -ar]

bulsa gerek: Bulmalı.

Varak-ı gülden oğur vaşf-ı cemâlün bülbül

Serverâ bencileyin **bulsa gerek** hüsn-i maḳāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 74). [bulsa gerek,]

buñarbaşı: Pınarbaşı, Bursa'nın en eski mahallelerinden biridir. Bugün Hisar'ın güneyinde, kendi adıyla anılan mezarlığın çevresidir.

Geh **Buñarbaşın** gehî âb-ı ḥayâtın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer mâcerâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 5). [buñarbaşın, -n]

bunca: Bu kadar, çok.

Bunca feryâd ü figân ü bunca âh ü nâleler

Vaşl-ı dilberdür cihânde bunca ğavğâden ğareż (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 5). [bunca,]

Bunca feryâd ü figân ü **bunca** âh ü nâleler

Vaşl-ı dilberdür cihânde **bunca** ğavğâden ğareż (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 5). [bunca,]

Bunca feryâd ü figân ü **bunca** âh ü nâleler

Vaşl-ı dilberdür cihânde **bunca** ğavğâden ğareż (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [bunca,]

Vird ü zikri zāhidüñ nāz ü niyāzı ‘āşıkūñ
Bir perinüñ vaşlıdır **bunca** temennāden ğareẓ (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 10). [bunca,]

bundan özge: Bundan başka.

Şāh-i ‘ışıkūñdur açan cümle gönüller mülkini
Bundan özge nic’olur pādişehüm feth ü fütüh (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 6). [bundan özge,]

bünyād: Yapı, bina.

İtmiş sirişte hākini āb ü hevāyile
‘Ömrüñ anüñçün olmadı **bünyādı** ber-ķarār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 14). [bünyādı, -ı]

burāk-ı berk-seyr: Şimşek yürüyüşlü Burak.

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür
Burāk-ı berk-seyrüñ āteşin na’l şerārıdır (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 34). [burāk-ı berk-seyrüñ, -üñ]

bürc: Zodyak üzerinde yer alan 12 takım yıldızdan her biri.

Açar cānler gülistānın gözi göñli münevverdür
Sipih-r-i salţanet **bürcinde** ‘ālī ahter-i şāhī (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 32). [bürcinde, -i, -n, -de]

bürc-i fikret: Fikir yıldızı.

İder her zerrenüñ māhiyyetini gün gibi rüşen
Tulū’ itdüke zihni āfitābı **bürc-i fikretten** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 34). [bürc-i fikretten, -den]

bürc-i ‘ināyet: İyilik yıldızı.

Hidāyet kevkibi toĝdı yine **bürc-i ‘ināyetden**
Felek fülki hālāş itdi bizi girdāb-ı miñnetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 1). [bürc-i ‘ināyetden, -den]

Se’ādet gülleriyle zeyn ider diller gülistānın

Toĝarsa āfitāb-ı himmeti **bürc-i ‘ināyetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 42). [bürc-i ‘ināyetden, -den]

bürhān: Kanıt, delil.

Āyet-i hüsnüñ gibi rüşen delilüm var iken
Şem’iyem kimdür iden yanümde **bürhān** ile baħş (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 14). [bürhān,]

bürīde-encüm: Yıldızı kesilmiş. II Talihsiz.

Ayaĝı tozinuñ her zerresi ħurşid-i enverdür
Bürīde-encüm ü tāsı felekdür pütesi ħurşid (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 44). [bürīde-encüm,]

büriyā: Hasır.

Güneş bālın felek altun benekli cāme-ħ’āb olsa
Bilürseñ hālünü şüfi saña bir **büriyā** yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [büriyā,]

Zâhid ki mu'tekif geçinür **bürîyâyile**

Gör eblehi ki cennet umar bu riyâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 1). [bürîyâyile, -y, -ile]

bursa: Bursa şehri.

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem'î anüñ

Gün gibi yağıdı velî her bî-vefâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 14). [bursanüñ, -nüñ]

Akçesüz pulsüz kuçar 'uryân idüp dilberleri

Dâm idüp havzın hoş olur kaplucâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12). [bursanüñ, -nüñ]

Gün gibi mizâne gelmiş şanki bir Yûsuf-cemâl

Âsumân işigi kendü meh-liķâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 10). [bursanüñ, -nüñ]

La'lden mîve getürmüş serv-i sîmînler biter

Hâki cevher ruh-perverdür hevâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 8). [bursanüñ, -nüñ]

Geh Buñarbaşın gehî âb-ı hayâtın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer mâcerâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 6). [bursanüñ, -nüñ]

Sâye-veş kaldum ayakde niçe irişsün elüm

Kendüyi gökde tutar her meh-liķâsı **Bursanüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 4). [bursanüñ, -nüñ]

bürÿân ol-: Kebap olmak, kavrulmak, yanmak.

Baş açuk 'uryân ü **bürÿân oldılar** dîvâneler

Koymağ için bir perî-ruhşârı 'uryân koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 5). [bürÿân oldılar, -dı, -lar]

bûse: Öpme, öpücük.

Yiter ehl-i şafâya bu se'âdet

K'ide her câme sâķî **bûse** 'âdet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [bûse,]

Bûse cerr itse lebünden Şem'iyi 'ayb itme kim

Suhte mezmûm olur 'âlemde cerrâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 9). [bûse,]

Yâr bir **bûsesini** ger tuta bîñ câne bedel

Bir kerem olmaya dünyâde bu ihsâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 1). [bûsesini, -si, -n, -i]

Hüsnüñ zekâtı 'âşîķa bir **bûse** kıl 'atâ

Şehden olur gedâlere haķķâ nazer lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 15). [bûse,]

Leblerin depretdüğince söz yirine cân aķar

Bûse 'ahd itse lebinden çeşme-i hayvân aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 2). [bûse,]

bûse-i la'î-i leb-i cânân: Sevgilinin kırmızı dudağının öpücüğü.

Bûse-i la'î-i leb-i cânâne nisbet eylemiş

Anüñ için cân virür senbûsesinüñ lezzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 37). [bûse-i la'î-i leb-i cânâne, -e]

bûse-i la'î: Kırmızı öpücük.

Büse-i la'lini 'ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra işitdüm aña dañi peşimān olmuş (*Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 7*). [büse-i la'lini, -i, -n, -i]

Mîve-i cennet gibi cāne gıdā-yi rūḥdur

Büse-i la'lüñ ider meclisde yārān ile baḥş (*Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 6*). [büse-i la'lüñ, -üñ]

Cān virüp itse n'ola her kişi cānā ihtiyāc

Büse-i la'lüñ virür vaşlūñ metā'ına revāc (*Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 2*). [büse-i la'lüñ,]

Sākiyā meclisde her dem **büse-i la'lüñ** için

Cān virüp cān almadur 'āşıkḳlar itdügi nizā' (*Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 3*). [büse-i la'lüñ, -üñ]

büsesin al-: (Birini) öpmek.

Rindler niçe kez **almış** iken **büsesin** anüñ

Gör kîseyi çekmez yine ṭavrāne tekellüf (*Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 7*). [büsesin almış, -mış]

büstān ol-: Gül ve çiçek kokularının çok olduğu bahçe olmak.

Her ağaç bir қаşr-ı billür **oldı** cennet **büstān**

La'lden ferş oldu lāle şaḥn-ı firūzī zemīn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 9*). [büstān oldu, -dı]

büt-ḥāne: Puthāne, tapınak.

Mey-i vaḥdetle ey dil mest olanlar

Cihān **büt-ḥānesine** didi yā hū (*Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 14*). [büt-ḥānesine, -si, -ne]

Didi **büt-ḥāneye** cārūb ideyin müjgānüm

Yüz sürüp pīr-i muḡānūñ varayın ḥıdmetine (*Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 5*). [büt-ḥāneye, -ye]

büt-i çin: Çin güzeli.

Beni қо ḥālūme nāşih ki göñlüm bir **büt-i çinüñ**

Ṭolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm dīn ü imānı (*Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 5*). [büt-i çinüñ, -üñ]

büt-i sîmin-beden: Beyaz vücutlu sevgili.

Āhüm ile yile virmezdüm felek ḡam-ḥānesin

Ey **büt-i sîmin-beden** baḡrūñ eger ṭaş olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 4*). [büt-i sîmin-beden,]

büt-i ṭannāz: Herkesle gönül eğlendiren güzel.

Şürete gelmez senüñ devründe ey ḥūrī perī

Şöyle beñzer kim utanur sen **büt-i ṭannāzden** (*Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 10*). [büt-i ṭannāzden, -den]

büt-perest: Puta tapan kimse.

'Aceb zāhid miyem yā **büt-perestem**

Özümden bī-ḥaberven şöyle mestem (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 35*). [büt-perestem, -em]

bütün: Eksiksiz, tam.

Benüm cānān ile çün kim **bütündür** ‘ahd ü peymānum
Şınursa kasesi çerhüñ қо şınsun inkisārüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 9). [bütündür, -dür]

büy-i ‘anberin: Amber kokusu.

Nāfehā-yi gönçe rā bugşūd ‘aṭṭār-ı şabā
Külbe-i bāzār-i gülşen pür zi **büy-i ‘anberin** (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 20). [büy-i ‘anberin,]

büy-i nesim-i cān-fezā: Cana hayat veren rüzgarın kokusu.

‘Aceb gül-deste kim **büy-i nesim-i cān-fezāsiyle**
Dem urur nāfe-i hulkı gibi gülzār-i cennetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 21). [büy-i nesim-i cān-fezāsiyle, -si, -y, -le]

büy-i vefā: Vefa kokusu.

Ez behār-ı hürremi hergiz gül-i şādī ne-rüst
Ġālibā **büy-i vefā** der gül-‘izār-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 4). [büy-i vefā,]

büy-i zülf: Saç kokusu.

Qarār itmez gönüldē **büy-i zülfüñ**
Didi böyle gelür böyle gider bu (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 11). [büy-i zülfüñ, -üñ]

buyur-: Emretmek, söylemek.

Var ey ṭabīb derdüme emsem **buyurma** kim
Bimār-ı yār olucağum baña hoş gelür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 7). [buyurma, -ma]

Sekiz cennet cemālūñ gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle ‘işyān ehlini zīr ü zeber eyler (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). [buyursañ, -sa, -ñ]

C

cādū: Büyüleyici, efsunlu, büyüsiyle aldatan.

Ne hoş **cādūdur** ol zülf-i mu‘anber
İdinmiş mähı bālīn mihri pister (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 1). [cādūdur, -dur]

Nice medh eyleyeyin ‘aqlın alur her görenüñ

Gözi **cādū** saçı sünbül yüzi gül kaşı hilāl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [cādū,]

Cemālī sihr ile mu‘ciz-nümādūr

Qaşı şakku’l-kamerdür çeşmi **cādū** (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 8). [cādū,]

Yüzüñ āb içre gördi didi Şem’î

Yire indirmiş ayı gör bu **cādū** (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 18). [cādū,]

Gözüme gösterür biñ başlu ejder

Şaçüñüñ her kılm ol çeşmi **cādū** (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 14). [cādū,]

ca‘fer beg: Tâcizâde Cafer Çelebi.

Mâlik-i mülk-i şehâ mîr-i sühan **Ca'fer Beg**

Buldı revnağ-ı şeref zâtıyile fazl ü kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 43). [ca'fer beg,]

ca'fer-i tayyâr: Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, Mûte Savaşı kumandanlarından, sahâbî.

Meyl-i tavk ne-küned mürğ-ı dil-i ehl-i vefâ

Key buved **Ca'fer-i Tayyâr** zi hâmmâl-i hâteb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 4). [ca'fer-i tayyâr,]

Sürh-püş olmuşdur şan Hayder-i Kerrârdur

Bâl açup uçmak diler yâ **Ca'fer-i Tayyârdur** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 38). [ca'fer-i tayyârdur, -dur]

ca'fer-zâde: Tâcizâde Cafer Çelebi'nin oğlu Bâli Çelebi.

Sâye-veş düşmiş yanınca cân ü dil üftâdedür

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 4). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Görmedi kimse anüñ mişli felekde meh-liķâ

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 8). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Bendesidür hûbler şimdi güzeller şâhıdur

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 12). [ca'fer-zâdedür, -dür]

‘Âkıbet hüsni ile ol meh-rû cihânî âreler

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 16). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Bir perîdür kim cihân oldu kamu divânesi

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 20). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Hem güzeller şâhıdur hem hûbler sultânıdur

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 24). [ca'fer-zâdedür, -dür]

Yansa Şem'î tañ mıdur ol bî-vefânüñ ‘ışkına

Ol perî-peyker melek kim adı **Ca'fer-zâdedür** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 28). [ca'fer-zâdedür, -dür]

câh-i kibriyâ: Büyük yüksek makam.

Ey menba‘-ı mürüvvet ü v'ey **câh-i kibriyâ**

Kılsun ziyâde ‘ömrüñi Allâh dâyimâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 1). [câh-i kibriyâ,]

câm: Kadeh. II Şarap.

Bir **câm** içürdi gönlüme mihrüñ şehirde kim

Her zerre geldi çeşmüme câm-ı cihân-nümâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 3). [câm,]

Yüri **câm** iç lebi yâdına Şem'î

Kim aña teşne-dildür âb-ı Kevşer (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 9). [câm,]

Bezenmiş bezm-i hüsñüñ **câm** elüñde

Süre gör sâkiyâ devrân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 5). [câm,]

Nokta kor meygün lebüne eyleyüp şüfi ğalet

Hâm olur **câm** üzre her kim bilmeyüp korsa nuķaţ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2). [câm,]

Ummañuz ağyârden mihr ü maḥabbet **cāmını**
Dostlar gelmez bilüñ ehl-i küdüret-den şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 11). [cāmını, -ı, -nı]

Gün toğar başına rindüñ güşe-i meyḥānede
Cām ḥurşid ü şürāḥî maṭla'ı nūr-ı şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 4). [cām,]

Gerçi kim cānler bulur bezm-i maḥabbet-den şafâ
‘İyd-i vuşlet **cāmına** ammā hezārān merḥabā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 2). [cāmına, -ı, -na]

Şem'ı ruḥüñle oldı göñül **cāmı** pür-sürür
Cān bezmi cām-ı la'lüñ ile oldı pür-şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 7). [cāmı, -ı]

Hāle vü māḥı gören şanur ki bezm-i şāhde
Nüş idüp **cāmın** koyar sākı-i devrān koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 8). [cāmın, -ın]

Bir cām-ı cān-fezāyile dil pür-sürür idi
K'ol **cām** içinde kâse-i gerdün ḥabāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 8). [cām,]

Tā ölince sürelüm devrini zerrin ḳadeḥüñ
Çünkü nerges gibi **cāmıyla** açıldı gözüümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 8). [cāmıyla, -ı, -y, -la]

Nüş idersin baş açuk mihr ü maḥabbet **cāmını**
Bende-i sulṭān-ı ‘ışkuz kullara olmaz yaşağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 9). [cāmını, -ı, -n, -ı]

Cām içüp her bir gedāyile öpüşme dem-be-dem
Ḳan olur ḳan üstine devletlü sulṭānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 7). [cām,]

‘Ārif ol elden ḳoma Şem'î maḥabbet **cāmını**
Nār-ı düzeḥden ne ḡam ‘ışk āteşi mu’tādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 11). [cāmını, -ı, -n, -ı]

Hele gel şimdi lebüñ **cāmını** şun nüş idelüm
Aremüzde senüñ ile yine şoḥbet bākī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [cāmını, -ı, -n, -ı]

Hilālüñ **cāmı** devrinde anüñçün bedr-i enverdür
Cihān ḥ'ān-ı cemāliyle çü cennāt-ı na‘īm oldı (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 7). [cāmı, -ı]

cāme: Elbise.

Yiter ehl-i şafāya bu se‘ādet
K'ide her **cāme** sākı büse ‘ādet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [cāme,]

Gül gibi göynükleründen incinür şanma beni
‘Āşıḳa altun beneklü **cāmelerdür** dāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [cāmelerdür, -ler, -dür]

Gözine ḳan oturmuş ağlamaḳdan
Elünde reşk idüben **cāme** ḥātem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 36). [cāme,]

cāme-ḥ'āb: Yatak.

Güneş bālın felek altun beneklü **cāme-ḥ'āb** olsa
Bilürsen ḥālünü şüfi saña bir büriyā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 3). [cāme-ḥ'āb,]

Bulıcağ yāri **cāme-ḥ'ābında**

Şanuram uğradum yatur gence (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 3). [cāme-ḥ'ābında, -ın, -da]

cāme-i al: Kırmızı elbise.

Gül gibi geydi o meh rüyine bir **cāme-i al**

El için gönlümüzi almak için eyledi āl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 1). [cāme-i al,]

cāme-i himmet-disār-ı luṭf: Çok himmetli lütuf elbisesi.

Oldı şî'ārı **cāme-i himmet-disār-ı luṭf**

İki cihānde lāyık olur 'izz ü devlete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 31). [cāme-i himmet-disār-ı luṭf,]

cām-ı āfitāb: Güneşin kadehi.

Toğdı hırşid-i şareb berç urdı **cām-ı āfitāb**

Gün gibi ref' eyle ey meh-rū cemālünden hicāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [cām-ı āfitāb,]

cām-ı bezm-i rūḥ: Can meclisinin içki kadehi.

Nüş idüp yuḥyi'l-'izāmuñ şerbetin 'azm-i ramīm

Cām-ı bezm-i rūḥ içer 'isī deminden mā' u ṭīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 24). [cām-ı bezm-i rūḥ,]

cām-ı cān-fezā: Cana hayat veren şarap.

Bir **cām-ı cān-fezāyile** dil pür-sürür idi

K'ol cām içinde kase-i gerdün ḥabāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 7). [cām-ı cān-fezāyile, -y, -ile]

cām-ı cān-perver: Gönle ferahlık veren içki kadehi.

Sākiyā cām-ı lebünden her ki bir sāger çeker

Cān bulur 'isī deminden **cām-ı cān-perver** çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 2). [cām-ı cān-perver,]

cām-ı cem: Şarabın mucidi eski İran padişahlarından Cem'in içki kadehi.

Sāki-i gül-ruḥ elinden içdügüm ḥūn-ı ciger

Ḥızr elinden virmez ol ḥazṣı hezārān **cām-ı Cem** (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 8). [cām-ı cem,]

İşigün iti sifāliyle ciger xanın içen

Cām-ı Cem içmege 'ār eyleye sultānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 8). [cām-ı cem,]

Şevkı gönlünden dilünden gitmesün bu söz müdām

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 36). [cām-ı cem,]

Ḳanı Keyḥusrev ḳanı Ḳayşer ya ḳanı Keyḳubād

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 28). [cām-ı cem,]

Yir ü gök ehli şafā çengine rakş itmek gerek

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 32). [cām-ı cem,]

Teşnedür 'ālem şerāb-ı 'ışkā kandurmak gerek

Cām-ı Cem şun sākiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 24). [cām-ı cem,]

Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöhet vaqtidür

Cām-ı Cem şun sâkiyâ Sulţân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 20). [cām-ı cem,]

cām-ı cihân-nümâ: İçinde dünyayı gösteren cam veya kadeh (Cem'in dünyayı gösteren kadehi).

Bir cām içürdi göñlüme mihrüñ şehirde kim

Her zerre geldi çeşmüme **cām-ı cihân-nümâ** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 4). [cām-ı cihân-nümâ,]

Bezmünde hâk olanüñ bir cür'asıyçün ey şeh

Her zerresi virür fer' **cām-ı cihân-nümâye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 12). [cām-ı cihân-nümâye, -ye]

cām-ı felek: Feleğin kadehi.

Bezm-i zemâne şem'-i ruḥüñ virmese ziyâ

Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 2). [cām-ı felekde, -de]

Zehr-i ğam deryâların **cām-ı felekden** sâkiyâ

Bir nefesde nüş iden 'âşıklara şad merḥabâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 1). [cām-ı felekden, -den]

cām-ı gül-nâr: Narçeği kadehi.

Nitekim ehl-i şafâ bezmini **cām-ı gül-nâr**

Ğonce-i zanbağ uyarısa n'ola şem'-i kâfûr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 29). [cām-ı gül-nâr,]

cām-ı gül-reng: Gül renkli şarap kadehi.

Gül-i ter **cām-ı gül-rengüm** şürâḥi ğulğul-i bülbul

Hevâ ğülzârı bezminde bize berg ü nevâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 11). [cām-ı gül-rengüm, -üm]

cām-ı himmet: Lütuf kadehi.

N'ola ey sâķi-i bezm-i 'adâlet meclis-i Cemde

Bizi mest eyleseñ bir cür'ayile **cām-ı himmetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 52). [cām-ı himmetden, -den]

cām-ı 'ışk: Aşk şarabı.

Pâk eyle Şem'î âyeneñi **cām-ı 'ışk** ile

Yüz göstere ola ki saña şâhid-i şalâḥ (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 9). [cām-ı 'ışk,]

Şem'iyâ bezm-i maḥabbetde mükedder olana

Cām-ı 'ışkı şunalum ehl-i şafâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 14). [cām-ı 'ışkı, -ı]

cām-ı 'ışk-ı bî-riyâ: İki yüzlü olmayan aşkın kadehi.

Kime mescid kime Ka'be kime zühd ü kime taqvâ

Saña Şem'î cihânde **cām-ı 'ışk-ı bî-riyâ** besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 14). [cām-ı 'ışk-ı bî-riyâ,]

cām-ı 'işret: İçki kadehi.

Zinet-i bezm-i behârest ü ḥuşuşan bezm-i Cem

Cām-ı 'işret der keş ü bğzer zi fikr-i ân u in (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 40). [cām-ı 'işret,]

Sürüp cennet şafasını o bezm-i cân-fezâ içre
Bulurlar iki ‘âlem zevkını bir **câm-ı ‘işret**den (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 46). [câm-ı ‘işret, -den]

câm-ı la‘l: Lal gibi kırmızı renkli şarap kadehi. II Sevgilinin âşıkları sarhoş eden lal gibi kırmızı dudağı.
Şem‘i ruhûñle oldı gönül câmı pür-sürür
Cân bezmi **câm-ı la‘lûñ** ile oldı pür-şafâ (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 8). [câm-ı la‘lûñ, -üñ]

Güşe-i meyhânelerde **câm-ı la‘lûñ** şevkına
Bâde-i hamrâya düşmişdür niçe âvâreler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 11). [câm-ı la‘lûñ, -üñ]

câm-ı leb-i yâr: Sevgilinin şarap renkli dudağı.
Şem‘iyâ **câm-ı leb-i yâr** müdâm olsa eger
Tevbenüñ hergiz adın aıfmaz idük niçe naşûh (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 9). [câm-ı leb-i yâr,]

câm-ı leb: Şarap gibi mest edici dudak.
Var iken **câm-ı lebüñ** rûh-ı revânüm yâd idüp
Almayayın ağzûme âb-ı hayât olursa kând (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 13). [câm-ı lebüñ, -üñ]

Gün yüzüñ şevkı komaz zerre kadar dilde ğubâr
Sâkiyâ **câm-ı lebüñ** câmi ferahnâk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 10). [câm-ı lebüñ, -üñ]

Kâfir rakîbe **câm-ı lebüñ** eyleyüp helâl
Sâkî revâ mıdur idesin ‘âşıkâ haram (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 5). [câm-ı lebüñ, -üñ]

Kan tölmayınca bağır kişinüñ kadeh gibi
Lâyık olur mı **câm-ı lebüñ** merhabâsına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 6). [câm-ı lebüñ, -üñ]

câm-ı lebüñ sırrı: (Sevgilinin) şarap gibi mest edici dudağının sırrı.
Mest olup ‘ışkuñ meyiyle itmeyen keşf-i hicâb
Sâkiyâ **câm-ı lebüñ sırrına** bulmaz ıttılâ‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 12). [câm-ı lebüñ sırrına, -ı, -n, -a]

câm-ı maḥabbet: Aşk (şarabının) kadehi.
Kevserden el yudı yumaz âb-ı hayâte yüz
Şem‘î tadandı **câm-ı maḥabbet** şafâsına (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 8). [câm-ı maḥabbet,]

Saḥa kândil-i mescidden iren nâr-ı ziyâ zâhid
Baḥa **câm-ı maḥabbetden** olan nûr-ı şafâ yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 8). [câm-ı maḥabbetden, -den]

Şem‘iyem **câm-ı maḥabbetden** hürüş itdüm yine
Ḥâm olan bî-dillerüñ rağmına cüş itdüm yine (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 41). [câm-ı maḥabbetden, -den]

Şerâb-ı la‘lûñi cân den n’ola yig tutsam ey sâkî
İki ‘âlemde bir **câm-ı maḥabbetdür** kalan bâkî (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 2). [câm-ı maḥabbetdür, -dür]

câm-ı mey: Şarap kadehi.

Öykünelden leb-i cân-bağşüñe ey rûh-ı revân
Geçdi **cām-ı mey** ile döne döne şöhetümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 4*). [*cām-ı mey,*]

Nüş iderdün zehr ise zâhid degül kim **cām-ı mey**
Şem'îye dilberlerün görseñ eger ibrâminı (*Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 11*). [*cām-ı mey,*]

N'ola görürse iki cihân nağşını 'ıyân
Gözlük idindi **cām-ı meyi** pîr-i meykede (*Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 10*). [*cām-ı meyi, -i*]

cām-ı mey-i cân: *Can şarabının kadehi.*

Ey göñül 'ıyş it şerâb-ı la'l-i cânân devridür
Cür'ası biñ cân deger **cām-ı mey-i cân** devridür (*Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 2*). [*cām-ı mey-i cân,*]

cām-ı mey-i gül-reng: *Gül renkli şarap kadehi.*

Devr-i gül geldi geçer kimseye küymez sâķī
Ne tûrursın elüñe **cām-ı mey-i gül-reng** al (*Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 38*). [*cām-ı mey-i gül-reng,*]

cām-ı mey-i maḥabbet: *Aşk içkisinin kadehi.*

Cām-ı mey-i maḥabbeti virsün tōlu tōlu
Pîr-i muğâne diñ ki bize ḥürmet itmesün (*Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 3*). [*cām-ı mey-i maḥabbeti, -i*]

Cām-ı mey-i maḥabbetüñ almaz idüm ele
Mest itmeyeydi sâķi-i bezm-i ezel beni (*Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 7*). [*cām-ı mey-i maḥabbetüñ, -üñ*]

cām-ı mey-i şahbā: *Kırmızı şarap kadehi.*

Ḥidmete tûrsun şürâķī şem'-i bezm-ārā gibi
Nesne açmaz göñlümi **cām-ı mey-i şahbā** gibi (*Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 24*). [*cām-ı mey-i şahbā,*]

cām-ı mihr: *Güneş kadehi.*

Cām-ı mihrüñ nüş iden kıalmaz ayakda serverā
Kim olur her kişinüñ kendü elinde ḥürmeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 73*). [*cām-ı mihrüñ, -üñ*]

Cām-ı mihrüñ şāhidi kurbüñ ḥicābın def' idüp
Maṭla'-ı şubḥ-ı şafāden doğdı ḥurşid-i yakīn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 113*). [*cām-ı mihrüñ, -üñ*]

cām-ı murād: *Dilek kadehi.*

Dilümde şubḥe dek bülbul gibi her gice ezberdür
Elünden gül gibi **cām-ı murāduñ** olmasun ḥālī (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 60*). [*cām-ı murāduñ, -uñ*]

cām-ı muşaffā: *Saf şarap.*

Olmayup bir zerrece Şem'î küdüretten eşer
Ḳalbi şāf itmekdurur **cām-ı muşaffāden** gareż (*Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 14*). [*cām-ı muşaffāden, -den*]

Ne içün gonce gibi zühd ile dil-teng olayın
Gül gibi göñlüm açan **cām-ı muşaffāyi** göre (*Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 8*). [*cām-ı muşaffāyi, -yi*]

cām-ı şabūh: Sabahleyin mahmurluk gidermek için içilen şarap.

Sākiyā la'l-i lebūnle içelüm **cām-ı şabūh**

Birisi cāne gıdādur birisi rāḥet-i rūḥ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 1). [cām-ı şabūh,]

Seherde gün gibi tutam çemende **cām-ı şabūh**

Başūme gün toğup olursa ṭālī'üm mes'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 9). [cām-ı şabūh,]

cām-ı şāf: Halis şarap.

Sākiyā dilden götür ḥavfı berü şun **cām-ı şāf**

Bāde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu'āf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [cām-ı şāf,]

cām-ı şafā: Neşe, esenlik veren şarap.

Sāki-i devr-i zemān devri 'aceb devrdurur

Kimisi **cām-ı şafā** kimi çeker renc-i ḥumār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 12). [cām-ı şafā,]

Şular kim 'ıyd-i aḍḥā-yi vefāde itdi cān kurbān

İçüp **cām-ı şafāy**ı buldılar cān bezm-i vaḥdetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 8). [cām-ı şafāy, -yı]

cām-ı şerāb: Şarap kadehi.

Nice elden kıyalum göz göre inşāf eyle

Zāhidā **cām-ı şerāb** ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 8). [cām-ı şerāb,]

Nice elden kıyalum göz göre inşāf eyle

Zāhidā **cām-ı şerāb** ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 6). [cām-ı şerāb,]

cām-ı zer: Altın kadeh.

Altun üsküflü gümüş ḥançerlü ol beg-zādeler

Sāger-i sīmīn ile almış eline **cām-ı zer** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 14). [cām-ı zer,]

cān: Beden, ruh, insanın maddi ve manevi varlığı, gönül, yürek.

Behār eyyāmıdır gül gibi ḥand it

Niçe bir nār-ı ḡamde **cān** sipend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 2). [cān,]

Yüri mey nūş kıl 'aql ile **cāne**

Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 11). [cāne, -e]

Müftī vü şeyḥ ü müderris vālih ü ḥayrān ü mest

Nice itsünler lebūn keyfiyyetin **cān** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 10). [cān,]

Mīve-i cennet gibi **cāne** ḡidā-yi rūḥdur

Būse-i la'lūn ider meclisde yārān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 5). [cāne, -e]

Şem'iyem biñ **cān** ile meddāḥ-ı āl-i Aḥmedem

Sen Ḥasen ḥüsninde itsem n'ola Ḥassān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 13). [cān,]

Sâkiyâ la'l-i lebûnle içelüm cām-ı şabûh
Birisi **câne** gıdâdur birisi râhet-i rûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [câne, -e]

Ger hored kaṭre-î ez âb-ı hayât-ı leb-i yâr
Cân dehed ez nefeseş mürde Mesîhâ bâşed (Şem'î Divanı, Gazel 30, Mısra 8). [cân,]

Geh cevır ü gehî nâz ü gehî şîveleründen
Maḳşüdün eger **cân** ise cânâ ne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 4). [cân,]

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme
Cân gögidür yiri sen mâh-i hilâl-ebrûnün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 10). [cân,]

Benüm rûh-ı revânüm sîneye gel
Bilürsin çünkü **cân** olmaz bedensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 10). [cân,]

cân al-: Öldürmek, canını zorla ele geçirmek.
Sâkiyâ meclisde her dem bûse-i la'lün için
Cân virüp **cân almadur** 'âşıklar itdügi nizâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 4). [cân almadur, -ma, -dur]

Gönül şayd idüben **cân almaḳde**
Begüm sensin bugün şîrâne âhû (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 3). [cân almaḳde, -maḳ, -de]

cân bağışla-: Can vermek, hayat vermek, canlandırmak, diriltmek.
Cân bağışlar gönce-leb gül yüzlü dilber sevmedün
Zâhidâ ya'nî senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 5). [cân bağışlar, -r]

cân bezmini: Can meclisi. II Gönül.
Âfitâb-ı şevḳ ile **cân bezmini** pür-nür ider
Her ki bir meh-rû elinden gün gibi sāḡer çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 11). [cân bezmini, -n, -i]

cân bûlbûli: Can bûlbûli.
Gül yüzünle la'l-i şekker-bârünî **cân bûlbûli**
Her dem eyler tûṭi-i ṭab'-ı hoş-elhân ile baḡs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 9). [cân bûlbûli,]

cân bul-: Canlanmak, dirilmek.
Şular kim 'ıyd-i aḳḫâ-yi vefâde itdi cân ḳurbân
İçüp cām-ı şafâyı **buldılar cân** bezm-i vahdetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 8). [cân buldılar, -dı, -lar]

Sâkiyâ cām-ı lebünden her ki bir sāḡer çeker
Cân bulur 'isî deminden cām-ı cân-perver çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 2). [cân bulur, -ur]

cân çık-: Çok yorulmak veya bitkin duruma düşmek. II Ölmek, son nefesini vermek. III Yaptığı bir işte çok güçlük çekmek.
Cân çıkınca hele hıdmetde bir eksük ḳomaduk
Eger ölmezsek efendi yine hıdmet bâḳî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 7). [cân çıkınca, -ınca]

cān fidā: Canını feda etmek, canını vermek, hiçbir şey esirgememek.

Cān fidā itsün dir imişsin vişālüm isteyen

Tek kabûl it dostum olsun hezārān **cān fidā** (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 8). [cān fidā,]

cān fidā it-: Bir şey uğruna canını vermek, ölmek.

Cān fidā itsün dir imişsin vişālüm isteyen

Tek kabûl it dostum olsun hezārān cān fidā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 7). [cān fidā itsün, -sün]

cān gözün uyar-: Gözünü dört açmak, uyanık olmak.

Dürd-i şabûhı kühl idinüp **cān gözün uyar**

Şem'î hicâbı dide-i idrâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 11). [cān gözün uyar,]

cān gözine: İnsanda gözle görünmeyi gören, sezen, hisseden mânevî güç, uyanıklılık, basîret.

Menzil-i meyhâne kim ehl-i başîret hâkidür

İdinür **cān gözine** şâhib-nâzerler tütüyâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 14). [cān gözine, -ne]

Göricek gönlüm ol göz ü kaşı

Seyr ider **cān gözüyle** Nakşâş (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 2). [cān gözüyle, -y, -le]

cān gülşenine: Gönlün gül bahçesi. II Sevgilinin yüzü.

Cān gülşenine eyledi pervâz ol hüma

Bülbüllerin firâk ile inletdi zâr zâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 27). [cān gülşenine, -n, -e]

cān lezzeti: Can lezzeti.

Leblerüñ deprendüğüñce dil bulur **cān lezzetin**

Yüsuf-ı Mısr-ı melâhetsin kelâmüñ şekkerin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 43). [cān lezzetin, -n]

cān naḳdî: (Âşîḡın) can nakdî, can parası. II Âşîḡın canı, gönlü.

Cān naḳdini virsem n'ola cānâne tekellüf

Eyler kûl olan varını sulṭâne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 1). [cān naḳdini, -n, -i]

Cehd idüp elden düşürmezsin maḥabbet nerdini

Oynadüñ **cān naḳdini** 'âşîḡlerüñ nerrâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 10). [cān naḳdini, -n, -i]

Germ olup bâzâr-i ḥüsnuñde metâ'ı vaşlûñe

Dil virür **cān naḳdini** bakmaz anüñ hicrânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 6). [cān naḳdini, -n, -i]

Ḳamer gibi mücellâ itmege **cān naḳdinüñ** ḳalbin

Göñül bir âfitâbüñ ḥâk-i pâyinden türâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 9). [cān naḳdinüñ, -nüñ]

cān ol-: Hayat vermek.

Rûḥa ḡidâ vü ḳalbe şafâ cisme **cān olur**

Şîrin lebüñ gibi olıcaḳ olsa her lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [cān olur, -ur]

cān rîştesi: (Âşığın) gönül ipi, bağı.

İşüm bitürdi gamze-i dil-düzüñ ey nigār

Cān rîştesini sine-i şad-çākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 6). [cān rîştesini, -n, -i]

cān ü cihān: Can ve dünya. II Bütün her şey.

Her kim ol cān-ı cihānūñ irişür vuşletine

İrilür **cān ü cihānūñ** düşicek fūrkatine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 2). [cān ü cihānūñ, -üñ]

cān ü dil: Can ve gönül.

Zülfüñ için **cān ü dil** 'ışkuñda pîç-ā-pîç olup

Oda düşmiş mü gibi dāyim çekerler ıztırāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 11). [cān ü dil,]

Yanupdur lāle gibi **cān ü dil** nār-ı mezelletde

Ṭoldur gonce-veş kan ile bağrüm hār-ı miḥnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 53). [cān ü dil,]

Sāye-veş düşmiş yanınca **cān ü dil** üftādedür

Ol perî-peyker melek kim adı Ca'fer-zādedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 3). [cān ü dil,]

Yokdurur vaşf-ı cemilünde çü ḥadd ü gāyet

Cān ü dilden ideyin zāt-ı şerīfüne dü'ā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 70). [cān ü dilden, -den]

cān ü ser: Can ve baş.

Zerrāt-ı ḥāk-i pāyüñe mülk-i cihān nişār

Her gün yüzüñi görmege biñ **cān ü ser** fidā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 6). [cān ü ser,]

cān vir-: Ölmek, biri için kendini feda etmek. II Çok sevdiği ve istediği bir şeye aşırı düşkün olmak.

Ḥ'ābe varmışdur işidüp 'ışkumuñ efsānesin

Şanmañüz kim Leylīñüñ 'ışkıñda Mecnūn **virdi cān** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 6). [cān virdi, -di]

Yolünde **cān virenlere** ser-keşlik eyleyüp

Her bir ḥasise dehr-i denī gibi olma rām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 7). [cān virenlere, -en, -ler, -e]

Yolüne **cān virmege** cānā dil-i bî-çāreler

Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler çāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 1). [cān virmege, -mek, -e]

Fūrkatüñden incinüp **cān virmege** itdüm heves

Sensüzün 'ömrüm baña dirlik ne mümkin bir nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 1). [cān virmege, -mek, -e]

Ḳavlümüz **cān virüben** 'ahde vefā itmek idi

Ṭuralum ḳavlümüze 'ahde vefā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 3). [cān virüben, -üben]

Cān virüp itse n'ola her kişi cānā ihtiyāc

Büse-i la'lūñ virür vaşlūñ metā'ına revāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 1). [cān virüp, -üp]

Cān virüp olsa cüdā la'l-i revān-baḥşinden

Şem'î-yi haste-dilūñ oldı meger cānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 13). [cān virüp, -üp]

cân yağ-: Can başışlamak.

Leblerin depredtüğince söz yirine **cân yağar**

Ya Mesîhâdür ya Hızrûn çeşme-i hayvânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 5). [cân yağar, -ar]

Muştafânün leblerinden söz yirine **cân yağar**

Ahmedün şîrîn lebinden irişür cânê şifâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 9). [cân yağar, -ar]

cân yak-: Karşısındakini üzme, birine zarar vermek, birini sıkıntıya sokmak.

Ne revâdür bu eyâ hüsn ilinün pâdişehi

Yağa cân mülkin oda zulm ile 'ışkuñ sipehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 2). [cân yağa, -a]

Behâr olur açılır her kişinün gül gibi gönli

Yağar cân içre her meclis çerâğı bezm-i cennetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 44). [cân yağar, -ar]

cânâ: Ey sevgili, ey cân.

Cân virüp itse n'ola her kişi **cânâ** ihtiyâc

Büse-i la'lün virür vaşlün metâ'ına revâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 1). [cânâ,]

Yolüne cân virmege **cânâ** dil-i bî-çâreler

Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler çâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 1). [cânâ,]

Merhem-i vaşlünle **cânâ** çâre itmezseñ eger

Dâğ-ı hicrânün gibi hergiz oñulmaz yâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 7). [cânâ,]

Hey ne zâlimdür gözüñ **cânâ** ruññ devrinde kim

'Aşık-ı dil-ğasteyi her demde biñ biñ pâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 13). [cânâ,]

Dil fikr ider miyânünñ cân sırr-ı la'lünñi

Cânâ cihânde her kişinün bir hayâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 8). [cânâ,]

Dil-i bî-çâreme **cânâ** lebün dürdi şifâ besdür

Gerekmez gayri dermânı baña derdün devâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [cânâ,]

İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz

Cânâ cefâyı artuğ idersin vefâyı az (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 2). [cânâ, -, -]

cânân: Sevgili, dost.

İtmesün meh-pâreler gün gibi **cânân** ile baħs

Kevkebe lâyıķ degül ħurşid-i raħşân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 1). [cânân,]

Germ olup mihr itmesün devrinde **cânân** ile baħs

Zerredür ol idimez ħurşid-i raħşân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 1). [cânân,]

Şem'î bu dâğ-ı ħasret ile üstüñ'ânler

Cânân eline almağa olaydı bâri zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 10). [cânân,]

Üşenme ey gönül **cānān** senüñdür
Çü düşdüñ derdine dermān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 1). [cānān,]

Benüm **cānān** ile çün kim bütündür 'ahd ü peymānum
Şınursa kâsesi çerhüñ қо şınsun inkisārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 9). [cānān,]

'Ālemüñ hüsñ ile sen **cānānısın** Yūsufcuğum
La'l-i cān-bağşüñle cānler cānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 1). [cānānısın, -ı, -sın]

Beni men' eyleme zāhid yüri **cānānüm**den
Göz göre ayırlayın mı varayın cānümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 1). [cānānüm, -üm, -den]

N'iderler cānı **cānān** olmayınca
N'iderler derdi dermān olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 1). [cānān,]

Her ki girdi dünyede bir kerre **cānān** koyınına
Girmedi öldi dirildi hür u ğılmān koyınına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 1). [cānān,]

İğen bön düşme ey şüfi қо fikr-i hür ü ğılmānı
Bu gün gel hātırın hoş gör temāşā eyle **cānānı** (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 2). [cānānı, -ı]

Germ olursun ey gönül gün yüzlü **cānānüñ** mi var
Şubh olınca sinede bir māh-i tābānüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 1). [cānānüñ, -üñ]

Üşenmiş Şem'iyā bārān-ı eşk ü berķ-ı āhümden
Anüñçün eylemiş gün yüzlü **cānānüñ** nihān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 12). [cānānüñ, -üñ]

Derd ü ğam-ı firāk ile terk eyleyüp diyār
Cānān firākı bir yaña ğurbet belāsı hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 22). [cānān,]

Cān naqdini virsem n'ola **cānāne** tekellüf
Eyler kıl olan varını sulṭāne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 1). [cānāne,]

cānden çek-: Candan çekmek, canını zorla almak.

Ne dil var **çekmedük cānden** ḥadeng-i ğamzesi yārüñ
Anüñ cevriñ kim çekmez kime geçmez anüñ nāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 11). [cānden çekmedük, -me, -dü, -k]

cānden ol-: İçten, yürekten olmak. II Samimi olmak.

Bir söz ki **cānden ola** olurmuş ğidā-yi rūḥ
Senden gelen haber ğibi olmaz haber leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 9). [cānden ola, -a]

cāne ur-: Cana vurmak. II Cana acı çektirmek.

Ḥadengin **cāne urduķça** virür cān üstine cānler
'Aceb ne sihr ider yā Reb nigārüñ çeşm-i fettānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 3). [cāne urduķça, -duķça]

Ey gönül derd ü belā kühsārinüñ Ferhādısın
Cāne urduñ tişeyi üstādlar üstādsın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 2). [cāne urduñ, -du, -ñ]

cān-ı āgāheş: Sırlara vakıf olan, basiret sahibi gönül.

Cān-ı āgāheş berī çün kevkeb-i bahteş zi h'āb

Dide-i ü dūrbīn ez sürme-i 'ayne'l-yakīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 61). [cān-ı āgāheş, -eş]

cān-ı 'ālem: Alemin canı.

Dirilür lutfūn ile mürde-diller

N'ola dirsem tapūndūr **cān-ı 'ālem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 26). [cān-ı 'ālem,]

cān-ı şîrīn: Tatlı can.

Ey şeker-leb Hāk bilür kim **cān-ı şîrīnden** lezīz

Nükte-i la'lūnden itmek ehl-i 'irfān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [cān-ı şîrīnden, -den]

Niçe serverler olur Ferhād gibi pāymāl

Niçe Hüsrevler bu yolda **cān-ı şîrīnden** çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 10). [cān-ı şîrīnden, -den]

cānı yok: Cansız olmak. II Gücü yok, cesareti yok, değeri yok.

Şemseler resm itdi gülden aña Nakḳāş-ı behār

Cānı yok taşvīr ide bir bergini nakḳāş-ı Çīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 18). [cānı yok,]

cānına geç-: Çok fazla tesir etmek.

Düşdi gönlüm 'ākıbet ḡamzeñ ucından ḡançere

N'eylesün bī-çāre kim ḡahr ile **geçdi cānına** (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 10). [cānına geçdi, -di]

cānına 'ūd şal-: İçi yanmak, çok büyük üzüntü yaşamak, endişelenmek.

Ki **şalar 'ūd** gibi her kişinüñ **cānına** nār

Cümle-i bāḡa şeref virdi 'arūs-ı lāle (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 35). [cānına 'ūd şalar, -ar]

cānından geç-: Ölmek. II Canının gözünde hiçbir değeri kalmamak, kendi varlığını silmek, yok etmek.

Alup ağzına yād itmezdi hergiz bezmini Cemşid

Geçerdi kendü **cānından** göreydi Cem bu devrānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 76). [cānından geçerdi, -er, -di]

cāninden uşan-: Çektiği sıkıntı yüzünden yaşamayı istemeyecek kadar bezginlik duymak.

Senden göñül uşanmadı ḡahr-ı rakīb ile

ḡahr ile gerçi kim kişi **cāninden uşanur** (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 6). [cāninden uşanur, -ur]

cānıne odlar yak-: Canını sıkmak, üzmek, büyük sıkıntı vermek.

Āh kim gönlüm benüm ol dil-rübālar çaḡdılar

Şem'-veş bī-çārenüñ **cānıne odlar yakdılar** (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 2). [cānıne odlar yakdılar, -dı, -lar]

cānler cānısı: Canlar canı, candan da kıymetli olan.

'Ālemüñ ḡüsn ile sen cānānısın Yūsufcuḡum

La'l-i cān-baḡşūñle **cānler cānısın** Yūsufcuḡum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 2). [cānler cānısın, -sın]

cānler erit-: Canından vazgeçmek.

Cānler eritdi Şem'î-yi pür-süz şevk ile

Tâ kim getürdi bezmüne bir şi'r-i cān-güdâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 19). [cānler eritdi, -di]

cānler fidā: Canını feda etmek, canını vermek, hiçbir şey esirgememek.

Gevher-i eşküm nedür kim itmeyem anı nişār

Ayağün toprağına **cānler fidādür** Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 6). [cānler fidādür, -dür]

cānlerine od düş-: İçi yanmak, çok büyük üzüntü yaşamak, endişelenmek.

İşidüp **cānlerine od düşer** ehl-i nāruñ

Oldılar dūd gibi tâ ki ırakdan peydâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 31). [cānlerine od düşer, -er]

cān-perver: Gönüle ferahlık veren, iç açan, rûhu besleyen.

Umûr-i salţanetde her vezîri Âşef-i şānî

Mesîh-i nuţkı **cān-perver** dem ursa n'ola hikmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 32). [cān-perver,]

Şanevber bâğda tûtî zülâl-i Hızır Kevserdür

Dem-i 'îsî gibi olmuş nesim-i şubh **cān-perver** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 4). [cān-perver,]

cānüm yan-: Çok acı duymak, kedere uğramak; bir işte zarar görmek.

Demidür gâyet ey serv-i revânüm

İrişdür âb-ı luţfün **yandı cānüm** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 80). [cānüm yandı, -dı]

cānüme geç-: Çok fazla tesir etmek, içine işlemek, canına tak etmek.

N'ola kan ağlasam gamzeñ ucından

Geçüpüdür cānüme cānâ ziyâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 8). [cānüme geçüpüdür, -üp, -dür]

cānüme odlar yak-: Canını sıkmak, üzmek, büyük sıkıntı vermek.

Cāmler hem-dem olup la'l-i leb-i cānânüme

Âh kim her dem benüm **odlar yakarlar cānüme** (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 2). [cānüme odlar yakarlar, -ar, -lar]

cānümi al-: Öldürmek, canını zorla ele geçirmek.

Alursa cānümi gamzeñ n'ola 'ömrüm revân olsun

İçerse leblerünñ kanüm efendüm nüş-i cān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 1). [cānümi alursa, -ur, -sa]

cānüñi fidā eyle-: Cānüñi fidā eyle.

Ahmedün yolında Şem'î varüñi eyle nişār

Muştafâ 'ışkına ammâ **cānüñi eyle fidā** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 16). [cānüñi fidā eyle,]

cānüñi yak-: (Âşığın) canını yakmak; acı, elem içerisinde bırakmak.

Didi hitâb idüp ki eyâ tîre rüzgār

Nār-ı belâ vü fūrkat ile **yakma cānüñi** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 26). [cānüñi yakma, -ma]

cārüb: Süpürge. II Sevgilinin saçlarının yere yayılması.

Aldı hırşid-i cihân-tâb ele zerrîn **cārüb**

Sâhet-i şahın-ı çemende kıomadı gerd-i melâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 7). [cārüb,]

cārüb id-: Süpürge etmek. II Sevgilinin yoluna süpürge olan kirpikler.

Serverâ kıadrün serâyı şuffesin pâk itmege

Gün gibi **cārüb iderse** n'ola zülfin hür-ı 'în (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 80). [cārüb iderse, -er, -se]

Didi büt-ḥâneye **cārüb ideyin** müjgânüm

Yüz sürüp pîr-i muḡânün varayın ḥıdmetine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 5). [cārüb ideyin, -eyin]

cārüb-ı zülf: Saç süpürgesi.

Hüsnün serâyın eyledi **cārüb-ı zülf** pâk

Kıomadı zerre deñlü göñülde ḡubâr ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 9). [cārüb-ı zülf,]

câyiz: Gerek dinî gerekse yasal yünden uygulanmasında herhangi bir sakınca olmayan (şey).

Öykünürem dir-imiş sekker lebüne ḥusrevâ

Kelledür bağlansa **câyiz** ḥaddi zâtında dimâḡ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 6). [câyiz,]

cefâ: Eziyet, sıkıntı.

Sâķi-i bezm-i 'ışķa ser-keşlik itme Şem'î

Niçe senün gibiyi devr uğradur **cefâye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 14). [cefâye, -y, -e]

Nitekim pür-ferahdür bezm-i luṭfün

Cefâden ḡuşşe yokdur ḡuşşeden ḡam (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 8). [cefâden, -den]

İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz

Cânâ **cefâyı** artuḡ idersin vefâyı az (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 2). [cefâyı, -yı]

Aldanma ey göñül bu cihânün şafâsına

Degmez vefâsı çünkü bilürsin **cefâsına** (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 2). [cefâsına, -sı, -n, -a]

Devr-i 'adlünde **cefâsına** ider istıḡfâr

Himmetün servine hem-sâye olursa Tûbî (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 65). [cefâsına, -sı, -n, -a]

Dür **cefâ** defterlerin yazup vefâ 'unvânını

Çin idüp ebrülerün 'aşıklerüne itme kîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 55). [cefâ,]

Zulmet-i ḡâr **cefâsın** götürüp ḡulşenden

Maṭla'-ı şubḡ-ı şafâ oldu ḡül-i ferruh-fâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 3). [cefâsın, -sı, -n]

cefâ eyle-: Üzmek, eziyet etmek, azap vermek.

Ger vefâlar idesin yâ ḡo **cefâ eyleyesin**

Şem'î-yi şuḡteye her ne iderseñ yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 9). [cefâ eyleyesin, -ye, -sin]

cefâ taşı: Eziyet, sıkıntı taşı.

Bir **cefâ taşıyle** niçe yapılsun gönlüm

Çü meşeldür yalınüz taş ile divâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 3). [cefâ taşıyle, -y, -ile]

Yıkduñ **cefâ taşıyla** şıduñ gönlümi benüm

Luftüñle al elüñe yin'ey şâh-i dil-nevâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 17). [cefâ taşıyla, -y, -la]

cefâ vü cevri: Eziyet ve sıkıntı.

Görmedüm ağzün gibi bir zerre mihrüñden eğer

Ey **cefâ vü cevri** çok didüklerince varsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 6). [cefâ vü cevri, -i]

Cefâ vü cevrüñi hâdden aşurma Şem'îye rahm it

Bilürsin ey perî-peyker güzellük pâydar olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 9). [cefâ vü cevrüñi, -üñ, -i]

cefâlar id-: Üzmek, eziyet etmek, azap vermek.

Çekeler sinelere gün gibi meh-pâreleri

İdeler çerh gibi bize **cefâlar** niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 8). [cefâlar ideler, -e, -ler]

cefâ-pîşe: Eziyet etmeyi huy haline getiren, zalim. II Sevgili.

Vefâden çünki hazzün yok düşürme gönlümi bende

Yüri var ey **cefâ-pîşe** senün sende benüm bende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 2). [cefâ-pîşe,]

cehd: Çaba, gayret, uğraş.

Ele **cehd** ile götür Şem'î maḥabbet cāmın

Bu kuru tã'at ile zühd ü riyâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 13). [cehd,]

cehd id-: Çalışıp çabalamak, uğraşmak.

Cehd idüp cām-ı maḥabbetle gönül mest olıgör

Ğam-ı dünyâ-yi deniden idegör cânı ḥalâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 3). [cehd idüp, -üp]

Cehd idüp elden düşürmezsin maḥabbet nerdini

Oynadün cân naḳdini 'âşıklerün nerrâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 9). [cehd idüp, -üp]

cehennem: Günahkarların ve kafirlerin ahirette gideceğine inanılan azap yeri.

Vâ'izün rüz-ı kıyâmetle **cehennem** didügi

Fürkat-i didâr ile süz-ı nihânümdür ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 7). [cehennem,]

celâl: Yücelik, büyüklük, ululuk, azamet.

Serverâ gülün-i ḥâmenle bulupdur revnak

Gülşen-i bâğ-ı feşâhet çemen-i câh ü **celâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 52). [celâl,]

cellâd-ı ğamze: Cana kıyan yan bakış.

Mest olduğınca mey yirine kan içer lebün

Cellād-ı ğamzeñe n'ola dirlerse zül'l-ħumār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 12). [cellād-ı ğamzeñe, -ñ, -e]

cem: İran'ın Pişdadiyan sülâsinden gelen ve şarabı icat eden şahıs olarak Klasik şiirde zikredilen bir hükümdardır.

Cām elinde **Cem** gibi geçmiş maḥabbet taḥtına

‘Ālemün sultānidur her bir gedāsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 7). [cem,]

Ne revādur bu ki **Cem** devletinün devrinde

Şem'îyi zāyî' ide âteş-i kahr ile şitā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 71). [cem,]

Görmemiş Cemşid ü **Cem** bezm-i şafāsı ḥāletin

Gelmemiş devr-i zemāne cāmınün keyfiyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 43). [cem,]

cem devleti: Efsanevi İran hükümdarlarından Cemşid'in devleti.

Bu gün **Cem devletinde** bir dem itdün

Şafā buldı o demden iki ‘ālem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 15). [cem devletinde, -n, -de]

cem' ol-: Bir araya gelmek, toplanmak.

Ḥübler **cem' olup** itmiş bu gice şoḥbet-i ḥāş

Def tıttup çerḥe girüp mihr ü meh olmuş rakḳāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 1). [cem' olup, -up]

İctimā' itdi şanasın **cem' olup** ḥūr u melek

Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöḥreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 63). [cem' olup, -up]

cemāl: Güzellik, yüz güzelliği.

Ey **cemālün** āfitābı maḥher-i nūr-ı Ḥudā

Oldı nāzil gün yüzün vaşfinda gökden ve'ḍ-ḍuḥā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 1). [cemālün, -ün]

Dehānün gibi bir gonce bulunmaz bāğ-ı ḥüsn içre

Cemālün gibi ‘ālemde senün bir gül-‘izār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 6). [cemālün, -ün]

Cemālün āfitābiyle sürerler çerḥ devrānın

N'iderler gün yüzüñsüz bu cihānün māh-i tābānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 1). [cemālün, -ün]

Gün gibi çekdün **cemālün** tiğın ey kaşı kemān

Oḳ gibi oldı göñüller mülkine ḥükmün revān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 1). [cemālün, -ün]

Bu göñlüm ḥānesin pür-nūr idüpdür

Cemālün āfitābınün ziyāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 4). [cemālün, -ün]

Cemālün muşḥafın tezyin idüpdür ḥaṭṭ-ı Reyḥānün

Berāt-i ḥüсне virmişdür kaşun tuğrā-yi ‘unvānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 7). [cemālün, -ün]

cemāl-i yār: Sevgilinin güzelliği.

Ḥandān ü ḥurrem idi nitekim **cemāl-i yār**

Mesned-nişin-i taḥt-ı cemāl idi şāh-i gül (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 5). [cemāl-i yār,]

cem‘-i bezm-i ‘ālem-ārā: Cihani süsleyen meclis topluluğu.

N’olaydı Şem‘iyā bu **cem‘-i bezm-i ‘ālem-ārāde**

Küdüret areden gitse kamu ehl-i şafā olsa (Şem‘î Divanı, Gazel 142, Mısra 13). [cem‘-i bezm-i ‘ālem-ārāde, -de]

cem‘-i yāsemîn: Yasemin çiçeği topluluğu.

Buldu haclet şemse-i gülden felekde mihr ü meh

Bāğda reşk-i Süreyyā oldu **cem‘-i yāsemîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 8). [cem‘-i yāsemîn,]

Çekdi süsen tîğler oldu hevā-dār-ı şabā

Ṭöb olup ğam leşkerin tağıtdı **cem‘-i yāsemîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 22). [cem‘-i yāsemîn,]

cem‘iyyet: Meclis, topluluk.

Dökilen encüm degüldi şubḥ-dem eflākden

Üstine gevher saçardı hürirler **cem‘iyyeti** (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 56). [cem‘iyyeti, -i]

Salṭanet meh-veşleri çalup semā‘ eyler yine

Rakşe girdi çerḥ urup bezm-i şafā **cem‘iyyeti** (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 22). [cem‘iyyeti, -i]

cemşid: Şarabı bulmasıyla meşhur İran'ın efsanevi dördüncü şahı.

Görmemiş **Cemşid** ü Cem bezm-i şafāsi ḥāletin

Gelmemiş devr-i zemāne cāmınūn keyfiyyeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 43). [cemşid,]

Alup ağızına yād itmezdi hergiz bezmini **Cemşid**

Geçerdi kendü cānından göreydi Cem bu devrānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 75). [cemşid,]

cemşid-himmet: Cemşid gayretli.

Devāt-ı zerdurur nerges gülün evrākı defterdür

Süleymān-şān ü Aşef-siret ü **Cemşid-himmetsin** (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 48). [cemşid-himmetsin, -sin]

cenāḥ aç-: Kanat açmak.

Pervāz ider şabūḥ ile gün gibi şabāḥ

Mürğ-ı hü mā-yi himmet **açup** şevḥ ile **cenāḥ** (Şem‘î Divanı, Gazel 27, Mısra 2). [cenāḥ açup, -up]

ceng it-: Savaşmak, mücadele etmek.

Leşker-i eşkümlle baḥtüm gördi **ceng itmek** diler

Şem‘iyā gökde sitārem çekdi āhümden ‘ālem (Şem‘î Divanı, Gazel 115, Mısra 15). [ceng itmek, -mek]

cennāt: Cennetler.

Ne kadar virse şeref sünbül ü gül **cennāte**

Gül yüzünle olamaz zülfi semen-sāye bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 110, Mısra 3). [cennāte, -e]

cennāt-ı na‘îm: Bolluk cennetleri.

Hilālūñ cāmı devrinde anūñçün bedr-i enverdür
Cihān h'ān-ı cemāliyle çü **cennāt-ı na'īm** oldu (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 8). [cennāt-ı na'īm,]

cennet: Ahirette müminlere Allah tarafından va'dedilen ebedî hayat, yaşanacak yer.
Meyi ma'sûk ile nûş eylemeyen dünyâde
Zâhidâ **cennete** girmez dir imiş pîr-i muğān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 12). [cennete, -e]

Cân virürsem heves-i zülf-i perîşânler ile
Cennete döndüreler kabrümü reyhânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 2). [cennete, -e]

Zâhid ki mu'tekif geçinür buriyâyile
Gör eblehi ki **cennet** umar bu riyâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 2). [cennet,]

Bezm olmuş idi **cennet** ü hürî nigârler
Kevser yirine içdügi Şem'î şerâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 11). [cennet,]

Cennetüñ begliğini ister iseñ gülşene var
Açdı gül bezmini târîh-i gülistân-ı seher (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 27). [cennetüñ, -üñ]

Dil tenümde seyr ider her yâreden didârüñi
Mü'mine kabrinde **cennet** revzeni manzer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [cennet,]

cennet gülî: Cennet gülü. II Sevgilinin yüzü.
Hüsnüñ gülîyle kand-i lebüñdür gıdâ-yi rûh
Cennet gülîyle olsa olur gül-şeker lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 12). [cennet gülîyle, -i, -y, -le]

cennet şafâsı: Cennet safası.
Sürüp **cennet şafâsını** o bezm-i cân-fezâ içre
Bulurlar iki 'âlem zevkını bir cām-ı 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 45). [cennet şafâsını, -n, -ı]

cennet ta'âmı: Cennet yemeği.
Toymadı göñlüm gözüñm hüsnüñ temâşâ itmeden
Yimeden **cennet ta'âmın** toya mı her gözi aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [cennet ta'âmın, -n]

cennete döndür-: Cennete çevirmek, cennete döndürmek.
Cennete döndürdi dünyâyı ser-â-ser nev-behâr
Bâğler Firdevs-i a'lâ gülsitân huld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 3). [cennete döndürdi, -di]

ceres: Çan, çingirak.
Kimse 'ışkuñ kârbânınıñ nişânın virmedi
Nâle-i 'uşşâkden gerçi kim olmuşdur **ceres** (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 10). [ceres,]

Nâle eyler kârbân-ı 'ışk ile hem-râh olan
Kâlbî âhendür velikin gör nice inler **ceres** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 4). [ceres,]

cerr it-: Dilenmek, talepte bulunmak.

Būse **cerr itse** lebüünden Şem'îyi 'ayb itme kim

Suhte mezmûm olur 'âlemde cerrâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 9). [cerr itse, -se]

cerrâr: Yapışkan, kovulmakla gitmeyen (dilenci).

Būse cerr itse lebüünden Şem'îyi 'ayb itme kim

Suhte mezmûm olur 'âlemde **cerrâr** olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 10). [cerrâr,]

cevâb vir-: Cevaplamak, cevaplandırmak, karşılık vermek.

Hâlûmi şormaz benüm **virmez** sü'âlûmden **cevâb**

Baňa ne itsün lebüñ hikmetde Loķmân ile baħş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 5). [cevâb virmez, -mez]

cevelân id-: Gezmek, dolaşmak.

Bu eyyâm içre ey kebk-i hırāmān

İdersin nitekim tāvus **cevelân** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 64). [cevelân idersin, -er, -sin]

cevher: Kılıcın üzerindeki hâreler, dalgalar, menevişler.

Kef-i dūr-pāşūñ içre baħr-i tīgūñ mevci **cevherdür**

Serîr-i kadrüñe olsa yaraşur 'arş hem-pāye (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 37). [cevherdür, -dür]

Anüñçün cūy-bār-ı āb-ı tīgūñ mevci **cevherdür**

Umaram şāhid-i baħtūñ bula hūrşid-veş rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 39). [cevherdür, -dür]

Yüregi olan açar göğsini mānend-i siper

Her kimüñ **cevheri** var tīg gibi buldı şafā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 44). [cevheri, -i]

Ne buldı **cevherini** silk-i cūdī

Ne buldı gevherini naẓm-ı 'âlem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 29). [cevherini, -i, -n, -i]

Sefer nārında kāl itdūñ şarardūñ pūte-i ğamde

Cihānı hālīş itdūñ ey 'adālet **cevheri** kāmı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 52). [cevheri, -i]

cevher-i ħāk-i kef: Ayak tabanı tozunun değeri.

Cevher-i ħāk-i kef ü pāyüñdür iksîr-i murād

Zātūñ ol pākize-gevherdür ki yokdur kıymeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 71). [cevher-i ħāk-i kef,]

cevher-i iksîr-i maķşūd: Aranılan iksirin kaynağı.

İrer Mūsā-şıfat dil **cevher-i iksîr-i maķşūda**

İçüp āb-ı ħayāt-ı himmeti bir Hızr-siretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 3). [cevher-i iksîr-i maķşūda, -a]

cevlân: Dolaşma, gidip gelme, gezinti, gezinme.

Yüri ey serv-i bostān-ı leţāfet

Şalın tāvus-veş **cevlân** senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 4). [cevlân,]

Medhîniün bâğında tab‘üm şöyle cevân itdi kim
Reşk ider tāvus-ı kudsî ey melek **cevlânına** (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 12). [cevlânına, -ı, -n, -a]

Didiler çerhe girüp yâr semâ‘ eyleyicek
Nice tāvus ola bu resm ile **cevlânı** güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 6). [cevlânı, -ı]

cevlân it-: Dolaşmak, gidip gelmek, gezip dolaşmak.
Medhîniün bâğında tab‘üm şöyle **cevlân itdi** kim
Reşk ider tāvus-ı kudsî ey melek cevânına (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 11). [cevlân itdi, -di]

cevlânı kıl-: Gezmek, dolaşmak.
Behâr oldı yine tāvus-ı cennet **kıldı cevânı**
Açıldı şâh-ı gül reşk-i behişt itdi gülistânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 1). [cevlânı kıldı, -dı]

cevr: Eziyet, cefa.
Kesme **cevrüñ** bir nefes öldürme kurbân olduğum
‘Âşıkun âb-ı hayât-ı câvidânıdır vefâ (Şem‘î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [cevrüñ, -üñ]

‘Âşık odur ki eyleye bir nâze biñ niyâz
Ma‘şûk odur ki eyleye biñ **cevre** bir vefâ (Şem‘î Divanı, Gazel 10, Mısra 6). [cevre, -e]

Öñ virmez oldı çerh-i sitemkâr **cevr** ile
Yâ Reb cihânde kim vare ol bî-vefâ yolın (Şem‘î Divanı, Gazel 124, Mısra 5). [cevr,]

Geh **cevr** ü gehî nâz ü gehî şîvelerüñden
Maşşûdüñ eger cân ise cânâ ne tekellüf (Şem‘î Divanı, Gazel 96, Mısra 3). [cevr,]

Şem‘iyâ âhîr seni **cevr** ile öldürmez dime
Her ne kim dirseñ gelür ol gamze-i gammâzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 13). [cevr,]

Felekden ağlamazdüm ey meh-i nâ-mihribân hergiz
Raķibüñ **cevrî** n’eylerdi eger sende vefâ olsa (Şem‘î Divanı, Gazel 142, Mısra 12). [cevrî, -i]

cevr eyle-: Eziyet etmek, haksızlık ederek incitmek, zulmetmek.
Şimdi biz bendelere lutfüñi göster görelüm
Şoñra **cevr eyler** iseñ Şem‘îye miñnet bâķî (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 10). [cevr eyler, -r]

cevr ü cefâ: Eziyet ve sıkıntı.
Ol şanem **cevr ü cefâ** mecmû‘asın ezber okır
Söyleseñ bilmez geçer mihr ü vefâ destânını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 3). [cevr ü cefâ,]

Dilber odur ki mâyl ola mübtelâsına
‘Âşık odur ki şabr ide **cevr ü cefâsına** (Şem‘î Divanı, Gazel 144, Mısra 2). [cevr ü cefâsına, -sı, -n, -a]

cevr-i aġyâr: Rakibin eziyeti.

Cevr-i ağıyār bize yaramaz ağıyāre naşib
Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine hār (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [cevr-i ağıyār,]

cevr-i yār: Sevgilinin eziyeti.

Görinen māl ile mihr aılama **cevr-i yāre**
Şabr idüp bencileyin başdı felek bağına taş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 11). [cevr-i yāre, -e]

cevrini çek-: Uzun süre sıkıntıya katlanmak.

Çekmeyenler kāmēt ü zülf ü dehānūñ **cevrini**
Bilmedi ‘ālemde hergiz n’eydügin derd ü elem (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 5). [cevrini çekmeyenler, -me, -y, -en, -ler]

Ne dil var çekmedük cānden hadeng-i gamzesi yārūñ
Anūñ **cevrini** kim **çekmez** kime geçmez anūñ nāzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 12). [cevrini çekmez, -mez]

cevrler it-: Eziyet etmek, haksızlık ederek incitmek, zulmetmek.

Vefāsüz yār derdinden benüm hōd baña yetmişdür
Raķībā **cevrler itme** baña bir yañeden sen de (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 4). [cevrler itme, -me]

cevşen-i eflāk: Göklerin zirhı.

Ġāfil olma ey melek āhüm oķından kıl hāzer
Kim toķuz kat **cevşen-i eflākden** eyler güzēr (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 2). [cevşen-i eflākden, -den]

cevzā: İkiizler burcu.

‘Uṭārid mihr-i sīmīn-hāme māl-i zer-kemer **Cevzā**
Düşürmiş ‘aksini mir’āt-i çerhe şah dīvānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 25). [cevzā,]

ceyhün: Ceyhun Nehri.

Maḥv olur yaşūñi Şem’î göricek deryālar
Ne ķadar cūşı ola bahre iren **Ceyhünūñ** (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 14). [ceyhünūñ, -ūñ]

Yaşūñi men‘ idimez Şem’î vücūdūñ fikri
Bir avuç hāk yolın bağlayımaz **Ceyhünūñ** (Şem’î Divanı, Gazel 100, Mısra 14). [ceyhünūñ, -ūñ]

cezā: Suç işleyen bir kimseye suçunun derecesine göre verilen acı karşılık.

Gāh öpüp gāh ısrup gāh emer leblerūñi
Sāķiyā cānūmūze bunca **cezālar** niķe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 10). [cezālar, -lar]

ciger: Bağır, yürek. II Aşğın gönlü.

Tır-i müjeñ eglenmedi geçdi siperümden
Tırmadı güzēr eyledi ya‘ni **cigerümden** (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 2). [cigerümden, -üm, -den]

Āh kim kıldı oñulmaz **cigerüm** yāreleri
Dostlar ‘āşık olan dünyede oñmaz bitmez (Şem’î Divanı, Gazel 74, Mısra 7). [cigerüm, -üm]

ciger h  n eyle-: Ciğeri parçalayıp kan ile doldurmak. II Perişan olmak, çok acı çekmek, büyük bir üzüntüye düşmek.

Ciger h  n eyleyüp kan a lar iken h  r-ı hicr nde

Tebessüm eyledi  once sevindi bülbülün c n  ( em'  Divanı, Kaside 15, Mısra 17). [ciger h  n eyleyüp, -y, - p]

ciger  anın i -: Çok eziyet çekmek, acı çekmek.

     n iti sif liyle **ciger  anın i en**

C m-ı Cem içmege ' r eyleye sult nler ile ( em'  Divanı, Gazel 152, Mısra 7). [ciger  anın i en, -en]

    r bezm-i mi netde mağabbet c m n   em' 

 as d  n bağrı  an olsun 'ad  **    n ciger  anın** ( em'  Divanı, Gazel 134, Mısra 14). [ciger  anın     n, -  n]

ciger-d r: Yürekli, cesur.

Ba  koyup ortaya meyd ne  eker 'u    

Dostum  em'  gibi hiç **ciger-d r** olmaz ( em'  Divanı, Gazel 75, Mısra 16). [ciger-d r,]

Tiğler dil uzadup dir ki **ciger-d r**  anı

S   ler yalmanup eydür  anı  alb-i a'   ( em'  Divanı, Kaside 2, Mısra 47). [ciger-d r,]

cigeri d  lan-: Çok acı çekmek, çok     mek.

L le kim virdi ni  n n bu dil-i p r-  n  n 

D  lanm   cigeri p resid r Mecn n  n ( em'  Divanı, Gazel 100, Mısra 2). [cigeri d  lanm  , -m  ]

cigerler dışla-: Ciğerini dışlamak (delmek, parçalamak). II Dayanılmaz bir üzüntü vermek.

Def gibi g    n d   p ba r  n delersin ney gibi

 em'iy  g  n kler  n her dem **cigerler d  lar** ( em'  Divanı, Gazel 39, Mısra 14). [cigerler d  lar, -r]

cih n: Dünya, alem.

 em'iy  kendüm bilelden b -vef  d ny de ben

Görmedüm mihri **cih nde** m h-r lerden vef  ( em'  Divanı, Gazel 6, Mısra 14). [cih nde, -de]

 em'  **cih nde** '    -ı d d r olanlara

 ki cih n deminden olur bir n zer lez z ( em'  Divanı, Gazel 38, Mısra 17). [cih nde, -de]

Kime mescid kime Ka'be kime zühd   kime takv 

Sa a  em'  **cih nde** c m-ı '    -ı b -riy  besdür ( em'  Divanı, Gazel 60, Mısra 14). [cih nde, -de]

Senün k y  n  ay liyle **cih nde** eglenür g    m

Bu y d illerde e len e bize bir    n  besdür ( em'  Divanı, Gazel 60, Mısra 9). [cih nde, -de]

Mi    n güzel mi geldi bu d ny  ser yine

Buldu  **cih nde** gün gibi ey m h imtiy z ( em'  Divanı, Gazel 72, Mısra 8). [cih nde, -de]

Cih nde varlığını yoğa  alm  

Bulunur gerçi amm  azdan az ( em'  Divanı, Gazel 76, Mısra 7). [cih nde, -de]

Sensüzün ‘ömrüm **cihānde** bir nefes olmaz karar
Gün yüzüñsüz ey hüma dünyā demürden bir kafes (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 5). [cihānde, -de]

Seyl-i eşkümdür **cihānde** garķ-ı tūfāndan murād
Yaşümün evşāfidur bu yidi deryāden gareż (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 7). [cihānde, -de]

Bunca feryād ü figān ü bunca āh ü nāleler
Vaşl-ı dilberdür **cihānde** bunca ğavġāden gareż (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [cihānde, -de]

Unutsun halk-ı ‘ālem kışşe-i Mecnūn ü Ferhādı
Didi bir iş ideyin kim **cihānde** dāstān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 10). [cihānde, -de]

Cihānde Şem’î-yi şūrīde-veş bir rind-i kallāşem
Neden geçdümse geçdüm geçmezem cām-ı muşaffāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 15). [cihānde, -de]

Öñ virmez oldı çerķ-i sitemkār cevri ile
Yā Reb **cihānde** kim vare ol bī-vefā yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [cihānde, -de]

Ey lebi şirīn igen ğāyetde tatlu yārsın
Acılık görme **cihānde** kim şeker ğüftārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 2). [cihānde, -de]

Görmedük geçdi hayāl ile **cihānde** günümüz
Öpmege kuçmaġa bir ğonce-dehen mūy miyān (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 5). [cihānde, -de]

Aldanma ey göñül bu **cihānün** şafāsına
Degmez vefāsı çünki bilürsin cefāsına (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 1). [cihānün, -ün]

Kes zūlfüñi uzatmasun ey şāh zūlm elin
Alma **cihānde** boynüñe kimse vebālini (Şem’î Divanı, Gazel 184, Mısra 6). [cihānde, -de]

Eyledi cevri kemān gibi **cihānde** ğūşe-ġir
Atdı oķ gibi yabāne zūlmü dest-i himmeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 77). [cihānde, -de]

Felek gibi bisāt-ı būstān şāhn-ı pūr-aķterdür
Cihānde meclisün nergesle gül çeşm ü çerāġıdır (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 12). [cihānde, -de]

cihān halkı: Dünya üzerinde yaşayan herkes, insanlar.

Cihān halkını bir sözle idersin bende vü āzād
Süleymānlık senüñdür mühr-i devlet saña erzānī (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 67). [cihān halkını, -n, -ı]

cihān-süz: Dünyayı yakan.

Bir āteş kim ola cān ü **cihān-süz**
Ola mı dilde pinhān ey dil-efrüz (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 43). [cihān-süz,]

cihānün cānı: Dünyanın canı, alemin ruhu. II Sevgili.

Ey göñül ‘ıyş it ki ‘ıyş itmek **cihānün cāndur**
Hızrdur sākī şūrāhī çeşme-i hayvāndur (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 1). [cihānün cāndur, -dur]

cilā-yi ḥāk-i pāyūñ: Ayak toprağının parlaklığı.

Cilā-yi ḥāk-i pāyūñsüz be-ğāyetde mükedderdür

İrüpür yitmiş iki millete baḥr-i nevālūñden (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 77). [cilā-yi ḥāk-i pāyūñsüz, -üñ, -süz]

cilve: Göz alıcı ve zevkli hareketlilik.

Açıldı gün gibi güller şehirle gül budağında

Yine tāvus-ı cennet **cilvesinüñ** geldi devrānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 16). [cilvesinüñ, -si, -nüñ]

cilve-i tāvus-ı cennet: Cennetin tavus kuşunun cilvesi.

Cilve-i tāvus-ı cennet gösterür her şāḥ-ı gül

Bāl açup 'arz itdi süsen şeh-per-i Rūḥü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 27). [cilve-i tāvus-ı cennet,]

cim: Cim, Arap alfabesinin beşinci harfi.

Cim-i zülfüñ mīm-i ağzüñle bir olup dem-be-dem

Nokṭa ḳorsa ḥālūñ eyler **cimlerüñ** ḳaddini ḥam (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 12). [cimlerüñ, -ler, -üñ]

cīm-i zūlf: Sevgilinin cim harfine benzeyen saçının kıvrımı.

Cīm-i zūlfüñ mīm-i ağzüñle bir olup dem-be-dem

Nokṭa ḳorsa ḥālūñ eyler cimlerüñ ḳaddini ḥam (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 11). [cīm-i zūlfüñ, -üñ]

Rā ḳaşüñ üzre nokṭa-i ḥālūñ

Cīm-i zūlfüñle eyledi tercih (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 6). [cīm-i zūlfüñle, -üñ, -le]

cin: Duyularla idrak edilemeyen ve insanlar gibi ilāhî emirlere uymakla yükümlü tutulan varlık türü.

Perī vü ins ü **cin** mihr-i cemāline musahḥherdür

Serāyī āsitānı maṭla'-ı ḥurşid-i enverdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 25). [cin,]

cin: Asya'nın doğusunda bulunan geniş ülke. Klasik Türk şiirinde ceylanları, dolayısıyla da misk kokularıyla söz konusu edilmiştir.

Her seḥergeh kim şabā ol zūlf-i pür-çinden çıkar

Şan Hıṭā 'aṭṭāridur kim müşk alup **Çinden** çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [çinden, -den]

cinān: Cennetler.

Bildi bu 'ömr bāğını kim bī-sebāt-imiş

Gitdi **cināne** seyr içün ol serv-i gül-'izār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 30). [cināne, -e]

İ'tidāl ile hevā buldı **cinān** lezzetini

N'ola ḥāşiyet-i Kevşer vire ger āb-ı zülāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 25). [cinān,]

cirm-i sühā: Sühā yıldızının büyüklüğü.

'Arşa-i ḳadri fezāsında cihān bir ser-i mū

Pertev-i rüyî ziyāsında ḳamer **cirm-i Sühā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 64). [cirm-i sühā,]

cism: *Beden, vücut.*

İsm ile mevcûd olup **cism** ile ma'dûm olanuñ

Birisi 'anķā birisi kimyā biri vefā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 7). [cism,]

Rūḥa ğidā vü ḳalbe şafā **cisme** cān olur

Şirîn lebūñ gibi olıcaḳ olsa her lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [cisme, -e]

Müşebbek micmer-i bezm-i belādur Şem'iyā **cismüñ**

Duḥān-ı āteş-i dildür görinen müylar tende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 9). [cismüñ, -üñ]

Şem'üñ ki yandı **cismi** ser-ā-ser fetil ile

Gösterdi rāh-i 'ışḳuñ rüşen delil ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 1). [cismi, -i]

cism-i nizār: *Zayıf, güçsüz beden.*

Ger kūh-i āhen ola bu **cism-i nizār** ü zār

Darb-ı ecel iricegiz olmaya pâydar (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 7). [cism-i nizār,]

cübbe vü destār: *Cübbe ve sarık.*

Dünyāye çünki her kişi 'uryān gelür gider

Ey ḥ'āce Şem'î **cübbe vü destārı** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 14). [cübbe vü destārı, -ı]

cūd: *Cömertlik, el açıklığı.*

Cūdüñ dıraḥt-i şāḥ-ı keremde nişār-ı luṭf

Ḥatm eyle Şem'î medḥini anüñ dü'ā ile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 37). [cūdüñ, -uñ]

Şem'iyā 'ömri mezîd olsun ü **cūdı** müstedām

Ḥaḳ te'ālā eylesün iki cihānde şād-kām (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 33). [cūdı, -ı]

cūd ü seḥā: *El açıklığı ve cömertlik.*

K'olmuşdur aña **cūd ü seḥā** ḥaşlet ü şî'ār

Ey dil yüri niyāz ile yüz sür işigine (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 49). [cūd ü seḥā,]

cüdā: *Ayrı düşmüş, uzak kalmış.*

Yansa Şem'î ṭañ degül her şeb firāḳüñ nārına

Pertev-i nūr-ı cemālünden **cüdādür** Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 10). [cüdādür, -dür]

cüdā düş-: *Ayrılmak, ayrı kalmak, ayrı düşmek.*

Sāye-veş ḥāk ile yeksān olayın yanında

Tek **cüdā düşmeyeyin** serv-i ḥırāmānünden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 6). [cüdā düşmeyeyin, -me, -y, -eyin]

Gāḥi miyān-ı bāğ ü gehi kūşe-i kinār

Ben derdmend **düşmiş** idim yārden **cüdā** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 20). [cüdā düşmiş, -miş]

cüdā eyle-: *Ayırmak, uzaklaştırmak, mahrum etmek.*

Laḥmüke laḥmigeçermiş ol iki meh-pâreler
Yâ ilâhî birbirinden **eyleme** anı **cüdâ** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 12). [cüdâ eyleme, -me]

cüdâ it-: Ayırmak, uzaklaştırmak, mahrum etmek.
Geçüben cânı **cüdâ itmek** için sînemden
Dil üşürse n'ola peykânleri her yanumdan (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 11). [cüdâ itmek, -mek]

cüdâ ol-: Ayrılmak, ayrı kalmak, ayrı düşmek.
Şem'î eger ki yâr işiginden **ola cüdâ**
Bu kâh-ı ser-nigünde aña kim olur sened (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 11). [cüdâ ola, -a]

Cân virüp **olsa cüdâ** la'l-i revân-baḥşinden
Şem'î-yi ḥaste-dilüñ oldı meger cânı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 13). [cüdâ olsa, -sa]

cüllâb: Gül suyu.
Felek çün saña şundı zehr-i kahrı
Leb-i yâr ile var **cüllâb** ü kând it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 8). [cüllâb,]

cümle: Bütün.
Nesîm-i ḡonce-i la'lüñ cihâne virdi ḥayât
‘Aceb budur ki ‘ademden görindi **cümle** vücüd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). [cümle,]

Şular kim şun‘-ı Ḥâliḡdür ḡöñül virür aña ‘uşşâk
Şorarsañ **cümle** ‘aşîḡlar severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 4). [cümle,]

Var ise bir serv-i bālâden yire düşmişdurur
Cümle endâmı ḡararmış sāyeñüñ ey dilsitân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [cümle,]

Sekiz cennet cemâlüñ gülşeninden bir gül-i terdür
Buyursañ **cümle** ‘işyân ehlini zîr ü zeber eyler (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). [cümle,]

Kemâl-i himmetüñde ḡatreler çün baḡr-i aḡzerdür
Eger kūh-ı belâ olsa vücüdı **cümle** a‘dânüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 48). [cümle,]

cümle ‘âlem: Herkes, bütün insanlar.
Şöyle bîmâr olmışam efkâr-ı çeşm-i yâr ile
Cümle ‘âlem ger ṭabîb olursa itmezler ‘ilâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 4). [cümle ‘âlem,]

cümle cihân: Herkes, bütün insanlar.
Yâr ile esrârımı bir kimse herḡiz bilmese
Kâşki **cümle cihân** mest olsa huşyâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 4). [cümle cihân,]

cümle kāyināt: Bütün kâinat, herkes.
Cūşa gelmiş cām-ı ‘ışḡuñla bu **cümle kāyināt**
Çerḡe girmiş ey melek mihrüñle mâḡ eyler semâ‘ (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 9). [cümle kāyināt,]

cümle-i bāğ: Bahçenin tamamı.

Ki şalar ‘ūd gibi her kişinin cānına nār

Cümle-i bāğa şeref virdi ‘arūs-ı lāle (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 36). [cümle-i bāğa, -a]

cümle-i maḫşūd: İsteklerin tamamı.

Cümle-i maḫşūd bir ma‘nide ammā şüretā

Ġālībā ḥāl ü ḥaṭ-ı zülfünden oldu ihtilāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 7). [cümle-i maḫşūd,]

cür‘a: Kadehin dibinde kalan son yudum.

Bezmünde ḥāk olanün bir **cür‘asıyçün** ey şeh

Her zerresi virür fer’ cām-ı cihān-nümāye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 11). [cür‘asıyçün, -sı, -y, -çün]

Cür‘aṅı şunmak raḳīb-i kāfire maḫz-ı günāh

Göz ucıyla merḥabā aḡyār ile ‘ayn-ı vebāl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 7). [cür‘aṅı, -ṅ, -ı]

N’ola ey sākī-i bezm-i ‘adālet meclis-i Cemde

Bizi mest eyleseñ bir **cür‘ayile** cām-ı himmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 52). [cür‘ayile, -y, -ile]

Ey göñül ‘ıyş it şerāb-ı la‘l-i cānān devridür

Cür‘ası biñ cān deger cām-ı mey-i cān devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 2). [cür‘ası, -sı]

cürm: Suç, günah.

Devr-i ‘adlünde dürüp tūmār-ı ḳahrün defterin

Umaram yazmaya **cürmümi** Kirāmen Kātībīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 78). [cürmümi, -üm, -i]

cüş: Coşmak, taşmak.

Maḥv olur yaşıñı Şem‘î göricek deryālar

Ne ḳadar **cüşı** ola bahre iren Ceyḫünün (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 14). [cüşı, -ı]

cüş eyle-: Coşmak.

Bu gün zevḳ u şafālar **eyledi cüş**

Niçe āşüfte diller oldu bī-hüş (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 55). [cüş eyledi, -di]

Eşk-i çeşmüm mevc urup **cüş eylesün** deryā gibi

Çāk çāk olsun yaḳalar dāmen-i şahrā gibi (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 21). [cüş eylesün, -sün]

cüş u ḥurüş eyle-: Coşmak.

Gördi mü’minler anı **cüş u ḥurüş eylediler**

Didiler zehrelerin çāk idelüm çün deryā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 33). [cüş u ḥurüş eylediler, -di, -ler]

cüşa gel-: Coşmak, kendinden geçecek duruma gelmek.

Cüşa gelmiş cām-ı ‘ıṣṣuñla bu cümle kāyināt

Çerḫe girmiş ey melek mihrünle māh eyler semā’ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 9). [cüşa gelmiş, -miş]

Mey gibi **cūşa gelüp** ney gibi efgān iderüz
N'idügin kimse bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 7). [cūşa gelüp, -üp]

Derd-i derünü **cūşe gelüp** bu firāk ile
Akıtdı gözleri yaşını kıldı çeşmesār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 37). [cūşe gelüp, -üp]

cüst ü çālāk: Çabuk ve çevik.
Çü şayd itdüñ beni ey **cüst ü çālāk**
Şaçüñden boynuma taş imdi fitrāk (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 31). [cüst ü çālāk,]

cüst-ü-cü id-: Aramak, araştırmak.
Dil-teşneler hevāsıyile **cüst-ü-cü ider**
Çam yime Şem'î bir gün irer çeşmesār-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 11). [cüst-ü-cü ider, -er]

cüy-bār: Nehir, ırmak, akarsu.
Bu rüşendür ki bezm-i gülşen anlarla münevverdür
Nitekim gülşen ü bağ ü behāruñ **cüy-bār** oldu (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 14). [cüy-bār,]

cüy-bār it: Irmağa döndürmek. II Âşığın durmaksızın akan gözyaşlarının ırmağa dönüşmesi.
Yıllarla **itdi** yaşımı bir serv **cüy-bār**
Gün toğmadı başüme k'idem sāyesin kinār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 3). [cüy-bār itdi, -di]

cüy-bār-ı āb-ı tığ: Kılıç suyunun ırmağı.
Anüñçün **cüy-bār-ı āb-ı tığüñ** mevcı cevherdür
Umaram şāhid-i bahtüñ bula hürşid-veş rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 39). [cüy-bār-ı āb-ı tığüñ, -üñ]

cüy-bār-ı lutf: Cömertlik ırmağı.
Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa 'aceb midür
Gülzār-i devletüñde akar **cüy-bār-ı lutf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 4). [cüy-bār-ı lutf,]

Gülzār-i devletüñde akar **cüy-bār-ı lutf**
Şöyle utandı taş-ı güher-bārüñi görüp (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 7). [cüy-bār-ı lutf,]

cüy-i nıl: Nil nehri.
Cānā senüñle añlamamış mācerāmızı
Nisbet iden gözüm yaşını **cüy-i Nıl** ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 8). [cüy-i nıl,]

Ç

çāder-i eflāk-misāl: Göklere benzer çadır.

Yir yüzün şöyle tutar **çāder-i eflāk-misāl**
Ne semā ehli görür arzı ne arz ehli semā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 23). [çāder-i eflāk-misāl,]

çağla-: (Su için) Akarken coşkun sesler çıkarak taşıp dökülmek, köpürmek, çağıldamak (gözyaşı dökmek).

Nev-behâr oldı yine şeydâ olup ırmağlar

Çanlu yaşüm gibi zencirin sürüyüp **çağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 2). [çağlar, -r]

çağlar: Yüksekten köpürerek düşen su, çağlayan.

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revânüm **çağlar**

Acıyup deryâlar ağlar hâlûme ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 1). [çağlar,]

Kıl vefâ mir'ât-i hüsne virmedin haţtuñ keder

Bu şafâ kalmaz geçer şu gibi 'ömrüm **çağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [çağlar,]

çâh-i mezellet: Değersizlik kuyusu.

Resen-i zer uzadur gün gibi dest-i keremüñ

Çala mı **çâh-i mezelletde** kimesne pâ-mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 60). [çâh-i mezelletde, -de]

Çekmege **çâh-i mezelletden** gönüller Yüsufin

Rişte-i zerrini itdüñ gün gibi hablü'l-metîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 71). [çâh-i mezelletden, -den]

çāk- Yaralamak. II Yırtmak, parçalamak.

Âh kim gönüm benüm ol dil-rübâlar **çağdılar**

Şem'-veş bî-çârenüñ cânine odlar yağdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 1). [çağdılar, -dı, -lar]

çāk: Yırtık, yarık.

Bizüm dest-i gamüñden yağamuz **çāk**

Yatup künc-i belâda zâr ü gamnâk (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 73). [çāk,]

çāk çāk ol-: Paramparça olmak.

Eşk-i çeşmüm mevc urup cüş eylesün deryâ gibi

Çāk çāk olsun yağalar dâmen-i şahrâ gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 22). [çāk çāk olsun, -sun]

çāk eyle-: Yırtmak.

Behâr eyyâmidur güller semenler

Çeküp **çāk eylediler** pîrehenler (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 54). [çāk eylediler, -di, -ler]

Gördi mü'minler anı cüş u huruş eylediler

Didiler zehrelerin **çāk idelüm** çün deryâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 34). [çāk idelüm, -elüm]

Hülle-i cennet olursa çekeyin **çāk ideyin**

Dem-i vuşletde baña hâyil olur pîrehenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 5). [çāk ideyin, -eyin]

Tiğ-i cefâñı çekme vü **çāk itme** sînemi

Ey döst halka râz-ı derûn âşikâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 7). [çāk itme, -me]

çāker: Kul, köle, bende.

Musahher hükmüne ‘ālem felek emrüne **çākerdür**

Halâş olur belâ vü derd ü ğamden iki ‘ālemde (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [çākerdür, -dür]

çāk-i giribān eyle-: Yakasını yırtmak; çok kederlenmek. II Tomurcuk açmak.

Hār-ı zulmetden gelüp bülbüller efġān eylemiş

Baş açup her bir çiçek **çāk-i giribān eylemiş** (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 14). [çāk-i giribān eylemiş, -miş]

çāk-i giribān: Yaka yırtmak.

Mest-i ‘ışk olduğumı niçe nihān eyleyeyin

Görinür dāğlarum **çāk-i giribānūmden** (Şem’î Divanı, Gazel 130, Mısra 8). [çāk-i giribānūmden, -üm, -den]

çal-: Çalmak (Bir müzik aleti bağlamında).

Çekdi sulţān-ı zafer gün gibi bir şubh livā

Kūs-ı nuşret **çalınup** tıldı cihān şıyt ü şadā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 2). [çalınup, -ın, -up]

Zühre **çalsun** çengini itsün semā’ı nüh felek

Çerhe girsün mihr ü meh dönsün feleklerde melek (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 29). [çalsun, -sun]

Gün gibi **çalmağ** için mihr ü maḥabbet tōbını

Hüb olur her ne kadar ‘arşa-i dil olsa ferāḥ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 5). [çalmağ, -mağ]

Hezārān düşmenün başını kahrün tigi tōb eyler

Kaçan meydān-ı nuşretde **çalınsa** feth çevġanı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [çalınsa, -ın, -sa]

çār ü nā-çār: Çaresiz, ister istemez.

Olur nerges gözüñden eyle bīmār

Düşer miskīn ‘aşāye **çār ü nā-çār** (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 16). [çār ü nā-çār,]

çāre: Bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu.

Ey derd-i ‘ışka şerbet ile isteyen devā

Var **çāre** eyle kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 2). [çāre,]

Yolüñe cān virmege cānā dil-i bī-çāreler

Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler **çāreler** (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 2). [çāreler, -ler]

Ol ṭabīb-i cān ü dil derdine düşdün ey göñül

Çāre yok şimden girü benden saña senden baña (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 8). [çāre,]

Derd-i bī-dermān ile ölmekden artuğ **çāre** yok

Dōstlar sa’y eylemeñ şimden girü dermānūme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 9). [çāre,]

çāre it-: Çıkar yol sunmak, yardım etmek.

Merhem-i vaşlûnle cānā **çāre itmezseñ** eger
Dāğ-ı hicrānūñ gibi hergiz oñulmaz yāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 7). [çāre itmezseñ, -mez, -se, -ñ]

çāre yok: Çözüm yolunun, çıkar yolunun bulunmaması.
Yār vaşlın añmasun hergiz dimişsin Şem'îyi
Nāşihā ölmekden artuk **çāre yokdur** sözi kes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 14). [çāre yokdur, -dur]

çehār: Dört.
Bir ola zātūñ ile şeş cihet ü heft ü **çehār**
Olasın devlet ile bāğ-ı se'ādetde muķīm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [çehār,]

çek-: Dert çekmek, sıkıntıya maruz kalmak.
Ey Süleymān-ı zemān ķande çeker mūr-i za'if
Tağ u taş **çekmez** iken cevri yükün gerdūnūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 6). [çekmez, -mez]

çek-: (Asker, ordu, kuvvet gibi kelimelerle) Göndermek, sevk etmek.
‘Aks-i ħurşid-i cihān-tāb ile şu āyene-vār
Şeh-i nevrüz gelür leşker-i ezhār **çeküp** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 40). [çeküp, -üp]

çek-: İçmek, yudumlamak. II Katlanmak, tahammül etmek.
Sākī-i devr-i zemān devri ‘aceb devrdurur
Kimisi cām-ı şafā kimi **çekker** renc-i ħumār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 12). [çekker, -er]

çek-: Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek.
Zühd için zāhid çekerse yiridür dünyā ħamın
Rind olan gül gibi mey bār-ı girānı ħar **çekker** (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [çekker, -er]

çek-: Katlanmak, tahammül etmek.
Zühd için zāhid **çekerse** yiridür dünyā ħamın
Rind olan gül gibi mey bār-ı girānı ħar çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 7). [çekerse, -er, -se]

çek-: (Bayrak, sancak) Göndere çekmek.
‘Alem-i nuşret ile rāyet-i islāmı **çeküp**
Oldı önince anūñ fetĥ ü zafer rāh-nümā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 13). [çeküp, -üp]

çek-: Sürme çekmek.
çekelden gözlerine tütüyāyı ħāk-i pāyinden
Nazer kesb itdi a'yān-ı felek erkān-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 29). [çekelden, -el, -den]

çek-: (Üzerinde bulunan bıçak, kılıç, tabanca gibi silâhları) Kullanmak üzere çıkarıp eline almak, kullanmaya davranmak.
Zulmetin mehler areden ref idüp maĥv itmege
Ey göñül **çekseñ** demidür gün gibi tīg-i zebān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 14). [çekseñ, -se, -ñ]

çek-: Dert çekmek, sıkıntıya maruz kalmak.

Ey Süleymân-ı zemân kande **çek**er mür-i za‘îf

Tag u taş çekmez iken cevri yükün gerdünüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 99, Mısra 5). [çek^{er}, -er]

çek-: Bir kumaşı çekmek, çekiştirmek.

Hülle-i cennet olursa **çekeyin** çak ideyin

Dem-i vusletde baña hâyil olur pîrehenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 5). [çekeyin, -e, -y, -in]

çek-: (İp, yay gibi şeyleri) Germek.

Tek beni zülf-i dil-âvîzüñe ber-dâr eyle

Çekeyin pâdişehüm kendü elümle resenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 10). [çekeyin, -e, -y, -in]

çek-: Nasiplemek, tatmak.

Şanasın her dâne pirinci bir incidür anuñ

Çekdiler altun nohudlu dürlü dürlü ni‘meti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 32). [çekdiler, -di, -ler]

çemen: Çimen, yeşillik yer.

Seherde gün gibi tutam **çemende** cām-ı şabûh

Başüme gün toğup olursa tâli‘üm mes‘üd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 9). [çemende, -de]

Gül aldı def eline rakşe girdi serv ü çenâr

Çün aldı muṭrib-i bezmüñ **çemende** çengine ‘üd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [çemende, -de]

Hezâr itdi **çemende** çü nağme-i Dāvūd

Zebûr-ı gülden okundu hülâşa-i maḫşûd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 1). [çemende, -de]

Meger kim şîve öğrenmiş **çemende** serv-ḳadlerden

Kinâr-ı âbde her dem olur dâmen-keşân ḫayme (Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 5). [çemende, -de]

Hevâ ‘îsî-nefes ḡonce dem urur nefḫ-i Meryemden

Çemenler Hızr şundi lebleri çün âb-ı ḫayvânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 10). [çemenler, -ler]

çemen milketi: Çimenlik, bahçe. II Sevgilinin bağı, sinesi.

Tiğ ile geldi güneş açdı **çemen milketini**

Leşker-i ‘ıyş ü ṭareb oldu cihân māl-â-māl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 19). [çemen milketini, -n, -i]

çemen mülki: Çimenlik, bahçe. II Sevgilinin bağı, sinesi.

Çemen mülkini feth itdi ser-â-ser leşker-i ezhâr

Cihânı gün gibi açdı yine nevrüz-ı sulṭânî (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 29). [çemen mülkini, -n, -i]

çemen-i cāh: Makam çimenliği.

Serverâ gülbün-i ḫāmeñle bulupdur revnaḳ

Gülşen-i bağ-ı feşāḫet **çemen-i cāh** ü celāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 52). [çemen-i cāh,]

çenār: Çınar ağacı.

Görelî serv-i ser-efrâzüñi ey gülbün-i nâz

Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü Tübî vü **çenār** (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 6). [çenār,]

çeng: Harba benzeyen bir çeşit telli çalgı.

Nâyler ağız bir idüp yine müsikâr ile

Çeng ile kânûna virmezse 'aceb mi nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 26). [çeng,]

çeng: Pençe, el.

Gül aldı def eline rakşe girdi serv ü çenār

Çün aldı muṭrib-i bezmüñ çemende **çengine** 'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [çengine, -i, -n, -e]

çeng: Harba benzeyen bir çeşit telli çalgı.

Zühre çalsun **çengini** itsün semā'ı nüh felek

Çerhe girsün mihr ü meh dönsün feleklerde melek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 29). [çengini, -i, -n, -i]

Uydurup **çengine** Zühre okur eş'ârımuza

Gün yüzün vaşf ideli göklere çıktı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 11). [çengine, -i, -n, -e]

çeng id-: İki kat etmek, bükmek.

Bezm-i gamde şanemā kâmetümi **çeng idüben**

Cânümüz bir kıla döndürme midür kânünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 7). [çeng idüben, -üben]

çengāl aç-: Pençe açmak.

Görinen gökde hilāl ile sitārem şanmañ

Göz diküp çerḥ-i felek kaşdüme **açdı çengāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 84). [çengāl açdı, -dı]

Görinen gökde hilāl ile sitāre şanmañ

Göz diküp çerḥ-i felek kaşdine **açdum çengāl** (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 4). [çengāl açdum, -du, -m]

çerāğ: Mum, kandil.

Bugün Şem'î maḥabbet meclisinde

Yaḫarsın sūz-ı Ḥusrevden **çerāğı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 12). [çerāğı, -ı]

Felek gibi bisāṭ-ı büstān şahñ-ı pür-aḫterdür

Cihānde meclisün nergesle gül çeşm ü **çerāğıdur** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 12). [çerāğıdur, -ı, -dur]

Ne aşşî 'āşîka mülk-i cihānün şems ü mähından

Gönül bezmi **çerāğın** yakmağa bir meh-liḳā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6). [çerāğın, -ı, -n]

Şem'iyem kim pertev-i şî'rüm yiterdi 'āleme

Āh ü yaşüm irişe ṭab'üm **çerāğı** üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [çerāğı, -ı]

çerāğ ol-: Mum olmak. II Aşğın sevgili için yanıp tutuşması.

Her elif sînemde oldu Şem'iyâ rûşen delîl
Yüregüm yâğını yakar dâğlar **olup çerâğ** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 14). [çerâğ olup, -up]

çerâğ yak-: Kandil yakmak; aydınlatmak, ısıtmak.

Mihr ü meh gibi **yakarlar** birbirinden **çerâğ**
Gönlümün şehri töludur gün gibi meh-pâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 5). [çerâğ yakarlar, -ar, -lar]

çerâğ-ı bezm-i nevrûz: İlkbahar meclisinin mumu.

Çerâğ-ı bezm-i nevrûzı yakar gülşende her nerges
Uyarsa gonçe-i zanbağ ne var şem'-i şebistânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 21). [çerâğ-ı bezm-i nevrûzı, -ı]

çerâğ-ı hüsn: Güzellik kandili. II Sevgilinin güzelliğinin parlıtısı.

‘Âlemi mest eyledi mey-gün lebi peymânesi
Mihr ü meh oldu **çerâğ-ı hüsninün** pervânesi (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 18). [çerâğ-ı hüsninün, -i, -nün]

çerâğ-ı mâh: Ay kandili.

Gül-i bağ-ı İrem hüsnün kıyâmet kâmetün Tûbî
Çerâğ-ı mâh hüsnünle münevverdür Hâsen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 4). [çerâğ-ı mâh,]

çerh: Gökyüzü.

Duḡâni **çerhi** zeyn itmişdür anı şanmañ aḡterdür
Çeküpdür şu'le-i şem'-i celâlün âteşin ḡançer (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 35). [çerhi, -i]

İstimâ'ından semâ' itdi zemîn ehli anün
Rakşe koydı Zühreyi **çerh** üzre çengün ḡâleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 46). [çerh,]

çerh: Çark, dönen tekerlek, tekerlek gibi dönen şey.

Yalñüz şanmañ ki anün **çerh** ser-gerdânıdır
Taña kalmış mihr ü meh aḡ yılduzuñ ḡayrânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 1). [çerh,]

çerh: Felek, talih, baht.

Çekeler sînelere gün gibi meh-pâreleri
İdeler **çerh** gibi bize cefâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 8). [çerh,]

Başına gün toḡsa **çerhün** tañ mıdur her şubḡ-dem
Şubḡe dek her şeb koyar bir mâhı ‘uryân koyınına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 13). [çerhün, -ün]

N'ola baş egmese **çerhün** dürc-i gevher-bârına
Meclis-i ehl-i şafâya la'l ile mercân aḡar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 5). [çerhün, -ün]

Benüm cānān ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum
Şınursa kâsesi **çerhün** қо şınsun inkisārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [çerhün, -ün]

çerh okı: Çarh oku, sert ağaçtan yapılan, kısa boylu , demir temrenli, ayak yayı ile atılan harp oku.

Şanki bir **çerh okıdur** tîrûñ ki gelmiş sîneme
Her yaña yâ Reb yürür derd okları peykânını (*Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 5*). [*çerh okıdur, -dur*]

çerh ol-: Gökyüzü olmak.

Meclis-i kâdrüñde şâhâ mey şafağ cām âfitâb
Himmetüñ cāmında **çerh olmuş** habâb-ı kemterîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 100*). [*çerh olmuş, -mış*]

çerh ur-: Daireler çizerek dönmek, devretmek.

Urmağa çerh okların dāyim ‘adūñüñ cānına
Eyledi tîr-i celālūñ gūşe-i kavsi kemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 83*). [*çerh urmağa, -mağ, -a*]

çerh ur-: Sema etmek, dönmek.

Salṭanet meh-veşleri çalup semā‘ eyler yine
Rağşe girdi **çerh urup** bezm-i şafâ cem‘iyyeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 22*). [*çerh urup, -up*]

çerhe gir-: Döngüye girmek, dünyayla birlikte dönmek, dahil olmak.

Çerhe girdi mihr ü meh eyler semā‘ı nüh felek
Zühre el urdı şafâ çengine gel gör şöḥbeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 23*). [*çerhe girdi, -di*]

Sînesin pür-dâğ idüp ol meh-liḳāñüñ ‘ışkına

Çerhe girdi âsümāñ ol dil-rübāñüñ ‘ışkına (*Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 26*). [*çerhe girdi, -di*]

Çerhe girmiş gün gibi çözmüş saçın meh-pâreler

Def tutar ay ü güneş hüriler eyler şöḥbeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 47*). [*çerhe girmiş, -miş*]

Cūşa gelmiş cām-ı ‘ışkuñla bu cümle kāyināt

Çerhe girmiş ey melek mihrüñle mäh eyler semā‘ (*Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 10*). [*çerhe girmiş, -miş*]

Çerhe girmişdür döner gün gibi mäh-i âsümāñ

Devr içinde bir meh-i bî-mihr ser-gerdāñıdur (*Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 3*). [*çerhe girmişdür, -miş, -dür*]

çerh-eyvāñ: Gökyüzünün köşkü.

Melek-ḳadr ü felek-şadr ü Zuḥal-dergāh ü **çerh-eyvāñ**

Serāy-i ḳadri yanında degüldür nüh felek şāñi (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 27*). [*çerh-eyvāñ,]*

çerhi bat-: Felek, alem, talihin batması.

Yılduzu yokdur anüñ devrinde gelmez şürete

Âfitābüñ **çerhi batdı** ol mehüñ devrāñıdur (*Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 4*). [*çerhi batdı, -dı*]

çerh-i bî-ḳarār: Kararsız felek.

Hurşid-i evc-i ‘izzet ile **çerh-i bî-ḳarār**

Divār-ı ḳaşr-ı ḳadrüñe bir şemse âfitāb (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 39*). [*çerh-i bî-ḳarār,]*

çerh-i bî-sebāt: Kararsız felek.

İtdüñ dü‘ā-yi devletini çün hezār-bār
Her niçe kim teħarrük ide **çerħ-i bî-sebāt** (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 60). [çerħ-i bî-sebāt,]

çerħ-i felek: Feleğin çarkı, gökyüzü. II Baht, talih.
Görinen gökde hilāl ile sitāre şanmañ
Göz diküp **çerħ-i felek** kaşdine açdum çengāl (Şem‘î Divanı, Gazel 112, Mısra 4). [çerħ-i felek,]

Görinen gökde hilāl ile sitārem şanmañ
Göz diküp **çerħ-i felek** kaşdüme açdı çengāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 84). [çerħ-i felek,]

çerħ-i gerdān: Dönen çark. II Gökyüzü.
Cihān ser-keşlerin itdi ser-ā-ser hükmine bende
Hudā emriyle tâbî‘ itse n’ola **çerħ-i gerdānı** (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 36). [çerħ-i gerdānı, -ı]

çerħ-i heftümîn: Yedinci felek.
Kevkeb-i sa‘düñ nüħüset leşkerinden hıfz için
Bir demürden kal‘adur güyā bu **çerħ-i heftümîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 86). [çerħ-i heftümîn,]

çerħ-i pür-sitem: Sitem dolu felek.
Vaşl-ı dilberden ider iki cihānde nā-murād
‘Aşıka çok zulm ider ey dil bu **çerħ-i pür-sitem** (Şem‘î Divanı, Gazel 115, Mısra 14). [çerħ-i pür-sitem,]

çerħ-i sitemkār: Zalim felek.
Öñ virmez oldı **çerħ-i sitemkār** cevri ile
Yā Reb cihānde kim vare ol bî-vefā yolın (Şem‘î Divanı, Gazel 124, Mısra 5). [çerħ-i sitemkār,]

çeşm: Göz.
Bir cām içürdi gönlüme mihrüñ seherde kim
Her zerre geldi **çeşmüme** cām-ı cihān-nümā (Şem‘î Divanı, Gazel 9, Mısra 4). [çeşmüme, -üm, -e]

Cemāli sihr ile mu‘ciz-nümādür
Kaşı şakku‘l-kamerdür **çeşmi** cādū (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 8). [çeşmi, -i]

Düşelden **çeşmüme** hālūñ meges-vār
Perī yüzlüm gözümdе uçar uyku (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 9). [çeşmüme, -üm, -e]

Gözüme gösterür biñ başlu ejder
Şaçüñüñ her kılın ol **çeşmi** cādū (Şem‘î Divanı, Gazel 141, Mısra 14). [çeşmi, -i]

Şanki āhū-yi Hotendür **çeşmüñ** ey hūb-ı Hıtā
Çin-i zülfüñ şayd için olmış aña müşgîn kemend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 3). [çeşmüñ, -üñ]

çeşme-i āb-ı hayāt: Ölümsüzlük suyunun çeşmesi.
Çeşme-i āb-ı hayātüñ adı var dünyāde
Yoksa dilber lebidür var ise dünyāde hemān (Şem‘î Divanı, Gazel 136, Mısra 7). [çeşme-i āb-ı hayātüñ, -üñ]

çeşme-i cân: Can çeşmesi.

Teşne gönlüm hazz ider peykânleründen döstüm

Şanasın bir kahtresi biñ **çeşme-i cāndür** baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 14). [çeşme-i cāndür, -dür]

çeşme-i hayvân: Âbıhayat, hayat suyu çeşmesi.

Şuşamışları ey Hızır-ı zemâne

Şuvar kim **çeşme-i hayvân** senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 12). [çeşme-i hayvân,]

Leblerin depretdügince söz yirine cân aķar

Büse 'ahd itse lebinden **çeşme-i hayvân** aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 2). [çeşme-i hayvân,]

H'âb-ı ğafletden başuñ kıldur gözüñ aç bir nefes

Ayağuñ ucında miskîn **çeşme-i hayvân** aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [çeşme-i hayvân,]

Ayağuñ toprağındandır cihānuñ dirligi şāhā

Lebüñdür **çeşme-i hayvân** sözüñdür 'ālemüñ cānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 72). [çeşme-i hayvân,]

Yumağa la'lüñ içün **çeşme-i hayvānden** elüm

Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 13). [çeşme-i hayvānden, -den]

Ey göñül 'ıyş it ki 'ıyş itmek cihānuñ cānidur

Hızrdur sākî şürāhî **çeşme-i hayvānidur** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 2). [çeşme-i hayvānidur, -ı, -dur]

çeşmesār: Çeşmesi bol olan yer. II Âşıkların gözyaşları.

Derd-i derūnı cūşe gelüp bu firāk ile

Akıtdı gözleri yaşını kıldı **çeşmesār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 38). [çeşmesār,]

çeşmesār-ı lutf: Cömertlik çeşmesi çok olan yer.

Dil-teşneler hevāsıyile cüst-ü-cū ider

Ġam yime Şem'î bir gün irer **çeşmesār-ı lutf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 12). [çeşmesār-ı lutf,]

Ne yirde k'eyleye güzeri **çeşmesār-ı lutf**

Ey dil niçeye dek yanasın nār-ı zillele (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 25). [çeşmesār-ı lutf,]

çeşm-i cihān-bîn: Dünyayı gören göz.

Bunca gevherlerle deryā kahtre gelmez 'aynūme

Bunca dürlere felek **çeşm-i cihān-binden** çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 12). [çeşm-i cihān-binden, -den]

çeşm-i fettān: Fitne çıkaran göz.

Ĥadengin cāne urduķça virür cān üstine cānler

'Aceb ne siħr ider yā Reb nigārūñ **çeşm-i fettānı** (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 4). [çeşm-i fettānı, -ı]

çeşm-i giryān: Aķlayan göz.

Görmeyelden gün yüzüñ ey māh-i tābānüm benüm

Şubhe dek yıldız şayar bu **çeşm-i giryānüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 2). [çeşm-i giryānüm, -üm]

çeşm-i maḥmūr: Sarhoş göz.

Çeşm-i maḥmūrūñ ‘aceb bīmār ider ‘āşıqları

Sākiyā cām-ı lebünden gerçi kim dermān akar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 9). [çeşm-i maḥmūrūñ, -üñ]

çeşm-i mest: Sarhoş göz.

İdüpdür **çeşm-i mestüñ** eyle gam-gîn

‘Aşâyile ʔurur yirden o miskîn (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 19). [çeşm-i mestüñ, -üñ]

çeşm-i siyehkār: Günahkar göz.

Dil düşmedi ʔutam ki ʔare zülfüñ āġına

Ol gamzelerle **çeşm-i siyehkārı** n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 6). [çeşm-i siyehkārı, -ı]

çetr-i siyāhüm: Siyah çadır.

Görinen eflāk şanmañ düd-ı āhümdür benüm

Pādişāh-i ıŝķam ol **çetr-i siyāhümdür** benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 2). [çetr-i siyāhümdür, -üm, -dür]

çevgān: Çevgan oyununda kullanılan ucu eğri değnek.

Hezārān düşmenüñ başını ʔahrüñ tiġi ʔöb eyler

ʔaçan meydān-ı nuşretde çalınsa feth **çevgānı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [çevgānı, -ı]

çevir-: Bir şeyin yönünü deġiştirmek, döndürmek.

Bedterin yanmaġa ‘ıŝķ odına şimden Şem’î

Çevirüp başına pervāneyi āzād itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 10). [çevirüp, -üp]

ʔabl-bāzuñ nitekim gülle-i ḥaşm-ı ġaddār

Çevirüp şubḥa-i billür-ı Süreyyāyı felek (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 64). [çevirüp, -üp]

çevre: Bir şeyin yakını, dolayı, etraf.

ʔonanup altun üsküflü güzeller ʔarşu ʔurduķça

Alurlar **çevre** yıldızlar şanasın māh-i tābānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 62). [çevre,]

çi sūd: Ne fayda?

ʔüṭi-i şirîn-maķālem ḥusrevā ammā **çi sūd**

Dāne-i ḥabb-ı nebāt-ı men tegerg-i miḥnet est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 11). [çi sūd,]

çiçek: Farklı renklerde ve kokularda olabilen kır ve bahçe bitkisi.

Ḥār-ı zülmetden gelüp bülbüller eġġān eylemiş

Baş açup her bir **çiçek** çāk-i giribān eylemiş (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 14). [çiçek,]

çığrış-: Yüksek sesle baġrıŝmak, hep birlikte baġırıp çaġırmak, haykırmak.

Çığrışup her yañeden yarıcūñ Allāh diyü

Şāf ʔutup ehl-i niyāz eylediler cümle dü‘ā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 17). [çığrışup, -up]

çihre: Çehre, yüz, surat.

Velikin derd ü faqr ü gurbet ile

Yaşüm sîm oldu vü zerd oldu **çihrem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 48). [çihrem, -m]

çihre-küşâ: Yüz açıcı.

Nâzeri hâll-i hâkâyıkda olur müy-şikâf

Çalemi keşf-i deşâyıkda olur **çihre-küşâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 66). [çihre-küşâ,]

çihre-nümâ: Yüz gösteren, görünen.

Devr-i 'adlînde aşarlarsa n'ola âyeneyi

Yüz virüp olduğıçün her kişiye **çihre-nümâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 68). [çihre-nümâ,]

çık-: Yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek.

Ne hâcet saña ğayri nesne dinmek

Bilürsin kim olur **çıkmağda** inmek (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 94). [çıkmağda, -mağ, -da]

çık-: Bulunduğı yerden ayrılmak, uzaklaşmak.

'Acâyib hâleti vardur gelen gitmez Sitanbulden

Şanasın bâğ-ı cennetdür giren **çıkmağ** Çalataden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 14). [çıkmağ, -maz]

çık-: Çekmek, katlanmak, tahammül etmek.

Çaldum ayakda baht-ı siyâhüm gibi dirîğ

Kim çıkdı başa ben **çıkam** ol bî-vefâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 6). [çıkam, -am]

çık-: Ortaya çıkmak.

Çacletinden yirlere olur berâber âfitâb

Âsitânından kaçan gün gibi ol meh-veş **çıkâr** (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 8). [çıkâr, -ar]

Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzû

Âh kim baht-ı siyâhüm gibi bir ser-keş **çıkâr** (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 6). [çıkâr, -ar]

çık-: Bir yere ulaşmak, varmak.

Çaşı mihrâbına 'uşşâk sücüd itmek için

Mağfil-i 'ışka **çıkup** yine şalâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 6). [çıkup, -up]

çık-: Peyda olmak, meydana gelmek.

Her sehergeh kim şabâ ol zülf-i pür-çinden **çıkâr**

Şan Hıfâ 'aştârıdır kim müşk alup Çinden **çıkâr** (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 1). [çıkâr, -ar]

Şanuram kopardı kıyâmet toğdı mağribden güneş

Gün yüzün ey meh seher çün ebr-i müşğinden **çıkâr** (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 4). [çıkâr, -ar]

Bunca gevherlerle deryā katre gelmez ‘aynūme
Bunca dūrlerle felek çeşm-i cihān-binden **çıkar** (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 12). [çıkar, -ar]

çık-: (Bulunduğu yerden) Dışarıya varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek.
Hey kıyāmet lutf idüp seyr-i mezār itseñ eger
Şem’î-veş baş kaldurur ‘aşıklerüñ sinden **çıkar** (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 14). [çıkar, -ar]

Her sehergeh kim şabā ol zülf-i pür-çinden **çıkar**
Şan Hıfā ‘aṭṭāridur kim müşk alup Çinden **çıkar** (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [çıkar, -ar]

çık-: Etrāfa yayılmak, dağılmak.
Ayağūñ toprağın cānā göreliden gözlerüm
Hak bilür dünyā gibi **çıkdı** gözümünden tütüyā (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [çıkdı, -dı]

çıkar-: (Gönülden) uzaklaştırmak.
Hecr odı dilden **çıkarmaz** zülf ü ḥaṭṭuñ ḥāletin
Hāneye od düşse gerçi mūr ü mār inden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 7). [çıkarmaz, -maz]

çıkar-: Giysi, ayakkabı ve benzerini vücuttan ayırmak, soyamak.
Yakasüz oluban kalsañ kefensüz gam degül ey dil
Elüñden öl diril cehd it **çıkarma** ‘ışk dāmānın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 10). [çıkarma, -ma]

çıkış-: Güç yetirmek, başa çıkmak.
Yoğ imiş miñnet ü gam leşkerinüñ pâyānı
Şāh-i ‘ışk ile kişi nice **çıkışsın** başa baş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 4). [çıkışsın, -sın]

çin id-: Kıvrırmak. II (Kaşları) çatmak.
Dür cefā defterlerin yazup vefā ‘unvānını
Çin idüp ebrüleriñ ‘aşıklerüñe itme kīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 56). [çin idüp, -üp]

çin ü māçini: Çin ve Maçin.
Çin ü Māçini tolaşdı niçe yıl bād-ı şabā
Zülfüñe şuş olmayınca olmadı müşgīn nefes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 9). [çin ü māçini, -i]

Çin ü Māçini açup gün gibi tiğ-i ḥüsn ile
Rūm ü Şāmı feth iden gün yüzli mähümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 7). [çin ü māçini, -i]

çini tabak: Çini tabak.
Gördüm düşümde dün gice zihnüñ serāyine
Çini tabakla bir meh-i tābān güher taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 2). [çini tabakla, -la]

çin-i zülf: Yüzün iki tarafından sarkan saç lülesinin kıvrımı.

Şanki āhū-yi Hotendür çeşmüñ ey hūb-ı Hıtā

Çîn-i zülfüñ şayd için olmuş aña müşgîn kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [çîn-i zülfüñ, -üñ]

çîñra-: Çınlamak, çingirdamak, şingirdamak.

Oynayaldan yār ile mihr ü maḥabbet nerdini

Çîñradur ey dil felekler tāsını zārüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 10). [çîñradur, -dur]

Her yañeden nāle vü feryād ider bülbülli

Çîñradur her dem felekler tāsını gūlgūlli (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 28). [çîñradur, -dur]

çoğ: Çok, fazla.

Yolüñe cān virmege cānā dil-i bî-çāreler

Bulmadılar gerçi kim **çoğ** istediler çāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 2). [çoğ,]

Cevri **çoğ** eyle baña gam degül ey gonce-dehen

Bu imiş naḥnu kasemnādaki kısmet bākî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 5). [çoğ,]

çoğ ol-: Çok, fazla olmak.

Didüm zülf ü ruḥüñden dil geyer miskîn olup şālî

Didi bu Rūmdür derviş **çoğ olur** bunuñ abdālî (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 2). [çoğ olur, -ur]

çok: Çok, fazla.

Bunca ‘ıyd oldu benümle itmedüñ bir merḥabā

Çok vefāsüz görmişem illā selām olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 2). [çok,]

Başüñe odlar yakup feryād idersin Şem'iyā

Cevri **çok** dünyā gibi zulm issi sulṭāñüñ mî var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 18). [çok,]

Vaşl-ı dilberden ider iki cihānde nā-murād

‘Aşîka **çok** zulm ider ey dil bu çerḥ-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 14). [çok,]

Perî-peyker melek-simā güzeller **çokdurur** ammā

Görinmez gözüme sensüz gerek hūr-ı cinān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 5). [çokdurur, -durur]

Tolaşup Şem'î-yi aşüfteye **çok** bend eyler

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sāye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 11). [çok,]

Görmedüm ağzüñ gibi bir zerre mihrüñden eṣer

Ey cefā vü cevri **çok** didüklerince varsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 6). [çok,]

Bu deyrüñ dürlü dürlü nakşî **çokdur**

Görinür şüretā gerçi ki sāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 3). [çokdur, -dur]

çok gör-: Bir şeyi bir kimseden esirgemek, o şeyi ona değer bulmamak. II Birinin bir davranışını yadırgamak.

Biñ cevre bir vefā nedür ey yār-i dil-nevāz

Kim **çok görürsin** anı idersin aña da nāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 4). [çok görürsin, -ür, -sin]

çoklar: Çoğu kişi, birçok kimse.

Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-kāl ile

Hayretde kaldı bilmedi 'ışkuñ maķālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 7). [çoklar,]

çörek: Gökyüzünde dönen ve cimrilik, açgözlülük, isyankarlık gibi sıfatlarla nitelendirilen iki yıldız Zuhâl ve Zühre yıldızlarıdır.

Her **çörek** bir âfitâb ü her börek bir mäh-tâb

Dâne-i ĥabb-ı nebât oldu nücümün zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 33). [çörek,]

çöz-: Düşümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak. II Örölmüş ya da toplu saçı açmak.

Çerhe girmiş gün gibi **çözmiş** saçın meh-pâreler

Def tatar ay ü güneş ĥüriler eyler şöĥbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 47). [çözmiş, -miş]

çü: -dığında, -diğinde zarf fiil ekinin görevini yapan bir kelime.

Üşenme ey gönül cânân senündür

Çü düşdün derdine dermân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 2). [çü,]

Bir cefâ taşiyile niçe yapısun gönülüm

Çü meşeldür yalınüz taş ile divâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 4). [çü,]

Reh-i 'ışkuñda ne tozlar kıpıram âhümle

Ĥaṭ-ı Şebdizühne kıoşduñ **çü** ruh-ı Gülgünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 6). [çü,]

Nür-ı başerümdür **çü** benüm ĥāk-i der-i yâr

Yâ Reb beni dūr eyleme nür-ı başerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 5). [çü,]

Hilâlün cāmı devrinde anünçün bedr-i enverdür

Cihân ĥân-ı cemâliyle **çü** cennât-ı na'ım oldu (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 8). [çü,]

çübân: Çoban.

Senün ey şâh-i şîr-efken olupdur devr-i 'adlünde

Hezârân kelle-i gürgün bu gün bir berre **çübânı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 54). [çübânı, -ı]

çün: "Çünkü, -dığı için" anlamında kullanılan bağlaç.

Çün işiginde yârün ben ĥâksâre yir yok

Bildüm ki yirde gökde hergiz kıarâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 1). [çün,]

Benüm cânân ile **çün** kim bütündür 'ahd ü peymānum

Şınursa kâsesi çerĥün kıo şınsun inkisârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 9). [çün,]

Yakdı gönülüm döstler bir meh-likâsı Bursanün

Yanalum yanmaķdurur **çün** muķtezâsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 2). [çün,]

'Âşık-ı şādıkıların men' itme sürsünler yüzün

Çün seg-i küyün izidür gül gibi 'izzet gerek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 10). [çün,]

Hâliş olduk zer gibi seng-i cefâden vaz gel

Çün ‘ayarı şâf ola şarrâfe ‘ayb olur mehek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [çün,]

Ney gibi bağrüm delüp inletme her dem ey felek

Çün bilürsin yirde kalmaz âh ü efgânüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 10). [çün,]

Sikke-i dinâr-ı sultânî vü naqd-i saltanet

‘Âkıbet **çün** mî reved ez dest dâğ-ı hasret est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 8). [çün,]

çünkü: "Bundan dolayı, bu yüzden" anlamında kullanılan bağlaç.

Tâ ölince sürelüm devrini zerrin kadehüñ

Çünkü nerges gibi câmiyla açıldı gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 8). [çünkü,]

Umaruz nûr-ı cemâlüñle müşerref olavuz

Ka‘be-i küyüñedür **çünkü** bizüm niyyetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 6). [çünkü,]

Hıdmetüñde yanalum âteş-i şevkuñla müdâm

Şem’iyüz **çünkü** bizüm yanmağ imiş hıdmetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 16). [çünkü,]

Câm-ı ‘ışkuñ ne şorarsın baña keyfiyyetini

Zâhidâ **çünkü** bilürsin buña ikrâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 12). [çünkü,]

Benüm rûh-ı revânüm sîneye gel

Bilürsin **çünkü** cân olmaz bedensüz (Şem’î Divanı, Gazel 77, Mısra 10). [çünkü,]

Göñülde **çünkü** mehekdür şerâb-ı hâlet-i ‘ışk

Şekerde lezzet ü neyde figân imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 3). [çünkü,]

Dünyâye **çünkü** her kişi ‘uryân gelür gider

Ey h‘âce Şem’î cübbe vü destârı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [çünkü,]

Cânlerinden yig severler **çünkü** sen câneneyi

Pes n’içün kaçmak gerekdür rind-i şâhid-bâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 11). [çünkü,]

Şerâb-ı ‘ışka düşdüñ **çünkü** Şem’î

Gözüñ yaşıyle kendüñden elüñ yu (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 15). [çünkü,]

Kendüye **çünkü** hışâr eyledi şehr-i ‘ademi

Leşker-i gam bulımağ yol bu dil-i bî-bâke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 5). [çünkü,]

çürüt-: Bir kimseyi yıpratmak, çökmüş ve bitkin duruma getirmek, yaşlandırmak.

Quçam dirdüm nigârı pîrehensüz

Çürütdüm varumı kaldum kefensüz (Şem’î Divanı, Gazel 77, Mısra 2). [çürütdüm, -dü, -m]

D

dad al-: Tat veya zevk almak. II Nasıplenmek.

Bir perî yüzli melekdür iki ‘âlemden murâd

Yoksa bu fânî cihânden **almadı** bir kimse **dad** (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 26). [dad almadı, -ma, -dı]

dād it-: Şikâyet etmek, sızlanmak, feryat etmek.

Uydurup karşımuze hüsn ili serverlerini

Bize **dād itmeyeler** begler ağalar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [dād itmeyeler, -me, -ye, -ler]

Begüm 'uşşāka **dād itseñ** n'ola divān-ı hüsnünde

Şaçüñdür 'adl zenciri lebüñ Nüşinrevān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [dād itseñ, -se, -ñ]

dāde: Verilmiş, ihsan edilmiş (şey).

Yine bülbüleri feryāde geldi

Ġam-ı hicrān elinden **dāde** geldi (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 62). [dāde,]

dāğ: Aşk, elem, keder vb. içe işleyen duyguların verdiği yanıklık, yara.

Sinemüñ **dāğın** meyl itdi görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcağ her kıru şāh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [dāğın, -ın, -ı]

Gül gibi göynüklerüñden incinür şanma beni

'Aşka altun benekli cāmelerdür **dāğlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 4). [dāğlar, -lar]

Ey şabib-i cān ü dil olmazsa vaşlūñ merhemi

İdimez kimse firākuñ **dāğına** hergiz 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 4). [dāğına, -ı, -n, -a]

Sinemüñ **dāğı** şafası külhanı gülşen ider

Eşk-i çeşmüm lālezāriyle baña tağ üstü bağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 3). [dāğı, -ı]

Oñulmaz derdüñüñ **dāğın** yüri 'arz eyle dildāre

Niçe bir sinede Şem'î bu göynükler nihān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 13). [dāğın, -ı, -n]

dāğ ur-: Derdini içine atmak, çok üzölmek, aşırı acı çekmek.

Hāl-i 'anber kim düşüp dilber çutağı üstine

Hasretinden cānümüñ **dāğ urdı** dāğı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 2). [dāğ urdı, -dı]

dāğ yak-: Dağlamak.

Gül yüzüñle **yakdı** hālüñ bağruma **dāğ** üzre dāğ

Anlaruñ şevkiyle buldum lāle vü gülden ferāğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 1). [dāğ yakdı, -dı]

dāğ-ı cefā: Eziyet yarası.

Bu şerha şerha sinem göynüklerümle pürdür

Dāğ-ı cefāye hergiz ey māh-pāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 6). [dāğ-ı cefāye, -ye]

dāğ-ı firāk: Ayrılık yarası.

Nakş oldu sinemüz yine **dāğ-ı firāk** ile

Senden bu kaldı ey yüzi gül bize yādigār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 5). [dāğ-ı firāk,]

Göz yaşlarını hasret ile lālezār idüp

Dāğ-ı firākını kodı dillerde yādigār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 32). [dāğ-ı firākını, -ı, -n, -ı]

dāğ-ı ğam: Gam yarası.

Dāğ-ı ğamüñle meclis-i ‘ışkuñda zār zār

Cân ü gönül dönerler elüñden nite ki zār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 1). [dāğ-ı ğamüñle, -üñ, -le]

Gül gibi **dāğ-ı ğamüñle** adümüz dīvānedür

Yiter ey döst bize dünyede bu nām ü nişān (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 3). [dāğ-ı ğamüñle, -üñ, -le]

dāğ-ı ħasret: Özlem, hasret yarası. II Sevgiliye kavuşma arzusuyla duyulan acı.

Sikke-i dīnār-ı sultānī vü naqd-i saltānet

‘Āķibet çün mī reved ez dest **dāğ-ı ħasret** est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 8). [dāğ-ı ħasret,]

Şem’î bu **dāğ-ı ħasret** ile üstüñānler

Cānān eline almağa olaydı bāri zār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 9). [dāğ-ı ħasret,]

dāğ-ı hicrān: Ayrılık yarası.

Yāre fūrkat yāresin ta‘līm idenler bitmesün

Oñmasunlar **dāğ-ı hicrānı** idenler iħtirā‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 8). [dāğ-ı hicrānı, -ı]

Merhem-i vaşlūñle cānā çāre itmezseñ eger

Dāğ-ı hicrānūñ gibi hergiz oñulmaz yāreler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 8). [dāğ-ı hicrānūñ, -üñ]

dāğ-ı mihir: (Sevgilinin) aşkının yarası.

Şehr-i ‘ışkuñda kim öldi **dāğ-ı mihirüñle** gönül

Virmedi kimse anüñ nām ü nişānından ħaber (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 15). [dāğ-ı mihirüñle, -üñ, -le]

dāğlar ur-: Derdini içine atmak, çok üzölmek, aşırı acı çekmek.

Dāğlar kim **urmuşam** bu sīne-i sūzānūme

Mihirüñe ey māh-rū şādık güvāhümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 5). [dāğlar urmuşam, -mı, -am]

dāğlar yak-: Dağlamak, ateşle yara açmak. II Gönölde aşk yarası açmak.

Dāğlar yakdı elifler çekdi Şem’î n’eylesün

Girmedi bir yüzi gül serv-i ħirāmān koyınā (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 11). [dāğlar yakdı, -dı]

daħi: Dahi, de/da.

Ķılsun ziyāde ‘ömrüñi ol Ħayy-i Lā-yezāl

Ķıl sen **daħi** bu Şem’îye revġān pirinc ‘aṭā (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 10). [daħi,]

Başdan aşar iġen **daħi** yüz virme zülfüñe

Boynüñe düşmesün güzelüm çok vebālī var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 5). [daħi,]

Būse-i la‘lini ‘ahdetmiş idi bir kerre

Şoñra işitdüm aña **daħi** peşimān olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [daħi,]

daħil it-: Katmak, sokmak.

Dāhîl itmez hâşılı dil mâhî mihrûn küyine

Şâh-ı 'ışkuñ hâşîdur tîmâre olmaz müşterek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [dāhîl itmez, -mez]

dāhîli: Bir devletin, bir kurumun, bir ailenin kendi bünyesiyle ilgili.

Ka'be-i lutfûñ hārîmî **dāhîli** buldı necât

Bende vü hırş u hevâ âzâd olup oldı emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 121). [dāhîli,]

dağ-: (Bir şeyi başka bir şey üzerine) İliştirmek, tutturmak veya geçirmek, asmak.

Ba'na rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşümün silsilesi **dağmasa** pâyine 'ikâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 86). [dağmasa, -ma, -sa]

dāl eyle-: Dal harfi gibi bükmek.

Şanemâ kâmet ü zülf ü dehenün oldı me'âl

Râ kâşün fikri elif kâmetümi **eyledi dāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 66). [dāl eyledi, -di]

dāl ol-: Dal harfi gibi olmak, iki büküm olmak, saygı ve hürmet göstermek.

Dāl oldı 'ışk derdine zîrâ ki görmedük

Qaddün yolında toğru elif gibi hiç ehad (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 5). [dāl oldı, -dı]

dāl-i zülf: Sevgilinin kıvrım kıvrım saçı.

Dil gördi **dāl-i zülfîyle** ağzı mîmini

Didi ki bundan olur olursa ba'na meded (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 3). [dāl-i zülfîyle, -i, -y, -ile]

Yoluñda ok gibi toğru degülsem ey kemân-ebrü

Bükilsün **dāl-i zülfünden** elif qaddüm kemân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [dāl-i zülfünden, -ün, -den]

dām id-: Tuzak kurmak.

Akçesüz pulsüz kuçar 'uryân idüp dilberleri

Dām idüp havzın hoş olur kaplucası Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12). [dām idüp, -üp]

dām ol-: Tuzağa düşmek, yakalanmak.

Eşküm dökildi dâne gibi qaddüm **oldı dām**

Şayd olduğı işideli ey kebk-i hoş-hırām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [dām oldı, -dı]

dāmān: Etek, uç, kenar.

Yakasüz oluban qalsañ kefensüz ğam degül ey dil

Elünden öl diril cehd it çıkarma 'ışk **dāmānın** (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 10). [dāmānın, -ı, -n]

dāmān-ı 'ışk-ı yār: Sevgilinin aşkının eteği.

Dāmān-ı 'ışk-ı yārî elünden koma şakın

Şem'î olursa iki cihān hālķı bir ya'na (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 13). [dāmān-ı 'ışk-ı yārî, -i]

dāmen: Etek, uç, kenar.

Gerekmez **dāmeni** dehrüñ eger bir şeb-çerāğ olsa

İki ‘ālemd eglence baña bir meh-lîkâ besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 5). [dāmeni, -i]

Behā-yi Yūsuf-ı kadrüñ şehā vezn itmege kudret

Felekler **dāmenin** pür-gevher itdi kurdı mizānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 56). [dāmenin, -i, -n]

Ayağın **dāmenine** çekdi oturdı kühsār

Perçem-i nizeñ olursa yaraşur müy-ı ‘adū (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 61). [dāmenine, -i, -n, -e]

dāmen-i rindān: Rintlerin eteği.

Ger neyāyed şıhne-i ‘adl-i tu şāhā key şevd

Dāmen-i rindān hālāş ez dest-i kütēh-āstīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 88). [dāmen-i rindān,]

dāmen-i şahrā: Çöl eteği.

Eşk-i çeşmüm mevc urup cüş eylesün deryā gibi

Çāk çāk olsun yaqalar **dāmen-i şahrā** gibi (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 22). [dāmen-i şahrā,]

dāmen-i zülf: Saçın eteği. II Saçın ucu.

Dūd-ı āhūmden tūtpudur gün yüzüñ āyīnesin

Dāmen-i zülfüñ gubārın şanma hātṭ-ı ‘anberīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 54). [dāmen-i zülfüñ, -üñ]

dāmen-keşān: Eteğini çeken. II Nazlı, naz eden.

Meger kim şīve ögrenmiş cemende serv-қadlerden

Kinār-ı ābde her dem olur **dāmen-keşān** hayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 6). [dāmen-keşān,]

dāmını kur-: Tuzak kurmak.

Hāle vü encüm degül yüksek uçanlar şaydine

Māh **қurmuş** dāne-i sīm ile zerrīn **dāmını** (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 8). [dāmını қurmuş, -mış]

dāne: Gözyaşı tanesi.

Eşküm dökildi **dāne** gibi қaddüm oldu dām

Şayd olduğıñ işideli ey kebk-i hoş-қırām (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [dāne,]

dāne-i ḥabb-ı nebāt: Bitki tanesinin tohumu.

Her çörek bir āfitāb ü her börek bir māh-tāb

Dāne-i ḥabb-ı nebāt oldı nücümüñ zīneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 34). [dāne-i ḥabb-ı nebāt,]

dāne-i ḥāl-i siyāh: Siyah ben tanesi.

Şatdum cihānı **dāne-i ḥāl-i siyāhüñe**

Beñzerse şöyle beñzese oğul atasına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 11). [dāne-i ḥāl-i siyāhüñe, -üñ, -e]

dāne-i ḥāl: Ben tanesi.

Göz karardup **dāne-i ḥāl**in direrken mürğ-ı dil

Lā-cerem düşdi kare zülfinün ağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 7). [dāne-i ḥālın, -i, -n]

dāne-i sīm: Gümüş tanesi.

Hāle vü encüm degül yüksek uçanlar şaydine

Māh kurmuş **dāne-i sīm** ile zerrin dāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 8). [dāne-i sīm,]

dār: Darağacı.

Aşılaldan berü ağıyār tırup karşıusına

Der-i dildār görünür gözüme **dār** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 12). [dār,]

dār id-: Huzursuzluk verip bulunduğu yeri içinde zor yaşanılır duruma getirmek.

Dār idüp yakmak dilerler Şem'iyi Manşūr-vār

Dil-rübālar boynına zünnār-ı zülfin tıkdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 9). [dār idüp, -üp]

darb-ı dest: Elin vuruşu. II Bilek gücü.

Hevā-yi zühd ile zāhid çıkardı perdeden ḥalkı

Muğannî **darb-ı dest** ile uşūle koydı 'uşşākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [darb-ı dest,]

darb-ı ecel: Ecelin vurmastı. II Ölümün zamanının gelmesi, ölüm.

Ger kūh-i āhen ola bu cism-i nizār ü zār

Darb-ı ecel iricegiz olmaya pāydār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 8). [darb-ı ecel,]

dār-ı şifā: Şifa kapısı. II Sevgilinin kapısı.

İşigün **dār-ı şifāsında** virür derd ile cān

Olmasun kimse ḥabībüm dil-i bī-çāre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 7). [dār-ı şifāsında, -sı, -n, -da]

dārü's-selām: Selamet evi. II Cennet.

'Aks-i ḥüsninden kadeḥ bedr-i temām olmağ gerek

Külbe-i aḥzānımız **Dārü's-selām** olmağ gerek (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 18). [dārü's-selām,]

dāstān: Destan, hikaye.

Kim okur kim diñler idi kışşe-i 'ışkum benüm

Bülbül ü gül itmese Şem'î cihāne **dāstān** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 12). [dāstān,]

dāstān ol-: Herkes tarafından bilinmek, meşhur olmak.

Unutsun ḥalk-ı 'ālem kışşe-i Mecnūn ü Ferḥādı

Didi bir iş ideyin kim cihānde **dāstān olsun** (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 10). [dāstān olsun, -sun]

da'vet: Çağırma, gelmesini isteme, çağrı.

Okuyup bir perinüñ göñlini yazdı hûbler
Şan Süleymân devridür oldı periler **da‘veti** (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 16). [da‘veti, -i]

da‘vî-i lâf-ı güzâf: Boş söz davası.

Kışse-i efsâne-i tezvîrdendür bu riyâ
‘Âşık-ı şâdıkda olmaz **da‘vî-i lâf-ı güzâf** (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 6). [da‘vî-i lâf-ı güzâf,]

dāvūd: Hz. Davud; hem peygamberlik yapmış hem de saltanat sürmüş bir İsrailoğlu peygamberi. Kendisine dört büyük kitaptan biri olan Zebur indirilmiştir. Klâsik Türk şiirinde Davud, genellikle gür, güzel sesi ve Zebur‘u güzel sesle okuyuşu ile anılır.

Nağme-i pür-süz ile nerm itdi âhen-dilleri
Niceyi ey dil Zebūr-ı ‘ışk **Dāvūd** eyledi (Şem‘î Divanı, Gazel 186, Mısra 4). [dāvūd,]

dāvūdî: Dāvud peygamber gibi.

Zebūr-ı gül açıldı maḥfil-i gülşende her bûlbûl
Süleymân devridür güyâ ider **Dāvūdî** elḥânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 6). [dāvūdî,]

dāyim: Her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli.

Zülfün için cân ü dil ‘ışkuñda pîç-â-pîç olup
Oda düşmiş mü gibi **dāyim** çekerler ıztırâb (Şem‘î Divanı, Gazel 13, Mısra 12). [dāyim,]

Tâc-ı zerrîn-i se‘âdet ister iseñ Şem‘iyâ
Tut gözüñ nerges gibi kendüñde **dāyim** gözüñ aç (Şem‘î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [dāyim,]

Ḳareler geysün bulıtlar gibi **dāyim** aḡlasun
Her kişi kim göñlüni sünbüllerüñe bağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 7). [dāyim,]

Urmağa çerḫ okların **dāyim** ‘adünün cânına
Eyledi tîr-i celâlün güne-i ḳavsi kemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 83). [dāyim,]

Ey menba‘-ı mürüvvat ü v‘ey cāh-i kibriyâ
Ḳılsun ziyâde ‘ömrünü Allāh **dāyimā** (Şem‘î Divanı, Gazel 11, Mısra 2). [dāyimā,]

dāyire: Çevre, kenar.

Kim idi nokṭa koyan ḥâl ü ḥaṭṭuñ devrinde
Her kişi **dāyiresin** gözlese pergâr gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 6). [dāyiresin, -si, -n]

dāyire-i himmet: Yardım dairesi.

Nüh felek **dāyire-i himmetüñe** bir nokṭa
Oldı mizân-ı ‘aṭâña dü cihân bir mişkāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 61). [dāyire-i himmetüñe, -üñ, -e]

def: Zilli ve pullu bir çembere gerilmiş deriden yapılan çalgı.

Def gibi gögsün döğüp baḡrün delersin ney gibi
Şem‘iyâ göynüklerün her dem cigerler dāḡlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 13). [def,]

Gül aldı **def** eline rakşe girdi serv ü çenār
Çün aldı muṭrib-i bezmüñ çemende çengine ‘ūd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [def,]

def id-: Defetmek, kovmak.

Tā ḥaṣr olunca fitne vü âşübü **def ider**

Seng-i ḥarāret ile yıḳalar ḥiṣār-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 9). [def ider, -er]

Dest-i şerifüñ ile ider iftiḥārı luṭf

Tā ḥaṣr olunca fitne vü âşübü **def ider** (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 12). [def ider, -er]

def id-: Defetmek, kovmak.

Cām-ı mihrüñ şāhidi ḳurbüñ ḥicābın **def idüp**

Maṭla‘-ı şubḥ-ı şafāden doğdı ḥurşid-i yakīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 113). [def idüp, -üp]

def tut-: Elinde teftutmak.

Çerḥe girmiş gün gibi çözmüş saçın meh-pāreler

Def tutar ay ü güneş ḥūriler eyler şoḥbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 48). [def tutar, -ar]

Hübler cem‘ olup itmiş bu gice şoḥbet-i ḥāş

Def tutup çerḥe girüp mihr ü meh olmuş rakḳāş (Şem’î Divanı, Gazel 85, Mısra 2). [def tutup, -up]

def-i zulmet-i şirk it-: Şirk karanlığını uzaklaştırmak.

Sikender zulmet içre ṭālib-i āb-ı ḥayāt oldı

Bu **def-i zulmet-i şirk itdi** dehri ḳıldı nūrānī (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 42). [def-i zulmet-i şirk itdi, -di]

defin: (Ölü için) Gömme, gömülme.

Himmetüñde Şem’î kim fetḥ itdi ma‘nā gencini

Açmadı kimse Süleymān olalı böyle **defin** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 116). [defin,]

defter: Defter, kitap. II İnsanın yüzü.

Devāt-ı zerdurur nerges gülüñ evrākı **defterdür**

Süleymān-şān ü Aşef-siret ü Cemşid-himmetsin (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 47). [defterdür, -dür]

defter ü divāne: Defter ve divan.

Şol ḳadar içdüm meyi şu deñlü sevdüm dilberi

Defter ü divāne şıgmaz kim ider anı ḥisāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 6). [defter ü divāne, -e]

defter-i baht: Baht defteri.

‘Adünüñ **defter-i bahtı** nitekim ‘ömri ebterdür

‘Aceb mi mūra dönse heybetüñden leşker-i düşmen (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 51). [defter-i bahtı, -ı]

defter-i nāmūs: Namus defteri.

Ey gönül odlare yak **defter-i nāmūsı** yine
Rehn mi eyleyelüm gül gibi külli cüz'ümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 11). [defter-i nāmūsı, -ı]

defter-i yevmü'l-hisāb: Hesap günü defteri. II Amel defteri.

Hande-i gül bîn meters ez **defter-i yevmü'l-hisāb**
Her varak bîn hüccet-i ez luṭf-ı Rebbü'l-‘ālemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 37). [defter-i yevmü'l-hisāb,]

defterin dür-: Bir kişiyi öldürmek, ortadan kaldırmak, birini mahvetmek. II Bir şeyi sonlandırmak, gidermek.

Devr-i ‘adlūñde **dürüp** tūmār-ı kahrūñ **defterin**
Umaram yazmaya cürmümi Kirāmen Kātibîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 77). [defterin dürüp, -üp]

Dür cefā **defterlerin** yazup vefā ‘unvānını

Çin idüp ebrüleriñ ‘aşıkleriñe itme kîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 55). [defterlerin dür,]

deg: Bedel olmak, karşılık gelmek, kıymetinde ve karşılığında olmak.

Ey gönül ‘ıyş it şerāb-ı la‘l-i cānān devridür
Cür‘ası biñ cān **deger** cām-ı mey-i cān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 2). [deger, -er]

Aldanma ey gönül bu cihānūñ şafāsına

Degmez vefāsı çünki bilürsin cefāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 2). [degmez, -mez]

degin: Bir işin sona erdiği zamānı ve yeri gösterir, -e kadar, -e dek.

Gül yüzüñçün giceler şubhe **degin** zār ü nizār
Cān virür gülşen-i küyüñde benüm bigi hezār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 1). [degin,]

degiş-: Bir şey verip yerine başka bir şey almak, mübadele etmek.

Rüz-ı hicrāne **degişdi** ‘ıyd-i vaşl eyyāmını
Bursanūñ her kim bu gün seyr itmedi bayrāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 1). [degişdi, -di]

degme: Olur olmaz, rastgele, sıradan, herhangi bir.

Naḳd-i eşk ile gönül **degmeye** olma yoldaş
‘Işk yolında şaḳın bir pula olur biñ baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 1). [degmeye, -y, -e]

degme bir: Herhangi bir.

Degme bir naḳş-i nigārūñ ḥüsni evşāfın idüp
Ol Mesihā-dem yanında añağa cānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 11). [degme bir,]

Seni begler areesinde anūñçün ihtiyār itdüm

Ḳul olmaz **degme bir** şāha gönül ‘ālī-cenāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 6). [degme bir,]

degme kişi: Herhangi biri.

İrimez yıllar ile gevher-i maḳşüde eli
Olıma **degme kişi** baḥr-i şafāde gavvāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 8). [degme kişi,]

degme yire: Gelişigüzel, herhangi bir yere.

Çonmayup **degme yire** kendü hevâsında uçar

Bir hümâ säyelü şâhin gibi pervâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 5). [degme yire, -me]

degül: İsim cümlesinde yüklem veya başka öğelere olumsuzluk anlamı veren sözcük, ek fiilin olumsuzu.

Görinen encüm **degül** ey mâh-rû kevn ü mekân

Âteş-i âh-i dil-i Şem'iden oldu pür-şerer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 17). [degül,]

Çam **degül** itsem ümîd-i vaşl ile câne vedâ

Yegdür ölmek tîğ-i hicrân ile ammâ inkıţâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 1). [degül,]

Dil tutdı râh-i 'ışkuñı zâhid riyâ yolın

Âsân **degül** gözetmek efendi belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [degül,]

Nüş iderdün zehr ise zâhid **degül** kim cām-ı mey

Şem'îye dilberlerün görseñ eger ibrâminı (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 11). [degül,]

dehân: Ağız.

Dehânüñ gibi bir gonce bulunmaz bâğ-ı hüsn içre

Cemâlün gibi 'âlemde senün bir gül-'izâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 5). [dehânüñ, -uñ]

Dehânı yoklığına zerre deñlü yok şüphe

Miyânı kılca belürmez gümân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 11). [dehânı, -ı]

Çekmeyenler kâmet ü zülf ü **dehânüñ** cevriñi

Bilmedi 'âlemde hergiz n'eydüñ derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 5). [dehânüñ, -üñ]

Yâ ser-i müdur **dehânüñ** nakşı yâ ħod zerredür

Söyledükce kıl yarar dikkatde güftârün senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 5). [dehânüñ, -üñ]

Kâmet ü zülf ü **dehânüñ** beni ħâmüş eyler

Söyledür gerçi dimişler şanemâ issini mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 77). [dehânüñ, -üñ]

Gül yüzünle **dehenüñ** vaşf idicek bād-ı şabâ

Çaralup gonce gibi gül yakasın çâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 11). [dehenüñ, -üñ]

dehen-i gonçe: Goncanın ağzı.

Dembeste 'andelîb ü nesîm-i kabûl-i gül

Der bezm-i ħâr ü ħes **dehen-i gonçe** bâz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 6). [dehen-i gonçe,]

dehr: Dünya, cihan, âlem.

Şalınur säye-veş üftâdeler bir serv-ğadd ile

Dirîğâ **dehr** bâğında benüm bir gül-'izârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 4). [dehr,]

Ey dil ħurûr itme bu **dehrüñ** şafâsına

Devrinde cām-ı Cemlere virmişdür inkisâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 17). [dehrüñ, -üñ]

Gerekmez dāmeni **dehrüñ** eger bir şeb-çerāğ olsa
İki ‘ālemde eglence baña bir meh-likā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 5). [dehrüñ, -üñ]

Sikender zülmet içre t̄alib-i āb-ı hayāt oldu
Bu def-i zülmet-i şirk itdi **dehri** kıldı nūrānī (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 42). [dehri, -i]

dehr-i bī-vefā: Vefasız dünya.
İçüp şerāb-ı ‘ışkı geçdüm iki cihānden
Niçe idem müdārā bu **dehr-i bī-vefāye** (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 10). [dehr-i bī-vefāye, -ye]

dehr-i denī: Alçak dünya.
Yolünde cān virenlere ser-keşlik eyleyüp
Her bir hasāse **dehr-i denī** gibi olma rām (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 8). [dehr-i denī,]

dehr-i dūn: Alçak dünya.
Yā Reb bu **dehr-i dūn** bahtı bī-vefāyımış
K’itdi o serv-i sīm-beri böyle hāksār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 25). [dehr-i dūn,]

Hāk-i mezellet içre düşüp olma pāymāl
Ya’ni bu **dehr-i dūne** igen kılma i’tibār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 20). [dehr-i dūne, -e]

dehr-i pīre-zen: Aciz yaşlı kadının dünyası.
Bilmezem yā Reb nedendür kim bu **dehr-i pīre-zen**
‘Aşık-ı dil-hastenüñ aşlar yıarmış kanına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 7). [dehr-i pīre-zen,]

dek: "-e kadar, -e değin" anlamına gelen edat.
Görmeyelden gün yüzüñ ey mäh-i t̄abānüm benüm
Şubhe **dek** yıldız şayar bu çeşm-i giryānüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 2). [dek,]

Çün kaddi vaşfın eyledüm ol serv-kāmetüñ
Añdurısar kıyāmete **dek** bu gāzel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 6). [dek,]

Dāğ ile hicrān yakup **deldi** firākın tīg ile
Bir nāzerle itmedi zālīm gözüñ bir kez dilek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 11). [deldi, -di]

delīl: Bir meseleyi ispata yarayan şey, alâmet, kanıt.
Yārüñ cemālī Şem’î yiter ‘āşıka **delīl**
Zāhid göreyin odlare yansun **delīl** ile (Şem’î Divanı, Gazel 164, Mısra 10). [delīl,]

Yārüñ cemālī Şem’î yiter ‘āşıka **delīl**
Zāhid göreyin odlare yansun **delīl** ile (Şem’î Divanı, Gazel 164, Mısra 9). [delīl,]

Şem’üñ ki yandı cismi ser-ā-ser fetīl ile
Gösterdi rāh-i ‘ışkuñ rüşen **delīl** ile (Şem’î Divanı, Gazel 164, Mısra 2). [delīl,]

delil ol-: Kanıt olmak; yol gösterici, kılavuz olmak.

Her elif sînemde **oldı** Şem'iyâ rûşen **delil**

Yüreğüm yâğını yakar dâğlar olup çerâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 13). [delil oldu, -dı]

delil-i kaṭṭ: Kesin delil.

Zebân-ı pāk-gevherle sü'âlin kesdi a'dānuñ

Delil-i kaṭṭ ile virür cevâbı tiğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 34). [delil-i kaṭṭ,]

delil-i naşş-ı kâṭṭ'dur: Kesin hükmün kanıtı.

Anüñ fethiyle kesr oldu ser-â-ser ḳalbi a'dānuñ

Delil-i naşş-ı kâṭṭ'dur elinde tiğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 36). [delil-i naşş-ı kâṭṭ'dur, -dur]

dellâl: Satıcı ile alıcı arasında aracı olan, birinin malını bağırarak satan kimse: tellal.

Nazîri yok başiretde bu gün serdâr-ı serverdür

Açılmış nâz ile gönce nesîm-i şubḥ **dellâlî** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 24). [dellâlî, -ı]

Açdı gül ḥ'âcesiniñ tengini bezzâz-ı nesîm

Oldı bâzâr-i çemende yine bülbül **dellâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 16). [dellâl,]

dellâl-i fitne-cüy: Bela arayan tellal.

Bâzâr-i ğamde gör ki bu **dellâl-i fitne-cüy**

Rahtını niçe ḥ'âcelerüñ ḳıldı târmâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 11). [dellâl-i fitne-cüy,]

delü: Deli, aklını yitirmiş kimse.

‘Âşık olsam n'ola ol ruhleri zîbâyi göre

Delü olsam ne var ol zülf-i semen-sâyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 2). [delü,]

delü ol-: Delirmek. II Aşırı sevmek ve beğenme nedeniyle kendinden geçmek.

Eger zencîr-i zülfüñ olmayaydı

Delü olurdu âdem ey perî-rû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 12). [delü olurdu, -ur, -dı]

delüḳanlu: Delikanlı, genç.

Gerçi şerâb bir **delüḳanlu** ḥarâmîdür

Nâzûklük ile biz emerüz aldug alını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 9). [delüḳanlu,]

delür-: Delirmek, aklını yitirmek.

Nesîm-i şubḥ âşüfte gezer tağlarda ser-gerdân

Hevâ-yi zülf-i dilberle **delürmiş** bî-ḳarâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 8). [delürmiş, -miş]

dem: Nefes.

Sâḳiyâ cām-ı lebünden her ki bir sāğır çeker

Cân bulur 'îsî **deminden** cām-ı cân-perver çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 2). [deminden, -i, -n, -den]

Olup begler vefâ câmiyle mesrûr

Şafâ buldı **demüñle** meclis-i Cem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 4). [demüñle, -üñ, -le]

dem: Kan.

Zulmetin mehler areden ref idüp mahv itmege

Ey göñül çekseñ **demidür** gün gibi tiğ-i zebân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 14). [demidür, -i, -dür]

dem: Zaman, an.

Heycâ **deminde** heybet ile şîr-i kîne-dâr

Ser-defter oldı zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 33). [deminde, -i, -n, -de]

Şem'î cihānde 'âşık-ı didâr olanlara

İki cihān **deminden** olur bir nazer lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 18). [deminden, -i, -n, -den]

Demidür gâyet ey serv-i revânüm

İrişdür âb-ı luţfûñ yandı cânüm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 79). [demidür, -i, -dür]

Qullarıdır ki ayağ üzre tûrur serv ü çenâr

Gül gibi göñlin açarsa **demidür** gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 46). [demidür, -i, -dür]

dem: Nefes. II İçki.

Bu gün Cem devletinde bir dem itdüñ

Şafâ buldı o **demden** iki 'âlem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 16). [demden, -den]

Nüş idüp yuhyi'l-'izâmuñ şerbetin 'azm-i ramîm

Câm-ı bezm-i rûh içer 'îsî **deminden** mâ' u tîñ (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 12). [deminden, -i, -n, -den]

dem it-: İçki içmek. II Hoşça vakit geçirmek, zevk sürmek.

Bu gün Cem devletinde bir **dem itdüñ**

Şafâ buldı o demden iki 'âlem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 15). [dem itdüñ, -dû, -ñ]

dem ur-: Bahsetmek, bir şey hakkında konuşmak, söz etmek. II Nefes etmek, okuyup üflemek.

Ayağûñ toprağından **dem uraldan**

Olupdur âb-ı rûy-i Ka'be Zemzem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 37). [dem uraldan, -al, -dan]

Nesîm-i şubh gülşende **dem urdı** zülf-i sünbül den

N'ola gül bezminüñ olsa benefşe 'anber-efşâñı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 25). [dem urdı, -dı]

Dirilüp bir areye ehl-i vaḥdet

Dü'â-yi devletünden **urdılar dem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 18). [dem urdılar, -dı, -lar]

Umûr-i salṭanetde her vezîri Âşef-i şânî

Mesîḥ-i nuṭqî cân-perver **dem ursa** n'ola ḥikmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 32). [dem ursa, -sa]

dem-â-dem: Her vakit, dâima, her an.

Gözlerümdür gönlümün sırrın **dem-â-dem** fâş iden
Hâk dimişler külli sırrın câveze'l-işneyini şâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 5). [dem-â-dem,]

Ol kadar yüz buldı senden kim **dem-â-dem** döstüm
Baş keser kanlar döker yanüñde şemşirüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 7). [dem-â-dem,]

Dem-â-dem germ olup tāk-ı felekden zer şaçar hırşîd
N'ola devlet 'arūsına olursa sāye-bān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [dem-â-dem,]

dem-be-dem: Dâima, demâdem.

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzârüm benüm
Arturursın **dem-be-dem** bülbül gibi zârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 2). [dem-be-dem,]

Âşef-i devr ü zemân şâhib-i temkîn ü vekâr
Dem-be-dem ehl-i şafâ bezmine bezl itmek için (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 50). [dem-be-dem,]

Dem-be-dem ez gönçe-i sîrâb-ı gülzâr-i ruheş
Âb-ı Kevşer ter şevd gülhâ-yi cennet âteşin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 29). [dem-be-dem,]

Dûd-ı âhı Şem'inüñ ser-keşlik eyler **dem-be-dem**
Korkaram bir gün irişür ey yüzi mâhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 11). [dem-be-dem,]

Kimseler yanmaz meger kim şem'den pervâneler
Dem-be-dem hem-demlerinden ney ider ancak enin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 120). [dem-be-dem,]

dem-beste: Nefesi kesilmiş, susmuş, sessiz, sâkit.

Gönce **dem-besteyiken** açdı nesîm-i seheri
Bülbül-i hâste-dile virmeg için nuṭka mecâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 5). [dem-besteyiken, -y, -iken]

Göricek nazm-ı şeker-bârüñi **dem-beste** kalur
Ṭûṭî-i bağ-ı suhan bülbül-i gülzâr-i makâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 47). [dem-beste,]

Dembeste 'andelîb ü nesîm-i kabûl-i gül
Der bezm-i hâr ü hes dehen-i gönçe bâz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 5). [dembeste,]

dem-beste ol-: Nefesi kesilmek, susmak, sessiz olmak.

Görüp esrâr-ı lebüñ ey gül-i handân gönce
Kıldı **dem-beste olup** vâlih ü hayrân gönce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 2). [dem-beste olup, -up]

demed demed: Birçok demet hâlinde, deste deste.

Bâğ-ı ruhüñde olmuş eyâ serv-i lâle-had
Gül deste deste sünbül-i müşğîn **demed demed** (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 2). [demed demed,]

dem-i cûd: Cömertliğin nefesi.

Kefî Hâtemdurur ya'nî **dem-i cûdında** Hayderdür
Olupdur dest ü ṭab' u hûy ü hilḳatde kemâliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [dem-i cûdında, -ı, -n, -da]

Kefî Hâtemdurur ya'nî **dem-i cūdında** Hayderdür
Olupdur dest ü ṭab' u hūy ü ḥilḳatde kemālīyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [dem-i cūdında, -ı, -n, -da]

dem-i 'isî: Hz. İsa'nın nefesi.

Şanevber bâğda ṭūṭî zülâl-i Hızır Kevserdür

Dem-i 'isî gibi olmuş nesim-i şubḥ cān-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 4). [dem-i 'isî,]

Dem-i 'isî lebünden bir nefesdür

Lebünden bir nefes biñ cāne besdür (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 3). [dem-i 'isî,]

dem-i vuşlet: Sevdiğine kavuşma anı.

Hülle-i cennet olursa çekeyin çāk ideyin

Dem-i vuşletde baña ḥāyil olur pîrehenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 6). [dem-i vuşletde, -de]

dem-sāz: Dost, sırdaş.

Ṭūṭî-i ṭab'-ı şeker-bārūme **dem-sāz** olımaz

Gülşenüñ gerçi olur mürğ-i ḥoş-elḥānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 9). [dem-sāz,]

Fiğān-ı mürğ-i çemen nāy ile olup **dem-sāz**

Şadā-yi zümre-i 'işret semāye itdi şu'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 7). [dem-sāz,]

demür: Demir.

Ḳavs olup tîr ile ḳurdı kemānın meh-i nev

Gök **demür** oldu felek geydi zirihler deryā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 8). [demür,]

Arede Şem'î-yi āşūfte yanar leyl ü nehār

Felegün uşbu **demürden** ḳafesinde ey dil (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 94). [demürden, -den]

Sensüzin 'ömrüm cihānde bir nefes olmaz ḳarār

Gün yüzünsüz ey hümā dünyā **demürden** bir ḳafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 6). [demürden, -den]

deñlü: Kadar.

Yir yüzün bārān-ı eşküm seyli ṭutdı ser-te-ser

Aremüzde yār ile ol **deñlü** geçdi mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 12). [deñlü,]

Hüsnüñ serāyın eyledi cārüb-ı zülḫ pāk

Ḳomadı zerre **deñlü** gönülde gubār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 10). [deñlü,]

Zerre **deñlü** 'amelün gün gibi tābende olur

Yār yolında eger zāhid iderseñ ihlāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 5). [deñlü,]

Dilā sen **deñlü** virmez 'ışḳa şüret

Bu yolda gerçi Ferhād oldu üstād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 9). [deñlü,]

depren-: Kimildamak, hareket etmek.

Kimse ʿa'n eylemezdi şüfiye ger

Şem'iyā **depreneydi** hālince (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 10). [depreneydi, -eydi]

Leblerün **deprendüğüñce** dil bulur cān lezzetin

Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥetsin kelāmūñ şekkerin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 43). [deprendüğüñce, -düg, -üñce]

depret-: Kumildatmak, oynatmak, harekete getirmek, tahrik etmek.

Leblerin **depretdügince** söz yirine cān yağar

Ya Mesîḥādür ya Hızrūñ çeşme-i ḥayvānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 5). [depretdügince, -düg, -in, -ce]

Leblerin **depretdügince** söz yirine cān akar

Büse 'ahd itse lebinden çeşme-i ḥayvān akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 1). [depretdügince, -düg, -in, -ce]

der ḥaḳḳ-ı muḥammed beg: Muhammed Bey hakkında.

Der ḥaḳḳ-ı Muḥammed Beg 'aleyhi'r-raḥmeti ve'l-ḡufrān

Yine 'ālem behār ile bu gün Firdevs-i ekberdür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 1). [der ḥaḳḳ-ı muḥammed beg,]

derbān: Kapıcı.

Ne rāy ile olur Bercis anūñ düstür-ı dīvānı

Ne Hindüdür Zuḥal k'ola serāy-i ḳadri **derbānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 84). [derbānı, -ı]

derbān eyle-: Kapıcı yapmak.

Servler şāf şāf tırup gül şāh-i dīvān eylemiş

Nerges-i zerrin külāhı aña **derbān eylemiş** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 12). [derbān eylemiş, -miş]

derd: Acı, üzüntü, keder.

Dil-i bî-çāreme cānā lebūñ dürdi şifā besdür

Gerekmez gayri dermānı baña **derdüñ** devā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [derdüñ, -üñ]

Fürḳatūñ **derdine** cānā var mıdır didüm devā

Ol ṭabīb-i cān didi la'lümdür her derde em (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 9). [derdine, -i, -ne]

Vaşlūñe cānler virüp n'ola idersem ārzū

Ḥaste göñlüm **derdinüñ** dermānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 10). [derdinüñ, -i, -(n)üñ]

Yolūñde **derd** ile ölmek ḥayāt-ı cāvidānūmdür

Gerekmez āb-ı Hızr ile Mesîḥāden devā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 7). [derd,]

Vefāsüz yār **derdinden** benüm ḥod baña yetmişdür

Raḳībā cevrlar itme baña bir yañeden sen de (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 3). [derdinden, -i, -n, -den, -, -]

İşigūñ dār-ı şifāsında virür **derd** ile cān

Olmasun kimse ḥabībüm dil-i bî-çāre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 7). [derd,]

Gögsin döğerdi şevḳ ile cān perde-sāz olup

Dil inler idi **derd** ile güyā rebāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [derd,]

Qanı bir bencileyin **derd** ile sevdāya düşüp
Zülf-i dilber gibi aḥvālî perîşān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 5). [derd,]

derd ehli: Sıkıntı çeken insanlar.

Devlet anüñ ki ehl-i şafā eyleye kabûl
Vāy ol kişiye kim ide **derd ehli** anı red (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 10). [derd ehli,]

derd okları: Dert okları; sevgilin aşığına acı veren yan bakışları.

Şanki bir çerḫ okıdur tîrûñ ki gelmiş sîneme
Her yaña yā Reb yürür **derd okları** peykānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 6). [derd okları,]

derd ü belā: Dert ve bela.

Ey göñül **derd ü belā** kühsārîñüñ Ferhādîsın
Cāne urduñ tîşeyi üstādlar üstādîsın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 1). [derd ü belā,]

Yaylar çatdı qaşın dürdi siperler yüzini
Gösterür her birisi düşmene yüz **derd ü belā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 46). [derd ü belā,]

derd ü belā-yi 'ışk: Aşk derdi ve belası.

Benden bilindi dünyede **derd ü belā-yi 'ışk**
Senden yayıldı 'āleme ey serv-i nāz nāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 5). [derd ü belā-yi 'ışk,]

derd ü elem: Keder ve acı.

Çekmeyenler kāmēt ü zülf ü dehāñüñ cevriñi
Bilmedi 'ālemde hergiz n'eydüğün **derd ü elem** (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [derd ü elem,]

derd ü ğam: Dert ve üzüntü.

İki 'ālemde kesilmezler yanüñden bir nefes
Derd ü ğamdür Şem'iyā yār ü vefādārüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 14). [derd ü ğamdür, -dür]

derd ü ğam-ı firāk: Ayrılığın dert ve gamı.

Derd ü ğam-ı firāk ile terk eyleyüp diyār
Cānān firākı bir yaña ğurbet belāsı hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 21). [derd ü ğam-ı firāk,]

derd ü ğam-ı nigār: Güzel sevgilinin dert ve gamı.

Derd ü ğam-ı nigār ile yitdi benüm baña
Billāhi diñ ṭabîbe gelüp zaḥmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 7). [derd ü ğam-ı nigār,]

derd ü miḥnet: Dert ve sıkıntı.

Fakr ile **derd ü miḥnetüñi** eyle āşikār
'Arz eyle ḥālūñi yürü ol zāt-ı pür-kerem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 51). [derd ü miḥnetüñi, -üñ, -i]

derdā: Yazık, eyvah.

Ölmeli haste eyledi âh ol güzel beni

Derdā ki görmege gelür âhir ecel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 2). [derdā,]

derd-i bî-dermān: Dermansız dert.

Derd-i bî-dermān elinden el-ğiyās

Hecr-i bî-pāyān elinden el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 1). [derd-i bî-dermān,]

Derd-i bî-dermān ile ölmekden artuk çäre yok

Dōstlar sa'y eylemeñ şimden girü dermānūme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 9). [derd-i bî-dermān,]

derd-i cefā-yi gurbet: Gurbet sıkıntısının derdi.

Derd-i cefā-yi gurbet ile olma hāksār

Bend-i belāda nice olursın esir-i ğam (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 27). [derd-i cefā-yi gurbet,]

derd-i derūn: Gönül derdi.

Derd-i derūn cūşe gelüp bu firāk ile

Akıtdı gözleri yaşını kıldı çeşmesār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 37). [derd-i derūn, -ı]

Bilmezem **derd-i derūnum** kime idem izhār

Rüz ü şeb her kişi dildāriyle 'işretde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 91). [derd-i derūnum, -um]

derd-i 'ışk: Aşk derdi.

Hüzn ile Ya'kūb ü **derd-i 'ışk** ile Eyyūbdür

Bu dil-i bî-çäre-veş olmaya hergiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 11). [derd-i 'ışk,]

Ey **derd-i 'ışka** şerbet ile isteyen devā

Var çäre eyle kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 1). [derd-i 'ışka, -a]

derdine düş-: Bir şeyin veya bir kimsenin verdiği üzüntü ya da düşündürdüğü şey yüzünden sadece onunla meşgul olmak; bir konuyla gereksiz ilgilenmek. II Yetersiz bir hevese kapılmak.

Ol tabīb-i cān ü dil **derdine düşdüñ** ey gönül

Çäre yok şimden girü benden saña senden baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 7). [derdine düşdüñ, -dü, -ñ-düñ]

Üşenme ey gönül cānān senüñdür

Çü **düşdüñ derdine** dermān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 2). [derdine düşdüñ, -dü, -ñ]

derdmend: Derdi olan, dertli, üzüntülü.

Gāhī miyān-ı bağ ü gehī kūşe-i kinār

Ben **derdmend** düşmiş idim yārden cüdā (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 20). [derdmend,]

Hüzn ile Ya'kūb ü derd-i 'ışk ile Eyyūbdür

Bu dil-i bî-çäre-veş olmaya hergiz **derdmend** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 12). [derdmend,]

Didi dilber kılmazam ben kimseye hergiz vefā
Şem‘î-yi dil-ḥaste gibi **derdmendüm** var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 10). [derdmendüm, -üm]

dergâh: Kapı, eşik, huzur, makam.

Âsümân-ı ḥüsnüñ ol gün yüzlü şimdi mâhıdur
Yüz sürerler mihr ü meh güyâ felek **dergâhıdur** (Şem‘î Divanı, Murabba 2, Mısra 10). [dergâhıdur, -ı, -dur]

der-ḥakk-ı ahmed beg: Ahmed Bey hakkında.

Der-ḥakk-ı Ahmed Beg rahmetullâhi ‘aleyhi ve’l-gufrân
Bir şubḥ-dem ki bād-ı şabâ yaydı müşk-bâr (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 1). [der-ḥakk-ı ahmed beg,]

der-ḥakk-ı pîrî paşa: Piri Paşa hakkında.

Der-ḥakk-ı Pîrî Paşa
Yine âyine-i eflâke düşüp ‘aks-i behâr (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 1). [der-ḥakk-ı pîrî paşa,]

der-ḥakk-ı şehriyâr: Hükümdar hakkında.

Der-ḥakk-ı Şehriyâr
Ey devletüñ güliyle müzeyyen behâr-ı luṭf (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 1). [der-ḥakk-ı şehriyâr,]

der-ḥakk-ı sultân süleymân: Sultan Süleyman hakkında.

Der-ḥakk-ı Sultân Süleymân ‘aleyhi rahmeti ve’l-gufrân
Bi-ḥamdillâh bu gün qadr ile ‘âlem ‘ıyd-i ekberdür (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 1). [der-ḥakk-ı sultân süleymân,]

der-i dildâr: Sevgilinin kapısı, eşiği.

Aşılaldan berü ağıyâr ṭurup qarşusına
Der-i dildâr görünür gözüme dâr gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 12). [der-i dildâr,]

der-i meyḥâne-i ‘ışk: Aşk meyhanesinin kapısı.

Gökde ḥacet kapusın açmadı miftâḥ-ı dü‘â
Görmeyince **der-i meyḥâne-i ‘ışk**ı meftûḥ (Şem‘î Divanı, Gazel 25, Mısra 4). [der-i meyḥâne-i ‘ışkı,]

der-i meyḥâne: Meyhanenin kapısı.

Der-i meyḥâneye cārüb idüben müjgânüm
Yüz sürüp pîr-i muḡânüñ varayın ḥizmetine (Şem‘î Divanı, Gazel 156, Mısra 5). [der-i meyḥâneye, -y, -e]

dermân: İlaç, çare. II Kuvvet, takat.

Ḥaste eyler gözleri şıḥḥat bağışlar lebleri
‘Âşık-ı dil-ḥastenüñ hem derdi hem **dermânıdur** (Şem‘î Divanı, Gazel 43, Mısra 10). [dermânıdur, -ı, -dur]

Üşenme ey gönül cânân senüñdür

Çü düşdün derdine **dermân** senüñdür (Şem‘î Divanı, Gazel 53, Mısra 2). [dermân,]

Dil-i bî-çāreme cānā lebūñ dūrdu şifā besdür
Gerekmez ğayri **dermān** baña derdūñ devā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [dermānı, -ı]

Vaşlūñe cānler virüp n'ola idersem ārzū
Haste göñlüm derdinūñ **dermānısın** Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 10). [dermānısın, -ı, -sın]

Hasteyem yār benüm derdüme **dermānūmdür**
Hey meded öldüm ayırmañ beni dermānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 3). [dermānūmdür, -üm, -dür]

Hasteyem yār benüm derdüme dermānūmdür
Hey meded öldüm ayırmañ beni **dermānūmden** (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 4). [dermānūmden, -üm, -den]

Derd-i bî-dermān ile ölmekden artuğ çāre yok
Dōstlar sa'y eylemeñ şimden girü **dermānūme** (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 10). [dermānūme, -üm, -e]

dermān ol-: Şifa vermek, iyileştirmek.

N'iderler cānı cānān olmayınca

N'iderler derdi **dermān olmayınca** (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 2). [dermān olmayınca, -ma, -y, -ınca]

derviş: Alçak gönüllü ve her şeyi hoş gören kimse.

Kesdüm ümīdi ğayrden ol bî-vefā içün

Derviş odur ki eyleye kaç'-ı ta'allukāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 10). [derviş,]

Saña yitmez mi bu kerāmet kim

Pādişāhler kıl oldı **dervişe** (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 8). [dervişe, -e]

Didüm zūlf ü ruḥūñden dil geyer miskīn olup şālı

Didi bu Rūmdür **derviş** çoğ olur bunuñ abdālı (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 2). [derviş,]

deryā: Deniz.

Bunca gevherlerle **deryā** kaṭre gelmez 'aynūme

Bunca dūrlerle felek çeşm-i cihān-binden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 11). [deryā,]

Zehr-i ğam **deryāların** cām-ı felekden sākiyā

Bir nefesde nūş iden 'āşıklara şad merḥabā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 1). [deryāların, -lar, -ın]

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revānüm çağlar

Acıyup **deryālar** ağlar ḥālūme ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [deryālar, -lar]

'Aceb deryādurur deryā-yi eşk-i çeşmi 'uşşākuñ

Nesīm-i āhsüz geçmez felek fülki bu **deryāden** (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 12). [deryāden, -den]

deryā-yi eşk-i çeşmi: Gözyaşı denizi.

'Aceb deryādurur **deryā-yi eşk-i çeşmi** 'uşşākuñ

Nesīm-i āhsüz geçmez felek fülki bu deryāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 11). [deryā-yi eşk-i çeşmi, -i]

deryā-yi ğam: Gam, keder denizi.

Deryā-yi ğamden eyledi dil fülkini ħalāş
Şükr eyle Şem'î irdi hele Hızr-vār ħaţ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 13). [deryā-yi ğamden, -den]

deryā-yi ħūn: Kan denizi.

Süñüler şekl-i ejder 'alemler şîr-peykerdür
'Aceb deryādurur **deryā-yi ħūm** ħaşm-ı bed-kışūñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 54). [deryā-yi ħūnı, -ı]

deryā-yi ıztırāba düş-: İztırap denizine düşmek.

Deryā-yi ıztırāba düşüpdür bu fülk-i ten
Yā ğark olur hevāyle yā ħod bulur kinār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 13). [deryā-yi ıztırāba düşüpdür, -üp, -dür]

deryā-yi vahdet: Allah'ın birlik denizi.

Ten zevrakı ħicābını ref' itdüñ areden
Deryā-yi vahdet içre olup cümle āşinā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 6). [deryā-yi vahdet,]

dest: El.

Kefi Hātemdurur ya'nî dem-i cūdında Hayderdür
Olupdur **dest** ü řab' u ħūy ü ħılkatde kemāliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [dest,]

Dıraĥt-i 'izz ü temkinüñ felekde sāye-güsterdür
Zer-efşān mihr-veş **desti** seĥāb-ı luşfı gevher-bār (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [desti, -i]

Muĥammed Beg Efendi **desti** gibi keffi pür-zerdür
Nazîri yokdurur ol āfitāb-ı bürc-i iĥsānūñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 29). [desti, -i]

destān: Hikaye, söylence, efsanevi anlatı.

Varmasa elden ele gül gibi hercāyî olup
Kendüyi itmez idi 'āleme **destān** ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 8). [destān,]

Her varakden okuyup mihr ü vefā **destānın**
Açalum ğönlümüzi gül gibi divānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 3). [destānın, -ın]

dest-būs: El öpme.

Dest-būsüñ hevesin eyleyeli ħāme gibi
Tenümi ħasret ile eylemişem şöyle ki nāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 79). [dest-būsüñ, -uñ]

deste: Elde tutulabilecek şekilde bir araya getirilmiş şeylerden meydana gelen bağ, demet, tutam.

Ya ħod cān bezmine dil bāĝbānı armaĝan içün
Virür bir **deste** gül Firdevs-i gülzār-i feşāhetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 20). [deste,]

deste deste: Demet demet.

Bāĝ-ı ruĥūñde olmuş eyā serv-i lāle-ĥad
Gül **deste deste** sünbül-i müşĝin demed demed (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 2). [deste deste,]

deşt-i belâ: *Bela, keder çölü.*

Şem'iyâ her lâle şan **deşt-i belâ** Mecnûnidur

Âteş-i âhından od olmuş başında âşiyân (*Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 15*). [*deşt-i belâ,]*

deşt-i dür-pâşûñ: *İnci saçan el.*

Mâh-i evc-i saltanet keff-i güher-pâşûñdurur

Dest-i dür-pâşûñ olursa yaraşur mihr-âteşin (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 96*). [*dest-i dür-pâşûñ, -üñ]*

deşt-i ğam: *Gam çölü.*

Halka-i düd-ı siyâhüñdür başüñde âşiyân

Deşt-i ğam Mecnûnısın yâ hüd belâ şimşâdısn (*Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 4*). [*deşt-i ğam,]*

dest-i ğam: *Gam eli.*

Bizüm **dest-i ğamüñden** yakamız çäk

Yatup künc-i belâda zâr ü ğamnâk (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 73*). [*dest-i ğamüñden, -üñ, -den]*

dest-i havâdis: *Hadiseler eli. II Kader.*

Dest-i havâdis ile yıkılmaz hişâr-ı lutf

Çalına taht-ı emn bula râhleti cihân (*Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 13*). [*dest-i havâdis,]*

dest-i himmet: *Yardım eli.*

Eyledi cevri kemân gibi cihânde güşe-gir

Atdı ok gibi yabâne zulmü **dest-i himmeti** (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 78*). [*dest-i himmeti, -i]*

dest-i kerem: *Cömertliğin eli.*

Resen-i zer uzadur gün gibi **dest-i keremüñ**

Çala mı çâh-i mezelletde kimesne pâ-mâl (*Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 59*). [*dest-i keremüñ, -üñ]*

dest-i lutf: *Lütuf eli.*

Ezel kassâmı itmiş böyle kısmet

Ki ola **dest-i lutfüñ** halka maşsem (*Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 24*). [*dest-i lutfüñ, -üñ]*

dest-i şerif: *Mübarek el.*

Dest-i şerifüñ ile ider iftiḥârı lutf

Tâ ḥaşr olunca fitne vü âşûbı def ider (*Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 11*). [*dest-i şerifüñ, -üñ]*

destine al-: *Eline almak, tutmak.*

Oldı çün sâye-i eşcâr-ı benefşe şeb-i târ

Mihr-i zerrin-kef **alup destine** zerrin cârüb (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 32*). [*destine alup, -up]*

destine vir-: *Eline vermek. II Hizmetine vermek.*

N'ola feth eylerse bu sūr-ı meserret bābı kim

Destine virdi felek mihr-i nişān-ı 'izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 12). [destine virdi, -di]

dest-res: Eli eren, yetişmiş olan, ermiş, ulaşmış (kimse).

Didüm ki var mîdur saña ey māh **dest-res**

Didi ki 'āfitābe el irmek igen ba'îd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 7). [dest-res,]

Ayağūñ toprağına dil nice irsün ey melek

Āfitābe el irişmez māha olmaz **dest-res** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 8). [dest-res,]

devā: Çare, derman.

Ey derd-i 'ışka şerbet ile isteyen **devā**

Var çāre eyle kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 1). [devā,]

Yolünde derd ile ölmek hayāt-ı cāvidānūmdür

Gerekmez āb-ı Hızr ile Mesîhāden **devā** olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 8). [devā,]

Dil-i bî-çāreme cānā lebüñ dürdi şifā besdür

Gerekmez ğayri dermānı baña derdüñ **devā** besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [devā,]

devāt-ı zer: Altın divit.

Devāt-ı zerdurur nerges gülüñ evrākı defterdür

Süleymān-şān ü Āşef-sîret ü Cemşîd-himmetsin (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 47). [devāt-ı zerdurur, -durur]

devlet: Bağımsız idare olunan hükümet ve ülke; yüksek mevki, makam; saltanat, hüküm sürülen topraklar.

Ne revādur bu ki Cem **devletinüñ** devrinde

Şem'iyi zāyî' ide āteş-i kahr ile şitā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 71). [devletinüñ, -i, -nüñ]

İrdi ser-menzil-i maqşūde şehinşāh-i cihān

Çırılır **devlet** ile hayme-i gerdün-āsā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 22). [devlet,]

Müşerref eyledi geldi serāy-i cennet-ābādın

Açıldı gül gibi güldi yine **devlet** gülüstānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 18). [devlet,]

Cihān çurdukça çursun **devlet** ile

İki 'ālemde Hāk itsün müsellemler (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 53). [devlet,]

devlet 'arūsına: Talih gelini.

Dem-ā-dem germ olup tāk-ı felekden zer şaçar hürşîd

N'ola **devlet 'arūsına** olursa sāye-bān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 8). [devlet 'arūsına, -n, -a]

devlet el vir-: Talihi yardım etmek.

Sākî şalardı sāk'id-i sîmini boynüme

El virse fırsat eylese **devlet** müsā'ade (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 8). [devlet el virse, -se]

devlet hil'at: Devlet kaftanı.

Şemse-i zerrini gündür tavk-ı sîmini hilâl

Gökden inmişdür aña güyâ bu **devlet hil'ati** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 4). [devlet hil'ati,]

Yine bir şâhib-kerem gün gibi buldı rif'ati

Geydi **devlet hil'atin** urındı tâc-ı 'izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 2). [devlet hil'atin, -n]

devlet hüması: Devlet kuşu, talih kuşu.

Senüñ sâyeñde kadr ile irüpdür göklere başı

N'ola **devlet hümasına** olursa âşiyân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 10). [devlet hümasına, -sı, -n, -a]

devlet ü 'izzet: Yüksek mevki ve şeref.

Bile oldukça gam-ı 'ışk ile miñnet bâkî

Saňa olsun bu şafâ **devlet ü 'izzet** bâkî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 2). [devlet ü 'izzet,]

Pâye-i kadriñ olup a'lâ terakkî idicek

Didi târihin müverrih **devlet ü 'izzet** ziyâd (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 6). [devlet ü 'izzet,]

devlet-i dünyâ: Dünya saadeti, baht.

Hâk te'âlâ eyleyüp iki cihânde ber-murâd

Devlet-i dünyâ vü 'uqbâ zâtüne fermân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 8). [devlet-i dünyâ,]

devlet-i dünyâ vü 'uqbâ: Dünyanın ve ahiretin devleti.

Şâhid-i 'izz ü şeref eyledi 'arz-ı dîdâr

Devlet-i dünyâ vü 'uqbâ saňa yâr olsa n'ola (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 76). [devlet-i dünyâ vü 'uqbâ,]

devletlü: Makam, mevki sahibi; bahtlı, saadetli (padişah).

Câm içüp her bir gedâyile öpüşme dem-be-dem

Çan olur çan üstine **devletlü** sulţânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 8). [devletlü,]

Gice gündüz dü'â eyler dil ü cân ile mü'minler

Cihân çurdukça ol şâhüñ çura **devletlü** divânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 62). [devletlü,]

Çudümi hâk-i pâyiyle hayât-ı câvidân bulduk

Se'âdetle selâmetde görüp **devletlü** sulţânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 6). [devletlü,]

devr: Zaman, vakit, mevsim.

Bedr it hilâli gün gibi bir meh-likâyile

Hoş gör bu **devri** tâ ki felek reşk ide saňa (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 10). [devri, -i]

Gönlümün şırça serâyıdır hayâlün meskeni

Serverâ lâyiğ midur kim ola **devründe** harâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 10). [devründe, -ün, -de]

Germ olup mihr itmesün **devrinde** cânân ile baħs

Zerredür ol idimez ħurşid-i raħşân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 1). [devrinde, -i, -n, -de]

Yılduzu yokdur anüñ **devrinde** gelmez şürete
Âfitâbüñ çerhi batdı ol mehüñ devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 3). [devrinde, -i, -n, -de]

Sâķi-i devr-i zemân devri ‘aceb **devrdurur**
Kimisi cām-ı şafâ kimi çeker renc-i ħumâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 11). [devrdurur, -durur]

Teşnedür ‘âlem şerâb-ı ‘ışkâ kâdurmak gerek
Cām-ı Cem şun sâķiyâ Sultân Süleymân **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 24). [devridür, -i, -dür]

Ey göñül ‘ıyş it şerâb-ı la‘l-i cānân **devridür**
Cür‘ası biñ cān deger cām-ı mey-i cān **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 1). [devridür, -i, -dür]

Ey göñül ‘ıyş it şerâb-ı la‘l-i cānân **devridür**
Cür‘ası biñ cān deger cām-ı mey-i cān **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 2). [devridür, -i, -dür]

Gün gibi dönsün kadeĥ ol mäh-i tábân **devridür**
Cām-ı Cem şun sâķiyâ Sultân Süleymân **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 3). [devridür, -i, -dür]

Gün gibi dönsün kadeĥ ol mäh-i tábân **devridür**
Cām-ı Cem şun sâķiyâ Sultân Süleymân **devridür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 4). [devridür, -i, -dür]

devr eyle-: Dönüp dolaşmak.

Devr eyleyüp cihānı tıpüñde karar ider
Oldı felekde gün gibi zātüñ medâr-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 5). [devr eyleyüp, -y, -üp]

devr id-: Dönüp dolaşmak.

Görinen şanmañ şafaķdür sāġer-i ħurşid ile
Sâķi-i devrân elinde **devr ider** kanüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 12). [devr ider, -er]

Devr idüp gün gibi her yaña şafâ cāmlarını
Süreler qarşümze bunca şafâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 11). [devr idüp, -üp]

devrân: Dünya, felek.

Dönmedi hergiz murādüm üzre āh
Bî-vefâ **devrân** elinden el-ġiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 6). [devrân,]

Gül yüzüñ devrinde her kim içdi cām-ı la‘lünüñ
Şoĥbet anüñ şoĥbeti **devrân** anüñ devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 6). [devrân,]

devrânı gel-: Zamanı gelmek. II Vaktin gelip çatması.

Açıldı gün gibi güller şehirle gül budaġında
Yine tāvus-ı cennet cilvesinüñ **geldi devrânı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 16). [devrânı geldi, -di]

devr-i âdem: İlk insan Hz. Adem'in yaşadığı devir.

Devr-i Âdemden berü kimse nişānünüñ virmedi
Bir ziyâfet itdi İbrāhîm Paşa ĥazreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 57). [devr-i âdemden, -den]

devr-i ‘adl: Adalet zamanı.

Devr-i ‘adlinde aşarlarsa n’ola âyene yi

Yüz virüp olduğün her kişiye çihre-nümâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 67). [devr-i ‘adlinde, -i, -n, -de]

Senün ey şâh-i şîr-efken olupdur **devr-i ‘adlünde**

Hezârân kelle-i gürgün bu gün bir berre çübânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 53). [devr-i ‘adlünde, -ün, -de]

Devr-i ‘adlünde dürüp tûmâr-ı kahrün defterin

Umaram yazmaya cürmümi Kirâmen Kâtibîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 77). [devr-i ‘adlünde, -ün, -de]

devr-i gül: Gül mevsimi, ilkbahar.

Devr-i gül sūr-ı behişt-âsâ huşûşâ nev-behâr

Geldi şan kim bir yire iki cihânün zîneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 13). [devr-i gül,]

Devr-i gül geldi geçer kimseye küymez sâkî

Ne tûrursın elüne cām-ı mey-i gül-reng al (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 37). [devr-i gül,]

devr-i kamer: Ay devri.

Mâh-rûler aresinde gün gibi bir dânedür

Hüsn ile **devr-i kamerde** bir cihân fettânıdır (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 8). [devr-i kamerde, -de]

Devr-i kamerde fitne-i âhîr zemân olur

Ortaya gelmeyüp n’ola tûtsa kinâr haţ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 9). [devr-i kamerde, -de]

devr-i la’l: Sevgilinin (kırmızı) dudağının zamanı.

Devr-i la’lünde senün ey sâkî-i bezm-i cemâl

İçdügüm kanlu yaşümdür yidügüm hûn-ı ciger (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 13). [devr-i la’lünde, -ün, -de]

devr-i leb: Dudağın dairesi.

Devr-i lebünde lûtf ile yâkûtı nesh ider

Reyhanla gül yüzünde yazaldan gubâr haţ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 5). [devr-i lebünde, -ün, -de]

İrişüp **devr-i lebünde** virdi yâkûte şeref

Mücib-i şöhretdür ‘âlemde cānâ hüsn-i haţ (Şem’î Divanı, Gazel 90, Mısra 3). [devr-i lebünde, -ün, -de]

devr-i ruh: (Sevgilinin) yanağının devri, zamanı.

Devr-i ruhünde zâhir olup ey nigâr haţ

Nesh oldu gül şaḥîfesine müşk-bâr haţ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 1). [devr-i ruhünde, -ün, -de]

Gül mevsiminde gelse benefşe olur laṭîf

Devr-i ruhünde olsa n’ola âşikâr haţ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 8). [devr-i ruhünde, -ün, -de]

devr-i zemân: Zaman döngüsü. II Akıp giden vakit; kader, baht, talih.

Sâkiyâ cām-ı şabûḥ ile çoğarsa günümüz

Mihr idüp yâr döner üstümüze **devr-i zemân** (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 10). [devr-i zemân,]

Bār-ı ğam-ı dünyâyı dilden götür ey sâkî
Mest olmayıcağ itmez dil **devr-i zemānden** haż (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 4). [devr-i zemānden, -den]

devrini sür-: Zamânını yaşamak.

Tâ ölince **sürelüm devrini** zerrîn kadehüñ
Çünkü nerges gibi cāmıyla açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 7). [devrini sürelüm, -elüm]

devvār: Çok dönen, dâima dönen, devreden.

Meh gibi meş'ale-i mihrüñ olupdur **devvār**
Serverā perde-serā-yi harem-i 'izzetden (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 73). [devvār,]

deyr: KİLİSE, manastır. II Meyhane.

Bu **deyrüñ** dürlü dürlü nakşı çoğdur
Görinür şüretā gerçi ki sâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 3). [deyrüñ, -üñ]

deyr-i felek: Dünya kilisesi.

Çomadı zerrece bu şahn-ı zebercedde ğubār
Buldı bu vech ile şüret yine bu **deyr-i felek** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 34). [deyr-i felek,]

di-: Demek, söylemek.

diyimez biñde birin olsa benüm bigi hezār
Gösterürdi niçe ebkar-ı me'ânî şüret (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 83). [diyimez, -yi, -mez]

Vā'izā ögüp ögüp kanmaduğün 'ālemde
Āb-ı Kevşer **didüğüñ** la'l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 10). [didüğüñ, -düg, -üñ]

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol hūr-ı behişt
Dir felekler reşk idüp yā leytenî küntü türāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 4). [dir, -r]

Gice gündüz **dimeyüp** kaç'-ı menāzil itdi
Tayy idüp kevn ü mekânı nitekim bād-ı şabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 19). [dimeyüp, -me, -y, -üp]

Dime nemdür 'āşık-ı dil-ħaste gönli nem kıpar
Kālbi şāf olan olur āyine-veş nāzük-mizāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 11). [dime, -me]

Nice zühd ü nice takvā ne **dirsın** bilmezem şūfı
Behār eyyāmı gül vakti benüm gönüm şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 11). [dirsın, -r, -sın]

Mest olduğınca mey yirine kan içer lebüñ
Cellād-ı ğamzeñe n'ola **dirlerse** zü'l-ħumār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 12). [dirlerse, -r, -ler, -se]

Ben cān virürdüm ol şanemüñ intizārine
Gerçi ölümünden oldı eşed **dirlər** intizār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 8). [dirlər, -r, -ler]

didār: Yüz, güzel yüz, çehre.

Bāğ-ı cennet nergesi çeşmüñ yüzüñdür gülşeni
Açılır göñli gözi kim görse **didārüñ** senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 4). [didārüñ, -üñ]

Yār **didārın** görüpdür ol şafâden germ olup
Cenneti 'aynüne almaz kaplucâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 5). [didārın, -ı, -n]

Dil tenümde seyr ider her yâreden **didārüñi**
Mü'mine kabrinde cennet revzeni manzer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [didārüñi, -üñ, -i]

didār-ı yār: Sevgilinin yüzü.

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a'lâdan yaña
Ehl-i diller her nazer **didār-ı yâre** bakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 6). [didār-ı yâre, -e]

didē: Göz.

'Işk âteşinüñ gözleri şevkından urur dem
Hün-ı cigerüm kim saçılır **didelerümden** (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 4). [didelerümden, -ler, -üm, -den]

Vâ hasretâ ki görmezem ol gül-'izârümi
Hün-ı cigerle **didelerüm** kane boyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 8). [didelerüm, -ler, -üm]

didē-i ğam: Kederli göz.

Ağlamak ile sevdiğümi yâre tıyuruñ
Ey **didē-i ğam** sen de baña 'ayn-ı zârersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 8). [didē-i ğam,]

didē-i idrāk: İdrak gözü.

Dürd-i şabûhı kühl idinüp cân gözin uyar
Şem'î hicâbı **didē-i idrâkden** götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 12). [didē-i idrâkden, -den]

dik: Bir cismi dik olarak durdurmak.

'Alem-i âteş-i âhı **dikelüm** eflâke
Sürelüm rûy-i niyâzi dil ü cânden hâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 1). [dikelüm, -elüm]

diken: Bazı bitkilerde bulunan ucu sivri, sert, batıcı çıkıntı, hâr.

Şalınmaz bu cihân bağında hergiz
Ne yār ağyârsüz ne gül **dikensüz** (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 4). [dikensüz, -süz]

dikkat: Özen, itina, ihtimam.

Zerrece bilmez lebüñ kılca miyânüñ aňlamaz
Biñ yararsa ger kılı **dikkatle** fikr-i mü-şikâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 10). [dikkatle, -le]

Yâ ser-i müdur dehânüñ naqşı yâ hûd zerredür
Söyledükce kıl yarar **dikkatde** güftârüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 6). [dikkatde, -de]

dil: Gönül, yürek.

Şem'î ruḥınūñ zikri nūr âyetidür dilde
Biñ cān ile **dil** eyler bu vird-i zebānden ḥaz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 10). [dil,]

Dāḥil itmez ḥāşılı **dil** māhı mihrūñ küyine
Şāh-i 'ıṣḡuñ ḥāşidur timāre olmaz müşterek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [dil,]

Vaşl-ı dilberden ider iki cihānde nā-murād
'Aşıkā çok zulm ider ey **dil** bu çerḥ-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 14). [dil,]

Dil tutdı rāh-i 'ıṣḡuñ zāhid riyā yolın
Āsān degül gözetmek efendi belā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [dil,]

Sen perī-rū gibi ey **dil** bir efendüm var iken
Kime ḡul olsam gerek boynümde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 1). [dil,]

Yakasüz oluban ḡalsañ kefensüz ḡam degül ey **dil**
Elüñden öl diril cehd it çıkarma 'ıṣḡ dāmānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 9). [dil,]

'ıṣḡ ile pīr olmuş idüm sevdi **dil** bir nev cüvān
Derd ile ḡāk olmuş iken buldı **dil** bir tāze cān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 2). [dil,]

'ıṣḡ ile pīr olmuş idüm sevdi **dil** bir nev cüvān
Derd ile ḡāk olmuş iken buldı **dil** bir tāze cān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 1). [dil,]

Mey-i vaḡdetle ey **dil** mest olanlar
Cihān büt-ḡānesine didi yā hū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 13). [dil,]

Belā zindān-ı ḡāhından ḡalāş olmaḡ ne mümkindür
Yapışmazsañ eger ey **dil** kemend-i āh ü efḡāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 12). [dil,]

Elifler sīnede servüm olupdur dāḡlar güller
Dil āşifte bülbüldür öter her dem bu gülşende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 8). [dil,]

Gögsin dögerdi şevḡ ile cān perde-sāz olup
Dil inler idi derd ile ḡüyā rebāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [dil,]

Naḡme-i pür-süz ile nerm itdi āhen-dilleri
Niceyi ey **dil** Zebūr-ı 'ıṣḡ Dāvūd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 4). [dil,]

Arede Şem'î-yi āşifte yanar leyl ü nehār
Felegün uşbu demürden ḡafesinde ey **dil** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 94). [dil,]

dil düş-: Gönlü düşmek, aşık olmak.

Sevdā-yi zülfine çün anūñ Şem'î **düşdi dil**
Abdāl iderse tañ midur ol bi-bedel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 9). [dil düşdi, -di]

Dil düşmedi tutam ki ḡare zülfüñ āḡına
Ol ḡamzelerle çeşm-i siyehkārı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [dil düşmedi, -me, -di]

dil fülkini: Gönül sandalı. II Aşığın gönlü.

Deryâ-yi gamden eyledi **dil fülkini** hâlâş
Şiûkr eyle Şem'î irdi hele Hızır-vâr haţ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 13). [dil fülkini, -n, -i]

dil ü cân: Gönül ve can.

Gice gündüz dü'â eyler **dil ü cân** ile mü'minler
Cihân tırduqça ol şâhüñ tura devletlü divānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 61). [dil ü cân,]

'Alem-i âteş-i âhı dikelüm eflâke
Sürelüm rûy-i niyâzi **dil ü cāden** hâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 2). [dil ü cāden, -den]

dil uzad-: Biri hakkında konuşmak, bir kimse için kötü söz söylemek, yermek, iftira etmek.

Tiğler **dil uzadup** dir ki ciger-dâr kanı
Süñüler yalmanup eydür kanı kalb-i a'câ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 47). [dil uzadup, -up]

Şem'iyâ **dil uzadup** her gice eflâki yakar
Nâr-ı âhüm ki çıkar sine-i süzânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 13). [dil uzadup, -up]

dil vir-: Gönül vermek.

Dil virdi Şem'î bir şanem-i dil-rübāya kim
Zâhid düşinde görmedi anüñ hayâlini (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 11). [dil virdi, -di]

Bir lebi şîrine **dil virdüm** ki âdem cânıdur
Adı Hüsrevdür güzelliük mülkinüñ sulţânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 1). [dil virdüm, -dü, -m]

Her kime **dil virüp** vaşlın idersem ârzü
Âh kim baht-ı siyâhüm gibi bir ser-keş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 5). [dil virüp, -üp]

Germ olup bāzâr-i hüsnuñde metâ'-ı vaşlûñe
Dil virür cân naqdini bakmaz anüñ hicrânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 6). [dil virür, -ür]

dilâ: Ey gönül.

Dilâ sen deñlü virmez 'ışka şüret
Bu yolda gerçi Ferhâd oldu üstâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 9). [dilâ,]

Sevinürsin **dilâ** küyinde yârüñ
Şanasın milket-i 'Osmân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 9). [dilâ,]

Dilâ bir kılca cân için ne kayğu
Hicâb olur gözüñde olsa bir mü (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 1). [dilâ,]

dil-ārâ: Gönül süsleyen, gönle hoş gelen.

Şeker bādām ile sib ü enâr ü gül-be-şekkerdür
Temâşâ eyledüm bāzâr-i hüsün ol **dil-ārānuñ** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 18). [dil-ārānuñ, -nuñ]

N'ola bir dem bizümle ey **dil-ārām**
İderseñ bir nefes bir yirde ārām (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 81). [dil-ārām, -m]

dilber: Gönlü kendine çeken, güzel.

Bön düşürmişler seni la'li şerābın **dilberüñ**

Ṭatlu ṭatlu nüş iderler zāhid ağzūñden arağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 7). [dilberüñ, -üñ]

Şol kadar içdüm meyi şu deñlü sevdüm **dilberi**

Defter ü dīvāne şıgmaz kim ider anı hisāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 5). [dilberi,]

Yüri bir servi boylu **dilber** ile

Kinār-ı ābda 'ıyş-ı bülend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 3). [dilber,]

Bu gün **dilberlerüñ** hayli biri birinedür meyli

Kimi Mecnūn kimi Leylī severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 5). [dilberlerüñ, -ler, -üñ]

Āb-ı hayvān 'ömr-i bī-pāyān saña ey Hızır kim

'Aşıka bir gül şeker-leb serv-kaḍ **dilber** yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 6). [dilber,]

dilber-i nāzūk-mizāc: Nazik huylu sevgili.

Āh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem kapar

Tāzedür gül yaprağından **dilber-i nāzūk-mizāc** (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 6). [dilber-i nāzūk-mizāc,]

dildār: Gönlü kendine bağlamış olan kimse, sevgili.

Firāk odıyla yaķar Şem'iyā bizi **dildār**

Anūñçün eyledi āhūm felek yüzün pür-dūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 13). [dildār,]

Oñulmaz derdüñüñ dāğın yüri 'arz eyle **dildāre**

Niçe bir sinede Şem'î bu göynükler nihān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 13). [dildāre, -e]

Hasūd ölsün diyü **dildārı** öpmek lezzet-i cāndür

Ne bilsün ağı ṭadını yimeyenler bu helvāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 7). [dildārı, -ı]

Görmedi gün yüzini bir naẓer ol **dildārüñ**

Māh-i nev anūñ için egnine geydi kare şāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 3). [dildārüñ, -üñ]

Bilmezem derd-i derūnum kime idem izhār

Rüz ü şeb her kişi **dildārıyile** 'işretde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 92). [dildārıyile, -ı, -y, -ile]

dildār-ı yār: Gönlü kendine bağlamış sevgili.

Fikr itme hūr-ı cenneti **dildār-ı yāre** bak

Ḳo bu hevāyī mihrüñi eflākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 3). [dildār-ı yāre, -e]

dile-: İstemek, arzulamak.

Dār idüp yaķmak **dilerler** Şem'iyi Mañşūr-vār

Dil-rübālar boynına zūnnār-ı zūlfın ṭaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 9). [dilerler, -r, -ler]

Naḳd-i cān almak **dilersin** gönölümüñ za'fın görüp

Ḳaṅḱi zālimdür alan bir şehr-i virāndan ḥarāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 7). [dilersin, -r, -sin]

Bezminde ‘ışkuñ olmadı şadr ü şaff-ı ni‘āl
Kimden **dilerse** sâķi-i ‘ışķ itdi iftitāķ (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 8). [dilerse, -r, -se]

Şerāb-ı la‘l-i dilberden içüp kanmak **diler** her dem
Nice divānedür Şem’î görüñ âteşden āb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 13). [diler, -r]

dil-efrüz: Gönül aydınlatan, gönle ferahlık veren, sevindiren. II Sevgili.
Bir âteş kim ola cān ü cihān-süz
Ola mı dilde pinhān ey **dil-efrüz** (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 44). [dil-efrüz,]

dilek it-: Dilemek, istemek.
Dāğ ile hicrān yakup deldi firākın tığ ile
Bir nāzerle **itmedi** zālīm gözün bir kez **dilek** (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 12). [dilek itmedi, -me, -di]

dil-ḥaste: Gönli yaralı, gönül hastası, âşık.
Sāķi-i ‘ıyş ü ṭareb el çekdi ben **dil-ḥasteden**
Ḳandesin hey ḡam diyen yār-i vefā-dārüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 5). [dil-ḥasteden, -den]

Didi dilber kılmazam ben kimseye hergiz vefā
Şem’î-yi **dil-ḥaste** gibi derdmendüm var iken (Şem’î Divanı, Gazel 127, Mısra 10). [dil-ḥaste,]

dil-i âteşnāk: Ateşli gönül.
Şem’iyā âteş-i ḥasretle seni ḥāk eyler
Āb-ı vaşl irmez ise bu **dil-i âteşnāke** (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 10). [dil-i âteşnāke, -e]

dil-i āvāre: Dağınık, perişan gönül.
Göz yaşıyla ṭolanur ḡapuñı seyyāre gibi
Düşmesün kimse hevāyī **dil-i āvāre** gibi (Şem’î Divanı, Gazel 180, Mısra 2). [dil-i āvāre,]

dil-i bī-bāke: Korkusuz gönül.
Kendüye çünki ḥişār eyledi şehir-i ‘ademi
Leşker-i ḡam bulımaṣ yol bu **dil-i bī-bāke** (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 6). [dil-i bī-bāke, -e]

dil-i bī-çāre: Çaresiz, düşkün, zavallı gönül.
Başüm üstünde kılıçlar ṭuta ger ḡamzelerün
Baş virür bu **dil-i bī-çāre** ḡapüñden gitmez (Şem’î Divanı, Gazel 74, Mısra 4). [dil-i bī-çāre,]

İşigün dār-ı şifāsında virür derd ile cān
Olmasun kimse ḡabībüm **dil-i bī-çāre** gibi (Şem’î Divanı, Gazel 180, Mısra 8). [dil-i bī-çāre,]

Yolüne cān virmege cānā **dil-i bī-çāreler**
Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler çāreler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 1). [dil-i bī-çāreler, -ler]

Dil-i bī-çāreme cānā lebün dürdi şifā besdür
Gerekmez ḡayri dermānı baña derdün devā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [dil-i bī-çāreme, -m, -e]

dil-i bî-çāre-veş: Çaresiz gönül gibi.

Ḥüzni ile Ya'kûb ü derd-i 'ışk ile Eyyûbdür

Bu **dil-i bî-çāre-veş** olmaya hergiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 12). [dil-i bî-çāre-veş,]

dil-i dīvāne: Divane gönül.

Ey **dil-i dīvāne** kim eylerdi tedbîrûñ senüñ

Zülf-i dilber olmasa boynüñde zencîrûñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 1). [dil-i dīvāne,]

Vefâ taşıyla yapmazsa eger yâr

Dil-i dīvāneñ olmaz Şem'î âbād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 14). [dil-i dīvāneñ, -ñ]

dil-i ğamnāk: Kederli gönül.

Sākî ğubārî gel **dil-i ğamnākden** götür

Öldüm kıyāmetüm elüm al ḥākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 1). [dil-i ğamnākden, -den]

dil-i maḥzûn: Kederli gönül.

Halka-i dūd-ı siyāhî bu **dil-i maḥzûnûñ**

Âşiyān oldı başında nitekim Mecnûnûñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 1). [dil-i maḥzûnûñ, -üñ]

dil-i miskîn: Zavallı gönül.

Eyledi müşġîn saçın ol gözleri âhû kemend

Şayd idüp geçdi **dil-i miskîne** bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 2). [dil-i miskîne, -e]

Ṭolaşurdu **dil-i miskînüme** zülfüñde saçüñ

İrişüp şāne eger girmese areye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 5). [dil-i miskînüme, -üm, -e]

dil-i pür-ḥûn: Kanlı gönül.

Lāle kim virdi nişānın bu **dil-i pür-ḥûnûñ**

Dāġlanmış cigeri pâresidür Mecnûnûñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 1). [dil-i pür-ḥûnûñ, -üñ]

Sākî-i devr-i zemānûñ ne 'aceb ḥāleti var

Cān virür dökmege kanın bu **dil-i pür-ḥûnûñ** (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 8). [dil-i pür-ḥûnûñ, -üñ]

dil-i şem'î: Şem'î'nin gönlü.

Dil-i Şem'îye tecellî ide ger şem'-i ruḥüñ

Âteş-i sūz-ı derûnî kül ider taġ u taşî (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 9). [dil-i şem'îye, -ye]

dil-i üftāde: Düşkün, zavallı gönül.

Rāstî kaddüñ belādur bu **dil-i üftādeye**

Kākülûñ ammā belā üzre belādür Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 7). [dil-i üftādeye, -ye]

dil-i vîrāne: Yıkık, harap gönül.

Pādişāhüm bende-ḥāneñdür **dil-i vīrāne** baş
Gel ḳadem rencīde ḳıl bu külbē-i aḥzāne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 1). [dil-i vīrāne,]

Leşker-i ḡam dostum her yañeden elbir idüp
Bu **dil-i vīrānemüñ** bilsem nesin yaḡma ider (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 10). [dil-i vīrānemüñ, -m, -üñ]

diller aḳ-: Birine karşı güçlü sevgi duymak, temayül etmek, gönlü ilişmek.
Nāz ile siḥr itdügiyçün dem-be-dem reftārde
Şu gibi ol ḳāmet-i bālāye **diller aḳdılar** (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 8). [diller aḳdılar, -dı, -lar]

diller almaḡ: Düşmanın durumunu söyletmek için esir almak, ele geçirmek, II Gönül almak, birini kendisine aşık etmek.
Al ile **diller almaḡ** içün Şem'iyā yine
Gül gibi itdi allerin āşikār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 11). [diller almaḡ, -maḡ]

dilleş-: Dilleşmek, söyleşmek.
Ḥabāb-ı mey gibi başden çıkarsun key şaḳın Şem'î
Hevā-yi zühde baş ḳoşma senüñle **dilleşür** sāḳī (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 12). [dilleşür, -ür]

dil-mürde: Gönü ölü, duygusuz.
Zāhid n'ola itmezse sen rūḥ-ı revānden ḥaz
Dil-mürdeler idimez cān ile cihānden ḥaz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 2). [dil-mürdeler, -ler]

dil-rübā: Gönül kapan, herkesi kendine bağlayan, âşık olunan.
Āh kim gönüm benüm ol **dil-rübālar** ḳaḳdılar
Şem'-veş bi-ḳārenüñ cānine odlar yaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 1). [dil-rübālar, -lar]

Dār idüp yaḳmak dilerler Şem'iyi Manşūr-vār
Dil-rübālar boynına zünnār-ı zülfin ḫaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 10). [dil-rübālar, -lar]

Ḥarīm-i bāḡ-ı cennetden baña kūy-i Vefā yigdür
Hezārān ḥūr u ḡilmānden gönül bir **dil-rübā** yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 2). [dil-rübā,]

dilsitān: Gönü alan, gönü kendine bağlayan.
Var ise bir serv-i bālāden yire düşmişdurur
Cümle endāmı ḳararmış sāyeñüñ ey **dilsitān** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [dilsitān,]

dil-teng: Gönü daralmış, kederli, içi sıkın, sıkıntılı.
Anüñçün jālelerden ḡonceler **dil-teng** olup terdür
İşitmiş ḡāl-i 'anber-bārüne öykündügin 'ūduñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 19). [dil-teng,]

dil-teng ol-: Gönü daralmak.
Ne içün ḡonce gibi zühd ile **dil-teng olayn**
Gül gibi gönüm açan cām-ı muşaffāyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 7). [dil-teng olayn, -ayn]

Ey göñül **dil-teng olup** kan yutma her dem gonce-veş
Gül gibi göñlüñ açılsun lāle-veş nüş it şerāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 3). [dil-teng olup, -up]

dil-teşne: Bağrı yanmış, gönlü susamış (kimse). II Âşık.

Dil-teşneler hevâsiyile cüst-ü-cû ider

Ğam yime Şem'î bir gün irer çeşmesār-ı luţf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 11). [dil-teşneler, -ler]

dil-zinde: Gönlü uyanık, ârif.

Āteş-i bādeyile göñlüñ uyar

Şem'î **dil-zinde** ol nite ki Mesîh (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 14). [dil-zinde,]

dimāğ: Şuur, bilinç, akıl.

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi kand-i mükerrerdür

Dimāğın her melek-simā mu'aţţer itdüğü budur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 20). [dimāğın, -ı, -n]

dimāğ bağlan-: Zihni tutulmak.

Öykünürem dir-imiş şeker lebüñe ḥusrevā

Kelledür **bağlansa** cāyız ḥaddi zātında **dimāğ** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 6). [dimāğ bağlansa, -sa]

dimāğ-ı cān: İnsanın şuurı.

Şabā hoş-bū hevāyile **dimāğ-ı cān** mu'aţţerdür

Yine 'aks-i şaḳāyıklā felek satḫı mülevvendür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 5). [dimāğ-ı cān,]

din: Allah'a ibadet ve maneviyata itikat hususunda her milletin tuttuğu yol.

Beni ḳo ḥālūme nāşıḫ ki göñlüm bir büt-i Çinüñ

Ṭolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm **dīn** ü imānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 6). [dīn,]

Diñ şūfiye ki şavma'ayı şuret itmesün

Meydān-ı 'ışḳa gelsün igen 'illet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 1). [diñ,]

Cām-ı mey-i maḥabbeti virsün ṭolu ṭolu

Pīr-i muğāne **diñ** ki bize ḥürmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 4). [diñ,]

Derd ü ğam-ı nigār ile yitdi benüm baña

Billāhi **diñ** ṭabībe gelüp zaḥmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 8). [diñ,]

din-: Sona ermek, durmak.

Düşdi 'ışḳuñ hevāsına Şem'î

Diñmedi **diñmesün** gözi yaşı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 10). [diñmesün, -me, -sün]

din-: Söylenmek, ifade edilmek.

Ne hâcet saña gayri nesne **dinmek**

Bilürsin kim olur çıkmakda inmek (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 93). [dinmek, -mek]

dinden çıkar-: Aşırı derecede öfkelenmek, öfkeden dolayı dinin yasakladığı küfürleri savurmak, dinden imandan çıkmak.

Geldi hattıñ âyet-i hüsnüñi tağyir eyledi

Âyeti tağyir iden kâfir olur **dinden çıkar** (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 6). [dinden çıkar, -ar]

diñdür-: Dinmesini sağlamak, sona erdirmek, teskin etmek.

Diñdürmedi gözüm yaşın ey serv-i gül-izâr

Gerçi gözün akar suyu sihr ile turgurur (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 5). [diñdürmedi, -me, -di]

Bezm-i gülde yine kânûn ile dem-sâz olalum

Bülbülün **diñdürelüm** şıklığın efgânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 8). [diñdürelüm, -elüm]

diñle-: Dinlemek, duymak, işitmek, kulak vermek. II Önemsemek, dikkate almak.

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzârüm benüm

Arturursın dem-be-dem bülbül gibi zârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 1). [diñlemezsın, -mez, -sın]

Kim okur kim **diñler** idi kışse-i 'ışkum benüm

Bülbül ü gül itmese Şem'î cihâne dâstân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 11). [diñler, -r]

N'eyleyem ol gülşen-i hüsnüñ gül-i hândânını

Diñlemez ben bülbül-i şüridenün efgânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 2). [diñlemez, -mez]

dir-: Toplamak.

Virmedin bād-ı ecel 'ömr behârını yile

Varalum gül **direlüm** saçları sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 4). [direlüm, -elüm]

Didiler hâl-i siyehkârüne haddünde görüp

Gül **dirür** gülşen-i cennetde Bilâl-i Hâbeşî (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 8). [dirür, -ür]

Göz karardup dâne-i hâlin **direrken** mürğ-ı dil

Lâ-cerem düşdi kare zülfinün ağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 7). [direrken, -er, -ken]

diraht: Ağaç. II Sevgili.

La'l-i sîr-âb ile zeyn oldı ser-â-ser eşcâr

Şah-n-ı pîrûze çemen hayme-i billür **diraht** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 26). [diraht,]

diraht-i himmet: Lütuf ağacı.

Olmuş **diraht-i himmetüñüñ** berg ü bârı lutf

Ser-sebz ü şâd ü hürrem olursa 'aceb midür (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 5). [diraht-i himmetüñüñ, -ü, -ñüñ]

diraht-i 'izz: İzzet ağacı.

Diraht-i 'izz ü temkinün felekde sâye-güsterdür

Zer-efşân mihr-veş desti şehâb-ı luftı gevher-bâr (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 49). [diraht-i 'izz,]

diraht-i şâh-ı kerem: Cömertlik padişahının ağacı.

Cüdüñ **diraht-i şâh-ı keremde** nişâr-ı luţf

Ĥatm eyle Şem'î medĥini anüñ dü'â ile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 37). [diraht-i şâh-ı keremde, -de]

diraht-i 'unnâb: Hünnap ağacı.

Reşk-i Firdevs-i cinân oldı ĥarîm-i gülzâr

La'l ü yâķût ile zeyn oldı **diraht-i 'unnâb** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 20). [diraht-i 'unnâb,]

dırâz: Uzun.

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muĥtaşer velî

Zülf ile ĥaddin ańma k'olur kışşemüz **dırâz** (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 12). [dırâz,]

direk: Ağaçtan veya demirden yapılan uzun ve kalın destek.

Başüñe ey Şem'î dönmezdi bu ĥâķ-ı lâciverd

Düd-ı âĥüm olmayaydı yir yir altundan **direk** (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 14). [direk,]

direm-rîz: Dirhem saçan.

Ser-â-ser şafĥa-i bâġa ĥaķ-ı reyĥân muĥarrerdür

Şükûfe bād-ı şubĥ ile **direm-rîz** oldı gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 10). [direm-rîz,]

diri: Canlı, sağ.

Ehl-i ĥikmet içinde oldı şariĥ

Ki **diridür** lebünle nâm-ı Mesîĥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 2). [diridür, -dür]

dirîġ: Eyvah, yazık.

Ķaldum ayaķda baĥt-ı siyâĥüm gibi **dirîġ**

Kim çıķdı başa ben çıķam ol bî-vefâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 5). [dirîġ,]

dirîġ k'eyle: Esirgemek, kıyamamak.

Bir avuç ĥan nedurur **k'eyleyevüz** anı **dirîġ**

Bir nefes cân nedurur k'olmaya cânâne fidâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 37). [dirîġ k'eyleyevüz, -y, -e, -vüz]

dirîġâ: Çok yazık, eyvahlar olsun.

Şalınur sâye-veş üftâdeler bir serv-ĥadd ile

Dirîġâ deĥr bâġında benüm bir gül-'izârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 4). [dirîġâ,]

Beni maĥrûm idüp itdün raķîbi kendüñe maĥrem

Dirîġâ âsitânüñde bir itce i'tibârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 8). [dirîġâ,]

diril-: Canlanmak, hayat bulmak.

Dirilür luţfüñ ile mürde-diller

N'ola dirsem ĥapündür cân-ı 'âlem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 25). [dirilür, -ür]

Gül-i Mısrî **dirildi** çünkü şāhūn gülsitānından
Seher Mervrūd ile oldu münevver Rūm bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 27). [dirildi, -di]

Her ki girdi dünyede bir kerre cānān koynına
Girmedi öldi **dirildi** hūr u ğilmān koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 2). [dirildi, -di]

Nāy rūh-efzā olup 'ālem **dirildi** bî-hisāb
Rūz-ı mahşerden nişān oldu bu sözün keşreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 49). [dirildi, -di]

dirliğ: Hayat.

Dirliğüm āb-ı hayāt olursa sensüz bir nefes
Cām-ı 'ışkuñsüz hārām-ender-hārām olsun baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 9). [dirliğüm, -üm]

Ayağūn toprağındandır cihānūn **dirliği** šāhā
Lebūndür çeşme-i hayvān sözündür 'ālemūn cāmı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 71). [dirliği, -i]

Dirliği gökçek olur hāne-i 'işretde müdām
Sākiyā her kime kim duhter-i rez ola helāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 39). [dirliği, -i]

Virmegil dünyāye yārūn ayağı toprağını
Ey gönül iki cihānde yiter ol **dirlik** saña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 12). [dirlik,]

İki cihānde **dirlik** yiterdi pādişāhūm
İksir-i hāk-i pāyūn el virse ben gedāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 3). [dirlik,]

diş bile-: Kötülük yapmak için fırsat beklemek; çok istek duymak.

Ne 'aceb kārghāh olur dünyā
Çan yudar la'l ü **diş biler** tişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 6). [diş biler, -r]

dişüñçün: Dişin için.

Hasret-i la'lūnle çıkdı lālenūn bağında baş
Deldi bağıın dūr gibi lü'lü' **dişüñçün** yāsemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [dişüñçün,]

divān: Büyük meclis, yüce divan.

Gice gündüz dü'ā eyler dil ü cān ile mü'minler
Cihān turdukça ol şāhūn tura devletlü **divānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 62). [divānı, -ı]

Felek taht ile gün tāt olaydı terk iderlerdi
Göreydi Hüsrev ü Dārā bu erkān ile **divānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 80). [divānı, -ı]

divān: Şiir kitabı.

Her varakden okuyup mihr ü vefā destānın
Açalum gönölümüzi gül gibi **divānler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 4). [divānler, -ler]

Sözünūn beyti serāy oldu kaşāyid şehri
Beg geçinse n'ola 'āşık dağı **divānler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 10). [divānler, -ler]

Ehl-i diller meclisinde bülbül-i gūyā olur
Ey leb-i gonce kıoyan gül gibi **divān** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 10). [divān,]

Zülfün evşâfında Şem'î bir gazel dimiş yine
Tāze sünbüllerle tezyîn eylemiş **divānını** (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 10). [divānını, -ı, -n, -ı]

divāne: Kendini duygularının coşkuluğuna bırakmış, akılla ilgisini kesmiş, aşkın buyruğu altına girmiş olan kimse, meczup, şeydâ.
Şerâb-ı la'l-i dilberden içüp kanmak diler her dem
Nice **divānedür** Şem'î görün âteşden âb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 14). [divānedür, -dür]

Gül gibi dāğ-ı gamünle adümüz **divānedür**
Yiter ey döst bize dünyede bu nām ü nişān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 3). [divānedür, -dür]

Bir perîdür kim cihān oldı kamu **divānesi**
Ol perî-peyker melek kim adı Ca'fer-zādedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 19). [divānesi, -si]

Ey perî mecnûn olurdu 'ışk ile şeydâ olup
Gönlümün **divānesin** zencir-i zülfün bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 10). [divānesin, -si, -n]

divāne-misāl: Deli gibi.
Görinen ay ü güneş şanma felek mihrün ile
İki taş aldı döger gögsini **divāne-misāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 68). [divāne-misāl,]

divāneñ ol-: Birini, bir şeyi çıldırastıya sevmek.
Meger **divāneñ olmış** ey perî-rû
Düşüp taşlara zencirin sürür şu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 1). [divāneñ olmış, -mış-ñ]

divān-ı cemāl: Güzel yüz, güzellik divanı.
Hübluk hükmi olup olalı **divān-ı cemāl**
Yazmadı kimse nişān ol kaşı tuğrāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 11). [divān-ı cemāl,]

divān-ı hüsn: Güzellik divanı.
Begüm 'uşşāka dād itseñ n'ola **divān-ı hüsnünde**
Şaçündür 'adl zenciri lebün Nüşinrevān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [divān-ı hüsnünde, -ün, -de]

divār-ı kaşr-ı kadr: Şeref köşkünün duvarı.
Hurşid-i evc-i 'izzet ile çerh-i bî-ķarār
Divār-ı kaşr-ı kadrüne bir şemse âfitāb (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 40). [divār-ı kaşr-ı kadrüne, -ün, -e]

divār-ı şerī'at: Allah'a vâsil olabilmek için uyulması gereken kulluk hükümlerinin sınırı.
Leşker-i Ye'cücî şerrün fitnesin def' itmege
İtdi **divār-ı şerī'at** seddini hışn-ı haşîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 88). [divār-ı şerī'at,]

diyār: Memleket, ülke.

Derd ü gam-ı firāk ile terk eyleyüp **diyār**

Cānān firākı bir yaña gurbet belāsi hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 21). [diyār,]

Ser-i küyüñ diyārümdür işigüñ iti yārümdür

Ġaribem döstüm ayruķ benüm yār ü **diyārüm** yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 6). [diyārüm, -üm]

Ser-i küyüñ **diyārümdür** işigüñ iti yārümdür

Ġaribem döstüm ayruķ benüm yār ü diyārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 5). [diyārümdür, -üm, -dür]

Ṭutdı ġırīv ʿālemi ol meh-likā için

Āh ü fiġān u nāleyile ṭoldı her **diyār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [diyār,]

diyār-ı luṭf: Cömertlik ülkesi.

Devlet anüñ ki mālîk-i melek-simā ola

ʿİzzet anüñ ki oldı musahḥer **diyār-ı luṭf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 14). [diyār-ı luṭf,]

diyü: Diye.

Öykünürmişsin **diyü** ol māha şem'üñ dem-be-dem

Üşdiler pervāneler başına odlar yaķdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 3). [diyü,]

Dünyā ṭuralı gelmedi mişli güzel **diyü**

İller içinde Şem'î seni medḥ idüp yürür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 11). [diyü,]

Nāzüklüġin görüñ ki muķābil olur **diyü**

Bir şüret ile āyeneye ol şanem girür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 9). [diyü,]

Zāhidā ʿāşıķa ṭaʿn eyleme rüsvāyī **diyü**

İḥtiyār ile kişi kendüyi bed-nām itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 5). [diyü,]

Ola kim bir gün şoraydı ḥāṭırum nāgeh **diyü**

Yıllar oldı istemez tīmārı bīmārüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 11). [diyü,]

diz-: (Ortasından iplik veya tel geçirmek suretiyle) Sıralamak.

Şādef-i ṭabʿ-ı güher-zādüñe hem-tā mı olur

Ki **dizer** rişte-i nazma yine biñ dürlü leʿāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 54). [dizer, -er]

doġ-: Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek, ortaya çıkmak.

Göñlümüzden luṭf idüp **doġmazsañ** ey meh-rü eger

Ṭālîʿüm mihri ṭoġup gitmez aremüzden ḥicāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 5). [doġmazsañ, -maz, -sañ]

Göñüller meclisi şemʿ-i hilāl ile münevverdür

Şāfā ḥurşidi **doġdı** yine şubḥ-ı ʿıyd-i ʿişretten (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 6). [doġdı, -dı]

Götürdi zerre zerre sāye-veş ḥāk-i mezelletden

ʿİnāyet āsümānıñ **doġup** ḥurşid-i raḥşānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 4). [doġup, -up]

doġ-: (Güneş, ay, yıldızlar) Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek.

Cām-ı mihrüñ şāhidi kurbūñ hiçābın def' idüp
Maṭla'-ı şubḥ-ı şafāden **doğdı** ḥurşid-i yakīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 114). [doğdı, -dı]

dökil-: Dökülmek.

Ebr-veş yılduz **dökilür** gün gibi meh-pāreler
Gül gibi düreme yüzini ebrüleriñi itme çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 47). [dökilür, -ür]

Dökilen encüm degüldi şubḥ-dem eflākden
Üstine gevher saçardı hüriler cem'iyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 55). [dökilen, -en]

dökil-: (Gözyaşı için) Dökülmek.

Eşküm **dökildi** dāne gibi ḳaddüm oldu dām
Şayd olduḡuñ işideli ey kebk-i hoş-ḥırām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [dökildi, -di]

dön-: Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzemek.

‘Adūnüñ defter-i baḥtı nitekim ‘ömri ebterdür
‘Aceb mi mūra **dönse** heybetüñden leşker-i düşmen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 52). [dönse, -se]

Zahm-i tîr ile olup tenleri mānend-i kafes
Dilleri ḥāne-i zenbüre **dönüpdür** gūyā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 52). [dönüpdür, -üp, -dür]

dön-: (Bir yere) Geri gitmek veya geri gelmek.

Dönmedi hergiz murādüm üzre āh
Bî-vefā devrān elinden el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 5). [dönmedi, -me, -di]

dön-: Kendi ekseni etrafında dönmek, dairesel bir eksen üzerinde hareket etmek.

Dūd-ı āh-i pür-şerārümle **dönerler** üstüñe
Mihr ü māh ile feleklerdür hevā-dārūñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 7). [dönerler, -er, -ler]

Başüñe ey Şem'î **dönmezdi** bu ṭāk-ı lāciverd
Dūd-ı āhüm olmayaydı yir yir altundan direk (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 13). [dönmezdi, -mez, -di]

Sāḳiyā cām-ı şabūḥ ile ṭoḡarsa günümüz
Mihr idüp yār **döner** üstümüze devr-i zemān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 10). [döner, -er]

Kim olurdı hem-demüm gurbetde olmasa yaşüm
Kim **dönerdi** üstüme āhüm hevā-dār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 6). [dönerdi, -er, -di]

Gün gibi **dönsün** ḳadeḥ ol māh-i tābān devridür
Cām-ı Cem şun sāḳiyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 3). [dönsün, -sün]

dön-: Dairesel bir eksen üzerinde hareket etmek. II Hakk'a zikretmek.

Dāḡ-ı gamūñle meclis-i ‘ışḳuñda zār zār
Cān ü göñül **dönerler** elüñden nite ki zār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 2). [dönerler, -er, -ler]

dön-: (Yüzünü) insanlara doğru çevirmek.

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zīrā aṣl-ı gevherdür

‘Arūs-ı bīkr-i ma‘nī şüretin ‘arz itmege **döndi** (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 56). [döndi, -di]

döndür-: Çevirmek, değiştirmek.

Cān virürsem heves-i zülf-i perîşānler ile

Cennete **döndüreler** kabrūmi reyḥānler ile (Şem‘î Divanı, Gazel 152, Mısra 2). [döndüreler, -e, -ler]

döne döne: Dönerek.

Niçe niçe içmişem mey yirine ḥūn-ı ciger

Döne döne itmişem ḡam nārīne baḡrüm kebāb (Şem‘î Divanı, Gazel 14, Mısra 10). [döne döne,]

Ġarḡ itdi **döne döne** gözüüm zevraḡın yaşıüm

Girdāb-ı baḡr-i ‘ıṣṣā düşen bulmadı necāt (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 3). [döne döne,]

Ne revādūr bu ki devrūñde senūñ **döne döne**

Ṭās ṭās aḡuların nūş ıdevüz gerdūñüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 100, Mısra 3). [döne döne,]

Öykünelden leb-i cān-baḡşūñe ey rūḡ-ı revān

Geçdi cām-ı mey ile **döne döne** şoḡbetümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 73, Mısra 4). [döne döne,]

döşen-: Serilmek, yayılmak.

Yā **döşenmiş** gülsitāniler nuḡūşı ‘aksidür

Kim virür mir‘āt-i eflāke behiştī şüreti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 19). [döşenmiş, -miş]

döst: Birini rıyasız ve samimi duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis.

Ummañuz aḡyārden mihr ü maḡabbet cāmını

Dostlar gelmez bilūñ ehl-i küdüretden şafā (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 12). [dostlar, -lar]

Görmedüm ḡılca vefā müy miyāñūñden senūñ

Gerçi dirler **döstum** lā-ḡayra illā fi‘l-vasaṭ (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 6). [döstum, -um]

Yakdı gönñlüm **döstlar** bir meh-liḡāsı Bursanūñ

Yanalum yanmaḡdurur çün muḡteżāsı Bursanūñ (Şem‘î Divanı, Gazel 104, Mısra 1). [döstlar, -lar]

Ḳande var la‘l-i leb-i yār gibi şāñı güzel

Dostlar olsa n‘ola ehl-i dilūñ cāñı güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 2). [dostlar, -lar]

Aldı gönñlüm **döstlar** bir dil-rübāsı Bursanūñ

Kūyi cennet kendüzi ḡūrī-liḡāsı Bursanūñ (Şem‘î Divanı, Gazel 103, Mısra 1). [döstlar, -lar]

Fāyide vaşlūñ metā‘ından bize hicrān olup

Döstum bāzār-i ḡamde aşşımız oldu ziyān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 6). [döstum, -um]

Teşne gönñlüm ḡazṣı ider peykānlerūñden **döstum**

Şanasın bir ḡaṭresi biñ çeşme-i cāñdūr baña (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 13). [döstum, -um]

dost-kāmī: Büyük kadeh.

Nev-behār eyyāmı gül hengāmı ‘işret vahtidür

Dost-kāmīler içün mihr ü maḥabbet vahtidür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 18). [dost-kāmīler, -ler]

dostum ol-: Dost, sırdaş olmak.

Cân fidâ itsün dir imişsin vişālüm isteyen

Tek ḳabûl it **dostum olsun** hezārân cân fidâ (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 8). [dostum olsun, -sun]

dü ‘âlem: İki alem, dünya ve ahiret.

Dilerseñ ‘ıyd-i vuşlet merḥabāsın

Dü ‘âlem naḳşı renginden elün yu (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 4). [dü ‘âlem,]

Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maḥabbetden

Gözine zerrece gelmez **dü ‘âlem** mülkinün mâli (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [dü ‘âlem,]

Kerem ehline maḳşûdı **dü ‘âlemde** müyesserdür

Ümîdüm vardurur şāḥ Süleymân-ı zemānden kim (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 41). [dü ‘âlemde, -de]

dü cihân: İki alem, dünya ve ahiret.

Dü cihân varluḡını ḥabbeye almaz Şem’î

Bir ġnâr virdi Ḥudâ dünyede ‘ayyâşlere (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 9). [dü cihân,]

Şüfî zi behr-i dünyâ vü ‘uḳbâ nemâz kerd

‘İşket merâ zi her **dü cihân** bî-niyâz kerd (Şem’î Divanı, Gazel 31, Mısra 2). [dü cihân,]

Nüh felek dāyire-i himmetüne bir noḳta

Oldı mîzân-ı ‘aṭāña **dü cihân** bir mişḳāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 62). [dü cihân,]

dü‘â: Allah’a yalvarma, yakarış, niyaz.

Şem‘iyâ ihlâş ile olan **dü‘ânün** ḥaḳḳıçün

Umaram Ḥaḳdan ‘adedsüz luṭf ile iḥsân ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [dü‘ânün, -nuñ]

Ḥâyil degüldür āḥüme ey müdde‘î felek

Şaḳın şaḳın ki ṭutmadı kimse **dü‘â** yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 8). [dü‘â,]

Dü‘â ile irişür saña her ne kim muḳadderdür

Nitekim ola bu ‘ıyd-i mübâreke cihân ḥurrem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 81). [dü‘â,]

Dükenmez biñde birin ḥaşr olınca dir iseñ Şem’î

Dü‘â ḳıl bir **dü‘â** yegdür saña biñ biñ şikâyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 58). [dü‘â,]

Cüdüñ dıraḥt-i şāḥ-ı keremde nişâr-ı luṭf

Ḥatm eyle Şem’î medḥini anün **dü‘â** ile (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 38). [dü‘â,]

İşbu **dü‘âya** şıdḳ ile âmîn diyenlere

Şem‘î cemâli nûrını ‘arız ide Bîr ü Bâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 45). [dü‘âya, -y, -a]

Cihân tûrduqça tûr ey serv-kâmet

Saňa budur **dü'âmûz** tâ kıyâmet (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 98*). [*dü'âmûz, -mûz*]

dü'â eyle-: *Dua etmek, Allah'a yalvarmak.*

Gice gündüz **dü'â eyler** dil ü cân ile mü'minler

Cihân tûrduqça ol şâhûñ tûra devletlü divâni (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 61*). [*dü'â eyler, -r*]

Qavlüñi boynumuza eyle hamâyil diyelüm

Hışm idüp söge gerek biz de **dü'â eyleyelüm** (*Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 8*). [*dü'â eyleyelüm, -y, -elüm*]

dü'â kıl-: *Dua etmek.*

Dükenmez biñde birin haşr olunca dir iseñ Şem'î

Dü'â kıl bir dü'â yegdür saňa biñ biñ şikâyetden (*Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 58*). [*dü'â kıl,]*

Dü'â kıl Şem'iyâ maqşûd oldur

İde Haq 'izz ü devletle mükerrem (*Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 51*). [*dü'â kıl,]*

Şem'iyâ evşâfına olmaz nihâyet **kıl dü'â**

Haq mübârek eyleyüp olsun ziyâde devleti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 79*). [*dü'â kıl,]*

dü'â-yi devlet *Devletin duası.*

İtdüñ **dü'â-yi devletini** çün hezâr-bâr

Her niçe kim teharrik ide çerh-i bi-sebât (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 59*). [*dü'â-yi devletini, -i, -n, -i*]

dūd: *Duman, tütün.*

İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nâruñ

Oldılar **dūd** gibi tâ ki irakdan peydâ (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 32*). [*dūd,]*

dūd-ı âh: *Ah dumanı. II Âşığın çektiği aşk derdi sebebiyle inlemesi sonucu yüreğindeki aşk ateşinden çıkan dumanlar.*

Âfitâb-ı tâlî'em ez **dūd-ı âhem** şüd siyâh

Hic şâm-ı tirei çün rûz-ı târ-ı men ne-şüd (*Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 7*). [*dūd-ı âhem, -em*]

Dūd-ı âhi Şem'inüñ ser-keşlik eyler dem-be-dem

Qorqaram bir gün irişür ey yüzi mâhüm saňa (*Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 11*). [*dūd-ı âhi, --ı-ı*]

dūd-ı âh-i pür-şerâr: *(Âşığın) kıvılcımlarla dolu ahının dumanı.*

Dūd-ı âh-i pür-şerârümle dönerler üstüñe

Mihr ü mâh ile feleklerdür hevâ-dârüñ senüñ (*Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 7*). [*dūd-ı âh-i pür-şerârümle, -üm, -le*]

dūd-ı pîç-â-pîç-i âh: *Ahın kıvrım kıvrım dumanı.*

Ol hümâ yüksek uçar ammâ şikârüñdür senüñ

Dūd-ı pîç-â-pîç-i âhüñle cihân şayyâdısın (*Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 6*). [*dūd-ı pîç-â-pîç-i âhüñle, -üñ, -le*]

dūd-ı siyâh: *Kara duman.*

Gökler boyandı göklere **dūd-ı siyāh** ile
‘Aşıklerüne zülf ü ruḥūn gün mi gösterür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 3). [dūd-ı siyāh,]

Gök batmış idi göklere **dūd-ı siyāh** ile
Nār-ı ḥasedde bağı ḥasūdūn kebāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 9). [dūd-ı siyāh,]

duḥān: Duman.

Duḥānı çerḥi zeyn itmişdür anı şanmañ aḥterdür
Çeküpdür şu‘le-i şem‘-i celālūn âteşin ḥançer (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 35). [duḥānı, -ı]

Āhüm **duḥāniyle** felek ḳareler geyüp
Ağlar yaşın yaşın nitekim ebr-i nev-behār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 39). [duḥāniyle, -ı, -y, -ile]

duḥān-ı âteş-i dil: Gönül ateşinin dumanı.

Müşebbek micmer-i bezm-i belādur Şem‘iyā cismūn
Duḥān-ı âteş-i dildür görinen müylar tende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 10). [duḥān-ı âteş-i dildür, -dür]

duḥter-i rez: “Asmanın kızı” Şarap.

Dirligi gökçek olur ḥāne-i ‘işretde müdām
Sāḳiyā her kime kim **duḥter-i rez** ola ḥelāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 40). [duḥter-i rez,]

dükān-ı bāğ: Bağ dükkanı.

Dükān-ı bāğda sermāyesi misk ile ‘anberdür
Çemen ḥurrem şabā hoş-dem gülistān pür-şafā olmuş (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 25). [dükān-ı bāğda, -da]

düken-: Bitmek, sona ermek.

Ġamüñden ḳanlar ağlar irdüğine
Dükenmez gözlerimūn mācerāsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 8). [dükenmez, -mez]

Dükenmez biñde birin ḥaşr olınca dir iseñ Şem‘î
Dü‘ā kıl bir dü‘ā yegdür saña biñ biñ şikāyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 57). [dükenmez, -mez]

dükān: Esnafın perakende satış yaptığı, küçük zanaat sahiplerinin çalıştıkları yer.

Zeyn olupdur Şem‘iyā ḳanlı yaşūñle ruhlerūñ
Rište-i al aşdı şan ḥarrāzler **dükānına** (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 14). [dükānına, -ı, -n, -a]

dülbend: İnce ve seyrek dokunmuş bez.

Dülbendüñi nāz ile zarīfāne şararsın
Meydān-ı maḥabbetde gezüp ‘aşıḳ ararsın (Şem’î Divanı, Gazel 137, Mısra 1). [dülbendüñi, -üñ, -i]

Şarınsa şemsi **dülbendin** güneş gibi güzel Aḥmed
Gören dir âfītāb inmiş gümüş serv-i ḥırāmāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 7). [dülbendin, -i, -n]

Görmek isterseñ eger māhı Süreyyāya ḳarın
Yār **dülbendini** gör aḳ ḳaranfüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 6). [dülbendini, -i, -n, -i]

düldül-i maksûd: Hz. Ali'nin atının maksudu.

Mihriñ günüyle bir oluban rûzgâr-ı luţf

Olur süvâr **Düldül-i maksûde** şâh-vâr (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 16). [düldül-i maksûde, -e]

dün: Bir önceki gün.

Dün gice bezmimiz yine pür-âfitâb idi

Her cām 'aks-i hüsn ile bir mäh-tâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 1). [dün,]

Gülşende idüñ **dün** gice Şem'î yine gündüz

Bir tâze ğazel gül gibi yine yârâne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 9). [dün,]

Çararmadı günüm **dün** gibi 'ömrüm

Çare zülfün perîşân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 3). [dün,]

dünyâ: Cihan, âlem, kâinat.

Ayağüñ toprağını cânâ göreliden gözlerüm

Hâk bilür **dünyâ** gibi çıktı gözümden tütüiyâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [dünyâ,]

Kül idersin Şem'iyâ âh-i cihân-efrûz ile

Yâr yolında eger **dünyâ** olursa hâr ü hes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 12). [dünyâ,]

Sensüzün 'ömrüm cihânde bir nefes olmaz karar

Gün yüzünsüz ey hüma **dünyâ** demürden bir kafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 6). [dünyâ,]

Çolaşan gün gibi **dünyâyı** nazîrûñ görimez

Miş ü mânendi mi var dünyede sen meh-rünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 11). [dünyâyı, -yı]

Şem'iyâ kimdür olan ol şeh-i hübane nazîr

Olmaya **dünya** serâyinde Süleymâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 14). [dünya,]

Gözlerüm yaşı gibi çıktı gözümden **dünyâ**

Yârden ğayri görünmez gözüme kimse benüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 11). [dünyâ,]

Lâle-veş bağrüm yakup kan ağlasam 'ayb eylemeñ

Bî-vefâdur döstlar **dünyâ** gibi yârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 8). [dünyâ,]

Çeşme-i âb-ı hayâtüñ adı var **dünyâde**

Yoksa dilber lebidür var ise **dünyâde** hemân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 7). [dünyâde, -de]

dünyâ serâyı: Dünya sarayı. II Var olan dünya, geçici, fani alem.

Yine sultân-ı behâr-ı şun'-ı Rebbü'l-'âlemîn

Eyledi **dünyâ serâyın** ravze-i huld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 2). [dünyâ serâyın, -n]

dünyâ vü âhîret: Dünya ve ahîret.

Dünyâ vü âhîret baña hüsnüñ kemâli bes

İki cihânde devlet anüñ kim kemâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 11). [dünyâ vü âhîret,]

dünyâ vü ‘ukbâ: Dünya ve ahiret.

Yolünde hâk olup ‘ömrüm hayât-ı câvidân buldum

Ayağın toprağı yigdür baña **dünyâ vü ‘ukbâden** (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 10). [dünyâ vü ‘ukbâden, -den]

dünyâca: "Dünya kadar" anlamında nitelik bildiren söz.

Ayağın toprağını iki cihâne virmezem

Hażz ider **dünyâca** gönlüm zerrece itseñ vefâ (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 6). [dünyâca,]

Yüz sürse izi tozına **dünyâce** hażz ider

Ol pâdişâhe kişi nice hıdmet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 5). [dünyâce,]

dünyede nûr ile zûlmet ictimâ‘ bulmaz: Dünyada ılık ve karanlık bir araya gelmez.

Gün yüzinde görmemiş Şem’î şehâb-ı zülfini

Dünyede bulmaz belî nûr ile zûlmet ictimâ‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 14). [dünyede nûr ile zûlmet ictimâ‘ bulmaz,]

dür: İnci.

Bunca gevherlerle deryâ kaître gelmez ‘aynüme

Bunca **dürlerle** felek çeşm-i cihân-bînden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 12). [dürlerle, -ler, -le]

Güzeller kâdr ü kıymet bilmeyelden

Düşüpdür **dür** gibi sözler kesâde (Şem’î Divanı, Gazel 157, Mısra 10). [dür,]

Hasret-i la‘lûñle çıkdı lâlenüñ bağrında baş

Deldi bağrın **dür** gibi lü’lû’ dişüñçün yâsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [dür,]

dür: İnci. II Mana.

Ûtatum oldu kişi Ûtî-i şekker-güftâr

Sözün **dürlerini** habbeye şaymaz kimse (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 96). [dürlerini, -ler, -i, -n, -i]

dür eyle-: Uzaklaştırmak.

Nûr-ı başerümdür çü benüm hâk-i der-i yâr

Yâ Reb beni **dür eyleme** nûr-ı başerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 6). [dür eyleme, -me]

dürç-i felek: Felek kutusu.

Var idi **dürç-i felekde** iki dürr-i şâh-vâr

Rişte-i nazma dizildi buldı ıkd-i vuşleti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 9). [dürç-i felekde, -de]

dürç-i gevher-bâr: Cevher yüklü olan mücevher kutusu.

N’ola baş egmese çerhüñ **dürç-i gevher-bârına**

Meclis-i ehl-i şafâya la‘l ile mercân aķar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 5). [dürç-i gevher-bârına, -ı, -n, -a]

dürd: Tortu.

Niṣ rā nūṣ küned telḥ-i gamet rā şîrîn

Dürd rā şâf küned şûfi-i şâfi-meşreb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 8). [dürd,]

Dil-i bî-çāreme cānā lebûñ **dürdi** şifā besdür

Gerekmez gayri dermānı baña derdûñ devā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [dürdi, -i]

dürd-i şabûḥ: Sabahları içilen şarabın tortusu.

Dürd-i şabûḥı küḥl idinüp cān gözin uyar

Şem'î hicābı dide-i idrākten götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 11). [dürd-i şabûḥı, -ı]

dür-efşān: İnci saçan, inci gibi değerli şeyler söyleyen.

Mürüvvet ehli bezmi gibi gülşen rûḥ-perverdür

Dür-efşānlıklar eyler gül gibi her şāḥ gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 28). [dür-efşānlıklar, -lık, -lar]

dürer-bār: İnciler yağdıran, inci gibi söz söyleyen.

Dürer-bār olduğu budur şehābûñ pāk-gevherdür

Dür-i dendān-ı dildāre meger öykündüğün bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 17). [dürer-bār,]

dürer-i şebnem: Çiy gibi inci taneleri.

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî gevher-bār

Feth idüp kaşr-ı zebercedde zümürürd revzen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 21). [dürer-i şebnem,]

dür-feşān: İnci saçan, inci gibi değerli şeyler söyleyen.

Dür-feşān olup kamer ḥurşid olur zer-nişān

Ay ü gün ta'zīm idüp itdi felekler rağbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 59). [dür-feşān,]

dür-i dendān-ı dildār: Sevgilinin dişinin incisi.

Dürer-bār olduğu budur şehābûñ pāk-gevherdür

Dür-i dendān-ı dildāre meger öykündüğün bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 18). [dür-i dendān-ı dildāre, -e]

dür-i şebnemle: İnciye benzeyen çiğ taneleri.

Ser-ā-ser berg ile şöyle ṭonandı kāmety servüñ

Dür-i şebnemle her gonce yazar yâḳût-ı ḥandānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 20). [dür-i şebnemle, -le]

dürlü dürlü: Türlü türlü, çeşit çeşit.

Bu deyrüñ **dürlü dürlü** naḳşı çokdur

Görinür şüretā gerçi ki sâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 3). [dürlü dürlü,]

Şanasın her dāne pirinci bir incidür anüñ

Çekdiler altun noḥudlu **dürlü dürlü** ni'ṣ-meti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 32). [dürlü dürlü,]

Sürenler cām-ı la'lünden şafālar

İderler **dürlü dürlü** merḥabālar (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 72). [dürlü dürlü,]

dürr-i şāh-vār: Şahlara layık olan iri taneli inci.

Var idi dürr-i felekde iki **dürr-i şāh-vār**

Rişte-i nazma dizildi buldı ıkd-i vuşleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 9). [dürr-i şāh-vār,]

Şāhid-i saltānetüñ gūşine **dürr-i şeh-vār**

Yüz sürüp geldi se'ādet ilinüñ pādīşehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 69). [dürr-i şeh-vār,]

dürr-i semîn: Değerli, kıymetli inci.

Ez berāyî zīnet-i gūş-ı 'arūs-ı gülsitān

Göncehā la'l-i Bedaḥşān yāsemîn **dürr-i semîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 16). [dürr-i semîn,]

Zeyn olursa yaraşur gūş-ı 'arūs-ı gülsitān

Gönceler la'l-i Bedaḥşān yāsemîn **dürr-i semîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 12). [dürr-i semîn,]

Āsümān-ı ḥāṭır u baḥr-i zamīreş pür-güher

Borde ber ıkd-i Süreyyā-naẓm çün **dürr-i semîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 70). [dürr-i semîn,]

düş: Hayal, rüya.

Dil virdi Şem'î bir şanem-i dil-rübāya kim

Zāhid **düşinde** görmedi anüñ ḥayālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 12). [düşinde, -i, -n, -de]

düş-: Aşık olmak, müptela olmak.

Garḳ itdi döne döne gözüm zevraḳın yaşüm

Girdāb-ı baḥr-i ışḳa **düşen** bulmadı necāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 4). [düşen, -en]

düş-: (Ayağına, yürüdüğü yollardaki ayak izine) düşmek.

Ḥāk-i mezellet içre **düşüp** olma pāymāl

Ya'ni bu dehr-i dūne iğen kılnı 'tibār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 19). [düşüp, -üp]

düş-: Aksetmek, gölgesi düşmek.

Cāma **düşdi** gördiler meygün lebin āvāreler

Gün gibi şeydāsi olmışdur anüñ meh-pāreler (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 13). [düşdi, -di]

düş-: Kendini kaptırmak, kapılmak.

Gūşe-i meyhānelerde cām-ı la'lüñ şevḳına

Bāde-i ḥamrāya **düşmişdür** niçe āvāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 12). [düşmişdür, -miş, -dür]

düş-: Yansımak, belirmek; gözünün önüne gelmek, hayal etmek.

Düşelden çeşmüme ḥālüñ meges-vār

Peri yüzlüm gözümde uçar uyḳu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 9). [düşelden, -el, -den]

düş-: (Saçlar yüze) düşmek.

Göz karardup dāne-i hālın direrken mürğ-ı dil
Lā-cerem **düşdi** kare zülfinün ağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [düşdi, -di]

düş-: Bir hakka sahip olmak, haddi olmak, layık olmak.
Zahm-i hūn-ālūdemo kanlu yaşümle yuma kim
Kanı kan ile yumağ **düşmez** benüm şahüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 8). [düşmez, -mez]

düşmen: Düşman. II Rakip.
Hak te'ālā nitekim kahr ide **düşmenlerüñi**
Serverā cümleñüñ üzre kılıcuñ üstün ola (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 73). [düşmenlerüñi, -ler, -üñ, -i]

Tirler ağzın açar içmege **düşmen** kanını
Her tüfek od şaçar ağzından olup ejderhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 49). [düşmen,]

Yaylar çatdı kaşın dürdi siperler yüzini
Gösterür her birisi **düşmene** yüz derd ü belā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 46). [düşmene, -e]

Hezārān **düşmenüñ** başını kahrüñ tiği tōb eyler
Kaşan meydān-ı nuşretde çalınsa feth çevgānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 49). [düşmenüñ, -üñ]

‘Aşık-ı şādıklara **düşmenler** itmez itdüğün
El-hazer ey dostlar ol bi-vefāden el-hazer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 11). [düşmenler, -ler]

düstür-ı dīvān: Meclis büyüğü.
Ne rāy ile olur Bercīs anüñ **düstür-ı dīvānı**
Ne Hindūdur Zuhal k'ola serāy-i kadri derbānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 83). [düstür-ı dīvānı, -ı]

düşümde gör-: Rüyada görmek.
Gördüm düşümde dün gice zihnüñ serāyine
Çinī ũabağla bir meh-i tābān güher şaşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 1). [düşümde gördüm, -dü, -m]

düşür-: Yansıtma, aksettirmek.
‘Uṭārid mihr-i simin-hāme māh-i zer-kemer Cevzā
Düşürmiş ‘aksini mir’āt-i çerhe şah dīvānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 26). [düşürmiş, -miş]

düşür-: Düşürmek. II Gönlünü düşürmek, âşık olmak.
Vefāden çünki hazzüñ yok **düşürme** gönlümi bende
Yüri var ey cefā-pişe senüñ sende benüm bende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 1). [düşürme, -me]

dü-tā: İki kat, bükülmüş, gerilmiş, kamburu çıkmış.
Şem'iyā budur vişālün āhiri lām olduğı
Ya'ni kim ‘aşıklarüñ kaddi olur āhir **dü-tā** (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 16). [dü-tā,]

Serverā rāh-i ğazāda ayağün öpmek için
N'ola ger kāmetini nüh felek eylemse **dü-tā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 58). [dü-tā,]

dütā id: İki kat olmak, bükülmek, eğilmek.

Meh-i nev gibi kaddini **dütā idüp** diler ‘özrin

Güneş yüzlüm meh-i tábān bilüp yanüñde noķşānın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 11). [dütā idüp, -üp]

düzd-i ğam: Keder hırsızı.

Bendeñün bendesine olmağ için hizmet-kār

Düzd-i ğamden şaķınup bunca gōñüller şehrin (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 72). [düzd-i ğamden, -den]

E

ebkār: Daha önce hiç kimse tarafından kullanılmamış, söylenmemiş (söz, anlam, nükte, fikir vb.).

Gül güldüġince olur idi ‘andelīb zār

Nāz itdüġince bülbüle **ebkārı** ġoncenün (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 14). [ebkārı, -ı]

ebkār-ı ħemen: Etrafın, yeşillik veya bahçenin bekarları.

Gül kamer lāle şafaķ reşk-i sevābit ezhār

Ĥulle-i sebz ile **ebkār-ı ħemen** ġayret-i ĥūr (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 18). [ebkār-ı ħemen,]

ebkār-ı me‘ānī: Daha önce hiç kimse tarafından kullanılmamış, söylenmemiş ifadeler.

Diyimez biñde birin olsa benüm bigi hezār

Gösterürdi niçe **ebkār-ı me‘ānī** şüret (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 84). [ebkār-ı me‘ānī,]

ebleh: Akı kıt, ahmak, alık, bön (kimse).

Zāhid ki mu‘tekif geçinür buriyāyile

Gör **eblehi** ki cennet umar bu riyāyile (Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 2). [eblehi, -i]

ebr: Bulut.

Ger hevāyile ola **ebr** gibi gevher-bār

Zillet anüñ ki hevā odı ide yalıncaķ (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 97). [ebr,]

Şāĥ-ı şüküfe eyler idi sim ü zer nişār

Ebr aġladuķça ĥurrem ü ĥandān idi ħemen (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 12). [ebr,]

Ĥalk-ı cihānde itdi Ĥudā zātün iĥtiyār

Ey baĥr-i mekrümet ne ‘aceb **ebrdür** kefüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 44). [ebrdür, -dür]

ebr-i behār virdüġin aġlayu aġlayu virür: Bahar bulutu verdiġini aġlayarak verir.

Virdüġin aġlayu aġlayu virür ebr-i behār

Leşker-i necm-i se‘ādetle kamer pervāneñ (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 53). [ebr-i behār virdüġin aġlayu aġlayu virür,]

ebr-i ġam: Keder bulutu.

Şafā ĥurşidi berķ urdı areden gitdi **ebr-i ġam**

Gōñüller cāmı şāf oldı yine gerd-i küdüretten (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 47). [ebr-i ġam,]

ebr-i müşgîn: Kara bulut.

Şanuram kopdı kıyâmet toğdı mağribden güneş

Gün yüzün ey meh şehir çün **ebr-i müşginden** çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 4). [ebr-i müşginden, -den]

ebr-i nev-behâr: İlkbahar bulutu.

Âhüm duhâniyle felek kareler geyüp

Ağlar yaşın yaşın nitekim **ebr-i nev-behâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 40). [ebr-i nev-behâr,]

ebrü: Kaş.

Eger düşmezse âhir Rûme fitne

Nedür bu zülf ü hâl ü çeşm ü **ebrü** (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 6). [ebrü,]

Ebr-veş yıldız dökülür gün gibi meh-pâreler

Gül gibi düreme yüzini **ebrüleriñi** itme çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 48). [ebrüleriñi, -ler, -üñ, -i]

Dür cefâ defterlerin yazup vefâ 'unvânını

Çin idüp **ebrüleriñ** 'aşıkleriñe itme kîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 56). [ebrüleriñ, -ler, -üñ]

ebrü-yi hilâl: Hilal kaş.

Na'lcen 'aksi degüldür görinen rāhüñde

Yüz sürüp anda nişân eyledi **ebrü-yi hilâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 56). [ebrü-yi hilâl,]

ebr-veş: Bulut gibi.

Ebr-veş yıldız dökülür gün gibi meh-pâreler

Gül gibi düreme yüzini ebrüleriñi itme çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 47). [ebr-veş,]

ebter: Eksik, noksan, sonuçsuz (şey).

'Adünün defter-i bahtı nitekim 'ömri **ebterdür**

'Aceb mi mûra dönse heybetüñden leşker-i düşmen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 51). [ebterdür, -dür]

ecel: Her canlı için takdir edilmiş olan ölüm zamânı, ömrün son demi.

Ölmelü haste eyledi âh ol güzel beni

Derdâ ki görmege gelür âhir **ecel** beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 2). [ecel,]

edâ eyle-: Yerine getirmek, yapmak.

Yâr yolında külek-i cânı fidâ eyleyelüm

Âhîret hakkını dünyâde **edâ eyleyelüm** (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 2). [edâ eyleyelüm, -y, -elüm]

edâ it-: Yerine getirmek, yapmak.

Nitekim şâhid-i devlet meh-i ferhunde-ahterdür

İki 'âlemde maşşûdün murâdün Hâk **edâ itsün** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 84). [edâ itsün, -sün]

edin-: (Kendi arzusuyla) ... Olarak kabul etmek, ... yerine koymak.

Ḳamer ḳadrüñ nücümi gevherin ser-tâc **edinmişdür**

Ṭutar baş üzre anüñçün zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 69). [edinmişdür, -miş, -dür]

ednâ gör-: Hor görmek, aşağılamak, küçük görmek.

Yâr ışığında bizi **ednâ görürsin** zâhidâ

Bir melek-ruhsâr ile göklerde seyrânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 9). [ednâ görürsin, -ür, -sin]

efendi: Buyruğu yürüten, sözü geçen kimse II Sevgili.

Bu gün 'âlemde Şem'inüñ murâdı

Efendi ḥâk-i pâyündür nihâyet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 16). [efendi,]

Cân çıkınca hele ḥıdmetde bir eksük komaduk

Eger ölmezsek **efendi** yine ḥıdmet bâķī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 8). [efendi,]

Dil tutdı rāh-i 'ışkuñ zâhid riyâ yolın

Âsân degül gözetmek **efendi** belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [efendi,]

efgân: İztırapla bağıрма, haykırma.

Bezm-i gülde yine ḳânün ile dem-sâz olalum

Bülbülün diñdürelüm şıklığın **efgânler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 8). [efgânler, -ler]

N'idügin anılayasın Şem'inüñ ey mâh-cebîn

Zühreyi indüricek bezmüñe **efgânler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 14). [efgânler, -ler]

Yüz çevirdün gül gibi feryâd ü âhümnden benüm

Zâr idüp ben bülbülü güş urmaduñ **efgânüme** (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 8). [efgânüme, -üm, -e]

N'eyleyem ol gülşen-i ḥüsnüñ gül-i ḥandânını

Diñlemez ben bülbül-i şüridenüñ **efgânını** (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 2). [efgânını, -ı, -n, -ı]

efgân eyle-: Feryat etmek, haykırmak.

Ḥâr-ı zulmetden gelüp bülbüller **efgân eylemiş**

Baş açup her bir çiçek çâk-i giribân eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 13). [efgân eylemiş, -miş]

efgân id-: Feryat etmek, haykırmak.

Mey gibi cûşa gelüp ney gibi **efgân iderüz**

N'idügin kimse bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 7). [efgân iderüz, -er, -üz]

efgâne gel-: Feryat etmek, haykırmak.

Şabâ ḥüsnüñ behârından haber virse gülistâne

Yaḳalar çâk idüp güller **gelür** bülbüller **efgâne** (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 2). [efgâne gelür, -ür]

efkâr-ı çeşm-i yâr: Sevgilinin gözünün kederi.

Şöyle bīmār olmuşam **efkār-ı çeşm-i yār** ile
Cümle ‘ālem ger ṭabīb olursa itmezler ‘ilāc (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 3). [efkār-ı çeşm-i yār,]

efkende: Yıkık duruma gelmiş, düşkün, aşık.
Hevā-yi pāy-i buseñle düşüp yollarda ḥāk oldum
Bulınmaz ‘ışk yolında benüm bigi bir **efkende** (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 6). [efkende,]

eflāk: Felekler, gökler.
Fikr itme ḥūr-ı cenneti dildār-ı yāre bak
Ko bu hevāyī mihrüñi **eflākden** götür (Şem’î Divanı, Gazel 67, Mısra 4). [eflākden, -den]

İşigine yüz süren **eflāke** irdi gün gibi
Sevdi Şem’î dostlar bir dilber-i ‘ālī-cenāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 13). [eflāke, -e]

Görinen **eflāk** şanmañ düd-ı āhümdür benüm
Pādişāh-i ‘ışkām ol çetr-i siyāhümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 1). [eflāk,]

eflāk eyle-: Göğze iletmek.
Serverā her kim işigüñde özin ḥāk eyler
Tāc idüp mihr ü mehi tahtını **eflāk eyler** (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 2). [eflāk eyler, -r]

efsād-ı dīn: Dinin en fenası.
Tiğ-i kahrüñ eylese ḥısmüñ ğılāfından zuhūr
Cehd idüp **efsād-ı dīn** itmezdi kavm-i müfsidīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 82). [efsād-ı dīn,]

efsâne: Dillere destan olmuş, meşhur olmuş hikaye.
Ḥābe varmışdur işidüp ‘ışkumuñ **efsānesin**
Şanmañüz kim Leylīñüñ ‘ışkında Mecnūn virdi cān (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 5). [efsānesin, -sin]

efser: Taç.
Ḥusrev-i ‘ışkām işigüñ baña taht-ı zer yiter
Na’l-i gülgün ğubārı başüme **efser** yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 2). [efser,]
Anüñçün bahtı şāhına felekde māh **efserdür**
Bulaydı terbiyet ger bād-pāy-i esb-i maḫşüdüñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 33). [efserdür, -dür]

efser-i la’līn urın-: Kırmızı taç giymek.
Taht-ı pīrūze geçer **efser-i la’līn urınup**
Yaraşur olsa çemen Mısrına sulṭān ğonce (Şem’î Divanı, Gazel 159, Mısra 9). [efser-i la’līn urınup, -ın, -up]

eg-: Eğmek.

Bād-ı āhüm gökde **egmişdür** nihāl-i Sidreyi
Bilmezem yâ Reb n'îçün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 5). [egmişdür, -miş, -dür]

eger: Şart edatı, şayet.

Hâk-i pâyüñ gözüme tursun **eger** bilmez isem
Gözlerüñ zaḥm urduğınca la'lüñ ekdügi nemek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 3). [eger,]

Gönlümüzden lutf idüp doğmazsañ ey meh-rü **eger**
Ṭālî'üm mihri toğup gitmez aremüzden hicâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 5). [eger,]

egle-: Avutmak, oyalamak.

İşigüñ taşıyile **egleyeyin**
Bir iki gün bu oñmaduḡ başı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 3). [egleyeyin, -ye, -y, -im]

Kim olur hem-demüm gönlüm kim **egler** meclis-i ğamde
Şerâb-ı eşkümün āhüm eger olmasa dem-sâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 9). [egler, -r]

eglen-: Avunmak, teselli bulmak.

Senün küyün ḥayâliyle cihânde **eglenür** gönlüm
Bu yâd illerde eglence bize bir âşinâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 9). [eglenür, -ür]

eglen-: Beklemek, oyalanmak, vakit geçirmek.

Tîr-i müjeñ **eglenmedi** geçdi siperümden
Ṭurmadı güzer eyledi ya'ni cigerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 1). [eglenmedi, -me, -di]

eglence: Gönül eğlendirecek, hoş vakit geçirtecek şey.

Ey beli ince vü lebi gonce
Baña oldu ḥayâlün **eglence** (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 2). [eglence,]

Māye-i 'ıyş ü ṭareb çokdurur ammâ Şem'î
Bulmadı bir gönül **eglencesin** eş'âr gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 14). [eglencesin, -sin]

egnin: Boyundan bele kadar olan vücut bölümü, sırt, arka.

Görmedi gün yüzini bir nâzer ol dildârün
Mâh-i nev anün için **egnine** geydi kare şâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 4). [egnine, -e]

eğri: Doğru ve düzgün olmayan.

Reh-i 'ışkuñda elif gibi şehâ toğru iken
Şem'îye **egri** diyen aḥvel-i keş-râyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 10). [egri,]

eḥad: Tek, bir.

Dâl oldu 'ışḡ derdine zîrâ ki görmedük
Ḳaddün yolında toğru elif gibi hiç **eḥad** (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 6). [eḥad,]

ehl: Bir işin ustası, o işte becerikli kimse, ehil.

Mübârek bahtlı begler gibi ferhunde-ahterdür

Se'âdet **ehlinüñ** bahtı çerâğı gün gibi rüşen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 4). [ehlinüñ, -i, -nüñ]

Sekiz cennet cemâlün gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle 'işyân **ehlini** zîr ü zeber eyler (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). [ehlini, -i, -n, -i]

Yir yüzün şöyle tutar câder-i eflâk-mişâl

Ne semâ **ehli** görür arzı ne arz **ehli** semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 24). [ehli, -i]

ehl-i başîret: Basîret sahipleri, öngörüsü yüksek kişiler.

Menzil-i meyhâne kim **ehl-i başîret** hâkidür

İdinür cân gözine şâhib-nazerler tütüyâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 13). [ehl-i başîret,]

ehl-i cennet: Cennet ehli, cennete gidecek olan kimse.

Ayağün toprağını **ehl-i cennet**

Görür yirden göge ey mâh minnet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 5). [ehl-i cennet,]

ehl-i dil: Gönül adamı, gönlünde birlik ve huzur zevkini bulan, gerçeği idrâk etmekten gelen gönül zenginliği ve müsâmahaya sâhip (kimse), irfan sâhibi, ârif.

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a'lâdan yaña

Ehl-i diller her nâzer dîdâr-ı yâre bakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 6). [ehl-i diller, -ler]

Mikrâz-ı 'ışka Şem'î boyun vir nizâ'ı kı

'Ayb olur **ehl-i diller** aresinde 'arbede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 12). [ehl-i diller, -ler]

Ehl-i diller meclisinde bülbül-i güyâ olur

Ey leb-i gonce kıoyan gül gibi dîvân kıoyına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 9). [ehl-i diller, -ler]

Semend-i çerh gerdine irişmezdi muqarrerdür

Anüñçün **ehl-i diller** luftüne cân ile mâyıldür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 36). [ehl-i diller, -ler]

ehl-i hikmet: Hikmet ehli, bilge kimseler.

Ehl-i hikmet içinde oldu şarîh

Ki diridür lebünle nâm-ı Mesîh (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 1). [ehl-i hikmet,]

ehl-i hîred: Akıl sahipleri.

Nükte-i la'l-i lebün fehm idimez **ehl-i hîred**

Sırr-ı cândür dehenün anı kim idrâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 7). [ehl-i hîred,]

ehl-i imān: İman sahibi.

İgen zulm-i şarîh itme esirge **ehl-i imān**

Göre göz odlare yakma be kâfir bir müselmânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 9). [ehl-i imān, -ı]

ehl-i ‘irfān: İrfan sahibi, alimler.

Ey şeker-leb Hâk bilür kim cān-ı şîrinden lezîz

Nükte-i la‘lünden itmek **ehl-i ‘irfān** ile bahş (Şem‘î Divanı, Gazel 19, Mısra 6). [ehl-i ‘irfān,]

ehl-i küdüret: Gam ve keder sahipleri.

Ummañuz ağyârdan mihr ü maḥabbet cāmını

Dostlar gelmez bilüñ **ehl-i küdüret**den şafâ (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 12). [ehl-i küdüret, -den]

ehl-i maḥabbet: Aşk ehli, aşktan anlayan kimseler.

Her kişi bir kez ölür bî-çâre Şem‘î her nefes

Böyle olur zâhidâ **ehl-i maḥabbet**de fenâ (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 14). [ehl-i maḥabbet, -de]

ehl-i nār: Cehennem ehli.

İşidüp cânlerine od düşer **ehl-i nāruñ**

Oldılar düd gibi tâ ki irâkdan peydâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 31). [ehl-i nāruñ, -uñ]

ehl-i niyâz: Yakaranlar, dua edenler.

Çıgırışup her yañeden yarıcūñ Allâh diyü

Şâf tıttup **ehl-i niyâz** eylediler cümle dü‘â (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 18). [ehl-i niyâz,]

ehl-i şafâ: Temiz kalpli.

Devlet anüñ ki **ehl-i şafâ** eyleye kabûl

Vây ol kişiye kim ide derd ehli anı red (Şem‘î Divanı, Gazel 34, Mısra 9). [ehl-i şafâ,]

Şem‘iyâ bezm-i maḥabbetde mükedder olana

Cām-ı ‘ışkı şunalum **ehl-i şafâ** eyleyelüm (Şem‘î Divanı, Gazel 117, Mısra 14). [ehl-i şafâ,]

Pâk itmeyince yolını âb-ı revân gibi

Her tîre-dil kaçan vare **ehl-i şafâ** yolın (Şem‘î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [ehl-i şafâ,]

ehl-i vahdet: Vahdet ehli, vahdete erişmek isteyen kimseler.

Dirilüp bir areye **ehl-i vahdet**

Dü‘â-yi devletüñden urdılar dem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 17). [ehl-i vahdet,]

ejder: Büyük yılan; genellikle kanatlı, gövdesi aslana, kuyruğu yılana benzeyen, ağızından ateş püsküren korkunç masal canavarı.

Ȯolaşmış kaddüñe zülf-i dırâzüñ

Benüm ‘ömrüm nitekim serde **ejder** (Şem‘î Divanı, Gazel 50, Mısra 4). [ejder,]

ejder çek-: Kasırgalar ve tayfunlar döne döne havaya yükselirken meleklerin göğre bir ejder çektiğı inancı.

Bir şacı şırma çeker eflâke âhüm gün gibi

Bir melek zencîr-i zerrîn ile şan **ejder çeker** (Şem‘î Divanı, Gazel 64, Mısra 6). [ejder çeker, -er]

ejderhā: Büyük yılan.

Tirler ağzın açar içmege düşmen kanını

Her tüfek od şaçar ağzından olup **ejderhā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 50). [ejderhā,]

Göricek hey'et ile haşım 'aşā-yi kadriñ

Her ser-i müy olur tenlerine **ejderhā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 56). [ejderhā,]

ek-: (Yaraya tuz) basmak.

Hāk-i pāyüñ gözüme tursun eger bilmez isem

Gözlerüñ zaḥm urduğınca la'lüñ **ekdügi** nemek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 4). [ekdügi, -düg, -i]

ekser: Çoğu zaman, genellikle.

Geh Buñarbaşın gehi āb-ı hayātın gösterür

Gözlerüm yaşıyle **ekser** mâcerası Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 6). [ekser,]

eksüg: Eksik, noksan.

Hercâyilikde gün gibi hiç yokdur **eksügüñ**

Māhiyyetüñ bilindi senüñ ey kâmer temām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 3). [eksügüñ, -üñ]

eksük koma-: Eksik bırakmamak, her şeyi yapmak, uygulamak.

Cân çıkınca hele hıdmetde bir **eksük komaduk**

Eger ölmezsek efendi yine hıdmet bâki (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 7). [eksük komaduk, -du, -k]

el: Başkası, yabancılar.

Gül gibi geydi o meh rüyine bir cāme-i al

El için göñlümüzi almak için eyledi āl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 2). [el,]

el: İnsanın avuç ve parmaklardan ibaret olan tutma, kavrama ve iş görme uzvu.

Ol perî-peyker melek-ruḥsār **elinden** āh kim

Eyledi benden beni bigāne olmaz aşinā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 5). [elinden, -i, -n, -den]

Gül aldı def **eline** rakşe girdi serv ü çenār

Çün aldı muṭrib-i bezmüñ çemende çengine 'ūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [eline, -i, -n, -e]

el: "-den dolayı, yüzünden" anlamına gelen ifade.

Baḥa cevri ü gayriye eyler vefā

Ol şeh-i ḥübān **elinden** el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 8). [elinden, -i, -n, -den, -]

Şem'iyā yakdı vücūdüm ser-te-ser

Āteş-i ḥicrān **elinden** el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 10). [elinden, -i, -n, -den, -]

Dönmedi hergiz murādüm üzre āh

Bî-vefā devrān **elinden** el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 6). [elinden, -i, -n, -den, -]

Ol şacı mekkār **elinden** el-ḥazer
Ol gözi fettān **elinden** el-ḡiyās̄ (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 4). [elinden, -i, -n, -den, -]

Ol şacı mekkār **elinden** el-ḥazer
Ol gözi fettān **elinden** el-ḡiyās̄ (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 3). [elinden, -i, -n, -den, -]

Derd-i bî-dermān **elinden** el-ḡiyās̄
Hecr-i bî-pāyān **elinden** el-ḡiyās̄ (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 2). [elinden, -i, -n, -den, -]

Derd-i bî-dermān **elinden** el-ḡiyās̄
Hecr-i bî-pāyān **elinden** el-ḡiyās̄ (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 1). [elinden, -i, -n, -den, -]

el: *Diyar, mekan.*

Biz şafā bahrine meyḥānede ḡavvās olduk
Başımız **elde** ayağ itdük azıtduk izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 4). [elde, -de]

el çek-: *Elini çekmek, bırakmak, vazgeçmek.*

Sākî-i 'ıyş ü tareb **el çekdi** ben dil-ḥasteden
Ḳandesin hey ḡam diyen yār-i vefā-dārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 5). [el çekdi, -di]

el ele al-: *Elleriyle tutuşmak.*

El ele alup şalınur bāḡda serv ü çenār
Gülşen-i cennetde şan kim iki ḥür-ı nāzenin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 29). [el ele alup, -up]

el götür-: *Dua etmek için ellerini yukarı doğru kaldırmak, açmak; yalvarmak, yakarmak.*

Sākî-i devr ola kim bizi ayakden götüre
Baş açup **el götürüp** medḥ ü senā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 10). [el götürüp, -üp]

el iriş-: *Ulaşmak, erişmek.*

Ayaḡuñ ṭopraḡına dil nice irsün ey melek
Âfitābe **el irişmez** māha olmaz dest-res (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 8). [el irişmez, -mez]

el kavşur-: *Saygılı olmak; birinin karşısında el pençe divan durmak, bir şey yapmaya her an hazır olmak.*

Ben qarşüñe ḡuluñ gibi **el kavşurup** ṭuram
Ḥizmetler eyleyem saña ey dil-rübā yine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 7). [el kavşurup, -up]

el ur-: *El vurmak, değmek. II Bir işi yapmaya yanaşmak, girişmek.*

Çerḥe girdi mihr ü meh eyler semā'ı nüh felek
Zühre **el urdı** şafā çengine gel gör şoḥbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 24). [el urdı, -dı]

el uzat-: *Bir şeye dokunmaya, almaya, sahip olmaya çalışmak; kendisine ait olmayan bir şey üzerinde hak iddia etmek, haksızlık etmek, kötülük yapmak. II El ile dokunmak, temas etmek.*

Dilerem bād-ı şabānün eli ḡurıya şehā
El uzatmak dilemiş kākülüñe şāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 8). [el uzatmak, -mak]

el vir-: Yardım etmek. II Tarikatlarda mürşit, bir müride, başkalarına yol gösterme izni vermek. III Halk hekimliği gibi konularda yetki vermek.

İşleri altun olur **el viricek** pâdişehüm

Kimyâdür ayağın toprağı kıllâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 5). [el viricek, -icek]

İki cihânde dirlik yiterdi pâdişâhüm

İksir-i hâk-i pâyün **el virse** ben gedâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 4). [el virse, -se]

el yu-: Kararından vazgeçmek, yapmakta olduğu işi artık yapmama durumuna geçmek. II Bir şeyle ilgisini kesmek.

Kevserden **el yudı** yumaz âb-ı hayâte yüz

Şem'î tadandı câm-ı maḥabbet şafâsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 7). [el yudı, -dı]

elâ: (Göz için) sarıya çalan kestane rengi.

Ol **elâ** gözlüm süzüp nergeslerin yüz nâz ile

Ḳan ider Ḳan üzere geymiş gül gibi al üzere al (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 3). [elâ,]

elâ: “Gözünü aç, dikkat et, bilmiş ol, bak” anlamında Arapça tembih edâtı olup dîvan edebiyâtında bilhassa nazımda, söylenecek şeye dikkati çekmek için “ey” ünlemiyle birlikte mısra başında kullanılmıştır.

Elâ ey nev-behâr-ı ‘âlem-i cân

Açıldı gül yüzünden verd-i ḥandân (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 51). [elâ,]

Elâ ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâḥet

İrür şekker lebünden rûḥe râḥet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 1). [elâ,]

elbir id-: Birlik olmak, aynı fikirde olmak, birlikte hareket etmek.

Leşker-i ḡam dostum her yañeden **elbir idüp**

Bu dil-i vîrânemün bilsem nesin yağma ider (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 9). [elbir idüp, -üp]

elden düşür-: Elinden hiç bırakmamak.

Cehd idüp **elden düşürmezsın** maḥabbet nerdini

Oynadün cân naḳdini ‘âşıklerün nerrâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 9). [elden düşürmezsın, -mez, -sın]

elden ele: Bir şey, bir kimseden öbürüne, ondan da başkasına geçmek.

Varmasa **elden ele** gül gibi hercâyî olup

Kendüyi itmez idi ‘âleme destân ḡonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 7). [elden ele,]

elden gid-: Bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak.

Şerâb-ı ‘ışık ile mestem **gidüpdür** ihtiyâr **elden**

Güzeller sevmeye şüfî anüñçün ihtiyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 11). [elden gidüpdür, -üp, -dür]

elden koma: Elden bırakma!; Elinden düşürme!

‘Ârif ol **elden koma** Şem'î maḥabbet câmını

Nâr-ı düzeḥden ne ḡam ‘ışık âteşi mu‘tâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 11). [elden koma, -ma]

elden koy-: Bırakmak, terk etmek; ihmal etmek.

Nice **elden kıoyalum** göz göre inşâf eyle

Zâhidâ câm-ı şerâb ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 5). [elden kıoyalum, -alum]

Nice **elden kıoyalum** göz göre inşâf eyle

Zâhidâ câm-ı şerâb ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 7). [elden kıoyalum, -alum]

ele al-: Bir şey üzerinde çalışmak, incelemek, araştırmak. II Bir işi kendi yapmaya başlamak, çekip çevirmek.

Şeşperin **aldı ele** geydi zirihler süsen

Eyle beñzer kim ider leşker-i zühed ile kıtâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 21). [ele aldı, -dı]

Aldı hırşid-i cihân-tâb **ele** zerrîn cârüb

Sâhet-i şahn-ı çemende kıomadı gerd-i melâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 7). [ele aldı, -dı]

el-ğiyâs: Medet, aman!.

Derd-i bî-dermân elinden **el-ğiyâs**

Hecr-i bî-pâyân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 1). [el-ğiyâs,]

Derd-i bî-dermân elinden **el-ğiyâs**

Hecr-i bî-pâyân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 2). [el-ğiyâs,]

Ol şacı mekkâr elinden el-ğazer

Ol gözi fettân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 4). [el-ğiyâs,]

Dönmedi hergiz murâdüm üzre âh

Bî-vefâ devrân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 6). [el-ğiyâs,]

Baňa cevır ü gayriye eyler vefâ

Ol şeh-i hûbân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 8). [el-ğiyâs,]

Şem'iyâ yakdı vücüdüm ser-te-ser

Âteş-i hıcrân elinden **el-ğiyâs** (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 10). [el-ğiyâs,]

elhân: Şarkılar, nağmeler.

Zebûr-ı gül açıldı mañfil-i gülşende her bülbül

Süleymân devridür güyâ ider Dâvudî **elhânı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 6). [elhânı, -ı]

el-hazer: Sakın, çekin!.

Ol şacı mekkâr elinden **el-hazer**

Ol gözi fettân elinden el-ğiyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 3). [el-hazer,]

‘Âşık-ı şâdıklara düşmenler itmez itdüğün

El-hazer ey dostlar ol bî-vefâden el-hazer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 12). [el-hazer,]

‘Âşık-ı şâdıklara düşmenler itmez itdüğün

El-hazer ey dostlar ol bî-vefâden **el-hazer** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 12). [el-hazer,]

eli ir-: Yetişememek, ulaşmaya gücü yetmemek. II Fırsat bulamamak.

irimez yıllar ile gevher-i maķřüde **eli**

Olmaz degme kişi baır-i şaf de ęavv ř (şem'  Divanı, Gazel 85, Mısra 7). [eli irimez,]

eli kırı: Maddi sıkıntı çekmek, yoksul olmak; fakir.

Dilerem b d-ı şab n   **eli kırıya** şeh 

El uzatmaķ dilemiş k k l  ne ş ne gibi (şem'  Divanı, Gazel 191, Mısra 7). [eli kırıya, -y, -a]

elif: Arap alfabesinin ilk harfi. II Sevgilinin elif harfi gibi düzgün, uzun boyu.

ş hid yiter ki levı-i cem l üzre oldılar

Bu  n-ı hüsne  addi **elif**  aşi n n  med (şem'  Divanı, Gazel 34, Mısra 8). [elif,]

D l oldu 'ıřķ derdine z r  ki görmedük

 add  n yolunda  oğru **elif** gibi hiç e ad (şem'  Divanı, Gazel 34, Mısra 6). [elif,]

Yolu da oķ gibi  oğru deg lsem ey kem n-ebr 

Bükilsün d l-i z l   nden **elif**  add m kem n olsun (şem'  Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [elif,]

elifler  ek- Elif harfine benzer şekilde göğüste boylamasına yara a mak, birine eziyet etmek, acı  ektirmek.

D ğlar yakdı **elifler çekdi** şem'  n'eylesün

Girmedi bir yüzi g l serv-i h r m n  oynına (şem'  Divanı, Gazel 169, Mısra 11). [elifler çekdi, -di]

elin al-: Kötü durumdaki bir kişiye yardımda bulunmak, elinden tutmak.

Yir idüp başda **elin aldı** ayakden götürüp

şeh-i nevr ze benefşe ideli istiķb l (şem'  Divanı, Kaside 8, Mısra 23). [elin aldı, -dı]

elin şun-: El uzatmak, yaklaşmak istemek.

Bezm içre meye **şundi elin**  ıldı nev ziş

Bir deste güli eyledi mest ne tekell f (şem'  Divanı, Gazel 96, Mısra 5). [elin şundi, -dı]

elin uzat-: Bir şeye dokunmaya, almaya, sahip olmaya çalışmak; kendisine ait olmayan bir şey üzerinde hak iddia etmek, haksızlık etmek, kötülük yapmak. II El ile dokunmak, temas etmek.

Kes z l   ni **uzatmasun** ey ş h z lm **elin**

Alma cih nde boynüne kimse veb lini (şem'  Divanı, Gazel 184, Mısra 5). [elin uzatmasun, -ma, -sun]

elinden: "-den dolayı, yüzünden" anlamına gelen ifade.

Yokdurur devründe h n n-dil meger c m-ı şer b

 an yudar devr n **elinden** ehl-i dillerdür hem n (şem'  Divanı, Kaside 14, Mısra 118). [elinden,]

elinden alın-: Bir şeye el koymak, bir şeyden mahrum bırakmak. II Elinden tutmak, yardım etmek, kurtarmak.

 al ş olmaķ ne mümkün bir g   l kim m btel  olsa

Alınmaz 'ıřķ **elinden** iki ' lem bir ya e olsa (şem'  Divanı, Gazel 142, Mısra 2). [elinden alınmaz, -maz]

eline al-: Eline almak, tutmak, sahip olmak.

Şem'î bu dâğ-ı hasret ile üstüh'ânler

Cânân **eline almağa** olaydı bâri zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 10). [eline almağa, -mağ, -a]

Altun üsküflü gümüş hançerlü ol beg-zâdeler

Sâğır-i sîmîn ile **almış eline** câm-ı zer (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 14). [eline almış, -mış]

eline vir: Eline vermek, teslim etmek.

Kimüñ ki Hâk **eline vire** Zülfikâr-ı lutf

İster güneş gibi ola tâbende dâyimâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 17). [eline vire, -e]

elleri deg-: Bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulmak.

Birbiriyle merhabâdan **elleri degmez** gönül

Sen bu gün umma güzellerden maḥabbet cāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 3). [elleri degmez, -mez]

elüm al-: Elinden tutmak, yardım etmek.

Sâķi ğubârı gel dil-i ğamnâkden götür

Öldüm kıyâmetüm **elüm al** hâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 2). [elüm al,]

elüm yu-: Kararından vazgeçmek, yapmakta olduğu işi artık yapmama durumuna geçmek. II Bir şeyle ilgisini kesmek.

Yumağa la'lüñ için çeşme-i ḥayvânden **elüm**

Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 13). [elüm yumağa, -a]

elüñ altında: Hazırda bulunmak, her an ulaşabilecek olmak.

Âfitâbüm ser-be-ser dünyâ **elüñ altındadır**

Sen Süleymân-ı zemânsın ḥâtem-i la'lüñ nigîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 63). [elüñ altındadır, -dur]

elüñ öp-: Saygı ifadesi olarak bir kimsenin elini öpüp alnuna koymak.

Bir sîm-ten **elüñ öper** altun ayağ ile

Bir âfitâb kâse-i sîm ile zer taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 3). [elüñ öper, -er]

elüñden kıma: Elden bırakma!; Elinden düşürme!.

Dâmân-ı 'ışk-ı yâri **elüñden kıma** şakın

Şem'î olursa iki cihân ḥalkı bir yaña (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 13). [elüñden kıma, -ma]

elüñüñ üzre el yok: Bir işte veya hünerde daha iyisinin olmaması, en iyi olma.

Elüñüñ üzre el yokdur nitekim tiğüñ üzre tiğ

Kılıcün 'arşa aşduñ gün gibi ey Tañrı arslânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 45). [elüñüñ üzre el yokdur,]

em: Dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekmek.

Añmaz ḥaṭuñ ğubârını sâķi lebüñ **emen**

Gül gibi mey içen kişi esrârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 11). [emen, -en]

Gāh öpüp gāh ıştırıp gāh **emer** leblerüñi
Sāḳiyā cānümüze bunca cezālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 9). [emer, -er]

em: İlâç, devâ, çâre.

Dil-i bî-çāreye luṭfün ṭabîbi

Olur derdine **em** zaḥmine merhem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 50). [em,]

emîn ol-: Emniyette olmak; şüphesi kalmamak.

Ka'be-i luṭfün ḥarîmi dāḥili buldı necât

Bende vü hırş u hevâ âzād olup **oldı emîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 122). [emîn oldı, -dı]

emîr: Bey, padişah; reis.

Emîrû'l-mü'minîn Sulṭân Süleymân ḥusrev-i 'âdil

Kim oldur milket-i dînün **emîr** ü şâh ü sulṭânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 34). [emîr,]

emîr-i diyâr-ı luṭf: Lütuf ülkesinin emirleri.

Vargıl aña ki oldur **emîr-i diyâr-ı luṭf**

Ḳadrî Efendi işigidür Ka'be-i murâd (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 27). [emîr-i diyâr-ı luṭf,]

emîrû'l-mü'minîn: Halife.

Emîrû'l-mü'minîn Sulṭân Süleymân ḥusrev-i 'âdil

Kim oldur milket-i dînün emîr ü şâh ü sulṭânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 33). [emîrû'l-mü'minîn,]

emr: Bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk.

Musaḥḥer hükmüne 'âlem felek **emrüne** çâkerdür

Ḥalâş olur belâ vü derd ü ḡamden iki 'âlemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [emrüne, -ün, -e]

Cihân ser-keşlerin itdi ser-â-ser hükmine bende

Ḥudâ **emriyle** tâbi' itse n'ola çerḥ-i gerdânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 36). [emriyle, -i, -y, -le]

emr-i muḥâl: Olanaksız iş, yapılması mümkün olmayan.

Ḳo şikâyet sözini vaḳt-i dü'âdür Şem'î

Ḥâlünü sen ḥo şikâyetle dimeñ **emr-i muḥâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 88). [emr-i muḥâl,]

Ḳo şikâyet sözini vaḳt-i dü'âdür Şem'î

Ḥâlünü sen ḳo şikâyetle dimeñ **emr-i muḥâl** (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 10). [emr-i muḥâl,]

enâr: Nar.

Şeker bādām ile sîb ü **enâr** ü gül-be-şekkerdür

Temâşâ eyledüm bâzâr-i ḥüsnin ol dil-ârānuñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 17). [enâr,]

encüm: Yıldızlar.

Görinen **encüm** degül ey mäh-rü kevn ü mekân
Âteş-i âh-i dil-i Şem'iden oldu pür-şerer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 17). [encüm,]

Sipend **encüm** şafağ âteş hilâl ol bezme micmerdür
Müzeyyen itdi dünyâyı ser-â-ser 'ıyd-i sulţânî (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [encüm,]

Mâh sâķî nuķl **encüm** mey şafağ cām âfitâb
Zühre çengî vü felek raķķâş devrân inçünin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 33). [encüm,]

encüm: Yıldızlar.

Dökilen **encüm** degüldi şubh-dem eflâkden
Üstine gevher şaçardı hūriler cem'ıyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 55). [encüm,]

Yakdılar âteş işin ol deñlü âteş-bâzlar
Düdlər oldu felek **encüm** şerâr-ı zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 54). [encüm,]

Sen perî-peyker melek-ruhsârı teşhîr itmege
Micmer-i nüh-kâsedür eflâk **encümdür** sipend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 10). [encümdür, -dür]

endām: Beden, vücut.

Var ise bir serv-i bālâden yire düşmişdurur
Cümle **endāmı** kararmış sâyeñüñ ey dilsitân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [endāmı, -ı]

endişe ol-: Düşünmek.

Aña kim 'ışk işi ola pîşe
Okumağ yazmağ **olmaz endişe** (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 2). [endişe olmaz, -maz]

enîn id-: İnlemek.

Kimseler yanmaz meger kim şem'iden pervâneler
Dem-be-dem hem-demlerinden ney **ider** ancak **enîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 120). [enîn ider, -er]

enva'-ı ni'am: Türlü türlü nimetler.

Şol kadar bezl oldu **enva'-ı ni'am** bezm ehline
Sükkerî ni'metlerüñ yinmege gelmez nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 39). [enva'-ı ni'am,]

envār: Nurlar, ışıklar.

Ṭālî'üñ şem'inüñ üstine döner leyl ü nehār
Mâh kim feyz virür 'âleme **envāriyile** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 56). [envāriyile, -i, -y, -ile]

er ol-: Erkek olmak. II Yiğit olmak.

Başümi aldum ele dilberimüñ yolında
Er olan kişi gerekdür kim ola hâzır-baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 8). [er olan, -an]

erbâb-ı nazer: Görüş sahipleri. II Bakarak nazar değdiren insanlar.

Buldı terbiyyet anıñ devrinde **erbāb-ı nāzer**

Şükr kim anı müzeyyen kıldı Rebbü'l-‘ālemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 109). [erbāb-ı nāzer,]

eren: Allah'a kavuşmuş kimse, veli.

Hak ‘ināyet idüben itdi **erenler** himmet

‘İyde gāziler itdi yine bir hūb gāzā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 39). [erenler, -ler]

eri: Erimek, saflaştırmak.

Şararduñ āteş-i hasretle Şem‘î

Erirsin zer gibi bir sîm-tensüz (Şem‘î Divanı, Gazel 77, Mısra 12). [erirsin, -r, -sin]

erjeng-i behār: Bahar ressamı.

Māni-i Çîn-i behāristān ü **Erjeng-i behār**

Nağş-i Rūmî vü Hıṭāyî zed ber evrāk-ı zemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 7). [erjeng-i behār,]

erkān: Adet, yol yöntem, usul, adap.

Felek taht ile gün tād olaydı terk iderlerdi

Göreydi Hüsrev ü Dārā bu **erkān** ile divānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 80). [erkān,]

Se‘ādetle olup sābit-nücūm-ı merkez-i devlet

Müretteb yirli yirinde mu‘azzez gördük **erkānı** (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 24). [erkānı, -ı]

erkān-ı devlet: Devletin ileri gelenleri.

Çekelden gözlerine tütüyāyı ḥāk-i pāyinden

Nāzer kesb itdi a‘yān-ı felek **erkān-ı devletden** (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 30). [erkān-ı devletden, -den]

erzānî: Lâyük, değer, uygun.

Cihān ḥalkını bir sözle idersin bende vü āzād

Süleymānlık senüñdür mühr-i devlet saña **erzānî** (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 68). [erzānî,]

erzānî id-: Layık, uygun hale getirme.

Ayağa urdılar başdan bu gün bāzār-i rezminde

Meta‘-ı ‘ömrine ḥaşmūñ ne **iderlerse erzānî** (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 86). [erzānî iderlerse, -er, -ler, -se]

es: (Hava için) Bir yönden bir yöne doğru hissedilir şekilde hareket etmek, esmek.

Şahbāz-ı şāh-i ‘adlūñ olupdur şikārı luṭf

Hulḳuñ nesîmi **esdi** umaram ki eyleye (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 36). [esdi, -di]

İgende çok **eser** şavurur kūy-i yārde

Bir toz koparda ṭāñ mıdur āhūm şabāyile (Şem‘î Divanı, Gazel 166, Mısra 7). [eser, -er]

eş‘ār: Şiirler, manzum sözler.

Uydurup çengine Zühre okur **eş'ārımuḡı**

Gün yüzüñ vaşf ideli göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 11). [eş'ārımuḡı, -ımuḡ, -ı]

Uydurup çengine Zühre okur **eş'ārımuḡı**

Gün yüzüñ vaşfı ile göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 7). [eş'ārımuḡı, -ımuḡ, -ı]

Māye-i 'ıyş ü țareb çokdurur ammā Şem'î

Bulmadı bir gönül eglencesin **eş'ār** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 14). [eş'ār,]

esās: Temel, asıl.

Likin 'azā vü mihnet ü rencin **esāsım**

Seng-i belā vü derd ile itmişdür üstüvār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [esāsım, -ı, -n, -ı]

Yıkılmaz haşre dek 'adlün **esāsı**

Binā-yi 'izz ü devlet oldı muhkem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 11). [esāsı, -ı]

esb-i nāze: Naz atı. II Cilveli sevgili.

Süvār oldukça şāhüm **esb-i nāze**

Țurur 'aşıqlerün şāf şāf niyāze (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 29). [esb-i nāze, -e]

eşcār: Ağaçlar.

La'l-i sîr-āb ile zeyn oldı ser-ā-ser **eşcār**

Şāhn-ı pîrūze çemen hayme-i billür dıraht (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 25). [eşcār,]

eşed: Çok (daha, en, pek) şiddetli.

Ben cān virürdüm ol şanemün intizārıne

Gerçi ölümünden oldı **eşed** dirler intizār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 8). [eşed,]

eser: Bir şeyin varlığına delālet eden te'sir.

Görmedüm ağzün gibi bir zerre mihrüñden **eser**

Ey cefā vü cevri çok didüklerince varsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 5). [eşer,]

eser ol-: Belirti, iz, nişan olmak.

Olmayup bir zerrece Şem'î küdüretten **eser**

Țalbi şāf itmekdurur cām-ı muşaffāden gareȚ (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 13). [eşer olmayup, -ma, -y, -up]

esirge: Korumak, himaye etmek.

İgen zulm-i şarīh itme **esirge** ehl-i imānı

Göre göz odlare yakma be kâfir bir müselmānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 9). [esirge,]

esîr-i ġam: Gam esiri.

Derd-i cefā-yi ġurbet ile olma ġāksār

Bend-i belāda nice olursın **esîr-i ġam** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 28). [esîr-i ġam,]

eşk: Gözyaşı.

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet ḡam degül
Küyüne Bağdād dirler n'ola **eşküm** olsa Şaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 8). [eşküm, -üm]

Şāh-i 'ışkām almağa mihr ü maḥabbet taḥtını
Āteş-i āhüm 'alem **eşküm** sipāhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 4). [eşküm, -üm]

Eşküm dökildi dāne gibi ḡaddüm oldı dām
Şayd olduḡuñ işideli ey kebk-i ḥoş-ḥırām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [eşküm, -üm]

eşk-i bülbül: Bülbülün gözyaşları.

Naḡş-i eflāk-i maḥabbet mī nümāyed şāhn-ı bāḡ
Eşk-i bülbül çün gülistān şāhid-i gül meh-cebīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 12). [eşk-i bülbül,]

eşk-i çeşm: Gözyaşı.

Sīnemüñ dāḡı şafası külhānı gülşen ider
Eşk-i çeşmüm lālezāriyle baña ṭaḡ üstü bāḡ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 4). [eşk-i çeşmüm, -üm]

Āhümle **eşk-i çeşmüm** yir gök götürmez ey meh
Mihrünle yirde gökde ben ḥ'ār ü zāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 9). [eşk-i çeşmüm, -üm]

Eşk-i çeşmüm mevc urup cūş eylesün deryā gibi
Çāk çāk olsun yaḡalar dāmen-i şāhrā gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 21). [eşk-i çeşmüm, -üm]

eşk-i cüy-bār: Gözyaşı ırmağı.

Yol virmez idi gülşen-i ḥüsnüñ güline ḥār
Nerm itmeseyidi her dem anı **eşk-i cüy-bār** (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 2). [eşk-i cüy-bār,]

Ḥōş devr idi zemāne eger olsa ber-ḡarār
Ammā ḡarārı yok nitekim **eşk-i cüy-bār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 2). [eşk-i cüy-bār,]

eşk-i revān: Akan gözyaşı.

Geçdi 'ömrüm şu gibi **eşk-i revānüm** çağlar
Acıyup deryālar ağlar ḥālūme ırmaḡlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 1). [eşk-i revānüm, -üm]

eşk-i ter: Taze gözyaşı.

Fāş itdi yine Şem'î gibi sūz-ı derūnum
Yandum n'ideyin n'eyleyeyin **eşk-i terümden** (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 10). [eşk-i terümden, -üm, -den]

esrār: Gizli olan, herkesçe bilinmeyen şeyler, herkese açık olmayan gizlilikler, sırlar.

Yār ile **esrārımı** bir kimse hergiz bilme
Kāşki cümle cihān mest olsa ḥuşyār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 3). [esrārımı, -um, -ı]

esrār: Hint kenevirinden çıkarılan ve keyif veren uyuşturucu.

Añmaz haṭuñ ğubārını sāķī lebüñ emen
Gül gibi mey içen kişı **esrārı** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 12). [esrārı, -ı]

esrār-ı leb: Dudağının sırrı.

Görüp **esrār-ı lebüñ** ey gül-i ḥandān ğonce
Kıldı dem-beste olup vālih ü ḥayrān ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 1). [esrār-ı lebüñ, -üñ]

eteg: Elbisenin belden aşağı kısmı.

Ƙo **etegüñ** öñince beni seyr idem şehā
K'ekşer öñinde bād-ı şabānuñ ğubār olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 3). [etegüñ, -üñ]

etfāl: Taze fidanlar ve çiçekler.

Ey şeh-i mülk-i kerem luṭfüñ olursa mi'mār
Besledükçe çemen **etfālını** bu nüh ābā (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 106). [etfālını, -i, -n, -i]

etrāf-ı lālezār: Lale bahçesinin çevresi.

Zeyn eyleyüp reyāḥīn ile bāğ-ı cenneti
Etrāf-ı lālezārı ider sebzēār ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 12). [etrāf-ı lālezārı, -ı]

evbāş: Ayak takımı, serseriler, külhanbeyleri. II Çapkın, mest kimse.

Nice taḥrīr ideyin naḳşuñı naḳḳāşlere
Reng alurlar dir isem bir bölük **evbāşlere** (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 2). [evbāşlere, -ler, -e]

evc-i felek: Gökyüzünün en yüksek katı.

Nist der **evc-i felek** yāḳūt zerr-i āfitāb
Geşte der zir-i nigineş ḥātem-i çerḥ-i berīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 45). [evc-i felek,]

evc-i ḥüsn: Güzelliğın doruk noktası.

Ḥalḳa-i dūd-ı siyāhem dām ber eflāk zed
An hü mā ber **evc-i ḥüsn** ammā şikār-ı men ne-şüd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 6). [evc-i ḥüsn,]

evc-i rifat: Yüce mertebe.

Ṭutar devlet nesīmi ḥāk-i pāyin **evc-i rifatde**
Nitekim bād-ı kudret ḳadr ile taḥt-ı Süleymānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 29). [evc-i rifatde, -de]

evrāk: Yapraklar.

Göñül odiyla āhümden yine ḳurtarmadı bir dem
Oda yansun yile varsun felek çerḥinüñ **evrākı** (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 10). [evrākı, -ı]

Devāt-ı zerdurur nerges gülün **evrākı** defterdür
Süleymān-şān ü Aşef-siret ü Cemşid-himmetsin (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 47). [evrākı, -ı]

evşâf: Nitelikler, vasıflar.

Seyl-i eşkümdür cihânde ğarķ-ı tûfândan murâd

Yaşümün **evşâfidur** bu yidi deryâden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 8). [evşâfidur, -ı, -dur]

Zülfün **evşâfında** Şem'î bir ğazel dimiş yine

Tâze sünbüllerle tezyîn eylemiş divânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 9). [evşâfında, -ı, -n, -da]

Şem'iyâ **evşâfına** olmaz nihâyet kıl dü'â

Haķ mübârek eyleyüp olsun ziyâde devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 79). [evşâfına, -ı, -n, -a]

evşâf-ı cennet: Cennetin nitelikleri.

Zıkr-i lebi şönunda ķo **evşâf-ı cenneti**

Şehd ü şeker şönunda degül mîveler lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 13). [evşâf-ı cenneti, -i]

evşâfın id-: Anlatmak, tasvir etmek.

Degme bir naķş-i nigârün hüsni **evşâfın idüp**

Ol Mesihâ-dem yanında aınmağa cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 11). [evşâfın idüp, -üp]

evvel: Başlangıçta, ilk önce, ilk olarak.

‘Âşık-ı bî-çâreler baş virdiler **evvel** kadem

Râh-i ‘ışķuñ irmedi hiç kimseler pâyânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 3). [evvel,]

ey: Seslenme edatı.

Bu kemâl-i hüsni kim virmişdür Allâhüm saña

Virmemişdür kimseye illâ ki **ey** mâhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 2). [ey,]

Gül gibi nâzüksin **ey** serv-i ser-efrâzüm benüm

Ėorķaram kâr itmesün âh-i şehergâhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 3). [ey,]

Düd-ı âhı Şem'inün ser-keşlik eyler dem-be-dem

Ėorķaram bir gün irişür **ey** yüzi mâhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 12). [ey,]

Ey cemâlün âfitâbı mazher-i nûr-ı Hudâ

Oldı nâzil gün yüzün vaşfında gökden ve'd-đuhâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 1). [ey,]

İşigünde yaşüme ve'n-necm okurlar **ey** melek

Haķ dimişler tenzilü'l-esmâü min şavbi's-semâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 3). [ey,]

Gelmedi iki cihânde gün gibi mişlün senün

İki ‘âlem âfitâbı sensin **ey** bedr-i dücâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 6). [ey,]

Ey hilâl-ebürü kaşün mihrâbüne baş egdürüp

‘Âşıkun kâddini bükmeķde selâm olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [ey,]

Bahr-i eşkümler bir olsa **ey** şanem tûfân-ı Nûh

Âteş-i hecrün söyündürmez ne müşkil mâcerâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [ey,]

Ol ʔabīb-i cān ü dil derdine düşdüñ **ey** gönül
Çäre yok şimden girü benden saña senden baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 7). [ey,]

Virmegil dünyāye yārūñ ayağı ʔoprağını
Ey gönül iki cihānde yiter ol dirlik saña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 12). [ey,]

ey: İyi, güzel.

Tiğler dil uzadup dir ki ciger-dār kanı
Sünüler yalmanup **eydür** kanı kalb-i a'dā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [eydür, -dür]

eyā: Ey, hey.

Eyā sākī getür billāh bāde
Uralum kār-bār-ı 'aqlı bāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 1). [eyā,]

Ne revādür bu **eyā** hüsn ilinüñ pādişehi
Yağa cān mülkin oda zulm ile 'ışkuñ sipehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 1). [eyā,]

Qudümüñle **eyā** maqşūd-ı 'ālem
Gönüller güldi cānler oldı hurrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 1). [eyā,]

Luṭfūñle bu garībe n'ola kılsañ i'tibār
Zulmāt-ı gamde koma **eyā** şem'-i salṭanet (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 56). [eyā,]

eyle: Etmek, yapmak.

Ey derd-i 'ışka şerbet ile isteyen devā
Var çäre **eyle** kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 2). [eyle,]

Kim yağar kendüyi 'ışk odına pervāne gibi
Bunı **eylerse** yine Şem'î-yi bī-bāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 14). [eylerse, -r, -se]

Bezm-i gamde inleyüp hem-demlük **eyler** her nefes
Nāle-i 'uşşāka olmaz ney gibi feryād-res (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [eyler, -r] Bezm-i gamde inleyüp hem-demlük **eyler**
her nefes
Nāle-i 'uşşāka olmaz ney gibi feryād-res (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [eyler, -r]

eyle: Öyle, o kadar.

İdüpdür çeşm-i mestüñ **eyle** gam-gīn
'Aşâyile ʔurur yirden o miskīn (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 19). [eyle,]

eyle beñzer ki: Öyle görünüyor ki.

Baş egüp şafha-i gülzārı benefşe kareler
Eyle beñzer ki haṭüñdür şanemā aldı mişāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 72). [eyle beñzer ki,]

eyleñi-: Neşeli, hoşça vakit geçirmek; (bir yerde) kalmak, durmak, oylanmak.

Yaramazlıkdur **eyleñ** ağıyäre
Küllü fi'l-in mine'l-ķabîh ķabîh (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 9). [eyleñ,]

eyü kumâş şeh-r-i mu'azzemde şatılır: İyi kumaş büyük, gösterişli şehirde satılır.
Tağılır şabr metâ'ı gelicek şeh-r-i ğame
Şatılır şeh-r-i mu'azzemde beli eyü kumâş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 6). [eyü kumâş şeh-r-i mu'azzemde şatılır,]

eyvân-ı felek: Gökyüzü sarayı.
Teng ider hâlûmi bir gonce-lebüñ fikriyile
Bize **eyvân-ı felek** zerre kadar virmedi kâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 8). [eyvân-ı felek,]

eyyâm: Günler. II Zaman, devir.
Behâr **eyyâmıdur** gül gibi hând it
Niçe bir nâr-ı ğamde cân sipend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [eyyâmıdur, -ı, -dur]

Nice zühd ü nice takvâ ne dirsın bilmezem şûfî
Behâr **eyyâmı** gül vakti benüm göñlüm şerâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 12). [eyyâmı, -ı]

Behâr **eyyâmıdur** hazz it yûri bir serv-i bâlâden
Teferrücgâhdür 'âlem göñül kalma temâşâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 1). [eyyâmıdur, -ı, -dur]

Rûz-ı hicrâne deĝiştî 'ıyd-i vaşl **eyyâmını**
Bursanûñ her kim bu gün seyr itmedi bayrâmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 1). [eyyâmını, -ı, -n, -ı]

eyyâm-ı devlet: Bir padişahın hükmünün geçerli olduğu zaman, saltanat devri.
Olsun hemîşe ğicelerün Ğadr ile Berât
Eyyâm-ı devletün kamu nevrüz ü 'ıyd ola (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 4). [eyyâm-ı devletün, -ün]

eyyûb: Hz. Eyüp.
Hüzñ ile Ya'ķûb ü derd-i 'ışk ile **Eyyûbdür**
Bu dil-i bî-çâre-veş olmaya herĝiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 11). [eyyûbdür, -dür]

ez: Türkçe -den ekinin karřılıĝı olan ve Farsça veya Arapça kelime ve terkiplerin başına gelerek birleşik zarflar teşkil eden ön ek.
Şâhbâzist ki şaydî zi felek mî âred
Şehsüvârî ki bülend-baht buved **ez** kevkeb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 10). [ez,]

Zevķ-ı cām-ı 'Acemî z'âb-ı hayâ-i 'Arabîst
Sâķî **ez** Rûm velî şîşei bâyed zi Haleb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 6). [ez,]

Rûy-i 'âşık zerd şüden **ez** mihr-i 'ayn-ı 'anber est
Ħam şüden behr-i hilâl ebrû-yi dâl-i düst est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 1). [ez,]

Hîç kes âĝeh ne-şüd **ez** hâlet-i esrâr-ı 'ışk
'Âşıkân mest ü ħarâb **ez** mihr-i in keyfiyyet est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 3). [ez,]

ezber: Zihinde tutma.

Okır Şem‘î giceler şubhe dek şevk-ı cemâlünle

Dilinde âyet-i ve’n-nür **ezberdür** Hâsen Bâlî (Şem‘î Divanı, Gazel 187, Mısra 10). [ezberdür, -dür]

Dilümde şubhe dek bülbül gibi her gice **ezberdür**

Elüñden gül gibi cām-ı murâduñ olmasun hâli (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 59). [ezberdür, -dür]

ezber okı-: Ezberden okumak.

Ol şanem cevri ü cefâ mecmû‘asın **ezber okır**

Söyleseñ bilmez geçer mihr ü vefâ destânını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 3). [ezber okır, -r]

ezel: Başlangıcı olmayan geçmiş zaman.

Ezelden Şem‘iyem sâkî şerâb ü şem‘e yâr oldum

Cihâne ‘ışk ile geldüm benüm zühd ile kârüm yok (Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 13). [ezelden, -den]

Ezel kassâmı itmiş böyle kısmet

Ki ola dest-i lutfüñ halka maķsem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 23). [ezel,]

ezhâr: Çiçekler. II Güzeller, sevgili.

Gül kamer lâle şafaķ reşk-i şevâbit **ezhâr**

Hülle-i sebz ile ebkâr-ı çemen gayret-i hûr (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 17). [ezhâr,]

F

fahr-i mülük: Padişahların övüncü.

Şâd ol ki gitdi ğam irişüp lutf-ı bî-şümâr

Fahr-i mülük Hâzret-i Aḥmed Beg ol k’anüñ (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 30). [fahri-i mülük,]

fakr: Fakirlik, yoksulluk.

Velikin derd ü **fakr** ü ğurbet ile

Yaşüm sîm oldu vü zerd oldu çihrem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 47). [fakr,]

fâl aç-: Fal bakmak.

Şem‘iyâ sûre-i ve‘l-leyl gelür tâlî‘üne

Her kaçan muşḥaf-ı ḥüsninden o dilber **aça fâl** (Şem‘î Divanı, Gazel 113, Mısra 10). [fâl aç, -a]

fânî: Son bulucu, sonlu, ölümlü, kalımsız, bâkî olmayan.

Ġarez bir acı tatlu geçmedür bu **fânî** dünyâde

Ġam-ı bālâñ ile fikr-i lebüñ baña belâ besdür (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 3). [fânî,]

Degül ey ma‘den-i iksîr-i himmet kaṭre yanüñde

Bu **fânî** zûlmetüñ âb-ı ḥayât olursa ‘ummânı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 58). [fânî,]

fânî cihân: Geçici dünya, ölümlü dünya.

Bir perî yüzli melekdür iki ‘âlemde murâd
Yoksa bu **fânî cihânden** almadı bir kimse dad (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 26). [fânî cihânden, -den]

fâriğ: Vazgeçmiş, terketmiş, el çekmiş.

Dost medhinden ne şâdî zemmi-i düşmenden ne ğam

Fâriğ ü âzâdeyem birdür yanüimde medh ü zemmi (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 2). [fâriğ,]

farķ eyle-: Farkına varmak, ayırt etmek, anlamak.

Nice **farķ eyleyelüm** biz giceden gündüzümüz

Mâh-rûler aresinde yog imiş yılduzumuz (Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 1). [farķ eyleyelüm, -y, -elüm]

farķ it-: Bir şeyin var olduğunu anlamak, sezmek, farkına varmak.

Belâdur ‘ışķ ey nûr-ı ilâhî

Ki **farķ itmez** gedâdan pâdişâhı (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 42). [farķ itmez, -mez]

Gün yüzüñ üzre görelde şeb-i zülf-i siyehüñ

Kimse **farķ itmez** olupdur giceden gündüzümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 4). [farķ itmez, -mez]

fâş id-: (Bir sırrı) Meydana vurmak, açığa çıkarmak.

Gözlerümdür göñlümün sırrın dem-â-dem **fâş iden**

Hâķ dimişler külli sırrın câveze’l-işneyini şâ’ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 5). [fâş iden, -en]

Beni **fâş itdi** yaşum çıķdı gözden

Belî gözden çıkar ķandeyse ğammâz (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 5). [fâş itdi, -di]

Fâş itdi yine Şem’î gibi süz-ı derûnum

Yandum n’ideyin n’eyleyeyin eşķ-i terümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 9). [fâş itdi, -di]

fâyide: Fayda, kazanç.

Fâyide vaşlûñ metâ’ından bize hicrân olup

Döstüm bâzâr-i ğamde aşşımız oldu ziyân (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 5). [fâyide,]

fazl: Âlîcenâplık ve cömertlik, iyilik, lutuf, kerem.

Kimün kim toĝdı başına şems-i nehâr-ı luţf

Ey ‘ilm ü hilm ü **fazl** ile bî-mişl ü bî-bedel (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [fazl,]

fazl ü kemâl: Erdem ve olgunluk.

Mâlik-i mülk-i seĝâ mîr-i süĝan Ca’fer Beg

Buldı revnaķ-ı şeref zâtıyile **fazl ü kemâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 44). [fazl ü kemâl,]

fazl-ı yezdânî: Allah’ın ihsanı.

Zebân-ı ĥâl ile bülbül okurdı âyet-i fe’nzur

Yine âşâr-ı rahmetden belürdi **fazl-ı Yezdânî** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 12). [fazl-ı yezdânî,]

fehm eyle-: Anlamak, idrak etmek.

Boynı bağılu kıl ider sultānleri āzād iken

‘İşk işin **fehm eyleñüz** Maḥmūd ile Ayāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 4). [fehm eyleñüz, -ñüz]

fehm id-: Anlamak, idrak etmek.

Nükte-i la’l-i lebūñ **fehm idimez** ehl-i ḥired

Sırr-ı cāndür dehenūñ anı kim idrāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 7). [fehm idimez, -imez]

feleg: Gökyüzü.

Şem’iyem künc-i ḡamūñ virmezem ey meh **felege**

Gülşen-i bāğ-ı cinānden baña yigdür vaṭenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 15). [felege, -e]

felek: Gökyüzü.

Yirde gökde mişli yok bir āfitābüm var benüm

Ey **felek** ya’nî senūñ de mäh-i tābānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 16). [felek,]

Bunca gevherlerle deryā kaçre gelmez ‘aynūme

Bunca dürlerle **felek** çeşm-i cihān-binden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 12). [felek,]

Şu’le-i mihri **felek** eyledi zerrīn-cārüb

Sen güzeller şehinūñ yollarını pāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 3). [felek,]

Hāyil degüldür āhūme ey müdde’î **felek**

Şaḡın şaḡın ki tutmadı kimse dü’ā yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 7). [felek,]

N’ola feth eylerse bu sür-ı meserret bābı kim

Destine virdi **felek** mihr-i nişān-ı ‘izzeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 12). [felek,]

‘Arşa-i ‘arşa kuruldı ḡaymeler gerdün-mişāl

Ref’ olup şan kim **felek** ‘arız itdi bāğ-ı cenneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 18). [felek,]

Himmetūñ kevkebidür oldı **felekde** seyyār

Rāyet-i rāyūñ ile pāye-i ḡadrūñ ‘ālî (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 57). [felekde, -de]

Felek gibi bisāt-ı büstān şaḡn-ı pür-aḡterdür

Cihānde meclisūñ nergesle gül çeşm ü çerāğıdur (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 11). [felek,]

Şabā hoş-bū hevāyile dimāğ-ı cān mu‘aṭṭerdür

Yine ‘aks-i şaḡāyıklı **felek** satḡı mülevvendür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 6). [felek,]

Dıraḡt-i ‘izz ü temkīnūñ **felekde** sāye-güsterdür

Zer-efşān mihr-veş desti şehāb-ı luṭfı gevher-bār (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 49). [felekde, -de]

Anūñçün baḡtı şāhına **felekde** mäh efserdür

Bulaydı terbiyet ger bād-pāy-i esb-i maḡşūdūñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 33). [felekde, -de]

felek-i āb-gīne: Billur gökyüzü.

Devr itdügince bu **felek-i āb-gīne** reng
Bākī kıalanlarınıñ ola ‘ömri ber-karār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 43). [felek-i āb-gīne,]

felek-ıadr: Değerli, şanlı felek.

Felek-ıadr ü melek-ıadr ü şeh-i seyyāre-leşkerdür
Şerefde şoffa-i şadrüñ serir-i ‘arşa hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 65). [felek-ıadr,]

felekler: Gökler, dokuz kat gökyüzü.

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol hūr-ı behişt
Dir **felekler** reşk idüp yā leytenī küntü türāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 4). [felekler,]

Dūd-ı āh-i pür-şerārümle dönerler üstüñe
Mıhr ü mäh ile **feleklerdür** hevā-dārüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 8). [feleklerdür, -dür]

Oynayaldan yār ile mıhr ü maħabbet nerdini
Çıñradur ey dil **felekler** ıasını zārüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 10). [felekler,]

Eger çekmese bār-ı haşmetüñi
Olur mıydı **felekler** kāmeti ham (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 34). [felekler,]

Dür-feşān olup kamer hırşid olur zer-nišan
Ay ü gün ta’zım idüp itdi **felekler** ragbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [felekler,]

felek-ıadr: En yüksek gökyüzü.

Melek-ıadr ü **felek-ıadr** ü Zuħal-dergāh ü çerh-eyvān
Serāy-i ıadri yanında degüldür nüh felek sānī (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 27). [felek-ıadr,]

felek-zede: Feleğin zulmüne uğramış, eziyet ve zulüm görmüş, tâlihsiz, bedbaht.

Āhüm tokındı çerhine çerhüñ döne döne
Gelmez cihāne bencileyin bir **felek-zede** (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 6). [felek-zede,]

fenā iħrāmını gey-: Yokluk elbisesini giymek.

Fenā iħrāmını geydi geçüp şöret libāsından
Şafā yüzün görenler Ka’be-i mıhr ü maħabbetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 9). [fenā iħrāmını geydi, -di]

fenā ol-: (Bir iş) Kötü olmak, iyi ve isâbetli olmamak; bayılır gibi olmak, fenâlaşmak. II Çok üzülmek.

Her kişi bir kez ölüñ bī-çāre Şem’î her nefes
Böyle **olur** zāhidā ehl-i maħabbetde **fenā** (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 14). [fenā olur, -ur]

fenn: Hüner, marifet, sanat.

Ḳamer devrinde her fettān ‘acāyib şīvekār olmuş
Kimine nāz **fenn** olmuş kimine şīve kār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 2). [fenn,]

fenn-i şīve: İşve hünéri.

Kāmil oldu her güzel nāz ile **fenn-i şīvede**

Şem‘īyem n’ola idersem ben de Selmān ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 9). [fenn-i şīvede, -de]

fenzurū āyeti: Rum suresinin 50. ayeti.

Fenzurū āyetini eyledi bülbül tekrār

Gülbün-i sebz bezendi gül-i ḥamrāler ile (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 11). [fenzurū āyetini, -n, -i]

fer’ vir: Aydınlatmak, ışık vermek.

Her kaṅḡi ḥāke şalsa zülfüñ ḥümāsı sāye

Her zerresi **virür fer’** gün gibi gökde aye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 2). [fer’ virür, -ür]

Bezmünde ḥāk olanüñ bir cür‘asıyçün ey şeh

Her zerresi **virür fer’** cām-ı cihān-nümāye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 12). [fer’ virür, -ür]

ferāḡ bul-: Rahatlık bulmak; huzur bulmak.

Gül yüzüñle yakdı ḥālüñ baḡruma dāḡ üzre dāḡ

Anlaruñ şevḡiyle **buldum** lāle vü gülden **ferāḡ** (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 2). [ferāḡ buldum, -du, -m]

ferāḡat: Vazgeçme, el çekme.

Ne **ferāḡat** yiri var ḥāk-i der-i yār gibi

Ne şafā menzili var ḥāne-i ḥammār gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 1). [ferāḡat,]

ferāḡ ol-: Rahat, huzurlu ve mesut olmak.

Gün gibi çalmaḡ içün mihr ü maḡabbet ṭöbını

Ḥüb olur her ne ḡadar ‘arşa-i dil **olsa ferāḡ** (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 6). [ferāḡ olsa, -sa]

ferāḡnāk eyle-: Sevinmek.

Gün yüzüñ şevḡı ḡomaz zerre ḡadar dilde ḡubār

Sāḡiyā cām-ı lebün cānı **ferāḡnāk eyler** (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 10). [ferāḡnāk eyler, -r]

ferḡād: Ferhad ile Şirin hikāyesinin erkek kahramanı.

Gün ṭoḡar şanmañ şafaḡdan ḡaşre dek **Ferḡād** içün

Başına odlar yakup feryād iderler ṭaḡlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 9). [ferḡād,]

Niçe serverler olur **Ferḡād** gibi pāymāl

Niçe Ḥusrevler bu yolda cān-ı şīrinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 9). [ferḡād,]

Ey ḡönül derd ü belā kühsārinüñ **Ferḡādsın**

Cāne urduñ ṭiṣeyi üstādlar üstādsın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 1). [ferḡādsın, -ı, -sın]

ferhād it-: Ferhad ile Şirin hikâyesinin erkek kahramanı gibi olmak.

Diñ o Şîrîn-dehene âdemi **Ferhād itsün**

Eylemezse hele il yüzine bir ad itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 1). [ferhād itsün, -sün]

ferhād-veş: Ferhat gibi.

Cihâne yol keser **Ferhād-veş** küh-ı maḥabbetde

Şu kim Mecnûn gibi kaç' eyledi 'ışkuñ beyâbânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 7). [ferhād-veş,]

ferḥunde-aḥter: Yıldızı kutlu.

Mübârek baḥtlu begler gibi **ferḥunde-aḥterdür**

Se'âdet ehlinüñ baḥtı çerâğı gün gibi rüşen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 3). [ferḥunde-aḥterdür, -dür]

fer'i: Asla değıl fer'e âit olan, ayrıntılarla ilgili olan, şûbe, dal ve kollara âit bulunan.

Ḥurrem nesîm-i ḥulkun ile sebzezâr-i luṭf

Aşlı seḥâ vü **fer'i** vefâ mîvesi 'atâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [fer'i,]

fermân: Emir, buyruk.

Ḥaḳ te'âlâ eyleyüp iki cihânde ber-murâd

Devlet-i dünyâ vü 'uḳbâ zâtüñe **fermân** ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 8). [fermân,]

ferrâş: Yerleri süpürüp temizlemekle görevli kimse, hizmetçi. II Rakip.

Yollarüñ pāk idüben âb-feşân olmaḳda

Yol sürer kirpügüm ey şeh nice **ferrâşlere** (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 4). [ferrâşlere, -ler, -e]

ferr-i şeh-per-i rûḥü'l-emîn: Cebrail'in kanadının en uzun tüyünün süsü.

Cilve-i ṭāvus-ı cennet mî numâyed şâḥ-ı gül

Berg-i süsen zîb ü **ferr-i şeh-per-i Rûḥü'l-emîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 14). [ferr-i şeh-per-i rûḥü'l-emîn,]

ferş it-: Döşemek, sermek, kaplamak.

Kaşr-ı yâḳût oldu şan cennetde her bir gülsitân

Sebzden **itdi** zümürürd **ferş** mi'mâr-ı zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 16). [ferş itdi, -di]

ferş ol-: Yayılmak, serilmek; yaygı olmak.

Her ağaç bir kaşr-ı billûr oldu cennet büstân

La'lden **ferş oldı** lâle şaḥn-ı firûzî zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [ferş oldı, -dı]

feryâd: Haykırış, çığlık, figan.

Kârbân-ı cân ü dil gitdükce kûyüñden yaña

Küs-ı riḥlet nâle vü **feryâd** ü âhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 12). [feryâd,]

İncinürmiş işidüp **feryâdümi** bülbül gibi

Bağı taşdandır velikin gül gibi nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [feryâdümi, -üm, -i]

Sen itdüñ baña şāhüm zūlm-i bī-dād
Efendüm yine senden saña **feryād** (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 2). [feryād,]

feryād ü āh: Bağırip çağırma yanıp yakılma.
Yüz çevirdüñ gül gibi **feryād ü āhümden** benüm
Zār idüp ben bülbüli gūş urmaduñ efğānüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 7). [feryād ü āhümden, -üm, -den]

feryād ü figān: Bağırip çağırma, ağlayıp sızlama.
Bunca **feryād ü figān** ü bunca āh ü nāleler
Vaşl-ı dilberdür cihānde bunca ğavğāden ğareż (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 5). [feryād ü figān,]

feryāde gel-: Feryat etmek, inlemek.
Yine bülbülleri **feryāde geldi**
Ġam-ı hicrān elinden dāde geldi (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 61). [feryāde geldi, -di]

feryād-res: Feryat edenin imdadına yetişen, yardım eden (kimse).
Bezm-i ğamde iñleyüp hem-demlük eyler her nefes
Nāle-i ‘uşşāka olmaz ney gibi **feryād-res** (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 2). [feryād-res,]

feşāhet: Doğru, düzgün söyleyiş, açıklık, anlaşılır.
Açılır bāğ-ı belāğatde **feşāhet** gülleri
Hırmen-i fazlinde bu devrūñ ‘Uṭārid hūşe-çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 107). [feşāhet,]

fe’staķim: "Emrolunduğun gibi doğru ol." Hud, 11/112.
Her nihāl-i rāst eyler **fe’staķim** sırrın beyān
Oldı serv-i istikāmetle müzeyyen bāğ-ı dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 89). [fe’staķim,]

feth: Fetih, ele geçirme.
Anūñ **fethiyle** kesr oldı ser-ā-ser qalbi a’dānūñ
Delil-i naşş-ı kātı’dur elinde tiğ-i bürrānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 35). [fethiyle, -i, -yle]

Hezārān düşmenūñ başını qahrūñ tiği tōb eyler
Kaçan meydān-ı nuşretde çalınsa **feth** çevgānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [feth,]

Hezārān düşmenūñ başını qahrūñ tiği tōb eyler
Kaçan meydān-ı nuşretde çalınsa **feth** çevgānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [feth,]

feth eyle-: Elde etmek, ele geçirmek, sâhip olmak, kazanmak.
N’ola **feth eylerse** bu sūr-ı meserret bābı kim
Destine virdi felek mihr-i nişān-ı ‘izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 11). [feth eylerse, -r, -se]

feth id-: Elde etmek, ele geçirmek, sâhip olmak, kazanmak.

Çin ü Mâçîni açup gün gibi tîğ-i hüsni ile

Rûm ü Şâmî **feth iden** gün yüzli mâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 8). [feth iden, -en]

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî gevher-bâr

Feth idüp kaşr-ı zebercedde zümürdür revzen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 22). [feth idüp, -üp]

feth ü fütüh: Fetih ve zaferler.

Şâh-i 'ışkuñdur açan cümle gönüller mülkini

Bundan özge nic' olur pâdişehüm **feth ü fütüh** (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 6). [feth ü fütüh,]

feth ü zafer: Fetih ve zafer.

'Alem-i nuşret ile râyet-i İslâmı çeküp

Oldı önince anüñ **feth ü zafer** râh-nümâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 14). [feth ü zafer,]

fetîl: Kandil fitili II (Aşğın) can ipliği.

Şem'üñ ki yandı cismi ser-â-ser **fetîl** ile

Gösterdi râh-i 'ışkuñ rûşen delîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 1). [fetîl,]

Yanarken sinede kandil-i 'ışkuñ

Fetîl dil yürek yağıydı yağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 4). [fetîl, -i]

fetîl id-: Çok sarhoş etmek.

Rişte-i cânın **idüpdür** şanemâ Şem'î **fetîl**

Yanmağa zülf ü ruñuñ şevkiyle leyl ü nehâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 13). [fetîl idüpdür, -üp, -dür]

fettân: Gönli kendine çeken, kendine hayran eden, cilveli (kimse), câzibeli.

Çamer devrinde her **fettân** 'acâyib şivekâr olmuş

Kimine nâz fenn olmuş kimine şive kâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 1). [fettân,]

Ol şacı mekkâr elinden el-ğazer

Ol gözi **fettân** elinden el-ğiyâş (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 4). [fettân,]

Mâh-rûler aresinde gün gibi bir dânedür

Hüsni ile devr-i çamerde bir cihân **fettândur** (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 8). [fettândur, -i, -dur]

fetvâ-yi pîr-i 'ışk: Aşk üstadının fetvası.

Fetvâ-yi pîr-i 'ışk ile kanı helâl olur

Zâhid şerâb-ı 'ışkı şu kim görmeye mübâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 5). [fetvâ-yi pîr-i 'ışk,]

feyz eyle-: Bağışlamak, bereketlendirmek.

Âb-ı hayât-ı cüdünü **feyz eyle** Hızr-vâr

Şem'î uzatma sözüñi taşdî' den şağın (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 57). [feyz eyle,]

feyz vir-: Mâneviyâtından veya ilminden başkalarını faydalandırmak, aydınlatmak, feyizlendirmek.

Ṭālî'ün şem'inün üstine döner leyl ü nehâr

Mâh kim **feyz virür** 'âleme envâriyle (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 56). [feyz virür, -ür]

fezâ: Görülen ve görülmeyen bütün gök cisimlerini içine alan uçsuz bucaksız boşluk, uzay.

'Arşa-i kadri **fezâsında** cihân bir ser-i mû

Pertev-i rûyi ziyâsında kamer cirm-i Sühâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 63). [fezâsında, -sı, -n, -da, -]

fezâ-yi şahrâ: Çöl alanı.

Şıgımaz yire göge leşker-i ins ile melek

Ṭağ u ṭaş götürir nice **fezâ-yi şahrâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 26). [fezâ-yi şahrâ,]

fidâ: Feda, feda olsun.

Zerrât-ı hâk-i pâyüñe mülk-i cihân nişâr

Her gün yüzüñi görmege biñ cân ü ser **fidâ** (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 6). [fidâ,]

Bir avuç kan nedurur k'eyleyevüz anı dirîğ

Bir nefes cân nedurur k'olmaya cânâne **fidâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 38). [fidâ,]

fidâ eyle-: Bir şey uğrunda değerli bir şeyden vazgeçmek, gözden çıkarmak.

Yâr yolında külek-i cânı **fidâ eyleyelüm**

Ahîret hâkını dünyâde edâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 1). [fidâ eyleyelüm, -y, -elüm]

figân: İstirapla bağırma, haykırma, feryat.

Ṭutdı ğıriv 'âlemi ol meh-likâ için

Âh ü **figân** u nâleyile ṭoldı her diyâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [figân,]

Göñülde çünkü mehekdür şerâb-ı hâlet-i 'ışk

Şekerde lezzet ü neyde **figân** imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 4). [figân,]

figân-ı mürğ-ı çemen: Bülbülün feryadı.

Figân-ı mürğ-ı çemen nây ile olup dem-sâz

Şadâ-yi zümre-i 'işret semâye itdi şu'üd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 7). [figân-ı mürğ-ı çemen,]

fikir: Düşünce, hayal.

Teng ider hâlûmi bir ğonce-lebün **fikriyle**

Bize eyvân-ı felek zerre kadar virmedi kâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 7). [fikriyle, -i, -y, -ile]

Yaşüñi men' idimez Şem'î vücüdün **fikri**

Bir avuç hâk yolın bağlayamaz Ceyhünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 13). [fikri, -i]

Şanemâ kâmet ü zülf ü dehenün oldı me'âl

Râ şaşün **fikri** elif kâmetümi eyledi dâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 66). [fikri, -i]

fıkr id-: Düşünmek.

Dil **fıkr ider** miyânüñi cân sırr-ı la'lüñi

Cânâ cihânde her kişinüñ bir hayâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 7). [fıkr ider, -er]

fıkr-i 'amîket: Derin düşünce.

Qâşır ez **fıkr-i 'amîket** rây-i aşhâb-ı hured

'Âciz ez derk-i daîket fehm ü 'aql-ı hürde-bîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 75). [fıkr-i 'amîket, -et]

fıkr-i hür ü gılmân: Cennet kızları ve cennet delikanlılarının fikri.

İğen bön düşme ey şüfi ko **fıkr-i hür ü gılmânı**

Bu gün gel hâtırın hoş gör temâşâ eyle cânânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 1). [fıkr-i hür ü gılmânı, -ı]

fıkr-i leb: (Sevgilinin) dudağının fikri.

Gârez bir acı tatlu geçmedür bu fânî dünyâde

Ğam-ı bālân ile **fıkr-i lebüñ** baña belâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 4). [fıkr-i lebüñ, -üñ]

fıkr-i mü-şikâf: Kılı kırk yaran fikir.

Zerrece bilmez lebüñ kılca miyânüñ añlamaz

Biñ yararsa ger kılı dikkâtle **fıkr-i mü-şikâf** (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 10). [fıkr-i mü-şikâf,]

fi'l-hâl: O anda, hemen şimdi.

Nice inşâ ideyin vaşfuñ kim lâyıq ola

Dir iken mihrüñ ile toğdı bu maṭla' **fi'l-hâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 64). [fi'l-hâl,]

fırâk: Ayrılık.

Derd ü ğam-ı fırâk ile terk eyleyüp diyâr

Cânân **fırâkı** bir yaña gurbet belâsı hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 22). [fırâkı, -ı]

Yansa Şem'î tañ degül her şeb **fırâküñ** nârına

Pertev-i nûr-ı cemâlünden cüdâdür Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [fırâküñ, -uñ]

Ey ṭabīb-i cân ü dil olmazsa vaşlûñ merhemi

İdimez kimse **fırâküñ** dâğına hergiz 'ilâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 4). [fırâküñ, -uñ]

fırâk odiyâ yak-: Ayrılık ateşiyle yakmak.

Fırâk odiyâ yakar Şem'iyâ bizi dildâr

Anüñçün eyledi âhüm felek yüzün pür-düd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 13). [fırâk odiyâ yakar, -ar]

fırâk-ı yâr: Sevgiliden ayrılık.

Âteş-i hecr ü **fırâk-ı yârdan** ḥavfüm ziyâd

Yâ ğyâse'l-müsteğşin neccinâ mimmâ neḥâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 3). [fırâk-ı yârdan, -den]

firārī id-: Kaçmak.

Sen olmasañ cihānden **iderdi firārī** lutf

Haqqā budur ki ravze-i bāğ-ı behişt olur (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 23). [firārī iderdi, -er, -di]

firdevs-i a'lā: Yüce cennet, cennetin tamamı veya bir bölümü için kullanılan isimlerden biri.

Cennete döndürdi dünyayı ser-â-ser nev-behâr

Bâğler **Firdevs-i a'lā** gülsitân huld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 4). [firdevs-i a'lā,]

Gülşen-i küyündurur **Firdevs-i a'lâden** garež

Pertev-i hüsnündurur nür-ı tecellâden garež (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 1). [firdevs-i a'lâden, -den]

Boyûñ Tûbî yüzüñ cennet tûdâguñ âb-ı Kevserdür

Bu vech ile güzel kıpırmaz meger **Firdevs-i a'lâden** (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 6). [firdevs-i a'lâden, -den]

firdevs-i berîn: Yüce cennet.

Şehri gülzâr-i İrem yaylağı **Firdevs-i berîn**

Gösterür iki cihân zevkîn şafası Bursanûñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 3). [firdevs-i berîn,]

firdevs-i ekber: En büyük cennet.

Cihân anûñ şafasıyle bu gün **Firdevs-i ekberdür**

Açarsa şarkı vü garbı n'ola gün gibi tîgiyle (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 63). [firdevs-i ekberdür, -dür]

Der haqq-ı Muḥammed Beg 'aleyhi'r-raḥmeti ve'l-guḫrân

Yine 'âlem behâr ile bu gün **Firdevs-i ekberdür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 2). [firdevs-i ekberdür, -dür]

firdevs-i gülzâr-i feşâhet: Ahenkli ve manalı gül bahçesinin cenneti.

Ya ḫod cân bezmine dil bâğbânı armağan için

Virür bir deste gül **Firdevs-i gülzâr-i feşâhetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 20). [firdevs-i gülzâr-i feşâhetden, -den]

fiten: Fitneler.

Cihânı birbirine urdı ğamzeñ

Güzellük mülki olmazmış **fitensüz** (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 8). [fitensüz, -süz]

fitne: Karışıklık, kargaşalık.

Leşker-i Ye'cûcî şerrüñ **fitnesin** def' itmege

İtdi dîvâr-ı şerî'at seddini ḫısn-ı ḫaşîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 87). [fitnesin, -si, -n]

fitne düş-: Fitneye, bozgunculuğa düşmek.

Eger **düşmezse** âhir Rûme **fitne**

Nedür bu zülf ü ḫâl ü çeşm ü ebrû (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 5). [fitne düşmezse, -mez, -se]

fitne vü âşûbı: Karışıklık ve kargaşalık.

Tâ haşr olunca **fitne vü âşûbı** def' ider

Seng-i harâret ile yıkalır hîşâr-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 9). [fitne vü âşûbı, -ı]

Dest-i şerîfün ile ider iftiḥârı lutf

Tâ haşr olunca **fitne vü âşûbı** def' ider (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 12). [fitne vü âşûbı, -ı]

fitne-i âḥir zemân: Ahir zaman fitnesi, dedikodu. II Sevgilinin hattı.

Kitâb-ı âyet-i ḥüsnüñ gelince itdi temâm

Haṭuñı **fitne-i âḥir zemân** imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 10). [fitne-i âḥir zemân,]

fitne-i devr-i kamer: Ahir zaman fitnesi.

Aldı biñ şiveyle göñlümi bir nâzı güzel

Fitne-i devr-i kamer ğamze-i ğammâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 2). [fitne-i devr-i kamer,]

fitrâk: At eyerinin arka kısmındaki eşya bağlamaya yarayan kayış, terki bağı.

Çü şayd itdün beni ey cüst ü çâlâk

Şaçünden boynuma taş imdi **fitrâk** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 32). [fitrâk,]

fülk: Gemi, sandal, kayık.

‘Aceb deryâdurur deryâ-yi eşk-i çeşmi ‘uşşâkuñ

Nesîm-i âhsüz geçmez felek **fülki** bu deryâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 12). [fülki, -i]

Hidâyet kevkebi toğdı yine bürc-i ‘inâyetden

Felek **fülki** ḥalâş itdi bizi girdâb-ı miḥnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 2). [fülki, -i]

fülk-i ten: Gönül gemisi.

Deryâ-yi ıztırâba düşüpdür bu **fülk-i ten**

Yâ ğarķ olur hevâyile yâ ḥod bulur kinâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 13). [fülk-i ten,]

fûls-i aḥmer: Kırmızı para; bakır para.

Bâzâr-i ğamde geçmeye bir **fûls-i aḥmere**

Ol mâl-i bî-ķiyâs ile bu genc-i bî-şümâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 15). [fûls-i aḥmere, -e]

fürkat: Ayrılık, sevgiliden ayrı kalmak.

Fürkatüñden korkaram yoksa vişâli n'eylerem

Gün yüzüñ görmek efendüm ‘ayn-i vuşletdür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [fürkatüñden, -üñ, -den]

Fürkatüñden incinüp cân virmege itdüm heves

Sensüzün ‘ömrüm baña dirlik ne mümkün bir nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 1). [fürkatüñden, -üñ, -den]

Yâre **fürkat** yâresin ta‘lîm idenler bitmesün

Oñmasunlar dâğ-ı hicrânı idenler iḥtirâ‘ (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 7). [fürkat,]

Sen gülersin benüm ağladuğuma **fürkat** ile
Yoḥsa ey şūḥ-ı cihān saña temāşā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 7). [fürkat,]

fürkatine düş-: Ayrılık, araya ayrılık girmesi.

Her kim ol cān-ı cihānün irişür vuşletine

Ayrılır cān ü cihānden **düşicek fürkatine** (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 2). [fürkatine düşicek, -icek,]

fürkat-i didār: (Sevgilinin) yüzünden ayrı kalmak.

Vā'izün rüz-ı kıyāmetle cehennem didügi

Fürkat-i didār ile süz-ı nihānümdür ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 8). [fürkat-i didār,]

furşat: Fırsat, uygun zaman, elverişli durum.

Sākî şalardı sâ'id-i sîmîni boynüme

El virse **furşat** eylese devlet müsâ'ade (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 8). [furşat,]

furşatı fevt eyle- Fırsatı kaçırmamak; elverişli durumdan yararlanmak.

Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöḥbet vaḳtidür

Cām-ı Cem şun sākîyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 19). [furşatı fevt eylemeñ, -me, -ñ]

G

ğāfil ol-: Gaflat içinde olmak, habersiz bulunmak.

Ğāfil olma ey melek āhüm okından kıl hāzer

Kim toḳuz kat cevşen-i eflākden eyler güzër (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 1). [ğāfil olma, -ma]

Ğāfil olma seni bir naḳş ile bî-cān eyler

Şaḳın aldanma göñül ol şanemün şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 3). [ğāfil olma, -ma]

ğaflet: Çevresinde olanları farkedememe, dalgınlık, dikkatsizlik.

Yañılup **ğaflet** ile gün yüzine māh didük

Yār yanında bu gün yirlere düşdi yüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 5). [ğaflet,]

gāh: Bazen, bazı zaman, kah.

Gāh öpüp **gāh** ısrup **gāh** emer leblerüñi

Sākîyā cānümüze bunca cezālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 9). [gāh,]

Sen gonce gibi **gāh** kızıl **gāh** yeşil gey

Üftādelerün berg-i hāzān gibi şararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 3). [gāh,]

gāh gehi: Bazen, zaman zaman.

Kerem ü luṭf ü 'ināyet nāzerin eyler iseñ

Pādişāhüm n'ola biz bendeñüze **gāh gehi** (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 10). [gāh gehi,]

gāhî: *Bazen, zaman zaman.*

Gāhî miyân-ı bağ ü gehî küşe-i kinâr

Ben derdmend düşmüş idim yârden cüdâ (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 19*). [*gāhî,]*

ġalet: *Yanlış, hata, sehiv.*

Nokta kıor meygün lebüne eyleyüp şüfi **ġalet**

Hâm olur cām üzre her kim bilmeyüp kıorsa nuķat (*Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 1*). [*ġalet,]*

ġalib: *Üstün gelen, yenen, galebe çalan (kimse).*

Bilmezdi kimse sırrını **ġalib** nihân idi

La'lûñle geldi şürete ser-çeşme-i hâyât (*Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 5*). [*ġalib,]*

ġalibâ: *Öyle görünüyor ki, zannediyorum ki.*

Ez behâr-ı hurremî hergiz gül-i şâdi ne-rüst

ġalibâ bûy-i vefâ der gül-izâr-ı men ne-şüd (*Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 4*). [*ġalibâ,]*

‘Âkıbet kâfir alur dirler müselmân illerin

Hüsn ilin almaġa haķtıñ **ġalibâ** leşker çeker (*Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 4*). [*ġalibâ,]*

Cümle-i maķşüd bir ma‘nide ammâ şüretâ

ġalibâ hâl ü haķ-ı zülfünden oldu ihtilâf (*Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 8*). [*ġalibâ,]*

ġam: *Acı, keder, üzüntü.*

Aġlasam ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâhet **ġam** degül

Küyüne Bağdâd dirler n'ola eşküm olsa Şaķ (*Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 7*). [*ġam,]*

ġam degül itsem ümid-i vaşl ile câne vedâ‘

Yegdür ölmek tîġ-i hicrân ile ammâ inķıķâ‘ (*Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 1*). [*ġam,]*

Niçe niçe içmişem mey yirine hûn-ı ciger

Döne döne itmişem **ġam** nârine baġrüm kebâb (*Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 10*). [*ġam,]*

Miftâh oldu ‘ıyd-i cemâle hilâl-i yâr

Meyhânesine gönîlümüñ urmışdı **ġam** kilid (*Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 4*). [*ġam,]*

ġam leşkeri: *Dert askeri.*

Çekdi süsen tîġler oldu hevâ-dâr-ı şabâ

Ṭöb olup **ġam leşkerin** taġıtdı cem‘-i yâsemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 22*). [*ġam leşkerin, -n]*

ġam ü şâdi: *Keder ve mutluluk.*

ġam ü şâdi geçermiş çünki bildük

Bir iki gün ya aġladuk ya güldük (*Şem'î Divanı, Beyit 1, Mısra 1*). [*ġam ü şâdi,]*

ġam yi-: *Tasa etmemek, kaygı çekmemek, üzülmemek.*

Dil-teşneler hevâsıyile cüst-ü-cû ider

Ġam yime Şem'î bir gün irer çeşmesâr-ı luţf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 12). [ġam yime,]

Yârına kalan belâdan **ġam yime** vardur meşel

Ne devâsüz derd olur ne ħod sü'âl-i bî-cevâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 7). [ġam yime,]

ġam-ġîn id-: Kederlendirmek, üzmek.

İdüpdür çeşm-i mestüñ eyle **ġam-ġîn**

‘Aşâyile тұtur yirden o miskîn (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 19). [ġam-ġîn idüpdür, -üp, -dür]

ġam-ġüsâr-ı men: Benim dert ortağım.

Hıçkes der vâdi-i ‘ışķ-ı tu yâr-i men ne-şüd

Ġam besî ħordem velî kes **ġam-ġüsâr-ı men** ne-şüd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 2). [ġam-ġüsâr-ı men,]

ġam-ġâne: Gam yuvası. II Dünya.

Ġam-ġānesini mesken ider göñlümün gelür

Yir gök götürmedüġi kaçâdan gelen belâ (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 3). [ġam-ġānesini, -si, -ni]

Âhüm ile yile virmezdim felek **ġam-ġānesin**

Ey büt-i simin-beden baġrūñ eger taş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 3). [ġam-ġānesin, -si, -n]

ġam-ġ'ār: Üzüntülü, gamlı.

Ġararmışdur gözi bîmârlıķdan

Şararmışdur özi **ġam-ġ'ārlıķdan** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 18). [ġam-ġ'ārlıķdan, -lık, -dan]

ġam-ı bālāñ: (Sevgilinin) boyunun kederi.

Ġarez bir acı tatlu geçmedür bu fāñi dünyāde

Ġam-ı bālāñ ile fikr-i lebūñ baña belâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 4). [ġam-ı bālāñ, -ñ]

ġam-ı dilber: Güzelin derdi.

Göñül bu rāh-i ‘ışķ içre ne kıtsuz tālî'ün vardur

Ġam-ı dilberden özge hiç kimse saña yâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 8). [ġam-ı dilberden, -den]

ġam-ı dünyā-yi denî: Alçak dünyanın kahrı.

Cehd idüp cām-ı maġabbetle göñül mest olıġor

Ġam-ı dünyā-yi deniden ideġor cāñı ħalāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 4). [ġam-ı dünyā-yi deniden, -den]

ġam-ı dünyā: Dünya gamı.

Ġam-ı dünyāyile müşevveş olup

Kendüñi Şem'î virme teşvîşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 9). [ġam-ı dünyāyile, -y, -ile]

ġam-ı hicrāñ: Ayrılık acısı.

Yine bülbülleri fery de geldi

 am-ı hicr n elinden d de geldi (* em'  Divanı, Mesnevi 1, Mısra 62*). [* am-ı hicr n,*]

 am-ı  ı k: Aşk kederi.

Bile oldu a ** am-ı  ı k** ile mi net b k 

Sa a olsun bu  af  devlet    zzet b k  (* em'  Divanı, Gazel 190, Mısra 1*). [* am-ı  ı k,*]

 am-ı y r: Sevgilinin kederi.

C n virürsem ** am-ı y r** ile sel m m iled  

B ri bir kerre s g p r  umuzu   d itsün (* em'  Divanı, Gazel 139, Mısra 7*). [* am-ı y r,*]

 amm z: S z taşıyan, l f yetiştiren, fitleyen (kimse).

Beni f   itdi yaşum  ı dı gözden

Bel  gözden çıkar  andeyse ** amm z** (* em'  Divanı, Gazel 76, Mısra 6*). [* amm z,*]

 amze: G z süzerek göz ucu ile bakma, göz kuyruğunda görülen gönül çekici hareket.

Cih n  birbirine urdı ** amze **

G zelli  mülki olmazm   fitensüz (* em'  Divanı, Gazel 77, Mısra 7*). [* amze , - *]

Ba  m üstünde kılıçlar  ta ger ** amzeler  **

Ba  virür bu dil-i b - re  ap  nden gitmez (* em'  Divanı, Gazel 74, Mısra 3*). [* amzeler  , -ler, -  *]

 amze  a ar g   ldeki z lf  g rihlerin

Oldur cih nde var ise  all l-i m  kil t (* em'  Divanı, Gazel 17, Mısra 7*). [* amze , - *]

 amze-i dil-düz: Gönül delici yan bakış.

   m bitürdi ** amze-i dil-d z  ** ey nig r

C n riştesini sine-i  ad-  kden götür (* em'  Divanı, Gazel 67, Mısra 5*). [* amze-i dil-d z  , -  *]

 amze-i  amm z: Fitneci yan bakış.

 em'iy    ir seni cevri ile öldürmez dime

Her ne kim dirse  gelür ol ** amze-i  amm zden** (* em'  Divanı, Gazel 126, Mısra 14*). [* amze-i  amm zden, -den*]

 a ınu  ey d  tlar ol ** amze-i  amm zden**

Kim ayırm  dur beni c n m gibi hem-r zden (* em'  Divanı, Gazel 126, Mısra 1*). [* amze-i  amm zden, -den*]

 amze-i   n-  r: (Sevgilinin) zalim yan bakış.

 utam ki başa vardı g   l zülf-i y r ile

Ol ya eden bu ** amze-i   n-  r ** n'eylesün (* em'  Divanı, Gazel 125, Mısra 8*). [* amze-i   n-  r ,*]

 amze-i   n-r z: (Sevgilinin) kan dökücü yan bakış.

Başından yine ol ** amze-i   n-r zler  **

 anum   anlı ya  m gibi yire çare gibi (* em'  Divanı, Gazel 180, Mısra 5*). [* amze-i   n-r zler  , -ler, -  *]

ġamze-i nergīs: Sevgilinin yan bakışı.

ġamze-i nergīs işāret eyledi gülşende kim

Hāzihī cennātü ‘adnin fe’dhulūhā hālidin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 19). [ġamze-i nergīs,]

ġamzeñ uci: Gamzen yüzünden, sebebinden.

Düşdi gönlüm ‘ākıbet **ġamzeñ ucından** hañçere

N’eylesün bî-çāre kim kahr ile geçdi cānına (Şem’î Divanı, Gazel 161, Mısra 9). [ġamzeñ ucından, -n, -dan]

ġarb: Batı.

Cihān anūñ şafāsiyle bu gün Firdevs-i ekberdür

Açarsa şarkı vü **ġarbi** n’ola gün gibi tîgiyle (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 64). [ġarbi, -ı]

Degüldür mihr ile meh kāse-i zerrin ile her dem

Ṭaşınur şarkā vü **ġarba** simāt-ı kadrinūñ ḥ’ānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [ġarba, -a]

ġarez: Gaye, maksat, istek.

Bunca feryād ü figān ü bunca āh ü nāleler

Vaşl-ı dilberdür cihānde bunca ġavġāden **ġarez** (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [ġarez,]

Seyl-i eşkümdür cihānde ġark-ı tūfāndan murād

Yaşümün evşāfidur bu yidi deryāden **ġarez** (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 8). [ġarez,]

ġarīb: Kimsesiz, zavallı, biçare.

Ser-i kūyün diyārümdür işigün iti yārümdür

ġarībem döstüm ayruḡ benüm yār ü diyārüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 6). [ġarībem, -em]

Luṭfünle bu **ġarībe** n’ola kılsañ i’tibār

Zulmāt-ı ġamde ḡoma eyā şem’-i salṭanet (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 55). [ġarībe, -e]

Gönderi çıkdı bile bende vü şehri vü **ġarīb**

Seni işmarladuḡ Allāha didi bāy ü gedā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [ġarīb,]

ġark id-: Batırmak.

‘Ālemi **ġark ideli** kanlu yaşüm tūfānı

aldı añılmaz olupdur güzelüm kışşe-i Nūḡ (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 7). [ġark ideli, -eli]

ġark itdi döne döne gözüüm zevraḡın yaşüm

Girdāb-ı baḡr-i ‘ışḡa düşen bulmadı necāt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 3). [ġark itdi, -di]

ġark ol-: Batmak, boġulmak.

Deryā-yi ıztırāba düşüpdür bu fülk-i ten

Yā **ġark olur** hevāyile yā ḡod bulur kinār (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 14). [ġark olur, -ur]

ġark olurduñ yaşuma bir dem kināre gelmese

Ol boyı serv-i revānūñ ey göñül āzādısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 7). [ġark olurduñ, -ur, -du, -ñ]

ġarka vir-: Boġmak, sular altında bırakmak. II Hüzne boġmak, harap etmek, üzmek.

Vücüdüm zevraķın deryā-yi eşküm **virmedin ġarka**

Çıkarsa baķr-i ħayretten bizi bir āşinā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 3). [ġarka virmedin, -me, -din]

Ġarka virmezdi gözüüm baķri tenüm zevraķını

Rüzġār ile benüm 'ömrüm eger olsa kinār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 7). [ġarka virmezdi, -mez, -di]

ġark-ı keyde'l-ħā'inin: Hainlerin tuzaġında boġulmak.

Naşş-ı kâṭı'dur elinde tiġ-i şer'-i Zü'l-celāl

Ser-be-ser kaṭ' olsa n'ola **ġark-ı keyde'l-ħā'inin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 66). [ġark-ı keyde'l-ħā'inin,]

ġark-ı tūfān: Fırtınada boġulmak.

Seyl-i eşkümdür cihānde **ġark-ı tūfāndan** murād

Yaşümün evşāfidur bu yidi deryāden ġarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 7). [ġark-ı tūfāndan, -dan]

ġarre: Parlak, gösterişli.

Nice teşbih ideyin gün yüzünü aye Ḥasen

Ya kaşūñ **ġarresini** ġurre-i ġarrāye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 2). [ġarresini, -si, -n, -i]

ġavġā: Kavga, dövüş.

Bunca feryād ü fiġān ü bunca āh ü nāleler

Vaşl-ı dilberdür cihānde bunca **ġavġāden** ġarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [ġavġāden, -den]

ġavvāş: Dalgıç.

İrimez yıllar ile gevher-i maķşūde eli

Olmaz degme kişi baķr-i şafāde **ġavvāş** (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 8). [ġavvāş,]

ġavvās ol-: Dalmak.

Biz şafā baķrine meyħānede **ġavvās olduk**

Başımız elde ayaġ itdük azıtduk izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 3). [ġavvās olduk, -duk]

ġāyet: Çok, pek çok.

Didüm ey meh gün yüzün vaşfın okurdum ħ'ābde

Didi kim **ġāyet** güzeldür ħüsn-i ta'birün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 12). [ġāyet,]

Ey lebi şirîn igen **ġāyetde** tatlu yārsın

Acılık görme cihānde kim şeker ġüftārsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 1). [ġāyetde, -de]

ġayr: Başka bir kimse, başkası.

Kesdüm ümidi **ġayrden** ol bī-vefā için

Derviş odur ki eyleye kaṭ'-ı ta'allukāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 9). [ġayrden, -den]

Dil-i bî-çāreme cānā lebūñ dūrdu şifā besdür
Gerekmez **ğayri** dermānı baña derdūñ devā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 2). [ğayri, -i]

Gözlerüm yaşı gibi çıkdı gözümden dünyā
Yārden **ğayri** görünmez gözüme kimse benüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 12). [ğayri, -i]

ğayret: İçten gelerek çalışma, belli bir şey için çabalama, didinme, çaba, ceht.
Tiğ-i himmet kuşanup bindi se'ādet atına
Geydi **ğayret** zirihin ol şeh-i Cemşid-ķabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 12). [ğayret,]

ğayret-i hūr: Hurileri kıskandıran güzel.
Gül kamer lāle şafaķ reşk-i sevābit ezhār
Hulle-i sebz ile ebķār-ı çemen **ğayret-i hūr** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 18). [ğayret-i hūr,]

ğayret-i hūr ü melek: Melek ve huri görünümlü sevgilinin yaptıkları.
Olalı hüsnnüñ behişt **ğayret-i hūr ü melek**
Kādr ile oldu işigün Ka'besi reşk-i felek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 1). [ğayret-i hūr ü melek,]

ğayri: Başka bir kimse, başkası.
Māh-rüler bize cevri itmege nāz eyleyeler
İdeler **ğayrilerle** mihr ü vefālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 4). [ğayrilerle, -ler, -le]

Baña cevri ü **ğayriye** eyler vefā
Ol şeh-i hūbān elinden el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 7). [ğayriye, -y, -e]

ğazā it-: Savaşmak (İslam dini uğruna kâfirlerle savaşmak).
Hāķ 'ināyet idüben itdi erenler himmet
'İyde gāziler **itdi** yine bir hūb **ğazā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 40). [ğazā itdi, -di]

ğazel: Divan şiirinin en yaygın nazım şekillerinden biri olan gazelin sözlük anlamı, kadınlarla âşıkāne sohbet etmek ve aşk üzerine konuşmaktır. Edebî bir terim olarak gazel, ilk beyti kendi içinde diğer beyitlerinin ikinci mısraları ilk beyitle kafiyeli olan, 4-15 beyit arasında yazılabilen, son beyitte şairin mahlasının bulunduğu ve kafiye şeması aa, xa, xa, xa, xa şeklinde olan nazım biçiminin adıdır.
Gülşende idüñ dün gice Şem'î yine gündüz
Bir taze **ğazel** gül gibi yine yārāne tekellūf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 10). [ğazel,]

Zülfüñ evşāfında Şem'î bir **ğazel** dimiş yine
Tāze sünbüllerle tezyin eylemiş divānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 9). [ğazel,]

Çün ķaddi vaşfin eyledüm ol serv-ķāmetüñ
Añdurisar kıyāmete dek bu **ğazel** beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 6). [ğazel,]

ğāzî: Din uğrunda harbeden, cihadda yaralanmış veya harbetmiş olan kimse.
Āb-ı tiğiyle ķarup yirlere düşmen ķanını
Ğāziler atları ayağına yaķdı hınnā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 42). [ğāziler, -ler]

Hak ‘ināyet idüben itdi erenler himmet
‘İyde **gāziler** itdi yine bir hūb gāzā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 40). [gāziler, -ler]

geç-: Yaşanıp tükenmek, yaşanmak.

Geçdi ‘ömrüm şu gibi eşk-i revānüm çağlar
Acıyup deryālar ağlar hālūme ırmağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 1). [geçdi, -di]

geç-: Çıkmak, oturmak (tahta oturmak bağlamında).

Cām elinde Cem gibi **geçmiş** maḥabbet taḥtına
‘Ālemün sultānidur her bir gedāsı Bursanün (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 7). [geçmiş, -miş]

geç-: Bırakmak, vazgeçmek.

Cihānde Şem’î-yi şūrīde-veş bir rind-i ḳallāşem
Neden geçdümse **geçdüm** geçmezem cām-ı muşaffāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 16). [geçdüm, -dü, -m]

Cihānde Şem’î-yi şūrīde-veş bir rind-i ḳallāşem
Neden geçdümse geçdüm **geçmezem** cām-ı muşaffāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 16). [geçmezem, -mez, -em]

geç-: Bir yerden geçmek, bir yere uğramak.

‘Aceb deryādurur deryā-yi eşk-i çeşmi ‘uşşākuñ
Nesīm-i āhsüz **geçmez** felek fülki bu deryāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 12). [geçmez, -mez]

geç-: Vaktin ilerlemesi.

Ḳıl vefā mir’āt-i ḥüsne virmedin ḥaṭṭuñ keder
Bu şafā ḳalmaz **geçer** şu gibi ‘ömrüm çağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [geçer, -er]

Şem’iyā **geçdi** günün hicrān-ı dünle āh kim
Gün toğup başüñe bir gün görmedün şubḥ-ı vişāl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 13). [geçdi, -di]

geç-: (Delip) geçmek.

Tir-i müjeñ eglenmedi **geçdi** siperümden
Tırmadı güzere eyledi ya’ni cigerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 1). [geçdi, -di]

Gerçi kim benden **geçüpdür** tir-i müjgānün senün
Ölmeyince ey kemān-ebrū ben andan geçmezem (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 3). [geçüpdür, -üp, -dür]

geç-: Geçerli olmak, yürürlükte olmak, hükmü yürütmek.

Bāzār-i gamde **geçmeye** bir fül-i aḥmere
Ol māl-i bī-ḳıyās ile bu genc-i bī-şümār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 15). [geçmeye, -me, -y, -e]

geç-: Belirli zamandan sonra olan.

Ġam ü şādī **geçermiş** çünkü bildük
Bir iki gün ya ağladuk ya güldük (Şem’î Divanı, Beyit 1, Mısra 1). [geçermiş, -er, -miş]

geçin-: Geçinmek, hayatını devam ettirmek, yaşamak.

Zâhid ki mu'tekif **geçinür** bürriyâyile

Gör eblehi ki cennet umar bu riyâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 1). [geçinür, -ür]

Sözinüñ beyti serây oldu kaşâyid şehri

Beg **geçinse** n'ola 'âşık dañi dîvânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 10). [geçinse, -se]

gedâ: Dilenci, yoksul, fakir.

Câm elinde Cem gibi geçmiş maḥabbet taḥtına

'Âlemüñ sultânıdır her bir **gedâsı** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 8). [gedâsı, --sı, -]

Hüsnüñ zekâtı 'âşıkā bir bûse kıl 'atā

Şehden olur **gedâlere** ḥakkā naẓer lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 16). [gedâlere, -ler, -e]

gel-: Gelmek.

Leb-i şekker-şikenüñ medḥ ider ey serv-i revân

Ṭab'-ı Şem'î gibi bir ṭûṭî-i gûyâ mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 10). [gelür, -ür]

Sen gülersin benüm ağladuğuma fûrkat ile

Yohsa ey şûḥ-ı cihân saña temâşâ mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 8). [gelür, -ür]

Çok varurlar ser-i küyüñe senüñ bî-ser ü pâ

Hiç benüm bigi varur bî-ser ü bî-pâ mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 6). [gelür, -ür]

Gülşen-i bâğ-ı leṭâfetde kadüñ bigi dañi

Râstî luṭf ile bir serv-i dilârâ mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 4). [gelür, -ür]

Gülşen-i ḥüsne ruḥüñ tek gül-i zibâ mı **gelür**

Yâ aña bencileyin bülbül-i gûyâ mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 2). [gelür, -ür]

Gülşen-i ḥüsne ruḥüñ tek gül-i zibâ mı **gelür**

Yâ aña bencileyin bülbül-i gûyâ mı **gelür** (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 1). [gelür, -ür]

Geldügince sineme bir laḥze ârâm eylemez

Tîr-i ğamzeñ ey kemân-ebrü iğen nâzûk geçer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 7). [geldügince, -düg, -ince]

N'ola ger yoğ ise mescidde bizüm rağbetümüz

Gele meyḥâneye zâhid göresin ḥürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 2). [gele, -e]

Benüm rûḥ-ı revânüm sineye **gel**

Bilürsin çünki cân olmaz bedensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 9). [gel,]

gel: Belirmek, görünmek, ortaya çıkmak.

Bir câm içürdi göñlüme mihrüñ seherde kim

Her zerre **geldi** çeşmüme câm-ı cihân-nümâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 4). [geldi, -di]

Aller geymiş kızıl güller taḥkınımış başına

Kağı gülşenden **gelür** serv-i ḥurâmânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 6). [gelür, -ür]

gel: Ulaşmak, varmak.

‘Acâyib hâleti vardır **gelen** gitmez Sitanbulden

Şanasın bağ-ı cennetdür giren çıkmaz Kâlataden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 13). [gelen, -en]

gel: Ulaşmak, varmak.

Dünyâye çünkü her kişi ‘uryân **gelür** gider

Ey h’âce Şem’î cübbe vü destârı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [gelür, -ür]

Şem’iyâ âhîr seni cevri ile öldürmez dime

Her ne kim dirseñ **gelür** ol gâzme-i gâmmâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 14). [gelür, -ür]

Diñ şüfiye ki şavma‘ayî şüret itmesün

Meydân-ı ‘ışka **gelsün** igen ‘illet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 2). [gelsün, -sün]

gel: "Buyur, haydi gel!" anlamlarında bir temenni, davet ve çağırma sözü.

Gel ey ‘âşıklerüñ nûr-ı şafâsı

Göñüller Ka‘besinüñ Muştâfâsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 1). [gel,]

İgen bön düşme ey şüfi ko fikr-i hûr ü gılmânı

Bu gün **gel** hâtırın hoş gör temâşâ eyle cânânı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 2). [gel,]

Kıyâme **gelse** kaddüñ ey şanevber

Gelür her yañeden Allâhuekber (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 12). [gelür, -ür]

gel-: (Nidâya) Başlamak.

Gel lutf ile efendüm açıl sun güler yüzüñ

Ref‘ it hicâbı ‘arz idüp ey gül-‘izâr ruḥ (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 3). [gel,]

gel gör: Gel gör, hâlîme bak.

Çerḥe girdi mihr ü meh eyler semâ‘ı nüh felek

Zühre el urdı şafâ çengine **gel gör** şöḥbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 24). [gel gör,]

gelüp git-: Gelip gitmek. II Doğup ölmek; bir mevkiye bulunup o makamdan ayrılmak.

Kime cân virdi lebüñ tek kimi itdi güyâ

Gerçi bu bâğa **gelüp gitdi** hezârân gönçe (Şem’î Divanı, Gazel 159, Mısra 12). [gelüp gitdi, -di]

genc: Genç, taze (güzel).

Bulıcaḳ yâri câme-h’âbında

Şanuram uğradum yatur **gence** (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 4). [gence, -e]

genc-i bî-şümâr: Sayısız hazîne.

Bâzâr-i gâmde geçmeye bir fûls-i aḥmere

Ol mâl-i bî-kıyâs ile bu **genc-i bî-şümâr** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 16). [genc-i bî-şümâr,]

genc-i 'ışk: Aşk hazinesi.

Maḳām olmadı **genc-i 'ışka** Şem'ī

Bu gönlüm şehri vîrân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 9). [genc-i 'ışka, -a]

Genc-i 'ışkuñ sırrını açmazdı kimse cān virüp

Yirde ḳalurdı eger Mañşür ber-dār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 7). [genc-i 'ışkuñ, -uñ]

ger: Eğer, şayet.

Başüm üstünde kılıçlar ṭuta **ger** ḡamzelerüñ

Baş virür bu dil-i bî-çäre ḳapüñden gitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 3). [ger,]

Ger vefālar idesin yā ḥo cefā eyleyesin

Şem'î-yi sūḥteye her ne iderseñ yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 9). [ger,]

Şöyle bīmār olmışam efkār-ı çeşm-i yār ile

Cümle 'ālem **ger** ṭabīb olursa itmezler 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 4). [ger,]

N'ola **ger** yoğ ise mescidde bizüm rağbetümüz

Gele meyhāneye zāhid göresin ḥürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 1). [ger,]

Zerrece bilmez lebüñ ḳılca miyānünñ añlamaz

Biñ yararsa **ger** ḳılı diḳḳatle fikr-i mû-şikāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 10). [ger,]

gerçi: Aslına bakılırsa, aslında.

Gerçi kim cānler bulur bezm-i maḥabbetden şafā

'İyd-i vuşlet cāmına ammā hezārān merḥabā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 1). [gerçi,]

Dilā sen deñlü virmez 'ışka şüret

Bu yolda **gerçi** Ferhād oldu üstād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 10). [gerçi,]

Kimse 'ışkuñ kārbanınıñ nişānıñ virmedi

Nāle-i 'uşşāḳden **gerçi** kim olmışdur ceres (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 10). [gerçi,]

gerd-i küdüret: Bulanıklık, gam, tasa tozu.

Şafā ḥurşidi berḳ urdı areden gitdi ebr-i ḡam

Göñüller cāmı şāf oldu yine **gerd-i küdüret**den (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 48). [gerd-i küdüret, -den]

gerd-i melāl: Hüzün, keder tozu.

Aldı ḥurşid-i cihān-tāb ele zerrin cārüb

Sāḥet-i şaḥn-ı çemende ḳomadı **gerd-i melāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 8). [gerd-i melāl,]

gerdine iriş-: Tozuna ulaşmak. II Talihine ulaşmak.

Semend-i çerḡ **gerdine irişmezdi** muḳarrerdür

Anüñçün ehl-i diller luṭfüne cān ile māyıldür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 35). [gerdine irişmezdi, -mez, -di]

gerdün: Dönen, devreden. II Dünya, sema, felek, gökyüzü.

Ne revādūr bu ki devründe senün döne döne

Ṭās ṭās ağuların nūş idevüz **gerdününü** (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 4). [gerdününü, -ünü]

Ey Süleymân-ı zemân kande çeker mür-i za'îf

Ṭağ u ṭaş çekmez iken cevri yükün **gerdününü** (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 6). [gerdününü, -ünü]

gerdün-misāl: Felek gibi.

‘Arşa-i ‘arşa kuruldı ḥaymeler **gerdün-misāl**

Ref‘ olup şan kim felek ‘arz itdi bāğ-ı cenneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 17). [gerdün-misāl,]

gerek: Lazım, gerekli.

Şem'î kişide gevher-i baḥr-i hüner **gerek**

Ol şehriyâr-i ḥüsne ola tā kim âşinā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 9). [gerek,]

Ṭutayın ser-te-ser dünyā benümdür

Gerekmez baña dilbersüz vilāyet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 14). [gerekmez, -mez]

germ eyle-: Hararetlendirmek, coşkunluk, şevk vermek.

Gün gibi **germ eylesün** bezm ehlini peymāneler

Güm güm ötsün na‘ra-i ‘uşşākden ḥum-ḥāneler (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 9). [germ eylesün, -sün]

germ ol-: Hararetlenmek, ısınmak; coşmak, kendinden geçmek.

Çü âteş **germ ola** nerm olur āhen

‘Aceb bilsem n’içün nerm olmaduñ sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 47). [germ ola, -a]

Germ olup mihr itmesün devrinde cānān ile baḥş

Zerredür ol idimez ḥurşid-i raḥşān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 1). [germ olup,]

Yār didārın görüpdür ol şafāden **germ olup**

Cenneti ‘aynüne almaz kaplucāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 5). [germ olup, -up]

Dem-ā-dem **germ olup** ṭāk-ı felekden zer şaçar ḥurşid

N’ola devlet ‘arūsına olursa sāye-bān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [germ olup, -up]

germ ol-: Kızırmak II Pazarlık bağlamına.

Germ olup bāzār-i ḥüsnünde metā‘-ı vaşlūñe

Dil virür cān naḳdini bakmaz anüñ hicrānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 5). [germ olup, -up]

germ-i behār: Baharın sıcaklığı.

‘Aşıkān rā âteş-i cām-ı gül ü **germ-i behār**

Zāhid-i bî-süz rā efsürdegi vü erba‘in (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 35). [germ-i behār,]

germiyyet: Sıcaklık, hararet. II Coşkunluk.

Şevk ile döndi felek mænend-i fânûs-ı hâyâl
Eyledi pervâne mâhî şem‘inüñ **germiyyeti** (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 52). [germiyyeti, -i]

Cemâlün şem‘inüñ **germiyyeti** var
Beni yakmağa beñzer niyyeti var (Şem‘î Divanı, Gazel 47, Mısra 1). [germiyyeti, -i]

geşt id-: Dolaşmak, gezmek.

Ŧonanmış idi zînet ile nev ‘arûs-vâr

Geşt ider idi her kişı yâriyle her ʔaref (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 18). [geşt ider, -er]

getür-: (Bir yere) Bir kimse veya şeyle birlikte gelmek, gelirken o kimse veya şey yanında olmak.

Hayâ vü şıdk u ‘adl ile çeküp Hayder-şıfat tîği

Getürdüñ yirine himmetle nām-ı Āl-i ‘Osmānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 48). [getürdüñ, -dü, -ñ]

Göz göre kan içüp yine tezvîr eyledi

La‘lün **getürdi** kanımuza ey nigâr haʔ (Şem‘î Divanı, Gazel 89, Mısra 4). [getürdi, -di]

La‘lden mîve **getürmiş** serv-i sîmînler biter

Hâki cevher rûh-perverdür hevâsı Bursanüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [getürmiş, -miş]

gevher: Cevher, mücevher.

Üstüne **gevher** şaçar mâh-i sipîhr-i salţanet

Hâk-i pâyüne se‘âdet mihrî zer-efşân ola (Şem‘î Divanı, Gazel 4, Mısra 3). [gevher,]

Bunca **gevherlerle** deryâ kaʔre gelmez ‘aynûme

Bunca dürlere felek çeşm-i cihân-bînden çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 11). [gevherlerle, -ler, -le]

Mâcerâ-yi ğam bilindi giryesinden ‘âşıkun

Şâhid ol ma‘niye sîmâsındaki **gevher** yiter (Şem‘î Divanı, Gazel 69, Mısra 8). [gevher,]

gevher saç-: İnciler saçmak.

Dökilen encüm degüldi şubh-dem eflâkden

Üstine **gevher saçardı** hûriler cem‘iyyeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 56). [gevher saçardı, -ar, -dı]

gevher-bâr: Gevher yağdıran, cevher yüklü olan.

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî **gevher-bâr**

Feth idüp kaşr-ı zebercedde zümür-rüd revzen (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 21). [gevher-bâr,]

Dıraht-i ‘izz ü temkînün felekde sāye-güsterdür

Zer-efşân mihr-veş desti şehâb-ı luʔfî **gevher-bâr** (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [gevher-bâr,]

Ger hevâyile ola ebr gibi **gevher-bâr**

Zillet anün ki hevâ odi ide yalıncağ (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 97). [gevher-bâr,]

gevher-i bahr-i hüner: Marifet denizinin mücevheri.

Şem‘î kişide **gevher-i baħr-i hüner** gerek
Ol şehriy r-i hüsne ola t  kim  şin  ( em‘  Divanı, Gazel 10, Mısra 9). [gevher-i baħr-i h ner,]

gevher-i e k: ( şıġın) inci gibi g zya ları.
Gevher-i e k m ned r kim itmeyem anı ni  r
Ayaġu   praġına c nler fid d r Mu  af  ( em‘  Divanı, Gazel 2, Mısra 5). [gevher-i e k m, --i- m]

gevher-i ma   d: I. Maksadın cevheri. II. Ula ılmak istenenin en kıymetlisi.
 rimez yıllar ile **gevher-i ma   de** eli
Olmaz degme ki i baħr-i  af de ġavv   ( em‘  Divanı, Gazel 85, Mısra 7). [gevher-i ma   de, -e]

gevher-i  ebnem: Çiy tanesi cevheri.
Eyledi   hid-i gül bülbüle ‘arz-ı did r
Gevher-i  ebnem olup ‘aks-i  afa la yığıt ( em‘  Divanı, Kaside 7, Mısra 24). [gevher-i  ebnem,]

gey: Giymek, takmak.
 fit b m  em‘ -ve  ya d   cih n  ser-te-ser
Altun   k fle **geyüp** gün gibi n renc   ab  ( em‘  Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [geyüp, - p]

Gün gibi altun benekli   m n ler **geyüp**
Seyr ider yıldızar ile m h-i t b n m benüm ( em‘  Divanı, Gazel 114, Mısra 3). [geyüp, - p]

Aller **geymiş** kızıl güller  akınm   başına
 anġı gülşenden gelür serv-i h r m n m benüm ( em‘  Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [geymiş, -miş]

   ine r z    eb yüz sürmeyeydi mihr   m h
 il‘at-i zerr n **geyüp** bulmazlar idi rif‘ati ( em‘  Divanı, Kaside 6, Mısra 68). [geyüp, - p]

gez: Bir yerde dolaşmak, yürümek, gezinmek.

Uyup her serv-reft re ne ister bilmezem  em‘ 
Düşüp k y-i  ar b te **gezer** meyh ne meyh ne ( em‘  Divanı, Gazel 143, Mısra 14). [gezer, -er]

Gezer  u gibi bir dem yok  ar n
Arar her g  ede sen g l-‘iz r  ( em‘  Divanı, Mesnevi 1, Mısra 23). [gezer, -er]

Nes m-i  ub     fte **gezer**  aġlarda ser-gerd n
Hev -yi zülf-i dilberle del rm   b - ar r olmuş ( em‘  Divanı, Gazel 83, Mısra 7). [gezer, -er]

D lbend  n  n z ile z rif ne  ararsın
Meyd n-ı ma abbetde **gezüp** ‘a    ararsın ( em‘  Divanı, Gazel 137, Mısra 2). [gezüp, - p]

gezend it-: Zarar vermek, kötülük yapmak.
Y ri mey n     l ‘a l ile c ne
Nice bir hecr zehriyle **gezend it** ( em‘  Divanı, Gazel 18, Mısra 12). [gezend it,]

gibi: Benzetme ve örnek ifade eder.

Ney **gibi** bağırın delüp yillerle nālān olmayan

Bezm-i ğamde ‘āşıkūñ āhın şanur bād-ı hevā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [gibi,]

Gül **gibi** nāzüksin ey serv-i ser-efrāzüm benüm

Qorqaram kār itmesün āh-i seĥergāhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 3). [gibi,]

Ayağıñ toprağını cānā göreliden gözlerüm

Hāk bilür dünyā **gibi** çıkdı gözümden tütüyā (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [gibi,]

Behār eyyāmdur gül **gibi** ĥand it

Niçe bir nār-ı ğamde cān sipend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [gibi,]

Āyet-i ĥüsnüñ **gibi** rüşen delilüm var iken

Şem’iyem kimdür iden yanümde bürhān ile baĥş (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 13). [gibi,]

Mīve-i cennet **gibi** cāne ğidā-yi rūĥdur

Büse-i la’lūñ ider meclisde yārān ile baĥş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 5). [gibi,]

Tāc-ı zerrīn-i se’ādet ister iseñ Şem’iyā

Ŧut gözüñ nerges **gibi** kendüñde dāyim gözüñ aç (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [gibi,]

İncinürmiş işidüp feryādümi bülbül **gibi**

Bağırı taşdandur velikin gül **gibi** nāzük-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [gibi,]

İncinürmiş işidüp feryādümi bülbül **gibi**

Bağırı taşdandur velikin gül **gibi** nāzük-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [gibi,]

Qavl-i ‘iside bāde oldu ĥelāl

Var lebüñ nuklı **gibi** nakl-i şaĥīĥ (Şem’î Divanı, Gazel 26, Mısra 12). [gibi,]

giç-: (Delip) geçmek.

Hāzer kıl ey melek kim āsümānden

Giçer ‘āşıklerüñ tır-i dü’āsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 10). [giçer, -er]

gice: Gece.

Olsun hemişe **gicelerüñ** Qadr ile Berāt

Eyyām-ı devletüñ kamu nevrüz ü ‘ıyd ola (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 3). [gicelerüñ, -ler, -üñ]

Nice fark eyleyelüm biz **giceden** gündüzümüz

Māh-rüler aresinde yoğ imiş yılduzumuz (Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 1). [giceden, -den]

H’āb-ı ğafletden uyanmaz Şem’iyā baĥtūñ senüñ

Giceler tā şubĥ olınca gerçi kim bīdārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 10). [giceler, -ler]

Oķır Şem’î **giceler** şubĥe dek şevķ-ı cemālūñle

Dilinde āyet-i ve’n-nūr ezberdür Ĥasen Bālī (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 9). [giceler, -ler]

Gül yüzüñçün **giceler** şubhe degin zâr ü nizâr
Cân virür gülşen-i kûyüñde benüm bigi hezâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 1). [giceler, -ler]

gice gündüz: Aralıksız, sürekli, her zaman.

Gice gündüz dimeyüp kaç'-ı menâzil itdi
Tayy idüp kevn ü mekânı nitekim bād-ı şabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 19). [gice gündüz,]

Gice gündüz dü'ā eyler dil ü cān ile mü'minler
Cihān tırduqça ol şāhüñ tura devletlü dīvānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 61). [gice gündüz,]

giceden gündüzümüz ol-: Gece gündüz olmak. II Olumsuz bir durumun olumluya dönmesi.

Gün yüzüñ üzre göreliden şeb-i zülf-i siyehüñ
Kimse fark itmez **olupdur giceden gündüzümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 4). [giceden gündüzümüz olupdur, -up, -dur]

gid-: Dünyadan gitmek, ölmek.

Dünyāye çünki her kişi 'uryān gelür **gider**
Ey h'āce Şem'î cübbe vü destārı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [gider, -er]

gid-: Gitmek, varmak.

Zāhidā niçeye dek mescid öñinde turalum
Mesken olmaz **gidelüm** 'āşika meyhāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 6). [gidelüm, -elü, -m]

gīdā: Hayat kaynağı, kuvvet ve güç veren şey, besleyici unsur.

Rūha **gīdā** vü qalbe şafā cisme cān olur
Şirīn lebūñ gibi olıcağ olsa her lezīz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [gīdā,]

Sākiyā la'l-i lebūñle içelüm cām-ı şabūh
Birisi cāne **gīdādur** birisi rāhet-i rūh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [gīdādur, -dur]

Bu gün ehl-i şafā bezmi **gīdāsı** rūh-perverdür
Hayālūñ her kişinüñ n'ola çeşminde revān olsa (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 69). [gīdāsı, -sı]

gīdā-yi rūh: Ruhun gıdası.

Hüsnüñ güliyle kand-i lebūñdür **gīdā-yi rūh**
Cennet güliyle olsa olur gül-şeker lezīz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 11). [gīdā-yi rūh,]

Bir söz ki cānden ola olurmuş **gīdā-yi rūh**
Senden gelen haber gibi olmaz haber lezīz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 9). [gīdā-yi rūh,]

gīdā-yi rūh: Ruhun gıdası.

Mīve-i cennet gibi cāne **gīdā-yi rūhdur**
Būse-i la'lūñ ider meclisde yārān ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 5). [gīdā-yi rūhdur, -dur]

gide gide: Gittikçe, giderek.

Ey Şem‘î yûri sâlik-i ‘ışk ol gice gündüz
Kim **gide gide** menzil-i maşşûde irersin (Şem‘î Divanı, Gazel 137, Mısra 10). [gide gide,]

gılâf: Kılıf, kın.

Tiğ-i kahrûn eylese hısmûn **gılâfından** zühûr
Cehd idüp efsâd-ı dîn itmezdi kavm-i müfsidîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 81). [gılâfından, -ı, -n, -dan]

gînâ vir-: Zenginlik ve varlık vermek. II İhyâ etmek; lutuf ve ihsâna mazhar etmek.

Dü cihân varluğunu hıbbeye almaz Şem‘î
Bir **gînâ virdi** Hudâ dünyede ‘ayyâşlere (Şem‘î Divanı, Gazel 155, Mısra 10). [gînâ virdi, -di]

gir-: Girmek, içeri girmek.

‘Acâyib hâleti vardur gelen gitmez Sitanbulden
Şanasın bağ-ı cennetdür **giren** çıkmaz Kâlataden (Şem‘î Divanı, Gazel 123, Mısra 14). [giren, -en]

Meyi ma‘şûk ile nûş eylemeyen dünyâde
Zâhidâ cennete **girmez** dir imiş pîr-i muğân (Şem‘î Divanı, Gazel 136, Mısra 12). [girmez, -mez]

Şamu güzellerün güzelüm pâdişâhısın
Gir nâz ile şalın bu güzelliük serâyine (Şem‘î Divanı, Gazel 160, Mısra 6). [gir,]

gir-: (Aynada) görünmek.

Nâzüklüğün görüñ ki muķâbil olur diyü
Bir şûret ile âyeneye ol şanem **girür** (Şem‘î Divanı, Gazel 52, Mısra 10). [girür, -ür]

gir-: Duymak. II Anlamak.

Ol kadar yüksek uçar ‘aql-ı hü mâ-pervâz kim
Güşine **girmez** şadâ-yi şeh-per-i Rühü’l-emîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 112). [girmez, -mez]

girdâb-ı baħr-i ‘ışk: Aşk denizinin girdabı.

Çarķ itdi döne döne gözüüm zevraķın yaşıüm
Girdâb-ı baħr-i ‘ışka düşen bulmadı necât (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 4). [girdâb-ı baħr-i ‘ışka, -a]

girdâb-ı miħnet: Sıkıntı girdabı.

Hidâyet kevkebi toğdı yine bürc-i ‘inâyetden
Felek fülki ħalâş itdi bizi **girdâb-ı miħnetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 2). [girdâb-ı miħnetden, -den]

gird-bâliş: Yuvarlak yastık.

Felek taħt u güneş altın benekli **gird-bâlişdür**
Aña bu mesned-i ‘âlî virilmiş ‘arş-ı rifâtden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 27). [gird-bâlişdür, -dür]

giriťâr: Tutulmuş, yakalanmış, tutkun, müptelâ.

Her bir kılında zülfi hisâbınca bende var
İnşâf idüñ ki bunca **gışıftârı** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 4). [gışıftârı, -ı]

gışıh: Düşüm.

Ğamzeñ açar göñüldeki zülfüñ **gışıhlerin**
Oldur cihânde var ise hâllâl-i müşkilât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 7). [gışıhlerin, -ler, -in]

ğıriv tut-: Bağırmaq, feryat etmek.

Tutdı ğıriv 'âlemi ol meh-likâ için
Âh ü fiğân u nâleyile töldi her diyâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 33). [ğıriv tutdı, -dı]

giryân ol-: Ağlamak.

Nitekim gülzâr-i hüsnüñ gülleri hândân ola
Gül gibi gül sen begüm bülbüllerüñ **giryân ola** (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 2). [giryân ola, -a]

Benem ol bülbül-i güyâ gibi **giryân olmış**
Sensin ol bir gül-i zibâ gibi hândân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 1). [giryân olmış, -mış]

gırye: Ağlama, gözyaşı.

Mâcerâ-yi ğam bilindi **gıryesinden** 'âşıkun
Şâhid ol ma'niye simâsındaki gevher yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 7). [gıryesinden, -si, -n, -den]

git: Ayrılmak, uzaklaşmak.

Başüm üstünde kılıçlar tuta ger ğamzelerüñ
Baş virür bu dil-i bî-çäre kapıñden **gitmez** (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 4). [gitmez, -mez]

Şevkı göñlüñden dilüñden **gitmesün** bu söz müdâm
Şâd ol ki **gitdi** ğam irişüp luţf-ı bî-şümâr
Faḥr-i mülük Ḥazret-i Aḥmed Beg ol k'anüñ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 29). [gitdi, -di]

Bulanmadın tırılmadı **gitdi** gözüm yaşı
Bilmedi kimse hâli nedür mâcerâsı ne (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 9). [gitdi, -di]

gög: Gökyüzü, sema.

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme
Cân **gögidür** yiri sen mâh-i hilâl-ebrünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 10). [gögidür, -i, -dür]

gögsin döğ-: Hayıflanmak, yazıklanmak.

Gögsin döğerdi şevk ile cân perde-sâz olup
Dil inler idi derd ile güyâ rebâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 5). [gögsin döğerdi, -er, -di]

gögsin geçür-: Üzüntülü bir şekilde soluk almak, içini çekmek.

Ḥasret-i Şîrîn ile Ferhâd bir âh itdi kim
Yakdı bağrın lâleler **gögsin geçürdi** tağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 8). [gögsin geçürdi, -di]

gögsini aç-: Göğsünü açmak, koynunu göstermek.

Yüregi olan **açar gögsini** mănend-i siper

Her kimün cevheri var tiğ gibi buldı şafâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 43). [gögsini açar, -ar]

gök: Gökyüzü, sema.

İzin tozına şalsa zülfün hümâsı sâye

Her zerre ta'n ideydi gün gibi **gökde** aye (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 2). [gökde, -de]

Ey cemâlün âfitâbı mazher-i nûr-ı Hudâ

Oldı nâzil gün yüzün vaşında **gökden** ve'd-đuḥâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 2). [gökden, -den]

Bâd-ı âhüm **gökde** egmişdür nihâl-i Sidreyi

Bilmezem yâ Reb n'îçün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 5). [gökde, -de]

Yirde **gökde** mişli yok bir âfitâbüm var benüm

Ey felek ya'nî senün de mäh-i tâbânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 15). [gökde, -de]

Yâr işiginde bizi ednâ görürsin zâhidâ

Bir melek-ruḥsâr ile **göklere** seyrânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 10). [göklere, -ler, -de]

Görinen **gökde** hilâl ile sitâre şanmañ

Göz diküp çerḫ-i felek kaçdine açdum çengâl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 3). [gökde, -de]

Leşker-i eşkümlle bahtüm gördi ceng itmek diler

Şem'iyâ **gökde** sitârem çekdi âhümnden 'alem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 16). [gökde, -de]

gökçek: Güzel, şîrin, hoş, latif. II Sevgili.

Dirligi **gökçek** olur ḥâne-i 'işretde müdâm

Sâkiyâ her kime kim duḫter-i rez ola ḥelâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 39). [gökçek, -de]

gökden in-: Gökten inmek; Allah tarafından gönderilmek.

Şemse-i zerrini gündür tavḫ-ı sîmîni hilâl

Gökden inmişdür aña gūyâ bu devlet ḫil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 4). [gökden inmişdür, -miş, -dür]

göklere boyan-: Feryat ve figanın göklere kaplayacak kadar çok olması.

Göklere boyandı göklere düd-ı siyâh ile

'Âşıklerüne zülf ü ruḫün gün mi gösterür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 3). [göklere boyandı, -dı]

göklere çık-: Çok yükselmek, çok şiddetli olmak.

Uydurup çengine Zühre okur eş'ârımuza

Gün yüzün vaşfi ile **göklere çıktı** sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 8). [göklere çıktı, -dı]

göklere çık-: Pek çok övmek.

Uydurup çengine Zühre okur eş'ârımuza

Gün yüzün vaşfi ideli **göklere çıktı** sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 12). [göklere çıktı, -dı]

göklere şavur-: Gökyüzüne savurmak.

Āteş-i āh yakup **göklere şavurdu** külüm

Yār yolında bizüm görmedi kimse tozumuz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 9). [göklere şavurdu, -dı]

gölge: Işığın geçmesine engel olan bir cismin ışıklı yer üzerinde meydana getirdiği karartı, sâye.

Şaķınurken āfitābüm kendü **gölgemden** seni

Bilmezem n'eyler diye ağıār-i bed-ḥ'āhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 5). [gölgemden, -m, -den]

gölgesi düş-: Üzerinde bir cismin karartısı görünmek. II Sevgilinin aşğın üzerinde bıraktığı etki.

Şan hümādūr ki **düşer gölgesi** ḥurşid üzre

Şalıcaķ zülf-i ruḥūñ gün yüzüne sâye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 7). [gölgesi düşer, -er]

ğonce: Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek.

Gül yüzünle dehenün vaşf idicek bād-ı şabā

Ṭaralup **ğonce** gibi gül yakasın čak eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 12). [ğonce,]

Dehānūñ gibi bir **ğonce** bulunmaz bağ-ı ḥüsn içre

Cemālūñ gibi 'ālemd e senūñ bir gül-'izār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 5). [ğonce,]

Nitekim bülbül ide ğonceye biñ dürlü niyāz

Nitekim **ğonce** ide bülbüle şad ğunc ü delāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 6). [ğonce,]

Sen **ğonce** gibi gāh kızıl gāh yeşil gey

Üftādelerūñ berg-i ḥazān gibi şararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 3). [ğonce,]

N'ola mektüb-ı maḥabbetde olursa māhler

Ṭolıdur **ğonce** gibi koynı ter sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 8). [ğonce,]

Kime cān virdi lebūñ tek kimi itdi gūyā

Gerçi bu bāğa gelüp gitdi hezārān **ğonce** (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 12). [ğonce,]

Taḥt-ı pīrūze geçer efser-i la'līn urınup

Yaraşur olsa çemen Mısrına sulṭān **ğonce** (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 10). [ğonce,]

ğonce: Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış çiçek. II Sevgilinin ağzı.

Gülşen-i bağ-ı cemālūñ sevdi gönüm bülbülü

Bir lebi **ğonce** yüzi gül gözleri bādāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 10). [ğonce,]

Nitekim bülbül ide **ğonceye** biñ dürlü niyāz

Nitekim ğonce ide bülbüle şad ğunc ü delāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 89). [ğonceye, -y, -e]

Anūñçün jālelerden **ğonceler** dil-teng olup terdür

İşitmiş ḥāl-i 'anber-bārūñ öykündüĝin 'üduñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 19). [ğonceler, -ler]

Nażiri yok başiretde bu gün serdār-ı serverdür

Açılmış nāz ile **ğonce** nesīm-i şubḥ dellāl (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 24). [ğonce,]

Ciger h n eyleyüp  an a lar iken h r-ı hicr nde
Tebessüm eyledi ** once** sevindi bülbülü c n  (* em'  Divanı, Kaside 15, Mısra 18*). [* once,]*

Ser- -ser berg ile   yle  onandı   meti serv  
D r-i şebnemle her ** once** yazar yığıt-ı  and n  (* em'  Divanı, Kaside 15, Mısra 20*). [* once,]*

 once: *Yaprakları henüz açılmamış veya az açılmış   ek. II Sevgili.*
G l güldüğince olur idi  andel b z r
N z itdüğince bülbüle ebkar  ** oncen   ** (* em'  Divanı, Kaside 9, Mısra 14*). [* oncen   , -n  ]*

 once lebi: *Gonca dudaklı (sevgili).*
Yüregüm ağzuma gelür işidüp ** once lebi**
Söylese n z ile bülbül gibi  v z  güzel (* em'  Divanı, Gazel 109, Mısra 9*). [* once lebi, -i]*

 once-dehen: *Gonca ağızlı, ağzı küçük ve güzel olan.*
Görmedük geçdi  ay l ile cih nde günümüz
 pmege  u ma a bir ** once-dehen** m y miy n (* em'  Divanı, Gazel 136, Mısra 6*). [* once-dehen,]*

Cevri  o  eyle başa  am degül ey ** once-dehen**
Bu imiş na n   asemn daki  ismet b    (* em'  Divanı, Gazel 190, Mısra 5*). [* once-dehen,]*

 onceh : *Goncalar.*
Ez ber y  zinet-i g  -ı  ar s-ı g lsit n
 onceh  la' -i Beda   n y sem n dürr-ı sem n (* em'  Divanı, Kaside 13, Mısra 16*). [* onceh ,]*

 once-i  and ne: *Açılmış g l.*
G le bak a yüzüne g l gibi güçlü açılır
Ne m ferri  ola ol ** once-i  and ne** bedel (* em'  Divanı, Gazel 111, Mısra 4*). [* once-i  and ne, -e]*

 once-i  and n: *Açılmış g l.*
G l  en-i   sne gelür yüz lev has n b li gibi
Gelmeye bir yüzi g l ** once-i  and n ** güzel (* em'  Divanı, Gazel 108, Mısra 12*). [* once-i  and n , -ı]*

 once-i zanbak: *Zambak tomurcuğu.*
Nitekim ehl-i  af  bezmini c m-ı gül-n r
 once-i zanbak uyar a n'ola  em' -i k f r (* em'  Divanı, Kaside 7, Mısra 30*). [* once-i zanbak,]*

 er  -ı bezm-i nevr z  yak r gülşende her nerges
Uyar a ** once-i zanbak** ne var  em' -i  ebist n  (* em'  Divanı, Kaside 15, Mısra 22*). [* once-i zanbak,]*

 once-leb: *Gonca dudaklı (sevgili).*
Teng ider ölümi bir ** once-leb  ** fikriyile
Bize eyv n-ı felek zerre  adar virmedi k   (* em'  Divanı, Gazel 29, Mısra 7*). [* once-leb  , -  ]*

Şubh-dem ol **gonce-leb** açmağa gönlin gül gibi
Gün gibi toğdı şehir bu maṭla^c-ı ğarrā hemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 31). [gonce-leb,]

Cân bağışlar **gonce-leb** gül yüzlü dilber sevmedün
Zâhidâ ya'nî senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 5). [gonce-leb,]

Güzellük gülsitânında nigârüm **gonce-leb** olmuş
Cemâli gül gibi gülmiş açılmış lâlezâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 3). [gonce-leb,]

gonce-veş: Gonca gibi.

Ey gönül dil-teng olup kan yutma her dem **gonce-veş**
Gül gibi gönülün açılun lâl-veş nûş it şerâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 3). [gonce-veş,]

Yâr bakmaz yüzine derd ile bîñ kan ağlasun
Gonce-veş tıdurmayan dürr ile mercân koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 4). [gonce-veş,]

Yanupdur lâl-veş gibi cân ü dil nâr-ı mezelletde
Tıdudur **gonce-veş** kan ile bağrüm hâr-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 54). [gonce-veş,]

Anı kim eylemeye mihr-i 'inâyet bîdâr
Gonce-veş bağrüm kan eyledi gülzâr-i cihân (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 102). [gonce-veş,]

gönder-: Belli bir yere, belli bir işi yapmak üzere gitmesini sağlamak.

Kimi **göndersem** gerekdür yâr işigine müdâm
Yıl gibi ırmaz yiler bir hoş levendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 5). [göndersem, -se, -m]

gönderi çık-: Uğurlamak, teşyi etmek.

Gönderi çıkdı bile bende vü şehri vü ğarîb
Seni ısmarladuk Allâha didi bây ü gedâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [gönderi çık, -dı]

göñlekden geç-: Evlat olarak kabul etmek, evlat edinmek.

Rûze-i hecründe 'ıyd-i vaşl için oldum hilâl
Geçmedüm göñlekden ey meh gerçi kim oldum hayâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 2). [göñlekden geçmedüm, -den-me, -dü, -m]

göñli açıl-: Rahatlamak, ferahlamak.

Behâr olur **açılur** her kişinün gül gibi **göñli**
Yağar cân içre her meclis çerâğ bezm-i cennetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 43). [göñli açılur, -ur]

göñlin aç-: Neşelenmek, ferahlamak, rahatlamak.

Qullarıdır ki ayağ üzre ırmaz serv ü çenâr
Gül gibi **göñlin açarsa** demidür gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 46). [göñlin açarsa, -ar, -sa]

göñlini yaz-: Gönül almak, gönlünü hoş etmek, eğlendirmek.

Oğuyup bir perinün **göñlini yazdı** hûbler
Şan Süleymân devridür oldı periler da'veti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 15). [göñlini yazdı, -dı]

gönlüm al-: Gönlü fethetmek; hoşnut etmek, sevindirmek.

Aldı gönlüm dōstlar bir dil-rübāsı Bursanūñ

Kūyi cennet kendūzi hūrī-liķāsı Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 1). [gönlüm aldı, -dı]

gönlüm düş-: Aşık olmak, tutulmak.

Düşdi gönlüm ‘ākıbet ğamzeñ ucından hānçere

N'eylesün bī-çāre kim kahr ile geçdi cānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 9). [gönlüm düşdi, -di]

gönlüm yap-: Hoşa giden davranışlarla veya sözle birinin kurgunluğunu gidermek.

Bir cefā taşıyile niçe **yapılsun gönlüm**

Çü meşeldür yalıñüz taş ile divār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 3). [gönlüm yapılsun, -ıl, -sun]

gönlümi aç-: Ferahlık vermek, sıkıntısını giderip neşelendirmek, içini açmak.

Hıdmete tursun şūrāhī şem'-i bezm-ārā gibi

Nesne **açmaz gönlümi** cām-ı mey-i şahbā gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 24). [gönlümi açmaz, -maz]

gönlümi al-: Birinin gönlünü almak kalbi kırılmış, üzgün birini sevindirmek, hoşnut etmek. II Aşık etmek.

Aldı biñ şiveyile **gönlümi** bir nāzı güzel

Fitne-i devr-i kâmer ğamze-i ğammāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 1). [gönlümi aldı, -dı]

gönlümi sı-: Gönül kırmak.

Yıkduñ cefā taşıyla **sıduñ gönlümi** benim

Luţfüñle al elüñe yin'ey şāh-i dil-nevāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 17). [gönlümi sıduñ, -du, -ñ]

gönlümün şehri: Gönül şehri. II. Aşığın gönlü.

Mihr ü meh gibi yakarlar birbirinden çerāğ

Gönlümün şehri töludur gün gibi meh-pāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 6). [gönlümün şehri,]

gönlüñe ğubār gel-: Kederlenmek, üzülmek, gönlü kırılmak.

Hālını ‘arz ide ben hākūñ eger bād-ı şabā

Gelmesün gönlüñe billāh şaķın ey şāh **ğubār** (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 4). [gönlüñe ğubār gelmesün, -me, -sün]

gönlüni bağla-: Sevgi ile bağlanmak.

Ėareler geysün bulıtlar gibi dāyim ağlasun

Her kişı kim **gönlüni** sünbüllerüñe **bağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 8). [gönlüni bağlar, -r]

gönlüñi düşür-: Gönlünü düşürmek, aşık olmak.

Fikr it cemālī ķo gül-i ğülzār-i cenneti

Şüfī **düşürme gönlüñi** hāşāķden ğötür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 10). [gönlüñi düşürme, -me]

göñül: "Ey gönül!" anlamlarında bir ifade.

Germ olursun ey **göñül** gün yüzlü cânânüñ mi var
Şubh olunca sinede bir mâh-i tâbânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 1). [göñül,]

göñül: İnsanın duygularını taşıyan iç alemi.

Şem'-i ruhûñle oldı **göñül** câmı pür-sürür
Cân bezmi câm-ı la'lüñ ile oldı pür-şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 7). [göñül,]

Göñül havf eyleme yârüñ varup ağıyâre yâr olmaz
Bu rüşendür ki 'âlemd e hümmâ zâğa şikâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [göñül,]

Uşanmaz sihr-i çeşminden **göñül** zülfinde sen yârüñ
Ne ğam kim Tûr-ı Mûsâdür anüñ her târı mâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 3). [göñül,]

Göñül bu râh-i 'ışk içre ne kıtsuz tâli'üñ vardur
Ĝam-ı dilberden özge hiç kimse saña yâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 7). [göñül,]

Naqd-i eşk ile **göñül** degmeye olma yoldaş
'ışk yolında şaķın bir pula olur biñ baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 1). [göñül,]

Cehd idüp câm-ı maħabbetle **göñül** mest olıgôr
Ĝam-ı dünyâ-yi deniden idegôr cânı ħalâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 3). [göñül,]

Sen revân olup **göñül** ardüñce olduĝı revân
Ey perî-peyker melek ruh-ı revânümdür ĝarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 3). [göñül,]

göñül vir-: Bütün varlığı ile bağlanmak, gönül bağlamak.

Şular kim şun'-ı Hâliķdür **göñül virür** aña 'uşşâķ
Şorarsañ cümle 'âşıklar severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 3). [göñül virür, -ür]

göñüller ka'besi: Gönülün Ka'besi.

Cihân säyeñde âsüde **göñüller Ka'besi** pür-nür
Tolupdur pertev-i nûruñ ile ey zıll-i Yezdânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 51). [göñüller ka'besi,]

Gel ey 'âşıklerüñ nûr-ı şafâsı

Göñüller Ka'besinüñ Muştafâsı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 8). [göñüller ka'besinüñ, -nüñ]

göñüller tahtı: Gönüller tahtı. II Âşıkların gönülleri.

Kemend-i ķahr ile itdüñ cihân ser-leşkerin bende
Seĝâ vü lutf ile olduñ **göñüller tahtınüñ** ħânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 50). [göñüller tahtınüñ, -nüñ]

gör-: Görmek.

Naqd-i cân almak dilersin göñlümün za'fın **görüp**
Kaņı zâlimdür alan bir şehr-i vîrândan ħarâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 7). [görüp, -üp]

Sinemün daĝını meyl itdi **görüp** ol yüzi gül
Meyl olur güller ile zeyn olıcaķ her ķurı şâĝ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [görüp, -üp]

Dāl oldu ‘ışk derdine zīrā ki **görmedük**
Ḳaddūñ yolında toḡru elif gibi hīç eḥād (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 5). [görmedük, -me, -dü, -k]

Bezenmiş bezm-i ḥüsnüñ cām elüñde
Süre **gör** sākiyā devrān senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 6). [gör,]

Zāhid ki zühd ü şavm ile perhīze ṭayanur
Bî-çāre **gör** ki ḥālet-i ‘ışkı yenür şanur (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [gör,]

Vā ḥasretā ki **görmezem** ol gül-‘izārümi
Ḥün-ı cigerle dīdelerüm ḳāne boyanur (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 7). [görmezem, -mez, -em]

Şem’î cemālî vaşfını **görince** ol nigār
Taḥsīnler itdi didi ne rüşen maḳālî var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 13). [görince, -ince]

Görinen encüm degül ey māh-rū kevn ü mekân
Āteş-i āh-i dil-i Şem’îden oldu pür-şerer (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 17). [görinen, -i, -n, -en]

Āteş-i āh yakup göklere şavurdı külüm
Yār yolında bizüm **görmedi** kimse tozumuz (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 10). [görmedi, -me, -di]

İncinme **gördüğümce** seni eylesen niyāz
Cānā cefāyı artuḡ idersin vefāyı az (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 1). [gördüğümce, -düg, -üm, -ce]

Kimüñ āhına meyl itmiş gözi yaşın **görüp** yā Reb
Benüm serv-i ḥurāmānüm kime varup kinār olmış (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 9). [görüp, -üp]

Pehlevānler başmaḡa kimdür bu gün hengāme-gīr
Görelüm gel sākiyā baş ḳo ayak meydāne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 4). [görelüm, -elüm]

Ḳan içüp ayak götürmek nice olur **göresin**
Zāhidā başüñde devlet var ise meyḥāne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 5). [göresin, -e, -sin]

gör-: Bir şeye tanık olmak.

Gün yüzüñ **gördükce** ey meh-rū gözümden yaş çıkar
Āteş-i sūz-ı derünümden göge āteş çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 1). [gördükce, -dükce]

gör: Gözle ve ışıq yardımı ile bir nesne veya kimsenin varlığını algılamak, hissetmek.

Dil **gördi** dāl-i zülfiyile ağzı mīmīni
Didi ki bundan olur olursa baña meded (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 3). [gördi, -di]

Mihr-i ruḥüñ ne cāne ki cānā şafā virür
Her ḳānde baḡsa gün yüzünüñ pertevin **görür** (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 2). [görür, -ür]

gör-: Belirmek, ortaya çıkmak.

Müşebbek micmer-i bezm-i belādur Şem’iyā cismüñ
Duḡān-ı āteş-i dildür **görinen** müylar tende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 10). [görinen, -i, -n, -en]

göre: Açısından, düşüncesince; nazaran, kıyasla.

Bilmedi n'eydügin iksir-i hayât-ı ebedî

Ayağın toprağın ol kim **göre** dünyâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 6). [göre,]

göreliden: Gördüğünden bu yana, gördüğü zamandan beri.

Gün yüzün üzre **göreliden** şeb-i zülf-i siyehüñ

Kimse fark itmez olupdur giceden gündüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 3). [göreliden,]

görelî: Gördüğünden beri.

Görelî ey meh cemâlün âfitâbın bî-sehâb

Şu gibi şeydâ olup zencîre düşdi âfitâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 1). [görelî,]

Görelî serv-i ser-efrâzüñi ey gülün-i nâz

Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü Tûbî vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 5). [görelî,]

görin-: Belirmek, ortaya çıkmak.

Nesîm-i gönce-i la'lün cihâne virdi hayât

‘Aceb budur ki ‘ademden **görindi** cümle vücûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). [görindi, -di]

Görinmez niçe günlerdür ‘aceb ol gözleri âhû

Kimün âhî kemendi bendine düşmiş şikâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 11). [görinmez, -mez]

Sûz-ı ‘ışık ile **görinmez** gözüme nâr-ı cahîm

Çorçum oldur ki olam âteş-i hicrâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 9). [görinmez, -mez]

göster-: Açığa çıkarmak, görünür hale getirmek.

Gösterür iki cihân naşın mu‘ayyen ey gönül

Hâk-i pâyi tütîyâsınun şafâsı gözün aç (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 9). [gösterür, -ür]

Ey melek-simâ seni bir lahze **göstermez** baña

Bilmezem n'ister ‘aceb benden sipîhr-i kîne-ver (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 3). [göstermez, -mez]

Şimdi biz bendelere lutfünü **göster** görelüm

Şoñra cevri eyler iseñ Şem'îye miñnet bâkî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 9). [göster,]

götür: (Bulunulan yerden daha uzak bir yere) Taşımak, ulaştırmak, iletmek. II Derdi, tasayı ve üzüntüyü gidermek.

Sâkî gubârı gel dil-i ğamnâkden **götür**

Öldüm kıyâmetüm elüm al hâkden **götür** (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 1). [götür,]

Sâkiyâ dilden **götür** havfı berü şun câm-ı şâf

Bâde-i mihr ü maħabbet içmeyen olmaz mu‘âf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [götür,]

götür: (Bulunulan yerden daha uzak bir yere) Taşımak, ulaştırmak, iletmek.

Dürd-i şabûhî kühl idinüp cân gözin uyar

Şem'î hicâbı dide-i idrâkden **götür** (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 12). [götür,]

Fikr it cemālî ƙo gül-i gülzâr-i cenneti
Şufî düşürme gönîlüni hâşâkden **götür** (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 10). [götür,]

Barışmadısa yıldızı o mâhûn ey gönül
Bahtûnden itme töhmeti eflâkden **götür** (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 8). [götür,]

İşüm bitürdi ğamze-i dil-düzüñ ey nigâr
Cân riştesini sine-i şad-çâkden **götür** (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 6). [götür,]

göynük: Gönül yanıĝı, acı, dert, ızdırıp, keder.

Bu şerha şerha sinem **göynüklerümle** pürdür
Dâĝ-ı cefâyeye hergiz ey mâh-pâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 5). [göynüklerümle, -ler, -üm, -le]

Oñulmaz derdüñüñ dâĝın yürî 'arz eyle dildâre
Niçe bir sinede Şem'î bu **göynükler** nihân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 14). [göynükler, -ler]

Def gibi gögsün döĝüp baĝrûñ delersin ney gibi
Şem'iyâ **göynüklerüñ** her dem cigerler dâĝlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 14). [göynüklerüñ, -ler, -üñ]

Gül gibi **göynüklerüñden** incinür şanma beni
'Âşîka altun beneklü câmelerdür dâĝlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 3). [göynüklerüñden, -ler, -üñ, -den]

göyün-: Yanmak, tutuşmak. II Aşk acısıyla üzülmek, kederlenmek.

Âteş-i derd ü belâ içre yalnızcaĝ göricek
Şem'î-yi sülhteye didi **göyüñdi** özümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 14). [göyüñdi, -di]

göz: Görme organı, ayn, çeşm.

Zahm-i tîrûñ yimeyen sînesi pür-derd olmaz
Baĝrı baş olmayanuñ **gözleri** olmaz ƙolu yaş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 10). [gözleri, -ler, -i]

Görinmez niçe günlerdür 'aceb ol **gözleri** âhû
Kimüñ âhı kemendi bendine düşmiş şikâr olmış (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 11). [gözleri, -ler, -i]

'İşk âteşinüñ **gözleri** şevkından urur dem
Hûn-ı cigerüm kim saçılır didelerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 3). [gözleri, -ler, -i]

Gülşen-i bâĝ-ı cemâlün sevdi gönüm bülbüli
Bir lebi ğonce yüzi gül **gözleri** bādāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 10). [gözleri, -ler, -i].

göz aç-: Uyanık olmak, dikkatli olmak.

Görinen nerges ü encüm degüldür yirde vü gökde
Göz açup her ƙaref gözler zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 82). [göz açup, -up]

göz dik-: Bir şeyi elde etmeyi aklına koymak, ele geçirmek istemek.

Görinen gökde hilâl ile sitârem şanmañ

Göz diküp çerh-i felek kaşdüme açdı çengâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 84). [göz diküp, -üp]]

göz göre: Belli ve apaçık olarak, herkesin gözü önünde.

Nice elden kıoyalum **göz göre** inşâf eyle

Zâhidâ câm-ı şerâb ile açıldı gözüümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 7). [göz göre,]

Beni men' eyleme zâhid yûri cânânümden

Göz göre ayırlayın mı varayın cânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 2). [göz göre,]

göz karard-: Hiçbir şeyi göremez hâle gelmek, ihtiyarını, iradesini kaybetmek.

Göz karardup dâne-i hâlin direrken mürğ-ı dil

Lâ-cerem düşdi kare zülfinüñ ağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 7). [göz karardup, -up]

göz ucu: Yan bakış, gamze.

Cür'añı şunmak raķib-i kâfire maķz-ı günâh

Göz ucuyla merhabâ ağıyar ile 'ayn-ı vebâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 8). [göz ucuyla,]

göz yaşıyla: Gözyaşı.

Göz yaşıyla tolanur kapuñı seyyâre gibi

Düşmesün kimse hevâyî dil-i âvâre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 1). [göz yaşıyla, -y, -la]

göz yaşların dök-: Ağlamak.

Âh idüp **göz yaşların dökme** bulıtdan nem kapar

Tâzedür gül yaprağından dilber-i nâzûk-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 5). [göz yaşların dökme, -me]

gözden çıkar-: Bir malın, sahip olunan değerli bir şeyin elden gitmesine razı olmak, elden çıkmamasına razı olmak.

Beni fâş itdi yaşum çıkdı gözden

Belî **gözden çıkar** kândeyselre ğammâz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 6). [gözden çıkar,]

göze göstermez ol-: Göze görünmemesini sağlamak, önemsizleştirmek, değersizleştirmek.

Vay eger olmaz ise şâhid-i maķşûd kinâr

Göze göstermez olupdur beni bir mür-i za'if (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 88). [göze göstermez olupdur, -up, -dur]

gözet-: Gözlemek, izlemek.

Dil tıtdı râh-i 'ışkuñı zâhid riyâ yolın

Âsân degül **gözetmek** efendi belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [gözetmek, -mek]

Gözetgil ehl-i diller şöhetini

Bulasın tâ ki cânüñ râhetini (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 95). [gözetgil, -gil]

gözi aç: Aç gözli.

Toymanı gönlüm gözüm hüsniñ temâşâ itmeden
Yimeden cennet ta‘âmın toya mı her **gözi aç** (Şem‘î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [gözi aç, -a]

gözi göñli aç-: Neşelenmek, ferahlamak.

Açar cânler gülistânın **gözi göñli** münevverdür
Sipîhr-i salţanet bürcinde ‘âli ahtar-i şâhî (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 31). [gözi göñli açar, -ar]

Bâğ-ı cennet nergesi çeşmüñ yüzüñdür gülşeni
Açılır göñli gözi kim görse didârüñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 4). [gözi göñli açılır, -ıl, -ur]

gözi karar-: Hastalanmak, hırs ve ümitsizlik nedeniyle ne yaptığını bilemeyecek hale gelmek.

Kararmışdur gözi bîmârlıkdan
Şararmışdur özi gam-ı h‘ârlıkdan (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 17). [gözi kararmışdur, -mış, -dur]

gözi yaşı: Gözyaşı.

Kimüñ âhına meyl itmiş **gözi yaşın** görüp yâ Reb
Benüm serv-i hırâmânüm kime varup kinâr olmuş (Şem‘î Divanı, Gazel 83, Mısra 9). [gözi yaşın,]

gözün aç- Uyarmak, uyanık ve dikkatli olmak.

‘Înâyet âbını sepmesse bir dem şâhid-i himmet
Kâre bahtüm **gözün açmaz** uyanmaz h‘âb-ı gafletden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 56). [gözün açmaz, -maz]

gözine gel-: Önemsememek, değersiz görmek.

Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maḥabbetden
Gözine zerrece **gelmez** dü ‘âlem mülkinüñ mâli (Şem‘î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [gözine gelmez, -mez]

Gözine ḥabbece **gelmez** cihânüñ mülki vü mâli
Degül bir kaṭre yanında eger ḥarc itse ‘ummânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 89). [gözine gelmez, -mez]

gözine kan otur-: Gözüñ kanlanması.

Gözine kan oturmuş ağlamakdan
Elüñde reşk idüben câme ḥâtem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 35). [gözine kan oturmuş, -mış]

gözine zerre gel-: Gözüne görünmemek; yanında bir değeri olmamak.

Şâhbâz-ı ḥarem-i ‘arş-ı fezâdür ṭab‘üñ
Zerre gelmez gözine çerḥ kaçan kim açâ bâl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 50). [gözine zerre gelmez, -mez]

gözle-: Dikkatle bakmak, gözlemlemek; gizlice bakmak, gözetlemek.

Yıllardurur ki rûze-i hecrüñle geçmişem
Ey mâh **gözlesem** n’ola kaşüñ hilâlini (Şem‘î Divanı, Gazel 184, Mısra 4). [gözlesem, -se, -m]

Vâ‘iz sözünü **gözler** iseñ Şem‘iyâ eger

‘Âlemde kimse kimseyile şoḥbet itmesün (Şem‘î Divanı, Gazel 131, Mısra 9). [gözler, -r]

Kim idi nokta koyan hâl ü haṭṭuñ devrinde
Her kişi dāyiresin **gözlese** pergār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 6). [gözlese, -se]

Görinen nerges ü encüm degüldür yirde vü gökde
Göz açup her ʔaref **gözler** zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 82). [gözler, -r]

gözleri âhû: Gözleri ahu gibi olan (kimse). II Ceylan gözlü sevgili.
Eyledi müşğîn saçın ol **gözleri âhû** kemend
Şayd idüp geçdi dil-i miskine bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 1). [gözleri âhû,]

gözlerimiz kan tol-: Çok ağlamaktan gözleri kanlanmak.
Kan tolar gözlerimiz hecr ile Ya'kûb gibi
Çokdur ey Yûsuf-ı gül-çihre saña hasretümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 9). [gözlerimiz kan tolar, -ar]

gözlük idin-: Kendine gözlük yapmak.
N'ola görürse iki cihân nakşını 'ıyân
Gözlük idindi cām-ı meyi pîr-i meykede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 10). [gözlük idindi, -di]

gözüm toy-: Çok istenen bir şeyin yeterli miktarı elde edildikten sonra daha çoğunu istememek.
Toymadı gönlüm **gözüm** hûsnûñ temâşâ itmeden
Yimeden cennet ʔa'âmın toya mı her gözi aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 7). [gözüm toymadı, -ma, -dı]

gözümünden çık-: Gözden düşmek, değerini kaybetmek.
Gözlerüm yaşı gibi **çıkdı gözümünden** dünyâ
Yârden gayri görünmez gözüme kimse benüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 11). [gözümünden çıkdı, -dı]

gözüme çöpçe gel-: Gözümde çöp kadar kıymeti kalmamıştır.
Görelî serv-i ser-efrâzüñi ey gülbün-i nâz
Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü Tûbî vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 6). [gözüme çöpçe gelmez, -mez]

gözüme görin-: Ortada, belli, belirgin olmak, göze görünmek, görünür olmak.
Perî-peyker melek-simâ güzeller çokdurur ammâ
Görinmez gözüme sensüz gerek hûr-ı cinân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 6). [gözüme görünmez, -mez]

Gözlerüm yaşı gibi çıkdı gözümünden dünyâ
Yârden gayri **görinmez gözüme** kimse benüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 12). [gözüme görünmez, -mez]

Aşılaldan berü agyâr turup karşına
Der-i dildâr **görinür gözüme** dâr gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 12). [gözüme görünür, -ür]

gözüme ʔur-: Nankörlük eden birisi için "Tanrı cezanı versin." anlamında ilenme bildirir.
Hâk-i pâyüñ **gözüme ʔursun** eger bilmez isem
Gözlerüñ zaḥm urduğınca la'lüñ ekdügi nemek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 3). [gözüme ʔursun, -sun]

gözümüz açıl-: Yararlıyı yararsız, iyiyi kötüyü ayırt edebilir duruma gelmek.

Tā ölince sürelüm devrini zerrin çadehün

Çünkü nerges gibi cāmıyla **açıldı gözümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 8). [gözümüz açıldı, -dı]

Nice elden kıyalum göz göre inşâf eyle

Zâhidâ cām-ı şerâb ile **açıldı gözümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 8). [gözümüz açıldı, -dı]

gözüñ aç: Dikkatli olmak, dikkat etmek.

Tâc-ı zerrin-i se'âdet ister iseñ Şem'iyâ

Ût gözüñ nerges gibi kendüñde dâyim **gözüñ aç** (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [gözüñ aç,]

Gösterür iki cihân naşın mu'ayyen ey gönül

Hâk-i pâyi tütüyâsınuñ şafâsı **gözüñ aç** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 10). [gözüñ aç,]

H'âb-ı gâfletden başuñ kaldur **gözüñ aç** bir nefes

Ayağuñ ucında miskîn çeşme-i hayvân aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 3). [gözüñ aç,]

Niçe bir künc-i ğamde Şem'iyâ beñzüñ hâzân itmek

Gözüñ aç gül gibi mey iç cihân bâĝ ü behâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 14). [gözüñ aç,]

gözüñ gönülün aç-: Neşelenmek, ferahlamak.

Mürüvvet ehline zîrâ hidâyet şem'î rehberdür

Açup gönülün gözüñ yazmaĝ için dîvân gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 46). [gözüñ gönülün açup, -up]

gözüñ gönülün tol-: İstenilen şeyden bol bol vermek, bir kimseye artık ufacak bir şey istemeyecek kadar çok vermek.

Dilerseñ kim **tola gönülün gözüñ** nûr-ı şafâyile

Maħabbet cāmını Şem'î tolu gör bakmaĝıl hâlî (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 9). [gözüñ gönülün tola, -a]

gözüñ tüt: Dikkat vermek.

Tâc-ı zerrin-i se'âdet ister iseñ Şem'iyâ

Ût gözüñ nerges gibi kendüñde dâyim gözüñ aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [gözüñ tüt,]

ĝubâr: Toz. II Keder, üzüntü.

Sâķi **ĝubârı** gel dil-i ğamnâkden götür

Öldüm kıyâmetüm elüm al hâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 1). [ĝubârı, -ı]

Añmaz haţuñ **ĝubârını** sâķi lebüñ emen

Gül gibi mey içen kişi esrârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 11). [ĝubârını, -ı, -n, -ı]

Nice miskînlerüñ 'ömri **ĝubârı**

Ser-i zülfüñ ucından oldu berbâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 3). [ĝubârı, -ı]

ĝubâr: Toz, ince toprak. II Hat sanatında nesih, rikâ' gibi ince yazılmaya elverişli yazıların toz gibi gözle görülemeyecek kadar küçük yazılmış şekli.

Devr-i lebünde luṭf ile yâḳûtı nesh ider
Reyḥanla gül yüzünde yazaldan **gubâr** ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 6). [gubâr,]

gubâr kal-: Toz kalmamak.

Ḳalmadı âb ile eflâküñ aresinde **gubâr**

Zeyn ider şemse-i zerrîn ile gül muşḥafını (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 5). [gubâr ḳalmadı, -dı]

gubâr ko-: Toz bırakmamak. II Gönülde gamın verdiği kederleri temizlemek.

Hüsnuñ serâyın eyledi cārüb-ı zülf pāk

Ḳomadı zerre denlû gönülde **gubâr** ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 10). [gubâr ḳomadı, -dı]

gubâr ol-: Toz toprak olmak.

Göñlümün âyenesinde eger **olmasa gubâr**

Bir yaña âhüm odı bir yaña seyl-i eşküm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 85). [gubâr olmasa, -ma, -sa]

Şāhibā ol kişi kim **olmaya** ḳalbinde **gubâr**

İşigün melce'ini her kim idinmezse penāh (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 79). [gubâr olmaya, -ma, -y, -a]

Ḳo etegün öñince beni seyr idem şehā

K'ekşer öñinde bād-ı şabānuñ **gubâr olur** (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 4). [gubâr olur, -ur]

güftār: Söz, kelam.

Yā ser-i müdür dehānün naḳşı yā ḥod zerredür

Söyledükce ḳıl yarar diḳḳatde **güftārün** senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 6). [güftārün, -ün]

Leblerün vaşfindadur ey Husrev-i Şirîn-dehen

Şehd ü şekkerden leziz olduḡı **güftārüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 10). [güftārüm, -üm]

güher: Cevher, mücevher, elmas, inci.

Ḳare toprakça kıymetün yokdur

İşigine gerek **güher** taş (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 6). [güher,]

Şüretde gerçi naẓmdurur sözleri veli

Ma'nî yüzinde Şem'î ṭapüne **güher** taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 12). [güher,]

Gördüm düşümde dün gice zihnün serâyine

Çinî ṭabaḳla bir meh-i tâbān **güher** taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 2). [güher,]

güher-i rāy: Düşüncenin cevheri.

Devletün naḥli gibi la'l ü cevāhir vire bār

Ṭaḳdı meşşāṭa-i fikrün **güher-i rāyün** ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 68). [güher-i rāyün, -ün]

gül-: Gülmek.

Güzellük gülsitānında nigārüm ḡonce-leb olmuş

Cemālî gül gibi **gülmiş** açılmış lālezār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 4). [gülmiş, -miş]

Gül **güldüğince** olur idi ‘andelîb zâr

Nâz itdüğince bülbüle ebkârı gönçenüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 13). [güldüğince, -düg, -ince]

gül: Gül, çiçek.

Behâr eyyâmıdır **gül** gibi hând it

Niçe bir nâr-ı gânde cân sipend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [gül,]

İncinürmiş işidüp feryâdümi bülbül gibi

Bağrı taşdandır velikin **gül** gibi nâzûk-mizâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [gül,]

gül-: Ses çıkarmadan hafifçe gülümsemek, tebessüm etmek.

Sen **gülersin** benüm ağladuğuma fûrkat ile

Yohsa ey şûh-ı cihân saña temâşâ mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 7). [gülersin, -er, -sin]

gül: Gül, çiçek. (sevgili).

Gülşen-i hüsne gelür yüz levhasın bâli gibi

Gelmeye bir yüzi **gül** gönçe-i hândânı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 12). [gül,]

Gülşen-i bâğ-ı cemâle güzelüm sencileyin

Gelmedi bir yüzi **gül** serv-i hırâmânı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 4). [gül,]

Pâk-dâmen serv bir ser-keş kıyâmet hûbdur

Yüzi ağ alnı açuk **gül** bir nigâr-ı meh-cebîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 34). [gül,]

Bülbül kılurdu karşıısına nâle-i hezâr

Gül hıdmetinde tûrmuş idi serv-i müstaķim (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 8). [gül,]

N’ola ta’n eyler ise zînet-i eflâke zemîn

Gül kamer lâle şafak şekl-i şihâb oldu nihâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 12). [gül,]

Gül re’îs olmuş aña serv-i sehî sancaķdâr

Zeyn idüp karşıısına nerges-i zerrîn-külehi (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 41). [gül,]

gül ‘arûs: Geline benzeyen gül, gül gelini.

Naḥl-i kâfûr ile zeyn oldu ḥarîm-i gülzâr

Gül ‘arûsına nesîm-i şehîrî meşşâta (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 38). [gül ‘arûsına, -n, -a]

gül bezmi: Gül meclisi. II İçki meclisi, meyhane.

Cennetüñ begliğini ister iseñ gülşene var

Açdı **gül bezmini** târîḥ-i gülîstân-ı şehir (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 28). [gül bezmini, -n, -i]

Nesîm-i şubḥ gülşende dem urdı zülf-i sünbûlden

N’ola **gül bezminüñ** olsa benefşe ‘anber-efşânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 26). [gül bezminüñ, -nüñ]

Ağzın açmış gönçeler **gül bezminüñ** ḥayrânıdır

Gönçe-i zanbaḥ bu bezmüñ şem’-i nûr-efşânıdır (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 3). [gül bezminüñ, -nüñ]

göl budāğı: Göl fidanı. II Sevgili.

Ey **göl budāğı** sen dağı taze nihâlsin

N'ola böyüdüñ olduñ ise böyle ser-firâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 9). [göl budāğı,]

Ayağıñ tozına ser-keşlik itme

Olur çün hâke mâyil **göl budāğı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 6). [göl budāğı,]

Açıldı gün gibi güller şehirle **göl budağında**

Yine tāvus-ı cennet cilvesinüñ geldi devrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 15). [göl budağında, -n, -da]

göl devrânıdur: Göl zamanı.

Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı **göl devrânıdur**

Göl ki âşâr-i cemâl-i Ahmed-i Muhtârdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 35). [göl devrânıdur, -dur]

Cennete döndi cihân Kevşer yirine mül yiter

Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı **göl devrânıdur** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 10). [göl devrânıdur, -dur]

göl gibi: Göl (çiçek) gibi.

Ey gönül dil-teng olup kan yutma her dem gonce-veş

Göl gibi gönülün açılun lâle-veş nüş it şerâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 4). [göl gibi,]

Zühd içün zâhid çekerse yiridür dünyâ gâmin

Rind olan **göl gibi** mey bâr-ı girânı har çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [göl gibi,]

göl gül ol-: Pembe pembe allanmak.

Tâb-ı müliden yañağıñ **göl gül olursa** sâkî

Zeyn olur meclisimiz taze kızıl güller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 9). [göl gül olursa, -ur, -sa]

göl hengâmı: Göl mevsimi.

Nev-behâr eyyâmı **göl hengâmı** 'işret vâktidür

Dost-kâmil içün mihr ü maḥabbet vâktidür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 17). [göl hengâmı,]

göl mevsimi: Güllerin açıldığı vakit. II Sevgilinin aşıklara kendini gösterme zamanı.

Göl mevsiminde gelse benefşe olur laṭîf

Devr-i ruhünde olsa n'ola âşikâr ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 7). [göl mevsiminde, -n, -de]

göl yaprağı: Göl yaprağı.

Âh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem kıpar

Tâzedür **göl yaprağından** dilber-i nâzük-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 6). [göl yaprağından, -n, -dan]

göl yūsufi: Yusuf peygambere benzeyen gül.

Halka-i sünbül saçun bend-i maḥabbetdür baña

Sensüz ey **göl Yūsufi** zindân olupdur bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 6). [göl yūsufi, -ı]

göl yüzöl dilber: Göl yüzöl güzel, sevgili.

Cân bağışlar önce-leb **göl yüzöl dilber** sevmedün

Zâhidâ ya'nî senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 5). [göl yüzöl dilber,]

göl yüz: Göl yüzöl.

Devr-i lebünle lutf ile yâkütî nesh ider

Reyhanla **göl yüzünde** yazaldan gubâr haç (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 6). [göl yüzünde, -ün, -de]

Elâ ey nev-behâr-ı âlem-i cân

Açıldı **göl yüzünden** verd-i handân (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 52). [göl yüzünden, -ün, -den]

gölâb: Göl suyu.

Melekler hür ü gilmânî şerâbı âb-ı Kevserdür

Gölâb ü misk ü anberle cihân gül gibi hoş-bûdur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 10). [gölâb,]

Gölâbe ta'n ider âbı mu'atfer hâki anberdür

Eger tutmadıyise şavm-ı hecrin şahid-i ıydün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 13). [gölâbe, -e]

gulâm-ı zer-külâh: Altın külahlı köle.

Güneş bir altın üsküflü kuluñdur âsitânünde

Gulâm-ı zer-külâhün bende itmiş mâh-i tâbânî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 38). [gulâm-ı zer-külâhün, -ün]

göl-be-şekker: Göl tatlısı.

Şeker bādām ile sîb ü enâr ü **göl-be-şekkerdür**

Temâşâ eyledüm bazar-ı hüsnin ol dil-ârânun (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 17). [göl-be-şekkerdür, -dür]

gölün-i hâme: Şairin gül bahçesi.

Serverâ **gölün-i hâmeñle** bulupdur revnâç

Gölşen-i bağ-ı feşâhet çemen-i câh ü celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 51). [gölün-i hâmeñle, -ñ, -le]

gölün-i nâz: İşveli gül ağacı.

Görelî serv-i ser-efrâzüñi ey **gölün-i nâz**

Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü Tûbî vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 5). [gölün-i nâz,]

gölün-i sebz: Sebze ağacı.

Fenzurü âyetini eyledi bülbül tekrâr

Gölün-i sebz bezendi gül-i hamrâler ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 12). [gölün-i sebz,]

gül-deste: Gül demeti. II Sevgilinin gül gibi kırmızı yanağı.

Mihr ü meh bağ-ı cemâlünde iki **gül-destedür**

Bâğ-ı kudret armağanıdır saña ey meh-cebîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 91). [gül-destedür, -dür]

‘Aceb **göl-deste** kim bñy-i nesim-i cân-fezâsiyle
Dem urur nâfe-i hulkı gibi gölzâr-i cennetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 21). [göl-deste,]

güler yüzüñ: Gülen, asık olmayan yüz, candan ve samîmî davranış.
Gel luţf ile efendüm açıl sun **güler yüzüñ**
Ref‘ it hicâbı ‘arz idüp ey gül-‘izâr ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 3). [güler yüzüñ, -üñ]

gulgul: Bağrışıp çağırışma, şamata. II Şarkı söylemek.
Hüsnüññ mecmû‘asında kâkülüñ sünbül yiter
Câmler güldür şürâhî **gulguli** bülbül yiter (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 8). [gulguli, -i]

Her yañeden nâle vü feryâd ider bülbülleri
Çıñradur her dem felekler tāsını **gulgulleri** (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 28). [gulgulleri, -ler, -i]

gulgul-i bülbül: Bülbülün çağırışı, haykırışı.
Gül-i ter cân-ı gül-rengüm şürâhî **gulgul-i bülbül**
Hevâ gölzârı bezminde bize berg ü nevâ besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 11). [gulgul-i bülbül,]

gülgün: Gül renkli, pembe.
Bâ şabûhî leşker-i gam râ şebîhün mikünem
Sâkiyâ **gülgün** semendî zanki vahdet fırsat est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 6). [gülgün,]

gül-i bâğ-ı cemâl: Güzellik bahçesinin gülü. II Sevgili.
Ez **gül-i bâğ-ı cemâleş** dâğ-ber-cân behiş
Şerbet-i la‘l-i lebeş râ teşne-dil mâ‘î ma‘în (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 31). [gül-i bâğ-ı cemâleş, -eş]

gül-i bâğ-ı irem: Cennet bahçesinin gülü.
Gül-i bâğ-ı İrem hüsnüñ kıyâmet kâmetüñ Tûbî
Çerâğ-ı mâh hüsnüñle münevverdür Hâsen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 3). [gül-i bâğ-ı irem,]

gül-i bâğ-ı vefâ: Vefa bağının gülü.
Ol serv-i lâle-ruh **gül-i bâğ-ı vefâ** iken
Gör nice şaldı yirlere anı bu rûzgâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 23). [gül-i bâğ-ı vefâ,]

gül-i bustân-ı ma‘nî: Manalar bostanının gülüdür.
Göñül âyinesi jeng-i küdüretten mükedderdür
Saña hüsn-i dü‘â itmek **gül-i bustân-ı ma‘nîdür** (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 58). [gül-i bustân-ı ma‘nîdür, -dür]

gül-i ferruh-fâl: Sevgilinin gülü.
Zulmet-i hâr cefâsın götürüp gülşenden
Maţla‘-ı şubh-ı şafâ oldı **gül-i ferruh-fâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 4). [gül-i ferruh-fâl,]

göl-i firdevs-i rüḥānī: Melek cennetinin gölü.

Çemen irdi behişt oldu nesim-i subḥ-ı cān-perver

Açıldı gülşen-i cānde **göl-i Firdevs-i rüḥānī** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 14). [göl-i firdevs-i rüḥānī,]

Açıldı gülşen-i cānde **göl-i Firdevs-i rüḥānī**

İnāyet güllerin dirdüm yine gölzār-i rahmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 13). [göl-i firdevs-i rüḥānī,]

göl-i gölzār-i cennet: Cennetteki gül bahçesinin gölü.

Göl-i gölzār-i cennetdür ya ḥod bağ-ı cinān ḥayme

Kim olmuş ak güller ile mu'allak gülsitān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 1). [göl-i gölzār-i cennetdür, -dür]

Fikr it cemāli ḳo **göl-i gölzār-i cenneti**

Şüfî düşürme gönlünü ḥāşākten götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 9). [göl-i gölzār-i cenneti, -i]

göl-i gölzār-i irem: Cennet bağındaki gül bahçesinin gölü.

Göl yüzün şevkıyle ey **göl-i gölzār-i İrem**

Lālezār itdi cihānı gözümüñ kanlu yaşı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 5). [göl-i gölzār-i irem,]

göl-i ḥamrā: Kırmızı gül.

Fenzurū āyetini eyledi bülbül tekrār

Gölbün-i sebz bezendi **göl-i ḥamrāler** ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 12). [göl-i ḥamrāler, -ler]

göl-i ḥandān: Açılmış gül. II Sevgili.

Görüp esrār-ı lebün ey **göl-i ḥandān** ḡonce

Ḳıldı dem-beste olup vālih ü ḥayrān ḡonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 1). [göl-i ḥandān,]

N'eyleyem ol gülşen-i ḥüsnün **göl-i ḥandānını**

Diñlemez ben bülbül-i şüridenün eḡḡānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 1). [göl-i ḥandānını, -ın, -ı]

Bülbül-i şüride-veş inleteme her dem zār ü zār

Gülşen-i ḥüsnün **göl-i ḥandānısın** Yūsufcuḡum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 12). [göl-i ḥandānısın, -ı, -sın]

Gelünüz seyr idelüm serv-i ḥıramānler ile

İdelüm bağı müşerref **göl-i ḥandānler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 2). [göl-i ḥandānler, -ler]

göl-i mısrī: Mısırın gül yanaklısı. II Hz. Yusuf.

Göl-i Mısrī dirildi çünkü şāḥün gülsitānından

Seḡer Mervrūd ile oldu münevver Rüm bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 27). [göl-i mısrī,]

göl-i nesrīn: Yabani gül.

Sım ü zer şaçsun ayaḡına **göl-i nesrīn** gibi

Gülşen-i ḥüsnün seven bir serv-i sim-endāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 5). [göl-i nesrīn,]

göl-i şādī: Mutluluk gölü.

Ez behār-ı hurremî hergiz **gül-i şādî** ne-rüst
Ġālībā bûy-i vefâ der gül-‘izâr-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 3). [gül-i şādî,]

gül-i sirâb-ı hüsn: Güzelliğinin suya dolmuş gülü.
Güzellük meclisi Hakkâ budur kim yirde vü gökde
Gül-i sirâb-ı hüsnünden ‘aceb terdür Hasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 6). [gül-i sirâb-ı hüsnünden, -üñ, -den]

gül-i ter: Taze gül.
Sekiz cennet cemâlûñ gülşeninden bir **gül-i terdür**
Buyursañ cümle ‘işyân ehlini zîr ü zeber eyler (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 57). [gül-i terdür, -dür]

gül-i zibâ: Renkli gül.
Gülşen-i hüsnê ruḥûñ tek **gül-i zibâ** mı gelür
Yâ aña bencileyin bülbül-i güyâ mı gelür (Şem’î Divanı, Gazel 54, Mısra 1). [gül-i zibâ,]

Benem ol bülbül-i güyâ gibi giryân olmuş
Sensin ol bir **gül-i zibâ** gibi ḥandân olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 2). [gül-i zibâ,]

gülistân: Gül bahçesi.
Hevâ-yi nâfe-i ḥulḳı açar cânler **gülistânın**
Nesîm-i ruḥ-perverdür gelür gülzâr-i rahmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 39). [gülistânın, -iñ]

Se‘âdet gülleriyle zeyn ider diller **gülistânın**
Toğarsa âfitâb-ı himmeti bürc-i ‘inâyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 41). [gülistânın, -iñ]

Şabâ hüsnüñ behârından haber virse **gülistâne**
Yaḳalar çâk idüp güller gelür bülbüller efgâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 1). [gülistâne, -e]

gülistân: Gül bahçesi.
Müşerref eyledi geldi serây-i cennet-âbâdın
Açıldı gül gibi güldi yine devlet **gülistânı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 18). [gülistânı, -ı]

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile ‘anberdür
Çemen hurrem şabâ hoş-dem **gülistân** pür-şafâ olmuş (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [gülistân,]

Açar cânler **gülistânın** gözi göñli münevverdür
Sipîhr-i saltânet bürcinde ‘âlî aḥter-i şâhî (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 31). [gülistânın, -i, -n]

Naḳş-i eflâk-i maḥabbet mî nümâyed şaḥn-ı bâğ
Eşk-i bülbül çün **gülistân** şâhid-i gül meh-cebîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 12). [gülistân,]

Behâr oldı yine tâvus-ı cennet kıldı cevlanı
Açıldı şâḥ-ı gül reşk-i behişt itdi **gülistânı** (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 2). [gülistânı, -ı]

Şehâ tâvus-veş zeyn eylemiş hüsnüñ **gülistân**
Ol altun güllü atlasla gümüş serv-i ḥırâmânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 53). [gülistânı, -ı]

Cemālün âfitâbiyle münevver salṭanet bâğı
Nesīm-i birr-i ḥulkuñla güler devlet **gülistanı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 56). [gülistanı, -ı]

gülistân-ı devlet: Devletin gül bahçesi.

‘Âlemde geh ḥazân ola vü gâh nev-behâr
Ser-sebz ü ḥurrem ola **gülistân-ı devletüñ** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 62). [gülistân-ı devletüñ, -üñ]

gül-‘izâr: Gül yanaklı, gül gibi pembe yanaklı.

Vâ ḥasretâ ki görmezem ol **gül-‘izârümi**
Ḥün-ı cigerle dîdelerüm kâne boyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 7). [gül-‘izârümi, -üm, -i]

Dehânüñ gibi bir gonce bulunmaz bâğ-ı ḥüsn içre
Cemālün gibi ‘âlemde senüñ bir **gül-‘izâr** olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 6). [gül-‘izâr,]

Şalınur sâye-veş üftâdeler bir serv-kadd ile
Dirigâ dehr bâğında benüm bir **gül-‘izârüm** yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 4). [gül-‘izârüm, -üm]

Gel luṭf ile efendüm açılsun güler yüzüñ
Ref‘ it ḥicâbî ‘arz idüp ey **gül-‘izâr** ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 4). [gül-‘izâr,]

Gezer şu gibi bir dem yok qarârı
Arar her güşede sen **gül-‘izârı** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 24). [gül-‘izârı, -ı]

gülle-i ḥaşm-ı ğaddâr: Acımasız düşmanın güllesi.

Ṭabl-bâzuñ nitekim **gülle-i ḥaşm-ı ğaddâr**
Çevirüp şubḥa-i billür-ı Süreyyâyı felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 63). [gülle-i ḥaşm-ı ğaddâr,]

gül-şeker ol-: Gül şekeri olmak. (sevgilinin dudakları).

Ḥüsnüñ gülîyle kand-i lebüñdür gıdâ-yi rûḥ
Cennet gülîyle olsa **olur gül-şeker** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 12). [gül-şeker olsa, -sa]

gülşen: Gül bahçesi, gülistan.

Şâhid-i gül yine ‘arz eyledi **gülşende** cemâl
Gülşenüñ güldi yüzi buldı leṭâfetde kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 1). [gülşende, -de]

Mürüvvet ehline zîrâ hidâyet şem'î rehberdür
Açup göñlüñ gözüñ yazmağ için dîvân **gülşende** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 46). [gülşende, -de]

Zulmet-i ḥâr cefâsın götürüp **gülşenden**
Maṭla‘-ı şubḥ-ı şafâ oldu gül-i ferruḥ-fâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 3). [gülşenden, -den]

gülşen id-: Gül bahçesine çevirmek.

Sinemüñ dağı şafâsı küllḥanı **gülşen ider**
Eşk-i çeşmüm lâlezâriyle baña tağ üstü bâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 3). [gülşen ider, -er]

gölşen-i bāğ-ı behişt: Cennet bahçesinin gülistanı.

Gölşen-i bāğ-ı behiştüñ ola ger mīvesi nāz

Olmaya şivede ol serv-i hırāmāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 5). [gölşen-i bāğ-ı behiştüñ, -üñ]

gölşen-i bāğ-ı belāğat: Güzel ve sanatlı söyleyişler bağının gül bahçesi.

Bu řab'üm naħl-bendi bağladı bir naħl-i mevrūnı

Kim anüñ gülleridür **gölşen-i bāğ-ı belāğatden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 16). [gölşen-i bāğ-ı belāğatden, -den]

gölşen-i bāğ-ı cemāl: Güzellik bahçesinin gülistanı.

Gölşen-i bāğ-ı cemāle güzelüm sencileyin

Gelmedi bir yüzi gül serv-i hırāmānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 3). [gölşen-i bāğ-ı cemāle, -e]

gölşen-i bāğ-ı cinān: Cennet bahçesinin gülistanı.

Şem'iyem künc-i ğamüñ virmezem ey meh felege

Gölşen-i bāğ-ı cinānden baña yigdür vaşenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 16). [gölşen-i bāğ-ı cinānden, -den]

gölşen-i bāğ-ı feşāhet: Fesahat bağının gül bahçesi.

Serverā gülbün-i hāmeñle bulupdur revnağ

Gölşen-i bāğ-ı feşāhet çemen-i cāh ü celāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 52). [gölşen-i bāğ-ı feşāhet,]

gölşen-i bāğ-ı leřāfet: Güzellik bahçesinin gülistanı.

Gölşen-i bāğ-ı leřāfetde kadüñ bigi daħi

Rāstī luşf ile bir serv-i dilārā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 3). [gölşen-i bāğ-ı leřāfetde, -de]

gölşen-i cān: Can bahçesi.

Zāhidā Sidre vü řübī haberinden ne biter

Gölşen-i cānde olan serv-i dil-ārāyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 6). [gölşen-i cānde, -de]

Açıldı **gölşen-i cānde** gül-i Firdevs-i rüḥānī

‘İnāyet güllerin dirdüm yine gülzār-i rahmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 13). [gölşen-i cānde, -de]

Çemen irdi behişt oldu nesīm-i subḥ-ı cān-perver

Açıldı **gölşen-i cānde** gül-i Firdevs-i rüḥānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 14). [gölşen-i cānde, -de]

gölşen-i cennet: Cennet bahçesi.

Didiler ḥāl-i siyehkārüne ḥaddüñde görüp

Gül dirür **gölşen-i cennetde** Bilāl-i Ḥabeşī (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 8). [gölşen-i cennetde, -de]

El ele alup şahnur bāğda serv ü çenār

Gölşen-i cennetde şan kim iki ḥür-ı nāzenin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 30). [gölşen-i cennetde, -de]

gölşen-i eflāk: Göklerin gül bahçesi.

Kâtib-i kudreti gör kim neler eyler izhâr

Ṭa'n iderse yiridür **gülşen-i eflâke** zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 16). [gülşen-i eflâke, -e]

gülşen-i firdevse: Cennet gül bahçesi.

Reşk iderse naḥle Ṭübî şerbetine Selsebîl

Gülşen-i Firdevse ṭa'n eyler bu sözüñ zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 28). [gülşen-i firdevse, -e]

gülşen-i firdevs-i a'lâ: Yüce cennetin gül bahçesi.

Bakmadılar **gülşen-i Firdevs-i a'lâdan** yaña

Ehl-i diller her naẓer dîdâr-ı yâre baqdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 5). [gülşen-i firdevs-i a'lâdan, -dan]

gülşen-i hulk: Yaratılışın gül bahçesi.

Yol bulur leşker-i ğam nüh felek olursa hîşâr

Bâġ-ı luṭfünde olan **gülşen-i hulkun** gülinüñ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 82). [gülşen-i hulkun, -un]

gülşen-i hüsn: Güzelliğin gül bahçesi.

Sîm ü zer şaçsun ayağına gül-i nesrîn gibi

Gülşen-i hüsnüñ seven bir serv-i sîm-endâmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 6). [gülşen-i hüsnüñ, -üñ]

N'eyleyem ol **gülşen-i hüsnüñ** gül-i ḥandânını

Diñlemez ben bülbül-i şüridenüñ efgânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 1). [gülşen-i hüsnüñ, -üñ]

gülşen-i izzet: Şerefli gül bahçesi.

Olasın devlet ile **gülşen-i izzetde** mukîm

Zâtüñi tâze ṭuta luṭf ile Ḥaḳ celle celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 91). [gülşen-i izzetde, -de]

gülşen-i kūy: Sevgilinin mahallesinin gül bahçesi.

Gül yüzüñçün giceler şubḥe deġin zâr ü nizâr

Cân virür **gülşen-i kūyünde** benüm bigi hezâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 2). [gülşen-i kūyünde, -ün, -de]

Câm-ı lebünle **gülşen-i kūyünde** mest olan

Bâġ-ı cinânı yâd ide mi Selsebîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 5). [gülşen-i kūyünde, -ün, -de]

gülşen-i şive: Cilvenin gül bahçesi.

Akıdur ḥalkı ayağına yaşüm gibi revân

Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 4). [gülşen-i şivede, -de]

gülsitân: Gül bahçesi, gülü çok olan yer.

Güzellük **gülsitânında** nigârüm ġonce-leb olmuş

Cemâli gül gibi ġülmüş açılmış lâlezâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 3). [gülsitânında, -ı, -n, -da]

Her elifden sinede ḳaddüñ nihâlidür murâd

Tâze tâze dâġlardan **gülsitânümdür** ġarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 6). [gülsitânümdür, -üm, -dür]

Gül-i gülzâr-i cennetdür ya hüd bâğ-ı cinân hayme
Kim olmuş aķ güller ile mu‘allak **gülsitân** hayme (Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 2). [gülsitân,]

Cennete döndürdi dünyâyı ser-â-ser nev-behâr
Bâğler Firdevs-i a‘lâ **gülsitân** huld-i berîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 4). [gülsitân,]

Kaşr-ı yâķût oldu şan cennetde her bir **gülsitân**
Sebzden itdi zümürürd ferş mi‘mâr-ı zemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 15). [gülsitân,]

gülzârı bezm: Eğlence meclisinin gül bahçesi.
Gül-i ter cām-ı gül-rengüm şürâhî ğulğul-i bülbül
Hevâ **gülzârı bezminde** bize berg ü nevâ besdür (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 12). [gülzârı bezminde, -i, -n, -de]

gülzâr-i cennet: Cennetdeki gül bahçesi.
‘Aceb gül-deste kim büy-i nesīm-i cān-fezāsiyle
Dem urur nāfe-i hūlķı gibi **gülzâr-i cennetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 22). [gülzâr-i cennetden, -den]

gülzâr-i cihân: Dünya bahçesi.
Anı kim eylemeye mihr-i ‘ināyet bîdâr
Ėonce-veş bağrumı ķan eyledi **gülzâr-i cihân** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 102). [gülzâr-i cihân,]

gülzâr-i çin: Çin bahçesi.
Ser-â-ser mağz-ı ‘ālem ol hevâyile mu‘aţterdür
Hevâ müşĖin deminden yir yüzin **gülzâr-i çin** itdi (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 12). [gülzâr-i çin,]

gülzâr-i devlet: Devletin gül bahçesi.
İn‘ām ide tā ki saña şad-hezâr-i luţf
BaĖtûn Ėülüyle zeyn ola **gülzâr-i devletüñ** (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 40). [gülzâr-i devletüñ, -üñ]

gülzâr-i eflāk: Göklerin gül bahçesi.
Gül ķamer yıldız semen şağn-ı benefşe āsümān
Ta‘n iderse yiridür **gülzâr-i eflāke** zemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 14). [gülzâr-i eflāke, -e]

gülzâr-i hüsñ: Güzelliğinin gül bahçesi.
Nitekim **gülzâr-i hüsñüñ** gülleri Ėandān ola
Gül Ėibi gül sen begüm bülbüllerüñ Ėiryān ola (Şem‘î Divanı, Gazel 4, Mısra 1). [gülzâr-i hüsñüñ, -üñ]

gülzâr-i irem: Cennetin gül bahçesi.
Şehri **gülzâr-i İrem** yaylağı Firdevs-i berîn
Ėösterür iki cihān zevķın şafası Bursanüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 104, Mısra 3). [gülzâr-i irem,]

gülzâr-i ‘ömr: Ömrün gül bahçesi.

Nitekim zeyn ola güllerle ‘arūs-ı nev-behār
Görmesin hergiz hāzān **gūlzār-i ‘ömrüñ** zīneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 82). [gūlzār-i ‘ömrüñ, -üñ]

gūlzār-i rahmet: Rahmetin gül bahçesi.

Hevā-yi nāfe-i hūlkı açar cānler gülüstānın

Nesīm-i rüh-perverdür gelür **gūlzār-i rahmetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 40). [gūlzār-i rahmetden, -den]

Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rühānī

‘İnāyet güllerin dirdüm yine **gūlzār-i rahmetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 14). [gūlzār-i rahmetden, -den]

güm güm: Çok ses çıkarmak.

‘Alemler āhler yir yir dögilür sineler **güm güm**

İşıklar gibi ‘āşıklar baş açdı girdi meydāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [güm güm,]

Gün gibi germ eylesün bezm ehlini peymāneler

Güm güm ötsün na‘ra-i ‘uşşākden hūm-hāneler (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 10). [güm güm,]

gümān: Zan, şüphe.

Dehānı yoklığına zerre deñlü yok şüphe

Miyānı kılca belürmez **gümān** imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 12). [gümān,]

gümüş: Gümüş II Parlak, beyaz.

Ayuñ on dördin **gümüş** serv üzre taşvır eylemiş

Gün yüzüñle kāmētüñ Naqqāş-ı şun‘-ı bī-mişāl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 5). [gümüş,]

Yumağa la‘lūñ içün çeşme-i hayvānden elüm

Yaraşur ay ü güneş olsa **gümüşden** legenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 14). [gümüşden, -den]

Şarınsa şemsi dülbendin güneş gibi güzel Aḥmed

Gören dir āfitāb inmiş **gümüş** serv-i hırāmāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 8). [gümüş,]

gün: Yirmi dört saatlik zaman dilimi.

Görinmez niçe **günlerdür** ‘aceb ol gözleri āhū

Kimūñ āhı kemendi bendine düşmiş şikār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 11). [günlerdür, -ler, -dür]

Ġam ü şādī geçermiş çünkü bildük

Bir iki **gün** ya ağladuğ ya güldük (Şem’î Divanı, Beyit 1, Mısra 2). [gün,]

gün: Aydınlık, parlak (yüz).

Ruḥlerüñ **gün** beñlerüñ seyyāreler kaşüñ hilāl

Bir muşavver nürdür ey māh taşvırüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 3). [gün,]

gün: Güneş.

İctimā‘ itdi şanasın cem‘ olup hūr u melek

Ay ü **gün** bir yire gelmiş gibi buldı şöḥreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 64). [gün,]

Dür-feşân olup kamer hürşid olur zer-nişân
Ay ü **gün** ta'zîm idüp itdi felekler ragbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [gün,]

Şemse-i zerrîni **gündür** tavk-ı sîmîni hilâl
Gökden inmişdür aña güyâ bu devlet hil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 3). [gündür, -dür]

gün gibi: Aşîkar, ortada.
Gelmedi iki cihânde **gün gibi** mişlûn senüñ
İki âlem âfitâbı sensin ey bedr-i dücâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 5). [gün gibi,]

gün göster-: Mutlu etmek, huzura kavuşturmak.
Başuma gün toğmadı şubh-ı vişâle irmedüm
Baña **gün göstermeyen** anüñ şeb-i hicrânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 8). [gün göstermeyen, -me, -y, -en]

Gökler boyandı göklere dūd-ı siyâh ile
‘Aşîkleriñe zülf ü ruḥiñ gün mi gösterür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 4). [gün gösterür, -ür]

gün toğ-: Güneşin doğması, sabah olmak. II İsteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.

Gün toğar şanmañ şafaḡdan ḡaşre dek Ferḡad için
Başına odlar yaḡup feryâd iderler taḡlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 9). [gün toğar, -ar]

gün yüzi: Güneş gibi parlak yüz.
Meh-pâreler içinde selâm olsun Aḡmede
K'oldı delil **gün yüzi** nūr-ı Muḡammede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 2). [gün yüzi, -i]

Gün yüzinde görmemiş Şem'î seḡâb-ı zülfini
Dünyede bulmaz belî nūr ile zulmet ictimâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 13). [gün yüzinde, -i, -n, -de]

Yañılup ḡaflet ile **gün yüzine** mâḡ didük
Yâr yanında bu gün yirlere düşdi yüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 5). [gün yüzine, -i, -n, -e]

Maḡv oldı Şem'î **gün yüzine** karşı ol mehüñ
Geçdi özinden âteş-i şevḡ ü şafâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 9). [gün yüzine, -i, -n, -e]

gün yüzli: Güzel ve nurlu yüzli.
Çin ü Mâçini açup gün gibi tiḡ-i ḡüsn ile
Rûm ü Şâmı fetḡ iden **gün yüzli** mâḡümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 8). [gün yüzli,]

Germ olursun ey göñül **gün yüzli** cānānün mi var
Şubḡ olınca sînade bir mâḡ-i tâbānün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 1). [gün yüzli,]

Üşenmiş Şem'iyâ bârân-ı eşḡ ü berḡ-ı âḡümden
Anüñçün eylemiş **gün yüzli** cānānün nihān ḡayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 12). [gün yüzli,]

Âsümân-ı ḡüsnün ol **gün yüzli** şimdi mâḡıdır
Yüz sürerler mihr ü meh güyâ felek dergâḡıdır (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 9). [gün yüzli,]

ğunc ü delâl: Naz ve edâ.

Nitekim bülbül ide gönçeye biñ dürlü niyâz

Nitekim gönç ide bülbüle şad **ğunc ü delâl** (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 6). [ğunc ü delâl,]

gündüz: Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki aydınlık zaman, gün.

Nice fark eyleyelüm biz giceden **gündüzümüz**

Mâh-rûler aresinde yoğ imiş yıldızumuz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 1). [gündüzümüz, -ümüz]

Ey Şem'î yûri sâlik-i 'ışk ol gice **gündüz**

Kim gide gide menzil-i maşûde irersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 9). [gündüz,]

Ey ma'den-i kerem sañadur intizâr-ı lûtf

Gicesi kâdr ü **gündüzi** bayrâm olur anüñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 20). [gündüzi, -i]

Gülşende idüñ dün gice Şem'î yine **gündüz**

Bir tâze gâzel gül gibi yine yârâne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 9). [gündüz,]

güneş: Gezegenlerin ışıık ve ısı kaynağı olan büyük gök cismi.

Sütünü Sidre vü ay ü **güneşdür** şemseler yir yir

Melek-simâ güzellerle olupdur âsümân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [güneşdür, -dür]

Toğrusı Sidre olup kaddi hilâl olsa kaşı

Beñzedürdüm saña ey nûr-ı muşavver **güneşi** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 2). [güneşi, -i]

Güneş bir altun üsküflü kuluñdur âsitânüñde

Gulâm-ı zer-külâhüñ bende itmiş mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 37). [güneş,]

Kimüñ ki Hâk eline vire Zülfiķâr-ı lûtf

İster **güneş** gibi ola tâbende dâyimâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 18). [güneş,]

güneş: Gezegenlerin ışıık ve ısı kaynağı olan büyük gök cismi. II Sevgilinin güneş gibi parlak yüzü.

Güneş gibi gel imdi olma ser-keş

İgende yüksek uçma ey perî-veş (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 85). [güneş,]

Tiğ ile geldi **güneş** açdı çemen milketini

Leşker-i 'ıyş ü tärebi oldu cihân mâl-â-mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 19). [güneş,]

güneş yüzlü: Güneş gibi yüz.

Güzellük âsümânında naẓîrin görmemiş kimse

Güneş yüzlü hilâl ebrû bize bir meh-liķâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 6). [güneş yüzlü,]

Altun üsküflü **güneş yüzlü** güzeller Şem'î

Ne se'âdetdür olagör meh-i tâbânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 13). [güneş yüzlü,]

Ey **güneş yüzlü** beni kimse hayâl eyleyimez

Olmuşam tâb-ı teb-i mihrüñ ile şöyle hayâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 81). [güneş yüzlü,]

güneş-tal'et: Güneş gibi parlak yüz.

Bir kamer-behcet **güneş-tal'et** sitâre-menzilet

Gün gibi zâhir degül mi mihrinüñ mâhiyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 65). [güneş-tal'et,]

günümüz toğ: Güneşin doğması, sabah olmak. II İsteklerini gerçekleştirmek için iyi bir duruma erişmek veya eline olağanüstü bir fırsat geçmek.

Sâkiyâ câm-ı şabûh ile **toğarsa günümüz**

Mihr idüp yâr döner üstimize devr-i zemân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 9). [günümüz toğarsa, -ar, -sa]

Se'âdetle şalup sâye hümâ-yi evc-i sultânî

Günümüz toğdı gördük âfitâb-ı zıll-ı Yezdânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 2). [günümüz toğdı, -dı]

gurbet: Doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, yabancı memleket.

Kim olurdu hem-demüm **gurbetde** olmasa yaşüm

Kim dönerdi üstüme âhüm hevâ-dâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 5). [gurbetde, -de]

Velikin derd ü faqr ü **gurbet** ile

Yaşüm sîm oldu vü zerd oldu çihrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 47). [gurbet,]

Derd ü gam-ı firâk ile terk eyleyüp diyâr

Cânân firâkı bir yaña **gurbet** belâsı hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 22). [gurbet,]

Şem'î cihânden al bile git tiğ-i zaḥmını

Gurbetde yârden saña ol yâdigâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 10). [gurbetde, -de]

gurre-i garrâye: Hilal.

Şem'iyâ nûn ü kalem ḥakkıçün olmaz hergiz

Mâh-i nev lutf ile ol **gurre-i garrâye** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 14). [gurre-i garrâye, -ye]

Nice teşbîh ideyin gün yüzünü aye Ḥasen

Ya kaşûñ ğarresini **gurre-i garrâye** Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 2). [gurre-i garrâye, -y, -e]

gurre-i garrâ-yi şabâh: Sabah parlayan ay.

‘Alemlî ‘aksidurur **gurre-i garrâ-yi şabâh**

Nîzesi perçemidür turre-i müşğîn-i mesâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 61). [gurre-i garrâ-yi şabâh,]

gurûr it-: Kendini beğenmek, büyüklük taslamak, kibirlenmek.

Ey dil **gurûr itme** bu dehrüñ şafâsına

Devrinde câm-ı Cemlere virmişdür inkisâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 17). [gurûr itme, -me]

güş: Kulak.

Pîr-i vâ‘iz kavlini her gün işitme ey göñül

Kim mey ü maḥbûb için **güşünde** bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 8). [güşünde, -üñ, -de]

Ol kadar yüksek uçar ‘aql-ı hümā-pervāz kim
Güşine girmez şadā-yi şeh-per-i Rūhū’l-emīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 112). [güşine, -i, -n, -e]

Şāhid-i saltānetüñ **güşine** dürr-i şeh-vār
Yüz sürüp geldi se‘ādet ilinüñ pādīşehi (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 69). [güşine, -i, -n, -e]

güş eyle-: İşitmek, dinlemek, kulak vermek.

Nice **güş eyleye** Şem’î kişi ağıyār sözün
Penbe-i ğaflet ile toptoludur rāh-i şimāh (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 9). [güş eyleye, -ye]

güş ur-: Dinlemek, kulak asmak.

Yüz çevirdüñ gül gibi feryād ü āhümden benüm
Zār idüp ben bülbüli **güş urmaduñ** efġānūme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 8). [güş urmaduñ, -ma, -duñ]

güşād: Açılış, açma.

Bağlandı yolları yine gönülüm **güşādınūñ**
İrgürmedi murādına nerrād-ı rüzgār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 3). [güşādınūñ, -ı, -nuñ]

güşe: Köşe.

Gezer şu gibi bir dem yok karārı
Arar her **güşede** sen gül-‘izārı (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 24). [güşede, -de]

güşe-gir-: Bir köşeye çekilmiş, insanlardan uzaklaşmış, münzevî.

Eyledi cevri kemān gibi cihānde **güşe-gir**
Atdı ok gibi yabāne zulmü dest-i himmeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 77). [güşe-gir,]

güşe-i kavsi: (Sevgilinin) kaşının köşesi.

Urmağa çerh okların dāyim ‘adūnūñ cānına
Eyledi tir-i celālūñ **güşe-i kavsi** kemīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 84). [güşe-i kavsi, -i]

güşe-i meyhāne: Meyhane köşesi.

Sālik-i ‘ışķam benüm pīrüm hārābāt ehлідür
Güşe-i meyhāne künc-i hānķāhümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 10). [güşe-i meyhāne,]

Gün toġar başına rindüñ **güşe-i meyhānede**

Cām hūrşid ü şūrāhī maṭla‘-ı nūr-ı şafā (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 3). [güşe-i meyhānede, --i-de]

Güşe-i meyhāneler Beytü’l-hārām olmak gerek

Sākiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 19). [güşe-i meyhāneler, -ler]

güş-ı ‘arūs-ı gülsitān: Gül bahçesinin yeni gelin gibi kulağı.

Zeyn olursa yaraşur **güş-ı ‘arūs-ı gülsitān**
Gönceler la’l-i Bedaḥşān yāsemīn dürr-i şemīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 11). [güş-ı ‘arūs-ı gülsitān,]

ğuşşe: Kasvet, hüzn, iç sıkıntısı.

Nitekim pür-ferahdür bezm-i lutfün

Cefâden **ğuşşe** yokdur guşşeden ğam (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 8). [ğuşşe,]

Görme hergiz ğam yüzün işitme adın **guşşenüñ**

Hak idüp zâtün müşerref eylesün gönülün küşad (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 3). [guşşenüñ, -nüñ]

Ğonce vü cām ü şürāhî ağız açmışlar müdām

Ğuşşe vü ğamden bu gün almak dilerler intikām (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 32). [ğuşşe,]

güstāh ol-: Küstah, edepsiz olmak. II Pervasız olmak.

Bāğ-ı ıřkuñda gönül mürġi uçup şāh-be-şāh

Şulu şeftālūye meyl itse **olur** mı **güstāh** (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 2). [güstāh olur, -ur]

güvāh: Şahit, delil, tanık.

Dāğlar kim urmuşam bu sīne-i sūzānūme

Mihrüñe ey mäh-rū şādık **güvāhümdür** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 6). [güvāhümdür, -üm, -dür]

güyā: Sözde, sanki.

Manıku't-tayrūñ rümūzın söylemiş Mecnūn ile

Mürġ-i zirekdür ider **güyā** Süleymān ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 12). [güyā,]

Gögsin döğerdi şevk ile cān perde-sāz olup

Dil inler idi derd ile **güyā** rebāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [güyā,]

Zahm-i tır ile olup tenleri mānend-i kafes

Dilleri hāne-i zenbūre dönüpdür **güyā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 52). [güyā,]

Şemse-i zerrini gündür tavk-ı sīmīni hilāl

Gökden inmişdür aña **güyā** bu devlet hil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 4). [güyā,]

Ey şeh-i kişver-güşā **güyā** zi behr-i feth-i tust

Süre-i innā fetahnā āyet-i fethān mübīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 71). [güyā,]

güyā it-: Konuşturmak, söyletmek.

Kime cān virdi lebūñ tek kimi **itdi güyā**

Gerçi bu bāğa gelüp gitdi hezārān ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 11). [güyā itdi, -di]

güyā ki: Sanki.

Pür-āteşdür gözi nergeslerūñ **güyā ki** micmerdür

Başında tāt-ı zerrini götürmüş çeşmine nerges (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 21). [güyā ki,]

güyyiā: Güya, sanki.

Mir'āt içinde ruhlerūñūñ 'aksi **güyyiā**

Naṭ'ı hüsünde karşı konan ey nigār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 7). [güyyiā,]

Şöyle açdün tîğ-i himmetle ‘adâlet mülkini
Güyyiâ şânünde indi âyet-i fethan mübîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 74). [güyyiâ,]

güzâr id-: Geçmek, geçip gitmek.

Sāye-i serv-i revāne **idicek** âb **güzâr**

H’âb-ı gâfletden uyansa n’ola a’yân-ı çemen (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 9). [güzâr idicek, -icek]

güzel: Güzel kimse, sevgili.

Var mı bir Şem’î gibi bu işe ‘âşık oluban

Gördüğü her **güzelüñ** hüsne hayrân olmış (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 10). [güzelüñ, -üñ]

‘Âşık-ı bîmâre tîmâr eylemek âsân olur

Olduğınca sen **güzeller** serveri ‘âlemde sağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 12). [güzeller, -ler]

Şerâb-ı ‘ışk ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden

Güzeller sevmeye şüfî anüñçün ihtiyârüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 12). [güzeller, -ler]

Didüm ey meh gün yüzüñ vaşfın okurdum h’âbde

Didi kim gâyet **güzeldür** hüsni-i ta‘birüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 12). [güzeldür, -dür]

güzel: Güzel, hoş.

Gerçi bahtı karedür zülf ü ruḥüñ gibi velî

‘Âşıkun iki cihânde dîni imâni **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 8). [güzel,]

Cân virüp olsa cüdâ la’l-i revân-baḥşinden

Şem’î-yi haste-dilüñ oldu meger cânı **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 14). [güzel,]

Gülşen-i hüsne gelür yüz levḥasın bâli gibi

Gelmeye bir yüzi gül gonce-i ḥandânı **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 12). [güzel,]

Tûṭi-i ṭab’-ı şeker-bârüme dem-sâz olıma

Gülşenüñ gerçi olur mürğ-ı hoş-elḥânı **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 10). [güzel,]

Didiler çerḥe girüp yâr semâ’ eyleyicek

Nice ṭāvus ola bu resm ile cevḫanı **güzel** (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 6). [güzel,]

güzeller şâhı: Güzeller sultanı.

Hem **güzeller şâhidur** hem ḥübler sultânıdır

Ol perî-peyker melek kim adı Ca’fer-zâdedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 23). [güzeller şâhidur, -dur]

Bendesidür ḥübler şimdi **güzeller şâhidur**

Ol perî-peyker melek kim adı Ca’fer-zâdedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 11). [güzeller şâhidur, -dur]

Ol **güzeller şâhısın** kim pîş-keş-i mihr ile mâh

İşigüne ṭas-ı sîmîn ile her gün zer çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 9). [güzeller şâhısın, -sın]

Şu’le-i mihrî felek eyledi zerrîn-cârüb

Sen **güzeller şehinüñ** yollarını pāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 4). [güzeller şehinüñ, -nüñ]

güzellük: *Güzellik.*

Güzellük Mısrı içre hüsni tahtı

Bu gün ey Yüsuf-ı Ken'ân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 7). [güzellük,]

Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm

Eger sultân-ı dehr olsa kıl eyler hüsni-i ahlâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 7). [güzellük,]

Cihânı birbirine urdı gamzeñ

Güzellük mülki olmazmış fitensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 8). [güzellük,]

güzellük mülki: *Güzellik ülkesi.*

Gel ey hüsni ikliminüñ kâmrânı

Güzellük mülkinüñ şâhib-kırânı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 28). [güzellük mülkinüñ, -nüñ]

güzellük mülkinüñ sultânı: *Güzellik ülkesinin sultanı.*

Bir lebi şîrine dil virdüm ki âdem câmdur

Adı Hüsrevdür **güzellük mülkinüñ sultânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 2). [güzellük mülkinüñ sultânıdır, -dur]

güzelim: *Beğenilen, sevilen kimseler için kullanılan hitap sözü. II Sevgili.*

Kamu güzellerüñ **güzelim** pâdişâhısın

Gir nâz ile şalın bu güzellik serâyine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 5). [güzelim,]

‘Âlemi garķ ideli kanlu yaşüm tûfânı

Kaldı añılmaz olupdur **güzelim** kışşe-i Nûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 8). [güzelim,]

Başdan aşar igen daħi yüz virme zülfüne

Boynüne düşmesün **güzelim** çok vebâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 6). [güzelim,]

Gülşen-i bâğ-ı cemâle **güzelim** sencileyin

Gelmedi bir yüzi gül serv-i hırâmânı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 3). [güzelim,]

güzer: *Geçilen yer, geçme, geçiş.*

Ne yirde k'eyleye **güzeri** çeşmesâr-ı luţf

Ey dil niçeye dek yanasın nâr-ı zillette (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 25). [güzeri, -i]

güzer eyle-: *Geçmek.*

Tîr-i müjeñ eglenmedi geçdi siperümden

Ŧırmadı **güzer eyledi** ya'ni cigerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 2). [güzer eyledi, -di]

Gâfil olma ey melek âhüm okından kıl hâzer

Kim toķuz kât cevşen-i eflâkden **eyler güzer** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 2). [güzer eyler, -r]

H

h'âb: *Uyku.*

Sâkiyâ devründe baş kaldurmaz oldu **ẖâbden**
Meclis ehline ayak götür biraz peymâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 7). [ẖâbden, -den]

Didüm ey meh gün yüzün vaşfın okurdum **ẖâbde**
Didi kim gâyet güzeldür ẖüsni-i ta'birün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 11). [ẖâbde, -de]

habâb: Su üzerinde peydâ olan hava kabarcığı.
Bir cām-ı cān-fezâyile dil pür-sürür idi
K'ol cām içinde kâse-i gerdün **habâb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 8). [habâb,]

Sünüler hey'et-i mâhî **habâb** ol bahre migferdür
Şehâ baħr-i nevâlünden bir içim şuyidi deryâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 55). [habâb,]

habâb-ı kemterin: En küçük hava kabarcığı.
Meclis-i kâdründe şâhâ mey şafaķ cām âfitâb
Himmetün cāmında çerħ olmuş **habâb-ı kemterin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 100). [habâb-ı kemterin,]

habâb-ı mey: Şarabın üzerinde bulunan hava kabarcıkları.
Habâb-ı mey gibi başden çıkarsun key şaķın Şem'î
Hevâ-yi zühde baş koşma senünle dilleşür sâķi (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 11). [habâb-ı mey,]

habbe: Küçük tâne, buğday, arpa vb. tahıl tânesi.
Tûṭî-i güyâ kafesde **habbeye** muhtâc olup
Şekkerün bakmaz yüzine eyle toymış zâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 11). [habbeye, -ye]

habbece: Ufacık, zerre kadar.
Habbece gelmez hümâ-yi himmetün şahbâzına
Mezra'-ı sebz-i felekde ẖüşe-i dürr-i semîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 101). [habbece,]

Gözine **habbece** gelmez cihânün mülki vü mâli
Degül bir kaçre yanında eger ħarc itse 'ummânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 89). [habbece,]

habbeye al-: Önemsemek, değer vermek.
Dü cihân varluğunu **habbeye almaz** Şem'î
Bir ğinâ virdi Ħudâ dünyede 'ayyâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 9). [habbeye almaz, -maz]

habbeye say-: Kıymetli görmemek; zerre kıymeti olmamak.
Tutalum oldu kişi tûṭî-i şekker-güftâr
Sözinün dürlerini **habbeye saymaz** kimse (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 96). [habbeye saymaz,]

haber: Olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dair orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz.
Bir söz ki cāden ola olurmuş ğdâ-yi rûḥ
Senden gelen **haber** gibi olmaz **haber** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 10). [haber,]

haber: Bilgi, havadis.

Zāhidā Sidre vü Tūbī **haberinden** ne biter

Gülşen-i cānde olan serv-i dil-ārāyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 5). [haberinden, -i, -n, -den]

Bir söz ki cānden ola olurmuş gıdā-yi rūḥ

Senden gelen **haber** gibi olmaz **haber** lezīz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 10). [haber,]

haber vir-: Bir şeyi bildirmek, bir şey hakkında bilgi vermek.

Şehr-i ʿışkuñda kim öldi dāğ-ı mihrüñle göñül

Virmedi kimse anüñ nām ü nişānından **haber** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 16). [haber virmedi, -me, -di]

Şabā ḥüsünüñ behārından **haber virse** gülistāne

Yağalar çāk idüp güller gelür bülbüller efğāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 1). [haber virse, -se]

h'āb-ı gâflet: Gâflet uykusu.

Gün gibi cām-ı şabūḥ ile yumazsaḳ yüzümüz

h'āb-ı gâfletde kalur hergiz açılmaz gözüümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 2). [h'āb-ı gâfletde, -de]

ʿİnāyet ābını sepmezse bir dem şāhid-i himmet

Ḳare baḥtüm gözin açmaz uyanmaz **h'āb-ı gâfletden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 56). [h'āb-ı gâfletden, -den]

habīb: Sevgili, dost.

Delinsün ney gibi baḡrüm **habībüm**

Açarsam sırr-ı ʿışkuñdan eger rāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 3). [habībüm, -üm]

İşigüñ dār-ı şifāsında virür derd ile cān

Olmasun kimse **habībüm** dil-i bī-çāre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 8). [habībüm, -üm]

hablū'l-metīn: Çok kuvvetli ip. II İslam dini, Kur'an.

Çekmege çāh-i mezelletden göñüller Yūsufın

Rişte-i zerrini itdüñ gün gibi **hablū'l-metīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 72). [hablū'l-metīn,]

h'āce: Efendi, hoca.

Dünyāye çünki her kişi ʿuryān gelür gider

Ey **h'āce** Şem'î cübbe vü destārı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 14). [h'āce,]

Bāzār-i gamde gör ki bu dellāl-i fitne-cüy

Raḥtını niçe **h'ācelerüñ** kıldı tārmar (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 12). [h'ācelerüñ, -ler, -üñ]

Açdı gül **h'ācesinüñ** tengini bezzāz-ı nesīm

Oldı bāzār-i çemende yine bülbül dellāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 15). [h'ācesinüñ, -si, -nüñ]

hācet kapusın aç-: “Duâların kabul olacağı zamandır” anlamında bir söz.

Gökde **hācet kapusın açmadı** miftāḥ-ı düʿā

Görmeyince der-i meyhāne-i ʿışkı meftūḥ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 3). [hācet kapusın açmadı, -ma, -dı]

ḥaclet: Mahçup olma, utanma.

Ḥacletinden yirlere olur berāber āfitāb

Āsitānından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 7). [ḥacletinden, -i, -n, -den]

Buldu **ḥaclet** şemse-i gülden felekde mihr ü meh

Bāğda reşk-i Süreyyā oldu cem'-i yāsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 7). [ḥaclet,]

ḥadd: (Sevgilinin) yanağı.

Didiler ḥāl-i siyehkārūne **ḥaddūñde** görüp

Gül dirür gülşen-i cennetde Bilāl-i Ḥabeşî (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 7). [ḥaddūñde, -de, -üñ]

ḥadd: Sınır.

Benüm **ḥaddümden** artuk sözlerüm çok

Ḳayurmaz ey perî-rû 'aqlımız yok (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 33). [ḥaddümden, -üm, -den]

ḥadd ü ḡāyet: Sınır ve son.

Yokdurur vaşf-ı cemilūñde çü **ḥadd ü ḡāyet**

Cān ü dilden ideyin zāt-ı şerîfūne dü'ā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 69). [ḥadd ü ḡāyet,]

ḥadden aşur-: Ölçüyü kaçırmak, gereğinden fazla aşırıya gitmek.

Cefā vü cevruñi **ḥadden aşurma** Şem'îye rahm it

Bilürsin ey perî-peyker güzelliük pâydar olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 9). [ḥadden aşurma, -den-ma]

ḥaddi zātında: Aslında, esasen.

Öykünürem dir-imiş şeker lebūne ḥusrevā

Kelledür bağlansa cāyiz **ḥaddi zātında** dimāğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 6). [ḥaddi zātında,]

ḥaddüm degül: (Bir kimsenin bir şey yapmaya) Hakkı, yetkisi veya yeterliği olmamak, (o iş) ona düşmemek.

Seni sevmek **degüldür ḥaddüm** ammā

Belālu 'ışkuñ itdi şabrı yağmā (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 39). [ḥaddüm degüldür, -dür]

ḥadeng: Ok.

Ḥadengin cāne urdukça virür cān üstine cānler

'Aceb ne sihr ider yā Reb nigārūñ çeşm-i fettānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 3). [ḥadengin, -in]

ḥadeng-i ḡamze: Sevgilinin yan bakış oku.

Ne dil var çekmedük cānden **ḥadeng-i ḡamzesi** yārūñ

Anūñ cevruñi kim çekmez kime geçmez anūñ nāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 11). [ḥadeng-i ḡamzesi, -si]

ḥāk: Allah.

Şem'iyā ihlāş ile olan dü'ānūñ ḥākķiçün

Umaram **Ḥākdan** 'adedsüz lutf ile ihsān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [ḥākdan, -dan]

Ayağın toprağını cānā göreliden gözlerüm
Hak bilür dünyā gibi çıktı gözümden tütüyā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [hak,]

Ey şeker-leb **Hak** bilür kim cān-ı şirinden leziz
Nükte-i la'lünden itmek ehl-i 'irfān ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [hak,]

hak: Toprak.
Hālını 'arz ide ben **hākūn** eger bād-ı şabā
Gelmesün gönlüne billāh şaḥn ey şāh ḡubār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 3). [hākūn, -ün]

Gülābe ta'n ider ābı mu'aṭṭer **hāki** 'anberdür
Eger tıtmadıyse şavm-ı hecrin şāhid-i 'ıydūn (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 13). [hāki, -i]

Sākī ḡubārı gel dil-i ḡamnākten götür
Öldüm kıyāmetüm elüm al **hākden** götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 2). [hākden, -den]

hak: Doğru.
Gözlerümdür gönlümün sırrın dem-ā-dem fāş iden
Hak dimişler külli sırrın cāveze'l-işneyi şā' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 6). [hak,]

hak celle celāl: Yüce Allah.
Olasın devlet ile gülşen-i 'izzetde muḳīm
Zātüni tāze ṭuta luṭf ile **Hak celle celāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 92). [hak celle celāl,]

hak eyle-: Toprak etmek, öldürmek. II Yok etmek, ortadan kaldırmak.
Serverā her kim işigünde özin **hak eyler**
Tāc idüp mihr ü mehi taḥtını eflāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 1). [hak eyler, -r]

Şem'iyā āteş-i ḥasretle seni **hak eyler**
Āb-ı vaşl irmez ise bu dil-i āteşnāke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 9). [hak eyler, -r]

hak id-: Hakkı olan şeyi elde etmek, layık olduğu karşılığı almak.
Görme hergiz ḡam yüzün işitme adın ḡuşşenün
Hak idüp zātūn müşerref eylesün gönlün küşād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 4). [hak idüp, -üp]

hak ile yeksān ol-: Ölümünün üzerinden çok zaman geçtiği için artık çürümüş olmak, toprağa karışmış olmak. II Ölmek.
Sāye-veş **hak ile yeksān olayın** yanında
Tek cüdā düşmeyeyin serv-i ḥırāmānünden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 5). [hak ile yeksān olayın, -ayın]

hak ol-: Mezara gömülmek, ölmek; öldükten sonra bedeni çürüyüp toprağa karışmak.
Şem'iyā zūlfı ucından **hak olan** miskīn için
Ḳareler geymiş şaḥn çözmiş bulıtlar aḡlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 13). [hak olan, -an]

Yolında **hāk olanuñ** meh gibi mihr āfitābiyle
Hālāş eyler işin altun idüp hāk-i mezelletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 37). [hāk olanuñ, -an, -uñ]

Bezmünde **hāk olanuñ** bir cür'asıyçün ey şeh
Her zerresi virür fer' cām-ı cihān-nümāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 11). [hāk olanuñ, -an, -üñ]

Hevā-yi pāy-i büseñle düşüp yollarda **hāk oldum**
Bulınmaz 'ışık yolında benüm bigi bir efkende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 5). [hāk oldum, -du, -m]

hāk te'ālā: Yüce Allah.

Hāk te'ālā eyleyüp iki cihānde ber-murād
Devlet-i dünyā vü 'uqbā zātüne fermān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 7). [hāk te'ālā,]

Hāk te'ālā nitekim kahr ide düşmenlerüñi
Serverā cümleñün üzre kılıcuñ üstün ola (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 73). [hāk te'ālā,]

Ey mürüvvet mülkini luṭfiyle ma'mūr eyleyen
Hāk Te'ālā eylesün iki cihānde ber-murād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 2). [hāk te'ālā,]

Şem'iyā 'ömri mezid olsun ü cüdı müstedām
Hāk te'ālā eylesün iki cihānde şād-kām (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 34). [hāk te'ālā,]

hāk yolu: Allah'a ulaştıran yol, doğru yol.

Yaşüñi men' idimez Şem'î vücüdün fikri
Bir avuç **hāk yolın** bağlaymaz Ceyhünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 14). [hāk yolın, -n]

hākden gel-: Hakk'ın, Allah'ın kulu için uygun gördüğü; kader manasına kullanılmıştır.

Gün gibi rif'atdedür ol meh tenezzül eylemez
'Ār ider ben **hākden gelmez** anuñçün yanüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 4). [hākden gelmez, -mez]

hāke berāber id-: Çiğnemek, yerlerde süründürmek.

Yıkıldılar kal'alerin **hāke berāber idüben**
Od urup milketine mālın iderler yağmā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 29). [hāke berāber idüben, -üben]

hāke şal-: Harap etmek, perişan etmek.

Her kaṅḡı **hāke şalsa** zülfün hümāsı sāye
Her zerresi virür fer' gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [hāke şalsa, -sa]

hāke sür-: Toprağa sürmek, bulaştırmak.

'Alem-i āteş-i āhı dikelüm eflāke
Sürelüm rüy-i niyāzı dil ü cānden **hāke** (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 2). [hāke sürelüm, -elüm]

hāki: Yeşile çalan toprak rengi.

La'lden mīve getürmiş serv-i siminler biter
Hāki cevher ruh-perverdür hevāsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 8). [hāki,]

hāk-i der-i meykede-i eflāk: Gökyüzü meyhanesinin kapısının toprağı.

Hem-demümdür nitekim gözlerimün kanlu yaşı

Virmezem **hāk-i der-i meykede-i eflāke** (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 4). [hāk-i der-i meykede-i eflāke, -e]

hāk-i der-i yār: Sevgilinin kapısının toprağı.

Ne ferāğat yiri var **hāk-i der-i yār** gibi

Ne şafā menzili var hāne-i hammār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 1). [hāk-i der-i yār,]

Nūr-ı başerümdür çü benüm **hāk-i der-i yār**

Yā Reb beni dūr eyleme nūr-ı başerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 5). [hāk-i der-i yār,]

hāk-i der: Kapı toprağı.

Taht-ı pîrüzî felek olursa mihr altunlu tāt

Var iken **hāk-i derüñ** itmez bu gönlüm ihtiyāc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 2). [hāk-i derüñ, -üñ]

Bir zerre irerse gözüme **hāk-i derüñden**

İksîr-i hayāt ola kāmuya nāzerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 7). [hāk-i derüñden, -üñ, -den]

hāk-i mezellet: Ayaklar altında.

Yolında hāk olanuñ meh gibi mihr āfitābiyle

Halāş eyler işin altun idüp **hāk-i mezelletden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 38). [hāk-i mezelletden, -den]

Götürdi zerre zerre sāye-veş **hāk-i mezelletden**

İnāyet āsümānıñ doğup hürşid-i rahşānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 3). [hāk-i mezelletden, -den]

hāk-i pāy: (Sevgilinin) ayak bastığı toprak, yer.

Țutar devlet nesîmi **hāk-i pāyin** evc-i rif'atde

Nitekim bād-ı kudret kadr ile taht-ı Süleymānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 29). [hāk-i pāyin, -i, -n]

Kāmer gibi mücellā itmege cān naḳdinüñ kalbin

Göñül bir āfitābün **hāk-i pāyinden** türāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 10). [hāk-i pāyinden, -i, -n, -den]

Çekelden gözlerine tütüyāy **hāk-i pāyinden**

Nāzer kesb itdi a'yān-ı felek erkān-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 29). [hāk-i pāyinden, -i, -n, -den]

Kudūmi **hāk-i pāyiyle** hayāt-ı cāvidān bulduk

Se'ādetle selāmetde görüp devletlü sulṭānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 5). [hāk-i pāyiyle, -i, -y, -le]

hākikat: Gerçekte, aslına bakılırsa.

Seni bu hüsn-i hūlḳ ile görenler hep melek dirler

Hākikatde perî yüzlüm degülsin sen bu dünyāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 4). [hākikatde, -de]

hāk: Bir kimseye sarf edilen ve ancak ona layık olmakla ödenebilecek büyük emek ve gayret.

Yār yolında külek-i cānı fidā eyleyelüm

Āḫiret **hākımı** dünyāde edā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 2). [hākımı, -ı, -n, -ı]

Benüm ‘âlemde ey meh-rû senüñ gibi nigârüm yok
Ayağın toprağı **hakka** tapünden öze varüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 2). [hakka, -ı]

hakka: Doğrusu, gerçekte.

Hüsnüñ zekâtı ‘âşıka bir büse kıl ‘atâ
Şehden olur gedâlere **hakka** nâzer lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 16). [hakka,]

Güzellük meclisi **Hakka** budur kim yirde vü gökde
Gül-i sirâb-ı hüsnünden ‘aceb terdür Hasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 5). [hakka,]

Sen olmasañ cihânden iderdi firârı lutf
Hakka budur ki ravze-i bağ-ı behişt olur (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 24). [hakka,]

hakkiçün: Hakki için.

Âsitânüñ Ka‘bedür nür-ı Muhammed **hakkiçün**
Anüñ için Ka‘be-i ehl-i şafâdür Muştafâ (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 3). [hakkiçün,]

Şem‘iyâ ihlâş ile olan dü‘ânüñ **hakkiçün**
Umaram Hakdan ‘adedsüz lutf ile ihsân ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [hakkiçün,]

Şem‘iyâ nün ü kalem **hakkiçün** olmaz hergiz
Mâh-i nev lutf ile ol ğurre-i ğarrâye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 13). [hakkiçün,]

haksâr: Toz toprak içinde kalmış. II Perîşan, düşkün, hakir.

Çün işiginde yârüñ ben **haksâre** yir yok
Bildüm ki yirde gökde hergiz karâre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 1). [haksâre, -e]

Derd-i cefâ-yi ğurbet ile olma **haksâr**
Bend-i belâda nice olursın esir-i ğam (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 27). [haksâr,]

Yâ Reb bu dehr-i dün bahtı bî-vefâyımış
K’itdi o serv-i sîm-beri böyle **haksâr** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 26). [haksâr,]

hâl: Bedende olan siyah nokta, ben.

Gül yüzüñle yakdı **hâlün** bağruma dâğ üzre dâğ
Anlaruñ şevkiyle buldum lâle vü gülden ferâğ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 1). [hâlün, -ün]

Eger düşmezse âhir Rûme fitne
Nedür bu zülf ü **hâl** ü çeşm ü ebrû (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 6). [hâl,]

Düşelden çeşmüme **hâlün** meges-vâr
Perî yüzlüm gözümde uçar uyku (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 9). [hâlün, -ün]

Naţ‘-ı cemâl üzre sürüp **hâl** beydakın
Mât eyledi cihânı açup şâh-vâr ruh (Şem’î Divanı, Gazel 28, Mısra 5). [hâl,]

hâl: Vaziyet, durum, keyfiyet.

Teng ider **hālūmi** bir gonce-lebüñ fikriyle
Bize eyvân-ı felek zerre kadar virmedi kâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 7). [hālūmi, -üm, -i]

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revânüm çağlar
Acıyup deryâlar ağlar **hālūme** ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [hālūme, -üm, -e]

Hālîni 'arz ide ben hākūñ eger bād-ı şabā
Gelmesün göñlüñe billāh şaķın ey şāh ğubār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 3). [hālîni, -i, -n, -i]

Güneş bālîn felek altun beneklü cāme-h'āb olsa
Bilürseñ **hālūñi** şüfi saña bir büriyā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [hālūñi, -üñ, -i]

Qo şikāyet sözini vaķt-i dü'ādür Şem'î
Hālūñi sen qo şikāyetle dimeñ emr-i muhāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 10). [hālūñi, -üñ, -i]

Hālūmi añladılar āh-i ciger-süzumdan
Bildiler n'eydigümi nāle vü efgānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 9). [hālūmi, -üm, -i]

hāl ü haķı: (Sevgilinin) beni ve ayva tüyleri.
Kim idi nokta koyan **hāl ü haķı** devrinde
Her kişi dāyiresin gözlese pergār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 5). [hāl ü haķı, -uñ]

halaķa'l-mevte ve'l-hayāt: Ölümü ve hayatı yarattı.
Gelmiş lebiyle ğamzesi şānında Şem'iyā
Tefsir-i āyet-i **halaķa'l-mevte ve'l-hayāt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 16). [halaķa'l-mevte ve'l-hayāt,]

hālāş eyle-: Kurtarmak.
Deryā-yi ğamden **eyledi** dil fülkini **hālāş**
Şükr eyle Şem'î irdi hele Hızr-vār haķ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 13). [hālāş eyledi, -di]

Yolında hāk olanuñ meh gibi mihr āfitābiyle
Hālāş eyler işin altun idüp hāk-i mezelletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 38). [hālāş eyler, -r]

Eylesün kādri şeb-i zülfüñ nuḥūsetden **hālāş**
'İydümüz olsun mübārek gün gibi 'arz it cemāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 9). [hālāş eylesün, -sün]

hālāş it-: Kurtarmak.
Hidāyet kevkebi toĝdı yine bürc-i 'ināyetden
Felek fülki **hālāş itdi** bizi girdāb-ı miḥnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 2). [hālāş itdi, -di]

hālāş ol-: Kurtulmak.
Niçe yıl tālîb-i āb-ı hayāt-ı zühd idi göñlüm
Şerāb-ı 'ışķı nüş itdüm **hālāş oldum** bu zulmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 12). [hālāş oldum, -du, -m]

Hālāş olmak ne mümkün bir göñül kim mübtelā olsa
Alınmaz 'ışķ elinden iki 'ālem bir yañe olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 1). [hālāş olmak,]

Belâ zindân-ı çâhından **halâş olmak** ne mümkündür
Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i âh ü efğâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 11). [halâş olmak,]

Musaḥḥer hükümüne ‘âlem felek emrüne çâkerdür
Halâş olur belâ vü derd ü gâmden iki ‘âlemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 60). [halâş olur, -ur]

halâvet: Tatlılık, hoşluk.

Dili tatlu sözi şîrîn lebi cân gibi lezîz

Bu **halâvetle** kim olur o perî şâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 12). [halâvetle, -le]

hâle: Güneşin ve ayın etrafında bazen görülen, ışıktan oluşan parlak halka.

Bedr iken devr-i kâmerde şanasın kim **hâledür**

Şem'iyâ par par yanar ḥusni tırâş oldukça ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 9). [hâledür, -dür]

Hâle vü encüm degül yüksek uçanlar şaydine

Mâh kırmış dâne-i sîm ile zerrîn dāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 7). [hâle,]

ḥâlet: Hal, keyfiyet, nitelik.

Şerâb-ı la'lüñi sâkî ne cân imiş bildük

Gönülde **ḥâlet** ü tende revân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 2). [ḥâlet,]

‘Acâyib **ḥâleti** vardur gelen gitmez Sitanbulden

Şanasın bâğ-ı cennetdür giren çıkmaz Kâlataden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 13). [ḥâleti, -i]

Görmemiş Cemşîd ü Cem bezm-i şafâsı **ḥâletin**

Gelmemiş devr-i zemâne cāmünüñ keyfiyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 43). [ḥâletin, -i, -n]

ḥâlet vir-: Durum, keyfiyet vermek. II Kendinden geçmek.

Cihân keyfiyetinüñ bildi ḥâlin

Aña kim ‘ışk cāmı **virdi ḥâlet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 12). [ḥâlet virdi, -di]

ḥâlet-i ‘ışk: Aşkın sebep olduğu hâller.

Zâhid ki zühd ü şavm ile perhîze ṭayanur

Bî-çâre gör ki **ḥâlet-i ‘ışkı** yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [ḥâlet-i ‘ışkı, -ı]

ḥalḥâl: Ayak bileziği.

Nergesin tâc-ı zerin itdi muraşşa‘ şebnem

Ṭakdı serv ayağına âb-ı gümüşden **ḥalḥal** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 10). [ḥalḥal,]

ḥâlî: Boş, تنها, ıssız.

Ṭoludur tîr-i âhümle bu menzîl

Cihân **ḥâlî** degüldür olma gâfil (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 90). [ḥâlî,]

ḥâl-i ‘anber: Amber kokulu ben.

ḥāl-i ‘anber kim düşüp dilber tutağı üstine
Ḥasretinden cânümün dāğ urdı dāğı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 1). [ḥāl-i ‘anber,]

ḥāl-i ‘anber-bār: (Sevgilinin) amber kokulu beni.
Anüñçün jālelerden gınceler dil-teng olup terdür
İşitmiş **ḥāl-i ‘anber-bārüñe** öykündüğün ‘üduñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 20). [ḥāl-i ‘anber-bārüñe, -üñ, -e]

ḥālī bak-: Boş bakmak.
Dilerseñ kim tola göñlün gözüñ nūr-ı şafāyile
Maḥabbet cāmını Şem’î tolu gör **baḳmağıl ḥālī** (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 10). [ḥālī baḳmağıl, -ma, -ğıl]

ḥāl-i mu‘anber: Amber kokulu ben.
Meclis-i ḥüsnündeki **ḥāl-i mu‘anber** ‘ışkına
Micmer-i ‘ışkuñda Şem’î cāmını ‘üd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 9). [ḥāl-i mu‘anber,]

ḥālī ol-: Eksik olmak.
Dilümde şubḥe dek bülbül gibi her gice ezberdür
Elünden gül gibi cām-ı murāduñ **olmasun ḥālī** (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 60). [ḥālī olmasun, -ma, -sun]

ḥāl-i siyeh: Siyah ben.
Ol güneş kim gül yüzi **ḥāl-i siyehden** sâdedür
Serv-ḳadler içre her dem rāstī āzādedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 1). [ḥāl-i siyehden, -den]

Secde kılmış ḳaşı miḥrābına **ḥāl-i siyehi**
Şanasın kim ḥarem-i Ka‘beye yüz sürdi Bilāl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 7). [ḥāl-i siyehi, -i]

ḥāl-i siyehkār: Günahkar ben.
Didiler **ḥāl-i siyehkārüñe** ḥaddüñde görüp
Gül dirür gülşen-i cennetde Bilāl-i Ḥabeşī (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 7). [ḥāl-i siyehkārüñe, -üñ, -e]

ḥālīl: Sâdık ve gerçək dost. II Sevgili.
Ka‘be-i küyüñde ‘ömrüm ölmege cânler virür
Ey **Ḥālīlüm** ben ḳadar ‘ālemdə ḳurbānün mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 8). [ḥālīlüm, -üm]

ḥālīl-i cān ü dil: Gönül ve can dostu.
Āsitānuñ Ka‘bedür teslim olan ‘uşşāḳden
Ey **Ḥālīl-i cān ü dil** her yañeden ḳurbān aḳar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 8). [ḥālīl-i cān ü dil,]

ḥālīş it-: Temizlemek.
Sefer nārında ḳāl itdün şararduñ püte-i ḡamde
Cihānı **ḥālīş itdün** ey ‘adālet cevheri kāmı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 52). [ḥālīş itdün, -dü, -ñ]

hālîş ol-: Saflaşmak, arınmak.

Hālîş olduk zer gibi seng-i cefâden vaz gel

Çün ‘ayârî şâf ola şarrâfe ‘ayb olur mehek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 7). [hālîş olduk, -du, -k]

halk: Ahali, insanlar, yaratılmış olanlar.

Dāmān-ı ‘ışk-ı yâri elüñden kıma şakın

Şem’î olursa iki cihân **halkı** bir yaña (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 14). [halkı, -ı]

Hevâ-yi zühed ile zâhid çıkardı perdeden **halkı**

Muğannî darb-ı dest ile uşûle koydı ‘uşşâkı (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 5). [halkı, -ı]

Vücûdum zerreden **halkuñ** gözine dahî kemterdür

Açılmaz jeng-i gamden gönümün âyinesi bir dem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 75). [halkuñ, -uñ]

Nakş-i hüsnün zeyn idelden ey şanem Nakķāş-ı şun‘

Oldı bu **halkuñ** kimi Zeynî kimisi Nakķibend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [halkuñ, -uñ]

halk: Yaratma, yok iken var etme.

Halk ile hulk eylemek kârı sehâvet şânıdur

Şan‘ati lutf ü kerem mihr ü mürüvvet ‘âdeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 75). [halk,]

halka-i dūd-ı siyâh: Kara dumanın halkası.

Halka-i dūd-ı siyâhem dām ber eflāk zed

An hüma ber evc-i hüsn ammâ şikâr-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 5). [halka-i dūd-ı siyâhem, -em]

halka-i sünbül: Sünbülün kıvrımı.

Halka-i sünbül saçuñ bend-i maħabbetdür baña

Sensüz ey gül Yüsufi zindân olupdur bağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 5). [halka-i sünbül, -uñ]

halk-ı ‘âlem: Bütün insanlar.

Unutsun **halk-ı ‘âlem** kışse-i Mecnûn ü Ferhâdı

Didi bir iş ideyin kim cihânde dâstân olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 9). [halk-ı ‘âlem,]

halk-ı cihân: Bütün insanlar.

Halk-ı cihânde itdi Hudâ zâtüñ ihtiyâr

Ey baħr-i mekrümet ne ‘aceb ebrdür kefüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 43). [halk-ı cihânde, -de]

hallâl-i müşkilât: Zorlukları, sıkıntıları çözen.

Ėamzeñ açar gönüldeki zülfüñ girihlerin

Oldur cihânde var ise **hallâl-i müşkilât** (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 8). [hallâl-i müşkilât,]

hall-i hakâyık: Hakikatleri çözümleyen.

Nazeri **hall-i haḳāyıkda** olur mūy-şikāf

Ḳalemi keşf-i deḳāyıkda olur çihre-küşā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 65). [hall-i haḳāyıkda, -da]

hālūmi sor-: Halini sormak; sağlığının veya durumunun nasıl olduğunu anlamak için ilgilenmek. II (Beyitte) aşığın durumundan haberdar olmak, durumunu merak etmek kastedilmiştir.

Hālūmi şormaz benüm virmez sü'ālūmden cevāb

Baḳa ne itsün lebūñ ḥikmetde Loḳmān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 5). [hālūmi şormaz, -maz-üm, -i]

ḥalvet-serāy-i 'izzet: Şeref köşkü.

Ḥalvet-serāy-i 'izzetüñe māh şu'le-dār

Āşār-ı 'izz ü devleti izḥār kılmāğa (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 41). [ḥalvet-serāy-i 'izzetüñe, -üñ, -e]

ḥam: Eğri, bükülmüş, yay biçiminde, kemerli.

Eger çekmese bār-ı ḥaşmetüñi

Olur mıydı felekler ḳāmeti **ḥam** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 34). [ḥam,]

ḥam eyle-: Eğri hale getirmek, belini bükmek.

Cīm-i zülfūñ mīm-i ağzūñle bir olup dem-be-dem

Noḳta ḳorsa ḥālūñ **eyler** cimlerūñ ḳaddini **ḥam** (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 12). [ḥam eyler, -r]

ḥām ol-: Eğrilmek, bükülmek; iki büküm olmak. II Sevgilinin eziyeti, kederiyle beli bükülmek.

Şem'iyem cām-ı maḥabbetden ḥurūş itdüm yine

Ḥām olan bī-dillerūñ raḡmına cūş itdüm yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 42). [ḥām olan, -an]

ḥām ol-: Eğrilmek, bükülmek; iki büküm olmak.

Noḳta ḳor meygūñ lebūñe eyleyüp şūfī galet

Ḥām olur cām üzre her kim bilmeyüp ḳorsa nuḳat (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2). [ḥām olur, -ur]

ḥamāyil: Muska, tılsım.

Ḳavlūñi boynumuza eyle **ḥamāyil** diyelüm

Ḥişm idüp söge gerek biz de dü'ā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 7). [ḥamāyil,]

ḥamdülillāh: Allah'a hamdolsun, elḥamdülillāh.

Ḥamdulillāh didiler bir yire geldi iki 'ıyd

Birisi 'ıyd-i gaḳā birisi 'ıyd-i adḥā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 35). [ḥamdulillāh,]

ḥāme: Kalem.

Aḳıtdı ağzı yarın āb-ı Ḥızrūñ

Olup mu'ciz-nümā vaşfüñde **ḥāmem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 42). [ḥāmem, -m]

Yüzün ele al **ḥāme** gibi göñlümün ey dost

Düşmenlerüñün nāme gibi baḡrı ḳararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 5). [ḥāme,]

hāmūş eyle-: Susturmak.

Qāmet ü zülf ü dehānūñ beni **hāmūş eyler**

Söyledür gerçi dimişler şanemā issini māl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 77). [hāmūş eyler, -r]

hān: Hükümdar, padişah.

Kemend-i qahr ile itdüñ cihān ser-leşkerin bende

Sehā vü lütf ile olduñ gönüller tahtınuñ **hānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 50). [hānı, -ı]

h'ān: Sofra, yemek.

Degüldür mihr ile meh kâse-i zerrin ile her dem

Taşınur şarkā vü garba simāt-ı kadriñüñ **h'ānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [h'ānı, -ı]

hançer: Hançer, kılıç.

Altun üsküflü gümüş **hançerlü** ol beg-zâdeler

Sâger-i sîmîn ile almiş eline cām-ı zer (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 13). [hançerlü, -lü]

Düşdi gönüm 'âkıbet gamzeñ ucından **hançere**

N'eylesün bî-çäre kim qahr ile geçdi cānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 9). [hançere, -e]

Dir imiş yârelerüm gamzesi **hançerler** ile

Saňa ey haste gönül bu dañi bir pâre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 3). [hançerler, -ler]

hançer çek-: Hançeri birisine karşı doğrultmak, saldırmak.

Duñanı çerhi zeyn itmışdür anı şanmañ ahterdür

Çeküpdür şu'le-i şem'î-i celālün âteşin **hançer** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 36). [hançer çeküpdür, -üp, -dür]

hand it-: Gülmek.

Behār eyyāmıdur gül gibi **hand it**

Niçe bir nār-ı gamde cān sipend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 1). [hand it,]

Hokka-i yâkūt-ı pür-dürrün açarsın mührini

Gül gibi ey gonce-leb **itdükce** biñ nāz ile **hand** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 16). [hand itdükce, -dükce]

handān: Gülen, şen, neşeli.

Handān ü hurrem idi nitekim cemāl-i yār

Mesned-nişin-i taht-ı cemāl idi şāh-i gül (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 5). [handān,]

handān ol-: Yüzü gülmek, sevinmek.

Nitekim gülzār-i hüsnün gülleri **handān ola**

Gül gibi gül sen begüm bülbüllerün giryān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 1). [handān ola, -a]

Benem ol bülbül-i güyā gibi giryān olmuş

Sensin ol bir gül-i zibā gibi **handān olmuş** (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 2). [handān olmuş, -mış]

hâne: Ev. II Aşığın gönlü.

Bu gönlüm **hânesin** pür-nür idüpdür

Cemâlün âfıtâbının ziyâsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 3). [hânesin, -si, -n]

hâne-i hammâr: Meyhane.

Ne ferâgat yiri var hâk-i der-i yâr gibi

Ne şafâ menzili var **hâne-i hammâr** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 2). [hâne-i hammâr,]

hâne-i 'işret: İçki içme yeri. II Meyhane.

Dirliği gökçek olur **hâne-i 'işretde** müdâm

Sâkiyâ her kime kim duhter-i rez ola hêlâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 39). [hâne-i 'işretde, -de]

hâne-i zenbûr: Eşek arısının evi.

Zahm-i tîr ile olup tenleri mânend-i kafes

Dilleri **hâne-i zenbûre** dönüpdür güyâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 52). [hâne-i zenbûre, -e]

hâneye od düşse mûr ü mâr inden çıkar: Eve ateş düşse karınca ve yılan kovuğundan çıkar.

Hecr odı dilden çıkarmaz zülf ü haţtuñ hâletin

Hâneye od düşse gerçi mûr ü mâr inden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 8). [hâneye od düşse mûr ü mâr inden çıkar,]

h'ân-ı cemâl: Güzellik sofrası.

Hilâlün cāmı devrinde anüñçün bedr-i enverdür

Cihân **h'ân-ı cemâliyle** çü cennât-ı na'ım oldı (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 8). [h'ân-ı cemâliyle, -i, -y, -le]

h'ân-ı cûd: Cömertlik hükümdarı.

Ez berâyî **h'ân-ı cûdeş** heft gerdün süfrehâ

Behr-i tu'me nesr-i hûr her şubh âncâ rîze-çîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 59). [h'ân-ı cûdeş, -eş]

h'ân-ı lutf: İyilik, cömertlik sofrası.

Yâ Reb maķâmı ravze-i huld-i berîn ola

Toyloya **h'ân-ı lutfiyle** anı Kirdigâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 42). [h'ân-ı lutfiyle, -i, -y, -ile]

hâr: Diken.

Yol virmez idi gülşen-i hüsnuñ güline **hâr**

Nerm itmeseyidi her dem anı eşk-i cüy-bâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 1). [hâr,]

Cevr-i agyâr bize yaramaz agyâre naşib

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine **hâr** (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 10). [hâr,]

Gül ruhlerün gören kişi gülzârı n'eylesün

Bülbül ki hem-dem oldı güle **hârı** n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 2). [hârı, -ı]

hār: Eşek.

Zühd için zâhid çekerse yiridür dünyâ ğamın
Rind olan gül gibi mey bâr-ı girânı **hār** çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [hār,]

hār ü hes: Çalı çırpı.

Kül idersin Şem'iyâ âh-i cihân-efrûz ile
Yâr yolında eger dünyâ olursa **hār ü hes** (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 12). [hār ü hes,]

Mesned-i hüsn üzre gel yüz 'izz ile biñ nâz ile
Bülbülün yiri kafesdür âşiyânı **hār ü hes** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [hār ü hes,]

Ocağına şu koymışdur 'adünün leşker-i tîgi
Biterken **hār ü hes** şan kim şalar baħr 'ummânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 42). [hār ü hes,]

h'ār ü zār: Hakir ve zavallı.

Âhümle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh
Mihrüñle yirde gökde ben **h'ār ü zāre** yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 10). [h'ār ü zāre, -e]

harāb: Kötü durumda, bitik, perişan.

Hîç kes âgeh ne-şüd ez hâlet-i esrâr-ı 'ışk
'Âşıkân mest ü **harāb** ez mihr-i in keyfiyyet est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 4). [harāb,]

harāb ol-: Perişan olmak, çok üzölmek.

Göñlümün sırça serâyıdır hayâlün meskeni
Serverâ lâyiķ mıdur kim **ola** devründe **harāb** (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 10). [harāb ola, -a]

harābāt ehli: Meyhane ehli. II Rint.

Sâlik-i 'ışkam benüm pîrüm **harābāt ehli**dür
Güşe-i meyhâne künc-i hânkhahumdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 9). [harābāt ehli, -dür]

harāc al-: Haraç vergisini almak. II Zor kullanarak kendine pay almak.

Nakd-i cân almaķ dilersin göñlümün za'fın görüp
Kaŋı zâlimdür **alan** bir şehr-i virândan **harāc** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 8). [harāc alan, -an]

harām id-: Hayrını görmemesini, yaramamasını dilemek, yasaklamak.

Kâfir rakıbe cām-ı lebün eyleyüp helâl
Sâķi revâ mıdur **idesin** 'âşıķa **harām** (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 6). [harām idesin, -e, -sin]

harām-ender-harām: Haram içinde haram.

Dirliğüm âb-ı hayât olursa sensüz bir nefes
Cām-ı 'ışkuñsüz **harām-ender-harām** olsun baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 10). [harām-ender-harām,]

ḥarāmī: Haydut, yol kesen. II Kulu hak yoldan saptıran kişiler.

Gerçi şerāb bir delükanlı **ḥarāmīdūr**

Nāzūkluk ile biz emerüz aldūğ alını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 9). [ḥarāmīdūr, -dür]

ḥarc eyle-: Harcamak, tüketmek, sarfetmek.

Sim-i eşküm Şem'iyā **ḥarc eylemezdüm** şu gibi

Mey içüp maḥbūb sevmek olmasa kārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 13). [ḥarc eylemezdüm, -mez, -dū, -m]

ḥarc it-: Harcamak, tüketmek, sarfetmek.

Gözine ḥabbece gelmez cihānūñ mülki vü māli

Degül bir ḫatre yanında eger **ḥarc itse** ‘ummāni (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 90). [ḥarc itse, -se]

ḥarca-: Harcamak, sarfetmek.

Sermāye-i maḥabbet ile nakd-i ‘ömrüni

Devlet anūñ ki sevduğı yolında **ḥarcanur** (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 10). [ḥarcanur, -n, -ur]

ḥarem-i ka‘be: Kābe'nin herkesin girmesine izin verilmeyen, saygı gösterilmesi gereken yeri.

Secde kılmış ḫaşı miḥrābına ḥāl-i siyehi

Şanasın kim **ḥarem-i Ka‘beye** yüz sürdi Bilāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 8). [ḥarem-i ka‘beye, -y, -e]

ḥār-ı hicrān: Ayrılık diken. II Ayrılık acısı.

Ciger ḥūn eyleyüp ḫan ağlar iken **ḥār-ı hicrānde**

Tebessüm eyledi ḡonce sevindi bülbulūñ cānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 17). [ḥār-ı hicrānde, -de]

ḥār-ı miḥnet: Eziyet diken. II Cefa ateşi.

Yanupdur lāle gibi cān ü dil nār-ı mezelletde

Ṭolidur ḡonce-veş ḫan ile baḡrüm **ḥār-ı miḥnetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 54). [ḥār-ı miḥnetden, -den]

ḥār-ı zulmet: Karanlığın diken.

Ḥār-ı zulmetden gelüp bülbüller efḡān eylemiş

Baş açup her bir çiçek çāk-i giribān eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 13). [ḥār-ı zulmetden, -den]

ḥarīdār: Alıcı, müşteri.

Yūsuf-ı baḡtūñ **ḥarīdārı** şeh-i devrān olup

Müşterī vezn eyleyüp mihr ile meh mizān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 5). [ḥarīdārı, -ı]

Mihr ü mehdür müşterī ‘ālem **ḥarīdārūñ** senūñ

Germ olursa ṭañ midur ḡün gibi bāzārūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 1). [ḥarīdārūñ, -üñ]

ḥarīm: Yabancılar yasak olan, yabancıardan korunan mukaddes yer.

Ka‘be-i luṭfūñ **ḥarīmi** dāḡili buldı necāt

Bende vü ḫırş u hevā āzād olup oldı emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 121). [ḥarīmi, -i]

harım-i bāğ-ı cennet: Cennet bahçesinin avlusu.

Harım-i bāğ-ı cennetden baña kūy-i Vefā yigdür

Hezārān hūr u gilmānden gönül bir dil-rübā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 1). [harım-i bāğ-ı cennetden, -den]

harım-i büstān: Çiçek bahçesinin avlusu.

Çün nigāristān-ı cennet şüd **harım-i büstān**

Hordehā-yi naqş-i ü bîrûn zi 'aql-ı hurde-bîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 3). [harım-i büstān,]

harım-i gülzār: Gül bahçesinin avlusu.

Reşk-i Firdevs-i cinān oldu **harım-i gülzār**

La'l ü yāqūt ile zeyn oldu dirāht-i 'unnāb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 19). [harım-i gülzār,]

Nahl-i kâfûr ile zeyn oldu **harım-i gülzār**

Gül 'arūsına nesim-i şehērî meşşāta (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 37). [harım-i gülzār,]

harrāz: Terzi.

Zeyn olupdur Şem'iyā kanlu yaşüñle ruhlerüñ

Rişte-i al aşdı şan **harrāzler** dükkānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 14). [harrāzler, -ler]

hāş: Hususi, özel.

Dāhil itmez hāşılı dil mähı mihrüñ küyine

Şāh-i 'ışkuñ **hāşidur** timāre olmaz müşterek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 6). [hāşidur, -ı, -dur]

hāşāk: Çöp, süprüntü.

Fikr it cemāli қо gül-i gülzār-i cenneti

Şüfî düşürme gönülünü **hāşākden** götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 10). [hāşākden, -den]

hāşelillah: Allah göstermesin, asla kat'iyen, hiçbir vakit.

Şem'î-yi bî-çāreden men' eylemezsın la'lüñi

Hāşelillāh sen mürüvvet kânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 14). [hāşelillāh,]

hasen: Hz. Peygamberin torunlarından birinin adı. II Hasan adında bir kimse.

Şem'iyem biñ cān ile meddāh-ı āl-i Aḥmedem

Sen **Hasen** hüsünde itsem n'ola Ḥassān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 14). [hasen,]

hasen: Güzel. II Peygamber Efendimizin torunu.

Nice teşbîh ideyin gün yüzünü aye **Hasen**

Ya kaşüñ ğarresini ğurre-i ğarrāye **Hasen** (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 1). [hasen,]

Tolaşup Şem'î-yi aşüfteye çok bend eyler

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sāye **Hasen** (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 12). [hasen,]

İki ‘âlemde benüm başüm için devleti yok
Ayağın toprağın ol kim vire dünyāye **Hasen** (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 10). [hasen,]

Şan hümâdür ki düşer gölgesi hırşid üzre
Şalıcağ zülf-i ruḥüñ gün yüzüne sāye **Hasen** (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 8). [hasen,]

hasen bâli: *Hasen Bali. (Özel isim).*

Ṭudāğun şekkeri pālûde-i terdür **Hasen Bâli**
Lebün şekker sözüñ kând-i mükerrerdür **Hasen Bâli** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 1). [hasen bâli,]

Gül-i bağ-ı İrem ḥüsnüñ kıyâmet kâmetün Ṭübî
Çerâğ-ı mâh ḥüsnüñle münevverdür **Hasen Bâli** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 4). [hasen bâli,]

Güzellük meclisi Ḥaḳḳâ budur kim yirde vü gökde
Gül-i sırâb-ı ḥüsnünden ‘aceb terdür **Hasen Bâli** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 6). [hasen bâli,]

Gönül geçmez vişâlün lezzetinden zehr-i hecrüñle
Baña zehr-i gamün şehd ile şekkerdür **Hasen Bâli** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 8). [hasen bâli,]

Oḳır Şem’î giceler şubhe dek şevḳ-ı cemâlünle
Dilinde âyet-i ve’n-nür ezberdür **Hasen Bâli** (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 10). [hasen bâli,]

hâşılı: *Sonuç olarak, sözün kıyası, velhâsıl, hulâsa.*

Dâḥil itmez **hâşılı** dil mâhı mihrün küyine
Şâh-i ‘ışḳun ḥâşidur tîmâre olmaz müşterek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [hâşılı,]

hasis: *Alçak, kıymetsiz; cimri, pinti.*

Yolünde cân virenlere ser-keşlik eyleyüp
Her bir **hasise** dehr-i denî gibi olma râm (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 8). [hasise, -e]

hâşiyet-i kevser: *Kevser’in faydaları.*

İ’tidâl ile hevâ buldı cinân lezzetini
N’ola **hâşiyet-i Kevser** vire ger âb-ı zülâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 26). [hâşiyet-i kevser,]

haşlet ü şî‘âr: *Yaratılıştan gelen huy ve düstur.*

K’olmuşdur aña cüd ü şehâ **haşlet ü şî‘âr**
Ey dil yüri niyâz ile yüz sür işigine (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 49). [haşlet ü şî‘âr,]

haşm: *Düşman.*

Ayağa urdılar başdan bu gün bâzâr-i rezminde
Meta‘-ı ‘ömrine **haşmüñ** ne iderlerse erzânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 86). [haşmüñ, -üñ]

K’aḥbâbe zer nişâr ider a‘dâye zehr-i mâr

Haşmüñ piyâde kıl nitekim şâh-i mâh-ruḥ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 46). [haşmüñ, -üñ]

ḥaṣmāne: *Hasımca, düşmanca.*

Pehlevān iseñ eger yanmaḳda ey pervāne gel

‘Işḳ meydānında Şem’iyle ʔutuş **ḥaṣmāne** baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 10). [ḥaṣmāne,]

ḥaṣm-ı bed-kıṣ: *Dinsiz düşman.*

Sünüler şekl-i ejder ‘alemler şîr-peykerdür

‘Aceb deryādudur deryā-yi ḥūnı **ḥaṣm-ı bed-kıṣūñ** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 54). [ḥaṣm-ı bed-kıṣūñ, -üñ]

ḥaṣr ol-: *Öldükten sonra yeniden dirilmek.*

Tā **ḥaṣr olunca** fitne vü āṣūbı def’ ider

Seng-i ḥarāret ile yıḳalar ḥiṣār-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 9). [ḥaṣr olunca, -ınca]

Bir dāğ irdi cānūme bezm-i ḡamūñde kim

Tā **ḥaṣr olunca** irmeye kimse devāsına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 14). [ḥaṣr olunca, -ınca]

Dükenmez biñde birin **ḥaṣr olunca** dir iseñ Şem’î

Dü‘ā ḳıl bir dü‘ā yegdür saña biñ biñ şikāyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 57). [ḥaṣr olunca, -ınca]

ḥaṣre dek: *Kıyamete kadar.*

Gün toḡar şanmañ şafaḳdan **ḥaṣre dek** Ferhād için

Başına odlar yaḳup feryād iderler ṭaḡlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 9). [ḥaṣre dek,]

Yıḳılmaz **ḥaṣre dek** ‘adlūñ esāsı

Binā-yi ‘izz ü devlet oldı muḥkem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 11). [ḥaṣre dek,]

ḥasret: *Bir şeyi çok arzulayıp ona kavuşamamaktan gelen üzüntü, özlem.*

Beni Ya‘ḳūb-veş aḡlatmaḡ için **ḥasret** ile

Mıṣr-ı ḥüсне ol şeker-leb yine sulṭān olmış (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 3). [ḥasret,]

Nesīm-i zülḫ ü çeşmūñ **ḥasretinden**

Şabā gibi düşer ṭaḡlara āhū (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 15). [ḥasretinden, -i, -n, -den]

Ḥāl-i ‘anber kim düşüp dilber ṭutaḡı üstine

Ḥasretinden cānūmūñ dāḡ urdı dāḡı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 2). [ḥasretinden, -i, -n, -den]

ḥasret-i la’l: *Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı olan dudaḡının özlemi.*

Ḥasret-i la’lūñle çıḳdı lālenūñ baḡrında baş

Deldi baḡrın dūr gibi lü’lū’ dişūñçün yāsemīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 45). [ḥasret-i la’lūñle, -üñ, -le]

ḥasret-i mūy: *(Sevgilinin) saçının telinin hasreti.*

Ḥasret-i mūy miyānūñle senūñ ey ḡonce-leb

Şöyle inceldüm vüçüdüm idimez kimse ḥayāl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 11). [ḥasret-i mūy,]

ḥasret-i şem’-i ruḡ: *Sevgilinin mum gibi parlak yanaḡının hasreti.*

Hasret-i şem^c-i ruḥūñden senüñ ey Zühre-cebîn

Yaḳar âhüm irişüp her gice ḳandil-i mehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 3). [ḥasret-i şem^c-i ruḥūñden, -üñ, -den]

ḥasret-i şîrîn ile ferhād: Şîrîn ile Ferhad'ın hasreti.

Hasret-i Şîrîn ile Ferhād bir âh itdi kim

Yakdı baḡrın lâleler göḡsin geḳürdi taḡlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 7). [ḥasret-i şîrîn ile ferhād,]

ḥassân: Hz. Muhammed döneminde yaşayıp peygamber şairi olarak ünlenmiş Arap şairi Hassan bin Sabit.

Şem'îyem biñ cān ile meddāḡ-ı âl-i Aḥmedem

Sen Ḥasen ḥüsninde itsem n'ola **Ḥassân** ile baḡs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 14). [ḥassân,]

ḥaste: Hasta II Aşık.

Vaşlüñe cānler virüp n'ola idersem ârzü

Ḥaste göñlüm derdinüñ dermānısın Yūsufcuḡum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 10). [ḥaste,]

Ḥasteyem yār benüm derdüme dermānümdür

Hey meded öldüm ayırmañ beni dermānümnden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 3). [ḥasteyem, -y, -em]

Her gün o mähüñ işigini yasadnur güneş

Ben **ḥaste** gibi beñzer anüñ de zevālî var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 4). [ḥaste,]

Dir imiş yārelerüm ḡamzesi ḥanḡerler ile

Saña ey **ḥaste** göñül bu daḡı bir pāre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 4). [ḥaste,]

ḥaste eyle-: Hastalanmak.

Ḥaste eyler gözleri şıḡḡat baḡışlar lebleri

‘Aşık-ı dil-ḥastenüñ hem derdi hem dermānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 9). [ḥaste eyler, -r]

ḥaste-dil: Hasta gönül.

Cān virüp olsa cüdā lâl-i revān-baḡşinden

Şem'î-yi **ḥaste-dilüñ** oldu meḡer cānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 14). [ḥaste-dilüñ, -üñ]

ḥastelig: Hastalık.

Bülbül-i ḥaste-dilem nāleme raḡm eyle didüm

Didi kim yañşak olur **ḥasteliḡi** şayrunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 12). [ḥasteliḡi, -i]

ḥasūd: Çok kıskanç, haset eden, kıskanan (kimse).

Ḥasūd ölsün diyü dildārı öpmek lezzet-i cāndür

Ne bilsün aḡzı ḡadını yimeyenler bu ḥelvāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 7). [ḥasūd,]

Gök batmış idi göklere düd-ı siyāh ile

Nār-ı ḥasedde baḡrı **ḥasūdüñ** kebāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 10). [ḥasūdüñ, -üñ]

İçegör bezm-i miḥnetde maḥabbet cāmını Şem'î

Ḥasūdūñ bağı rıkan olsun 'adū içsün ciger rıkanın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 14). [ḥasūdūñ, -üñ]

ḥaṭ: Ayva tüyü.

Devr-i kâmerde fitne-i âḥir zemân olur

Ortaya gelmeyüp n'ola ṭutsa kinâr **ḥaṭ** (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 10). [ḥaṭ,]

Devr-i ruḥūñde zâhir olup ey nigâr **ḥaṭ**

Nesh oldu gül şaḥîfesine müşk-bâr **ḥaṭ** (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 1). [ḥaṭ,]

Deryâ-yi ğamden eyledi dil fülkini ḥalâş

Şûkr eyle Şem'î irdi hele Ḥızr-vâr **ḥaṭ** (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 14). [ḥaṭ,]

ḥâtem: Arapların Tayy kabilesinden ünlü İbn Abdullah bin Sa'd'ın lakabı olup cömertlik timsali olarak anılmıştır.

Kefî **Ḥâtemdurur** ya'nî dem-i cūdında Ḥayderdür

Olupdur dest ü ṭab' u ḥûy ü ḥilkatde kemâliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [ḥâtemdurur, -durur]

ḥâtem: Mühür, yüzük.

Baş egüpdür ser-be-ser dünyâ ser-â-ser tiĝüñe

Gün gibi kıldı cihânı **ḥâtemin** zir-i nigîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 106). [ḥâtemin, -i, -n]

Gözine rıkan oturmuş ağlamakdan

Elünde reşk idüben câme **ḥâtem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 36). [ḥâtem,]

ḥâtem-i la'l: Kırmızı mühür. II Sevgilinin dudakları.

Âfitâbüm ser-be-ser dünyâ elüñ altındadır

Sen Süleymân-ı zemânsın **ḥâtem-i la'lüñ** nigîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 64). [ḥâtem-i la'lüñ, -üñ]

ḥâtem-i mülk-i seḥâ: Cömertlik ülkesinin yüzüğü.

Şehâ ol **ḥâtem-i mülk-i seḥâsın** şehri-i 'adlûñde

Serây-i luṭfuñüñ hergiz yapılmaz bâb-ı iḥsânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 57). [ḥâtem-i mülk-i seḥâsın, -sın]

ḥaṭ-ı reyḥân: Ayva tüyü. II Reyhani hat yazısı.

Ḥaṭ-ı reyḥân ile naḳş-i zemîn levḥi muşavverdür

Çemenler şaḥn-ı câmî'dür yine âyât-ı rahmetle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 7). [ḥaṭ-ı reyḥân,]

Ser-â-ser şafḥa-i bâĝa **ḥaṭ-ı reyḥân** muḥarrerdür

Şükûfe bâd-ı şubḥ ile direm-rîz oldu gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 9). [ḥaṭ-ı reyḥân,]

ḥaṭ-ı şebdîz: Karayaĝız atın takip ettiĝi yol.

Reh-i 'ıṣḳuñda ne tozlar kıparam âḥümle

Ḥaṭ-ı Şebdîzüñe kıoşduñ çü ruḥ-ı Gülgünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 6). [ḥaṭ-ı şebdîzüñe, -üñ, -e]

ḥaṭ-ı yâkıṭ u reyḥân: Yakut ve Reyhan hattı, yazısı.

Yazar luṭf âyetin levḥ-i çemende kâtib-i kudret

Ki nesh eyler leṭâfetde **ḥaṭ-ı Yâkût u Reyḥânî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 8). [ḥaṭ-ı yâkût u reyḥânî, -ı]

ḥaṭ-ı zülf: Saçların her bir teli.

Cümle-i maḥşûd bir ma'nide ammâ şüretâ

Ġalibâ ḥâl ü **ḥaṭ-ı zülfünden** oldu ihtilâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 8). [ḥaṭ-ı zülfünden, -üñ, -den]

hâtif-i ğayb: Görünmeyen bir çağırıcı.

Hâtif-i ğayb eyledi ilhâm

Oldı târiḥ rûhına rahmet (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 3). [hâtif-i ğayb,]

ḥâtır: Hal, durum, vaziyet.

Ola kim bir gün soraydı **ḥâtırım** nâgeh diyü

Yıllar oldu istemez timârı bîmârüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 11). [ḥâtırım, -um]

İgen bön düşme ey şüfi ko fikr-i ḥür ü ğilmânı

Bu gün gel **ḥâtırın** hoş gör temâşâ eyle cânânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 2). [ḥâtırın, -ı, -n]

ḥatm eyle-: Tamamlamak, bitirmek, sona erdirmek.

Cüdüñ dıraḥt-i şâḥ-ı keremde nişâr-ı luṭf

Ḥatm eyle Şem'î medḥini anüñ dü'â ile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 38). [ḥatm eyle,]

İdüp luṭf âyetin ma'nide tefsîr

Sözi **ḥatm eyledüm** vallâhü a'lem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 44). [ḥatm eyledüm, -düy, -m]

ḥaṭṭ-ı 'anberîn: Anber kokulu ayva tüyü.

Düd-ı âhümden tûṭupdur gün yüzüñ âyînesin

Dâmen-i zülfüñ ğubârın şanma **ḥaṭṭ-ı 'anberîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 54). [ḥaṭṭ-ı 'anberîn,]

ḥaṭṭ-ı ğubâr: Gubari yazısı. II Sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri.

Şanemâ **ḥaṭṭ-ı ğubârüñ** gibi reyḥân bitmez

Nitekim kâmetüñe serv-i ḥırâmân yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 1). [ḥaṭṭ-ı ğubârüñ, -üñ]

ḥaṭṭ-ı reyḥânî: Reyhani hat yazısı.

Ḥaṭṭ-ı Reyḥânî yazar gül gibi göñlüñ açılır

Olmaya bâğ-ı ruḥ-ı yâr gibi yazı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 11). [ḥaṭṭ-ı reyḥânî,]

Cemâlüñ muşḥafın tezyîn idüpdür **ḥaṭṭ-ı Reyḥânî**

Berât-ı ḥüsne virmişdür kaşüñ tuğrâ-yi 'unvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 65). [ḥaṭṭ-ı reyḥânî,]

ḥavâle ol-: Musallat olmak.

Olur dil mürġına zülfî **ḥavâle**

Şalar begler şanasın şayde şahbâz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 11). [ḥavâle olur, -ur]

hıvı: Korku.

Āteş-i hecr ü firâk-ı yârden **hıvfüm** ziyâd

Yâ gıyâse'l-müsteğışin neccinâ mimmâ nehâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 3). [hıvfüm, -üm]

Sâkiyâ dilden götür **hıvfı** berü şun cām-ı şâf

Bâde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu'âf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [hıvfı, -ı]

hıvf eyle-: Korkmak.

Göñül **hıvf eyleme** yârüñ varup ağıyâre yâr olmaz

Bu rüşendür ki 'âlemde hümmâ zâğa şikâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [hıvf eyleme, -me]

hıvz: Havuz.

Akçesüz pulsüz kuçar 'uryân idüp dilberleri

Dâm idüp **hıvzm** hoş olur kaplucası Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12). [hıvzm, -ı, -n]

hayâ: Edep.

Seḥâ sâbit vefâ zâhir **hayâ** ḥilm ile muzmerdür

Qarâr ü şabr ü terbiyyetle olur 'âkıbet Şem'î (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [hayâ,]

hayâden yire geç-: Çok utanmak.

Bulsa **geçerdi** yire **hayâden** biḥâr-i luṭf

Ḥikmet degül mi meḥâr-ı şâh ü gedâyiken (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 9). [hayâden yire geçerdi, -er, -di]

hayâl: (Sevgilinin) hayali, düşüncesi.

Ey beli ince vü lebi ḡonce

Baḥa oldu **hayâlün** eglence (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 2). [hayâlün,]

Bir nefes dil olımaḥ ḥâli **hayâlinden** anüñ

Ḥaşre dek baḥmayısar ḡayre bu sevdâyı göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 3). [hayâlinden, -i, -n, -den]

Dil virdi Şem'î bir şanem-i dil-rübâya kim

Zâhid düşinde görmedi anüñ **hayâlini** (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 12). [hayâlini, -i, -n, -i]

Bu gün ehl-i şafâ bezmi ḡıdâsı rûḥ-perverdür

Hayâlün her kişinüñ n'ola çeşminde revân olsa (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 70). [hayâlün, -ün]

hayâl: Gerçekleşmesi imkansız veya güç olan fikir, düş.

Ey güneş yüzlü beni kimse **hayâl** eyleyemez

Olmuşam tâb-ı teb-i mihrün ile şöyle **hayâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 82). [hayâl,]

Göñlümün şırça serâyıdır **hayâlün** meskeni

Serverâ lâıyık mıdur kim ola devründe ḥarâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 9). [hayâlün, -ün]

Dil fibr ider miyânünüñ cân sırr-ı la'lünüñ

Cânâ cihânde her kişinüñ bir **hayâli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 8). [hayâli, -i]

Senün küyün **hayâliyle** cihânde eglenür gönüm
Bu yâd illerde eglence bize bir âşinâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 9). [hayâliyle, -i, -y, -le]

Gözlerümde al tütüdür **hayâli** la'lünün
Kırpüğünden ey hüma-ţal'et aña itdüm kafes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 5). [hayâli, -i]

hayâl eyle-: (Gerçekleşmesi arzu edilen bir şeyi) Zihinde tasarlayıp canlandırmak, düşünmek.
Ey güneş yüzlü beni kimse **hayâl eyleyimez**
Olmışam tâb-ı teb-i mihrün ile şöyle hayâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 81). [hayâl eyleyimez, -y, -i, -mez]

hayâl id-: (Gerçekleşmesi arzu edilen bir şeyi) Zihinde tasarlayıp canlandırmak, düşünmek.
Hasret-i müy miyânünle senün ey gonce-leb
Şöyle inceldüm vücüdüm **idimez** kimse **hayâl** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 12). [hayâl idimez, -imez]

hayâl ol-: Görünmez olmak, yok olmak.
Tuymaya girsem eger zerrece mürün gözine
Ey Süleymân-ı zemân şöyle **hayâl oldu** tenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 8). [hayâl oldu, -dı]

Rûze-i hecründe ıyd-i vaşl içün oldum hilâl
Geçmedüm gönlekden ey meh gerçi kim **oldum hayâl** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 2). [hayâl oldum, -du, -m]

hayâl-i miyân: (Sevgilinin) belinin hayali.
Râz-ı dehânün ile **hayâl-i miyânüne**
Hiç kimse irmedi şanemâ kâl-ü-kıl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 3). [hayâl-i miyânüne, -ün, -e]

hayât âbi: İçenlere ebedi hayat verdiği inanan efsanevi su; ab-ı hayat.
Çü âb-ı la'l-i cân-bağşüne irmez
Mesîh itse **hayât âbına** emsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 40). [hayât âbına, -n, -a]

hayât vir-: Canlandırmak.
Nesîm-i gonce-i la'lün cihâne **virdi hayât**
‘Aceb budur ki ‘ademden görindi cümle vücüd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 11). [hayât virdi, -di]

Nağme-i bülbül nesîm-i şubh ile **virür hayât**
‘Âşık-ı dil-hasteye olsun hezârân âferîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 25). [hayât virür, -ür]

hayât-ı cāvidān: Ebedi, sonsuz hayat.
Yolünde hâk olup ‘ömrüm **hayât-ı cāvidān** buldum
Ayağın toprağı yigdür baña dünyā vü ‘uqbāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 9). [hayât-ı cāvidān,]

hayât-ı cāvidān bul-: Ebedi, sonsuz hayat bulmak.
Kudümi hâk-i pâyile **hayât-ı cāvidān bulduk**
Se‘âdetle selâmetde görüp devletlü sultânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 5). [hayât-ı cāvidān bulduk, -du, -k]

ḥayāt-ı cāvidānī: Ebedi, sonsuz hayat.

Sükkeri mısr-ı melâhetden şuyı âb-ı ḥayāt

Cânler virür **ḥayāt-ı cāvidānī** şerbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 36). [ḥayāt-ı cāvidānī,]

ḥayāt-ı 'ömr: Ömrümün geçimi.

Sensüz **ḥayāt-ı 'ömrüm** gâyetde müşkil ancak

Gel hey kıyâmetüm gel bu intizâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 7). [ḥayāt-ı 'ömrüm, -üm]

ḥayder: Asıl anlamı “arslan” olan kelime Hazret-i Ali'ye lakap olmuş, onun yiğitlik ve cesâretinden dolayı “yiğit ve cesur” anlamında kullanılmıştır.

Kefi Ḥâtemdurur ya'nî dem-i cūdında **Ḥayderdür**

Olupdur dest ü tab' u ḥūy ü ḥil'katde kemâliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [ḥayderdür, -dür]

Çeküben Zülfikâr-ı gâmzesini

Gönüller mülkini feth itdi **Ḥayder** (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 8). [ḥayder,]

ḥayder-i kerrâr: Savaş esnasında döne döne düşmanın üzerine defalarca saldıran Hazreti Ali'nin lakabı.

Sürh-püş olmuşdur şan **Ḥayder-i Kerrârdur**

Bâl açup uçmak diler yâ Ca'fer-i Tayyârdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 37). [ḥayder-i kerrârdur, -dur]

ḥayder-şîfat: Hz. Ali vasıflı.

Ḥayâ vü şıdk u 'adl ile çeküp **Ḥayder-şîfat** tîği

Getürdüñ yirine himmetle nâm-ı Âl-i 'Osmânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 47). [ḥayder-şîfat,]

ḥayfâ: Yazık.

Ḥayrete vardum geçerken serv-i nâzüm şu gibi

Nice geçdi bilmedüm **ḥayfâ** bu 'ömr-i nâzenîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 50). [ḥayfâ,]

ḥâyil: Engel.

Ḥâyil degüldür âhüme ey müdde'î felek

Şaķın şaķın ki tûtmadı kimse dü'â yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 7). [ḥâyil,]

ḥâyil ol-: Engel teşkil etmek, mâni olmak.

Felekler **ḥâyil olmaz** ol hümâ itdükce pervâzı

Ne deñlü yüksek uçarsa ķo uçsun 'ışk şahbâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 1). [ḥâyil olmaz, -maz]

Ḥulle-i cennet olursa ķekeyin ķâk ideyin

Dem-i vuşletde baña **ḥâyil olur** pîrehenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 6). [ḥâyil olur, -ur]

ḥayli: Çokça, epeyce, oldukça.

Bu gün dilberlerüñ **ḥayli** biri birinedür meyli

Kimi Mecnûn kimi Leylî severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 5). [ḥayli,]

ḥayl-i nuḥūset: Uğursuzluk süvarisi.

Topkuz kat âhenin hışn-ı ḥaşındır leşker-i encüm

Şeh-i kadrini hıfz eyler anün **ḥayl-i nuḥūsetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 26). [ḥayl-i nuḥūsetden, -den]

ḥayme: Çadır.

Gül-i gülzâr-i cennetdür ya ḥod bâğ-ı cinân **ḥayme**

Kim olmuş ak güller ile mu'allak gülsitân **ḥayme** (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 1). [ḥayme,]

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler yir yir

Melek-simâ güzellerle olupdur âsümân **ḥayme** (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 4). [ḥayme,]

Dem-â-dem germ olup tāk-ı felekden zer saçar ḥurşid

N'ola devlet 'arūsına olursa sāye-bân **ḥayme** (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 8). [ḥayme,]

ḥayme-i billūr: Parıltılı çadır.

La'l-i sîr-âb ile zeyn oldı ser-â-ser eşcâr

Şahn-ı pîrûze çemen **ḥayme-i billūr** dıraḥt (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 26). [ḥayme-i billūr,]

ḥayme-i gerdün-āsā: Dünya gibi çadır.

İrdi ser-menzil-i maḥşûde şehinşâh-i cihân

Ḳurılur devlet ile **ḥayme-i gerdün-āsā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 22). [ḥayme-i gerdün-āsā,]

ḥaymeler kur-: Çadır kurmak; geçici bir süreliğine bir yere yerleşmek, bir yerde bulunmak.

'Arşa-i 'arşa **ḳuruldı ḥaymeler** gerdün-misāl

Ref' olup şan kim felek 'arz itdi bâğ-ı cenneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 17). [ḥaymeler ḳuruldı, -ul, -dı]

ḥayr: Maddî veya mânevî karşılık beklenilmeden yapılan iyilik, yardım, ihsan.

Ḳadem **ḥayr** ile başduñ çün melekler

Didiler **ḥayr** maḳdem **ḥayr** maḳdem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 5). [ḥayr,]

ḥayr maḳdem: Gelişi hayırlı olan.

Ḳadem **ḥayr** ile başduñ çün melekler

Didiler **ḥayr maḳdem** **ḥayr** maḳdem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 6). [ḥayr maḳdem,]

ḥayrân: Bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, takdir eden.

Müftî vü şeyḥ ü müderris vâlih ü **ḥayrân** ü mest

Nice itsünler lebün keyfiyyetin cân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [ḥayrân,]

Yalınüz şanmañ ki anün çerḥ ser-gerdânıdur

Ṭaña ḳalmış mihr ü meh ak yılduzuñ **ḥayrânıdur** (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 2). [ḥayrânıdur, -ı, -dur]

Ağzın açmış gonceler gül bezminün **ḥayrânıdur**

Gönce-i zanbaḳ bu bezmün şem'-i nûr-efşânıdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 3). [ḥayrânıdur, -ı, -dur]

hayrân ol-: Çok beğenmek.

Var mı bir Şem'î gibi bu işe 'âşık oluban

Gördüğü her güzelün hüsnine **hayrân olmuş** (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 10). [hayrân olmuş, -miş]

hayretde kal-: Olan biteni muhakeme edemez olmak, düşünemez hale gelmek.

Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-kâl ile

Hayretde kaldı bilmedi 'ışkuñ maķālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 8). [hayretde kaldı, -dı]

hayrete var-: Çok şaşırmak, şaşırp kalmak.

Hayrete vardum geçerken serv-i nâzüm şu gibi

Nice geçdi bilmedüm hayfâ bu 'ömr-i nâzenîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 49). [hayrete vardum, -du, -m]

hayret-ender-hayret: Hayret içinde hayret, hayrete düşmek.

Gâh mest ü gâh hayrân-ı ğubâr-ı ğaţţ-ı yâr

Şem'î-yi âşüfte-dil râ **hayret-ender-hayret** est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 10). [hayret-ender-hayret,]

hayrû'l-hâkimîn: (Allah) Hükmedenlerin en iyisidir.

Zât-ı pâküñ lâyıķ-ı seccâde-i 'adl eyleyüp

Mesned-i şer'î müşerref kıldı **hayrû'l-hâkimîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 68). [hayrû'l-hâkimîn,]

hayy-i lâ-yezâl: Ebedi olan Allah.

Kılsun ziyâde 'ömrüñi ol **Hayy-i Lâ-yezâl**

Kıl sen daķı bu Şem'îye revġan pirinc 'aţâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 9). [hayy-i lâ-yezâl,]

haz eyle: Hoşlanmak, zevk almak.

Görmezse eger anı bir kılca kılrur cânı

Göñlüm şu kadar **eyler** ol müy miyânden **haz** (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 6). [haz eyler, -r]

Şem'î ruhınñ zikri nûr âyetidür dilde

Biñ cân ile dil **eyler** bu vird-i zebânden **haz** (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 10). [haz eyler, -r]

haz iderlermiş: Hoşlanmak, zevk almak.

Yay eyle büküp kıddüñ âhüñ okına ey dil

Dilberler **iderlermiş** tîr ile kemânden **haz** (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 8). [haz iderlermiş, -er, -ler, -miş .

Zâhid n'ola itmezse sen rûh-ı revânden **haz**

Dil-mürdeler **idimez** cân ile cihânden **haz** (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 2). [haz idimez, -i, -mez]

hazân: Güz, sonbahar.

Nitekim zeyn ola güllerle 'arûs-ı nev-behâr

Görmesin hergiz **hazân** gülzâr-i 'ömrüñ zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 82). [hazân,]

‘Älemde geh **hazân** ola vü gâh nev-behâr
Ser-sebz ü hurrem ola gülistân-ı devletüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 61). [hazân,]

hazân it-: Sonbahar etmek. II Gençliği soldurmak.
Niçe bir künc-i gamde Şem’iyâ beñzüñ **hazân itmek**
Gözüñ aç gül gibi mey iç cihân bâğ ü behâr olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 13). [hazân itmek, -mek]

hazer kıl-: Çekinmek, sakınmak.
Gâfil olma ey melek âhüm okından **kıl hazer**
Kim toköz kat cevşen-i eflâkden eyler güzër (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 1). [hazer kıl,]

Hazer kıl ey melek kim âsümânden
Giçer ‘aşıklarüñ tîr-i dü‘âsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 9). [hazer kıl,]

hâzihî cennâtü ‘adnin fe’dhulühâ hâlidîn: Bunlar Adn cennetleridir, ebedî kalmak üzere girin buraya. Zümer suresi 73 ayet.
Gamze-i nergîs işâret eyledi gülşende kim
Hâzihî cennâtü ‘adnin fe’dhulühâ hâlidîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 20). [hâzihî cennâtü ‘adnin fe’dhulühâ hâlidîn,]

hâzır ol-: Hazır durumda bulunmak.
Oldı âgâh yine cümle memâlikde mülûk
Hâzır ol diyü münâdi-yi kazâ itdi nidâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 4). [hâzır ol,]

hâzır-baş ol-: Bir işi hemen yapabilecek durumda olmak.
Başümi aldum ele dilberimüñ yolında
Er olan kişi gerekdür kim **ola hâzır-baş** (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 8). [hâzır-baş ola, -a]

hâzret-i aḥmed beg: Ahmed Bey Hazretleri.
Şâd ol ki gitdi gam irişüp lutf-ı bî-şümâr
Fâhr-i mülûk **Hâzret-i Aḥmed Beg** ol k’anüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 30). [hâzret-i aḥmed beg,]

hâzret-i pîrî paşa: Piri Paşa Hazretleri.
Ma‘den-i faẓl ü hüner server-i eṣrâf ü kibâr
Mâlik-i mülk-i kerem **Hâzret-i Pîrî Paşa** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 48). [hâzret-i pîrî paşa,]

hâzret-i sultân süleymân: Kanuni Sultan Süleyman.
Mâh-i bürc-i salṭanet ḥurşîd-i evc-i ma‘delet
Hâzret-i Sultân Süleymân server-i rûy-i zemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 62). [hâzret-i sultân süleymân,]

hazz: Bir şeyin insana verdiği hoş giden tatlı duygu, zevk.
Sâḳi-i gül-ruḥ elinden içdügüm ḥün-ı ciger
Hızr elinden virmez ol **hazzı** hezârân câm-ı Cem (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 8). [hazzı, -ı]

Vefâden çünkü **hazzüñ** yok düşürme gönlümü bende
Yüri var ey cefâ-pîşe senüñ sende benüm bende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 1). [hazzüñ, -üñ]

hebâ ol-: Ziyan olmak, boşa harcanmak.

Qo ikiligi birlige yet 'ışk-ı yâr ile
Geç ğayrden ki ğayrüñ **olur** varlığı **hebâ** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 8). [hebâ olur, -ur]

hecr: Ayrılık.

Yüri mey nûş kıl 'aql ile câne
Nice bir **hecr** zehriyle gezend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 12). [hecr,]

Qan tolar gözlerimiz **hecr** ile Ya'kûb gibi
Çokdur ey Yûsuf-ı gül-çihre saña hasretümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 9). [hecr,]

Hecr odı dilden çıkarmaz zülf ü haţţuñ hâletin
Hâneye od düşse gerçi mür ü mâr inden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 7). [hecr,]

Hecrüñde añduğumca şehâ gün yüzüñ senüñ
Qanlı yaşümle her şarefüm lâlezâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 5). [hecrüñde, -üñ, -de]

hecr-i bî-pâyân: Sonsuz ayrılık.

Derd-i bî-dermân elinden el-ğiyâs
Hecr-i bî-pâyân elinden el-ğiyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 2). [hecr-i bî-pâyân,]

heft: Yedi.

Bir ola zâtüñ ile şeş cihet ü **heft** ü çehâr
Olasın devlet ile bâğ-ı se'âdetde muķim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [heft,]

helâl eyle-: Bir kimse veya bir şey üzerinde hiçbir hak öne sürmeksizin bağışlamak, helal etmek.

Kâfir rakîbe câm-ı lebüñ **eyleyüp helâl**
Sâķi revâ mıdur idesin 'aşîka haram (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 5). [helâl eyleyüp, -y, -üp]

helâl ol-: Yapılmasında veya kullanılmasında dinen sakınca bulunmamak; uygun ve yerinde olmak.

Dirliği gökçek olur hâne-i 'işretde müdâm
Sâķiyâ her kime kim duĥter-i rez **ola helâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 40). [helâl ola, -a]

Qavl-i 'iside bâde oldı helâl

Var lebüñ nuķli gibi naķl-i şaĥiĥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 11). [helâl oldı, -dı]

Fetvâ-yi pîr-i 'ışk ile kanı **helâl olur**

Zâhid şerâb-ı 'ışkı şu kim görmeye mübâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 5). [helâl olur, -ur]

hele: Bilhassa, özellikle.

Hele gel şimdi lebüñ câmını şun nûş idelüm

Aremüzde senüñ ile yine şöĥbet bâķi (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [hele,]

Cân çıkınca **hele** hıdmetde bir eksük komaduk
Eger ölmezsek efendi yine hıdmet bâkî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 7). [hele,]

helvâ: Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı. II. Sevgilinin dudağı.
Hasûd ölsün diyü dildârı öpmek lezzet-i cândür
Ne bilsün ağzı şadını yimeyenler bu **helvâden** (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 8). [helvâden, -den]

hemân: Aksine, ancak.
Çeşme-i âb-ı hayâtüñ adı var dünyâde
Yoksa dilber lebidür var ise dünyâde **hemân** (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 8). [hemân,]

hemçü: Gibi.
Rûy-i niyâz râ be zemîn **hemçü** mâ nihâd
Her kû hevâ-yi kâmet-i ân serv-i nâz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 7). [hemçü,]

Hemçü Mirrîh ü 'Uṭârid kerd bâ seyf ü kalem
Âsümân-ı saltanet râ muntazam çün mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 73). [hemçü,]

hem-dem: Cancığır arkadaş, dost.
Bezm-i ğamde inleyüp **hem-demlûk** eyler her nefes
Nâle-i 'uşşâka olmaz ney gibi feryâd-res (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [hem-demlûk, -lûk]

Ḳande **hem-demlûk** iderdi 'âşık-ı dil-ḥasteye
Sâgerüñ pür-ḥûn olup bağı eger baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 5). [hem-demlûk, -lûk]

Kim olur **hem-demüm** göñlüm kim egler meclis-i ğamde
Şerâb-ı eşkümün âhüm eger olmasa dem-sâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 9). [hem-demüm, -üm]

Ne vardur mey gibi Şem'î maḥabbet ehline **hem-dem**
Ne olur 'âşık-ı dil-ḥastenün ney gibi hem-râzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 13). [hem-dem,]

hem-dem ol-: Arkadaş olmak, yakın ve samimi olmak.
Açıldı gönceler bâğ oldu ḥurrem
Şabâ 'îsî demiyle oldu hem-dem (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 58). [hem-dem oldu, -dı]

Câmler **hem-dem olup** la'î-i leb-i cânânüme
Âh kim her dem benüm odlar yaḳarlar cânüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 1). [hem-dem olup, -up]

hem-dem-i aġyâr: I. Ellerin, yabancılardan dostu. II. Rakibin arkadaşı.
Serv-ḳâmetsin semen-sîmâsın ey sîmin-beden
Gül gibi ḥoş-bûsın ammâ **hem-dem-i aġyârsın** (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 4). [hem-dem-i aġyârsın, -sın]

hem-dem-i ḥâr: Diken ile dost olma, rakibin dostu.
Gül gibi ḥurrem olurdu yâr aġyâr olmasa
Başlar üze yiri vardı **hem-dem-i ḥâr** olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 2). [hem-dem-i ḥâr,]

hemîn: *Hemen, o anda.*

Meşreb-i ehl-i şafâde ‘aybdür kaçmak **hemîn**

Ney gibi hem-dem olıcağ mey gibi dem-sâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 5). [hemîn,]

Yokdurur devründe hûnîn-dil meger cām-ı şerâb

Çan yudar devrân elinden ehl-i dillerdür **hemîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 118). [hemîn,]

hemîşe: *Daima, her zaman.*

Olsun **hemîşe** gicelerün Çâdr ile Berât

Eyyâm-ı devletün kamu nevrüz ü ‘ıyd ola (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 3). [hemîşe,]

Ol meh-likâ ki gün gibi rûşen cemâli var

Olsun **hemîşe** gün gibi rûşen cemâli var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 2). [hemîşe,]

hem-meşreb: *Yaratılışı, huyu bir olan.*

Nigîn-i fazla ins ü cin riyâsüz hep musahhârdür

Olupdur tab‘-ı deryâ-yi güher-bârüñle **hem-meşreb** (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 38). [hem-meşreb,]

hem-nişin ol-: *Beraber oturup kalkan, teklifsiz arkadaş olmak.*

Gün toğup başına urındı se‘âdet tâcını

İşigünde hâk-i pâyüñle **olanlar hem-nişin** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 38). [hem-nişin olanlar, -an, -lar]

hem-pâye: *Rütbece bir, aynı derecede.*

Felek-çâdr ü melek-şadr ü şeh-i seyyâre-leşkerdür

Şerefde şoffa-i şadrün serir-i ‘arşa **hem-pâye** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 66). [hem-pâye,]

Kef-i dür-pâşüñ içre baħr-i tığüñ mevci cevherdür

Serir-i çâdrüñe olsa yaraşur ‘arş **hem-pâye** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 38). [hem-pâye,]

hem-râh: *Yol arkadaşı, yoldaş.*

Nâle eyler kârbân-ı ‘ışık ile **hem-râh** olan

Çalbi âhendür velikin gör nice inler ceres (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 3). [hem-râh,]

hem-râz: *Sırdaş, dost.*

Çapüñdür şahid-i maşşûde her dem

Riyâsüz hem-dem ü **hem-râz** ü maħrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 10). [hem-râz,]

Şaķınuñ ey döstlar ol ğamze-i ğammâzden

Kim ayırmışdur beni cânüm gibi **hem-râzden** (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 2). [hem-râzden, -den]

Ne vardur mey gibi Şem’î maħabbet ehline hem-dem

Ne olur ‘aşık-ı dil-ħastenün ney gibi **hem-râzı** (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 14). [hem-râzı, -ı]

hem-reng ol-: Aynı nitelikte olmak.

Ṭūṭī-i ṭab‘ümle **hem-reng olmaz** zāğ-ı raķīb

Niçe pervāz eylesün ey meh hümāyile meges (Şem‘î Divanı, Gazel 80, Mısra 7). [hem-reng olmaz, -maz]

hem-sāye: Komşu.

Devr-i ‘adlünde cefāsına ider istiğfār

Himmetün servine **hem-sāye** olursa Ṭūbī (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 66). [hem-sāye,]

hem-ser: Arkadaş.

Livā-yi rif‘atüne muntehā-yi Sidre **hem-serdür**

Yücelmiş āb-ı luṭfūnle behişt-i bāğ-ı ‘adlünde (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 39). [hem-serdür, -dür]

Tā ki naḥl-i himmetet bā şāḥ-ı Ṭūbī **hem-ser** est

Tā dehed gülhā-yi cüdet revnaķ-ı ḥuld-i berīn (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 91). [hem-ser,]

Livā-yi rāyet-i ḳadrūnle şāḥ-ı Ṭūba **hem-serdür**

İderler merḥabālar mest olup cām-ı maḥabbetle (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 67). [hem-serdür, -dür]

hem-sîn: Aynı yaşta olan kimse, yaşıtlı.

İdince ‘azm-i rezm eyler hilāli mihre **hem-sîne**

İde çün bezm ider hem-dem hilāle mihr-i raḥşānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 39). [hem-sîne, -e]

hem-tā: Eş, benzer.

Şādef-i ṭab‘-ı güher-zādūne **hem-tā** mı olur

Ki dizer rişte-i nazma yine biñ dürlü le‘āl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 53). [hem-tā,]

hengāme-gîr: Kavga eden (kimse).

Pehlevānler başmağa kimdür bu gün **hengāme-gîr**

Görelüm gel sāķiyā baş ḳo ayak meydāne baş (Şem‘î Divanı, Gazel 86, Mısra 3). [hengāme-gîr,]

hep: Sürekli olarak, her zaman, daima.

Düşerler sāye-veş **hep** ıztırābe

Şalınsa nāz ile ol serv-ķāmet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 9). [hep,]

Seni bu ḥüsn-i ḥulķ ile görenler **hep** melek dirler

Ḥaķīķatde perī yüzlüm degülsin sen bu dünyāden (Şem‘î Divanı, Gazel 123, Mısra 3). [hep,]

Nigīn-i fazla ins ü cin riyāsüz **hep** musaḥḥerdür

Olupdur ṭab‘-ı deryā-yi güher-bārūnle hem-meşreb (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 37). [hep,]

her: Bütün, hep.

Yiter ehl-i şāfāya bu se‘ādet

K’ide **her** cāme sāķī buse ‘ādet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [her,]

Toyımadı gönlüm gözüüm hüsniñ temâşâ itmeden
Yimeden cennet ta‘âmin toya mı **her** gözi aç (Şem‘î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [her,]

Cân virüp itse n’ola **her** kişi cânâ ihtiyâc
Büse-i la‘lûñ virür vaşlûñ metâ‘ına revâc (Şem‘î Divanı, Gazel 24, Mısra 1). [her,]

Dil tenümde seyr ider **her** yâreden didârüñi
Mü‘mine kabrinde cennet revzeni manzer yiter (Şem‘î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [her,]

Kamer devrinde **her** fettân ‘acâyib şivekâr olmuş
Kimine nâz fenn olmuş kimine şive kâr olmuş (Şem‘î Divanı, Gazel 83, Mısra 1). [her,]

her bir: Tek tek, ayrı ayrı.

Kaşr-ı yâkût oldu şan cennetde **her bir** gülsitân
Sebzden itdi zümürürd ferş mi‘mâr-ı zemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 15). [her bir,]

Hâr-ı zulmetden gelüp bülbüller efgân eylemiş
Baş açup **her bir** çiçek çâk-i giribân eylemiş (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 14). [her bir,]

Nice gül **her biri** bir âfitâb-ı ‘âlem-ârâdur
Tulû‘ eyler behişt ü ravze-i mihr ü maḥabbetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 17). [her biri,]

her birisi: Her biri, ayrı ayrı.

Yaylar çatdı kaşın dürdi siperler yüzini
Gösterür **her birisi** düşmene yüz derd ü belâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 46). [her birisi,]

her dâne: Her biri.

Şanasın **her dâne** pirinci bir incidür anüñ
Çekdiler altun noḥudlu dürlü dürlü ni‘meti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 31). [her dâne,]

her dem: Her zaman, her an, dâima.

Def gibi gögsün döğüp bağırñ delersin ney gibi
Şem‘iyâ göynüklerñ **her dem** cigerler dâğlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 14). [her dem,]

Şerâb-ı la‘l-i dilberden içüp kanmak diler **her dem**
Nice divânedür Şem‘î görññ âteşden âb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 13). [her dem,]

Yol virmez idi gülşen-i hüsniñ güline hâr
Nerm itmeseyidi **her dem** anı eşk-i cüy-bâr (Şem‘î Divanı, Gazel 46, Mısra 2). [her dem,]

Çıkmadı peykânlerñ bu sîne-i mecrûḥdan
Tirññ ucından benüm bağırñde **her dem** baş çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 4). [her dem,]

Sâkiyâ meclisde **her dem** büse-i la‘lûñ için
Cân virüp cân almadur ‘âşıklar itdügi nizâ‘ (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 3). [her dem,]

Ney gibi bağırñ delüp inletme **her dem** ey felek
Çün bilürsin yirde kıalmaz âh ü efgânüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 114, Mısra 9). [her dem,]

her derde em: *Her derde deva.*

Fürkatüñ derdine cânā var mıdur didüm devā

Ol tabīb-i cân didi la'lümdurur **her derde em** (*Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 10*). [*her derde em,*]

her gice: *Her gece.*

Ey mäh-çihre **her gice** kândil-i âsümân

Şem'î ruḥüñden itdügi âhından uyanur (*Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 11*). [*her gice,*]

Hasret-i şem'-i ruḥüñden senüñ ey Zühre-cebîn

Yağar âhüm irişüp **her gice** kândil-i mehi (*Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 4*). [*her gice,*]

Şem'iyā dil uzadup **her gice** eflāki yağar

Nār-ı âhüm ki çıkar sîne-i sūzānümünden (*Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 13*). [*her gice,*]

Dilümde şubḥe dek bülbül gibi **her gice** ezberdür

Elüñden gül gibi cām-ı murāduñ olmasun ḥālî (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 59*). [*her gice,*]

her gün: *Her gün, daima.*

Ol güzeller şāhısın kim pîş-keş-i mihr ile mäh

İşigüñe tās-ı sîmîn ile **her gün** zer çeker (*Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 10*). [*her gün,*]

Pîr-i vā'iz ḳavlini **her gün** işitme ey göñül

Kim mey ü maḥbûb için güşüñde bendüm var iken (*Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 7*). [*her gün,*]

her kaçan: *Her ne zaman.*

Şem'iyā süre-i ve'l-leyl gelür tālî'üñe

Her kaçan muşḥaf-ı ḥüsninden o dilber açā fāl (*Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 10*). [*her kaçan,*]

her ki: *Kim olursa olsun, herkes.*

Āfitāb-ı şevḳ ile cân bezmini pür-nür ider

Her ki bir meh-rü elinden gün gibi sāğēr çeker (*Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 12*). [*her ki,*]

Sāḳiyā cām-ı lebüñden **her ki** bir sāğēr çeker

Cân bulur 'isî deminden cām-ı cân-perver çeker (*Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 1*). [*her ki,*]

Her ki girdi dünyede bir kerre cânān koynına

Girmedi öldi dirildi ḥür u ḡilmān koynına (*Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 1*). [*her ki,*]

her kim: *Kim olursa olsun, herkes.*

Serverā **her kim** işigüñde özin ḥāk eyler

Tāc idüp mihr ü mehi taḥtını eflāk eyler (*Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 1*). [*her kim,*]

Noḳṭa ḳor meygün lebüñe eyleyüp şūfî galet

Ḥām olur cām üzre **her kim** bilmeyüp ḳorsa nuḳaṭ (*Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2*). [*her kim,*]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola pervâne gibi

Her kim eylerse heves ol şanemüñ şöhetine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 10). [her kim,]

Her kim ol cân-ı cihânüñ irişür vuşletine

Ayrılır cân ü cihânden düşicek fûrkatine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 1). [her kim,]

her kimüñ kim: Her kimin ki.

Ayağüñ toprağın virmez cihâne

Başında **her kimüñ kim** devleti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 8). [her kimüñ kim,]

her kişi: Herkes.

Her kişi bir kez ölür bî-çâre Şem'î her nefes

Böyle olur zâhidâ ehl-i maḥabbetde fenâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [her kişi,]

Ḳareler geysün bulıtlar gibi dâyim ağlasun

Her kişi kim gönünü sünbüllerüne bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 8). [her kişi,]

Ayağı toprağına kıl olsa Şem'î tañ degül

Her kişi kendü vücudı mülkinüñ sulṭâmdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 10). [her kişi,]

Meşrebi şâf degül kendüzini pāk idimez

Şu gibi **her kişi** kim 'âşık-ı dîdâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 6). [her kişi,]

Dünyâye çünki **her kişi** 'uryân gelür gider

Ey h'âce Şem'î cübbe vü destârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [her kişi,]

her kişinin hürmeti kendü elinde olur: Her kişinin hürmeti kendi elinde olur.

Câm-ı mihrüñ nüş iden kalmaz ayakda serverâ

Kim olur her kişinin kendü elinde hürmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 74). [her kişinin hürmeti kendü elinde olur,]

her nâzer: Her bakışta.

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a'lâdan yaña

Ehl-i diller **her nâzer** dîdâr-ı yâre bakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 6). [her nâzer,]

her ne: Her ne olursa olsun, her şey.

Ger vefâlar idesin yâ ho cefâ eyleyesin

Şem'î-yi sülṭeye **her ne** iderseñ yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 10). [her ne,]

Râziyem **her ne** iderse baña serv ü semenüm

Tiğ-i cevriyle şad pâre kılursa bedenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 3). [her ne,]

Umaram **her ne** kim Ḥaḳdan murâd itseñ müyesserdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 85). [her ne,]

Dü'â ile irişür saña **her ne** kim muḳadderdür

Nitekim ola bu ‘ıyd-i mübârekle cihân hürrem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 81). [her ne,]

her ne kadar: Başına geldiği şart cümlesindeki hükmün doğru ve yerinde olduğunu belirttiikten sonra bu hükme zıt düşen hususlar bulunduğunu bildirir: ... ise de, -dir ama.

Gün gibi çalmağ için mihr ü maḥabbet tōbını

Hüb olur **her ne kadar** ‘arşa-i dil olsa ferāḥ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 6). [her ne kadar,]

Dōstlar **her ne kadar** yirlere çalsa düşmen

‘Aşkın yirde kımaz yār olıcağ yār gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 3). [her ne kadar,]

Sengîn-dilse **her ne kadar** bu muşibetüñ

Āhın işitdi inledi derd ile kühsār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 35). [her ne kadar,]

her nefes: Her an, daima, sürekli.

Her kişi bir kez ölür bî-çāre Şem’î **her nefes**

Böyle olur zāhidā ehl-i maḥabbetde fenā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [her nefes,]

Bezm-i ğamde inleyüp hem-demlük eyler **her nefes**

Nāle-i ‘uşşāka olmaz ney gibi feryād-res (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [her nefes,]

her nesne kim ğarīb ola ol mu‘teber olur: Garip olan her şey geçerli olur.

İhsānı bî-nihāyet anūñ luṭfı bî-şümār

Her nesne kim ğarīb ola ol mu‘teber olur (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 54). [her nesne kim ğarīb ola ol mu‘teber olur, -ur]

her niçe kim: Her ne kadar ki.

İtdüñ dü‘ā-yi devletini çün hezār-bār

Her niçe kim teḥarrük ide çerḥ-i bî-şebāt (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 60). [her niçe kim,]

her şeb: Her gece.

Yansa Şem’î tañ degül **her şeb** firāķüñ nārına

Pertev-i nūr-ı cemālünden cüdādür Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [her şeb,]

Başına gün toğsa çerḥüñ tañ mıdur her şubḥ-dem

Şubḥe dek **her şeb** koyar bir māhı ‘uryān kıynına (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 14). [her şeb,]

her şubḥ: Her sabah.

Ez berāyī ḥ‘ān-ı cūdeş heft gerdün süfrehā

Behr-i ‘tu‘me nesr-i hūr **her şubḥ** āncā rīze-çin (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 60). [her şubḥ,]

her teref: Her taraf, dört bir yan.

Ṭonanmış idi zīnet ile nev ‘arūs-vār

Geşt ider idi her kişi yāriyle **her teref** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 18). [her teref,]

Görinen nerges ü encüm degüldür yirde vü gökde

Göz açup **her teref** gözler zemīn ü āsümān anı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 82). [her teref,]

her tārī mār olmaz: Her bir saç teli yılan olmak.

Uşanmaz sihr-i çeşminden gönül zülfinde sen yārūñ

Ne ğam kim Tūr-ı Mūsādūr anūñ **her tārī mār olmaz** (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 4). [her tārī mār olmaz, -maz]

her yaña: Her tarafa, her yöne.

Devr idüp gün gibi **her yaña** şafā cāmlarını

Süreler qarşümūze bunca şafālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 11). [her yaña,]

Çıgırışup **her yañeden** yarıcūñ Allāh diyü

Şāf tutup ehl-i niyāz eylediler cümle dü'ā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 17). [her yañeden, -den]

Leşker-i ğam dostum **her yañeden** elbir idüp

Bu dil-i vīrānemūñ bilsem nesin yağma ider (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 9). [her yañeden, -den]

hercāyī ol-: Kararsız, vefasız olmak.

Varmasa elden ele gül gibi **hercāyī olup**

Kendüyi itmez idi 'āleme destān ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 7). [hercāyī olup, -up]

hercāyīlik: Her aşığa yüz verme hali, sabırsızlık ve kararsızlık durumu.

Hercāyīlikde gün gibi hīç yokdur eksüğüñ

Māhiyyetūñ bilindi senūñ ey kāmēr temām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 3). [hercāyīlikde, -de]

hergiz: Asla, katiyen, hiçbir zaman.

İ'timād itmez sözine Şem'iyā **hergiz** anuñ

Ol kişi kim var deye dünyāde dilberde vefā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 11). [hergiz,]

Şalınmaz bu cihān bāğında **hergiz**

Ne yār āğyārsüz ne gül dikensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 3). [hergiz,]

Çekmeyenler kāmēt ü zūlf ü dehānūñ cevriñi

Bilmedi 'ālemdē **hergiz** n'eydüğün derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [hergiz,]

Dönmedi **hergiz** murādüm üzre āh

Bī-vefā devrān elinden el-ğiyāṣ (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 5). [hergiz,]

hevā: Heves, arzu.

Luṭfūñ **hevāsi** 'ıtr ile pūr kıldı 'ālemi

Hulkuñ nesīmi eyledi āfākı hoş-hevā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 7). [hevāsi, -sı]

Dil-teşneler **hevāsiyle** cüst-ü-cū ider

Ġam yime Şem'î bir gün irer çeşmesār-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 11). [hevāsiyle, -sı, -y, -ile]

La'lden mīve getürmiş serv-i sīmīnler biter

Hāki cevher rūḥ-perverdūr **hevāsi** Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 8). [hevāsi, -sı]

Başüne odlar yakar mihrün tıyar meh-päreler
Şem'iyâ âh itme götürmez **hevâsı** Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 10). [hevâsı, -sı]

Âvâre itdi kendü gibi küy-i yârde
Başdan çıkardı yaşümi âhüm **hevâyile** (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 4). [hevâyile, -y, -ile]

Düşdi ıışkuñ **hevâsına** Şem'î
Diñmedi diñmesün gözi yaşı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 9). [hevâsına, -sı, -n, -a]

hevâ bul-: Heveslenmek, arzu etmek, istemek.

İ'tidâl ile **hevâ buldı** cinân lezzetini
N'ola hâşiyet-i Kevşer vire ger âb-ı zülâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 25). [hevâ buldı, -dı]

hevâ odi: Arzu ateşi. II Sevgiliye kavuşma arzusunun kederi.

Ger hevâyile ola ebr gibi gevher-bâr
Zillet anün ki **hevâ odi** ide yalnızcağ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 98). [hevâ odi,]

hevâ-dâr: Aşık.

Dūd-ı âh-i pür-şerârümle dönerler üstüne
Mihr ü mâh ile feleklerdür **hevâ-dârün** senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 8). [hevâ-dârün, -ün]

Kim olurdu hem-demüm gurbetde olmasa yaşüm
Kim dönerdi üstüme âhüm **hevâ-dâr** olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 6). [hevâ-dâr,]

hevâ-dâr ol-: Âşık, tutkun olmak.

Olup her serv-i bälâye hevâ-dâr
Uçarsın yârlerden nitekim şu (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 5). [hevâ-dâr olup, -up]

Leşker-i ins ü melek cümle **hevâ-dâr olup**
Eyledi şâh Süleymân-ı zemân 'azm-i gâzâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 9). [hevâ-dâr olup, -up]

hevâ-dâr-ı şabâ: Saba rüzgarını seven.

Çekdi süsen tığler oldı **hevâ-dâr-ı şabâ**
Töb olup gam leşkerin tağıtdı cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 21). [hevâ-dâr-ı şabâ,]

hevâyî: Nefsine düşkün, ciddi şeylere ilgisiz olan kimse, uçarı.

Göz yaşıyla tıolanur kapuñı seyyâre gibi
Düşmesün kimse **hevâyî** dil-i âvâre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 2). [hevâyî,]

Bir dil ki ola kişverinün şehriyârı lutf
Kebk-i murâde kânde irer her **hevâyî** dil (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 34). [hevâyî,]

hevâ-yi âteş-i ıışk: Aşk ateşinin tutkunu.

Başde **hevâ-yi âteş-i ıışk** u gözüñde nem
Sen varmayınca kim vare Şem'î Hüdâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 9). [hevâ-yi âteş-i ıışk,]

hevā-yi çeşme-i āb-ı hayāt: Ölümsüzlük suyunun çeşmesinin arzusu.

Key buved cān rā **hevā-yi çeşme-i āb-ı hayāt**

Çün nesīm-i lūtf-ı ū dem zed miyān-ı mā' u tīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 55). [hevā-yi çeşme-i āb-ı hayāt,]

hevāyî mîhr: Güneşin arzusu. II Aşkının arzusu.

Fikr itme hūr-ı cenneti dildār-ı yāre bak

Ço bu **hevāyî mîhrüñi** eflākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 4). [hevāyî mîhrüñi, -üñ, -i]

hevā-yi nāfe-i hulk: Yaradılış miskinin hevesi.

Hevā-yi nāfe-i hulkı açar cānler gülîstānın

Nesīm-i rūh-perverdūr gelür gülzār-i rahmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 39). [hevā-yi nāfe-i hulkı, -ı]

hevā-yi pāy-i buse: Ayağını öpmenin arzusu.

Hevā-yi pāy-i buseñle düşüp yollarda hāk oldum

Bulınmaz 'ışk yolında benüm bigi bir efkende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 5). [hevā-yi pāy-i buseñle, -ñ, -le]

hevā-yi yār: Sevgilinin arzusu.

Bir sīm-ten şanem gibi par par yanardı şem'

Ammā **hevā-yi yār** ile pür-iztirāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 4). [hevā-yi yār,]

Hevā-yi yār ile göñlüm hümāsı

Geçer mîhr āşiyānın itse pervāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 9). [hevā-yi yār,]

hevā-yi zühd: Takva hevesi.

Hevā-yi zühd ile zāhid çıkardı perdeden hālķı

Muğannī dārb-ı dest ile uşūle koydı 'uşşākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 5). [hevā-yi zühd,]

Hābāb-ı mey gibi başden çıkarsun key şaķın Şem'

Hevā-yi zühde baş koşma senüñle dilleşür sākī (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 12). [hevā-yi zühde, -e]

hevā-yi zūlf-i dilber: Sevgilinin saçının aşkı.

Nesīm-i şubh āşüfte gezer tağlarda ser-gerdān

Hevā-yi zūlf-i dilberle delürmiş bī-ķarār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 8). [hevā-yi zūlf-i dilberle, -le]

heves: Arzu, istek.

Dest-būsüñ **hevesin** eyleyeli hāme gibi

Tenümi hāset ile eylemişem şöyle ki nāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 79). [hevesin, -i, -n]

heves eyle-: Heveslenmek.

Şem'iyā odlare yansa n'ola pervāne gibi

Her kim **eylerse heves** ol şanemüñ şöhetine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 10). [heves eylerse, -r, -se]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola pervâne gibi
Her kim **eylerse heves** ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 10). [heves eylerse, -r, -se]

heves it-: Heveslenmek.

Fürkatüñden incinüp cân virmege **itdüm heves**
Sensüzün 'ömrüm baña dirlik ne mümkün bir nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 1). [heves itdüm, -dü, -m]

heves-i la'l-i revân-bağs: Cana can katan kırmızı dudağının arzusu.

Heves-i la'l-i revân-bağşüñ ile âb-ı hayât
Mağv olup geçdi özinden nitekim âb-ı zülâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 69). [heves-i la'l-i revân-bağşüñ, -üñ]

heves-i zülf-i perişân: (Sevgilinin) dağınık saçının arzusu.

Cân virürsem **heves-i zülf-i perişânler** ile
Cennete döndüreler kabrümü reyhânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 1). [heves-i zülf-i perişânler, -ler]

heves-i zülf-i semen-sâ: Yasemin gölgeli zülfün arzusu.

Ser ki ölmez **heves-i zülf-i semen-sâler** ile
Yiridür taşlere çalsañ nitekim kırı sifâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 33). [heves-i zülf-i semen-sâler, -ler]

hey: Seslenmek ve bir kimsenin dikkatini çekmek için kullanılır.

Sensüz hayât-ı 'ömrüm gâyetde müşkil ancak
Gel **hey** kıyâmetüm gel bu intizâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 8). [hey,]

Sâkî-i 'ıyş ü tîreb el çekdi ben dil-ğasteden
Çandesin **hey** gam diyen yâr-i vefâ-dârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 6). [hey,]

Çolaşup Şem'î-yi âşüfteye çok bend eyler
Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sâye Hâsen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 12). [hey,]

Hasteyem yâr benüm derdüme dermânümdür
Hey meded öldüm ayırmañ beni dermânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 4). [hey,]

Hey kıyâmet gel beni bir lahze toprağdan götür
Bir çadem baş lutf idüp bu külbe-i ahzânüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 5). [hey,]

heybet: İnsanda korku ve saygı duygusu uyandıran etkili görünüş, ululuk, azamet.

'Adünñ defter-i bahtı nitekim 'ömrü ebterdür
'Aceb mi mûra dönse **heybetüñden** leşker-i düşmen (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 52). [heybetüñden, -üñ, -den]

Heycâ deminde **heybet** ile şîr-i kîne-dâr
Ser-defter oldı zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 33). [heybet,]

heycâ: Savaş, kavgâ.

Heycâ deminde heybet ile şîr-i kîne-dâr
Ser-defter oldı zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 33). [heycâ,]

hey'et: Topluluk.

Göricek **hey'et** ile haşm 'aşā-yi kadrüñ

Her ser-i müy olur tenlerine ejderhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 55). [hey'et,]

hey'et-i mähî: Balık suretli.

Sünüler **hey'et-i mähî** habâb ol bahre migferdür

Şehā bahır-i nevālünden bir içim şuyidi deryā (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 55). [hey'et-i mähî,]

hezār: Bülbül.

Gül yüzünçün giceler şubhe degin zār ü nizār

Cân virür gülşen-i küyünde benüm bigi **hezār** (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 2). [hezār,]

Diyimez biñde birin olsa benüm bigi **hezār**

Gösterürdi niçe ebkar-ı me'ânî şüret (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 83). [hezār,]

hezār it-: Binlerce etmek, binlerce yapmak (binlerce feryat etmek bağlamında).

Hezār itdi çemende çü nağme-i Dāvūd

Zebūr-ı gülden okundu hulaşa-i maşşūd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 1). [hezār itdi, -di]

hezārân: Binlerce, bin kere.

Gerçi kim cânler bulur bezm-i maḥabbetden şafā

'İyd-i vuşlet cāmına ammā **hezārân** merḥabā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 2). [hezārân,]

Cân fidā itsün dir imişsin vişālüm isteyen

Tek kabûl it dostum olsun **hezārân** cân fidā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 8). [hezārân,]

Ḥarîm-i bağ-ı cennetden baña küy-i Vefā yigdür

Hezārân hûr u gilmânden gönül bir dil-rübā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 2). [hezārân,]

Kime cân virdi lebün tek kimi itdi gūyā

Gerçi bu bâğa gelüp gitdi **hezārân** gönce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 12). [hezārân,]

hezār-bār: Bin kere.

İtdün dü'ā-yi devletini çün **hezār-bār**

Her niçe kim teḥarrük ide çerḥ-i bî-şebât (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 59). [hezār-bār,]

hiç: Asla, hiç bir zaman.

Baş koyup ortaya meydâne çeker 'uşşâkı

Dostum Şem'î gibi **hiç** ciger-dâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 16). [hiç,]

Hercâyilikde gün gibi **hiç** yokdur eksügün

Mâhiyyetün bilindi senün ey kamer temâm (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 3). [hiç,]

Dâl oldu 'ışk derdine zîrā ki görmedük

Ḳaddün yolında toḡru elif gibi **hiç** eḥad (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 6). [hiç,]

Çok varurlar ser-i kûyüñe senüñ bî-ser ü pâ
Hic benüm bigi varur bî-ser ü bî-pâ mı gelür (*Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 6*). [*hic*,]

hic kes: *Hiç kimse.*

Hic kes âgeh ne-şüd ez hâlet-i esrâr-ı ʿışk
ʿÂşıkân mest ü harâb ez mihr-i in keyfiyyet est (*Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 3*). [*hic kes*,]

hic kimse: *Bir kişi bile.*

Göñül bu râh-i ʿışk içre ne kıtsuz tâli'üñ vardur
Ġam-ı dilberden özge **hic kimse** saña yâr olmaz (*Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 8*). [*hic kimse*,]

Râz-ı dehânüñ ile hayâl-i miyânüñe

Hic kimse irmedi şanemâ kâl-ü-kıl ile (*Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 4*). [*hic kimse*,]

ʿÂşık-ı bî-çâreler baş virdiler evvel kadem

Râh-i ʿışkuñ irmedi **hic kimseler** pâyânına (*Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 4*). [*hic kimseler*, -ler]

Âh kim mahv oldu yaşımden vücüdüm ser-be-ser

Yâ ilâhî olmasun **hic kimseler** benden beter (*Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 6*). [*hic kimseler*, -ler]

hicâb: *Perde, örtü, engel.*

Gönlümüzden luṭf idüp doğmazsañ ey meh-rû eger
Ṭâli'üm mihrî toğup gitmez aremüzden **hicâb** (*Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 6*). [*hicâb*,]

Gel luṭf ile efendüm açılsun güler yüzüñ

Ref' it **hicâbı** ʿarz idüp ey gül-ʿizâr ruh (*Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 4*). [*hicâbı*, -ı]

Toğdı hırşîd-i tareb berķ urdı cām-ı âfitâb

Gün gibi ref' eyle ey meh-rû cemâlünden **hicâb** (*Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 2*). [*hicâb*,]

Dürd-i şabûhı kühl idinüp cân gözin uyar

Şem'î **hicâbı** dide-i idrâkden götür (*Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 12*). [*hicâbı*, -ı]

hicâb ol-: *Perdelemek, örtmek, kapatmak.*

Dilâ bir kılca cân için ne kayḡu

Hicâb olur gözüñde olsa bir mû (*Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 2*). [*hicâb olur*, -ur]

hicrân: *Ayrılık, ayrılık acısı.*

İki ʿâlemde kıymet mi olurdu Şem'iyâ hergiz

Metâ'ı vaşl-ı cânânüñ eger olmasa **hicrânı** (*Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 12*). [*hicrânı*, -ı]

Dâğ ile **hicrân** yakup deldi firâkın tiğ ile

Bir nâzerle itmedi zâlim gözüñ bir kez dilek (*Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 11*). [*hicrân*,]

hicrân-ı dün: Gecenin ayrılığı.

Şem'iyâ geçdi günün **hicrân-ı dünle** âh kim

Gün toğup başüne bir gün görmedün şubh-ı vişâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 13). [hicrân-ı dünle, -le]

hidâyet: Doğru yol, hak yolu. II Müslümanlık.

Hidâyet kevkebi toğdı yine bürc-i 'inâyetden

Felek fülki hâlâş itdi bizi girdâb-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 1). [hidâyet,]

Mürüvvet ehline zîrâ **hidâyet** şem'î rehberdür

Açup gönlün gözüñ yazmağ için dîvân gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 45). [hidâyet,]

hıdmet: Hizmet, görev, vazife.

Ayağ üzre tırur bezmünde şem'ün

Yanar odlar başında **hıdmeti** var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 4). [hıdmeti, -i]

Hıdmetünde yanalum âteş-i şevkuñla müdâm

Şem'iyüz çünkü bizüm yanmağ imiş **hıdmetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 16). [hıdmetümüz, -ümüz]

Hıdmetünde yanalum âteş-i şevkuñla müdâm

Şem'iyüz çünkü bizüm yanmağ imiş **hıdmetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 15). [hıdmetünde, -ün, -de]

Cân çıkınca hele hıdmetde bir eksük komaduk

Eger ölmezsek efendi yine **hıdmet** bâkî (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 8). [hıdmet,]

hıdmet it-: Hizmet etmek.

Yüz sürse izi tozına dünyâce hazz ider

Ol pâdişâhe kişi nice **hıdmet itmesün** (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 6). [hıdmet itmesün, -me, -sün]

Süleymân k'aña dünyâ **hıdmet itmiş**

Qarıncayile geh geh şöhet itmiş (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 83). [hıdmet itmiş, -miş]

hıdmete tır-: Hizmet etmek için kıyam etmek, ayağa kalkmak.

Hıdmete tırsun şürâhî şem'-i bezm-ârâ gibi

Nesne açmaz gönlümü cām-ı mey-i şahbâ gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 23). [hıdmete tırsun, -sun]

hıdmeti eyle-: Hizmet etmek, kulluk yapmak.

Giceler tâ şubh olunca nev-'arūsın bahtına

Şem'-i devlet od yanar başında **eyler hıdmeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 62). [hıdmeti eyler, -r]

hıdmetine var-: Birinin işini görmek, görev, vazife yapmak.

Didi büt-hāneye cārüb ideyin müjgānüm

Yüz sürüp pîr-i muğānün **varayın hıdmetine** (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 6). [hıdmetine varayın, -ayın]

hıfz: Koruma, saklama, muhâfaza etme.

Kevkeb-i sa‘dûñ nüñüset leşkerinden **hıfz** için
Bir demürden kal‘adur güyâ bu çerh-i heftümîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 85). [hıfz,]

hıfz eyle-: Korumak, saklamak, muhâfaza etmek. II Ezberlemek, aklında tutmak.
Tokuş kat âhenîn hışn-ı haşîndür leşker-i encüm
Şeh-i kâdrini **hıfz eyler** anüñ hayl-i nuñüsetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 26). [hıfz eyler, -r]

hikmet: Bir şeyin oluşundaki akıl erdirilemeyen sebep, gizli sebep.
Umûr-i saltanetde her vezîri Âşef-i şânî
Mesîh-i nuţkı cân-perver dem ursa n’ola **hikmetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 32). [hikmetden, -den]

Bulsa geçerdî yire hayâden bihâr-i luţf
Hikmet degül mi mefhar-ı şâh ü gedâyiken (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 10). [hikmet,]

Derd-i ‘ışkuñ ‘ilmini şol resme taşşîl itdi kim
‘Âr ider dil itmege **hikmetde** Loqmân ile baḥş (Şem‘î Divanı, Gazel 19, Mısra 8). [hikmetde, -de]

hilâl: Yeni ay. II Sevgilinin yay gibi hilal kaşları.
Gördük kaşuñ **hilâlini** sâkî irişdi ‘ıyd
Mey vir ki oldı tâlî‘-i ferḥundemüñ sa‘îd (Şem‘î Divanı, Gazel 35, Mısra 1). [hilâlini, -i, -n, -i]

Ruḥlerüñ gün beñlerüñ seyyâreler kaşuñ **hilâl**
Bir muşavver nûrdur ey mâh taşvirüñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 3). [hilâl,]

Görinen gökde **hilâl** ile sitâre şanmañ
Göz diküp çerh-i felek kaşdine açdum çengâl (Şem‘î Divanı, Gazel 112, Mısra 3). [hilâl,]

Nice medḥ eyleyeyin ‘aqlın alur her görenüñ
Gözi cādū şacı sünbül yüzi gül kaşı **hilâl** (Şem‘î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [hilâl,]

hilâl: Yeni ay.
İdince ‘azm-i rezm eyler **hilâli** mihre hem-sîne
İde çün bezm ider hem-dem hilâle mihr-i raḥşânî (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 39). [hilâli, -i]

hilâl ebrû: Kaşları hilâl biçiminde olan.
Güzellük âsümânında naẓîrin görmemiş kimse
Güneş yüzlü **hilâl ebrû** bize bir meh-liḳâ olsa (Şem‘î Divanı, Gazel 142, Mısra 6). [hilâl ebrû,]

hilâl ol-: Hilal olmak. II (Bayram ile hilâl arasındaki ilgi "rü'yet-i hilâl" : ayı görme denilen hadise bakımındandır. Eskiden ayın görünmesiyle başlayan ramazan, şevval ayı hilâlinin görünmesiyle sona ererdi. Hilâlin görünmesi aynı zamanda bayramın başlangıcını da tayin ederdi, ayın görünmesi kadı huzurunda şahitlerle ispat edilir, çıkan hüküm üzerine ramazan ve bayram davullarla halka ilân edilirdi.).

Rûze-i hecrüñde ‘ıyd-i vaşl için **oldum hilâl**
Geçmedüm gönlekden ey meh gerçi kim oldum ḥayâl (Şem‘î Divanı, Gazel 107, Mısra 1). [hilâl oldum, -du, -m]

hilāl-ebrū: Kaşları hilāl biçiminde olan.

Rûze vü qadr ü berâtüñ bilmişüz mâhiyyetin

Bir **hilāl-ebrüyile** ‘ıyd-i vişâle merḥabâ (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 4). [hilāl-ebrüyile, -y, -ile]

Ey **hilāl-ebrū** kaşüñ miḥrâbüñe baş egdürüp

‘Âşıkunḡ qaddini bükmeke selâm olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [hilāl-ebrū,]

Yaḡarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem’î meh-rûler

Hilāl-ebrū güzellerle ırakdan merḥabâ yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 10). [hilāl-ebrū,]

hilāl-i yâr: Sevgilinin hilâl şeklindeki kaşı.

Miftâḡ oldu ‘ıyd-i cemâle **hilāl-i yâr**

Meyḡânesine göñlümün urmışdı ḡam kilid (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 3). [hilāl-i yâr,]

ḡil’at-i dībâ: İpekli kumaştan kaftan.

Püşiş-i penbe-i dâḡ u dil-i pür-süz-ı güdâz

Şem’î-yi sülḡte râ **ḡil’at-i dībâ** bâşed (Şem’î Divanı, Gazel 30, Mısra 10). [ḡil’at-i dībâ,]

ḡil’at-i şāḡi: Şahlara yakışır kaftan.

Ne ḡulle ârzü eyler göñül ne **ḡil’at-i şāḡi**

Baḡa ser örtüsi iki cihânde bir ‘abâ besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 7). [ḡil’at-i şāḡi,]

ḡil’at-i zerrîn: Altından yapılmış kaftan.

İşigine rûz ü şeb yüz sürmeyeydi mihr ü mäh

ḡil’at-i zerrîn geyüp bulmazlar idi rif’ati (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 68). [ḡil’at-i zerrîn,]

ḡilḡat: Yaratılıştan gelen, sonradan kazanılmayan hal, tabiat.

Kefî ḡâtemdurur ya’nî dem-i cûdında ḡayderdür

Olupdur dest ü ḡab’ u ḡüy u **ḡilḡatde** kemâliyle (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [ḡilḡatde, -de]

ḡilm: Yumuşak huyluluk.

Seḡā sābit vefâ zāḡir ḡayâ **ḡilm** ile muzmerdür

ḡarâr ü şabr ü terbiyyetle olur ‘ākıbet Şem’î (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [ḡilm,]

Kimün kim ḡoḡdı başına şems-i nehâr-ı luḡf

Ey ‘ilm ü **ḡilm** ü faẓl ile bî-miḡl ü bî-bedel (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [ḡilm,]

ḡimmet: Lütuf, ihsan, yardım.

ḡimmetünḡde Şem’î kim feth itdi ma’nâ gencini

Açmadı kimse Süleymân olalı böyle defn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 115). [ḡimmetünḡde, -ünḡ, -de]

Devr-i ‘adlünḡde cefâsına ider istiḡfâr

ḡimmetünḡ servine hem-sāye olursa Ṭübî (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 66). [ḡimmetünḡ, -ünḡ]

Himmetüñ kevkebidür oldı felekde seyyār
Rāyet-i rāyüñ ile pāye-i қadrüñ ‘ālī (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 57). [himmetüñ, -üñ]

himmet it-: Yardım etmek, gayret etmek, emek vermek.
Hak ‘ināyet idüben **itdi** erenler **himmet**
‘Iyde gāziler itdi yine bir hūb gāzā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 39). [himmet itdi, -di]

himmetüñ cāmı: Lütfunun, yardımının kadehi.
Meclis-i қadrüñde şāhā mey şafaқ cām āfitāb
Himmetüñ cāmında çerh olmış ḥabāb-ı kemterīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 100). [himmetüñ cāmında, -n, -da]

hindü: Hintli.
Ne rāy ile olur Bercīs anüñ düstür-ı dīvānı
Ne **Hindūdur** Zuḥal k’ola serāy-i қadri derbānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 84). [hindūdur, -dur]

ḥınnā yak-: Kına yakmak.
Āb-ı tıḡıyle қarup yirlere düşmen қanını
Gāziler atları ayaḡına **yakdı ḥınnā** (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 42). [ḥınnā yakdı, -dı]

ḥırmēn-i faẓl: Fazilet harmanı.
Açılur bāḡ-ı belāḡatde feşāhet gülleri
Ḥırmēn-i faẓlinde bu devrūñ ‘Uṭārid ḥūşe-çin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 108). [ḥırmēn-i faẓlinde, -i, -n, -de]

ḥırs: Sonu gelmeyen istek, aşırı tutku.
Ka‘be-i luṭfūñ ḥarīmi dāḡılı buldı necāt
Bende vü **ḥırş** u hevā āzād olup oldı emīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 122). [ḥırş,]

ḥisāb: Sayı, hesap.
Her bir kılında zülfi **ḥisābınca** bende var
İnşāf idüñ ki bunca giriftārı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 3). [ḥisābınca, -ınca]

ḥisāb id-: Saymak, hesaplamak; düşünmek, zihnen ölçüp biçmek.
Şol қadar içdüm meyi şu deñlü sevdüm dilberi
DeFTER ü dīvāne şıḡmaz kim **ider** anı **ḥisāb** (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 6). [ḥisāb ider, -er]

ḥişār: Kale, sığınak.
Kendüye çünki **ḥişār** eyledi şehir-i ‘ademi
Leşker-i ḡam bulımaz yol bu dil-i bī-bāke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 5). [ḥişār,]

ḥişār ol-: Duvar olmak.
Yol bulur leşker-i ḡam nüh felek **olursa ḥişār**
Bāḡ-ı luṭfūñde olan ḡülşēn-i ḡulkuñ ḡülinüñ (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 81). [ḥişār olursa, -ur, -sa]

hişār-ı lutf: Cömertlik hisarı.

Tā ḥaşr olunca fitne vü âşûbı def ider

Seng-i ḥarâret ile yıkalār **hişār-ı lutf** (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 10). [hişār-ı lutf,]

Dest-i ḥavâdiş ile yıkılmaz **hişār-ı lutf**

Çalına ṭabl-ı emn bula rāḥeti cihân (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 13). [hişār-ı lutf,]

hışm: Öfke, kızgınlık, gazap.

Tig-i kahrûn eylese **hışmüñ** gılâfından zuhûr

Cehd idüp efsâd-ı dîn itmezdi kavm-i müfsidîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 81). [hışmüñ, -uñ]

hışm id-: Kızmak, öfkelenmek.

Kavlüñi boynumuza eyle ḥamâyil diyelüm

Hışm idüp söge gerek biz de dü'â eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 8). [hışm idüp, -üp]

Hışm itdügince baña ögündüñ rakib ile

Yâri olan senüñ gibi ağıyârı n'eyesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 9). [hışm itdügince, -düg, -ince]

hışn-ı ḥaşîn: Kuvvetli, sağlam muhafaza edilen kale.

Leşker-i Ye'cücî şerrüñ fitnesin def itmege

İtdi divâr-ı şer'at seddini **hışn-ı ḥaşîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 88). [hışn-ı ḥaşîn,]

Toğuz kat âhenin **hışn-ı ḥaşîndür** leşker-i encüm

Şeh-i kâdrini hıfz eyler anüñ ḥayl-i nuḥûsetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 25). [hışn-ı ḥaşîndür, -dür]

ḥıṭâ: Çin'in kuzeyi ile Türkistan topraklarında bulunan miskleriyle meşhur bir yer.

Her şehergeh kim şabâ ol zülf-i pür-çinden çıkar

Şan **Ḥıṭâ** 'aṭṭârıdır kim müşk alup Çinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [ḥıṭâ,]

ḥıṭâb id-: (Bir şey birinin) Üzerinde etki meydana getirmek.

Didi **ḥıṭâb idüp** ki eyâ tîre rûzgâr

Nâr-ı belâ vü fûrkat ile yakma cânüñi (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 25). [ḥıṭâb idüp, -üp]

hızır-ı ilm: Hızır vasıflı.

Ey **Hızır-ı ilm** ü Sikender-seyr ü Mûsâ-ihtirâm

V'ey Süleymân-ḥâtem ü Aḥmed-nişân ü Cem-nigîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 65). [hızır-ı ilm,]

hizmet: Görev, vazife.

Der-i meyḥâneye cârüb idüben müjgânüm

Yüz sürüp pîr-i muğânüñ varayın **hizmetine** (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 6). [hizmetine, -i, -n, -e]

hizmet-kâr: Hizmet eden kimse, hizmetçi.

Bendeñüñ bendesine olmağ için **hizmet-kār**
Düz-d-i ğamden şaşınup bunca gönüller şehrin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 71). [hizmet-kār,]

hizmetler eyle-: Hizmet etmek, kulluk yapmak.

Ben karşıne kuluñ gibi el kavşurup tıram

Hizmetler eyleyem saña ey dil-rübā yine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 8). [hizmetler eyleyem, -y, -em]

hızr: Âbıhayat içtiği için ölümsüzlüğe erdiğine, bereketi temsil ettiğine ve kul sıkıştığında imdâdına yettiğine inanılan, bir görüşe göre peygamber, bir görüşe göre velî olan zat.

Âb-ı hayvân 'ömr-i bî-pâyân saña ey **Hızr** kim

‘Aşıka bir gül şeker-leb serv-kad dilber yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 5). [hızr,]

Hevâ 'isî-nefes gonce dem urur nefh-i Meryemden

Çemenler **Hızr** şundı lebleri çün âb-ı hayvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 10). [hızr,]

Ey gönül 'ıyş it ki 'ıyş itmek cihânüñ cânıdır

Hızrdur sâkî şürâhî çeşme-i hayvânıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 2). [hızrdur, -dur]

Sâkî-i gül-ruh elinden içdügüm hün-ı ciger

Hızr elinden virmez ol hazzı hezârân cām-ı Cem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 8). [hızr,]

hızr-ı zemâne: Dönemin Hızır'ı.

Şuşamışları ey **Hızr-ı zemâne**

Şuvar kim çeşme-i hayvân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 11). [hızr-ı zemâne, -e]

hızr-sîret: Hızır ahlaklı.

İrer Mūsā-şıfat dil cevher-i iksîr-i maşûda

İçüp âb-ı hayât-ı himmeti bir **Hızr-sîret**den (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 4). [hızr-sîret, -den]

hızr-ı çeşme-i hayvânı: Hz. Hızır'ın hayat suyu çeşmesi.

Leblerin depretdüğince söz yirine cân yağar

Ya Mesîhâdür ya **Hızr-ı çeşme-i hayvânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 6). [hızr-ı çeşme-i hayvânıdır, -ı, -dur]

hızr-vār: Hızır gibi.

Deryâ-yi ğamden eyledi dil fülkini hâlâş

Şükr eyle Şem'î irdi hele **Hızr-vār** haş (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 14). [hızr-vār,]

Âb-ı hayât-ı cüdünü feyz eyle **Hızr-vār**

Şem'î uzatma sözüñi taşdî'den şakın (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 57). [hızr-vār,]

ho: Da, de.

Qo şikâyet sözini vaqt-i dü'âdür Şem'î

Hâlünü sen **ho** şikâyetle dimeñ emr-i muhâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 88). [ho,]

N'îçün mahrûm olam ben **hod** sözüm vaşfünde şekkerdür
Bilürler hâlûnî şâhib-keremler nükte-dânlerdür (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 79*). [*hod,]*

Vefâsüz yâr derdinden benüm **hod** baña yetmişdür
Raķībâ cevrlar itme baña bir yañeden sen de (*Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 3*). [*hod,]*

hokka-i yâkût-ı pür-dürr: *İnci dolu yakut kabı.*
Hokka-i yâkût-ı pür-dürrüñ açarsın mührini
Gül gibi ey gonce-leb itdükce biñ nâz ile hand (*Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 15*). [*hokka-i yâkût-ı pür-dürrüñ, -üñ]*

hōş: *Hoş, güzel.*
Geçüp dil cām-ı 'ışkuñla özinden
Benüm rûhum igen **hōş** rāheti var (*Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 6*). [*hōş,]*

Kimi göndersem gerekdür yâr işigine müdām
Yıl gibi ũrmaz yiler bir **hōş** levendüm var iken (*Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 6*). [*hōş,]*

Hōş devr idi zemāne eger olsa ber-ķarār
Ammā ķararı yok nitekim eşk-i cūy-bār (*Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 1*). [*hōş,]*

hōş gel-: *(Yapılan, olan bir şey birinin) Hoşuna gİtmek.*
Var ey ũabİb derdüme emsem buyurma kim
Bimār-ı yâr olucağum baña **hōş gelür** (*Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 8*). [*hōş gelür, -ür]*

hōş gör-: *Müsāmaha ile karşılamak, kızılacak bir şeyi hoş görü ile karşılayıp affetmek.*
Bedr it hilālİ gün gibi bir meh-liķāyile
Hōş gör bu devri tā ki felek reşk ide saña (*Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 10*). [*hōş gör,]*

İgen bön düşme ey şüfİ ķo fikr-i hūr ü ğİlmānı
Bu gün gel hāũırm **hōş gör** temāşā eyle cānānı (*Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 2*). [*hōş gör,]*

hōş ol-: *Esenlikte olmak.*
Akķesüz pulsüz ķuķar 'uryān idüp dilberleri
Dām idüp havzın **hōş olur** ķaplucāsı Bursanüñ (*Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12*). [*hōş olur, -ur]*

hōş-bū: *Güzel kokulu.*
Serv-ķāmetsin semen-sīmāsın ey sīmİn-beden
Gül gibi **hōş-būsın** ammā hem-dem-i aĝyārsın (*Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 4*). [*hōş-būsın, -sın]*

Şabā **hōş-bū** hevāyile dimāĝ-ı cān mu'atķerdür
Yine 'aks-i şakāyİķla felek saũı mülevvendür (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 5*). [*hōş-bū,]*

Melekler hūr ü ğİlmānı şerābı āb-ı Kevşerdür
Gülāb ü misk ü 'anberle cihān gül gibi **hōş-būdur** (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 10*). [*hōş-būdur, -dur]*

hoş-dem: Samimi arkadaş.

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile ‘anberdür

Çemen hürrem şabâ **hoş-dem** gülistân pür-şafâ olmuş (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [hoş-dem,]

hoş-hevâ: Havası tatlı, iyi.

Luţfûñ hevâsı ‘ıtr ile pür kıldı ‘âlemi

Hulkuñ nesîmi eyledi âfâkı **hoş-hevâ** (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 8). [hoş-hevâ,]

hoş-hurâm ol-: Güzel salınılı olmak.

Terenmüm eyledi kebk ü tezervi **hoş-hurâm oldu**

Ser-âgâz eyledi bülbül gibi mürğ-i hoş-elhânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 21). [hoş-hurâm oldu, -dı]

hoşnûd eyle-: Memnun etmek, gönlinü hoş etmek, râzı etmek.

Merhem-i vaşlın umarken urdı fûrkât yâresin

Müstedâm olsun efendüm bizi **hoşnûd eyledi** (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 8). [hoşnûd eyledi, -di]

hüb: Güzel.

Gün gibi çalmağ için mihr ü maḥabbet tḍbını

Hüb olur her ne kadar ‘arşa-i dil olsa ferâḥ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 6). [hüb,]

Qo beni yelteme ey dil kerem it **hüblere**

Tâli‘üm ben bilürem kimse baña yâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 9). [hüblere, -ler, -e]

Hübluk hükmi olup olalı dīvân-ı cemâl

Yazmadı kimse nişân ol kaşı tuğrâye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 11). [hübluk, -luk]

Hübler cem‘ olup itmiş bu gice şoḥbet-i ḥâş

Def tıutup çerḥe girüp mihr ü meh olmuş rakḳâş (Şem’î Divanı, Gazel 85, Mısra 1). [hübler, -ler]

Hübler sögdi baña vâlih ü şeydâ göricek

Üşdiler taşladılar la‘l-i Bedaḥşânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 9). [hübler, -ler]

hüb-ı ḥıṭâ: Hıta memleketinin güzeli.

Şanki âhü-yi Ḥotendür çeşmüñ ey **hüb-ı Ḥıṭâ**

Çin-i zülfüñ şayd için olmuş aña müşgîn kemend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 3). [hüb-ı ḥıṭâ,]

hüccet: Delil, belge.

Sensin ol kim seni Ḥaḳ **hüccet** için dünyâye

Nâme-i fazl ü hüner birle idüpdür irsâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 45). [hüccet,]

hudâ: Allah, Tanrı, Cenâbıhak.

Başde hevâ-yi âteş-i ‘ışḳ u gözüñde nem

Sen varmayınca kim vare Şem’î **Hudâ** yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 10). [hudâ,]

Dü cihân varluğunu hâbbeye almaz Şem'î
Bir gınâ virdi **Hudâ** dünyede 'ayyâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 10). [hudâ,]

Cihân ser-keşlerin itdi ser-â-ser hükmine bende
Hudâ emriyle tâbi' itse n'ola çerh-i gerdâni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 36). [hudâ,]

Selâmet milketinde zât-ı pâkûn
Hudâyı bî-niyâz itdi müselleme (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 14). [hudâyı, -y, -ı]

hüden li'l-müttekîn: "Muttakiler* (duyarlı olanlar) için bir yol göstericidir. " Bakara, 2/2.
Bezm-i luţfûn şem'idür innâ hedeynâhü's-sebîl
Meclis-i fazlûn çerâğdur **hüden li'l-müttekîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 70). [hüden li'l-müttekîn,]

hükûm: Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı.
Musaḥḥer **hükümüne** 'âlem felek emrüne çâkerdür
Ḥalâş olur belâ vü derd ü gamden iki 'âlemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [hükümüne, -üñ, -e]

Gün gibi çekdüñ cemâlün tiğün ey kaşı kemân
Ok gibi oldu gönüller mülkine **hükümün** revân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 2). [hükümün, -üñ]

Cihân ser-keşlerin itdi ser-â-ser hükmine bende
Hudâ emriyle tâbi' itse n'ola çerh-i gerdâni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 35). [hükmine, -i, -n, -e]

hulâşa-i maḥṣûd: Kastedilen sözün kıyası.
Hezâr itdi cemende çü nağme-i Dâvûd
Zebûr-ı gülden okundu **hulâşa-i maḥṣûd** (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 2). [hulâşa-i maḥṣûd,]

huld-i berîn: Kutsal cennet.
Cennete döndürdi dünyâyı ser-â-ser nev-behâr
Bâğler Firdevs-i a'lâ gülsitân **huld-i berîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 4). [huld-i berîn,]

hulk: Doğuştan olan huy, yaratılış, tabiat.
Şahbâz-ı şâh-i 'adlün olupdur şikârı luţf
Hulkun nesîmi esdi umaram ki eyleye (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 36). [hulkun, -uñ]

Halk ile **hulk** eylemek kârı seḥâvet şânıdur
Şan'ati luţf ü kerem mihr ü mürüvvet 'âdeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 75). [hulk,]

hulk-ı ḥasen: Güzel ahlak.
Ânki bâ **hulk-ı ḥasen** dâd tü râ ḥüsn-i edeb
Kerd mâ râ be-ğam-ı 'ışk 'aceb-ter zi 'aceb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 1). [hulk-ı ḥasen,]

hulle: Cennette giyilecek elbise.
Ne **hulle** ârzü eyler gönül ne hil'at-i şâhî
Baña ser örtüsü iki cihânde bir 'abâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 7). [hulle,]

Bād-ı şabā görüp güle eylerdi i'tizār
Geymişdi sebz **hullesini** pîr-i Zāl-i dehr (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 16). [hullesini, -si, -n, -i]

hulle-i cennet: Cennet elbisesi.
Hulle-i cennet olursa çekeyin çāk ideyin
Dem-i vuşletde baña hâyil olur pîrehenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 5). [hulle-i cennet,]

hulle-i sebz: Yeşil cennet elbisesi.
Gül kamer lāle şafaķ reşk-i sevābit ezhār
Hulle-i sebz ile ebkār-ı çemen ğayret-i hūr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 18). [hulle-i sebz,]

hümā: Talih kuşu.
İzin tozına şalsa zülfüñ **hümāsi** sāye
Her zerre ta'n ideydi gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 1). [hümāsi, -sı]

Hevā-yi yār ile göñlüm **hümāsi**
Geçer mihr āşiyānın itse pervāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 9). [hümāsi, -sı]

Sensüzün 'ömrüm cihānde bir nefes olmaz karār
Gün yüzünsüz ey **hümā** dünyā demürden bir kafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 6). [hümā,]

Çonmayup degme yire kendü hevāsında uçar
Bir **hümā** sâyeli şāhin gibi pervāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 6). [hümā,]

Ol **hümā** yüksek uçar ammā şikārüñdür senüñ
Dūd-ı pîç-ā-pîç-i āhüñle cihān şayyādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [hümā,]

Şan **hümādür** ki düşer gölgesi hırşid üzre
Şalıcaķ zülf-i ruñüñ gün yüzüne sāye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 7). [hümādür, -dur]

Gün yüzünde Sidre kaddüñ üzre zülfüñ ey melek
Bir **hümādür** kim ayüñ on dördin itmiş āşiyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 10). [hümādür, -dur]

Her kañğı hāke şalsa zülfüñ **hümāsi** sāye
Her zerresi virür fer' gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [hümāsi, -sı]

Felekler hâyil olmaz ol **hümā** itdükce pervāzı
Ne deñlü yüksek uçarsa ķo uçsun 'ışk şāhbāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 1). [hümā,]

Cān gülşenine eyledi pervāz ol **hümā**
Bülbüllerin firāk ile inletdi zār zār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 27). [hümā,]

hümā-ṭal'et: Hümā görünüşlü, hümā kuşu gibi güzel görünen.
Gözlerümde al ṭūṭidür ḥayāli la'lüñüñ
Kırpüğümde ey **hümā-ṭal'et** aña itdüm kafes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 6). [hümā-ṭal'et,]

hümā-yi evc-i himmet: Cömertliğı yüce Hümā kuşu.

Hümā-yi evc-i himmet bāl açup itmişdi pervāzı
Şikārın şayd idüp geldi yine şahbāz-ı sulṭānī (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 9). [hümā-yi evc-i himmet,]

hümā-yi evc-i sulṭānī: Padişahlığın yüce Hüma kuşu.
Se'âdetle şalup sāye **hümā-yi evc-i sulṭānī**
Günümüz toğdı gördük âfitāb-ı zıll-i Yezdānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 1). [hümā-yi evc-i sulṭānī, -i]

hümā-yi himmet: İyiliğin talih kuşu.
Habbecce gelmez **hümā-yi himmetüñ** şahbāzına
Mezra'-ı sebz-i felekde hūşe-i dürr-i şemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 101). [hümā-yi himmetüñ, -üñ]

hümāyün it-: Mübarek kılmak.
Yine gül Ahmedine âyetü'l-haḳ eyleyüp nāzil
Per-i hoşın açup süsen **hümāyün itdi** bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [hümāyün itdi, -di]

hum-hâne: Şarap küpleri konan yer. II Meyhane.
Gün gibi germ eylesün bezm ehlini peymāneler
Güm güm ötsün na'ra-i 'uşşākden **hum-hāneler** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 10). [hum-hāneler, -ler]

hüner: Bir işte gösterilen ustalık, beceriklilik.
Ma'den-i faẓl ü **hüner** server-i eşrāf ü kibār
Mālik-i mülk-i kerem Ḥazret-i Pîrî Paşa (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 47). [hüner,]

Sensin ol kim seni Ḥaḳ hüccet için dünyāye
Nāme-i faẓl ü **hüner** birle idüpdür irsāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 46). [hüner,]

hünî: Kanlı. II Kan dökmeye alışı (kimse), zālîm, kâtil.
Ne **hünîdür** gözüñ sākî ki bağrümde kebāb ister
Döküp nā-haḳ yire kanüm gözüm yaşın şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 1). [hünîdür, -dür]

hün-ı ciger iç-: Çok eziyet çekmek, acı çekmek.
Devr-i la'lüñde senüñ ey sākî-i bezm-i cemāl
İçdügüm kanlu yaşümdür yidügüm **hün-ı ciger** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 14). [hün-ı ciger içdügüm, -dük, -üm]

Sākî-i gül-ruḥ elinden **İçdügüm hün-ı ciger**
Hızr elinden virmez ol ḥazṣı hezārān cām-ı Cem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 7). [hün-ı ciger içdügüm, -dük, -üm]

hün-ı ciger yut-: Çok ızdırap çekmek, elem ve eziyete katlanmak.
Ol kadar **hün-ı ciger yutdı** gamüñle Şem'î kim
Ağladuḳça gözlerinden şu yirine kan akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 13). [hün-ı ciger yutdı, -dı]

hün-ı ciger: Ciğer kanı. II Gönlün kan ağlaması.

Vā ḥasretā ki görmezem ol gül-‘izārūmi

Ḥūn-ı cigerle dīdelerüm ḳāne boyanur (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 8). [ḥūn-ı cigerle, -le]

‘İşk âteşinūñ gözleri şevkından urur dem

Ḥūn-ı cigerüm kim şaçılır dīdelerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 4). [ḥūn-ı cigerüm, -üm]

ḥūnīn-dil: Kanlı gönül.

Yokdurur devründe **ḥūnīn-dil** meger cām-ı şerāb

Ḳan yudar devrān elinden ehl-i dillerdür hemīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 117). [ḥūnīn-dil,]

ḥūr ü ḡilmān: Cennetteki kız ve cennetteki erkek.

Kūyūñ behişt-i içre göreydi **ḥūr ü ḡilmān**

Ṭübā lehüm diyeydi sen serv-i meh-liḳāye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 7). [ḥūr ü ḡilmān,]

Her ki girdi dünyede bir kerre cānān ḳoynına

Girmedi öldi dirildi **ḥūr u ḡilmān** ḳoynına (Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 2). [ḥūr u ḡilmān,]

Ḥarīm-i bāḡ-ı cennetden baña kūy-i Vefā yigdür

Hezārān **ḥūr u ḡilmānden** gönül bir dil-rübā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 2). [ḥūr u ḡilmānden, -den]

Melekler **ḥūr ü ḡilmānı** şerābı āb-ı Kevşerdür

Gülāb ü misk ü ‘anberle cihān gül gibi hoş-būdur (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 9). [ḥūr ü ḡilmānı, -ı]

ḥūr u melek: Huri ve melek.

İctimā‘ itdi şanasın cem‘ olup **ḥūr u melek**

Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöḥreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 63). [ḥūr u melek,]

ḥūr-ı behişt: Cennet kızı, çok güzel kız veya kadın, hūri.

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol **ḥūr-ı behişt**

Dir felekler reşk idüp yā leytenī küntü türāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 3). [ḥūr-ı behişt,]

ḥūrī: Cennet kızı.

Şürete gelmez senūñ devründe ey **ḥūrī** perī

Şöyle beñzer kim utanur sen büt-i ṭannāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 9). [ḥūrī,]

Bezm olmuş idi cennet ü **ḥūrī** nigārler

Kevşer yirine içdügi Şem’î şerāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 11). [ḥūrī,]

Çerḥe girmiş gün gibi çözmüş saçın meh-pāreler

Def ṭutar ay ü güneş **ḥūrīler** eyler şöḥbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 48). [ḥūrīler, -ler]

Dökilen encüm degülde şubḥ-dem eflākden

Üstine gevher şaçardı **ḥūrīler** cem‘iyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 56). [ḥūrīler, -ler]

ḥūr-ı cenneti: Cennet kızı.

Fikr itme **hür-ı cenneti** dildâr-ı yâre bak
Ço bu hevâyî mihrüñi eflâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 3). [hür-ı cenneti, -i]

hür-ı cinân: Cennet hurileri.

Perî-peyker melek-sîmâ güzeller çokdurur ammâ
Görinmez gözüme sensüz gerek **hür-ı cinân** olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 6). [hür-ı cinân,]

hür-ı 'în: İri ve güzel gözlü huri.

Serverâ kadrüñ serâyı şuffesin pâk itmege
Gün gibi cârüb iderse n'ola zülfin **hür-ı 'în** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 80). [hür-ı 'în,]

hür-ı nâzenîn: Narin huri.

El ele alup şalınur bâğda serv ü çenâr
Gülşen-i cennetde şan kim iki **hür-ı nâzenîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 30). [hür-ı nâzenîn,]

hürî-likâ: Hûri yüzlü, çok güzel yüzlü.

Aldı göñlüm döstlar bir dil-rübâsı Bursanüñ
Küyi cennet kendüzi **hürî-likâsı** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 2). [hürî-likâsı, -sı]

hürmet: Bir şeye veya bir kimseye değer vermekten ileri gelen ölçülü davranma hissi, çekinme ile karışık bir sevginin verdiği dikkat ve itina gösterme duygusu, saygı.

N'ola ger yoğ ise mescidde bizüm rağbetümüz
Gele meyhaneye zâhid göresin **hürmetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 2). [hürmetümüz, -ümüz]

hürmet it-: Saygı göstermek, saymak.

Câm-ı mey-i maḥabbeti virsün tolu tolu
Pir-i muğâne diñ ki bize **hürmet itmesün** (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 4). [hürmet itmesün, -me, -sün]

hurrem: Sevinçli, şen, gönül açıcı.

Ey devrinüñ güliyle müzeyyen behâr-ı luṭf
Hurrem nesîm-i hülkuñ ile sebzezâr-i luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 2). [hurrem,]

Ḥandân ü **hurrem** idi nitekim cemâl-i yâr
Mesned-nişîn-i taḥt-ı cemâl idi şâh-i gül (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 5). [hurrem,]

Dü'â ile irişür saña her ne kim muḳadderdür
Nitekim ola bu 'ıyd-i mübârekle cihân **hurrem** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 82). [hurrem,]

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile 'anberdür
Çemen **hurrem** şabâ hoş-dem gülistân pür-şafâ olmış (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [hurrem,]

hurrem ol-: Sevinmek, mutlu olmak.

Ḳudümünle eyâ maḳşûd-ı 'âlem
Göñüller güldi cânler **oldı hurrem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 2). [hurrem oldı, -dı]

Açıldı gönceler bāğ **oldı hurrem**

Şabā 'īsī demiyle oldı hem-dem (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 57). [hurrem oldı, -dı]

hurrem ü handân: Güler yüzlü ve neşeli.

Şāh-ı şükûfe eyler idi sîm ü zer nişār

Ebr ağıladukça **hurrem ü handân** idi çemen (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 12). [hurrem ü handân,]

hurşid: Güneş.

Gün toğar başına rindün gūşe-i meyhānede

Cām **hurşid** ü şürāhī maṭla‘-ı nūr-ı şafā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 4). [hurşid,]

Şan hümādür ki düşer gölgesi **hurşid** üzre

Şalıcak zülf-i ruhūñ gün yüzüne sāye Ḥasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 7). [hurşid,]

Dem-ā-dem germ olup ṭāḡ-ı felekden zer şaçar **hurşid**

N'ola devlet 'arūsına olursa sāye-bān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [hurşid,]

hurşid-i cihān-tāb: Alemler aydınlatan güneş.

Aldı **hurşid-i cihān-tāb** ele zerrin cārüb

Sāhet-i şāhn-ı çemende komadı gerd-i melāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 7). [hurşid-i cihān-tāb,]

hurşid-i enver: En parlak güneş.

Zerreyi **hurşid-i enver** kaṭreyi ummān ider

'Işkdur bu itdürür mūrī Süleymān ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 11). [hurşid-i enver,]

Ayağı tozinuñ her zerresi **hurşid-i enverdür**

Bürde-encüm ü ṭāsī felekdür pūtesi **hurşid** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 43). [hurşid-i enverdür, -dür]

hurşid-i evc-i 'izzet: İtibar güneşinin zirvesi.

Hurşid-i evc-i 'izzet ile çerḡ-ı bī-ḡarār

Dīvār-ı ḡaşr-ı ḡadrūne bir şemse āfitāb (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 39). [hurşid-i evc-i 'izzet,]

hurşid-i evc-i ma'delet: Adalet göğünün güneşi.

Māh-i bürc-i salṭanet **hurşid-i evc-i ma'delet**

Ḥazret-i Sulṭān Süleymān server-i rüy-i zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 61). [hurşid-i evc-i ma'delet,]

hurşid-i raḡşān: Parlak güneş.

İtmesün meh-pāreler gün gibi cānān ile baḥs

Kevkebe lāyık degül **hurşid-i raḡşān** ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 2). [hurşid-i raḡşān,]

Germ olup mihr itmesün devrinde cānān ile baḥs

Zerredür ol idimez **hurşid-i raḡşān** ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 2). [hurşid-i raḡşān,]

hürşid-i semâ: Gökyüzünün güneşi.

Yirde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler

Çekdi süsen kılıcın nite ki **hürşid-i semâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 6). [hürşid-i semâ,]

hürşid-i tareb: Sevinç ve şenlik güneşi.

Toğdı **hürşid-i tareb** berķ urdı cām-ı âfitâb

Gün gibi ref' eyle ey meh-rû cemâlünden hicâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [hürşid-i tareb,]

hürşid-i yakîn: Gerçek güneş.

Cām-ı mihrûn şâhidi kurbûn hicâbın def' idüp

Maṭla'ı şubḥ-ı şafâden doğdı **hürşid-i yakîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 114). [hürşid-i yakîn,]

hürşid-veş: Güneş gibi.

Anûnçün cüy-bâr-ı âb-ı tîğûn mevci cevherdür

Umaram şâhid-i baḥtûn bula **hürşid-veş** rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 40). [hürşid-veş,]

hurûş it-: Coşup taşmak, kendinden geçmek.

Şem'iyem cām-ı maḥabbetden **hurûş itdüm** yine

Hâm olan bî-dillerûn rağmına cûş itdüm yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 41). [hurûş itdüm, -dü, -m]

hüşe-çîn: Harman sonu tarlada kalan kesik, döküntü başakları toplayıcı, toplayan (kimse).

Ber ser-i 'ıkd-i Süreyyâ ez çi rû ḥam şüd hilâl

Ger ne-şüd ber ḥirmen-i kudret gedâyî **hüşe-çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 84). [hüşe-çîn,]

Açılır bâğ-ı belâğatde feşâhet gülleri

Ḥirmen-i fazlinda bu devrûn 'Uṭârid **hüşe-çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 108). [hüşe-çîn,]

hüşe-i dürr-i semîn: Kıymetli inci tanesinin salkımı.

Ḥabbece gelmez hümâ-yi himmetûn şahbâzına

Mezra'ı sebz-i felekde **hüşe-i dürr-i semîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 102). [hüşe-i dürr-i semîn,]

hüşn: Güzellik.

Ṭoymadı gönlüm gözüm **hüşnüñ** temâşâ itmeden

Yimeden cennet ṭa'âmın ṭoya mı her gözi aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 7). [hüşnüñ, -üñ]

Hüşnüñ serâyın eyledi cārûb-ı zülf pāk

Ḳomadı zerre deñlü gönülde ğubâr ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 9). [hüşnüñ, -üñ]

Ol mâh gün gibi olsa **hüşn** ile ber-kemâl

Şem'î cemâli gibi ola 'ömri ber-mezîd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 9). [hüşn,]

Olahı **hüşnüñ** behiştî ğayret-i ḥür ü melek

Ḳadr ile oldı işigün Ka'besi reşk-i felek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 1). [hüşnüñ, -üñ]

Var mı bir Şem‘î gibi bu işe ‘âşık oluban
Gördüğü her güzelün **hüsne** hayrân olmuş (Şem‘î Divanı, Gazel 84, Mısra 10). [hüsne, -i, -n, -e]

hüsn iklimi: Güzellik ülkesi.

Gel ey **hüsn ikliminün** kâmrânı
Güzellük mülkinün şâhib-kırânı (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 27). [hüsn ikliminün, -nün]

hüsn ili: Güzellik şehri.

Hüsn ili serverleri begler ağalar ‘ışkına
Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 7). [hüsn ili, -i]

hüsn-i ahlâk: Ahlak güzelliği.

Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm
Eger sultân-ı dehr olsa kûl eyler **hüsn-i ahlâkı** (Şem‘î Divanı, Gazel 172, Mısra 8). [hüsn-i ahlâkı, -ı]

hüsn-i dü‘â it-: Duanın güzelini etmek.

Göñül âyinesi jeng-i küdüretten mükedderdür
Saña **hüsn-i dü‘â itmek** gül-i bustân-ı ma‘nîdür (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 58). [hüsn-i dü‘â itmek, -mek]

hüsn-i edeb: Edebin güzelliği.

Ânki bâ hulk-ı hasen dâd tü râ **hüsn-i edeb**
Kerd mâ râ be-ğam-ı ‘ışk ‘aceb-ter zi ‘aceb (Şem‘î Divanı, Gazel 12, Mısra 1). [hüsn-i edeb,]

hüsn-i hat: Güzel yazı yazma sanatı.

İrişüp devr-i lebûnde virdi yâkûte şeref
Mücib-i şöretdurur ‘âlemde cânâ **hüsn-i hat** (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 4). [hüsn-i hat,]

hüsn-i hulk: Yaradılış güzelliği.

Seni bu **hüsn-i hulk** ile görenler hep melek dirler
Hâkikatde perî yüzlüm degülsin sen bu dünyâden (Şem‘î Divanı, Gazel 123, Mısra 3). [hüsn-i hulk,]

hüsn-i makâl: Söz güzelliği.

Varak-ı gülden okur vaşf-ı cemâlün bülbül
Serverâ bencileyin bulsa gerek **hüsn-i makâl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 74). [hüsn-i makâl,]

hüsn-i ta‘bir: Söyleyişin güzelliği, güzel ifade.

Didüm ey meh gün yüzün vaşfın okurdum h‘âbde
Didi kim gâyet güzeldür **hüsn-i ta‘birün** senün (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 12). [hüsn-i ta‘birün, -ün]

hüsünün gülü: Güzellik gülü.

Hüsünün gülüyle kand-i lebündür gıdâ-yi rûh
Cennet gülüyle olsa olur gül-şeker lezîz (Şem‘î Divanı, Gazel 38, Mısra 11). [hüsünün gülüyle, -i, -y, -le-ün]

hüsnüñ zekâtı: Güzelliğinin zekatı.

Hüsnüñ zekâtı ‘âşıka bir büse kıl ‘atâ

Şehden olur gedâlere haqqâ nâzer lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 15). [hüsnüñ zekâtı,]

husrev: Hüsrev ü Şirin öyküsünün erkek kahramanı olan hükümdar.

Cân hazz ıder tütınca lebünçün ‘adem yolın

Şirin yolında **Husreve** olur sefer lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 8). [husreve, -e]

Bir lebi Şirine dil virdüm ki âdem cānidur

Adı **Husrevdür** güzellük mülkünün sultānidur (Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 2). [husrevdür, -dür]

husrev: Hükümdar, padişah. II Aşık.

‘Aceb hâlet degül mi ‘ışk-ı Şirîn

İder **Husrevleri** yolında Ferhād (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 8). [husrevleri, -ler, -i]

Niçe serverler olur Ferhād gibi pāymāl

Niçe **Husrevler** bu yolda cān-ı Şirinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 10). [husrevler, -ler]

husrev ü dārā: Hüsrev ve Dara. (Hüsrev (Perviz lakaplı İran şahı) ve Dara (İhtişam ve ululuk sembolü olan, ünlü İran şahı).

Zafer mir-i ‘alem nuşret sipehsālār-ı leşkerdür

İşigi bendesinün bendesidür **Husrev ü Dārā** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 32). [husrev ü dārā,]

Felek taht ile gün tāt olaydı terk iderlerdi

Göreydi **Husrev ü Dārā** bu erkān ile divānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 80). [husrev ü dārā,]

husrevā: Ey hükümdar, ey padişah.

Husrevā ‘arz eylemezseñ la‘l-i şekker-bārūñi

Nuṭka gelmez tūṭi-i ṭab‘-ı şeker-bārüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 3). [husrevā,]

Öykünürem dir-imiş şekker lebüne **husrevā**

Kelledür bağlansa cāyiz ḥaddi zātında dimāğ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 5). [husrevā,]

Tūṭi-i şirîn-maḳālem **husrevā** ammā çi sūd

Dāne-i ḥabb-ı nebāt-ı men tegerg-i miḥnet est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 11). [husrevā,]

husrev-i ‘ādil: Adaletli padişah.

Emîrül-l-mü’mînîn Sultān Süleymān **husrev-i ‘ādil**

Kim oldur milket-i dinün emîr ü şāh ü sultānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 33). [husrev-i ‘ādil,]

husrev-i ‘ışk: Aşk padişahı.

Husrev-i ‘ışkam işigün baña taht-ı zer yiter

Na‘l-i gülgün gubārı başüme efser yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 1). [husrev-i ‘ışkam, -am]

husrev-i mesned-nişin: Makamda bulunan padişah, hükümdar.

Bister-i bālin-i rāhet rā kucā bined be-ḥāb
Ānki çün Şem'î buved ey **ḥusrev-i mesned-nişîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 90). [ḥusrev-i mesned-nişîn,]

ḥusrev-i şîrîn-dehen: Tatlı dilli Hüsrev.

Leblerüñ vaşındadur ey **Ḥusrev-i Şîrîn-dehen**
Şehd ü şekkerden lezîz olduğı güftârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 9). [ḥusrev-i şîrîn-dehen,]

ḥuşûşâ: Bilhassa, özellikle.

Devr-i gül sūr-ı behişt-âsâ **ḥuşûşâ** nev-behâr
Geldi şan kim bir yire iki cihânüñ zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 13). [ḥuşûşâ,]

huşyâr: Akli başında olan, sarhoş olmayan kimse, ayık.

Yâr ile esrârımı bir kimse hergiz bilmese
Kâşki cümle cihân mest olsa **huşyâr** olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 4). [huşyâr,]

ḥüy: Doğuştan olan tabiat, yaratılış, mizaç.

Kefî Hâtemdurur ya'nî dem-i cûdında Hayderdür
Olupdur dest ü ṭab' u **ḥüy** ü ḥilḳatde kemâliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [ḥüy,]

ḥüzn: Üzüntü, gam, keder.

Ben senüñ Ya'ḳûbunam derd ü belâ vü **ḥüzn** ile
Sen güzelliük mülkinüñ sultânısın Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 3). [ḥüzn,]

Ḥüzn ile Ya'ḳûb ü derd-i ıṣḳ ile Eyyûbdür

Bu dil-i bî-çâre-veş olmaya hergiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 11). [ḥüzn,]

I

ıḳd-i vuşlet: Kavuşma gerdanlığı.

Var idi dürc-i felekde iki dürr-i şâh-vâr
Rište-i nazma dizildi buldı **ıḳd-i vuşleti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 10). [ıḳd-i vuşleti, -i]

ırak: Uzak.

Yaḳarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem'î meh-rûler
Hilâl-ebrü güzellerle **ırakdan** merḥabâ yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 10). [ırakdan, -dan]

İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nâruñ

Oldılar düd gibi tâ ki **ırakdan** peydâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 32). [ırakdan, -dan]

ırmağ: Irmak.

Geçdi 'ömrüm şu gibi eşk-i revânüm çağlar
Acıyup deryâlar ağlar hâlûme **ırmağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 2). [ırmağlar, -lar]

Serv-i âzādüm koyup seyr-i gülîstân eylesem
Bâğlar zindân olup zencîr olur **ırmağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 6). [ırmağlar, -lar]

Nev-behâr oldu yine şeydâ olup **ırmağlar**
Kânlu yaşûm gibi zencîrin sürüyüp çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 1). [ırmağlar, -lar]

ışın-: Hoşlanmaya başlamak, yakınlık duymak, alışmak.
Şanurdum âteş-i fûrkatden özge bir belâ yokdur
Seni âğyâr ile gördüm **ışındum** nâr-ı hicrâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 6). [ışındum, -du, -m]

ısır-: Isırmak, dişlemek.
Gâh öpüp gâh **ısrup** gâh emer leblerüñi
Sâkiyâ cânümüze bunca cezâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 9). [ısrup, -up]

ışk: Aşk.
Aḥmedüñ yolında Şem'î varüñi eyle nişâr
Muştafâ **ışkına** ammâ cânüñi eyle fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 16). [ışkına, -a, -ı]

Zülfüñ için cân ü dil **ışkuñda** pîç-â-pîç olup
Oda düşmiş mü gibi dâym çekerler ıztırâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 11). [ışkuñda, -un, -da]

Cihân keyfiyyetinüñ bildi ḥâlin
Aña kim **ışk** câmi virdi ḥâlet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 12). [ışk,]

Bilür 'âlem bu **ışkuñ** lezzetini
Yürî var Şem'iyâ sen saña pend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 9). [ışkuñ, -uñ]

Zerreyi ḥurşîd-i enver kaçreyi ummân ider
'ışkdur bu itdürür mûrî Süleymân ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 12). [ışkdur, -dur]

Ey perî mecnûn olurdu **ışk** ile şeydâ olup
Göñlümün divânesin zencîr-i zülfüñ bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 9). [ışk,]

Her kişi kim toğrudur **ışkuñda** ey serv-i sehî
Şem'î-veş yanup diler 'ömrini eyler i'tirâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 13). [ışkuñda, -un, -da]

Ezelden Şem'iyem sâkî şerâb ü şem'e yâr oldum
Cihâne **ışk** ile geldüm benüm zühd ile kârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 14). [ışk,]

Yakasüz oluban kalsañ kefensüz gam degül ey dil
Elüñden öl diril cehd it çıkarma **ışk** dāmânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 10). [ışk,]

Bedterîn yanmağa **ışk** odına şimden Şem'î
Çevirüp başına pervâneyi âzâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 9). [ışk,]

Aña kim **ışk** işi ola pîşe
Okumağ yazmağ olmaz endîşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 1). [ışk,]

Nice Rüstemleri zebûn eyler
Tutamaz kimse **‘ışk** ile pençe (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 8). [‘ışk,]

Hevâ-yi pâ-yi büseñle düşüp yollarda hâk oldum
Bulınmaz **‘ışk** yolında benüm bigi bir efkende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 6). [‘ışk,]

Başa varmazdı işüm bâde ayakdaş olmasa
Menzili kaç‘ eylemezdim **‘ışk** yoldaş olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 167, Mısra 2). [‘ışk,]

Felekler hâyil olmaz ol hüma itdükce pervâzı
Ne deñlü yüksek uçarsa ko uçsun **‘ışk** şahbâzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [‘ışk,]

‘ışk âteşi: Aşk ateşi.

‘Ârif ol elden koma Şem’î mahabbet cāmını
Nâr-ı düzeğden ne gam **‘ışk âteşi** mu‘tâdısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 12). [‘ışk âteşi,]

Şâf iden kalbümüzün nakdini **‘ışk âtesidür**
Kıymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 9). [‘ışk âtesidür, -dür]

‘ışk ehli: Aşk erbabı. II Aşıklar.

İçenler cām-ı ‘ışkuñ şerbetini
Bilür **‘ışk ehlinün** keyfiyyetini (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 38). [‘ışk ehlinün, -nün]

‘ışk işi: Aşkın uğraşı, meşguliyeti. II Âşık olma, aşka düşme durumu.

Şakın cân oynaram diyü yolında eyleme minnet
Oyuncağ şanma bu kârı degüldür **‘ışk işi** bâzî (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 8). [‘ışk işi,]

‘ışk-ı şîrîn: Şîrin’in aşkı.

‘Aceb hâlet degül mi **‘ışk-ı şîrîn**
İder Hüsrevleri yolında Ferhâd (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 7). [‘ışk-ı şîrîn,]

‘ışk-ı yâr: Sevgilinin aşkı.

Ko ikiligi birlige yet **‘ışk-ı yâr** ile
Geç gayrden ki gayrün olur varlığı hebâ (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [‘ışk-ı yâr,]

‘itr: Güzel koku.

Luţfün hevâsı **‘itr** ile pür kıldı ‘âlemi
Hulkuñ nesîmi eyledi âfâkı hoş-hevâ (Şem’î Divanı, Gazel 11, Mısra 7). [‘itr,]

ittılâ‘ bul-: Öğrenmek, haberdar olmak.

Mest olup ‘ışkuñ meyiyle itmeyen keşf-i hicâb
Sâkiyâ cām-ı lebün sırrına **bulmaz ittılâ‘** (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 12). [ittılâ‘ bulmaz, -maz]

‘iyân: Açıkça, belli bir şekilde.

N'ola görürse iki cihân nakşını **‘ıyân**

Gözlük idindi cām-ı meyi pîr-i meykede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 9). [‘ıyân,]

‘ıyân ol-: Görünür hâle gelmek, belli olmak, açıkça meydana çıkmak.

Ey kamer-‘tal‘et kemâl-i hüsn ile mümtâz olup

Mâh-rûler aresinde gün gibi **olduñ ‘ıyân** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 4). [‘ıyân olduñ, -du, -ñ]

‘ıyd: Bayram.

Bunca **‘ıyd** oldu benümle itmedüñ bir merḥabā

Çok vefâsüz görmişem illâ selâm olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 1). [‘ıyd,]

Gördük kaşüñ hilâlini sâkî irişdi **‘ıyd**

Mey vir ki oldu ṭālî‘-i ferḥundemüz sa‘îd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 1). [‘ıyd,]

‘ıydde meh-pâreler kâkül perîşân eyleyüp

Şaldılar yüz nâz ilen gün gibi zerrîn ṭaylesân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 7). [‘ıydde, -de]

Ḥamdulillâh didiler bir yire geldi iki **‘ıyd**

Birisi ‘ıyd-i gâzâ birisi ‘ıyd-i adḥâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 35). [‘ıyd,]

Hâk ‘inâyet idüben itdi erenler himmet

‘ıydde gâzîler itdi yine bir hûb gâzâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 40). [‘ıyddde, -de]

Nitekim **‘ıyd** ola diller ola biñ cân ile mesrûr

Şeh-i ‘âlem-penâhı şaklağıl yâ Reb küdüretden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 59). [‘ıyd,]

‘Aks-i cām-ı mey ile **‘ıyd** ü behâr oldu diyü

Sâkî-i gönce-dehenler elini eyledi al (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 29). [‘ıyd,]

‘ıyd ol-: Bayram olmak.

Olsun hemîşe gicelerüñ Ḳadr ile Berât

Eyyâm-ı devletüñ kamu nevrüz ü **‘ıyd ola** (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 4). [‘ıyd ola, -a]

‘ıydgâh: Bayram yeri.

Neden inceldi mâh-i nev ne için böyle lâgerdür

Cemâli **‘ıydgâhında** bezenmiş şâhid-i ‘ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 16). [‘ıydgâhında, -i, -n, -da]

‘ıyd-i adḥâ: Kurban bayramı.

Ḥamdulillâh didiler bir yire geldi iki ‘ıyd

Birisi ‘ıyd-i gâzâ birisi **‘ıyd-i adḥâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 36). [‘ıyd-i adḥâ,]

‘ıyd-i adḥâ-yi vefâ: Sadakatin kurban bayramı.

Şular kim **‘ıyd-i adḥâ-yi vefâde** itdi cân ḳurbân

İçüp cām-ı şafâyı buldılar cân bezm-i vahdetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 7). [‘ıyd-i adḥâ-yi vefâde, -de]

‘ıyd-i behār: Bahar bayramı.

Ŧonadur birbirini **‘ıyd-i behār** ile yine

Açılıp şād ola tā kim şeh-i ferhunde-ħişāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 41). [‘ıyd-i behār,]

‘ıyd-i cemāl: Güzellik bayramı.

Miftāh oldu **‘ıyd-i cemāle** hilāl-i yār

Meyhānesine gönlümün urmuşdı ğam kilid (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 3). [‘ıyd-i cemāle, -e]

‘ıyd-i ekber: Büyük olaylar sebebiyle yapılan şenlik. II İlk günü cumaya rastlayan kurban bayramı.

Der-ħaqq-ı Sultān Süleymān ‘aleyhi rahmeti ve’l-ġufrān

Bi-ħamdillāh bu gün qadr ile ‘ālem **‘ıyd-i ekberdür** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 2). [‘ıyd-i ekberdür, -dür]

‘ıyd-i ğazā: Ramazan bayramı.

Ĥamdulillāh didiler bir yire geldi iki ‘ıyd

Birisi **‘ıyd-i ğazā** birisi ‘ıyd-i ađhā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 36). [‘ıyd-i ğazā,]

‘ıyd-i mübārek: Mübarek bayram.

Dü‘ā ile irişür saña her ne kim mukadderdür

Nitekim ola bu **‘ıyd-i mübārekle** cihān ĥurrem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 82). [‘ıyd-i mübārekle, -le]

‘ıyd-i sultānī: Padişahın bayramı.

Sipend encüm şafağ ateş hilāl ol bezme micmerdür

Müzeyyen itdi dünyayı ser-ā-ser **‘ıyd-i sultānī** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 22). [‘ıyd-i sultānī, -ī]

‘ıyd-i vaşl: (Sevgiliye) kavuşma bayramı.

Rūze-i hecrüñde **‘ıyd-i vaşl** içün oldum hilāl

Geçmedüm göñlekden ey meh gerçi kim oldum ĥayāl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 1). [‘ıyd-i vaşl,]

Rūz-ı hicrāne deġişdi **‘ıyd-i vaşl** eyyāmını

Bursanüñ her kim bu gün seyr itmedi bayrāmını (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 1). [‘ıyd-i vaşl,]

Rūze vü qadr ü berātüñ bilmişüz māhiyyetin

Bir hilāl-ebrüyle **‘ıyd-i vişāle** merħabā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 4). [‘ıyd-i vişāle, -e]

‘ıyd-i vişāl: (Sevgiliye) kavuşma bayramı.

Aĥmedüñ **‘ıyd-i vişālī** ‘āşıkuñ mī‘rācıdur

İrişür qadre aña kim Muştafā eyler vefā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 5). [‘ıyd-i vişālī, -i]

‘ıyş: Yaşama, yaşayış.

Telĥ idi **‘ıyşum** belā bezminde nüş itdüm yine

Göñlümün nerdin şafā tāsına tüş itdüm yine (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 43). [‘ıyşum, -um]

‘ıyş it-: Yiyip içmek.

Ey göñül **‘ıyş it** şerâb-ı la‘l-i cânân devridür

Cür‘ası biñ cân deger cām-ı mey-i cân devridür (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 1). [‘ıyş it,]

Ey göñül **‘ıyş it** ki ‘ıyş itmek cihânüñ cânıdır

Hızrdur sâkî şürâhî çeşme-i hayvânıdır (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 1). [‘ıyş it,]

‘ıyş-ı bülend it-: Hayatın zevkini çıkarmayı yüceltmek.

Yüri bir servi boylu dilber ile

Kinâr-ı âbda **‘ıyş-ı bülend it** (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 4). [‘ıyş-ı bülend it,]

ıztırâb çek-: Bir şeyin verdiği acının, azabın etkisi altında bulunmak.

Zülfüñ için cân ü dil ‘ışkuñda pîç-â-pîç olup

Oda düşmiş mü gibi dāyim **çekerler ıztırâb** (Şem‘î Divanı, Gazel 13, Mısra 12). [ıztırâb çekerler,]

ıztırâbe düş-: Acı çekmek, çok üzülmek.

Düşerler sâye-veş hep **ıztırâbe**

Şalınsa nâz ile ol serv-kâmet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 9). [ıztırâbe düşerler, -er, -ler]

İ

ibrām: Bıktırıncaya kadar üstüne düşme, can sıkacak şekilde ısrar etme, zorlama.

Nüş iderdün zehr ise zâhid degül kim cām-ı mey

Şem‘îye dilberlerüñ görseñ eger **ibrāmını** (Şem‘î Divanı, Gazel 178, Mısra 12). [ibrāmını, -ı, -n, -ı]

ıç-: İçmek, yudumlamak.

Añmaz haţuñ gubârını sâkî lebüñ emen

Gül gibi mey **ıçen** kişi esrârı n’eylesün (Şem‘î Divanı, Gazel 125, Mısra 12). [ıçen, -en]

Zâhidâ mey **ıçüben** halka kerâmet göster

Yüri seccâdesini nâm ile nengüñ şuya şal (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 35). [ıçüben, -üben]

İşigüñ iti sifâliyle ciger kanın ıçen

Cām-ı Cem **ıçmege** ‘âr eyleye sultânler ile (Şem‘î Divanı, Gazel 152, Mısra 8). [ıçmege, -meg, -e]

Sâkiyâ dilden götür havfı berü şun cām-ı şâf

Bâde-i mihr ü maḥabbet **ıçmeyen** olmaz mu‘âf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 2). [ıçmeyen, -me, -y, -en]

Cām **ıçüp** her bir gedâyile öpüşme dem-be-dem

Çan olur çan üstine devletlü sultânüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 114, Mısra 7). [ıçüp, -üp]

Sîm-i eşküm Şem‘îyâ harc eylemezdim şu gibi

Mey **ıçüp** maḥbûb sevmek olmasa kârüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 119, Mısra 14). [ıçüp, -üp]

Yağalar çâk idüp ‘uşşâk iderler âh ü efgâni

Şerâb-ı nâz **ıçüp** dilber yürür mestâne mestâne (Şem‘î Divanı, Gazel 143, Mısra 10). [ıçüp, -üp]

İç: Bir şeyin kendi sınırları arasında kalan kısmı, dâhil.

Oldı bu şırça serâyüñ **İÇİ** pür-naķş-i nigār

Sine-şâf eylediler bunca küdüret var iken (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 3). [içi, -i]

İçinde: Arasında, içinde.

Mir'ât **İÇİNDE** ruhlerüññüñ 'aksi güyiyâ

Naţ'-ı hüsünde karşı konan ey nigār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 7). [içinde,]

Çerhe girmişdür döner gün gibi mäh-i âsümân

Devr **İÇİNDE** bir meh-i bî-mihr ser-gerdânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 4). [içinde,]

Meh-pâreler **İÇİNDE** selâm olsun Ahmede

K'oldı delil gün yüzi nûr-ı Muhammede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 1). [içinde,]

İçre: İçinde.

Ten zevrakı hicâbını ref' itdüñ areden

Deryâ-yi vahdet **İÇRE** olup cümle âşinâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 6). [içre,]

Güzellük Mısrı **İÇRE** hüsñ tahtı

Bu gün ey Yûsuf-ı Ken'ân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 7). [içre,]

Âteş-i derd ü belâ **İÇRE** yalıncaķ göriceķ

Şem'î-yi sülhteye didi göyüñdi özümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 13). [içre,]

Dehânüñ gibi bir gonce bulunmaz bağ-ı hüsñ **İÇRE**

Cemâlüñ gibi 'âlemde senüñ bir gül-'izâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 5). [içre,]

İçün: İçin.

Zülfüñ **İÇÜN** cân ü dil 'ışkuñda pîç-â-pîç olup

Oda düşmiş mü gibi dâyim çekerler ıztırâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 11). [içün,]

Kesdüm ümîdi gayrden ol bî-vefâ **İÇÜN**

Dervîş odur ki eyleye kaţ'-ı ta'allukât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 9). [içün,]

Şanki âhü-yi Hotendür çeşmüñ ey hûb-ı Hıfâ

Çin-i zülfüñ şayd **İÇÜN** olmuş aña müşgîn kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [içün,]

Gün toğar şanmañ şafaķdan haşre dek Ferhâd **İÇÜN**

Başına odlar yakup feryâd iderler tağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 9). [içün,]

Şem'iyâ zülfi ucından hâķ olan miskîn **İÇÜN**

Ėareler geymiş saçın çözmüş bulıtlar ağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 13). [içün,]

İd-: Etmek, yapmak.

Ger vefâlar idesin yâ ho cefâ eylesesin

Şem'î-yi sülhteye her ne **İDERSEÑ** yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 10). [iderseñ, -er, -se, -ñ]

Gönlünü cennet **idüp** ‘âşık-ı didâr eyler
İki ‘âlemde ne var cām-ı muşaffāye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 7). [idüp, -üp]

Nitekim bülbül **ide** gönceye biñ dürlü niyâz
Nitekim gönce **ide** bülbüle şad gunc ü delâl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 6). [ide, -e]

idin-: Edinmek, sahiplenmek.

Şâhibâ ol kişi kim olmaya kalbinde gubâr
İşigün melce’ini her kim **idinmezse** penâh (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 80). [idinmezse, -mez, -se]

idrâk eyle-: Anlamak, kavramak.

Nükte-i la’l-i lebûn fehmi idimez ehl-i hîred
Sırr-ı cândür dehenûn anı kim **idrâk eyler** (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 8). [idrâk eyler, -r]

iflâh-ı dil id-: Gönlin selamete çıkması.

İhyâ-yi bezm-i rûh itdün **iflâh-ı dil idüp**
Yâ ma‘şere’l-ehibbeti hayyü ‘ale’l-felâh (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 3). [iflâh-ı dil idüp, -üp]

iftihâr: Övünme, övünç.

Dest-i şerîfün ile ider **iftihârı** lutf
Tâ haşr olunca fitne vü âşûbı def’ ider (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 11). [iftihârı, -ı]

iftihâr kıl-: Övünmek.

Zât-ı şerîfiyle **kılır** begler **iftihâr**
Mihir ü vefâde şefkat ile şâh-i dil-nevâz (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 31). [iftihâr kılır, -ur]

iftihâr-ı lutf: Cömertlik övücü.

..... ? degül taḥayyür-i şâh ü gedâyiken
Zât-ı şerîfün ile ider **iftihâr-ı lutf** (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 8). [iftihâr-ı lutf,]

iftitâh it-: Açmak.

Bezminde ‘ışkuñ olmadı şadr ü şaff-ı ni‘âl
Kimden dilerse sâķi-i ‘ışķ **itdi iftitâh** (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 8). [iftitâh itdi, -di]

igen: Çok, gayet, ziyade.

Geçüp dil cām-ı ‘ışķuñla özinden
Benüm rûḥum **igen** hoş rāḥeti var (Şem’î Divanı, Gazel 47, Mısra 6). [igen,]

Başdan aşar **igen** daḥi yüz virme zülfüne
Boynüne düşmesün güzelüm çok vebâli var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 5). [igen,]

Geldügince sineme bir laḥze ârām eylemez
Tir-i gāmzeñ ey kemân-ebrü **igen** nâziük geçer (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 8). [igen,]

Geldügince sineme bir lahze ārām eylemez
Ey kemān-ebrū **igen** nāzūk geçer tīrūn senūn (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 10). [igen,]

ihlās: Samimiyet, doğruluk, bağlılık.
Şem'iyā **ihlās** ile olan dü'ānūn hāḳḳıçūn
Umaram Hāḳdan 'adedsüz lūf ile ihsān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [ihlās,]

ihlās id-: Temiz sevgiyle yürekten bağlanmak.
Zerre deñlü 'amelūn gün gibi tābende olur
Yār yolında eger zāhid **iderseñ ihlās** (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 6). [ihlās iderseñ, -er, -se, -ñ]

ihsān: Lütuf, kerem, iyilik.
Şem'iyā ihlās ile olan dü'ānūn hāḳḳıçūn
Umaram Hāḳdan 'adedsüz lūf ile **ihsān** ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [ihsān,]

Bu gün **ihsān** ile şān pādīşāh-i heft-kişverdūr
Şeh-i encüm-ḥaşem Sulṭān Süleymān şāh-i baḥr ü berr (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 23). [ihsān,]

Yār bir bñsesini ger ṭuta biñ cāne bedel
Bir kerem olmaya dñnyāde bu **ihsāne** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 2). [ihsāne, -e]

iḥtilāf ol-: Farklı olmak, uymamak.
Cümle-i maḳşūd bir ma'nide ammā şüretā
Ġālibā ḥāl ü ḥaṭ-ı zūlfünden **oldı iḥtilāf** (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 8). [iḥtilāf oldı, -dı]

iḥtirā' id-: Keşfetmek.
Yāre fūrḳat yāresin ta'līm idenler bitmesün
Oñmasunlar dāğ-ı hicrānı **idenler iḥtirā'** (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 8). [iḥtirā' idenler, -en, -ler]

iḥtiyāc it-: İhtiyaç duymak, muhtaç olmak.
Taḥt-ı pīrūzī felek olursa mihr altunlu tāc
Var iken ḥāḳ-i derūn **itmez** bu göñlüm **iḥtiyāc** (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 2). [iḥtiyāc itmez, -mez]

Cān virüp **itse** n'ola her kişi cānā **iḥtiyāc**
Bñse-i la'lūn virür vaşlūn metā'ına revāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 1). [iḥtiyāc itse, -se]

iḥtiyār: Seçme, intihap etme, tercih etme.
Şerāb-ı 'ışḳ ile mestem gidüpdür iḥtiyār elden
Güzeller sevmeye şūfī anūnçūn **iḥtiyārüm** yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 12). [iḥtiyārüm, -üm]

Şerāb-ı 'ışḳ ile mestem gidüpdür **iḥtiyār** elden
Güzeller sevmeye şūfī anūnçūn iḥtiyārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 11). [iḥtiyār,]

iḥtiyār it-: Seçmek, tercih etmek.

Halk-ı cihānde **itdi** Hudā zātūñ **ihtiyār**

Ey baħr-i mekrūmet ne ‘aceb ebrdür kefüñ (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 43). [ihtiyār itdi, -di]

Seni begler aresinde anūñçün **ihtiyār itdüm**

Kul olmaz degme bir şāha göñül ‘ālī-cenāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 5). [ihtiyār itdüm, -dü, -m]

ihyā id-: Diriltmek, hayat vermek.

Bir nefesde baħş ile biñ mürdeyi **ihyā ider**

‘İlm-i ihyāde kim eyler la‘l-i cānān ile baħş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 7). [ihyā ider, -er]

Ser-nāmesiyle nāme-i luṭf oldu nām-dār

Luṭf ü kerem vilāyetin **ihyā ider** diyü (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 36). [ihyā ider, -er]

‘ikāl: Ayak bağı, bağ, köstek.

Baħā rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşımūñ silsilesi ṭakmasa boynına **‘ikāl** (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 8). [‘ikāl,]

Baħā rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşümūñ silsilesi daḫmasa pāyine **‘ikāl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 86). [‘ikāl,]

iki ‘ālem: Dünya ve ahiret.

Bu gün Cem devletinde bir dem itdūñ

Şafā buldı o demden **iki ‘ālem** (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 16). [iki ‘ālem,]

Ḥalāş olmak ne mümkün bir göñül kim mübtelā olsa

Alınmaz ‘ışk elinden **iki ‘ālem** bir yañe olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 2). [iki ‘ālem,]

Sürüp cennet şafāsını o bezm-i cān-fezā içre

Bulurlar **iki ‘ālem** zevkını bir cām-ı ‘işretten (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 46). [iki ‘ālem,]

Hele ben añladuğum budur **iki ‘ālemde**

Kişiye ‘ışk gibi yār-i vefā-dār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 7). [iki ‘ālemde, -de]

Kişi bir kılca ‘ömrün yeg görürken **iki ‘ālemde**

Ayağūñ tozına cānler virür terk itmege cānın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 5). [iki ‘ālemde, -de]

Sekiz cennet şafāsın kesb iderdük **iki ‘ālemde**

Eger bir berg-i sebz olsa bize bāğ-ı ‘ināyetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 49). [iki ‘ālemde, -de]

iki cihān: Dünya ve ahiret.

Dāmān-ı ‘ışk-ı yāri elüñden koma şaķın

Şem’î olursa **iki cihān** halkı bir yaña (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 14). [iki cihān,]

Gösterür **iki cihān** naķşın mu‘ayyen ey göñül

Ḥāk-i pāyi tūtiyāsınuñ şafāsı gözüñ aç (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 9). [iki cihān,]

Şehri gülzār-i İrem yaylağı Firdevs-i berin

Gösterür **iki cihān** zevkın şafāsı Bursanūñ (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 4). [iki cihān,]

N'ola görürse **iki cihān** naķşını 'ıyān
Gözlük idindi cām-ı meyi pīr-i meykede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 9). [iki cihān,]

Haķ te'ālā eyleyüp **iki cihānde** ber-murād
Devlet-i dünyā vü 'uķbā zātūne fermān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 7). [iki cihānde, -de]

Gelmedi **iki cihānde** gün gibi mişlūn senūn
İki 'ālem āfītābı sensin ey bedr-i dūcā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 5). [iki cihānde, -de]

iki gözüm: İki göz kadar kıymetli olan kişi.
Tūtiyā minnetini çekmez idük **iki gözüm**
Ayağūn toprağımı bir dağı görse gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 9). [iki gözüm,]

ikilig: Görüş veya düşünce de ikiye ölmüş olma durumu.
Ko **ikiligi** birliğe yet 'ıķ-ı yār ile
Geç gayrden ki gayrūn olur varlığı hebā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [ikiligi, -i]

ikrār it-: Söylemek, ısrarlı bir şekilde bir konu üzerinde konuşmak.
Seni sevdiğimi ey meh n'ola **ikrār itsem**
Gün gibi rüşen olan nesneye inkār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 13). [ikrār itsem, -se, -m]

ikrār ol-: Sözle ifade etmek.
Cām-ı 'ıķķūn ne şorarsın baña keyfiyyetini
Zāhidā çünkü bilürsin buña **ikrār olmaz** (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 12). [ikrār olmaz, -maz]

iksir-i hayāt: Hayat iksiri.
Kare toprağı terbiyyetle **iksir-i hayāt** eyler
Mürüvvet perteviyle āfītāb-ı bürc-i ihsānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 31). [iksir-i hayāt,]

iksir-i hayāt-ı ebedi: Sonsuz hayat iksiri.
Bilmedi n'eydügin **iksir-i hayāt-ı ebedi**
Ayağūn toprağın ol kim göre dünyāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 5). [iksir-i hayāt-ı ebedi,]

iksir-i murād: Arzu iksiri.
Cevher-i hāk-i kef ü pāyüñdür **iksir-i murād**
Zātūn ol pākize-gevherdür ki yokdur kıymeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 71). [iksir-i murād,]

Biledür zāt-ı şerifūnle kulüb-ı ahrār
Ayağūn toprağımı bilmedi **iksir-i murād** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 78). [iksir-i murād,]

iktirān bul-: Yaklaşmak.
Kevkebüm māh-i se'ādetle **bulurdu iktirān**
Ey meh-i hūrşid-ṭal'et saña olaydum karin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 39). [iktirān bulurdu, -ur, -dı]

il: Diyar, ülke.

‘Ākıbet kāfir alur dirler müselmān **illerin**

Hüsn ilin almağa haṭṭuñ ġālībā leşker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 3). [illerin, -ler, -i, -n]

‘Ākıbet kāfir alur dirler müselmān illerin

Hüsn **ilin** almağa haṭṭuñ ġālībā leşker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 4). [ilin, -i, -n]

Ne revādür bu eyā hüsn **ilinüñ** pādişehi

Yaḳa cān mülkin oda zulm ile ‘ışkuñ sipahi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 1). [ilinüñ, -i, -nüñ]

Şāhid-i saltānetüñ ġüşine dürr-i şeh-vār

Yüz sürüp geldi se‘adet **ilinüñ** pādişehi (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 70). [ilinüñ, -i, -nüñ]

Uydurup karşimüze hüsn **ili** serverlerini

Bize dād itmeyeler begler ağalar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 5). [ili, -i]

il yüzi: Ele karşı, insanlara karşı.

Diñ o Şirîn-dehene âdemi Ferhād itsün

Eylemezse hele **il yüzine** bir ad itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 2). [il yüzine, -n, -e]

‘ilāc id-: Deva bulmak, şifa bulmak.

Ey ṭabīb-i cān ü dil olmazsa vaşlūñ merhemi

İdimez kimse firākuñ dāġına hergiz **‘ilāc** (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 4). [‘ilāc idimez, -i, -mez]

iled-: Götürmek, ulaştırmak.

Cān virürsem ġam-ı yār ile selāmüm **iledüñ**

Bāri bir kerre söġüp rûhumuzı şād itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 7). [iledüñ, -üñ]

ilhām eyile-: İçre doğmasına sebep olmak.

Hātif-i ġayb **eyledi ilhām**

Oldı tārīḥ rûhına rahmet (Şem’î Divanı, Tarih 2, Mısra 3). [ilhām eyledi, -di]

illā: Özellikle, mutlaka.

Bunca ‘ıyd oldı benümle itmedüñ bir merḥabā

Çok vefāsüz görmişem **illā** selām olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 2). [illā,]

Bu kemāl-i hüsn kim virmişdür Allāhüm saña

Virmemişdür kimseye **illā** ki ey mähüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 2). [illā,]

Āşefā şöyle idüpdür beni ġam zār ü nizār

Bilimez ḥālümü kimse benüm **illā** ki Hudā (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 90). [illā,]

‘illet it-: Çok sinirlendirmek, kızdırmak.

Diñ şūfiye ki şavma‘ayı şüret itmesün

Meydān-ı ‘ışka gelsün igen **‘illet itmesün** (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 2). [‘illet itmesün, -me, -sün]

‘ilm: Bilme, bilgi.

Kimüñ kim çoğdı başına şems-i nehâr-ı luṭf

Ey ‘ilm ü ḥilm ü faẓl ile bî-miṣl ü bî-bedel (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 22). [‘ilm,]

Derd-i ‘ışkuñ ‘ilmini şol resme taḥşîl itdi kim

‘Âr ider dil itmege ḥikmetde Loḳmân ile baḥs (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 7). [‘ilmini, -i, -n, -i]

ilt-: Götürmek, ulaştırmak.

Her dem işüm maḥalle-i cānâne gitmedür

Küy-i cinâne ilte gibi bu ‘amel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 4). [ilte, -e]

ilticā kıl-: Sığınmak.

Devletle ‘izzet atına olduḳça sen süvâr

Ḳıl ilticā o zāt-ı se‘âdet-penāhe kim (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 48). [ilticā kıl,]

iltifât id-: Değer vermek, güler yüz göstermek.

Sultân-ı ‘ışk ideli ey şāh iltifât

Gelmez gözüme zerrece mihrüñle kāyināt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 1). [iltifât ideli, -eli]

īmān: Güçlü inanç, kalpten itaat etme; bağlılık, samimiyet.

Beni ḳo ḥālüme nāşıḥ ki gönölüm bir büt-i Çinüñ

Ṭolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm dîn ü imānı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 6). [imānı, -ı]

Gerçi baḥtı ḳaredür zülf ü ruḥüñ gibi velî

‘Âşıḳuñ iki cihānde dîni imānı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 8). [imānı, -ı]

īmān getür-: Allah'a inanmak, iman etmek.

Kāfir oldu diyü nerges gözüne öykünüben

Ḳaldurur barmağını getürür imān ḡonce (Şem’î Divanı, Gazel 159, Mısra 6). [imān getürür, -ür]

imdi: Şimdi.

Çü şayd itdüñ beni ey cüst ü çālāk

Şaçüñden boynuma ṭaḳ imdi fitrāk (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 32). [imdi,]

Güneş gibi gel imdi olma ser-keş

İgende yüksek uçma ey perî-veş (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 85). [imdi,]

imtiyāz bul-: Ayrıcalık bulmak, ayrıcalık görmek.

Miṣlün güzel mi geldi bu dünyā serāyine

Bulduñ cihānde gün gibi ey māh imtiyāz (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 8). [imtiyāz bulduñ, -du, -ñ]

in-: (Bulunduğu yerden) Aşağıya doğru gelmek.

Reftâre başla nâz ile sihr eyle ey nigâr

Yüz sürmege ayağıña tâ gökden ay **ine** (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [ine, -e]

Şarınsa şemsi dülbendın güneş gibi güzel Aḥmed

Gören dir âfitâb **inmiş** gümüş serv-i ḥurâmâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 8). [inmiş, -miş]

in-: (Allah'ın emirleri, tebliğleri peygamberleri vasıtasıyla kullarına) Gönderilmek, nâzil olmak.

Şöyle açdûñ tîğ-i himmetle 'adâlet mülkini

Güyyâ şânüñde **indi** âyet-i fetḥan mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 74). [indi, -di]

'inân-ı şabr: Sabrın kontrolü.

Sergeşte olsa tañ mı gönül bî-ḳarâr olup

Aldı **'inân-ı şabrüm** elümden o şeh-süvâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 10). ['inân-ı şabrüm, -üm]

'inâyet: Lütuf, ihsan, iyilik.

Kerem ü luṭf ü **'inâyet** nâzerin eyler iseñ

Pâdişâhüm n'ola biz bendeñüze gâh gehî (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 9). ['inâyet,]

Ḥaḳ **'inâyet** idüben itdi erenler himmet

'İydde gâzîler itdi yine bir ḥûb gâzâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 39). ['inâyet,]

İşiği secdegâhı kıble-i Fağfûr ü Ḳayserdür

Ḳaçan kim 'azm-i rezm itse **'inâyet** rehber ü yoldaş (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 30). ['inâyet,]

inbisât it-: Mutlu olmak, içi açılıp ferahlamak.

Mürüvvet bezmgâhında şu deñlü **inbisât itdüñ**

Tekellûf areden gitdi cihân oldı Süleymâni (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 73). [inbisât itdüñ, -dü, -ñ]

ince: (Bedenin) ince olma durumu, zayıflık.

Ey beli **ince** vü lebi ḡonce

Baña oldı ḡayâlün eglence (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 1). [ince,]

inceden ince: En küçük ayrıntılarına değin, derin anlamı olan.

Vaşf idelden miyân ü kâkülünî

Sözlerüm oldı **inceden ince** (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 6). [inceden ince,]

incel-: (Bedenin) ince olma durumu, zayıflık.

Ḥasret-i müy miyânünle senün ey ḡonce-leb

Şöyle **inceldüm** vücüdüm idimez kimse ḡayâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 12). [inceldüm, -dü, -m]

Neden **inceldi** mâh-i nev ne içün böyle lâğerdür

Cemâli 'ıydgâhında bezenmiş şâhid-i 'ıydün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [inceldi, -di]

inci: Kıymetli ve parlak sedef renkli süs tanesi.

Şanasın her dâne pirinci bir **incidür** anüñ
Çekdiler altun nohudlu dürlü dürlü ni‘meti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 31). [incidür, -dür]

incin-: Gönlü kırılmak, gücüne gidip üzölmek.
Fürkatüñden **incinüp** cân virmege itdüm heves
Sensüzün ‘ömrüm baña dirlik ne mümkün bir nefes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 1). [incinüp, -üp]

Göl gibi göynüklerüñden **incinür** şanma beni
‘Aşıka altun beneklü cämelerdür dāğlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 3). [incinür, -ür]

indir-: Yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak.
Yüzüñ âb içre gördi didi Şem’î
Yire **indirmiş** ayı gör bu cādū (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 18). [indirmiş, -miş]

N’idügin aňlayasın Şem’înüñ ey mäh-cebîn
Zühreyi **indüricek** bezmüñe efgânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 14). [indüricek, -icek]

inkâr eyle-: (Yaptığını, söylediğini) Israrla saklamak, (olanı ve doğruyu) kabul etmemek.
Zâhidâ sen ahseni takvîme **inkâr eyledüñ**
Oldı rüşen gün gibi ‘âlemde tezvîrüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 5). [inkâr eyledüñ, -dü, -ñ]

inkâr it-: (Yaptığını, söylediğini) Israrla saklamak, (olanı ve doğruyu) kabul etmemek.
Lebüñ kan içdüğine **itme inkâr**
Kaşüñle gözlerüñ eyler şehâdet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 5). [inkâr itme,]

inkâr ol-: Yaptığını kabul etmemek, reddetmek, yadsımak.
Seni sevdiğümi ey meh n’ola ikrâr itsem
Gün gibi rüşen olan nesneye **inkâr olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 14). [inkâr olmaz, -maz]

inkisâr: Kırılma, incinme, üzölme. II Gönöl kırgınlığı.
Benüm cânân ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum
Şınursa kâsesi çerhüñ ko şınsun **inkisârüm** yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [inkisârüm, -üm]

inkisâr vir-: Kırgınlık, incinme vermek.
Ey dil gurür itme bu dehrüñ şafāsına
Devrinde cām-ı Cemlere **virmişdür inkisâr** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 18). [inkisâr virmişdür, -miş, -dür]

inkıtā-: Bağını kesme, son bulma.
Ġam degöl itsem ümîd-i vaşl ile cân ve dā‘
Yegdür ölmek tiğ-i hicrân ile ammā **inkıtā** (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 2). [inkıtā,]

iñile-: Üzüntü ve kederle sızlanmak, acıyla sesler çıkarmak.

Bezm-i ğamde **iñleyüp** hem-demlük eyler her nefes
Nāle-i ‘uşşāka olmaz ney gibi feryād-res (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 1). [iñleyüp, -y, -üp]

Gögsin dögerdi şevk ile cān perde-sāz olup
Dil **iñler** idi derd ile gūyā rebāb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [iñler, -r]

Sengīn-dilse her ne kadar bu muşibetüñ
Āhın işitdi **iñledi** derd ile kühsār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 36). [iñledi, -di]

iñlet-: İnlemesine yol açmak, çok eziyet çektirmek.
Bülbül-i şūrīde-veş **iñletme** her dem zār ü zār
Gülşen-i hüsniñ gül-i ħandānısın Yūsufcuğum (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 11). [iñletme, -me]

Cān gülşenine eyledi pervāz ol hümā
Bülbüllerin firāk ile **iñletdi** zār zār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 28). [iñletdi, -di]

innā hedeynāhū’s-sebīl: "Şüphesiz biz ona (insana) doğru yolu gösterdik." İnsan, 76/3.
Bezm-i lutfüñ şem’idür **innā hedeynāhū’s-sebīl**
Meclis-i fazlūñ çerāğdur hüden li’l-müttekin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 69). [innā hedeynāhū’s-sebīl,]

ins: İnsan.
Perī vü **ins** ü cin mihr-i cemāline musahherdür
Serāyī āsitānı maṭla‘-ı hürşid-i enverdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 25). [ins,]

ins ü cin: İnsan ve cin.
N’ola ger **ins ü cin** karşı çıkup ‘izzetler eylese
‘Adālet mülkünüñ geldi se‘ādetle Süleymānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 11). [ins ü cin,]

Nigīn-i fazla **ins ü cin** riyāsüz hep musahherdür
Olupdur ṭab‘-ı deryā-yi güher-bārūñle hem-meşreb (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 37). [ins ü cin,]

inşā id-: Yapmak, meydana getirmek. II Bütün yönleriyle dile getirmek, anlatmak.
Nice **inşā ideyin** vaşfuñı kim lāyık ola
Dir iken mihrūñ ile ṭoğdı bu maṭla‘ fi’l-ḥāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 63). [inşā ideyin, -e, -y, -i, -n]

inşāf eyle-: Hakça davranmak, adālet göstermek, acıyıp merhamet etmek.
Nice elden kıyalum göz göre **inşāf eyle**
Zāhidā cām-ı şerāb ile açıldı gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 7). [inşāf eyle,]

insandan kaç-: İnsan kaçmak. (Perilerin insanlardan kaçması bağlamında).
Perī-veş her dem **insandan kaçarsın**
Hümā gibi iğen yüksek uçarsın (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 87). [insandan kaçarsın, -ar, -sın]

intikām al-: Öç almak.

Ğonce vü cām ü şürāhī ağız açmışlar müdām
Ğuşşe vü ğamden bu gün **almaq** dilerler **intikām** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 32). [intikām almak, -maq]

intizār: Bekleme, bekleyiş. II İnkisar, beddua.

Ben cān virürdüm ol şanemüñ **intizārine**

Gerçi ölümünden oldu eşed dirler intizār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 7). [intizārine, -i, -n, -e]

Sensüz hayāt-ı 'ömrüm ğāyetde müşkil ancak

Gel hey kıyāmetüm gel bu **intizāre** yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 8). [intizāre, -e]

intizār çek-: Birinin gelmesini, bir şeyin olmasını beklemek, gözlemek; beddua etmek, ilenmek.

Devlet **çekerdı** zāt-ı şerīfün-çün **intizār**

Yüz sürmek ile işigüne oldu ser-bülend (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 37). [intizār çekerdı, -er, -di]

intizār ol-: Beklemek.

Ben cān virürdüm **ol** şanemüñ **intizārine**

Gerçi ölümünden oldu eşed dirler intizār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 8). [intizār oldu, -dı]

intizār-ı luṭf: Lütfun bekleyişi.

Ey ma'den-i kerem sañadur **intizār-ı luṭf**

Gicesi ḳadr ü gündüzi bayrām olur anüñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 19). [intizār-ı luṭf,]

ir: Ulaşmak.

Çü āb-ı la'l-i cān-baḫşüñe **irmez**

Mesih itse hayāt ābına emsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 39). [irmez, -mez]

Sipih-r-i salṭanetde āfitāb-ı sāye-güsterdür

Olup ḳurb-i ḫimāyetde **iresin** zıll-i maḳşüde (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 44). [iresin, -e, -sin]

İşigine yüz süren eflāke **irdi** gün gibi

Sevdi Şem'î dostlar bir dilber-i 'ālī-cenāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 13). [irdi, -di]

Saṇa ḳandil-i mescidden **iren** nār-ı ziyā zāhid

Baṇa cām-ı maḫabbetden olan nūr-ı şafā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 7). [iren, -en]

Ayağün toprağına dil nice **irsün** ey melek

Āfitābe el irişmez māha olmaz dest-res (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 7). [irsün, -sün]

Deryā-yi ğamden eyledi dil fülkini ḫalāş

Şükr eyle Şem'î **irdi** hele ḫızr-vār ḫaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 14). [irdi, -di]

Dil-teşneler hevāsıyile cüst-ü-cū ider

Ġam yime Şem'î bir gün **irer** çeşmesār-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 12). [irer, -er]

iriş: Erişmek, gelip çatmak.

Gördük kaşuñ hilâlini sâkî **irîşdi** ‘ıyd
Mey vir ki oldı ṯâlî-i ferhündemüz sa‘îd (Şem‘î Divanı, Gazel 35, Mısra 1). [irîşdi, -di]

Her kim ol cān-ı cihānüñ **irîşür** vuşletine
Ayrılır cān ü cihānden düşicek fūrkatine (Şem‘î Divanı, Gazel 156, Mısra 1). [irîşür, -ür]

Şem‘iyem kim pertev-i şî‘rüm yiterdi ‘āleme
Âh ü yaşüm **irîşe** ṯab‘üm çerāğı üstine (Şem‘î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [irîşe, -e]

Her kim ol cān-ı cihānüñ **irîşür** vuşletine
İrilür cān ü cihānüñ düşicek fūrkatine (Şem‘î Divanı, Gazel 171, Mısra 1). [irîşür, -ür]

Hasret-i şem‘-i ruḥüñden senüñ ey Zühre-cebîn
Yaḳar âhüm **irîşüp** her gice ḳandil-i mehi (Şem‘î Divanı, Gazel 179, Mısra 4). [irîşüp, -üp]

irsāl id-: Göndermek, yollamak. II Koyuvermek, salıvermek.
Sensin ol kim seni Ḥaḳ ḥüccet içün dünyāye
Nāme-i faẓl ü hüner birle **idüpdür irsāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 46). [irsāl idüpdür, -üp, -dür]

iş-: Yapılan şey, davranış, eylem.
Her dem **işüm** maḥalle-i cānāne gitmedür
Küy-i cināne ilte gibi bu ‘amel beni (Şem‘î Divanı, Gazel 188, Mısra 3). [işüm, -üm]

Var mı bir Şem‘î gibi bu **işe** ‘āşık oluban
Gördüğü her güzelüñ ḥüsnine ḥayrān olmış (Şem‘î Divanı, Gazel 84, Mısra 9). [işe, -e]

Başa varmazdı **işüm** bāde ayakdaş olmasa
Menzili ḳaṭ‘ eylemezdim ‘ışk yoldaş olmasa (Şem‘î Divanı, Gazel 167, Mısra 1). [işüm, -üm]

Aña kim ‘ışk **işi** ola pîşe
Okumaḳ yazmaḳ olmaz endişe (Şem‘î Divanı, Gazel 145, Mısra 1). [işi, -i]

Boynı baḡlu ḳul ider sultānleri āzād iken
‘ışk **işin** fehmi eyleñüz Maḥmūd ile Ayāzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 4). [işin, -i, -n]

Yakdılar āteş **işin** ol deñlü āteş-bāzlar
Düdlər oldı felek encüm şerār-ı zīneti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 53). [işin, -i, -n]

işāret eyle-: İşaret etmek. (Göz hareketleriyle bir şeyler anlatmaya çalışmak).
Ġamze-i nergîs **işāret eyledi** gülşende kim
Hāziḥi cennātü ‘adnin fe’dḥulūhā ḥālidin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 19). [işāret eyledi, -di]

‘îsî: Hz. İsa.
Sâḳiyā cām-ı lebünden her ki bir sāḡer çeker
Cān bulur **‘îsî** deminden cām-ı cān-perver çeker (Şem‘î Divanı, Gazel 64, Mısra 2). [‘îsî,]

‘îsî demi: Hz. İsa’nın ölüleri diriltten nefesi.

Nüş idüp yuhyi'l-‘izāmuñ şerbetin ‘azm-i ramīm
Cām-ı bezm-i rûh içer **‘îsî deminden** mā’ u tîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 24). [‘îsî deminden, -n, -den]

Açıldı gonceler bağ oldu hurrem
Şabā **‘îsî demiyle** oldu hem-dem (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 58). [‘îsî demiyle, -y, -le]

işid-: Duymak, haber almak.

Yüregüm ağzuma gelür **işidüp** gonce lebi
Söylese nâz ile bülbül gibi âvâzı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 9). [işidüp, -üp]

Eşküm dökildi dâne gibi kıddüm oldu dām
Şayd olduğun **işideli** ey kebk-i hoş-ı hırām (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 2). [işideli, -eli]

H’ābe varmışdur **işidüp** ‘ışkumuñ efsānesin
Şanmañüz kim Leylünün ‘ışkında Mecnūn virdi cān (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 5). [işidüp, -üp]

İncinürmiş **işidüp** feryādūmi bülbül gibi
Bağrı taşdandır velikin gül gibi nâzük-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [işidüp, -üp]

işig-: Eşik, kapı.

Vargıl aña ki oldur emir-i diyār-ı lutf
Kādrî Efendi **işigidür** Ka’be-i murād (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 28). [işigidür, -i, -dür]

işig-: Eşik, makam. II Sevgilinin huzuru.

Şem’î eger ki yār **işiginden** ola cüdā
Bu kâh-ı ser-nigünde aña kim olur sened (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 11). [işiginden, -i, -n, -den]

Yār **işiginde** bizi ednā görürsin zāhidā
Bir melek-ruhsār ile göklerde seyrānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 9). [işiginde, -i, -n, -de]

Serverā her kim **işigünde** özin hāk eyler
Tāc idüp mihr ü mehi tahtını eflāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 1). [işigünde, -üñ, -de]

Hüsrev-i ‘ışkam **işigüñ** baña taht-ı zer yiter
Na’l-i gülgün gubārı başūme efser yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 1). [işigüñ, -üñ]

işigine yüz sür-: Bir istekle birine başvurmak, ona karşı saygı göstermek, ondan iyilik, ihsan dilemek.

K’olmışdur aña cūd ü sehā haşlet ü şî’ār
Ey dil yūri niyāz ile **yüz sür işigine** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 50). [işigine yüz sür,]

ışık-: Bâtınî inançları benimseyen dervişlere, Alevî, Hurûfî ve bir kısım Bektâşî dervişlerine verilen isim.

‘Alemler āhler yir yir dögülür sineler güm güm
ışıklar gibi ‘āşıklar baş açdı girdi meydāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 4). [ışıklar, -lar]

işin altun id-: İşini bir düzene kavuşturmak, işini yoluna koymak.

Yolında hāk olanuñ meh gibi mihr āfitābiyle
Halāş eyler **işin altun idüp** hāk-i mezelletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 38). [*işin altun idüp, -üp*]

‘isî-nefes: İsa nefesli.

Hevâ **‘isî-nefes** gonce dem urur nefî-i Meryemden
Çemenler Hızır şundi lebleri çün âb-ı hayvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 9). [*‘isî-nefes,*]

işit-: Duymak, haber almak.

Büse-i la‘îni ‘ahdetmiş idi bir kerre
Şoñra **işitdüm** aña dañi peşimân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [*işitdüm, -dü, -m*]

Pîr-i vâ‘iz kavlini her gün **işitme** ey gönül
Kim mey ü mañbûb için güşüñde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 7). [*işitme, -me*]

Sengîn-dilse her ne kadar bu muşibetüñ
Âhın **işitdi** inledi derd ile kühsâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 36). [*işitdi, -di*]

Görme hergiz gam yüzün **işitme** adın guşşenüñ
Hak idüp zâtüñ müşerref eylesün gönülün küşâd (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 3). [*işitme, -me*]

‘ışk âteşi: Aşk ateşi.

‘ışk âteşinüñ gözleri şevkından urur dem
Hün-ı cigerüm kim saçılır dîdelerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 3). [*‘ışk âteşinüñ, -nüñ*]

‘ışk meydânı: Aşk meydanı.

Pehlevân iseñ eger yanmağda ey pervâne gel
‘ışk meydânında Şem‘iyle tutuş haşmâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 10). [*‘ışk meydânında, -n, -da*]

ism: Ad, isim.

İsm ile mevcûd olup cism ile ma‘dûm olanuñ
Birisi ‘anķa birisi kîmyâ biri vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 7). [*ism,*]

‘işret: İçki.

Nev-behâr eyyâmı gül hengâmı **‘işret** vaktidür
Dost-kâmilер içüñ mihr ü mañabbet vaktidür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 17). [*‘işret,*]

Vakt-i gül irdi gönül **‘işrete** âğâz idelüm
İtme sermayesini ‘ömr-i ‘azizüñ pâyımâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 31). [*‘işrete, -e*]

iste-: Talep etmek, arzu etmek.

ẖamer gibi mücellâ itmege cân nağdinüñ kalbin
Gönül bir âfitâbüñ hāk-i pâyinden türâb **ister** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 10). [*ister, -r*]

Nice zühd ü nice takvâ ne dirsın bilmezem şüfi
Behâr eyyâmı gül vakti benüm gönüm şerâb **ister** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 12). [*ister, -r*]

Güzellük âsümânında melek-sîmâ güzeller çok
Ayuñ on dördüne beñzer gönül bir âfitâb **ister** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 8). [ister, -r]

Seni begler areesinde anuñçün ihtiyâr itdüm
Kul olmaz degme bir şâha gönül 'âlî-cenâb **ider** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 6). [ider, -r]

Düşüp meyhâne-i 'ışka gönül rüsvâ-yi 'âm olsa
Baña ne sâķi-i bezm-i ezel mest-i ħarâb **ister** (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 4). [ister, -r]

istiğfâr id-: Tövbe etmek, af dilemek.

Devr-i 'adlünde cefâsına **ider istiğfâr**

Himmetün servine hem-sâye olursa Tûbî (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 65). [istiğfâr ider, -er]

istikbâl id-: Karşılama.

Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp

Şeh-i nevrûze benefşe **ideli istikbâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 24). [istikbâl ideli, -eli]

'ișyân: Karşı gelme, itaatsizlik etme, baş kaldırma.

Sekiz cennet cemâlün gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle **'ișyân** ehlini zir ü zeber eyler (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). ['ișyân,]

it: Köpek, rakip, yabancı.

Ser-i küyün diyârümdür işigün **iti** yârümdür

Ġaribem döstüm ayruķ benüm yâr ü diyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 5). [iti, -i]

Beni maħrûm idüp itdün raķibi kendüne maħrem

Dirîgâ âsitânünde bir **itce** i'tibârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 8). [itce, -ce]

İşigün **iti** sifâliyle ciger kıanın içen

Câm-ı Cem içmege 'âr eyleye sulţânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 7). [iti, -i]

i'tibâr: Saygı görme, değerli ve güvenilir olma durumu, saygınlık.

Beni maħrûm idüp itdün raķibi kendüne maħrem

Dirîgâ âsitânünde bir itce **i'tibârüm** yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 8). [i'tibârüm, -üm]

i'tibâr kıl-: Önem vermek, dikkate almak.

Ĥāk-i mezellet içre düşüp olma pâyemâl

Ya'ni bu dehr-i düne igen **kılma i'tibâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 20). [i'tibâr kılma, -ma]

Luţfünle bu ġaribe n'ola **kılsañ i'tibâr**

Zulmât-ı ġamde ħoma eyâ şem'-i salţanet (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 55). [i'tibâr kılsañ, -sa, -ñ]

i'tirâf eyle-: İtiraf etmek, açığa çıkarmak.

Her kişi kim toġrudur 'ışkuñda ey serv-i sehî

Şem'î-veş yanup diler 'özrini **eyler i'tirâf** (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 14). [i'tirâf eyler, -r]

‘tızār: Özü dileme, mâzeretini bildirme.

Bād-ı şabā görüp güle eylerdi **‘tızār**

Geymişdi sebz hüllesini pîr-i Zâl-i dehr (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 15). [‘tızār,]

‘ıyd-i vuşlet: (Sevgiliye) kavuşma bayramı.

Gerçi kim cânler bulur bezm-i maḥabbetden şafā

‘ıyd-i vuşlet cāmına ammā hezārān merḥabā (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 2). [‘ıyd-i vuşlet, -i]

Dilerseñ **‘ıyd-i vuşlet** merḥabāsın

Dü ‘âlem naḳşı renginden elüñ yu (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 3). [‘ıyd-i vuşlet,]

iz: İz, işaret.

‘Âşık-ı şādıklarūñ men’ itme sürsünler yüzün

Çün seg-i küyüñ **izidür** gül gibi ‘izzet gerek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 10). [izidür, -i, -dür]

Biz şafā bahrine meyḥānede gavvās olduk

Başımız elde ayağ itdüğ azıtdüğ **izümüz** (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 4). [izümüz, -ümüz]

izhār: Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşikar etme.

Bilmezem derd-i derūnum kime idem **izhār**

Rüz ü şeb her kişi dildarıyle ‘işretde (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 91). [izhār,]

izhār eyle-: Ortaya çıkarmak, görünmesini sağlamak.

Kâtib-i ḳudreti gör kim neler **eyleyler izhār**

Ṭa‘n iderse yiridür gülşen-i eflāke zemîn (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 15). [izhār eyley, -r]

izhār ḳul-: Açığa vurma, meydana çıkarma, gösterme, âşikar etme.

Ḥalvet-serāy-i ‘izzetüñe mäh şu‘le-dār

Âsar-ı ‘izz ü devleti **izhār ḳılmağa** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 42). [izhār ḳılmağa, -mağ, -a]

izi tozu: Sevgilinin yürüdüğü yolun izinin tozu, o yol üzerinde bulunan toprak.

Yüz sürse **izi tozına** dünyāce ḥazḳ ider

Ol pâdişāhe kişi nice ḥıdmet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 5). [izi tozına, -n, -a]

‘izz: Yücelik, ululuk, şeref, değer, itibar.

Mesned-i ḥüsn üzre gel yüz **‘izz** ile biñ nāz ile

Bülbülün yiri ḳafesdür âşiyānı ḥār ü ḥes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 11). [‘izz,]

‘izz ü devlet: Yücelik ve ululuk.

Süleymān-ı zemānsın Şem’î bir mür-i muḥaḳkerdür

Muḳārin olmadum çün **‘izz ü devlet** âfitābına (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 74). [‘izz ü devlet,]

Şafâ vü zevk ile irdük sürür-ı ‘ıyd-i cān-bahş
Bi-ḥamdillāh ki mahrûm olmaduk bu ‘**izz ü devletden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 6). [‘izz ü devletden, -den]

Oldı şi‘ârı cāme-i himmet-dişār-ı luṭf
İki cihānde lâyıḳ olur ‘**izz ü devlete** (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 32). [‘izz ü devlete, -e]

Ger anüñ şān-ı şerîfnde se‘âdet olmasa
Aña virmezdi Hudâ bu deñlü ‘**izz ü devleti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 70). [‘izz ü devleti, -i]

‘izzet: İkrām, kıymet.

Mâ-ḥaşal dünyâ ṭuralı gelmemişdür ‘âleme
Ni‘meti vü ‘**izzeti** vü zîneti vü şöhreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 42). [‘izzeti, -i]

‘Âşık-ı şādıklarun men‘ itme sürsünler yüzün
Çün seg-i küyün izidür gül gibi ‘**izzet** gerek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 10). [‘izzet,]

Devletle ‘**izzet** atına oldukça sen süvār
Kıl ilticâ o zât-ı se‘âdet-penâhe kim (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 47). [‘izzet,]

‘izzetler eyle-: Saygı, hürmet göstermek; değer vermek.

N’ola ger ins ü cin qarşu çıḳup ‘**izzetler eylerse**
‘Adâlet mülkünüñ geldi se‘âdetle Süleymânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 11). [‘izzetler eylerse, -r, -se]

İbrâhîm paşa: Pargalı İbrahim Paşa, Makbul İbrahim Paşa, Frenk İbrahim Paşa, Damat İbrahim Paşa ya da öldürüldükten sonraki unvanıyla Maktul İbrahim Paşa, I. Süleyman saltanatı döneminde sadrazamlık yapan, önemli siyasi ve askerî olaylarda rol oynayan Osmanlı devlet adamı.

Didiler yâ Reb **İbrâhîm Paşa**
İki ‘âlemde olsun şād ü ḥurrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 19). [İbrâhîm paşa,]

Devr-i Âdemden berü kimse nişânüñ virmedi
Bir ziyâfet itdi **İbrâhîm Paşa ḥazreti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 58). [İbrâhîm paşa ḥazreti,]

İç-: İçmek, yudumlamak.

Gül yüzün devrinde her kim **içdi** cām-ı la‘lünü
Şoḥbet anüñ şoḥbeti devrân anüñ devrânıdur (Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 5). [içdi, -di]

İçüp şerâb-ı ‘ışkı geçdüm iki cihānden
Niçe idem müdārâ bu dehr-i bî-vefâye (Şem’î Divanı, Gazel 163, Mısra 9). [İçüp, -üp]

Ḥāk-i pâyüñle şehâ minnet ider baña raḳīb
İçmezem âb-ı ḥayâtı ölürem minnetine (Şem’î Divanı, Gazel 171, Mısra 8). [İçmezem, -mezem]

Alursa cānümi ḡamzeñ n’ola ‘ömrüm revân olsun
İçerse leblerün ḳanüm efendüm nüş-ı cān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 2). [İçerse, -er, -se]

İctimâ‘ it-: Toplanmak.

İctimā' itdi şanasın cem' olup hūr u melek

Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöhretili (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 63). [ictimā' itdi, -di]

igen: Çok, gayet, ziyade.

İgende çok eser şavurur kūy-i yārde

Bir toz koparda tañ mıdır āhüm şabāyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 7). [igende, -de]

İgen bön düşme ey şūfi ko fikr-i hūr ü gılmānı

Bu gün gel hātırın hoş gör temāşā eyle cānānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 1). [igen,]

İgen zulm-i şarīh itme esirge ehl-i imānı

Göre göz odlare yakma be kâfir bir müselmānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 9). [igen,]

İhsān: Lütuf, kerem, iyilik.

İhsāmı bî-nihāyet anūñ luṭfi bî-şümār

Her nesne kim garīb ola ol mu'teber olur (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 53). [ihsānı, -ı]

İhtiyār ile kişi kendüyi bed-nām itmez: Kendi isteğiyle kişi kendi adını kötüye çıkarmaz.

Zāhidā 'āşıkā ta'n eyleme rüsvāyī diyü

İhtiyār ile kişi kendüyi bed-nām itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 6). [ihtiyār ile kişi kendüyi bed-nām itmez, -mez]

İhyā-yi bezm-i rūḥ it-: Ruhlar meclisinin ölü kalpleri iman, aşk, irfan ile diriltmesi.

İhyā-yi bezm-i rūḥ itdüñ iflāḥ-ı dil idüp

Yā ma'şere'l-eḥibbeti hayyū 'ale'l-felāḥ (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 3). [ihyā-yi bezm-i rūḥ itdüñ, -dü, -ñ]

iki 'ālem: Dünya ve ahiret.

Gelmedi iki cihānde gün gibi mişlūñ senüñ

İki 'ālem āfitābı sensin ey bedr-i dücā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 6). [iki 'ālem,]

Gerekmez dāmeni dehrüñ eger bir şeb-çerāğ olsa

İki 'ālemde eglence baña bir meh-likā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 6). [iki 'ālemde, -de]

İki 'ālemde cemāl ise murādüñ yāri gör

Zāhidā bilsem nedür saña bu sevdāden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 11). [iki 'ālemde, -de]

İki 'ālemde kesilmezler yanüñden bir nefes

Derd ü ğamdür Şem'iyā yār ü vefādārüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 13). [iki 'ālemde, -de].

iki cihān: Dünya ve ahiret.

Şem'î cihānde 'āşık-ı dīdār olanlara

İki cihān deminden olur bir naẓer lezīz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 18). [iki cihān,]

Oldı şī'ārı cāme-i himmet-disār-ı luṭf

İki cihānde lāyık olur 'izz ü devlete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 32). [iki cihānde, -de]

Dünyâ vü âhîret baña hüsniñ kemâli bes

İki cihânde devlet anüñ kim kemâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 12). [iki cihânde, -de]

İki cihânde dirlik yiterdi pâdişâhüm

İksîr-i hâk-i pâyüñ el virse ben gedâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 3). [iki cihânde, -de]

İki taş al-: İki tane taş almak. II Pişmanlığı ikiye katlanmak, artmak.

Görinen ay ü güneş şanma felek mihrüñ ile

İki taş aldı döger gögsini dīvâne-mişâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 68). [iki taş aldı, -dı]

İksîr-i hâk-i pây: Ayağın toprağının iksiri.

İki cihânde dirlik yiterdi pâdişâhüm

İksîr-i hâk-i pâyüñ el virse ben gedâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 4). [İksîr-i hâk-i pâyüñ, -üñ]

İksîr-i hayât: Hayat iksiri.

Bir zerre irerse gözüme hâk-i derüñden

İksîr-i hayât ola kāmuya nâzerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 8). [İksîr-i hayât,]

İl: Ülke, yurt, memleket.

Dünyâ turalı gelmedi mişli güzel diyü

İller içinde Şem'î seni medh idüp yürür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 12). [iller, -ler]

İlâhî: Ey Allah'ım!

Laḥmüke laḥmîgeçermiş ol iki meh-pâreler

Yâ **İlâhî** birbirinden eyleme anı cüdâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 12). [İlâhî,]

Âh kim maḥv oldu yaşümden vücüdüm ser-be-ser

Yâ **İlâhî** olmasun hiç kimseler benden beter (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 6). [İlâhî,]

İlm-i ihyâ: Ölü kalpleri diriltten bilgi.

Bir nefesde baḥş ile biñ mürdeyi ihyâ ider

İlm-i ihyâde kim eyler la'l-i cānān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 8). [İlm-i ihyâde, -de]

İn'âm id-: Nimetlendirmek, ihsan etmek, başışlamak.

İn'âm ide tā ki saña şad-hezâr-i luṭf

Baḥtūñ güliyle zeyn ola güzlâr-i devletüñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 39). [in'âm ide, -e]

İnâyet: Lütuf, ihsan, iyilik.

İnâyet âbını sepmezse bir dem şâhid-i himmet

Ḳare baḥtüm gözin açmaz uyanmaz ḥ'âb-ı ḡafletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 55). [İnâyet,]

Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rûḡānî

İnâyet güllerin dirdüm yine güzlâr-i raḥmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 14). [İnâyet,]

Götürdi zerre zerre sāye-veş hāk-i mezelletden
‘**ināyet**’ āsümānınıñ doğup hūrşid-i rahşānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 4). [‘ināyet,]

incin-: Gönlü kırılmak, gücüne gidip üzölmek.

İncinürmiş işidüp feryādümi bülbül gibi
Bağrı taşdandır velikin gül gibi nāzük-mizāc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 5). [incinürmiş, -ür, -miş]

İncinme gördüğümce seni eylesem niyāz
Cānā cefāyı artuğ idersin vefāyı az (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 1). [incinme, -me]

inlet-: İnlemesine yol açmak, çok eziyet çekertmek.

Ney gibi bağrüm delüp **inletme** her dem ey felek
Çün bilürsin yirde qalmaz āh ü efğānüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 9). [inletme, -me]

inşāf id-: Hakça davranmak, adālet göstermek, acıyıp merhamet etmek.

Her bir kılında zülfi hisābınca bende var
İnşāf idüñ ki bunca giriftārı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 4). [inşāf idüñ, -üñ]

irem tāvusu: Cennet tavusu.

Gün yüzüñde ey kâmer-ṭal’et bu zülfi-i ‘anberin
Şan **İrem tāvusıdır** yā şeh-per-i Rūḥü’l-emīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 36). [irem tāvusıdır, -dur]

işbu: İşte bu.

işbu dü’āya şıdık ile āmīn diyenlere
Şem’î cemālî nūrını ‘arz ide BİR ü Bār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 45). [işbu,]

işid-: Duymak, haber almak.

işidüp āhümi ol kâmet-i bālā şalınur
Şalınur bād-ı şabāden nitekim serv-i sehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 5). [işidüp, -üp]

işidüp cānlerine od düşer ehl-i nāruñ
Oldılar dūd gibi tā ki irāqdan peydā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 31). [işidüp, -üp]

işig: Eşik, makam. II Sevgilinin huzuru.

işigüñde yaşıme ve’n-necm okurlar ey melek
Hāk dimişler tenzilü’l-esmā min şavbi’s-semā (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 3). [işigüñde, -üñ, -de]

Ol güzeller şāhısın kim pış-keş-i mihr ile māh
işigüñe tās-ı sīmīn ile her gün zer çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 10). [işigüñe, -üñ, -e]

Devlet çekerdı zāt-ı şerīfün-çün intizār
Yüz sürmek ile **işigüñe** oldı ser-bülend (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 38). [işigüñe, -üñ, -e]

İşigün iti sifâliyle ciger anın ien

C m-ı Cem imege   r eyleye sult nler ile ( em'  Divanı, Gazel 152, Mısra 7). [işigün, -  n]

İşigün  a ıyile egleyyeyin

Bir iki gün bu o madu  ba ı ( em'  Divanı, Gazel 176, Mısra 3). [işigün, -  n]

İşigine yüz s r-: Bir istekle birine başvurmak, ona karşı saygı göstermek, ondan iyilik, ihsan dilemek.

İşigine yüz süren e   e irdi gün gibi

Sevdi  em'  dostlar bir dilber-i   li-cen b ( em'  Divanı, Gazel 13, Mısra 13). [işigine yüz süren, -en-i, -n, -e]

İşigine r z    eb yüz sürmeyeydi mihr   m h

H l'at-i zerr n geyüp bulmazlar idi rif'ati ( em'  Divanı, Kaside 6, Mısra 67). [işigine yüz sürmeyeydi, -i, -n, -e-me, -y, -ey, -di]

İ it-: Duymak, haber almak.

An    n j lelerden g nceler dil-teng olup terdür

İşitmiş h l-i  anber-b r ne öykündügin   du  ( em'  Divanı, Kaside 10, Mısra 20). [işitmiş, -miş]

iskender-i s n : İkinci İskender.

 alarsa  gün gibi ti   n irişür  arka v   arba

S leym n-ı zem nsın sen nice **İskender-i s n ** ( em'  Divanı, Kaside 15, Mısra 44). [iskender-i s n ,]

İşleri altun ol-: İ i düzene kavuşmak, yoluna girmek.

İşleri altun olur el viricek p di    m

K my d r aya  n  opra ı  all  lere ( em'  Divanı, Gazel 155, Mısra 5). [işleri altun olur, -ur]

İstim 'ı: İşitme, duyma, dinleme.

İstim 'ından sem ' itdi zem n ehli an  

R   e koydı Zühreyi  er  üzre  eng  n h leti ( em'  Divanı, Kaside 6, Mısra 45). [istim 'ından, -n, -dan]

İ  m bit r:  ld rmek. II Birine yardımcı olup i ini halletmek, tamamlamak.

İ  m bitürdi  amze-i dil-d z  n ey nig r

C n riştesini sine-i  ad-  kden götür ( em'  Divanı, Gazel 67, Mısra 5). [i  m bitürdi, -di]

İ' id l: Aşırı olmama, ne çok fazla ne çok az, tam gerektiği kadar olma, orta halde bulunma,     l l  k.

İ' id l ile hev  buldı cin n lezzetini

N'ola h   yyet-i Kevşer vire ger  b-ı z l l ( em'  Divanı, Kaside 8, Mısra 25). [i' id l,]

İ' im d it-: Güvenmek, inanmak.

İ' im d itmez sözine  em' y  hergiz anu 

Ol kişi kim var deye d ny de dilberde vef  ( em'  Divanı, Gazel 7, Mısra 11). [i' im d itmez, -mez]

jāle: Çiy, şebnem. II Divan edebiyatında sevgilinin yanak ve dudağındaki ter için mazmun olarak kullanılmıştır.

Anüñçün **jālelerden** gonceler dil-teng olup terdür / İştmiş hāl-i ‘anber-bārüne öykündüğün ‘uduñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Beyit 10). [jālelerden, -ler, -den]

jeng-i ğam: Gam kiri.

Vücüdum zerreden halkuñ gözine daħi kemterdür / Açılmaz **jeng-i ğamden** gönölümün āyinesi bir dem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Beyit 38). [jeng-i ğamden, -den]

jeng-i küdüret: Üzüntü, kaygı pası.

Gönül āyinesi **jeng-i küdüretten** mükedderdür / Saña hüsni dü‘ā itmek gül-i bustân-ı ma‘nîdür (Şem’î Divanı, Kaside 10, Beyit 29). [jeng-i küdüretten, -den]

K

kabā: Üste giyilen elbise, öñü dâima açık duran kaftan.

Āfitābüm Şem’î-veş yaqdūñ cihānı ser-te-ser

Altun üsküfle geyüp gün gibi nārenci **kabā** (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [kabā,]

ka‘be: Bütün Müslümanların kıblesi ve ziyaret yeri olan Mekke şehrindeki mukaddes bina, beytullah.

Āsitānuñ **Ka‘bedür** nūr-ı Muḥammed ḥaḳḳıçün

Anüñ içün Ka‘be-i ehl-i şafādür Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 3). [ka‘bedür, -dür]

Ka‘be vü mescid ü mihrābe gönül baş egmez

Olalıdan berü kıblem işigün secdegehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 7). [ka‘be,]

Gel ey ‘āşıklerüñ nūr-ı şafāsı

Gönüller **Ka‘besinüñ** Muştafāsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 2). [ka‘besinüñ, -si, -nün]

Āsitānuñ **Ka‘bedür** teslim olan ‘uşşāḳden

Ey Ḥalil-i cān ü dil her yañeden kurbān aḳar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 7). [ka‘bedür, -dür]

Kime mescid kime **Ka‘be** kime zühd ü kime taḳvā

Saña Şem’î cihānde cām-ı ‘ışḳ-ı bî-riyā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 13). [ka‘be,]

ka‘be yap-: Kābe inşa etmek. II Gönül yapmak.

‘Arşı yıḳmaḳ gibidür ḳalbümi yıḳmasün igen

Ka‘be yapmaḳ gibidür gönölümü ābād itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 4). [ka‘be yapmaḳ, -maḳ]

ka'be-i ehl-i şafâ: Gönlü temizlerin (âşıkların) Kâbe'si.

Âsitânüñ Ka'bedür nûr-ı Muḥammed ḥakkıçün

Anüñ içün **Ka'be-i ehl-i şafâdür** Muşṭafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 4). [ka'be-i ehl-i şafâdür, -dür]

ka'be-i erbâb-ı ḥâcet: İhtiyaç sahiplerinin Kabe'si.

Başına gün toğar anüñ ki yüz sürmek müyesserdür

Anüñ kim bârgâhı **Ka'be-i erbâb-ı ḥâcetdür** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 28). [ka'be-i erbâb-ı ḥâcetdür, -dür]

ka'be-i küy: (Sevgilinin) Kabe'ye benzetilen mahallesi, bulunduğu yer; gönül.

Ka'be-i küyünde 'ömrüm ölmege cânler virür

Ey Ḥalilüm ben kadar 'âlemd e kurbânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 7). [ka'be-i küyünde, -üñ, -de]

Umaruz nûr-ı cemâlüñle müşerref olavuz

Ka'be-i küyüñdür çünkü bizüm niyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 6). [ka'be-i küyüñdür, -üñ, -e, -dür]

ka'be-i lutf: Lütf Kabe'si.

Ka'be-i lutfüñ ḥarîmi dâhîli buldı necât

Bende vü hırş u hevâ âzâd olup oldu emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 121). [ka'be-i lutfüñ, -üñ]

ka'be-i mihr ü maḥabbet: Sevgi ve muhabbetin Kabesi.

Fenâ ihrâmını geydi geçüp şöret libâsından

Şafâ yüzün görenler **Ka'be-i mihr ü maḥabbetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 10). [ka'be-i mihr ü maḥabbetden, -den]

ka'be-i murâd: Erişilmek istenen Ka'be.

Vargıl aña ki oldur emîr-i diyâr-ı lutf

Ḥadrî Efendi işgidür **Ka'be-i murâd** (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 28). [ka'be-i murâd,]

ka'be-i vaşl: Kavuşma Kabe'si.

Sürülmez **Ka'be-i vaşlüñ** şafâsı

Ḥabîbüm tâ ki 'uryân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 5). [ka'be-i vaşlüñ, -üñ]

ḳabr: Kabir, mezar.

Cân virürsem heves-i zülf-i perîşânler ile

Cennete döndüreler **ḳabrümi** reyḥânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 2). [ḳabrümi, -üm, -i]

Dil tenümde seyr ider her yâreden didârüñi

Mü'mine **ḳabrinde** cennet revzeni manzer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [ḳabrinde, -i, -n, -de]

ḳabûl eyle: Onaylamak, benimsemek.

Devlet anüñ ki ehl-i şafâ **eyleye ḳabûl**

Vây ol kişiye kim ide derd ehli anı red (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 9). [ḳabûl eyleye, -y, -e]

ķabŭl it-: Onaylamak, benimsemek.

Cān fidā itsŭn dir imişsin vişālŭm isteyen

Tek **ķabŭl it** dostum olsun hezārān cān fidā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 8). [ķabŭl it,]

ķaç-: Birinden veya bir şeyden kurtulmak için sŭratle uzaklaşmak.

Cānlerinden yig severler ķunki sen cāneneyi

Pes n'iķin **ķaçmak** gerekdŭr rind-i şāhid-bāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 12). [ķaçmak, -mak]

Meşreb-i ehl-i şafāde 'aybdŭr **ķaçmak** hemin

Ney gibi hem-dem olıcaķ mey gibi dem-sāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 5). [ķaçmak, -mak]

ķaçan: Ne zaman.

Ĥacletinden yirlere olur berāber āfitāb

Āsitānından **ķaçan** gŭn gibi ol meh-veş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 8). [ķaçan,]

Pāk itmeyince yolın āb-ı revān gibi

Her tĭre-dil **ķaçan** vare ehl-i şafā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [ķaçan,]

Hezārān dŭşmenŭn başını ķahrŭn tĭgi tōb eyler

Ĥaçan meydān-ı nuşretde ķalınsa feth ķevgānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [ķaçan,]

Ĥatţuñ **ķaçan ki** gŭn yŭzŭne perde-dār olur

'Ālem gōzŭme ķare şaçŭn gibi tār olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 1). [ķaçan ki,]

ķaçan kim: Ne zaman ki.

İşigi secdegāhı ķible-i Fağfŭr ŭ Ĥayserdŭr

Ĥaçan kim 'azm-i rezm itse 'ināyet rehber ŭ yoldaş (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 30). [ķaçan kim,]

Şāhbāz-ı ĥarem-i 'arş-ı fezādŭr ŧab'ŭñ

Zerre gelmez gōzine ķerĥ **ķaçan kim** aķa bāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 50). [ķaçan kim,]

ķadar: Ŗlķŭsŭnde, derecesinde, gibi, dek, miktarda.

Görmezse eger anı bir ķılca ķılır cānı

Gōñlŭm şŭ **ķadar** eyler ol mŭy miyānden ĥaz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 6). [ķadar,]

Perverde olsa aşlı eger Selsebĭl ile

Olmaz behişt mĭvesi la'lŭñ **ķadar** lezĭz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 4). [ķadar,]

Ol **ķadar** ĥŭn-ı ciger yutdı ĥamŭñle Şem'î kim

Ağladuķķa gōzlerinden şŭ yirine ķan aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 13). [ķadar,]

ķadd: Boy, endam.

Ey hilāl-ebrŭ ķaşŭñ miĥrābŭne baş egdŭrŭp

'Āşıķuñ **ķaddini** bŭkmekde selām olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 8). [ķaddini, -in, -i]

Ḳaddüñ kıyâmın aındı gönül eyledi sücüd
Oldı bahâne arada ey serv-ḳad nemâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 13). [ḳaddüñ, -üñ]

Her elifden sinede **ḳaddüñ** nihâlidür murâd
Tâze tâze dağlardan gülsitânümdür ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 5). [ḳaddüñ, -üñ]

Cīm-i zülfüñ mīm-i ağızüñle bir olup dem-be-dem
Nokṭa ḳorsa ḥâlüñ eyler cimlerüñ **ḳaddini** ḥam (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 12). [ḳaddini, -in, -i]

Eşküñ dökildi dâne gibi **ḳaddüm** oldı dām
Şayd olduĖuñ işideli ey kebk-i hoş-ḥırām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 1). [ḳaddüm, -üm]

Yoluñda oḳ gibi toğru degülsem ey kemān-ebrü
Bükilsün dāl-i zülfüñden elif **ḳaddüm** kemān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [ḳaddüm, -üm]

Toğrusı Sidre olup **ḳaddi** hilāl olsa ḳaşı
Beñzedürdüm saña ey nür-ı muşavver güneşi (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 1). [ḳaddi, -i]

Çün **ḳaddi** vaşfın eyledüm ol serv-ḳāmetüñ
Añdurısar kıyāmete dek bu ğazel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 5). [ḳaddi, -i]

ḳaddüñ bük: Belini bükme.

Yay eyle **büküp ḳaddüñ** āhüñ oḳına ey dil
Dilberler iderlermiş tır ile kemānden ḥaz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 7). [ḳaddüñ büküp, -üp]

ḳadeḥ: İḳki içmekte kullanılan küçük bardak, cam.

Tuyulursın **ḳadeḥle** içme şüfi
Meyi zarf ile içmekdür zarāfet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 3). [ḳadeḥle, -le]

Tā ölince sürelüm devrini zerrin **ḳadeḥüñ**
Çünki nerges gibi cāmıyla açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 7). [ḳadeḥüñ, -üñ]

Ḳan ṭolmayınca bağrı kişinüñ **ḳadeḥ** gibi
Lāyık olur mı cām-ı lebüñ merḥabāsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 5). [ḳadeḥ,]

Gün gibi dönsün **ḳadeḥ** ol māh-i tābān devridür
Cām-ı Cem şun sāḳiyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 3). [ḳadeḥ,]

‘Aks-i ḥüsninden **ḳadeḥ** bedr-i temām olmaḳ gerek
Külbe-i aḥzānımız Dārü’s-selām olmaḳ gerek (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 17). [ḳadeḥ,]

ḳadem: Adım.

‘Āşıḳ-ı bī-ḳāreler baş virdiler evvel **ḳadem**
Rāḥ-i ‘ışḳuñ irmedi hiç kimseler pāyānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 3). [ḳadem,]

ḳadem baş-: Ayağını basmak, adım atmak, bir yere girmek, bir yere varmak.

Hey kıyāmet gel beni bir laḥze ṭopraḳdan götür
Bir **ḳadem baş** luṭf idüp bu külbe-i aḥzānüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 6). [ḳadem baş,]

Pādişāhüm bende-ḥāneñdür dil-i vîrâne baş
Gel **ḳadem** rencide kıl bu külb-i aḥzāne **baş** (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 2). [**ḳadem** baş,]

ḳadr: *Kadir gecesi.*

Rûze vü **ḳadr** ü berātün bilmişüz mâhiyyetin
Bir hilâl-ebrûyile 'ıyd-i vişâle merḥabâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 3). [**ḳadr**,]

Olsun hemîşe gicelerün **Ḳadr** ile Berât
Eyyâm-ı devletün kamu nevrüz ü 'ıyd ola (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 3). [**ḳadr**,]

ḳadr: *Değer, kıymet, itibar.*

Olalı ḥüsnün beḥîsti gayret-i ḥür ü melek
Ḳadr ile oldu işigün Ka'besi reşk-i felek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 2). [**ḳadr**,]

Aḥmedün 'ıyd-i vişâli 'âşıkun mî'râcîdur
İrişür **ḳadre** aña kim Muştafâ eyler vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 6). [**ḳadre**, -e]

Öykünimez **ḳadr** ile şāhâ serây-i ḥüsnüne
Nürdan gerçi felekde iki şâdırvân aḳar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 11). [**ḳadr**,]

Eylesün **ḳadri** şeb-i zülfün nuḥüsetden ḥalâş
'ıydımız olsun mübârek gün gibi 'arz it cemâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 9). [**ḳadri**, -i]

ḳadr ü kıymet bil-: *Bir şeyin değerini ve kıymetini bilmek.*

Güzeller **ḳadr ü kıymet bilmeyelden**
Düşüpdür dür gibi sözler kesâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 9). [**ḳadr ü kıymet bilmeyelden**, -me, -y, -elden]

ḳadrî efendi: *Anadolu Kazaskeri Kadri Çelebi.*

Varḡıl aña ki oldur emîr-i diyâr-ı luṭf
Ḳadrî Efendi işigîdür Ka'be-i murâd (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 28). [**ḳadrî efendi**,]

ḳafes: *Hayvanlar için aralıklı tel, metal veya ağaç çubuklardan yapılmış taşınabilir bölme.*

Mesned-i ḥüsn üzre gel yüz 'izz ile biñ nâz ile
Bülbülün yiri **ḳafesdür** âşiyânı ḥâr ü ḥes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [**ḳafesdür**, -dür]

Sensüzün 'ömrüm cihānde bir nefes olmaz ḳarâr
Gün yüzüñsüz ey ḥümâ dünyâ demürden bir **ḳafes** (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 6). [**ḳafes**,]

Ṭūṭî-i güyâ **ḳafesde** ḥabbeye muḥtâc olup
Şekkerün bakmaz yüzine eyle ṭoymış zâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 11). [**ḳafesde**, -de]

Arede Şem'î-yi âşüfte yanar leyl ü nehâr
Felegün uşbu demürden **ḳafesinde** ey dil (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 94). [**ḳafesinde**, -i, -n, -de]

ḳafes it-: *Kafes (gibi) yapmak. II Delik deşik etmek, yaralamak; aldatmak, tuzağa düşürmek.*

Gözlerümde al tūṭidür ḥayālî la'luñüñ
Kırpüğümde ey hümmā-tal'et aña **itdüm kafes** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 6). [kafes itdüm, -dü, -m]

kāfir: Allah'ın varlığını inkar eden.

İgen zulm-i şarîḥ itme esirge ehl-i imānı
Göre göz odlare yakma be **kāfir** bir müselmānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 10). [kāfir,]

‘Âkıbet **kāfir** alur dirler müselmān illerin
Hüsn ilin almağa ḥaṭṭuñ ğālībā leşker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 3). [kāfir,]

Kāfir rakıbe cām-ı lebün eyleyüp ḥelāl
Sākî revā mıdur idesin ‘aşıkā ḥarām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 5). [kāfir,]

kāfir ol-: Allah'ın varlığını inkar etmek.

Kāfir oldı diyü nerges gözüne öykünübün
Qaldurur barmağını getirür imān gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 5). [kāfir oldı, -dı]

Geldi ḥaṭṭuñ âyet-i hüsnüñi tağyir eyledi
Âyeti tağyir iden **kāfir olur** dinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 6). [kāfir olur, -ur]

kāḥ: Köşk, kasır, kule gibi yüksek binâ.

Teng ider ḥālūmi bir gonce-lebün fikriyle
Bize eyvân-ı felek zerre kadar virmedi **kāḥ** (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 8). [kāḥ,]

ki aḥbāb: Dost, bildik, tanıdık; sevilen kimseler, dostlar.

K'aḥbābe zer nişār ider a'ḍāye zehr-i mār
Haşmüñ piyāde kıl nitekim şāḥ-i māḥ-ruḥ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 45). [k'aḥbābe, -e]

kāḥ-ı ser-nigün: Bahtsız köşk.

Şem'î eger ki yār işiginden ola cüdā
Bu **kāḥ-ı ser-nigünde** aña kim olur sened (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 12). [kāḥ-ı ser-nigünde, -de]

ki āḥ-i sūz: Ki yakıcı ah.

Qo söyinsün bu yidi Şem'î tokuz kâşānenüñ
K'āḥ-i sūzı āsümāne meş'al-i enver yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 10). [k'āḥ-i sūzı, -ı]

ḳahr: İnsanın içine işleyen derin üzüntü, sıkıntı, keder.

Senden göñül uşanmadı ḳahr-ı rakıḥ ile
Ḳahr ile gerçi kim kişi cāninden uşanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 6). [ḳahr,]

Düşdi göñlüm ‘âkıbet ğamzeñ ucından ḥançere
N'eylesün bî-çāre kim **ḳahr** ile geçdi cānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 10). [ḳahr,]

Hezārān düşmenüñ başını **ḳahrüñ** tiği tōb eyler
Qaçan meydān-ı nuşretde çalınsa feth çevġānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 49). [ḳahrüñ, -üñ]

Hak te‘ālā nitekim **kahr ide** düşmenlerüni
Serverā cümleñüñ üzre kılıcuñ üstün ola (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 73). [kahr ide, -e]

kahr id-: Ezmek, perişan etmek, mahvetmek, yok etmek.
Saña yavuz şananları **kahr ide** Kirdigār (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 63). [kahr ide, -e]

kahr-ı rakīb: Rakibin kahrı.
Senden göñül uşanmadı **kahr-ı rakīb** ile
Kahr ile gerçi kim kişi câninden uşanur (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 5). [kahr-ı rakīb,]

kākül: Saç, perçem.
Rāstî kaddüñ belādur bu dil-i üftādeye
kākülün ammā belā üzre belādür Muştafā (Şem’î Divanı, Gazel 2, Mısra 8). [kākülün, -ün]

‘İydde meh-pāreler **kākül** perişān eyleyüp
Şaldılar yüz nāz ilen gün gibi zerrin t̄aylesān (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 7). [kākül,]

kal-: (Bir süre bir yerde) bulunmaya devam etmek.
Gün gibi cām-ı şabūh ile yumazsak yüzümüz
H’āb-ı gāfletde **kalur** hergiz açılmaz gözüümüz (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 2). [kalur, -ur]

kal-: (Bir sebepten dolayı) Yapacağı şeyi yapamamak, gideceği yere gidememek, yapmaktan veya gitmekten mahrum olmak.
Behār eyyāmıdır hāzz it yūri bir serv-i bālāden
Teferrücgāhdür ‘ālem göñül **kalma** temāşāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 2). [kalma, -ma]

Göricek nazm-ı şeker-bārüñi dem-beste **kalur**
T̄ütî-i bāğ-ı şuħan bülbul-i gülzār-i maķāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 47). [kalur, -ur]

kal-: (Bir işin) kalması, henüz tamamlanmaması.
‘Ālemi ġarķ ideli kanlu yaşüm t̄ufānı
Kaldı añılmaz olupdur güzelüm kışşe-i Nūh (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 8). [kaldı, -dı]

kal-: Kalmak, bulunmak.
Kuçam dirdüm nigāri p̄rehensüz
Çürütdüm varumı **kaldum** kefensüz (Şem’î Divanı, Gazel 77, Mısra 2). [kaldum, -du, -m]

Yakasüz oluban **kalsañ** kefensüz ġam degül ey dil
Elüñden öl diril cehd it çıkarma ‘ışķ dāmānın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 9). [kalsañ, -sa, -ñ]

Bāzār-i ġamde aşşıya **kalmışdur** ey göñül
Vir naķd-i cānı yāre ne şaydüñ behāsına (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 5). [kalmışdur, -mış, -dur]

kāl it: Mâden külçelerini eriterek içindeki maddeleri ayırmak.

S-efer nârında **kal itdün** şararduñ püte-i ğamde
Cihânı hâliş itdün ey ‘adâlet cevheri kânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [kal itdün, -dü, -n]

kal’a: Kale kelimesinin eski metinlerde geçen asıl şekli.
Yıkıldılar **kal’alerin** hâke berâber idüben
Od urup milketine mâlin iderler yağmâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 29). [kal’alerin, -ler, -i, -n]

Kevkeb-i sa’dün nühûset leşkerinden hıfz için
Bir demürden **kal’adur** güyâ bu çerh-i heftümîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 86). [kal’adur, -dur]

kalata: Galata, İstanbul’un semti.
‘Acâyib hâleti vardur gelen gitmez Sitanbulden
Şanasın bâğ-ı cennettür giren çıkmaz **Kalataden** (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 14). [kalataden, -den]

kalb: İman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların, anlayış, duyuş, seziş yeteneklerinin kaynağı olduğu kabul edilen, insanın mânevî varlığının merkezi, gönül.
Rûha ğidâ vü **kalbe** şafâ cisme cân olur
Şîrin lebüñ gibi olıcağ olsa her lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [kalbe, -e]

Dime nemdür ‘âşık-ı dil-ğaste göñli nem kıpar
Kalbi şâf olan olur âyine-veş nâzûk-mizâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [kalbi, -i]

‘Arşı yıkmağ gibidür **kalbümi** yıkmasün igen
Ka’be yapmağ gibidür göñlümi âbâd itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 3). [kalbümi, -üm, -i]

İki ‘âlemde ğarez **kalbe** şafâ virmeg-imiş
Sürelüm biz de şafâyı meh-i tâbânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 11). [kalbe, -e]

kalb-i a’dâ: Düşmanların kalbi.
Tigler dil uzadup dir ki ciger-dâr kanı
Sünûler yalmanup eydür kanı **kalb-i a’dâ** (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [kalb-i a’dâ,]

kalem: Yazı yazmaya yarayan araç.
Nazeri hâll-i hâkâyıkda olur müy-şikâf
Kalemi keşf-i deĝâyıkda olur çihre-küşâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 66). [kalemi, -i]

kalem kıl-: Kalem hâline getirmek.
Kıl kalem almış ele münşî-i zerrîn-perĝâr
Şüret-i besmeleye levha-i sîmîn eyler (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 7). [kalem kıl,]

kallâş: Sözünde durmaz, iki yüzlü, döneke, hilekâr (kimse).
İşleri altun olur el viricek pâdişehüm
Kımyâdür ayağın toprağı **kallâşlere** (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 6). [kallâşlere, -ler, -e]

kāl-ü-kıl: Dedikodu, kıylükāl.

Rāz-ı dehānūñ ile hayāl-i miyānūñe

Hiç kimse ırmadı şanemā **kāl-ü-kıl** ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 4). [kāl-ü-kıl,]

kamer: Ay, mah.

Kamer gibi mücellā itmege cān naḳdinūñ ḳalbin

Göñül bir āfitābūñ ḥāk-i pāyinden türāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 9). [kamer,]

Gün yüzlüler muḳābele itse **kamer** olur

Kim naḳş-i ḥüsnūñ anlere yüz virmez ey nigār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 5). [kamer,]

kamer: Ay (gibi parlak ve güzel olan sevgili).

Āfitābūm ne **kamersin** ki yüzüñi göricek

Her kişi zāyil olur sāye-i dīvār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 7). [kamersin, -sin]

kamer-ṭal'et: Ay yüzlü.

Zerrece gelmez baña sensüz cihānūñ varlığı

Gün yüzündür ey **kamer-ṭal'et** bu dünyāden ḡareż (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 4). [kamer-ṭal'et,]

Ey **kamer-ṭal'et** kemāl-i ḥüsn ile mümtāz olup

Māh-rüler aresinde gün gibi olduñ 'ıyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 3). [kamer-ṭal'et,]

Gün yüzünde ey **kamer-ṭal'et** bu zülf-i 'anberin

Şan İrem ṭāvusıdır yā şeh-per-i Rūḥü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 35). [kamer-ṭal'et,]

kāmet: Boy, endam.

Ayuñ on dördin gümüş serv üzre taşvır eylemiş

Gün yüzüñle **kāmetüñ** Naḳḳāş-ı şun'-ı bî-mişāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 6). [kāmetüñ, -üñ]

Gül-i bāğ-ı İrem ḥüsnūñ kıyāmet **kāmetüñ** Tūbī

Çerāğ-ı māh ḥüsnūñle münevverdür Ḥasen Bālī (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 3). [kāmetüñ, -üñ]

Şanemā kāmet ü zülf ü dehenüñ oldu me'āl

Rā ḳaşūñ fikri elif **kāmetümi** eyledi dāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 66). [kāmetümi, -üm, -i]

kāmet-i bālā: Uzun boy.

İşidüp āhümi ol **kāmet-i bālā** şalınur

Şalınur bād-ı şabāden nitekim serv-i sehī (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 5). [kāmet-i bālā,]

Nāz ile siḥr itdügüçün dem-be-dem reftārde

Şu gibi ol **kāmet-i bālāye** diller aḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 8). [kāmet-i bālāye, -ye]

kāmil ol-: Olgunlaşmak.

Kāmil oldu her güzel nāz ile fenn-i şivede

Şem'iyem n'ola idersem ben de Selmān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 9). [kāmil oldu, -dı]

kāmrān: Arzusuna, muradına ermiş, bahtiyar.

Gel ey hüsn ikliminin **kāmrānı**

Güzellük mülkinin şāhib-kırānı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 27). [kāmrānı, -ı]

kamu: Hep, bütün.

Olsun hemîşe gicelerün Qadr ile Berāt

Eyyām-ı devletün **kamu** nevrüz ü 'ıyd ola (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 4). [kamu,]

Yine bir nāzenîne düşdi Şem'î

Ki **kamu** nāzenîne öğredür nāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 14). [kamu,]

Bir zerre irerse gözüme hāk-i derüнден

İksir-i hayāt ola **kamuya** nāzerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 8). [kamuya, -y, -a]

kan-: Doymak.

Şerāb-ı la'l-i dilberden içüp **kanmak** diler her dem

Nice dīvānedür Şem'î görüñ âteşden āb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 13). [kanmak, -mak]

Teşnedür 'ālem şerāb-ı 'ışkā **kandurmak** gerek

Cām-ı Cem şun sākiyā Sulţān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 23). [kandurmak, -dur, -mak]

kan: Plazma ve kan yuvarlarından meydana gelen ve damarların içinde dolaşarak vücut dokularını besleyen kırmızı renkli sıvı.

Nedendür mācerā-yi eşk-i çeşmüm

Ola yanüñde **kān** ile berāber (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 6). [kān,]

Görinen şanmañ şafaqdür sāger-i hürşid ile

Sāki-i devrān elinde devr ider **kanüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 12). [kanüm, -üm]

Tiğler dil uzadup dir ki ciger-dār **kanı**

Sünüler yalmanup eydür **kanı** kalb-i a'ḍā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [kanı, -ı]

Tirler ağzın açar içmege düşmen **kanını**

Her tüfek od saçar ağzından olup ejderhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 49). [kanını, -ı, -n, -ı]

kan-: İnanmak.

Vā'izā öğüp öğüp **kanmaduğunı** 'ālemde

Āb-ı Kevşer didüğün la'l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 9). [kanmaduğunı, -ma, -duğ, -unı]

kan ağla-: Derin acı ve üzüntü duymak, içi yanmak, çok yakınmak.

Ciger hūn eyleyüp **kan ağlar** iken hār-ı hicrānde

Tebessüm eyledi gonce sevindi bülbülün cānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 17). [kan ağlar, -r]

Lāle-veş bağrüm yakup **kan ağlasam** 'ayb eylemeñ

Bī-vefādur dōstlar dünyā gibi yārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 7). [kan ağlasam, -sa, -m]

N'ola **kan ağlasam** gamzeñ ucından

Geçüpdür cânüme cânâ ziyâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 7). [*kan ağlasam, -sa, -m*]

Yâr bakmaz yüzine derd ile biñ **kan ağlasun**

Ğonce-veş tıdurmayan dürr ile mercân kıyınâ (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 3). [*kan ağlasun, -sun*]

kan iç-: Adam öldürmek, cânîlik etmek.

Lebüñ **kan içdüğine** itme inkâr

Kaşüñle gözlerüñ eyler şehâdet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 5). [*kan içdüğine,*]

Tirüñüñ **kan içdüğini** sinelerde göricek

Tigüñüñ ağı şulandı ey şeh-i şâhib-kırân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 9). [*kan içdüğini, -dük, -in, -i*]

Mest olduğınca mey yirine **kan içer** lebüñ

Cellâd-ı gamzeñe n'ola dirlerse zü'l-humâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 11). [*kan içer, -er*]

Kan içüp ayak götürmek nice olur göresin

Zâhidâ başüñde devlet var ise meyhâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 5). [*kan içüp, -üp*]

kan id-: Kan dökmek, öldürmek.

Ol elâ gözlüm süzüp nergeslerin yüz nâz ile

Kan ider kan üzre geymiş gül gibi al üzre al (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 4). [*kan ider, -er*]

kan ol-: Bir anlaşmazlıktan dolayı kan dökülmek, cinayet işlemek.

Kan olursa gamzesi tiginden ey dil azdür

Saña kim dir varasın mestüñ bıçağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 5). [*kan olursa, -ur, -sa*]

kan tolı: Yüreği kederle dolmak, çok üzülmek.

Yanupdur lâle gibi cân ü dil nâr-ı mezelletde

Tolidur ğonce-veş **kan** ile bağrüm hâr-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 54). [*kan tolidur, -dur*]

kan tol-: Yüreği kederle dolmak, çok üzülmek.

Kan tılmayınca bağı kişinüñ kadeh gibi

Lâyık olur mı cām-ı lebüñ merhabāsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 5). [*kan tılmayınca, -ma, -y, -ınca*]

kan üstine kan ol: Çok kan dökmek, kana bulaşmak. II Dert ve ızdırapla dolmak.

Cām içüp her bir gedâyile öpüşme dem-be-dem

Kan olur kan üstine devletlü sulţânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 8). [*kan üstine kan olur, -ur*]

kan yud: Çok ızdırap çekmek, elem ve eziyete katlanmak.

Yokdurur devründe hünin-dil meger cām-ı şerâb

Kan yudar devrân elinden ehl-i dillerdür hemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 118). [*kan yudar, -ar*]

Ne 'aceb kârgâh olur dünyâ

Kan yudar la'î ü diş biler tişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 6). [*kan yudar, -ar*]

‘Âşıkuñ **kan yutduğın** gördi şürâhî acıyup
Sâgerüñ bağrında başlar çıkdı mânend-i habâb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 11). [*kan yutduğın, -duk, -ı, -n*]

Ey gönül dil-teng olup **kan yutma** her dem gonce-veş
Gül gibi gönülün açılun lâle-veş nüş it şerâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 3). [*kan yutma, -ma*]

k’aña: Ki ona.
Süleymân **k’aña** dünyâ hıdmet itmiş
Çarıncayle geh geh şöhet itmiş (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 83). [*k’aña,*]

kana kan ol-: Kısas olmak, başa gelen bir durum neticesinde faillerinin de aynı duruma maruz kalmasını talep etmek.
Niçe başlar gider kanlar dökilür kimseler şormaz
Tarîk-i ‘ışkdur bunda dimezler **kana kan olsun** (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 4). [*kana kan olsun, -sun*]

kand: Şeker, şeker kamışı.
Felek çün saña şundı zehr-i kahrı
Leb-i yâr ile var cüllâb ü **kand** it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 8). [*kand,*]

kand ol-: Şeker olmak.
Var iken cām-ı lebüñ rûh-ı revânüm yâd idüp
Almayayın ağzûme âb-ı hayât **olursa kand** (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 14). [*kand olursa, -ur, -sa*]

kande: Nerede.
Mihir-i ruhüñ ne câne ki cānâ şafâ virür
Her **kande** baksa gün yüzünüñ pertevin görür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 2). [*kande,*]

Kande var la‘l-i leb-i yâr gibi şanı güzel
Dostlar olsa n’ola ehl-i dilüñ cānı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 1). [*kande,*]

Sâkî-i ‘ıyş ü tareb el çekdi ben dil-ğasteden
Kandesin hey gam diyen yâr-i vefâ-dârüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 6). [*kandesin, -sin*]

Kande hem-demlük iderdi ‘âşık-ı dil-ğasteye
Sâgerüñ pür-hün olup bağı eger baş olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 167, Mısra 5). [*kande,*]

Bir dil ki ola kişverinüñ şehriyârı lutf
Kebk-i murâde **kande** irer her hevâyî dil (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 34). [*kande,*]

Ey Süleymân-ı zemân **kande** çeker mür-i za‘îf
Tağ u taş çekmez iken cevri yükün gerdünüñ (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 5). [*kande,*]

kandeyse: Neredeyse.
Beni fâş itdi yaşum çıkdı gözden
Belî gözden çıkar **kandeyse** gammâz (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 6). [*kandeyse,*]

ḳand-i leb: Dudağın şekeri; dudağın lezzeti.

Ḥüsnüñ güliyle **ḳand-i lebüñdür** gıdā-yi rūḥ

Cennet güliyle olsa olur gül-şeker leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 11). [ḳand-i lebüñdür, -üñ, -dür]

ḳand-i mükerrer: Tekrar tekrar kaynatılarak özenle yapılmış şeker, tatlı.

Ṭudāğın şekkeri pālūde-i terdür Ḥasen Bālî

Lebüñ şekker sözüñ **ḳand-i mükerrerdür** Ḥasen Bālî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 2). [ḳand-i mükerrerdür, -dür]

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi **ḳand-i mükerrerdür**

Dimāğın her melek-simā mu'aṭṭer itdügi budur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 19). [ḳand-i mükerrerdür, -dür]

ḳandil: Mum, چراغ, meşale.

Kaldı ayakda şafā **ḳandili** yandurmak gerek

Bu maḥabbet şem'ini başdan uyandurmak gerek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 21). [ḳandili, -i]

ḳandil-i āsümān: Gökyüzü kandili. (Güneş, ay, yıldızlar).

Ey māh-çihre her gice **ḳandil-i āsümān**

Şem'î ruḥūñden itdügi āhından uyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 11). [ḳandil-i āsümān,]

ḳandil-i 'ışk: Aşk kandili.

Yanarken sinede **ḳandil-i 'ışkuñ**

Fetili dil yürek yağıydı yağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 3). [ḳandil-i 'ışkuñ, -uñ]

ḳandil-i meh: Ay kandili.

Ḥasret-i şem'-i ruḥūñden senüñ ey Zühre-cebîn

Yaḳar āhüm irişüp her gice **ḳandil-i mehi** (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 4). [ḳandil-i mehi, -i]

ḳandil-i mescid: Mescidin kandili.

Saña **ḳandil-i mescidden** iren nār-ı ziyā zāhid

Baña cām-ı maḥabbetden olan nūr-ı şafā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 7). [ḳandil-i mescidden, -den]

ḳane boyan-: Kan içinde bırakmak, kanla doldurmak.

Vā ḥasretā ki görmezem ol gül-'izārümi

Ḥün-ı cigerle dīdelerüm **ḳane boyanur** (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 8). [ḳane boyanur, -ur]

ḳaṅḡ: Hangi.

Naḳd-i cān almak dilersin göñlümün za'fın görüp

Ḳaṅḡ zālimdür alan bir şehir-i vīrāndan ḥarāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 8). [ḳaṅḡ,]

Aller geymiş kızıl güller taḳınmış başına

Ḳaṅḡ gülşenden gelür serv-i ḥırāmānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 6). [ḳaṅḡ,]

Her **kanğı** hāke şalsa zülfüñ hümāsı sāye
Her zerresi virür fer' gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [kanğı,]

kanı: Hani, nerede?.

Kanı bir bencileyin derd ile sevdāya düşüp
Zülf-i dilber gibi ahvālî perişān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 5). [kanı,]

Kanı Vefā ki mazher-i nūr-ı Hudāyidi
Olmışdı mihri gün gibi 'ālemde āşikār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 21). [kanı,]

kanı kan ile yu-: Kötülük, kötülük yapılarak düzeltilmez.

Zahm-i hūn-ālūdemo kanlu yaşūmle yuma kim

Kanı kan ile yumağ düşmez benüm şāhūm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 8). [kanı kan ile yumağ, -mağ]

kān-ı kerem: Kerem, başış kaynağı.

Kim olam ben kim idem vaşfüñi ey **kān-ı kerem**

Ben degül 'āciz ola Hüsrev ü Selmān ü Kemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 75). [kān-ı kerem,]

Sen ol **kān-ı keremsin** kim kefi-gevhher-nişārūñden

Pür oldı la'l ü gevhherle sipihr ü kūh dāmānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 47). [kān-ı keremsin, -sin]

kanın dök-: Kanını akıtmak, öldürmek.

Sāki-i devr-i zemāñüñ ne 'aceb hāleti var

Cān virür **dökmege kanın** bu dil-i pür-hūñüñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 8). [kanın dökmege, -meg, -e]

kanına aşlar yır-: Birinin ölümüne yol açıp sevinmek, bir kimsenin çok kötü duruma düşmesine veya ölümüne yol açacak kadar düşman olmak; birinden intikam almak.

Bilmezem yā Reb nedendür kim bu dehr-i püre-zen

'Aşık-ı dil-hāstenüñ **aşlar yırmış kanına** (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 8). [kanına aşlar yırmış, -ar, -mı]

kanını yirlere kar-: Kanını toprağa karıştırmak, kanını dökmek, öldürmek.

Āb-ı tiğiyle **karup yirlere** düşmen **kanını**

Ġāziler atları ayağına yakdı hūñnā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 41). [kanını yirlere karup, -up]

kanlar ağla-: Derin acı ve üzüntü duymak, içi yanmak, çok yakınmak.

Ġamūñden **kanlar ağlar** irdüğine

Dükenmez gözlerimüñ mācerāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 7). [kanlar ağlar, -r]

kanlar dök-: Yaralamak veya öldürmek, birinin canını almak, cana kıymak.

Ol kadar yüz buldı senden kim dem-ā-dem döstüm

Baş keser **kanlar döker** yanūñde şemşirūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 8). [kanlar döker, -er]

Niçe başlar gider **kanlar dökülür** kimseler şormaz

Ṭarık-ı 'ışkđur bunda dimezler kana kan olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 3). [kanlar dökülür, -il, -ür]

kanlu yaşı: Çok fazla ağlama sonunda akıtılan ızdırıp dolu göz yaşı.

Hem-demümdür nitekim gözlerimün **kanlu yaşı**

Virmezem hâk-i der-i meykede-i eflâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 3). [kanlu yaşı, -ı]

Gül yüzün şevkiyle ey gül-i gülzâr-i İrem

Lâlezâr itdi cihânı gözümün **kanlu yaşı** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 6). [kanlu yaşı, -ı]

Pehlevânsın döstüm tîğ-i cefâ çekmekde kim

Kanlu yaşlarla pür itdün sinemün meydânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 8). [kanlu yaşlarla, -lar, -la]

kanüm dök-: Yaralamak veya öldürmek, birinin canını almak, cana kıymak.

Ne hûnîdür gözüñ sâkî ki bağrümde kebâb ister

Döküp nâ-hâk yire **kanüm** gözüm yaşın şerâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 2). [kanüm döküp, -üp]

kanımı yire kar-: Kanını dökmek, öldürmek.

Bakışından yine ol gamze-i hûn-rizlerün

Kanımı kanlu yaşüm gibi **yire kare** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 6). [kanımı yire kare, -e]

kânün: Kanun, çalgı aleti.

Bezm-i gülde yine **kânün** ile dem-sâz olalum

Bülbülün diñdürelüm şıklığın efgânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 7). [kânün,]

Nâyler ağız bir idüp yine müsikâr ile

Çeng ile **kânûna** virmezse 'aceb mi nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 26). [kânûna, -a]

Bezm-i gamde şanemâ kâmetümi çeng idüben

Cânümüz bir kıla döndürme midür **kânünüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 8). [kânünüñ, -üñ]

k'anuñ: Ki onun.

Şâd ol ki gitdi gam irişüp lutf-ı bî-şümâr

Fahr-i mülük Hâzret-i Ahmed Beg ol **k'anuñ** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 30). [k'anüñ,]

kânün-ı 'ışk: Aşkın kuralları.

Yak sâz ü söz ile oda gönlünü 'üd-veş

Kânün-ı 'ışka uy kim ola derdüñe şifâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 12). [kânün-ı 'ışka, -a]

kapluca: Kaplıca.

Akçesüz pulsüz kuçar 'uryân idüp dilberleri

Dâm idüp havzın hoş olur **kaplucası** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 12). [kaplucası, -s, -ı]

Yâr didârin görüpdür ol şafâden germ olup
Cenneti ‘aynüne almaz **kaplucâsı** Bursanüñ (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 6). [kaplucâsı, -s, -ı]

Üstüne açdı Tañrı se‘âdet **kapusını**
Luţfün neticesin göresin kim neler taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 9). [kapusını, -sı, -n, -ı]

kapü: Eşik, makam, huzur. II Sevgilinin eşiği.
Başüm üstünde kılıçlar tuta ger ğamzelerün
Baş virür bu dil-i bî-çäre **kapüñden** gitmez (Şem’î Divanı, Gazel 74, Mısra 4). [kapüñden, -ñ, -den]

Göz yaşıyla tolanur **kapuñı** seyyäre gibi
Düşmesün kimse hevâyî dil-i âväre gibi (Şem’î Divanı, Gazel 180, Mısra 1). [kapuñı, -ñ, -ı]

kapüñe var: Birinin hizmetinde bulunmak; bir kimseden yardım dilenmek.
Pâdişâhüm tapüñe zulmüñi ‘arz itmek içün
Od yakup başına Şem’î **kapüñe vare** gibi (Şem’î Divanı, Gazel 180, Mısra 10). [kapüñe vare,]

kâr: İş, güç, uğraş.
Sîm-i eşküm Şem‘iyâ harc eylemezdim şu gibi
Mey içüp mañbûb sevmek olmasa **kârüm** benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 14). [kârüm, -üm]

Ezelden Şem‘iyem sâkî şerâb ü şem‘e yâr oldum
Cihâne ‘ışk ile geldüm benüm zühd ile **kârüm** yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 14). [kârüm, -üm]

Şaķın cân oynaram diyü yolında eyleme minnet
Oyuncak şanma bu **kârı** degüldür ‘ışk işi bâzî (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 8). [kârı, -ı]

kâr it-: Kazanç sağlamak, kazanmak. II Tesir etmek, müessir olmak, fayda vermek. [Bu anlamda daha çok olumsuz şekli kullanılır].
Gül gibi nâzüksin ey serv-i ser-efrâzüm benüm
Qorqaram **kâr itmesün** âh-i seherġahüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 4). [kâr itmesün, -me, -sün]

Şem‘iyem zâhid beni men‘ itme bezm-i yârden
Yanmaġa mûm olmışamdur **kâr itmez** baña pend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 18). [kâr itmez, -mez]

karâr: Rahat, huzur, dinlenme, âram.
Çün işiginde yârün ben hâksâre yir yok
Bildüm ki yirde gökde herġiz **karâre** yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 2). [karâre, -e]

karâr: Kararmak, siyahlaşmak. II Manevî bağlamda günahlar sebebiyle kötüleşmek, günaha düşmek.
Var ise bir serv-i bâlâden yire düşmişdurur
Cümle endâmı **kararmış** sâyeñüñ ey dilsitân (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [kararmış, -mış]

Kararmadı günüm dün gibi ‘ömrüm
Qare zulfün perîşân olmayınca (Şem’î Divanı, Gazel 162, Mısra 3). [kararmadı, -ma, -dı]

karār ider: Yaşamak, durmak, dinlenmek..

Devr eyleyüp cihānı ʔapūñde **karār ider**

Oldı felekde gün gibi zātūñ medār-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 5). [karār ider, -er]

Se'âdetle **karār itdi** serîr-i 'izz ü devletde

Şafâyile oturdı her kişinüñ yirine cânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 15). [karār itdi, -di]

İtdi gül pâdişehi taht-ı zebercedde **karār**

Câmleridür ki döner ay ü güneş bezminde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 43). [karār itdi, -di]

Karār itmez gönülde büy-i zülfüñ

Didi böyle gelür böyle gider bu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 11). [karār itmez, -mez]

karār ol-: Huzur olmamak, bir yerde duramamak.

Sensüzün 'ömrüm cihānde bir nefes **olmaz karār**

Gün yüzünsüz ey hümā dünyā demürden bir kafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 5). [karār olmaz, -maz]

karār ü şabr ü terbiyyet: Tahammül, dayanma ve görgü.

Seḥā şābit vefā zāhir ḥayā ḥilm ile mużmerdür

Karār ü şabr ü terbiyyetle olur 'ākıbet Şem'î (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 54). [karār ü şabr ü terbiyyetle, -le]

karārı yok: Kararsız, sebat etmeyen, yerinde duramayan (şey). II Aşğın kararsız gönlü.

Ḥōş devr idi zemāne eger olsa ber-karār

Ammā **karārı yok** nitekim eşk-i cüy-bār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 2). [karārı yok,]

Gezer şu gibi bir dem **yok karārı**

Arar her güşede sen gül-'izārı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 23). [karārı yok,]

kārbān: Kervan.

Kimse 'ışkuñ **kārbānınuñ** nişānıñ virmedi

Nāle-i 'uşşākden gerçi kim olmışdur ceres (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 9). [kārbānınuñ, -ı, -nuñ]

kārbān-ı cān ü dil: Can ve gönül kervanı.

Kārbān-ı cān ü dil gitdüke küyünden yaña

Kūs-ı riḥlet nāle vü feryād ü āhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 11). [kārbān-ı cān ü dil,]

kārbān-ı 'ışk: Aşk kervanı.

Nāle eyler **kārbān-ı 'ışk** ile hem-rāh olan

Ḳalbi āhendür velikin gör nice inler ceres (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 3). [kārbān-ı 'ışk,]

kār-bār-ı 'aklı: Akıl işi.

Eyā sākī getir billāh bāde

Uralum **kār-bār-ı 'aklı** bāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 2). [kār-bār-ı 'aklı, -ı]

ḳare: Kara.

Ḥaṭṭuñ ḳaçan ki gün yüzüñe perde-dâr olur
‘Âlem gözüme **ḳare** şaçuñ gibi târ olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 2). [ḳare,]

Dil düşmedi tutam ki **ḳare** zülfüñ âğına
Ol ğamzelerle çeşm-i siyehkârı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [ḳare,]

Hecrüñde gözlerüm yaşı ey serv-i hoş-hırâm
Bir bahrdür ki gözler irişmez **ḳaresine** (Şem’î Divanı, Gazel 148, Mısra 4). [ḳaresine, -si, -n, -e]

ḳare: Kara. II Siyah zülüf.

Baş egüp şafha-i gülzârı benefşe **ḳareler**
Eyle beñzer ki ḥaṭuñdür şanemâ aldı mişâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 71). [ḳareler, -ler]

ḳare baht: Kötü talih, kısmetsiz.

‘Înâyet âbını sepmezse bir dem şâhid-i himmet
Ḳare bahtüm gözin açmaz uyanmaz ḥ’âb-ı ğafletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 56). [ḳare bahtüm, -üm]

ḳare yüzli: Yüzü kara, utanacak bir durumu bulunan.

Ne ḳare günlere ḳalduḳ ki **ḳare yüzlü** raḳîb
Şalınur sâye gibi serv-i hırâmânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 3). [ḳare yüzlü,]

ḳare zülf: Siyah saç; sevgilinin siyah saçları.

Göz ḳarardup dâne-i ḥâlin direrken mürğ-ı dil
Lâ-cerem düşdi **ḳare zülfinüñ** ağı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [ḳare zülfinüñ, -i, -nüñ]

Ḳararmadı günüm dün gibi ‘ömrüm

Ḳare zülfüñ perişân olmayınca (Şem’î Divanı, Gazel 162, Mısra 4). [ḳare zülfüñ, -üñ]

ḳareler gey-: Yas alâmeti olarak siyahlar giymek, başına siyah bir şey bağlamak. II Yas tutmak, mâteme bürünmek.

Şem’iyâ zülfi ucından ḥâk olan miskîn içün
Ḳareler geymiş şaçın çözmiş bulıtlar ağlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 14). [ḳareler geymiş, -miş]

Ḳareler geysün bulıtlar gibi dâyim ağlasun

Her kişi kim göñlüni sünbüllerüñe bağlar (Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 7). [ḳareler geysün, -sün]

Âhüm duḥâniyle felek **ḳareler geyüp**

Ağlar yaşın yaşın nitekim ebr-i nev-behâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 39). [ḳareler geyüp, -üp]

ḳārgāh: İş yeri, fabrika, atölye. II Dünya.

Ne ‘aceb **ḳārgāh** olur dünyâ
Ḳan yudar la’l ü diş biler tişe (Şem’î Divanı, Gazel 145, Mısra 5). [ḳārgāh,]

ḳārı eyle-: İşlemek, etkilemek.

Halk ile hulķ **eylemek kārī** sehāvet şānıdur
Şan‘ati luţf ü kerem mihr ü mürüvvat ‘ādeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 75). [kārī eylemek, -mek]

karīn: Yakın.

Görmek isterseñ eger māhı Süreyyāya **karīn**
Yār dülbendini gör aķ karanfüller ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 5). [karīn,]

karīn ol-: Yakın olmak; bir şeye nail olmak, bir şeye sahip olmak.

Kevkebüm māh-i se‘ādetle bulurdu iktirān
Ey meh-i hürşid-ţal‘et saña **olaydum karīn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 40). [karīn olaydum, -a, -y, -du, -m]

Gün yüzünde beñlerüñ devr-i kamerdür şanasın
Kevkeb-i ‘izzet se‘ādet māhına **oldı karīn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 52). [karīn oldı, -dı]

karınca: Toprağın içinde toplu halde yaşayan ve birçok çeşidi bulunan, zar kanatlı eklem bacaklı böcek türü.

Süleymān k’aña dünyā hıdmet itmiş
Karıncayile geh geh şöhet itmiş (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 84). [karıncayile, -y, -ile]

karındaş ol-: Kardeş olmak.

Bezm-i ğamde hem-dem olmazdı dem-ā-dem sākıyā
Bāde-i şahbāyile yaşıum **karındaş olmasa** (Şem‘î Divanı, Gazel 167, Mısra 8). [karındaş olmasa, -ma, -sa]

karşı: -e doğru; karşılık olarak.

Uydurup **karşımüze** hüsn ili serverlerini
Bize dād itmeyeler begler ağalar niçe bir (Şem‘î Divanı, Gazel 45, Mısra 5). [karşımüze, -müz, -e]

Maḥv oldı Şem‘î gün yüzine **karşı** ol mehüñ
Geçdi özinden āteş-i şevķ u şafāyile (Şem‘î Divanı, Gazel 166, Mısra 9). [karşı,]

Devr idüp gün gibi her yaña şafā cāmlarını
Süreler **karşümüze** bunca şafālar niçe bir (Şem‘î Divanı, Gazel 45, Mısra 12). [karşümüze, -müz, -e]

Aşılaldan berü agyār tırup **karşusma**
Der-i dildār görinür gözüme dār gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 11). [karşusına, -sı, -n, -a]

karşı çık-: Gelen bir kimseyi karşılamak, istikbal etmek.

N’ola ger ins ü cin **karşı çıkup** ‘izzetler eylerse
‘Adālet mülkinüñ geldi se‘ādetle Süleymānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 11). [karşı çıkup, -up]

kaş: Gözlerin üzerinde kavisli bir çizgi meydana getirecek biçimde yer alan kısa kıllar.

Pertev-i nūr-ı Muḥammeddür cemāli Aḥmedüñ
Kaşleri şakķu’l-kamerdür Muştafā nūr-ı Ḥudā (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 8). [kaşleri, -ler, -i]

Beñzemeyeydi **kaşleri** mihrābına hilāl
Baş egmez idi kimse bu tāk-ı zebercede (Şem‘î Divanı, Gazel 147, Mısra 3). [kaşleri, -ler, -i]

Ey hilâl-ebrû **kaşûñ** mihrâbüñe baş egdürüp
‘Âşıkun kâddini bükmeke selâm olsun saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [kaşûñ, -üñ]

Cemâlün muşhafın tezyîn idüpdür hatt-ı Reyhânün
Berât-ı hüsne virmişdür **kaşûñ** tuğrâ-yi ‘unvânı (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 8). [kaşûñ, -üñ]

Râ **kaşûñ** üzre nokta-i hâlün
Cîm-i zülfünle eyledi tercîh (Şem’î Divanı, Gazel 26, Mısra 5). [kaşûñ, -üñ]

kāşāne: Büyük, süslü köşk.

Ko söyinsün bu yidi Şem’î tokuz **kāşānenüñ**
K’âh-i sūzi âsümāne meş‘al-i enver yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 9). [kāşānenüñ, -nüñ]

kaşāyid şehri: Kasideler şehri.

Sözinün beyti serây oldı **kaşāyid şehri**
Beg geçinse n’ola ‘âşık dahi divânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 9). [kaşāyid şehri,]

kaşd: Niyet, istek, amaç.

Görinen gökde hilâl ile sitâre şanmañ
Göz diküp çerh-i felek **kaşdine** açdum çengâl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 4). [kaşdine, -i, -n, -e]

kāse: Çini veya billurdan yapılmış derince tas ya da çanak. II Dokuz kat feleğin her bir katı.

Benüm cānân ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum
Şınursa **kāsesi** çerhüñ ko şınsun inkisārüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [kāsesi, -si]

kāse-i gerdün: Feleğin kasesi.

Bir cām-ı cān-fezâyile dil pür-sürür idi
K’ol cām içinde **kāse-i gerdün** hâbâb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 8). [kāse-i gerdün,]

kāse-i sîm: Gümüş kase.

Bir sîm-ten elün öper altun ayağ ile
Bir âfitâb **kāse-i sîm** ile zer taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 4). [kāse-i sîm,]

kāse-i zerrîn: Altından yapılmış kase.

Degüldür mihr ile meh **kāse-i zerrîn** ile her dem
Taşınur şarka vü ğarba simât-ı kadriñüñ h’ânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 43). [kāse-i zerrîn,]

kaşın çat-: Kızgınlığını, öfkesini kaşlarını birbirine yaklaştırarak belli etmek, sinirlenmek.

Yaylar **çatdı kaşın** dürdi siperler yüzini
Gösterür her birisi düşmene yüz derd ü belâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 45). [kaşın çatdı, -dı]

kāşki: Keşke.

Yār ile esrārımı bir kimse hergiz bilmese

Kāşki cümle cihān mest olsa huşyār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 4). [kāşki,]

kaşr-ı billür: Camdan yapılmış köşk.

Her ağaç bir **kaşr-ı billür** oldu cennet büstān

La'lden ferş oldu lāle şahñ-ı firūzî zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 9). [kaşr-ı billür,]

kaşr-ı gülşen: Gül bahçesi sarayı.

Şemse-i gül rā küned taḥrīr Naḳḳāş-ı behār

Kaşr-ı gülşen rā küned reşk nigāristān-ı Çīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 6). [kaşr-ı gülşen,]

kaşr-ı yāḳūt: Yakut köşkü.

Kaşr-ı yāḳūt oldu şan cennetde her bir gülsitān

Sebzden itdi zümürred ferş mi'mār-ı zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 15). [kaşr-ı yāḳūt,]

kaşr-ı zeberced: Zebercet gibi olan saray. II Gökyüzü.

Ṭonanup çıḳdı yine **kaşr-ı zeberced** üzre

Göstere tā ki 'arūs-ı gül-i nev-reste cemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 17). [kaşr-ı zeberced,]

Dürer-i şebnem ile serv-i sehī gevher-bār

Feth idüp **kaşr-ı zebercedde** zümürred revzen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 22). [kaşr-ı zebercedde, -de]

kassām: Bölen, taksim eden, kısım kısım ayıran (kimse).

Ezel **kassāmı** itmiş böyle kısmet

Ki ola dest-i luṭfūñ ḥalḳa maḳsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 23). [kassāmı, -ı]

kaṭ' eyle-: Kesmek.

Cihāne yol keser Ferḥād-veş kūh-ı maḥabbetde

Şu kim Mecnūn gibi **kaṭ' eyledi** 'ışḳuñ beyābānıñ (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 8). [kaṭ' eyledi, -di]

Başa varmazdı işüm bāde ayakdaş olmasa

Menzili **kaṭ' eylemezdüm** 'ışḳ yoldaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 2). [kaṭ' eylemezdüm, -mez, -dü, -m]

kaṭ' olsa: Kesilmek, bitmek, sona ermek.

Naşş-ı kâṭı'dur elinde tiğ-i şer'-i Zü'l-celāl

Ser-be-ser **kaṭ' olsa** n'ola ḡarḳ-ı keyde'l-ḥā'inīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 66). [kaṭ' olsa, -sa]

kaṭ'-ı menāzil it-: Yol kat etmek, ilerlemek.

Gice gündüz dimeyüp **kaṭ'-ı menāzil itdi**

Ṭayy idüp kevn ü mekānı nitekim bād-ı şabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 19). [kaṭ'-ı menāzil itdi, -di]

kaṭ'-ı ta'allukāt: Akraba ve yakınlardan uzak durma.

Kesdüm ümîdi gayrden ol bî-vefâ için
Dervîş odur ki eyleye **kaṭṭ-ı ta'allukât** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 10). [kaṭṭ-ı ta'allukât,]

kâtib-i kudret: Kudret sahibi katip, Allah.

Yazar luṭf âyetin levḥ-i çemende **kâtib-i kudret**
Ki nesh eyler leṭâfetde ḥaṭ-ı Yâḳût u Reyḥânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 7). [kâtib-i kudret,]

Kâtib-i kudreti gör kim neler eyler izhâr
Ṭa'n iderse yiridür gülşen-i eflâke zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 15). [kâtib-i kudreti, -i]

kaṭre: Damla.

Teşne gönlüm ḥazz ider peykânleründen döstüm
Şanasın bir **kaṭresi** biñ çeşme-i cândür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 14). [kaṭresi, -si]

Zerreyi ḥurşid-i enver **kaṭreyi** ummân ider
'İşkdur bu itdürür mürî Süleymân ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 11). [kaṭreyi, -yi]

Bunca gevherlerle deryâ **kaṭre** gelmez 'aynûme
Bunca dürlere felek çeşm-i cihân-bînden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 11). [kaṭre,]

Kemâl-i himmetünde **kaṭreler** çün baḥr-i aḥzerdür
Eger küh-ı belâ olsa vücûdı cümle a'dânüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 47). [kaṭreler, -ler]

kavl: Söz, kelim.

Ḳavlümüz cân virüben 'ahde vefâ itmek idi
Ṭuralum **ḳavlümüze** 'ahde vefâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 4). [ḳavlümüze, -ümüz, -e]

Pîr-i vâ'iz **ḳavlini** her gün işitme ey göñül
Kim mey ü maḥbûb için güşünde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 7). [ḳavlini, -i, -n, -i]

ḳavl-i 'îsîde: Hz. İsa'nın sözü.

Ḳavl-i 'îsîde bâde oldu ḥelâl
Var lebûñ nuḳli gibi naḳl-i şaḥîḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 11). [ḳavl-i 'îsîde, -de]

ḳavm-i müfsidîn: Fesat çıkaran kavim.

Tiğ-i ḳahrûñ eylese ḥısmûñ ḡılâfından zuhûr
Cehd idüp efsâd-ı dîn itmezdi **ḳavm-i müfsidîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 82). [ḳavm-i müfsidîn,]

ḳavs ol-: Kavis şeklinde olmak.

Ḳavs olup tîr ile ḳurdı kemânın meh-i nev
Gök demür oldu felek geydi zirihler deryâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 7). [ḳavs olup, -up]

ḳavs-i ḳuzeḥ: Gökkuşağı.

Felek düşmenlerüñ seyl etmek için dem-be-dem ḳanın
Olur **ḳavs-i ḳuzeḥ** yayı ḳazâ oḳları bârânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 40). [ḳavs-i ḳuzeḥ,]

kaygu: Gam, keder, tasa.

Dilā bir kılca cān için ne **kaygu**

Hiçab olur gözüñde olsa bir mû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 1). [kaygu,]

kāyināt: Yaratılmış şeylerin hepsi, yer gök bütün varlıklar ve bütün mahlûkat, âlem, evren.

Sultân-ı 'ışık ideli ey şâh iltifât

Gelmez gözüme zerrece mihrüñle **kāyināt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 2). [kāyināt,]

kayser: Roma ve Germen imparatorlarına verilen unvan. II Hükümdar.

Şanı Keyhusrev şanı **Kayser** ya şanı Keykubād

Cām-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 27). [kayser,]

kayur-: Kaygılanmak, tasalanmak.

Benüm haddümden artux sözlerüm çok

Kayurmaz ey perî-rû 'aqlımız yok (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 34). [kayurmaz, -maz]

kazâ: Kader, alın yazısı. II Bela, felaket.

Felek düşmenlerüñ seyl etmek için dem-be-dem şanın

Olur şavs-i küzeş yayı **kazâ** okları bârânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 40). [kazâ,]

Şam-hānesini mesken ider gönülümün gelür

Yir gök götürmediği **kazadan** gelen belâ (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 4). [kazadan,]

kebâb: Kebap. II Yanmış gönül.

Ne hünürdür gözüñ sâki ki bağrümde **kebâb** ister

Döküp nâ-hağ yire şanüm gözüm yaşın şerâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 1). [kebâb,]

Gök batmış idi göklere düd-ı siyâh ile

Nâr-ı şasedde bağı şasüdüñ **kebâb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 10). [kebâb,]

kebk: Keklik.

Terennüm eyledi **kebk** ü tezervi hoş-hırâm oldu

Ser-âgâz eyledi bülbül gibi mürğ-ı hoş-elhânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 21). [kebk,]

Gönülümün **kebkini** şayd eyledi şâhin bakışı

Altun üsküflü şu bir Rüm ili şahbâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 7). [kebkini, -i, -n, -i]

kebk-i hırâmân: Salınarak giden keklik. II Sevgili.

Bu eyyâm içre ey **kebk-i hırâmân**

İdersin nitekim şavus cevelân (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 63). [kebk-i hırâmân,]

kebk-i hoş-hırâm: I. Yürüyüşü güzel keklik. II. Salına salına yürüyen sevgili.

Eşküm dökildi dâne gibi kıddüm oldı dām
Şayd olduğun işideli ey **kebk-i hoş-ıurām** (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 2). [kebk-i hoş-ıurām,]

kebk-i murād: Arzulanan keklik.

Bir dil ki ola kişverinün şehriyārı luţf

Kebk-i murāde kande irer her hevāyî dil (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 34). [kebk-i murāde, -e]

kebk-i ra'nā: Parlak keklik.

Göñül şahbāzını şaldum yine bir **kebk-i ra'nāya**

Cihānı tutsa n'ola tabl-bāz-ı sinem āvāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 3). [kebk-i ra'nāya, -y, -a]

keder vir-: Üzüntü vermek, sıkıntı vermek, kederlendirmek.

Kıl vefā mir'āt-i hüsne **virmedin** haţţuñ **keder**

Bu şafā kıalmaz geçer şu gibi 'ömrüm çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 11). [keder virmedin, -me, -di, -n]

kef: El (Cömertlik eli bağlamında).

Kefi Hâtemdurur ya'nî dem-i cūdında Hayderdür

Olpudur dest ü tab' u hüy ü hilkatde kemāliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 51). [kefi, -i]

Halk-ı cihānde itdi Hudā zātün ihtiyār

Ey bahr-i mekrümet ne 'aceb ebrdür **kefüñ** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 44). [kefüñ, -üñ]

kefen: Ölüye sarılan beyaz kumaş.

Kuçam dirdüm nigārı pîrehensüz

Çürütdüm varumı kıaldum **kefensüz** (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 2). [kefensüz, -süz]

'Ar idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm

Varayın yalvarayın boynüme tıakup **kefenüm** (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [kefenüm, -üm]

Yakasüz oluban kıalsañ **kefensüz** ğam degül ey dil

Elünden öl diril cehd it çıkarma 'ışk dāmānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 9). [kefensüz, -süz]

keff: Avuç.

Muhammed Beg Efendi desti gibi **keffi** pür-zerdür

Nazîri yokdurur ol âfitāb-ı bürc-i ihsānün (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 29). [keffi, -i]

keff-i güher-pāş: Cevherler saçan avuç.

Māh-i evc-i saltānet **keff-i güher-pāşüñdurur**

Dest-i dür-pāşüñ olursa yaraşur mihr-āteşin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 95). [keff-i güher-pāşüñdurur, -üñ, -durur]

La'l-i sîr-āb ile pürdür eli mānend-i enār

Nice teşbih ideyin **keff-i güher-pāşüñe** kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 52). [keff-i güher-pāşüñe, -üñ, -e]

kef-i dür-pāş: İnci saçan el.

Kef-i dūr-pāşūñ içre baħr-i tīgūñ mevcı cevherdür

Serir-i ƣadrūñe olsa yaraşur ‘arş hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 37). [kef-i dūr-pāşūñ, -üñ]

kef-i gevher-nisār: Cevher saçan avuç. II Cömert el.

Sen ol kân-ı keremsin kim **kef-i gevher-nişārüñden**

Pür oldı la‘l ü gevherle sipihr ü küh dāmāñı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 47). [kef-i gevher-nişārüñden, -üñ, -den]

k’ekser: Ki genellikle; çoğu zaman.

Ƣo etegüñ öñince beni seyr idem şehā

K’ekser öñinde bād-ı şabānuñ ğubār olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 4). [k’ekser,]

kelām: Söz, konuşma.

Leblerüñ deprendüğüñce dil bulur cāñ lezzetin

Yūsuf-ı Mışr-ı melāħetsin **kelāmüñ** şekkerin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 44). [kelāmüñ, -üñ]

kelle: Baş, kafa.

Öykünürem dir-imiş şekker lebüñe ğusrevā

Kelledür bağlansa cāyız ģaddi zātında dimāğ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 6). [kelledür, -dür]

Baş ƣor gelür ayağūña gün gibi **kelleler**

Bezmüñde nice māh-i melāħet şeker taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 5). [kelleler, -ler]

kelle-i gürg: Kurdun kafası.

Senüñ ey şāh-i şir-efken olupdur devr-i ‘adlūñde

Hezārāñ **kelle-i gürgüñ** bu gün bir berre çübāñı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 54). [kelle-i gürgüñ, üñ]

kemāl: Erginlik ,olgunluk, yetkinlik.

Kefi Ħātemdurur ya‘nī dem-i cūdında Ħayderdür

O olupdur dest ü ƣab‘ u ħūy ü ħilƣatde **kemāliyle** (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [kemāliyle, -i, -y, -le]

Dünyā vü āħiret baña ħüsnüñ **kemāli** bes

İki cihānde devlet anüñ kim **kemāli** var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 11). [kemāli, -i]

kemāl: Kemāl-i Hucendî.(13.yy İranlı şair).

Kim olam ben kim idem vaşfüñi ey kân-ı kerem

Ben degül ‘āciz ola Ħusrev ü Selmāñ ü **Kemāl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 76). [kemāl,]

kemāl bul-: Kemāle ermek; olgunlaşmak.

Şāhid-i gül yine ‘arz eyledi gülşende cemāl

Gülşenüñ güldi yüzi **buldı** leţāfetde **kemāl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 2). [kemāl buldı, -dı]

kemāl-i himmet: (Bir kimsenin) Yardım ve ihsanının çokluğu.

Kemāl-i himmetüñde kaçreler çün baħr-i aħzerdür

Eger küh-ı belā olsa vücūdı cümle a‘dānūñ (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 47). [kemāl-i himmetüñde, -üñ, -de]

kemāl-i ħüsn: Güzelliğın olgunluğı.

Āfitābüñ pençesin burdı **kemāl-i ħüsn** ile

Rüstem-i şāhib-ķırānler didiler ‘ışķuñda bes (Şem‘î Divanı, Gazel 80, Mısra 3). [kemāl-i ħüsn,]

Ey kamer-ťal‘et **kemāl-i ħüsn** ile mümtāz olup

Māh-rüler aresinde gün gibi olduñ ‘ıyān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 3). [kemāl-i ħüsn,]

Bu **kemāl-i ħüsni** kim virmişdür Allāhüm saña

Virmemişdür kimseye illā ki ey māhüm saña (Şem‘î Divanı, Gazel 3, Mısra 1). [kemāl-i ħüsni, -i]

kemān: Eğri, kavisli, yay gibi ince. II Sevgilinin kaşı.

Gün gibi çekdüñ cemālūñ tiğın ey kaşı **kemān**

Oķ gibi oldu göñüller mülkine ħükmüñ revān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 1). [kemān,]

Yāreler yazmaz idi ħālūmi ey kaşı **kemān**

Şu‘le-i āhüm eger şokmasa ağzına zebān (Şem‘î Divanı, Gazel 136, Mısra 1). [kemān,]

Yay eyle büküp kaddüñ āhūñ oķına ey dil

Dilberler iderlermiş tır ile **kemānden** ħaz (Şem‘î Divanı, Gazel 91, Mısra 8). [kemānden, -den]

kemān eyle-: Yay gibi yapmak, eğmek, bükmek.

Eyledi cevri **kemān** gibi cihānde gūşe-gır

Atdı oķ gibi yabāne zūlmü dest-i himmeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 77). [kemān eyledi, -di]

kemān ol-: Yay olmak.

Yoluñda oķ gibi toğru degülsem ey kemān-ebrū

Bükilsün dāl-i zūlfüñden elif kaddüm **kemān olsun** (Şem‘î Divanı, Gazel 122, Mısra 12). [kemān olsun, -sun]

kemān-ebrū: Kaşı yay gibi düzgün olan, keman kaşı.

Geldügince sineme bir laħze ārām eylemez

Ey **kemān-ebrū** igen nāzūk geçer tırūñ senūñ (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 10). [kemān-ebrū,]

Gerçi kim benden geçüpüdür tır-i müjgānūñ senūñ

Ölmeyince ey **kemān-ebrū** ben andan geçmezem (Şem‘î Divanı, Gazel 115, Mısra 4). [kemān-ebrū,]

Yoluñda oķ gibi toğru degülsem ey **kemān-ebrū**

Bükilsün dāl-i zūlfüñden elif kaddüm kemān olsun (Şem‘î Divanı, Gazel 122, Mısra 11). [kemān-ebrū,]

Geldügince sineme bir laħze ārām eylemez

Tır-i ġamzeñ ey **kemān-ebrū** igen nāzūk geçer (Şem‘î Divanı, Gazel 59, Mısra 8). [kemān-ebrū,]

kemānın ħur-: Yayını kurmak.

Qavs olup tır ile **kırdı kemān**ın meh-i nev
Gök demür oldu felek geydi zirihler deryā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 7). [kemānın kırdı, -dı]

kemend eyle-: Bağlamak.

Eyledi müşğın saçın ol gözleri āhū **kemend**
Şayd idüp geçdi dil-i miskine bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 1). [kemend eyledi, -di]

kemend ol-: Bir cismi çekmek amacıyla atılan ucu ilmikli kalın ip. II Sevgilinin kıvrımlı saçı olmak.

Şanki āhū-yi Hotendür çeşmüñ ey hūb-ı Hıttā
Çin-i zülfüñ şayd içün **olmuş** aña müşğın **kemend** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [kemend olmuş, -mış]

kemend-i āh ü efgān: Feryat ve fiğan kemendi. II Sevgilinin saçları.

Belā zindān-ı çāhından halāş olmak ne mümkündür
Yapışmazsañ eger ey dil **kemend-i āh ü efgāne** (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 12). [kemend-i āh ü efgāne, -e]

kemend-i kahr: Keder kementi.

Kemend-i kahr ile itdüñ cihān ser-leşkerin bende
Sehā vü lutf ile olduñ gönüller tahtınıñ hānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 49). [kemend-i kahr,]

kemend-i zülf: (Sevgilinin) saçlarının kıvrımı.

Ol güzeller şahınıñ düşdi **kemend-i zülfine**
Bende-i 'ışık oldu Şem'î 'ālemüñ sulţānidur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 11). [kemend-i zülfine, -i, -n, -e]

kemer kuşat-: Uсталık pāyesi vermek.

Kuşatdüñ zer **kemer** zeyn eyledüñ altun beneklerle
Yanüñde pādīşāhüm tiğ gibi nice 'uryānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 45). [kemer kuşatdüñ, -dü, -ñ]

kemīn: Pusu.

Urmağa çerh okların dāyim 'adünüñ cānına
Eyledi tır-i celālūñ güşe-i kavsi **kemīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 84). [kemīn,]

kemter: Çok değersiz, çok aşağı, pek itibarsız, en hakir.

Şehā kadrüñ güninde zerrelerden daħi **kemterdür**
Tağılmış bād-ı kahrüñden perīşān-hāl ü ser-gerdān (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 49). [kemterdür, -dür]

Vücüdüm zerreden halkuñ gözine daħi **kemterdür**

Açılmaz jeng-i gāmden göñlümüñ āyinesi bir dem (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 75). [kemterdür, -dür]

kerāmet: Çok isabetli söz ve davranış, ermişçesine söylenen söz veya yapılan şey.

Saña yitmez mi bu **kerāmet** kim
Pādīşāhler kıl oldu dervīşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 7). [kerāmet,]

Kerem kânı mürüvvet ma'denisin

Kerâmetle n'ola olsañ mükerrerem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 22). [kerâmetle, -le]

kerâmet göster-: Kendisinden kerâmet sayılacak olağanüstü bir hal zuhur etmek.

Zâhidâ mey içüben halka **kerâmet göster**

Yüri seccâdesini nâm ile nengüñ şuya şal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 35). [kerâmet göster,]

kerem: Cömertlik, iyilik, merhamet.

Kerem ü lutf ü 'ināyet nazerin eyler iseñ

Pâdişâhüm n'ola biz bendeñüze gâh gehî (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 9). [kerem,]

Kerem kânı mürüvvet ma'denisin

Kerâmetle n'ola olsañ mükerrerem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 21). [kerem,]

Kerem ehline maşşûdî dü 'âlemde müyesserdür

Ümîdüm vardurur şâhâ Süleymân-ı zemânden kim (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 41). [kerem,]

kerem it-: Lutufî muâmelede bulunmak, lutfetmek.

Ço beni yelteme ey dil **kerem it** hüblere

Ṭâli'üm ben bilürem kimse baña yâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 9). [kerem it,]

kerem ol-: Lütfun, cömertliğin olması.

Yâr bir büsesini ger çuta biñ câne bedel

Bir **kerem olmaya** dünyâde bu ihsâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 2). [kerem olmaya, -ma, -y, -a]

kes-: Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak.

Kes zülfüñi uzatmasun ey şâh zûlm elin

Alma cihânde boynüñe kimse vebâlini (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 5). [kes,]

kes: Kimse, kişi, şahıs.

Hîçkes der vâdi-i 'ışk-ı tu yâr-i men ne-şüd

Çam besî hordem velî **kes** çam-güsâr-ı men ne-şüd (Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 2). [kes,]

kes-: Bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek.

Kesme cevruñ bir nefes öldürme kurbân olduğum

'Âşıkuñ âb-ı hayât-ı câvidânıdır vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [kesme, -me]

kes-: Bırakmak, vazgeçmek.

Zebân-ı pāk-gevherle sü'âlin **kesdi** a'dānuñ

Delîl-i kaç' ile virür cevâbı tiğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 33). [kesdi, -di]

kesâde düş-: Değersizleşmek.

Güzeller kadr ü kıymet bilmeyelden

Düşüpdür dür gibi sözler **kesāde** (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 10). [kesāde düşüpdür, -üp, -dür]

kesb id-: Kazanmak, edinmek.

Merve haqqıyçün niçe nūr-ı Şafāler **kesb ider**

Āsitānūñ Ka'besin gün gibi iderler tavāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 11). [kesb ider, -er]

Sekiz cennet şafāsın **kesb iderdük** iki 'ālemde

Eger bir berg-i sebz olsa bize bağ-ı 'ināyetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 49). [kesb iderdük, -er, -dü, -k]

Çekelden gözlerine tütüyāyı hāk-i pāyinden

Nāzer **kesb itdi** a'yān-ı felek erkān-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 30). [kesb itdi, -di]

keşf-i dekāyık: Anlaşılmaması güç olan ve dikkat isteyen ince şeylerin keşfi.

Nāzeri hāl-i hākāyıkda olur müy-şikāf

Ḳalemi **keşf-i dekāyıkda** olur çihre-küşā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 66). [keşf-i dekāyıkda, -da]

keşf-i hicāb: Perdeyi açmak. II Allah ile kul arasındaki engellerin ortadan kalkması.

Mest olup 'ıškuñ meyiyle itmeyen **keşf-i hicāb**

Sāḳiyā cām-ı lebūñ sırrına bulmaz ıttılā' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 11). [keşf-i hicāb,]

kesil-: Artık ilgisi kalmamak, ayrılmak, uzaklaşmak, vazgeçmek, terketmek.

İki 'ālemde **kesilmezler** yanüñden bir nefes

Derd ü gamdūr Şem'iyā yār ü vefādārūñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 13). [kesilmezler, -mez, -ler]

kesr ol-: Kırılmak, yıkılmak. II Ölmek.

Anüñ fethiyle **kesr oldı** ser-ā-ser ḳalbi a'dānūñ

Delil-i naşş-ı ḳāṭı'dur elinde tiğ-i bürrānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 35). [kesr oldı, -dı]

kesret: Çokluk, bolluk, fazlalık, ziyâdelik.

Nāy rūḥ-efzā olup 'ālem dirildi bî-hisāb

Rüz-ı maḥşerden nişān oldı bu sözüñ **kesreti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 50). [kesreti, -i]

kevkeb: Yıldız.

Bedr olup māh olıma ol ruḥ-ı zibāye bedel

Nice **kevkebdür** olan māh-i şeb-ārāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 2). [kevkebdür, -dür]

Şāhbāzist ki şaydī zi felek mī āred

Şehsüvārī ki bülend-baḥt buved ez **kevkeb** (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 10). [kevkeb,]

Hidāyet **kevkebi** toğdı yine bürc-i 'ināyetden

Felek fülki ḥalāş itdi bizi girdāb-ı miḥnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 1). [kevkebi, -i]

kevkeb-i baḥteş: Talih yıldızı; baht, kader.

Cân-ı âgâheş berî cün **kevkeb-i bahteş** zi h'âb
Dide-i ü dürbîn ez sürme-i 'ayne'l-yakîn (*Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 61*). [*kevkeb-i bahteş, -eş*]

kevkeb-i eşk: Gözyaşı yıldızı.
Yanüñce **kevkeb-i eşküm** gibi leşkerlerüñ vardır
Güzeller şâhısın tutsa'n n'ola gün gibi âfâkı (*Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 3*). [*kevkeb-i eşküm, -üm*]

kevkeb-i 'izzet: Yücelik yıldızı.
Gün yüzüñde beñlerüñ devr-i kâmerdür şanasın
Kevkeb-i 'izzetse'âdet mâhına oldı qarîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 52*). [*kevkeb-i 'izzet,*]

kevkeb-i sa'd: Kutlu yıldız.
Kevkeb-i sa'düñ nühüset leşkerinden hıfz için
Bir demürden kal'adur güyâ bu çerh-i heftümîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 85*). [*kevkeb-i sa'düñ, -üñ*]

kevkeb-i vaşf: Övme yıldızı.
İderken **kevkeb-i vaşfüñle** kadri âsümânüñ zeyn
Toğar dil maşrıķından gün gibi bu ma'la'-ı bânî (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 59*). [*kevkeb-i vaşfüñle, -üñ, -le*]

kevn ü mekân: Varlık âlemi, kâinat.
Görinen encüm degül ey mâh-rû **kevn ü mekân**
Âteş-i âh-i dil-i Şem'iden oldı pür-şerer (*Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 17*). [*kevn ü mekân,*]

Gice gündüz dimeyüp kaç'-ı menâzil itdi
Tayy idüp **kevn ü mekânı** nitekim bād-ı şabâ (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 20*). [*kevn ü mekânı, -ı*]

kevser: Cennette bulunan, içenin bir daha susuzluk çekmeyeceği tatlı, ölümsüzlük suyu II Sevgilinin dudağı.
Bezm olmuş idi cennet ü hürî nigârlar
Kevser yirine içdüğü Şem'î şerâb idi (*Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 12*). [*kevser,*]

Kevserden el yudı yumaz âb-ı hayâte yüz
Şem'î tadandı cām-ı maḥabbet şafâsına (*Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 7*). [*kevserden, -den*]

Şanevber bâğda tütî zülâl-i Hızr **Kevserdür**
Dem-i 'isî gibi olmuş nesim-i şubḥ cân-perver (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 3*). [*kevserdür, -dür*]

Şanevber bâğda tütî zülâl-i Hızr **Kevserdür**
Dem-i 'isî gibi olmuş nesim-i şubḥ cân-perver (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 3*). [*kevserdür, -dür*]

key: "Ne vakit, ne zaman" anlamına gelen kelime.
Ḥabâb-ı mey gibi başden çıkarsun **key** şakın Şem'î
Hevâ-yi zühde baş koşma senüñle dilleşür sâķi (*Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 11*). [*key,*]

keyfiyyet: Durum, vasıf, nitelik.

Keyfiyyetini zerrece bilseydi sâkiyâ

Öykünmez idi la'lüñe ser-çeşme-i hayât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 13). [keyfiyyetini, -i, -n, -i]

Müftî vü şeyh ü müderris vâlih ü hayrân ü mest

Nice itsünler lebûñ **keyfiyyetin** cân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 10). [keyfiyyetin, -i, -n]

Mey gibi cûşa gelüp ney gibi efgân iderüz

N'idügin kimse bizüm bilmedi **keyfiyyetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 8). [keyfiyyetümüz, -ümüz]

Câm-ı 'ışkuñ ne şorarsın baña **keyfiyyetini**

Zâhidâ çünki bilürsin buña ikrâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 11). [keyfiyyetini, -i, -n, -i]

İçenler câm-ı 'ışkuñ şerbetini

Bilür 'ışk ehlinüñ **keyfiyyetini** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 38). [keyfiyyetini, -i, -n, -i]

keyfiyyet-i leb: Dudağının vasfı.

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muhtaşer velî

Zülf ile kıddin añma k'olur kışşemüz dırâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 11). [keyfiyyet-i lebinde, -i, -n, -de]

keyhusrev: Şehname'de adı geçen Fars hükümdarlarından Keykavus'un oğlu, Siyavuş'un torunudur.

Çanı **Keyhusrev** çanı Kayşer ya çanı Keykubâd

Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sulţân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 27). [keyhusrev,]

keykubâd: Şahname'de adı geçen ve Keyânîyân Sülalesinin ilk hükümdarı olan adaletiyle ün salmış padişah.

Çanı Keyhusrev çanı Kayşer ya çanı **Keykubâd**

Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sulţân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 27). [keykubâd,]

k'eyle: Ki eylemek.

Ne yirde **k'eyleye** güzeri çeşmesâr-ı luţf

Ey dil niçeye dek yanasın nâr-ı zillile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 25). [k'eyleye, -ye]

kibâr: Bir toplumun yüksek tabakasına mensup, soylu ve seçkin sınıfına âit kimse veya kimseler.

Ma'den-i fazl ü hüner server-i eşrâf ü **kibâr**

Mâlik-i mülk-i kerem Hâzret-i Pîri Paşa (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 47). [kibâr,]

kible: Müslümanların namazda yöneldiği taraf, Kabe. II Aşıkların kutsal olarak gördükleri sevgilinin mahallesini.

Ka'be vü mescid ü mihrâbe gönül baş egmez

Olalıdan berü **kiblem** işigün secdegehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 8). [kiblem, -m]

kible-i fağfûr ü kayser: Fağfûr ve Kayser'in kiblesi.

İşigi secdegâhı **kible-i Fağfûr ü Kayserdür**

Çağan kim 'azm-i rezm itse 'inâyet rehber ü yoldaş (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 29). [kible-i fağfûr ü kayserdür, -dür]

k'ide: Ki ede, ki etsin.

kılıcın çek-: Kılıcı kınından çekip çıkarmak, hücûma kalkmak.

Yirde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler

Çekdi süsen **kılıcın** nite ki hürşid-i semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 6). [kılıcın çekdi, -di]

kılıcûñ 'arşa aş-: Çok büyük zafer kazanmak.

Elüñüñ üzre el yokdur nitekim tiğüñ üzre tiğ

Kılıcûñ 'arşa aşduñ gün gibi ey Tañrı arslanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 46). [kılıcûñ 'arşa aşduñ, -duñ]

kilid ur-: Kilitlemek.

Miftâh oldu 'ıyd-i cemâle hilâl-i yâr

Meyhânesine göñlümün **urmuşdı** gam **kilid** (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 4). [kilid urmuşdı, -muş, -dı]

kıl-ü-kāl: Dedikodu, boş söz.

Çoklar pür itdi medreseyi **kıl-ü-kāl** ile

Hayretde kaldı bilmedi 'ışkuñ maķālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 7). [kıl-ü-kāl,]

kim oldur: Ki o.

Emirü'l-mü'minîn Sultân Süleymân husrev-i 'âdil

Kim oldur milket-i dinün emir ü şâh ü sultânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 34). [kim oldur, -dur]

kimesne: Kimse, hiç kimse.

Resen-i zer uzadur gün gibi dest-i keremün

Ķala mı çâh-i mezelletde **kimesne** pâ-mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 60). [kimesne,]

Cevr-i ağıyâr bize yaramaz ağıyâre naşib

Ne 'aceb gülşen olur **kimine** gül **kimine** hâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 10). [kimine, -n, -e]

kimi: Bazısı.

Ķamer devrinde her fettân 'acâyib şivekâr olmuş

Kimine nâz fenn olmuş **kimine** şive kâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 2). [kimine, -n, -e]

Naķş-i hüsnün zeyn idelden ey şanem Naķķâş-ı şun^c

Oldı bu hâlkuñ **kimi** Zeynî kimisi Naķşibend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [kimi,]

Ne 'aceb gülşen olur **kimine** gül **kimine** hâr

Göñlümün sırça serâyı yapılup beglük idem (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 103). [kimine,]

kimse: Hiç kimse.

Ķteş-i âh yakup göklere şavurdı külüm

Yâr yolında bizüm görmedi **kimse** tozumuz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 10). [kimse,]

Kimse ‘ışkuñ kârbânınıñ nişânın virmedi
Nâle-i ‘uşşâkden gerçi kim olmışdur ceres (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 9). [kimse,]

Vâ‘iz sözini gözler iseñ Şem‘iyâ eger
‘Âlemde kimse **kimseyile** şöhet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 10). [kimseyile, -y, -ile]

Bilmezdi **kimse** sırrını gâlib nihân idi
La‘lûñle geldi şürete ser-çeşme-i hayât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 5). [kimse,]

Mey gibi cûşa gelüp ney gibi efgân iderüz
N’idüğün **kimse** bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 8). [kimse,]

kimyâ: Ender bulunan kıymetli şey, iksir.
İsm ile mevcûd olup cism ile ma‘dûm olanuñ
Birisi ‘anķa birisi **kimyâ** biri vefâ (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [kimyâ,]

İşleri altun olur el viricek pâdişehüm
Kımyâdür ayağuñ toprağı kallâşlere (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 6). [kimyâdür, -dür]

kin it-: Kin tutmak, bir kimseye karşı oç almak istemek, kin duygusunu sürdürmek.
Dür cefâ defterlerin yazup vefâ ‘unvânını
Çin idüp ebrûleruñ ‘aşıklarûñe **itme kin** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 56). [kin itme, -me]

kinâr: Kucak.
Deryâ-yi iztîrâba düşüpdür bu fülk-i ten
Yâ ğarķ olur hevâyile yâ ğod bulur **kinâr** (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 14). [kinâr,]

kinâr: Kenar.
Ġarķ olurduñ yaşuma bir dem **kinâre** gelmese
Ol boyı serv-i revânûñ ey gönül âzâdısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 7). [kinâre, -e]

kinâr id-: Kiyısına varmak, kucaklamak.
Yılduzı barışdı ol mâh-i cihân-ârâyile
Bağrına başdı **kinâr idüp** ‘arûs-ı devleti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 8). [kinâr idüp, -üp]

kinâr ol-: Sarılmak.
Vay eger **olmaz** ise şahid-i maķşûd **kinâr**
Göze göstermez olupdur beni bir mür-i za‘îf (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 87). [kinâr olmaz, -maz]

Kimüñ âhına meyl itmiş gözi yaşın görüp yâ Reb
Benüm serv-i ħıramânüm kime varup **kinâr olmuş** (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 10). [kinâr olmuş, -miş]

Ġarķa virmezdi gözüüm bahri tenüm zevraķını
Rüzġâr ile benüm ‘ömrüm eger **olsa kinâr** (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 8). [kinâr olsa, -sa]

kinār tut-: Mesken edinmek; bir yere yerleşmek.

Devr-i kâmerde fitne-i âhîr zemân olur

Ortaya gelmeyüp n'ola **tuṭsa kinār** ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 10). [kinār ṭuṭsa, -sa]

kināre: Kenar. II Bir odada iki yana serilen halı, kenar halısı.

Deryā-yi eşk-i çeşmüm 'arz itdi mâcerâyı

Ol serv-i nâz geldi didi **kināre** yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 4). [kināre,]

kināre çek-: Tenhaya çağırmaq.

Çeküp ol serv-i âzâdı **kināre**

Ṭolayup zülfini boynüñe bend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 5). [kināre çeküp, -üp]

kinār-ı âb: Su kenarı.

Yüri bir servi boylu dilber ile

Kinār-ı âbda 'ıyş-ı bülend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 4). [kinār-ı âbda, -da]

Meger kim şîve öğrenmiş çemende serv-қadlerden

Kinār-ı âbde her dem olur dâmen-keşân ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 6). [kinār-ı âbde, -de]

kirâmen kâtibin: İnsanın iki yanında bulunduğu ve sağdakinin sevapları, soldakinin günahları yazdığı kabul edilen iki melek.

Devr-i 'adlünde dürüp tûmâr-ı kahrûñ defterin

Umaram yazmaya cürmümi **Kirâmen Kâtibin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 78). [kirâmen kâtibin,]

kirdigâr: Allah, Tanrı.

Saṇa yavuz şananları kahr ide **Kirdigâr** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 63). [kirdigâr,]

Yâ Reb maḳâmı ravze-i ḥuld-i berîn ola

Ṭoylaya ḥ'ân-ı luṭfiyle anı **Kirdigâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 42). [kirdigâr,]

kirpüg: Kirpik.

Yollarüñ pāk idüben âb-feşân olmakda

Yol sürer **kirpügüm** ey şeh nice ferraşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 4). [kirpügüm, -üm]

Gözlerümde al ṭüṭdür ḥayâli la'lüñüñ

Kirpügümden ey hüñâ-ṭal'et aña itdüm kâfes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 6). [kirpügümden, -üm, -den]

kîse: Kese.

Rindler niçe kez almış iken büsesin anüñ

Gör **kîseyi** çekmez yine ṭavrâne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 8). [kîseyi, -y, -i]

kişi: İnsan, şahıs, kimse.

İ'timâd itmez sözine Şem'iyâ hergiz anuñ

Ol **kişi** kim var deye dünyâde dilberde vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 12). [kişi,]

Cân virüp itse n'ola her **kişi** cânâ ihtiyâc
Büse-i la'lûn virür vaşlûn metâ'ına revâc (*Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 1*). [*kişi,*]

Nice gûş eyleye Şem'î **kişi** ağıyar sözün
Penbe-i ğaflet ile toptoludur rāh-i şimāḥ (*Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 9*). [*kişi,*]

Senden göñül uşanmadı kahr-ı rakīb ile
Kahr ile gerçi kim **kişi** câninden uşanur (*Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 6*). [*kişi,*]

kısmet: *Nasip, kader, talih.*

Cevri çoğ eyle baña ğam degül ey gönçe-dehen
Bu imiş naḥnu kâsemnâdaki **kısmet** bâkî (*Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 6*). [*kısmet,*]

kısmet it-: *Nasip etmek.*

Ezel kassâmı **itmiş** böyle **kısmet**
Ki ola dest-i lutfûn ḥalka maḥsem (*Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 23*). [*kısmet itmiş, -miş*]

kışse: *Kısa hikâye, ibretli hikâye, fıkra, rivayet. II Macera, sergüzeşt.*

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muḥtaşer velî
Zülf ile kâddin aḥma k'olur **kışsemüz** dırâz (*Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 12*). [*kışsemüz, -müz*]

kışse-i efsâne-i tezvîr: *Ara bozuculuk efsanesinin hikayesi.*

Kışse-i efsâne-i tezvîrendür bu riyâ
‘Âşık-ı şâdıkda olmaz da‘vî-i lâf-ı güzâf (*Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 5*). [*kışse-i efsâne-i tezvîrendür, -den, -dür*]

kışse-i ‘ışk: *Aşk hikayesi.*

Kim okur kim diñler idi **kışse-i ‘ışkum** benüm
Bülbül ü gül itmese Şem'î cihâne dâstân (*Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 11*). [*kışse-i ‘ışkum, -um*]

kışse-i mecnûn ü ferhâd: *Mecnun ve Ferhat hikayesi.*

Unutsun ḥalk-ı ‘âlem **kışse-i Mecnûn ü Ferhâd**
Didi bir iş ideyin kim cihânde dâstân olsun (*Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 9*). [*kışse-i mecnûn ü ferhâd, -ı*]

kışse-i nûḥ: *Nuh kıssası.*

‘Âlemi ğarḫ ideli kanlu yaşüm tûfânı
Kaldı anılmaz olupdur güzelüm **kışse-i Nûḥ** (*Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 8*). [*kışse-i nûḥ,*]

kişver: *Memleket, ülke.*

Bir dil ki ola **kişverinüñ** şehriyârı lutf
Kebk-i murâde kânde irer her hevâyî dil (*Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 33*). [*kişverinüñ, -i, -nün*]

kişver-i a‘dâ: *Düşmanların ülkesi.*

Bu kadar leşker ile **kişver-i a‘dāye** irüp
Pāymāl eylemedük yir kıomadılar ašlā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 27). [kişver-i a‘dāye, -y, -e]

k’it: Ki etmek, yapmak.

Yā Reb bu dehr-i dūn bahtı bī-vefāyımış

K’itdi o serv-i sīm-beri böyle hāksār (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 26). [k’itdi, -di]

kitāb-ı āyet-i hūsn: Güzellik ayetinin kitabı.

Kitāb-ı āyet-i hūsnüñ gelince itdi temām

Haṭuñı fitne-i āḥir zemān imiş bildük (Şem‘î Divanı, Gazel 106, Mısra 9). [kitāb-ı āyet-i hūsnüñ, -üñ]

kıtāl id-: Birbirini öldürmek.

Şeşperin aldı ele geydi zirihler süsen

Eyle beñzer kim **ider** leşker-i zühd ile **kıtāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 22). [kıtāl ider, -er]

kıyām: Ayağa kalkma, ayakta durma.

Ḳaddüñ **kıyāmın** añdı gönül eyledi sücüd

Oldı bahāne arada ey serv-ḳad nemāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 13). [kıyāmın, -ı, -n]

kıyāme gel-: Ayağa kalkmak, ayakta durmak.

Çü şaldı berg-i çemen şaḥn-ı bāğa seccāde

Ḳıyāme geldi nihāl ü benefşe itdi sücüd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 4). [kıyāme geldi, -di]

Mü‘ezzinler didi Allāhüekber

Ḳıyāme geldi beñzer ol kıyāmet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 8). [kıyāme geldi, -di]

Ḳıyāme gelse ḳaddüñ ey şanevber

Gelür her yañeden Allāhuekber (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 11). [kıyāme gelse, -se]

kıyāmet: Dünyanın sonu, bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacakları zaman.

Gül-i bāğ-ı İrem hūsnüñ **kıyāmet** ḳāmetüñ Ṭübī

Çerāğ-ı māh hūsnüñle münevverdür Ḥasen Bālī (Şem‘î Divanı, Gazel 187, Mısra 3). [kıyāmet,]

Çün ḳaddi vaşfın eyledüm ol serv-ḳāmetüñ

Añdurısar **kıyāmete** dek bu gazel beni (Şem‘î Divanı, Gazel 188, Mısra 6). [kıyāmete, -e]

Mü‘ezzinler didi Allāhüekber

Ḳıyāme geldi beñzer ol **kıyāmet** (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 8). [kıyāmet,]

Ḳorḳaram zāhidā **kıyāmetde**

Elüñ almaz riyāyile tesbiḥ (Şem‘î Divanı, Gazel 26, Mısra 7). [kıyāmetde, -de]

Hey **kıyāmet** luṭf idüp seyr-i mezār itseñ eger

Şem‘î-veş baş ḳaldurur ‘aşıḳlerüñ sinden çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 13). [kıyāmet,]

kıyâmet kop-: Kıyâmet günü gelmek. II Bir yerde çok gürültü ve telaş olması.

Şanuram **kopdı kıyâmet** toğdı mağribden güneş

Gün yüzün ey meh şehir çün ebr-i müşğinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 3). [kıyâmet kopdı, -dı]

kıymet: Değer.

Çare toprakça **kıymetüñ** yokdur

İşigine gerek güher taşu (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 5). [kıymetüñ, -üñ]

kıymet mi olurdu: Kıymet biçilebilir mi?

İki 'âlemde **kıymet mi olurdu** Şem'iyâ hergiz

Metâ'-ı vaşl-ı cânânüñ eger olmasa hicrânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 11). [kıymet mi olurdu,]

kıymeti yok: Değersiz, önemi yok.

Cevher-i hâk-i kef ü pâyüñdür iksir-i murâd

Zâtüñ ol pâkize-gevherdür ki **yokdur kıymeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 72). [kıymeti yokdur, -dur]

kızıl: Parlak kırmızı renk.

Aller geymiş **kızıl** güller taşınmış başına

Çanğı gülşenden gelür serv-i hırâmânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [kızıl,]

Sen gence gibi gâh **kızıl** gâh yeşil gey

Üftâdelerüñ berg-i hâzân gibi şararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 3). [kızıl,]

Tâb-ı mülden yañağün gül gül olursa sâkî

Zeyn olur meclisimüz tâze **kızıl** güller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 10). [kızıl,]

Şafağ rengiyle al oldu sipihr-i nilgün güyâ

Kızıl otağını kurdı şehirde Âl-i 'Osmânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 32). [kızıl,]

ko: Bırak.

İgen bön düşme ey şüfi **ko** fikr-i hür ü gılmânı

Bu gün gel hâtırın hoş gör temâşâ eyle cânânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 1). [ko,]

Beni **ko** hâlûme nâşih ki gönüm bir büt-i Çinüñ

Tolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm dîn ü imânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 5). [ko,]

Ko ikiligi birlige yet 'ışk-ı yâr ile

Geç gayrden ki gayrünü olur varlığı hebâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [ko,]

Zikr-i lebi şöñunda **ko** evşâf-ı cenneti

Şehd ü şeker şöñunda degül mîveler lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 13). [ko,]

Fikr it cemâli **ko** gül-i gülzâr-i cenneti

Şüfi düşürme gönünüñ hâşâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 9). [ko,]

k'ol: Ki o.

Meh-pāreler içinde selām olsun Aḥmede

K'oldı delil gün yüzi nūr-ı Muḥammede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 2). [k'oldı, -dı]

Bir cām-ı cān-fezāyile dil pür-sürür idi

K'ol cām içinde kāse-i gerdün ḥabāb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 8). [k'ol,]

Her ṭarefden bezl idüp zevk u şafā ni'metlerin

Bezm-i 'ıyşa yazdılar **k'ola** se'adet 'işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 30). [k'ola, -a]

Ne rāy ile olur Bercīs anüñ düstür-ı dīvānı

Ne Hindüdür Zuḥal **k'ola** serāy-i ḳadri derbānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 84). [k'ola, -a]

ḳolayine gel-: Bir şeyi böyle yapmayı daha rahat ve kolay bulmak, işine gelmek.

Şal ḳollaruñı boynüme didümdi ol nigār

Nāz eyleyüp **gelüp** didi olmaz **ḳolayine** (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 10). [ḳolayine gelüp, -üp]

ḳon-: Koymak, bırakmak.

Mir'āt içinde ruhlerüñüñ 'aksi güyiyā

Naṭ'-ı ḥüsünde ḳarşu **ḳonan** ey nigār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 8). [ḳonan, -an]

ḳonmayup degme yire kendü hevāsında uçar

Bir ḥümā sāyelü şāhin gibi pervāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 5). [ḳonmayup, -ma, -y, -up]

ḳop-: Ayrılmak.

Boyüñ Ṭūbî yüzüñ cennet ṭudāguñ āb-ı Kevserdür

Bu vech ile güzel **ḳopmaz** meger Firdevs-i a'läden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 6). [ḳopmaz, -maz]

ḳop-: Ortaya çıkmak, zuhur etmek.

ḳopdı meydān-ı vefāde iki serv-i dil-rübā

Birinüñ Aḥmeddür adı birisinüñ Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 1). [ḳopdı, -dı]

ḳork-: Kaygı, üzüntü, endişe.

Süz-ı 'ışk ile görünmez gözüme nār-ı caḥīm

ḳorkum oldur ki olam āteş-i hicrāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 10). [ḳorkum, -um]

Dūd-ı āhı Şem'înüñ ser-keşlik eyler dem-be-dem

ḳorkaram bir gün irişür ey yüzi māḥüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 12). [ḳorkaram, -ar, -am]

Gül gibi nāzüksin ey serv-i ser-efrāzüm benüm

ḳorkaram kār itmesün āh-i şehergāhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 4). [ḳorkaram, -ar, -am]

Fürḳatünden **ḳorkaram** yoksa vişāli n'eylerem

Gün yüzüñ görmek efendüm 'ayn-i vuşletdür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [ḳorkaram, -aram]

koş-: Büyük bir ilgi duyarak istekle gitmek.

Şem‘iyā n’olsa gerek ‘arşa-i nazm içre bugün

Koşalum tab‘ semendin yine öñdüller ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 14). [koşalum, -alum]

Reh-i ‘ışkuñda ne tozlar kıpırdam âhümle

Haṭ-ı Şebdizüñe **koşduñ** çü ruh-ı Gülgünüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 100, Mısra 6). [koşduñ, -du, -ñ]

koy-: Bir durum içine sokmak, bir hâl içine bırakmak.

Hevā-yi zühed ile zāhid çıkardı perdeden halkı

Muğannî darb-ı dest ile uşûle **koydı** ‘uşşākı (Şem‘î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [koydı, -dı]

koy-: Bırakıp gitmek, terk etmek.

Serv-i āzādüm **koyup** seyr-i gülistān eylesem

Bāğlar zindān olup zencir olur ırmağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 5). [koyup, -up]

koynuna gir-: Koynuna girip yakınlaşmak.

Her ki girdi dünyede bir kerre cānān koynuna

Girmedi öldi dirildi hūr u ğilmān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 1). [koynuna girdi, -di]

Dāğlar yakdı elifler çekdi Şem‘î n’eylesün

Girmedi bir yüzi gül serv-i hırāmān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 12). [koynuna girmedi, -me, -di]

koynuna koy-: Koynuna koymak. II Saklamak.

Ehl-i diller meclisinde bülbül-i güyā olur

Ey leb-i gonce **koyan** gül gibi dīvān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 10). [koynuna koyan, -an]

Hāle vü māhı gören şanur ki bezm-i şāhde

Nüş idüp cāmın **koyar** sāķi-i devrān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 8). [koynuna koyar, -ar]

Başına gün toğsa çerhūñ tañ mıdur her şubh-dem

Şubhe dek her şeb **koyar** bir māhı ‘uryān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 14). [koynuna koyar, -ar]

Baş açuk ‘uryān ü büryān oldılar dīvāneler

Koymağ içün bir perî-ruhsārı ‘uryān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 6). [koynuna koymağ, -mak]

koynun: Yatmakta olan bir kimsenin kollarının arası, kucak.

Yār bakmaz yüzine derd ile biñ kan ağlasun

Gonce-veş tıdurmayan dürr ile mercān **koynuna** (Şem‘î Divanı, Gazel 169, Mısra 4). [koynuna, -ı, -n, -a]

N’ola mektüb-ı maḥabbetde olursa mähler

Tıdudur gonce gibi **koynı** ter sünbüller ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 8). [koynı, -ı]

kuç-: Kucaklamak, sarmak.

Kuçam dirdüm nigārı pîrehensüz

Çürütdüm varumı kıldum kefensüz (Şem‘î Divanı, Gazel 77, Mısra 1). [kuçam, -am]

Görmedük geçdi hayāl ile cihānde günümüz
Öpmege **kuçmağa** bir gonce-dehen müy miyān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 6). [kuçmağa, -mağ, -a]

Akçesüz pulsüz **kuçar** uryān idüp dilberleri
Dām idüp havzın hoş olur kaplucāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 11). [kuçar, -ar]

kudret: Güç, kuvvet.

Behā-yi Yūsuf-ı kadriñ şehā vezn itmege **kudret**
Felekler dāmenin pür-gevher itdi kurdı mizānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 55). [kudret,]

kudüm: Uzak bir yerden, uzun bir yoldan gelme, bir yere ayak basma.

kudümüñle eyā maşşūd-ı ʿālem
Gönüller güldi cānler oldı hürrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 1). [kudümüñle, -üñ, -le]

kudümi hāk-i pāyiyle hayāt-ı cāvidān bulduk
Seʿādetle selāmetde görüp devletlü sultānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 5). [kudümi, -i]

kudüm-ı aşef-i sānī: Hz. Süleyman'ın veziri ikinci Asaf'ın ayak basması.

İrüp her mür-i müştāka virür cān üstine cānı
Süleymān-ı zemān ile **kudüm-ı Aşef-i sānī** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 14). [kudüm-ı aşef-i sānī,]

küdüret: Bulanıklık. II Gam, tasa, kaygı.

N'olaydı Şem'iyā bu cem'-i bezm-i ʿālem-ārāde
Küdüret areden gitse kamu ehl-i şafā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 14). [küdüret,]

Nitekim ʿıyd ola diller ola biñ cān ile mesrūr
Şeh-i ʿālem-penāhı şaklağl yā Reb **küdüretten** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 60). [küdüretten, -den]

Oldı bu sırça serāyüñ içi pür-naqş-i nigār
Sine-şāf eylediler bunca **küdüret** var iken (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 4). [küdüret,]

Olmayup bir zerrece Şem'î **küdüretten** eşer
Kālbi şāf itmekdurur cām-ı muşaffāden garez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 13). [küdüretten, -den]

küfr-i zülf: Saçın karalığı II Aşığı imandan edeni aşk tutsağı yapan saç.

Beni қо hālūme nāşıh ki gönölüm bir büt-i Çinüñ
Tolaşdı **küfr-i zülfine** yitürdüm dīn ü imānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 6). [küfr-i zülfine, -i, -n, -e]

küh dāmān: Dağ eteği.

Sen ol kām-ı keremsin kim kefi gevher-nişārüñden
Pür oldı laʿl ü gevherle sipihr ü **küh dāmānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 48). [küh dāmānı,]

küh-i āhen: Demir dağı.

Ger **küh-i āhen** ola bu cism-i nizār ü zār
Darb-ı ecel iricegiz olmaya pāydār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 7). [küh-i āhen,]

küh-ı belā: *Bela dağı.*

Kemāl-i himmetüñde kaçreler çün baħr-i aħzerdür

Eger **küh-ı belā** olsa vücudı cümle a‘dānūñ (*Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 48*). [*küh-ı belā,]*

küh-ı maħabbet: *Aşk dağı.*

Cihāne yol keser Ferhād-veş **küh-ı maħabbetde**

Şu kim Mecnūn gibi kaç‘ eyledi ‘ışkuñ beyābānın (*Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 7*). [*küh-ı maħabbetde, -de]*

küh-ı idin-: *Sürme yapmak.*

Dürd-i şabūhı **küh-ı idinüp** cān gözin uyar

Şem‘î hicābı dide-i idrākten götür (*Şem’î Divanı, Gazel 67, Mısra 11*). [*küh-ı idinüp, -in, -üp]*

küh-ı şifāhānı: *İsfahan sürmesi *İsfahān, en güzel ve kaliteli sürmenin çıkarıldığı yerdir (sevgilinin ayak bastığı toprağın İsfahān sürmesi kadar değerli görülmesi bağlamında).*

N’idelüm **küh-ı şifāhānı** alup ‘aynümüze

Gözlerüm nūrı izūñ tozunadur minnetümüz (*Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 13*). [*küh-ı şifāhānı, -ı]*

kūhsār: *Dağlık yer, dağ tepesi.*

Sengīn-dilse her ne kadar bu muşibetüñ

Ahın iştidi inledi derd ile **kūhsār** (*Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 36*). [*kūhsār,]*

Ey gönül derd ü belā **kūhsārınūñ** Ferhādısın

Cāne urduñ tişeyi üstādlar üstādsın (*Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 1*). [*kūhsārınūñ, -i, -nūñ]*

Ayağın dāmenine çekdi oturdı **kūhsār**

Perçem-i nizeñ olursa yaraşur müy-ı ‘adū (*Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 61*). [*kūhsār,]*

kūhsār-ı dehr: *Dünyanın dağlık yeri.*

İtdi tabl-ı şevketüñ **kūhsār-ı dehr** pür-şadā

Nuşretüñ kūsın felekler tās itdi pür-šanīn (*Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 103*). [*kūhsār-ı dehr, -i]*

kul: *Allah tarafından yaratılmış olan insan, abd, köle.*

Cān naqdini virsem n’ola cānāne tekellüf

Eyler **kul** olan varını sultāne tekellüf (*Şem’î Divanı, Gazel 96, Mısra 2*). [*kul,]*

Nüş idersin baş açuk mihr ü maħabbet cāmını

Bende-i sultān-ı ‘ışkuz **kullara** olmaz yaşağ (*Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 10*). [*kullara, -lar, -a]*

Ben qarşüne **kuluñ** gibi el kavşurup tıram

Hizmetler eyleyem saña ey dil-rübā yine (*Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 7*). [*kuluñ, -uñ]*

Güneş bir altun üsküflü **kuluñdur** āsitānūñde

Gulām-ı zer-külāhūñ bende itmiş mäh-i tābānı (*Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 37*). [*kuluñdur, -uñ, -dur]*

Ɣullarıdır ki ayağ üze Ɣurur serv ü çenār

Gül gibi göñlin açarsa demidür gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 45). [Ɣullarıdır, -lar, -ı, -dur]

kül: Yanan şeylerden artakalan toz hâlindeki madde. II Aşığın bedeni.

Āteş-i āh yakup göklere şavurdu **külüm**

Yār yolında bizüm görmedi kimse tozumuz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 9). [külüm, -üm]

Ɣul eyle-: Bir kimseyi kendisine hizmetkar yapmak, köle etmek.

Güzellük āsümânında bu gün ben bir melek gördüm

Eger sultān-ı dehr olsa **Ɣul eyler** ħüsn-i ahlākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 8). [Ɣul eyler, -r]

kül id-: Tamâmen yanmak, yanıp kül hâline gelmek. II Mahvolmak, helâk olmak.

Dil-i Şem'îye tecelli ide ger şem'-i ruĥüñ

Āteş-i süz-ı derünü **kül ider** tağ u Ɣaşı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 10). [kül ider, -er]

Ɣul id-: Bir kimseyi kendisine hizmetkar yapmak, köle etmek.

Boynı bağılu **Ɣul ider** sultānleri āzād iken

‘İşk işin fehmi eyleñüz Maĥmūd ile Ayāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 3). [Ɣul ider, -er]

kül id-: Yakmak, kavurmak.

Kül idersin Şem'iyā āh-i cihān-efrüz ile

Yār yolında eger dünyā olursa ħār ü ħes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 11). [kül idersin, -er, -sin]

Ɣul ile ħağ aresine giren şeytān olur: Kul ile Allah arasına giren şeytan olur.

Zāhid saña ne her kişi n'eylerse kendüye

Şeytān olur giren Ɣul ile ħağ aresine (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 8). [Ɣul ile ħağ aresine giren şeytān olur,]

Ɣul ol-: Hükmüne girmek, bağlanmak, kulluk yapmak, hizmette bulunmak.

Saña yitmez mi bu kerāmet kim

Pādişāhler **Ɣul oldu** dervīşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 8). [Ɣul oldu, -dı]

Seni begler aresinde anüñçün ihtiyār itdüm

Ɣul olmaz degme bir şāha göñül ‘ālī-cenāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 6). [Ɣul olmaz, -maz]

kül ol-: Tamâmen yanmak, yanıp kül hâline gelmek. II Mahvolmak, helâk olmak.

Kül olmuş āteş-i ħecr ile Şem'î

Senüñ gibi hezārān mübtelāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 11). [kül olmuş, -mış]

Ɣul ol-: Hükmüne girmek, bağlanmak, kulluk yapmak, hizmette bulunmak.

Ayağı toprağına **Ɣul olsa** Şem'î Ɣañ degül

Her kişi kendü vücūdı mülkinüñ sultānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 9). [Ɣul olsa, -sa].

Sen perī-rū gibi ey dil bir efendüm var iken

Kime **kul olsam** gerek boynümde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 2). [kul olsam, -sa, -m]

kulağına koy-: Sırası gelince hatırlanması için birine bir şey söylemek; iyice anlatmak, telkinde bulunmak.

Ne **koyarsın kulağına** sākī

Bezme geldükce reng alur işe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 3). [kulağına koyarsın, -ar, -sın]

külāh: Başa giyilen şapka.

Yine gönce geyüp la'lin **külāhı**

Çemen mülkünün oldu pâdişāhı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 59). [külāhı, -ı]

Servler şāf şāf turup gül şāh-i dīvān eylemiş

Nerges-i zerrin **külāhı** aña derbān eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 12). [külāhı, -ı]

külbe-i ahzān: Hüzünler kulübesi; Hz. Ya'kub'un oğlu Yûsuf'tan ayrı düştükten sonra hayatını üzüntü içinde geçirdiği ev. II Aşığın hüzünlü, kederli gönlü.

Pâdişāhüm bende-ḥānehdür dil-i vîrāne baş

Gel ḳadem rencide ḳıl bu **külbe-i ahzāne** baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 2). [külbe-i ahzāne, -e]

‘Aks-i ḥüsninden ḳadeḥ bedr-i temām olmak gerek

Külbe-i ahzānımız Dārü's-selām olmak gerek (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 18). [külbe-i ahzānımız, -ı, -muz]

Hey ḳıyāmet gel beni bir lahze toprakdan götür

Bir ḳadem baş luṭf idüp bu **külbe-i ahzānūme** (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 6). [külbe-i ahzānūme, -üm, -e]

külbe-i bāzār-i gülşen: Gül bahçesinin meydanının kulübesi.

Nāfehā-yi gönçe rā bugşūd ‘aṭṭār-ı şabā

Külbe-i bāzār-i gülşen pür zi büy-i ‘anberin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 20). [külbe-i bāzār-i gülşen,]

külek-i cān: Can fıçısı.

Yār yolında **külek-i cānı** fidā eyleyelüm

Āḫiret ḥaḳḳını dünyāde edā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 1). [külek-i cānı, -ı]

külhan: Hamamlarda döşeme altında bulunan ve ısınmayı sağlayan kapalı büyük ocak. II Azap, keder veren yer.

Sinemün dāğı şafası **külhanı** gülşen ider

Eşk-i çeşmüm lālezāriyle baña ṭağ üstü bāğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 3). [külhanı, -ı]

küllî cüz’: Bütün parçalar.

Ey gönül odlare yak defter-i nāmūsı yine

Rehn mi eyleyelüm gül gibi **küllî cüz’ümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 12). [küllî cüz’ümüz, -ümüz]

küllî fi’lin mine’l-ḳabīḥ ḳabīḥ: Her çirkin işten olan çirkindir.

Yaramazlıḳdur eyleñ āğyāre

Küllî fi’lin mine’l-ḳabīḥ ḳabīḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 10). [küllî fi’lin mine’l-ḳabīḥ ḳabīḥ,]

küllî şey'in mine'l-meliḥ meliḥ: Her güzel ve tatlıdan olan şey tatlıdır.

Acı söz tatlıdır şeker-lebden

Küllî şey'in mine'l-meliḥ meliḥ (Şem'i Divanı, Gazel 26, Mısra 4). [külli şey'in mine'l-meliḥ meliḥ,]

küllî sırrın cāveze'l-isneyni şā': İkiyi aşan her sır yayılır. İki kişiyi aşan, bir başkasına da söylenen her sır, yayılır.

Gözlerümdür gönlümün sırrın dem-â-dem fâş iden

Hâk dimişler **küllî sırrın cāveze'l-isneyni şā'** (Şem'i Divanı, Gazel 92, Mısra 6). [külli sırrın cāveze'l-isneyni şā',]

kulüb-ı aḥrār: Hürlerin kalpleri.

Biledür zât-ı şerîfüñle **kulüb-ı aḥrār**

Ayağın toprağını bilmedi iksir-i murād (Şem'i Divanı, Kaside 7, Mısra 77). [kulüb-ı aḥrār,]

künc-i belā: Bela köşesi.

Bizüm dest-i ğamün'den yakamız çäk

Yatup **künc-i belāda** zār ü ğamnāk (Şem'i Divanı, Mesnevi 1, Mısra 74). [künc-i belāda, -da]

künc-i ğam: Gam, keder köşesi.

Niçe bir **künc-i ğamde** Şem'iyā beñzüñ ḥazān itmek

Gözün aç gül gibi mey iç cihān bağ ü behār olmuş (Şem'i Divanı, Gazel 83, Mısra 13). [künc-i ğamde, -de]

Şem'iyem **künc-i ğamün** virmezem ey meh felege

Gülşen-i bağ-ı cinānden baña yigdür vaṭenüm (Şem'i Divanı, Gazel 116, Mısra 15). [künc-i ğamün, -ün]

künc-i ḥānḳāh: Tekkenin köşesi.

Sālik-i 'ışkam benüm pīrüm ḥarābāt ehlidür

Güşe-i meyḥāne **künc-i ḥānḳāhümdür** benüm (Şem'i Divanı, Gazel 118, Mısra 10). [künc-i ḥānḳāhümdür, -üm, -dür]

kur-: Hazırlamak, hazır hale getirmek.

İrdi ser-menzil-i maḳşüde şehinşāh-i cihān

Qurılur devlet ile ḥayme-i gerdün-āsā (Şem'i Divanı, Kaside 2, Mısra 22). [kurılur, -ıl, -ur]

kurb: Akran, arkadaş.

Cām-ı mihrün şāhidi **kurbün** ḥicābın def' idüp

Maṭla'-ı şubḥ-ı şafāden doğdı ḥurşid-i yakīn (Şem'i Divanı, Kaside 14, Mısra 113). [kurbün, -ün]

kurbān: Bir amaç uğruna kendini feda eden veya feda edilen kimse. II Aşık.

Ka'be-i küyünde 'ömrüm ölmege cānler virür

Ey Ḥalilüm ben kadar 'ālemde **kurbānün** mi var (Şem'i Divanı, Gazel 41, Mısra 8). [kurbānün, -ün]

Āsitānuñ Ka'bedür teslim olan 'uşşākden

Ey Ḥalil-i cān ü dil her yañeden **kurbān** aḳar (Şem'i Divanı, Gazel 62, Mısra 8). [kurbān,]

kurbān it-: (Bir kimse veya şeyi) Bir uğurda fedâ etmek.

Şular kim ‘ıyd-i aḡḡā-yi vefâde **itdi** cān **kurbān**

İçüp cām-ı şafâyı buldılar cān bezm-i vahdetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 7). [kurbān itdi, -di]

kurbān olduḡ: Kurban olduḡum (yalvarma yakarma sözü).

Kesme cevruñ bir nefes öldürme **kurbān olduḡum**

‘Aşıkun āb-ı ḡayāt-ı cāvidānidur vefā (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [kurbān olduḡum, -um]

Ḳanını şu yirine içerlerse yiridür

Ḳurbānler olduḡum yolüne olayın şehid (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 6). [kurbānler olduḡum,]

kurb-i ḡimāyet: Himayenin yakınlığı.

Sipihri-i saltānetde āfitāb-ı sāye-güsterdür

Olup **kurb-i ḡimāyetde** iresin zıll-ı maḡşüde (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 44). [kurb-i ḡimāyetde, -de]

ḡurı: Kuru. II Boş, faydasız, değersiz.

Ser ki ölmez heves-i zülfi semen-sāler ile

Yiridür taşlere çalsañ nitekim **ḡurı** sifāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 34). [ḡurı,]

Ele cehd ile götür Şem’î maḡabbet cāmın

Bu **ḡurı** tāt ile zühd ü riyālar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 14). [ḡurı,]

Sinemün dāḡını meyl itdi görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcaḡ her **ḡurı** sāḡ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 4). [ḡurı,]

ḡurtar-: Kurtulmasını sağlamak, tehlikeli veya zor durumdan uzaklaştırmak.

Göñül odiyla āhümden yine **ḡurtarmadı** bir dem

Oda yansun yile varsun felek çerḡinün evrākı (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 9). [ḡurtarmadı, -ma, -dı]

kūs: Kös, büyük davul.

İtdi ḡabl-ı şevketün kūhsār-ı dehri pür-şadā

Nuşretün **kūsın** felekler tās itdi pür-ḡanin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 104). [kūsın, -ı, -n]

ḡuş dili: Kuşların konuştuḡu dil. II Ötme, şakıma; herkesin anlayamayacağı lisan, ifade; aḡlama, inleme.

Her kişi kendü vücūdında Süleymān olsun

Ḳuş dilin söyleşelüm mürḡ-ı ḡoş-elḡānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 6). [ḡuş dilin, -n]

küşād: Açılış, açma.

Görme hergiz ḡam yüzün işitme adın ḡuşşenün

Ḳaḡ idüp zātün müşerref eylesün göñlün **küşād** (Şem’î Divanı, Tarih 1, Mısra 4). [küşād,]

ḡuşan-: Beline kuşak, kılıç, kemer vb. şeyler bağlamak.

Tiğ-i himmet **kuşanup** bindi se‘âdet atına
Geydi ğayret zirihin ol şeh-i Cemşid-ķabā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [kuşanup, -up]

küşe-i kinār: Kenarın köşesi.

Gāhî miyân-ı bağ ü gehî **küşe-i kinār**
Ben derdmend düşmiş idim yârden cüdā (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 19). [küşe-i kinār,]

kūs-ı nuşret: Zafer davulu.

Çekdi sultân-ı zafer gün gibi bir şubh livā
Kūs-ı nuşret çalınup tıldı cihân şıyt ü şadā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 2). [kūs-ı nuşret,]

kūs-ı riḥlet: Göç etme davulu.

Kārbān-ı cān ü dil gitdükce kūyünden yaña
Kūs-ı riḥlet nāle vü feryād ü āhümdür benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 118, Mısra 12). [kūs-ı riḥlet,]

kut: Uğur, baht, tâlih.

Göñül bu rāh-i ‘ışk içre ne **kutsuz** tālî‘üñ vardur
Ġam-ı dilberden özge hiç kimse saña yār olmaz (Şem‘î Divanı, Gazel 78, Mısra 7). [kutsuz, -suz]

küy: Köy, mahalle, semt. II Sevgilinin bulunduğu yer.

Senüñ **küyüñ** hayâliyle cihānde eglenür göñlüm
Bu yād illerde eglence bize bir āşinā besdür (Şem‘î Divanı, Gazel 60, Mısra 9). [küyüñ, -uñ]

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet ğam degül

Küyüñe Bağdād dirler n’ola eşküm olsa Şaṭ (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 8). [küyüñe, -üñ, -e]

Kārbān-ı cān ü dil gitdükce **küyüñden** yaña

Kūs-ı riḥlet nāle vü feryād ü āhümdür benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 118, Mısra 11). [küyüñden, -üñ, -den]

Sevinürsin dilā **küyinde** yārüñ

Şanasın milket-i ‘Osmān senüñdür (Şem‘î Divanı, Gazel 53, Mısra 9). [küyinde, -i, -n, -de]

Aldı göñlüm dōstlar bir dil-rübāsı Bursanüñ

Küyi cennet kendüzi ḥürî-liķāsı Bursanüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 103, Mısra 2). [küyi, -i]

Küyüñ behişt içre göreydi ḥür ü ğilmān

Ṭübā lehüm diyeydi sen serv-i meh-liķāye (Şem‘î Divanı, Gazel 163, Mısra 7). [küyüñ, -üñ]

Dāḥil itmez ḥāşılı dil māhı mihrüñ **küyine**

Şāh-i ‘ışkuñ ḥāşıdır tīmāre olmaz müşterek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [küyine, -i, -n, -e]

küy-: Beklemek, tahammül etmek.

Devr-i gül geldi geçer kimseye **küymez** sākî

Ne tıurursın elüñe cām-ı mey-i gül-reng al (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 37). [küymez, -mez]

kūy-i cinān: Cennet semti.

Her dem işüm maḥalle-i cānāne gitmedür

Kūy-i cināne ilte gibi bu ‘amel beni (Şem’î Divanı, Gazel 188, Mısra 4). [kūy-i cināne, -e]

kūy-i ḥarābāt: Meyhanenin semti.

Uyup her serv-reftāre ne ister bilmezem Şem’î

Düşüp **kūy-i ḥarābāte** gezer meyhāne meyhāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 14). [kūy-i ḥarābāte, -e]

kūy-i vefā: Vefa semti.

Ḥarīm-i bağ-ı cennetden baña **kūy-i Vefā** yigdür

Hezārān ḥūr u ḡilmānden ḡoñūl bir dil-rübā yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 1). [kūy-i vefā,]

kūy-i yār: Sevgilinin mahallesi.

Āvāre itdi kendü gibi **kūy-i yārde**

Başdan çıkardı yaşümi āhüm hevāyile (Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 3). [kūy-i yārde, -de]

İgende çok eser şavurur **kūy-i yārde**

Bir toz kıpırsa şaṅ mıdur āhüm şabāyile (Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 7). [kūy-i yārde, -de]

L

lā-cerem: Şüphesiz, besbelli.

Göz kıardup dāne-i ḥālın direrken mürğ-ı dil

Lā-cerem düşdi kıare zülfinüñ aḡı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [lā-cerem,]

lāger: Cılız, zayıf.

Neden inceldi māl-h-i nev ne için böyle **lāgerdür**

Cemālī ‘ıydgāhında bezenmiş şāhid-i ‘ıyduñ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [lāgerdür, -dür]

lā-ḥayra illā fi’l-vasat: Orta yoldan hayırlı bir şey yoktur.

Görmedüm kılca vefā mūy miyānūñden senüñ

Gerçi dirler dōstum **lā-ḥayra illā fi’l-vasat** (Şem’î Divanı, Gazel 90, Mısra 6). [lā-ḥayra illā fi’l-vasat,]

laḥmüke laḥmī geç-: Etin etime geçer.

Laḥmüke laḥmīgeçermiş ol iki meh-pāreler

Yā ilāhī birbirinden eyleme anı cüdā (Şem’î Divanı, Gazel 5, Mısra 11). [laḥmüke laḥmī geçermiş, -miş]

la’l: Parlak kırmızı renkli kıymetli taş. II Sevgilinin kırmızı dudaḡı.

Bilmezdi kimse sırrını ḡālīb nihān idi

La’lülle geldi şūrete ser-çeşme-i ḡayāt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 6). [la’lülle, -ül, -le]

Keyfiyyetini zerrece bilseydi sākiyā

Öykünmez idi **la'lılüne** ser-çeşme-i hayāt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 14). [la'lılüne, -üñ, -e]

Perverde olsa aşlı eger Selsebîl ile

Olmaz behişt mîvesi **la'lılün** kadar lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 4). [la'lılün, -üñ]

La'lden mîve getürmiş serv-i sîmînler biter

Hâki cevher rûh-perverdür hevâsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [la'lden, -den]

Fürkatün derdine cânâ var mıdur didüm devâ

Ol tabîb-i cân didi **la'lümdurur** her derde em (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 10). [la'lümdurur, -üm, -durur]

Yumağa **la'lılün** için çeşme-i hayvânden elüm

Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden legenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 13). [la'lılün, -üñ]

Şem'î-yi bî-çâreden men' eylemezsin **la'lılünî**

Hâşelillâh sen mürüvvet kânısın Yüsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 13). [la'lılünî, -üñ, -i]

Gözlerümde al tûîdür hayâli **la'lılünün**

Kirpügümden ey hüma-ţal'et aña itdüm kafes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 5). [la'lılünün, -ü, -nün]

Bön düşürmişler seni **la'lı** şerâbın dilberün

Ŧatlu Ŧatlu nûş iderler zâhid ağzünden arag (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 7). [la'lı, -i]

Her ağaç bir kaşr-ı billür oldu cennet büstân

La'lden ferş oldu lâle şahın-ı firûzî zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [la'lden, -den]

Yine gonce geyüp **la'lîn** külâhı

Çemen mülkünün oldu pâdişâhı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 59). [la'lîn, -i, -n]

la'lı ü cevâhir: Lal taşı ve cevherler.

Devletün naḥli gibi **la'lı ü cevâhir** vire bār

Ŧakdı meşşâta-i fikrün güher-i râyün ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 67). [la'lı ü cevâhir,]

la'lı ü gevher: Parlak kırmızı renkli, kıymetli taş ve mücevher.

Sen ol kân-ı keremsin kim kefi-gevher-nişâründen

Pür oldu **la'lı ü gevherle** sipihr ü küh dāmânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 48). [la'lı ü gevherle, -le]

la'lı ü yâkût: Lal taşı ve yakut.

Reşk-i Firdevs-i cinân oldu ḥarîm-i gülzâr

La'lı ü yâkût ile zeyn oldu dirâht-i 'unnâb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 20). [la'lı ü yâkût,]

lâle: Çiçekleri kadeh biçiminde olan, türlü renklerde süs bitkisi. II Sevgilinin yanağı.

Hasret-i şîrin ile Ferhâd bir âh itdi kim

Yakdı bağrın **lâleler** gögsin geçürdi ṭağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 8). [lâleler, -ler]

Lâle kim virdi nişânın bu dil-i pür-ḥünün

Dâğlanmış cigeri pâresidür Mecnûnün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 1). [lâle,]

Yiridür reşk iderse ger zemîne âsümân şimdi
Semen yıldız şafak **lâle** gül oldu mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 24). [lâle,]

N'ola ta'n eyler ise zînet-i eflâke zemîn
Gül kamer **lâle** şafak şekl-i şihâb oldu nihâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 12). [lâle,]

Yanupdur **lâle** gibi cân ü dil nâr-ı mezelletde
Toludur gonce-veş kan ile bağırum hâr-ı miñnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 53). [lâle,]

Gül kamer **lâle** şafak reşk-i şevâbit ezhâr
Hülle-i sebz ile ebkâr-ı çemen gayret-i hûr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 17). [lâle,]

lâle: Çiçekleri kadeh biçiminde olan, türlü renklerde süs bitkisi. II Aşık.

Şem'iyâ her **lâle** şan deşt-i belâ Mecnûnidur
Âteş-i âhından od olmuş başında âşiyân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 15). [lâle,]

Hasret-i la'lûñle çıkdı **lâlenüñ** bağırında baş
Deldi bağırn dür gibi lü'lü' dişüñçün yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 45). [lâlenüñ, -nüñ]

lâle: Çiçekleri kadeh biçiminde olan, türlü renklerde süs bitkisi.

Her ağaç bir kaşr-ı billûr oldu cennet büstân
La'lden ferş oldu **lâle** şahñ-ı firûzî zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [lâle,]

lâle vü gül: Lale ve gül.

Gül yüzüñle yakdı hâlûñ bağıruma dâğ üzre dâğ
Anlaruñ şevkiyle buldum **lâle vü gülden** ferâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 2). [lâle vü gülden, -den]

lâle-veş: Ortasında yanığı andıran siyahlık olan lale çiçeği gibi.

Ey göñül dil-teng olup kan yutma her dem gonce-veş
Gül gibi göñlüñ açılsun **lâle-veş** nüş it şerâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 4). [lâle-veş,]

Lâle-veş bağırum yakup kan ağlasam 'ayb eylemeñ
Bî-vefâdur döstlar dünyâ gibi yârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 7). [lâle-veş,]

lâlezâr: Lale bahçesi.

Hecrüñde aңduğumca şehâ gün yüzüñ senüñ
Çanlu yaşıumle her çarefüm **lâlezâr** olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 6). [lâlezâr,]

Güzellük gülsitânında nigârüm gonce-leb olmuş
Cemâli gül gibi gülmiş açılmış **lâlezâr** olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 4). [lâlezâr,]

Gül yüzüñ şevkiyle ey gül-i gülzâr-i İrem
Lâlezâr itdi cihânı gözümün çanlu yaşı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 6). [lâlezâr,]

Göz yaşlarını hasret ile **lâlezâr** idüp
Dâğ-ı firâkıñı koddı dillerde yâdigâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 31). [lâlezâr,]

Sinemün dāğı şafası külhanı gülşen ider
Eşk-i çeşmüm **lālezāriyle** baña tağ üstü bağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 4). [lālezāriyle, -i, -y, -le]

la'î-i bedahşân: Bedehşan yakutu, kırmızı renkte değerli bir taş.

Ez berāyî zînet-i gūş-ı 'arūs-ı gūlsitān
Göncehā **la'î-i Bedahşân** yāsemîn dürr-i semîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 16). [la'î-i bedahşân,]

Zeyn olursa yaraşur gūş-ı 'arūs-ı gūlsitān
Gönceler **la'î-i Bedahşân** yāsemîn dürr-i semîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 12). [la'î-i bedahşân,]

Hübler sögdi baña vālih ü şeydā göricek
Üşdiler taşladılar **la'î-i Bedahşânler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 10). [la'î-i bedahşânler, -ler]

la'î-i cānān: Sevgilinin kırmızı dudağı.

Bir nefesde bahş ile biñ mürdeyi ihyā ider
'İlm-i ihyāde kim eyler **la'î-i cānān** ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 8). [la'î-i cānān,]

la'î-i cān-bahş: (Sevgilinin) can veren dudağı.

'Ālemün hūsn ile sen cānānısın Yūsufcuğum
La'î-i cān-bahşüñle cānler cānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 2). [la'î-i cān-bahşüñle, -üñ, -le]

la'î-i leb-i cānān: Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı olan dudağı.

Cāmler hem-dem olup **la'î-i leb-i cānānūme**
Āh kim her dem benüm odlar yaqarlar cānūme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 1). [la'î-i leb-i cānānūme, -üm, -e]

la'î-i leb-i yār: Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı olan dudağı.

Çande var **la'î-i leb-i yār** gibi şānı güzel
Dostlar olsa n'ola ehl-i dilüñ cānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 1). [la'î-i leb-i yār,]

la'î-i leb: (Sevgilinin) lal taşı gibi kırmızı olan dudağı.

Sākiyā **la'î-i lebüñle** içelüm cām-ı şabūh
Birisi cāne gıdādur birisi rāhet-i rūh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 1). [la'î-i lebüñle, -üñ, -le]

la'î-i revān-bahş: (Sevgilinin) cana can katan kırmızı (dudağı).

Cān virüp olsa cüdā **la'î-i revān-bahşinden**
Şem'î-yi hāste-dilüñ oldı meger cānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 13). [la'î-i revān-bahşinden, -i, -n, -den]

la'î-i rūh-efzā: Cana can katan dudak.

Ol perî-peyker ki 'ālem vālih ü hayrānıdur
La'î-i rūh-efzāyile iki cihānün cānıdur (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 22). [la'î-i rūh-efzāyile, -y, -ile]

la'î-i şeker-bār: Şeker saçan dudak (Sevgilinin kırmızı dudağı).

Vā'izā ögüp ögüp kanmaduğın 'ālemde
Āb-ı Kevser didüğün **la'l-i şeker-bār** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 10). [la'l-i şeker-bār,]

Gül yüzüñle **la'l-i şeker-bārüñi** cān bülbülü
Her dem eyler tütü-i tab'-ı hoş-elhān ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 9). [la'l-i şeker-bārüñi, -i-üñ, -i]

Hüsrevā 'arz eylemezseñ **la'l-i şeker-bārüñi**
Nuṭka gelmez tütü-i tab'-ı şeker-bārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 3). [la'l-i şeker-bārüñi, -üñ, -i]

la'l-i sîr-âb: Parlak lal taşı.

La'l-i sîr-âb ile zeyn oldı ser-â-ser eşcār
Şaḥn-ı pîrûze çemen ḥayme-i billür dirahṭ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 25). [la'l-i sîr-âb,]

La'l-i sîr-âb ile pürdür eli mānend-i enār
Nice teşbih ideyin keff-i güher-pāşüñe kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 51). [la'l-i sîr-âb,]

lām ol-: Bükülmek.

Şem'iyā budur vişālūñ āḥiri **lām olduğı**
Ya'ni kim 'aşıklarūñ kaddi olur āḥir dü-tā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 15). [lām olduğı, -duğ, -ı]

laṭîf ol-: Yumuşak ve nazik olmak.

Gül mevsiminde gelse benefşe **olur laṭîf**
Devr-i ruḥūñde olsa n'ola âşikār ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 7). [laṭîf olur, -ur]

lāyık: Layık, yaraşır, münasip.

Cānā senüñ gibi güzelüñ ḥüsni ayine
Lāyık budur ki ay ü güneş ola āyene (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 2). [lāyık,]

lāyık degül: Yakışmaz, yaraşmaz, münasip değil.

İtmesün meh-pāreler gün gibi cānān ile bahş
Kevkebe **lāyık degül** ḥurşid-i raḥşān ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 2). [lāyık degül,]

Lāyık degül ki Şem'î yana nār-ı hecr ile
Sen gayrilerle 'ıyş idesin ey şanem müdām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 9). [lāyık degül,]

lāyık mîdur: Hak etmemek, layık olmamak.

Gönlümün şırça serāyîdur ḥayālūñ meskeni
Serverā **lāyık mîdur** kim ola devründe ḥarāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 10). [lāyık mîdur, -dur]

lāyık ol-: Uygun ve münâsîp olmak.

Nice inşā ideyin vaşfuñı kim **lāyık ola**
Dir iken mihrūñ ile toğdı bu maṭla' fi'l-hāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 63). [lāyık ola, -a]

Oldı şî'ārı cāme-i himmet-disār-ı luṭf
İki cihānde **lāyık olur** 'izz ü devlete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 32). [lāyık olur, -ur]

Ƙan  olmayınca bağrı kişinün  ade  gibi

L  y  k olur mı c  m-  leb  n mer  ab  sına (*  em'  Divanı, Gazel 144, Mısra 6*). [*l  y  k olur, -ur*]

l  y  k-  secc  de-i 'adl eyle-: Adalet seccadesini layık eylemek.

Z  t-  p  k  n **l  y  k-  secc  de-i 'adl eyleyüp**

Mesned-i ş  r'  m  ş  ref  ıldı ğayrı'l-   kim  n (*  em'  Divanı, Kaside 14, Mısra 67*). [*l  y  k-  secc  de-i 'adl eyleyüp, -y, -  p*]

le'  l:   nciler.

ş  def-i   ab' -  güher-z  d  ne hem-t   mı olur

Ki dizer riş  -i nazma yine bi  dürlü **le'  l** (*  em'  Divanı, Kaside 8, Mısra 54*). [*le'  l,*]

leb: Dudak.

Muş  af  n  n leblerinden s  z yirine c  n yağ r

A  med  n ş  r  n **lebinden** irişür c  ne ş  f   (*  em'  Divanı, Gazel 5, Mısra 10*). [*lebinden, -i, -n, -den*]

Muş  af  n  n **leblerinden** s  z yirine c  n yağ r

A  med  n ş  r  n lebinden irişür c  ne ş  f   (*  em'  Divanı, Gazel 5, Mısra 9*). [*leblerinden, -ler, -i, -n, -den*]

Leb  n   n içdüğine itme ink  r

 aş  n  le g  zler  n eyler ş  h  det (*  em'  Divanı, Gazel 16, Mısra 5*). [*leb  n, -  n*]

M  ft   v   ş  y      müderris v  lih      ayr  n    mest

Nice itsünler **leb  n** keyfiyyetin c  n ile ba ş  (*  em'  Divanı, Gazel 20, Mısra 10*). [*leb  n, -  n*]

Bir **lebi** ş  r  ne dil virdüm ki   dem c  nıdır

Adı   usrevd  r güzellük m  l  k  n  n sult  nıdır (*  em'  Divanı, Gazel 43, Mısra 1*). [*lebi, -i*]

Y  ri c  m i   **lebi** y  dına ş  em' 

Kim a  a teş  ne-dild  r   b-  Kevş  r (*  em'  Divanı, Gazel 50, Mısra 9*). [*lebi, -i*]

Dil-i bi-  re me c  n   **leb  n** d  rdi ş  f   besdür

Gerekmez   ayrı derm  n   başa derdün dev   besdür (*  em'  Divanı, Gazel 60, Mısra 1*). [*leb  n, -  n*]

Leblerin depretdüğince s  z yirine c  n ağır

B  se 'ahd itse **lebinden**   eş  me-i   ayv  n ağır (*  em'  Divanı, Gazel 62, Mısra 2*). [*lebinden, -i, -n, -den*]

Dilber   ş  r  n **leb  nden**   atlu c  n  md  r   are  

ş  rmadan anı   ay  t-  c  vid  n  md  r   are   (*  em'  Divanı, Gazel 88, Mısra 1*). [*leb  nden, -  n, -den*]

Nok  ta   or meygün **lebüne** eyleyüp ş  f     alet

    m olur c  m üzre her kim bilmeyüp   orsa nu    t (*  em'  Divanı, Gazel 90, Mısra 1*). [*lebüne, -  n, -e*]

Dili   atlu s  zi ş  r  n **lebi** c  n gibi le  z

Bu   al  vetle kim olur o per   ş   ne bedel (*  em'  Divanı, Gazel 111, Mısra 11*). [*lebi, -i*]

Leblerün vaş  ndadur ey   usrev-i ş  r  n-dehen

ş  hd    ş   kerden le  z olduğı g  ft  r  m benüm (*  em'  Divanı, Gazel 119, Mısra 9*). [*leblerün, -ler, -  n*]

Alursa cânümi gamzeñ n'ola 'ömrüm revân olsun
İçerse **leblerüñ** kanüm efendüm nüş-i cân olsun (*Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 2*). [*leblerüñ, -ler, -üñ*]

Ey **lebi** şîrîn igen gâyetde tatlu yârsın
Acılık görme cihânde kim şeker güftârsın (*Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 1*). [*lebi, -i*]

Güzellük gülşeninde ey yüzi gül **lebleri** gonce
Okursañ bülbül olursun eger Sa'dî Gülistânın (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 3*). [*lebleri, -ler, -i*]

Çeşme-i âb-ı hayâtüñ adı var dünyâde
Yoksa dilber **lebidür** var ise dünyâde hemân (*Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 8*). [*lebidür, -i, -dür*]

Büse cerr itse **lebüñden** Şem'îyi 'ayb itme kim
Suhte mezmûm olur 'âlemde cerrâr olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 9*). [*lebüñden, -üñ, -den*]

Ey beli ince vü **lebi** gonce
Baña oldu hayâlüñ eglence (*Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 1*). [*lebi, -i*]

Gülşen-i bâğ-ı cemâlüñ sevdi göñlüm bülbülü
Bir **lebi** gonce yüzi gül gözleri bādāmını (*Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 10*). [*lebi, -i*]

Leblerüñ deprendüğüñce dil bulur cân lezzetin
Yûsuf-ı Mısr-ı melâhetsin kelâmüñ şekerîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 43*). [*leblerüñ, -ler, -üñ*]

leb-i cân-bağs: Can veren dudak.
Öykünelden **leb-i cân-bağşüñe** ey rûh-ı revân
Geçdi cām-ı mey ile döne döne şöhetümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 3*). [*leb-i cân-bağşüñe, -üñ, -e*]

leb-i gonce: Gonca dudaklı.
Ehl-i diller meclisinde bülbül-i güyâ olur
Ey **leb-i gonce** kıoyan gül gibi dīvân koynma (*Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 10*). [*leb-i gonce,*]

leb-i şekker-şiken: Tatlı söz söyleyen (sevgilinin) dudağı.
Leb-i şekker-şikenüñ medh ider ey serv-i revân
Tab'-ı Şem'î gibi bir tûti-i güyâ mı gelür (*Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 9*). [*leb-i şekker-şikenüñ, -üñ*]

leb-i yâr: Yarin dudağı.
Felek çün saña şundi zehr-i kahrı
Leb-i yâr ile var cüllâb ü kând it (*Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 8*). [*leb-i yâr, --i*]

legen: Yayvan kap.
Yumağa la'lüñ için çeşme-i hayvânden elüm
Yaraşur ay ü güneş olsa gümüşden **legenüm** (*Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 14*). [*legenüm, -üm*]

lehüm: Onlar içindir.

Küyüñ behişt-i içre göreydi hür ü gılmân
Tübâ **lehüm** diyeydi sen serv-i meh-likāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 8). [lehüm,]

leşker: Asker.

Yoğ imiş miñnet ü ğam **leşkerinüñ** pâyânı
Şâh-i 'ışk ile kişi nice çıķışın başa baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 3). [leşkerinüñ, -i, -nüñ]

Leşkerüñ zînetidür zîb ü behâr-ı nuşret
Oldı 'aksiyle felek bâğı behişt-i a'lâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 59). [leşkerüñ, -üñ]

Kevkeb-i sa'düñ nüñüset **leşkerinden** hıfz için
Bir demürden kal'adur güyâ bu çerh-i heftümîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 85). [leşkerinden, -i, -n, -den]

Yanüñce kevkeb-i eşküm gibi **leşkerlerüñ** vardır
Güzeller şâhısın tutsa n'ola gün gibi âfâķı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 3). [leşkerlerüñ, -ler, -üñ]

Bu kadar **leşker** ile kişver-i a'däye irüp
Pâymal eylemedük yir kıomadılar aşlâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 27). [leşker,]

leşker çek-: Asker göndermek, asker getirmek.

'Âķıbet kâfir alur dirler müselmân illerin
Hüsın ilin almağa haķtuñ ğâlibâ **leşker çeker** (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 4). [leşker çeker, -er]

leşker-i düşmen: Düşman askeri.

'Adünüñ defter-i baķtı nitekim 'ömri ebterdür
'Aceb mi mûra dönse heybetüñden **leşker-i düşmen** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 52). [leşker-i düşmen,]

leşker-i encüm: Yıldızlar ordusu.

Şâh-i 'ışkâm **leşker-i encüm** öñince Şem'iyâ
Âteş-i âhüm livâ-yi ejdehâ-peyker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 13). [leşker-i encüm,]

Toķuz kıat âhenin hışn-ı haşindür **leşker-i encüm**
Şeh-i kıadrini hıfz eyler anüñ hayl-i nuñüsetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 25). [leşker-i encüm,]

leşker-i eşk: Gözyaşı askeri. II Âşığın gözyaşı.

Leşker-i eşkümlle baķtüm gördi ceng itmek diler
Şem'iyâ gökde sitârem çekdi âhümden 'alem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 15). [leşker-i eşkümlle, -üm, -le]

leşker-i ezhâr: Çiçekler ordusu.

Çemen mülkini feth itdi ser-â-ser **leşker-i ezhâr**
Cihânı gün gibi açdı yine nevrüz-ı sulţânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 29). [leşker-i ezhâr,]

'Aks-i hırşid-i cihân-tâb ile şü âylene-vâr
Şeh-i nevrüz gelür **leşker-i ezhârı** çeküp (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 40). [leşker-i ezhârı, -ı]

leşker-i ğam: *Gam askeri.*

Leşker-i ğam dostum her yañeden elbir idüp

Bu dil-i virānemün bilsem nesin yağma ider (*Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 9*). [*leşker-i ğam,]*

Kendüye çünkü hişār eyledi şehir-i ‘ademi

Leşker-i ğam bulımaız yol bu dil-i bî-bāke (*Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 6*). [*leşker-i ğam,]*

Bā şabūhî **leşker-i ğam** rā şebîhün mîkünem

Sākiyā gülgün semendî zanki vahdet fırsat est (*Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 5*). [*leşker-i ğam,]*

Yol bulur **leşker-i ğam** nüh felek olursa hişār

Bāğ-ı luţfünde olan güleşen-i hulkun gülinün (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 81*). [*leşker-i ğam,]*

leşker-i ikbāl: *Yüksek mevkili asker.*

Yaraşur **leşker-i ikbāle** olursañ serdār

Serverā gördi veķārūñle çıķılmaz başa (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 59*). [*leşker-i ikbāle, -e]*

leşker-i ins: *İnsan ordusu.*

Şığmaz yire göge **leşker-i ins** ile melek

Tag u taş götürimez nice fezā-yi şahrā (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 25*). [*leşker-i ins,]*

leşker-i ins ü melek: *İnsan ve melek ordusu.*

Leşker-i ins ü melek cümle hevā-dār olup

Eyledi şah Süleymān-ı zemān ‘azm-i ğazā (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 9*). [*leşker-i ins ü melek,]*

leşker-i ‘ışk: *Aşk askeri.*

Şu‘le-i āhından olmazdı başında taylesān

Leşker-i ‘ışkuñda Şem‘î serverā baş olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 10*). [*leşker-i ‘ışkuñda, -uñ, -da]*

leşker-i ‘ıyş: *Zevk askeri.*

Tiğ ile geldi güneş açdı çemen milketini

Leşker-i ‘ıyş ü tareb oldı cihān māl-ā-māl (*Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 20*). [*leşker-i ‘ıyş,]*

leşker-i necm-i se‘ādet: *Mutluluk yıldızının askeri.*

Virdüğün ağlayu ağlayu virür ebr-i behār

Leşker-i necm-i se‘ādetle kamer pervāneñ (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 54*). [*leşker-i necm-i se‘ādetle, -le]*

leşker-i tiğ: *Kılıç askeri.*

Ocağına şu koymışdur ‘adūññ **leşker-i tiği**

Biterken hār ü hes şan kim şalar bahr ‘ummānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 41*). [*leşker-i tiği, -i]*

leşker-i ye‘cūcī: *Yecūc'ün askeri.*

Leşker-i Ye'cûcî şerrüñ fitnesin def' itmege
İtdi dīvār-ı şerī'at seddini hışn-ı haşîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 87). [leşker-i ye'cûcî,]

leşker-i zühd: Takva askeri.
Şeşperin aldı ele geydi zirihler süsen
Eyle beñzer kim ider **leşker-i zühd** ile kıtāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 22). [leşker-i zühd,]

leţāfet: Güzellik, hoşluk, incelik.
Şāhid-i gül yine 'arz eyledi gülşende cemāl
Gülşenüñ güldi yüzi buldı **leţāfetde** kemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 2). [leţāfetde, -de]

Yazar luţf āyetin levh-i çemende kâtib-i kudret
Ki nesh eyler **leţāfetde** haţ-ı Yâķūt u Reyhānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 8). [leţāfetde, -de]

levend: Yeniçeri devrinde deniz erlerine verilen bir isim, asker. II Boylu boslu, yakışıklı, çevik kimse.
Kimi göndersem gerekdür yār işigine müdām
Yıl gibi tırmaz yiler bir hoş **levendüm** var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 6). [levendüm, -üm]

levh: Levha, sayfa.
Haţ-ı reyhān ile naķş-i zemīn **levhi** muşavverdür
Çemenler şāhn-ı cāmī'dür yine āyāt-ı raħmetle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 7). [levhi, -i]

levha-i sīmīn: Gümüş levha.
Kıl kalem almış ele münşī-i zerrīn-pergār
Şüret-i besmeleye **levha-i sīmīn** eyler (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 8). [levha-i sīmīn,]

levh-i cemāl: Güzellik sayfası.
Şāhid yiter ki **levh-i cemāl** üzre oldılar
Bu ān-ı hüsne kaddi elif kaşı nūm med (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 7). [levh-i cemāl,]

levh-i çemen: Çimenlik levhası. II Bahçe.
Yazar luţf āyetin **levh-i çemende** kâtib-i kudret
Ki nesh eyler leţāfetde haţ-ı Yâķūt u Reyhānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 7). [levh-i çemende, -de]

leyl ü nehār: Gece ve gündüz.
Tālī'üñ şem'inüñ üstine döner **leyl ü nehār**
Māh kim feyz virür 'āleme envāriyile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 55). [leyl ü nehār,]

Arede Şem'i-yi āşüfte yanar **leyl ü nehār**
Felegüñ uşbu demürden kafesinde ey dil (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 93). [leyl ü nehār,]

Rişte-i cānın idüpdür şanemā Şem'i fetil
Yanmağa zülf ü ruķüñ şevķiyile **leyl ü nehār** (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 14). [leyl ü nehār,]

leyli: Siyah, kara. II Leyla ve Mecnun hikâyesinin kadın kahramanı, Leyla.

Bu gün dilberlerüñ hayli biri birinedür meyli

Kimi Mecnûn kimi **Leyli** severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 6). [leyli,]

H'âbe varmışdur işidüp 'ışkumuñ efsânesin

Şanmañüz kim **Leylinüñ** 'ışkında Mecnûn virdi cân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 6). [leylinüñ, -nüñ]

lezziz: Tadı güzel olan, lezzetli, tatlı.

Ey şeker-leb Hâk bilür kim cân-ı şîrinden **lezziz**

Nükte-i la'lüñden itmek ehl-i 'irfân ile baħs (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [lezziz,]

Dili tatlu sözi şîrin lebi cân gibi **lezziz**

Bu hâlâvetle kim olur o perî şâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 11). [lezziz,]

Zıkr-i lebi şöñunda ķo evşâf-ı cenneti

Şehd ü şeker şöñunda degül mîveler **lezziz** (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 14). [lezziz,]

lezziz ol-: Lezzetli, tatlı, hoş olmak.

Gerçi kim oldı rûh-ı revânüm şeker lezziz

Pâlûde-i lebüñ gibi **olmaya** ter **lezziz** (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 1). [lezziz oldı, -dı]

Leblerüñ vaşfindadur ey Husrev-i Şîrin-dehen

Şehd ü şekkerden **lezziz olduğı** güftârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 10). [lezziz olduğı, -duğı, -ı]

lezzet: Herhangi bir şeyden alınan zevk, haz, safa.

Göñül geçmez vişâlüñ **lezzetinden** zehr-i hecrüñle

Baňa zehr-i ğamüñ şehd ile şekkerdür Ğasen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 7). [lezzetinden, -in, -den]

Bilür 'âlem bu 'ışkuñ **lezzetini**

Yürî var Şem'iyâ sen saňa pend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 9). [lezzetini, -i, -ni]

Büse-i la'l-i leb-i cânâne nisbet eylemiş

Anüñ içün cân virür senbüsesinüñ **lezzeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 38). [lezzeti, -i]

Göñülde ķunki meħekdür şerâb-ı hâlet-i 'ışķ

Şekerde **lezzet** ü neyde fiğân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 4). [lezzet,]

lezzet-i cân: Can lezzeti.

Ğasûd ölsün diyü dildârî öpmek **lezzet-i cândür**

Ne bilsün ağız tadını yimeyenler bu ħelvâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 7). [lezzet-i cândür, -dür]

libâs: Elbise, giysi.

Fenâ iħrâmını geydi geķüp şöhet **libâsından**

Şafâ yüzün görenler Ka'be-i mihr ü maħabbetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 9). [libâsından, -ı, -n, -dan]

lîkin: Ama, ancak, fakat.

Lîkin ‘azâ vü mihnet ü rencin esâsını

Seng-i belâ vü derd ile itmişdür üstüvâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [lîkin,]

livâ çek-: Sancağ çekmek.

Çekdi sultân-ı zafer gün gibi bir şubh livâ

Küs-ı nuşret çalınup taldı cihân şıyt ü şadâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 1). [livâ çekdi, -di]

livâ-yi ejdehâ-peyker çek-: Ejderha suretinde bayrak çekmek.

Şâh-i ‘ışkâm leşker-i encüm öñince Şem’iyâ

Âteş-i âhüm livâ-yi ejdehâ-peyker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 14). [livâ-yi ejdehâ-peyker çeker, -er]

livâ-yi râyet-i kadr: Kıymetli sancağın bayrağı.

Livâ-yi râyet-i kadrüñle şâh-ı Tûba hem-serdür

İderler merhabâlar mest olup câm-ı maḥabbetle (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 67). [livâ-yi râyet-i kadrüñle, -üñ, -le]

livâ-yi rifâat: Yücelik sancağı.

Livâ-yi rifâtüñle müntehâ-yi Sidre hem-serdür

Yücelmiş âb-ı lutfüñle behişt-i bâğ-ı ‘adlûñde (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 39). [livâ-yi rifâtüñle, -üñ, -e]

lokmân: Hikmetli sözleri ve hikâyeleri ile efsaneleşip her derdin devasını bildiği rivayet edilen hekim.

Derd-i ‘ışkuñ ‘ilmini şol resme taḥşîl itdi kim

‘Âr ider dil itmege hikmetde Lokmân ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 19, Mısra 8). [lokmân,]

Ḥâlümi şormaz benüm virmez sü’âlümnden cevâb

Baḥa ne itsün lebûñ hikmetde Lokmân ile baḥş (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 6). [lokmân,]

lûle-i ser-çeşme-i cân: Can pınarının borusu.

Zebân-ı kîlk-i lutfi lûle-i ser-çeşme-i cândür

Berî eyler anûñ bir kaçresi biñ cânı zulmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 35). [lûle-i ser-çeşme-i cândür, -dür]

lû’lû’: İnci.

Ḥasret-i la’lûñle çıkdı lâlenüñ bağrında baş

Deldi bağrın dür gibi lû’lû’ dişüñçün yâsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [lû’lû’,]

lû’lû’-yi ter: Parlak inci.

Baḥtûñ ‘arûsı zeynine meşşâta-i felek

Necm-i se‘âdetûñ gibi lû’lû’-yi ter taşur (Şem’î Divanı, Kit’a 1, Mısra 8). [lû’lû’-yi ter,]

lutf: Bağış, bağışlama, ihsan, kerem.

Şem’iyâ ihlâş ile olan dü‘ânüñ ḥaḳkıçün

Umaram Ḥaḳdan ‘adedsüz lutf ile iḥsân ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [lutf,]

İhsânı bî-nihâyet anûñ **luṭfı** bî-şümâr
Her nesne kim ğarîb ola ol mu‘teber olur (*Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 53*). [luṭfı, -ı]

Şem‘iyâ nûn ü kalem ḥakkıçün olmaz hergiz
Mâh-i nev **luṭf** ile ol gurre-i ğarrâye bedel (*Şem‘î Divanı, Gazel 110, Mısra 14*). [luṭf,]

Gel **luṭf** ile efendüm açılsun güler yüzün
Ref‘ it ḥicâbı ‘arz idüp ey gül-‘izâr ruḥ (*Şem‘î Divanı, Gazel 28, Mısra 3*). [luṭf,]

Devr-i lebûñde **luṭf** ile yâḳûtî nesh‘ ider
Reyḥanla gül yüzünde yazaldan ğubâr ḥaṭ (*Şem‘î Divanı, Gazel 89, Mısra 5*). [luṭf,]

Kerem ü **luṭf** ü ‘inâyet nâzerin eyler iseñ
Pâdişâhüm n‘ola biz bendeñüze ğâh ğehî (*Şem‘î Divanı, Gazel 179, Mısra 9*). [luṭf,]

Şimdi biz bendelere **luṭfüñi** göster görelüm
Şoñra cevri eyler iseñ Şem‘iye miḥnet bâkî (*Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 9*). [luṭfüñi, -üñ, -i]

luṭf id-: Lutuf olarak yapmak, izin vermek, müsâade etmek.

Dest-i şerîfün ile **ider** iftiḥârı **luṭf**
Tâ ḥaşr olunca fitne vü âşübı def‘ ider (*Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 11*). [luṭf ider, -er]

Göñlümüzden **luṭf idüp** doğmazsañ ey meh-rû eger
Ṭâlî‘üm mihri toğup ğitmez aremüzden ḥicâb (*Şem‘î Divanı, Gazel 14, Mısra 5*). [luṭf idüp,]

Hey kıyâmet **luṭf idüp** seyr-i mezâr itseñ eger
Şem‘î-veş baş kâldurur ‘aşıklerün sinden çıkar (*Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 13*). [luṭf idüp, -üp]

Hey kıyâmet gel beni bir lahze toprakdan götür
Bir qadem baş **luṭf idüp** bu külbe-i aḥzânüme (*Şem‘î Divanı, Gazel 154, Mısra 6*). [luṭf idüp, -üp]

luṭf ol-: İyilikte bulunmak.

Bir dil ki **ola** kişverinün şehriyârı **luṭf**
Kebk-i murâde qande irer her hevâyî dil (*Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 33*). [luṭf ola, -a]

Şahbâz-ı şâh-i ‘adlün **olupdur** şikârı **luṭf**
Ḥulḳuñ nesîmi esdi umaram ki eyleye (*Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 35*). [luṭf olupdur, -up, -dur]

luṭf ü kerem: İyilik ve cömertlik.

Ser-nâmesiyle nâme-i luṭf oldu nâm-dâr
Luṭf ü kerem vilâyetin ihyâ ider diyü (*Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 36*). [luṭf ü kerem,]

Ḥalk ile ḥulḳ eylemek kârı seḥâvet şânıdur
Şan‘ati **luṭf ü kerem** mihr ü mürüvvat ‘âdeti (*Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 76*). [luṭf ü kerem,]

luṭf-ı bî-şümâr: Sayısız, sınırsız cömertlik.

Şâd ol ki ğitdi ğam irişüp **luṭf-ı bî-şümâr**
Fâhr-i mülük Ḥazret-i Aḥmed Beg ol k‘anün (*Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 29*). [luṭf-ı bî-şümâr,]

luṭf-ı rebbü'l-âlemîn: Alemlerin rabbi, var olan her şeyin yaratıcısının lütfu.

Ḥande-i gül bîn meters ez defter-i yevmü'l-ḥisâb

Her varak bîn ḥüccetî ez **luṭf-ı Rebbü'l-âlemîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 38). [luṭf-ı rebbü'l-âlemîn,]

M

mā' u ṭîn: Su ve çamur. II İnsan-ı kamil.

Nüş idüp yuḥyi'l-izâmüñ şerbetin 'azm-i ramîm

Câm-ı bezm-i rûḥ içer 'îsî deminden **mā' u ṭîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 24). [mā' u ṭîn,]

mācerā: Geçmişte yaşanmış veya bir kimsenin başından geçen olay, sergüzeşt.

Cânâ senüñle anlamamış **mācerāmızı**

Nisbet iden gözüm yaşını cüy-i Nîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 7). [mācerāmızı, -mız, -i]

Ġamüñden kanlar ağlar irdüğine

Dükenmez gözlerimüñ **mācerāsı** (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 8). [mācerāsı, -sı]

Yir yüzün bārân-ı eşküm seyli tutdı ser-te-ser

Aremüzde yār ile ol deñlü geçdi **mācerā** (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 12). [mācerā,]

Bahr-i eşkümle bir olsa ey şanem tûfân-ı Nûḥ

Âteş-i hecrüñ söyündürmez ne müşkil **mācerā** (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 10). [mācerā,]

Deryā-yi eşk-i çeşmüm 'arz itdi **mācerāyı**

Ol serv-i nāz geldi didi kināre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 3). [mācerāyı, -y, -ı]

Bulanmadın tırılmadı gitdi gözüm yaşı

Bilmedi kimse ḥālî nedür **mācerāsı** ne (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 10). [mācerāsı, -sı]

Geh Buñarbaşın gehî âb-ı ḥayâtın gösterür

Gözlerüm yaşıyle ekşer **mācerāsı** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 6). [mācerāsı, -sı]

mācerā-yi eşk-i çeşm: Göz yaşının serüveni, akışı.

Nedendür **mācerā-yi eşk-i çeşmüm**

Ola yanüñde kân ile berāber (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 5). [mācerā-yi eşk-i çeşmüm, -üm]

mācerā-yi ğam: Keder macerası.

Mācerā-yi ğam bilindi giryesinden 'āşıkuñ

Şāhid ol ma'nîye sîmāsındaki gevher yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 7). [mācerā-yi ğam,]

ma'den: Çok değerli şeyleri kapsayan kaynak.

Kerem kânı mürüvvet **ma'denisin**

Kerāmetle n'ola olsañ mükerrrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 21). [ma'denisin, -i, -sin]

ma'den-i fazl: Fazilet madeni.

Ma‘den-i fazl ü hüner server-i eşrâf ü kibâr
Mâlik-i mülk-i kerem Hâzret-i Pîrî Paşa (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 47). [ma‘den-i fazl,]

ma‘den-i iksir-i himmet: Gayret iksirinin kaynağı.
Degül ey **ma‘den-i iksir-i himmet** kaṭre yanüñde
Bu fânî zûlmetüñ âb-ı ḥayât olursa ‘ummânî (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 57). [ma‘den-i iksir-i himmet,]

ma‘den-i kerem: Cömertlik madeni.
Ey **ma‘den-i kerem** sañadur intizâr-ı luṭf
Gicesi ḳadr ü gündüzi bayrâm olur anüñ (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 19). [ma‘den-i kerem,]

ma‘düm ol-: Yok olmak.
İsm ile mevcûd olup cism ile **ma‘düm olanuñ**
Birisi ‘anḳâ birisi kimyâ biri vefâ (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 7). [ma‘düm olanuñ, -a, -nuñ-an, -uñ]

mağrib: Güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön.
Şanuram ḳopdı ḳıyâmet toğdı **mağribden** güneş
Gün yüzüñ ey meh seḫer çün ebr-i müşğinden çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 3). [mağribden, -den]

mağz-ı ‘âlem: Dünyanın özü.
Ser-â-ser **mağz-ı ‘âlem** ol hevâyile mu‘aṭṭerdür
Hevâ müşğın deminden yir yüzin gülzâr-i Çin itdi (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 11). [mağz-ı ‘âlem,]

mâh: Ay gibi güzel, sevgili.
Çin ü Mâçini açup gün gibi tiğ-i ḥüsn ile
Rûm ü Şâmı feth iden gün yüzli **mâhümdür** benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 118, Mısra 8). [mâhümdür, -um, -dur]

Bu kemâl-i ḥüsnî kim virmişdür Allâhüm saña
Virmemişdür kimseye illâ ki ey **mâhüm** saña (Şem‘î Divanı, Gazel 3, Mısra 2). [mâhüm, -u, -m]

Bir zerre mihruñ añlamadı ‘aḳl-ı ḥurde-bîn
Mâhiyyetüñi bilmedi ey **mâh** mümkinât (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 12). [mâh,]

Didüm ki var mıdur saña ey **mâh** dest-res
Didi ki ‘âfitâbe el irmek igen ba‘id (Şem‘î Divanı, Gazel 35, Mısra 7). [mâh,]

Ol **mâh** gün gibi olsa ḥüsn ile ber-kemâl
Şem‘î cemâli gibi ola ‘ömri ber-mezîd (Şem‘î Divanı, Gazel 35, Mısra 9). [mâh,]

Öykünürmişsin diyü ol **mâha** şem‘üñ dem-be-dem
Üşdiler pervâneler başına odlar yaḳdılar (Şem‘î Divanı, Gazel 48, Mısra 3). [mâha, -a]

Şem‘iyâ âhüñ senüñ ol **mâhe** te’sîr eylemez
Gerçi kim süz-ı derünüñden göge âteş çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 9). [mâhe, -e]

Barışmadısa yıldızı o **māhūñ** ey göñül
Bahtūñden itme töhmeti eflākden götür (*Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 7*). [*māhūñ, -üñ*]

māh: Ay.

Ne hoş cādūdur ol zülf-i mu'anber
İdinmiş **māhı** bālın mihri pister (*Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 2*). [*māhı, -ı*]

Yañılup gaflet ile gün yüzine **māh** didük
Yār yanında bu gün yirlere düşdi yüzümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 5*). [*māh,]*

Ayağūñ toprağına dil nice irsün ey melek
Āfitābe el irişmez **māha** olmaz dest-res (*Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 8*). [*māha, -a*]

Bedr olup **māh** olıma ol ruh-ı zībāye bedel
Nice kevkebdür olan māh-i şeb-ārāye bedel (*Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 1*). [*māh,]*

Görmek isterseñ eger **māhı** Süreyyāya qarın
Yār dülbendini gör aķ qaranfüller ile (*Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 5*). [*māhı, -ı*]

Gün yüzünde beñlerūñ devr-i kamerdür şanasın
Kevkeb-i izzet se'ādet **māhına** oldı qarın (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 52*). [*māhına, -ı, -n, -a*]

māh ile mihr: Ay ile güneş.

Görinen **māh ile mihr** añlama cevri yāre
Şabr idüp bencileyin başdı felek bağına taş (*Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 11*). [*māh ile mihr,]*

maḥabbet: Aşk, sevda, sevgi.

Cehd idüp elden düşürmezsin **maḥabbet** nerdini
Oynadūñ cān naķdini 'āşıklerūñ nerrādısın (*Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 9*). [*maḥabbet,]*

Cām elinde Cem gibi geçmiş **maḥabbet** tahtına
'Ālemūñ sultānidur her bir gedāsı Bursanūñ (*Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 7*). [*maḥabbet,]*

'Ārif ol elden koma Şem'î **maḥabbet** cāmını
Nār-ı düzeḥden ne ğam 'ışķ āteşi mu'tādısın (*Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 11*). [*maḥabbet,]*

Maḥabbet sebzearında mey-i gül-reng içen şāfi
Geçer bu naķşı çok devr-i zemāne gül gibi alı (*Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 3*). [*maḥabbet,]*

maḥabbet cāmı: Aşk şarabı.

Ele cehd ile götür Şem'î **maḥabbet cāmın**
Bu qurı tāt ile zühd ü riyālar niçe bir (*Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 13*). [*maḥabbet cāmın, -n*]

İçegör bezm-i miñnetde **maḥabbet cāmını** Şem'î
Ḥasūdūñ bağı kıan olsun 'adū içsün ciger kıanın (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 13*). [*maḥabbet cāmını, -ı, -n, -ı*]

Birbiriyle merḥabādan elleri degmez göñül
Sen bu gün umma güzellerden **maḥabbet cāmını** (*Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 4*). [*maḥabbet cāmını, -n, -ı*]

maḥabbet ehli: Aşk ehli, aşıklar.

Ne vardur mey gibi Şem'î **maḥabbet ehline** hem-dem

Ne olur 'āşık-ı dil-ḥastenün ney gibi hem-rāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 13). [maḥabbet ehline, -n, -e]

maḥabbet meclisi: Aşk meclisi. II Dost meclisi.

Bugün Şem'î **maḥabbet meclisinde**

Yağarsın sūz-ı Ḥusrevden çerāğ (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 11). [maḥabbet meclisinde, -n, -de]

Maḥabbet meclisinde mest olanlar

Bir el öndin götürmişler ayağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 7). [maḥabbet meclisinde, -n, -de]

maḥabbet şem'î: Aşk mumu. II Aşık.

Kaldı ayakda şafā kandili yandurmağ gerek

Bu **maḥabbet şem'ini** başdan uyandırmağ gerek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 22). [maḥabbet şem'ini, -n, -i]

maḥalle-i cānān: Sevgilinin mahallesi.

Her dem işüm **maḥalle-i cānāne** gitmedür

Kūy-i cināne ilte gibi bu 'amel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 3). [maḥalle-i cānāne, -e]

mā-ḥaṣal: Hâsıl olan şey, netice.

Mā-ḥaṣal dünyā ṭuralı gelmemişdür 'āleme

Ni'meti vü 'izzeti vü zīneti vü şöhreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 41). [mā-ḥaṣal,]

maḥbūb: Sevilen kimse, sevgili.

Sīm-i eşküm Şem'iyā ḥarc eylemezdim şu gibi

Mey içüp **maḥbūb** sevmek olmasa kārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 14). [maḥbūb,]

Meyi **maḥbūb** ile iç diyü zinhār

Dem-ā-dem şāh-i 'ışk eyler yaşağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 9). [maḥbūb,]

māh-cebīn: Ay alınlı, temiz, alnı açık. II Sevgili.

N'idügin añlayasın Şem'inün ey **māh-cebīn**

Zühreyi indüricek bezmüne efgānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 13). [māh-cebīn,]

māh-çihre: Ay yüzlü, güzel yüzlü.

Ey **māh-çihre** her gice ḳandil-i āsümān

Şem'î ruḥūnden itdügi āhından uyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 11). [māh-çihre,]

maḥfil-i gülşen: Gül bahçesi meclisi.

Zebūr-ı gül açıldı **maḥfil-i gülşende** her bülbul

Süleymān devridür güyā ider Dāvūdī elḥānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 5). [maḥfil-i gülşende, -de]

maḥfil-i ʿışk: Aşk meclisi.

Kaşı mihrābına ʿuşşāk sücūd itmek için

Maḥfil-i ʿışka çıkup yine şalā eyleyelüm (Şemʿî Divanı, Gazel 117, Mısra 6). [maḥfil-i ʿışka, -a]

māh-i āsümān: Gökyüzündeki ay.

Çerhe girmişdür döner gün gibi **māh-i āsümān**

Devr içinde bir meh-i bî-mihr ser-gerdānıdır (Şemʿî Divanı, Gazel 43, Mısra 3). [māh-i āsümān,]

māh-i bedr: Dolunay.

Bilürsin āfitābüñ var zevālî

Bilürsin **māh-i bedrūñ** var hilālî (Şemʿî Divanı, Mesnevi 1, Mısra 92). [māh-i bedrūñ, -üñ]

māh-i bürc-i saltānet: Saltanat burcunun ayı.

Māh-i bürc-i saltānet ḥurşîd-i evc-i maʿdelet

Ḥazret-i Sultān Süleymān server-i rüy-i zemīn (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 61). [māh-i bürc-i saltānet,]

māh-i cihān-ārā: I. Cihanı süsleyen ay. II. Sevgili.

Şemʿiyem mihrūñle ey **māh-i cihān-ārā** senüñ

Yanduran āfākî sūz-ı şubḥgāhümdür benüm (Şemʿî Divanı, Gazel 118, Mısra 13). [māh-i cihān-ārā,]

Yılduzı barışdı ol **māh-i cihān-ārāyile**

Bağrına başdı kinār idüp ʿarūs-ı devleti (Şemʿî Divanı, Kaside 6, Mısra 7). [māh-i cihān-ārāyile, -y, -ile]

māh-i evc-i saltānet: Saltanat makamının ayı.

Māh-i evc-i saltānet keff-i güher-pāşüñdurur

Dest-i dūr-pāşüñ olursa yaraşur mihr-āteşin (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 95). [māh-i evc-i saltānet,]

māh-i hilāl-ebrū: Hilal kaşlı ay gibi güzel sevgilinin yüzü.

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme

Cān gögidür yiri sen **māh-i hilāl-ebrūñ** (Şemʿî Divanı, Gazel 100, Mısra 10). [māh-i hilāl-ebrūñ, -nūñ]

māh-i kenʿān: Kenan şehrinin ayı. II Hz. Yusuf.

Yılduzı yokdur felekde mihrūñ ey Yūsuf-cemāl

Ḥüsni içinde idimezsın **māh-i Kenʿān** ile baḥş (Şemʿî Divanı, Gazel 20, Mısra 4). [māh-i kenʿān,]

Āfitāb olmaz muḳābil saña ey Yūsuf-cemāl

İdimez her bir sitāre **māh-i Kenʿān** ile baḥş (Şemʿî Divanı, Gazel 21, Mısra 8). [māh-i kenʿān,]

māh-i kenʿān-ı melāḥet: Güzellik Ken'an'ının ayı.

Māh-i Kenʿān-ı melāḥetsin yüzün mirʿāt-i Çin

Gün yüzün ʿarz it muşavver nūr kıl mirʿāt için (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 41). [māh-i kenʿān-ı melāḥetsin, -sin]

māh-i melāhet: Güzelliğin ayı. (Sevgilinin ay gibi parlak yüzü).

Baş or gelir ayağına gün gibi kelleler

Bezmünde nice **māh-i melāhet** şeker taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 6). [māh-i melāhet,]

māh-i nev: Yeni ay, hilāl.

Neden inceldi **māh-i nev** ne için böyle lāğerdür

Cemālî 'ıydgāhında bezenmiş şāhid-i 'ıydūñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [māh-i nev,]

Şem'iyā nūn ü kalem hākkıçün olmaz hergiz

Māh-i nev luţf ile ol ğurre-i ğarrāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 14). [māh-i nev,]

Görmedi gün yüzini bir nāzer ol dildārūñ

Māh-i nev anūñ için egnine geydi are şāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 4). [māh-i nev,]

māh-i se'adet: Mutluluk ayı.

Kevkebüm **māh-i se'adetle** bulurdı iktirān

Ey meh-i hūrşid-ţal'et saña olaydum arīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 39). [māh-i se'adetle, -le]

māh-i şeb-ārā: Geceyi süsleyen ay.

Bedr olup māh olıma ol ruh-ı zibāye bedel

Nice kevkebdür olan **māh-i şeb-ārāye** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 2). [māh-i şeb-ārāye, -ye]

māh-i sipihr-i saltanet: Saltanat göğünün ayı.

Üstüne gevher şaçar **māh-i sipihr-i saltanet**

Hāk-i pāyüne se'adet mihri zer-efşān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 3). [māh-i sipihr-i saltanet, -i]

māh-i tābān: Yüzü ay gibi parlayan, ay gibi parlak yüzlü.

Āfitābüm gün gibi rūşen delilūñ var iken

Hüsn içinde kim ider sen **māh-i tābān** ile baħş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 4). [māh-i tābān,]

Gün gibi dönsün adeh ol **māh-i tābān** devridür

Cām-ı Cem şun sākiyā Sulţān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 3). [māh-i tābān,]

Müzeyyen altun üsküflü sipāhī beg yigitlerle

Gelür yılduzlariyle şan cihānūñ **māh-i tābānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 8). [māh-i tābānı, -ı]

Güneş bir altun üsküflü uluñdur āsitānünde

Gulām-ı zer-külāhūñ bende itmiş **māh-i tābānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 38). [māh-i tābānı, -ı]

māh-i zer-kemer: Altın kemerli ay.

'Uţārid mihr-i simīn-hāme **māh-i zer-kemer** Cevzā

Düşürmiş 'aksini mir'āt-i çerhe şāh divānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 25). [māh-i zer-kemer,]

māhiyyet: Bir şeyin ne olduğunu belirleyen asıl unsur, nitelik.

Rüze vü kadr ü berātün bilmişüz **māhiyyetin**

Bir hilāl-ebrüyle ‘ıyd-i vişāle merḥabā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 3). [māhiyyetin, -i, -n]

Hercâyilikde gün gibi hiç yokdur eksügün

Māhiyyetün bilindi senün ey kamer temām (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 4). [māhiyyetün, -ün]

İder her zerrenün **māhiyyetini** gün gibi rüşen

Ṭulū‘ itdükce zihni āfitābı bürc-i fikretten (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 33). [māhiyyetini, -i, -n, -i]

māh-likā: Ay yüzlü, ay kadar parlak yüzlü güzel.

Niçe bir al geyüp **māh-likālar** niçe bir

Niçe bir gün gibi dünyayı yakalar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 1). [māh-likālar, -lar]

maḥmūd: Gazneli Mahmud.

Boynı baḡlu kul ider sultānleri āzād iken

‘Işk işin fehmi eyleñüz **Maḥmūd** ile Ayāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 4). [maḥmūd,]

māh-pāre: Ay gibi parlak ve güzel yüzlü sevgili.

Bu şerḥa şerḥa sinem göynüklerümle pürdür

Dāḡ-ı cefāye hergiz ey **māh-pāre** yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 6). [māh-pāre,]

Ey **māh-pāre** zülf ü ruḥün olmasa eger

Bakmazdı kimse dünyenün aḡ ü ḳaresine (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 3). [māh-pāre,]

māh-peyker: Yüzü ay gibi parlak ve güzel olan, ay yüzlü.

Bu gün ‘ālemde dilberler severler hem sevilürler

Güzeller **māh-peykerler** severler hem sevilürler (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 2). [māh-peykerler, -ler]

maḥrem: Bir kimsenin sırlarını bilecek derecede yakını ve samîmî dostu olan kimse, sırdaş.

Ṭapūñdür şāhid-i maḳşūde her dem

Riyāsüz hem-dem ü hem-rāz ü **maḥrem** (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 10). [maḥrem,]

maḥrem it-: Gizlemek, saklamak.

Beni maḥrūm idüp **itdün** raḳibi kendüne **maḥrem**

Dirīgā āsitānünde bir itce i’tibārüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 7). [maḥrem itdün, -dün, -n]

māh-rū: Ay yüzlü, yüzü ay gibi parlayan güzel.

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānedür

Ḥüsn ile devr-i ḳamerde bir cihān fettānidur (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 7). [māh-rüler, -ler]

Yüzüme bakmadılar yaşüme raḥim itmediler

Māh-rüler aresinde yoḡ imiş yılduzumuz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 6). [māh-rüler, -ler]

Nice farḳ eyleyelüm biz giceden gündüzümüz

Māh-rüler aresinde yoḡ imiş yılduzumuz (Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 2). [māh-rüler, -ler]

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānesin
Şimdi şehriñ āfet-i devrānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 5). [māh-rüler, -ler]

Ey kamer-ṭal'et kemāl-i ḥüsn ile mümtāz olup
Māh-rüler aresinde gün gibi olduñ 'ıyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 4). [māh-rüler, -ler]

Māh-rüler bize cevri itmege nāz eyleyeler
İdeler ğayrilerle mihr ü vefālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 3). [māh-rüler, -ler]

maḥrūm id-: Birinin istediği şeyi vermemek veya istediğini elde etmesine engel olmak, yoksun bırakmak.
Beni **maḥrūm idüp** itdün raķibi kendüñe maḥrem
Diriğā āsitānūñde bir itce iṭibārūm yoķ (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 7). [maḥrūm idüp, -üp]

maḥrūm kıl-: Yoksun bırakmak, mahrum etmek.
Lebüñ çün baldurur göñlüñ gerek mūm
Bizi şekker lebüñden **kılma maḥrūm** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 50). [maḥrūm kılma, -ma]

maḥrūm ol-: Bir şeyden nasibini alamamak, istediğini elde edememek.
N'içün **maḥrūm olam** ben ḥod sözüñ vaşfüñde şekkerdür
Bilürler ḥālūñi şāḥib-keremler nükte-dānlerdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 79). [maḥrūm olam, -am]

Şafā vü zevķ ile irdük sürür-ı 'ıyd-i cān-baḥşe
Bi-ḥamdillāh ki **maḥrūm olmaduk** bu 'ızz ü devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 6). [maḥrūm olmaduk, -ma, -du, -k]

māh-tāb: Ay ışığı, dolunay. II Sevgilinin yüzü.
Dün gice bezmimüz yine pür-āfitāb idi
Her cām 'aks-i ḥüsn ile bir **māh-tāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 2). [māh-tāb,]

Her çörek bir āfitāb ü her börek bir **māh-tāb**
Dāne-i ḥabb-ı nebāt oldı nücümün zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 33). [māh-tāb,]

maḥv id-: Ortadan kaldırmak, yok etmek.
Āteş-i şevķuñ ile Şem'î-yi āşüfte gibi
Göricek gün yüzüñi **maḥv iderüz** kendüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 10). [maḥv iderüz, -er, -üz]

Āteş-i şevķuñ ile Şem'î-yi āşüfte-şıfat
Göricek gün yüzüñi **maḥv iderüz** kendüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 14). [maḥv iderüz, -er, -üz]

İrdi zulmün zulmetin **maḥv itdi** nūr-ı ma'ḍelet
Pertev-i raḥmet irişdi zālike'l-fevzü'l-mübīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 75). [maḥv itdi, -di]

Zulmetin mehler areden ref' idüp **maḥv itmege**
Ey göñül çekseñ demidür gün gibi tiğ-i zebān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 13). [maḥv itmege, -meg, -e]

maḥv ol-: Yok olmak, ortadan kalkmak, perişan olmak.

Maḥv oldu Şem'î gün yüzine karşı ol mehûn
Geçdi özinden âteş-i şevk u şafâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 9). [maḥv oldu, -dı]

Âh kim **maḥv oldu** yaşumden vücüdüm ser-be-ser
Yâ ilâhî olmasun hiç kimseler benden beter (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 5). [maḥv oldu, -dı]

Heves-i la'î-i revân-baḥşûn ile âb-ı ḥayât
Maḥv olup geçdi özinden nitekim âb-ı zülâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 70). [maḥv olup, -up]

maḥz-ı günâh: Günahın ta kendisi.

Cür'añı şunmak rakîb-i kâfire **maḥz-ı günâh**
Göz ucuyla merḥabâ âğyâr ile 'ayn-ı vebâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 7). [maḥz-ı günâh,]

mâ'-i ma'in: Saf, akar su. II Cennetteki ilahi akarsuyun adı.

Ez gül-i bâğ-ı cemâleş dâğ-ber-cân behişt
Şerbet-i la'î-i lebeş râ teşne-dil **mâ'-i ma'in** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 32). [mâ'-i ma'in,]

maḳâl: Söz, kelam.

Çoklar pür itdi medreseyi kıl-ü-ḳâl ile
Hayretde ḳaldı bilmedi 'ışkuñ **maḳâlini** (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 8). [maḳâlini, -i, -n, -i]

Şem'î cemâli vaşfını görince ol nigâr
Taḥsînler itdi didi ne rüşen **maḳâli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 14). [maḳâli, -i]

maḳâm: Mekan, yer, derece, konum.

Yâ Reb **maḳâmı** ravze-i ḥuld-i berîn ola
Toylaya ḥ'ân-ı luṭfiyle anı Kirdigâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 41). [maḳâmı, -ı]

maḳâm ol-: Mekan olmak.

Maḳâm olmadı genc-i 'ışka Şem'î
Bu göñlüm şehri vîrân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 9). [maḳâm olmadı, -ma, -dı]

maḳsem: Taksim yeri, bir şeyin kollara, kısımlara ayrıldığı yer.

Ezel ḳassâmı itmiş böyle ḳismet
Ki ola dest-i luṭfûñ ḥalka **maḳsem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 24). [maḳsem,]

maḳşûd: Amaç, istek, gaye.

Nitekim şâhid-i devlet meh-i ferḥunde-aḥterdür
İki 'âlemdə **maḳşûdûñ** murâdûñ Ḥaḳ edâ itsün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 84). [maḳşûdûñ, -üñ]

Dü'â kıl Şem'iyâ **maḳşûd** oldur
İde Ḥaḳ 'izz ü devletle mükerrrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 51). [maḳşûd,]

Kerem ehline **maḳṣūdı** dü ‘ālemde müyesserdür
Ümîdüm vardurur şāhā Süleymān-ı zemānden kim (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 41). [maḳṣūdı, -ı]

Geh cevır ü gehî nâz ü gehî şîvelerüñden
Maḳṣūdüñ eger cân ise cânâ ne tekellüf (Şem’î Divanı, Gazel 96, Mısra 4). [maḳṣūdüñ, -üñ]

maḳṣūd eyle-: Maksat edinmek, amaçlamak.

Ey şanem sen kaçşeri mihrâbı **maḳṣūd eyledi**
Âdemi ol kim melâyik içre mescüd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 1). [maḳṣūd eyledi, -di]

maḳṣūd-ı ‘ālem: Alemin (yaratılmasının) maksadı.

Ḳudümünle eyâ **maḳṣūd-ı ‘ālem**
Gönüller güldi cânler oldu hürrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 1). [maḳṣūd-ı ‘ālem,]

māl: Varlık, servet.

Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maḥabbetden
Gözine zerrece gelmez dü ‘ālem mülkinüñ **mālî** (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [mālî, -ı]

Yıkıldılar ḳal‘alerin ḥāke berāber idüben
Od urup milketine **mālîn** iderler yağmā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 30). [mālîn, -i, -n]

Gözine ḥabbece gelmez cihānün mülki vü **mālî**
Degül bir ḳaṭre yanında eger ḥarc itse ‘ummānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 89). [mālî, -i]

māl issini söyledür: Mal sahibini söyletir.

Ḳāmet ü zülf ü dehānün beni ḥāmūş eyler
Söyledür gerçi dimişler şanemā **issini māl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 78). [māl issini söyledür,]

māl-ā-māl: Ağzına kadar dolu, dopdolu.

Tiğ ile geldi güneş açdı çemen milketini
Leşker-i ‘ıyş ü ṭareb oldu cihān **māl-ā-māl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 20). [māl-ā-māl,]

māl-i bî-ḳıyās: Ölçüsüz, emsalsiz servet.

Bāzār-i ḡamde geçmeye bir fûls-i aḥmere
Ol **māl-i bî-ḳıyās** ile bu genc-i bî-şümār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 16). [māl-i bî-ḳıyās,]

mālîk-i melek-simā: Melek yüzlü (sevgiliye) sahip olmak.

Devlet anün ki **mālîk-i melek-simā** ola
‘İzzet anün ki oldu musahḥer diyār-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 13). [mālîk-i melek-simā,]

mālîk-i mülk-i kerem: Kerem mülkünün sahibi.

Ma‘den-i faẓl ü hüner server-i eṣrāf ü kibār
Mālîk-i mülk-i kerem Ḥazret-i Pîrî Paşa (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 48). [mālîk-i mülk-i kerem,]

mālik-i mülk-i seḥā: Cömertlik ülkesinin padişahı.

Mālik-i mülk-i seḥā mîr-i sūḥan Ca'fer Beg

Buldu revnaḡ-ı şereḡ zātıyile faẓl ü kemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 43). [mālik-i mülk-i seḥā,]

ma'mūr eyle-: İmar etmek, bayındır hale getirmek. II Gönül almak.

Ey mürüvvet mülkini luṭfiyle **ma'mūr eyleyen**

Ḥaḡ Te'ālā eylesün iki cihānde ber-murād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 1). [ma'mūr eyleyen, -y, -en]

ma'nā genci: Mana hazinesi.

Himmetünde Şem'î kim fetḡ itdi **ma'nā gencini**

Açmadı kimse Süleymān olalı böyle def'in (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 115). [ma'nā gencini, -n, -i]

mānend-i enār: Nar misali.

La'l-i sîr-âb ile pürdür eli **mānend-i enār**

Nice teşbîḡ ideyin keff-i güher-pāşüñe kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 51). [mānend-i enār,]

mānend-i fānūs-ı ḡayāl: Hayal fanusu gibi.

Şevḡ ile döndi felek **mānend-i fānūs-ı ḡayāl**

Eyledi pervāne māḡı şem'inün germiyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 51). [mānend-i fānūs-ı ḡayāl,]

mānend-i ḡabāb: Su üzerinde peydâ olan hava kabarcığı gibi.

‘Âşıkun kân yutduḡın gördi şürāḡı acıyup

Sāḡerün baḡrında başlar çıḡdı **mānend-i ḡabāb** (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 12). [mānend-i ḡabāb,]

Baḡr-i ḡün üzre yüzer başları **mānend-i ḡabāb**

N'eyledi anlere gör bād-ı ḡurur ile hevā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 53). [mānend-i ḡabāb,]

mānend-i ḡafes: Kafese benzer.

Zaḡm-i tîr ile olup tenleri **mānend-i ḡafes**

Dilleri ḡāne-i zenbüre dönüpdür ḡüyā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 51). [mānend-i ḡafes,]

mānend-i siper: Kalkana benzer.

Yüregi olan açar göḡsini **mānend-i siper**

Her kimün cevheri var tiḡ gibi buldı şafā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 43). [mānend-i siper,]

ma'nî: Özünde, gerçekte.

Cümle-i maḡşüd bir **ma'nîde** ammā şüretā

Ġālībā ḡāl ü ḡaṡ-ı zülfüñden oldı iḡtilāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 7). [ma'nîde, -de]

ma'nî: Anlam. II Hayal, fikir.

Mācerā-yi ḡam bilindi giryesinden ‘âşıkun

Şāḡid ol **ma'nîye** sîmāsındaki gevher yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 8). [ma'nîye, -y, -e]

İdüp luṭf âyetin **ma'nide** tefsîr

Sözi ḥatm eyledüm vallâhü a'lem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 43). [ma'nide, -de]

māni' ol-: Engel olmak, engellemek, önlemek.

Māni' olursa gün yüzine Şem'iyā rakīb

Ölsün belā vü derd ile varmasın ayine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 11). [māni' olursa, -ur, -sa]

ma'nî yüzü: Mana yüzü.

Şüretde gerçi nazımdurur sözleri velî

Ma'nî yüzinde Şem'î ṭapūne güher ṭaşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 12). [ma'nî yüzinde, -n, -de]

manşūr: Hallac-ı Mansur: Allah'ta eriyip yok olmak anlamında söylediği "Ene'l-Hak", yani "Ben Allah'ım." sözünün yanlış anlaşılması sebebiyle 922'de asılarak öldürülen mutasavvıftır.

Genc-i 'ışkuñ sırrını açmazdı kimse cān virüp

Yirde ḳalurdı eger **Manşūr** ber-dār olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 8). [manşūr,]

manşūr-vār: Hallac-ı Mansur gibi.

Dār idüp yakmak dilerler Şem'iyi **Manşūr-vār**

Dil-rübâlar boynına zünnâr-ı zülfin ṭaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 9). [manşūr-vār,]

manṭıku't-ṭayr: I. Feridüddin Attar'ın ünlü mesnevisi II. Kuş dili.

Manṭıku't-ṭayrūñ rûmûzın söylemiş Mecnûn ile

Mürğ-ı zîrekdür ider güyâ Süleymân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 11). [manṭıku't-ṭayrūñ, -üñ]

manzer: Görünen yer, görünüş.

Dil tenümde seyr ider her yâreden dîdârūñi

Mü'mine ḳabrinde cennet revzeni **manzer** yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [manzer,]

maşrık: Güneşin doğduğu yer, doğu.

İderken kevkeb-i vaşfûñle ḳadri âsümânüñ zeyn

Ṭoğar dil **maşrıkından** gün gibi bu maṭla'-ı bânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 60). [maşrıkından, -ı, -n, -dan]

ma'sûk: Aşkla sevilen, âşık olunan kimse.

‘Âşık odur ki eyleye bir nâze biñ niyâz

Ma'sûk odur ki eyleye biñ cevfe bir vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 6). [ma'sûk,]

Meyi **ma'sûk** ile nûş eylemeyen dünyâde

Zâhidâ cennete girmez dir imiş pîr-i muğân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 11). [ma'sûk,]

mât eyle-: Satrançta rakîbi yenmek.

Naṭ'-ı cemâl üzre sürüp ḥâl beydaḳın

Mât eyledi cihânı açup şâh-vâr ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 6). [mât eyledi, -di]

maṭlaʿ: Doğuş yeri.

Nice inşā ideyin vaşfuñı kim lāyık ola

Dir iken mihrüñ ile ʔoğdı bu **maṭlaʿ** fi'l-ḥāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 64). [maṭlaʿ,]

maṭlaʿ-ı bānî: Gönül kuran güneş ve şair yıldızların doğması.

İderken kevkeb-i vaşfüñle ʔadri āsümāñ zeyn

ʔoğar dil maşrıķından gün gibi bu **maṭlaʿ-ı bānî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 60). [maṭlaʿ-ı bānî,]

maṭlaʿ-ı ğarrā: Gösterişli, parlak giriş beyti.

Şubḥ-dem ol ğonce-leb açmağā ğöñlin gül gibi

Gün gibi ʔoğdı seḥer bu **maṭlaʿ-ı ğarrā** hemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 32). [maṭlaʿ-ı ğarrā,]

maṭlaʿ-ı ḥurşid-i enver: En nurlu güneşin doğduğu yer.

Perî vü ins ü cin mihr-i cemāline musahḥerdür

Serāyî āsitāñı **maṭlaʿ-ı ḥurşid-i enverdür** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 26). [maṭlaʿ-ı ḥurşid-i enverdür, -dür]

maṭlaʿ-ı nūr-ı şafā: Parlaklık ışığının doğduğu yer.

Gün ʔoğar başına rindüñ ğuşe-i meyhānede

Cām ḥurşid ü şürāḥî **maṭlaʿ-ı nūr-ı şafā** (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 4). [maṭlaʿ-ı nūr-ı şafā,]

maṭlaʿ-ı şubḥ-ı kerem: Cömertlik sabahının doğuş yeri.

Maṭlaʿ-ı şubḥ-ı kerem mihr-i şafā-baḥşüñdür

Kim ider şubḥ-ı şafā gibi cihāñı pür-ḥāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 57). [maṭlaʿ-ı şubḥ-ı kerem,]

maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafā: Huzur sabahının doğuş yeri.

Żulmet-i ḥār cefāsın götürüp ğülşenden

Maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafā oldı ğül-i ferruḥ-fāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 4). [maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafā,]

Cām-ı mihrüñ şāhidi ḳurbüñ ḥicābın def idüp

Maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafāden doğdı ḥurşid-i yaķın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 114). [maṭlaʿ-ı şubḥ-ı şafāden, -den]

māye-i 'ıyş ü ʔareb: Çalıp söyleyerek eğlenme, yiyip içme yaratılışlı.

Māye-i 'ıyş ü ʔareb çokdurur ammā Şem'î

Bulmadı bir ğöñül eglencesin eş'ār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 13). [māye-i 'ıyş ü ʔareb,]

māyil: Meyledici, meyleden.

Semend-i çerḥ gerdine irişmezdi muḳarrerdür

Anüñçün ehl-i diller luṭfüñe cāñ ile **māyildür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 36). [māyildür, -dür]

māyil ol-: Gönlinü kaptırmak.

Dilber odur ki **māyil ola** mübtelāsına

‘Aşık odur ki şabr ide cevır ü cefāsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 1). [māyil ola, -a]

māyil ol-: Meyilli olmak.

Ayağın tozına ser-keşlik itme

Olur çün hâke **māyil** gül budâğı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 6). [māyil olur, -ur]

mazher: Bir şeyin görünür duruma geldiği, görüldüğü, açığa çıktığı, zâhir olduğu yer veya kimse. II Ulaşan, erişen, nâil olan.

Se'âdet ol kişinin kim senün lutfüne **mazherdür**

Behâr-ı 'ıyd-i lutfün 'âlemi bâğ-ı behişt itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 61). [mazherdür, -dür]

mazher-i lutf-ı hak: Allah'ın lutfuna erişmek.

Mazher-i lutf-ı Hak 'Ali Dedenün

Rûh-ı pâki idicegez rişlet (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 1). [mazher-i lutf-ı hak,]

mazher-i nûr-ı hudâ: Allah'ın ilahi tecellisinin ortaya çıktığı yer.

Ey cemâlün âfitâbı **mazher-i nûr-ı Hudâ**

Oldı nâzil gün yüzün vaşında gökden ve'd-çuḥâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 1). [mazher-i nûr-ı hudâ,]

Ḳanı Vefâ ki **mazher-i nûr-ı Hudâyidi**

Olmışdı mihri gün gibi 'âlemde âşikâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 21). [mazher-i nûr-ı hudâyidi, -y, -i, -di]

me'al: Anlam, kavram, mânâ.

Şanemâ kâmet ü zulf ü dehenün oldı **me'al**

Râ ḳaşûn fikri elif kâmetümi eyledi dâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 65). [me'al,]

mecâl vir-: İmkân, fırsat vermek.

Ḡonce dem-besteyiken açdı nesim-i şeheri

Bülbül-i haste-dile **virneg** için nuḳḳa **mecâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 6). [mecâl virneg, -meg]

meclis: Sohbet etmek ve eğlenmek amacıyla bir araya gelmiş dost ve arkadaş topluluğu.

Gönüller **meclisi** şem'-i hilâl ile münevverdür

Şafâ ḥurşidi doğdı yine şubḥ-ı 'ıyd-i 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 5). [meclisi, -i]

Behâr olur açılır her kişinin gül gibi gönlü

Yaḳar cân içre her **meclis** çerâğı bezm-i cennetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 44). [meclis,]

Felek gibi bisât-ı büstân şahın-ı pür-aḥterdür

Cihânde **meclisün** nergesle gül çeşm ü çerâğıdır (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 12). [meclisün, -ün]

Mîve-i cennet gibi cânê ḡidâ-yi rûḥdur

Büse-i la'lün ider **meclisde** yârân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 6). [meclisde, -de]

Baş ḳomayınca ayağa devr-i zemânede

Şem' ü şürâḥi olmadı **meclisde** ser-firâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 16). [meclisde, -de]

Sâḳiyâ **meclisde** her dem büse-i la'lün için

Cân virüp cân almadur 'âşiklar itdügi nizâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 3). [meclisde, -de]

meclis ehli: Mecliste bulunanlar.

Sâkiyâ devründe baş kaldurmaz oldu h'âbden

Meclis ehline ayak götür biraz peymâne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 8). [meclis ehline, -n, -e]

meclis-i cām-ı maḥabbet: Aşk şarabı kadehinin meclisi.

Şular kim mest olupdur **meclis-i cām-ı maḥabbetden**

Gözine zerrece gelmez dü 'âlem mülkinün mâli (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 5). [meclis-i cām-ı maḥabbetden, -den]

meclis-i cem: Cem meclisi.

Olup begler vefâ cāmiyle mesrūr

Şafâ buldı demüñle **meclis-i Cem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 4). [meclis-i cem,]

N'ola ey sâkî-i bezm-i 'adâlet **meclis-i Cemde**

Bizi mest eyleseñ bir cür'ayile cām-ı himmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 51). [meclis-i cemde, -de]

meclis-i ehl-i şafâ: Temiz kalplilerin meclisi.

N'ola baş egmese çerḥüñ dürc-i gevher-bārına

Meclis-i ehl-i şafāya la'l ile mercân aḥar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 6). [meclis-i ehl-i şafāya, -ya]

meclis-i fazl: Cömertlik meclisi.

Bezm-i luṭfün şem'idür innâ hedeynāhü's-sebîl

Meclis-i fazlün çerâğıdur hüden li'l-mütteḥin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 70). [meclis-i fazlün, -ün]

meclis-i ğam: Gam meclisi.

Kim olur hem-demüm gönüm kim egler **meclis-i ğamde**

Şerâb-ı eşküñüñ âhüm eger olmasa dem-sāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 9). [meclis-i ğamde, -de]

meclis-i ḥüsn: Güzellik meclisi.

Meclis-i ḥüsnündeki ḥāl-i mu'anber 'ışkına

Micmer-i 'ışkuñda Şem'î cānını 'üd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 9). [meclis-i ḥüsnündeki, -ün, -de, -ki]

meclis-i 'ışk: Aşk meclisi.

Dāğ-ı ğamüñle **meclis-i 'ışkuñda** zār zār

Cān ü gönül dönerler elüñden nite ki zār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 1). [meclis-i 'ışkuñda, -uñ, -da]

meclis-i kadr: Değerli meclis.

Meclis-i kadründe şāhā mey şafaḥ cām âfitāb

Himmetün cāmında çerḥ olmış ḥabāb-ı kemterin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 99). [meclis-i kadründe, -ün, -de]

mecmū'a: İçinde şiirler, seçilmiş söz ve yazılar bulunan el yazması kitap.

Ḥüsnüñ **mecmū'asında** kākülün sünbül yiter

Cāmler güldür şurāḥi ğulğuli bülbül yiter (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 7). [mecmū'asında, -sı, -n, -da]

Ol şanem cevri ü cefâ **mecmû'asın** ezber okır
Söyleseñ bilmez geçer mihr ü vefâ destânını (*Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 3*). [*mecmû'asın, -sın*]

mecnûn: Delirmiş, çıldırmış, aşk yüzünden aklı başından gitmiş kimse. II Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı, Kays.
Bu gün dilberlerüñ hayli biri birinedür meyli
Kimi **Mecnûn** kimi Leyli severler hem sevilürler (*Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 6*). [*mecnûn,*]

Şem'iyâ her lâle şan deşt-i belâ **Mecnûnidur**
Âteş-i âhından od olmuş başında âşiyân (*Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 15*). [*mecnûnidur, -ı, -dur*]

H'âbe varmışdur işidüp 'ışkumuñ efsânesin
Şanmañüz kim Leylîñüñ 'ışkıñda **Mecnûn** virdi cân (*Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 6*). [*mecnûn,*]

Halka-i düd-ı siyâhı bu dil-i mañzûñüñ
Âşiyân oldı başında nitekim **Mecnûñüñ** (*Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 2*). [*mecnûñüñ, -üñ*]

Lâle kim virdi nişânın bu dil-i pür-ñünüñ
Dâğlanmış cigeri pâresidür **Mecnûñüñ** (*Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 2*). [*mecnûñüñ, -üñ*]

Halka-i düd-ı siyâhüñdür başüñde âşiyân
Deşt-i ğam **Mecnûnisın** yâ ğod belâ şimşâdıñ (*Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 4*). [*mecnûnisın, -ı, -sın*]

Manıku't-ı tayrûñ rümûzın söylemiş **Mecnûn** ile
Mürğ-ı zirekdür ider güyâ Süleymân ile bañs (*Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 11*). [*mecnûn,*]

Cihâne yol keser Ferhâd-veş küh-ı mañabbetde
Şu kim **Mecnûn** gibi kaç' eyledi 'ışkuñ beyâbânın (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 8*). [*mecnûn,*]

mecnûn ol-: Sevda sebebiyle kendini kaybetmek. II Delirmek, çıldırmak.
Ey perî **mecnûn olurdı** 'ışk ile şeydâ olup
Göñlümüñ divânesin zencîr-i zülfüñ bağlar (*Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 9*). [*mecnûn olurdı, -ur, -dı*]

med: Med işareti. (Med işareti gibi olan kaş).
Şâhid yiter ki levh-i cemâl üzre oldılar
Bu ân-ı hüsne kaddi elif kaşı nümü **med** (*Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 8*). [*med,*]

medâr-ı lutf: Lütfun vesilesi.
Devr eyleyüp cihânı tapüñde qarâr ider
Oldı felekde gün gibi zâtüñ **medâr-ı lutf** (*Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 6*). [*medâr-ı lutf,*]

Eyle tavâf cân ile k'oldur **medâr-ı lutf**
Seccâde-i şer'ate virse şeref n'ola (*Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 29*). [*medâr-ı lutf,*]

meddâh-ı âl-i ahmed: Hz. Muhammed'in ailesi.
Şem'iyem biñ cân ile **meddâh-ı âl-i Ahmedem**
Sen Hasen hüsniñde itsem n'ola Hâssân ile bañs (*Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 13*). [*meddâh-ı âl-i ahmedem,*]

meded: Yardım et, imdat eyle, yetiş, aman, eyvah.

Hasteyem yâr benüm derdüme dermânümdür

Hey **meded** öldüm ayırmañ beni dermânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 4). [meded,]

meded ol-: Yardımcı olmak.

Dil gördi dâl-i zülfiyle ağzı mîmini

Didi ki bundan **olur** olursa baña **meded** (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 4). [meded olur, -ur]

medh: Övgü, övme.

Dost **medhinden** ne şādî zemm-i düşmenden ne ğam

Fâriğ ü âzâdeyem birdür yanümde medh ü zemm (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 1). [medhinden, -i, -n, -den]

Cüdün dıraht-i şâh-ı keremde nişâr-ı luţf

Ĥatm eyle Şem'î **medhini** anün dü'â ile (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 38). [medhini, -i, -n, -i]

Medhinün bāğında tab'üm şöyle cevlan itdi kim

Reşk ider řāvus-ı kıdsî ey melek cevlanına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 11). [medhinün, -i, -nün]

medh eyle-: Övmek.

Nice **medh eyleyeyin** 'aqlın alur her görenün

Gözi cādū şacı sünbül yüzi gül kaş hilâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 5). [medh eyleyeyin, -y, -eyin]

medh id-: Övmek.

Leb-i şekker-şikenün **medh ider** ey serv-i revân

Tab'-ı Şem'î gibi bir tütî-i güyâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 9). [medh ider, -er]

Dünyâ turalı gelmedi mişli güzel diyü

İller içinde Şem'î seni **medh idüp** yürür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 12). [medh idüp, -üp]

medh oku-: Methetmek, övmek.

Bād-ı şabā yilerdi are yirde peyk-vâr

Medh okudukça şahid-i gülzâre 'andelib (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 10). [medh okudukça, -dukça]

medh ü senâ: Övme ve yüceltme.

Sâķi-i devr ola kim bizi ayakden götüre

Baş açup el götürüp **medh ü senâ** eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 10). [medh ü senâ,]

medh ü zemm: Övme ve yerme.

Dost medhinden ne şādî zemm-i düşmenden ne ğam

Fâriğ ü âzâdeyem birdür yanümde **medh ü zemm** (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 2). [medh ü zemm,]

medrese: İslam ülkelerinde, genellikle İslam dini kurallarına uygun bilimlerin okutulduğu yer.

Çoklar pür itdi **medreseyi** kıl-ü-kāl ile
Hayretde kaldı bilmedi 'ışkuñ maķālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 7). [medreseyi, -yi]

mefhar-ı şāh: Padişahın övünç kaynağı.
Bulsa geçerdi yire hayāden bihār-i luţf
Hikmet degül mi **mefhar-ı şāh** ü gedāyiken (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 10). [mefhar-ı şāh,]

meftūh: Açılmış, açık.
Gökde hācet kapusın açmadı miftāh-ı dü'ā
Görmeyince der-i meyhāne-i 'ışkı **meftūh** (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 4). [meftūh,]

meger: "Meğerse, oysa" anlamlarında bağlaç.
Kamer bāzār-i kadrūñde **meger** varise zergerdür
Olupdur āsitān-ı devletūñde zerreler hürşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 45). [meger,]

Her perī-rū varur ayağına teşhīr olup
Götürür başda **meger** mühr-i Süleymān gonca (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 4). [meger,]

Dürer-bār olduğı budur şehābūñ pāk-gevherdür
Dür-i dendān-ı dildāre **meger** öykündüğün bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 18). [meger,]

Yokdurur devrūñde hūnīn-dil **meger** cām-ı şerāb
Kān yudar devrān elinden ehl-i dillerdür hemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 117). [meger,]

meger kim: Meğer ki, oysa ki.
Kimseler yanmaz **meger kim** şem'iden pervāneler
Dem-be-dem hem-demlerinden ney ider ancak enīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 119). [meger kim,]

meges: Sinek.
Tūtī-i ṭab'ümle hem-reng olıma zāğ-ı rakīb
Niçe pervāz eylesün ey meh hūmāyile **meges** (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 8). [meges,]

meges-vār: Sinek gibi.
Düşelden çeşmüme hālūñ **meges-vār**
Perī yüzlüm gözümden uçar uyku (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 9). [meges-vār,]

meh: Ay.
Yūsuf-ı bahtūñ harīdārı şeh-i devrān olup
Müşterī vezn eyleyüp mihr ile **meh** mīzān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [meh,]

Degüldür mihr ile **meh** kāse-i zerrīn ile her dem
Taşınur şarka vü garba simāt-ı kadriñūñ h'ānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 43). [meh,]

Meh gibi meş'ale-i mihrūñ olupdur devvār
Serverā perde-serā-yi harem-i 'izzetden (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 73). [meh,]

meh: Ay gibi güzel, sevgili.

Maḥv oldu Şem'î gün yüzine karşı ol **mehüñ**

Geçdi özinden âteş-i şevk u şafâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 9). [mehüñ, -üñ]

Görelî ey **meh** cemâlün âfitâbın bî-seḥâb

Şu gibi şeydâ olup zencîre düşdi âfitâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 1). [meh,]

Yılduzu yokdur anüñ devrinde gelmez şürete

Âfitâbüñ çerḥi batdı ol **mehüñ** devrânıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 4). [mehüñ, -üñ]

Mukâbil olalı ol 'âfitâbe

Mehüñ gün gibi Şem'î şöhreti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 10). [mehüñ, -üñ]

Şem'iyâ âḥîr seni bu âteş-i hicrân ile

Arelse ol **mehüñ** şubḥ-ı vişâli areler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 16). [mehüñ, -üñ]

Baş egmez ise n'ola cihân âfitâbına

Ey **meh** kimüñ ki sencileyin zülf ü ḥâlî var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 10). [meh,]

meh-cebîn: Açık alınlı, alnı açık, temiz.

Nakş-i eflâk-i maḥabbet mî nümāyed şaḥn-ı bāğ

Eşk-i bülbül çün gülîstân şâhid-i gül **meh-cebîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 12). [meh-cebîn,]

Mihr ü meh bāğ-ı cemâlünde iki gül-destedür

Bāğ-ı kudret armağanıdır saña ey **meh-cebîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 92). [meh-cebîn,]

mehek: Mihenk taşı, ayar taşı.

Ḥâlîş olduk zer gibi seng-i cefâden vaz gel

Çün 'ayarı şâf ola şarrâfe 'ayb olur **mehek** (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [mehek,]

Gönülde çünki **mehekdür** şerâb-ı ḥâlet-i 'ışk

Şekerde lezzet ü neyde fiğân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 3). [mehekdür, -dür]

meh-i bî-mihr ser-gerdân: Başı dönen merhametsiz sevgili.

Çerḥe girmişdür döner gün gibi mâh-i âsümân

Devr içinde bir **meh-i bî-mihr ser-gerdânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 4). [meh-i bî-mihr ser-gerdânıdır, -ı, -dur]

meh-i ferḥunde-aḥter: Uğurlu yıldız gibi aya benzeyen parlak ve güzel yüzlü sevgili.

Nitekim şâhid-i devlet **meh-i ferḥunde-aḥterdür**

İki 'âlemde maḥşûdüñ murâdüñ Hâk edâ itsün (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 83). [meh-i ferḥunde-aḥterdür, -dür]

meh-i ḥurşid-ṭal'et: Güneş (kadar parlak ve güzel) yüzlü ay.

Kevkebüm mâh-i se'âdetle bulurdu iktirân

Ey **meh-i ḥurşid-ṭal'et** saña olaydum ḥarîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 40). [meh-i ḥurşid-ṭal'et,]

meh-i nā-mihribān: *Merhametsiz, zalim ay. II Merhametsiz sevgili.*

Felekden ağlamazdım ey **meh-i nā-mihribān** hergiz

Raķībūn cevri n'eylerdi eger sende vefā olsa (*Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 11*). [*meh-i nā-mihribān,]*

meh-i nev: *Yeni ay, hilāl.*

Ėavs olup tîr ile ķurdu kemānın **meh-i nev**

Gök demür oldu felek geydi zirihler deryā (*Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 7*). [*meh-i nev,]*

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zîrā aşl-ı gevherdür

‘Arūs-ı bîkr-i ma‘nî şüretin ‘arz itmege döndi (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 55*). [*meh-i nev,]*

Meh-i nev gibi ķaddini dütā idüp diler ‘özin

Güneş yüzlüm meh-i tībān bilüp yanüñde noķşānın (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 11*). [*meh-i nev,]*

meh-i tībān: *Yüzü ay gibi parlayan, ay gibi parlak yüzlü.*

Meh-i nev gibi ķaddini dütā idüp diler ‘özin

Güneş yüzlüm **meh-i tībān** bilüp yanüñde noķşānın (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 12*). [*meh-i tībān,]*

Gördüm düşümde dün gice zihnün serāyine

Ėinî řabaķla bir **meh-i tībān** güher şaşur (*Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 2*). [*meh-i tībān,]*

Saňa ey yüzi güneş māh muķābil olıma

Nic'ola şem'-i şebistān **meh-i tībāne** bedel (*Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 8*). [*meh-i tībāne, -e]*

meh-liķā: *Ay yüzlü, ay kadar parlak yüzlü güzel.*

Bedr it hilālî gün gibi bir **meh-liķāyile**

Hoş gör bu devri tā ki felek reşķ ide saňa (*Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 9*). [*meh-liķāyile, -(y)ile]*

Ol **meh-liķā** ki gün gibi rüşen cemālî var

Olsun hemîşe gün gibi rüşen cemālî var (*Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 1*). [*meh-liķā,]*

Ėutdı Ėırîv ‘ālemi ol **meh-liķā** içün

Ėh ü fiĖān u nāleyile şoldı her diyār (*Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 33*). [*meh-liķā,]*

Gerekmez dāmeni dehrün eger bir şeb-ĖerāĖ olsa

İki ‘ālemde eĖence baňa bir **meh-liķā** besdür (*Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 6*). [*meh-liķā,]*

Ne aşşı ‘aşıķa mülk-i cihānün şems ü māhından

Gönül bezmi ĖerāĖın yakmağa bir **meh-liķā** yigdür (*Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6*). [*meh-liķā,]*

meh-pāre: *Ay gibi parlak ve güzel yüzlü sevgili.*

Laħmüke laħmîĖeĖermiş ol iki **meh-pāreler**

Yā ilāhî birbirinden eyleme anı cüdā (*Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 11*). [*meh-pāreler, -ler]*

Başüñe odlar yakar mihrün tıyar **meh-pāreler**

Şem'iyā āh itme götürmez hevāsı Bursanün (*Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 9*). [*meh-pāreler, -ler]*

‘İydde **meh-pâreler** kâkül perîşân eyleyüp
Şaldılar yüz nâz ilen gün gibi zerrîn taylesân (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 7). [meh-pâreler, -ler]

Meh-pâreler içinde selâm olsun Ahmede
K’oldı delil gün yüzü nûr-ı Muḥammede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 1). [meh-pâreler, -ler]

Çerḥe girmiş gün gibi çözmüş saçın **meh-pâreler**
Def tutar ay ü güneş ḥüriler eyler şöḥbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 47). [meh-pâreler, -ler]

Ebr-veş yıldız dökilür gün gibi **meh-pâreler**
Gül gibi dürmeye yüzünü ebrûlerini itme çîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 47). [meh-pâreler, -ler]

meh-rû: Ay yüzlü, yüzü ay gibi parlayan güzel.
Toğdı ḥurşîd-i ṯareb berḳ urdı cām-ı âfitâb
Gün gibi ref’ eyle ey **meh-rû** cemâlünden hicâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 2). [meh-rû,]

Gönlümüzden lutf idüp doğmazsañ ey **meh-rû** eger
Ṯâlî’üm mihri toğup gitmez aremüzden hicâb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 5). [meh-rû,]

Gün yüzün gördükce ey **meh-rû** gözümde yaş çıkar
Âteş-i süz-ı derünümde göge âteş çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 1). [meh-rû,]

Ḥüsn meydânında ol **meh-rû** semend-i nâz ile
‘Âḳbet gün gibi ser-tâ-ser cihânı areler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 3). [meh-rû,]

Yaḳarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem’î **meh-rûler**
Hilâl-ebrû güzellerle ırâḳdan merḥabâ yigdür (Şem’î Divanı, Gazel 61, Mısra 9). [meh-rûler, -ler]

Âfitâb-ı şevḳ ile cân bezmini pür-nûr ider
Her ki bir **meh-rû** elinden gün gibi sāḡer çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 12). [meh-rû,]

meh-veş: Yüzü aya benzeyen, ay gibi güzel kadın.
Ḥacletinden yirlere olur berâber âfitâb
Âsitânından kaçan gün gibi ol **meh-veş** çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 8). [meh-veş,]

Salṭanet **meh-veşleri** çalup semâ’ eyler yine
Rakşe girdi çerḥ urup bezm-i şafâ cem’iyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 21). [meh-veşleri, -ler, -i]

mekkâr: Çok hîle yapan (kimse), hîlekar, düzenbaz.
Ol şacı **mekkâr** elinden el-ḥazer
Ol gözi fettân elinden el-ḡıyâş (Şem’î Divanı, Gazel 22, Mısra 3). [mekkâr,]

mektûb-ı maḥabbet: Muhabbet/aşk mektubu.
N’ola **mektûb-ı maḥabbetde** olursa mähler
Ṯolidur ḡonce gibi ḳoynı ter sünbüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 7). [mektûb-ı maḥabbetde, -de]

melâmet: Azarlama, kınama, yerme, ayıplama, serzeniş.

Şehrinde ol perînüñ şıgma selâmet ehli
Şem'î **melâmet** ol kim nâmûs ü 'âre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 12). [melâmet,]

melâyik: Melekler.

Ey şanem sen kaşleri mihrâbı maşşûd eyledi
Âdemi ol kim **melâyik** içre mescûd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 2). [melâyik,]

melce': Sığınacak, ilticâ edecek yer, sığınak.

Şâhibâ ol kişi kim olmaya kalbinde gubâr
İşigün **melce'ini** her kim idinmezse penâh (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 80). [melce'ini, -i, -n, -i]

melek: Güzel yüzlü, iyi huylu, mâsum kimse.

Ġâfil olma ey **melek** âhüm okından kıl hâzer
Kim tokuz kat cevşen-i eflâkden eyler güzër (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 1). [melek,]

Sen revân olup gönül ardünce olduğı revân
Ey perî-peyker **melek** rûh-ı revânümdür garez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 4). [melek,]

Cûşa gelmiş câm-ı 'ışkuñla bu cümle kâyinât
Çerhe girmiş ey **melek** mihrüñle mâh eyler semâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 10). [melek,]

Seni bu hüsn-i hulk ile görenler hep **melek** dirler
Haķıkatde perî yüzlüm degülsin sen bu dünyâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 3). [melek,]

Hâzer kıl ey **melek** kim âsümânden
Giçer 'âşıklerüñ tîr-i dü'âsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 9). [melek,]

İşigünde yaşıme ve'n-necm okurlar ey **melek**
Haķ dimişler tenzilü'l-esmâü min şavbi's-semâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 3). [melek,]

Bir şacı şırma çeker eflâke âhüm gün gibi
Bir **melek** zencîr-i zerrîn ile şan ejder çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 6). [melek,]

Ayağün toprağına dil nice irsün ey **melek**
Âfitâbe el irişmez mâha olmaz dest-res (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 7). [melek,]

melek-kadr: Melekler kadar kıymetli (kimse).

Melek-kadr ü felek-şadr ü Zuhal-dergâh ü çerh-eyvân
Serây-i kâdri yanında degüldür nüh felek şânî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 27). [melek-kadr,]

melek-ruhsâr: Melek yüzlü.

Sen perî-peyker **melek-ruhsârı** teşhîr itmege
Micmer-i nüh-kâsedür eflâk encümdür sipend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 9). [melek-ruhsârı, -ı]

Ol perî-peyker **melek-ruhsâr** elinden âh kim
Eyledi benden beni bigâne olmaz âşinâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 5). [melek-ruhsâr,]

Yār ışığında bizi ednā görürsin zāhidā
Bir **melek-ruḥsār** ile göklerde seyrānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 10). [melek-ruḥsār,]

melek-şadr: Melek kalpli.

Felek-kaḍr ü **melek-şadr** ü şeh-i seyyāre-leşkerdür
Şerefde şoffa-i şadrūñ serir-i 'arşa hem-pāye (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 65). [melek-şadr,]

melek-simā: Melek yüzlü.

Güzellük āsümānında **melek-simā** güzeller çok
Ayuñ on dördüne beñzer göñül bir āfitāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 7). [melek-simā,]

Ey **melek-simā** seni bir lahze göstermez baña
Bilmezem n'ister 'aceb benden sipihr-i kine-ver (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 3). [melek-simā,]

Peri-peyker **melek-simā** güzeller çokdurur ammā
Görinmez gözüme sensüz gerek hür-ı cinān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 5). [melek-simā,]

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler yir yir
Melek-simā güzellerle olupdur āsümān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 4). [melek-simā,]

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi kand-i mükerrerdür
Dimāğın her **melek-simā** mu'aṭṭer itdügi budur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 20). [melek-simā,]

memālik: Memleketler, ülkeler.

Oldı āgāh yine cümle **memālikde** mülük
Ḥāzır ol diyü münādī-yi kazā itdi nidā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 3). [memālikde,]

men' eyle-: Engellemek, yasaklamak.

Beni **men' eyleme** zāhid yüri cānānūmden
Göz göre ayrılayın mı varayın cānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 1). [men' eyleme, -me]

Şem'î-yi bî-çāreden **men' eylemezsın** la'lüñi
Ḥāşelillāh sen mürüvvet kânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 13). [men' eylemezsın, -mez, -sın]

Yaşüñi **men' idimez** Şem'î vücūdūñ fikri
Bir avuç ḥāk yolın bağlayamaz Ceyḥūñūñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 13). [men' idimez, -imez]

'Āşık-ı şādıklarūñ **men' itme** sürsünler yüzün
Çün seg-i küyüñ izidür gül gibi 'izzet gerek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 9). [men' itme, -me]

Şem'iyem zāhid beni **men' itme** bezm-i yārden
Yanmağa mūm olmışamdur kār itmez baña pend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 17). [men' itme, -me]

menba'-ı mürüvvet: Yiğitliğin kaynağı.

Ey **menba'-ı mürüvvet** ü v'ey cāh-i kibriyā
Kılsun ziyāde 'ömrüñi Allāh dāyimā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 1). [menba'-ı mürüvvet,]

menzil: Varılacak yer, mesafe.

Başa varmazdı işüm bâde ayakdaş olmasa

Menzili kaç' eylemezdim 'ışık yoldaş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 2). [menzili, -i]

Ne ferâğat yiri var hâk-i der-i yâr gibi

Ne şafâ **menzili** var hâne-i hammâr gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 2). [menzili, -i]

Țoludur tîr-i âhümle bu **menzil**

Cihân hâlî degüldür olma gâfil (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 89). [menzil,]

menzil-i makşûd: Varılmak istenen menzil, amaç gaye.

Ey Şem'î yûri sâlik-i 'ışık ol gice gündüz

Kim gide gide **menzil-i makşûde** irersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 10). [menzil-i makşûde, -e]

menzil-i meyhâne: Meyhane yolunda.

Menzil-i meyhâne kim ehl-i başîret hâkidür

İdinür cân gözine şâhib-nazerler tütüyâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 13). [menzil-i meyhâne,]

mercân: Denizden çıkan kırmızı cevher. II Sevgilinin dudağı.

N'ola baş egmese çerhüñ dürc-i gevher-bârına

Meclis-i ehl-i şafâya la'l ile **mercân** akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 6). [mercân,]

Yâr bakmaz yüzine derd ile biñ kan ağlasun

Gönce-veş Țoldurmayan dürr ile **mercân** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 4). [mercân,]

merhabâ: "Selam, merhaba, hoş geldin!" gibi anlamlara gelen ifade.

Bunca 'ıyd oldu benümle itmedüñ bir **merhabâ**

Çok vefâsüz görmişem illâ selâm olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 1). [merhabâ,]

Rûze vü kâdr ü berâtüñ bilmişüz mâhiyyetin

Bir hilâl-ebrüyile 'ıyd-i vişâle **merhabâ** (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 4). [merhabâ,]

Gerçi kim cânler bulur bezm-i maḥabbetden şafâ

'ıyd-i vuşlet cāmına ammâ hezārân **merhabâ** (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 2). [merhabâ,]

Birbiriyle **merhabâdan** elleri degmez gönül

Sen bu gün umma güzellerden maḥabbet cāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 3). [merhabâdan, -dan]

Baña yigdür cihânüñ varlığından

Țapüñüñ pâdişâhüm **merhabâsı** (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 6). [merhabâsı, -sı]

Zehr-i ğam deryâların cām-ı felekden sâkiyâ

Bir nefesde nûş iden 'aşıklara şad **merhabâ** (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 2). [merhabâ,]

Yakarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem'î meh-rûler

Hilâl-ebrü güzellerle irakdan **merhabâ** yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 10). [merhabâ,]

merhem ol-: İlaç olmak. II Bir derde çare olmak.

Dil-i bî-çāreye luṭfūñ ṭabībī

Olur derdine em zaḥmine **merhem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 50). [merhem olur, -ur]

merhem ur-: Merhem sürmek, çāre bulmak.

N'îçün ey gönümün rüşen-çerāğī

Urursın gayre **merhem** bize dāğī (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 2). [merhem urursın, -ur, -sın]

merhem-i vaşl: Kavuşma merhemi.

Merhem-i vaşlin umarken urdī fūrkat yāresin

Müstedām olsun efendüm bizi ḥoşnūd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 7). [merhem-i vaşlin, -i, -n]

Merhem-i vaşlūñle cānā çāre itmezseñ eger

Dāğ-ı hicrānūñ gibi hergiz oñulmaz yāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 7). [merhem-i vaşlūñle, -üñ, -le]

merkez-i devr-i zemīn: Dünya toprağının merkezi.

Şemse-i eyvān-ı kadrūñ şemsesi şems-i felek

Sāye-i çetrūñ muḥīṭī **merkez-i devr-i zemīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 94). [merkez-i devr-i zemīn,]

merve: Mekke'de bulunan hacıların sa'y vazifesini yerine getirdiği tepenin adı.

Merve ḥaḳkıyçün niçe nūr-ı Şafāler kesb ider

Āsitānūñ Ka'besin gün gibi iderler ṭavāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 11). [merve,]

mervrūd: Güzel kokulu ırmak.

Gül-i Mısrī dirildi çünki şāhūñ gülsitānından

Seḥer **Mervrūd** ile oldu münevver Rūm bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 28). [mervrūd,]

meş'ale-i mihir: Güneş ışınları, parıltıları.

Meh gibi **meş'ale-i mihrūñ** olupdur devvār

Serverā perde-serā-yi ḥarem-i 'izzetden (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 73). [meş'ale-i mihrūñ, -üñ]

meş'al-i enver: Çok parlak ışık.

Ḳo söyinsün bu yidi Şem'î tokuz kāşānenūñ

K'āh-i sūzī āsūmāne **meş'al-i enver** yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 10). [meş'al-i enver,]

mescid: İbadet edilecek ve secdeye varılacak yer, cami.

Kime **mescid** kime Ka'be kime zūhd ü kime taḳvā

Saḥa Şem'î cihānde cām-ı 'ışk-ı bî-riyā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 13). [mescid,]

N'ola ger yoğ ise **mescidde** bizüm rağbetümüz

Gele meyhāneye zāhid göresin ḥürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 1). [mescidde, -de]

Zāhidā niçeye dek **mescid** öñinde turalum
Mesken olmaz gidelüm ‘āşıkā meyḥāne gibi (Şem’î Divanı, Gazel 191, Mısra 5). [mescid,]

mescid ü mihrāb: Mescit ve mescitteki kible tarafında bulunan zeminden yüksek girintili yer.
Ka‘be vü **mescid ü mihrābe** göñül baş egmez
Olalıdan berü kıbleme işigüñ secdegehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 7). [mescid ü mihrābe, -e]

mescūd eyle-: Huzurunda secde etmek.
Ey şanem sen kaşleri mihrābı maşşūd eyledi
Ādemi ol kim melāyik içre **mescūd eyledi** (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 2). [mescūd eyledi, -di]

mesel: Atasözü.
Bir cefā taşyile niçe yapılsun göñlüm
Çü **meşeldür** yalınüz taş ile divār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 4). [meşeldür, -dür]

Yārına kalan belādan gam yime vardur **mesel**
Ne devāsüz derd olur ne ḥod sü’āl-i bī-cevāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 7). [mesel,]

mesih: Hz. İsa’nın lakabı.
Āteş-i bādeyle göñlüñ uyar
Şem’î dil-zinde ol nite ki **Mesih** (Şem’î Divanı, Gazel 26, Mısra 14). [mesih,]

mesih it-: Abdest alırken ıslak eli mest üzerine sürmek.
Çü āb-ı la‘l-i cān-baḥşüñe irmez
Mesih itse ḥayāt ābına emsem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 40). [mesih itse, -se]

mesihā: Hz. İsa’nın lakabı.
Leblerin depretdüğince söz yirine cān yağar
Ya **Mesihādür** ya Ḥızrūñ çeşme-i ḥayvānidur (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 6). [mesihādür, -dür]

Yolüñde derd ile ölmek ḥayāt-ı cāvidānūmdür
Gerekmez āb-ı Ḥızr ile **Mesihāden** devā olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 8). [mesihāden, -den]

Ger ḥored kaṭre-ī ez āb-ı ḥayāt-ı leb-i yār
Cān dehed ez nefeseş mürde **Mesihā** başed (Şem’î Divanı, Gazel 30, Mısra 8). [mesihā,]

mesihā-dem: Nefesi, mûcize olarak ölüye hayat veren Hz. İsa’nınki gibi güçlü, etkili ve şifâ verici olan (kimse), İsa nefesi.
Degme bir naḳş-i nigārūñ ḥüsni evşāfin idüp
Ol **Mesihā-dem** yanında aṇmağa cānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 12). [mesihā-dem,]

mesih-i nuṭk: Hazret-i İsa’nın beşikte konuşması.
Umūr-i saltānetde her vezīri Āşef-i sâñi
Mesih-i nuṭk cān-perver dem urşa n’ola ḥikmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 32). [mesih-i nuṭk, -ı]

mesken id-: Mesken tutmak, yerleşmek.

Ėam-hānesini **mesken ider** gönlümün gelür

Yir gök götürmediği kazadan gelen belā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 3). [mesken ider, -er]

mesken ol-: Mekan olmak, yurt olmak.

Zāhidā niçeye dek mescid öñinde turalum

Mesken olmaz gidelüm 'aşıka meyhāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 6). [mesken olmaz, -maz]

meskeni: Oturulan, ikāmet edilen yer, ev, konut, ikāmetgāh.

Gönlümün şırça serāyıdır hayālün **meskeni**

Serverā lāyık midur kim ola devründe hārāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 9). [meskeni,]

mesned-i 'ālī: Yüce, yüksek dayanak.

Felek taht u güneş altun benekli gird-bālişdür

Aña bu **mesned-i 'ālī** virilmiş 'arş-ı rif'atden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 28). [mesned-i 'ālī,]

mesned-i hüsni: Güzellik makamı.

Mesned-i hüsni üzre gel yüz 'izz ile biñ nāz ile

Bülbülün yiri kafesdür āşiyānı hār ü hes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 11). [mesned-i hüsni,]

mesned-i şer'i: Şeriat makamı, şeriatın dayanağı.

Zāt-ı pākün lāyık-ı seccāde-i 'adl eyleyüp

Mesned-i şer'i müşerref kıldı hayrū'l-hākīmīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 68). [mesned-i şer'i,]

mesned-nişin-i taht-ı cemāl: Güzellik tahtının yüce mevkisi.

Ėandān ü Ėurrem idi nitekim cemāl-i yār

Mesned-nişin-i taht-ı cemāl idi şāh-i gül (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 6). [mesned-nişin-i taht-ı cemāl,]

meşreb: Huy, yaratılış, tabiat.

Meşrebi şāf degül kendüzini pāk idimez

Şu gibi her kişi kim 'aşıq-ı didār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 5). [meşrebi, -i]

meşreb-i ehl-i şafā: Temiz kalplinin mizacı.

Meşreb-i ehl-i şafāde 'aybdür kaçmak hemīn

Ney gibi hem-dem olıcağ mey gibi dem-sāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 5). [meşreb-i ehl-i şafāde, -de]

mesrūr: Sevinçli, memnun (kimse), mutlu.

Nitekim 'ıyd ola diller ola biñ cān ile **mesrūr**

Şeh-i 'ālem-penāhı şağlağl yā Reb küdūretden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 59). [mesrūr,]

mesrūr ol-: Sevinmek, memnun olmak.

Olup begler vefâ câmiyle **mesrûr**

Şafâ buldı demüñle meclis-i Cem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 3). [mesrûr olup, -up]

meşşâta: Eskiden gelinleri giydirip süsleyen, gelin başı yapan, düğün evleri için süsler hazırlayan kadın, bezekçi, mâşita.

Naḥl-i kâfûr ile zeyn oldı ḥarîm-i gülzâr

Gül 'arûsına nesîm-i şehîrî **meşşâta** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 38). [meşşâta,]

meşşâta-i felek: Feleğin bezekçisi.

Baḥtûñ 'arûsı zeynine **meşşâta-i felek**

Necm-i se'âdetûñ gibi lû'lü'-yi ter taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 7). [meşşâta-i felek,]

meşşâta-i fikr: Düşünce süsleyen.

Devletûñ naḥlî gibi la'l ü cevâhir vire bâr

Ṭakdı **meşşâta-i fikrûñ** güher-i râyûñ ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 68). [meşşâta-i fikrûñ, -üñ]

mest: Sarhoş, kendinden geçmiş.

Hîç kes âgeh ne-şûd ez ḥâlet-i esrâr-ı 'ışk

'Âşıkân **mest** ü ḥarâb ez mihr-i in keyfiyyet est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 4). [mest,]

Müftî vü şeyḥ ü müderris vâlih ü ḥayrân ü **mest**

Nice itsünler lebûñ keyfiyyetin cân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [mest,]

Şerâb-ı 'ışk ile **mestem** gidüpdür ihtiyâr elden

Güzeller sevmeye şüfî anüñcün ihtiyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 11). [mestem, -em]

Ḳan olursa ğamzesi tiğinden ey dil azdûr

Saḥa kim dir varasın **mestûñ** bıçağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 6). [mestûñ, -üñ]

mest eyle-: Kendinden geçirmek, aklını başından almak, sarhoş etmek.

'Âlemi **mest eyledi** mey-gün lebi peymânesi

Mihr ü meh oldı çerâğ-ı ḥüsninüñ pervânesi (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 17). [mest eyledi, -di]

N'ola ey sâķi-i bezm-i 'adâlet meclis-i Cemde

Bizi **mest eylesen** bir cür'ayile cām-ı himmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 52). [mest eylesen, -se, -ñ]

mest ol-: Kendinden geçmek, sarhoş olmak.

Ḳaşlerûñ mihrâb idüp zülfüñi tesbîḥ eylemek

Gözlerüñden **mest olan** 'âşıklara 'ayn-ı şavâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 8). [mest olan,]

Cām-ı lebûñle gülşen-i küyüñde **mest olan**

Bâğ-ı cinânı yâd ide mi Selsebîl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 5). [mest olan, -an]

Maḥabbet meclisinde **mest olanlar**

Bir el öñdin götürmişler ayağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 7). [mest olanlar, -an, -lar]

Mey-i vahdetle ey dil **mest olanlar**

Cihân büt-hânesine didi yâ hû (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 13). [mest olanlar, -an, -lar]

mestâne: Sarhoş olmuş, kendinden geçmiş, mahmur.

Bezm içre meye şundı elin kıldı nevâziş

Bir deste güli eyledi **mestâne** tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 6). [mestâne,]

Yakalar çâk idüp 'uşşâk iderler âh ü efğânı

Şerâb-ı nâz içüp dilber yürür **mestâne** mestâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 10). [mestâne,]

mest-i harâb: Aşırı derecede içmiş, çok sarhoş.

Düşüp meyhâne-i 'ışka göñül rüsvâ-yi 'âm olsa

Baîa ne sâkî-i bezm-i ezel **mest-i harâb** ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 4). [mest-i harâb,]

mest-i 'ışk: Aşk sarhoşu.

Mest-i 'ışk olduğumı niçe nihân eyleyeyin

Görinür dâğlarum çâk-i giribânümden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 7). [mest-i 'ışk,]

mes'ûd ol-: Saâdete ermek, mutlu ve bahtiyar olmak.

Seherde gün gibi tutam çemende câm-ı şabûh

Başüme gün toğup **olursa** tâli'üm **mes'ûd** (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 10). [mes'ûd olursa, -ur, -sa]

metâ'ı: Maddî mânevî sermâye, varlık, servet.

Tagılur şabr **metâ'ı** gelicek şehr-i ğame

Şatılur şehr-i mu'azzemde belî eyü kumâş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 5). [metâ'ı,]

meta'-ı 'ömr: Ömür sermayesi. II Yaşam.

Ayağa urdılar başdan bu gün bâzâr-i rezminde

Meta'-ı 'ömrine haşmûn ne iderlerse erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 86). [meta'-ı 'ömrine, -i, -n, -e]

metâ'-ı vaşl-ı cānān: Sevgiliye kavuşma sermayesi.

İki 'âlemde kıymet mi olurdu Şem'iyâ hergiz

Metâ'-ı vaşl-ı cānānūñ eger olmasa hicrânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 12). [metâ'-ı vaşl-ı cānānūñ, -üñ]

metâ'-ı vaşl: Kavuşma sermayesi.

Behâ-yi hüsnüñi arturdu mihrüñ ammâ kim

Metâ'-ı vaşlüñe hicrân ziyân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 6). [metâ'-ı vaşlüñe, -üñ, -e]

Germ olup bâzâr-i hüsnüñde **metâ'-ı vaşlüñe**

Dil virür cān naqdini bakmaz anūñ hicrânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 5). [metâ'-ı vaşlüñe, -üñ, -e]

mevc: Dalga.

Kef-i dūr-pāşūñ içre baħr-i tīgūñ **mevci** cevherdür
Serir-i kadrūñe olsa yaraşur ‘arş hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 37). [mevci, -i]

Anūñçün cūy-bār-ı āb-ı tīgūñ **mevci** cevherdür
Umaram şāhid-i baħtūñ bula ħurşid-veş rif‘at (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 39). [mevci, -i]

mevc ur-: Dalgalanmak.

Eşk-i çeşmüm **mevc urup** cūş eylesün deryā gibi
Çāk çāk olsun yaķalar dāmen-i şāħrā gibi (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 21). [mevc urup, -up]

mevcūd ol-: Var olmak, hazır bulunmak.

İsm ile **mevcūd olup** cism ile ma‘dūm olanuñ
Birisi ‘anķā birisi ķimyā biri vefā (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 7). [mevcūd olup, -up]

mevsim-i behār: İlkbahar mevsimi.

Virmişdi rūzgāre şeref **mevsim-i behār**
‘Ālem cemālī bulmış idi zīnet ü şeref (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 3). [mevsim-i behār,]

mevşūf: Herhangi bir niteliğe sahip olan, nitelenmiş.

Seĥā vü cūd ile olmasa **mevşūf**
Behişt-i devlete girmezdi ādem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 31). [mevşūf,]

mey: Şarap, bāde.

Yūri **mey** nūş kıl ‘aķl ile cāne
Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 11). [mey,]

Gördük kaşūñ hilālını sākī irişdi ‘ıyd
Mey vir ki oldı tālī‘-i ferĥundemüz sa‘īd (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 2). [mey,]

Mey gibi cūşa gelüp ney gibi efgān iderüz
N’idüğün kimse bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 7). [mey,]

Meşreb-i ehl-i şafāde ‘aybdür kaçmaķ hemīn
Ney gibi hem-dem olıcaķ **mey** gibi dem-sāzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 6). [mey,]

Şol kadar içdüm **meysi** şu deñlü sevdüm dilberi
Defter ü dīvāne şıgmaż kim ider anı ĥisāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 5). [meysi, -i]

Ŧuyulursın kadeĥle içme şūfi
Meysi zarf ile içmekdür zarāfet (Şem’î Divanı, Gazel 16, Mısra 4). [meysi, -i]

Niçe niçe içmişem **mey** yirine ĥūn-ı ciger
Döne döne itmişem ĥam nārīne baĥrüm kebāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 9). [mey,]

Mest olduğınca **mey** yirine kan içer lebūñ
Cellād-ı ĥamzeñe n’ola dirlerse zūl-ĥumār (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 11). [mey,]

Bezm içre **meve** şundu elin kıldı nevâziş
Bir deste güli eyledi mestâne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 5). [meve, -e]

Meyi maḥbûb ile iç diyü zinhâr
Dem-â-dem şâh-i 'ışk eyler yaşağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 9). [mey, -i]

mey ü maḥbûb: Şarap ve dilber.
Pîr-i vâ'iz kavlini her gün işitme ey göñül
Kim **mey ü maḥbûb** için güşünde bendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 8). [mey ü maḥbûb,]

meydân: Geniş yer, açık alan, saha.
Okın atdı yayın yaşdı Necâtî
Yüri var Şem'iyâ **meydân** senüündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 14). [meydân,]

Ḥüsn **meydânında** ol meh-rû semend-i nâz ile
'Âkıbet gün gibi ser-tâ-ser cihânı areler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 3). [meydânında, -ı, -n, -da]

Pehlevânsın döstüm tîğ-i cefâ çekmekde kim
Kınlı yaşlarla pür itdüñ sinemün **meydânını** (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 8). [meydânını, -ı, -n, -ı]

Pehlevânler başmağa kimdür bu gün hengâme-gîr
Görelüm gel sâkiyâ baş kı ayak **meydâne** baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 4). [meydâne, -e]

meydâne çek-: Meydana çıkarma, gösterme.
Baş koyup ortaya **meydâne çeker** 'uşşâkı
Dostum Şem'î gibi hiç ciger-dâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 15). [meydâne çeker, -er]

meydâne gir-: Ortaya çıkmak, kendini göstermek veya yarışmak üzere ileriye doğru atılmak.
'Alemler âhler yir yir dögilür sineler güm güm
Işıklar gibi 'âşıklar baş açdı **girdi meydâne** (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 4). [meydâne girdi, -di]

meydân-ı 'ışk: Aşk meydanı.
Diñ şüfiye ki şavma'ayı şüret itmesün
Meydân-ı 'ışka gelsün igen 'illet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 2). [meydân-ı 'ışka, -a]

meydân-ı maḥabbet: Aşk meydanı.
Dülbendüñi nâz ile zarîfâne şararsın
Meydân-ı maḥabbetde gezüp 'âşık ararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 2). [meydân-ı maḥabbetde, -de]

meydân-ı nuşret: Zafer meydanı.
Hezârân düşmenün başını kahrün tîği tîb eyler
Kaçan **meydân-ı nuşretde** çalınsa feth çevgânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 50). [meydân-ı nuşretde, -de]

meydân-ı vefâ: Vefa meydanı.

Çopdı **meydān-ı vefāde** iki serv-i dil-rübā
Biriniñ Aħmeddür adı birisiniñ Muştāfā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 1). [meydān-ı vefāde, -de]

meygūn: Şarap rengi, açık kırmızı renk ve bu renkte olan.
Nokta kor **meygūn** lebiñe eyleyüp şūfî ğalet
Hām olur cām üzre her kim bilmeyüp qorsa nuķat (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 1). [meygūn,]

mey-gūn leb: (Sevgilinin) Şarap renginde kırmızı dudağı.
‘Ālemi mest eyledi **mey-gūn lebi** peymānesi
Mihr ü meh oldu çerāğ-ı ħüsniniñ pervānesi (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 17). [mey-gūn lebi, -i]

Cāma düşdi gördiler **meygūn lebin** āvāreler
Gūn gibi şeydāsı olmışdur anıñ meh-pāreler (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 13). [meygūn lebin, -i, -n]

Cāma düşdi gördiler **meygūn lebin** āvāreler
Gūn gibi şeydāsı olmışdur anıñ meh-pāreler (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 13). [meygūn lebin, -i, -n]

meyhāne: İçki içilen ve satılan yer.
Biz şafā bahrine **meyhānede** ğavvās olduk
Başımız elde ayağ itdük azıtduk izümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 3). [meyhānede, -de]

N'ola ger yoğ ise mescidde bizüm rağbetümüz
Gele **meyhāneye** zāhid göresin ħürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 2). [meyhāneye, -ye]

Zāhidā niçeye dek mescid öñinde turalum
Mesken olmaz gidelüm ‘āşıkā **meyhāne** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 6). [meyhāne,]

Miftāh oldu ‘ıyd-i cemāle hilāl-i yār
Meyhānesine göñlümüñ urmışdı ğam kilid (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 4). [meyhānesine, -si, -n, -e]

Çan içüp ayak götürmek nice olur göresin
Zāhidā başüñde devlet var ise **meyhāne** baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 6). [meyhāne,]

Uyup her serv-reftāre ne ister bilmezem Şem'î
Düşüp kūy-i ħarābāte gezer **meyhāne** meyhāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 14). [meyhāne,]

meyhāne-i ‘ışk: Aşk meyhanesi.
Düşüp **meyhāne-i ‘ışka** göñül rüsvā-yi ‘ām olsa
Baña ne sākī-i bezm-i ezel mest-i ħarāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 3). [meyhāne-i ‘ışka, -a]

mey-i gülgūn: Gül renkli şarap.
Āh-i Şebdiz gibi kimse ayakdaş olıma
‘İşk yolında semendine **mey-i Gülgūnün** (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 4). [mey-i gülgūnün, -ün]

mey-i gül-reng: Gül renkli şarap.

Güle karşı yakasın çak idüp ‘arz eylemiş dağın
Mey-i gül-reng içüp lāle açılmış aşikār olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 6). [mey-i gül-reng,]

Maḥabbet sebzezârında **mey-i gül-reng** içen şâfi
Geçer bu nakşî çok devr-i zemâne gül gibi alı (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 3). [mey-i gül-reng,]

mey-i ‘ışk: Aşk şarabı.

Ṭotalum irdi elüñ âb-ı ḥayâta şûfi

Mey-i ‘ışk ile ne var gün gibi şahbâye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 10). [mey-i ‘ışk,]

mey-i vahdet: Vahdet şarabı.

Mey-i vahdetle ey dil mest olanlar

Cihân büt-ḥānesine didi yâ hû (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 13). [mey-i vahdetle, -le]

meyl: Meyil, yönelme.

Bu gün dilberlerüñ ḥayli biri birinedür **meyli**

Kimi Mecnûn kimi Leylî severler hem sevilürler (Şem’î Divanı, Gazel 68, Mısra 5). [meyli, -i]

meyl it-: Meyletmek; gönül bağlamak, gönül vermek.

Sinemüñ dağını **meyl itdi** görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcaḡ her qurı şâḡ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [meyl itdi, -di]

Bād-ı âhüm gökde egmişdür nihâl-i Sidreyi

Bilmezem yâ Reb n’içün **meyl itmez** ol serv-i büleñd (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [meyl itmez, -mez]

Kimüñ âhına **meyl itmiş** gözi yaşın görüp yâ Reb

Benüm serv-i ḥurāmânüm kime varup kinâr olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 9). [meyl itmiş, -miş]

Bāğ-ı ‘ışkuñda gönül mürğî uçup şâḡ-be-şâḡ

Şulu şeftâlûye **meyl itse** olur mı güstâḡ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 2). [meyl itse, -se]

meyl ol-: Meyletmek, yönelmek; ilgi göstermek.

Sinemüñ dağını meyl itdi görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcaḡ her qurı şâḡ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 4). [meyl olur, -ur]

mezîd ol-: Uzun olmak, artmak.

Şem’iyâ ‘ömri **mezîd olsun** ü cüdî müstedâm

Ḥaḡ te‘âlâ eylesün iki cihânde şād-kām (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 33). [mezîd olsun, -sun]

mezmûm: Beğenilmeyen, makbul sayılmayan, kötü, çirkin, ayıp.

Büse cerr itse lebünden Şem’iyi ‘ayb itme kim

Suḡte **mezmûm** olur ‘âlemde cerrâr olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 149, Mısra 10). [mezmûm,]

mezra’-ı sebz-i felek: Dünyanın yeşil tarlası.

Dāne-i erzen ne-yerzed pīş-i mürğ-ı himmeteş

Mezra‘-ı sebz-i felek yâ hūşe-i dürr-i semîn (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 58). [mezra‘-ı sebz-i felek,]

Ḥabbece gelmez hümā-yi himmetüñ şahbāzına

Mezra‘-ı sebz-i felekde hūşe-i dürr-i semîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 102). [mezra‘-ı sebz-i felekde, -de]

micmer: İçinde tütsü yakılan kap, tütsü kabı, buhurdan.

Sipend encüm şafaḳ âteş hilāl ol bezme **micmerdür**

Müzeyyen itdi dünyayı ser-â-ser ‘ıyd-i sulṭānî (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [micmerdür, -dür]

Pür-âteşdür gözi nergeslerüñ güyâ ki **micmerdür**

Başında tâc-ı zerrini götürmüş çeşmine nerges (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 21). [micmerdür, -dür]

micmer-i bezm-i belâdur: Keder meclisinin buhurdanı.

Müşebbek **micmer-i bezm-i belâdur** Şem‘iyâ cismüñ

Duḥān-ı âteş-i dildür görinen müylar tende (Şem‘î Divanı, Gazel 158, Mısra 9). [micmer-i bezm-i belâdur, -dur]

micmer-i ‘ışk: Aşk buhurdanı.

Meclis-i ḥüsnüñdeki ḥāl-i mu‘anber ‘ışkına

Micmer-i ‘ışkuñda Şem‘î canını ‘ūd eyledi (Şem‘î Divanı, Gazel 186, Mısra 10). [micmer-i ‘ışkuñda, -uñ, -da]

micmer-i nüh-kāse: Dokuz kasenin tütsü kabı.

Sen perî-peyker melek-ruḥsârî teşhîr itmege

Micmer-i nüh-kāsedür eflāk encümdür sipend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 10). [micmer-i nüh-kāsedür, -dür]

miftāḥ: Anahtar.

Miftāḥ oldı ‘ıyd-i cemāle hilāl-i yār

Meyḥānesine gönlümüñ urmışdı gam kilid (Şem‘î Divanı, Gazel 35, Mısra 3). [miftāḥ,]

miftāḥ-ı dü‘ā: Duanın anahtarı.

Gökde ḥâcet ḳapusın açmadı **miftāḥ-ı dü‘ā**

Görmeyince der-i meyḥāne-i ‘ışkı meftūḥ (Şem‘î Divanı, Gazel 25, Mısra 3). [miftāḥ-ı dü‘ā,]

miğfer: Demir başlık.

Sünüler hey‘et-i mähî ḥabāb ol baḥre **miğferdür**

Şehā baḥr-i nevālūñden bir içim şuyidi deryâ (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 55). [miğferdür, -dür]

mihnet: Sıkıntı, zorluk, eziyet. II Üzüntü, dert, keder, elem.

Şimdi biz bendelere lutfüñi göster görelüm

Şoñra cevri eyler iseñ Şem‘iye **mihnet** bâķi (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 10). [mihnet,]

Bile oldukça gam-ı ‘ışk ile **mihnet** bâķi

Sañra olsun bu şafâ devlet ü ‘izzet bâķi (Şem‘î Divanı, Gazel 190, Mısra 1). [mihnet,]

Likin ‘azā vü **mihnet** ü rencin esāsını
Seng-i belā vü derd ile itmişdür üstüvār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [mihnet,]

mihnet ü ğam: Sıkıntı ve dert.

Yoğ imiş **mihnet ü ğam** leşkerinüñ pâyânı
Şāh-i ‘ışk ile kişi nice çıķışsın başa baş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 3). [mihnet ü ğam,]

mihri: Güneş.

Sultān-ı ‘ışk ideli ey şāh iltifāt
Gelmez gözüme zerrece **mihriüñle** kāyināt (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 2). [mihriüñle, -üñle]

Degüldür **mihri** ile meh kāse-i zerrin ile her dem
Taşınur şarka vü ğarba simāt-ı kadrinüñ ẖānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 43). [mihri,]

Yūsuf-ı bahtūñ haridārı şeh-i devrān olup
Müşteri vezn eyleyüp **mihri** ile meh mizān ola (Şem’î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [mihri,]

Ne hoş cādūdur ol zülf-i mu‘anber
İdinmiş mähü bālın **mihri** pister (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 2). [mihri, -i]

mihri: Sevgi, dostluk.

Bir cām içürdi gönlüme **mihriüñ** seherde kim
Her zerre geldi çeşmüme cām-ı cihān-nümā (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 3). [mihriüñ, -üñ]

Āhümle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh
Mihriüñle yirde gökde ben ẖār ü zāre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 10). [mihriüñle, -üñ, -le]

Behā-yi ẖüsnüñi arturdu **mihriüñ** ammā kim
Metā‘-ı vaşlūñe hicrān ziyān imiş bildük (Şem’î Divanı, Gazel 106, Mısra 5). [mihriüñ, -üñ]

Şem‘iyem **mihriüñle** ey mäh-i cihān-ārā senüñ
Yanduran āfākı sūz-ı şubhğāhümdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 13). [mihriüñle, -üñ, -le]

mihri: Güneş. II Sevgilinin yüzü.

Yılduzı yokdur felekde **mihriüñ** ey Yūsuf-cemāl
H̱üsn içinde idimezsın mäh-i Ken‘ān ile baħş (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 3). [mihriüñ, -üñ]

Dāẖil itmez ẖāşılı dil mähü **mihriüñ** küyine
Şāh-i ‘ışkuñ ẖāşidur tımāre olmaz müşterek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 5). [mihriüñ, -üñ]

Qanı Vefā ki mazher-i nūr-ı Hudāyidi
Olmışdı **mihri** gün gibi ‘ālemde āşikār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 22). [mihri, -i]

Cūşa gelmiş cām-ı ‘ışkuñla bu cümle kāyināt
Çerhe girmiş ey melek **mihriüñle** mäh eyler semā‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 10). [mihriüñle, -üñ, -le]

mihri id-: Şefkat göstermek, acımak.

Sâkıyâ cām-ı şabûh ile toğarsa günümüz

Mihr idüp yâr döner üstimize devr-i zemân (*Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 10*). [*mihr idüp, -üp*]

mihr ile mäh: Güneş ve ay.

Zerrele almaz gönül **mihr ile mäh** Şem'iyâ

İki 'âlemden benüm ol mihribânümdür garež (*Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 9*). [*mihr ile mäh, -ı*]

İşigine rûz ü şeb yüz sürmeyeydi **mihr ü mäh**

Hil'at-i zerrîn geyüp bulmazlar idi rif'ati (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 67*). [*mihr ü mäh,]*

Dûd-ı âh-i pür-şerârümle dönerler üstüne

Mihr ü mäh ile feleklerdür hevâ-dârün senün (*Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 8*). [*mihr ü mäh,]*

mihr ü maḥabbet: Sevgi ve muhabbet, aşk.

Ummañuz ağyârden **mihr ü maḥabbet** cāmını

Dostlar gelmez bilün ehl-i küdüretden şafâ (*Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 11*). [*mihr ü maḥabbet,]*

Nüş idersin baş açuk **mihr ü maḥabbet** cāmını

Bende-i sulṭân-ı 'ışkuz kullara olmaz yaşağ (*Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 9*). [*mihr ü maḥabbet,]*

Oynayaldan yâr ile **mihr ü maḥabbet** nerdini

Çıñradur ey dil felekler ṭasını zârün senün (*Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 9*). [*mihr ü maḥabbet,]*

Şâh-i 'ışkam almağa **mihr ü maḥabbet** taḥtını

Âteş-i âhüm 'âlem eşküm sipâhümdür benüm (*Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 3*). [*mihr ü maḥabbet,]*

mihr ü meh: Güneş ve ay.

Yalñüz şanmañ ki anün çerḫ ser-gerdânıdur

Ṭaña ḫalmış **mihr ü meh** aḫ yılduzuñ ḫayrânıdur (*Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 2*). [*mihr ü meh,]*

Mihr ü meh gibi yaḫarlar birbirinden çerāğ

Gönlümüñ şehri ṭoludur gün gibi meh-pâreler (*Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 5*). [*mihr ü meh,]*

Hübler cem' olup itmiş bu gice şöḫbet-i ḫâş

Def ṭutup çerḫ girüp **mihr ü meh** olmuş raḫḫâş (*Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 2*). [*mihr ü meh,]*

Secde itse **mihr ü meh** n'ola ayağün tozına

Mısr-ı ḫüsünü Yūsuf-ı Ken'ânısın Yūsufcuğum (*Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 7*). [*mihr ü meh,]*

Çerḫe girdi **mihr ü meh** eyler semâ'ı nüh felek

Zühre el urdı şafâ çengine gel gör şöḫbeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 23*). [*mihr ü meh,]*

mihr ü vefâ: Sevgi ve dostluk.

Ol şanem cevır ü cefâ mecmû'asın ezber okır

Söyleseñ bilmez geḫer **mihr ü vefâ** destânını (*Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 4*). [*mihr ü vefâ,]*

Her varakden okuyup **mihr ü vefâ** destânın

Açalum gönlümüzi gül gibi divânler ile (*Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 3*). [*mihr ü vefâ,]*

Zât-ı şerîfiyile kılur begler iftîhâr

Mihr ü vefâde şefkat ile şâh-i dil-nevâz (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 32). [mihr ü vefâde, -de]

Olupdur Şem'iyâ gün gibi rûşen

Ki yârüñ gönli yok **mihr ü vefâde** (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 12). [mihr ü vefâde, -de]

mihr ü vefâlar id-: Sevgi ve dostluk etmek.

Mâh-rûler bize cevri itmege nâz eyleyeler

İdeler gayrilerle **mihr ü vefâlar** niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 4). [mihr ü vefâlar ideler, -e, -ler]

mihrâb: Cami ve mescitlerin kible tarafındaki duvarına açılan oyuk, girintili yer II Sevgilinin kaşları.

Ey şanem sen kaşleri **mihrâbı** maqşûd eyledi

Âdemi ol kim melâyik içre mescûd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 1). [mihrâbı, -ı]

Ey hilâl-ebrû kaşüñ **mihrâbüñe** baş egdürüp

‘Âşıküñ kaddini bükmeğe selâm olsun saña (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 7). [mihrâbüñe, -üñ, -e]

Secde kılmış kaşı **mihrâbına** hâl-i siyehi

Şanasın kim harem-i Ka'beye yüz sürdi Bilâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 7). [mihrâbına, -ı, -n, -a]

Kaşı **mihrâbına** ‘uşşâk sücûd itmek için

Mañfil-i ‘ışka çıkup yine şalâ eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 5). [mihrâbına, -ı, -n, -a]

Beñzemeyeydi kaşleri **mihrâbına** hilâl

Baş egmez idi kimse bu tāk-ı zebercede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 3). [mihrâbına, -ı, -n, -a]

mihrâb id-: Sevgilinin kavisli yapısıyla mihraba (Câmi, mescit gibi ibâdet yerlerinde kible duvarında bulunan, cemâatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden biraz yüksek girintili yer.) benzetilen kaşlarını çatması.

Kaşleriñ **mihrâb idüp** zülfüñi tesbiñ eylemek

Gözleriñden mest olan ‘âşıklara ‘ayn-ı şavâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 7). [mihrâb idüp, -üp]

mihr-âteşin: Kırmızı, parlak güneş.

Mâh-i evc-i saltanet keff-i güher-pâşüñdurur

Dest-i dür-pâşüñ olursa yaraşur **mihr-âteşin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 96). [mihr-âteşin,]

mihr-i cemâl: Güzellik güneşi.

Peri vü ins ü cin **mihr-i cemâline** musahherdür

Serâyı âsitânı mañla‘-ı hürşid-i enverdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 25). [mihr-i cemâline, -i, -n, -e]

mihr-i evc-i saltanet: Saltanatın en yüksek notasının güneşi.

Mâh-ı bürc-i pâdişâhî **mihr-i evc-i saltanet**

Sâye-i Perverdigâr u âfitâb-ı çerh-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 41). [mihr-i evc-i saltanet,]

Şemse-i eyvân-ı kudret **mihr-i evc-i saltanet**

Âsümân-ı ‘izzet reşk-i felek şüd ber-zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 81). [mihr-i evc-i saltanet,]

mihr-i ‘ināyet: Lütuf, ihsan, iyilik güneşi. II İlahi sevgili.

Anı kim eylemeye **mihr-i ‘ināyet** bîdār

Ğonce-veş bağrumı ılan eyledi gülzâr-i cihân (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 101). [mihr-i ‘ināyet,]

mihr-i nişân-ı ‘izzet: Şeref nişanının güneşi.

N’ola feth eylerse bu sūr-ı meserret bâbı kim

Destine virdi felek **mihr-i nişân-ı ‘izzeti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 12). [mihr-i nişân-ı ‘izzeti, -i]

mihr-i raḥşân: Parlak güneş.

İdince ‘azm-i rezm eyler hilâli mihre hem-sîne

İde çün bezm ider hem-dem hilâle **mihr-i raḥşânı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 40). [mihr-i raḥşânı, -ı]

mihr-i ruḥ: (Sevgilinin) yanağının güneşi.

Mihr-i ruḥüñ ne câne ki cânâ şafâ virür

Her kânde baksa gün yüzünüñ pertevin görür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 1). [mihr-i ruḥüñ, -üñ]

mihr-i şafâ-baḥş: (Sevgilinin) huzur veren güneş gibi yüzü.

Maṭla‘-ı şubḥ-ı kerem **mihr-i şafâ-baḥşüñdür**

Kim ider şubḥ-ı şafâ gibi cihânı pür-ḥâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 57). [mihr-i şafâ-baḥşüñdür, -üñ, -dür]

mihr-i sîmîn-ḥâme: Gümüştten kalemin güneşi.

‘Uṭârid **mihr-i sîmîn-ḥâme** mâh-i zer-kemer Cevzâ

Düşürmiş ‘aksini mir’ât-i çerḥe şâh divânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 25). [mihr-i sîmîn-ḥâme,]

mihr-i zerrîn-kef: Altın elin dostluğu.

Oldı çün sâye-i eşcâr-ı benefşe şeb-i târ

Mihr-i zerrîn-kef alup destine zerrîn cârüb (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 32). [mihr-i zerrîn-kef,]

mihribân: Şefkatli, muhabbetli, güler yüzlü (kimse), dost.

Zerre almaz gönül mihr ile mâhı Şem’iyâ

İki ‘âlemden benüm ol **mihribânümdür** garez (Şem’î Divanı, Gazel 88, Mısra 10). [mihribânümdür, -üm, -dür]

mihr-veş: Güneş gibi.

Dıraḥt-i ‘izz ü temkînüñ felekde sâye-güsterdür

Zer-efşân **mihr-veş** desti seḥâb-ı luṭfı gevher-bâr (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [mihr-veş,]

mikrâz-ı ‘ışk: Aşk makası.

Mikrâz-ı ‘ışka Şem’î boyun vir nizâ‘ı kı

‘Ayb olur ehl-i diller aresinde ‘arbede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 11). [mikrâz-ı ‘ışka, -a]

milket: Mülk, ülke.

Yıkıldılar al'alerin ake berāber idūben
Od urup **milketine** mālın iderler yağmā (em' Divanı, Kaside 2, Mısra 30). [milketine, -i, -n, -e]

Selāmet **milketinde** zāt-ı pākūn
udāyı bī-niyāz itdi müsellemler (em' Divanı, Kaside 5, Mısra 13). [milketinde, -i, -n, -de]

milket-i dīn: Din ülkesi.

Emirü'l-mü'minīn Sultān Süleymān usrev-i ādil
Kim oldur **milket-i dīnūn** emir ü şah ü sultānı (em' Divanı, Kaside 15, Mısra 34). [milket-i dīnūn, -ūn]

milket-i 'osmān: Osmanlı ülkesi.

Sevinürsün dilā kūyinde yārūn
anasın **milket-i 'Osmān** senūndür (em' Divanı, Gazel 53, Mısra 10). [milket-i 'osmān,]

millet: Bir halkı meydana getiren insan topluluı, ahalı, insanlar.

Cilā-yı āk-i pāyūnsüz be-āyetde mükedderdür
İrūpdür yitmiş iki **millete** bar-i nevālūnden (em' Divanı, Kaside 1, Mısra 78). [millete, -e]

mīm: Arap alfabesinin yirmi dördüncü harfi. II Sevgilinin mīm harfi gibi küçücük olan azı.

Dil gördi dāl-i zūlfıyile azı **mīmīni**
Didi ki bundan olur olursa baa meded (em' Divanı, Gazel 34, Mısra 3). [mīmīni, -i, -n, -i]

mī'mār ol-: İmar eden, yapan olmak.

Ey şeh-i mülk-i kerem lūtfūn **olursa mī'mār**
Besledükçe çemen efalını bu nūh ābā (em' Divanı, Kaside 7, Mısra 105). [mī'mār olursa, -ur, -sa]

mī'mār-ı zemīn: Zeminin planı.

ar-ı yāūt oldı an cennetde her bir ülsitān
Sebzden itdi zümürüd fer **mī'mār-ı zemīn** (em' Divanı, Kaside 14, Mısra 16). [mī'mār-ı zemīn,]

mīm-i aız: (Sevgilinin) mīm'e benzeyen azı.

Cīm-i zūlfūn **mīm-i azūnle** bir olup dem-be-dem
Noka orsa ālūn eyler cimlerūn addini am (em' Divanı, Gazel 115, Mısra 11). [mīm-i azūnle, -ūn, -le]

minnet: Yapılan iyilie karı teekkür etme, ükür.

N'idelūm kūhl-i ıfāhānı alup āynümüze
Gözlerüm nūri izūn tozunadur **minnetümüz** (em' Divanı, Gazel 73, Mısra 14). [minnetümüz, -ümüz]

āk-i pāyūnle şehā minnet ider baa raīb
İçmezem āb-ı ayātı ölürem **minnetine** (em' Divanı, Gazel 156, Mısra 8). [minnetine, -i, -n, -e]

āk-i pāyūnle şehā minnet ider baa raīb
İçmezem āb-ı ayātı ölürem **minnetine** (em' Divanı, Gazel 171, Mısra 8). [minnetine, -i, -n, -e]

minnet eyle-: Borcu ve yükü altında kalacağını bile bile bir kimseden kendisi için iyilikte bulunmasını istemek, boyun eğip yalvarmak.
Şakın cān oynaram diyū yolında **eyleme minnet**
Oyuncağ şanma bu kārı degüldür ışk işi bāzī (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 7). [minnet eyleme, -me]

minnet gör-: İhsan, lütuf ve kerem olarak görmek.
Ayağūñ toprağını ehl-i cennet
Görür yirden göge ey mäh **minnet** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 6). [minnet görür, -ür]

minnet id-: Borcu ve yükü altında kalacağını bile bile bir kimseden kendisi için iyilikte bulunmasını istemek, boyun eğip yalvarmak.
Hāk-i pāyūñle şehā **minnet ider** baña raķīb
İçmezem āb-ı hayātı ölürem minnetine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 7). [minnet ider, -er]

Hāk-i pāyūñle şehā **minnet ider** baña raķīb
İçmezem āb-ı hayātı ölürem minnetine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 7). [minnet ider, -er]

minnetini çek-: Bir iyiliğin yükü altında kalmak, ezilmek.
Tütüyā **minnetini çekmez** idük iki gözüm
Ayağūñ toprağını bir dağı görse gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 9). [minnetini çekmez, -mez]

mi'rāc: İslam inancına göre Hz. Muhammed'in, Allah'ın daveti üzerine yedi kat semayı aşıp huzuruna yükselerek onunla görüşmesi mucizesi.
Aḥmedūñ ıyd-i vişāli ʿaşıkuñ **mi'rācıdur**
İrişür kadre aña kim Muştafā eyler vefā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 5). [mi'rācıdur, -ı, -dur]

mir'āt: Ayna.
Mir'āt içinde ruhlerüññüñ ʿaksi güyiyā
Naṭ'ı ḥüsünde qarşu konan ey nigār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 7). [mir'āt,]

Mäh-i Ken'ān-ı melāḥetsin yüzüñ mir'āt-i Çin
Gün yüzüñ ʿarz it muşavver nūr kıl **mir'āt** içün (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 42). [mir'āt,]

mir'āt-i çerḥ: Felek aynası.
ʿUṭārid mihr-i simin-ḥāme mäh-i zer-kemer Cevzā
Düşürmiş ʿaksini **mir'āt-i çerḥe** şāh divānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 26). [mir'āt-i çerḥe, -e]

mir'āt-i çin: Çin aynası.
Mäh-i Ken'ān-ı melāḥetsin yüzüñ **mir'āt-i Çin**
Gün yüzüñ ʿarz it muşavver nūr kıl mir'āt içün (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 41). [mir'āt-i çin,]

mir'āt-i eflāk: Feleklerin aynası.
Yā döşenmiş gülsitāniler nuķūşı ʿaksidür
Kim virür **mir'āt-i eflāke** behiştī şüreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 20). [mir'āt-i eflāke, -e]

mir'ât-i hüsne: Güzellik aynası.

Çıl vefâ **mir'ât-i hüsne** virmedin haţtuñ keder

Bu şafâ kalmaz gezer şu gibi 'ömrüm çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 11). [mir'ât-i hüsne, -e]

mîr-i 'alem: Livâ-yı sultânî denilen sultan bayrağını taşıyan, eyâlet sancaklarını muhâfaza eden ve alem (bayrak) mehterlerinin âmiri olan kimse.

Zafer **mîr-i 'alem** nuşret sipehsâlâr-ı leşkerdür

İşigi bendesinüñ bendesidür Hüsrev ü Dârâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 31). [mîr-i 'alem,]

mîr-i sühân: Sözlerin reisi.

Mâlik-i mülk-i şehâ **mîr-i sühân** Ca'fer Beg

Buldı revnağ-ı şeref zâtıyile fazl ü kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 43). [mîr-i sühân,]

mirrih: Merih, Mars gezegeni.

Hemçü **Mirrih** ü 'Uṭârid kerd bâ seyf ü qalem

Âsümân-ı saltanet râ muntazam çün mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 73). [mirrih,]

misâl al-: Örnek almak.

Baş egüp şafha-i gülzârı benefşe kareler

Eyle beñzer ki haţuñdür şanemâ **aldı misâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 72). [misâl aldı, -dı]

misâl-i hür-ı 'în: İri ve güzel gözlü huri gibi.

Nüşâ-i bâğ-ı İrem oldu gönüller gülşeni

Şâhid-i zevk u şafâ anda **misâl-i hür-ı 'în** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 98). [misâl-i hür-ı 'în,]

misk: Asya dağlarında yaşayan bir ceylân cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde.

Melekler hür ü ğilmânı şerâbı âb-ı Kevserdür

Gülâb ü **misk** ü 'anberle cihân gül gibi hoş-bûdur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 10). [misk,]

Dükân-ı bâğda sermâyesi **misk** ile 'anberdür

Çemen hürrem şabâ hoş-dem gülistân pür-şafâ olmuş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 25). [misk,]

İzüñ tozını **miske** cismüñi câne tartan

Cân Yüsufını şatdı bî-kadr ü bî-behâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 5). [miske, -e]

mişkâl: Yirmi dört kırat değerinde bir ağırlık ölçüsü birimi.

Nüh felek dâyre-i himmetüñe bir nokta

Oldı mizân-ı 'aṭâña dü cihân bir **mişkâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 62). [mişkâl,]

miskîn: Derviş, mürit.

Nice **miskînlerüñ** 'ömri ğubârı

Ser-i zulfüñ ucından oldu berbâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 3). [miskînlerüñ, -ler, -üñ]

Şem'iyā zülfi ucından hāk olan **miskīn** için
Kareler geymiş saçın çözmiş bulutlar ağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 13). [miskīn,]

H'āb-ı ğafletden başuñ kaldur gözüñ aç bir nefes
Ayağuñ ucında **miskīn** çeşme-i hayvān akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [miskīn,]

Didüm zülf ü ruḥüñden dil geyser **miskīn** olup şālī
Didi bu Rūmdür derviş çoğ olur bunuñ abdālī (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 1). [miskīn,]

Olur nerges gözüñden eyle bīmār
Düşer **miskīn** aşāye çār ü nā-çār (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 16). [miskīn,]

İdüpdür çeşm-i mestüñ eyle ğam-gīn
Aşāyile tūtur yirden o **miskīn** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 20). [miskīn,]

misli: Eş, denk.
Gelmedi iki cihānde gün gibi **misliñ** senüñ
İki 'ālem āfitābı sensin ey bedr-i dūcā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 5). [misliñ, -üñ]

Misliñ güzel mi geldi bu dünyā serāyine
Bulduñ cihānde gün gibi ey māh imtiyāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 7). [misliñ, -üñ]

Dünyā tūralı gelmedi **misli** güzel diyü
İller içinde Şem'î seni medḥ idüp yürür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 11). [misli, -i]

Yirde gökde **misli** yok bir āfitābüm var benüm
Ey felek ya'nī senüñ de māh-i tābānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 15). [misli, -i]

misli ü mānend: Eşi ve benzeri.
Tolaşan gün gibi dünyāyı naẓirüñ görimez
Misli ü mānendi mi var dünyede sen meh-rünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 12). [misli ü mānendi, -i]

mısr: Ülke.
Güzellük **Mısrı** içre ḥüsn taḥtı
Bu gün ey Yūsuf-ı Ken'ān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 7). [mısrı, -ı]

Taḥt-ı pīrūze geçer efser-i la'līn urınup
Yaraşur olsa çemen **Mısrına** sultān gönce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 10). [mısrına, -ı, -n, -a]

mısr-ı ḥüsn: Güzellik ülkesi.
Beni Ya'kūb-veş aġlatmağ için ḥasret ile
Mısr-ı ḥüsn ol şeker-leb yine sultān olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 4). [mısr-ı ḥüsn, -e]

Secde itse mihr ü meh n'ola ayağuñ tozına
Mısr-ı ḥüsnüñ Yūsuf-ı Ken'ānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 8). [mısr-ı ḥüsnüñ, -üñ]

mısr-ı melāḥet: Güzellik ülkesi (Mısır). II Sevgilinin güzel yüzü.

Sükkeri **mısr-ı melâhetden** şuyı âb-ı hayât
Cânler virür hayât-ı cavidânî şerbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 35). [mısr-ı melâhetden, -den]

mîve: Meyve.
Zikr-i lebi şöunda қо evşâf-ı cenneti
Şehd ü şeker şöunda degül **mîveler** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 14). [mîveler, -ler]

La'lden **mîve** getürmiş serv-i sîmînler biter
Hâki cevher rûh-perverdür hevâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [mîve,]

Gülşen-i bâğ-ı behiştüñ ola ger **mîvesi** nâz
Olmaya şivede ol serv-i hırâmâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 5). [mîvesi, -si]

Hurrem nesîm-i hülkuñ ile sebzezâr-i lutf
Aşlı sehâ vü fer'i vefâ **mîvesi** 'atâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [mîvesi, -si]

mîve-i cennet: Cennet meyvesi.
Mîve-i cennet gibi câne gıdâ-yi rûhdur
Büse-i la'lûñ ider meclisde yârân ile bahs (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 5). [mîve-i cennet,]

mîve-i lutf: İhsan meyvesi.
Müzeyyen oldı bâğ-ı 'adli serv-i istikâmetle
Mu'azzez **mîve-i lutfi** mükerrerrem berg-i ihsânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 20). [mîve-i lutfi, -ı]

miyân: Bel.
Dehânı yoklığına zerre deñlü yok şüphe
Miyânı kılca belürmez gümân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 12). [miyânı, -ı]

Görmedüm kılca vefâ müy **miyânüñden** senüñ
Gerçi dirler döstüm lâ-hayra illâ fi'l-vasat (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 5). [miyânüñden, -üñ, -den]

Görmezse eger anı bir kılca kılur cânı
Göñlüm şu kadar eyler ol müy **miyânden** hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 6). [miyânden, -den]

Zerrece bilmez lebüñ kılca **miyânüñ** añlamaz
Biñ yararsa ger kılı dikkâtle fikr-i mü-şikâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 9). [miyânüñ, -üñ]

Dil fikr ider **miyânüñi** cân sırr-ı la'lüñi
Cânâ cihânde her kişinüñ bir hayâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 7). [miyânüñi, -üñ, -i]

miyân ü kâkül: Bel ve saç.
Vaşf idelden **miyân ü kâkülüñi**
Sözlerüm oldı inceden ince (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 5). [miyân ü kâkülüñi, -üñ, -i]

miyân-ı bâğ: Bahçe ortası.

Gāhī **miyān-ı bāğ** ü gehī kūşe-i kinār
Ben derdmen dūşmış idim yārden cüdā (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 19). [miyān-ı bāğ,]

mizān: Mahşer günü herkesin dünyâda yaptığı iyilik ve kötülüklerin tartılıp değerlendirileceği mânevî terâzi.
Yūsuf-ı bahtūñ haridārı şeh-i devrān olup
Müşterî vezn eyleyüp mihr ile meh **mizān** ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [mizān,]

Gün gibi **mizāne** gelmiş şanki bir Yūsuf-cemāl
Āsümān işigi kendü meh-liķāsı Bursanūñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 9). [mizāne, -e]

mizān-ı 'atā: Aft terazisi.
Nüh felek dāyire-i himmetūñe bir nokta
Oldı **mizān-ı 'atāña** dü cihān bir mişkāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 62). [mizān-ı 'atāña, -ñ, -a]

mizānı kur-: Terazi kurmak.
Behā-yi Yūsuf-ı kadrūñ şehā vezn itmege kudret
Felekler dāmenin pür-gevher itdi **kurdı mizānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 56). [mizānı kurdı, -dı]

mū: Tüy, kıl, saç teli.
Zülfüñ için cān ü dil 'ışkuñda pīç-ā-pīç olup
Oda dūşmış **mū** gibi dāyim çerkerler ıztırāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 12). [mū,]

Dilā bir kılca cān için ne kaygu
Hiçāb olur gözüñde olsa bir **mū** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 2). [mū,]

mu'āf ol-: Bağışlanmak, affedilmek.
Sākiyā dilden götür havfı berü şun cām-ı şāf
Bāde-i mihr ü mahabbet içmeyen **olmaz mu'āf** (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 2). [mu'āf olmaz, -maz]

mu'allak: Bir yere asılı veya bağlı olmadan boşlukta, havada duran.
Gül-i gülzār-i cennetdür ya hōd bāğ-ı cinān hayme
Kim olmuş ak güller ile **mu'allak** gülsitān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 2). [mu'allak,]

mu'atfer: Güzel kokulu.
Ser-ā-ser mağz-ı 'ālem ol hevāyile **mu'atferdür**
Hevā müşgīn deminden yir yüzün gülzār-i Çīn itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 11). [mu'atferdür, -dür]

Şabā hoş-bū hevāyile dimāğ-ı cān **mu'atferdür**
Yine 'aks-i şakāyıkla felek satı mülevvendür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 5). [mu'atferdür, -dür]

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi kand-i mükerrerdür
Dimāğın her melek-simā **mu'atfer** itdügi budur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 20). [mu'atfer,]

mu'ayyen: Belli, belirli.

Gösterür iki cihân naşın **mu‘ayyen** ey göñül
Hâk-i pâyi tütüyâsınuñ şafâsı gözün aç (Şem‘î Divanı, Gazel 24, Mısra 9). [mu‘ayyen,]

mu‘azzez: Değerli, kıymetli, yüce.

Müzeyyen oldı bağ-ı ‘adli serv-i istikâmetle

Mu‘azzez mîve-i luṭfı mükerrem berg-i iḥsânı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 20). [mu‘azzez,]

Se‘âdetle olup şâbit-nücüm-ı merkez-i devlet

Müretteb yirlü yirinde **mu‘azzez** gördük erkânı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 24). [mu‘azzez,]

mübâh gör-: Kabul edilebilir görmek.

Fetvâ-yi pîr-i ‘ışk ile kanı helâl olur

Zâhid şerâb-ı ‘ışkı şu kim **görmeye mübâh** (Şem‘î Divanı, Gazel 27, Mısra 6). [mübâh görmeye, -me, -y, -e]

mübârek: Hayırlı, uğurlu, bereketli, verimli.

Mübârek bahtlı begler gibi ferḥunde-aḥterdür

Se‘âdet ehlinüñ bahtı çerâğı gün gibi rüşen (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 3). [mübârek,]

mübârek eyle-: Kutlu, bereketli kılmak.

Şem‘iyâ evşâfına olmaz nihâyet kıl dü‘â

Hâk **mübârek eyleyüp** olsun ziyâde devleti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 80). [mübârek eyleyüp, -y, -üp]

mübârek ol-: “Hayırlı, uğurlu olsun” anlamında tebrik veya iyi dilek sözü olarak kullanılır.

Eylesün kâdri şeb-i zülfün nuḥûsetden ḥalâş

‘İydimüz **olsun mübârek** gün gibi ‘arz it cemâl (Şem‘î Divanı, Gazel 107, Mısra 10). [mübârek olsun,]

mü-be-mü: Büyük bir dikkatle, inceden inceye, bir bir, tek tek.

Bilmedi râz-ı dehânüñle miyânüñ sırrını

Zerre zerre **mü-be-mü** fıkır itdi ‘aql-ı ḥurde-bîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 58). [mü-be-mü,]

mübtelâ: Bir şeye kendini kaptırmış olan, aşık, tutkun.

Dilber odur ki mâyl ola **mübtelâsına**

‘Âşık odur ki şabr ide cevır ü cefâsına (Şem‘î Divanı, Gazel 144, Mısra 1). [mübtelâsına, -sı, -n, -a]

Kül olmuş âteş-i ḥecr ile Şem‘î

Senüñ gibi hezârân **mübtelâsı** (Şem‘î Divanı, Gazel 182, Mısra 12). [mübtelâsı, -sı]

mübtelâ ol-: Tutulmak, tutkun olmak.

Ḥalâş olmak ne mümkün bir göñül kim **mübtelâ olsa**

Alınmaz ‘ışk elinden iki ‘âlem bir yañe olsa (Şem‘î Divanı, Gazel 142, Mısra 1). [mübtelâ olsa, -sa]

mücellâ it-: Cilalamak, parlatmak.

Ƙamer gibi **mücellâ itmege** cân naƙdinüñ ƙalbin
Göñül bir âfitâbüñ hâk-i pâyinden türâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 9). [mücellâ itmege, -meg, -e]

müciḅ-i şöhret: Şöhretin sebebi.

İrişüp devr-i lebüñde virdi yâķûte şeref

Müciḅ-i şöhretdurur ‘âlemde cânâ hüsni-i haṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 4). [müciḅ-i şöhretdurur, -durur]

mu‘ciz-nümâ: Hârikulâde şeyler gösteren, mucize gibi şeyler gösterici.

Cemâli sihr ile **mu‘ciz-nümâdür**

Ƙaşı şaķķu’l-ƙamerdür çeşmi cādū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 7). [mu‘ciz-nümâdür, -dür]

Aķıtdı ağız yarın âb-ı Hızrūñ

Olup **mu‘ciz-nümâ** vaşfüñde hâmem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 42). [mu‘ciz-nümâ,]

müdâm: Daima, sürekli.

Lâyık degül ki Şem'î yana nâr-ı hecr ile

Sen ğayrilerle ‘ıyş idesin ey şanem **müdâm** (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 10). [müdâm,]

Kimi göndersem gerekdür yâr işigine **müdâm**

Yıl gibi ƙırmaz yiler bir hoş levendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 5). [müdâm,]

Hıdmetüñde yanalum âteş-i şevķuñla **müdâm**

Şem'iyüz çünki bizüm yanmağ imiş hıdmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 15). [müdâm,]

Şevķı göñlüñden dilüñden gitmesün bu söz **müdâm**

Câm-ı Cem şun sâķiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 35). [müdâm,]

Ğonce vü câm ü şürâhî ağız açmışlar **müdâm**

Ğuşşe vü ğamden bu ğün almak dilerler intikâm (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 31). [müdâm,]

müdâm ol-: Daim olmak, sürekli olmak.

Şem'iyâ câm-ı leb-i yâr **müdâm olsa** eger

Tevbenüñ herğiz adın aıfmaz idük niçe naşûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 9). [müdâm olsa, -sa]

Dirliği gökçek **olur** hâne-i ‘işretde **müdâm**

Sâķiyâ her kime kim duğter-i rez ola helâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 39). [müdâm olur, -ur]

müdârâ id-: Yüze ğülme, dost gibi davranma.

İçüp şerâb-ı ‘ışkı ğeçdüm iki cihânden

Niçe **idem müdârâ** bu dehr-i bî-vefâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 10). [müdârâ idem, -em]

müdde‘î: İstek ve iddiasında inatla direnen kimse, iddiacı.

Hâyil degüldür âhüme ey **müdde‘î** felek

Şaķın şaķın ki ƙıtmadı kimse dü‘â yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 7). [müdde‘î,]

müderriş: Medrese ve büyük camilerde yüksek seviyede ders okutan âlim, medrese hocası.

Müftî vü şeyh ü müderriş vâlih ü hayrân ü mest

Nice itsünler lebûn keyfiyyetin cân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [müderriş,]

mü'ezzin: Namaz vakitlerini haber vermek için ezan okumakla görevli kimse.

Mü'ezzinler didi Allâhüekber

Kıyâme geldi beñzer ol kıyâmet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 7). [mü'ezzinler,]

müferrih: Ferahlık veren, iç açıcı.

Güle baksa yüzüne gül gibi gönlün açılır

Ne müferrih ola ol gonce-i hândâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 4). [müferrih,]

müftî: Fıkha dair meselelerin şeriattaki hükümlerini beyan ve açıklamaya memur olan zat.

Müftî vü şeyh ü müderriş vâlih ü hayrân ü mest

Nice itsünler lebûn keyfiyyetin cân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [müftî,]

muğannî: Güzel sesle ve musiki kurallarına uyarak şarkı söyleyen kimse, şarkıcı, ses sanatkârı, hânende.

Hevâ-yi zühed ile zâhid çıkardı perdeden halkı

Muğannî darb-ı dest ile uşûle koydı 'uşşâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [muğannî,]

muhammed: Hz. Muhammed (sav).

Adı ol mâhüñ **Muhammeddür** cemâli ve'd-đuhâ

Ehl-i diller zülfine ve'l-leyl dirlerse revâ (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 5). [muhammeddür, -dür]

muhammed beg efendi: Muhammed Bey Efendi.

Muhammed Beg Efendi desti gibi keffi pür-zerdür

Nazîri yokdurur ol âfitâb-ı bürc-i ihsânüñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 29). [muhammed beg efendi,]

muharrem: Yazılmış, kaydedilmiş.

Ser-â-ser şafha-i bâğa haţ-ı reyhân **muharremdür**

Şükûfe bād-ı şubh ile direm-rîz oldu gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 9). [muharremdür, -dür]

muhiţ: Yöre, semt.

Şemse-i eyvân-ı kadriñ şemsesi şems-i felek

Sāye-i çetruñ **muhiţi** merkez-i devr-i zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 94). [muhiţi, -i]

muhkem ol-: Sağlamlaşmak, kalıcı olmak.

Yıkılmaz haşre dek 'adliñ esâsı

Binâ-yi 'izz ü devlet **oldı muhkem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 12). [muhkem oldu, -dı]

mühr-i devlet: Devletin mührü.

Cihân halkını bir sözle idersin bende vü âzâd

Süleymânîk senüñdür **mühr-i devlet** saña erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 68). [mühr-i devlet,]

mühr-i süleymân: Hz. Süleyman'ın yüzüğüne verilen addır. Bu yüzüğün üstünde İsm-i Âzâm yazılı imiş. Hz. Süleyman bununla tüm varlıklara hükmedermiş.

Her perî-rû varur ayağına teşhîr olup

Götürür başda meger **mühr-i Süleymân** gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 4). [mühr-i süleymân,]

Hâtem-i la'lûñle nerm itdün cihânı ey perî

‘Âlemi mûm eyledün **mühr-i Süleymânüñ** mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 4). [mühr-i süleymânüñ, -üñ]

mührini aç-: Kilidini açmak.

Hokka-i yâkût-ı pür-dürrüñ **açarsın mührini**

Gül gibi ey gonce-leb itdükce biñ nâz ile hând (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 15). [mührini açarsın, -ar, -sın]

muhtâc ol-: Bir kimse veya şeye ihtiyaç duymak.

Ṭûṭî-i gūyâ kafesde hâbbeye **muhtâc olup**

Şekkerüñ bakmaz yüzine eyle toymış zâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 11). [muhtâc olup, -up]

muhtaşer: Gösteriş ve tantanadan uzak, gösterişsiz.

Keyfiyyet-i lebinde sözüm **muhtaşer** velî

Zülf ile kaddin aña k'olur kışşemüz dırâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 11). [muhtaşer,]

müjgân: Kirpik.

Didi büt-hâneye cârüb ideyin **müjgânüm**

Yüz sürüp pîr-i muğânüñ varayın hıdmetine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 5). [müjgânüm, -üm]

Der-i meyhâneye cârüb idüben **müjgânüm**

Yüz sürüp pîr-i muğânüñ varayın hıdmetine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 5). [müjgânüm, -üm]

muķābele it-: Karşılaşmak, karşı karşıya gelmek.

Gün yüzlüler **muķābele itse** kamer olur

Kim naķş-i hüsñüñ anlere yüz virmez ey nigār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 5). [muķābele itse, -se]

muķābil ol-: Bir şeyin dengi ve karşılığı olmak.

Muķābil olalı ol ‘āfitābe

Mehüñ gün gibi Şem'î şöhrati var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 9). [muķābil olalı, -alı]

Saña ey yüzi güneş mäh **muķābil olımaz**

Nic'ola şem'î-i şebistân meh-i tábâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 7). [muķābil olımaz, -ı, -maz]

Āfitāb **olmaz muķābil** saña ey Yūsuf-cemāl

İdimez her bir sitāre mäh-i Ken‘ân ile baħş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 7). [muķābil olmaz, -maz]

mukaddem: Öncelik verilen, önceliği olan, daha üstün, daha değerli.

Cihānden yeg tutar dil hāk-i pāyūn

Ne vardur kişiye cānden **mukaddem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 46). [mukaddem,]

mukadder: Allah tarafından ezelde belirlenip takdir edilen, alın yazısında bulunan (şey).

Dü'ā ile irişür saña her ne kim **mukadderdür**

Nitekim ola bu 'ıyd-i mübarekle cihān hürrem (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 81). [mukadderdür, -dür]

mukārin ol-: Bir arada olmak.

Süleymān-ı zemānsın Şem'î bir mūr-i muhakkkerdür

Mukārin olmadum çün 'ızz ü devlet āfitābına (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 74). [mukārin olmadum, -ma, -du, -m]

mukarrer: Kesin, süphesiz, muhakkak.

Semend-i çerhı gerdine irişmezdi **mukarrerdür**

Anüñçün ehl-i diller lutfüne cān ile māyıldür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 35). [mukarrerdür, -dür]

mükedder: Kederli, gamlı, üzgün. II Saf ve berrak olmayan, bulanık.

Cilā-yi hāk-i pāyūnsüz be-gāyetde **mükedderdür**

İrüpdür yitmiş iki millete bahır-i nevālünden (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 77). [mükedderdür, -dür]

Gönül āyinesi jeng-i küdüretten **mükedderdür**

Saña hüsni-dü'ā itmek gül-i bustān-ı ma'nidür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 57). [mükedderdür, -dür]

mükedder ol-: Kederli, üzüntülü olmak.

Şem'iyā bezm-i maḥabbetde **mükedder olana**

Cām-ı 'ışkı şunalum ehl-i şafā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 13). [mükedder olana, -an, -a]

mükerrem: Saygı değer, hürmete lâyık, yüce, aziz.

Dü'ā kıl Şem'iyā maḥşud oldur

İde Hāk 'ızz ü devletle **mükerrem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 52). [mükerrem,]

Müzeyyen oldı bağ-ı 'adli serv-i istikāmetle

Mu'azzez mīve-i lutfi **mükerrem** berg-i iḥsānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 20). [mükerrem,]

mükerrem ol-: Saygıdeğer olmak.

Kerem kânı mürüvvet ma'denisin

Kerāmetle n'ola **olsaḥ mükerrem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 22). [mükerrem olsaḥ, -sa, -n]

mukīm: Bir yere yerleşen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikāmet eden (kimse).

Bir ola zātūn ile şeş cihet ü heft ü çehār

Olasın devlet ile bağ-ı se'adetde **mukīm** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 108). [mukīm,]

Olasın devlet ile gülşen-i izzetde **muķim**

Zātüñi taze çuta luřf ile Hāķ celle celāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 91). [muķim,]

muķtezā: Bir şeyin gereği olan, gereken, lazım gelen şey, gerek.

Yakdı göñlüm dōstlar bir meh-liķası Bursanüñ

Yanalum yanmaķdurur çün **muķtezāsı** Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 2). [muķtezāsı, -sı]

mül: Şarap, mey.

Cennete döndi cihān Kevşer yirine **mül** yiter

Sāķiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 9). [mül,]

mülevven: Renkli, renk renk.

Şabā hoş-bū hevāyile dimāę-ı cān mu'ařterdür

Yine 'aks-i şaķāyıkla felek saşhı **mülevvendür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 6). [mülevvendür, -dür]

mülk: Ülke, ālem, diyar, dünya.

Ayağı toprağına ķul olsa Şem'î řaņ degül

Her kişi kendü vücüdı **mülkinüñ** sultāındur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 10). [mülkinüñ, -i, -nüñ]

Şular kim mest olupdur meclis-i cām-ı maķabbetden

Gözine zerrece gelmez dü 'ālem **mülkinüñ** mālī (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [mülkinüñ, -i, -nüñ]

Çeküben Zülfikār-ı ğamzesini

Göñüller **mülkini** feth itdi Hāyder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 8). [mülkini, -i, -n, -i]

Ben senüñ Ya'ķubunam derd ü belā vü hüzñ ile

Sen güzellük **mülkinüñ** sultānısın Yūsufcuęum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 4). [mülkinüñ, -i, -nüñ]

Gün gibi çekdüñ cemālün tiğin ey kaşı kemān

Oķ gibi oldu göñüller **mülkine** hūkmün revān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 2). [mülkine, -i, -n, -e]

Şāh-i 'ıřķuñdur ačan cümle göñüller **mülkini**

Bundan özge nic'olur pādişehüm feth ü fütüh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 5). [mülkini, -i, -n, -i]

mülk-i cihān: Dünya mülkü, ülkesi.

Zerrāt-ı hāk-i pāyüñe **mülk-i cihān** nişār

Her gün yüzüñi görmeğe biñ cān ü ser fidā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 5). [mülk-i cihān,]

Ne aşşı 'āşıķa **mülk-i cihānün** şems ü māhından

Göñül bezmi çerāęın yakmağa bir meh-liķā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 5). [mülk-i cihānün, -ün]

mülk-i dīn: İslam ülkesi.

Hemçü Mirrīh ü 'Uřārid kerd bā seyf ü kalem

Āsümān-ı salřanet rā muntażam çün **mülk-i dīn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 74). [mülk-i dīn,]

mülük: Hükümdarlar, padişahlar, melikler.

Oldı āgāh yine cümle memālikde **mülük**

Hāzır ol diyü münādī-yi kazā itdi nidā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 3). [mülük,]

mūm: Bal mumu, erimiş iç yağı, parafin, stearik asit gibi maddelerden daha çok çubuk şeklinde dondurularak yapılan ve ışığından faydalanmak için ortasına yerleştirilmiş bir fitili üst kısmından yakmak suretiyle kullanılan basit bir aydınlatma aracı, şem'. II Seveda, aşk.

Lebüñ çün baldurur göñlüñ gerek **mūm**

Bizi şekker lebüñden kılma mahırūm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 49). [mūm,]

mūm eyle-: Yumuşatmak, yumuşak başlı ve söz dinler duruma getirmek, uslandırmak, muma çevirmek, muma döndürmek.

Hātem-i la'lūñle nerm itdūñ cihānı ey perī

‘Ālemi **mūm eyledüñ** mühr-i Süleymānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 4). [mūm eyledüñ, -dü, -ñ]

mūm ol-: Ateşle erimek, yok olmak, mahvolmak.

Şem'iyem zāhid beni men' itme bezm-i yārden

Yanmağa **mūm olmuşamdur** kār itmez baña pend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 18). [mūm olmuşamdur, -mı, -am, -dur]

mü'min: Allah'ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyet'in diğer îman esaslarına inanan, îman sâhibi kimse, müslüman.

Gördi **mü'minler** anı cūş u hurūş eylediler

Didiler zehrelerin çāk idelüm çün deryā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 33). [mü'minler, -ler]

Gice gündüz dü'ā eyler dil ü cān ile **mü'minler**

Cihān turdukça ol şāhūñ tura devletlü divānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 61). [mü'minler, -ler]

Dil tenümde seyr ider her yāreden didārūñi

Mü'mine kabrinde cennet revzeni manzer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [mü'mine, -e]

mümkināt: Mümkün olan, olabilir veya kabul edilebilir şeyler.

Bir zerre mihrūñ añlamadı ‘aql-ı hurde-bīn

Māhiyyetüñi bilmedi ey māh **mümkināt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 12). [mümkināt,]

mümtāz ol-: Ayrı tutulmak, üstün tutulmak.

Ey kamer-ṭal'et kemāl-i hüsn ile **mümtāz olup**

Māh-rüler aresinde gün gibi olduñ ‘ıyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 3). [mümtāz olup, -up]

münādī-yi kazā: Kaderin tellalı.

Oldı āgāh yine cümle memālikde mülük

Hāzır ol diyü **münādī-yi kazā** itdi nidā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 4). [münādī-yi kazā,]

münevver: Aydınlatılmış, aydınlık, nurlu, ışıklı.

Gül-i bâğ-ı İrem hüsnuñ kıyâmet kâmetüñ Tübî
Çerâğ-ı mâh hüsnuñle **münevverdür** Hasen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 4). [münevverdür, -dür]

Göñüller meclisi şem'-i hilâl ile **münevverdür**
Şafâ hırşîdi doğdı yine şubh-ı 'ıyd-i 'ışret-den (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 5). [münevverdür, -dür]

Bu rüşendür ki bezm-i gülşen anlarla **münevverdür**
Nitekim gülşen ü bâğ ü behâruñ cüy-bâr oldı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 13). [münevverdür, -dür]

Açar cânler gülistânın gözi göñli **münevverdür**
Sipîhr-i salţanet bürcinde 'âlî ahter-i şâhî (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 31). [münevverdür, -dür]

Cemâlün âfitâbiyle **münevver** salţanet bâğı
Nesîm-i birr-i hılkuñla güler devlet gülistanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 55). [münevver,]

münevver ol-: Aydınlanmak, nurlanmak, ılık ile dolmak.
Gül-i Mısrî dirildi çünki şâhüñ gülsitânından
Seher Mervrüd ile **oldı münevver** Rûm bostanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 28). [münevver oldı, -dı]

münhezim: Hezimete uğrayan, bozguna uğrayan.
Münhezim ez cevher-i tîğ-i tu haşm-ı bed-güher
Muntazam ez gevher-i dest-i tu silk-i mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 67). [münhezim,]

münis: Kolayca dostluk kurabilen, sokulgan, sıcakkanlı, cana yakın.
Ne **münis** ü muşâhib ü ne yâr-i gam-güsâr
Nâgeh nüvîd-i 'âţîfet-i luţf-ı Lem-yezel (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 23). [münis,]

münşî-i zerrîn-pergâr: Altın pergelin katibi.
Kıl kalem almış ele **münşî-i zerrîn-pergâr**
Şüret-i besmeleye levha-i simîn eyler (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 7). [münşî-i zerrîn-pergâr,]

muntazam: Düzenli, düzgün.
Münhezim ez cevher-i tîğ-i tu haşm-ı bed-güher
Muntazam ez gevher-i dest-i tu silk-i mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 68). [muntazam,]

Hemçü Mirrîh ü 'Uţârid kerd bâ seyf ü kalem
Âsümân-ı salţanet râ **muntazam** çün mülk-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 74). [muntazam,]

müntehâ-yi sidre: Sidre ağacının sonu. II Varılabilecek, erişilebilecek son nokta, son makam.
Livâ-yi rif'atüñe **müntehâ-yi Sidre** hem-serdür
Yücelmiş âb-ı luţfûñle behîşt-i bâğ-ı 'adlünde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 39). [müntehâ-yi sidre,]

mür: Karınca.
Tuymaya girsem eger zerrece **mürüñ** gözine
Ey Süleymân-ı zemân şöyle hayâl oldı tenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 7). [mürüñ, -ñ]

‘Adünüñ defter-i bahtı nitekim ‘ömri ebterdür
‘Aceb mi **mūra** dönse heybetüñden leşker-i düşmen (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 52). [mūra, -a]

Ben gedā itsem n’ola sen şāh-i hūbān ile baḥs
‘İşkdur bu itdürür **mūri** Süleymān ile baḥs (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 2). [mūri, -ı]

murād: Erişilmek istenen, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç.
Dönmedi hergiz **murādüm** üzre āh
Bî-vefā devrān elinden el-ğiyās (Şem’î Divanı, Gazel 22, Mısra 5). [murādüm, -üm]

Nitekim şāhid-i devlet meh-i ferḥunde-aḥterdür
İki ‘ālemdə maḳşūdūñ **murādūñ** Ḥaḳ edā itsün (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 84). [murādūñ, -üñ]

İki ‘ālemdə cemāl ise **murādūñ** yāri gör
Zāhidā bilsem nedür saña bu sevdāden ḡareḫ (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 11). [murādūñ, -üñ]

Seyl-i eşkümdür cihānde ḡarḳ-ı tūfāndan **murād**
Yaşūmūñ evşāfidur bu yidi deryāden ḡareḫ (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 7). [murād,]

Her elifden sinede ḳaddūñ nihālidür **murād**
Tāze tāze dāḡlardan ḡülsitānūmdür ḡareḫ (Şem’î Divanı, Gazel 88, Mısra 5). [murād,]

Bir perī yüzli melekdür iki ‘ālemden **murād**
Yoksa bu fāñi cihānden almadı bir kimse dad (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 25). [murād,]

murād it-: İstemek, dilemek, arzu etmek, amaçlamak.
Umaram her ne kim Ḥaḳdan **murād itseñ** müyesserdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 85). [murād itseñ, -se, -ñ]

murādına ırgür-: İsteḡine kavuşmak, dileḡi gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek.
Baḡlandı yolları yine ḡönlüm ḡüşādınuñ
İrgürmedi **murādına** nerrād-ı rüzḡār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 4). [murādına ırgürmedi, -me, -di]

muraşsa‘ it-: İnci, elmas, yâkut vb. kıymetli taşlarla süslenmiş, mücevherle bezenmiş hale getir(t)mek.
Nergesin tâc-ı zerin **itdi muraşsa‘** şebnem
Ṭaḳdı serv ayaḡına āb-ı ḡümüşden ḥalḥal (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 9). [muraşsa‘ itdi, -di]

mürde: Ölü, ölmüş (kimse).
Bir nefesde baḥs ile biñ **mürdeyi** iḫyā ider
‘İlm-i iḫyāde kim eyler la‘l-i cānān ile baḥs (Şem’î Divanı, Gazel 20, Mısra 7). [mürdeyi, -yi]

mürde-dil: ḡönlü ölü olan, hissiz, duygusuz.
Dirilür luṭfūñ ile **mürde-diller**
N’ola dirsem ṭapūñdür cān-ı ‘ālem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 25). [mürde-diller, -ler]

müretteb: Tertipli, düzenli.

Se‘âdetle olup şābit-nücūm-ı merkez-i devlet
Müretteb yirlü yirinde mu‘azzez gördük erkānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 24). [müretteb,]

mürğ: Kuş.
Bāğ-ı ‘ışkuñda gönül **mürğ**ı uçup şāh-be-şāh
Şulu şeftālūye meyl itse olur mı güstāh (Şem‘î Divanı, Gazel 29, Mısra 1). [mürğ, -ı]

Olur dil **mürğna** zülfi havāle
Şalar begler şanasın şayde şahbāz (Şem‘î Divanı, Gazel 76, Mısra 11). [mürğna, -ı, -n, -a]

mürğ-ı dil: Gönül kuşu.
Göz karardup dāne-i hālın direrken **mürğ-ı dil**
Lā-cerem düşdi kare zülfinüñ ağı üstine (Şem‘î Divanı, Gazel 170, Mısra 7). [mürğ-ı dil,]

mürğ-ı hoş-elhān: Hoş nağmelerin kuşu.
Terennum eyledi kebk ü tezervi hoş-hırām oldı
Ser-āğāz eyledi bülbül gibi **mürğ-ı hoş-elhānı** (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 22). [mürğ-ı hoş-elhānı, -ı]

Ṭūṭi-i ṭab‘-ı şeker-bārūme dem-sāz olımaz
Gülşenüñ gerçi olur **mürğ-ı hoş-elhānı** güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 10). [mürğ-ı hoş-elhānı, -ı]

mürğ-ı hoş-elhānler: Hoş nağmeli kuş. II Bülbül.
Her kişi kendü vücūdında Süleymān olsun
Kuş dilin söyleşelüm **mürğ-ı hoş-elhānler** ile (Şem‘î Divanı, Gazel 151, Mısra 6). [mürğ-ı hoş-elhānler, -ler]

mürğ-ı hümā-yi himmet: Himmetli talih kuşu.
Pervāz ider şabūh ile gün gibi şabāh
Mürğ-ı hümā-yi himmet açup şevk ile cenāh (Şem‘î Divanı, Gazel 27, Mısra 2). [mürğ-ı hümā-yi himmet,]

mürğ-ı zirek: Akıllı kuş.
Manṭıku‘t-ṭayrūñ rümūzın söylemiş Mecnūn ile
Mürğ-ı zirekdür ider gūyā Süleymān ile bahs (Şem‘î Divanı, Gazel 20, Mısra 12). [mürğ-ı zirekdür, -dür]

mür-i muḥakker: Hor görülmüş karınca.
Süleymān-ı zemānsın Şem‘î bir **mür-i muḥakkerdür**
Muḳārin olmadum çün ‘izz ü devlet āfitābına (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 73). [mür-i muḥakkerdür, -dür]

mür-i müştāka: Gönülden isteyen karınca.
İrüp her **mür-i müştāka** virür cān üstine cānı
Süleymān-ı zemān ile kudūm-ı Āşef-i şānī (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 13). [mür-i müştāka, -a]

mür-i za‘ıf: Güçsüz karınca.

Ey Süleymân-ı zemân kânde çeker **mûr-i za'îf**

Tağ u taş çekmez iken cevri yükün gerdünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 5). [mûr-i za'îf,]

Vay eger olmaz ise şâhid-i ma'şûd kinâr

Göze göstermez olupdur beni bir **mûr-i za'îf** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 88). [mûr-i za'îf,]

mürüvvet: Yiğitlik, mertlik.

Çare toprağı terbiyyetle iksîr-i hayât eyler

Mürüvvet perteviyle âfitâb-ı bürc-i ihsânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 32). [mürüvvet,]

Kerem kânı **mürüvvet** ma'denisin

Kerâmetle n'ola olsañ mükerrrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 21). [mürüvvet,]

Halk ile hulk eylemek kârı sehvâvet şânıdur

Şan'ati lutf ü kerem mihr ü **mürüvvet** 'âdeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 76). [mürüvvet,]

Mürüvvet ehli bezmi gibi gülşen rûh-perverdür

Dür-efşânlıklar eyler gül gibi her şâh gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 27). [mürüvvet,]

Mürüvvet ehline zîrâ hidâyet şem'î rehberdür

Açup gönlüñ gözün yazmağ için dîvân gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 45). [mürüvvet,]

mürüvvet kânı: Lütuf kaynağı.

Şem'î-yi bî-çâreden men' eylemezsin la'lüñi

Hâşelillâh sen **mürüvvet kânısın** Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 14). [mürüvvet kânısın, -sın]

müsâ'ade eyle-: İzin vermek.

Sâkî şalardı sâ'id-i sîmîni boynüme

El virse fırsat **eylese** devlet **müsâ'ade** (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 8). [müsâ'ade eylese, -se]

müşâbih: Benzeyen, benzer.

Haddüñe Şem'î **müşâbih** didi şemsi güzelüm

Yiridür odlare yaksañ anı pervâne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 9). [müşâbih,]

muşaffâ: Yabancı maddelerden temizlenmiş, arı duru ve saf duruma getirilmiş, arıtılmış.

Salânet câmı **muşaffâ** bezm-i devlet bî-keder

Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sulţân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 15). [muşaffâ,]

musahher: Ele geçirilmiş, boyun eğdirilmiş.

Devlet anüñ ki mâlik-i melek-sîmâ ola

İzzet anüñ ki oldı **musahher** diyâr-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 14). [musahher,]

Musahher hükmüne 'âlem felek emrüne çâkerdür

Halâş olur belâ vü derd ü gamden iki 'âlemde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 59). [musahher,]

muşāhib: *Biriyle karşılıklı konuşan, sohbet arkadaşı olan kimse.*

Ne mūnis ü **muşāhib** ü ne yār-i ğam-gūsār

Nāgeh nüvid-i ‘āṭifet-i luṭf-ı Lem-yezel (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 23). [muşāhib,]

mūsā-şifat: *Hız. Musa vasıflı.*

İrer **Mūsā-şifat** dil cevher-i iksir-i maşşūda

İçüp āb-ı ḥayāt-ı himmeti bir Hızr-siretten (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 3). [mūsā-şifat,]

muşavver: *Tasvir edilmiş, suret verilmiş, bir surete konulmuş.*

Ruḥlerūn gün beñlerūn seyyāreler kaşūn hilāl

Bir **muşavver** nūrdur ey māh taşvīrūn senūn (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 4). [muşavver,]

Ḥaṭ-ı reyḥān ile nakş-i zemīn levḥi **muşavverdūr**

Çemenler şahn-ı cāmī’dūr yine āyāt-ı raḥmetle (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 7). [muşavverdūr, -dūr]

muşavver kıl-: *Tasvir etmek, tasavvur etmek.*

Māh-i Ken‘ān-ı melāḥetsin yüzūn mir’āt-i Çīn

Gün yüzūn ‘arz it **muşavver** nūr **kıl** mir’āt içün (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 42). [muşavver kıl,]

müşebbek: *Ağ ve kafes gibi örülmüş veya oyulmuş (nakış, pano vb.).*

Müşebbek micmer-i bezm-i belādur Şem’iyā cismūn

Duḥān-ı āteş-i dildür görinen müylar tende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 9). [müşebbek,]

müsellem it-: *Doğruluğu, gerçekliği herkes tarafından kabul edilir hâle getirmek.*

Selāmet milketinde zāt-ı pākūn

Ḥudāyī bī-niyāz **itdi müsellem** (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 14). [müsellem itdi, -di]

Cihān ṭurduḳça ṭursun devlet ile

İki ‘ālemde Ḥaḳ **itsün müsellem** (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 54). [müsellem itsün, -sün]

müselmān: *Müslüman.*

İgen zulm-i şariḥ itme esirge ehl-i imān

Göre göz odlare yakma be kāfir bir **müselmānı** (Şem’î Divanı, Gazel 185, Mısra 10). [müselmānı, -ı]

‘Āḳıbet kāfir alur dirler **müselmān** illerin

Ḥsūn ilin almağa ḥaṭṭuñ ğālibā leşker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 3). [müselmān,]

müşerref: *Şereflenmiş, şerefli.*

Gelūñüz seyr idelūm serv-i ḥırāmānler ile

İdelūm baği **müşerref** gül-i ḥandānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 2). [müşerref,]

müşerref eyle-: *Şerefliendirmek; onurlandırmak.*

Müşerref eyledi geldi serây-i cennet-âbâdın

Açıldı gül gibi güldi yine devlet gülistânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 17). [müşerref eyledi, -di]

Görme hergiz gam yüzün ışıtmeye adın guşşenün

Hâk idüp zâtün **müşerref eylesün** gönün küşâd (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 4). [müşerref eylesün, -sün]

müşerref kıl-: Şereflelendirmek, onurlandırmak.

Zât-ı pâkûn lâyıķ-ı seccâde-i ‘adl eyleyüp

Mesned-i şer‘i **müşerref kıldı** hayrû‘l-hâkimin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 68). [müşerref kıldı, -dı]

müşerref ol-: Şeref kazanmak, şereflemek.

Umaruz nûr-ı cemâlünle **müşerref olavuz**

Ka‘be-i küyüñdür çünkü bizim niyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 5). [müşerref olavuz, -avuz]

müşevveş: Düzensiz, karışık, karmakarışık.

Gam-ı dünyâyile **müşevveş** olup

Kendüni Şem‘i virme teşvîşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 9). [müşevveş,]

müşgîn: Misk kokulu.

Şanki âhû-yi Hotendür çeşmün ey hûb-ı Hıttâ

Çin-i zulfün şayd için olmuş aña **müşgîn** kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [müşgîn,]

Açdı **müşgîn** nâfesin bâzâr-i ‘atâtâr-ı çemen

Geldi bir dem kim şabâ kıldı cihânı ‘anberin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 5). [müşgîn,]

Çin ü Mâçini tolaştı niçe yıl bād-ı şabâ

Zulfüne şuş olmayınca olmadı **müşgîn** nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 10). [müşgîn,]

müşgîn dem: Misk kokulu nefes.

Ser-â-ser mağz-ı ‘âlem ol hevâyile mu‘atâterdür

Hevâ **müşgîn deminden** yir yüzün gülzâr-i Çin itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 12). [müşgîn deminden, -i, -n, -den]

müşgîn saç: Misk kokulu saç.

Eyledi **müşgîn saçın** ol gözleri âhû kemend

Şayd idüp geçdi dil-i miskine bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 1). [müşgîn saçın, -ı, -n]

muşhaf: Kur'an-ı Kerim. II Sevgilinin mübarek kitap gibi olan güzel yüzü.

Cemâlün **muşhafın** tezyin idüpdür hatt-ı Reyhânün

Berât-ı hüsne virmişdür kaşûn tuğrâ-yi ‘unvânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 7). [muşhafın, -ın]

Çalmadı âb ile eflâkûn aresinde gubâr

Zeyn ider şemse-i zerrin ile gül **muşhafını** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 6). [muşhafını, -ı, -n, -ı]

Cemâlün **muşhafın** tezyin idüpdür hatt-ı Reyhânî

Berât-ı hüsne virmişdür kaşûn tuğrâ-yi ‘unvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 65). [muşhafın, -ı, -n]

Qaldı gülşende te‘addi idimez bād-ı seher
Açdı gül **muşhafını** çünkü yemîn itdi şimāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 28). [muşhafını, -ı, -n, -ı]

muşhaf-ı hüsn: Güzellik kitabı; Kur'an-ı Kerim. II Sevgilinin güzel yüzü.
Şem‘iyâ sûre-i ve‘l-leyl gelür tâlî‘üne
Her kaçan **muşhaf-ı hüsninden** o dilber açâ fâl (Şem‘î Divanı, Gazel 113, Mısra 10). [muşhaf-ı hüsninden, -i, -n, -den]

muşibet: İnsanın başına ansızın gelen belâ, felâket, dert, sıkıntı. II Uğursuz, pis, murdar, menhus (şey).
Sengîn-dilse her ne kadar bu **muşibetüñ**
Âhın işitdi inledi derd ile kühsâr (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 35). [muşibetüñ, -üñ]

mûsikâr: İran kültüründe, gagasındaki deliklerden rüzgar estikçe çeşitli sesler çıkardığı söylenen bir masal kuşu.
Nâyler ağız bir idüp yine **mûsikâr** ile
Çeng ile kânûna virmezse ‘aceb mi nevbeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 25). [mûsikâr,]

müşk: Asya dağlarında yaşayan bir ceylân cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde.
Her sehergeh kim şabâ ol zülf-i pür-çinden çıkar
Şan Hıfâ ‘aţţâridur kim **müşk** alup Çinden çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 2). [müşk,]

müşk-bâr: “Misk yağdırın” Etrâfa misk kokusu yayan.
Devr-i ruhûnde zâhir olup ey nigâr hat
Nesh oldu gül şahîfesine **müşk-bâr** hat (Şem‘î Divanı, Gazel 89, Mısra 2). [müşk-bâr,]

Der-hakk-ı Aḥmed Beg rahmetullâhi ‘aleyhi ve‘l-gufrân
Bir şubḥ-dem ki bād-ı şabâ yaydı **müşk-bâr** (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 2). [müşk-bâr,]

müşkil: Zor, güç.
Baḥr-i eşkümlle bir olsa ey şanem tûfân-ı Nûḥ
Âteş-i hecrüñ söyündürmez ne **müşkil** mâcerâ (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 10). [müşkil,]

Sensüz hayât-ı ‘ömrüm gâyetde **müşkil** ancak
Gel hey kıyâmetüm gel bu intizâre yir yok (Şem‘î Divanı, Gazel 97, Mısra 7). [müşkil,]

muştafâ: “Has ve seçilmiş, güzide” anlamlarında Hz. Muhammed'in isimlerindendir.
Kopdı meydân-ı vefâde iki serv-i dil-rübâ
Birinüñ Aḥmeddür adı birisinüñ **Muştafâ** (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 2). [muştafâ,]

Aḥmedüñ ‘ıyd-i vişâli ‘aşıkuñ mi‘râcidur
İrişür kadre aña kim **Muştafâ** eyler vefâ (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 6). [muştafâ,]

Pertev-i nûr-ı Muḥammeddür cemâli Aḥmedüñ
Kaşleri şakku‘l-kamerdür **Muştafâ** nûr-ı Hudâ (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 8). [muştafâ,]

Ahmedün yolında Şem'î varûnı eyle nişâr

Muştafâ 'ışkına ammâ cânûnı eyle fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 16). [muştafâ,]

Gün yüzünün âyetin ve'ş-şems okurlar Ahmedün

Muştafânûn zülfidür ve'l-leyl ü alnı ve'd-đuhâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 4). [muştafânûn, -nûn]

müstedâm: Sürekli, devamlı.

Şem'iyâ 'ömri mezîd olsun ü cüdî **müstedâm**

Hak te'âlâ eylesün iki cihânde şâd-kâm (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 33). [müstedâm,]

müstedâm ol-: Daim, sürekli olmak, kalıcı olmak.

Merhem-i vaşlın umarken urdı fûrkat yâresin

Müstedâm olsun efendüm bizi hoşnûd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 8). [müstedâm olsun,]

müşterek ol-: Ortak olmak.

Dâhil itmez hâşılı dil mâhı mihrûn küyine

Şâh-i 'ışkuñ hâşıdur tîmâre **olmaz müşterek** (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 6). [müşterek olmaz, -maz]

müşterî: Jüpiter gezegeni. II Feleğin kadısı ve hatibi olarak bilinen bir gezegen.

Yûsuf-ı bahtûn harîdârı şeh-i devrân olup

Müşterî vezn eyleyüp mihr ile meh mîzân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [müşterî,]

Mihr ü mehdür **müşterî** 'âlem harîdârûn senûn

Germ olursa tañ midur gün gibi bâzârûn senûn (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 1). [müşterî,]

mu'tâd: Alışmış, alışkın.

'Ârif ol elden koma Şem'î maḥabbet cāmını

Nâr-ı düzeḥden ne ğam 'ışk âteşi **mu'tâdısın** (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 12). [mu'tâdısın, -i, -sın]

mu'tekif: Cami vb. ibadethaneye kapanarak sürekli namaz, niyaz ve ibadetle meşgul olan kimse.

Zâhid ki **mu'tekif** geçinür buriyâyile

Gör eblehi ki cennet umar bu riyâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 1). [mu'tekif,]

muṭrib-i bezm: Meclisin sazendesi.

Gül aldı def eline rakşe girdi serv ü çenâr

Çün aldı **muṭrib-i bezmûn** çemende çengine 'ûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [muṭrib-i bezmûn, -ûn]

müverriḥ: Tarih yazan, tarihçi.

Pâye-i kadriñ olup a'lâ terakḳî idicek

Didi târihin **müverriḥ** devlet ü 'izzet ziyâd (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 6). [müverriḥ,]

mûy: Tüy, kıl, saç teli.

Görmedüm kılca vefâ **mûy** miyânüñden senüñ
Gerçi dirler döstüm lâ-hayra illâ fi'l-vasaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 5). [mûy,]

Görmezse eger anı bir kılca kılur cânı
Göñlüm şu kadar eyler ol **mûy** miyânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 6). [mûy,]

Müşebbek micmer-i bezm-i belâdur Şem'iyâ cismüñ
Duḥân-ı âteş-i dildür görinen **mûylar** tende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 10). [mûylar, -lar]

mûy miyân: Kıl gibi ince bel. II Sevgilinin beli.
Görmedük geçdi hayâl ile cihânde günümüz
Öpmege kuçmağa bir gonce-dehen **mûy miyân** (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 6). [mûy miyân,]

müyesser: Kolaylıkla elde edilen, nasip olan (şey).
Başına gün toğar anüñ ki yüz sürmek **müyesserdür**
Anüñ kim bârgâhı Ka'be-i erbâb-ı hâcetdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 27). [müyesserdür, -dür]

Kerem ehline maḫşûdı dü 'âlemde **müyesserdür**
Ümîdüm vardurur şâhâ Süleymân-ı zemânden kim (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 41). [müyesserdür, -dür]

mûy-ı 'adû: Düşmanın saç teli.
Ayağın dâmenine çekdi oturdu kühsâr
Perçem-i nizeñ olursa yaraşur **mûy-ı 'adû** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 62). [mûy-ı 'adû,]

mûy-şikâf: Bir meseleyi kılı kırk yararcasına büyük bir dikkatle inceleyen, araştıran (kimse).
Naẓeri ḥall-i ḫâkâyıkda olur **mûy-şikâf**
Ḳalemi keşf-i deḫâyıkda olur çihre-küşâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 65). [mûy-şikâf,]

müzeyyen: Süslenmiş, bezenmiş, süslü, zînetli.
Ey devrinüñ güliyle **müzeyyen** behâr-ı luṭf
Ḥurrem nesîm-i ḥulḳuñ ile sebzâr-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 1). [müzeyyen,]

Sipend encüm şafaḳ âteş hilâl ol bezme micmerdür
Müzeyyen itdi dünyâyı ser-â-ser 'ıyd-i sulṭânî (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 22). [müzeyyen,]

Der-ḫaḳḳ-ı Şehriyâr
Ey devletüñ güliyle **müzeyyen** behâr-ı luṭf (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 2). [müzeyyen,]

Müzeyyen altun üsküflü sipâhî beg yigitlerle
Gelür yılduzlariyle şan cihânüñ mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [müzeyyen,]

müzeyyen kıl-: Süslemek, donatmak.
Buldı terbiyyet anüñ devrinde erbâb-ı naẓer
Şükr kim anı **müzeyyen kıldı** Rebbü'l-'âlemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 110). [müzeyyen kıldı, -dı]

müzeyyen ol-: Süslenmek.

Müzeyyen oldu bağ-ı ‘adli serv-i istikâmetle

Mu‘azzez mîve-i lutfi mükerrem berg-i ihsânı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 19). [müzeyyen oldu, -dı]

Her nihâl-i râst eyler fe’staķim sırrın beyân

Oldı serv-i istikâmetle **müzeyyen** bağ-ı dîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 90). [müzeyyen oldu, -dı]

mużmer: Gizlenmiş, saklanmış, dışarıya vurulmamış (şey).

Seḫā sābit vefā zāhir ḫayā ḫilm ile **mużmerdür**

Ḳarār ü şabr ü terbiyyetle olur ‘ākıbet Şem‘î (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [mużmerdür, -dür]

N

nā-çār: Çaresiz.

Olursa âteş içre ey gül ârām

İdelüm biz daḫi **nā-çār** ü nā-kām (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 78). [nā-çār,]

nāfe-i ḫulḳ: Tabiatın, yaradılışın miski.

‘Aceb gül-deste kim bü-y-i nesīm-i cān-fezāsiyle

Dem urur **nāfe-i ḫulḳı** gibi gülzār-i cennetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 22). [nāfe-i ḫulḳı, -ı]

nāfesin aç-: Sevgilinin misk kokulu saçlarını açmak.

Açdı müşḡin **nāfesin** bāzār-i ‘aṭṭār-ı çemen

Geldi bir dem kim şabā kıldı cihānı ‘anberin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 5). [nāfesin açdı, -dı]

nāgeh: Ansızın, birdenbire.

Ola kim bir gün şoraydı ḫāṭırum **nāgeh** diyü

Yıllar oldu istemez tımārı bīmārūñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 11). [nāgeh,]

Ne mūnis ü muşāḫib ü ne yār-i ḡam-gūsār

Nāgeh nüvid-i ‘āṭıfet-i lutf-ı Lem-yezel (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 24). [nāgeh,]

nağme-i bülbul: Bülbulün sesi, inlemesi.

Nağme-i bülbul nesīm-i şubḫ ile virür ḫayāt

‘Aşık-ı dil-ḫasteye olsun hezārān āferin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 25). [nağme-i bülbul,]

nağme-i dāvūd: Davut Peygamberin güzel sesi.

Hezār itdi çemende çü **nağme-i Dāvūd**

Zebūr-ı gülden okundi ḫulāşa-i maḳşūd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 1). [nağme-i dāvūd,]

nağme-i pür-süz: Çok yanık ezgi.

Nağme-i pür-süz ile nerm itdi āhen-dilleri

Niceyi ey dil Zebūr-ı ‘ışḳ Dāvūd eyledi (Şem‘î Divanı, Gazel 186, Mısra 3). [nağme-i pür-süz,]

nā-ḥak yire: Boşu boşuna, haksız yere, haksız olarak.

Ne ḥünidür gözüñ sākī ki bağrüm-den kebāb ister

Döküp **nā-ḥak yire** kanüm gözüm yaşın şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 2). [nā-ḥak yire,]

naḥl: Fidan.

Devletüñ **naḥli** gibi la'î ü cevāhir vire bār

Ṭaḳdı meşşāṭa-i fikrūñ güher-i rāyüñ ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 67). [naḥli, -i]

naḥl-bend: Ağaç budayan kimse.

Bu ṭab'üm **naḥl-bendi** bağladı bir naḥl-i mevzūnı

Kim anüñ gülleridür gülşen-i bāğ-ı belāğatden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 15). [naḥl-bendi, -i]

naḥl-i himmet: Lütuf fidanı.

Tā ki **naḥl-i himmetet** bā şāḥ-ı Ṭübī hem-ser est

Tā dehed gülhā-yi cūdet revnaḳ-ı ḥuld-i berīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 91). [naḥl-i himmetet, -et]

naḥl-i kāfūr: Kafur ağacı. II Fidan gibi uzun ve ince vücutlu güzel.

Naḥl-i kāfūr ile zeyn oldı ḥarīm-i gülzār

Gül 'arūsına nesīm-i seherī meşşāṭa (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 37). [naḥl-i kāfūr,]

naḥl-i mevzūn: Güzel, düzgün fidan. II Uzun ve düzgün boylu genç sevgili.

Bu ṭab'üm naḥl-bendi bağladı bir **naḥl-i mevzūnı**

Kim anüñ gülleridür gülşen-i bāğ-ı belāğatden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 15). [naḥl-i mevzūnı, -ı]

naḥnu ḳasemnā: "Biz kısımlara ayırdık", Zuhruḳ suresi 32. ayetten iktibastır.

Cevri çoğ eyle bāña ḡam degül ey ḡonce-dehen

Bu imiş **naḥnu ḳasemnādaki** ḳismet bākī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 6). [naḥnu ḳasemnādaki, -daki]

nā-kām: Muradına erememiş, mahrum, nasipsiz.

Olursa āteş içre ey gül ārām

İdelüm biz daḥi nā-çār ü **nā-kām** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 78). [nā-kām,]

naḳd: Akçe, para. II Can sermayesi, varlığı.

Şāf iden ḳalbümüzüñ **naḳdini** 'ışḳ āteşidür

Ḳıymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 9). [naḳdini, -i, -n, -i]

naḳd-i cān al-: Can sermayesini/varlığını almak. II Öldürmek.

Naḳd-i cān almak dilersin göñlümüñ za'fın görüp

Ḳaḡı zālimdür alan bir şehir-i virāndan ḥarāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 7). [naḳd-i cān almak, -mak]

naḳd-i cān: Can sermayesi.

Bâzâr-i ğamde aşşıya kalmışdur ey gönül
Vir **nakd-i cânı** yâre ne şaydüñ behâsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 6). [nakd-i cânı, -ı]

nakd-i eşk: Gözyaşı akçesi, gözyaşı parası. II Aşığın gözyaşları.

Nakd-i eşk ile gönül degmeye olma yoldaş
‘İşk yolında şakın bir pula olur biñ baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 1). [nakd-i eşk,]

nakd-i ‘ömr: Hayat sermayesi.

Sermâye-i mahabbet ile **nakd-i ‘ömrünü**
Devlet anuñ ki sevdügi yolında hırcanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 9). [nakd-i ‘ömrünü, -ü, -n, -i]

nakkaş: Süsleme ustası.

Nice takrîr ideyin nakşuñı **nakkaşlere**
Reng alurlar dir isem bir bölük evbâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 1). [nakkaşlere, -ler, -e]

Göricek gönülüm ol göz ü kaşı
Seyr ider cân gözüyle **Nakkaşı** (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 2). [nakkaşı, -ı]

nakkaş-ı behâr: Bahar nakkaşı.

Şemse-i gül râ küned tahîr **Nakkaş-ı behâr**
Kaşr-ı gülşen râ küned reşk nigâristân-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 5). [nakkaş-ı behâr,]

Şemseler resm itdi gülden aña **Nakkaş-ı behâr**
Cânı yok taşvîr ide bir bergini nakkaş-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 17). [nakkaş-ı behâr,]

nakkaş-ı çîn: Çinli ressam.

Şemseler resm itdi gülden aña Nakkaş-ı behâr
Cânı yok taşvîr ide bir bergini **nakkaş-ı Çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 18). [nakkaş-ı çîn,]

nakkaş-ı şun‘: Bütün yaratılanların nakkaşı. II Allah.

Nakş-i hüsnüñ zeyn idelden ey şanem **Nakkaş-ı şun‘**
Oldı bu halķuñ kimi Zeynî kimisi Nakşibend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 7). [nakkaş-ı şun‘,]

nakkaş-ı şun‘-ı bî-misâl: Eşi benzeri olmayan amel yazıcısı.

Ayuñ on dördin gümüş serv üzre taşvîr eylemiş
Gün yüzüñle kâmetüñ **Nakkaş-ı şun‘-ı bî-misâl** (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 6). [nakkaş-ı şun‘-ı bî-misâl,]

nakl-i şahiḥ: Doğru nakil, bir hadisenin veya sözün yalansız aktarılması.

Qavl-i ‘İsîde bâde oldı helâl
Var lebüñ nuḳli gibi **nakl-i şahiḥ** (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 12). [nakl-i şahiḥ,]

nakş: Görünüş, suret.

Yā ser-i mūdūr dehānūñ **naḳṣı** yā ḥod zerredür
Söyledükce ḳıl yarar dıḳḳatde güftārūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 5). [naḳṣı, -ı]

Dilerseñ 'ıyd-i vuşlet merḥabāsın
Dü 'ālem **naḳṣı** renginden elūñ yu (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 4). [naḳṣı, -ı]

N'ola görürse iki cihān **naḳṣımı** 'ıyān
Gözlük idindi cām-ı meyi pır-i meykede (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 9). [naḳṣımı, -ı, -n, -ı]

Nice taḳrır ideyin **naḳṣuñı** naḳḳāşlere
Reng alurlar dir isem bir bölük evbāşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 1). [naḳṣuñı, -uñ, -ı]

Ġāfil olma seni bir **naḳṣ** ile bī-cān eyler
Şaḳın aldanma göñül ol şanemūñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 3). [naḳṣ,]

Bu deyrūñ dürlü dürlü **naḳṣı** çokdur
Görinür şüretā gerçi ki sāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 3). [naḳṣı, -ı]

naḳṣ ol-; Bir yerde belirli bir iz bırakmak, yer etmek.

Naḳṣ oldı sinemüz yine dāğ-ı firāk ile
Senden bu ḳaldı ey yüzi gül bize yādigār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 5). [naḳṣ oldı, -dı]

naḳṣ-i ḥüsn: Güzellığın nakışı.

Gün yüzlüler muḳābele itse ḳamer olur
Kim **naḳṣ-i ḥüsnūñ** anlere yüz virmez ey nigār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 6). [naḳṣ-i ḥüsnūñ, -üñ]

Naḳṣ-i ḥüsnūñ zeyn idelden ey şanem Naḳḳāş-ı şun^c
Oldı bu ḥalḳuñ kimi Zeynī kimisi Naḳṣibend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 7). [naḳṣ-i ḥüsnūñ, -üñ]

naḳṣ-i nigār: Sevgilinin suretini gösteren nakış, resim.

Degme bir **naḳṣ-i nigārūñ** ḥüsnī evşāfın idüp
Ol Mesīḥā-dem yanında añmağa cānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 11). [naḳṣ-i nigārūñ, -üñ]

naḳṣ-i zemīn: Yeryüzünün görüntüsü.

Ḥaṭ-ı reyḥān ile **naḳṣ-i zemīn** levḫi muşavverdür
Çemenler şaḥn-ı cāmī'dür yine āyāt-ı rahmetle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 7). [naḳṣ-i zemīn,]

naḳṣibend: Bahaüddin Nakşibendi Hazretlerine nisbet olunan ve Tayfuriyye'den neş'et ettiği söylenen tarikat.

Naḳṣ-i ḥüsnūñ zeyn idelden ey şanem Naḳḳāş-ı şun^c
Oldı bu ḥalḳuñ kimi Zeynī kimisi **Naḳṣibend** (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [naḳṣibend,]

naḳ: Hayvanların ayaklarına vurdukları demir.

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür
Burāk-ı berḳ-seyrūñ āteşin **naḳ** şerārıdır (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 34). [naḳ,]

nāl eyle-: Çok zayıflatmak, ipince bir hale getirmek.

Dest-büsün hevesin eyleyeli hāme gibi

Tenümi hasret ile **eylemişem** şöyle ki **nāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 80). [nāl eylemişem, -miş, -em]

nālān: Ağlayan, inleyen, feryat eden.

Ney gibi bağrın delüp yıllar **nālān** olmayan

Bezm-i gamde 'aşıkuñ ahın şanur bād-ı hevā (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [nālān,]

na'lçe: Nalça kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli; daha fazla dayanması için ayakkabıların ökçesine çakılan demir.

Na'lçeñ 'aksi degüldür görinen rāhūnde

Yüz sürüp anda nişān eyledi ebrū-yi hilāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 55). [na'lçeñ, -ñ]

nāle: İnleme, inilti.

Bülbül-i haste-dilem **nāleme** rahm eyle didüm

Didi kim yañşak olur hasteliği şayrunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 11). [nāleme, -m, -e]

Kārbān-ı cān ü dil gitdükce küyünden yaña

Kūs-ı riħlet **nāle** vü feryād ü ahümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 12). [nāle,]

Ṭutdı ğırīv 'ālemi ol meh-liķā içün

Āh ü fiğān u **nāleyile** ṭoldı her diyār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [nāleyile, -y, -ile]

Her yañeden **nāle** vü feryād ider bülbülleri

Çıñradur her dem felekler ṭasını ğulgulleri (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 27). [nāle,]

nāle eyle-: Feryat fiğan inlemek.,

Nāle eyler kārbān-ı 'ışk ile hem-rāh olan

Ḳalbi āhendür velikin ğör nice iñler ceres (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 3). [nāle eyler, -r]

nāle vü efgān: Ağlama ve inleme.

Hālūmi añladılar āh-i ciger-süzumdan

Bildiler n'eydigümi **nāle vü efgānūmden** (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 10). [nāle vü efgānūmden, -üm, -den]

nāle vü ğulgul: İnilti ve ğürültü.

Nūş idüp bülbüleyi bülbül olalum sākī

Ġülşeni pür idelüm **nāle vü ğulguller** ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 12). [nāle vü ğulguller, -ler]

nāle-i hezār: Binlerce inleme.

Bülbül kııurdı karşusına **nāle-i hezār**

Ġül hıdmetinde ṭurmuş idi serv-i müstaķīm (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 7). [nāle-i hezār,]

nāle-i 'uşşāk: Āşıkların iniltisi.

Bezm-i gamde inleyüp hem-demlük eyler her nefes

Nāle-i ‘uṣṣāka olmaz ney gibi feryād-res (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 2). [nāle-i ‘uṣṣāka, -a]

Kimse ‘ışkuñ kārbanınıñ nişānını virmedi

Nāle-i ‘uṣṣākdēn gerçi kim olmışdur ceres (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 10). [nāle-i ‘uṣṣākdēn, -den]

na‘l-i gülgün: Gül renkli nal.

Hüsrev-i ‘ışkam işigün baña taht-ı zer yiter

Na‘l-i gülgün gubarı başüme efser yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 2). [na‘l-i gülgün,]

nām ile nengün: Ün ile şöhet.

Zāhidā mey içüben halka kerāmet göster

Yüri seccādesini **nām ile nengün** şuya şal (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 36). [nām ile nengün, -ün]

nām ü nişān: Ad ve işaret.

Gül gibi dāğ-ı gamünle adümüz dīvānedür

Yiter ey dōst bize dünyede bu **nām ü nişān** (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 4). [nām ü nişān,]

Şehr-i ‘ışkuñda kim öldi dāğ-ı mihriñle gönül

Virmedi kimse anün **nām ü nişānından** haber (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 16). [nām ü nişānından, -ı, -n, -dan]

nām-dār: Namlı, ünlü, meşhur.

Ser-nāmesiyle nāme-i luṭf oldı **nām-dār**

Luṭf ü kerem vilāyetin ihyā ider diyü (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 35). [nām-dār,]

nāme: Yazılan şey, yazı, yazgı. II Amel defteri.

Yüzün ele al hāme gibi gönümün ey dost

Düşmenlerünün **nāme** gibi bağıı qararsın (Şem’î Divanı, Gazel 137, Mısra 6). [nāme,]

nāme-i fażl: Cömertlik mektubu.

Sensin ol kim seni Hāk hüccet için dünyāye

Nāme-i fażl ü hüner birle idüpdür irsāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 46). [nāme-i fażl,]

nāme-i luṭf: İyi muāmelede bulunulan mektup.

Ser-nāmesiyle **nāme-i luṭf** oldı nām-dār

Luṭf ü kerem vilāyetin ihyā ider diyü (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 35). [nāme-i luṭf,]

nām-ı āl-i ‘osmān: Osmanlı devletinin şöhet.

Hayā vü şıdk u ‘adl ile çeküp Hayder-şıfat tıği

Getürdün yirine himmetle **nām-ı Āl-i ‘Osmānı** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 48). [nām-ı āl-i ‘osmānı, -ı]

nām-ı mesih: Mesih'in adı, şanı.

Ehl-i hikmet içinde oldı şarîh
Ki diridür lebûnle **nām-ı Mesîh** (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 2). [nām-ı mesîh,]

nā-murād: İsteğine erişememiş, murâdına erememiş.
Vaşl-ı dilberden ider iki cihānde **nā-murād**
‘Aşıka çok zulm ider ey dil bu çerh-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 13). [nā-murād,]

nāmūs ü ‘āre: Namus ve haya.
Şehrinde ol perînüñ şıgmaz selāmet ehli
Şem'î melāmet ol kim **nāmūs ü ‘āre** yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 12). [nāmūs ü ‘āre, -e]

nār: Ateş. II Ateş gibi yakan duygu.
Yansa Şem'î tañ degül her şeb firāküñ **nārına**
Pertev-i nūr-ı cemālünden cüdādür Muştafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [nārına, -ı, -n, -a]

Sefer **nārında** kāl itdün şararduñ püte-i gamde
Cihānı hālîş itdün ey ‘adālet cevheri kânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [nārında, -ı, -n, -da]

Ki şalar ‘ūd gibi her kişinün cānına **nār**
Cümle-i bâğa şeref virdi ‘arūs-ı lāle (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 35). [nār,]

na‘ra-i ‘uşşāk: Aşıkların inlemesi, bağırması.
Gün gibi germ eylesün bezm ehlini peymāneler
Güm güm ötsün **na‘ra-i ‘uşşākden** hum-hāneler (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 10). [na‘ra-i ‘uşşākden, -den]

nārencî: Turuncu.
Āfitābüm Şem'î-veş yakdün cihānı ser-te-ser
Altun üsküfle geyüp gün gibi **nārencî** kabā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [nārencî,]

nār-ı āh: Ah ateşi.
Şem'iyā dil uzadup her gice eflāki yaķar
Nār-ı āhüm ki çıkar sîne-i süzānünden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 14). [nār-ı āhüm, -üm]

nār-ı belā: Bela ateşi.
Didi hîtāb idüp ki eyā tîre rûzgār
Nār-ı belā vü fūrķat ile yaķma cānünü (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 26). [nār-ı belā,]

nār-ı caħīm: Cehennem ateşi.
Süz-ı ‘ışķ ile görünmez gözüme **nār-ı caħīm**
Qorķum oldur ki olam āteş-i hicrāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 9). [nār-ı caħīm, -im]

nār-ı düzeħ: Cehennem ateşi.

‘Arif ol elden koma Şem‘î maḥabbet cāmını

Nār-ı düzeḥden ne ḡam ‘ışk âteşi mu‘tâdisın (Şem‘î Divanı, Gazel 128, Mısra 12). [nār-ı düzeḥden, -den]

nār-ı ḡam: Gam ateşi.

Behār eyyāmıdır gül gibi ḥand it

Niçe bir **nār-ı ḡamde** cān sipend it (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 2). [nār-ı ḡamde, -de]

nār-ı ḥased: Kıskançlık ateşi.

Gök batmış idi göklere dūd-ı siyāh ile

Nār-ı ḥasedde baḡrı ḥasūdūn kebāb idi (Şem‘î Divanı, Gazel 181, Mısra 10). [nār-ı ḥasedde, -de]

nār-ı hecr: Ayrılık ateşi.

Lāyık degül ki Şem‘î yana **nār-ı hecr** ile

Sen ḡayrilerle ‘ıyş idesin ey şanem müdām (Şem‘î Divanı, Gazel 121, Mısra 9). [nār-ı hecr,]

nār-ı hicrān: Ayrılık ateşi.

Şanurdum âteş-i fūrkatden özge bir belā yokdur

Seni aḡyār ile gördüm ışındum **nār-ı hicrāne** (Şem‘î Divanı, Gazel 143, Mısra 6). [nār-ı hicrāne, -e]

nār-ı mezellet: Alçaklık, zillet ateşi.

Yanupdur lāle gibi cān ü dil **nār-ı mezelletde**

Ṭolidur ḡonce-veş kan ile baḡrüm ḥār-ı miḥnetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 53). [nār-ı mezelletde, -de]

nār-ı mūsā: Hz. Musa'nın ateşi.

Şem‘iyā ol şanemūn gün yüzünüñ âyenesi

Nār-ı Mūsā gibi par par yanar oldukça tırāş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 14). [nār-ı mūsā,]

nār-ı zillet: Hor görölme, aşāḡılanma ateşi.

Ne yirde k’eyleye güzeri çeşmesār-ı luṭf

Ey dil niçeye dek yanasın **nār-ı zillete** (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 26). [nār-ı zillete, -e]

nār-ı ziyā: Işıḡın ateşi.

Saḡa ḡandīl-i mescidden iren **nār-ı ziyā** zāhid

Baḡa cām-ı maḥabbetden olan nūr-ı şafā yigdür (Şem‘î Divanı, Gazel 61, Mısra 7). [nār-ı ziyā,]

nār-ı: İnce, nâzik, zarif, hoş.

Niçe niçe içmişem mey yirine ḥūn-ı ciger

Döne döne itmişem ḡam **nār-ı** baḡrüm kebāb (Şem‘î Divanı, Gazel 14, Mısra 10). [nār-ı, -e]

naşīb: Allah'ın bir kimseye tayin ve kısmet ettiği şey, talih, baht.

Cevr-i aḡyār bize yaramaz aḡyāre **naşīb**

Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine ḥār (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [naşīb,]

nāşih: *Nasihat eden, öğüt veren.*

Beni ko hālūme **nāşih** ki gönlüm bir büt-i Çinüñ

Ȯolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm dîn ü imānı (*Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 5*). [*nāşih,*]

Yār vaşlın añmasun hergiz dimişsin Şem'îyi

Nāşihā ölmekden artuk çäre yokdur sözi kes (*Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 14*). [*nāşihā,*]

naşş-ı kâti': *Kesin hüküm.*

Naşş-ı kâti'dur elinde tiğ-i şer'-i Zü'l-celāl

Ser-be-ser kať olsa n'ola ğark-ı keyde'l-hā'inin (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 65*). [*naşş-ı kâti'dur, -dur*]

naşüh tevbe: *Samimi ve hakiki tövbe etmek.*

Şem'iyā cām-ı leb-i yār müdām olsa eger

Tevbenüñ hergiz adın añmaz idük niçe **naşüh** (*Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 10*). [*naşüh tevbenüñ, -nüñ*]

nať-ı cemāl: *Güzelliğın övgüsü.*

Nať-ı cemāl üzre sürüp hāl beydağın

Māt eyledi cihānı açup şāh-vār ruħ (*Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 5*). [*nať-ı cemāl,*]

nať-ı hüsün: *Güzellik sofrası.*

Mir'āt içinde ruhlerüñüñ 'aksi güyiyā

Nať-ı hüsünde karşı konan ey nigār ruħ (*Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 8*). [*nať-ı hüsünde, -de*]

nāy: *Kamış, ney.*

Fiğān-ı mürğ-ı çemen **nāy** ile olup dem-sāz

Şadā-yi zümre-i 'işret semāye itdi şu'ūd (*Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 7*). [*nāy,*]

Nāyler ağız bir idüp yine müsikār ile

Çeng ile kânūna virmezse 'aceb mi nevbeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 25*). [*nāyler, -ler*]

Nāy rüh-efzā olup 'ālem dirildi bî-hisāb

Rüz-ı maşşerden nişān oldu bu sözüñ keşreti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 49*). [*nāy,*]

nāz: *İşve, cılve.*

'Āşık odur ki eyleye bir **nāze** biñ niyāz

Ma'sūkh odur ki eyleye biñ cevre bir vefā (*Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 5*). [*nāze, -e*]

Dülbendüñi **nāz** ile zarifāne şararsın

Meydān-ı maşabbetde gezüp 'āşık ararsın (*Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 1*). [*nāz,*]

Düşerler sāye-veş hep ızırābe

Şalınsa **nāz** ile ol serv-kāmet (*Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 10*). [*nāz,*]

Nāz ile sihr itdügiyçün dem-be-dem reftārde

Şu gibi ol kāmēt-i bālāye diller aqdılar (*Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 7*). [*nāz,*]

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol hūr-ı behişt
Dir felekler reşk idüp yâ leytenî küntü türāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 3). [nāz,]

nāz eyle-: Kendisinden istenilen şeyi yapmakta isteksiz davranmak, kendini naza çekmek, ağırdan almak.

Māh-rüler bize cevri itmege **nāz eyleyeler**

İdeler gayrilerle mihr ü vefālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 3). [nāz eyleyeler, -ye, -ler]

Şal kollaruñı boynüme didümdi ol nigār

Nāz eyleyüp gelüp didi olmaz kolayine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 10). [nāz eyleyüp, -y, -üp]

nāz öğred-: Naz öğretmek.

Yine bir nāzenine düşdi Şem'î

Ki kamu nāzenine **öğredür nāz** (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 14). [nāz öğredür, -ür]

nāz ü niyāz: Nazlanma ve yalvarma.

Vird ü zikri zāhidüñ **nāz ü niyāzı** ‘āşıkūñ

Bir perinüñ vaşlıdır bunca temennāden ğareż (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 9). [nāz ü niyāzı, -ı]

nāzenin: İşveli, cilveli, nazlı (sevgili).

Yine bir **nāzenine** düşdi Şem'î

Ki kamu **nāzenine** öğredür nāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 13). [nāzenine, -e]

Yine bir **nāzenine** düşdi Şem'î

Ki kamu **nāzenine** öğredür nāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 14). [nāzenine, -e]

nāzer: Bakma, bakış.

Hüsnüñ zekātı ‘āşıkā bir buse kıl ‘atā

Şehden olur gedālere hākkā **nāzer** leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 16). [nāzer,]

Şem'î cihānde ‘āşık-ı didār olanlara

İki cihān deminden olur bir **nāzer** leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 18). [nāzer,]

Görmedi gün yüzini bir **nāzer** ol dildārūñ

Māh-i nev anūñ içün egnine geydi kare şāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 3). [nāzer,]

Bir zerre irerse gözüme hāk-i derüñden

İksir-i hayāt ola kāmuya **nāzerümden** (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 8). [nāzerümden, -üm, -den]

Nāzeri hāl-i hākāyıkda olur müy-şikāf

Çalemi keşf-i deķāyıkda olur çihre-küşā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 65). [nāzeri, -i]

Çekelden gözlerine tütüyāy hāk-i pāyinden

Nāzer kesb itdi a‘yān-ı felek erkān-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 30). [nāzer,]

nāzer it-:Bakmak. II İncelemek amacıyla bakmak, düşünerek bakmak. III (Mānen büyük ve tasarruf sâhibi kimseler) Lütuf ve keremle bakmak.

Şerefde zāt-ı pākūñ şüret-i rūḥ-ı muşavverdür

Nazer itseñ yiridür gāyet ey şāh-i felek-rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 72). [nazer itseñ, -se, -ñ]

nāzı geç-: Bir kimsenin yanında hatırı sayılmak, isteğini kabul ettirecek kadar sözü geçmek.

Ne dil var çekmedük cānden ḥadeng-i ḡamzesi yārūñ

Anūñ cevrimini kim çekmez kime **geçmez** anūñ **nāzı** (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 12). [nāzı geçmez, -mez]

nāzil eyle-: Yeryüzüne indirmek.

Yine gül Aḥmedine āyetü'l-ḥaḡ **eyleyüp nāzil**

Per-i ḥoşın açup süsen ḥümāyūn itdi bostānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 3). [nāzil eyleyüp, -y, -üp]

nāzil ol-: İnmek, nüzul etmek. II (ilâhî kitaplar) Peygamberlere bildirilmek.

Ey cemālūñ āfitābı mazher-i nūr-ı Ḥudā

Oldı nāzil gün yüzūñ vaşfında gökden ve'd-ḡuḡā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 2). [nāzil oldı, -dı]

naẓîr: Benzer, eş.

Şem'iyā kimdür olan ol şeh-i ḥübāne **naẓîr**

Olmaya dünya serāyinde Süleymāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 13). [naẓîr,]

Güzellük āsümānında **naẓîrin** görmemiş kimse

Güneş yüzlü hilāl ebrū bize bir meh-liḡā olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 5). [naẓîrin, -i, -n]

Ṭolaşan gün gibi dünyāyı **naẓîrūñ** görimez

Miş ü mānendi mi var dünyede sen meh-rūnūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 11). [naẓîrūñ, -üñ]

naẓîri yok: Eşsiz, benzersiz.

Naẓîri yok başiretde bu gün serdār-ı serverdür

Açılmış nāz ile gonce nesīm-i şubḡ dellāl (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 23). [naẓîri yok,]

Muḡammed Beg Efendi desti gibi keffi pür-zerdür

Naẓîri yokdurur ol āfitāb-ı bürc-i iḡsānūñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 30). [naẓîri yokdurur, -durur]

naẓm: Vezinli, kāfiyeli söz dizisi.

Şüretde gerçi **naẓmdurur** sözleri veli

Ma'nî yüzinde Şem'î ṭapūne ḡüher ṭaşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 11). [naẓmdurur, -durur]

naẓm-ı 'ālem: Dünya düzeni.

Ne buldı cevherini silk-i cūdî

Ne buldı gevherini **naẓm-ı 'ālem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 30). [naẓm-ı 'ālem,]

naẓm-ı şeker-bār: Etrafa şeker saçan şiir.

Göricek **naẓm-ı şeker-bārūñi** dem-beste kalur

Ṭūṭi-i bağ-ı suḡan bülbul-i ḡülzār-i maḡāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 47). [naẓm-ı şeker-bārūñi, -üñ, -i]

nāzūk: İnce, narin. Nazik beden.

Gül gibi **nāzüksin** ey serv-i ser-efrāzüm benüm

Qorqaram kār itmesün āh-i seḥergāhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 3). [nāzüksin, -sin]

Gerçi şerāb bir delūkanlu ḥarāmīdür

Nāzūklūk ile biz emerüz aldug alımı (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 10). [nāzūklūk, -lūk]

Nāzūklūgin görüñ ki muḳābil olur diyü

Bir şüret ile āyeneye ol şanem girür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 9). [nāzūklūgin, -lūg, -i, -n]

nāzūk geç-: İnce ince etki etmek.

Geldügince sineme bir laḥze ārām eylemez

Ey kemān-ebrü igen **nāzūk geçer** tırüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 10). [nāzūk geçer, -er]

nāzūk-mizāc: Nazik huylu.

İncinürmiş işidüp feryādümi bülbül gibi

Bağrı taşdandır velikin gül gibi **nāzūk-mizāc** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [nāzūk-mizāc,]

Dime nemdür 'aşık-ı dil-ḥaste gönli nem kıpar

Qalbi şāf olan olur āyine-veş **nāzūk-mizāc** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [nāzūk-mizāc,]

ne 'aceb: Şaşılır mı, şaşılmaz.

Cevr-i ağıyar bize yaramaz ağıyare naşib

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine ḥār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 10). [ne 'aceb,]

Ne 'aceb kārghāh olur dünyā

Qan yudar la'ü ü diş biler tişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 5). [ne 'aceb,]

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine ḥār

Gönlümüñ sırça serāyı yapılup beglūk idem (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 103). [ne 'aceb,]

Ḥalk-ı cihānde itdi Ḥudā zātüñ ihtiyār

Ey baḥr-i mekrümet **ne 'aceb** ebrdür kefüñ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 44). [ne 'aceb,]

ne bilsün: Nasıl bilebilir, ne bilsin.

Felek āyinesinden gösterürler nice biñ şüret

Ne bilsün zāhid-i ḥod-bīn nedür 'aşıklarüñ ḥālī (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 8). [ne bilsün,]

Ḥasūd ölsün diyü dildārī öpmek lezzet-i cāndür

Ne bilsün ağız tadını yimeyenler bu ḥelvāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 8). [ne bilsün,]

ne biter: Ne elde edilir, ne faydası var.

Zāhidā Sidre vü Tübī ḥaberinden **ne biter**

Gülşen-i cānde olan serv-i dil-ārāyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 5). [ne biter,]

ne deñlü: Ne kadar.

Felekler hâyil olmaz ol hümâ itdükce pervâzı

Ne deñlü yüksek uçarsa ço uçsun ‘ışk şahbâzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [ne deñlü,]

ne devāsüz derd ne hod sü’âl-i bî-cevâb olur: Devasız dert, cevapsız sual olmaz.

Yârına kalan belâdan ğam yime vardur meşel

Ne devāsüz derd olur ne hod sü’âl-i bî-cevâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 8). [ne devāsüz derd ne hod sü’âl-i bî-cevâb olur, -süz-ur]

ne hâcet: Ne gerek, ne lüzumu var!.

Ne hâcet saña ğayri nesne dinmek

Bilürsin kim olur çıkmakda inmek (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 93). [ne hâcet,]

ne hikmet: Şaşılabacak şeydir ki!.

Yıllar olmışdur ser-i küyünde ser-gerdânüñem

Bu **ne hikmetdür** ki bir gün uğramaz rāhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 10). [ne hikmetdür, -dür]

ne hoş: Ne hoş, ne kadar güzel.

Ne hoş cādūdur ol zülf-i mu‘anber

İdinmiş mâhî bālîn mihri pister (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 1). [ne hoş,]

Ne hoşdür va‘de-i vaşlı niğārūñ

Diyüp şöña peşimân olmayınca (Şem’î Divanı, Gazel 162, Mısra 7). [ne hoşdür, -dür]

ne için: Niçin.

Ne için gönce gibi zühd ile dil-teng olayın

Gül gibi gönlüm açan cām-ı muşaffāyi göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 7). [ne için,]

Neden inceldi mâh-i nev **ne için** böyle lâğerdür

Cemālî ‘ıydgâhında bezenmiş şahid-i ‘ıydūñ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 15). [ne için,]

ne kadar: Ne ölçüde.

Ne kadar virse şeref sünbül ü gül cennâte

Gül yüzüñle olıma zülf-i semen-sāye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 3). [ne kadar,]

Mağv olur yaşıñı Şem’î göricek deryâlar

Ne kadar cüşî ola bahre iren Ceyhūñūñ (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 14). [ne kadar,]

ne kare günlere kal-: Eski düzenler, yöntemler değışti; şimdi çok kötü bir düzen ve yöntem var; niçin böyle durumlara düştük?.

Ne kare günlere kalduk ki kare yüzlü raķıb

Şalınur sāye gibi serv-i hırāmāñler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 3). [ne kare günlere kalduk,]

ne mümkün: Mümkün değıl, mümkün mü?.

Halâş olmak **ne mümkün** bir gönül kim mübtelâ olsa
Alınmaz ‘ışık elinden iki ‘âlem bir yañe olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 1). [ne mümkün,]

Fürkatünden incinüp cân virmege itdüm heves
Sensüzün ‘ömrüm baña dirlik **ne mümkün** bir nefes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 2). [ne mümkün,]

Belâ zindân-ı çâhından halâş olmak **ne mümkündür**
Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i âh ü efgâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 11). [ne mümkündür, -dür]

ne olur: Ne olur (Hiçbir şey olmaz bağlamında).
Ne vardur mey gibi Şem’î maḥabbet ehline hem-dem
Ne olur ‘âşık-ı dil-ḥastenün ney gibi hem-râzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 14). [ne olur, -ur]

ne revâ: Layık değil. II Yaraşmaz.
Ne revâdür bu ki devründe senün döne döne
Tâs tās ağuların nüş idevüz gerdünün (Şem’î Divanı, Gazel 100, Mısra 3). [ne revâdür, -dür]

Ne revâdür bu eyâ ḥüsn ilinün pâdişehi
Yaḳa cân mülkin oda zulm ile ‘ışkuñ sipehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 1). [ne revâdür, -dür]

Ne revâdur bu ki Cem devletinün devrinde
Şem’îyi zâyi’ ide âteş-i ḳahr ile şitâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 71). [ne revâdur, -dur]

ne tıurursın: Ne durursun?.
Devr-i gül geldi geçer kimseye küymez sâķi
Ne tıurursın elüñe cām-ı mey-i gül-reng al (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 38). [ne tıurursın,]

ne var: Ne olur, ne çıkar?.
Başdan aşurdu âteş-i hecrün sitemlerin
Yansa yaḳılsa Şem’î **ne var** senden ey nigâr (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 16). [ne var,]

Ṭotalum irdi elün âb-ı ḥayâta şüfi
Mey-i ‘ışık ile **ne var** gün gibi şahbâye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 10). [ne var,]

Göñlüñi cennet idüp ‘âşık-ı didâr eyler
İki ‘âlemde **ne var** cām-ı muşaffâye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 8). [ne var,]

‘Âşık olsam n’ola ol ruḥleri zibâyı göre
Delü olsam **ne var** ol zülf-i semen-sâyi göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 2). [ne var,]

Çerâğ-ı bezm-i nevrüzı yaḳar gülşende her nerges
Uyarsa ḡonce-i zanbaḳ **ne var** şem’-i şebistânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 22). [ne var,]

ne var ki: "Ne var ki?" soru ifadesi.
Yirde gökde **ne ki var** cümle yarağ eylediler
Çekdi süsen ḳılıcın nite ki ḥurşid-i semâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 5). [ne var ki,]

ne yirde: Nerede.

Ne yirde k'eyleye güzeri çeşmesâr-ı luţf

Ey dil niçeye dek yanasın nâr-ı zillet (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 25). [ne yirde,]

necât bul-: Kurtuluş yolu bulmak, çözüme kavuşmak, derman bulmak.

Ka'be-i luţfûñ harîmi dâhili **buldı necât**

Bende vü hırş u hevâ âzâd olup oldu emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 121). [necât buldı, -dı]

Ėark itdi döne döne gözüüm zevraķın yaşıüm

Girdâb-ı baħr-i 'ıřķa düşen **bulmadı necât** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 4). [necât bulmadı, -ma, -dı]

necâtî: 15. Yüzyıl şairi Necâtî Bey.

Oķın atdı yayın yaşıdı **Necâtî**

Yüri var Şem'iyâ meydân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [necâtî,]

necm-i se'âdet: Saadet yıldızı.

Bahtûñ 'arûsı zeynine meşşâta-i felek

Necm-i se'âdetüñ gibi lü'lü'-yi ter taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 8). [necm-i se'âdetüñ, -üñ]

neden: Ne sebepten, niçin?

Nedendür mâcerâ-yi eşk-i çeşmüm

Ola yanüñde ķān ile berāber (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 5). [nedendür, -dür]

Bilmezem yâ Reb **nedendür** kim bu dehr-i pîre-zen

'Âşık-ı dil-ħastenüñ aşlar yırmış ķanına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 7). [nedendür,]

nefes ol-: Nefes olmak. II Hayat vermek.

Çin ü Mâçini tolaşıdı niçe yıl bād-ı şabâ

Zülfüñe tuş olmayınca **olmadı** müşğîn **nefes** (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 10). [nefes olmadı, -ma, -dı]

nefh-i meryem: Meryem'in üflemesi.

Hevâ 'isî-nefes Ėonce dem urur **nefh-i Meryemden**

Çemenler Hızr şundı lebleri çün âb-ı ĥayvânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 9). [nefh-i meryemden, -den]

nem: Gözyaşı.

Başde hevâ-yi âteş-i 'ıřķ u gözüñde **nem**

Sen varmayınca kim vare Şem'î Ĥudâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 9). [nem,]

Dime **nemdür** 'âşık-ı dil-ħaste Ėöñli nem ķapar

Ėalbi şâf olan olur âyine-veş nâzük-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 11). [nemdür, -dür]

nem kap: Islanmak. II Alınan olmak.

Dime nemdür ‘âşık-ı dil-ḥaste göñli **nem kıpar**
Ḳalbi şâf olan olur âyine-veş nâzük-mizâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 11). [nem kıpar, -ar]

nemâz: Namaz.

Ḳaddüñ kıyâmın añdı göñül eyledi sücüd
Oldı bahâne arada ey serv-ḳad **nemâz** (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 14). [nemâz,]

nemek: Tuz.

Ḥâk-i pâyiñ gözüme ḥursun eger bilmez isem
Gözlerüñ zaḥm urduğınca la‘lün ekdügi **nemek** (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 4). [nemek,]

nerd: Tavla oyunu.

Oynayaldan yâr ile mihr ü maḥabbet **nerdini**
Çıñradur ey dil felekler ḥasını zârün senün (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 9). [nerdini, -i, -n, -i]

Cehd idüp elden düşürmezsin maḥabbet **nerdini**
Oynadün cân naḳdini ‘âşıklerün nerrâdısın (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 9). [nerdini, -i, -n, -i]

Telḥ idi ‘ıyşum belâ bezminde nüş itdüm yine
Göñlümün **nerdin** şafâ ḥasına ḥuş itdüm yine (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 44). [nerdin, -i, -n]

nerd-i maḥabbet: Muhabbet tavlasi.

Kim oynadı senünle bu **nerd-i maḥabbeti**
Kim raḥt ü baḥtın eylemedün soñra târmâr (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 7). [nerd-i maḥabbeti, -i]

nerges: Nergis çiçeği. II Sevgilinin gözleri.

Tâc-ı zerrîn-i se‘âdet ister iseñ Şem’iyâ
Ṭut gözüñ **nerges** gibi kendünde dâyim gözüñ aç (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 10). [nerges,]

Tâ ölince sürelüm devrini zerrîn ḳadeḥün
Çünkü **nerges** gibi câmiyla açıldı gözüümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 8). [nerges,]

Bâğ-ı cennet **nergesi** çeşmün yüzündür gülşeni
Açılır göñli gözi kim görse didârün senün (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 3). [nergesi, -i]

Ol elâ gözlüm süzüp **nergeslerin** yüz nâz ile
Ḳan ider ḳan üzre geymiş gül gibi al üzre al (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 3). [nergeslerin, -ler, -in]

Pür-âteşdür gözi **nergeslerün** güyâ ki micmerdür
Başında tâc-ı zerrîni götürmiş çeşmine nerges (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 21). [nergeslerün, -ler, -ün]

nerges-i zerrîn: Sarı nergis çiçeği.

Servler şâf şâf ḥurup gül şâh-i dīvân eylemiş
Nerges-i zerrîn külâhı aña derbân eylemiş (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 12). [nerges-i zerrîn,]

nerges-i zerrîn-külehi: Altın külahlı nergis çiçeği.

Gül re'is olmuş aña serv-i sehi sancaqdâr

Zeyn idüp qarşısına **nerges-i zerrîn-külehi** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 42). [nerges-i zerrîn-külehi, -i]

nerm it-: Sertliği kalmamak, yumuşak duruma gelmek; öfkesi, kızgınlığı, inadı geçmek.

Nağme-i pür-süz ile **nerm itdi** âhen-dilleri

Niceyi ey dil Zebûr-ı 'ışk Dâvûd eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 3). [nerm itdi, -di]

Hâtem-i la'lünle **nerm itdün** cihânı ey perî

'Âlemi mûm eyledün mühr-i Süleymânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 3). [nerm itdün, -dü, -ñ]

Yol virmez idi gülşen-i hüsnün güline hâr

Nerm itmeseyidi her dem anı eşk-i cüy-bâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 2). [nerm itmeseyidi, -me, -se, -y, -idi]

nerm ol-: Erimek, yumuşamak. II Merhamet etmek, acımak.

Çü âteş germ ola nerm olur âhen

'Aceb bilsem n'içün **nerm olmadun** sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 48). [nerm olmadun, -ma, -du, -ñ]

Çü âteş germ ola **nerm olur** âhen

'Aceb bilsem n'içün nerm olmadun sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 47). [nerm olur, -ur]

nerrâd: Güzel tavla oynayan kimse, tavla ustası.

Cehd idüp elden düşürmezsin mahabbet nerdini

Oynadun cân nağdini 'âşıklerün **nerrâdısın** (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 10). [nerrâdısın, -i, -sın]

nerrâd-ı rûzgâr: Rüzgar tavlacısı.

Bağlandı yolları yine gönüm güşâdınun

İrgürmedi murâdına **nerrâd-ı rûzgâr** (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 4). [nerrâd-ı rûzgâr,]

nesh eyle-: Bir şeyin örneğini, kopyasını çıkarma.

Yazar luğf âyetin levh-i çemende kâtib-i kudret

Ki **nesh eyler** leâfette hâ-ı Yâkût u Reyhânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 8). [nesh eyler, -r]

nesh ol-: Sûretini çıkarma, bir nüshasını alma, istinsah etme.

Devr-i ruğûnde zâhir olup ey nigâr hâ

Nesh oldı gül şahîfesine müşk-bâr hâ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 2). [nesh oldı, -dı]

nesim: Hafif hafif esen, hoş ve latif rûzgâr.

Luğfün hevâsı 'ıtr ile pür kıldı 'âlemi

Hulkuñ **nesimi** eyledi âfâkı hoş-hevâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 8). [nesimi, -i]

Şahbâz-ı şâh-i 'adlün olupdur şikârı luğf

Hulkuñ **nesimi** esdi umaram ki eyleye (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 36). [nesimi, -i]

Ṭutar devlet **nesîmî** hâk-i pâyin evc-i rif'atde
Nitekim bād-ı kudret kâdr ile taht-ı Süleymânî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 29). [nesîmî, -i]

nesîm-i âh: Ahın rüzgarı.

‘Aceb deryâdurur deryâ-yi eşk-i çeşmi ‘uşşâkuñ

Nesîm-i âhsüz geçmez felek fülki bu deryâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 12). [nesîm-i âhsüz, -süz]

nesîm-i bîrr-i hulk: Yaradılışın güzelliğinin rüzgarı.

Cemâlûñ âfitâbiyle münevver saltanet bâğı

Nesîm-i bîrr-i hulkûñla güler devlet gülistanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 56). [nesîm-i bîrr-i hulkûñla, -uñ, -la]

nesîm-i gonce-i la'î: Sevgilinin lal gibi kırmızı dudağının rüzgarı.

Nesîm-i gonce-i la'lûñ cihâne virdi hayât

‘Aceb budur ki ‘ademden görindi cümle vücûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 11). [nesîm-i gonce-i la'lûñ, -ûñ]

nesîm-i hulk: Yaradılış, güzel ahlak rüzgârı.

Ey devrinûñ güliyle müzeyyen behâr-ı luṭf

Hürrem **nesîm-i hulkûñ** ile sebzezâr-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 2). [nesîm-i hulkûñ, -uñ]

Hürrem **nesîm-i hulkûñ** ile sebzezâr-ı luṭf

Aşlı sehâ vü fer'î vefâ mîvesi 'atâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 3). [nesîm-i hulkûñ, -uñ]

nesîm-i nev-behâr: İlkbahar rüzgarı.

Göncelerdür yâreler âhüm **nesîm-i nev-behâr**

Gül gibi gönlüm açarlar tâze tâze dâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 3). [nesîm-i nev-behâr,]

nesîm-i rûh-perver: Ruhu besleyen rüzgar.

Hevâ-yi nâfe-i hulkı açar cânler gülistânın

Nesîm-i rûh-perverdür gelür gülzâr-ı rahmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 40). [nesîm-i rûh-perverdür, -dür]

nesîm-i seherî: Seher vakti rüzgarı.

Gönce dem-besteyiken açdı **nesîm-i seherî**

Bülbül-i haste-dile virmeg için nuṭka mecâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 5). [nesîm-i seherî,]

Naḥl-i kâfûr ile zeyn oldı ḥarîm-i gülzâr

Gül 'arûsına **nesîm-i seherî** meşşâta (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 38). [nesîm-i seherî,]

nesîm-i şubh: Sabah esintisi.

Nesîm-i şubh âşüfte gezer tağlarda ser-gerdân

Hevâ-yi zülf-i dilberle delürmiş bî-ḳarâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 7). [nesîm-i şubh,]

Açılsa gülse ṭañ mıdur **nesîm-i şubh** ile gönce

Bulınca ḳan olur bağı kişi bir yâr-ı hem-râzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 5). [nesîm-i şubh,]

Şanevber bāgda tūṭī zülāl-i Hızır Kevşerdür
Dem-i ‘İsî gibi olmuş **nesîm-i şubḥ** cān-perver (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 4). [nesîm-i şubḥ,]

Naẓîri yok başiretde bu gün serdâr-ı serverdür
Açılmış nâz ile gonce **nesîm-i şubḥ** dellâlı (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 24). [nesîm-i şubḥ,]

Nağme-i bülbül **nesîm-i şubḥ** ile virür hayât
‘Âşık-ı dil-ḥasteye olsun hezârân âferîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 25). [nesîm-i şubḥ,]

Nesîm-i şubḥ gülşende dem urdı zülf-i sünbül den
N’ola gül bezminüñ olsa benefşe ‘anber-efşânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 25). [nesîm-i şubḥ,]

nesîm-i şubḥ-ı cān-perver: Gönle ferahlık veren sabah rüzgarı.
Çemen irdi behişt oldu **nesîm-i şubḥ-ı cān-perver**
Açıldı gülşen-i cānde gül-i Firdevs-i rûḥânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 13). [nesîm-i şubḥ-ı cān-perver,]

nesîm-i zülf: Saçın rüzgarı. II Sevgilinin saçının kokusu.
Nesîm-i zülf ü çeşmüñ ḥasretinden
Şabâ gibi düşer tağlara âhû (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 15). [nesîm-i zülf,]

nesne: Belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey.
Seni sevdigümi ey meh n’ola ikrâr itsem
Gün gibi rûşen olan **nesneye** inkâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 14). [nesneye, -y, -e]

Ḥidmete tursun şürâḥî şem‘-i bezm-ārâ gibi
Nesne açmaz göñlümi cām-ı mey-i şahbâ gibi (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 24). [nesne,]

Ne ḥâcet saña gayri **nesne** dinmek
Bilürsin kim olur çıkmakda inmek (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 93). [nesne,]

netîce: Son, nihayet.
Üstüne açdı Tañrı se‘âdet kapusını
Luṭfün **netîcesin** göresin kim neler taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 10). [netîcesin, -si, -n]

nev: Yeni.
Tönanmış idi zînet ile **nev** ‘arûs-vâr
Geşt ider idi her kişi yâriyle her teref (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 17). [nev,]

nev cüvân: Delikanlı, genç.
‘İşk ile pîr olmuş idüm sevdi dil bir **nev cüvân**
Derd ile ḥâk olmuş iken buldı dil bir tâze cān (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 1). [nev cüvân,]

nev-‘arûs: Yeni gelin.
Giceler tâ şubḥ olunca **nev-‘arûsın** bahtına
Şem‘-i devlet od yanar başında eyler ḥidmeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 61). [nev-‘arûsın, -ın]

nevâziş kıl-: Okşamak.

Bezm içre meye şundu elin **kıldı nevâziş**

Bir deste güli eyledi mestâne tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 5). [nevâziş kıldı, -dı]

nev-behâr: ilkbahar mevsimi.

Nev-behâr oldu yine şeydâ olup ırmağlar

Çanlu yaşüm gibi zencirin sürüyüp çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 1). [nev-behâr,]

Nev-behâr oldu gelüñ 'ayş idelüm güller ile

Şalalum 'âleme âvâzeyi bülbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 1). [nev-behâr,]

Devr-i gül sūr-ı behişt-âsâ hūşūşā **nev-behâr**

Geldi şan kim bir yire iki cihānūñ zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 13). [nev-behâr,]

'Âlemde geh hāzān ola vü gāh **nev-behâr**

Ser-sebz ü hurrem ola gülistān-ı devletüñ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 61). [nev-behâr,]

Nev-behâr âmed cihān şüd reşk-i Firdevs-i berîn

Bârekallāh ey kemāl-i sun'-ı Rebbü'l-âlemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 1). [nev-behâr,]

Cennete döndürdi dünyâyı ser-â-ser **nev-behâr**

Bāğler Firdevs-i a'lā gülsitān hūld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 3). [nev-behâr,]

Nev-behâr eyyāmı gül hengāmı 'işret vaktidür

Dost-kāmiler içüñ mihr ü maḥabbet vaktidür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 17). [nev-behâr,]

nev-behâr-ı 'âlem-i cān: Canlılar aleminin ilkbahar mevsimi.

Elā ey **nev-behâr-ı 'âlem-i cān**

Açıldı gül yüzünden verd-i ḥandān (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 51). [nev-behâr-ı 'âlem-i cān,]

nev-behâr-ı devlet: Devletin ilkbaharı.

Nev-behâr-ı devletet hemçün bihişt-i cāvidān

Z'âfet-i bād-ı hevâdis tā ebed bādā emîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 93). [nev-behâr-ı devletet, -et]

nevbet: Nöbet, sıra.

Nāyler ağız bir idüp yine mūsikār ile

Çeng ile kânūna virmezse 'aceb mi **nevbeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 26). [nevbeti, -i]

Şol kadar bezl oldu enva'-ı ni'am bezm ehline

Sükkeri ni'metlerüñ yinmege gelmez **nevbeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 40). [nevbeti, -i]

nevrüz: Baharın ilk günü.

Olsun hemişe gicelerüñ Qadr ile Berāt

Eyyām-ı devletüñ kamu **nevrüz** ü 'ıyd ola (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 4). [nevrüz,]

nevrüz-ı sultânî: Sultana özgü nevrüz.

Çemen mülkini fetḥ itdi ser-â-ser leşker-i ezhâr

Cihânı gün gibi açdı yine **nevrüz-ı sultânî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 30). [nevrüz-ı sultânî,]

ney: Üzerinde delikleri ve alt kısmında bir dili bulunan, kamıştan yapılmış nefesli bir çalgı.

Ney gibi bağrın delüp yıllar nālân olmayan

Bezm-i ğamde ‘âşıkun âhın şanur bād-ı hevâ (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [ney,]

Def gibi göğsün döğüp bağrın delersin **ney** gibi

Şem'iyâ göynüklerin her dem cigerler dâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 13). [ney,]

Mey gibi cûşa gelüp **ney** gibi efgân iderüz

N'idügin kimse bizüm bilmedi keyfiyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 7). [ney,]

n'eydügün: Ne olduğunu.

Bilmedi **n'eydügün** iksîr-i hayât-ı ebedî

Ayağın toprağın ol kim göre dünyâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 5). [n'eydügün,]

Çekmeyenler kâmet ü zülf ü dehânün cevri

Bilmedi 'âlemde hergiz **n'eydügün** derd ü elem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 6). [n'eydügün,]

ney-i tîr: Ok kamışı.

Ben âh itsem virür sinemden âvâz

Ney-i tîr olupdur baña dem-sâz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 2). [ney-i tîr, -ün]

Ney-i tîr şadâsı hâletinden

Şafâden râkş urup cân virür âhû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 9). [ney-i tîr, -ün]

n'eyle: Ne yapmak, ne eylemek.

Fürkâtünden karkaram yoksa vişâli **n'eylerem**

Gün yüzün görmek efendüm 'ayn-i vusletdür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [n'eylerem, -r, -em]

Zâhid saña ne her kişi **n'eylerse** kendüye

Şeytân olur giren kûl ile Hâk aresine (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 7). [n'eylerse, -r, -se]

Şakınurken âfitâbüm kendü gölgemden seni

Bilmezem **n'eyler** diye âğyâr-i bed-î âhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 6). [n'eyler, -r]

nice: Çok, pek çok, birçok.

Nice takrîr ideyin nakşuñı nakkâşlere

Reng alurlar dir isem bir bölük evbâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 1). [nice,]

Nice irsün elüm sen 'âfitâbe

Ki sen gökde vü ben taht-ı şerâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 5). [nice,]

Bedr olup mäh olımaz ol ruḥ-ı zibāye bedel
Nice kevkebdür olan mäh-i şeb-ārāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 2). [nice,]

Nice teşbih ideyin gün yüzünü aye Hasen
Ya kaşuñ ğarresini ğurre-i ğarrāye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 1). [nice,]

niçe: Nasıl.
Mest-i 'ışk olduğumı **niçe** nihân eyleyeyin
Görinür dāğlarum çāk-i giribānümnden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 7). [niçe,]

Sākî-i bezm-i 'ışka ser-keşlik itme Şem'î
Niçe senüñ gibiye devr uğradur cefāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 14). [niçe,]

Şem'iyā cām-ı leb-i yār müdām olsa eger
Tevbenüñ hergiz adın aırmaz idük **niçe** naşüh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 10). [niçe,]

Güşe-i meyḥānelerde cām-ı la'lüñ şevkına
Bāde-i ḥamrāya düşmişdür **niçe** āvāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 12). [niçe,]

Niçe serverler olur Ferhād gibi pāymāl
Niçe Husrevler bu yolda cān-ı şırından çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 9). [niçe,]

nice bir: Ne zamana kadar.
Yüri mey nüş kıl 'aql ile cāne
Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 12). [nice bir,]

Nice bir yire çalarsın bu gönül teşnesini
N'ola bir kerre alursañ ele peymāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 3). [nice bir,]

nice bir: Pek çok.
Ele cehd ile götür Şem'î maḥabbet cāmın
Bu qurı tāt ile zühd ü riyālar **niçe bir** (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 14). [niçe bir,]

Devr idüp gün gibi her yaña şafā cāmlarını
Süreler karşımuze bunca şafālar **niçe bir** (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 12). [niçe bir,]

Gāh öpüp gāh ışırup gāh emer leblerüñi
Sākīyā cānümüze bunca cezālar **niçe bir** (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 10). [niçe bir,]

Uydurup karşımuze ḥüsn ili serverlerini
Bize dād itmeyeler begler ağalar **niçe bir** (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 6). [niçe bir,]

niçe kez: Pek çok kez.
Rindler **niçe kez** almış iken büsesin anüñ
Gör kseyi çekmez yine tavrāne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 7). [niçe kez,]

niçe niçe: Çok, pek çok.

Niçe niçe içmişem mey yirine hûn-ı ciger
Döne döne itmişem gam nârine bağrüm kebâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 9). [niçe niçe,]

Seyl-i fenâye vardı **niçe niçe** 'ömr-i Nûh
Bâd-ı hevâye vardı **niçe niçe** tâc-dâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 5). [niçe niçe,]

Seyl-i fenâye vardı **niçe niçe** 'ömr-i Nûh
Bâd-ı hevâye vardı **niçe niçe** tâc-dâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 6). [niçe niçe,]

niçe yıl: Birçok yıl, yıllarca.
Çin ü Mâçini tolaşdı **niçe yıl** bâd-ı şabâ
Zülfüne şuş olmayınca olmadı müşgîn nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 9). [niçe yıl,]

niçeye dek: Ne zamana kadar.
Zâhidâ **niçeye dek** mescid öñinde turalum
Mesken olmaz gidelüm 'âşıka meyhâne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 5). [niçeye dek,]

niçeye dek: Ne zamana kadar.
Ne yirde k'eyleye güzeri çeşmesâr-ı luţf
Ey dil **niçeye dek** yanasın nâr-ı zillet (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 26). [niçeye dek,]

nic'ol: Nice olur, nasıl olur.
Şâh-i 'ışkuñdur açan cümle göñüller mülkini
Bundan özge **nic'olur** pâdişehüm feth ü fütûh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 6). [nic'olur, -ur]

Saňa ey yüzi güneş mâh muķâbil olımaz
Nic'ola şem'-i şebistân meh-i tâbâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 8). [nic'ola,]

n'içün: Niçin, neden.
Bâd-ı âhüm gökde egmişdür nihâl-i Sidreyi
Bilmezem yâ Reb **n'içün** meyl itmez ol serv-i bülend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [n'içün,]

N'içün ey göñlümün rüşen-çerâğı
Urursın gayre merhem bize dâğı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 1). [n'içün,]

N'içün maħrûm olam ben hûd sözüüm vaşfüñde şekkerdür
Bilürler hâlünü şâhib-keremler nükte-dânlerdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 79). [n'içün,]

Cânlerinden yig severler çünki sen câneneyi
Pes **n'içün** kaçmak gerekdür rind-i şâhid-bâzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 12). [n'içün,]

nidâ it-: Seslenmek.
Oldı âgâh yine cümle memâlikde mülük
Hâzır ol diyü münâdi-yi kâzâ **itdi nidâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 4). [nidâ itdi, -di]

n'idelüm: *Ne edelim, ne yapalım.*

N'idelüm kühl-i şifāhānı alup 'aynümüze

Gözlerüm nûrî izûn tozunadur minnetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 13). [n'idelüm,]

n'iderler: *Ne ederler, ne yaparlar?.*

Cemālûn âfitâbiyle sürerler çerh devrânın

N'iderler gün yüzüñsüz bu cihânûn mäh-i tâbânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 2). [n'iderler,]

N'iderler cânı cânân olmayınca

N'iderler derdi dermân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 1). [n'iderler,]

nigār: *Resim, nakış. II Sevgili, put gibi güzel sevgili.*

Bezm olmuş idi cennet ü hürî **nigārler**

Kevser yirine içdüğü Şem'î şerâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 11). [nigārler, -ler]

Gün yüzlüler muķābele itse kamer olur

Kim nakş-i hüsnüñ anlere yüz virmez ey **nigār** (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 6). [nigār,]

İşüm bitürdi ğamze-i dil-düzüñ ey **nigār**

Cân riştesini sine-i şad-çâkden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 5). [nigār,]

Güzellük gülsitânında **nigārüm** gonce-leb olmuş

Cemālî gül gibi gülmiş açılmış lâlezâr olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 3). [nigārüm, -üm]

Devr-i ruḥüñde zâhir olup ey **nigār** ḥaṭ

Nesh oldu gül şaḥîfesine müşk-bâr ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 1). [nigār, .

nigārā: *Ey güzel yüzlü sevgili.*

Nigārā gerçi göñlün âhenindür

Benüm âhüm da ammā âteşindür (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 45). [nigārā,]

nigār-ı meh-cebîn: *Ay alınlı resim kadar güzel sevgili.*

Pāk-dâmen serv bir ser-keş kıyâmet hûbdur

Yüzi ağ alnı açuk gül bir **nigār-ı meh-cebîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 34). [nigār-ı meh-cebîn,]

nigāristān-ı cennet: *Cennetin güzelleri çok olan yeri.*

Çün **nigāristān-ı cennet** şüd ḥarîm-i büstân

Ḥordehâ-yi nakş-i ü birün zi 'âkl-ı ḥurde-bîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 3). [nigāristān-ı cennet,]

nigāristān-ı çîn: *Çin nigaristanı (Çin'de, duvarlarının meşhur nakkaş Mani'nin resimleriyle süslü olduğu söylenen ve belki de Mani'nin mabedi olan ev).*

Şemse-i gül rā küned taḥrîr Nakḳāş-ı behâr

Kaşr-ı gülşen rā küned reşk **nigāristān-ı Çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 6). [nigāristān-ı çîn,]

nigîn: Yüzük, yüzük kaşı.

Āfitābüm ser-be-ser dünyā elün altındadır

Sen Süleymān-ı zemānsın ḥātem-i la‘lün **nigîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 64). [nigîn,]

nigîn-i fazl: Cömertlik yüzüğü.

Nigîn-i fazla ins ü cin riyāsüz hep musahḥerdür

Olupdur ṭab‘-ı deryā-yi güher-bārūñle hem-meşreb (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 37). [nigîn-i fazla, -a]

niḥāl: Fidan. II Sevgilinin boyu.

Eylesün taze **niḥālūñi** Ḥudā berḥōrdār (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 109). [niḥālūñi, -üñ, -i]

Ey gül budāğı sen daḥi taze **niḥālsin**

N’ola böyüdüñ olduñ ise böyle ser-firāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 9). [niḥālsin, -sin]

Her elifden sinede ḳaddūñ **niḥālidür** murād

Tāze taze dāğlardan gülsitānūmdür ğareẓ (Şem‘î Divanı, Gazel 88, Mısra 5). [niḥālidür, -i, -dür]

Çü şaldı berg-i çemen şaḥn-ı bāğa seccāde

Ḳıyāme geldi **niḥāl** ü benefşe itdi sücūd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 4). [niḥāl,]

niḥāl ol-: Fidan gibi olmak. II Fidan gibi her yere salınmak. (Sevgili).

N’ola ṭa‘n eyler ise zinet-i eflāke zemīn

Gül kamer lāle şafaḳ şekl-i şihāb **oldı niḥāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 12). [niḥāl oldı, -dı]

niḥāl-i himmet: Gayret fidanı.

Niḥāl-i himmetūñ Ṭubī budāğıyle berāberdür

N’ola olsa göñüller ‘ālemi mihr ile nūrānī (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 41). [niḥāl-i himmetūñ, -üñ]

niḥāl-i rāst: Doğru, düz fidan. II Sevgili.

Her **niḥāl-i rāst** eyler fe’sṭaḳim sırrın beyān

Oldı serv-i istikāmetle müzeyyen bāğ-ı dīn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 89). [niḥāl-i rāst,]

niḥāl-i sidre: Sidre ağacı. (Varılabilecek, erişilebilecek son nokta, son makam).

Bād-ı āhüm gökde egmişdür **niḥāl-i Sidreyi**

Bilmezem yā Reb n’içün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 5). [niḥāl-i sidreyi, -yi]

niḥān: Saklı, gizli.

Bilmezdi kimse sırrını ğālib **niḥān** idi

La‘lünle geldi şūrete ser-çeşme-i ḥayāt (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 5). [niḥān,]

niḥān eyle-: Gizlemek, saklamak.

Üşenmiş Şem‘iyā bārān-ı eşk ü berḳ-ı āhümden

Anūñçün **eylemiş** gün yüzlü cānānūñ **niḥān** ḥayme (Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 12). [niḥān eylemiş, -miş]

Mest-i 'ışk olduğımı niçe **nihān eyleyeyin**

Görinür dāğlarum çāk-i giribānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 7). [nihān eyleyeyin, -y, -eyin]

nihān ol-: Gizlenmek, saklanmak.

Oñulmaz derdüñüñ dāğın yüri 'arz eyle dildāre

Niçe bir sinede Şem'î bu göynükler **nihān olsun** (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 14). [nihān olsun, -sun]

nihāyet: Son.

Bu gün 'ālemdē Şem'inüñ murādı

Efendi hāk-i pāyūndür **nihāyet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 16). [nihāyet,]

Şem'iyā evşāfına olmaz **nihāyet** kıl dü'ā

Hāk mübārek eyleyüp olsun ziyāde devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 79). [nihāyet,]

ni'met: İnsanın iyi yaşamasını sağlayacak her türlü şey, servet, refah, dirlik düzenlik, sağlık vb.

Mā-ḥaşal dünyā turalı gelmemişdür 'āleme

Ni'meti vü 'izzeti vü zīneti vü şöreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 42). [ni'meti, -i]

Şol kadar bezl oldı enva'-ı ni'am bezm ehline

Sükkeri **ni'metlerüñ** yinmege gelmez nevbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 40). [ni'metlerüñ, -ler, -üñ]

Şanasın her dāne pirinci bir incidür anüñ

Çekdiler altun noḥudlu dürlü dürlü **ni'meti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 32). [ni'meti, -i]

Her terefden bezl idüp zevk u şafā **ni'metlerin**

Bezm-i 'ıyşa yazdılar k'ola se'ādet 'işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 29). [ni'metlerin, -ler, -i, -n]

niş: Zehir, aḡu.

Niş rā nūş küned telḡ-i ḡamet rā şirīn

Dürd rā şāf küned şūfi-i şāfi-meşreb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 7). [niş,]

nişān: İşaret, belirti, iz, alamet.

Hübluḡ hükmi olup olalı dīvān-ı cemāl

Yazmadı kimse **nişān** ol kaşı tuḡrāye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 12). [nişān,]

nişān eyle-: İz bırakmak, işaret bırakmak.

Na'lçeñ 'aksi degüldür görinen rāhüñde

Yüz sürüp anda **nişān eyledi** ebrü-yi hilāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 56). [nişān eyledi, -di]

nişān ol-: İşaret olmak. II (Bir şeyin) Göstergesi olmak.

Nāy rūḡ-efzā olup 'ālem dirildi bī-ḥisāb

Rüz-ı maḥşerden **nişān oldı** bu sözüñ keşreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 50). [nişān oldı, -dı]

nişānın vir: Haberdar etmek, bilgilendirmek.

Lâle kim **virdi nişânın** bu dil-i pür-ḥünün
Dāḡlanmış cigeri pâresidür Mecnûnün (*Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 1*). [*nişânın virdi, -di*]

Kimse ıışkuñ kârbânınıñ **nişânın virmedi**
Nâle-i ıuşşâḡden gerçi kim olmışdur ceres (*Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 9*). [*nişânın virmedi, -me, -di*]

Devr-i Âdemden berü kimse **nişânüñ virmedi**
Bir ziyâfet itdi İbrâhîm Paşa ḡazreti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 57*). [*nişânüñ virmedi, -me, -di*]

nişār: Saçma, serpme.

Zerrât-ı ḡâk-i pâyüñe mülk-i cihân **nişār**
Her gün yüzüñi görmege biñ cân ü ser fidâ (*Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 5*). [*nişār,*]

nişār eyle-: Saçmak, dağıtmak.

Aḡmedüñ yolında Şem'î varüñi **eyle nişār**
Muştâfâ ıışkına ammâ cânüñi eyle fidâ (*Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 15*). [*nişār eyle,*]

Şâḡ-ı şükûfe **eyler** idi sîm ü zer **nişār**
Ebr aḡladuḡça ḡurrem ü ḡandân idi çemen (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 11*). [*nişār eyler, -r*]

nişār id-: Saçmak, dağıtmak.

K'aḡbâbe zer **nişār ider** a'ḡdâye zehr-i mâr
ḡaşmüñ piyâde kıl nitekim şâḡ-i mâḡ-ruḡ (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 45*). [*nişār ider, -er*]

nişār-ı luḡf: Lüḡuf saçmak.

Cüdüñ dirâḡt-i şâḡ-ı keremde **nişār-ı luḡf**
ḡatm eyle Şem'î medḡini anüñ dü'â ile (*Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 37*). [*nişār-ı luḡf,*]

nişbet eyle-: Birini kıskandırmak, kızdırmak, üzmek, gösteriş için bir şey yapmak.

Büse-i la'î-i leb-i cânâne **nişbet eylemiş**
Anüñ için cân virür senbüsesinüñ lezzeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 37*). [*nişbet eylemiş, -miş*]

nişbet id-: Oranlamak, kıyaslamak, karşılaştırmak.

Cânâ senüñle aḡlamamış mâcerâmızı
Nişbet iden gözüm yaşını cüy-i Nîl ile (*Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 8*). [*nişbet iden, -en*]

n'ister: Ne ister, ne arar.

Ey melek-sîmâ seni bir laḡze göstermez baña
Bilmezem **n'ister** aceb benden sipihr-i kîne-ver (*Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 4*). [*n'ister,*]

nite ki: Gerçekten, hakikaten, sonuç olarak.

ḡübler birbirine göñlümi teklîf eyler
Şem'iyâ birbirine **nite ki** yârân ḡonce (*Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 14*). [*nite ki,*]

Yirde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler
Çekdi süsen kılıcın **nite ki** hırşid-i semā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 6). [nite ki,]

Âteş-i bâdeyle gönlün uyar
Şem'î dil-zinde ol **nite ki** Mesih (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 14). [nite ki,]

Dâğ-ı gamünle meclis-i 'ışkuñda zâr zâr
Cân ü gönül dönerler elünden **nite ki** zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 2). [nite ki,]

nitekim: Gerçekten, hakikaten, sonuç olarak.

Nitekim gülzâr-i hüsnün gülleri handân ola
Gül gibi gül sen begüm bülbüllerün giryân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 1). [nitekim,]

Halka-i dūd-ı siyâhı bu dil-i mahzûnün
Âşiyân oldı başında **nitekim** Mecnûnün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 2). [nitekim,]

Olur sāyeñ gibi üftāde Tübî
Baş egmezsın **nitekim** serv-i āzād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 12). [nitekim,]

Ȧlaşmış kaddüne zülf-i dirāzün
Benüm 'ömrüm **nitekim** serde ejder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 4). [nitekim,]

niyāz: Yalvarma, yakarma.

Nitekim bülbül ide gönceye biñ dürlü **niyāz**
Nitekim gönce ide bülbüle şad gunc ü delāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 5). [niyāz,]

K'olmışdur aña cüd ü seḫā ḫaşlet ü şî'ār
Ey dil yûri **niyāz** ile yüz sür işigine (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 50). [niyāz,]

Süvār oldukça şāhüm esb-i nāze
Ȧturur 'āşıklerün şāf şāf **niyāze** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 30). [niyāze, -e]

niyāz eyle-: Yalvarmak, ricada bulunmak.

İncinme gördüğümce seni **eylesem niyāz**
Cānā cefāyı artuğ idersin vefāyı az (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 1). [niyāz eylesem, -se, -m]

'Āşık odur ki **eyleye** bir nāze biñ **niyāz**
Ma'sūk odur ki eyleye biñ cevre bir vefā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 5). [niyāz eyleye, -ye]

niyāz id: Yalvarmak, ricada bulunmak.

Nitekim bülbül **ide** gönceye biñ dürlü **niyāz**
Nitekim gönce ide bülbüle şad gunc ü delāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 89). [niyāz ide, -e]

niyyet: Gaye, maksat, amaç.

Cemālün şem'inün germiyyeti var
Beni yakmağa beñzer **niyyeti** var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 2). [niyyeti, -i]

Umaruz nūr-ı cemālūñle müşerref olavuz

Ka‘be-i küyüñedür çünkü bizüm **niyyetümüz** (Şem‘î Divanı, Gazel 73, Mısra 6). [niyyetümüz, -ümüz]

nizā‘: Çekişme, kavga, anlaşmazlık.

Mikrāz-ı ‘ışka Şem‘î boyun vir **nizā‘ı** ko

‘Ayb olur ehl-i diller areesinde ‘arbede (Şem‘î Divanı, Gazel 147, Mısra 11). [nizā‘ı, -ı]

nizā‘ it-: Kavga etmek, çekişmek.

Sākiyā meclisde her dem buse-i la‘lūñ için

Cān virüp cān almadur ‘aşıklar **itdügi nizā‘** (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 4). [nizā‘ itdügi, -düg, -i]

nize: Mızrak, süngü, kargı. II Sevgilinin kirpikleri.

‘Alemler ‘aksidurur gurre-i ğarrā-yi şabāh

Nizesi perçemidür turre-i müşğın-i mesā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 62). [nizesi, -si]

nohud: Nohut.

Şanasın her dāne pirinci bir incidür anūñ

Çekdiler altun **nohudlu** dürlü dürlü ni‘meti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 32). [nohudlu, -lu]

noksān: Eksik, yetersiz, kusurlu.

Meh-i nev gibi kıddini düta idüp diler ‘özrin

Güneş yüzlüm meh-i tābān bilüp yanūñde **nokşanın** (Şem‘î Divanı, Gazel 134, Mısra 12). [nokşanın, -ın]

nokta: Nokta, zerre.

Nüh felek dāyire-i himmetüne bir **nokta**

Oldı mizān-ı ‘atāña dü cihān bir mişkāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 61). [nokta,]

nokta ko-: Nokta koyma. II Sonlandırma.

Nokta kor meygün lebüne eyleyüp şüfi ğalet

Ħām olur cām üzre her kim bilmeyüp korsa nuķat (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 1). [nokta kor, -r]

Cīm-i zülfün mīm-i ağzūñle bir olup dem-be-dem

Nokta korsa hālūñ eyler cimlerūñ kıddini ħām (Şem‘î Divanı, Gazel 115, Mısra 12). [nokta korsa, -r, -sa]

Kim idi **nokta koyan** hāl ü ħaţtuñ devrinde

Her kişi dāyiresin gözlese perġar gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 5). [nokta koyan, -an]

nokta-i hāl: Ben noktası.

Görinür ‘aks-i felek āyene-i āb içre

Nitekim āyene içre görünür **nokta-i hāl** (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 14). [nokta-i hāl,]

Rā kaşūñ üzre **nokta-i hālūñ**

Cīm-i zülfūñle eyledi tercih (Şem‘î Divanı, Gazel 26, Mısra 5). [nokta-i hālūñ, -üñ]

n'ola: Ne olur, şaşılır mı.

Vaşlûne cânler virüp **n'ola** idersem ârzû

Ḥaste gönlüm derdinün dermânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 9). [n'ola,]

Secde itse mihr ü meh **n'ola** ayağün tozına

Mısr-ı ḥüsnün Yūsuf-ı Ken'ânısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 7). [n'ola,]

Alursa cânümi gamzeñ **n'ola** 'ömrüm revân olsun

İçerse leblerün kanüm efendüm nûş-ı cân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 1). [n'ola,]

Begüm 'uşşâka dâd itseñ **n'ola** divân-ı ḥüsnünde

Şaçündür 'adl zencîri lebün Nüşinrevân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [n'ola,]

Geçüben cânı cüdâ itmek içün sinemden

Dil üşürse **n'ola** peykânleri her yanumdan (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 12). [n'ola,]

N'olaydı Şem'iyâ bu cem'-i bezm-i 'âlem-ârâde

Küdüret areden gitse kamu ehl-i şafâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 13). [n'olaydı, -y, -dı]

N'ola mektüb-ı maḥabbetde olursa mähler

Ṭoludur gonce gibi koyını ter sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 7). [n'ola,]

nücüm: Yıldızlar.

Her çörek bir âfitâb ü her börek bir mäh-tâb

Dâne-i ḥabb-ı nebât oldı **nücümüñ** zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 34). [nücümüñ, -üñ]

Ḳamer ḳadrün **nücümü** gevherin ser-tâc edinmişdür

Ṭutar baş üzre anüñçün zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 69). [nücümü, -ı]

nüh âbâ: Dokuz baba. II Dünyayı çevrelediği düşünölen dokuz felek.

Ey şeh-i mülk-i kerem luṭfün olursa mî'mâr

Besledükçe çemen eṭfâlini bu **nüh âbâ** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 106). [nüh âbâ,]

nüh felek: Dokuz gök.

Şem'î baş egmez efendüm ḥâk-i pâyün var iken

Taḥt olursa **nüh felek** mihr ile meh olursa tâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 14). [nüh felek,]

Serverâ râh-i ğazâda ayağün öpmek içün

N'ola ger ḳâmetini **nüh felek** eylerse dü-tâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 58). [nüh felek,]

Melek-ḳadr ü felek-şadr ü Zuḥal-dergâh ü çerḥ-eyvân

Serây-i ḳadri yanında degöldür **nüh felek** sâni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 28). [nüh felek,]

Çerḥe girdi mihr ü meh eyler semâ'ı **nüh felek**

Zühre el urdı şafâ çengine gel gör şoḥbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 23). [nüh felek,]

Yol bulur leşker-i gam **nüh felek** olursa hışār
Bāğ-ı lutfünde olan gülşen-i hülkuñ gülünüñ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 81). [nüh felek,]

nüh tūfānı kop-: Hz. Nuh'un tufanını koparmak. II Büyük bir bela, keder ve sıkıntıya sebep olmak.
Tüfek ra'ḍ ü kılıç şimşek yağar yağmur gibi oklar
‘Adünüñ başına **kopsa** ‘aceb mi **Nüh tūfānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 88). [nüh tūfānı kopsa, -sa]

nühüset: Uğursuzluk.
Eylesün kādri şeb-i zülfüñ **nühüsetden** hālāş
‘İydimüz olsun mübārek gün gibi ‘arz it cemāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 9). [nühüsetden, -den]

Kevkeb-i sa'ḍüñ **nühüset** leşkerinden hıfz için
Bir demürden kāl'adur gūyā bu çerḥ-i heftümīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 85). [nühüset,]

nükāt: Noktalar.
Nokta kor meygün lebüñe eyleyüp şüfi galet
Hām olur cām üzre her kim bilmeyüp korsa **nuḳaṭ** (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 2). [nuḳaṭ,]

nukl: İçkiyle yenen yiyecek, meze, çerez.
Māh sākī **nuḳl** encüm mey şafaḳ cām āfitāb
Zühre çengī vü felek raḳḳāş devrān inçünīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 33). [nuḳl,]

Ḳavl-i 'īsīde bāde oldı ḥelāl
Var lebüñ **nuḳli** gibi naḳl-i şaḥīḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 12). [nuḳli, -i]

nükte-dān: Nükteli söz söyleyen, nükte yapmakta mahir olan (kimse), nükteci.
N'icün maḥrūm olam ben ḥod sözüñ vaşfüñde şekkerdür
Bilürler ḥālūñi şāḥib-keremler **nükte-dānlerdür** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 80). [nükte-dānlerdür, -ler, -dür]

nükte-i la'ḳ-i leb: Kırmızı dudağın nükteleri.
Nükte-i la'ḳ-i lebüñ fehmi idimez ehl-i ḥıred
Sırr-ı cāndür dehenüñ anı kim idrāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 7). [nükte-i la'ḳ-i lebüñ, -üñ]

nükte-i la'ḳ: Dudağın nüktesi.
Ey şeker-leb Ḥaḳ bilür kim cān-ı şīrinden lezīz
Nükte-i la'ḳlūñden itmek ehl-i 'irfān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 6). [nükte-i la'ḳlūñden, -üñ, -den]

nukūş: Nakışlar, resimler.
Yā döşenmiş gülsitāniler **nuḳūşı** 'aksidür
Kim virür mir'āt-i eflāke behiştī şüreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 19). [nuḳūşı, -ı]

nūn: Arap alfabesinin yirmi sekizinci harfi. II Sevgilinin kaşları.

Şâhid yiter ki levh-i cemâl üzre oldılar
Bu ân-ı hüsne kıddi elif kaşı **nûnı** med (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 8). [nûnı, -ı]

Oldı tefsîr rûmûz-ı şeceri'l-ağdarı nâr
Berg-i gül al varak serv elif nerges **nûn** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 14). [nûn,]

nûn ü kalem: Kalem sûresi. Nun harfi ile ve daha sonra Kalem kelimesi ile başlamasından dolayı bu sureye “Nun” veya “Nun ve Kalem” suresi de denmiştir.

Şem'iyâ **nûn ü kalem** hakkıçün olmaz hergiz
Mâh-i nev lûtf ile ol ğurre-i ğarrâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 13). [nûn ü kalem,]

nûr: Işık, ziya.
N'idelüm kühl-i Şifâhânı alup 'aynümüze
Gözlerüm **nûrı** izüñ tozunadur minnetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 14). [nûrı, -ı]

Ruğlerüñ gün beñlerüñ seyyâreler kaçüñ hilâl
Bir muşavver **nûrdur** ey mâh taşvîrüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 4). [nûrdur, -dur]

Nürden serv didiler göricek kâmetüñe
Beñzeden ruğlerüñi şem'-i şeb-ârâye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 3). [nürden, -den]

İşbu dü'âya şıdk ile âmîn diyenlere
Şem'î cemâlî **nûrını** 'arız ide Bîr ü Bâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 46). [nûrını, -ı, -n, -ı]

nûr âyeti: Kur'an'ın 24. Suresinin 12. âyeti.
Şem'î ruğünüñ zikri **nûr âyetidür** dilde
Biñ cân ile dil eyler bu vird-i zebânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 9). [nûr âyetidür, -dür]

nûrânî: Temiz, mübârek, nurlu.
Nihâl-i himmetüñ Tûbî budagiyle berâberdür
N'ola olsa gönüller 'âlemi mihr ile **nûrânî** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 42). [nûrânî,]

nûrânî id-: Aydınlatmak, nurlandırmak.
Toğupdur tâlî'üñde âfitâb-ı maṭla'-ı nuşret
İdûpdür şemse-i tîğüñ toğar şubhını **nûrânî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 38). [nûrânî idûpdür, -üp, -dür]

nûrânî kıldı: Işıl ışıl etmek, nurlandırmak.
Sikender zulmet içre tâlib-i âb-ı hayât oldı
Bu def'-i zulmet-i şirk itdi dehri **kıldı nûrânî** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 42). [nûrânî kıldı, -dı]

nûr-ı başer: Göz nuru.
Nûr-ı başerümdür çü benüm hâk-i der-i yâr
Yâ Reb beni dūr eyleme **nûr-ı başerümden** (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 6). [nûr-ı başerümden, -üm, -den]

nūr-ı başiret: Basiret nuru. II Kalp gözü, feraset.

Şeh-i encüm-haşem Sultân Süleymân-ı zemân ol kim

Ki itmiş Hâk ayağı toprağın **nūr-ı başiret**den (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 24). [nūr-ı başiret, -den]

nūr-ı cemâl: I. Güzelliğin nuru. II. Allah'ın cemalinin nuru.

Umaruz **nūr-ı cemâl**üñle müşerref olavuz

Ka'be-i küyüñdür çünkü bizüm niyyetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 5). [nūr-ı cemâl, -le]

nūr-ı hüdâ: Hidayet, doğru yol nuru.

Pertev-i nūr-ı Muḥammeddür cemâli Aḥmedün

Kaşleri şakku'l-kamerdür Muştafâ **nūr-ı Hüdâ** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 8). [nūr-ı hüdâ,]

Āfitâb-ı tâl'etün **nūr-ı Hüdâ**dür Muştafâ

Râstî 'uşşâka şem'-i reh-nümâdür Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 1). [nūr-ı hüdâ, -dür]

nūr-ı ilâhî: İlahi nur, Allah'ın ihsan ettiği manevi aydınlık.

Qapûñ Ka'be yüzün **nūr-ı ilâhî**

İşigün ehl-i diller secdegâhı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 9). [nūr-ı ilâhî,]

Belâdur 'ışk ey **nūr-ı ilâhî**

Ki fark itmez gedâdan pâdişâhı (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 41). [nūr-ı ilâhî,]

nūr-ı ma'delet: Adalet nuru.

İrdi zulmün zulmetin maḥv itdi **nūr-ı ma'delet**

Pertev-i rahmet irişdi zâlike'l-fevzül-mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 75). [nūr-ı ma'delet,]

nūr-ı muḥammed: Hz. Muhammed'in nuru.

Āsitânün Ka'bedür **nūr-ı Muḥammed** ḥakkıçün

Anün için Ka'be-i ehl-i şafâdür Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 3). [nūr-ı muḥammed,]

Meh-pâreler içinde selâm olsun Aḥmede

K'oldı delil gün yüzü **nūr-ı Muḥammede** (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 2). [nūr-ı muḥammede, -e]

nūr-ı muşavver: Şekil ve suret verilmiş nur.

Ṭoğrusı Sidre olup qaddi hilâl olsa kaşı

Beñzedürdüm saña ey **nūr-ı muşavver** güneşi (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 2). [nūr-ı muşavver,]

nūr-ı şafâ: Gönül şenliğinin aydınlığı.

Saña qandil-i mescidden iren nâr-ı ziyâ zâhid

Baña cām-ı maḥabbetden olan **nūr-ı şafâ** yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 8). [nūr-ı şafâ,]

Merve ḥakkıçün niçe **nūr-ı Şafâler** kesb ider

Āsitânün Ka'besin gün gibi iderler ṭavâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 11). [nūr-ı şafâler, -ler]

Gel ey ‘âşıklerüñ **nūr-ı şafâsı**

Göñüller Ka‘besinüñ Muştâfâsı (Şem’î Divanı, Gazel 182, Mısra 1). [nūr-ı şafâsı, -sı]

Dilerseñ kim tola göñlüñ gözüñ **nūr-ı şafâyile**

Maḥabbet cāmını Şem’î tolu gör bakmağıl ḥālî (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 9). [nūr-ı şafâyile, -y, -ile]

nūr-ı tecellâ: Tecelli ışığı, gerçek âşıkların gönlünde zuhur eden ışık. II Manevi bakımdan aydınlanma.

Gülşen-i küyüñdürur Firdevs-i a‘lâden ğareż

Pertev-i ḥüsñüñdürur **nūr-ı tecellâden** ğareż (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 2). [nūr-ı tecellâden, -den]

nüş: İçme, içiş.

Niş rā **nüş** küned telḥ-i gamet rā şîrîn

Dürd rā şâf küned şüfi-i şâfi-meşreb (Şem’î Divanı, Gazel 12, Mısra 7). [nüş,]

nüş eyle-: İçmek.

Meyi ma‘şûk ile **nüş eylemeyen** dünyâde

Zâhidâ cennete girmez dir imiş pîr-i muğân (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 11). [nüş eylemeyen, -me, -y, -en]

Şol kadar **nüş eylemiş** dilber şerâb-ı nâzı kim

Şivesinden tırılmaz bir dem ayağı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 3). [nüş eylemiş, -miş]

Şerâb-ı luḫfûñi **nüş eyleyenler** cām-ı mihrüñden

İçer âyîne-i giti-nümâda âb-ı ḥayvânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 63). [nüş eyleyenler, -y, -en, -ler]

nüş id-: İçmek.

Hele gel şimdi lebüñ cāmını şun **nüş idelüm**

Aremüzde senüñ ile yine şöḥbet bâkî (Şem’î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [nüş idelüm, -elüm]

Cām-ı mihrüñ **nüş iden** kalmaz ayakda serverâ

Kim olur her kişinüñ kendü elinde ḥürmeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 73). [nüş iden, -en]

Zehr-i ğam deryâların cām-ı felekden sâkiyâ

Bir nefesde **nüş iden** ‘âşıklara şad merḥabâ (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 2). [nüş iden, -en]

Nüş iderdüñ zehr ise zâhid degül kim cām-ı mey

Şem’îye dilberlerüñ görseñ eger ibrâminı (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 11). [nüş iderdüñ, -er, -düñ]

nüş it-: İçmek.

Ey göñül dil-teng olup kan yutma her dem ğonce-veş

Gül gibi göñlüñ açısun lâle-veş **nüş it** şerâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 4). [nüş it,]

Niçe yıl tâlib-i âb-ı ḥayât-ı zühdi idi göñlüm

Şerâb-ı ‘ışkı **nüş itdüm** ḥalâş oldum bu zülmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 12). [nüş itdüm, -dü, -m]

Telh idi ‘ıyşum belā bezminde **nüş itdüm** yine
Gönlümüñ nerdin şafā tāsına tüş itdüm yine (*Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 43*). [*nüş itdüm, -dü, -m*]

Dü‘ā-yi devletüñ eyler şehā biñ cān ile Şem‘î
Velikin zehr-i ğam **nüş itmek** ile geçdi devrânı (*Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 60*). [*nüş itmek, -mek*]

nüş kıl-: İçmek.

Yüri mey **nüş kıl** ‘aql ile cāne
Nice bir hecr zehriyle gezend it (*Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 11*). [*nüş kıl,*]

nüşa-i bāğ-ı irem: İrem bahçesinin benzeri.

Nüşa-i bāğ-ı İrem oldı gönüller gülşeni
Şāhid-i zevk u şafā anda mişāl-i hūr-ı ‘în (*Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 97*). [*nüşa-i bāğ-ı irem,*]

nüş-ı cān: Can şarabı.

Alursa cānümi ğamzeñ n’ola ‘ömrüm revān olsun
İçerse leblerüñ kanüm efendüm **nüş-ı cān** olsun (*Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 2*). [*nüş-ı cān,*]

nüş-ı leb: Tatlı dudaklı (sevgili).

Sākiyā **nüş-ı lebüñ** seb‘a-i seyyāle ile
Yedi kāt tās-ı felek zehrini tiryāk eyler (*Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 5*). [*nüş-ı lebüñ, -üñ*]

nüşinrevān: İran'da 531'den 579 yılına kadar hükümdarlık etmiş ve doğruluğuyla şöret bulmuş olan Sasani şahı.

Begüm ‘uşşāka dād itseñ n’ola dīvān-ı hüsniñde
Şaçüñdür ‘adl zenciri lebüñ **Nüşinrevān** olsun (*Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 8*). [*nüşinrevān,*]

nuşret: Zafer, üstünlük.

Zafer mîr-i ‘ālem **nuşret** sipehsālār-ı leşkerdür
İşigi bendesinüñ bendesidür Hüsrev ü Dārā (*Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 31*). [*nuşret,*]

İtdi tabl-ı şevketüñ kühsār-ı dehri pür-şadā
Nuşretüñ kūsın felekler tās itdi pür-ğanin (*Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 104*). [*nuşretüñ, -üñ*]

nuṭk: Söz, konuşma, kelām.

Ğonce dem-besteyiken açdı nesim-i şehri
Bülbül-i haste-dile virmeg için **nuṭka** mecāl (*Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 6*). [*nuṭka, -a*]

nuṭka gel-: Konuşmak, söz söylemek.

Hüsrevā ‘arz eylemezseñ la‘l-i şeker-bārüñi
Nuṭka gelmez tūṭi-i ṭab‘-ı şeker-bārüm benüm (*Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 4*). [*nuṭka gelmez, -mez*]

nüvîd-i ‘âtıfet-i lutf-ı lem-yezel: Sonsuz olan Allah'ın ihsanının cömertliğinin müjdesi.

Ne mūnis ü muşāhib ü ne yār-i ğam-gūsār

Nāgeh **nüvîd-i ‘atîfet-i lutf-i Lem-yezel** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 24). [nüvîd-i ‘atîfet-i lutf-ı lem-yezel,]

O

ocağına şu koy-: Ocağını söndürmek, evini barkını yıkmak, çocuk çocuğunu yok etmek.

Ocağına şu koymışdur ‘adūnūñ leşker-i tîği

Biterken hār ü hes şan kim şalar baħr ‘ummānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 41). [ocağına şu koymışdur, -mış, -dur]

od: Ateş.

Göñül **odıyla** āhūmden yine kurtarmadı bir dem

Oda yansun yile varsun felek çerhīnūñ evrākı (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 9). [odıyla, -ı, -yla]

Hecr **odı** dilden çıkarmaz zūlf ü haţtuñ hāletīn

Hāneye od düşse gerçi mūr ü mār inden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 7). [odı, -ı]

Kim yaķar kendüyi ‘ışķ **odına** pervāne gibi

Bunı eylerse yine Şem’î-yi bī-bāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 13). [odına, -ı, -n, -a]

Yanmağa ‘ışķ **odına** pervāne eyler ādemi

Bezm-i hūsūñ şem’idür tūmār-ı eş‘ārūm benūm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 11). [odına, -ı, -n, -a]

Bedterīn yanmağa ‘ışķ **odına** şimden Şem’î

Çevirüp başına pervāneyi āzād itsūn (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 9). [odına, -ı, -n, -a]

Göñlūmūñ āyenesinde eger olmasa ğubār

Bir yaña āhūm **odı** bir yaña seyl-i eşķūm (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 86). [odı, -ı]

Ne revādūr bu eyā hūsīn ilinūñ pādīşehi

Yaķa cān mülķin **oda** zulm ile ‘ışķuñ sipehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 2). [oda, -a]

Şem’iyā her lāle şan deşt-i belā Mecnūnidur

Āteş-i āhından **od** olmuş başında āşiyān (Şem’î Divanı, Gazel 135, Mısra 16). [od,]

od eyle-: Ateşe vermek.

Yirde gökde şığmadum āh-i cihān-efrūz ile

Yiri od olsun anūñ kim yirimüz **od eyledi** (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 6). [od eyledi, -di]

Üstüne odlar yaķar bu āh-i āteş-bārden

Şem’iyā ol āhdur **od eyleyen** yirūñ senūñ (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 14). [od eyleyen, -y, -en]

od ol-: Ateş olmak.

Yirde gökde şığmadum āh-i cihān-efrūz ile

Yiri **od olsun** anūñ kim yirimüz od eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 6). [od olsun, -sun]

od ur-: Ateşlemek, ateş vermek.

Yıķdılar ķal‘alerin hāke berāber idūben

Od urup milketine mālin iderler yağmā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 30). [od urup, -up]

oda düş-: Ateşe düşmek. II Aşk ateşiyle kuşatılmak. III Acı çekmek, sıkıntıya düşmek

Zülfün için cân ü dil ‘ışkuında pîç-â-pîç olup

Oda düşmiş mû gibi dâyim çekerler ızırâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 12). [oda düşmiş, -miş]

Ȧolaşur dil yüzünüñ şem‘ine pervâne gibi

Ȧorqaram bencileyn **oda düşüp** yane gibi (Şem’î Divanı, Gazel 191, Mısra 2). [oda düşüp, -üp]

oda yak-: Ateşe vermek, yakmak. II Çok üzmet, büyük acı vermek.

Yak sâz ü söz ile **oda** gönlünü ‘üd-veş

Ȧânün-ı ‘ışka uy kim ola derdüne şifâ (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 11). [oda yak,]

oda yansa altunuñ kıymeti artuğ olur: Ateşte yansa altının kıymeti fazla olur.

Şâf iden qalbümüzüñ naqdini ‘ışk âteşidür

Ȧıymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (Şem’î Divanı, Gazel 99, Mısra 10). [oda yansa altunuñ kıymeti artuğ olur,]

oda yan-: Günahlardan dolayı çok acı çekmek, sıkıntıda olmak, kederlenmek, dert çekmek.

Göñül oduyla âhümden yine qurtarmadı bir dem

Oda yansun yile varsun felek çerhinüñ evrâkı (Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 10). [oda yansun, -sun]

odlare yan-: Günahlardan dolayı çok acı çekmek, sıkıntıda olmak, kederlenmek, dert çekmek.

Şem‘iyâ **odlare yansa** n’ola pervâne gibi

Her kim eylerse heves ol şanemüñ şöhetine (Şem’î Divanı, Gazel 156, Mısra 9). [odlare yansa, -sa]

Şem‘iyâ **odlare yansa** n’ola pervâne gibi

Her kim eylerse heves ol şanemüñ şüretine (Şem’î Divanı, Gazel 171, Mısra 9). [odlare yansa, -sa]

Yârüñ cemâli Şem‘i yiter ‘âşıka delil

Zâhid göreyin **odlare yansun** delil ile (Şem’î Divanı, Gazel 164, Mısra 10). [odlare yansun,]

odlu ol-: Sıcak, yakıcı olmak.

Bir içim şuyından **odlu olmaduk** Şem‘i anüñ

Gün gibi yakdı veli her bî-vefâsı Bursanüñ (Şem’î Divanı, Gazel 103, Mısra 13). [odlu olmaduk, -ma, -duk]

oğul: Erkek çocuk.

Şatdum cihâni dâne-i hâl-i siyâhüñe

Beñzerse şöyle beñzese **oğul** atasına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 12). [oğul,]

ok: Savaş aleti.

Okın atdı yayın yaşdı Necâti

Yüri var Şem‘iyâ meydân senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [okın, -ı, -n]

Yâri **ok** gibi başup baqrümüze ağıyârüñ

Bükelüm kâmetini reşk ile ya eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 11). [ok,]

Yoluñda **ok** gibi tođru degölsem ey kemān-ebrū
Bükilsün dāl-i zülfünden elif kıddüm kemān olsun (*Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 11*). [ok,]

ok: Savaş aleti. II Sevgilinin kirpikleri.

Felek düşmenlerün seyl etmek için dem-be-dem kanın
Olur kıavs-i kıuzeğ yayı kıazā **okları** bārānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 40*). [okları, -lar, -ı]

Urmağa çerđ **okların** dāyim ‘adünün cānına
Eyledi tır-i celālün güşe-i kıavsi kemīn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 83*). [okların, -lar, -ı, -n]

ok gibi: Dümdüz, dosdoğru.

Eyledi cevri kemān gibi cihānde güşe-gır
Atdı **ok gibi** yabāne zulmü dest-i himmeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 78*). [ok gibi,]

okı-: Okumak, söylemek, anmak.

Okır Şem'î giceler şubhe dek şevkı-cemālünle
Dilinde āyet-i ve'n-nür ezberdür Hāsen Bālī (*Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 9*). [okır, -r]

okların urmağa: Ok vurmak, ok atmak. II Sevgilinin kıaşlarını gererek āşıđa kıaşı atması.

Urmağa çerđ **okların** dāyim ‘adünün cānına

Eyledi tır-i celālün güşe-i kıavsi kemīn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra: 83*). [okların urmağa, -mağ, -a]

oklar yağ-: Ok yağmak, çok sayıda ok fırlatılması.

Tüfek ra‘d ü kıılıç şimşek **yağar** yağmur gibi **oklar**
‘Adünün başına kıopsa ‘aceb mi Nūđ tūfānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 87*). [oklar yağar, -ar]

oku-: Okumak, tekrar etmek.

Didüm ey meh gün yüzün vaşfın **okurdum** hı‘ābde
Didi kim gāyet güzeldür hısn-i ta‘bırün senün (*Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 11*). [okurdum, -r, -du, -m]

Kim **okur** kim diñler idi kıışse-i ‘ışkıum benüm
Bülbül ü gül itmese Şem'î cihāne dāstān (*Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 11*). [okur, -r]

Aña kim ‘ışkı işi ola pīşe

Okumak yazmak olmaz endişe (*Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 2*). [okumak, -mak]

Her varakden **okuyup** mihr ü vefā destānın
Açalum göñlümüzü gül gibi divānler ile (*Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 3*). [okuyup, -y, -up]

Uydurup çengine Zühre **okur** eş‘ārımuza
Gün yüzün vaşfı ile göklere kııkdı sözümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 7*). [okur, -r]

Güzellük gülşeninde ey yüzi gül lebleri gonce
Okursañ bülbül olursun eger Sa‘dī Gülistānın (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 4*). [okursañ, -r, -sa, -ñ]

Varaḡ-ı gülden **oḡur** vaşf-ı cemālün bülbül
Serverā bencileyin bulsa gerek ḡüsñ-i maḡāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 73). [oḡur, -r]

oku-: Okumak, tekrar etmek. II Sevgilinin güzelliğini övmek için söylenen gazel.
Oḡuyup bir perinün ḡöñlini yazdı ḡübler
Şan Süleymān devridür oldı periler da'veti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 15). [oḡuyup, -y, -up]

oku-: Sure okumak; dua etmek.
Zebān-ı ḡāl ile bülbül **okurdu** āyet-i fe'nzur
Yine āsār-ı raḡmetden belürdi faẓl-ı Yezdānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 11). [okurdu, -r, -dı]

ol: Olmak.
Şem'iyā iḡlāş ile **olan** dü'ānün ḡaḡḡıçün
Umaram Ḥaḡdan 'adedsüz luḡ ile iḡsān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [olan, -an]

Ey ṭabīb-i cān ü dil **olmazsa** vaşlün merhemi
İdimez kimse firāḡun dāḡına hergiz 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 3). [olmazsa, -maz, -sa]

Dime nemdür 'āşık-ı dil-ḡaste ḡöñli nem ḡapar
Ḳalbi şāf olan **olur** āyine-veş nāzük-mizāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [olur, -ur]

'Ālemi ḡarḡ ideli ḡanlı yaşüm ṭūfānı
Ḳaldı añılmaz **olupdur** ḡüzelüm ḡışşe-i Nūḡ (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 8). [olupdur, -up, -dur]

Gün gibi ḡalmaḡ için mihr ü maḡabbet ṭōbını
Ḥüb **olur** her ne ḡadar 'arşa-i dil olsa ferāḡ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 6). [olur, -ur]

Naḡş-i ḡüsñün zeyn idelden ey şanem Naḡḡāş-ı şun'
Oldı bu ḡalḡun kimi Zeynī kimisi Naḡşibend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [oldı, -dı]

Ḥüzn ile Ya'ḡūb ü derd-i 'ışḡ ile Eyyūbdür
Bu dil-i bī-ḡāre-veş **olmaya** hergiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 12). [olmaya, -ma, -y, -a]

İrimez Sidre ḡaddün pāyesine
Eger Ṭūbī **olursa** serv ü şimşād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 6). [olursa, -ur, -sa]

Şem'î cihānde 'āşık-ı didār **olanlara**
İki cihān deminden olur bir naḡer leẓiz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 17). [olanlara, -an, -lar, -a]

ol ḡadar: O kadar çok, pek çok.
Ol ḡadar yüz buldı senden kim dem-ā-dem dōstum
Baş keser ḡanlar dōker yanünde şemşirün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 7). [ol ḡadar,]

Ol ḡadar yüksek uḡar 'aḡl-ı ḡümā-pervāz kim
ḡüşine girmez şadā-yi şeh-per-i Rūḡü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 111). [ol ḡadar,]

ola: Olsun.

Yūsuf-ı bahtüñ haridârı şeh-i devrân olup
Müşterî vezn eyleyüp mihr ile meh mîzân **ola** (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [ola,]

Haq te'ālā eyleyüp iki cihānde ber-murād
Devlet-i dünyā vü 'uqbā zātüñe fermān **ola** (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 8). [ola,]

Şem'iyā ihlāş ile olan dü'ânüñ haqqıçün
Umaram Haqdan 'adedsüz lutf ile ihsān **ola** (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 10). [ola,]

Ezel kassāmı itmiş böyle kısmet
Ki **ola** dest-i lutfüñ halka maqsem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 24). [ola,]

Ger hevâyile **ola** ebr gibi gevher-bār
Zillet anüñ ki hevā odı ide yalnızca (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 97). [ola,]

Ṭonadur birbirini 'ıyd-i behār ile yine
Açılıp şād **ola** tā kim şeh-i ferhunde-hişāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 42). [ola,]

Yā Reb maqāmı ravze-i huld-i berin **ola**
Ṭoylaya h'ân-ı lutfiyle anı Kirdigār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 41). [ola,]

Ger küh-i āhen **ola** bu cism-i nizār ü zār
Darb-ı ecel iricegiz olmaya pāydār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 7). [ola,]

olmak gerek: Olmalı.

Sākiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır
Bir hilāl-ebrüyle gün gibi cām **olmak gerek** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 16). [olmak gerek,]

'Aks-i hüsninden kadeh bedr-i temām **olmak gerek**
Külbe-i ahzānımız Dārü's-selām **olmak gerek** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 17). [olmak gerek,]

'Aks-i hüsninden kadeh bedr-i temām **olmak gerek**
Külbe-i ahzānımız Dārü's-selām **olmak gerek** (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 18). [olmak gerek,]

Güş-e mey hāneler Beytü'l-harām **olmak gerek**
Sākiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 19). [olmak gerek, -mak]

olur mıydı: Olur mu, mümkün mü hiç?.

Eger çekmese bār-ı haşmetüñi
Olur mıydı felekler kâmeti ham (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 34). [olur mıydı, -y, -dı]

olur olmaz yire: Olmayacak, lüzumsuz, yersiz, münasebetsiz şekilde; boşu boşuna.

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme
Cân gögidür yiri sen mäh-i hilāl-ebrünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 9). [olur olmaz yire, -maz]

olursa: Bulunmak, var olmak.

Dirliğüm āb-ı hayāt **olursa** sensüz bir nefes
Cām-ı 'ışkuñsüz harām-ender-harām olsun baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 9). [olursa,]

Dil gördi dāl-i zülfiyle ağzı mîmini
Didi ki bundan olur **olursa** baña meded (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 4). [olursa,]

Kül idersin Şem'iyâ âh-i cihân-efrûz ile
Yâr yolında eger dünyâ **olursa** hâr ü hes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 12). [olursa,]

oñ-: İyileşmez, şifâ bulmaz, onulmaz.

Âh kim kıldı oñulmaz cigerüm yâreleri
Dostlar 'âşık olan dünyede **oñmaz** bitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 8). [oñmaz,]

oñulmaz: Şifa bulmaz, çaresiz. II Sevgiliden ayrı düşmekten dolayı meydana gelen acıya derman bulunamayışı.

Merhem-i vaşlûnle cânâ çâre itmezseñ eger
Dâğ-ı hicrânüñ gibi hergiz **oñulmaz** yâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 8). [oñulmaz,]

Âh kim kıldı **oñulmaz** cigerüm yâreleri
Dostlar 'âşık olan dünyede oñmaz bitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 7). [oñulmaz,]

Oñulmaz derdüñüñ dâğın yüri 'arz eyle dildâre
Niçe bir sinede Şem'î bu göynükler nihân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 13). [oñulmaz,]

orta: İki uçtan veya bütün noktalardan aynı uzaklıkta olan yer.

Baş koyup **ortaya** meydana çeker 'uşşâkı
Dostum Şem'î gibi hiç ciger-dâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 15). [ortaya, -ya]

ortaya gel-: Meydana gelmek, ortaya çıkmak.

Devr-i kâmerde fitne-i âhîr zemân olur
Ortaya gelmeyüp n'ola çutsa kinâr hâf (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 10). [ortaya gelmeyüp, -me, -y, -üp]

otağını kur-: Çadır kurmak. II Yerleşmek.

Şafak rengiyle al oldı sipîhr-i nilgün güyâ
Kızıl **otağını kurdı** şehirde Âl-i 'Osmânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 32). [otağını kurdı, -dı]

otur-: Hüküm sürmek, ikamet etmek.

Se'âdetle karar itdi serîr-i 'izz ü devletde
Şafâyile **oturdı** her kişünün yirine cânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 16). [oturdı, -dı]

otur-: Oturmak, bulunmak.

Ayağın dâmenine çekdi **oturdı** kühsâr
Perçem-i nizeñ olursa yaraşur müy-ı 'adû (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 61). [oturdı, -dı]

oyna-: (Tavla) oynamak.

Kim **oynadı** senüñle bu nerd-i maḥabbeti
Kim raḥt ü baḥtın eylemedüñ şoñra târmâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 7). [oynadı, -dı]

Oynayaldan yār ile mihr ü maḥabbet nerdini

Çıñradur ey dil felekler ṭāsını zārūñ senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 9). [oynayaldan, -y, -aldan]

Cehd idüp elden düşürmezsın maḥabbet nerdini

Oynadüñ cān naḫdini ‘āşıklerüñ nerrādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 10). [oynadüñ, -dü, -ñ]

oyuncak: Basit, önemsiz ve kolay iş.

Şaḫın cān oynaram diyū yolında eyleme minnet

Oyuncak şanma bu kārı degüldür ‘ışk işi bāzî (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 8). [oyuncak,]

Ö

ög-: Övmek.

Vā‘izā **ögüp** ögüp ḳanmaduḡuñ ‘ālemde

Āb-ı Kevşer didüḡuñ la‘l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 9). [ögüp, -üp]

Vā‘izā **ögüp** ögüp ḳanmaduḡuñ ‘ālemde

Āb-ı Kevşer didüḡuñ la‘l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 9). [ögüp, -üp]

öğren-: Anlamak, idrak etmek.

Meger kim şive **öğrenmiş** çemende serv-ḳadlerden

Kinār-ı ābde her dem olur dāmen-keşān ḫayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 5). [öğrenmiş, -miş]

ögün: Kendi kendin övmek, iftihar etmek.

Ḥışm itdüḡince baña **ögündüñ** rakīb ile

Yāri olan senūñ gibi aḡyārı n’eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 9). [ögündüñ, -dü, -ñ]

öl diril: Öl ve diril. II Çaba göster.

Yaḳasüz oluban ḳalsañ kefensüz ḡam degül ey dil

Elüñden **öl diril** cehd it çıkarma ‘ışk dāmānın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 10). [öl diril,]

öldür-: Bir canlının hayatına son vermek.

Kesme cevruñ bir nefes **öldürme** ḳurbān olduḡum

‘Āşıḳuñ āb-ı ḫayāt-ı cāvidānıdır vefā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 5). [öldürme, -me]

‘Ār idermiş beni **öldürmege** ol sım-tenüm

Varayın yalvarayın boynüme ṭaḳup kefenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 1). [öldürmege, -meg, -e]

öl-: Yaşamın son bulması, ölmek.

Derd-i bī-dermān ile **ölmekden** artuḳ çāre yok

Döstlar sa‘y eylemeñ şimden girü dermānüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 9). [ölmekden, -den]

ölmelü ḫaste eyle-: Ölmek için hasta etmek.

Ölmelü ḫaste eyledi āḫ ol güzel beni

Derdā ki görmege gelür āḫir ecel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 1). [ölmelü ḫaste eyledi, -di]

ölüm: Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, vefat.

Ben cân virürdüm ol şanemüñ intizârine

Gerçi **ölüm**den oldu eşed dirler intizâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 8). [ölüm, -den]

ömr: Yaşama veya var olma süresi, bir şeyin yaşadığı müddet, hayat.

Sensüzün **ömrüm** cihānde bir nefes olmaz karar

Gün yüzünsüz ey hümā dünyā demürden bir kafes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 5). [ömrüm, -üm]

Alursa cânümi gamzeñ n'ola **ömrüm** revān olsun

İçerse leblerüñ kanüm efendüm nüş-i cân olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 1). [ömrüm, -üm]

Yolünde hāk olup **ömrüm** hayāt-ı cāvidān buldum

Ayağün toprağı yigdür baña dünyā vü 'uqbāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 9). [ömrüm, -üm]

Kararmadı günüm dün gibi **ömrüm**

Kare zülfüñ perişān olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 3). [ömrüm, -üm]

Ka'be-i küyünde **ömrüm** ölmege cânler virür

Ey Halilüm ben kadar 'ālemde kurbānüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 7). [ömrüm, -üm]

Țolaşmış kaddüñe zülf-i dirāzüñ

Benüm **ömrüm** nitekim serde ejder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 4). [ömrüm, -üm]

Garğa virmezdi gözüm bahri tenüm zevrakını

Rūzgār ile benüm **ömrüm** eger olsa kinār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 8). [ömrüm, -üm]

Fürkatünden incinüp cân virmege itdüm heves

Sensüzün **ömrüm** baña dirlik ne mümkün bir nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 2). [ömrüm, -üm]

Virmedin bād-ı ecel **ömr** behārını yile

Varalum gül direlüm saçları sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 3). [ömr,]

Kıl vefā mir'āt-i hüsne virmedin haṭṭuñ keder

Bu şafā kalmaz geçer şu gibi **ömrüm** çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [ömrüm, -üm]

Ol māl gün gibi olsa hüsne ile ber-kemāl

Şem'î cemālî gibi ola **ömr**i ber-mezīd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 10). [ömr, -i]

ömr bāğı: Ömür bahçesi. II Hayat, yaşam.

Bildi bu **ömr bāğını** kim bī-sebāt-imiş

Gitdi cināne seyr için ol serv-i gül-'izār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 29). [ömr bāğını, -n, -ı]

ömr-i 'aziz: Saygın yaşam.

Vakt-i gül irdi gönül 'işrete āgāz idelüm

İtme sermayesini **ömr-i 'azizüñ** pāymāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 32). [ömr-i 'azizüñ, -üñ]

ömr-i bī-pāyān: Sonsuz ömür.

Âb-ı hayvân **‘ömr-i bî-pâyân** saña ey Hızır kim
‘Âşıka bir gül şeker-leb serv-ka dilber yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 5). [‘ömr-i bî-pâyân,]

‘ömr-i nâzenîn: Nazlı ömür.

Hayrete vardum geçerken serv-i nâzüm şu gibi
Nice geçdi bilmedüm hayfâ bu **‘ömr-i nâzenîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 50). [‘ömr-i nâzenîn,]

‘ömr-i nûh: Hz. Nuh'un bin yıl olduğu düşünülen ömrü. II Uzun ömür.

Seyl-i fenâye vardı niçe niçe **‘ömr-i Nûh**
Bâd-ı hevâye vardı niçe niçe tâc-dâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 5). [‘ömr-i nûh,]

öñ: Önü sıra, ilerisi.

Şâh-i ‘ışkâm leşker-i encüm **öñince** Şem’iyâ
Âteş-i âhüm livâ-yi ejdehâ-peyker çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 13). [öñince, -iñ, -ce]

‘Alem-i nuşret ile râyet-i îslâmı çeküp
Oldı **öñince** anüñ feth ü zafer râh-nümâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 14). [öñince, -ince]

Ko etegüñ **öñince** beni seyr idem şehâ
K’ekşer **öñinde** bâd-ı şabânüñ gubâr olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 4). [öñinde, -i, -n, -de]

Ko etegüñ **öñince** beni seyr idem şehâ
K’ekşer **öñinde** bâd-ı şabânüñ gubâr olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 3). [öñince, -ince]

öñ vir-: Geçmesine izin vermek.

Öñ virmez oldı çerh-i sitemkâr cevri ile
Yâ Reb cihânde kim vare ol bî-vefâ yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 5). [öñ virmez, -mez]

öñdül: Mükafat, yarış ödülü.

Şem’iyâ n’olsa gerek ‘arşa-i nazm içre bugün
Koşalum tab‘ semendin yine **öñdüller** ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 14). [öñdüller, -ler]

öñinde tur-: Önünde durmak, huzurunda beklemek.

Zâhidâ niçeye dek mescid **öñinde turalum**
Mesken olmaz gidelüm ‘âşıka meyhâne gibi (Şem’î Divanı, Gazel 191, Mısra 5). [öñinde turalum, -alum]

öp-: Öpmek.

Gâh **öpüp** gâh ışıruş gâh emer leblerüñi
Sâkiyâ cânümüze bunca cezâlar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 9). [öpüp, -üp]

Câm içüp her bir gedâyile **öpüşme** dem-be-dem

Çan olur çan üstine devletlü sulţânüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 7). [öpüşme, -üş, -me]

Hasûd ölsün diyü dildârı **öpmek** lezzet-i cândür
Ne bilsün ağız tadını yimeyenler bu helvâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 7). [öpmek, -mek]

Şem'iyâ tirini ol şûh-ı kemân-ebrûnûn
Dil **öpüp** bağına başdı nitekim rûh-ı revân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 14). [öpüp, -üp]

Serverâ râh-i gazâda ayağûn **öpmek** için
N'ola ger kâmetini nüh felek eylerse dü-tâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 57). [öpmek, -mek]

Görmedük geçdi hayâl ile cihânde günümüz
Öpmege kuçmağa bir gonce-dehen müy miyân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 6). [öpmege, -meg, -e]

Țolular içsün **öpüşsün** gözleri mestâneler
Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sulţân Süleymân devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 11). [öpüşsün, -üş, -sün]

örtü: Örtmek için kullanılan şey, perde, örtü.
Ne hülle ârzü eyler göñül ne hil'at-i şâhî
Baña ser **örtüsi** iki cihânde bir 'abâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 8). [örtüsi, -si]

öt-: Aşığın cezbeye kapılması, zevke ermesi.
Gün gibi germ eylesün bezm ehlini peymâneler
Güm güm **ötsün** na'ra-i 'uşşâkden hum-hâneler (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 10). [ötsün, -sün]

öt-: (Bülbül için) değişik tonlarda nağmeli sesler çıkarması.
Elifler sinede servüm olupdur dâğlar güller
Dil âşifte bülbüldür **öter** her dem bu gülşende (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 8). [öter, -er]

öykün-: Birine benzemek istemek, onu taklit etmek, taklide çalışmak, özenmek.
Keyfiyyetini zerrece bilseydi sâkiyâ
Öykünmez idi la'lüne ser-çeşme-i hayât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 14). [öykünmez, -mez]

Öykünürmişsin diyü ol mâha şem'ün dem-be-dem
Üşdiler pervâneler başma odlar yaqdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 3). [öykünürmişsin, -ür, -miş, -sin]

Öykünürem dir-imiş şekker lebüne husrevâ
Kelledür bağlansa câyiz haddi zâtında dimâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 5). [öykünürem, -ür, -em]

Kâfir oldu diyü nerges gözüne **öykünüben**
Kaldurur barmağını getürür imân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 5). [öykünüben, -üben]

Öykünelden leb-i cân-bağşüne ey rûh-ı revân
Geçdi câm-ı mey ile döne döne şöhetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 3). [öykünelden, -elden]

Öykünimez kadr ile şâhâ serây-i hüsnüne
Nürdan gerçi felekde iki şâdırvân açar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 11). [öykünimez, -i, -mez]

Dürer-bâr olduğı budur şehâbüñ pāk-gevherdür
Dür-i dendân-ı dildâre meger **öykündügin** bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 18). [öykündügin, -düg, -i, -n]

Anüñçün jâlelerden gonceler dil-teng olup terdür
İşitmiş hâl-i ‘anber-bârüñe **öykündüğün** ‘üduñ (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 20). [öykündüğün, -düg, -i, -n]

öz: Bir kimsenin kendi manevi varlığı, zatı, kendisi.
Serverâ her kim işigüñde **özün** hâk eyler
Tâc idüp mihr ü mehi tahtını eflâk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 1). [özün, -i, -n]

Âteş-i derd ü belâ içre yalıncağ göricek
Şem’î-yi sülhte ye didi göyüñde **özümüz** (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 14). [özümüz, -ümüz]

‘Aceb zâhid miyem yâ büt-perestem
Özümden bî-habervan şöyle mestem (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 36). [özümden, -üm, -den]

Kararmışdur gözi bîmârlıktan
Şararmışdur **özi** gam-h’ârlıktan (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 18). [özi, -i]

özge: Başka, diğer.
Göñül bu râh-i ‘ışk içre ne çutsuz tâlî‘üñ vardur
Ġam-ı dilberden **özge** hiç kimse saña yâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 8). [özge,]

Benüm ‘âlemde ey meh-rû senüñ gibi nigârüm yok
Ayağün toprağı haqqı tapıñdan **özge** varüm yok (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 2). [özge,]

Şanurdum âteş-i fûrkatden **özge** bir belâ yokdur
Seni âğyâr ile gördüm şındum nâr-ı hicrâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 5). [özge,]

özinden geç-: Bilinci işlemez olmak, kendini kaybetmek.
Heves-i la‘l-i revân-bağşüñ ile âb-ı hayât
Mağv olup **geçdi özinden** nitekim âb-ı zülâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 70). [özinden geçdi, -di]

Mağv oldu Şem’î gün yüzine karşı ol mehüñ
Geçdi özinden âteş-i şevk u şafâyile (Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 10). [özinden geçdi, -di]

Geçüp dil cām-ı ‘ışkuñla **özinden**
Benüm rûhum iğen hoş rāheti var (Şem’î Divanı, Gazel 47, Mısra 5). [özinden geçüp, -üp]

‘özrin dile-: Yaptığı bir yanlıştan ötürü bağışlanmasını istemek.
Meh-i nev gibi kıddini düta idüp **diler ‘özrin**
Güneş yüzlüm meh-i tâbân bilüp yanüñde noğşanın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 11). [‘özrin diler, -r]

Her kişi kim toğrudur ‘ışkuñda ey serv-i sehî
Şem’î-veş yanup **diler ‘özrini** eyler i‘tirâf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 14). [‘özrini diler, -r]

P

pādişāh: Sultan, hükümdar.
Yüz sürse izi tozına dünyāce hazz ider
Ol **pādişāhe** kişi nice hıdmet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 6). [pādişāhe, -e]

Saňa yitmez mi bu kerāmet kim

Pādişāhler kul oldu dervīşe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 8). [pādişāhler, -ler]

İçelüm ol ٲoluyı **pādişāhler** 'ışkına

Serv-quad sīmīn-beden zerrīn-ḳabālar 'ışkına (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 5). [pādişāhler, -ler]

Ḳamu güzellerüñ güzelüm **pādişāhısın**

Gir nāz ile şalın bu güzelliük serāyine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 5). [pādişāhısın, -ı, -sın]

İki cihānde dirlik yiterdi **pādişāhüm**

İksir-i ḥāk-i pāyūñ el virse ben gedāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 3). [pādişāhüm, -üm]

Kerem ü luṭf ü 'ināyet nāzerin eyler iseñ

Pādişāhüm n'ola biz bendeñüze gāh gehī (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 10). [pādişāhüm, -üm]

Pādişāhüm ṭapūñe zulmüñi 'arz itmek içün

Od yakup başına Şem'î ḳapūñe vare gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 9). [pādişāhüm, -üm]

Baňa yigdür cihānūñ varlığından

Ṭapūñüñ **pādişāhüm** merḥabāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 6). [pādişāhüm, -üm]

Ḳuşatdūñ zer kemer zeyn eyledūñ altun beneklerle

Yanūñde **pādişāhüm** tiğ gibi nice 'uryāñı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 46). [pādişāhüm, -üm]

pādişāh-i baḥr ü ber: Denizin ve karanın padişahı. II Alemin padişahı.

Vāriş-i mülk-i Süleymān **pādişāh-i baḥr ü ber**

Ḥazret-i Sultān Selīm-i kām-yāb ü kām-bīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 43). [pādişāh-i baḥr ü ber,]

pādişāh-i heft-kişver: Yedi ülkenin padişahı.

Bu gün iḥsān ile şan **pādişāh-i heft-kişverdür**

Şeh-i encüm-ḥaşem Sultān Süleymān şāh-i baḥr ü berr (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 23). [pādişāh-i heft-kişverdür, -dür]

pādişāh-i 'ışk: Aşk padişahı.

Görinen eflāk şanmañ dūd-ı āhümdür benüm

Pādişāh-i 'ışkam ol çetir-i siyāhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 2). [pādişāh-i 'ışkam, -am]

pādişeh-i mülk-i ḡam: Gam ülkesinin padişahı.

Serverā **pādişeh-i mülk-i ḡamüñdür** Şem'î

Āhinüñ āteşidür başda zerrīn külehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 11). [pādişeh-i mülk-i ḡamüñdür, -üñ, -dür]

pāk eyle-: Temizlemek, arındırmak.

Pāk eyle Şem'î āyeneñi cām-ı 'ışk ile

Yüz göstere ola ki saňa şāhid-i şalāḥ (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 9). [pāk eyle,]

Ḥüsnüñ serāyın **eyledi** cārüb-ı zülf **pāk**

Ḳomadı zerre deñlü gönüñde ḡubār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 9). [pāk eyledi, -di]

Şu'le-i mihri felek eyledi zerrîn-cārüb
Sen güzeller şehinüñ yollarını **pāk eyler** (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 4). [pāk eyler, -r]

pāk id-: Temizlemek, arındırmak.

Meşrebi şāf degül kendüzini **pāk idimez**

Şu gibi her kişi kim 'aşıq-ı dīdār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 5). [pāk idimez, -i, -mez]

Yollarüñ **pāk idüben** āb-feşān olmakda

Yol sürer kīrpügüm ey şeh nice ferrāşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 3). [pāk idüben, -üben]

Serverā qādrüñ serāyı şuffesin **pāk itmege**

Gün gibi cārüb iderse n'ola zülfin hūr-ı 'în (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 79). [pāk itmege, -meg, -e]

pāk-dāmen: Eteği temiz. II Namuslu, masum.

Pāk-dāmen serv bir ser-keş kıyāmet hūbdur

Yüzi ağ alnı açuk gül bir nigār-ı meh-cebîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 33). [pāk-dāmen,]

pāk-gevher: Temiz cevherli.

Dürer-bār olduğı budur şehābüñ **pāk-gevherdür**

Dür-i dendān-ı dildāre meger öykündüğün bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 17). [pāk-gevherdür, -dür]

pākize-gevher: Cevheri, yaratılışı temiz.

Cevher-i hāk-i keş ü pāyüñdür iksir-i murād

Zātüñ ol **pākize-gevherdür** ki yokdur kıymeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 72). [pākize-gevherdür, -dür]

pālūde-i leb: Dudağın tatlılığı.

Gerçi kim oldu rūh-ı revānüm şeker leziz

Pālūde-i lebüñ gibi olmaya ter leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 2). [pālūde-i lebüñ, -üñ]

pālūde-i ter: Taze tatlı.

Ṭudāguñ şekkeri **pālūde-i terdür** Ḥasen Bālī

Lebüñ şekker sözüñ kand-i mükerrerdür Ḥasen Bālī (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 1). [pālūde-i terdür, -dür]

pā-māl kala: Ayak altında kalmak. II Rezil rüsva olmak; değer, itibar görmemek.

Resen-i zer uzadur gün gibi dest-i keremüñ

Ḳala mı çāh-i mezelletde kimesne **pā-māl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 60). [pā-māl kala, -a]

par par: Alev alem.

Şem'iyā ol şanemüñ gün yüzünüñ āyenesi

Nār-ı Mūsā gibi **par par** yanar oldukça tırāş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 14). [par par,]

Bedr iken devr-i qamerde şanasın kim hāledür

Şem'iyā **par par** yanar hüsni tırāş oldukça ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 10). [par par,]

Bir sım-ten şanem gibi **par par** yanardı şem‘
Ammā hevā-yi yār ile pür-iztīrāb idi (Şem‘î Divanı, Gazel 181, Mısra 3). [par par,]

pāre: Parça.

Hey ne zālimdür gözüñ cānā ruḥūñ devrinde kim
‘Āşık-ı dil-ḥasteyi her demde biñ biñ **pāreler** (Şem‘î Divanı, Gazel 56, Mısra 14). [pāreler, -ler]

Lāle kim virdi nişānın bu dil-i pür-ḥūnūñ
Dāḡlanmış cigeri **pāresidür** Mecnūnūñ (Şem‘î Divanı, Gazel 100, Mısra 2). [pāresidür, -si, -dür]

pāy: Ayak.

Cevher-i ḥāk-i kef ü **pāyüñdür** iksir-i murād
Zātūñ ol pākize-gevherdür ki yokdur kıymeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 71). [pāyüñdür, -üñ, -dür]

Baḥā rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş
Yaşūmūñ silsilesi daḡmasa **pāyine** ‘ikāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 86). [pāyine, -i, -n, -e]

pāyān: Son, nihayet.

Yoḡ imiş miḥnet ü ḡam leşkerinūñ **pāyānı**
Şāh-i ‘ışık ile kişi nice çıķışın başa baş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 3). [pāyānı, -ı]

‘Āşık-ı bī-çāreler baş virdiler evvel ḡadem
Rāh-i ‘ışıkūñ irmedi hiç kimseler **pāyānna** (Şem‘î Divanı, Gazel 161, Mısra 4). [pāyānna, -ı, -n, -a]

pāydār ol-: Kalmak, yok olmamak, var olmakta, yaşamakta devam etmek.

Ger kūh-i āhen ola bu cism-i nizār ü zār
Darb-ı ecel iricegiz **olmaya pāydār** (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 8). [pāydār olmaya, -ma, -y, -a]

Cefā vü cevruñni ḡadden aşurma Şem‘īye raḡm it
Bilürsin ey perī-peyker ḡüzellük **pāydār olmaz** (Şem‘î Divanı, Gazel 78, Mısra 10). [pāydār olmaz, -maz]

pāye: Rütbe, mertebe, derece.

İrimez Sidre ḡaddūñ **pāyesine**
Eger Ṭübī olursa serv ü şimşād (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 5). [pāyesine, -si, -ne]

pāye-i ḡadr: Kıymetinin derecesi.

Himmetūñ kevkebidür oldı felekde seyyār
Rāyet-i rāyūñ ile **pāye-i ḡadrūñ** ‘ālī (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 58). [pāye-i ḡadrūñ, -üñ]

Pāye-i ḡadrūñ olup a‘lā teraḡķī idicek
Didi tāriḡin müverriḡ devlet ü ‘izzet ziyād (Şem‘î Divanı, Tarih 1, Mısra 5). [pāye-i ḡadrūñ, -üñ]

pāymāl eyle-: Ayaklar altına almak, hakir ve perişan etmek.

Bu ḡadar leşker ile kişver-i a‘dāye irüp
Pāymāl eylemedük yir ḡomadılar aşlā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 28). [pāymāl eylemedük, -me, -dü, -n]

pāymāl it-: Ayaklar altına almak, hakir ve perîşan etmek.

Vaqt-i gül irdi gönül işrete āgāz idelüm

itme sermāyesini ‘ömr-i ‘azizūn **pāymāl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 32). [pāymāl itme, -me]

pāymāl ol-: Ayaklar altında kalmak, çiğnenmek.

Hāk-i mezellet içre düşüp **olma pāymāl**

Ya‘ni bu dehr-i dūne iğen kıлма i‘tibār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 19). [pāymāl olma, -ma]

Niçe serverler **olur** Ferhād gibi **pāymāl**

Niçe Hüsrevler bu yolda cān-ı Şîrinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 9). [pāymāl olur, -ur]

pehlevān: Pehlivan, güreşçi, yiğit.

Pehlevānsın döstüm tîğ-i cefā çekmekde kim

Çanlu yaşlarla pür itdün sînemün meydânını (Şem’î Divanı, Gazel 189, Mısra 7). [pehlevānsın, -sın]

Pehlevān iseñ eger yanmağda ey pervāne gel

‘ışk meydânında Şem‘iyle tütüş haşmāne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 9). [pehlevān,]

Pehlevānler başmağa kimdür bu gün hengāme-gîr

Görelüm gel sākîyā baş қо ayak meydāne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 3). [pehlevānler, -ler]

penāh: Sığınacak yer, sığınak.

Şāhibā ol kişi kim olmaya qalbinde gubār

İşigün melce‘ini her kim idinmezse **penāh** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 80). [penāh,]

penbe-i ğaflet: Gaflet pamuğu.

Nice gūş eyleye Şem‘î kişi āgyār sözün

Penbe-i ğaflet ile toptoludur rāh-i şimāh (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 10). [penbe-i ğaflet,]

pençe tut-: Yarışmak, boy ölçüşmek.

Nice Rüstemleri zebūn eyler

Tutamaz kimse ‘ışk ile **pençe** (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 8). [pençe tutamaz, -a, -maz]

pençesin bur-: Kolunu bükme, yenmek, üstün gelmek.

Āfitābüñ **pençesin burdı** kemāl-i hüsñ ile

Rüstem-i şāhib-kırānler didiler ‘ışkuñda bes (Şem’î Divanı, Gazel 80, Mısra 3). [pençesin burdı, -dı]

pend: Öğüt, nasihat.

Şem‘iyem zāhid beni men‘ itme bezm-i yārden

Yanmağa mūm olmışamdur kār itmez baña **pend** (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 18). [pend,]

pend it-: Öğüt vermek, nasihatte bulunmak.

Bilür ‘âlem bu ‘ışkuñ lezzetini
Yüri var Şem‘iyā sen saña **pend it** (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 10). [pend it,]

perçem: Alna düşen kısa saç demeti, kâkül.
‘Aleml ‘aksidurur gurre-i ğarrā-yi şabāh
Nîzesi **perçemidür** turre-i müşğîn-i mesā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 62). [perçemidür, -i, -dür]

perçem-i nîze: Süngünün kakülü.
Ayağın dâmenine çekdi oturdı kühsār
Perçem-i nîzeñ olursa yaraşur müy-ı ‘adū (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 62). [perçem-i nîzeñ, -ñ]

perde-dār ol-: Perdecî, örtücü olmak.
Haṭṭuñ kaçan ki gün yüzüñe **perde-dār olur**
‘Âlem gözüme kıre şaṭṭuñ gibi tār olur (Şem‘î Divanı, Gazel 65, Mısra 1). [perde-dār olur, -ur]

perdeden çık-: Perdenin arkasından çıkmak; musiki bağlamında makam değiştirmek.
Hevā-yi zühd ile zāhid **çıkarı perdeden** ḥalkı
Muğannî ḍarb-ı dest ile uşûle koydı ‘uşşākı (Şem‘î Divanı, Gazel 172, Mısra 5). [perdeden çıkarı, -ar, -dı]

perde-sāz ol-: Ahenk ve uyum içinde olmak.
Gögsin döğerdî şevk ile cān **perde-sāz olup**
Dil inler idi derd ile güyā rebāb idi (Şem‘î Divanı, Gazel 181, Mısra 5). [perde-sāz olup, -up]

perde-serā-yi ḥarem-i ‘izzet: İkrām, ihsan hareminin şarkıcısı.
Meh gibi meş‘ale-i mihrüñ olupdur devvār
Serverā **perde-serā-yi ḥarem-i ‘izzetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 74). [perde-serā-yi ḥarem-i ‘izzetden, -den]

pergār: Yay, daire çizmekte kullanılan araç, pergel adlı aletin eski metinlerde kullanılan şekli. II Aşığın üzüntü boşluğunda pergel gibi olan gönlü.
Kim idi nokṭa koyan ḥāl ü ḥaṭṭuñ devrinde
Her kişi dāyiresin gözlese **pergār** gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 6). [pergār,]

perhîz: Mâsivâdan el çekip nefsanî arzulardan uzak durma halleri.
Zāhid ki zühd ü şavm ile **perhîze** ṭayanur
Bî-çāre gör ki ḥālet-i ‘ışkı yenür şanur (Şem‘î Divanı, Gazel 55, Mısra 1). [perhîze, -e]

perî: Çekici güzelliği olan çok alımlı kız veya kadın, sevgili.
Düşelden çeşmüme ḥālūñ meges-vār
Perî yüzlüm gözümde uçar uyku (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 10). [perî,]

Ey **perî** mecnûn olurdu ‘ışk ile şeydā olup
Gönlümün divānesin zencîr-i zülfüñ bağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 9). [perî,]

Vird ü zikri zâhidüñ nâz ü niyâzi ‘âşîkuñ
Bir **perînüñ** vaşlıdır bunca temennâden ğareż (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 10). [perînüñ, -nüñ]

Şehrinde ol **perînüñ** şıgmaz selâmet ehli
Şem’î melâmet ol kim nâmûs ü ‘âre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 11). [perînüñ, -nüñ]

Dili tatlu sözi şîrîn lebi cân gibi lezîz
Bu hâlâvetle kim olur o **perî** şâne bedel (Şem’î Divanı, Gazel 111, Mısra 12). [perî,]

Seni bu hüsn-i hulk ile görenler hep melek dirler
Haķîkatde **perî** yüzüm degülsin sen bu dünyâden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 4). [perî,]

Şürete gelmez senüñ devründe ey hürî **perî**
Şöyle beñzer kim utanur sen büt-i şannâzden (Şem’î Divanı, Gazel 126, Mısra 9). [perî,]

Perî vü ins ü cin mihr-i cemâline musahherdür
Serâyı âsitânı maţla‘-ı hurşid-i enverdür (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 25). [perî,]

per-i hoşin: Zarif kanat.

Yine gül Ahmedine âyetü’l-haķ eyleyüp nâzil
Per-i hoşin açup süsen hümâyün itdi bostânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [per-i hoşin, -i, -n]

perî yüzli: Güzel yüzlü, çok güzel (kimse).

Bir **perî yüzli** melekdür iki ‘âlemden murâd
Yoksa bu fânî cihânden almadı bir kimse dad (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 25). [perî yüzli,]

perî-peyker: Perî yüzli güzel.

Ol **perî-peyker** melek-ruhsâr elinden âh kim
Eyledi benden beni bigâne olmaz âşinâ (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 5). [perî-peyker,]

Sen **perî-peyker** melek-ruhsârı teşhîr itmege
Micmer-i nüh-kâsedür eflâk encümdür sipend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 9). [perî-peyker,]

Sen revân olup gönül ardüñce olduğı revân
Ey **perî-peyker** melek rûh-ı revânümdür ğareż (Şem’î Divanı, Gazel 88, Mısra 4). [perî-peyker,]

Perî-peyker melek-simâ güzeller çokdurur ammâ
Görinmez gözüme sensüz gerek hür-ı cinân olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 5). [perî-peyker,]

Cefâ vü cevriñi hâdden aşurma Şem’îye raħm it
Bilürsin ey **perî-peyker** güzellük pâydar olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 10). [perî-peyker,]

Yansa Şem’î tañ mıdur ol bi-vefânüñ ‘ışķına
Ol **perî-peyker** melek kim adı Ca‘fer-zâdedür (Şem’î Divanı, Murabba 2, Mısra 28). [perî-peyker,]

perî-rû: Güzel yüzlü, çok güzel (kimse).

Meger divâneñ olmuş ey **perî-rû**
Düşüp tağlara zencirin sürür şu (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 1). [perî-rû,]

Eger zencir-i zülfün olmayaydı
Delü olurdu âdem ey **perî-rû** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 12). [perî-rû,]

Her **perî-rû** varur ayağına teşhîr olup
Götürür başda meger mühür-i Süleymân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 3). [perî-rû,]

Benüm haddümden artuk sözlerüm çok
Kayurmaz ey **perî-rû** 'aqlımız yok (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 34). [perî-rû,]

perî-ruhsâr: Güzel yüzlü, çok güzel (kimse).
Baş açuk 'uryân ü büryân oldılar dîvâneler
Koymağ için bir **perî-ruhsârî** 'uryân koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 6). [perî-ruhsârî, -ı]

perîşân: Dağınık, düzensiz, karmakarışık. II Acınacak durumda, zavallı, kederli, muhtarip.
Yüzünden gül boyuñdan serv hayrân
Şaçünden sünbülün hâli **perîşân** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 14). [perîşân,]

perîşân eyle-: Sıkıntılı ve kederli eylemek, perîşan etmek.
Hâlümi gâyet **perîşân eyledi** sünbülleri
Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdır (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 29). [perîşân eyledi, -di]

'Iyde meh-pâreler kâkül **perîşân eyleyüp**
Şaldılar yüz nâz ilen gün gibi zerrîn çaylesân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 7). [perîşân eyleyüp, -y, -üp]

perîşân ol-: Dağılmak, karmakarışık duruma gelmek.
Kararmadı günüm dün gibi 'ömrüm
Kare zülfün **perîşân olmayınca** (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 4). [perîşân olmayınca, -ma, -y, -ınca]

Kanı bir bencileyin derd ile sevdâya düşüp
Zülf-i dilber gibi ahvâli **perîşân olmuş** (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 6). [perîşân olmuş, -mış]

perîşân-hâl: Hali perîşan, kederli.
Şehâ kadrün güninde zerrelere daği kemterdür
Tağılmış bād-ı kahründen **perîşân-hâl** ü ser-gerdân (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 50). [perîşân-hâl,]

perî-veş: Peri gibi güzel. II Sevgili.
Güneş gibi gel imdi olma ser-keş
İgende yüksek uçma ey **perî-veş** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 86). [perî-veş,]

Perî-veş her dem insandan kaçarsın
Hümâ gibi igen yüksek uçarsın (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 87). [perî-veş,]

pertev: Işık, parlaklık.

Ḳare toprağı terbiyyetle iksir-i ḥayāt eyler
Mürüvvet **perteviyle** âfitâb-ı bürc-i iḥsânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 32). [perteviyle, -i, -y, -le]

Mihr-i ruḥüñ ne câne ki cānā şafā virür
Her ḳande bakşa gün yüzünüñ **pertevin** görür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 2). [pertevin, -in]

pertev-i ḥüsn: Güzelliğın parlaklığı.

Gülşen-i küyüñdür Firdevs-i a'läden ğareẓ

Pertev-i ḥüsnüñdür nür-ı tecellâden ğareẓ (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 2). [pertev-i ḥüsnüñdür, -üñ, -durur]

pertev-i nür-ı cemâl: Güzel yüzünün nurunun parlaklığı.

Yansa Şem'î ṭaḥ degül her şeb firâḳüñ nārına

Pertev-i nür-ı cemâlüñden cüdâdür Muştafâ (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 10). [pertev-i nür-ı cemâlüñden, -i-üñ, -den]

pertev-i nür-ı muḥammed: Hz. Muhammed'in nurunun parlaklığı.

Pertev-i nür-ı Muḥammedür cemâli Aḥmedüñ

Ḳaşleri şakḳu'l-ḳamerdür Muştafâ nür-ı Hudâ (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 7). [pertev-i nür-ı muḥammedür, -dür-i]

pertev-i nür: Nur ışığı.

Cihân sāyeñde âsüde gönüller Ka'besi pür-nür

Ṭolupdur **pertev-i nürüñ** ile ey zıll-i Yezdânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 52). [pertev-i nürüñ, -uñ]

pertev-i rahmet: Merhamet ışığı.

İrdi zulmüñ zulmetin maḥv itdi nür-ı ma'ḍelet

Pertev-i rahmet irişdi zâlike'l-fevzü'l-mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 76). [pertev-i rahmet,]

pertev-i rüy: Yüz parlaklığı.

‘Arşa-i ḳadri feẓāsında cihân bir ser-i mû

Pertev-i rüy ziyāsında ḳamer cirm-i Sühâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 64). [pertev-i rüy, -i]

pertev-i şîr: Şiirinin ışığı/parlaklığı.

Şem'iyem kim **pertev-i şîrüm** yiterdi ‘âleme

Âḥ ü yaşüm irişe ṭab'üm çerâğı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 9). [pertev-i şîrüm, -üm]

pervâne: Geceleri ışık etrâfında dönerek uçan küçük kelebek.

Öykünürmişsin diyü ol māḥa şem'üñ dem-be-dem

Üşdiler **pervâneler** başına odlar yaḳdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 4). [pervâneler, -ler]

Bedterin yanmağa ‘ışḳ odına şimden Şem'î

Çevirüp başına **pervâneyi** âzâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 10). [pervâneyi, -yi]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola **pervâne** gibi

Her kim eyleser heves ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 9). [pervâne,]

Haddüne Şem'î müşâbih didi şemsi güzelüm
Yiridür odlare yaksañ anı **pervâne** gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 10). [pervâne,]

Kim yakar kendüyi ışık odına **pervâne** gibi
Bunu eylerse yine Şem'î-yi bî-bâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 13). [pervâne,]

pervâne eyle-: Aşka düşürmek; mum ışığının etrafında dönen pervâneye çevirmek.
Şevk ile döndi felek mânend-i fânüs-i hayâl
Eyledi pervâne mâhî şem'inüñ germiyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 52). [pervâne eyledi, -di]

Yanmağa ışık odına **pervâne eyler** âdemi
Bezm-i hüsnüñ şem'idür tûmâr-ı eş'ârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 11). [pervâne eyler, -r]

pervâne-vâr: Pervane gibi. II Aşık.
Tâb-ı mihrüñle yakardı süz-ı dil **pervâne-vâr**
Olmasa zıll-i ilâh ü âfitâb-ı çerh-i dîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 59). [pervâne-vâr,]

pervâz: Uçma, uçuş.
Konmayup degme yire kendü hevâsında uçar
Bir hüma sayelü şahin gibi **pervâzı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 6). [pervâzı, -ı]

pervâz eyle-: Uçmak.
Cân gülşenine **eyledi pervâz** ol hüma
Bülbüllerin firâk ile inletdi zâr zâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 27). [pervâz eyledi, -di]

Tûtî-i tab'ümle hem-reng olıma zâğ-ı rakîb
Niçe **pervâz eylesün** ey meh hümayile meges (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 8). [pervâz eylesün, -sün]

pervâz id-: Uçmak, kanatlanmak, kanat çırpma, yükselmek
Pervâz ider şabûh ile gün gibi şabâh
Mürğ-ı hüma-yi himmet açup şevk ile cenâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 1). [pervâz ider, -er]

Hevâ-yi yâr ile göñlüm hüması
Geçer mihr âşiyânın **itse pervâz** (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 10). [pervâz itse, -se]

perverde ol-: Beslenmek, büyütölmek, yetiştirilmek.
Perverde olsa aşı eger Selsebîl ile
Olmaz behişt mîvesi la'lüñ kadar lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 3). [perverde olsa, -sa]

pes: "İmdi, o halde, öyle ise" anlamlarında edat.
Cânlerinden yig severler çünki sen câneneyi
Pes n' için kaçmak gerekdür rind-i şâhid-bâzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 12). [pes,]

peşimân ol-: Yaptığı şeyin yanlış sonuç verdiğini görerek üzülmek, yaptığına hayıflanmak, esef etmek.

Ne hoşdür va‘de-i vaşlı nigārūñ

Diyüp şöña **peşimān olmayınca** (Şem‘î Divanı, Gazel 162, Mısra 8). [peşimān olmayınca, -ma, -y, -ınca]

Büse-i la‘lîni ‘ahdetmiş idi bir kerre

Şöña işitdüm aña dañi **peşimān olmuş** (Şem‘î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [peşimān olmuş, -mış]

peydā ol-: Ortaya çıkmak, belirlemek, görünmek.

İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nārūñ

Oldılar dūd gibi tā ki ırakdan **peydā** (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 32). [peydā oldılar, -lar]

peykān: Okun ucundaki sivri demir. II Sevgilinin kirpiği.

Teşne gönüm hazz ider **peykānlerüñden** döstüm

Şanasın bir kaťresi biñ çeşme-i cāndür baña (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 13). [peykānlerüñden, -ler, -üñ, -den]

Çıkmadı **peykānlerüñ** bu sine-i mecrūñdan

Tirüñ ucından benüm bağrümde her dem baş çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 3). [peykānlerüñ, -ler, -üñ]

Geçüben cānı cūdā itmek içün sinemden

Dil üşürse n’ola **peykānleri** her yanımdan (Şem‘î Divanı, Gazel 130, Mısra 12). [peykānleri, -ler, -i]

Şanki bir çerh okıdur tirüñ ki gelmiş sineme

Her yaña yā Reb yürür derd okları **peykānını** (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 6). [peykānını, -ı, -n, -ı]

peyk-vār: Postacı gibi, haberci gibi.

Bād-ı şabā yilerdi are yirde **peyk-vār**

Medh okudukça şahid-i gülzāre ‘andelib (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 9). [peyk-vār,]

peymāne: İçki kadehi, özellikle şarap kadehi.

Sākiyā devründe baş kaldurmaz oldu h’ābden

Meclis ehline ayak götür biraz **peymāne** baş (Şem‘î Divanı, Gazel 86, Mısra 8). [peymāne,]

Ruñleri ‘aksin temāşā eyledüm **peymānede**

Şem‘iyem meh-rüler ile geçdi devrānüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 114, Mısra 13). [peymānede, -de]

‘Ālemi mest eyledi mey-gün lebi **peymānesi**

Mihr ü meh oldu çerāğ-ı hüsünün pervānesi (Şem‘î Divanı, Murabba 2, Mısra 17). [peymānesi, -si]

peymāne: İçki kadehi, özellikle şarap kadehi. II Şarap.

Gün gibi germ eylesün bezm ehlini **peymāneler**

Güm güm ötsün na‘ra-i ‘uşşākden hüm-hāneler (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 9). [peymāneler, -ler]

Nice bir yire çalarsın bu gönül teşnesini

N’ola bir kerre alursañ ele **peymāne** gibi (Şem‘î Divanı, Gazel 191, Mısra 4). [peymāne,]

pîç-â-pîç: Büküm büküm, kıvrım kıvrım, dolaşık, karmakarışık.

Zülfün için cân ü dil ‘ışkuında **pîç-â-pîç** olup

Oda düşmüş mü gibi dāyim çekerler ıztırāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 11). [pîç-â-pîç,]

pinhân: Gizli.

Bir âteş kim ola cân ü cihân-süz

Ola mı dilde **pinhân** ey dil-efrüz (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 44). [pinhân,]

pîr: Üstat.

Sâlik-i ‘ışkam benüm **pîrüm** hārābāt ehliidür

Güşe-i meyhāne künc-i hānkhūmdür benüm (Şem’î Divanı, Gazel 118, Mısra 9). [pîrüm, -üm]

‘Işk ile **pîr** olmuş idüm sevdi dil bir nev cüvān

Derd ile hāk olmuş iken buldı dil bir tāze cân (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 1). [pîr,]

pîrehen: Gömlek.

Çuçam dirdüm nigārı **pîrehensüz**

Çürütdüm varumı ıaldum kefensüz (Şem’î Divanı, Gazel 77, Mısra 1). [pîrehensüz, -süz]

Hulle-i cennet olursa çekeyin çāk ideyin

Dem-i vuşletde baña hāyil olur **pîrehenüm** (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 6). [pîrehenüm, -üm]

Behār eyyāmıdır güller semenler

Çeküp çāk eylediler **pîrehenler** (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 54). [pîrehenler, -ler]

pîr-i meykede: Meyhaneci. II Sevgili.

N’ola görürse iki cihān nakşını ‘ıyān

Gözlük idindi cām-ı meyi **pîr-i meykede** (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 10). [pîr-i meykede,]

pîr-i muğān: Meyhaneci. II Sevgili.

Meyi ma‘şūk ile nūş eylemeyen dünyāde

Zāhidā cennete girmez dir imiş **pîr-i muğān** (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 12). [pîr-i muğān,]

Cām-ı meyi maḥabbeti virsün ṭolu ṭolu

Pîr-i muğāne diñ ki bize ḥürmet itmesün (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 4). [pîr-i muğāne, -e]

Didi büt-hāneye cārüb ideyin müjgānüm

Yüz sürüp **pîr-i muğānūñ** varayın ḥıdmetine (Şem’î Divanı, Gazel 171, Mısra 6). [pîr-i muğānūñ, -üñ]

Der-i meyḥāneye cārüb idüben müjgānüm

Yüz sürüp **pîr-i muğānūñ** varayın ḥizmetine (Şem’î Divanı, Gazel 156, Mısra 6). [pîr-i muğānūñ, -üñ]

pîr-i vā‘iz: Yaşlı vaiz.

Pîr-i vā‘iz kavlını her gün iştirme ey göñül

Kim mey ü maḥbūb için gūşūñde bendüm var iken (Şem’î Divanı, Gazel 127, Mısra 7). [pîr-i vā‘iz,]

pîr-i zāl-i dehr: Dünya ihtiyarı.

Bād-ı şabā görüp güle eylerdi i'tizār

Geymişdi sebz hüllesini **pîr-i Zāl-i dehr** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 16). [pîr-i zāl-i dehr,]

pirinc: Buğdaygillerden, kökleri bol su içinde yetişen bir bitkinin besin olarak kullanılan taneleri.

Qılsun ziyāde 'ömrüñi ol Hıyy-i Lā-yezāl

Qıl sen daḥi bu Şem'îye revḡan **pirinc** 'aṭā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 10). [pirinc,]

Şanasın her dāne **pirinci** bir incidür anüñ

Çekdiler altun noḥudlu dürlü dürlü ni'emeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 31). [pirinci, -i]

pîşe ol-: Huy edinmek, alışkanlık haline getirmek.

Aña kim 'ışk işi **ola pîşe**

Oḡumak yazmak olmaz endişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 1). [pîşe ola, -a]

pîş-keş-i mihr ile mäh: Güneş ile ayın hediyesi.

Ol güzeller şāhısın kim **pîş-keş-i mihr ile mäh**

İşigüne ṭās-ı sımın ile her gün zer çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 9). [pîş-keş-i mihr ile mäh,]

pister: Yatak, döşek.

Ne hoş cādūdur ol zülfi mu'anber

İdinmiş mähî bālin mihri **pister** (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 2). [pister,]

piyāde kıl-: Satranç oyunundaki piyon yapmak. II Güzellikte gerisinde bırakmak.

K'aḥbābe zer nişār ider a'dāye zehr-i mār

Ḥaşmüñ **piyāde kıl** nitekim şāh-i mäh-ruḡ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 46). [piyāde kıl,]

pul: Eskiden kullanılan küçük madeni para, kuruşun küsuratından biri.

Akçesüz **pulsüz** kuçar 'uryān idüp dilberleri

Dām idüp ḥavzın hoş olur ḡaplucāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 11). [pulsüz, -süz]

pür: Dolu.

Bu şerḡa şerḡa sīnem göynüklerümle **pürdür**

Dāḡ-ı cefāye hergiz ey mäh-pāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 5). [pürdür, -dür]

La'l-i sīr-āb ile **pürdür** eli mānend-i enār

Nice teşbih ideyin keff-i güher-pāşüne kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 51). [pürdür, -dür]

pür id-: Doldurmak.

Nüş idüp bülbüleyi bülbul olalum sākī

Gülşeni **pür idelüm** nāle vü ḡulguller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 12). [pür idelüm, -elüm]

pür kıl-: Doldurmak.

Luṭfün hevâsı ʿıtr ile **pür kıldı** ʿâlemi

Hulkuñ nesîmi eyledi âfâkı hoş-hevâ (Şemʿî Divanı, Gazel 11, Mısra 7). [pür kıldı, -dı]

pür ol-: Dolmak, dolu duruma gelmek; çoğalmak, artmak.

Sen ol kân-ı keremsin kim kef-i gevher-nisâründen

Pür oldı la^l ü gevherle sipihr ü küh dāmānı (Şemʿî Divanı, Kaside 15, Mısra 48). [pür oldı, -dı]

pür-âfitâb: Güzel yüzlü sevgili dolu.

Dün gice bezmimüz yine **pür-âfitâb** idi

Her cām ʿaks-i ḥüsn ile bir mäh-tâb idi (Şemʿî Divanı, Gazel 181, Mısra 1). [pür-âfitâb,]

pür-âteş: Ateş dolu, yakıcı. II Aşk, ayrılık, hasret vb. duyguların yakıcı etkisiyle dolu.

Pür-âteşdür gözi nergeslerün güyâ ki micmerdür

Başında tâc-ı zerrini götürmiş çeşmine nerges (Şemʿî Divanı, Kaside 10, Mısra 21). [pür-âteşdür, -dür]

pür-dâğ id-: Yara bere içinde bırakmak.

Sînesin **pür-dâğ idüp** ol meh-liḳânün ʿışkına

Çerhe girdi âsümân ol dil-rübânün ʿışkına (Şemʿî Divanı, Murabba 2, Mısra 25). [pür-dâğ idüp, -üp]

pür-derd ol-: Keder dolu olmak.

Zahm-i tîrün yimeyen sînesi **pür-derd olmaz**

Bağrı baş olmayanuñ gözleri olmaz tolu yaş (Şemʿî Divanı, Gazel 82, Mısra 9). [pür-derd olmaz, -maz]

pür-düd eyle-: Dumanla doldurmak.

Firâḳ odıyla yaḳar Şemʿiyâ bizi dildâr

Anüñçün **eyledi** âhüm felek yüzün **pür-düd** (Şemʿî Divanı, Gazel 37, Mısra 14). [pür-düd eyledi, -di]

pür-ferah: Sevinç ve mutlulukla dolu.

Nitekim **pür-ferahdür** bezm-i luṭfün

Cefâden guşşe yokdur guşşeden ğam (Şemʿî Divanı, Kaside 5, Mısra 7). [pür-ferahdür, -dür]

pür-gevher it-: Mücevherle doldurmak.

Behâ-yi Yûsuf-ı ḳadrün şehâ vezn itmege ḳudret

Felekler dâmenin **pür-gevher itdi** ḳurdı mîzânı (Şemʿî Divanı, Kaside 4, Mısra 56). [pür-gevher itdi, -di]

pür-güher: Mücevher, inci dolu.

Âsümân-ı ḥâtır u baḥr-i zamîreş **pür-güher**

Borde ber ʿıkd-i Şüreyyâ-naẓm çün dürr-i semîn (Şemʿî Divanı, Kaside 13, Mısra 69). [pür-güher,]

pür-gül-i ter: Taze gül dolu.

Behār ile nitekim bezm-i gülşen **pür-gül-i terdür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 61). [pür-gül-i terdür, -dür]

pür-hāl: Güçlü, kuvvetli.

Maṭla'ı şubḥ-ı kerem mihr-i şafā-baḥşüñdür

Kim ider şubḥ-ı şafā gibi cihānı **pür-hāl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 58). [pür-hāl,]

pür-hün: Kan dolu, kanlı.

Ḳande hem-demlük iderdi 'āşık-ı dil-ḥasteye

Sāğeriñ **pür-hün** olup bağı eger baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 6). [pür-hün,]

pür-iztirāb: İztirap dolu.

Bir sım-ten şanem gibi par par yanardı şem'

Ammā hevā-yi yār ile **pür-iztirāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 4). [pür-iztirāb,]

pür-naḳş-i nigār: Resim gibi güzel sevgilinin göz kamaştıracılığı.

Oldı bu şırça serāyüñ içi **pür-naḳş-i nigār**

Sine-şāf eylediler bunca küdüret var iken (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 3). [pür-naḳş-i nigār,]

pür-nūr: Çok nurlu, çok aydınlık, çok parlak.

Cihān sāyeñde āsüde göñüller Ka'besi **pür-nūr**

Ṭolupdur pertev-i nūruñ ile ey zıll-i Yezdānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 51). [pür-nūr,]

pür-nūr id-: Nurla doldurmak.

Āfitāb-ı şevḳ ile cān bezmini **pür-nūr ider**

Her ki bir meh-rū elinden gün gibi sāğır çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 11). [pür-nūr ider, -er]

Bu göñlüm ḥānesin **pür-nūr idüpdür**

Cemālüñ āfitābınüñ ziyāsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 3). [pür-nūr idüpdür, -üp, -dür]

pür-şadā: Ses, seda ile dolu.

İtdi ṭabl-ı şevketüñ kühsār-ı dehri **pür-şadā**

Nuşretüñ kūsın felekler ṭās itdi pür-ṭanīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 103). [pür-şadā,]

pür-şafā ol-: Gönlü huzur dolu olmak.

Şem'-i ruḥüñle oldı göñül cāmı pür-sürür

Cān bezmi cām-ı la'lüñ ile **oldı pür-şafā** (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 8). [pür-şafā oldı, -dı]

Dükān-ı bāğda sermāyesi misk ile 'anberdür

Çemen ḥurrem şabā hoş-dem gülistān **pür-şafā olmuş** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [pür-şafā olmuş, -muş]

pür-şerer ol-: Kıvılcımlarla dolu olmak, parlak olmak.

Görinen encüm degül ey māh-rū kevn ü mekān

Āteş-i āh-i dil-i Şem'iden **oldı pür-şerer** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 18). [pür-şerer oldı, -dı]

pür-sürür: Sevinçle dolu.

Bir cām-ı cān-fezāyile dil **pür-sürür** idi

K'ol cām içinde kâse-i gerdün hâbâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 7). [pür-sürür,]

pür-sürür ol-: Sevinçle dolu olmak.

Şem'î-i ruhûnle **oldı** göñül cāmı **pür-sürür**

Cān bezmi cām-ı la'lıñ ile **oldı** pür-şafā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 7). [pür-sürür oldı, -dı]

pür-süz: Çok yanık, çok yakıcı.

Cānler eritdi Şem'î-yi **pür-süz** şevk ile

Tā kim getürdi bezmüne bir şi'r-i cān-güdāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 19). [pür-süz,]

pür-ğanin: Çok cınlayan, çok yüksek sesli.

İtdi tabl-ı şevketün kühsār-ı dehri pür-şadā

Nuşretün kūsın felekler tās itdi **pür-ğanin** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 104). [pür-ğanin,]

pür-zer: Altınla dolu.

Muḥammed Beg Efendi desti gibi keffi **pür-zerdür**

Nazîri yoḡdurur ol āfitāb-ı bürc-i iḡsānün (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 29). [pür-zerdür, -dür]

püte: İçinde maden eritilen kap, pota.

Ayağı tozunuñ her zerresi ḡurşid-i enverdür

Bürde-encüm ü tāsı felekdür **pütesi** ḡurşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 44). [pütesi, -si]

püte-i ġam: Gam potası.

Sefer nārında ḡāl itdün şarardun **püte-i ġamde**

Cihānı ḡālīş itdün ey 'adālet cevheri kānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [püte-i ġamde, -de]

R

rā: Arapçada "ra" harfi. II Sevgilinin kaşı.

Şanemā ḡāmet ü zülf ü dehenün **oldı** me'āl

Rā ḡaşūñ fikri elif ḡāmetümi eyledi dāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 66). [rā,]

Rā ḡaşūñ üzre nokṡa-i ḡālūñ

Cīm-i zülfünle eyledi tercīḡ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 5). [rā,]

rabbü'l-'ālemīn: Alemlerin rabbi, var olan her şeyin yaratıcısı.

Buldı terbiyyet anūñ devrinde erbāb-ı nāzer

Şükr kim anı müzeyyen kıldı **Rebbü'l-'ālemīn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 110). [rebbü'l-'ālemīn,]

ra'd: Gök gürlemesi, gök gürültüsü.

Tüfek **ra‘d** ü kılıç şimşek yağar yağmur gibi oklar
‘Adünün başına kıpsa ‘aceb mi Nüh tūfānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 87). [ra‘d,]

rağbet: İtibar, kabul.

N’ola ger yoğ ise mescidde bizüm **rağbetümüz**
Gele meyhāneye zāhid göresin hürmetümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 73, Mısra 1). [rağbetümüz, -ümüz]

rağbeti it-: İsteyip alâka göstermek, itibar etmek, meyletmek, teveccüh etmek.

Dür-feşān olup kamer hürşid olur zer-nişān
Ay ü gün ta‘zīm idüp **itdi** felekler **rağbeti** (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [rağbeti itdi, -di]

rağm: İnâdına, zıddına davranma.

Şem‘iyem cām-ı maḥabbetden hürüş itdüm yine
Ḥām olan bī-dillerün **rağmına** cüş itdüm yine (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 42). [rağmına, -ı, -n, -a]

rāh: Yol.

Yıllar olmışdur ser-i küyünde ser-gerdānünem
Bu ne ḥikmetdür ki bir gün uğramaz **rāhüm** saña (Şem‘î Divanı, Gazel 3, Mısra 10). [rāhüm, -um]

Na‘lçeñ ‘aksi degüldür görinen **rāhünde**
Yüz sürüp anda nişān eyledi ebrū-yi hilāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 55). [rāhünde, -üñ, -de]

rāhet: Huzur, mutluluk.

Geçüp dil cām-ı ‘ışkuñla özinden
Benüm rūḥum igen hoş **rāheti** var (Şem‘î Divanı, Gazel 47, Mısra 6). [rāheti, -i]

Dest-i ḥavādiş ile yıkılmaz ḥişār-ı luṭf
Çalına ṭabl-ı emn bula **rāheti** cihān (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 14). [rāheti, -i]

Gözetgil ehl-i diller şoḥbetini
Bulasın tā ki cānūñ **rāhetini** (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 96). [rāhetini, -i, -n, -i]

rāhet ir-: Rahatlamak, huzura ermek.

Elā ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet
İrür şekker lebününden rūḥe **rāhet** (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 2). [rāhet irür, -ür]

rāhet-i rūḥ: Can huzuru.

Sāḳiyā la‘l-i lebünle içelüm cām-ı şabūḥ
Birisi cāne gıdādur birisi **rāhet-i rūḥ** (Şem‘î Divanı, Gazel 25, Mısra 2). [rāhet-i rūḥ,]

rāh-i ğazā: Cihat yolu.

Serverā **rāh-i ğazāda** ayağūñ öpmek için
N’ola ger kāmetini nüh felek eylerse dü-tā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 57). [rāh-i ğazāda, -da]

rāh-i ʿışk: Aşk yolu.

Göñül bu **rāh-i ʿışk** içre ne kıtsuz tālî'üñ vardur

Ġam-ı dilberden özge hiç kimse saña yār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 7). [rāh-i ʿışk,]

ʿĀşık-ı bî-çāreler baş virdiler evvel kadem

Rāh-i ʿışkuñ ırmadı hiç kimseler pāyânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 4). [rāh-i ʿışkuñ, -uñ]

Dil tıtdı **rāh-i ʿışkuñu** zāhid riyā yolın

Āsān degül gözetmek efendi belā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [rāh-i ʿışkuñu, -uñ, -ı]

Şem'üñ ki yandı cismi ser-ā-ser fetil ile

Gösterdi **rāh-i ʿışkuñu** rüşen delil ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 2). [rāh-i ʿışkuñu, -uñ, -ı]

rāh-i şimāh: Kulak yolu.

Nice güş eyleye Şem'î kişi ağıyār sözün

Penbe-i ğaflet ile toptoludur **rāh-i şimāh** (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 10). [rāh-i şimāh,]

rahm eyle-: Merhamet etmek, acımak.

Bülbül-i hāste-dilem nāleme **rahm eyle** didüm

Didi kim yañşak olur hāsteliği şayrunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 11). [rahm eyle,]

rahmet ol-: Esirgemek, kollamak, merhamet etmek.

Hātîf-i ğayb eyledi ilhām

Oldı tārîh rûhına **rahmet** (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 4). [rahmet oldı, -dı]

rahmetullāhi ʿaleyhi ve'l-ġufrān: Allah'ın rahmeti ve merhameti onun üzerine olsun.

Der-hakḳ-ı Aḥmed Beg **rahmetullāhi ʿaleyhi ve'l-ġufrān**

Bir şubḥ-dem ki bād-ı şabā yaydı müşk-bār (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 1). [rahmetullāhi ʿaleyhi ve'l-ġufrān,]

rāh-nümā: Yol gösteren, rehber.

ʿAlem-i nuşret ile rāyet-i islāmı çeküp

Oldı önince anüñ feth ü zafer **rāh-nümā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 14). [rāh-nümā,]

raht: Mal varlığı, servet.

Bāzār-i ğamde gör ki bu dellāl-i fitne-cūy

Rahtını niçe h ʿācelerüñ kıldı tārmar (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 12). [rahtını, -ı, -n, -ı]

raht ü bahtın: Mal ve talih.

Kim oynadı senüñle bu nerd-i maḥabbeti

Kim **raht ü bahtın** eylemedüñ şoñra tārmar (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 8). [raht ü bahtın, -ı, -n]

rakib: Klasik şiirde sevgiliyi aşkıtan uzaklaştırmaya çalışan, sevgili ile aşğın kavuşmasına engel olan kimse.

Kâfir **rakıbe** cām-ı lebûn eyleyüp helâl

Sâkî revâ mıdur idesin ‘aşîka harâm (Şem’î Divanı, Gazel 121, Mısra 5). [rakıbe, -e]

Hışm itdügince baña ögündüñ **rakıb** ile

Yâri olan senüñ gibi ağıyarı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 9). [rakıb,]

Felekden ağlamazdüm ey meh-i nâ-mihribân hergiz

Rakıbüñ cevri n’eylerdi eger sende vefâ olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 12). [rakıbüñ, -üñ]

Ne kare günlere kaldık ki kare yüzlü **rakıb**

Şalınur sâye gibi serv-i hırâmânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 3). [rakıb,]

Hâk-i pâyüñle şehâ minnet ider baña **rakıb**

İçmezem âb-ı hayâtı ölürem minnetine (Şem’î Divanı, Gazel 156, Mısra 7). [rakıb,]

Mâni’ olursa gün yüzine Şem’iyâ **rakıb**

Ölsün belâ vü derd ile varmasın ayine (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 11). [rakıb,]

Hâk-i pâyüñle şehâ minnet ider baña **rakıb**

İçmezem âb-ı hayâtı ölürem minnetine (Şem’î Divanı, Gazel 171, Mısra 7). [rakıb,]

rakıbâ: Ey rakip. II Şiirde sevgiliyi aşık kadar sevmediği halde ona yani sevgiliye sözünü geçiren ve onu aşıktan soğutmaya çalışan kimse.

Vefâsüz yâr derdinden benüm hod baña yetmişdür

Rakıbâ cevrler itme baña bir yañeden sen de (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 4). [rakıbâ,]

rakıb-i kâfir: Kâfir rakip; dini, imanı olmayan rakip.

Cür‘añı şunmak **rakıb-i kâfire** mahz-ı günâh

Göz uciyla merhabâ ağıyar ile ‘ayn-ı vebâl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 7). [rakıb-i kâfire, -e]

rakş ol-: Raks etmek, oynamak; dönmek, hareket etmek.

Hübler cem‘ olup itmiş bu gice şöhet-i hâş

Def tutup çerhe girüp mihr ü meh **olmuş rakş** (Şem’î Divanı, Gazel 85, Mısra 2). [rakş olmuş, -mış]

rakş it-: Dans etmek.

Yir ü gök ehli şafâ çengine **rakş itmek** gerek

Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sulţân Süleymân devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 31). [rakş itmek, -mek]

rakş ur-: Dans etmek, oynamak.

Ney-i tîrûñ şadâsı hâletinden

Şafâden **rakş urup** cân virür âhû (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 10). [rakş urup, -up]

rakşe gir-: Dans etmeye başlamak.

Gül aldı def eline **rakşe girdi** serv ü çenâr

Çün aldı muṭrib-i bezmüñ çemende çengine ‘ûd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [rakşe girdi, -di]

Salṭanet meh-veşleri çalup semâ' eyler yine

Rakş e girdi çerh urup bezm-i şafâ cem'ıyyeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 22). [rakş e girdi, -dı]

rakş e koy-: Dans etmek, oynamak.

İstimâ'ından semâ' itdi zemîn ehli anüñ

Rakş e koydı Zühreyi çerh üzre çengün hâleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 46). [rakş e koydı, -dı]

rām ol-: Uymak, boyun eğmek.

Yolüñde cān virenlere ser-keşlik eyleyüp

Her bir ḥasîse dehr-i denî gibi **olma rām** (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 8). [rām olma, -ma]

Bañ **rām olmaz** idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşımüñ silsilesi ṭakmasa boynına 'ikāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 7). [rām olmaz, -maz]

Bañ **rām olmaz** idi tevsen-i dehr-i ser-keş

Yaşümüñ silsilesi daḳmasa pâyine 'ikāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 85). [rām olmaz, -maz]

rāstî: Doğru, gerçek.

Āfitāb-ı ṭal'etüñ nūr-ı Ḥudādür Muşṭafā

Rāstî 'uşşāka şem'-i reh-nümādür Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 2). [rāstî,]

Rāstî ḳaddüñ belādur bu dil-i üftādeye

Kākülün ammā belā üzre belādür Muşṭafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 7). [rāstî,]

Gülşen-i bāğ-ı leṭāfetde ḳadüñ bigi daḥi

Rāstî luṭf ile bir serv-i dilārā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 4). [rāstî,]

Ṭurduḡuñla dostum başdan ayaḡa nāzsın

Hāḳ yaratmış **rāstî** sen serv-i nāzı nāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 8). [rāstî,]

Ol güneş kim gül yüzi ḥāl-i siyehden sādedür

Serv-ḳadler içre her dem **rāstî** āzādedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 2). [rāstî,]

ravze-i bāğ-ı behişt: Cennet bağının bahçesi.

Sen olmasañ cihānden iderdi firārı luṭf

Hāḳḳā budur ki **ravze-i bāğ-ı behişt** olur (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 24). [ravze-i bāğ-ı behişt,]

ravze-i ḥuld-i berîn: Kutsal cennetin bahçesi.

Yā Reb maḳāmı **ravze-i ḥuld-i berîn** ola

Ṭoylaya ḥ'ān-ı luṭfiyile anı Kirdigār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 41). [ravze-i ḥuld-i berîn,]

Yine sulṭān-ı behār-ı şun'-ı Rebbü'l-'ālemîn

Eyledi dünyā serāyın **ravze-i ḥuld-i berîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 2). [ravze-i ḥuld-i berîn,]

ravze-i mîhr ü maḥabbet: Sevgi ve aşk bahçesi.

Nice gül her biri bir âfitâb-ı ‘âlem-ârâdur

Ṭulû‘ eyler behişt ü **ravze-i mihr ü maḥabbetden** (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 18). [ravze-i mihr ü maḥabbetden, -den]

rây: Fikir, düşünce.

Ne **rây** ile olur Bercîs anüñ düstür-ı divânı

Ne Hindûdur Zuḥal k’ola serây-i ḳadri derbânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 83). [rây,]

râyet-i islâm: İslam sancağı.

‘Alemler-i nuşret ile **râyet-i İslâmı** çeküp

Oldı öñince anüñ feth ü zafer rāh-nümā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 13). [râyet-i islâmı, -ı]

râyet-i rây: Fikrinin bayrağı.

Himmetüñ kevkebidür oldı felekde seyyār

Râyet-i râyüñ ile pāye-i ḳadrüñ ‘ālî (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 58). [râyet-i râyüñ, -üñ]

râz aç-: Bir sırrı açığa vurmak, başkasına söylemek.

Delinsün ney gibi baḡrüm ḥabîbüm

Açarsam sırr-ı ‘ışḳuñdan eger **râz** (Şem‘î Divanı, Gazel 76, Mısra 4). [râz açarsam, -ar, -sa, -m]

râzı: Rıza gösterici, rıza veren.

Râziyem her ne iderse baña serv ü semenüm

Tiğ-i cevriyle şad pāre ḳılursa bedenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 3). [râziyem, -y, -em]

râz-ı dehân: Ağzın sırrı. II (Sevgilinin) ağzının sırrı.

Râz-ı dehânüñ ile ḥayāl-i miyânüñe

Hiç kimse ırmadı şanemā ḳāl-ü-ḳıl ile (Şem‘î Divanı, Gazel 164, Mısra 3). [râz-ı dehânüñ, -üñ]

Bilmedi **râz-ı dehânüñle** miyânüñ sırrını

Zerre zerre mü-be-mü fikr itdi ‘aḳl-ı ḥurde-bîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 57). [râz-ı dehânüñle, -üñ, -le]

râz-ı derün: İçteki sır, kalpteki sır.

Tiğ-i cefāñı çekme vü çāk itme sînemi

Ey dōst ḥalka **râz-ı derün** âşikār olur (Şem‘î Divanı, Gazel 65, Mısra 8). [râz-ı derün,]

reb: Bütün mahlûkâtı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenâbıhak, Allah, Tanrı.

Kimüñ āhına meyl itmiş gözi yaşın görüp yā **Reb**

Benüm serv-i ḥıramânüm kime varup kinār olmuş (Şem‘î Divanı, Gazel 83, Mısra 9). [reb,]

Bād-ı āhüm gökde egmişdür nihāl-i Sidreyi

Bilmezem yā **Reb** n’içün meyl itmez ol serv-i bülend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [reb,]

Öñ virmez oldı çerḫ-i sitemkār cevri ile

Yā **Reb** cihānde kim vare ol bî-vefā yolın (Şem‘î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [reb,]

Nūr-ı başerümdür çü benüm hāk-i der-i yār
Yā **Reb** beni dūr eyleme nūr-ı başerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 6). [reb,]

Didiler yā **Reb** İbrāhīm Paşa
İki 'ālemde olsun şād ü hürrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 19). [reb,]

rebāb: Far. Sap kısmının ucunda Hindistan cevizinden yapılmış basık, yuvarlak, küçük bir kâsesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan saz.
Gögsin döğerdi şevk ile cān perde-sāz olup
Dil inler idi derd ile güyā **rebāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 6). [rebāb,]

red id-: Verilen veya yapılması istenen bir şeyi kabul etmemek, geri çevirmek.
Devlet anuñ ki ehl-i şafā eyleye kabūl
Vāy ol kişiye kim **ide** derd ehli anı **red** (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 10). [red ide, -e]

ref' eyle-: Kaldırmak.
Toğdı hūrşid-i țareb berķ urdı cām-ı āfitāb
Gün gibi **ref' eyle** ey meh-rū cemālünden hicāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 2). [ref' eyle,]

ref' id-: Kaldırmak.
Zulmetin mehler areden **ref' idüp** mahv itmege
Ey gönül çekseñ demidür gün gibi tiğ-i zebān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 13). [ref' idüp, -üp]

ref' ol-: Yükselmek, artmak.
'Arşa-i 'arşa kuruldı haymeler gerdün-mişāl
Ref' olup şan kim felek 'arz itdi bāğ-ı cenneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 18). [ref' olup, -up]

reftār: Gidiş, yürüyüş.
Nāz ile sihr itdügiyçün dem-be-dem **reftārde**
Şu gibi ol kāmēt-i bālāye diller akdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 7). [reftārde, -de]

Reftāre başla nāz ile sihr eyle ey nigār
Yüz sürmege ayağuña tā gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 3). [reftāre, -e]

rehber: Kılavuz, yol gösterici.
Mürüvvet ehline zīrā hidāyet şem'î **rehberdür**
Açup gönlün gözün yazmağ için dīvān gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 45). [rehberdür, -dür]

rehber ü yoldaş: Kılavuz ve yol arkadaşı.
İşiği secdegāhı kıble-i Fağfür ü Kayserdür
Kaçan kim 'azm-i rezm itse 'ināyet **rehber ü yoldaş** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 30). [rehber ü yoldaş,]

reh-i 'ışk: Aşk yolu.

Ben sebük-pāye **reh-i ‘ışkında** yārūñ dil gibi
Var üzil benden kesil boynüme ey ser bārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 7). [reh-i ‘ışkında, -i, -n, -da]

Reh-i ‘ışkuñda ne tozlar kôparam âhümle
Hañ-ı Şebdizüñe koşduñ çü ruñ-ı Gülgünüñ (Şem’î Divanı, Gazel 100, Mısra 5). [reh-i ‘ışkuñda, -uñ, -da]

Reh-i ‘ışkuñda elif gibi şehā togru iken
Şem’iye egri diyen añvel-i kej-rāyi göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 9). [reh-i ‘ışkuñda, -uñ, -da]

rehn: Ödünç veya emanet olarak alınan şeyin yerine verilen şey, rehin.
Ey göñül odlare yak defter-i nāmūsı yine
Rehn mi eyleyelüm gül gibi küllî cüz’ümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 12). [rehn,]

re’is ol-: Başa gelmek; başkan olmak.
Gül **re’is olmuş** aña serv-i sehî sancağdār
Zeyn idüp karşıasına nerges-i zerrin-külehi (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 41). [re’is olmuş, -mış]

renc: Zahmet, eziyet, ıstırap.
Lâkin ‘azâ vü mihnet ü **rencin** esāsını
Seng-i belâ vü derd ile itmişdür üstüvār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 3). [rencin, -i, -n]

renc-i humār: Mahmurluğun sıkıntısı, şarabın verdiği baş ağrısının izdirabı.
Sâkî-i devr-i zemân devri ‘aceb devrdurur
Kimisi cām-ı şafâ kimi çeker **renc-i humār** (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 12). [renc-i humār,]

rencide kıl-: İncitmek, kalbini kırmak.
Pâdişâhüm bende-ñâneñdür dil-i vîrâne baş
Gel qadem **rencide kıl** bu küle-i añzâne baş (Şem’î Divanı, Gazel 86, Mısra 2). [rencide kıl,]

reng: Cisimler tarafından yansılanan ışığın gözde oluşturduğu duyum, renk.
Devr itdügince bu felek-i âb-gîne **reng**
Bâkî kalanlarınuñ ola ‘ömri ber-karâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 43). [reng,]

Dilerseñ ‘ıyd-i vuşlet merhabāsın
Dü ‘âlem naqşı **renginden** elüñ yu (Şem’î Divanı, Gazel 141, Mısra 4). [renginden, -i, -n, -den]

reng al-: Yeni bir renk kazanmak.
Ne koyarsın kulağına sâkî
Bezme geldükce **reng alur** şîşe (Şem’î Divanı, Gazel 145, Mısra 4). [reng alur, -ur]

Nice takrîr ideyin naqşuñı naqqâşlere
Reng alurlar dir isem bir bölük evbâşlere (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 2). [reng alurlar, -ur, -lar]

resen: İp, urgan.

Tek beni zülf-i dil-âvîzüñe ber-dâr eyle
Çekeyin pâdişehüm kendü elümle **resenüm** (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 10). [resenüm, -üm]

resen-i zer: Altın ip.

Resen-i zer uzadur gün gibi dest-i keremüñ
Kala mı çâh-i mezelletde kimesne pâ-mâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 59). [resen-i zer,]

resim: Bir nesne, bir canlı yahut tabiatın kara kalemle, sulu veya yağlı boya ile kâğıt, bez vb. bir yüzey üzerine yapılan benzeri, tasvir, timsal.

Derd-i 'ışkuñ 'ilmini şol **resme** taşşıl itdi kim
'Ar ider dil itmege hikmetde Loqmân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 7). [resme, -e]

reşk: Kıskanma, haset.

Yâri ok gibi başup bağrümûze ağyârüñ
Bükelüm kâmetini **reşk** ile ya eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 12). [reşk,]

Şemse-i gül râ küned tahrîr Nakķâş-ı behâr
Kaşr-ı gülşen râ küned **reşk** nigâristân-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 6). [reşk,]

reşk id-: Kıskanmak.

Bedr it hilâli gün gibi bir meh-liķâyile
Hoş gör bu devri tâ ki felek **reşk ide** saña (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 10). [reşk ide, -e]

Medhîñüñ bâğında tab'üm şöyle cevân itdi kim
Reşk ider şâvus-ı kudsî ey melek cevânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 12). [reşk ider, -er]

Reşk iderse naħle Tübî şerbetine Selsebîl
Gülşen-i Firdavse şa'n eyler bu sözünü zîneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 27). [reşk iderse, -er, -se]

Yiridür **reşk iderse** ger zemîne âsümân şimdi
Semen yıldız şafaķ lâle gül oldu mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 23). [reşk iderse, -er, -se]

Gözine kan oturmuş ağlamakdan
Elüñde **reşk idüben** câme hâtem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 36). [reşk idüben, -üben]

reşk-i behişt it-: Cenneti kıskanmak.

Behâr oldu yine şâvus-ı cennet kıldı cevânı
Açıldı şâh-ı gül **reşk-i behişt itdi** gülistânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 2). [reşk-i behişt itdi, -di]

reşk-i felek: Feleğîn kıskançlığı.

Olalı hüsñüñ behiştî gayret-i hür ü melek
Kâdr ile oldu işigün Ka'besi **reşk-i felek** (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 2). [reşk-i felek,]

Şemse-i eyvân-ı kudret mihr-i evc-i saltanet
Âsümân-ı 'izzet **reşk-i felek** şüd ber-zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 82). [reşk-i felek,]

reşk-i firdevs-i berîn: *Firdevs'in yüceliğini kıskanan.*

Nev-behâr âmed cihân şüd **reşk-i Firdevs-i berîn**

Bârekallâh ey kemâl-i sun'ı Rebbü'l-âlemin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 1). [reşk-i firdevs-i berîn,]

reşk-i firdevs-i cinân: *Cennetlerden Firdevs cennetinin kıskançlığı.*

Reşk-i Firdevs-i cinân oldı harîm-i gülzâr

La'l ü yâkût ile zeyn oldı dirâht-i 'unnâb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 19). [reşk-i firdevs-i cinân,]

reşk-i sevâbit: *Yıldızların kıskançlığı.*

Gül kamer lâle şafak **reşk-i sevâbit** ezhâr

Hulle-i sebz ile ebkâr-ı çemen gayret-i hûr (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 17). [reşk-i sevâbit,]

reşk-i süreyyâ: *Avizesi kıskanılan.*

Buldu haclet şemse-i gülden felekde mihr ü meh

Bâgda **reşk-i Süreyyâ** oldı cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 8). [reşk-i süreyyâ,]

resm: *Görüntü, şekil, fiziksel yapı.*

Didiler çerhe girüp yâr semâ' eyleyicek

Nice tāvus ola bu **resm** ile cev lâni güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 6). [resm,]

resm it-: *Resim haline getirme, resim çizme.*

Şemseler **resm itdi** gülden aña Nakķâş-ı behâr

Cânı yok taşvîr ide bir bergini nakķâş-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 17). [resm itdi, -di]

revâ: *Layık, uygun, münasip.*

Adı ol mâhüñ Muḥammeddür cemâli ve'd-ḍuhâ

Ehl-i diller zülfine ve'l-leyl dirlerse **revâ** (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 6). [revâ,]

revâ mîdur: *Uygun mu, yerinde mi, hiç olur mu.*

Kâfir rakîbe cām-ı lebüñ eyleyüp ḥelâl

Sâķi **revâ mîdur** idesin 'âşıķa ḥarâm (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 6). [revâ mîdur, -dur]

revâc vir-: *İtibar, değer, kıymet vermek.*

Cân virüp itse n'ola her ķişı cānâ ihtiyâc

Büse-i la'lüñ **virür** vaşlūñ metâ'ına **revâc** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 2). [revâc virür, -ür]

revân: *Ruh, can.*

Şerâb-ı la'lüñi sâķi ne cān imiş bildük

Gönülde ḥâlet ü tende **revân** imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 2). [revân,]

revân: *Akan, giden. II Gözyaşı.*

Akıdur halkı ayağına yaşüm gibi **revân**
Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [revân,]

Akıdur halkı ayağına yaşüm gibi **revân**
Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [revân,]

revân ol-: Akıp gitmek, çabucak geçmek.
Gün gibi çekdün cemâlün tîğın ey kaşı kemân
Ok gibi **oldı** gönüller mülkine hükümün **revân** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 2). [revân oldı, -dı]

Sen **revân olup** gönül ardünce olduğu revân
Ey peri-peyker melek rûh-ı revânümdür garez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 3). [revân olduğu, -duğ, -ı]

Bu gün ehl-i şafâ bezmi gıdâsı rûh-perverdür
Hayâlün her kişinün n'ola çeşminde **revân olsa** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 70). [revân olsa, -sa]

revğan: Yağ.
Kılsun ziyâde 'ömrünü ol Hayy-i Lâ-yezâl
Kıl sen daği bu Şem'îye **revğan** pirinc 'atâ (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 10). [revğan,]

revnağ bul-: Güzellik, parlaklık kazanmak, güzelleşmek.
Serverâ gülün-i hâmenle **bulupdur revnağ**
Gülşen-i bağ-ı feşâhet çemen-i câh ü celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 51). [revnağ bulupdur, -up, -dur]

revnağ-ı huld-i berîn: Cennetin bahçesinin parlaklığı.
Tâ ki nağl-i himmetet bâ şâh-ı Tûbî hem-ser est
Tâ dehed gülhâ-yi cüdet **revnağ-ı huld-i berîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 92). [revnağ-ı huld-i berîn,]

revnağ-ı meh: (Sevgilinin) Ay gibi yüzünün parlaklığı.
Revnağ-ı meh şüd temâm ez matla'-ı hürşid-i gül
Şüd perişânî sevâbit râ zi cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 9). [revnağ-ı meh,]

revnağ-ı şeref bul-: Şerefîni güzelliğini kazanmak.
Mâlik-i mülk-i şehâ mîr-i sühan Ca'fer Beg
Buldı revnağ-ı şeref zâtıyile fazl ü kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 44). [revnağ-ı şeref buldı, -dı]

revzen: Pencere.
Dil tenümde seyr ider her yâreden didârünü
Mü'mine kabrinde cennet **revzeni** manzer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 4). [revzeni, -i]

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî gevher-bâr
Feth idüp kaşr-ı zebercedde zümürürd **revzen** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 22). [revzen,]

reyâhîn: Reyhanlar.

Zeyn eyleyüp **reyāhīn** ile bāğ-ı cenneti
Eṭrāf-ı lālezārı ider sebzēzār ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 11). [reyāhīn,]

reyhān: Fesleğen.

Şanemā ḥaṭṭ-ı ğubārūñ gibi **reyhān** bitmez
Nitekim kāmētūñe serv-i ḥırāmān yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 1). [reyhān,]

Cān virürsem heves-i zūlf-i perīşānler ile
Cennete döndüreler kabrūmi **reyhānler** ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 2). [reyhānler, -ler]

reyhān: Fesleğen. II Sevgilinin kokusu.

Devr-i lebūñde luṭf ile yāḳūtı neşḥ ider
Reyhānla gül yüzüñde yazaldan ğubār ḥaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 6). [reyhānla, -la]

rifāt: Yücelik, yükseklik.

Gün gibi **rifātdedür** ol meh tenezzül eylemez
‘Ār ider ben ḥākden gelmez anūñçün yanūme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 3). [rifātdedür, -de, -dür]

Yine bir şāḥib-kerem gün gibi buldı **rifāti**
Geydi devlet ḥil'atin urındı tāc-ı ‘izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 1). [rifāti, -i]

Anūñçün cūy-bār-ı āb-ı tīgūñ mevci cevherdür
Umaram şāhid-i baḥtūñ bula ḥurşid-veş **rifāt** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 40). [rifāt,]

İşigine rüz ü şeb yüz sürmeyeydi mihr ü māh
Ḥil'at-i zerrīn geyüp bulmazlar idi **rifāti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 68). [rifāti, -i]

riḥlet id-: Göç etmek. II Ölmek.

Mazher-i luṭf-ı Ḥaḳ ‘Alī Dedenūñ
Rūḥ-ı pāki **idicegez riḥlet** (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 2). [riḥlet idicegez, -i, -cegez]

rind: Dünya işleriyle uğraşan, eğlenceye düşkün, kalender kimse.

Gün toğar başına **rindūñ** ğuşe-i meyḥānede
Cām ḥurşid ü şürāḥī maṭla‘-ı nūr-ı şafā (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 3). [rindūñ, -üñ]

Rindler niçe kez almış iken bñsesin anūñ
Gör kñseyi çekmez yine ṭavrāne tekellūf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 7). [rindler, -ler]

rind ol-: Görññşe ve dünya işlerine kıymet vermeme, kalender olmak.

Zūhd için zāhid çekerse yiridür dünyā ğamın
Rind olan gül gibi mey bār-ı ğirānı ḥar çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 8). [rind olan, -an]

rind-i ḳallāş: Kalender meşrepli hilekar.

Cihānde Şem‘i-yi şürīde-veş bir **rind-i ḳallāšem**
Neden geçdñmse geçdñm geçmezem cām-ı muşaffāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 15). [rind-i ḳallāšem, -em]

rind-i şahid-bâz: Çapkın rint.

Cânlerinden yig severler çünkü sen câneneyi

Pes n' için kaçmak gerekdir **rind-i şahid-bâzden** (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 12). [rind-i şahid-bâzden, -den]

rişte-i al: Kırmızı ip.

Zeyn olupdur Şem'iyâ kanlu yaşûñle ruhlerüñ

Rişte-i al aşdı şan harrâzler dükkânına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 14). [rişte-i al,]

rişte-i cânın: Can ipliği.

Rişte-i cânın idüpdür şanemâ Şem'î fetil

Yanmağa zülf ü ruhüñ şevkıyle leyl ü nehâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 13). [rişte-i cânın, -ı, -n]

rişte-i nazm: Şiir ipliği.

Şadef-i tab'-ı güher-zâdüñe hem-tâ mı olur

Ki dizer **rişte-i nazma** yine biñ dürlü le'âl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 54). [rişte-i nazma, -a]

rişte-i nazma diz-: Şiir ipine dizmek, şiir yazmak.

Var idi dürc-i felekde iki dürr-i şâh-vâr

Rişte-i nazma dizildi buldı ııkd-i vuşleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 10). [rişte-i nazma dizildi, -il, -di]

rişte-i zerrîn: Altın iplik.

Çekmege çâh-i mezelletden göñüller Yûsufın

Rişte-i zerrîni itdüñ gün gibi hablü'l-metîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 72). [rişte-i zerrîni, -i]

riyâ: İki yüzlülük, gösteriş yapma.

Dil tutdı râh-i ıışkuñ zâhid **riyâ** yolın

Âsân degül gözetmek efendi belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [riyâ,]

Nigîn-i fazla ins ü cin **riyâsüz** hep musahherdür

Olpudur tab'-ı deryâ-yi güher-bârüñle hem-meşreb (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 37). [riyâsüz, -suz]

rîze-çîn: Döküntü, kırıntı toplayan.

Ez berâyî h'ân-ı cûdeş heft gerdün süfrehâ

Behr-i ıı'me nesr-i hûr her şubh âncâ **rîze-çîn** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 60). [rîze-çîn,]

rûh: Can.

Rûha gıdâ vü kalbe şafâ cisme cân olur

Şîrin lebüñ gibi olıcağ olsa her lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [rûha, -a]

Geçüp dil câm-ı ıışkuñla özinden

Benüm **rûhum** igen hoş râheti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 6). [rûhum, -um]

Cân virürsem gam-ı yâr ile selâmüm iledüñ
Bâri bir kerre sögüp **rûhumuzı** şâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [rûhumuzı, -umuz, -ı]

Elâ ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâhet
İrür şekker lebünden **rûhe** râhet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 2). [rûhe, -e]

rûh: Yanak.

Gülşen-i hüsne **rûhûñ** tek gül-i zibâ mı gelür
Yâ aña bencileyin bülbül-i gûyâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 1). [rûhûñ, -üñ]

Hey ne zâlimdür gözüñ cānâ **rûhûñ** devrinde kim
‘Âşık-ı dil-ğasteyi her demde biñ biñ pâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 13). [rûhûñ, -üñ]

Göñlümi itdi zülfi gibi tarmâr **rûh**
‘Aklumi aldı itdi beni bî-ğarâr **rûh** (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 1). [rûh,]

Al ile diller almağ için Şem'iyâ yine
Gül gibi itdi allerin âşikâr **rûh** (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 12). [rûh,]

Hüsnüñ serâyın eyledi cārüb-ı zülf pāk
Kıomadı zerre deñlü göñülde ğubâr **rûh** (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 10). [rûh,]

Mir'ât içinde ruhlerüññüñ ‘aksi gûyiyâ
Nağ'ı hüsünde karşı konan ey nigâr **rûh** (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 8). [rûh,]

rûh-efzâ: Ruh arttıran, rûha canlılık veren, cana can katan.

Nây **rûh-efzâ** olup ‘âlem dirildi bî-hisâb
Rûz-ı mahşerden nişân oldu bu sözüñ keşreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 49). [rûh-efzâ,]

rûh-ı gülğün: Gül renkli yanak.

Reh-i ‘ışkuñda ne tozlar kıparam âhümle
Hağ-ı Şebdizüñe kıoşduñ çü **rûh-ı Gülğünüñ** (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 6). [rûh-ı gülğünüñ, -üñ]

rûh-ı pâki: Saf, temiz ruh. II Mübarek ruh.

Mazher-i lutf-ı Hağ ‘Ali Dedenüñ
Rûh-ı pâki idicegez rihlet (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 2). [rûh-ı pâki, -i]

rûh-ı revân: (Dîvan edebiyâtında yürüyen latif bir rûha benzetilen) Güzel, sevgili.

Öykünelden leb-i cân-bağşüñe ey **rûh-ı revân**
Geçdi cām-ı mey ile döne döne şöhetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 3). [rûh-ı revân,]

Şem'iyâ tirini ol şûh-ı kemân-ebrünüñ
Dil öpüp bağına başdı nitekim **rûh-ı revân** (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 14). [rûh-ı revân,]

Zâhid n'ola itmezse sen **rûh-ı revânden** hağ
Dil-mürdeler idimez cân ile cihânden hağ (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 1). [rûh-ı revânden, -den]

Var iken cām-ı lebûñ **rûḥ-ı revānūm** yād idüp
Almayayın ağzūme āb-ı ḥayāt olursa kând (*Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 13*). [*rûḥ-ı revānūm, -üm*]

Gerçi kim oldı **rûḥ-ı revānūm** şeker lezîz
Pālūde-i lebûñ gibi olmaya ter lezîz (*Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 1*). [*rûḥ-ı revānūm, -üm*]

Benüm **rûḥ-ı revānūm** sîneye gel
Bilürsin çünki cān olmaz bedensüz (*Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 9*). [*rûḥ-ı revānūm, -üm*]

rûḥ-ı zībā: Süslü, güzel yüz.
Bedr olup māh olıma ol **rûḥ-ı zībāye** bedel
Nice kevkebdür olan māh-i şeb-ārāye bedel (*Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 1*). [*rûḥ-ı zībāye, -ye*]

rûḥ-perver: Rûhu besleyen, rûha kuvvet veren.
La'lden mîve getürmiş serv-i sîmînler biter
Ḥāki cevher **rûḥ-perverdür** hevâsı Bursanüñ (*Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 8*). [*rûḥ-perverdür, -dür*]

Bu gün ehl-i şafâ bezmi gıdâsı **rûḥ-perverdür**
Ḥayālün her kişinün n'ola çeşminde revân olsa (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 69*). [*rûḥ-perverdür, -dür*]

Mürüvvet ehli bezmi gibi gülşen **rûḥ-perverdür**
Dür-eşânîklar eyler gül gibi her şâḥ gülşende (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 27*). [*rûḥ-perverdür, -dür*]

rûm: Anadolu.
Zevk-ı cām-ı 'Acemî z'âb-ı ḥayâ-i 'Arabîst
Sākî ez **Rûm** velî şîşei bâyed zi Ḥaleb (*Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 6*). [*rûm,]*

Didüm zülf ü ruḥün'den dil geyer miskîn olup şālî
Didi bu **Rûmdür** dervîş çoğ olur bunuñ abdālî (*Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 2*). [*rûmdür, -dur*]

Göñlümün kebkini şayd eyledi şāhin bakışı
Altun üsküflü şu bir **Rûm** ili şāhbāzı güzel (*Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 8*). [*rûm,]*

Gül-i Mısrî dirildi çünki şāhün gülsitānından
Seḥer Mervrūd ile oldı münevver **Rûm** bostānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 28*). [*rûm,]*

Eger düşmezse āḥir **Rûme** fitne
Nedür bu zülf ü ḥāl ü çeşm ü ebrü (*Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 5*). [*rûme, -e*]

rûm ü şām: Anadolu ve Şam.
Çîn ü Māçîni açup gün gibi tiğ-i ḥüsn ile
Rûm ü Şāmı feth iden gün yüzli māhümdür benüm (*Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 8*). [*rûm ü şāmı, -ı*]

rûmüz: Remizler, işâretler, gizli anlamları olan î mâlî sözler.
Manṭıku't-ṭayrün **rûmüzün** söylemiş Mecnûn ile
Mürğ-ı zîrekdür ider güyâ Süleymân ile baḥş (*Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 11*). [*rûmüzün, -ı, -n*]

rümüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār: Yeşil ağaçtan ateş çıkaran remizler.

Oldı tefsîr **rümüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār**

Berg-i gül al varak serv elif nerges nûn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 13). [rümüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nār, -ı]

rüşen: Aydınlık, parlak.

Ol meh-liḳā ki gün gibi **rüşen** cemāli var

Olsun hemîşe gün gibi **rüşen** cemāli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 1). [rüşen,]

Bu **rüşendür** ki bezm-i gülşen anlarla münevverdür

Nitekim gülşen ü bağ ü behāruñ cüy-bār oldı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 13). [rüşendür, -dür]

Şem'î cemāli vaşfını görince ol nigār

Taḥsînler itdi didi ne **rüşen** maḳālî var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 14). [rüşen,]

Göñül ḥavf eyleme yārūñ varup aḡyāre yār olmaz

Bu **rüşendür** ki 'ālemde hü mā zāḡa şikār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 2). [rüşendür, -dür]

Şem'üñ ki yandı cismi ser-ā-ser fetil ile

Gösterdi rāh-i 'ışkuñ **rüşen** delil ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 2). [rüşen,]

Mübārek baḥtlu begler gibi ferḥunde-aḥterdür

Se'ādet ehlinüñ baḥtı çerāḡı gün gibi **rüşen** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 4). [rüşen,]

rüşen delil: Apaçık delil. II Aşğın bariz şekilde görülen yaraları.

Āyet-i ḥüsnüñ gibi **rüşen delilüm** var iken

Şem'iyem kimdür iden yanümde bürhān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 13). [rüşen delilüm, -üm]

Āfitābüm gün gibi **rüşen delilüñ** var iken

Ḥüsn içinde kim ider sen mäh-i tābān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 3). [rüşen delilüñ, -üñ]

rüşen ol-: Aydınlanmak, parlamak.

Seni sevdigümi ey meh n'ola ikrār itsem

Gün gibi **rüşen olan** nesneye inkār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 14). [rüşen olan, -an]

Zāhidā sen aḥseni taḳvime inkār eyledüñ

Oldı rüşen gün gibi 'ālemde tezvirüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 6). [rüşen oldı, -dı]

Ol meh-liḳā ki gün gibi rüşen cemāli var

Olsun hemîşe gün gibi **rüşen** cemāli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 2). [rüşen olsun, -sun]

Olupdur Şem'iyā gün gibi **rüşen**

Ki yārūñ göñli yok mihr ü vefāde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 11). [rüşen olupdur, -up, -dur]

rüşen-çerāḡ: Parlak, aydınlık kandil.

N'içün ey göñlümüñ **rüşen-çerāḡı**

Urursın ḡayre merhem bize dāḡı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 1). [rüşen-çerāḡı, -ı]

rüstem: Ünlü İran şâiri Firdavsi'nin Şehname'sinde adı geçen İran'ın ünlü pehlivan ve savaşçısı. Klasik edebiyatta kahramanlık ve yiğitlik sembolü olarak çok sık kullanılmaktadır.

Nice **Rüstemleri** zebûn eyler

Țutamaz kimse 'ışk ile pençe (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 7). [rüstemleri, -ler, -i]

rüstem-i şâhib-kırân: Devletli, muzaffer Rüstem (gibi) olmak.

Āfitâbüñ pençesin burdı kemâl-i hüsni ile

Rüstem-i şâhib-kırânler didiler 'ışkuñda bes (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 4). [rüstem-i şâhib-kırânler, -ler]

rüsvâyî: Rezil, perişan.

Zâhidâ 'aşîka ta'n eyleme **rüsvâyî** diyü

İhtiyâr ile kişi kendüyü bed-nâm itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 5). [rüsvâyî,]

rüsvâ-yi 'âm: Herkesin ayıpladığı aşağılık kimse.

Düşüp meyhâne-i 'ışka göñül **rüsvâ-yi 'âm** olsa

Baňa ne sâķi-i bezm-i ezel mest-i hārâb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 3). [rüsvâ-yi 'âm,]

rûy: Yüz, çehre.

Gül gibi geydi o meh **rûyine** bir câme-i al

El için göñlümüzi almak için eyledi âl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 1). [rûyine, -i, -n, -e]

rûy-i 'aşîk: Aşîqın yüzü.

Rûy-i 'aşîk zerd şüden ez mihr-i 'ayn-ı 'anber est

Ĥam şüden behr-i hilâl ebrû-yi dâl-i düst est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 1). [rûy-i 'aşîk,]

rûy-i niyâz: Temenna (büyüğe karşı baş eğme, eşik öpme vb. hareketler).

Rûy-i niyâz rā be zemîn hemçü mā nihād

Her kû hevâ-yi kâmet-i ān serv-i nâz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 7). [rûy-i niyâz,]

'Alem-i âteş-i āhı dikelüm eflāke

Sürelüm **rûy-i niyâzı** dil ü cānden hāke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 2). [rûy-i niyâzı, -ı]

rûz ü şeb: Gece gündüz, her zaman.

İşigine **rûz ü şeb** yüz sürmeyeydi mihr ü māh

Ĥil'at-i zerrîn geyüp bulmazlar idi rif'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 67). [rûz ü şeb,]

Bilmezem derd-i derûnum kime idem izhār

Rûz ü şeb her kişi dildâriyile 'işretde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 92). [rûz ü şeb,]

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdān olup

Sîne-i pür-dāğ ile abdālün olmuş āsümān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 11). [rûz ü şeb,]

rûze: Oruç.

Rûze vü kadr ü berâtün bilmişüz mâhiyyetin
Bir hilâl-ebrüyile ‘ıyd-i vişâle merḥabâ (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 3). [rûze,]

rûze-i hecr: Ayrılık orucu.

Rûze-i hecründe ‘ıyd-i vaşl için oldum hilâl
Geçmedüm göñlekden ey meh gerçi kim oldum ḥayâl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 1). [rûze-i hecründe, -üñ, -de]

Yıllardurur ki **rûze-i hecrüñle** geçmişem
Ey mâh gözlesem n’ola kaşüñ hilâlini (Şem’î Divanı, Gazel 184, Mısra 3). [rûze-i hecrüñle, -üñ, -le]

rûzgâr: Esinti, yel. II Zaman, devir.

Ġarḳa virmezdi gözüñ bahri tenüm zevraḳını
Rûzgâr ile benüm ‘ömrüm eger olsa kinâr (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 8). [rûzgâr,]

Ol serv-i lâle-ruḥ gül-i bâğ-ı vefâ iken
Gör nice şaldı yirlere anı bu **rûzgâr** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 24). [rûzgâr,]

Virmişdi **rûzgâre** şeref mevsim-i behâr
‘Âlem cemâli bulmuş idi zînet ü şeref (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 3). [rûzgâre, -e]

Didi ḥitâb idüp ki eyâ tire **rûzgâr**
Nâr-ı belâ vü fûrḳat ile yaḳma cânüñi (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 25). [rûzgâr,]

rûzgâr-ı luṭf: Lütuf rûzgarı.

Mihrüñ günüyle bir oluban **rûzgâr-ı luṭf**
Olur süvâr Dûldül-i maḳşûde şâh-vâr (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 15). [rûzgâr-ı luṭf,]

rûz-ı hicrân: Ayrılık günü.

Rûz-ı hicrâne deġişdi ‘ıyd-i vaşl eyyâmını
Bursanüñ her kim bu gün seyr itmedi bayrâmını (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 1). [rûz-ı hicrâne, -e]

rûz-ı kıyâmet: Kıyamet günü.

Vâ‘izüñ **rûz-ı kıyâmetle** cehennem didüġi
Fûrḳat-i didâr ile süz-ı nihânümdür ġarez (Şem’î Divanı, Gazel 88, Mısra 7). [rûz-ı kıyâmetle, -le]

rûz-ı maḥşer: Kıyâmetten sonra insanların hesâba çekileceġi gün.

Nây rûḥ-efzâ olup ‘âlem dirildi bî-ḥisâb
Rûz-ı maḥşerden nişân oldu bu sözüñ keşreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 50). [rûz-ı maḥşerden, -den]

S

sa‘âdet: Saadet, mutluluk.

Üstüne açdı Tañrı **se‘âdet** ḳapusını
Luṭfüñ neticesin göresin kim neler ṭaşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 9). [se‘âdet,]

şabâ: Sabaha doğru kuzeydoğudan hafif hafif esen serin bahar rüzgârı.

Nesîm-i zülf ü çeşmüñ hasretinden

Şabâ gibi düşer taşlara âhû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 16). [şabâ,]

Şabâ hüsnuñ behârından haber virse gülistâne

Yakalar çâk idüp güller gelür bülbüller efgâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 1). [şabâ,]

İgende çok eser şavurur küy-i yârde

Bir toz koparda taş mıdur âhüm **şabâyile** (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 8). [şabâyile, -y, -ile]

Şabâ hoş-bû hevâyile dimâğ-ı cân mu'atţerdür

Yine 'aks-i şakâyıkla felek satţı mülevvendür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 5). [şabâ,]

Dükân-ı bâğda sermâyesi misk ile 'anberdür

Çemen hürrem **şabâ** hoş-dem gülistân pür-şafâ olmuş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 26). [şabâ,]

Her sehergeh kim **şabâ** ol zülf-i pür-çinden çıkar

Şan Hıttâ 'atţârıdır kim müşk alup Çinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 1). [şabâ,]

şabâ kıl-: Sabâ makamına tabi kılmak.

Açdı müşgîn nâfesin bâzâr-i 'atţâr-ı çemen

Geldi bir dem kim **şabâ kıldı** cihânı 'anberin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 6). [şabâ kıldı, -dı]

şabâh: Güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman.

Pervâz ider şabûh ile gün gibi **şabâh**

Mürğ-i hüma-yi himmet açup şevk ile cenâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 1). [şabâh,]

şabır: Dayanma, katlanma, tahammül gösterme.

Seni sevmek degüldür haddüm ammâ

Belâlu 'ışkuñ itdi **şabır** yağmâ (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 40). [şabır, -ı]

sâbit: Açık, belli.

Sehâ **sâbit** vefâ zâhir hayâ hilm ile muzmerdür

Qarâr ü şabr ü terbiyyetle olur 'âkıbet Şem'î (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [sâbit,]

sâbit-nücüm-ı merkez-i devlet: Devletin merkezinin sabit yıldızları.

Se'âdetle olup **sâbit-nücüm-ı merkez-i devlet**

Müretteb yirlü yirinde mu'azzez gördük erkânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 23). [sâbit-nücüm-ı merkez-i devlet,]

şabr: Dayanma, katlanma, tahammül gösterme.

Tağılur **şabr** metâ'ı gelicek şehr-i game

Şatılur şehr-i mu'azzemde belî eyü kumâş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 5). [şabr,]

şabr id-: Sabırlı davranmak, sabır ve tahammül göstermek.

Dilber odur ki mâyl ola mübtelâsına

‘Âşık odur ki **şabr ide** cevr ü cefâsına (Şem’î Divanı, Gazel 144, Mısra 2). [şabr ide, -e]

Görinen mâh ile mihr aňlama cevr-i yâre

Şabr idüp bencileyin başdı felek bağına taş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 12). [şabr idüp, -üp]

şabūh: Sabahları içilen şarap.

Pervâz ider **şabūh** ile gün gibi şabāh

Mürğ-i hüma-yi himmet açup şevk ile cenāh (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 1). [şabūh,]

şaç-: Saçmak, serpmek.

Sım ü zer **şaçsun** ayağına gül-i nesrîn gibi

Gülşen-i hüsnüñ seven bir serv-i sım-endāmını (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 5). [şaçsun, -sun]

şaç: Saç, zülûf.

Ol **şaçı** mekkâr elinden el-ğazer

Ol gözi fettân elinden el-ğiyās (Şem’î Divanı, Gazel 22, Mısra 3). [şaçı, -ı]

Bir **şaçı** şırma çeker eflâke âhüm gün gibi

Bir melek zencîr-i zerrîn ile şan ejder çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 5). [şaçı, -ı]

Haţţuñ kaçan ki gün yüzüñe perde-dâr olur

‘Âlem gözüme kıare **şaçüñ** gibi târ olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 2). [şaçüñ, -üñ]

Nice medh eyleyeyin ‘aqlın alur her görenüñ

Gözi cādū **şaçı** sünbül yüzü gül kaşı hilâl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [şaçı, -ı]

şaçıl-: Dökülmek.

‘Işk âteşinüñ gözleri şevkından urur dem

Hün-ı cigerüm kim **şaçılur** didelerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 4). [şaçılur, -ur]

şaçın çöz-: Saçını açmak.

Şem‘iyâ zülfi ucından hâk olan miskîn için

Kâreler geymiş **şaçın çözmiş** bulıtlar ağlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 14). [şaçın çözmiş, -miş]

şad gunc ü delâl: Yüzlerce naz ve işve.

Nitekim bülbül ide gonceye biñ dürlü niyâz

Nitekim gonce ide bülbüle **şad gunc ü delâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 90). [şad gunc ü delâl,]

şad pâre: Yüz parça, parça parça, paramparça.

Râziyem her ne iderse baña serv ü semenüm

Tig-i cevriyle **şad pâre** kılursa bedenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 4). [şad pâre,]

şadâ: Ses, avaz. II Yankı.

Ney-i tîrûñ **şadâsı** hâletinden
Şafâden rakş urup cân virür âhû (*Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 9*). [*şadâsı, -sı*]

şadâ-yi şeh-per-i rûhü'l-emîn: Cebrail'in en uzun kanadının tüyünün sesi.
Ol kadar yüksek uçar 'aql-ı hümâ-pervâz kim
Güşine girmez **şadâ-yi şeh-per-i Rûhü'l-emîn** (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 112*). [*şadâ-yi şeh-per-i rûhü'l-emîn,]*

şadâ-yi zümre-i 'işret: İçki camiasının sesi.
Fiğân-ı mürğ-ı çemen nây ile olup dem-sâz
Şadâ-yi zümre-i 'işret semâye itdi şu'ûd (*Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 8*). [*şadâ-yi zümre-i 'işret,]*

sâde: Gösterişten uzak, yalın.
Ol güneş kim gül yüzi hâl-i siyehden **sâdedür**
Serv-şadler içre her dem râstî âzâdedür (*Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 1*). [*sâdedür, -dür*]

sâde: Süsü, gösterişi olmayan, yalın, gösterişsiz. II Saf, içinde kötülük barındırmayan.
Bu deyrûñ dürlü dürlü nakşı çokdur
Görinür şüretâ gerçi ki **sâde** (*Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 4*). [*sâde,]*

sâde-dil: Temiz kalpli, hile bilmeyen, saf, karşısındakine inanmaya hazır (kimse).
Cihânün âb-ı rûyi Selsebil ü âb-ı Kevşerdür
Kamu âb-ı revânler **sâde-dildür** şâfi-meşrebdür (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 16*). [*sâde-dildür, -dür*]

şadef-i şab'-ı güher-zâd: Cevher doğuran yaratılış sedefi.
Şadef-i şab'-ı güher-zâdüñe hem-tâ mı olur
Ki dizer rişte-i nazma yine biñ dürlü le'âl (*Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 53*). [*şadef-i şab'-ı güher-zâdüñe, -ü-üñ, -e*]

şad-hezâr-i luţf: Yüz binlerce lütuf.
În'am ide tâ ki saña **şad-hezâr-i luţf**
Bahtûñ güliyle zeyn ola gülzâr-i devletûñ (*Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 39*). [*şad-hezâr-i luţf,]*

sa'dî gülîstân: Sadi'nin gülbahçesi. II Fars şair Sadi-i Şîrâzi'nin en önemli eserlerinden biridir.
Güzellük gülşeninde ey yüzi gül lebleri gönçe
Okursañ bülbül olursun eger **Sa'dî Gülîstânın** (*Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 4*). [*sa'dî gülîstânın, -ın*]

şadık: Dostluğunda samimi ve vefalı olan, dostluk bağlarının gerektirdiği vefayı gösteren, sadakatli kimse.
Dâğlar kim urmuşam bu sîne-i süzânüme
Mihrüñe ey mâh-rû **şadık** güvâhümdür benüm (*Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 6*). [*şadık,]*

şadr: Bir şeyin başı, baş tarafı, en yüksek yeri.
Bezminde 'ışkuñ olmadı **şadr** ü şaff-ı ni'âl
Kimden dilerse sâki-i 'ışk itdi iftitâh (*Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 7*). [*şadr,]*

şâf: İçine temizliğini bozacak bir şey karışmamış olan, temiz, duru, arı, berrak.

Nîş rā nûş küned telh-i ğamet rā şîrîn

Dürd rā **şâf** küned şûfi-i şâfi-meşreb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 8). [şâf,]

şâf degül: Temiz, berrak değildir.

Meşrebi **şâf degül** kendüzini pāk idimez

Şu gibi her kişi kim 'âşık-ı didâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 5). [şâf degül,]

şâf id-: Temizlemek, arındırmak.

şâf iden kalbümüzüñ nağdini 'ışk âteşidür

Kiymeti artuğ olur yansa oda altunuñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 9). [şâf iden, -en]

şâf ol-: Kıymetli ve değerli bir mücevher olmak.

Hâliş olduk zer gibi seng-i cefâden vaz gel

Çün 'ayarı **şâf ola** şarrâfe 'ayb olur mehek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [şâf ola, -a]

şâf olan: Temiz olmak. II Kalbinde kötülük bulunmamak.

Dime nemdür 'âşık-ı dil-ḥaste göñli nem kıpar

Kalbi **şâf olan** olur âyine-veş nâzük-mizâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 12). [şâf olan, -an]

Şafâ ḥurşîdi berķ urdı areden gitdi ebr-i ğam

Göñüller cāmı **şâf oldu** yine gerd-i küdüretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 48). [şâf oldu, -dı]

şâf şâf: Sıra sıra, yan yana.

Servler **şâf şâf** tırup gül şâh-i dīvân eylemiş

Nerges-i zerrîn külâhı aña derbân eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 11). [şâf şâf,]

Süvâr oldukça şâhüm esb-i nâze

Ṭurur 'âşıklarüñ **şâf şâf** niyâze (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 30). [şâf şâf,]

şâf tüt-: Sıra olmak, dizilmek, sıraya girmek.

Çıgırışup her yañeden yarıcüñ Allâh diyü

şâf tütup ehl-i niyâz eylediler cümle dü'â (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 18). [şâf tütup, -up]

şafâ: Gönül şenliği, huzur.

Ummañuz ağıyarden mihr ü maḥabbet cāmını

Dostlar gelmez bilüñ ehl-i küdüretten **şafâ** (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 12). [şafâ,]

Bezm-i zemâne şem'-i ruḥüñ virmese ziyâ

Câm-ı felekde olmaz idi zerrece **şafâ** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 2). [şafâ,]

Rûḥa gıdâ vü ḳalbe **şafâ** cisme cân olur

Şîrîn lebüñ gibi olıcaķ olsa her lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 5). [şafâ,]

Gösterür iki cihân naşsın mu‘ayyen ey görñül
Hâk-i pâyi tütüyâsınıñ **şafâsı** gözün aç (Şem‘î Divanı, Gazel 24, Mısra 10). [şafâsı, -sı]

Biz **şafâ** bahrine meyhâne de gavvâs olduk
Başımız elde ayağ itdük azıtdük izümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 71, Mısra 3). [şafâ,]

şafâ bul-: Neşe bulmak, neşelenmek.

Olup begler vefâ câmiyle mesrûr

şafâ buldı demünle meclis-i Cem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 4). [şafâ buldı, -dı]

Bu gün Cem devletinde bir dem itdün

şafâ buldı o demden iki ‘âlem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 16). [şafâ buldı, -dı]

Yüregi olan açar gögsini mânend-i siper

Her kimün cevheri var tığ gibi **buldı şafâ** (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 44). [şafâ buldı, -dı]

Gerçi kim cânler **bulur** bezm-i maḥabbetden **şafâ**

‘İyd-i vuşlet câmına ammâ hezârân merḥabâ (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 1). [şafâ bulur, -ur]

şafâ câmları: Eğlence kadehleri.

Devr idüp gün gibi her yaña **şafâ câmlarını**

Süreler qarşümüze bunca şafâlar niçe bir (Şem‘î Divanı, Gazel 45, Mısra 11). [şafâ câmlarını, -n, -ı]

şafâ çengi: Safa çalgısı.

Yir ü gök ehli **şafâ çengine** rakş itmek gerek

Câm-ı Cem şun sâkiyâ Sultân Süleymân devridür (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 31). [şafâ çengine, -n, -e]

şafâ kal-: Huzurlu, rahat olmak.

Kıl vefâ mir‘ât-i hüsne virmedin ḥaṭṭuñ keder

Bu **şafâ kalmaz** geçer şu gibi ‘ömrüm çağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [şafâ kalmaz, -maz]

şafâ vir-: Gönül rahatlığı, dirlik vermek.

Mihr-i ruḥuñ ne câne ki cânâ **şafâ virür**

Her kande baksa gün yüzünüñ pertevin görür (Şem‘î Divanı, Gazel 52, Mısra 1). [şafâ virür, -ür]

şafâ vü zevk: Eğlence ve zevk.

Şafâ vü zevk ile irdük sürür-ı ‘İyd-i cân-baḥşe

Bi-ḥamdillâh ki maḥrûm olmaduk bu ‘izz ü devletden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 5). [şafâ vü zevk,]

şafâlar sür-: Vaktini zevkli, huzurlu, eğlenceli geçirmek.

Devr idüp gün gibi her yaña şafâ câmlarını

Süreler qarşümüze bunca **şafâlar** niçe bir (Şem‘î Divanı, Gazel 45, Mısra 12). [şafâlar süreler, -e, -ler]

Sürenler câm-ı la‘lünüñden **şafâlar**

İderler dürlü dürlü merḥabâlar (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 71). [şafâlar sürenler, -en, -ler]

Sürülmez Ka'be-i vaşlûñ **şafâsı**

Habîbüm tâ ki 'uryân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 5). [şafâsı sürülmez,]

İki 'âlemde garež kalbe şafâ virmeg-imiş

Sürelüm biz de **şafâyı** meh-i tâbânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 12). [şafâyı sürelüm, -elüm]

şaff-ı ni'âl ol-: Bir toplulukta oturulacak en aşağı ve en önemsiz yerde olmak.

Bezminde 'ışkuñ **olmadı** şadr ü **şaff-ı ni'âl**

Kimden dilerse sâki-i 'ışk itdi iftitâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 7). [şaff-ı ni'âl olmadı, -ma, -dı]

şafha-i bâğa: Bahçenin sayfası.

Ser-â-ser **şafha-i bâğa** haṭ-ı reyḥân muharrerdür

Şükûfe bâd-ı şubḥ ile direm-rîz oldı gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 9). [şafha-i bâğa, -a]

şafha-i gülzâr: Gül bahçesi sayfası.

Baş egüp **şafha-i gülzârı** benefşe kareler

Eyle beñzer ki haṭüñdür şanemâ aldı mişâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 71). [şafha-i gülzârı, -ı]

şâfi: Temiz, arı, katıksız. II Şarap.

Maḥabbet sebzezârında mey-i gül-reng içen **şâfi**

Geçer bu nakşı çok devr-i zemâne gül gibi alı (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 3). [şâfi,]

şâfi-meşreb: Temiz huylu.

Cihânüñ âb-ı rûyi Selsebîl ü âb-ı Kevşerdür

Ḳamu âb-ı revânler sâde-dildür **şâfi-meşrebdür** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 16). [şâfi-meşrebdür, -dür]

şâğ ol-: Yaşamak.

'Âşık-ı bîmâre tîmâr eylemek âsân olur

Olduğınca sen güzeller serveri 'âlemde **şâğ** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 12). [şâğ olduğınca, -duğ, -ınca]

sâğër: Kadeh. II Şarap.

'Âşıkun ḳan yutduğın gördi şürâḥî acıyup

Sâğërüñ bağrında başlar çıkdı mânend-i ḥabâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 12). [sâğërüñ, -üñ]

Ḳande hem-demlük iderdi 'âşık-ı dil-ḥasteye

Sâğërüñ pür-ḥün olup bağı eger baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 6). [sâğërüñ, -üñ]

sâğër çek-: İçki içmek.

Âfitâb-ı şevḳ ile cân bezmini pür-nür ider

Her ki bir meh-rû elinden gün gibi **sâğër çeker** (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 12). [sâğër çeker, -er]

Sâḳiyâ cām-ı lebüniden her ki bir **sâğër çeker**

Cân bulur 'îsî deminden cām-ı cân-perver çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 1). [sâğër çeker, -er]

sāġer-i ħurşid: Güneşin kadehi.

Görinen şanmañ şafağdür **sāġer-i ħurşid** ile

Sāġi-i devrān elinde devr ider ħanüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 11). [sāġer-i ħurşid,]

sāġer-i sîmîn: Gümüş kadeh.

Altun üsküflü gümüş ħançerlü ol beg-zâdeler

Sāġer-i sîmîn ile almış eline cām-ı zer (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 14). [sāġer-i sîmîn,]

şahbā: Şarap.

Ṭotalum irdi elüñ āb-ı ħayāta şüfi

Mey-i ıışk ile ne var gün gibi **şahbāye** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 10). [şahbāye, -ye]

sāġet-i şahn-ı çemen: Çimenlik meydanının ortası.

Aldı ħurşid-i cihān-tāb ele zerrin cārüb

Sāġet-i şahn-ı çemende komadı gerd-i melāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 8). [sāġet-i şahn-ı çemende, -de]

şāhibā: Ey sahip, ey iyilik ve ihsan sahibil.

Şāhibā ol kişi kim olmaya ħalbinde ġubār

İşigün melce'ini her kim idinmezse penāh (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 79). [şāhibā,]

şāhib-i temkîn ü veķār: Haysiyetli ve ağırbaşlı olan kimse.

Āşef-i devr ü zemān **şāhib-i temkîn ü veķār**

Dem-be-dem ehl-i şafā bezmine bezl itmek içün (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 49). [şāhib-i temkîn ü veķār,]

şāhib-kerem: Kerem sâhibi, cömert.

Yine bir **şāhib-kerem** gün gibi buldı rif'ati

Geydi devlet ħil'atin urındı tāt-ı izzeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 1). [şāhib-kerem,]

N'icün maħrûm olam ben ħod sözüm vaşfûñde şekkerdür

Bilürler ħālûñi **şāhib-keremler** nükte-dānlerdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 80). [şāhib-keremler, -ler]

şāhib-ķırān: Dünya ve ahiret saadetinde nail olan himmet eri, kutup. II Her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar.

Gel ey ħüsn iķlîminüñ kāmırānı

Güzellük mülkinüñ **şāhib-ķırānı** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 28). [şāhib-ķırānı, -ı]

şāhib-nazer: Nazar sahibi, görüşü, düşüncesi kuvvetli olan (kimse).

Menzil-i meyĥāne kim ehl-i başiret ħākidür

İdinür cān gözine **şāhib-nazerler** tütüyā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 14). [şāhib-nazerler, -ler]

şahife: Sayfa.

Devr-i ruĥûñde zāhir olup ey nigār ħať

Nesh oldu gül **şahifesine** müşk-bār ħať (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 2). [şahifesine, -si, -n, -e]

şahn-ı bāğ: Bahçenin yüzeyi.

Nakş-i eflāk-i maḥabbet mī nümāyed **şahn-ı bāğ**

Eşk-i bülbül çün gülistān şāhid-i gül meh-cebin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 11). [şahn-ı bāğ,]

Ġamze-i nergīs işāret mī küned der **şahn-ı bāğ**

Hāzihī cennātü 'adnin fe'dhulūhā ḥālīdīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 17). [şahn-ı bāğ,]

Çü şaldı berg-i çemen **şahn-ı bāğa** seccāde

Kıyāme geldi nihāl ü benefşe itdi sücüd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 3). [şahn-ı bāğa, -a]

şahn-ı benefşe: Menekşenin bulunduğu yer.

Gül kamer yıldız semen **şahn-ı benefşe** āsümān

Ṭa'ın iderse yiridür gülzār-i eflāke zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 13). [şahn-ı benefşe,]

şahn-ı cāmī: Caminin avlusu, bahçesi.

Ḥaṭ-ı reyḥān ile nakş-i zemīn levḥi muşavverdür

Çemenler **şahn-ı cāmī'dür** yine āyāt-ı raḥmetle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 8). [şahn-ı cāmī'dür, -dür]

şahn-ı çemen: Bahçenin ortası, meydanı.

Şatmağa gül Yūsufın **şahn-ı çemen** bāzārdur

Sākīyā mey şun behār eyyāmı gül devrānıdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 39). [şahn-ı çemen,]

şahn-ı firūzī: Uğurlu meydan.

Her ağaç bir kaşr-ı billür oldı cennet büstān

La'lden ferş oldı lāle **şahn-ı firūzī** zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [şahn-ı firūzī,]

şahn-ı pīrūze: Gülin etrafındaki yeşil yapraklar. II Aşık.

La'l-i sīr-āb ile zeyn oldı ser-ā-ser eşcār

Şahn-ı pīrūze çemen ḥayme-i billür dıraḥt (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 26). [şahn-ı pīrūze,]

şahn-ı pūr-aḥter: Yıldız dolu meydan.

Felek gibi bisāt-ı büstān **şahn-ı pūr-aḥterdür**

Cihānde meclisün nergesle gül çeşm ü çerāğıdur (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 11). [şahn-ı pūr-aḥterdür, -dür]

şahn-ı zeberced: Yeşil alan, meydan.

Ḳomadı zerrece bu **şahn-ı zebercedde** ḡubār

Buldı bu vech ile şüret yine bu deyr-i felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 33). [şahn-ı zebercedde, -de]

sa'īd ol-: Kutlu olmak.

Gördük kaşūn hilālını sākī irişdi 'ıyd

Mey vir ki **oldı** ṭālī-i ferḥundemüz **sa'īd** (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 2). [sa'īd oldı, -dı]

sā'id-i sīmīni: Gümüş gibi, beyaz kol.

Sākī şalardı **sā'id-i sīmīni** boynüme

El virse fırsat eylese devlet müsā'ade (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 7). [sā'id-i sīmīni, -i]

sākī: İçki meclisinde içki dağıtan, kadehlere içki koyan kimse.

Zevk-ı cām-ı 'Acemī z'āb-ı hayā-i 'Arabīst

Sākī ez Rūm velī şişei bāyed zi Haleb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 6). [sākī,]

Yiter ehl-i şafāya bu se'adet

K'ide her cāme **sākī** büse 'ādet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 2). [sākī,]

Gördük kaşuñ hilālını **sākī** irişdi 'ıyd

Mey vir ki oldı tālī-i ferhündemüz sa'id (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 1). [sākī,]

Ne hūnīdür gözüñ **sākī** ki bağrūmden kebāb ister

Döküp nā-hağ yire kanūm gözüm yaşın şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 1). [sākī,]

Sākī gubārı gel dil-i gamnākden götür

Öldüm kıyāmetüm elüm al hākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 1). [sākī,]

Bār-ı gam-ı dünyāyı dilden götür ey **sākī**

Mest olmayıcağ itmez dil devr-i zemānden hağ (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 3). [sākī,]

sākī-i bezm-i 'adālet: Adalet meclisinin sakisi.

N'ola ey **sākī-i bezm-i 'adālet** meclis-i Cemde

Bizi mest eyleseñ bir cür'ayile cām-ı himmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 51). [sākī-i bezm-i 'adālet,]

sākī-i bezm-i cemāl: Güzellik meclisinin sakisi.

Devr-i la'lūñde senüñ ey **sākī-i bezm-i cemāl**

İçdüğüm kanlu yaşımdır yidüğüm hūn-ı ciger (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 13). [sākī-i bezm-i cemāl,]

sākī-i bezm-i ezel: Ruhlar alemleri meclisinin sakisi.

Cām-ı mey-i maḥabbetüñ almaz idüm ele

Mest itmeyeydi **sākī-i bezm-i ezel** beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 8). [sākī-i bezm-i ezel,]

Düşüp meyḥāne-i 'ışka gönül rüsvā-yi 'ām olsa

Baḥa ne **sākī-i bezm-i ezel** mest-i ḥarāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 4). [sākī-i bezm-i ezel,]

sākī-i bezm-i 'ışk: Aşk meclisinin sakisi.

Sākī-i bezm-i 'ışka ser-keşlik itme Şem'î

Niçe senüñ gibiye devr uğradur cefāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 13). [sākī-i bezm-i 'ışka, -a]

sākī-i devr: Devrin sakisi.

Sākī-i devr ola kim bizi ayakden götüre

Baş açup el götürüp medḥ ü senā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 9). [sākī-i devr,]

sāki-i devrān: Zamanın, devrin sakisi.

Görinen şanmañ şafağdür sāğēr-i hūrşīd ile

Sāki-i devrān elinde devr ider kıanüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 12). [sāki-i devrān,]

Hāle vü māhı gören şanur ki bezm-i şāhde

Nüş idüp cāmın kıoyar **sāki-i devrān** kıoynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 8). [sāki-i devrān,]

sāki-i devr-i zemān: Zamanın devrinin sakisi.

Sāki-i devr-i zemān devri ‘aceb devrdurur

Kimisi cām-ı şafā kimi çeker renc-i hūmār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 11). [sāki-i devr-i zemān,]

Sāki-i devr-i zemānūñ ne ‘aceb hāleti var

Cān virür dökmege kıanın bu dil-i pür-hūnūñ (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 7). [sāki-i devr-i zemānūñ, -üñ]

sāki-i ğonce-dehen: Gonca ağızlı, ağızı küçük ve güzel olan (sevgilinin) sakisi.

‘Aks-i cām-ı mey ile ‘ıyd ü behār oldu diyü

Sāki-i ğonce-dehenler elini eyledi al (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 30). [sāki-i ğonce-dehenler, -ler]

sāki-i gül-ruḥ: Gül yanaklı saki.

Sāki-i gül-ruḥ elinden içdüğüm hūn-ı ciger

Hızr elinden virmez ol hāzı hezārān cām-ı Cem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 7). [sāki-i gül-ruḥ,]

sāki-i ‘isī-nefes: İsa nefesli saki.

Sāki-i ‘isī-nefes ez cām-ı la‘l-i cān-fezā

Der demī şad cān dehed bādā hezārān āferīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 27). [sāki-i ‘isī-nefes,]

sāki-i ‘ışk: Aşk sakisi.

Bezminde ‘ışkuñ olmadı şadr ü şaff-ı ni‘āl

Kimden dilerse **sāki-i ‘ışk** itdi iftitāḥ (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 8). [sāki-i ‘ışk,]

sāki-i ‘ıyş ü tareb: Çalıp söyleyerek eğlenen saki.

Sāki-i ‘ıyş ü tareb el çekdi ben dil-hasteden

Ķandesin hey ğam kıyen yār-i vefā-dārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 5). [sāki-i ‘ıyş ü tareb,]

şakın: "Yapma, yapmaktan çekin" anlamında, yapılması istenmeyen bir davranışa engel olmak için söylenen bir söz, asla.

Dāmān-ı ‘ışk-ı yāri elüñden kıoma **şakın**

Şem‘î olursa iki cihān ḥalkı bir yaña (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 13). [şakın,]

Ķāfil olma seni bir nakş ile bī-cān eyler

Şakın aldanma göñül ol şanemüñ şüretine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 4). [şakın,]

Hābāb-ı mey gibi başden çıkarsun key **şakın** Şem‘î

Hevā-yi zühde baş kışma senüñle dilleşür sāki (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 11). [şakın,]

Şakın cân oynaram diyü yolında eyleme minnet
Oyuncak şanma bu kârı degüldür ‘ışk işi bâzî (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 7). [şakın,]

şakın-: Korumak, gözetmek, esirgemek.
Bendeñüñ bendesine olmağ için hizmet-kâr
Düzd-i gamden **şakınup** bunca gönüller şehrin (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 72). [şakınup, -up]

Nakd-i eşk ile gönül degmeye olma yoldaş
‘ışk yolında **şakın** bir pula olur biñ baş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 2). [şakın,]

Şakınurken âfitâbüm kendü gölgemden seni
Bilmezem n’eyler diye ağıyar-ı bed-ıh’âhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 5). [şakınurken, -ur, -ken]

şakın şakın: "Aman ha, asla" anlamında ünlem.
Hâyil degüldür âhüme ey müdde’î felek
Şakın şakın ki tutmadı kimse dü’â yolın (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 8). [şakın şakın,]

sâkiyâ: Ey saki.
Zehr-i gam deryâların câm-ı felekden **sâkiyâ**
Bir nefesde nûş iden ‘âşıklara şad merhabâ (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 1). [sâkiyâ,]

Keyfiyyetini zerrece bilseydi **sâkiyâ**
Öykünmez idi la’lûñe ser-çeşme-i hayât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 13). [sâkiyâ,]

Bâ şabûhî leşker-i gam râ şebîhün mikünem
Sâkiyâ gülgün semendi zanki vahdet fırsat est (Şem’î Divanı, Gazel 15, Mısra 6). [sâkiyâ,]

Sâkiyâ la’l-i lebûñle içelüm câm-ı şabûh
Birisi cânê gıdâdur birisi râhet-i rûh (Şem’î Divanı, Gazel 25, Mısra 1). [sâkiyâ,]

Sâkiyâ bezm-i maḥabbet suḥt ser-tâ-pâ merâ
‘Âkıbet goftâ ki Şem’î dağ-dâr-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 9). [sâkiyâ,]

Gâh öpüp gâh ısrup gâh emer leblerüñi
Sâkiyâ cânümüze bunca cezâlar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 10). [sâkiyâ,]

şakla-: Gözetmek, esirgemek, korumak, himâye etmek.
Nitekim ‘ıyd ola diller ola biñ cân ile mesrûr
Şeh-i ‘âlem-penâhı **şaklağıl** yâ Reb küdûretden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 60). [şaklağıl, -ğıl]

şal-: Bırakmak, yaymak.
Şan hümâdür ki düşer gölgesi hürşid üzre
Şalıcağ zülf-i ruḥûñ gün yüzüñe sâye Ḥasen (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 8). [şalıcağ, -ıcağ]

Nev-behâr oldı gelüñ ‘ayş idelüm güller ile
Şalalum ‘âleme âvâzeyi bülbüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 2). [şalalum, -alum]

Olur dil mürğına zülfi havāle
Şalar begler şanasın şayde şahbāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 12). [şalar, -ar]

şal-: Yaymak, sermek.

‘İyde meh-pāreler kākül perîşān eyleyüp
Şaldılar yüz nāz ilen gün gibi zerrin t̄aylesān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 8). [şaldılar, -dı, -lar]

şal: Omza atılan veya boyna sarılan yün kumaş, örtü, atkı.

Didüm zülf ü ruḥūñden dil geyer miskīn olup **şālī**
Didi bu Rūmdür dervīş çoğ olur bunun abdālī (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 1). [şālī, -ı]

Görmedi gün yüzini bir nāzer ol dildārūñ
Māh-i nev anūñ için egnine geydi kare **şāl** (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 4). [şāl,]

şal: Boynuna dolamak. (Kol).

Sāḳī **şalardı** sā'id-i sīmīni boynüme
El virse fırsat eylese devlet müsā'ade (Şem'î Divanı, Gazel 147, Mısra 7). [şalardı, -ar, -dı]

şal-: Yollamak, göndermek, salmak.

Şalarsañ gün gibi t̄iğūñ irişür şarka vü ğarba
Süleymān-ı zemānsın sen nice İskender-i şānī (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 43). [şalarsañ, -ar, -sa, -ñ]

şalā eyle-: Çağırarak, davet etmek.

Kaşı mihrābına ‘uşşāk sücūd itmek için
Maḥfil-i ‘ışka çıkup yine **şalā eyleyelüm** (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 6). [şalā eyleyelüm, -y, -elüm]

şalāḥ: Doğruluktan, dürüstlükten ayrılmama, dinin yasakladığı şeylerden kaçınma.

Tevbe vü zühd ü **şalāḥ** ‘āḳıbet oldı temām
Döstlar bizden selāmet ehline eyleñ selām (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 33). [şalāḥ,]

sālik-i ‘ışk: Aşk yolcusu.

Ey Şem'î yūri **sālik-i ‘ışk** ol gice gündüz
Kim gide gide menzil-i maḥşūde irersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 9). [sālik-i ‘ışk,]

Sālik-i ‘ışkam benüm pīrüm ḥarābāt ehлідür

Gūşe-i meyḥāne künc-i ḥāñkāḥümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 9). [sālik-i ‘ışkam, -am]

şalın-: Bir sağa, bir sola hafifçe meylederek naz ve edā ile yürümek.

İşidüp āhūmi ol kāmēt-i bālā **şalınur**
Şalınur bād-ı şabāden nitekim serv-i sehī (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 5). [şalınur, -ur]

İşidüp āhūmi ol kāmēt-i bālā şalınur

Şalınur bād-ı şabāden nitekim serv-i sehī (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 6). [şalınur, -ur]

Şalınur sāye-veş üftādeler bir serv-ḳadd ile
Diriḡā dehr bāḡında benüm bir gül-‘izārüm yoḳ (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 3). [şalınur, -ur]

salṭanet: *Saltanat.*

Salṭanet meh-veşleri çalup semā‘ eyler yine
Rakşe girdi çerḡ urup bezm-i şafā cem‘iyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 21). [salṭanet,]

salṭanet bāḡı: *Hükümdarlık bahçesi.*

Cemālün āfitābiyle münevver **salṭanet bāḡı**
Nesīm-i birr-i ḥulḳuñla güler devlet gülistanı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 55). [salṭanet bāḡı,]

salṭanet cāmı: *Saltanat kadehi.*

Salṭanet cāmı muşaffā bezm-i devlet bî-keder
Cām-ı Cem şun sākıyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 15). [salṭanet cāmı,]

şan-: *Düşünmek, sanmak, zannetmek. II Sanki.*

Zāhid ki zühd ü şavm ile perhîze ṭayanur
Bî-çāre gör ki ḥālet-i ‘ışḳı yenür **şanur** (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [şanur, -ur]

Şanuram ḳopdı ḳıyāmet toḡdı maḡribden güneş
Gün yüzün ey meh şehir çün ebr-i müşḡinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 3). [şanuram, -ur, -am]

Oḳuyup bir perinün göñlini yazdı ḥübler
Şan Süleymān devridür oldı periler da‘veti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 16). [şan,]

‘Arşa-i ‘arşa ḳuruldı ḥaymeler gerdün-mişāl
Ref‘ olup **şan** kim felek ‘arz itdi bāḡ-ı cenneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 18). [şan,]

Şanasın her dāne pirinci bir incidür anün
Çekdiler altun noḡudlu dürlü dürlü ni‘meti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 31). [şanasın, -a, -sın]

İctimā‘ itdi **şanasın** cem‘ olup ḥūr u melek
Ay ü gün bir yire gelmiş gibi buldı şöḡreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 63). [şanasın, -a, -sın]

şan kim: *Farz edelim ki, güya.*

Ocaḡına şu ḳoymışdur ‘adünün leşker-i tiḡı
Biterken ḡār ü ḡes **şan kim** şalar baḡr ‘ummānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 42). [şan kim,]

Devr-i gül sūr-ı behişt-āsā ḡuşūşā nev-beḡār
Geldi **şan kim** bir yire iki cihānün zīneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 14). [şan kim,]

saña: *İkinci tekil şahıṣ zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi.*

Toḡrusı Sidre olup ḳaddi hilāl olsa ḳaşı
Beñzedürdüm **saña** ey nūr-ı muşavver güneşi (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 2). [saña,]

Dü‘â ile irişür **saña** her ne kim muḳadderdür
Nitekim ola bu ‘ıyd-i mübârekle cihân hürrem (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 81). [saña,]

Dükenmez biñde birin haşır olınca dir iseñ Şem‘î
Dü‘â kıl bir dü‘â yegdür **saña** biñ biñ şikâyetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 58). [saña,]

şan‘at: Bir duygunun, tasarının veya güzelliğin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık.

Halk ile hulk eylemek kârı sehvâvet şânıdur
Şan‘ati lutf ü kerem mihr ü mürüvvat ‘âdeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 76). [şan‘ati, -i]

sancaḳdâr: Sancak taşıyan kimse, alemdar.

Gül re‘îs olmuş aña serv-i sehî **sancaḳdâr**
Zeyn idüp qarşısına nerges-i zerrin-külehi (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 41). [sancaḳdâr,]

şanem: Çok güzel kimse, dilber.

Bahr-i eşkümle bir olsa ey **şanem** tûfân-ı Nûh
Âteş-i hecrüñ söyündürmez ne müşkil mâcerâ (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [şanem,]

Ben cân virürdüm ol **şanemüñ** intizârine
Gerçi ölümünden oldu eşed dirler intizâr (Şem‘î Divanı, Gazel 46, Mısra 7). [şanemüñ, -üñ]

şanemâ: Ey put gibi çok güzel olan sevgili.

Şanemâ haṭṭ-ı ğubârüñ gibi reyḥân bitmez
Nitekim kâmetüñe serv-i hırâmân yitmez (Şem‘î Divanı, Gazel 74, Mısra 1). [şanemâ,]

Şanemâ sencileyin yâr-i cefâkâr olmaz
Nitekim bencileyin ‘aşık-ı ğam-ḥ‘âr olmaz (Şem‘î Divanı, Gazel 75, Mısra 1). [şanemâ,]

Bezm-i ğamde **şanemâ** kâmetümi çeng idüben
Cânümüz bir kıla döndürme midür kânünüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 100, Mısra 7). [şanemâ,]

Râz-ı dehânüñ ile hayâl-i miyânüñe
Hiç kimse ırmadı **şanemâ** kâl-ü-kıl ile (Şem‘î Divanı, Gazel 164, Mısra 4). [şanemâ,]

şanem-i dil-rübâya: Gönül kapalı güzel dilber.

Dil virdi Şem‘î bir **şanem-i dil-rübâya** kim
Zâhid düşünce görmedi anüñ hayâlini (Şem‘î Divanı, Gazel 184, Mısra 11). [şanem-i dil-rübâya, -y, -a]

şanevber: Çam fıstığı ağacı. II Sevgilinin boyu.

Şanevber bâğda tûṭi zülâl-i Hızır Kevserdür
Dem-i ‘îsî gibi olmuş nesim-i şubḥ cân-perver (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [şanevber,]

Kıyâme gelse ḳaddüñ ey **şanevber**
Gelür her yañeden Allâhuekber (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 11). [şanevber,]

sānī: İkinci.

Melek-şadr ü felek-şadr ü Zuhal-dergāh ü çerh-eyvān

Serāy-i kadri yanında degüldür nüh felek **sānī** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 28). [sānī,]

şanki: Sanki, tıpkı, güya.

Şanki āhū-yi Hotendür çeşmüñ ey hūb-ı Hıttā

Çin-i zülfüñ şayd için olmuş aña müşğın kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 3). [şanki,]

Gün gibi mizāne gelmiş **şanki** bir Yūsuf-cemāl

Āsümān işigi kendü meh-likāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 9). [şanki,]

Şanki bir çerh okıdur tirüñ ki gelmiş sīneme

Her yaña yā Reb yürür derd okları peykānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 5). [şanki,]

şar-: Sarmak, kuşatmak.

Dülbendüñi nāz ile zarifāne **şararsın**

Meydān-ı maḥabbetde gezüp ‘āşık ararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 1). [şararsın, -ar, -sın]

şarar-: Rengi sarıya dönmek.

Şararduñ āteş-i ḥasretle Şem'î

Erirsın zer gibi bir sīm-tensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 11). [şararduñ, -du, -ñ]

Sefer nārında kāl itdüñ **şararduñ** pūte-i gāmde

Cihānı ḥālīş itdüñ ey ‘adālet cevheri kānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [şararduñ, -du, -ñ]

Sen gonce gibi gāh kıvılgāh yeşil gey

Üftādelerüñ berg-i ḥazān gibi **şararsın** (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 4). [şararsın, -sın]

Kararmışdur gözi bīmārlıkdan

Şararmışdur özi gām-ḥ‘ārlıkdan (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 18). [şararmışdur, -mış, -dur]

şarīḥ ol-: Açık, kolay anlaşılır, belli belirgin olmak.

Ehl-i ḥikmet içinde **oldı şarīḥ**

Ki diridür lebūñle nām-ı Mesīḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 1). [şarīḥ oldı, -dı]

şarın-: Örtmek, sarmak.

Şarınsa şemsi dülbendin güneş gibi güzel Aḥmed

Gören dir āfītāb inmiş gümüş serv-i ḥurāmāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 7). [şarınsa, -sa]

şarrāf: Altın, mâdenî ve kâğıt paraları birbiriyle değıştirmeyi, bozmayı, tahvil alış verişi yapmayı meslek edinmiş kimse. II Bir şeyden iyi anlayan, o şeyin ehli olan kimse.

Ḥālīş olduķ zer gibi seng-i cefāden vaz gel

Çün ‘ayārı şāf ola **şarrāfe** ‘ayb olur meḥek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 8). [şarrāfe, -e]

şat-: Bir malı veya mülkü para karşılığı elden çıkarmak.

Şatdum cihānı dāne-i hāl-i siyāhūne

Beñzerse şöyle beñzese oğul atasına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 11). [şatdum, -du, -m]

İzüñ tozını miske cismüñi cāne tırtan

Cān Yūsufını **şatdı** bî-kaḍr ü bî-behāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 6). [şatdı, -dı]

Şatmağa gül Yūsufın şahın-ı çemen bāzārdur

Sāḳiyā mey şun behār eyyāmı gül devrānidur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 39). [şatmağa, -mağ, -a]

şat: I. Şattu'l-Arap olarak bilinen Fırat ve Dicle nehirlerinin Basra Körfezi'nden denize dökülmeden önce birleştikleri yerdir. II. Aşığın gözyaşları.

Ağlasam ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāhet ğam degül

Küyüñe Bağdād dirler n'ola eşküm olsa **Şat** (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 8). [şat,]

saḥ: Bir şeyin dışta olan, dıştan görünen tarafı, yüzü.

Şabā hoş-bū hevāyile dimāğ-ı cān mu'atṭerdür

Yine 'aks-i şakāyıklā felek **saḥı** mülevvendür (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 6). [saḥı, -ı]

şavma'a: İbadet yeri, mabet.

Diñ şūfiye ki **şavma'ayı** şüret itmesün

Meydān-ı 'ışka gelsün igen 'illet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 1). [şavma'ayı, -y, -ı]

şavm-ı hecr: Ayrılık orucu.

Gülābe ta'n ider ābı mu'atṭer hāki 'anberdür

Eger tıtmadıyse **şavm-ı hecrin** şahid-i 'ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 14). [şavm-ı hecrin, -i, -n]

şavt-i ḥazın: Hüzünlü ses.

Zevk-i zır ü bem dehed der bezm-i gül 'uşşāk rā

Bülbül ez bang-i bülend ü kumri ez **şavt-i ḥazın** (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 22). [şavt-i ḥazın,]

şavur-: (Rüzgar) Önüne gelen bir şeyi havaya kaldırıp sağa sola uçurmak.

İgende çok eser **şavurur** küy-i yārde

Bir toz koparda tañ mıdur āhüm şabāyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 7). [şavurur, -ur]

sa'y eyle-: Çalışmak, emek vermek, gayret etmek.

Derd-i bî-dermān ile ölmekden artuğ çāre yok

Döstlar **sa'y eylemeñ** şimden girü dermānūme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 10). [sa'y eylemeñ, -meñ]

şayd: Av.

Şanki āhū-yi Ḥotendür çeşmüñ ey ḥūb-ı Hıṭā

Çin-i zülfüñ **şayd** içün olmış aña müşgîn kemend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 4). [şayd,]

Eşküm dökildi dâne gibi kıddüm oldu dām

şayd olduğun işideli ey kebk-i hoş-ıhırām (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 2). [şayd,]

Bāzār-i gānde aşşıya kalmışdur ey gönül

Vir naqd-i cāmı yāre ne **şaydüñ** behāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 6). [şaydüñ, -uñ]

Olur dil mürğına zülfi havāle

Şalar begler şanasın **şayde** şahbāz (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 12). [şayde, -e]

şayd eyle-: Avlamak.

Gönülümün kebkini **şayd eyledi** şahin bakışı

Altun üsküflü şu bir Rūm ili şahbāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 7). [şayd eyledi, -di]

şayd id-: Avlamak.

Gönül **şayd idüben** cām almakde

Begüm sensin bugün şirāne āhū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 3). [şayd idüben, -üben]

Eyledi müşğın saçın ol gözleri āhū kemend

şayd idüp geçdi dil-i miskine bend üstine bend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 2). [şayd idüp, -üp]

Hümā-yi evc-i himmet bāl açup itmişdi pervāzı

Şıkārın **şayd idüp** geldi yine şahbāz-ı sulţānī (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 10). [şayd idüp, -üp]

sāye: Gölge.

Yıllarla itdi yaşımi bir serv cūy-bār

Gün toğmadı başüme k'idem **sāyesin** kinār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 4). [sāyesin, -si, -n]

Şan hümādür ki düşer gölgesi hırşid üzre

Şalıcağ zülf-i ruḥūñ gün yüzüne **sāye** Ḥāsen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 8). [sāye,]

Var ise bir serv-i bālāden yire düşmişdurur

Cümle endāmı kıararmış **sāyeñüñ** ey dilsitān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 8). [sāyeñüñ, -nün]

Ne kıare günlere kıalduğ ki kıare yüzlü raḳīb

Şalınur **sāye** gibi serv-i hırāmānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 4). [sāye,]

Her kıaḡı ḥāke şalsa zülfüñ hümāsı **sāye**

Her zerresi virür fer' gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [sāye,]

Konmayup degme yire kendü hevāsında uçar

Bir hümā **sāyelü** şahin gibi pervāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 6). [sāyelü, -lü]

sāye şal-: Gölge yapmak, gölgelendirmek. II Koriyup gözetmek, himāyesi altına almak.

İzin tozına şalsa zülfüñ hümāsı **sāye**

Her zerre ḥā'n ideydi gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 1). [sāye şalsa, -sa]

Se‘âdetle **şalup sâye** hümâ-yi evc-i sultânî
Günümüz toğdı gördük âfitâb-ı zıll-i Yezdânî (*Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 1*). [*sâye şalup, -up*]

sâye-bân ol-: Gölgelemek, korumak.

Dem-â-dem germ olup tāk-ı felekden zer şaçar hırşîd
N’ola devlet ‘arūsına **olursa sâye-bân** hayme (*Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 8*). [*sâye-bân olursa, -ur, -sa*]

sâye-güster-: Sâye salan, gölgelendiren. II Koruyan, koruyucu, hâmî.

Dıraht-i ‘izz ü temkînüñ felekde **sâye-güsterdür**
Zer-efşân mihr-veş desti şehâb-ı luftı gevher-bâr (*Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 49*). [*sâye-güsterdür, -dür*]

sâye-i çetr: Çadırın gölgesi.

Şemse-i evyân-ı kadrüñ şemsesi şems-i felek
Sâye-i çetrüñ muhtî merkez-i devr-i zemîn (*Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 94*). [*sâye-i çetrüñ, -ün*]

sâye-i divâr: Duvar gölgesi.

Âfitâbüm ne kâmersin ki yüzünü göricek
Her kişi zâyil olur **sâye-i divâr** gibi (*Şem‘î Divanı, Gazel 177, Mısra 8*). [*sâye-i divâr,]*

sâye-i eşcâr-ı benefşe: Menekşe ağaçlarının gölgesi.

Oldı çün **sâye-i eşcâr-ı benefşe** şeb-i târ
Mihr-i zerrîn-kef alup destine zerrîn cârüb (*Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 31*). [*sâye-i eşcâr-ı benefşe,]*

sâye-i perverdigâr: Allah'ın gölgesi.

Mâh-ı bürc-i pâdişâhî mihr-i evc-i saltânet
Sâye-i Perverdigâr u âfitâb-ı çerh-i dîn (*Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 42*). [*sâye-i perverdigâr,]*

sâye-i serv-i revân: Salınan servinin gölgesi.

Sâye-i serv-i revâne idicek âb güzâr
H‘âb-ı gâfletden uyansa n’ola a‘yân-ı çemen (*Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 9*). [*sâye-i serv-i revâne, -e*]

sâyende: (Biri veya bir şey) Sebebiyle, yardımıyla, desteğiyle.

Senüñ **sâyende** kâdr ile irüpdür göklere başı
N’ola devlet hümâsına olursa âşiyân hayme (*Şem‘î Divanı, Gazel 150, Mısra 9*). [*sâyende,]*

sâye-veş: Gölge gibi.

Düşerler **sâye-veş** hep ıztırâbe
Şalınsa nâz ile ol serv-kâmet (*Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 9*). [*sâye-veş,]*

Şalınur **sâye-veş** üftâdeler bir serv-kadd ile

Dirigâ dehr bağında benüm bir gül-‘izârüm yok (*Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 3*). [*sâye-veş,]*

Sāye-veş kaldım ayakde niçe irişsün elüm
Kendüyi gökde tutar her meh-liķası Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 3). [sāye-veş,]

Sāye-veş hāk ile yeksān olayın yanında
Tek cüdā düşmeyeyin serv-i hırāmānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 5). [sāye-veş,]

Götürdi zerre zerre **sāye-veş** hāk-i mezelletden
‘İnāyet āsūmānūñ doğup hūrşid-i rahşānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 3). [sāye-veş,]

Sāye-veş düşmiş yanınca cān ü dil üftādedür
Ol perī-peyker melek kim adı Ca'fer-zādedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 3). [sāye-veş,]

şayru: Hasta.
Bülbül-i hāste-dilem nāleme rahm eyle didüm
Didi kim yañşak olur hasteliği **şayrunuñ** (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 12). [şayrunuñ, -nuñ]

şayyād: Avcı.
Ol hümā yüksek uçar ammā şikārūñdür senüñ
Dūd-ı pīç-ā-pīç-i āhūñle cihān **şayyādısın** (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 6). [şayyādısın, -ı, -sın]

sāz ü söz: Saz ve söz. II İnleme ve feryat, yanıp yakılma.
Yak **sāz ü söz** ile oda göñlüñi ‘ūd-veş
Kānūn-ı ‘ışka uy kim ola derdüñe şifā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 11). [sāz ü söz,]

se‘ādet: Saadet, mutluluk.
Üstüñe gevher şaçar māh-i sipihr-i salţanet
Hāk-i pāyüñe **se‘ādet** mihri zer-efşān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 4). [se‘ādet,]

Ger anüñ şān-ı şerifinde **se‘ādet** olmasa
Aña virmezdi Hudā bu deñlü ‘izz ü devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 69). [se‘ādet,]

Her tarefdan bezl idüp zevk u şafā ni‘metlerin
Bezm-i ‘ıyşā yazdılar k’ola **se‘ādet** ‘işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 30). [se‘ādet,]

Şāhid-i salţanetüñ güşine dürr-i şeh-vār
Yüz sürüp geldi **se‘ādet** ilinüñ pādışehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 70). [se‘ādet,]

Yiter ehl-i şafāya bu **se‘ādet**
K’ide her cāme sākī büse ‘ādet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 1). [se‘ādet,]

Gün gibi ırgürdi eflāke **se‘ādet** tōbını
Yirde kımaz kimseyi hergiz ‘ulüvv-i himmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 5). [se‘ādet,]

Tiğ-i himmet kışanup bindi **se‘ādet** atına
Geydi ğayret zirihiñ ol şeh-i Cemşid-kabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [se‘ādet,]

Gün yüzünde beñlerüñ devr-i kāmerdür şanasın
Kevkeb-i ‘izzet **se‘ādet** māhına oldu kārın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 52). [se‘ādet,]

se'adet taci: Mutluluk tacı. II Hükümdarlık makamı, saltanat.

Gün toğup başına urındı **se'adet tacinı**

İşigünde hâk-i pâyüñle olanlar hem-nişin (Şem'i Divanı, Kaside 14, Mısra 37). [se'adet tacinı, -n, -ı]

seb'a-i seyyâle: Yedi gezegen.

Sâkiyâ nüş-ı lebûñ **seb'a-i seyyâle** ile

Yedi kat tās-ı felek zehrini tiryāk eyler (Şem'i Divanı, Gazel 66, Mısra 5). [seb'a-i seyyâle,]

sebük-pây: Ayağına çabuk olan, bir yere başkalarından daha kısa sürede gidip gelen.

Ben **sebük-pāye** reh-i 'ışkında yārūñ dil gibi

Var üzil benden kesil boynüme ey ser bārsın (Şem'i Divanı, Gazel 132, Mısra 7). [sebük-pāye, -e]

sebz: Yeşil.

Kaşr-ı yākūt oldı şan cennetde her bir gülsitān

Sebzden itdi zümürürd ferş mi'mār-ı zemīn (Şem'i Divanı, Kaside 14, Mısra 16). [sebzden, -den]

Bād-ı şabā görüp güle eylerdi i'tizār

Geymişdi **sebz** hüllesini pır-ı Zāl-i dehr (Şem'i Divanı, Kaside 9, Mısra 16). [sebz,]

sebbezār: Çayır, yeşillik.

Maḥabbet **sebbezārında** mey-i gül-reng içen şāfi

Geçer bu naqşı çok devr-i zemāne gül gibi alı (Şem'i Divanı, Gazel 174, Mısra 3). [sebbezārında, -ı, -n, -da]

Zeyn eyleyüp reyāhīn ile bāğ-ı cenneti

Etrāf-ı lālezārı ider **sebbezār** haṭ (Şem'i Divanı, Gazel 89, Mısra 12). [sebbezār,]

sebbezār-i luṭf: Cömertlik bostanı.

Ey devrinüñ güliyle müzeyyen behār-ı luṭf

Hürrem nesīm-i hülkuñ ile **sebbezār-i luṭf** (Şem'i Divanı, Gazel 95, Mısra 2). [sebbezār-i luṭf,]

Hürrem nesīm-i hülkuñ ile **sebbezār-i luṭf**

Aşlı sehā vü fer'i vefā mīvesi 'atā (Şem'i Divanı, Kaside 11, Mısra 3). [sebbezār-i luṭf,]

seccāde şal-: Seccade sermek.

Çü **şaldı** berg-i çemen şahn-ı bāğa **seccāde**

Qıyāme geldi nihāl ü benefşe itdi sücüd (Şem'i Divanı, Gazel 37, Mısra 3). [seccāde şaldı, -dı]

seccāde-i şerī'at: Şeriat seccadesi yani bir kuralı uygularken esas alınılan yerin şeriat olması.

Eyle tavāf cān ile k'oldur medār-ı luṭf

Seccāde-i şerī'ate virse şeref n'ola (Şem'i Divanı, Kaside 11, Mısra 30). [seccāde-i şerī'ate, -e]

secde it-: Secde durumuna gelmek, secde vaziyeti almak, secdeye kapanmak.

Secde itse mihr ü meh n'ola ayağın tozına

Mısr-ı hüsnuñ Yûsuf-ı Ken'ânısın Yûsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 7). [secde itse, -se]

secde kıl-: Secde etmek.

Secde kılmış kaşı mihrâbına hâl-i siyehi

Şanasın kim harem-i Ka'be ye yüz sürdi Bilâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 7). [secde kılmış, -mış]

secdegâh: Secde edilecek, secdeye varılacak yer, ibâdet yeri.

İşigi **secdegâhı** kıble-i Fağfûr ü Kayserdür

Kaçan kim 'azm-i rezm itse 'inâyet rehber ü yoldaş (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 29). [secdegâhı, -ı]

Kapûn Ka'be yüzün nûr-ı ilâhî

İşigün ehl-i diller **secdegâhı** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 10). [secdegâhı, -ı]

Ka'be vü mescid ü mihrâbe gönül baş egmez

Olalıdan berü kıblem işigün **secdegehi** (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 8). [secdegehi, -i]

sedd: Önleyici sebep, engel, mâni, hâil.

Leşker-i Ye'cûcî şerrün fitnesin def itmege

İtdi dîvâr-ı şerî'at **seddini** hışn-ı haşîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 88). [seddini, -i, -n, -i]

sefer: Yolculuk, seyahat.

Cân hazz ider tûtinca lebünçün 'adem yolın

Şîrin yolında Hüsreve olur **sefer** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 8). [sefer,]

Sefer nârında kâl itdün şararduñ püte-i gamde

Cihânı hâliş itdün ey 'adâlet cevheri kânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 51). [sefer,]

seg-i kûy: Mahallenin köpeği.

'Aşık-ı şadıklarun men' itme sürsünler yüzün

Çün **seg-i kûyün** izidür gül gibi 'izzet gerek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 10). [seg-i kûyün, -ün]

sehâ vü cûd: Cömertlik ve el açıklığı.

Sehâ vü cûd ile olmasa mevşûf

Behişt-i devlete girmezdi âdem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 31). [sehâ vü cûd,]

sehâb: Bulut.

Dürer-bâr olduğı budur **sehâbün** pâk-gevherdür

Dür-i dendân-ı dildâre meger öykündüğün bilmiş (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 17). [sehâbün, -un]

sehâb-ı lutfi: İhsan, yardım bulutu.

Dıraht-ı 'izz ü temkinün felekde sâye-güsterdür

Zer-efşân mihr-veş desti **sehâb-ı lutfi** gevher-bâr (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [sehâb-ı lutfi, -ı]

seḥāb-ı zülfi: Bulut gibi karanlık saç.

Gün yüzünde görmemiş Şemʿî **seḥāb-ı zülfini**

Dünyede bulmaz belî nûr ile zûlmet ictimâʿ (Şemʿî Divanı, Gazel 92, Mısra 13). [seḥāb-ı zülfini, -i, -n, -i]

seḥāvet: Cömertlik, el açıklığı.

Halk ile hulk eylemek kârı **seḥāvet** şânıdur

Şanʿati lûtf ü kerem mihr ü mürüvvet ʿâdeti (Şemʿî Divanı, Kaside 6, Mısra 75). [seḥāvet,]

seḥer: Tan yerinin ağarmasından biraz önceki zaman veya şafağın sökmek üzere olduğu vakit.

Bir cām içürdi gönlüme mihrüñ **seḥerde** kim

Her zerre geldi çeşmüme cām-ı cihān-nümā (Şemʿî Divanı, Gazel 9, Mısra 3). [seḥerde, -de]

Seḥerde gün gibi tutam cemende cām-ı şabûh

Başüme gün toğup olursa ṭālîʿüm mesʿûd (Şemʿî Divanı, Gazel 37, Mısra 9). [seḥerde, -de]

Şanuram kopdı kıyâmet toğdı mağribden güneş

Gün yüzüñ ey meh **seḥer** çün ebr-i müşginden çıkar (Şemʿî Divanı, Gazel 63, Mısra 4). [seḥer,]

Şubḥ-dem ol gönce-leb açmağa göñlin gül gibi

Gün gibi toğdı **seḥer** bu maṭlaʿ-ı ğarrā hemîn (Şemʿî Divanı, Kaside 14, Mısra 32). [seḥer,]

Açıldı gün gibi güller **seḥerle** gül budağında

Yine ṭāvus-ı cennet cilvesinüñ geldi devrânı (Şemʿî Divanı, Kaside 15, Mısra 15). [seḥerle, -le]

Gül-i Mısrî dirildi çünki şāhüñ gülsitānından

Seḥer Mervrûd ile oldı münevver Rûm bostānı (Şemʿî Divanı, Kaside 15, Mısra 28). [seḥer,]

seḥergeh: Seher zamanı, seher vakti.

Her **seḥergeh** kim şabā ol zülfi-pür-çinden çıkar

Şan Hıṭā ʿaṭṭāridur kim müşk alup çinden çıkar (Şemʿî Divanı, Gazel 63, Mısra 1). [seḥergeh,]

seḥer-i ḥaşre deg: Kıyamet sabahına kadar.

Devlet anüñ ki ide şerʿ libāsını şîʿār

Hʿāb-ı ğafletden uyanmaz **seḥer-i ḥaşre degin** (Şemʿî Divanı, Kaside 7, Mısra 100). [seḥer-i ḥaşre degin, -in]

sekiz cennet: Cennetin sekiz kapısı.

Sekiz cennet cemālüñ gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle ʿişyān ehlini zir ü zeber eyler (Şemʿî Divanı, Kaside 1, Mısra 57). [sekiz cennet,]

Sekiz cennet şafāsın kesb iderdük iki ʿālemde

Eger bir berg-i sebz olsa bize bağ-ı ʿināyetden (Şemʿî Divanı, Kaside 3, Mısra 49). [sekiz cennet,]

selām: Esenlik dileme sözü.

Cān virürsem ğam-ı yār ile **selāmüm** iledüñ

Bāri bir kerre söğüp rûhumuzı şād itsün (Şemʿî Divanı, Gazel 139, Mısra 7). [selāmüm, -üm]

selām eyle-: *Selam vermek.*

Tevbe vü zühd ü şalāḥ ‘ākıbet oldu temām

Döştlar bizden selāmet ehline **eyleñ selām** (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 34). [selām eyleñ, -ñ]

selām olsun: *"Esenlik dileklerin ulaşsın" anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü.*

Bunca ‘ıyd oldu benümle itmedüñ bir merḥabā

Çok vefāsüz görmişem illā **selām olsun** saña (Şem’î Divanı, Gazel 1, Mısra 2). [selām olsun,]

Ey hilāl-ebrū kaşüñ miḥrābüñe baş egdürüp

‘Aşıkuñ ḳaddini bükmede **selām olsun** saña (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 8). [selām olsun,]

Meh-pāreler içinde **selām olsun** Ahmede

K’oldı delil gün yüzi nūr-ı Muḥammede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 1). [selām olsun,]

selām vir-: *Birini selāmlamak.*

Sidreye baş egmeyüp Tūbiye **virmezsın selām**

Ey göñül yanüñce bir serv-i ḥırāmānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 13). [selām virmezsın, -mez, -sın]

selāmet: *Esenliğe kavuşma, huzura erme.*

Selāmet milketinde zāt-ı pāküñ

Ḥudāyî bî-niyāz itdi müselleḡ (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 13). [selāmet,]

Ḳudūmi ḥāk-i pāyiyle ḥayāt-ı cāvidān bulduḡ

Se‘ādetle **selāmetde** görüp devletlü sultānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 6). [selāmetde, -de]

selāmet ehli: *Esenliğe kavuşmuş, huzura ermiş, her türlü korku, tasa ve tehlikeden uzak kimseler.*

Şehrinde ol per’inüñ şıḡmaz **selāmet ehli**

Şem’î melāmet ol kim nāmūs ü ‘āre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 11). [selāmet ehli,]

Tevbe vü zühd ü şalāḥ ‘ākıbet oldu temām

Döştlar bizden **selāmet ehline** eyleñ selām (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 34). [selāmet ehline, -n, -e]

selmān: *Ünlü Fars şairi Selmān-ı Savecî.*

Kāmil oldu her güzel nāz ile fenn-i şivede

Şem’iyem n’ola idersem ben de **Selmān** ile baḡs (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 10). [selmān,]

Kim olam ben kim idem vaşfüñi ey kân-ı kerem

Ben degül ‘āciz ola Ḥusrev ü **Selmān** ü Kemāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 76). [selmān,]

selsebîl: *Cennette bir çeşme.*

Perverde olsa aşlı eger **Selsebîl** ile

Olmaz behişt mivesi la’lūñ ḳadar lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 3). [selsebîl,]

Cām-ı lebüñle gülşen-i kūyüñde mest olan

Bāḡ-ı cināñı yād ide mi **Selsebîl** ile (Şem’î Divanı, Gazel 164, Mısra 6). [selsebîl,]

Reşk iderse naḥle ṭübî şerbetine **Selsebîl**
Gülşen-i Firdevse ṭa‘n eyler bu sözüñ zîneti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 27). [selsebîl,]

semâ: Gökyüzü.

Fiğân-ı mürğ-ı çemen nây ile olup dem-sâz
Şadâ-yi zümre-i ‘îşret **semâye** itdi şu‘ûd (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 8). [semâye, -y, -e]

Yir yüzün şöyle tutar câder-i eflâk-mişâl
Ne **semâ** ehli görür arzı ne arz ehli **semâ** (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 24). [semâ,]

Zühre çalsun çengini itsün **semâ‘ı** nüh felek
Çerhe girsün mihr ü meh dönsün feleklerde melek (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 29). [semâ‘ı, -ı]

Çerhe girdi mihr ü meh eyler **semâ‘ı** nüh felek
Zühre el urdu şafâ çengine gel gör şöḥbeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 23). [semâ‘ı, -ı]

semâ‘ eyle-: Dönmek. II (Mevlevî dervişleri için) ney, kudüm, nusfiye gibi çalgılar eşliğinde dönmek; zikretmek.
Cûşa gelmiş cām-ı ‘ışkuñla bu cümle kâyinât
Çerhe girmiş ey melek mihrüñle mäh **eyler semâ‘** (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 10). [semâ‘ eyler, -r]

Salṭanet meh-veşleri çalup **semâ‘ eyler** yine
Rakşe girdi çerḥ urup bezm-i şafâ cem‘iyyeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 21). [semâ‘ eyler, -r]

Didiler çerhe girüp yâr **semâ‘ eyleyicek**
Nice ṭāvus ola bu resm ile cev lâni güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 5). [semâ‘ eyleyicek, -y, -icek]

semen: Güzel kokulu, beyaz ve güzel çiçek; yasemin.
Gül kamer yılduz **semen** şah-n-ı benefşe âsümân
Ṭa‘n iderse yiridür gülzâr-i eflâke zemîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 13). [semen,]

Yiridür reşk iderse ger zemîne âsümân şimdi
Semen yılduz şafaḥ lâle gül oldu mäh-i tâbânı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 24). [semen,]

Behâr eyyâmıdır güller **semenler**
Çeküp çâk eylediler pîreḥenler (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 53). [semenler, -ler]

semend: Kula at, güzel ve çevik at.
Âh-i Şebdîz gibi kimse ayakdaş olamaz
‘İşk yolında **semendine** mey-i Gülgünüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 99, Mısra 4). [semendine, -i, -n, -e]

Şem‘iyâ n’olsa gerek ‘arşa-i nazm içre bugün
Koşalum ṭab‘ **semendin** yine öñdüller ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 14). [semendin, -i, -n]

semend-i çerḥ: Feleğin atı.

Semend-i çerḥ gerdine irişmezdi muḳarrerdür
Anüñçün ehl-i diller luṭfüne cân ile mâyıldür (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 35). [semend-i çerḥ,]

semend-i nāz: Naz atı. II Sevgilinin nazi.

Ḥüsn meydânında ol meh-rû **semend-i nāz** ile

‘Aķabet gün gibi ser-tā-ser cihānı areler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 3). [semend-i nāz,]

semen-simā: Yasemin yüzlü.

Serv-ķāmetisin **semen-simāsın** ey simin-beden

Gül gibi hoş-büsin ammā hem-dem-i aġyārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 3). [semen-simāsın, -sın]

senbüse: Baklava yufkası inceliğinde açılan hamurla yapılan bir tatlı. II Sevgilinin dudağı.

Büse-i la’l-i leb-i cānāne nisbet eylemiş

Anūñ için cān virür **senbüsesinüñ** lezzeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 38). [senbüsesinüñ, -sı, -nüñ]

sencileyin: Senin gibi.

Baş egmez ise n’ola cihān āfitābına

Ey meh kimüñ ki **sencileyin** zülf ü ḥālî var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 10). [sencileyin,]

Şanemā **sencileyin** yār-i cefākār olmaz

Nitekim bencileyin ‘aşıķ-ı ġam-ḥ’ār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 1). [sencileyin,]

Gülşen-i bāġ-ı cemāle güzelüm **sencileyin**

Gelmedi bir yüzi gül serv-i hırāmānı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 3). [sencileyin,]

sened ol-: Dayanak, manevi yardımcı olmak.

Şem’î eger ki yār işiginden ola cüdā

Bu kâḥ-ı ser-nigünde aña kim **olur sened** (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 12). [sened olur, -ur]

seng-i belā: Bela taşı.

Likin ‘azā vü mihnet ü rencin esāsını

Seng-i belā vü derd ile itmişdür üstüvār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 4). [seng-i belā,]

seng-i cefā: Eziyet taşı.

Ḥālîş olduk zer gibi **seng-i cefāden** vaz gel

Çün ‘ayārî şāf ola şarrāfe ‘ayb olur meḥek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 7). [seng-i cefāden, -den]

seng-i ḥarāret: Şevk taşı.

Tā ḥaşr olunca fitne vü aşübü def’ ider

Seng-i ḥarāret ile yıkalar ḥişār-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 10). [seng-i ḥarāret,]

seng-i ‘ışķ: Aşk taşı.

Bā **seng-i ‘ışķ** gevher-i hestî-i ḥod şikest

Maḥmūd āngeh himmet-i kār-i Ayāz kerd (Şem’î Divanı, Gazel 31, Mısra 3). [seng-i ‘ışķ,]

sengîn-dil: Taş gibi katı yürekli, zâlim, gaddar.

Sengîn-dilse her ne kadar bu muşîbetüñ

Âhın işitdi inledi derd ile kühsâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 35). [sengîn-dilse, -se]

sep-: Serpmek, dökmek.

‘Înâyet âbını **sepmezse** bir dem şâhid-i himmet

Çare bahtüm gözin açmaz uyanmaz ẖ‘âb-ı ğâfletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 55). [sepmezse, -mez, -se]

ser: Baş, kafa.

Ne hülle ârzü eyler gönül ne hil‘at-i şâhî

Baňa **ser** örtüsü iki cihânde bir ‘abâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 8). [ser, -üñ]

ser: Doruk, zirve, tepe.

Çolaşmış kaddüñe zülf-i dirâzüñ

Benüm ‘ömrüm nitekim **serde** ejder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 4). [serde, -de]

ser bârsın: Baş ağrısı, baş derdi.

Ben sebük-pâye reh-i ‘ışkında yârüñ dil gibi

Var üzil benden kesil boynüme ey **ser bârsın** (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 8). [ser bârsın, -sın]

ser vir-: Ölmek, canını feda etmek.

Yolında **ser virüp** cân terk idenler cümle serverdür

Burâk-ı berç-seyrüñ âteşin na‘l şerâridur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 33). [ser virüp, -üp]

ser-âğâz: Başlama, başlangıç.

Şem‘iyâ nûrun ‘alâ nûr idi meclisde eger

Gelse bir Zühre-cebîn olsa **ser-âğâzı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 14). [ser-âğâzı, -ı]

ser-âğâz eyle-: Başlamak.

Terennüm eyledi kebk ü tezervi hoş-hırâm oldu

Ser-âğâz eyledi bülbül gibi mürğ-ı hoş-elhânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 22). [ser-âğâz eyledi, -di]

ser-â-ser: Baştan başa, tamamen.

Ser-â-ser mağz-ı ‘âlem ol hevâyile mu‘atçerdür

Hevâ müşğîn deminden yir yüzün gülzâr-i Çin itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 11). [ser-â-ser,]

Sipend encüm şafağ âteş hilâl ol bezme micmerdür

Müzeyyen itdi dünyâyı **ser-â-ser** ‘ıyd-i sulţânî (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 22). [ser-â-ser,]

Cihân ser-keşlerin itdi **ser-â-ser** hükmine bende

Hudâ emriyle tâbî‘ itse n’ola çerh-i gerdânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 35). [ser-â-ser,]

Ser-ā-ser sîm olursa yidi deryā

Degüldür himmetüñ yanında şebnem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 27). [ser-ā-ser,]

La'l-i sîr-âb ile zeyn oldu **ser-ā-ser** eşcār

Şahn-ı pîrûze çemen hayme-i billür dirâht (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 25). [ser-ā-ser,]

Ser-ā-ser şafha-i bâğa haţ-ı reyhân muharrerdür

Şükûfe bād-ı şubh ile direm-rîz oldu gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 9). [ser-ā-ser,]

Cennete döndürdi dünyâyı **ser-ā-ser** nev-behār

Bâğler Firdevs-i a'lā gülsitân huld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 3). [ser-ā-ser,]

Ser-ā-ser berg ile şöyle tonandı kâmeti servüñ

Dür-i şebnemle her gonce yazar yâkût-ı handânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 19). [ser-ā-ser,]

Çemen mülkini feth itdi **ser-ā-ser** leşker-i ezhār

Cihânı gün gibi açdı yine nevrüz-ı sulţânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 29). [ser-ā-ser,]

Anüñ fethiyle kesr oldu **ser-ā-ser** kalbi a'dânüñ

Delîl-i naşş-ı kâţî'dur elinde tiğ-i bürrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 35). [ser-ā-ser,]

serây: Saray kelimesinin eskiden kullanılan asıl şekli.

Mişlün güzel mi geldi bu dünyā **serâyine**

Bulduñ cihānde gün gibi ey māh imtiyāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 7). [serâyine, -i, -n, -e]

Kamu güzellerün güzelüm pâdişahısın

Gir nāz ile şalın bu güzellük **serâyine** (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 6). [serâyine, -i, -n, -e]

Gördüm düşümde dün gece zihnün **serâyine**

Çinî tabakla bir meh-i tâbân güher taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 1). [serâyine, -i, -n, -e]

Perî vü ins ü cin mihr-i cemāline musahherdür

Serâyı âsitânı maţla'-ı hürşid-i enverdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 26). [serâyı, -ı]

Serverā kadrün **serâyı** suffesin pāk itmege

Gün gibi cārüb iderse n'ola zülfin hür-ı 'în (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 79). [serâyı, -ı]

serây-i cennet-âbād: Cennet gibi saray.

Müşerref eyledi geldi **serây-i cennet-âbādın**

Açıldı gül gibi güldi yine devlet gülistânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 17). [serây-i cennet-âbādın, -ı, -n]

serây-i hüsn: Güzellik sarayı.

Öykünimez kadr ile şāhā **serây-i hüsnüñe**

Nürdan gerçi felekde iki şādırvān akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 11). [serây-i hüsnüñe, -üñ, -e]

serây-i kadr: Değerli saray.

Melek-kadr ü felek-şadr ü Zuhal-dergāh ü çerh-eyvān

Serây-i kadri yanında degüldür nüñ felek şānî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 28). [serây-i kadri, -i]

Ne rāy ile olur Bercīs anüñ düstür-ı divānı

Ne Hindūdur Zuḥal k'ola **serāy-i ḳadri** derbānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 84). [serāy-i ḳadri, -i]

serāy-i luṭf: İyiliğin sarayı.

Şehā ol ḥātem-i mülk-i şehāsın şehri-i 'adlūñde

Serāy-i luṭfuññ hergiz yapılmaz bāb-ı iḥsānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 58). [serāy-i luṭfuññ, -u, -ññ]

serāy-i pādīşāhī: Padişahın sarayı.

Der **serāy-i pādīşāhī** şahid-i maḳşūd rā

Ber serir-i baḥt-ı 'izzet yār ü devlet hem-nişin (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 77). [serāy-i pādīşāhī,]

ser-be-ser: Baştan başa.

Āh kim maḥv oldu yaşımden vücūdum **ser-be-ser**

Yā ilāhī olmasun hiç kimseler benden beter (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 5). [ser-be-ser,]

Āfitābüm **ser-be-ser** dünyā elüñ altındadır

Sen Süleymān-ı zemānsın ḥātem-i la'lüñ niğın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 63). [ser-be-ser,]

Naşş-ı ḳāṭı'dur elinde tiğ-i şer'-i Zü'l'-celāl

Ser-be-ser ḳaṭ' olsa n'ola ḡarḳ-ı keyde'l-ḥā'inin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 66). [ser-be-ser,]

Baş egüpdür **ser-be-ser** dünyā ser-ā-ser tiğüñe

Gün gibi kıldı cihānı ḥātemin zir-i niğın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 105). [ser-be-ser,]

ser-bülend: Yüksek, yüce, âlî.

Devlet çekerdı zāt-ı şerifüñ-çün intizār

Yüz sürmek ile işigüñe oldı **ser-bülend** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 38). [ser-bülend,]

ser-çeşme-i ḥayāt: Ölümsüzlük suyunun kaynağı.

Bilmezdi kimse sırrını ḡālib nihān idi

La'lüñle geldi şürete **ser-çeşme-i ḥayāt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 6). [ser-çeşme-i ḥayāt,]

Keyfiyyetini zerrece bilseydi sāḳiyā

Öykünmez idi la'lüñe **ser-çeşme-i ḥayāt** (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 14). [ser-çeşme-i ḥayāt,]

serdār ol-: Komutan olmak.

Yaraşur leşker-i iḳbāle **olursañ serdār**

Serverā gördi veḳārüñle çıkılmaz başa (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 59). [serdār olursañ, -ur, -sa, -ñ]

serdār-ı server: Baş kumandan.

Naẓiri yok başiretde bu gün **serdār-ı serverdür**

Açılmış nāz ile ḡonce nesim-i şubḥı dellālı (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 23). [serdār-ı serverdür, -dür]

ser-defter: En başta bulunan, başkan, reis.

Heycā deminde heybet ile şîr-i kîne-dār

Ser-defter oldu zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 34). [ser-defter,]

ser-firâz ol-: Başını kaldıran, yücelere uzanan olmak.

Ey gül budāğı sen daḥî tâze nihâlsin

N'ola böyüdüñ **olduñ** ise böyle **ser-firâz** (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 10). [ser-firâz olduñ, -du, -ñ]

Baş kırmayınca ayağa devr-i zemānede

Şem' ü şürâhî olmadı meclisde ser-firâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 16). [ser-firâz olmadı, -ma, -dı]

ser-gerdān: Başı dönen, ne yapacağını bilmeyen, şaşırılmış, sersemlemiş bir durumda olan (kimse), şaşkın.

Yalñüz şanmañ ki anuñ çerḥ **ser-gerdānıdur**

Ṭaḥā ḳalmış mihr ü meh aḳ yılduzuñ ḥayrānıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 1). [ser-gerdānıdur, --ı, --dur]

Nesīm-i şubḥ âşüfte gezer ṭaḡlarda **ser-gerdān**

Hevâ-yi zülf-i dilberle delürmiş bî-ḳarār olmış (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 7). [ser-gerdān,]

Rüz ü şeb ey meh döner mihrüñle **ser-gerdān** olup

Sîne-i pür-dāḡ ile abdālün olmış âsümān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 11). [ser-gerdān,]

ser-gerdān ol-: Sersemlemek, şaşırarak; hayran olmak.

Güneş mihrüñle **ser-gerdān olupdur**

Yolünde baş açup 'uryān olupdur (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 21). [ser-gerdān olupdur, -up, -dur]

Güneş mihrüñle **ser-gerdān olupdur**

Yolünde baş açup 'uryān olupdur (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 21). [ser-gerdān olupdur, -up, -dur]

Güneş mihrüñle **ser-gerdān olupdur**

Yolünde baş açup 'uryān olupdur (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 21). [ser-gerdān olupdur, -up, -dur]

sergeşte: Başı dönmüş, kafası karışmış (kimse), şaşkın.

Sergeşte olsa ṭaḥ mı göñül bî-ḳarār olup

Aldı 'inān-ı şabrüm elümden o şeh-süvār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 9). [sergeşte,]

ser-i kūy: Sokak başı. II Sevgilinin bulunduğu yer.

Ser-i kūyüñ diyārümdür işigüñ iti yārümdür

Ġarîbem döstüm ayruḳ benüm yār ü diyārüm yoḳ (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 5). [ser-i kūyüñ, -üñ]

Yıllar olmuşdur **ser-i kūyünde** ser-gerdānünem

Bu ne ḥikmetdür ki bir gün uğramaz rāḥüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 9). [ser-i kūyünde, -üñ, -de]

Çok varurlar **ser-i kūyüne** senün bî-ser ü pā

Hiç benüm bigi varur bî-ser ü bî-pā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 5). [ser-i kūyüne, -üñ, -e]

ser-i mū: Kıl ucu.

‘Arşa-i kâdri feżâsında cihân bir **ser-i mû**

Pertev-i rûyi ziyâsında kamer cirm-i Sühâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 63). [ser-i mû,]

Yâ **ser-i müdür** dehânüñ nakşı yâ hûd zerredür

Söyledükce kıl yarar dikkatde güftârüñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 5). [ser-i müdür, -dur]

Göricek hey’et ile haşm ‘aşâ-yi kâdrüñ

Her **ser-i mûy** olur tenlerine ejderhâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 56). [ser-i mûy,]

ser-i zülf: Saç ucu.

Nice miskînlerüñ ‘ömri ğubârı

Ser-i zülfüñ ucından oldu berbâd (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 4). [ser-i zülfüñ, -üñ]

serîr: Taht.

Yüz sürüp işigüñe kâdrimüz a’lâ idelüm

Gün gibi ‘arşı **serîr** itmedurur himmetümüz (Şem’î Divanı, Gazel 73, Mısra 12). [serîr,]

serîr-i ‘arşa: Arş tahtı.

Felek-kâdr ü melek-şadr ü şeh-i seyyâre-leşkerdür

Şerefde şoffa-i şadrüñ **serîr-i ‘arşa** hem-pâye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 66). [serîr-i ‘arşa, -a]

serîr-i ‘izz ü devlet: Yücelik ve ululuk tahtı.

Se‘âdetle karar itdi **serîr-i ‘izz ü devletde**

Şafâyile oturdu her kişünüñ yirine cânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 15). [serîr-i ‘izz ü devletde,]

serîr-i kâdr: İtibar tahtı.

Kef-i dür-pâşüñ içre baħr-i tîġüñ mevci cevherdür

Serîr-i kâdrüñe olsa yaraşur ‘arş hem-pâye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 38). [serîr-i kâdrüñe, -üñ, -e]

ser-keş: Dik başlı, dik kafalı, inatçı, itâatsiz (kimse), isyankâr.

Her kime dil virüp vaşlın idersem ârzü

Âh kim baħt-ı siyâhüm gibi bir **ser-keş** çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 51, Mısra 6). [ser-keş,]

Cihân **ser-keşlerin** itdi ser-â-ser hükmine bende

Hudâ emriyle tâbi‘itse n’ola çerh-i gerdânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 35). [ser-keşlerin, -ler, -i, -n]

Pâk-dâmen serv bir **ser-keş** kıyâmet hûbdur

Yüzi ağ alnı açuk gül bir nigâr-ı meh-cebîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 33). [ser-keş,]

ser-keş ol-: Başboş, inatçı, asi olmak.

Güneş gibi gel imdi **olma ser-keş**

İgende yüksek uçma ey perî-veş (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 85). [ser-keş olma, -ma]

ser-keşlik: Dikbaşlılık, asilik.

Dūd-ı āhı Şem‘înüñ **ser-keşlik** eyler dem-be-dem
Qorqaram bir gün irişür ey yüzi mähüm saña (Şem‘î Divanı, Gazel 3, Mısra 11). [ser-keşlik,]

ser-keşlik eyle-: Dik başlı olmak ve itaat etmemek.

Yolüñde cân virenlere **ser-keşlik eyleyüp**

Her bir hasise dehr-i deni gibi olma rām (Şem‘î Divanı, Gazel 121, Mısra 7). [ser-keşlik eyleyüp, -y, -üp]

ser-leşker: Baş asker, komutan.

Kemend-i kahr ile itdüñ cihān **ser-leşkerin** bende

Sehā vü luṭf ile olduñ göñüller tahtınuñ hāmı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 49). [ser-leşkerin, -i, -n]

sermāye: Servet, varlık.

Dükān-ı bāğda **sermāyesi** misk ile ‘anberdür

Çemen hurrem şabā hoş-dem gülistān pür-şafā olmış (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 25). [sermāyesi, -si]

Vakt-i gül irdi göñül ‘işrete āğāz idelüm

İtme **sermāyesini** ‘ömr-i ‘azizüñ pāymāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 32). [sermāyesini, -si, -n, -i]

sermāye-i maḥabbet: Aşkın sermayesi.

Sermāye-i maḥabbet ile naqd-i ‘ömrünü

Devlet anüñ ki sevdiği yolında ḥarcanur (Şem‘î Divanı, Gazel 55, Mısra 9). [sermāye-i maḥabbet,]

ser-menzil-i maḫşūd: Varılmak istenen durak yeri.

İrdi **ser-menzil-i maḫşūde** şehinşāh-i cihān

Qurılur devlet ile ḥayme-i gerdün-āsā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 21). [ser-menzil-i maḫşūde, -e]

ser-nāme: Yazı, mektup, tezkere vb.nin başlığı, başlık.

Ser-nāmesiyle nāme-i luṭf oldı nām-dār

Luṭf ü kerem vilāyetin ihyā ider diyü (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 35). [ser-nāmesiyle, -si, -y, -le]

ser-sebz ü hurrem ol-: Talihli, sevinçli ve gönül açıcı olmak.

‘Ālemde geh ḥazān ola vü gāh nev-behār

Ser-sebz ü hurrem ola gülistān-ı devletüñ (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 62). [ser-sebz ü hurrem ola, -a]

ser-sebz ü şād ü hurrem ol-: Talihli, sevinçli ve gönül açıcı olmak.

Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa ‘aceb midür

Gülzār-i devletüñde aḥar cüy-bār-ı luṭf (Şem‘î Divanı, Gazel 95, Mısra 3). [ser-sebz ü şād ü hurrem olursa, -ur, -sa]

Olmuş dıraht-i himmetüñüñ berg ü bārı luṭf

Ser-sebz ü şād ü hurrem olursa ‘aceb midür (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 6). [ser-sebz ü şād ü hurrem olursa, -ur, -sa]

ser-tāc: Taç. II Çok sevilen, sayılan, baş tâcı edilen kimse.

Ḳamer ḳadrũñ nücümü gevherin **ser-tâc** edinmişdür
Ṭutar baş üzre anũñçün zemĩn ü âsümân anı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 69*). [*ser-tâc,*]

ser-tâ-pâ: Baştan ayağa, baştan aşağı, tamâmen.
Sâḳiyâ bezm-i maḥabbet suḥt **ser-tâ-pâ** merâ
‘Âḳbet goftâ ki Şem‘î dâğ-dâr-ı men ne-şüd (*Şem'î Divanı, Gazel 32, Mısra 9*). [*ser-tâ-pâ,*]

ser-te-ser: Baştan başa.
Yir yüzün bārân-ı eşküm seyli ṭutdı **ser-te-ser**
Aremüzde yâr ile ol deñlü geçdi mâcerâ (*Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 11*). [*ser-te-ser,*]

Âfitâbüm Şem‘î-veş yakdũñ cihânı **ser-te-ser**
Altun üsküfle geyüp gün gibi nârencî ḳabâ (*Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 13*). [*ser-te-ser,*]

Ṭutayın **ser-te-ser** dünyâ benümdür
Gerekmez baña dilbersüz vilâyet (*Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 13*). [*ser-te-ser,*]

Şem‘iyâ yakdı vücüdüm **ser-te-ser**
Âteş-i ḥicrân elinden el-ğiyâs (*Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 9*). [*ser-te-ser,*]

serv: Servi II Sevgilinin uzun boyu.
Ayuñ on dördin gümüş **serv** üzre taşvîr eylemiş
Gün yüzüñle ḳâmetũñ Naḳḳâş-ı şun‘-ı bî-mişâl (*Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 5*). [*serv,*]

Nürden **serv** didiler göricek ḳâmetüñe
Beñzeden ruhlerüñi şem‘-i şeb-ârâye Ḥasen (*Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 3*). [*serv,*]

Elifler sînede **servüm** olupdur dâğlar güller
Dil âşüfte bülbüldür öter her dem bu gülşende (*Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 7*). [*servüm, -üm*]

Oldı tefsîr rümüz-ı şeceri'l-aḥḍarı nâr
Berg-i gül al varâḳ **serv** elif nerges nün (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 14*). [*serv,*]

Devr-i ‘adlũñde cefâsına ider istiğfâr
Himmetũñ **servine** hem-sâye olursa Ṭubî (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 66*). [*servine, -i, -n, -e*]

Yıllarla itdi yaşümi bir **serv** cüy-bâr
Gün toğmadı başüme k'idem sâyesin kinâr (*Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 3*). [*serv,*]

Pâk-dâmen **serv** bir ser-keş ḳıyâmet ḥübdur
Yüzi âğ alnı açuḳ gül bir nigâr-ı meh-cebîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 33*). [*serv,*]

Ser-â-ser berg ile şöyle ṭonandı ḳâmeti **servüñ**
Dür-i şebnemle her ḡonce yazar yâḳût-ı ḥandânı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 19*). [*servüñ, -üñ*]

Servler şâf şâf ṭurup gül şâh-i dīvân eylemiş
Nerges-i zerrîn külâhı aña derbân eylemiş (*Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 11*). [*servler, -ler*]

Yüzüñden gül boyuñdan **serv** ḥayrân
Şaçüñden süñbüñ hâli perîşân (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 13*). [*serv,*]

serv ü çenār: Servi ve çınar ağacı.

Gül aldı def eline rakşe girdi **serv ü çenār**

Çün aldı muṭrib-i bezmün çemende çengine ‘ūd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 5). [serv ü çenār,]

Ḳullarıdır ki ayağ üzre ṭurur **serv ü çenār**

Gül gibi göñlin açarsa demidür gülşende (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 45). [serv ü çenār,]

El ele alup şalınur bāğda **serv ü çenār**

Gülşen-i cennetde şan kim iki ḥūr-ı nāzenin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 29). [serv ü çenār,]

serv ü semen: Servi ve yasemin.

Rāzıyem her ne iderse baña **serv ü semenüm**

Tiğ-i cevriyle şad pāre ḳılursa bedenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 3). [serv ü semenüm, -üm]

serv ü şimşād: Servi ve şimşir ağacı. II Sevgilinin uzun boyu.

İrimez Sidre ḳaddün pāyesine

Eger Ṭübī olursa **serv ü şimşād** (Şem’î Divanı, Gazel 36, Mısra 6). [serv ü şimşād,]

server: Bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis.

Uydurup ḳarşımıze ḥüsn ili **serverlerini**

Bize dād itmeyeler begler ağalar niçe bir (Şem’î Divanı, Gazel 45, Mısra 5). [serverlerini, -ler, -i, -ni]

Niçe **serverler** olur Ferhād gibi pāymāl

Niçe Ḥusrevler bu yolda cān-ı şīrinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 9). [serverler, -ler]

‘Āşık-ı bīmāre timār eylemek āsān olur

Olduğınca sen güzeller **serveri** ‘ālemde sağ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 12). [serveri, -i]

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle **serverdür**

Burāk-ı berḳ-seyrün āteşin na’l şerārıdır (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 33). [serverdür, -dür]

Ḥüsn ili **serverleri** begler ağalar ‘ışkına

Cām-ı Cem şun sāḳiyā Sulṭān Süleymān devridür (Şem’î Divanı, Murabba 1, Mısra 7). [serverleri, -ler, -i]

serverā: Ey hükümdar. ey sevgili.

Serverā her kim işigünde özin ḥāk eyler

Tāc idüp mihr ü mehi taḥtını eflāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 1). [serverā,]

Şu’le-i āhından olmazdı başında ṭaylesān

Leşker-i ‘ışkuña Şem’î **serverā** baş olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 167, Mısra 10). [serverā,]

Serverā pādişeh-i mülk-i gamündür Şem’î

Āhinün āteşidür başda zerrin külehi (Şem’î Divanı, Gazel 179, Mısra 11). [serverā,]

server-i eşrāf: Şerefli başkan.

Ma‘den-i fa‘l ü hüner **server-i eşrâf** ü kibâr
Mâlik-i mülk-i kerem Hâzret-i Pîrî Paşa (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 47). [server-i eşrâf,]

server-i rûy-i zemîn: Yeryüzünün başkanı.
Mâh-i bürc-i saltanet hürşîd-i evc-i ma‘delet
Hâzret-i Sultân Süleymân **server-i rûy-i zemîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 62). [server-i rûy-i zemîn,]

serv-i âzâd: Boyu, endâmı böyle bir serviye andıran sevgili.
Olur sâyeñ gibi üftâde Tûbî
Baş egmezsin nitekim **serv-i âzâd** (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 12). [serv-i âzâd,]

Çeküp ol **serv-i âzâd** kinâre
Tolayup zulfını boynüñe bend it (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 5). [serv-i âzâd,]

Serv-i âzâdüm koyup seyr-i gülistân eylesem
Bağlar zindân olup zencir olur ırmağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 5). [serv-i âzâdüm, -üm]

serv-i bālâ: Uzun servi. II Sevgilinin servi gibi uzun ve düzgün boyu.
Behâr eyyâmidur hâz it yûri bir **serv-i bālâden**
Teferrücgâhdür ‘âlem göñül kalma temâşâden (Şem‘î Divanı, Gazel 123, Mısra 1). [serv-i bālâden, -den]

Var ise bir **serv-i bālâden** yire düşmişdurur
Cümle endâmı kararımış sâyeñüñ ey dilsitân (Şem‘î Divanı, Gazel 138, Mısra 7). [serv-i bālâden, -den]

Olup her **serv-i bālâye** hevâ-dâr
Uçarsın yârlerden nitekim şu (Şem‘î Divanı, Gazel 141, Mısra 5). [serv-i bālâye, -ye]

serv-i bostân-ı le‘âfet: Güzellik bahçesinin servisi.
Yûri ey **serv-i bostân-ı le‘âfet**
Şalın ṯavus-veş cevân senüñdür (Şem‘î Divanı, Gazel 53, Mısra 3). [serv-i bostân-ı le‘âfet,]

servi boylu: Servi gibi uzun boylu.
Yûri bir **servi boylu** dilber ile
Kinâr-ı âbda ‘ıyş-ı bülend it (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 3). [servi boylu,]

serv-i bülend: Yüksek servi ağacı. II Servi gibi uzun boylu sevgili, güzel.
Bâd-ı âhüm gökde egmişdür nihâl-i Sidreyi
Bilmezem yâ Reb n’içün meyl itmez ol **serv-i bülend** (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 6). [serv-i bülend,]

Didi dilber Sidreye teşbîh idersin kıddümi
Tûbî-i cennet nedür **serv-i bülendüm** var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 4). [serv-i bülendüm, -üm]

serv-i dilârâ: Gönül süsleyen servi (sevgili).
Gülşen-i bağ-ı le‘âfetde kadûñ bigi dağî
Râstî lûtf ile bir **serv-i dilârâ** mı gelür (Şem‘î Divanı, Gazel 54, Mısra 4). [serv-i dilârâ,]

Zāhidā Sidre vü Tūbī haberinden ne biter
Gülşen-i cānde olan **serv-i dil-ārāyi** göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 6). [serv-i dil-ārāyi, -y, -i]

serv-i dil-rübā: Gönül kapalı sevgili.

Çopdı meydān-ı vefāde iki **serv-i dil-rübā**

Birinüñ Aḥmeddür adı birisinüñ Muştafa (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 1). [serv-i dil-rübā, -i]

serv-i gül-izār: Gül gibi pembe yanaklı servi (sevgili).

Diñdürmedi gözüm yaşın ey **serv-i gül-izār**

Gerçi gözün akar şuyı sihr ile turgurur (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 5). [serv-i gül-izār,]

Bildi bu 'ömr bağını kim bī-sebāt-imiş

Gitdi cināne seyr için ol **serv-i gül-izār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 30). [serv-i gül-izār,]

serv-i ḥurāmān: Servi gibi salınan, naz ve edā ile salınarak yürüyen sevgili.

Şanemā ḥaṭṭ-ı ğubārūñ gibi reyḥān bitmez

Nitekim kāmētüñe **serv-i ḥurāmān** yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 2). [serv-i ḥurāmān,]

Dāğlar yakdı elifler çekdi Şem'î n'eylesün

Girmedi bir yüzi gül **serv-i ḥurāmān** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 12). [serv-i ḥurāmān,]

Gülşen-i bağ-ı behiştün ola ger mīvesi nāz

Olmaya şivede ol **serv-i ḥurāmāne** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 6). [serv-i ḥurāmāne, -e]

Şarınsa şemsi dūlbendin güneş gibi güzel Aḥmed

Gören dir āfitāb inmiş gümüş **serv-i ḥurāmāne** (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 8). [serv-i ḥurāmāne, -e]

Gülşen-i bağ-ı cemāle güzelüm sencileyin

Gelmedi bir yüzi gül **serv-i ḥurāmānı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 4). [serv-i ḥurāmānı, -ı]

Şehā tāvus-veş zeyn eylemiş ḥüsnün gülistānı

Ol altun güllü aṭlasla gümüş **serv-i ḥurāmānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 54). [serv-i ḥurāmānı, -ı]

serv-i ḥoş-ḥurām: Hoş yürüyüşlü servi (sevgili).

Hecründe gözlerüm yaşı ey **serv-i ḥoş-ḥurām**

Bir bahrdür ki gözler irişmez қaresine (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 3). [serv-i ḥoş-ḥurām,]

serv-i istikāmet: Doğruluğun servisi. II Sevgili.

Her nihāl-i rāst eyler fe'staḳim sırrın beyān

Oldı **serv-i istikāmetle** müzeyyen bağ-ı dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 90). [serv-i istikāmetle, -le]

Müzeyyen oldı bağ-ı 'adli **serv-i istikāmetle**

Mu'azzez mīve-i luṭfı mükerrerrem berg-i iḥsānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 19). [serv-i istikāmetle, -le]

serv-i lāle-ḥad: Yanakları lale gibi pembe olan servi (sevgili).

Bâğ-ı ruḥûnde olmuş eyâ **serv-i lāle-ḥad**
Gül deste deste sümbül-i müşğîn demed demed (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 1). [serv-i lāle-ḥad,]

serv-i lāle-ruḥ: Yanakları lale gibi olan servi (sevgili).
Ol **serv-i lāle-ruḥ** gül-i bâğ-ı vefâ iken
Gör nice şaldı yirlere anı bu rûzgâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 23). [serv-i lāle-ruḥ,]

serv-i meh-likā: Ay yüzlü güzel.
Kūyüñ behişt-i içre göreydi hūr ü ğilmân
Tûbâ lehüm diyeydi sen **serv-i meh-likāye** (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 8). [serv-i meh-likāye, -ye]

serv-i müstakîm: Doğru, dürüst servi.
Bülbül kılurdu karşıısına nāle-i hezār
Gül hıdmetinde tırmış idi **serv-i müstakîm** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 8). [serv-i müstakîm,]

serv-i nāz: Yeni yetişmiş servi. II Sevgili.
Rûy-i niyâz rā be zemîn hemçü mā nihād
Her kû hevâ-yi kâmet-i ân **serv-i nāz** kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 8). [serv-i nāz,]

Benden bilindi dünyede derd ü belâ-yi 'ışk
Senden yayıldı 'āleme ey **serv-i nāz** nāz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 6). [serv-i nāz,]

Deryâ-yi eşk-i çeşmüm 'arz itdi mâcerâyı
Ol **serv-i nāz** geldi didi kinâre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 4). [serv-i nāz,]

Tırdıġuñla dostum başdan ayaġa nāzsın
Hâk yaratmış râstî sen **serv-i nāzı** nāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 8). [serv-i nāzı, -ı]

serv-i revân: Salına salına yürüyen uzun boylu, endamlı sevgili.
Leb-i şeker-şikenüñ medḥ ider ey **serv-i revân**
Ṭab'-ı Şem'î gibi bir tûṭî-i güyâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 9). [serv-i revân,]

Demidür ġāyet ey **serv-i revânüm**
İrişdür âb-ı luṭfûñ yandı cânüm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 79). [serv-i revânüm, -üm]

Ġarḳ olurduñ yaşuma bir dem kinâre gelmese
Ol boyı **serv-i revânüñ** ey göñül âzâdisın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 8). [serv-i revânüñ, -üñ]

serv-i sehî: Kavak gibi uzun, mevzun olan, daġınık olmayan servi. II Endamı düzgün, fidan gibi sevgili.
Her kişi kim toġrudur 'ışķuñda ey **serv-i sehî**
Şem'î-veş yanup diler 'özrini eyler i'tirâf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 13). [serv-i sehî,]

Dürer-i şebnem ile **serv-i sehî** gevher-bâr
Feth idüp ḳaşr-ı zebercedde zümürüd revzen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 21). [serv-i sehî,]

İşidüp âhümi ol kâmet-i bālâ şalınur
Şalınur bād-ı şabâden nitekim **serv-i sehî** (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 6). [serv-i sehî,]

Beñzer ey **serv-i sehî** kâmetüne egmedi baş
Şâh-ı Tübünün anünçün aşığa oldu başı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 3). [serv-i sehî,]

serv-i ser-efrâz: Yükseklere uzanan servi.

Akıdur halkı ayağına yaşüm gibi revân
Gülşen-i şivede bir **serv-i ser-efrâzı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 4). [serv-i ser-efrâzı, -ı]

Gül gibi nâzüksin ey **serv-i ser-efrâzüm** benüm
Korkaram kâr itmesün âh-i şehergâhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 3). [serv-i ser-efrâzüm, -i-üm]

Görelî **serv-i ser-efrâzüñi** ey gülbün-i nâz
Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü Tübî vü çenâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 5). [serv-i ser-efrâzüñi, -üñ, -i]

serv-i sîm-beri: Gümüş göğüslü servi (sevgili).

Yâ Reb bu dehr-i dün bahtı bî-vefâyımış
K'itdi o **serv-i sîm-beri** böyle hâksâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 26). [serv-i sîm-beri, -i]

serv-i sîm-endâm: Gümüş vücutlu servi (sevgili).

Sîm ü zer saçsun ayağına gül-i nesrîn gibi
Gülşen-i hüsnün seven bir **serv-i sîm-endâmını** (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 6). [serv-i sîm-endâmını, -ı, -n, -ı]

serv-i sîmîn: Gümüşten servi. II Ay ışığının suya yansımasından meydana gelen ışıklı yol.

La'lden mîve getürmüş **serv-i sîmînler** biter
Hâki cevher rûh-perverdûr hevâsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 7). [serv-i sîmînler, -ler]

serv-şad: Servi gibi boyu olan, servi boylu (sevgili).

Âb-ı hayvân 'ömr-i bî-pâyân saña ey Hızır kim
'Aşıka bir gül şeker-leb **serv-şad** dilber yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 6). [serv-şad,]

Şaddün kıyâmın aındı gönül eyledi sücûd
Oldı bahâne arada ey **serv-şad** nemâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 14). [serv-şad,]

Meger kim şive öğrenmiş çemende **serv-şadlerden**

Kinâr-i âbde her dem olur dâmen-keşân hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 5). [serv-şadlerden, -ler, -den]

Ol güneş kim gül yüzi hâl-i siyehden sâdedür

Serv-şadler içre her dem râstî âzâdedür (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 2). [serv-şadler, -ler]

İçelüm ol tolu yâ pâdişâhler 'ışkına

Serv-şad sîmîn-beden zerrîn-şabâlar 'ışkına (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 6). [serv-şad,]

serv-kâmet: Servi gibi boyu olan, servi boylu (sevgili).

Düşerler sâye-veş hep ıztırâbe
Şalınsa nâz ile ol **serv-kâmet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 10). [serv-kâmet,]

Serv-kâmetsin semen-sîmâsın ey sîmin-beden
Gül gibi hoş-bûsın ammâ hem-dem-i ağıyârsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 3). [serv-kâmetsin, -sin]

Çün kıddi vaşfın eyledüm ol **serv-kâmetüñ**
Añdurısar kıyâmete dek bu gâzel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 5). [serv-kâmetüñ, -üñ]

Cihân tırdukça tır ey **serv-kâmet**
Saña budur dü'âmüz tâ kıyâmet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 97). [serv-kâmet,]

serv-reftâr: Servi gibi salınan, salına salına yürüyüşü serviye andıran (sevgili).
Uyup her **serv-reftâre** ne ister bilmezem Şem'î
Düşüp kûy-i harâbâte gezer meyhâne meyhâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 13). [serv-reftâre, -e]

sev-: Âşık olmak, gönül vermek.
Seni **sevdigümi** ey meh n'ola ikrâr itsem
Gün gibi rûşen olan nesneye inkâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 13). [sevdigümi, -dig, -üm, -i]

Şerâb-ı 'ışk ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden
Güzeller **sevmede** şüfi anüñçün ihtiyârüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 12). [sevmede, -me, -de]

Sîm-i eşküm Şem'iyâ harc eylemezdim şu gibi
Mey içüp mañbûb **sevmek** olmasa kârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 14). [sevmek, -mek]

'İşk ile pîr olmuş idüm **sevdi** dil bir nev cüvân
Derd ile hâk olmuş iken buldı dil bir tâze cân (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 1). [sevdi, -di]

Gülşen-i bâğ-ı cemâlün **sevdi** gönülüm bülbülü
Bir lebi gönce yüzi gül gözleri bādāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 9). [sevdi, -di]

Sîm ü zer saçsun ayağına gül-i nesrîn gibi
Gülşen-i hüsnuñ **seven** bir serv-i sîm-endāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 6). [seven, -en]

Cân bağışlar gönce-leb gül yüzlü dilber **sevmedüñ**
Zâhidâ ya'nî senüñ de dünyede cânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 5). [sevmedüñ, -me, -dü, -ñ]

Açılmış Şem'iyâ güller ider feryâd bülbüller
Güzeller zülfî sünbüller **severler** hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 8). [severler, -er, -ler]

Bu gün dilberlerüñ hayli biri birinedür meyli
Kimi Mecnûn kimi Leyli **severler** hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 6). [severler, -er, -ler]

sevdâ: Kuvvetli sevgi, aşk, muhabbet.
Bir nefes dil olımañ hâli hayâlinden anüñ
Haşre dek bakmayısar gayre bu **sevdâyı** göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 4). [sevdâyı, -y, -i]

İki ‘ālemde cemāl ise murādūñ yāri gör
Zāhidā bilsem nedür saña bu **sevdāden** garez (Şem‘î Divanı, Gazel 87, Mısra 12). [sevdāden, -den]

sevdāya düş-: Sevmek, âşık olmak.

Çanı bir bencileyin derd ile **sevdāya düşüp**
Zülf-i dilber gibi aḥvālî perişān olmış (Şem‘î Divanı, Gazel 84, Mısra 5). [sevdāya düşüp, -üp]

sevdā-yi zülf: (Sevgilinin) saçının aşkı.

Sevdā-yi zülfine çün anūñ Şem‘î düşdi dil
Abdāl iderse ṭāñ mîdur ol bi-bedel beni (Şem‘î Divanı, Gazel 188, Mısra 9). [sevdā-yi zülfine, -i, -n, -e]

sevil-: Başkası tarafından sevgi duyulmak, hoşlanılmak.

Bu gün ‘ālemde dilberler severler hem **sevilürler**
Güzeller māh-peykerler severler hem **sevilürler** (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 1). [sevilürler, -ür, -ler]

Bu gün ‘ālemde dilberler severler hem **sevilürler**
Güzeller māh-peykerler severler hem **sevilürler** (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 2). [sevilürler, -ür, -ler]

Şular kim şun‘-ı Ḥālîkdür göñül virür aña ‘uşşāk
Şorarsañ cümle ‘āşıklar severler hem **sevilürler** (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 4). [sevilürler, -ür, -ler]

Bu gün dilberlerüñ ḥayli biri birinedür meyli
Kimi Mecnūn kimi Leylî severler hem **sevilürler** (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 6). [sevilürler, -ür, -ler]

Açılmış Şem‘iyā güller ider feryād bülbüller
Güzeller zülfî sünbüller severler hem **sevilürler** (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 8). [sevilürler, -ür, -ler]

sevin-: Sevinç duymak, memnun ve hoşnut olmak.

Sevinürsin dilā kūyinde yārūñ
Şanasın milket-i ‘Osmān senüñdür (Şem‘î Divanı, Gazel 53, Mısra 9). [sevinürsin, -ür, -sin]

Ciger ḥūn eyleyüp kan ağlar iken ḥār-ı hicrānde
Tebessüm eyledi ḡonce **sevindi** bülbülüñ cānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 18). [sevindi, -di]

seyf ü kalem: Kılıç ve kalem. II Hem devlet adamı hem de şair olan kişi.

Hemçü Mirrîḡ ü ‘Uṭārid kerd bā **seyf ü kalem**
Āsümān-ı saltānet rā muntaẓam çün mülk-i dîn (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 73). [seyf ü kalem,]

seyl: Sel.

Yir yüzün bārān-ı eşküm **seyli** tıtdı ser-te-ser
Aremüzde yār ile ol deñlü geçdi mācerā (Şem‘î Divanı, Gazel 6, Mısra 11). [seyli, -i]

seyl et-: Sel etmek.

Felek düşmenlerüñ **seyl etmek** içün dem-be-dem kanın
Olur ḡavs-i ḡuzeḡ yayı ḡazā oḡları bārānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 39). [seyl etmek, -mek]

seyl-i eşk: Gözyaşı seli.

Gönlümün âyenesinde eger olmasa gubâr

Bir yaña âhüm odı bir yaña **seyl-i eşküm** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 86). [seyl-i eşküm, -üm]

Seyl-i eşkümdür cihânde ğark-ı tûfândan murâd

Yaşümün evşâfidur bu yidi deryâden ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 7). [seyl-i eşkümdür, -üm, -dür]

seyl-i fenâ: Yokluk seli.

Seyl-i fenâye vardı niçe niçe 'ömr-i Nüh

Bâd-ı hevâye vardı niçe niçe tâc-dâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 5). [seyl-i fenâye, -y, -e]

seyr: Gezinti, gezme.

Bildi bu 'ömr bâğını kim bî-sebât-imiş

Gitdi cinâne **seyr** için ol serv-i gül-'izâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 30). [seyr,]

seyr id-: Bir şeyi zevk alarak gözle takip etme, bakma, izleme, temaşa.

Gelüñüz **seyr idelüm** serv-i hırâmânler ile

İdelüm bâğı müşerref gül-i ħandânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 1). [seyr idelüm, -elüm]

Ķo etegüñ öñince beni **seyr idem** şehâ

K'ekşer öñinde bâd-ı şabânunñ ğubâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 3). [seyr idem, -em]

Dil tenümde **seyr ider** her yâreden didârüñi

Mü'mine kabrinde cennet revzeni manşer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [seyr ider, -er]

Göricek gönlüm ol göz ü kaşı

Seyr ider cân gözüyle Naķķâşı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 2). [seyr ider, -er]

Gün gibi altun benekli âsümâniler geyüp

Seyr ider yılduzlar ile mâh-i tâbânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 4). [seyr ider, -er]

seyrân: Gezip dolaşma, gezme, gezinti. II Bakıp seyretme, temâşâ.

Yâr ışığında bizi ednâ görürsin zâhidâ

Bir melek-ruşâr ile göklerde **seyrânüñ** mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 10). [seyrânüñ, -üñ]

seyr-i gülüstân eyle-: Gül bahçesinde gezmek.

Serv-i âzâdüm koyup **seyr-i gülüstân eylesem**

Bâğlar zindân olup zencir olur ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 5). [seyr-i gülüstân eylesem, -se, -m]

seyr-i gülşen id-: Gül bahçesini seyretmek.

İdüp gül yüzlülerle **seyr-i gülşen**

Olursun nitekim gülşende gül sen (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 67). [seyr-i gülşen idüp, -üp]

seyr-i mezâr it-: Mezar seyretmek.

Hey kıyâmet lûtf idüp **seyr-i mezâr itseñ** eger
Şem'î-veş baş kâldurur 'âşıklerüñ sinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 13). [seyr-i mezâr itseñ, -se, -ñ]

seyyār ol-: Gezici, dolaşan olmak.

Himmetüñ kevkebidür **oldı** felekde **seyyār**
Rāyet-i rāyüñ ile pāye-i kâdrüñ 'ālî (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 57). [seyyār oldı, -dı]

seyyāre: Gezegen.

Ruḥlerüñ gün beñlerüñ **seyyāreler** kaşüñ hilâl
Bir muşavver nûrdur ey mâh taşvîrüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 3). [seyyāreler, -ler]

Göz yaşıyla ṭolanur kapuñı **seyyāre** gibi
Düşmesün kimse hevâyî dil-i âvāre gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 1). [seyyāre,]

sîb: Elma.

Şeker bādām ile **sîb** ü enâr ü gül-be-şekkerdür
Temāşā eyledüm bāzâr-ı ḥüsñin ol dil-ārānuñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 17). [sîb,]

sıdk: Doğruluk, gerçeklik.

Ḥayā vü **sıdk** u 'adl ile çeküp Ḥayder-şıfat tîḡi
Getürdüñ yirine himmetle nām-ı Âl-i 'Osmānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 47). [sıdk,]

İşbu dü'āya **sıdk** ile âmîn diyenlere
Şem'î cemālî nûrını 'arz ide Bîr ü Bâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 45). [sıdk,]

sidre: Sidre ağacı (Cebrail'in gidebildiği son uçtaki ağaç/makam).

Görelî serv-i ser-efrāzüñ ey gülbün-i nāz
Çöpçe gelmez gözüme **Sidre** vü Ṭübî vü çenār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 6). [sidre,]

Didi dilber **Sidreye** teşbîh idersin kâddümi
Ṭübî-i cennet nedür serv-i bülendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 3). [sidreye, -ye]

Gün yüzünde **Sidre** kâddüñ üzre zülfüñ ey melek
Bir hümâdür kim ayüñ on dördin itmiş âşiyân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 9). [sidre,]

Ṭoḡrusı **Sidre** olup kâddi hilâl olsa kaşı
Beñzedürdüm saña ey nûr-ı muşavver güneşi (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 1). [sidre,]

Sidreye baş egmeyüp Ṭübîye virmezsin selām
Ey göñül yanüñce bir serv-i ḥırāmāñüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 13). [sidreye, -y, -e]

Sütünü **Sidre** vü ay ü güneşdür şemseler yir yir
Melek-simā güzellerle olupdur âsümân ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [sidre,]

sifal: Çanak çömlek, testi vb. toprak kap.

İşigün iti **sifâliyle** ciger kanın içen
Câm-ı Cem içmege ‘âr eyleye sultânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 152, Mısra 7). [sifâliyle, -i, -y, -le]

Ser ki ölmez heves-i zülf-i semen-sâler ile
Yiridür taşlere çalsañ nitekim kırı **sifâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 34). [sifâl,]

şığ-: Bir şeyin sınırları içine girebilme; doldurmak, kaplamak.
Şol kadar içdüm meyi şu deñlü sevdüm dilberi
Defter ü dīvâne **şıgmaz** kim ider anı hisâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 6). [şıgmaz, -maz]

Şehrinde ol perinüñ **şıgmaz** selâmet ehli
Şem’î melâmet ol kim nâmûs ü ‘âre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 11). [şıgmaz, -maz]

şığın-: Tehlikeden korunmak için emin ve güvenilir bir yere sokulmak.
Görüp âhüm **şığınur** ol yüzi gül ağyâre
Nitekim bād olıcağ gül **şığınur** hâşâke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 7). [şığınur, -ur]

şıhhat: Sağlık, afiyet.
Haste eyler gözleri **şıhhat** bağışlar lebleri
‘Âşık-ı dil-ğastenüñ hem derdi hem dermânıdur (Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 9). [şıhhat,]

sihr: Büyü, efsun.
Diñdürmedi gözüm yaşın ey serv-i gül-‘izâr
Gerçi gözün aķar şuyı **sihr** ile turgurur (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 6). [sihr,]

Cemâli **sihr** ile mu‘ciz-nümâdür
Kaşı şakķu’l-kamerdür çeşmi cādū (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 7). [sihr,]

Cemâli **sihr** ile mu‘ciz-nümâdür
Kaşı şakķu’l-kamerdür çeşmi cādū (Şem’î Divanı, Gazel 140, Mısra 7). [sihr,]

sihr eyle-: Sihir yapmak, büyülemek; kendine aşık etmek, cezbelemek.
Reftâre başla nâz ile **sihr eyle** ey nigâr
Yüz sürmege ayağuna tâ gökden ay ine (Şem’î Divanı, Gazel 160, Mısra 3). [sihr eyle,]

sihr-i çeşm: Gözün sihri.
Uşanmaz **sihr-i çeşminden** göñül zülfinde sen yârün
Ne ğam kim Tūr-ı Mūsâdür anün her târı mâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 3). [sihr-i çeşminden, -i, -n, -den]

sikender: Hızır ile birlikte ab-ı hayatı aradığı rivayet edilen büyük Makedonya kralı İskender.
Sikender zulmet içre tâlib-i âb-ı hayât oldu
Bu def-i zulmet-i şirk itdi dehri kıldı nūrânî (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 41). [sikender,]

sikender-seyr: İskender gibi yolculuk yapan.

Ey Hızır-‘ilm ü **Sikender-seyr** ü Mūsā-ihtirām
V’ey Süleymān-hātem ü Aḥmed-nişān ü Cem-nigīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 65). [sikender-seyr,]

sıklıg: Islık, ağızdan çıkarılan düdük sesi gibi ses. II Ötüş, feryat figan etme.
Bezm-i gülde yine kânûn ile dem-sâz olalum
Bülbülün diñdürelüm **sıklıgın** efgānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 8). [sıklıgın, -ın]

silk-i cūdî: Cömertlik yolu.
Ne buldı cevherini **silk-i cūdî**
Ne buldı gevherini nazm-ı ‘ālem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 29). [silk-i cūdî, -î]

silk-i mülk-i dîn: İslam ülkesinin düzeni.
Münhezim ez cevher-i tiğ-i tu ḥaşm-ı bed-güher
Muntaẓam ez gevher-i dest-i tu **silk-i mülk-i dîn** (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 68). [silk-i mülk-i dîn,]

silsile: Zincir ve saç örgüsü gibi zincirleme olan şey.
Baña rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş
Yaşımün **silsilesi** taḳmasa boynına ‘ikāl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 8). [silsilesi, -si]

Baña rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş
Yaşümün **silsilesi** daḳmasa pâyine ‘ikāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 86). [silsilesi, -si]

sîm: Gümüş.
Ser-ā-ser **sîm** olursa yidi deryā
Degüldür himmetün yanında şebnem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 27). [sîm,]

Velikin derd ü faḳr ü gurbet ile
Yaşüm **sîm** oldu vü zerd oldu çihrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 48). [sîm,]

sîm ü zer: Gümüş ve altın.
Sîm ü zer şaçsun ayağına gül-i nesrîn gibi
Gülşen-i ḥüsnün seven bir serv-i sîm-endāmını (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 5). [sîm ü zer,]

Şāḥ-ı şükûfe eyler idi **sîm ü zer** nişār
Ebr aḡladuḳça ḥurrem ü ḥandān idi çemen (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 11). [sîm ü zer,]

sîmā: Yüz, çehre. II Sevgilinin yüzü.
Mācerā-yi ḡam bilindi giryesinden ‘āşıkuñ
Şāhid ol ma‘niye **sîmāsındaki** gevher yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 8). [sîmāsındaki, -sın, -da, -ki]

simāt-ı kadr: Kıymet sofrası.
Degüldür mihr ile meh kâse-i zerrîn ile her dem
Taşınur şarka vü ḡarba **simāt-ı kadriñün** ḥānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [simāt-ı kadriñün, -i, -ñün]

sīm-i eşk: Gözyaşı gümüşü.

Sīm-i eşküm Şem‘iyā harc eylemezdüm şu gibi

Mey içüp maḥbûb sevmek olmasa kārüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 119, Mısra 13). [sīm-i eşküm, -üm]

sīmīn-beden: Gümüş bedenli, beyaz vücutlu.

Serv-kāmetsin semen-sīmāsın ey **sīmīn-beden**

Gül gibi hoş-būsın ammā hem-dem-i ağıyarsın (Şem‘î Divanı, Gazel 132, Mısra 3). [sīmīn-beden,]

İçelüm ol ṭoluyı pādīşāhler ‘ışkına

Serv-kad **sīmīn-beden** zerrīn-kabālar ‘ışkına (Şem‘î Divanı, Murabba 1, Mısra 6). [sīmīn-beden,]

sīm-ten: Gümüş tenli.

Şararduñ āteş-i ḥasretle Şem‘î

Erirsın zer gibi bir **sīm-tensüz** (Şem‘î Divanı, Gazel 77, Mısra 12). [sīm-tensüz, -süz]

‘Ār idermiş beni öldürmege ol **sīm-tenüm**

Varayın valvarayın boynūme ṭakup kefenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 1). [sīm-tenüm, -üm]

Bir **sīm-ten** şanem gibi par par yanardı şem‘

Ammā hevā-yi yār ile pūr-izṭırāb idi (Şem‘î Divanı, Gazel 181, Mısra 3). [sīm-ten,]

sin-: Kırılmak, parçalanmak.

Benüm cānān ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum

şinursa kāsesi çerḥūñ ḳo şinsun inkisārüm yok (Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [şinursa, -ur, -sa]

Benüm cānān ile çün kim bütündür ‘ahd ü peymānum

şinursa kāsesi çerḥūñ ḳo **şinsun** inkisārüm yok (Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 10). [şinsun, -sun]

sin: Mezar, kabir.

Hey kıyāmet luṭf idüp seyr-i mezār itseñ eger

Şem‘î-veş baş kıldurur ‘āşıklerüñ **sinden** çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 14). [sinden, -den]

sīne: Göğüs, bağır; gönül, yürek.

Sīnemüñ dāğını meyl itdi görüp ol yüzi gül

Meyl olur güller ile zeyn olıcaḳ her ḳurı şāḥ (Şem‘î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [sīnemüñ, -m, -üñ]

Germ olursun ey gönül gün yüzlü cānānūñ mi var

Şubḥ olınca **sīnede** bir māh-i tābānūñ mi var (Şem‘î Divanı, Gazel 41, Mısra 2). [sīnede, -de]

Naḳş oldı **sīnemüz** yine dāğ-ı firāk ile

Senden bu ḳaldı ey yüzi gül bize yādigār (Şem‘î Divanı, Gazel 46, Mısra 5). [sīnemüz, -müz]

Geldügince **sīneme** bir laḥze ārām eylemez

Ey kemān-ebrü igen nāzūk geḳer tırūñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 9). [sīneme, -m, -e]

sîne-i mecrûh: Yaralı göğüs.

Çıkmadı peykânlerüñ bu **sîne-i mecrûh**dan

Tirüñ ucından benüm bağrümde her dem baş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 3). [sîne-i mecrûhdan, -dan]

Hâlümü 'arz itmege tîr-i müjeñden dil diler

Ağız açdı **sîne-i mecrûhüm** üzre yâreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 10). [sîne-i mecrûhüm, -üm]

sîne-i pür-dâğ: Yara dolu göğüs.

Rûz ü şeb ey meh döner mihrüñle ser-gerdân olup

Sîne-i pür-dâğ ile abdâlüñ olmuş âsümân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 12). [sîne-i pür-dâğ,]

sîne-i şad-çāk: (Âşığın) yüz parça, paramparça olmuş gönlü.

İşüm bitürdi gamze-i dil-düzüñ ey nigâr

Cân riştesini **sîne-i şad-çākden** götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 6). [sîne-i şad-çākden, -den]

sîne-i sūzân: Yanan bağır, yanan sine.

Şem'iyâ dil uzadup her gice eflâki yaçar

Nâr-ı âhüm ki çıkar **sîne-i sūzânümden** (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 14). [sîne-i sūzânümden, -üm, -den]

Dâğlar kim urmuşam bu **sîne-i sūzânüme**

Mihrüñe ey mäh-rû şâdık güvâhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 5). [sîne-i sūzânüme, -üm, -e]

sîneler dögil: Göğsünü döğmek.

'Alemler âhler yir yir **dögilür sîneler** güm güm

Işıklar gibi 'aşıklar baş açdı girdi meydâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [sîneler dögilür, -ür]

sînelere çek-: İstenmeyen bir durumu, bir zararı kabullenmek zorunda kalmak, hoşlanılmayan, tahammül edilmesi güç olan bir şeye katlanmak.

Çekeler sînelere gün gibi meh-pâreleri

İdeler çerh gibi bize cefâlar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 7). [sînelere çekeler, -e, -ler]

sîne-şâf: Gönlü temiz, temiz kalpli, özü sözü doğru.

Oldı bu şırça serâyüñ içi pür-nağş-i nigâr

Sîne-şâf eylediler bunca küdüret var iken (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 4). [sîne-şâf,]

sipâh: Asker, ordu.

Şâh-i 'ışkâm almağa mihr ü maḥabbet taḥtını

Âteş-i âhüm 'alem eşküm **sipâhümdür** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 4). [sipâhümdür, -üm, -dür]

Müzeyyen altun üsküflü **sipâhî** beg yigitlerle

Gelür yılduzlariyle şan cihânüñ mäh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [sipâhî, -î]

sipehsâlâr-ı leşker: Askerin başkomutanı.

Zafer mîr-i ‘alem nuşret **sipehsâlâr-ı leşkerdür**

İşgi bendesinüñ bendesidür Hüsrev ü Dārâ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 31). [sipehsâlâr-ı leşkerdür, -dür]

sipend: Tütsü olarak kullanılmak için tohumları ateşe atılan üzerlik tohumu.

Sipend encüm şafağ âteş hilâl ol bezme micmerdür

Müzeyyen itdi dünyâyı ser-â-ser ‘ıyd-i sulţânî (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 21). [sipend,]

Sen perî-peyker melek-ruhsârı teşhîr itmege

Micmer-i nüh-kâsedür eflâk encümdür **sipend** (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 10). [sipend,]

sipend it-: Üzerlik etmek, üzerlik tohumunu yakmak (Eskiden nazar değmemesi istenilen yerlere veya nazar deymiş kişi ya da çocukların üzerlerinde bir kap içinde üzerlik yakarlardı. Tohumlar ateşte çıtırdadıkça da nazarın dağıldığına inanılırdı).

Behâr eyyâmıdır gül gibi hând it

Niçe bir nâr-ı gamde cân **sipend it** (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 2). [sipend it,]

siper: Kalkan. II Göğüs.

Tîr-i müjeñ eglenmedi geçdi **siperümden**

Ŧurmadı güzêr eyledi ya‘nî cigerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 1). [siperümden, -üm, -den]

Yaylar çatdı kaşın dürdi **siperler** yüzini

Gösterür her birisi düşmene yüz derd ü belâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 45). [siperler, -ler]

sipihr: Gök, sema, asuman.

Sen ol kân-ı keremsin kim kefi gevher-nişârüñden

Pür oldu la‘l ü gevherle **sipihr** ü küh dāmânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 48). [sipihr,]

sipihr-i kîne-ver: Kindar felek.

Ey melek-sîmâ seni bir lahze göstermez baña

Bilmezem n’ister ‘aceb benden **sipihr-i kîne-ver** (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 4). [sipihr-i kîne-ver,]

sipihr-i nilgün: Lacivert renkli gökyüzü.

Şafağ rengiyle al oldu **sipihr-i nilgün** gūyâ

Kızıl otağını kurdı şehirde Âl-i ‘Osmânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 31). [sipihr-i nilgün,]

sipihr-i saltanet: Saltanat göğü.

Açar cânler gülistânın gözi göñli münevverdür

Sipihr-i saltanet bürcinde ‘âlî ahter-i şâhî (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 32). [sipihr-i saltanet,]

Sipihr-i saltanetde âfitâb-ı sâye-güsterdür

Olup kurb-i himâyetde iresin zıll-ı maşşûde (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 43). [sipihr-i saltanetde, -de]

şırça: Cam.

Göñlümün **şırça** serâyıdır hayâlün meskeni

Serverâ lâyiğ mıdır kim ola devründe harâb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 9). [şırça,]

şırça serây: Bir kimsenin insanlarla ilgilenmeden onlardan uzakta kendi âleminde yaşadığı yer.

Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine hâr

Gönlümün **şırça serâyı** yapıp beglük idem (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 104). [şırça serâyı, -ı]

Oldı bu **şırça serâyüñ** içi pür-nağş-i nigâr

Sine-şâf eylediler bunca küdüret var iken (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 3). [şırça serâyüñ, -üñ]

sirişte it-: Karıştırmak, yoğurmak.

İtmiş sirişte hâkini âb ü hevâyile

‘Ömrün anüñçün olmadı bünyâdı ber-çarâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 13). [sirişte itmiş, -miş]

şırma: Sırmayı andıran, sırma gibi sarı olan.

Bir şaçı **şırma** çeker eflâke âhüm gün gibi

Bir melek zencir-i zerrin ile şan ejder çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 5). [şırma,]

sırr: Bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey, giz, gizem.

Bilmezdi kimse **sırrını** gâlib nihân idi

La‘lûñle geldi şürete ser-çeşme-i hayât (Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 5). [sırrını, -ı, -nı]

Gözlerümdür gönlümün **sırrın** dem-â-dem fâş iden

Hâk dimişler külli **sırrın** câveze’l-işneyini şâ‘ (Şem’î Divanı, Gazel 92, Mısra 5). [sırrın, -ı, -nı]

Her nihâl-i râst eyler fe’sta‘kim **sırrın** beyân

Oldı serv-i istikâmetle müzeyyen bâğ-ı dîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 89). [sırrın, -ı, -nı]

sırr-ı cân: Can sırrı.

Nükte-i la‘l-i lebûñ fehm idimez ehl-i hîred

Sırr-ı cândür dehenün anı kim idrâk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 8). [sırr-ı cândür, -dür]

sırr-ı ışk: Aşk sırrı.

Delinsün ney gibi bağırum habîbüm

Açarsam **sırr-ı ışkından** eger râz (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 4). [sırr-ı ışkından, -uñ, -dan]

sırr-ı la‘l: (Sevgilinin) dudağının sırrı.

Dil fıkır ider miyânüñi cân **sırr-ı la‘lûñi**

Cânâ cihânde her kişinün bir hayâlî var (Şem’î Divanı, Gazel 58, Mısra 7). [sırr-ı la‘lûñi, -üñ, -ı]

sırrını aç-: Bir sırrı başkasına söylemek.

Genc-i ışkûñ **sırrını açmazdı** kimse cân virüp

Yirde kalurdı eger Manşür ber-dâr olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 149, Mısra 7). [sırrını açmazdı, -maz, -dı]

sırrını bil-: Sırrını bilmek, gizemini çözmek.

Bilmedi rāz-ı dehānūñle miyānūñ **sırrını**

Zerre zerre mū-be-mū fikr itdi ‘aql-ı hürde-bīn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 57). [sırrını bilmedi, -me, -di]

sitanbul: İstanbul şehri.

‘Acāyib hāleti vardur gelen gitmez **Sitanbulden**

Şanasın bāğ-ı cennetdür giren çıkmaz Kālataden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 13). [sitanbulden, -den]

sitäre: Yıldız.

Leşker-i eşkümle bahtüm gördi ceng itmek diler

Şem’iyā gökde **sitārem** çekdi āhūmden ‘alem (Şem’î Divanı, Gazel 115, Mısra 16). [sitārem, -m]

Āfitāb olmaz mukābil saña ey Yūsuf-cemāl

İdimez her bir **sitäre** māh-i Ken‘ān ile baḥs (Şem’î Divanı, Gazel 21, Mısra 8). [sitäre,]

Görinen gökde hilāl ile **sitäre** şanmañ

Göz diküp çerḥ-i felek kaşdine açdum çengāl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 3). [sitäre,]

sitäre-menzilet: Yıldız makamı.

Bir kâmer-behcet güneş-ṭal‘et **sitäre-menzilet**

Gün gibi zāhir degül mi mihrinūñ māhiyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 65). [sitäre-menzilet,]

sitem: Eziyet, cefa, zulüm.

Başdan aşurdı âteş-i hecrūñ **sitemlerin**

Yansa yakılsa Şem’î ne var senden ey nigār (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 15). [sitemlerin, -ler, -in]

şıyt ü şadā: Ses ve seda.

Çekdi sulṭān-ı zafer gün gibi bir şubḥ livā

Kūs-ı nuşret çalınup ṭoldı cihān **şıyt ü şadā** (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 2). [şıyt ü şadā,]

şoffa-i şadr: Yeniçeri reisi.

Felek-ḳadr ü melek-şadr ü şeh-i seyyāre-leşkerdür

Şerefde **şoffa-i şadrūñ** serir-i ‘arşa hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 66). [şoffa-i şadrūñ, -üñ]

sög-: Sövmek, kızmak, azarlamak.

Ḳavlūñi boynumuza eyle ḥamāyil diyelüm

Hışm idüp **sögse** gerek biz de dü‘ā eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 8). [sögse, -se]

Cān virürsem ḡam-ı yār ile selāmüm iledüñ

Bāri bir kerre **söğüp** rūḥumuzu şād itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [söğüp, -üp]

Hübler **söğdi** baña vālīh ü şeydā göricek

Üşdiler ṭaşladılar la‘l-i Bedaḥşānler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 9). [söğdi, -di]

şohbet: İki veya daha çok kimse arasında karşılıklı olarak dostça, arkadaşça yapılan konuşma, hasbihal.

Gül yüzün devrinde her kim içdi cām-ı la'lüni
şoḥbet anün şoḥbeti devrân anün devrânıdur (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 6). [şoḥbet,]

Öykünelden leb-i cān-baḥşüñe ey rûḥ-ı revân
Geçdi cām-ı mey ile döne döne **şoḥbetümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 4). [şoḥbetümüz, -ümüz]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola pervâne gibi
Her kim eylerse heves ol şanemün **şoḥbetine** (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 10). [şoḥbetine, -i, -n, -e]

şoḥbet it-: Karşılıklı olarak dostça, arkadaşça konuşmak, söyleşmek, hasbihal etmek.
Vâ'iz sözini gözler iseñ Şem'iyâ eger
‘Älemde kimse kimseyile **şoḥbet itmesün** (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 10). [şoḥbet itmesün, -me, -sün]

Süleymân k'aña dünyâ ḥıdmet itmiş
Qarıncayile geh geh **şoḥbet itmiş** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 84). [şoḥbet itmiş, -miş]

şoḥbet-i ḥāş it-: Özel sohbet etmek, gizli konuşmak.
Hübler cem' olup **itmiş** bu gece **şoḥbet-i ḥāş**
Def tutup çerhe girüp mihr ü meh olmuş rakḳāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 1). [şoḥbet-i ḥāş itmiş, -miş]

şoḥbet-i ḥüsn: Güzelliğinin sohbeti.
Bir anda ‘aqlımız aldı şerāb-ı la'ı-i lebün
Bizümle **şoḥbet-i ḥüsnün** bir ān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 8). [şoḥbet-i ḥüsnün, -ün]

şok-: İçine veya arasına girmesini sağlamak.
Yäreler yazmaz idi ḥālümü ey kaş kemān
Şu'le-i āhüm eger **şokmasa** ağzına zebān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 2). [şokmasa, -ma, -sa]

son: Bir şeyin en sonra olan veya ortaya çıkan bitiş, tükeniş kısmı, bitme tükenme noktası, nihâyet.
Zıkr-i lebi **şoñunda** қо evşāf-ı cenneti
Şehd ü şeker **şoñunda** degül mîveler lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 13). [şoñunda, -u, -ñ, -da]

Zıkr-i lebi **şoñunda** қо evşāf-ı cenneti
Şehd ü şeker **şoñunda** degül mîveler lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 14). [şoñunda, -u, -ñ, -da]

soñra: Daha ileri bir zamanda, müteakiben.
Kim oynadı senüñle bu nerd-i maḥabbeti
Kim raḥt ü baḥtın eylemedün **soñra** tarmār (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 8). [soñra,]

Vâ'iz şerāb-ı nābe diyün ol tolaşmasun
Soñra yüzine urıcağaz kendü utanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 4). [soñra,]

Büse-i la'lini ‘ahdetmiş idi bir kerre
Soñra iştüdüm aña daḥi peşimān olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 8). [soñra,]

Ne hoşdür va‘de-i vaşlı nigārūñ
Diyüp **şofıra** peşimān olmayınca (Şem‘î Divanı, Gazel 162, Mısra 8). [şofıra,]

şor-: Birine soru yöneltmek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek.

Niçe başlar gider kanlar dökilür kimseler **şormaz**
Tarîk-ı ‘ışkıdur bunda dimezler kana kan olsun (Şem‘î Divanı, Gazel 122, Mısra 3). [şormaz, -maz]

Şular kim şun‘-ı Hâlikdür göñül virür aña ‘uşşāk
Şorarsañ cümle ‘aşıklar severler hem sevilürler (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 4). [şorarsañ, -ar, -sa, -ñ]

Cām-ı ‘ışkuñ ne **şorarsın** baña keyfiyyetini
Zāhidā çünki bilürsin buña ikrār olmaz (Şem‘î Divanı, Gazel 75, Mısra 11). [şorarsın, -ar, -sın]

Dilberā şîrîn lebüñden tatlu cānümdür garez
Şormadan anı hayāt-ı cāvidānümdür garez (Şem‘î Divanı, Gazel 88, Mısra 2). [şormadan, -madan]

İderler bezm-i hüsñüñ şöhetini
Şorarlar cām-ı la‘lūñ vahdetini (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 70). [şorarlar, -ar, -lar]

söyin-: Soyunmak. II Dünyevi (maddi) unsurlardan sıyrılmak; günahlardan arınmak.

Ço **söyinsün** bu yidi Şem‘î tokuz kâşānenüñ
K‘āh-i sūzi āsümāne meş‘al-i enver yiter (Şem‘î Divanı, Gazel 69, Mısra 9). [söyinsün, -sün]

söyleş-: Konuşmak, karşılıklı sohbet etmek.

Her kişi kendü vücūdında Süleymān olsun
Kuş dilin **söyleşelüm** mürğ-ı hoş-elhānler ile (Şem‘î Divanı, Gazel 151, Mısra 6). [söyleşelüm, -elüm]

söyündür-: Söndürmek.

Bahr-i eşkümler bir olsa ey şanem tūfān-ı Nūh
Āteş-i hecrūñ **söyündürmez** ne müşkil mācerā (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 10). [söyündürmez, -mez]

söz: Bir düşünceyi anlatan kelime dizisi, kelimeler.

Muştāfānūñ leblerinden **söz** yirine cān yağar
Aḥmedūñ şîrîn lebinden irişür cāne şifā (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 9). [söz,]

Leblerin depretdüğince **söz** yirine cān yağar
Ya Mesihādūr ya Hızrūñ çeşme-i hayvānıdır (Şem‘î Divanı, Gazel 44, Mısra 5). [söz,]

Uydurup çengine Zühre okur eş‘ārımızı
Gün yüzüñ vaşfı ile göklere çıkdı **sözümüz** (Şem‘î Divanı, Gazel 79, Mısra 8). [sözümüz, -ümüz]

Dili tatlu **sözi** şîrîn lebi cān gibi leziz
Bu ḥalāvetle kim olur o perî şāne bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 111, Mısra 11). [sözi, -i]

sözi kes-: Kişinin kendi konuşmasını bitirmeden susmak, sözünü yarım bırakmak. II Bir başkasının konuşmasını bitirmeden konuşmayı durdurmak, araya girmek.

Yār vaşlın aňmasun hergiz dimişsin Şem‘îyi

Nâşihâ ölmekden artuķ çäre yokdur **sözi kes** (Şem‘î Divanı, Gazel 81, Mısra 14). [sözi kes,]

sözümüz geç-: Sözü dinlenen hatırı sayılır bir kimse olmak.

Nice yıldur sürerüz yirlere ey meh yüzümüz

Ayağun ıtoprağına **geçmedi** bir gün **sözümüz** (Şem‘î Divanı, Gazel 70, Mısra 2). [sözümüz geçmedi, -me, -di]

şu: Su. II Gözyaşı.

Ol kadar hûn-ı ciger yutdı ğamüñle Şem‘î kim

Ağladuķça gözlerinden **şu** yirine kan akar (Şem‘î Divanı, Gazel 62, Mısra 14). [şu,]

şu: Sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde.

Zâhidâ mey içüben halka kerâmet göster

Yüri seccâdesini nâm ile nengün **şuya** şal (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 36). [şuya, -y, -a]

Sükkeri mısr-ı melâhetden **şuyı** âb-ı hayât

Cânler virür hayât-ı câvidânî şerbeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 35). [şuyı, -y, -ı]

Meger divâneñ olmış ey perî-rû

Düşüp tağlara zencirin sürür **şu** (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 2). [şu,]

‘Aks-i hürşid-i cihân-tâb ile **şu** âylene-vâr

Şeh-i nevrüz gelür leşker-i ezhârî çeküp (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 39). [şu,]

şu gibi: Bol miktarda, bol bol, çok.

Geçdi ‘ömrüm **şu gibi** eşk-i revânüm çağlar

Acıyup deryâlar ağlar hâlûme ırmağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 1). [şu gibi,]

Kıl vefâ mir‘ât-i hüsne virmedin haţtuñ keder

Bu şafâ kalmaz geçer **şu gibi** ‘ömrüm çağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 12). [şu gibi,]

Nâz ile sihr itdügiyçün dem-be-dem reftârde

Şu gibi ol kâmet-i bâlâye diller akdılar (Şem‘î Divanı, Gazel 48, Mısra 8). [şu gibi,]

Meşrebi şâf degül kendüzini pāk idimez

Şu gibi her kişi kim ‘aşıķ-ı didâr olmaz (Şem‘î Divanı, Gazel 75, Mısra 6). [şu gibi,]

şu yirine kanını iç-: Kanlı gözyaşı dökmek. II Çok acı çekmek.

Kanını şu yirine içerlerse yiridür

Qurbânler olduğum yolüne olayın şehîd (Şem‘î Divanı, Gazel 35, Mısra 5). [şu yirine kanını içerlerse, -er, -ler, -se-i, -n, -ı]

sü‘âl: Soru.

Hâlûmi şormaz benüm virmez **sü‘âlünden** cevâb

Baňa ne itsün lebün hıķmetde Loķmân ile baħs (Şem‘î Divanı, Gazel 21, Mısra 5). [sü‘âlünden, -üm, -den]

Zebân-ı pāk-gevherle **sü'âlin** kesdi a'dānuñ
Delîl-i kaṭ' ile virür cevâbı tîğ-i bürrânı (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 33*). [*sü'âlin, -i, -n*]

şubḥ: *Sabah vakti.*

Gül yüzüñçün giceler **şubḥe** degin zâr ü nizâr
Cân virür gülşen-i küyünde benüm bigi hezâr (*Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 1*). [*şubḥe, -e*]

Görmeyelden gün yüzüñ ey mäh-i tâbânüm benüm
şubḥe dek yıldız şayar bu çeşm-i giryânüm benüm (*Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 2*). [*şubḥe, -e*]

Germ olursun ey gönül gün yüzlü cānânün mi var
şubḥ olunca sinede bir mäh-i tâbânün mi var (*Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 2*). [*şubḥ,]*

H'âb-ı gâfletden uyanmaz Şem'iyâ baḥtün senün
Giceler tâ **şubḥ** olunca gerçi kim bîdârsın (*Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 10*). [*şubḥ,]*

şubḥa-i billür-ı süreyyâyı: *Süreyya yıldızının parıltısının sabahı.*

Ṭabl-bāzuñ nitekim gülle-i ḥaşm-ı ḡaddâr
Çevirüp **şubḥa-i billür-ı Süreyyâyı** felek (*Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 64*). [*şubḥa-i billür-ı süreyyâyı, -y, -ı*]

şubḥ-dem: *Sabah vakti.*

Dökilen encüm degüldi **şubḥ-dem** eflâkden
Üstine gevher şaçardı hüriler cem'iyeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 55*). [*şubḥ-dem,]*

şubḥ-dem ol gönce-leb açmağa gönlin gül gibi
Gün gibi toğdı şehir bu maṭla'-ı ḡarrâ hemîn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 31*). [*şubḥ-dem,]*

Der-ḥakḳ-ı Ahmed Beg rahmetullâhi 'aleyhi ve'l-ḡufrân
Bir **şubḥ-dem** ki bād-ı şabâ yaydı müşk-bâr (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 2*). [*şubḥ-dem,]*

Başına gün toğsa çerḡün tañ mîdur her **şubḥ-dem**
Şubḥe dek her şeb koyar bir mähî 'uryân koyınına (*Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 13*). [*şubḥ-dem,]*

şubḥe dek: *Sabaha kadar.*

Dilümde **şubḥe dek** bülbül gibi her gice ezberdür
Elünden gül gibi cām-ı murāduñ olmasun ḡālî (*Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 59*). [*şubḥe dek,]*

Başına gün toğsa çerḡün tañ mîdur her şubḥ-dem
şubḥe dek her şeb koyar bir mähî 'uryân koyınına (*Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 13*). [*şubḥ-dem,]*

şubḥ-ı 'ıyd-i 'işret: *İçki bayramının sabahı.*

Gönüller meclisi şem'-i hilâl ile münevverdür
Şafâ ḡurşîdi doğdı yine **şubḥ-ı 'ıyd-i 'işret**den (*Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 6*). [*şubḥ-ı 'ıyd-i 'işret*den, -den]

şubḥ-ı şafâ: *Gönül huzurunun sabahı.*

Maṭla‘-ı şubḥ-ı kerem mihr-i şafā-baḥşüñdür
Kim ider **şubḥ-ı şafā** gibi cihānı pür-ḥāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 58). [şubḥ-ı şafā,]

şubḥ-ı vişāl: *Kavuşma sabahı.*

Şem‘iyā geçdi günün hicrān-ı dünle āh kim
Gün toğup başüñe bir gün görmedün **şubḥ-ı vişāl** (Şem‘î Divanı, Gazel 107, Mısra 14). [şubḥ-ı vişāl,]

şubḥ-ı vişāle ir-: *Kavuşma sabahına erişmek.*

Başuma gün toğmadı **şubḥ-ı vişāle irmedüm**
Baña gün göstermeyen anün şeb-i hicrānıdır (Şem‘î Divanı, Gazel 43, Mısra 7). [şubḥ-ı vişāle irmedüm, -me, -dü, -m]

şubḥ-ı vişāl: *Kavuşma sabahı.*

Şem‘iyā āḥir seni bu āteş-i hicrān ile
Arelerse ol mehün **şubḥ-ı vişāli** areler (Şem‘î Divanı, Gazel 56, Mısra 16). [şubḥ-ı vişāli, -i]

sücüd eyle-: *Secde etmek.*

Ḳaddün kıyāmın aındı gönül **eyledi sücüd**
Oldı bahāne arada ey serv-ḳad nemāz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 13). [sücüd eyledi, -di]

sücüd it-: *Secde etmek.*

Çü şaldı berg-i çemen şahın-ı bāğa seccāde
Ḳiyāme geldi nihāl ü benefşe **itdi sücüd** (Şem‘î Divanı, Gazel 37, Mısra 4). [sücüd itdi, -di]

Ḳaşı mihrābına ‘uşşāk **sücüd itmek** için
Maḥfil-i ‘ışka çıkup yine şalā eyleyelüm (Şem‘î Divanı, Gazel 117, Mısra 5). [sücüd itmek, -mek]

şuffe: *Sofa.*

Serverā ḳadrün serāyı **şuffesin** pāk itmege
Gün gibi cārüb iderse n’ola zülfin ḥür-ı ‘în (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 79). [şuffesin, -sin]

şüfi: *Tasavvuf ehli, sofı.*

Ṭuyulursın ḳadeḥle içme **şüfi**
Meyi zarf ile içmekdür zarāfet (Şem‘î Divanı, Gazel 16, Mısra 3). [şüfi,]

şüfi zi behr-i dünyā vü ‘uḳbā nemāz kerd
‘İşket merā zi her dü cihān bī-niyāz kerd (Şem‘î Divanı, Gazel 31, Mısra 1). [şüfi,]

Nice zühd ü nice taḳvā ne dirsın bilmezem **şüfi**
Behār eyyāmı gül vaḳti benüm gönüm şerāb ister (Şem‘î Divanı, Gazel 42, Mısra 11). [şüfi,]

Güneş bālın felek altın beneklü cāme-ḥ‘āb olsa
Bilürseñ ḥālünü **şüfi** saña bir büriyā yigdür (Şem‘î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [şüfi,]

Fikr it cemāli ḳo gül-i gülzār-i cenneti
şüfi düşürme gönülünü ḥāşākten götür (Şem‘î Divanı, Gazel 67, Mısra 10). [şüfi,]

Nokta kor meygün lebüne eyleyüp **şûfî** galet
Hâm olur cām üzre her kim bilmeyüp korsa nuḳaṭ (*Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 1*). [*şûfî,]*

Şerâb-ı 'ışk ile mestem gidüpdür ihtiyâr elden
Güzeller sevmeye **şûfî** anuñçün ihtiyârüm yok (*Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 12*). [*şûfî,]*

sûhte: Yanmış, yanık.

Büse cerr itse lebüñden Şem'îyi 'ayb itme kim
Suhte mezmûm olur 'âlemde cerrâr olmasa (*Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 10*). [*suhte,]*

Âteş-i derd ü belâ içre yalıncaḡ göricek
Şem'î-yi **sûhteye** didi göyüñdi özümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 14*). [*sûhteye, -ye]*

sükker: Şeker.

Sükkeri mısr-ı melâhetden şuyı âb-ı hayât
Cânler virür hayât-ı cavidânî şerbeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 35*). [*sükkeri, -i]*

Şol kadar bezl oldı enva'-ı ni'am bezm ehline
Sükkerî ni'metlerüñ yinmege gelmez nevbeti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 40*). [*sükkerî, -i]*

sükûn kıl-: Hareketsiz durmak, kılmıdamamak.

Âteş-i la'l-i lebüñ **kılmadı** sinemde **sükûn**
Yaş döker gerçi gözüm üstine 'ummânler ile (*Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 5*). [*sükûn kılmadı, -ma, -dı]*

süleymân: Hz. Süleyman.

Her kişi kendü vücūdında **Süleymân** olsun
Kuş dilin söyleşelüm mürğ-ı hoş-elhânler ile (*Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 5*). [*süleymân,]*

Zerreyi hürşid-i enver kaṭreyi ummân ider
'İşkdur bu itdürür mürî **Süleymân** ile baḥş (*Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 12*). [*süleymân,]*

Ben gedâ itsem n'ola sen şâh-i hûbân ile baḥş
'İşkdur bu itdürür mürî **Süleymân** ile baḥş (*Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 2*). [*süleymân,]*

Manṭıḡu't-tayrûñ rûmûzın söylemiş Mecnûn ile
Mürğ-ı zîrekdür ider güyâ **Süleymân** ile baḥş (*Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 12*). [*süleymân,]*

Süleymân k'aña dünyâ hıdmet itmiş
Karıncayile geh geh şöḡbet itmiş (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 83*). [*süleymân,]*

Şem'iyâ kimdür olan ol şeh-i hûbâne nazîr
Olmaya dünya serâyinde **Süleymâne** bedel (*Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 14*). [*süleymâne, -e]*

N'ola ger ins ü cin karşı çıkup 'izzetler eylerse
'Adâlet mülkinüñ geldi se'âdetle **Süleymânî** (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 12*). [*süleymânî, -i]*

süleymân devri: Hz. Süleyman'ın zamanı.

Zebür-ı gül açıldı mahfil-i gülşende her bülbül

Süleymân devridür güyâ ider Dâvüdî elhânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 6). [süleymân devridür, -dür]

Okeyup bir perinün gönlini yazdı hûbler

Şan **Süleymân devridür** oldı periler da'veti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 16). [süleymân devridür, -dür]

süleymânî: Hz. Süleyman'a ait.

Mürüvvet bezmgâhında şu deñlü inbisât itdüñ

Tekellûf areden gitdi cihân oldı **Süleymânî** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 74). [süleymânî,]

süleymân-ı zemân: Devrin Süleyman'ı.

Ey **Süleymân-ı zemân** kande çeker mür-i za'îf

Tağ u taş çekmez iken cevri yükün gerdünün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 5). [süleymân-ı zemân,]

Tuymaya girsem eger zerrece mürün gözine

Ey **Süleymân-ı zemân** şöyle hayâl oldı tenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 8). [süleymân-ı zemân,]

Çıkdı başden yüz bulup senden şabâye uyalı

Zülfünün yil aldı tahtın ey **Süleymân-ı zemân** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 4). [süleymân-ı zemân,]

Leşker-i ins ü melek cümle hevâ-dâr olup

Eyledi şah **Süleymân-ı zemân** 'azm-i ğazâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 10). [süleymân-ı zemân,]

İrüp her mür-i müştâka virür cân üstine cânı

Süleymân-ı zemân ile kudüm-ı Âşef-i sâni (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 14). [süleymân-ı zemân,]

Kerem ehline maşşûdî dü 'âlemde müyesserdür

Ümüdüm vardurur şah **Süleymân-ı zemânden** kim (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 42). [süleymân-ı zemânden, -den]

süleymânlık: Hz. Süleyman makamı.

Cihân halkını bir sözle idersin bende vü âzâd

Süleymânlık senündür mühr-i devlet saña erzânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 68). [süleymânlık,]

süleymân-şân: Süleyman şanlı.

Devât-ı zerdurur nerges gülün evrâkı defterdür

Süleymân-şân ü Âşef-siret ü Cemşid-himmetsin (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 48). [süleymân-şân,]

sultân: Padişah, hükümdar.

Ben senün Ya'kübunam derd ü belâ vü hüzn ile

Sen güzellük mülkinün **sultânısın** Yüsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 4). [sultânısın, -ı, -sın]

Ol güzeller şahınun düşdi kemend-i zülfine

Bende-i 'ışık oldı Şem'î 'âlemün **sultânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 12). [sultânıdır, -ı, -dur]

Ayağı toprağına kıl olsa Şem'î tañ degül

Her kişi kendü vücudı mülkinün **sultânıdır** (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 10). [sultânıdır, -ı, -dur]

Cân naqdini virsem n'ola cânâne tekellûf
Eyler kûl olan varımı **sultâne** tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 2). [sultâne, -e]

Câm elinde Cem gibi geçmiş maḥabbet taḥtına
‘Âlemüñ **sultânıdur** her bir gedâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 8). [sultânıdur, -ı, -dur]

Câm içüp her bir gedâyile öpüşme dem-be-dem
Kân olur kân üstine devletlü **sultânüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 8). [sultânüm, -üm]

sultân ol-: Padişah olmak, hükmeder olmak.
Beni Ya'kûb-veş aḡlatmaḡ içün ḥasret ile
Mısr-ı ḥüsne ol şeker-leb yine **sultân olmış** (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 4). [sultân olmış, -mış]

sultân süleymân: Kanûnî Sultan Süleymân.
Bu gün iḥsân ile şân padişâh-i heft-kışverdür
Şeh-i encüm-ḥaşem **Sultân Süleymân** şâh-i baḥr ü berr (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 24). [sultân süleymân,]

Şevkı gönüñden dilüñden gitmesün bu söz müdām
Câm-ı Cem şun sâkiyâ **Sultân Süleymân** devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 36). [sultân süleymân,]

Yir ü gök ehli şafâ çengine rakş itmek gerek
Câm-ı Cem şun sâkiyâ **Sultân Süleymân** devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 32). [sultân süleymân,]

Kanı Keyḥusrev kanı Kayşer ya kanı Keykubād
Câm-ı Cem şun sâkiyâ **Sultân Süleymân** devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 28). [sultân süleymân,]

sultân süleymân-ı zemân: Devrin Sultan Süleyman'ı.
Şeh-i encüm-ḥaşem **Sultân Süleymân-ı zemân** ol kim
Ki itmiş Ḥaḡ ayaḡı topraḡın nûr-ı başiretden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 23). [sultân süleymân-ı zemân,]

sultân-ı behâr-ı şun'-ı rebbü'l-‘âlemîn: Alemlerin rabbinin yarattığı baharın sultanı.
Yine **sultân-ı behâr-ı şun'-ı Rebbü'l-‘âlemîn**
Eyledi dünyâ serâyın ravze-i ḥuld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 1). [sultân-ı behâr-ı şun'-ı rebbü'l-‘âlemîn,]

sultân-ı dehr: Dünya padişahı. II Aşık.
Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm
Eger **sultân-ı dehr** olsa kûl eyler ḥüsni-ı aḡlâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 8). [sultân-ı dehr,]

Güzellük âsümânında bu gün ben bir melek gördüm
Eger **sultân-ı dehr** olsa kûl eyler ḥüsni-ı aḡlâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 8). [sultân-ı dehr,]

sultân-ı ‘ışk: Aşk sultanı, sevgili.
Sultân-ı ‘ışk ideli ey şâh iltifât
Gelmez gözüme zerrece mihrünle kāyinât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 1). [sultân-ı ‘ışk,]

sultân-ı zafer: Zafer padişahı.

Çekdi **sultân-ı zafer** gün gibi bir şubh livā
Kūs-ı nuşret çalınup taldı cihān şıyt ü şadā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 1). [sultân-ı zafer,]

şulu: Sulu olan.

Bāğ-ı 'ışkuñda gönül mürğü uçup şāh-be-şāh
Şulu şeftālūye meyl itse olur mı güstāh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 2). [şulu,]

şun-: Takdim etmek, ikram etmek.

Cür'añı **şunmak** rakīb-i kāfire maḥz-ı günāh
Göz uciyla merḥabā ağıār ile 'ayn-ı vebāl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 7). [şunmak, -mak]

Şem'iyā bezm-i maḥabbetde mükedder olana
Cām-ı 'ışkı **şunalum** ehl-i şafā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 14). [şunalum, -alum]

Hele gel şimdi lebün cāmını **şun** nüş idelüm
Aremüzde senün ile yine şöḥbet bākī (Şem'î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [şun,]

Felek çün saña **şundi** zehr-i ḳahrı
Leb-i yār ile var cüllāb ü ḳand it (Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 7). [şundi, -dı]

Sāḳiyā dilden götür ḥavfı berü **şun** cām-ı şāf
Bāde-i mihr ü maḥabbet içmeyen olmaz mu'āf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 1). [şun,]

Hüsn ili serverleri begler ağalar 'ışkına
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 8). [şun,]

Teşnedür 'ālem şerāb-ı 'ışka ḳandurmak gerek
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 24). [şun,]

Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöḥbet vaḳtidür
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 20). [şun,]

Salṭanet cāmı muşaffā bezm-i devlet bī-keder
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 16). [şun,]

Ṭolular içsün öpüşsün gözleri mestāneler
Cām-ı Cem **şun** sāḳiyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 12). [şun,]

sünbül: Keskin ve güzel kokulu bir çiçek.

N'ola mektüb-ı maḥabbetde olursa mähler
Ṭoludur gonce gibi koyın ter **sünbüller** ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 8). [sünbüller, -ler]

Ḳareler geysün bulıtlar gibi dāyim ağlasun
Her ḳışi kim gönünü **sünbüllerüñe** bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 8). [sünbüllerüñe, -ler, -ün, -e]

Nice medḥ eyleyeyin 'aḳlın alur her görenün
Gözi cādū saçı **sünbül** yüzi gül ḳaşı hilāl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [sünbül,]

Zülfün evşâfında Şem‘î bir gazel dimiş yine
Tâze **sünbüllerle** tezyîn eylemiş divânını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 10). [sünbüllerle, -ler, -le]

Virmedin bād-ı ecel ‘ömr behârını yile
Varalum gül direlüm saçları **sünbüller** ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 4). [sünbüller, -ler]

sünbül: Keskin ve güzel kokulu bir çiçek. II Saç.
Hüsnüñün mecmû‘asında kākülün **sünbül** yiter
Câmler güldür şürâhî gulguli bülbül yiter (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 7). [sünbül,]

Hâlümi gâyet perîşân eyledi **sünbülleri**
Sâkiyâ mey şun behâr eyyâmı gül devrânıdır (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 29). [sünbülleri, -ler, -i]

Qaredür bahtımız **sünbüllerüñden**
Yirimüz od olupdur güllerüñden (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 75). [sünbüllerüñden, -ler, -üñ, -den]

sünbül ü gül: Sümbül ve gül.
Ne kadar virse şeref **sünbül ü gül** cennâte
Gül yüzünle olmaz zülf-i semen-sâye bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 110, Mısra 3). [sünbül ü gül,]

sünbül-i müşgîn: Misk kokulu saç. II Sevgilinin çok güzel kokan saçı.
Bâğ-ı ruhûñde olmuş eyâ serv-i lâle-ğad
Gül deste deste **sünbül-i müşgîn** demed demed (Şem‘î Divanı, Gazel 34, Mısra 2). [sünbül-i müşgîn,]

şun‘-ı hâlik: Yaratıcının sanatı.
Şular kim **şun‘-ı Hâlikdür** gönül virür aña ‘uşşâk
Şorarsañ cümle ‘aşıklar severler hem sevilürler (Şem‘î Divanı, Gazel 68, Mısra 3). [şun‘-ı hâlikdür, -dür]

sünû: Süngü, kargı, mızrak.
Sünûler şekl-i ejder ‘alemler şîr-peykerdür
‘Aceb deryâdurur deryâ-yi hûnı haşm-ı bed-kîşün (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 53). [sünûler, -ler]

Sünûler hey‘et-i mâhî habâb ol bahre migferdür
Şehâ baħr-i nevalûñden bir içim şuyidi deryâ (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 55). [sünûler, -ler]

Tigler dil uzadup dir ki ciger-dâr xanı
Sünûler yalmanup eydür xanı kalb-i a‘dâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [sünûler, -ler]

sür-: Geçirmek, hayat yaşamak.
Cemâlün âfitâbiyle **sürerler** çerħ devrânın
N’iderler gün yüzünsüz bu cihânün mâh-i tâbânın (Şem‘î Divanı, Gazel 134, Mısra 1). [sürerler, -er, -ler]

sür-: İlerletmek.
Na‘‘-ı cemâl üzre **sürüp** hâl beydağın
Mât eyledi cihânı açup şâh-vâr ruh (Şem‘î Divanı, Gazel 28, Mısra 5). [sürüp, -üp]

sür: Geçirmek, hayat yaşamak.

Bezenmiş bezm-i hüsnüñ cām elüñde

Süre gör sâkiyâ devrân senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 6). [süre, -e]

Sürüp cennet şafâsını o bezm-i cân-fezâ içre

Bulurlar iki 'âlem zevkını bir cām-ı 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 45). [sürüp, -üp]

sür-: Bir şeyi yerden kaldırmaksızın çekerek, iterek götürmek, sürüklemek.

Meger dīvāneñ olmış ey perî-rû

Düşüp taşlara zencirin **sürtür** şu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 2). [sürür, -ür]

şürâhî: İçine su, şerbet, şarap vb. şeyler koymaya yarayan, uzun boyunlu cam veya billûr kap.

Gün toğar başına rindüñ güşe-i meyhâñede

Cām hürşid ü **şürâhî** maṭla'ı nûr-ı şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 4). [şürâhî,]

'Âşıkun kân yutduğın gördi **şürâhî** acıyup

Sâgerüñ bağrında başlar çıkdı mânend-i habâb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 11). [şürâhî,]

Gül-i ter cām-ı gül-rengüm **şürâhî** gül-gul-i bülbül

Hevâ gülzârı bezminde bize berg ü nevâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 11). [şürâhî,]

Baş komayınca ayağa devr-i zemâñede

Şem' ü **şürâhî** olmadı meclisde ser-firâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 16). [şürâhî,]

süre-i innâ fetahñâ: "İnnâ fetahñâ" suresi. II Fetih suresinin "Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik." anlamına gelen ilk ayetinden iktibas edilmiştir.

Ey şeh-i kişver-güşâ güyâ zi behr-i feth-i tust

Süre-i innâ fetahñâ âyet-i fethân mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 72). [süre-i innâ fetahñâ,]

süre-i ve'l-leyl: Leyl sûresi, Kur'ân'ın 92. sûresi.

Şem'iyâ **süre-i ve'l-leyl** gelür ṭâlî'üne

Her kaçan muşhaf-i hüsninden o dilber açâ fâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 9). [süre-i ve'l-leyl,]

şüret: Yüz.

Nâzüklüğün görüñ ki muḳâbil olur diyü

Bir **şüret** ile âyeneye ol şanem girür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 10). [şüret,]

Ġâfil olma seni bir nakş ile bî-cân eyler

Şaḳın aldanma göñül ol şanemüñ **şüretine** (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 4). [şüretine, -i, -n, -e]

Şem'iyâ odlare yansa n'ola pervâne gibi

Her kim eylerse heves ol şanemüñ **şüretine** (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 10). [şüretine, -i, -n, -e]

Ġâfil olma seni bir nakş ile bî-cân eyler

Şaḳın aldanma göñül ol şanemüñ **şüretine** (Şem'î Divanı, Gazel 156, Mısra 4). [şüretine, -i, -n, -e]

Meh-i nev bedr ü bārāndur ki zīrā aṣl-ı gevherdür
‘Arūs-ı bıkır-ı ma‘nī **şüretin** ‘arz itmege döndi (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 56). [şüretin, -i, -n]

şüret bul-: Vücut bulmak, görünmek, hasıl olmak.

Çomadı zerrece bu şaḥn-ı zebercedde ğubār

Buldı bu vech ile **şüret** yine bu deyr-i felek (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 34). [şüret buldı, -dı]

şüret göster-: Görünmek, ortaya çıkmak, tecelli etmek.

Diyimez biñde birin olsa benüm bigi hezār

Gösterürdi niçe ebkar-ı me‘ānī **şüret** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 84). [şüret gösterürdi, -ür, -di]

şüret it-: Resmetmek, tasvir etmek.

Diñ şüfiye ki şavma‘ayı **şüret itmesün**

Meydān-ı ‘ışka gelsün igen ‘illet itmesün (Şem‘î Divanı, Gazel 131, Mısra 1). [şüret itmesün, -me, -sün]

şüret vir-: Yön vermek, şekil vermek.

Dilā sen deñlü **virmez** ‘ışka **şüret**

Bu yolda gerçi Ferhād oldu üstād (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 9). [şüret virmez, -mez]

şüretā: Dış görünüşe göre, görünüşte, zahiren.

Bu deyrün dürlü dürlü naḫşı çoḫdur

Görinür **şüretā** gerçi ki sāde (Şem‘î Divanı, Gazel 157, Mısra 4). [şüretā,]

Cümle-i maḫşūd bir ma‘nide amma **şüretā**

Ġalibā ḥāl ü ḥaṭ-ı zülfünden oldu ihtilāf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 7). [şüretā,]

şürete gel-: Bir şekil almak.

Bilmezdi kimse sırrını ğalib nihān idi

La‘lünle **geldi şürete** ser-çeşme-i ḥayāt (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 6). [şürete geldi, -di]

Yılduzu yokdur anūñ devrinde **gelmez şürete**

Āfitābüñ çerḫi batdı ol mehün devrānıdır (Şem‘î Divanı, Gazel 44, Mısra 3). [şürete gelmez, -mez]

Şürete gelmez senün devründe ey ḥürī perī

Şöyle beñzer kim utanur sen büt-i ṭannāzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 9). [şürete gelmez, -mez]

şüret-i besmeleye: Besmelenin tasviri.

Ḳıl ḳalem almış ele münşī-i zerrīn-perġār

Şüret-i besmeleye levḫa-i simīn eyler (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 8). [şüret-i besmeleye, -y, -e]

şüret-i rūḥ-ı muşavver: Tasavvur edilmiş yanağının sureti.

Şerefde zāt-ı pākün **şüret-i rūḥ-ı muşavverdür**

Nazer itseñ yiridür ġāyet ey şāḥ-i felek-rif‘at (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 71). [şüret-i rūḥ-ı muşavverdür, -dür]

şüreti vir-: Şekil vermek.

Yâ döşenmiş gülsitâniler nuķûşı ‘aksidür

Kim **virür** mir’ât-i eflâke behişt **şüreti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 20). [şüreti virür, -ür]

şüreyyâ: Gökyüzünün kuzey yarım küresindeki Boğa burcunda yer alan ve yedi yıldızdan oluşan bir yıldız takımı, Ülker, Pervin.

Görmek isterseñ eger mâhı **Şüreyyâya** karîn

Yâr dülbendini gör aķ қaranfüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 5). [şüreyyâya, -y, -a]

sür-ı behişt-âsâ: Cennet gibi şenlik.

Devr-i gül **sür-ı behişt-âsâ** huşûşâ nev-behâr

Geldi şan kim bir yire iki cihânüñ zîneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 13). [sür-ı behişt-âsâ,]

sür-ı meserret: Sevinç şenliği.

N’ola fetḥ eylerse bu **sür-ı meserret** bâbı kim

Destine virdi felek mihr-i nişân-ı ‘izzeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 11). [sür-ı meserret,]

sürü-: Sürükleyerek götürmek, bir şeyi peşine takmak, alıp götürmek.

Nev-behâr oldu yine şeydâ olup ırmağlar

Қanlı yaşüm gibi zencirin **sürüyüp** çağlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 2). [sürüyüp, -y, -üp]

sürür-ı ‘ıyd-i cân-baḥş: Can veren bayramın sevinci.

Şafâ vü zevķ ile irdük **sürür-ı ‘ıyd-i cân-baḥş**

Bi-ḥamdillâh ki maḥrûm olmaduķ bu ‘izz ü devletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 5). [sürür-ı ‘ıyd-i cân-baḥş, -e]

şuşa-: Susamak. II Bir şeyi çok istemek.

Şuşamışları ey Hıızr-ı zemâne

Şuvar kim çeşme-i ḥayvân senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 11). [şuşamışları, -mış, -lar, -ı]

süsen: Susam denilen, sivri ve uzun yaprakları olan çiçek.

Çekdi **süsen** tığler oldu hevâ-dâr-ı şabâ

Tõb olup ğam leşkerin tağıtdı cem’-i yâsemîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 21). [süsen,]

Cilve-i tâvus-ı cennet gösterür her şâḥ-ı gül

Bâl açup ‘arz itdi **süsen** şeh-per-i Rûḥü’l-emîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 28). [süsen,]

Yirde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler

Çekdi **süsen** kılıcın nite ki ḥurşid-i semâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 6). [süsen,]

Yine gül Aḥmedine âyetü’l-ḥaķ eyleyüp nâzil

Per-i ḥoşın açup **süsen** ḥümâyün itdi bostânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 4). [süsen,]

sütün: Silindir şeklindeki direk.

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler yir yir
Melek-simā güzellerle olupdur āsümān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [sütünü, -ı]

şu'ūd it-: Yukarı çıkmak, yükselmek, yücelmek.
Fiğān-ı mürğ-ı çemen nây ile olup dem-sâz
Şadā-yi zümre-i 'işret semāye **itdi şu'ūd** (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 8). [şu'ūd itdi, -di]

süvār: At binen, binici (kimse).
Şuşamışları ey Hızr-ı zemāne
Şuvar kim çeşme-i hayvān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 12). [şuvar,]

süvār ol-: At vb. bir binek hayvanına veya bir taşıta binmek.
Süvār oldukça şahüm esb-i nāze
Turur 'aşıqlerün şāf şāf niyāze (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 29). [süvār oldukça, -dukça]

Devletle 'izzet atına **oldukça** sen **süvār**
Kıl ilticā o zāt-ı se'adet-penāhe kim (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 47). [süvār oldukça, -dukça]

Mihrün günüyle bir oluban rüzgār-ı luţf
Olur süvār Düldül-i maşşüde şah-vār (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 16). [süvār olur, -ur]

süz-: Baygın ve anlamlı bir şekilde bakmak, dikkatlice bakmak.
Ol elā gözlüm **süzüp** nergeslerin yüz nāz ile
Kān ider kān üzre geymiş gül gibi al üzre al (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 3). [süzüp, -üp]

süz-ı derün: Gönül yangını. II. Aşk ateşi, aşk derdi.
Fāş itdi yine Şem'î gibi **süz-ı derünüm**
Yandum n'ideyin n'eyleyeyin eşk-i terümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 9). [süz-ı derünüm, -um]

süz-ı derün: I. Gönül yangını. II. Aşk ateşi, aşk derdi.
Şem'iyā āhün senün ol māhe te'sir eylemez
Gerçi kim **süz-ı derünüñden** göge āteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 10). [süz-ı derünüñden, -üñ, -den]

süz-ı dil: Gönül ateşi.
Tāb-ı mihrünle yakardı **süz-ı dil** pervāne-vār
Olmasa zıll-i ilāh ü āfitāb-ı çerh-i dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 59). [süz-ı dil,]

süz-ı husrev: Husrev-i Dihlevi'nin yakıcılığı.
Bugün Şem'î maḥabbet meclisinde
Yakarsın **süz-ı Husrevden** çerāğı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 12). [süz-ı husrevden, -den]

süz-ı 'ışk: Aşk ateşi.

Sûz-ı ʿışk ile görünmez gözüme nâr-ı cahîm
Korğum oldur ki olam âteş-i hicrâne bedel (Şemʿî Divanı, Gazel 111, Mısra 9). [sûz-ı ʿışk,]

sûz-ı nihân: Gizli ateş. II Yürek yangını.
Vâʿizüñ rûz-ı kıyâmetle cehennem didügi
Fürkat-i didâr ile **sûz-ı nihânümdür** garez (Şemʿî Divanı, Gazel 88, Mısra 8). [sûz-ı nihânümdür, -üm, -dür]

sûz-ı şubhğāh: Tan yerinin ateşi.
Şemʿîyem mihrüñle ey mäh-i cihân-ârâ senüñ
Yanduran âfâkı **sûz-ı şubhğāhümdür** benüm (Şemʿî Divanı, Gazel 118, Mısra 14). [sûz-ı şubhğāhümdür, -üm, -dür]

Ş

şād: Gönül ferahlığı, sevinç, mutluluk.
Tonadur birbirini ʿıyd-i behâr ile yine
Açılıp **şād** ola tâ kim şeh-i ferhunde-ı şîşâl (Şemʿî Divanı, Kaside 8, Mısra 42). [şād,]

şād it-: Sevindirmek, memnun etmek.
Cân virürsem gam-ı yâr ile selâmüm iledüñ
Bâri bir kerre söğüp rûhumuzı **şād itsün** (Şemʿî Divanı, Gazel 139, Mısra 8). [şād itsün, -sün]

şād ol-: Mutlu olmak.
Şād ol ki gitdi gam irişüp luğf-ı bî-şümâr
Faḥr-i mülûk Ḥazret-i Aḥmed Beg ol kʼanüñ (Şemʿî Divanı, Kaside 9, Mısra 29). [şād ol,]

şād ü ḥurrem ol-: Mutlu ve sevinçli olmak.
Didiler yâ Reb İbrâhîm Paşa
İki ʿâlemde **olsun şād ü ḥurrem** (Şemʿî Divanı, Kaside 5, Mısra 20). [şād ü ḥurrem olsun, -sun]

şādî: Sevinç, mutluluk.
Dost medhinden ne **şādî** zemm-i düşmenden ne gam
Fâriğ ü âzâdeyem birdür yanümde medḥ ü zemm (Şemʿî Divanı, Gazel 115, Mısra 1). [şādî,]

şādirvân: Şadırvan, havuz.
Öykünimez qadr ile şāhā serây-i ḥüsnüñe
Nûrdan gerçi felekde iki **şādirvân** aḳar (Şemʿî Divanı, Gazel 62, Mısra 12). [şādirvân,]

şād-kām eyle-: Mutlu etmek, sevindirmek.
Şemʿîyâ ʿömri mezîd olsun ü cûdı müstedām
Ḥaḳ teʿālâ **eylesün** iki cihānde **şād-kām** (Şemʿî Divanı, Murabba 1, Mısra 34). [şād-kām eylesün, -sün]

şafak: Güneş doğmadan önce ve güneş battıktan sonra ufukta görülen kızılık.

Gün toğar şanmañ **şafakdan** haşre dek Ferhād için
Başına odlar yakup feryād iderler tağlar (*Şem’î Divanı, Gazel 39, Mısra 9*). [*şafakdan, -dan*]

Görinen şanmañ **şafakdür** sāğēr-i hūrşid ile
Sāķi-i devrān elinde devr ider kânüm benüm (*Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 11*). [*şafakdür, -dür*]

Sipend encüm **şafak** āteş hilāl ol bezme micmerdür
Müzeyyen itdi dünyāyı ser-ā-ser ‘ıyd-i sulţānī (*Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 21*). [*şafak,]*

Māh sāķi nuķl encüm mey **şafak** cām āfitāb
Zühre çengī vü felek rakķāş devrān inçünin (*Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 33*). [*şafak,]*

şafak rengi: Kızıl renk.

Şafak rengiyle al oldı sipihr-i nilgün gūyā
Kızıl otağını kurdı seherde Āl-i ‘Osmānī (*Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 31*). [*şafak rengiyle, -y, -le*]

şāh: Dal, budak.

Sinemüñ dāğını meyl itdi görüp ol yüzi gül
Meyl olur güller ile zeyn olıcak her kuru **şāh** (*Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 4*). [*şāh,]*

şāh: Padişah, hükümdar, sultan.

Zaḥm-i ḥün-ālūdemi kanlu yaşümle yuma kim
Kanı kan ile yumağ düşmez benüm **şāhüm** saña (*Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 8*). [*şāhüm, -um*]

Sulţān-ı ‘ışk ideli ey **şāh** iltifāt
Gelmez gözüme zerrece mihrüñle kāyināt (*Şem’î Divanı, Gazel 17, Mısra 1*). [*şāh,]*

Hālını ‘arz ide ben ḥākūñ eger bād-ı şabā
Gelmesün gönüñe billāh şaķın ey **şāh** gubār (*Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 4*). [*şāh,]*

Ol güzeller **şāhınuñ** düşdi kemend-i zülfine
Bende-i ‘ışk oldı Şem’î ‘ālemüñ sulţānidur (*Şem’î Divanı, Gazel 43, Mısra 11*). [*şāhınuñ, -u, -nuñ*]

Yanüñce kevkeb-i eşküm gibi leşkerlerüñ vardur
Güzeller **şāhısın** tutsañ n’ola gün gibi āfākı (*Şem’î Divanı, Gazel 172, Mısra 4*). [*şāhısın, -ı, -sın*]

Kes zülfüñi uzatmasun ey **şāh** zulm elin
Alma cihānde boynüñe kimse vebālini (*Şem’î Divanı, Gazel 184, Mısra 5*). [*şāh,]*

şāh dīvānı: Padişah divanı.

‘Uṭārid mihr-i simin-ḥāme māh-i zer-kemer Cevzā
Düşürmiş ‘aksini mir’āt-i çerḥe **şāh dīvānı** (*Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 26*). [*şāh dīvānı,]*

şāhā: Ey şah, ey padişah, ey sevgili.

Seni begler areesinde anüñçün ihtiyār itdüm
Kul olmaz degme bir **şāha** gönül ‘ālī-cenāb ister (*Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 6*). [*şāha,]*

Kerem ehline maşşüdü dü ‘âlemde müyesserdür
Ümîdüm vardurur **şāhā** Süleymān-ı zemānden kim (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 42). [şāhā,]

Öykünimez kâdr ile **şāhā** serāy-i hüsnuñe
Nûrdan gerçi felekde iki şādırvān aķar (Şem’î Divanı, Gazel 62, Mısra 11). [şāhā,]

şāhā: Ey padişah.

Ayağunı toprağındandır cihānuñ dirligi **şāhā**
Lebündür çeşme-i hayvān sözündür ‘âlemün cānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 71). [şāhā,]

Meclis-i kâdründe **şāhā** mey şafaķ cām āfītāb
Himmetün cāmında çerh olmış hābāb-ı kemterin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 99). [şāhā,]

şahbāz: Doğan kuşu. II Doğan kuşu gibi âşıkların gönlünü avlayan sevgili.

Felekler hāyil olmaz ol hümā itdükce pervāzı
Ne deñlü yüksek uçarsa ķo uçsun ‘ışķ **şahbāzı** (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [şahbāzı, -ı]

Göñül **şahbāzını** şaldum yine bir kebk-i ra’nāya
Cihānı ķutsa n’ola şabl-bāz-ı sīnem āvāzı (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 3). [şahbāzını, -ı, -n, -ı]

Göñlümün kebkini şayd eyledi şāhin baķışı
Altun üsküflü şu bir Rüm ili **şahbāzı** güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 8). [şahbāzı, -ı]

Hābbece gelmez hümā-yi himmetün **şahbāzına**
Mezra’-ı sebz-i felekde hūşe-i dürr-i semin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 101). [şahbāzına, -ı, -n, -a]

şahbāz-ı harem-i ‘arş-ı fezā: Göklerin en üstündeki feleğın haremının doğanı.

şāhbāz-ı harem-i ‘arş-ı fezādür şab’ün
Zerre gelmez gözine çerh kaçan kim aķa bāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 49). [şāhbāz-ı harem-i ‘arş-ı fezādür, -dür]

şahbāz-ı şāh-i ‘adl: Adaletli padişahın doğanı.

şāhbāz-ı şāh-i ‘adlün olupdur şikārı luşf
Hulķun nesimi esdi umaram ki eyleye (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 35). [şahbāz-ı şāh-i ‘adlün, -ün]

şahbāz-ı sultānī: Hükümdar kuşu.

Hümā-yi evc-i himmet bāl açup itmişdi pervāzı
Şikārın şayd idüp geldi yine **şahbāz-ı sultānī** (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 10). [şahbāz-ı sultānī,]

şāh-be-şāh: Daldan dala.

Bāğ-ı ‘ışķuñda göñül mürğı uçup **şāh-be-şāh**
Şulu şeftālīye meyl itse olur mı güstāh (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 1). [şāh-be-şāh,]

şāh-i baħr ü berr: Karanın ve denizin padişahı.

Bu gün ihsān ile şān pādīşāh-i heft-ķişverdür
Şeh-i encüm-haşem Sultān Süleymān **şāh-i baħr ü berr** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 24). [şāh-i baħr ü berr,]

şāh-i dil-nevāz: Gönli okşayan padişah, hükümdar. II Sevgili.

Zāt-ı şerīfiyile kılur begler iftihar

Mihr ü vefāde şefkat ile **şāh-i dil-nevāz** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 32). [şāh-i dil-nevāz,]

Yıkduñ cefā taşıyla şıduñ gönlümi benüm

Luftüñle al elüñe yin'ey **şāh-i dil-nevāz** (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 18). [şāh-i dil-nevāz,]

şāh-i dīvān eyle-: Divanın sultanı etmek.

Servler şāf şāf turup gül **şāh-i dīvān eylemiş**

Nerges-i zerrin külāhı aña derbān eylemiş (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 11). [şāh-i dīvān eylemiş, -miş]

şāh-i felek-rifāt: Felek gibi yüce olan padişah.

Şerefde zāt-ı pākūñ şüret-i rüh-ı muşavverdür

Naẓer itseñ yiridür gāyet ey **şāh-i felek-rifāt** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 72). [şāh-i felek-rifāt,]

şāh-i gül: Gül dalı. II Güz güzeli.

Handān ü hurrem idi nitekim cemāl-i yār

Mesned-nişin-i taht-ı cemāl idi **şāh-i gül** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 6). [şāh-i gül,]

Cilve-i tāvus-ı cennet mī numāyed **şāh-ı gül**

Berg-i süsen zib ü ferr-i şeh-per-i Rūhü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 13). [şāh-ı gül,]

Cilve-i tāvus-ı cennet gösterür her **şāh-ı gül**

Bāl açup 'arz itdi süsen şeh-per-i Rūhü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 27). [şāh-ı gül,]

Behār oldı yine tāvus-ı cennet kıldı cevlanı

Açıldı **şāh-ı gül** reşk-i behişt itdi gülistanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 2). [şāh-ı gül,]

şāh-i hūbān: Güzeller padişahı.

Ben gedā itsem n'ola sen **şāh-i hūbān** ile baḥs

'İşkür bu itdürür mürü Süleymān ile baḥs (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 1). [şāh-i hūbān,]

şāh-i 'ışk: Aşk padişahı.

Meyi maḥbūb ile iç diyü zinhār

Dem-ā-dem **şāh-i 'ışk** eyler yaşağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 10). [şāh-i 'ışk,]

Yoğ imiş miḥnet ü ḡam leşkerinüñ pāyānı

şāh-i 'ışk ile kişi nice çıķışın başa baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 4). [şāh-i 'ışk,]

şāh-i 'ışkam leşker-i encüm öñince Şem'iyā

Āteş-i āhüm livā-yi ejdehā-peyker çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 13). [şāh-i 'ışkam, -am]

şāh-i 'ışkam almağa mihr ü maḥabbet tahtını

Āteş-i āhüm 'alem eşküm sipāhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 3). [şāh-i 'ışkam, -am]

şāh-i māk-ruḥ: Ay gibi parlak yüzlü sevgilinin padişahı.

K'aḥbābe zer nişār ider a'ḍāye zehr-i mār

Haşmūn piyāde kıl nitekim **şāh-i māk-ruḥ** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 46). [şāh-i māk-ruḥ,]

şāh-i şîr-efken: Aslan gibi güçlü padişah.

Senūn ey **şāh-i şîr-efken** olupdur devr-i 'adlūnde

Hezārān kelle-i gürgūn bu gün bir berre çübānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 53). [şāh-i şîr-efken,]

şāḥ-ı şükūfe: Çiçek dalı.

Şāḥ-ı şükūfe eyler idi sîm ü zer nişār

Ebr aḡladukça ḥurrem ü ḥandān idi çemen (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 11). [şāḥ-ı şükūfe,]

şāḥ-ı tūba: Tuba ağacının dalı.

Livā-yi rāyet-i ḡadrūnle **şāḥ-ı Tūba** hem-serdür

İderler merḥabālar mest olup cām-ı maḥabbetle (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 67). [şāḥ-ı tūba,]

şāḥ-ı tūbî: Tuba ağacının dalı.

Tā ki naḥl-i himmetet bā **şāḥ-ı Tūbî** hem-ser est

Tā dehed ḡülhā-yi cüdet revnaḡ-ı ḥuld-i berîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 91). [şāḥ-ı tūbî,]

Beñzer ey serv-i sehî ḡāmetūne egmedi baş

şāḥ-ı Tūbînūn anūnçün aşığa oldu başı (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 4). [şāḥ-ı tūbînūn, -nūn]

şāhid: Bir şeyin olduğu yerde hazır bulunup onları gören kimse. II Güzel, dilber, sevgili.

Mācerā-yi ḡam bilindi giryesinden 'āşıkūn

Şāhid ol ma'niye sîmāsındaki gevher yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 8). [şāhid,]

Cām-ı mihrūn **şāhidi** ḡurbūn ḡicābın def' idüp

Maḡla'-ı şubḥ-ı şafāden doḡdı ḡurşîd-i yakîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 113). [şāhidi, -i]

şāhid ol-: Bir olayı görmek, tanık olmak.

Şāhid yiter ki levḥ-i cemāl üzre **oldılar**

Bu ān-ı ḡüsne ḡaddi elif ḡaşı nūm med (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 7). [şāhid oldılar, -dı, -lar]

şāhid-i baḡt: Bahçenin güzeli.

Anūnçün cūy-bār-ı āb-ı tîḡūn mevci cevherdür

Umaram **şāhid-i baḡtūn** bula ḡurşîd-veş rif'at (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 40). [şāhid-i baḡtūn, -ūn]

şāhid-i devlet: Devlet güzeli.

Nitekim **şāhid-i devlet** meh-i ferḡunde-aḡterdür

İki 'ālemde maḡşūdūn murādūn Ḥaḡ edā itsūn (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 83). [şāhid-i devlet,]

şāhid-i gül: Gül güzeli.

Eyledi **şāhid-i gül** bülbüle ‘arz-ı dīdār

Gevher-i şebnem olup ‘aks-i şafaqla yâkūt (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 23). [şāhid-i gül,]

şāhid-i gül yine ‘arz eyledi gülşende cemāl

Gülşenüñ güldi yüzi buldı leṭāfetde kemāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 1). [şāhid-i gül,]

Naķş-i eflāk-i maḥabbet mī nümāyed şaḥn-ı bāğ

Eşk-i bülbül çün gülistān **şāhid-i gül** meh-cebīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 12). [şāhid-i gül,]

şāhid-i gülzār: Gül bahçesi güzeli.

Bād-ı şabā yilerdi are yirde peyk-vār

Medḥ okudukça **şāhid-i gülzāre** ‘andelīb (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 10). [şāhid-i gülzāre, -e]

şāhid-i himmet: İhsan şahidi.

‘İnāyet ābını sepmezse bir dem **şāhid-i himmet**

Ḳare baḥtüm gözin açmaz uyanmaz ḥ‘āb-ı ḡafletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 55). [şāhid-i himmet,]

şāhid-i ‘ıyd: Bayram güzeli.

Neden inceldi māḥ-i nev ne içün böyle lāğerdür

Cemālī ‘ıydgāhında bezenmiş **şāhid-i ‘ıydüñ** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 16). [şāhid-i ‘ıydüñ, -üñ]

Gülābe ṭa‘n ider ābı mu‘aṭṭer ḥāki ‘anberdür

Eger ṭutmadıyise şavm-ı hecrin **şāhid-i ‘ıydüñ** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 14). [şāhid-i ‘ıydüñ, -üñ]

şāhid-i ‘ızz ü şeref: İtibar ve şerefın sevgilisi.

şāhid-i ‘ızz ü şeref eyledi ‘arz-ı dīdār

Devlet-i dünyā vü ‘uḡbā saña yār olsa n’ola (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 75). [şāhid-i ‘ızz ü şeref,]

şāhid-i maḳşūd: Arzu edilen güzel, sevgili.

Vay eger olmaz ise **şāhid-i maḳşūd** kinār

Göze göstermez olupdur beni bir mūr-i za‘īf (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 87). [şāhid-i maḳşūd,]

Der serāy-i pādişāhī **şāhid-i maḳşūd** rā

Ber serīr-i baḥt-ı ‘ızzet yār ü devlet hem-nişīn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 77). [şāhid-i maḳşūd,]

Ṭapüñdür **şāhid-i maḳşūde** her dem

Riyāsüz hem-dem ü hem-rāz ü maḥrem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 9). [şāhid-i maḳşūde, -e]

şāhid-i şalāḥ: Kurtuluş güzeli.

Pāk eyle Şem’î āyeneñi cām-ı ‘ışk ile

Yüz göstere ola ki saña **şāhid-i şalāḥ** (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 10). [şāhid-i şalāḥ,]

şāhid-i saltānet: Saltanat güzeli.

Şāhid-i saltānetüñ gūşine dürr-i şeh-vār

Yüz sürüp geldi se'adet ilinüñ pādīşehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 69). [şāhid-i saltānetüñ, -üñ]

şāhid-i zevk u safā: Varlığıyla zevk ve eğlence amaçlanan güzel, sevgili.

Nüşa-i bāğ-ı İrem oldu göñüller gülşeni

Şāhid-i zevk u safā anda mişāl-i hür-ı 'ın (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 98). [şāhid-i zevk u safā,]

şāhin: Şahin; yırtıcı avcı kuş.

Konmayup degme yire kendü hevāsında uçar

Bir hümā sāyelü şāhin gibi pervāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 6). [şāhin,]

şāhin bakış: Sert ve keskin bakış.

Göñlümün kebkini sayd eyledi şāhin bakış

Altun üsküflü şu bir Rüm ili şāhbāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 7). [şāhin bakış, -ı]

şāh-vār: Şahlara lāyık olan iri taneli inci.

Naṭ'-ı cemāl üzre sürüp hāl beydağın

Māt eyledi cihānı açup şāh-vār ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 6). [şāh-vār,]

Mihriñ günüyle bir oluban rūzgār-ı luṭf

Olur süvār Döldül-i maḫşüde şāh-vār (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 16). [şāh-vār,]

şakku'l-kamer: Hz. Muhammed'in parmak işaretleriyle ayı ikiye bölmesi şeklinde gösterdiği mucize.

Pertev-i nūr-ı Muḫammedür cemāli Aḫmedüñ

Kaşleri şakku'l-kamerdür Muştafā nūr-ı Hudā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 8). [şakku'l-kamerdür, -dür]

Cemāli sihr ile mu'ciz-nümādür

Kaşı şakku'l-kamerdür çeşmi cādū (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 8). [şakku'l-kamerdür, -dür]

şāne: Tarak.

Dilerem bād-ı şabānün eli qurıya şehā

El uzatmak dilemiş kākülüne şāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 8). [şāne,]

şān-ı şerif: Kutlu şöhet.

Ger anün şān-ı şerifinde se'adet olmasa

Aña virmezdi Hudā bu deñlü 'izz ü devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 69). [şān-ı şerifinde, -i, -n, -de]

şark: Doğu.

Cihān anün şafāsiyle bu gün Firdevs-i ekberdür

Açarsa şarkı vü garbı n'ola gün gibi tiğiyle (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 64). [şarkı, -ı]

Degüldür mihr ile meh kase-i zerrin ile her dem

Ṭaşınur şarka vü garba simāt-ı kadriñün ḥ'ānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [şarka, -a]

şarka vü garba: Doğu'ya ve Batı'ya.

Şalarsaın gün gibi tığüñ irişür **şarka vü garba**

Süleymân-ı zemânsın sen nice İskender-i sâni (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 43). [şarka vü garba,]

şeb-çerâğ: Gece parlayan kıymetli taş.

Gerekmez dâmeni dehrüñ eger bir **şeb-çerâğ** olsa

İki 'âlemde eglence baña bir meh-likâ besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 5). [şeb-çerâğ,]

şeb-i hicrân: Ayrılık gecesi.

Başuma gün yağmadı şubh-ı vişâle irmedüm

Baňa gün göstermeyen anüñ **şeb-i hicrânıdur** (Şem'î Divanı, Gazel 43, Mısra 8). [şeb-i hicrânıdur, -ı, -dur]

şeb-i târ: Karanlık gece.

Oldı çün sâye-i eşcâr-ı benefşe **şeb-i târ**

Mihr-i zerrîn-kef alup destine zerrîn cârüb (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 31). [şeb-i târ,]

şeb-i zülf-i siyeh: Siyah saçın karanlığı.

Gün yüzün üzre görelen **şeb-i zülf-i siyehüñ**

Kimse fark itmez olupdur giceden gündüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 3). [şeb-i zülf-i siyehüñ, -üñ]

şeb-i zülf: (Sevgilinin) saçının karanlığı/siyahlığı. II Sevgilinin siyah saçları.

Eylesün kadri **şeb-i zülfüñ** nuhüsetden hâlâş

'İydimüz olsun mübarek gün gibi 'arz it cemâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 9). [şeb-i zülfüñ, -üñ]

şebnem: Çiğ tanesi. II Gözyaşı.

Nergesin tâc-ı zerin itdi muraşşâ' **şebnem**

Tağdı serv ayağına âb-ı gümüşden halhal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 9). [şebnem,]

Ser-â-ser sîm olursa yidi deryâ

Degüldür himmetüñ yanında **şebnem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 28). [şebnem,]

şefkat: Koruma, acıma ve esirgeme duygusu ile karışık olan sevgi.

Zât-ı şerîfiyile kıılır begler iftiḥâr

Mihr ü vefâde **şefkat** ile şâh-i dil-nevâz (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 32). [şefkat,]

şeftâlî: Şeftali; sevgillinin şeftaliye benzetilen dudağı.

Bâğ-ı ıřķuñda gönül mürğî uçup şâḥ-be-şâḥ

Şulu **şeftâlîye** meyl itse olur mı güstâḥ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 2). [şeftâlîye, -ye]

şeh: Padişah, hükümdar, sultan.

Bezmünde ḥâk olanüñ bir cür'asıyçün ey **şeh**

Her zerresi virür fer' câm-ı cihân-nümâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 11). [şeh,]

şehā: *Ey şah, ey pâdişah, ey sevgili.*

Ço etegün öñince beni seyr idem **şehā**

K'ekser öñinde bād-ı şabānuñ ğubār olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 3). [şehā,]

Hecründe aındugumca **şehā** gün yüzün senün

Çanlu yaşümle her tärefüm lālezār olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 5). [şehā,]

şehā: *El açıklığı, cömertlik.*

Şehā sâbit vefā zâhir hayā hilm ile muzmerdür

Çarār ü şabr ü terbiyyetle olur 'ākıbet Şem'î (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [şehā,]

Hürrem nesim-i hulkun ile sebzezār-i luţf

Aşlı **şehā** vü fer'î vefā mivesi 'atā (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [şehā,]

Şehā tāvus-veş zeyn eylemiş hüsnuñ gülistānı

Ol altun güllü atlasla gümüş serv-i hırāmānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 53). [şehā,]

şehādet eyle-: *Doğruluğunu tasdik etmek.*

Lebün çan içdüğine itme inkār

Çaşünle gözlerün **eyler şehādet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 6). [şehādet eyler,]

şehd: *Bal.*

Gönül geçmez vişālün lezzetinden zehr-i hecrünle

Baňa zehr-i ğamün **şehd** ile şekkerdür Hasen Bālî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 8). [şehd,]

şehd ü şeker: *Bal ve şeker.*

Zıkr-i lebi şoñunda ço evşāf-ı cenneti

Şehd ü şeker şoñunda degül miveler leziz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 14). [şehd ü şeker,]

Leblerün vaşfindadur ey Hüsrev-i Şirîn-dehen

Şehd ü şekkerden leziz olduğı güftārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 10). [şehd ü şekkerden, -den]

şeh-i 'ālem-penāh: *Herkesin güvenle sığındığı padişah.*

Nitekim 'ıyd ola diller ola biñ cān ile mesrūr

Şeh-i 'ālem-penāhı şaklağıl yā Reb küdūretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 60). [şeh-i 'ālem-penāhı, -ı]

şeh-i cemşid-kabā: *Cemşid cübbeli padişah.*

Tiğ-i himmet kuşanup bindi se'adet atına

Geydi ğayret zirihin ol **şeh-i Cemşid-kabā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 12). [şeh-i cemşid-kabā,]

şeh-i devrān: *Devrin padişahı. II Sevgili.*

Yūsuf-ı bahtün haridārı **şeh-i devrān** olup

Müşterî vezn eyleyüp mihr ile meh mizān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 5). [şeh-i devrān,]

şeh-i encüm-ḥaşem: Maiyeti yıldızlar kadar çok olan padişah.

Bu gün ihsân ile şan pâdişâh-i heft-kışverdür

Şeh-i encüm-ḥaşem Sultân Süleymân şâh-i baḥr ü berr (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 24). [şeh-i encüm-ḥaşem,]

Şeh-i encüm-ḥaşem Sultân Süleymân-ı zemân ol kim

Ki itmiş Hâk ayağı toprağın nûr-ı başiretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 23). [şeh-i encüm-ḥaşem,]

şeh-i ferḥunde-ḥişâl: Mübarek, kutlu tabiatlı, ahlâklı padişah.

Ṭonadur birbirini 'ıyd-i behâr ile yine

Açılıp şâd ola tâ kim **şeh-i ferḥunde-ḥişâl** (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 42). [şeh-i ferḥunde-ḥişâl,]

şeh-i ḥayder-şıfat: Hz. Ali sıfatlı padişah.

Ân **şeh-i Ḥayder-şıfat** râ bâ kemâl-i 'adl ü dâd

Vâli-i din-i Muḥammed kerd Ḥayrû'l-ḥâkimîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 63). [şeh-i ḥayder-şıfat,]

şeh-i ḥübân: Güzeller padişahı.

Baḥa cevri ü ḡayriye eyler vefâ

Ol **şeh-i ḥübân** elinden el-ḡıyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 8). [şeh-i ḥübân,]

Şem'iyâ kimdür olan ol **şeh-i ḥübâne** nazîr

Olmaya dünya serâyinde Süleymâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 13). [şeh-i ḥübâne, -e]

şeh-i kâdr: Kıymetinin padişahı.

Ṭokuz kat âhenîn ḥışn-ı ḥaşîndür leşker-i encüm

Şeh-i kâdrini ḥıfz eyler anüñ ḥayl-i nuḥûsetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 26). [şeh-i kâdrini, -i, -n, -i]

şeh-i kışver-güşâ: Memleket fetheden padişah.

Ey **şeh-i kışver-güşâ** gûyâ zi behr-i feth-i tust

Sûre-i innâ fetaḥnâ âyet-i fethân mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 71). [şeh-i kışver-güşâ,]

şeh-i mülk-i kerem: Cömertlik ülkesinin sultanı.

Ey **şeh-i mülk-i kerem** luṭfûñ olursa mi'mâr

Besledükçe çemen eṭfâlini bu nüh âbâ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 105). [şeh-i mülk-i kerem,]

şeh-i nevrûz: Nevruz sultanı.

'Aks-i ḥurşîd-i cihân-tâb ile şu âylene-vâr

Şeh-i nevrûz gelür leşker-i ezḥârî çeküp (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 40). [şeh-i nevrûz,]

Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp

Şeh-i nevrûze benefşe ideli istikbâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 24). [şeh-i nevrûze, -e]

şeh-i şâhib-ḳurân: Her zaman başarı, üstünlük kazanan hükümdar.

Tirüññün ḳan içdüğini sînelerde göricek

Tiḡüññün aḡzı şulandı ey **şeh-i şâhib-ḳurân** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 10). [şeh-i şâhib-ḳurân,]

şeh-i seyyāre-leşker: Askeri yıldızlar gibi çok olan padişah.

Felek-ı kadr ü melek-şadr ü **şeh-i seyyāre-leşkerdür**

Şerefde şoffa-i şadrūn serir-i ‘arşa hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 65). [şeh-i seyyāre-leşkerdür, -dür]

şehîd ol-: Kutsal inanç uğrunda ölmek.

Şanını şu yirine içerlerse yiridür

Şurbânler olduğum yolüne **olayın şehîd** (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 6). [şehîd olayın, -ayın]

şehinşāh-i cihān: Dünya padişahı.

İrdi ser-menzil-i makşûde **şehinşāh-i cihān**

Şurılur devlet ile hayme-i gerdūn-āsā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 21). [şehinşāh-i cihān,]

şehir: Belde, vilayet.

Maķām olmadı genc-i ‘ışķa Şem’î

Bu göñlüm **şehri** vîrān olmayınca (Şem’î Divanı, Gazel 162, Mısra 10). [şehri, -i]

Bendeñüñ bendesine olmağ için hizmet-kār

Düzd-i ğamden şaķınup bunca göñüller **şehrin** (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 72). [şehrin, -i, -n]

şeh-per-i rûhü’l-emîn: Cebrail’in kanadının en uzun tüyü.

Cilve-i řāvus-ı cennet gösterür her şāh-ı gül

Bāl açup ‘arz itdi süsen **şeh-per-i Rûhü’l-emîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 28). [şeh-per-i rûhü’l-emîn,]

Gün yüzüñde ey kamer-ťal’et bu zülf-i ‘anberin

Şan İrem řāvusıdır yā **şeh-per-i Rûhü’l-emîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 36). [şeh-per-i rûhü’l-emîn,]

şehir: Belde, vilayet.

Göñlümün **şehri** içre dilberler

Kimi aģa kimi bölükbaşı (Şem’î Divanı, Gazel 176, Mısra 7). [şehri, -i]

Şehrinde ol perinün şıgmaz selāmet ehli

Şem’î melāmet ol kim nāmūs ü ‘āre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 11). [şehrinde, -i, -n, -de]

Şehri gülzār-i İrem yaylağı Firdevs-i berin

Gösterür iki cihān zevķın şafāsı Bursanün (Şem’î Divanı, Gazel 104, Mısra 3). [şehri, -i]

Māh-rüler aresinde gün gibi bir dānesin

Şimdi **şehrün** āfet-i devrānısın Yūsufcuğum (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 6). [şehrün, -ün]

şehri: Şehirli.

Gönderi çıkdı bile bende vü **şehri** vü ğarib

Seni ıřmarladuķ Allāha didi bāy ü gedā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 15). [şehri,]

şehr-i ‘adem: Yokluk şehri.

Şehr-i ‘ademde bî-ser ü bî-pâ olur kamu
Tâc ü kabâ beğenmez iken niçe şehriyâr (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 9). [şehr-i ‘ademde, -de]

Kendüye çünkü hişâr eyledi **şehr-i ‘ademi**
Leşker-i ğam bulmaz yol bu dil-i bî-bâke (Şem’î Divanı, Gazel 165, Mısra 5). [şehr-i ‘ademi, -i]

şehr-i ‘adl: Adalet şehri.

Şehâ ol hâtem-i mülk-i şehâsın **şehr-i ‘adlûñde**
Serây-i luţfuññ hergiz yapılmaz bâb-ı ihsânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 57). [şehr-i ‘adlûñde, -üñ, -de]

şehr-i ğam: Keder şehri.

Tagılur şabr metâ’ı gelicek **şehr-i ğame**
Şatılur şehr-i mu‘azzemde belî eyü kumâş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 5). [şehr-i ğame, -e]

şehr-i ‘ışk: Aşk şehri.

Şehr-i ‘ışkuñda kim öldi dâğ-ı mihrüñle gönül
Virmedi kimse anüñ nâm ü nişânından haber (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 15). [şehr-i ‘ışkuñda, -uñ, -da]

şehr-i virândan: Viran şehir.

Naqd-i cân almak dilerdin göñlümün za‘fın görüp
Kağı zâlimdür alan bir **şehr-i virândan** hârâc (Şem’î Divanı, Gazel 24, Mısra 8). [şehr-i virândan, -dan]

şehriyâr: Padişah, hükümdar.

Bir dil ki ola kişverinüñ **şehriyârı** luţf
Kebk-i murâde kânde irer her hevâyî dil (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 33). [şehriyârı, -ı]

Şehr-i ‘ademde bî-ser ü bî-pâ olur kamu
Tâc ü kabâ beğenmez iken niçe **şehriyâr** (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 10). [şehriyâr,]

şehriyâr-i hüsñ: Güzelliğin padişahı.

Şem’î kişide gevher-i baħr-i hüner gerek
Ol **şehriyâr-i hüsne** ola tâ kim âşinâ (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 10). [şehriyâr-i hüsne, -e]

şehriyâr-i luţf: Cömertliğin padişahı.

Budur saña dü‘âmüz eyâ **şehriyâr-i luţf** (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 41). [şehriyâr-i luţf,]

şeh-süvâr: Çok usta binici.

Sergeşte olsa tañ mı gönül bî-karâr olup
Aldı ‘inân-ı şabrüm elümden o **şeh-süvâr** (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 10). [şeh-süvâr,]

şehsüvâr: Çok usta binici.

Şâhbâzist ki şaydî zi felek mî âred
Şehsüvâr ki bülend-baħt buved ez kevkeb (Şem’î Divanı, Gazel 12, Mısra 10). [şehsüvâr,]

şeker: Şeker. I Sevgilinin tatlı dudakları.

Gönülde çünkü mehekdür şerâb-ı hâlet-i ʿışk

Şekerde lezzet ü neyde figân imiş bildük (Şemʿî Divanı, Gazel 106, Mısra 4). [şekerde, -de]

Şeker bādām ile sīb ü enâr ü gül-be-şekkerdür

Temâşâ eyledüm bâzâr-i hüsün ol dil-ârânuñ (Şemʿî Divanı, Kaside 1, Mısra 17). [şeker,]

Gerçi kim oldı rûh-ı revânüm **şeker** lezîz

Pâlûde-i lebûñ gibi olmaya ter lezîz (Şemʿî Divanı, Gazel 38, Mısra 1). [şeker,]

şeker güftâr: Sözü şeker gibi tatlı olan, tatlı sözlü.

Ey lebi şîrîn igen gâyetde tatlu yârsın

Acılık görme cihânde kim **şeker güftârsın** (Şemʿî Divanı, Gazel 132, Mısra 2). [şeker güftârsın, -sın]

şeker-leb: Dudağı şeker gibi tatlı olan, tatlı dudaklı.

Ey **şeker-leb** Hâk bilür kim cân-ı şîrinden lezîz

Nükte-i laʿlûnden itmek ehl-i ʿîrfân ile bahş (Şemʿî Divanı, Gazel 19, Mısra 5). [şeker-leb,]

Âb-ı hayvân ʿömr-i bî-pâyân saña ey Hızr kim

ʿÂşîka bir gül **şeker-leb** serv-şad dilber yiter (Şemʿî Divanı, Gazel 69, Mısra 6). [şeker-leb,]

Beni Yaʿkûb-veş ağılatmağ için hasret ile

Mısr-ı hüsne ol **şeker-leb** yine sulţân olmuş (Şemʿî Divanı, Gazel 84, Mısra 4). [şeker-leb,]

şeker-sīb: Elma şekeri.

Zenaḥdânı **şeker-sīb** ü lebi kand-i mükerrerdür

Dimâğın her melek-simâ muʿaṭṭer itdüğü budur (Şemʿî Divanı, Kaside 1, Mısra 19). [şeker-sīb,]

şekker: Şeker.

Gönül geçmez vişâlûñ lezzetinden zehr-i hecrûñle

Baḥa zehr-i gamûñ şehd ile **şekkerdür** Ḥasen Bâlî (Şemʿî Divanı, Gazel 187, Mısra 8). [şekkerdür, -dür]

Nʼiçün maḥrûm olam ben ḥod sözüüm vaşfûñde **şekkerdür**

Bilürler ḥâlûñi şâḥib-keremler nükte-dânlerdür (Şemʿî Divanı, Kaside 1, Mısra 79). [şekkerdür, -dür]

şekker: Şeker. I Sevgilinin tatlı dudakları.

Ṭûṭî-i güyâ kafesde ḥabbeye muḥtâc olup

Şekkerüñ bakmaz yüzine eyle toymış zâğlar (Şemʿî Divanı, Gazel 40, Mısra 12). [şekkerüñ, -üñ]

Ṭudâğûñ **şekkeri** pâlûde-i terdür Ḥasen Bâlî

Lebûñ şekker sözüñ kand-i mükerrerdür Ḥasen Bâlî (Şemʿî Divanı, Gazel 187, Mısra 1). [şekkeri, -i]

Ṭudâğûñ şekkeri pâlûde-i terdür Ḥasen Bâlî

Lebûñ **şekker** sözüñ kand-i mükerrerdür Ḥasen Bâlî (Şemʿî Divanı, Gazel 187, Mısra 2). [şekker,]

şekker leb: Tatlı dudak.

Elâ ey Yûsuf-ı Mısr-ı melâhet

İrür **şekker lebünden** rûhe râhet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 2). [şekker lebünden, -üñ, -den]

Lebüñ çün baldurur göñlüñ gerek mûm

Bizi **şekker lebünden** kılma mahrûm (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 50). [şekker lebünden, -üñ, -den]

Öykünürem dir-imiş **şekker lebüne** husrevâ

Kelledür bağlansa câyiz haddi zâtında dimâğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 5). [şekker lebüne, -üñ, -e]

şekkerîn: Şeker gibi tatlı, şekerli.

Leblerüñ deprendüğüñce dil bulur cân lezzetin

Yûsuf-ı Mısr-ı melâhetsin kelâmüñ **şekkerîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 44). [şekkerîn,]

şekker-leb: Dudağı şeker gibi tatlı olan, tatlı dudaklı.

Acı söz tatlıdur **şekker-lebden**

Küllî şey'in mine'l-meliḥ meliḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 3). [şekker-lebden, -den]

şekl-i ejder: Ejderha şekli.

Süñüler **şekl-i ejder** 'alemler şîr-peykerdür

'Aceb deryâdurur deryâ-yi hûmî ḥaşm-ı bed-kışûñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 53). [şekl-i ejder,]

şekl-i şihâb: Ah çeken aştığın hali.

N'ola ṭa'n eyler ise zînet-i eflâke zemîn

Gül kamer lâle şafaḥ **şekl-i şihâb** oldu nihâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 12). [şekl-i şihâb,]

şem': Mum, چراغ.

Cemâlüñ **şem'inüñ** germiyyeti var

Beni yakmağa beñzer niyyeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 1). [şem'inüñ, -i, -nüñ]

Ayağ üzre ṭurur bezmünde **şem'üñ**

Yanar odlar başında ḥıdmeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 3). [şem'üñ, -üñ]

Öykünürmişsin diyü ol mâha **şem'üñ** dem-be-dem

Üşdiler pervâneler başına odlar yakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 3). [şem'üñ, -üñ]

Yanmağa 'ışḡ odına pervâne eyler âdemi

Bezm-i ḥüsnüñ **şem'idür** ṭümâr-ı eş'ârüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 12). [şem'idür, -i, -dür]

şem'üñ ki yandı cismi ser-â-ser fetil ile

Gösterdi rāh-i 'ışḡuñ rüşen delil ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 1). [şem'üñ, -üñ]

Bir sîm-ten şanem gibi par par yanardı **şem'**

Ammâ hevâ-yi yâr ile pür-izṭırâb idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 3). [şem',]

şem‘-i: Prizrenli Şem‘i.

Bāyed çü **Şem‘-i** bezm zebān u sereş borīd

Herkes ki germ-dil şūd ü ifşā-yi rāz kerd (Şem‘î Divanı, Gazel 31, Mısra 9). [şem‘-i,]

Yansa **Şem‘î** tañ degül her şeb firākūñ nārına

Pertev-i nūr-ı cemālūñden cüdādūr Muştafā (Şem‘î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [şem‘î,]

Her kişi bir kez ölür bî-çāre **Şem‘î** her nefes

Böyle olur zāhidā ehl-i maḥabbetde fenā (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 13). [şem‘î,]

Dūd-ı āhı **Şem‘înüñ** ser-keşlik eyler dem-be-dem

Qorqaram bir gün irişür ey yüzi mähüm saña (Şem‘î Divanı, Gazel 3, Mısra 11). [şem‘înüñ, -nüñ]

Şem‘iyā ihlāş ile olan dü‘ānüñ ḥaqqıçün

Umaram Ḥaḫdan ‘adedsüz luṭf ile iḥsān ola (Şem‘î Divanı, Gazel 4, Mısra 9). [şem‘iyā,]

Aḫmedüñ yolında **Şem‘î** varūñi eyle nişār

Muştafā ‘ışkına ammā cānūñi eyle fidā (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 15). [şem‘î,]

şem‘-i bezm-ārā: Meclisi süsleyen mum.

Ḥidmete tursun şürāḫī **şem‘-i bezm-ārā** gibi

Nesne açmaz göñlümi cām-ı mey-i şahbā gibi (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 23). [şem‘-i bezm-ārā,]

şem‘-i devlet: Devletin ışığı.

Giceler tā şubḫ olunca nev‘-arūsın baḫtına

Şem‘-i devlet od yanar başında eyler ḫidmeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 62). [şem‘-i devlet,]

şem‘-i hilāl: Hilal mumu.

Göñüller meclisi **şem‘-i hilāl** ile münevverdür

Şafā ḫurşidi doğdı yine şubḫ-ı ‘ıyd-i ‘işretden (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 5). [şem‘-i hilāl,]

şem‘-i kāfūr: Güzel kokulu mum.

Nitekim ehl-i şafā bezmini cām-ı gül-nār

Ḡonce-i zanbaḫ uyarsa n’ola **şem‘-i kāfūr** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 30). [şem‘-i kāfūr,]

şem‘-i nūr-efşān: Işık saçan mum.

Ağzın açmış gonceler gül bezminüñ ḫayrānıdur

Ḡonce-i zanbaḫ bu bezmüñ **şem‘-i nūr-efşānıdur** (Şem‘î Divanı, Muhammes 1, Mısra 4). [şem‘-i nūr-efşānıdur, -ı, -dur]

şem‘-i reh-nümā: Yol gösteren mum.

Āfitāb-ı ṭal‘etüñ nūr-ı Ḥudādūr Muştafā

Rāstī ‘uşşāḫa **şem‘-i reh-nümādūr** Muştafā (Şem‘î Divanı, Gazel 2, Mısra 2). [şem‘-i reh-nümādūr, -dür]

şem‘-i ruh: Sevgilinin mum gibi parlak yanağı.

Bezm-i zemāne **şem‘-i ruḥūñ** virmese ziyā
Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafā (*Şem‘î Divanı, Gazel 9, Mısra 1*). [*şem‘-i ruḥūñ, -üñ*]

Dil-i Şem‘iye tecellî ide ger **şem‘-i ruḥūñ**
Âteş-i süz-ı derûnı kül ider tağ u taşu (*Şem‘î Divanı, Gazel 183, Mısra 9*). [*şem‘-i ruḥūñ, -üñ*]

Şem‘-i ruḥūñle oldı gönül cāmı pür-sürür
Cân bezmi cām-ı la‘lûñ ile oldı pür-şafā (*Şem‘î Divanı, Gazel 10, Mısra 7*). [*şem‘-i ruḥūñle, -üñ, -le*]

şem‘-i saltanet: *Saltanat mumu.*

Luṭfûñle bu ğarîbe n’ola kılsañ i‘tibār
Zulmât-ı ğamde koma eyā **şem‘-i saltanet** (*Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 56*). [*şem‘-i saltanet,]*

şem‘-i şeb-ārā: *Geceyi süsleyen mum.*

Nürden serv didiler göricek kâmetüñe
Beñzeden ruḥlerüñi **şem‘-i şeb-ārāye** Ḥasen (*Şem‘î Divanı, Gazel 129, Mısra 4*). [*şem‘-i şeb-ārāye, -y, -e*]

şem‘-i şebistân: *I. Yatak odasının mumu, kandili. II. Sevgilinin mum gibi parlak yanağı.*

Saḥa ey yüzi güneş mäh muḳâbil olamaz
Nic’ola **şem‘-i şebistân** meh-i tâbâne bedel (*Şem‘î Divanı, Gazel 111, Mısra 8*). [*şem‘-i şebistân,]*

Çerāğ-ı bezm-i nevrûzı yaḳar gülşende her nerges
Uyarsa ğonce-i zanbaḳ ne var **şem‘-i şebistânı** (*Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 22*). [*şem‘-i şebistânı,]*

Çerāğ-ı bezm-i nevrûzı yaḳar gülşende her nerges
Uyarsa ğonce-i zanbaḳ ne var **şem‘-i şebistânı** (*Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 22*). [*şem‘-i şebistânı,]*

şem‘î-veş: *Şem‘i gibi.*

Âfitâbüñ **şem‘î-veş** yaḳdûñ cihânı ser-te-ser
Altun üsküfle geyüp ğün gibi nârencî ḳabā (*Şem‘î Divanı, Gazel 8, Mısra 13*). [*şem‘î-veş,]*

Hey kıyâmet luṭf idüp seyr-i mezâr itseñ eger
şem‘î-veş baş ḳaldurur ‘aşıḳlerüñ sinden çıkar (*Şem‘î Divanı, Gazel 63, Mısra 14*). [*şem‘î-veş,]*

Her kişi kim toĝrudur ‘ışḳuñda ey serv-i sehî
şem‘î-veş yanup diler ‘özrini eyler i‘tirâf (*Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 14*). [*şem‘î-veş,]*

şem‘î-yi âşüfte: *Aşktan perişan olan Şem‘i.*

Arede **şem‘î-yi âşüfte** yanar leyl ü nehâr
Felegüñ uşbu demürden ḳafesinde ey dil (*Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 93*). [*şem‘î-yi âşüfte,]*

şem‘î-yi sülhte: *Yanıp kavrulmuş Şem‘i.*

Ger vefâlar idesin yâ ḥo cefâ eyleyesin
şem‘î-yi sülhte her ne iderseñ yitmez (*Şem‘î Divanı, Gazel 74, Mısra 10*). [*şem‘î-yi sülhte, -ye-yi*]

şems: Güneş.

Şarınca **şemsi** dülbendin güneş gibi güzel Aḥmed
Gören dir âfitâb inmiş gümüş serv-i ḥurāmâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 7). [şemsi, -i]

Ḥaddüne Şem'î müşābih didi **şemsi** güzelüm
Yiridür odlare yakşañ anı pervâne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 9). [şemsi, -i]

şems ü mäh: Güneş ve ay.

Ne aşşī 'āşika mülk-i cihānün **şems ü mähından**
Göñül bezmi çerāğın yakmağa bir meh-liķā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 5). [şems ü mähından, -ı, -n, -dan]

şemse: Tezhip, ciltçilik ve işlemlerde güneş şeklinde süsleme motifi.

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür **şemseler** yir yir
Melek-simā güzellerle olupdur âsümān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [şemseler, -ler]

Şemseler resm itdi gülden aña Nakḳāş-ı behār
Cānı yok taşvîr ide bir bergini nakḳāş-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 17). [şemseler, -ler]

Şemse-i eyvân-ı ḳadrün **şemsesi** şems-i felek
Sāye-i çetrün muḥîti merkez-i devr-i zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 93). [şemsesi, -si]

Ḥurşid-i evc-i 'izzet ile çerḥ-i bî-ḳarār
Dīvār-ı ḳaşr-ı ḳadrüne bir **şemse** âfitâb (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 40). [şemse,]

şemse-i eyvân-ı ḳadr: Şeref köşkünün süslemeleri.

Şemse-i eyvân-ı ḳadrün şemsesi şems-i felek
Sāye-i çetrün muḥîti merkez-i devr-i zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 93). [şemse-i eyvân-ı ḳadrün, -ün]

şemse-i gül: Gül şeklindeki süsleme motifi.

Şemse-i gül rā küned taḥrîr Nakḳāş-ı behār
Ḳaşr-ı gülşen rā küned reşk nigāristân-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 5). [şemse-i gül,]

Buldı haclet **şemse-i gülden** felekde mihr ü meh
Bāğda reşk-i Şüreyyâ oldı cem'-i yāsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 7). [şemse-i gülden, -den]

şemse-i tîg: Kılıcının güneşi (güneş ışınları gibi olan kılıç).

Ṭoğupdur ṭālî'üñde âfitâb-ı maṭla'-ı nuşret
İdüpdür **şemse-i tîgün** toğar şubḥını nūrānî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 38). [şemse-i tîgün, -ün]

şemse-i zerrîn: Altından yapılmış güneş motifi.

Ḳalmadı âb ile eflākün aresinde gubār
Zeyn ider **şemse-i zerrîn** ile gül muşḥafını (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 6). [şemse-i zerrîn,]

Şemse-i zerrîni gündür tavḳ-ı sîmîni hilāl
Gökden inmişdür aña gūyâ bu devlet ḥil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 3). [şemse-i zerrîni, -i]

şems-i felek: Göğün güneşi.

Şemse-i eyvân-ı kâdreş berter ez **şems-i felek**

Sāye-i çetr-i muhîteş merkez-i devr-i zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 47). [şems-i felek,]

Şemse-i eyvân-ı kâdrüñ şemsesi **şems-i felek**

Sāye-i çetrüñ muhîti merkez-i devr-i zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 93). [şems-i felek,]

şems-i nehâr-ı luţf: Lütfun fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar olan aydınlığının güneşi.

Kimüñ kim toğdı başına **şems-i nehâr-ı luţf**

Ey 'ilm ü hîlm ü fazl ile bî-mişl ü bî-bedel (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 21). [şems-i nehâr-ı luţf, -dı]

şemşîr: Kılıç. II Sevgilinin kirpikleri.

Ol kadar yüz buldı senden kim dem-â-dem döstum

Baş keser kırlar döker yanüñde **şemşîrüñ** senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 8). [şemşîrüñ, -üñ]

şem'-veş: Mum gibi.

Âh kim gönîlüm benüm ol dil-rübâlar çaqdılar

Şem'-veş bî-çârenüñ cânine odlar yakdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 2). [şem'-veş,]

şer' libās: Şeriat elbisesi.

Devlet anüñ ki ide **şer' libāsını** şî'âr

H'âb-ı ğafletden uyanmaz şehir-i haşre degin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 99). [şer' libāsını, -n, -ı]

şerāb: Meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun mayalandırılmasından elde edilen alkollü içki, mey.

Ey gönül dil-teng olup kıan yutma her dem ğonce-veş

Gül gibi gönülün açılun lāle-veş nüş it **şerāb** (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 4). [şerāb,]

Bön düşürmişler seni la'li **şerābın** dilberüñ

Ŧatlu Ŧatlu nüş iderler zāhid ağzüñden arağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 7). [şerābın, -ı, -n]

Bezm olmuş idi cennet ü hūrî nigārler

Kevşer yirine içdüğü Şem'î **şerāb** idi (Şem'î Divanı, Gazel 181, Mısra 12). [şerāb,]

Gerçi **şerāb** bir delükānlu hārāmîdür

Nāzüklük ile biz emerüz aldug alını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 9). [şerāb,]

Melekler hūr ü ğilmānı **şerābı** āb-ı Kevşerdür

Gülāb ü misk ü 'anberle cihān gül gibi hoş-büdur (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 9). [şerābı, -ı]

şerāb ü şem': Şarap ve mum.

Ezelden Şem'iyem sākî **şerāb ü şem'e** yār oldum

Cihāne 'ışk ile geldüm benüm zühd ile kārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 13). [şerāb ü şem'e, -e]

şerāb-ı eşk: Gözyaşı şarabı.

Kim olur hem-demüm gönülüm kim egler meclis-i gamde

Şerāb-ı eşküümüñ āhüm eger olmasa dem-sāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 10). [şerāb-ı eşküümüñ, -üm, -üñ]

şerāb-ı hālet-i 'ışk: Aşk halinin şarabı.

Göñülde çünkü mehekür **şerāb-ı hālet-i 'ışk**

Şekerde lezzet ü neyde fiğān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 3). [şerāb-ı hālet-i 'ışk,]

şerāb-ı 'ışk: Aşk şarabı.

Şerāb-ı 'ışk ile mestem gidüpdür ihtiyār elden

Güzeller sevmeye şüfi anüñçün ihtiyārüm yok (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 11). [şerāb-ı 'ışk,]

Teşnedür 'ālem **şerāb-ı 'ışka** kandurmak gerek

Cām-ı Cem şun sākiyā Sulţān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 23). [şerāb-ı 'ışka, -a]

şerāb-ı 'ışka düş-: Aşk şarabına düşmek, aşık olmak.

Şerāb-ı 'ışka düşdüñ çünkü Şem'î

Gözün yaşıyle kendüñden elüñ yu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 15). [şerāb-ı 'ışka düşdüñ, -a-düñ]

şerāb-ı la'l-i cānān: Sevgilinin lal gibi kırmızı dudağının şarabı.

Ey göñül 'ıyş it **şerāb-ı la'l-i cānān** devridür

Cür'ası biñ cān deger cām-ı mey-i cān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 1). [şerāb-ı la'l-i cānān,]

şerāb-ı la'l-i dilber: Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı ve şarap gibi sarhoş eden dudağı.

Şerāb-ı la'l-i dilberden içüp kanmak diler her dem

Nice dīvānedür Şem'î görüñ āteşden āb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 13). [şerāb-ı la'l-i dilberden, -den]

şerāb-ı la'l-i leb: (Sevgilinin) Lal taşı gibi kırmızı ve şarap gibi sarhoş eden dudağı.

Bir anda 'aqlımız aldı **şerāb-ı la'l-i lebüñ**

Bizümle şöhet-i hüsñüñ bir ān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 7). [şerāb-ı la'l-i lebüñ, -üñ, -i]

şerāb-ı la'l: Sevgilinin lal taşı gibi kırmızı ve şarap gibi sarhoş eden dudağı.

Şerāb-ı la'lüñi cānden n'ola yig tutsam ey sāki

İki 'ālemde bir cām-ı maḥabbetdür kalan bāki (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 1). [şerāb-ı la'lüñi, -üñ, -i]

Şerāb-ı la'lüñi sāki ne cān imiş bildük

Göñülde hālet ü tende revān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 1). [şerāb-ı la'lüñi, -üñ, -i]

şerāb-ı lutf: Cömertlik şarabı.

Şerāb-ı lutfüñi nüş eyleyenler cām-ı mihrüñden

İçer āyine-i giti-nümāda āb-ı ḥayvānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 63). [şerāb-ı lutfüñi, -üñ, -i]

şerāb-ı nāb: Saf, katıksız şarap.

Vā'iz **şerāb-ı nābe** diyüñ ol tolaşmasun

Şoñra yüzine urıcağaz kendü utanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 3). [şerāb-ı nābe, -e]

şerāb-ı nāz: Naz şarabı.

Yakalar çāk idüp ‘uşşāk iderler āh ü efğānı

Şerāb-ı nāz içüp dilber yürür mestāne mestāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 10). [şerāb-ı nāz,]

Şol kadar nüş eylemiş dilber **şerāb-ı nāzı** kim

Şivesinden tırılmaz bir dem ayağı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 3). [şerāb-ı nāzı, -ı]

şerār: Kılıcım.

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür

Burāk-ı berķ-seyrüñ āteşin na‘l **şerārıdur** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 34). [şerārıdur, -ı, -dur]

şerār-ı zînet: Süs kılıcımı.

Yakdılar āteş işin ol deñlü āteş-bāzlar

Düdlr oldı felek encüm **şerār-ı zîneti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 54). [şerār-ı zîneti, -i]

şerbet: Meyve özü, su ve şekerle yapılan tatlı içecek.

Ey derd-i ‘ışķa **şerbet** ile isteyen devā

Var çāre eyle kendüñe yetmiş sinüñ saña (Şem’î Divanı, Gazel 10, Mısra 1). [şerbet,]

Sükkeri mışr-ı melāhetden suyu āb-ı hayāt

Cānlere virür hayāt-ı cāvidānı **şerbeti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 36). [şerbeti, -i]

Reşk iderse naħle Tübı **şerbetine** Selsebıl

Gülşen-i Firdevse ta‘n eyler bu sözüñ zîneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 27). [şerbetine, -i, -n, -e]

Nüş idüp yuħyi‘l-‘izāmuñ **şerbetin** ‘azm-i ramīm

Cām-ı bezm-i rüh içer ‘isı deminden mā‘ u tın (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 23). [şerbetin, -i, -n]

İçenler cām-ı ‘ışķuñ **şerbetini**

Bilür ‘ışķ ehlinüñ keyfiyyetini (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 37). [şerbetini, -i, -n, -i]

şerbet-i la‘l-i leb: Lâl renkli, kırmızı dudağının şerbeti.

Ez gül-i bāğ-ı cemāleş dāğ-ber-cān behişt

Şerbet-i la‘l-i lebeş rā teşne-dil mā‘-i ma‘ın (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 32). [şerbet-i la‘l-i lebeş, -eş]

şeref: Yücelik, manevi ululuk, onur, haysiyet.

Şerefde zāt-ı pāküñ şüret-i rüh-ı muşavverdür

Nażer itseñ yiridür gāyet ey şāh-i felek-rifāt (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 71). [şerefde, -de]

Felek-kadr ü melek-şadr ü şeh-i seyyāre-leşkerdür

Şerefde şoffa-i şadrüñ serir-i ‘arşa hem-pāye (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 66). [şerefde, -de]

Virmişdi rüzgāre **şeref** mevsim-i behār

‘Ālem cemālî bulmuş idi zînet ü **şeref** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 4). [şeref,]

şeref vir-: (Bir kimse, bir durum veya şey birini veya bir yeri) Şereflendirmek, yüceltmek, onurlandırmak.

Ki şalar ‘ūd gibi her kişinün cānına nār

Cümle-i bāğa **şeref virdi** ‘arūs-ı lāle (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 36). [şeref virdi, -di]

İrişüp devr-i lebünde **virdi** yāķūte **şeref**

Mücb-i şöhetdurur ‘ālemde cānā hüsni-i haṭ (Şem’î Divanı, Gazel 90, Mısra 3). [şeref virdi, -di]

Virmişdi rüzgāre şeref mevsim-i behār

‘Ālem cemālî bulmuş idi zînet ü şeref (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 3). [şeref virmişdi, -miş, -di]

Ne kadar **virse şeref** sünbül ü gül cennāte

Gül yüzünle olamaz zülf-i semen-sāye bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 3). [şeref virse, -se]

Eyle tavāf cān ile k’oldur medār-ı luṭf

Seccāde-i şer’ate **virse şeref** n’ola (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 30). [şeref virse, -se]

şerha şerha: Dilim dilim, parça parça.

Bu **şerha şerha** sinem göynüklerümle pürdür

Dāğ-ı cefāye hergiz ey māh-pāre yir yok (Şem’î Divanı, Gazel 97, Mısra 5). [şerha şerha,]

şerr: Kötülük, fenalık.

Leşker-i Ye’cūcī **şerrün** fitnesin def’ itmege

İtdi divār-ı şer’at seddini hışn-ı haşîn (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 87). [şerrün,]

şeş cihet: Altı yön, her taraf.

Bir ola zātün ile **şeş cihet** ü heft ü çehār

Olasın devlet ile bāğ-ı se’adetde muķim (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [şeş cihet,]

şeşper: Ateşli silāhlarnı icādından önce kullanılan altı dilimli bir savaş âleti; gürz, topuz, bozdoğan.

Şeşperin aldı ele geydi zirihler süsen

Eyle beñzer kim ider leşker-i zühdi ile kıṭāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 21). [şeşperin, -i, -n]

şevk: Arzu, istek, heves.

Gün yüzün **şevkı** komaz zerre kadar dilde ğubār

Sāķiyā cām-ı lebün cāmı feraḥnāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 9). [şevkı, -ı]

Rişte-i cānın idüpdür şanemā Şem’î fetil

Yanmağa zülf ü ruḥün **şevkıyle** leyl ü nehār (Şem’î Divanı, Gazel 57, Mısra 14). [şevkıyle, -ı, -y, -ile]

Cānler eritdi Şem’î-yi pür-süz **şevk** ile

Tā kim getürdi bezmüne bir şîr-i cān-güdāz (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 19). [şevk,]

Gül yüzünle yakdı ḥālün bağruma dāğ üzre dāğ

Anlaruñ **şevkıyle** buldum lāle vü gülden ferāğ (Şem’î Divanı, Gazel 93, Mısra 2). [şevkıyle, -i, -y, -le]

şevk-ı cemāl: Güzelliğin şevki.

Oķır Şem'î giceler şubhe dek **şevk-ı cemālünle**

Dilinde āyet-i ve'n-nūr ezberdür Ḥasen Bālî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 9). [şevk-ı cemālünle, -ün, -le]

şeydā: Aşkın çokluğundan aklı başından gitmiş, kendini duygularının coşkunluğuna bırakmış (kimse), çılgın, dîvâne, meczup.

Görelî ey meh cemālün āfitābın bî-seḥāb

Şu gibi **şeydā** olup zencîre düşdi āfitāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 2). [şeydā,]

şeydā ol-: Aşkta aklını kaybetmiş, divane, düşkün, şaşkın olmak.

Nev-behār oldu yine **şeydā olup** ırmağlar

Ḳanlu yaşüm gibi zencîrin sürüyüp çağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 1). [şeydā olup, -up]

Ey perî mecnûn olurdu 'ışk ile **şeydā olup**

Gönlümün divānesin zencîr-i zülfün bağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 9). [şeydā olup, -up]

şeyḥ: Bir tekke veya zaviyede en üst makamda bulunan ve müritlere rehberlik eden kimse.

Müftî vü **şeyḥ** ü müderris vālîh ü ḥayrân ü mest

Nice itsünler lebün keyfiyyetin cān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [şeyḥ,]

şî'ār: Elbise, libas, içe giyilen kaftan.

Oldı **şî'ārı** cāme-i himmet-dişār-ı luṭf

İki cihānde lāyık olur 'izz ü devlete (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 31). [şî'ārı, -ı]

şî'ār id-: İşaret etmek.

Devlet anün ki ide şer' libāsını **şî'ār**

Ḥ'āb-ı ḡafletden uyanmaz seḥer-i ḥaşre degin (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 99). [şî'ār ide, -e]

şifā: Derman, ilâç, devā.

Yak sâz ü söz ile oda gönlünü 'ūd-veş

Ḳānün-ı 'ışka uy kim ola derdüne **şifā** (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 12). [şifā,]

Dil-i bî-çāreme cānā lebün dürdi **şifā** besdür

Gerekmez ḡayri dermānı baña derdün devā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 1). [şifā,]

Muştafānün leblerinden söz yirine cān yağar

Aḥmedün şîrîn lebinden irişür cāne **şifā** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 10). [şifā,]

şikār: Av.

Ol hümā yüksek uçar ammā **şikārüñdür** senün

Dūd-ı pîç-ā-pîç-i āhünle cihān şayyādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [şikārüñdür, -ün, -dür]

Hümā-yi evc-i himmet bāl açup itmişdi pervāzı

şikārın şayd idüp geldi yine şahbāz-ı sulṭānî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 10). [şikārın, -ı, -n]

Şahbâz-ı şâh-i ‘adlûn olupdur **şikârı** luţf
Hulkuñ nesîmi esdi umaram ki eyleye (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 35). [şikârı, -ı]

şikâr ol-: Av olmak.

Görinmez niçe günlerdür ‘aceb ol gözleri âhû
Kimüñ âhı kemendi bendine düşmiş **şikâr olmuş** (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 12). [şikâr olmuş, -mış]

şikâyet: Bir kimseden veya bir şeyden hoşnut olmadığını söylemek.

Ço şikâyet sözini vaqt-i dü‘âdür Şem’î
Hâlûñi sen ço **şikâyetle** dimeñ emr-i muhâl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 10). [şikâyetle, -le]

Dükenmez biñde birin haşr olunca dir iseñ Şem’î
Dü‘â kıl bir dü‘â yegdür saña biñ biñ **şikâyetden** (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 58). [şikâyetden, -den]

şimâl: Kuzey.

Çaldı gülşende te‘addî idimez bâd-ı seher
Açdı gül muşhafını çünki yemîn itdi **şimâl** (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 28). [şimâl,]

şimden: Şimdiden sonra.

Bedterin yanmağa ‘ışk odına **şimden** Şem’î
Çevirüp başına pervâneyi âzâd itsün (Şem’î Divanı, Gazel 139, Mısra 9). [şimden,]

şimden girü: Bundan sonra, şu andan itibaren.

Derd-i bî-dermân ile ölmekden artuq çäre yok
Döstlar sa’y eylemeñ **şimden girü** dermânüme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 10). [şimden girü,]

Ol tabîb-i cân ü dil derdine düşdün ey gönül
Çäre yok **şimden girü** benden saña senden baña (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 8). [şimden girü,]

şimdi: İçinde bulunan zaman, şu an.

Hele gel **şimdi** lebün câminı şun nüş idelüm
Aremüzde senün ile yine şöhet bâkî (Şem’î Divanı, Gazel 190, Mısra 3). [şimdi,]

Şimdi biz bendelere luţfûñi göster görelüm
Şoñra cevreyler iseñ Şem’îye miñnet bâkî (Şem’î Divanı, Gazel 190, Mısra 9). [şimdi,]

Mâh-rüler aresinde gün gibi bir dânesin
Şimdi şehruñ âfet-i devrânısın Yüsufcuğum (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 6). [şimdi,]

şimşâd: Şimşir ağacı. II Sevgilinin boyu.

Halka-i düd-ı siyâhüñdür başüñde âşiyân
Deşt-i gam Mecnûnısın yâ hüd belâ **şimşâdıñ** (Şem’î Divanı, Gazel 128, Mısra 4). [şimşâdıñ, -ı, -sın]

şimşek: Buluttan buluta veya buluttan yere elektrik boşalması sırasında meydana gelen ışık olayı.

Tüfek ra‘d ü kılıç **şimşek** yağar yağmur gibi oklar
‘Adünün başına kıpsa ‘aceb mi Nüh tūfānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 87). [şimşek,]

şirâne: Aslana yakışır tarzda, aslanca.
Gönül şayd idüben cân almağde
Begüm sensin bugün **şirâne** âhü (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 4). [şirâne,]

şî‘r-i cân-güdâz: Can yakıcı şiir.
Cânler eritdi Şem‘î-yi pür-süz şevk ile
Tâ kim getürdi bezmüne bir **şî‘r-i cân-güdâz** (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 20). [şî‘r-i cân-güdâz,]

şîr-i kîne-dâr: Kindar aslan.
Heycâ deminde heybet ile **şîr-i kîne-dâr**
Ser-defter oldu zümre-i ehl-i mürüvvete (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 33). [şîr-i kîne-dâr,]

şîrîn: Tatlı.
Muştâfânün leblerinden söz yirine cân yağar
Aḥmedün **şîrîn** lebinden irişür cân şifâ (Şem‘î Divanı, Gazel 5, Mısra 10). [şîrîn,]

Niş râ nüş küned telḥ-i gamet râ **şîrîn**
Dürd râ şâf küned şüfi-i şâfi-meşreb (Şem‘î Divanı, Gazel 12, Mısra 7). [şîrîn,]

Dilberâ **şîrîn** lebünden tatlu cânümdür garez
Şormadan anı ḥayât-ı câvidânümdür garez (Şem‘î Divanı, Gazel 88, Mısra 1). [şîrîn,]

Dili tatlu sözi **şîrîn** lebi cân gibi lezîz
Bu ḥalâvetle kim olur o perî şâne bedel (Şem‘î Divanı, Gazel 111, Mısra 11). [şîrîn,]

Ey lebi **şîrîn** igen gâyetde tatlu yârsın
Acılık görme cihânde kim şeker güftârsın (Şem‘î Divanı, Gazel 132, Mısra 1). [şîrîn,]

şîrîn: Hüsrev ü Şîrin hikâyesinin kadın kahramanı.
Cân ḥazḡ ider tūtinca lebünçün ‘adem yolın
Şîrîn yolında Hüsreve olur sefer lezîz (Şem‘î Divanı, Gazel 38, Mısra 8). [şîrîn,]

şîrîn leb: Tatlı dudak.
Rūḥa gıdâ vü ḳalbe şafâ cisme cân olur
Şîrîn lebün gibi olcaḳ olsa her lezîz (Şem‘î Divanı, Gazel 38, Mısra 6). [şîrîn lebün, -ün]

şîrîn-dehen: Tatlı dilli.
Dîñ o **şîrîn-dehene** âdemi Ferḥâd itsün
Eylemezse hele il yüzine bir ad itsün (Şem‘î Divanı, Gazel 139, Mısra 1). [şîrîn-dehene, -e]

şîr-peyker: Arslan suratl.

Sünûler şekl-i ejder ‘alemler **şîr-peykerdür**

‘Aceb deryâdurur deryâ-yi hûmî hâşm-ı bed-kîşûñ (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 53). [şîr-peykerdür, -dür]

şîşe: Ağzı dar cam kap. II Şişenin içindeki şarabın rengi kastedilir.

Ne koyarsın kulağına sâkî

Bezme geldükce reng alur **şîşe** (Şem’î Divanı, Gazel 145, Mısra 4). [şîşe,]

şitâ: Kış.

Ne revâdur bu ki Cem devletinüñ devrinde

Şem’îyi zâyî’ ide âteş-i kahr ile **şitâ** (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 72). [şitâ,]

şive: Naz, eda, işve.

Aldı biñ **şiveyle** göñlümi bir nâzı güzel

Fitne-i devr-i kamer gâmze-i gâmmâzı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 1). [şiveyle, -y, -ile]

Gülşen-i bâğ-ı behiştüñ ola ger mîvesi nâz

Olmaya **şivede** ol serv-i hırâmâne bedel (Şem’î Divanı, Gazel 111, Mısra 6). [şivede, -de]

Meger kim **şive** öğrenmiş çemende serv-quadlerden

Kinâr-ı âbde her dem olur dâmen-keşân hayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 5). [şive,]

Şol kadar nûş eylemiş dilber şerâb-ı nâzı kim

şivesinden tûrılmaz bir dem ayağı üstine (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 4). [şivesinden, -si, -n, -den]

Geh cevri ü gehî nâz ü gehî **şivelerüñden**

Mağşûdüñ eger cân ise cânâ ne tekellûf (Şem’î Divanı, Gazel 96, Mısra 3). [şivelerüñden, -ler, -üñ, -den]

şive kâr: Nazlı, cilveli, edâlı.

Kamer devrinde her fettân ‘acâyib şivekâr olmuş

Kimine nâz fenn olmuş kimine **şive kâr** olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 2). [şive kâr,]

Kamer devrinde her fettân ‘acâyib **şivekâr** olmuş

Kimine nâz fenn olmuş kimine şive kâr olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 83, Mısra 1). [şivekâr,]

şöhret: Her yerde herkesçe tanınma, meşhurluk, ün, san, nam.

Muqâbil olalı ol ‘âfitâbe

Mehûñ gün gibi Şem’î **şöhreti** var (Şem’î Divanı, Gazel 47, Mısra 10). [şöhreti, -i]

Mâ-haşal dünyâ turalı gelmemişdür ‘âleme

Ni‘meti vü ‘izzeti vü zîneti vü **şöhreti** (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 42). [şöhreti, -i]

Fenâ iğrâmını geydi geçüp **şöhret** libâsından

Şafâ yüzün görenler Ka‘be-i mihr ü maḥabbetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 9). [şöhret,]

şöhreti bul-: Şöhrete erişmek, ünlenmek, nam salmak.

İctimā' itdi şanasın cem' olup hūr u melek
Ay ü gün bir yire gelmiş gibi **buldı şöhreti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 64). [şöhreti buldı, -dı]

şüh-ı cihân: Dünyalar güzeli.

Sen gülersin benüm ağladuğuma fūrkat ile
Yohsa ey **şüh-ı cihân** saña temāşā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 8). [şüh-ı cihân,]

şüh-ı kemān-ebür: Keman kaşlı işveli sevgili.

Şem'iyā tîrini ol **şüh-ı kemān-ebürünüñ**
Dil öpüp bağına başdı nitekim rûh-ı revân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 13). [şüh-ı kemān-ebürünüñ, -nüñ]

şüh-ı şen: Hoş güzel.

Ŧonanup gül gibi ey şüh-ı şengül
Açılırsın nitekim **şüh-ı şen** gül (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 66). [şüh-ı şen,]

şüh-ı şengül: Güler yüzlü güzel.

Ŧonanup gül gibi ey **şüh-ı şengül**
Açılırsın nitekim şüh-ı şen gül (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 65). [şüh-ı şengül,]

şükr eyle-: Allah'a duyulan minneti dile getirmek.

Deryā-yi ğamden eyledi dil fülkini ħalāş
şükr eyle Şem'î irdi hele Hızır-vār ħaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 14). [şükr eyle,]

şükr kim: Şükürler olsun ki.

Buldı terbiyyet anüñ devrinde erbāb-ı nāzer
şükr kim anı müzeyyen kıldı Rebbü'l-‘ālemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 110). [şükr kim,]

şükûfe: Çiçek, tomurcuk. II Sevgili.

Ser-ā-ser şafḥa-i bâġa ħaṭ-ı reyḥān muḥarrerdür
şükûfe bād-ı şubḥ ile direm-rîz oldı gülşende (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 10). [şükûfe,]

şu'le-dār: Alevli, alevlenmiş, ışıklı.

Ḥalvet-serāy-i 'izzetüñe māḥ **şu'le-dār**
Āşār-ı 'izz ü devleti izḥār kıлмаġa (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 41). [şu'le-dār,]

şu'le-i āḥ: Ahımın alevi.

şu'le-i āḥından olmazdı başında ṭaylesān
Leşker-i 'ışkuñda Şem'î serverā baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 9). [şu'le-i āḥından, -ı, -n, -dan]

Yäreler yazmaz idi ḥālūmi ey kaşı kemān

şu'le-i āḥüm eger şokmasa ağzına zebān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 2). [şu'le-i āḥüm, -üm]

şu'le-i mihri: Güneşin alevi.

Şu'le-i mihri felek eyledi zerrîn-cârûb

Sen güzeller şehinûn yollarını pâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 3). [şu'le-i mihri, -i]

şu'le-i şem'-i celâl: Yücelik mumunun parıltısı.

Duĥânı çerĥi zeyn itmişdür anı şanmañ aĥterdür

Çeküpdür **şu'le-i şem'-i celâlûñ** âteşin ĥançer (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 36). [şu'le-i şem'-i celâlûñ, -üñ]

şüphe: Tereddüt, kuşku.

Deĥânı yoklığına zerre deñlü yok **şüphe**

Miyânı kılca belürmez gümân imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 11). [şüphe,]

sürĥ-püş: Kırmızıya bürünmek; kıpkırmızı olmak.

Sürĥ-püş olmuşdur şan Ĥayder-i Kerrârdur

Bâl açup uçmak diler yâ Ca'fer-i Tayyârdur (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 37). [sürĥ-püş,]

şürîde-veş: Perişan aşıklar gibi.

Cihânde Şem'î-yi **şürîde-veş** bir rind-i kallâşem

Neden geçdümse geçdüm geçmezem câm-ı muşaffâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 15). [şürîde-veş,]

T

tâ: Bir şeyin bulunduğu, başladığı veya sona erdiği yeri yahut zamanı anlatırken söze mübalağa katar.

Ĥ'âb-ı ģafletden uyanmaz Şem'iyâ baĥtûñ senüñ

Giceler **tâ** şubĥ olunca gerçi kim bîdârsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 10). [tâ,]

Reftâre başla nâz ile siĥr eyle ey nigâr

Yüz sürmege ayaĥuña **tâ** gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [tâ,]

Giceler **tâ** şubĥ olunca nev'-arûsın baĥtına

Şem'-i devlet od yanar başında eyler ĥiĥmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 61). [tâ,]

Dest-i şerîfûñ ile ider iftiĥârı luĥf

Tâ ĥaşr olunca fitne vü âşûbı def' ider (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 12). [tâ,]

Nev-beĥâr-ı devletet hemçün biĥişt-i câvidân

Z'âfet-i bād-ı hevâdis **tâ** ebed bādâ emîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 94). [tâ,]

tâ ki: Ne zaman ki.

Bedr it hilâli gün gibi bir meh-liĥâyile

Ĥoş gör bu devri **tâ ki** felek reşk ide saña (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 10). [tâ ki,]

Sürülmez Ka'be-i vaşlûñ şafâsı

Ĥabîbüm **tâ ki** 'uryân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 6). [tâ ki,]

İşidüp cânlerine od düşer ehl-i nâruñ
Oldılar dūd gibi **tā ki** ırakdan peydā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 32). [tā ki,]

Ṭonanup çıkdı yine kaşr-ı zeberced üzre
Göstere **tā ki** 'arūs-ı gül-i nev-reste cemāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 18). [tā ki,]

İn'ām ide **tā ki** saña şad-hezār-i luṭf
Baḥtūñ güliyle zeyn ola güلزār-i devletūñ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 39). [tā ki,]

tā'at: Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet etme.
Ele cehd ile götür Şem'î maḥabbet cāmın
Bu kurı **tā'at** ile zühd ü riyālar niçe bir (Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 14). [tā'at,]

ṭab': Huy, mizaç, karakter, yaratılış.
Bu **ṭab'üm** naḥl-bendi bağladı bir naḥl-i mevzūnı
Kim anūñ gülleridür gülşen-i bağ-ı belāğatden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 15). [ṭab'üm, -um]

Şāhbāz-ı ḥarem-i 'arş-ı fezādür **ṭab'üñ**
Zerre gelmez gözine çerḥ kaçan kim açā bāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 49). [ṭab'üñ, -üñ]

Kefi Ḥātemdurur ya'nī dem-i cūdında Ḥayderdür
Olupdur dest ü **ṭab'** u ḥūy ü ḥilḳatde kemāliyle (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 52). [ṭab',]

Şem'iyā n'olsa gerek 'arşa-i nazm içre bugün
Koşalum **ṭab'** semendin yine öñdüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 14). [ṭab',]

Medḥinūñ bağında **ṭab'üm** şöyle cevłān itdi kim
Reşk ider ṭāvus-ı kudsī ey melek cevłānına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 11). [ṭab'üm, -üm]

Şem'iyem kim pertev-i şir'üm yiterdi 'āleme
Åh ü yaşıum irişe **ṭab'üm** çerāğı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [ṭab'üm, -üm]

tābende ol-: Parlak olmak.
Kimūñ ki Ḥaḳ eline vire Zülfiḳār-ı luṭf
İster güneş gibi **ola tābende** dāyimā (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 18). [tābende ola, -a]

Zerre deñlü 'amelūñ gün gibi **tābende olur**
Yār yolında eger zāhid iderseñ iḥlāş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 5). [tābende olur, -ur]

ṭab'-ı deryā-yi güher-bār: Gevher saçan denizin huyu.
Niğīn-i faẓla ins ü cin riyāsüz hep musaḥḥerdür
Olupdur **ṭab'-ı deryā-yi güher-bārūñle** hem-meşreb (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 38). [ṭab'-ı deryā-yi güher-bārūñle, -üñ, -le]

ṭab'-ı güher-bār: Cevher yağdıran tabiatlı.
Güلزār-i devletūñde aḳar cūy-bār-ı luṭf
Şöyle utandı **ṭab'-ı güher-bārūñi** görüp (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 8). [ṭab'-ı güher-bārūñi, -üñ, -i]

tābī' it-: Buyruğuna almak.

Cihān ser-keşlerin itdi ser-ā-ser hükmine bende

Hudā emriyle **tābī' itse** n'ola çerh-i gerdānı (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 36*). [*tābī' itse, -se*]

tāb-ı mihri: Güneşin parıltısı. II Aşk ateşinin harareti.

Tāb-ı mihriñle yakardı sūz-ı dil pervāne-vār

Olmasa zıll-i ilāh ü āfitāb-ı çerh-i dīn (*Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 59*). [*tāb-ı mihriñle, -üñ, -le*]

tāb-ı mül: Şarabın parlaklığı.

Tāb-ı mülden yañağūñ gül gül olursa sākī

Zeyn olur meclisimüz taze kızıl güller ile (*Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 9*). [*tāb-ı mülden, -den*]

ṭab'-ı şem'î: Mumun aydınlığı, parıltısı.

Leb-i şekker-şikenüñ medh ider ey serv-i revān

Ṭab'-ı Şem'î gibi bir ṭūṭi-i güyā mı gelür (*Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 10*). [*ṭab'-ı şem'î,]*

tāb-ı teb-i mihri: Güneşin sıcaklığının harareti.

Ey güneş yüzlü beni eyleyimez kimse ḥayāl

Olmuşam **tāb-ı teb-i mihriñ** ile şöyle ḥayāl (*Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 2*). [*tāb-ı teb-i mihriñ, -üñ*]

Ey güneş yüzlü beni kimse ḥayāl eyleyimez

Olmuşam **tāb-ı teb-i mihriñ** ile şöyle ḥayāl (*Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 82*). [*tāb-ı teb-i mihriñ, -üñ*]

ṭabīb: Doktor, hekim.

Var ey **ṭabīb** derdüme emsem buyurma kim

Bimār-ı yār olducağum baña hoş gelür (*Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 7*). [*ṭabīb,]*

Derd ü ğam-ı niğār ile yitdi benüm baña

Billāhi diñ **ṭabībe** gelüp zaḥmet itmesün (*Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 8*). [*ṭabībe, -e*]

Dil-i bī-çāreye luṭfūñ **ṭabībī**

Olur derdine em zaḥmine merhem (*Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 49*). [*ṭabībī, -i*]

ṭabīb ol-: Hekim olmak, tüm dertlere derman olmak.

Şöyle bimār olmuşam efkār-ı çeşm-i yār ile

Cümle 'ālem ger **ṭabīb olursa** itmezler 'ilāc (*Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 4*). [*ṭabīb olursa, -ur, -sa*]

ṭabīb-i cān: Gönül doktoru, sevgili.

Fürkatūñ derdine cānā var mıdur didüm devā

Ol **ṭabīb-i cān** didi la'lümdurur her derde em (*Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 10*). [*ṭabīb-i cān,]*

ṭabīb-i cān ü dil: I. Canın ve gönün tabibi, doktoru. II. Sevgili.

Ol **ṭabīb-i cān ü dil** derdine düşdün ey gönül
Çäre yok şimden girü benden saña senden baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 7). [ṭabīb-i cān ü dil, -i]

Ey **ṭabīb-i cān ü dil** olmazsa vaşlün merhemi
İdimez kimse firākuñ dāğına hergiz 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 3). [ṭabīb-i cān ü dil,]

ṭabl-bāz: Davulcu.

Ṭabl-bāzuñ nitekim gülle-i ḥaşm-ı ḡaddār
Çevirüp şubḥa-i billūr-ı Süreyyâyı felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 63). [ṭabl-bāzuñ, -uñ]

ṭabl-bāz-ı sīnem: Yürek davulcusu.

Gönül şahbāzını şaldum yine bir kebk-i ra'cāya
Cihānı ṭutsa n'ola **ṭabl-bāz-ı sīnem** āvāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 4). [ṭabl-bāz-ı sīnem,]

ṭabl-ı emn: Huzur davulu.

Dest-i ḥavādiş ile yıkılmaz ḥiṣār-ı luṭf
Çalına **ṭabl-ı emn** bula rāḥeti cihān (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 14). [ṭabl-ı emn,]

ṭabl-ı şevket: Heybet davulu.

İtdi **ṭabl-ı şevketüñ** kūhsār-ı dehri pür-şadā
Nuşretüñ kūsın felekler ṭās itdi pür-ṭanīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 103). [ṭabl-ı şevketüñ, -üñ]

tāc id-: Taç yapmak. II Başına taç etmek, çok değer vermek.

Serverā her kim işigünde özin ḥāk eyler
Tāc idüp mihr ü mehi taḥtını eflāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 2). [tāc idüp, -üp]

tāc ol-: Baş olmak, önder olmak.

Felek taḥt ile gün **tāc olaydı** terk iderlerdi
Göreydi Ḥusrev ü Dārā bu erkān ile divānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 79). [tāc olaydı, -a, -y, -ı, -dı]

Şem'î baş egmez efendüm ḥāk-i pāyüñ var iken
Taḥt olursa nüh felek mihr ile meh **olursa tāc** (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 14). [tāc olursa, -ur, -sa]

tāc ü kabā: Saltanat tacı ve kaftan.

Şehr-i 'ademde bī-ser ü bī-pā olur kamu
Tāc ü kabā beğenmez iken niçe şehriyār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 10). [tāc ü kabā,]

tāc-dār: Hükümdar, pâdişah.

Seyl-i fenāye vardı niçe niçe 'ömr-i Nüh
Bād-ı hevāye vardı niçe niçe **tāc-dār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 6). [tāc-dār,]

tāc-ı 'izzet: Yücelik tacı.

Yine bir şāhib-kerem gün gibi buldı rif'ati
Geydi devlet hıl'atin urındı **tāc-ı 'izzeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 2). [tāc-ı 'izzeti, -i]

tāc-ı zer: Altın işlemeli taç.

Şem'iyā bezm cemāl-i gülden olursa cüdā
Nergesün başında **tāc-ı zer** olur 'ayn-ı 'azāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 14). [tāc-ı zer,]

Nergesin **tāc-ı zerin** itdi muraşsa' şebnem
Tağdı serv ayağına āb-ı gümüşden halhal (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 9). [tāc-ı zerin, -i, -n]

Pür-āteşdür gözi nergeslerün güyā ki micmerdür
Başında **tāc-ı zerrini** götürmüş çeşmine nerges (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 22). [tāc-ı zerrini, -i]

tāc-ı zerrin-i se'adet: Altın işlemeli saadet tacı.

Tāc-ı zerrin-i se'adet ister iseñ Şem'iyā
Tut gözüñ nerges gibi kendüñde dāyim gözüñ aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 9). [tāc-ı zerrin-i se'adet,]

tadan-: Bir şeyin tadını alıp her zaman yapmak, alışkanlık hâline getirmek. II Bir yere bir menfaat sağlamak için sık sık gider olmak.
Kevşerden el yudı yumaz āb-ı hayātea yüz
Şem'î **tadandı** cām-ı maḥabbet şafāsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 16). [tadandı, -dı]

Kevşerden el yudı yumaz āb-ı hayāte yüz
Şem'î **tadandı** cām-ı maḥabbet şafāsına (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 8). [tadandı, -dı]

tağ: Dağ.

Ḥasret-i Şirîn ile Ferhād bir āh itdi kim
Yakdı bağrın lāleler göğsin geçürdi **tağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 8). [tağlar, -lar]

Gün toğar şanmañ şafağdan ḥaşre dek Ferhād için
Başına odlar yakup feryād iderler **tağlar** (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 10). [tağlar, -lar]

Nesim-i şubḥ āşüfte gezer **tağlarda** ser-gerdān
Hevā-yi zülf-i dilberle delürmiş bī-ḳarār olmuş (Şem'î Divanı, Gazel 83, Mısra 7). [tağlarda, -lar, -da]

tağ u taş: Dağ ve taş.

Şıgımaz yire göge leşker-i ins ile melek
Tağ u taş götürirmez nice fezā-yi şahrā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 26). [tağ u taş,]

Ey Süleymān-ı zemān ḳande çeker mür-i za'if
Tağ u taş çekmez iken cevri yükün gerdünün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 6). [tağ u taş,]

Dil-i Şem'īye tecellī ide ger şem'-i ruḥün
Āteş-i süz-ı derünü kül ider **tağ u taş** (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 10). [tağ u taş, -ı]

tağ üstü bağ: Keyfi yerinde, her muradına ulaşmış.

Sinemün dāğı şafası külhanı gülşen ider
Eşk-i çeşmüm lālezāriyle baña **tağ üstü bāğ** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 4). [tağ üstü bāğ,]

tağıl-: Dağılmak. II Savrulmak.

Şehā kadrün güninde zerrelerden daği kemterdür
Tağılmış bād-ı kahründen perişān-ḥāl ü ser-gerdān (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 50). [tağılmış, -mış]

Tağılur şabr metā'ı gelicek şehr-i gāme
Şatılur şehr-i mu'azzemde belī eyü kumāş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 5). [tağılur, -ur]

tağıt-: Toplu durumda bulunanları birbirinden uzaklaştırmak veya ayırmak; yaymak, saçmak.

Çekdi süsen tığler oldı hevā-dār-ı şabā
Tōb olup gām leşkerin **tağıtdı** cem'-i yāsemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 22). [tağıtdı, -dı]

tağlara düş-: Büyük bir keder ve üzüntü dolayısıyla yerini yurdunu terk edip insanlardan kaçıp ıssız yerlerde dolaşmak, ıssız yerlerde yaşamak durumunda kalmak, yabana düşmek.

Nesīm-i zülf ü çeşmün ḥasretinden
Şabā gibi **düşer tağlara** āhū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 16). [tağlara düşer, -er]

Meger dīvāneñ olmış ey perī-rū
Düşüp tağlara zencirin sürür şu (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 2). [tağlara düşüp, -üp]

tağyir eyle-: Değiştirmek.

Geldi ḥaṭṭuñ āyet-i ḥüsnüñi **tağyir eyledi**
Āyeti tağyir iden kāfir olur dinden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 5). [tağyir eyledi, -di]

taḥayyür-i şāh: Hükümdarın hayrete düşmesi.

..... ? degül **taḥayyür-i şāh** ü gedāyiken
Zāt-ı şerīfün ile ider iftiḥār-ı luṭf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 7). [taḥayyür-i şāh,]

taḥrīr: Boya veya altınla işlenen süsleme motiflerinin etrafına sınırlarını belli edecek şekilde daha koyu bir renkte ince olarak çekilen çizgi.

Şemse-i gül rā küned **taḥrīr** Nakḳāş-ı behār
Kaşr-ı gülşen rā küned reşk nigāristān-ı Çīn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 5). [taḥrīr,]

taḥşil it-: Toplamak, almak; elde etmek, kazanmak; temin etmek, sağlamak.

Derd-i 'ışkuñ 'ilmini şol resme **taḥşil itdi** kim
'Ār ider dil itmege ḥikmetde Loḳmān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 7). [taḥşil itdi, -di]

taḥşinler it-: Beğenmek, takdir etmek.

Şem'î cemāli vaşfını görünce ol nigār
Taḥşinler itdi didi ne rüşen maḳālī var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 14). [taḥşinler itdi, -di]

taht: Hükümdarların üzerine oturdukları koltuk, hükümdarlık makamı.

Serverā her kim işigünde özin hāk eyler

Tāc idüp mihr ü mehi **tahtını** eflāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 2). [tahtını, -i, -n, -ı]

Cām elinde Cem gibi geçmiş maḥabbet **tahtına**

‘Ālemüñ sultānidur her bir gedāsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 7). [tahtına, -i, -n, -a]

Şāh-i ‘ışķam almağa mihr ü maḥabbet **tahtını**

Āteş-i āhüm ‘alem eşķüm sipāhümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 3). [tahtını, -i, -n, -ı]

Çıkdı başden yüz bulup senden şabāye uyalı

Zülfüñüñ yil aldı **tahtın** ey Süleymān-ı zemān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 4). [tahtın, -i, -n]

taht ol-: Hükümdara has makam olmak, taht olmak.

Şem'î baş egmez efendüm hāk-i pāyüñ var iken

Taht olursa nüh felek mihr ile meh olursa tāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 14). [taht olursa, -ur, -sa]

taht-ı pîrüz: Uğurlu taht.

Taht-ı pîrûze geçer efser-i la‘lîn urınup

Yaraşur olsa çemen Mısrına sultān gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 9). [taht-ı pîrûze, -e]

Taht-ı pîrûzî felek olursa mihr altunlu tāc

Var iken hāk-i derüñ itmez bu göñlüm ihtiyāc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 1). [taht-ı pîrûzî,]

taht-ı serā: Saray tahtı.

Nice irsün elüm sen ‘āfitābe

Ki sen gökde vü ben **taht-ı serāde** (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 6). [taht-ı serāde, -de]

taht-ı süleymān: Süleyman'ın tahtı.

Ṭutar devlet nesîmi hāk-i pāyîn evc-i rif‘atde

Nitekim bād-ı kudret qadr ile **taht-ı Süleymānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 30). [taht-ı süleymānı, -ı]

taht-ı zeberced: Cam parlaklığı renginde olan taht.

İtdi gül pādîşehi **taht-ı zebercedde** qarār

Cāmleridür ki döner ay ü güneş bezminde (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 43). [taht-ı zebercedde, -de]

taht-ı zer: Altın taht.

Hüsrev-i ‘ışķam işigüñ baña **taht-ı zer** yiter

Na‘l-i gülgün gubārı başüme efser yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 1). [taht-ı zer,]

taḳ-: (Bir şeyi başka bir şey üzerine) İliştirmek, tutturmak veya geçirmek, asmak.

Dār idüp yakmak dilerler Şem'iyi Manşûr-vār

Dil-rübālar boynına zünnār-ı zülfin **taḳdılar** (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 10). [taḳdılar, -dı, -lar]

‘Âr idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm
Varayın yalvarayın boynüme **taḳup** kefenüm (Şem’î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [taḳup, -up]

Çü şayd itdün beni ey cüst ü çälāk
Şaçüñden boynuma **taḳ** imdi fitrāk (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 32). [taḳ,]

Baňa rām olmaz idi tevsen-i dehr-i ser-keş
Yaşımün silsilesi **taḳmasa** boynına ‘iḳāl (Şem’î Divanı, Gazel 112, Mısra 8). [taḳmasa, -ma, -sa]

Nergesin tāk-ı zerin itdi muraşsa‘ şebnem
Taḳdı serv ayağına āb-ı gümüştän ḥalḥal (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 10). [taḳdı, -dı]

tāk-ı felek: Gök kubbe.

Dem-ā-dem germ olup **tāk-ı felekden** zer şaçar ḥurşid
N’ola devlet ‘arūsına olursa sāye-bān ḥayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [tāk-ı felekden, -den]

tāk-ı lāciverd: Lacivert kubbe, gökyüzü.

Başüñe ey Şem’î dönmezdi bu **tāk-ı lāciverd**
Dūd-ı āhüm olmayaydı yir yir altundan direk (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 13). [tāk-ı lāciverd,]

tāk-ı zeberce: Yeşil, parlak taş kubbe. II Yeşil gökyüzü.

Beñzemeyeydi taşleri miḥrābına hilāl
Baş egmez idi kimse bu **tāk-ı zebercede** (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 4). [tāk-ı zebercede, -e]

taḳın-: Süslenmek, kendine takmak, kuşanmak.

Aller geymiş kızıl güller **taḳınmış** başına
Kaḅı gülşenden gelür serv-i ḥırāmānüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 114, Mısra 5). [taḳınmış, -mış]

taḳrîr id-: İfade etmek, bildirmek.

Nice **taḳrîr ideyin** naḳşuñı naḳḳāşlere
Reng alurlar dir isem bir bölük evbāşlere (Şem’î Divanı, Gazel 155, Mısra 1). [taḳrîr ideyin, -eyin]

taḳvā: Allah'tan korkma, Allah korkusuyla dînin yasak ettiḅi şeylerden kaçınma.

Nice zühd ü nice **taḳvā** ne dirsın bilmezem şüfi
Behār eyyāmı gül vaḅti benüm göñlüm şerāb ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 11). [taḳvā,]

Kime mescid kime Ka‘be kime zühd ü kime **taḳvā**
Saňa Şem’î cihānde cām-ı ‘iḣḳ-ı bî-riyā besdür (Şem’î Divanı, Gazel 60, Mısra 13). [taḳvā,]

tālî: Talih, baht, kader.

Göñlümüzden luṭf idüp doğmazsañ ey meh-rū eger
Tālîüm mihri toḅup gitmez aremüzden ḥicāb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 6). [tālîüm, -üm]

Seḅerde gün gibi ṭutam çemende cām-ı şabūḅ
Başüme gün toḅup olursa **tālîüm** mes‘ūd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 10). [tālîüm, -üm]

Ko beni yelteme ey dil kerem it hūblere

Ṭālī'üm ben bilürem kimse baña yār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 10). [ṭālī'üm, -üm]

ṭālib-i āb-ı hayāt: Ölümsüzlük suyunun talibi.

Sikender zulmet içre **ṭālib-i āb-ı hayāt** oldu

Bu def'-i zulmet-i şirk itdi dehri kıldı nūrānī (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 41). [ṭālib-i āb-ı hayāt,]

ṭālib-i āb-ı hayāt-ı zühhd id-: Sofunun ölümsüzlük suyuna talip olmak.

Niçe yıl **ṭālib-i āb-ı hayāt-ı zühhd idi** göñlüm

Şerāb-ı 'ışkı nüş itdüm ḥalāş oldum bu zulmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 11). [ṭālib-i āb-ı hayāt-ı zühhd idi, -i]

ṭālib-i cānān: Sevgilinin talibi.

Şular kim **ṭālib-i cānān** olurlar

İki 'ālemde ser-gerdān olurlar (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 25). [ṭālib-i cānān,]

ṭālī'-i ferḥunde: Uğurlu baht.

Gördük kaşuñ hilālını sāķi irişdi 'ıyd

Mey vir ki oldu **ṭālī'-i ferḥundemüz** sa'īd (Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 2). [ṭālī'-i ferḥundemüz, -müz]

ta'lim id-: Öğretmek, bilgilendirmek.

Yāre fūrķat yāresin **ta'lim idenler** bitmesün

Oñmasunlar dāğ-ı hicrānı idenler iḥtirā' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 7). [ta'lim idenler, -en, -ler]

tañ degül: Şaşılmaz.

Yansa Şem'î **tañ degül** her şeb firāķuñ nārına

Pertev-i nūr-ı cemālūñden cüdādür Muşţafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 9). [tañ degül,]

Ayağı toprağına kıl olsa Şem'î **tañ degül**

Her kişi kendü vücūdı mülkinüñ sultānıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 9). [tañ degül,]

ta'n eyleme-: Kınamak, yermek, ayıplamak.

Zāhidā 'āşıķa **ta'n eyleme** rüsvāyī diyü

İḥtiyār ile kişi kendüyi bed-nām itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 5). [ta'n eyleme, -me]

Kimse **ta'n eylemezdi** şūfiye ger

Şem'iyā depreneydi ḥāline (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 9). [ta'n eylemezdi, -mez, -di]

Zāhid göreydi bir gice yārūñ cemālını

Ṭa'n eylemezdi 'āşıķa bilürdi ḥālını (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 2). [ta'n eylemezdi, -mez, -di]

N'ola **ta'n eyler** ise zīnet-i eflāke zemīn

Gül kamer lāle şafaķ şekl-i şihāb oldu nihāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 11). [ta'n eyler, -r]

Reşk iderse naḥle Ṭübī şerbetine Selsebīl

Gülşen-i Firdevse **ta'n eyler** bu sözüñ zīneti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 28). [ta'n eyler, -r]

tañ mı: *Tuhaf mı, şaşılır mı.*

Sergeşte olsa **tañ mı** gönül bî-ķarār olup

Aldı ‘inān-ı şabrüm elümden o şeh-süvār (*Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 9*). [*tañ mı,]*

Mihr ü mehdür müşterî ‘ālem harīdārūñ senüñ

Germ olursa **tañ mıdur** gün gibi bāzārūñ senüñ (*Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 2*). [*tañ mıdur, -dur]*

İgende çok eser şavurur kūy-i yārde

Bir toz ķoparsa **tañ mıdur** āhüm şabāyile (*Şem’î Divanı, Gazel 166, Mısra 8*). [*tañ mıdur, -dur]*

Başına gün toğsa çerhüñ **tañ mıdur** her şubḥ-dem

Şubḥe dek her şeb koyar bir māhı ‘uryān ķoynına (*Şem’î Divanı, Gazel 169, Mısra 13*). [*tañ mıdur, -dur]*

Açılrsa gülse **tañ mıdur** nesīm-i şubḥ ile gonce

Bulınca ķan olur bağıri ķişi bir yār-i hem-rāzı (*Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 5*). [*tañ mıdur, -dur]*

taña kal-: *Alacakaranlığa, seher vaktine kalmak. II Şaşırıp kalmak, hayrete düşmek.*

Yalñüz şanmañ ki anüñ çerḥ ser-gerdānıdur

Taña kalmış mihr ü meh aķ yılduzuñ ḥayrānıdur (*Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 2*). [*taña kalmış, -mış]*

tañrı: *Allah.*

Üstüne açdı **Tañrı** se‘ādet ķapusını

Luṭfūñ neticesin göresin kim neler taşur (*Şem’î Divanı, Kit’a 1, Mısra 9*). [*tañrı,]*

tañrı arslānı: *Hız. Ali.*

Elüñüñ üzre el yokdur nitekim tiğüñ üzre tiğ

ķılıcūñ ‘arşa aşduñ gün gibi ey **Tañrı arslānı** (*Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 46*). [*tañrı arslānı,]*

tapü: *Huzur, kat, nezd.*

Dirilür luṭfūñ ile mürde-diller

N’ola dirsem **tapüñdür** cān-ı ‘ālem (*Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 26*). [*tapüñdür, -ñ, -dür]*

Tapüñdür şahid-i maķşüde her dem

Riyāsüz hem-dem ü hem-rāz ü maḥrem (*Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 9*). [*tapüñdür, -ñ, -dür]*

Devr eyleyüp cihānı **tapüñde** ķarār ider

Oldı felekde gün gibi zātūñ medār-ı luṭf (*Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 5*). [*tapüñde, -ñ, -de]*

Benüm ‘ālemde ey meh-rū senüñ gibi nigārüm yok

Ayağūñ toprağı ḥaķķı **tapüñden** özge varüm yok (*Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 2*). [*tapüñden, -ñ, -den]*

tār ol-: *Karanlık olmak.*

Ḥaṭṭūñ kaçan ki gün yüzüne perde-dār olur

‘Ālem gözüme ķare şaķūñ gibi **tār olur** (*Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 2*). [*tār olur,]*

taral-: Dar hâle gelmek, genişliğini kaybetmek, darlaşmak, küçülmek. II Bunalmak, sıkılmak.

Gül yüzüñle dehenüñ vaşf idicek bād-ı şabā

Ṭaralup gonce gibi gül yakasın çāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 12). [ṭaralup, -up]

tareb: Sevinmekten gelen coşkunkluk, sevinç ve şenlik.

Tiğ ile geldi güneş açdı çemen milketini

Leşker-i 'ıyş ü **tareb** oldu cihān māl-ā-māl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 20). [tareb,]

tārīḥ: Bir insanın zamanını anlatan ebceṭ hesabıyla söylenmiş mısra, beyit veya manzume.

Hātif-i ğayb eyledi ilhām

Oldı **tārīḥ** rûhına rahmet (Şem'î Divanı, Tarih 2, Mısra 4). [tārīḥ,]

Pāye-i kadrüñ olup a'lā terakḳī idicek

Didi **tārīḥin** müverriḥ devlet ü 'izzet ziyād (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 6). [tārīḥin, -i, -n]

tārīḥ-i gülüstān-ı seher: Seher bahçesinin olduğu zaman.

Cennetüñ begliğini ister iseñ gülşene var

Açdı gül bezmini **tārīḥ-i gülüstān-ı seher** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 28). [tārīḥ-i gülüstān-ı seher,]

tarīk-ı 'ışk: Aşk yolu.

Niçe başlar gider kanlar dökilür kimseler şormaz

Ṭarīk-ı 'ışkdur bunda dimezler kana kan olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 4). [tarīk-ı 'ışkdur, -dur]

tārmār eyle-: Dağıtmak, perîşan etmek.

Kim oynadı senüñle bu nerd-i maḥabbeti

Kim raḥt ü baḥtın **eylemedüñ** soñra **tārmār** (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 8). [tārmār eylemedüñ, -me, -dü, -ñ]

tārmār it-: Dağıtmak, perîşan etmek.

Göñlümi **itdi** zülfi gibi **tārmār** ruh

'Aklımı aldı itdi beni bî-ḳarār ruh (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 1). [tārmār itdi, -di]

tārmār kıl-: Tarumar etmek, darmadağın etmek.

Bāzār-i ğamde gör ki bu dellāl-i fitne-cüy

Raḥtını niçe ḥ'āceleriñ **kıldı tārmār** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 12). [tārmār kıldı, -dı]

ṭart: Ölçmek.

İzüñ tozını miske cismüñi cāne **ṭartan**

Cān Yüsufını şatdı bî-ḳadr ü bî-behāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 5). [ṭartan, -an]

tās: Mücevherlerde kullanılan değerli veya taklit ufak sert cisim.

Ḳare toprakça kıymetüñ yokdur

İşigine gerek güher **taş** (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 6). [taş, -ı]

tās: Eşikteki taş çıkıntısı.

İşigün **taşıyla** egleyeyin

Bir iki gün bu oñmaduk başı (Şem'î Divanı, Gazel 176, Mısra 3). [taşıyla, -ı, -y, -ile]

tās: Feleğin taşı, feleği koruyan zemin.

Oynayaldan yār ile mihr ü maḥabbet nerdini

Çıñradur ey dil felekler **tāsını** zārün senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 10). [tāsını, -ı, -n, -ı]

Ayağı tozinuñ her zerresi ḥurşid-i enverdür

Bürde-encüm ü **tāsı** felekdür pūtesi ḥurşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 44). [tāsı, -ı]

Telḥ idi 'ıyşum belā bezminde nūş itdüm yine

Gönlümün nerdin şafā **tāsına** tūş itdüm yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 44). [tāsına, -ı, -n, -a]

tās it-: Başına metaldan koruyucu yapmak.

İtdi ṭabl-ı şevketün kühsār-ı dehri pür-şadā

Nuşretün kūsın felekler **tās itdi** pür-ṭanin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 104). [tās itdi, -di]

tās tās: Tas tas, kap kap.

Ne revādür bu ki devründe senün döne döne

Tās tās aḡuların nūş idevüz gerdünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 4). [tās tās,]

taşdı: Baş ağrıtmak, can sıkma.

Āb-ı ḥayāt-ı cūdün feyz eyle Ḥızr-vār

Şem'î uzatma sözüni **taşdı**den şaḡın (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 58). [taşdıden, -den]

taş-: Taşımak.

Degüldür mihr ile meh kāse-i zerrin ile her dem

Taşınur şarka vü ġarba simāt-ı ḳadriñün ḥ'āmı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 44). [taşınur, -n, -ur]

tās-ı felek: Gökyüzü, sema.

Sāḳiyā nūş-ı lebün seb'a-i seyyāle ile

Yedi ḳat **tās-ı felek** zehrini tiryāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 6). [tās-ı felek,]

tās-ı sīmīn: Gümüş tas.

Ol güzeller şāhısın kim pīş-keş-i mihr ile mäh

İşigüne **tās-ı sīmīn** ile her gün zer çeker (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 10). [tās-ı sīmīn,]

taşla-: Taş atmak.

Hübler sögdi baña vālih ü şeydā göricek

Üşdiler **taşladılar** la'l-i Bedaḥşānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 10). [taşladılar, -dı, -lar]

taşlere çal-: Taşlara çalmak, yere atmak (Pişmanlık nedeniyle kendini yerlere atmak bağlamında). II Yok etmek, ortadan kaldırmak.
Ser ki ölmez heves-i zülf-i semen-sâler ile
Yiridür **taşlere çalsañ** nitekim kırı sifâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 34). [taşlere çalsañ, -sa, -ñ]

taşu-: Taşımak.

Gördüm düşümde dün gice zihnün serâyine
Çinî tabakla bir meh-i tâbân güher **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 2). [taşur, -r]

Bir sîm-ten elün öper altun ayağ ile
Bir âfitâb kâse-i sîm ile zer **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 4). [taşur, -r]

Baş kor gelür ayağuña gün gibi kelleler
Bezmünde nice mâh-i melâhet şeker **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 6). [taşur, -r]

Bahtün 'arûsı zeynine meşşâta-i felek
Necm-i se'âdetün gibi lû'lü'-yi ter **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 8). [taşur, -r]

Üstüne açdı Tañrı se'âdet kapusını
Luftün neticesin göresin kim neler **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 10). [taşur, -r]

Şüretde gerçi nazmdurur sözleri velî
Ma'nî yüzinde Şem'î tapûne güher **taşur** (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 12). [taşur, -r]

taşvîr: Suret, görünüş, resim.

Ruğlerün gün beñlerün seyyâreler kaçün hilâl
Bir muşavver nûrdur ey mâh **taşvîrün** senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 4). [taşvîrün, -ün]

taşvîr eyle-: Resmini yapmak, betimlemek.

Ayuñ on dördin gümüş serv üzre **taşvîr eylemiş**
Gün yüzünle kâmetün Nakķâş-ı şun'-ı bî-mişâl (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 5). [taşvîr eylemiş, -miş]

taşvîr id-: Resmini yapmak, betimlemek.

Şemseler resm itdi gülden aña Nakķâş-ı behâr
Cânı yok **taşvîr ide** bir bergini nakķâş-ı Çîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 18). [taşvîr ide, -e]

tatlu: Tatlı.

Dili **tatlu** sözi şîrîn lebi cân gibi lezîz
Bu hâlâvetle kim olur o perî şâne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 11). [tatlu,]

Acı söz **tatludur** şeker-lebden
Küllî şey'in mine'l-meliḥ meliḥ (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 3). [tatludur, -dur]

Ey lebi şîrîn igen gâyetde **tatlu** yârsın
Acılık görme cihânde kim şeker güftârsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 1). [tatlu,]

tatlu cân: İnsana her şeyden daha tatlı gelen kendi canı, kendi varlığı.

Dilberā şîrîn lebûnden **tatlu cânümdür** ğarez

Şormadan anı hâyât-ı cāvîdânümdür ğarez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 1). [tatlu cânümdür, -üm, -dür]

tatlu tatlu: Tatlı tatlı. II Hoşa gidecek şekilde, yakınlık göstererek.

Bön düşürmişler seni la'li şerābın dilberün

Tatlu tatlu nüş iderler zâhid ağzünden arağ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 8). [tatlu tatlu,]

tavâf eyle-: Kutsal sayarak etrafında dolaşmak.

Eyle **tavâf** cân ile k'oldur medâr-ı luţf

Seccâde-i şerî'ate virse şeref n'ola (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 29). [tavâf eyle,]

tavk-ı sîmîn: Gümüş gerdanlık.

Şemse-i zerrîni gündür **tavk-ı sîmînî** hilâl

Gökden inmişdür aña güyâ bu devlet hil'ati (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 3). [tavk-ı sîmînî, -i]

tavrâne: Yapmacık davranış gibi.

Rindler niçe kez almış iken büsesin anün

Gör kîseyi çekmez yine **tavrâne** tekellûf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 8). [tavrâne,]

tâvus: Tavus kuşu. II Sevgili.

Bu eyyâm içre ey kebk-i hırâmân

İdersin nitekim **tâvus** cevelân (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 64). [tâvus,]

Didiler çerhe girüp yâr semâ' eyleyicek

Nice **tâvus** ola bu resm ile cevlanı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 6). [tâvus,]

tâvus-ı baht: Bahtın tavusu.

Yine **tâvus-ı bahtün** serverâ kadrün hümâsıyla

Felekler gülsitânından ider gün gibi cevlanı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 77). [tâvus-ı bahtün, -ün]

tâvus-ı cennet: Cennetin tavus kuşu.

Behâr oldı yine **tâvus-ı cennet** kıldı cevlanı

Açıldı şâh-ı gül reşk-i behişt itdi gülistânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 1). [tâvus-ı cennet,]

Açıldı gün gibi güller şehirle gül budağında

Yine **tâvus-ı cennet** cilvesinün geldi devrânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 16). [tâvus-ı cennet,]

tâvus-ı kudsî: Mukaddes tavus kuşu.

Medhînün bağında tab'üm şöyle cevlan itdi kim

Reşk ider **tâvus-ı kudsî** ey melek cevlanına (Şem'î Divanı, Gazel 161, Mısra 12). [tâvus-ı kudsî,]

tāvus-veş: Tavus kuşu gibi.

Yüri ey serv-i bostân-ı leṭāfet

Şalın **tāvus-veş** cevḫān senūndür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 4). [tāvus-veş,]

Şehā **tāvus-veş** zeyn eylemiş ḫüsnüñ gülistānı

Ol altun güllü atlasla gümüş serv-i ḫirāmānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 53). [tāvus-veş,]

ṭayan-: Bir şeyden güç almak, güvenmek; katlanmak, sabretmek.

Zāhid ki zühd ü şavm ile perhîze **ṭayanur**

Bî-çāre gör ki ḫālet-i 'ışkı yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 1). [ṭayanur, -ur]

ṭaylesān: Sarığın omuza sarkan ucu, daylasan, dalyasan.

Şu'le-i āhından olmazdı başında **ṭaylesān**

Leşker-i 'ışkuñda Şem'î serverā baş olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 9). [ṭaylesān,]

'İyde meh-pāreler kākül perîşān eyleyüp

Şaldılar yüz nāz ilen gün gibi zerrin **ṭaylesān** (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 8). [ṭaylesān,]

ṭayy id-: Üzerinden geçmek, aşmak. II Ortadan kaldırmak.

Gice gündüz dimeyüp kaṭ'-ı menāzil itdi

ṭayy idüp kevn ü mekânı nitekim bād-ı şabā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 20). [ṭayy idüp, -üp]

tāze: Canlı, yeni, körpe; yeni açmış.

Āh idüp göz yaşların dökme bulıtdan nem kıpar

Tāzedür gül yaprağından dilber-i nāzük-mizāc (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 6). [tāzedür, -dür]

Gülşende idüñ dün gice Şem'î yine gündüz

Bir **tāze** gazel gül gibi yine yārāne tekellüf (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 10). [tāze,]

Zülfün evşāfında Şem'î bir gazel dimiş yine

Tāze sünbüllerle tezyin eylemiş divānını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 10). [tāze,]

Tāb-ı müldeñ yañağūñ gül gül olursa sāḫī

Zeyn olur meclisimüz **tāze** kızıl güller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 10). [tāze,]

tāze cān bul-: Yeni hayat bulmak, canlanmak.

'İşk ile pîr olmuş idüm sevdi dil bir nev cüvān

Derd ile ḫāk olmuş iken **buldı** dil bir **tāze cān** (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 2). [tāze cān buldı, -dı]

tāze tut-: Genç tutmak, körpe tutmak.

Olasın devlet ile gülşen-i 'izzetde muḫīm

Zātüñi **tāze tuta** lūṭ ile Ḥāk celle celāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 92). [tāze tuta, -a]

ta'zīm id-: Hürmet etme, saygı gösterme.

Dür-feşân olup kamer hürşid olur zer-nişân
Ay ü gün **ta'zîm idüp** itdi felekler ragbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 60). [ta'zîm idüp, -üp]

te'addi id-: Birinin hakkına tecavüz etme, saldırma.

Qaldı gülşende **te'addi idimez** bād-ı seher

Açdı gül muşhafını çünkü yemîn itdi şimâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 27). [te'addi idimez, -imez]

tebessüm eyle-: Gülümsemek.

Ciger hûn eyleyüp kan ağlar iken hâr-ı hicrânde

Tebessüm eyledi gönçe sevindi bülbülüñ cânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 18). [tebessüm eyledi, -di]

tecellî id: Görünmek, belirmek, zuhur etmek. II (Allah için) Kudreti yarattıkları üzerinde görünmek.

Dil-i Şem'îye **tecellî ide** ger şem'-i ruḥüñ

Âteş-i süz-ı derünü kül ider tağ u taş (Şem'î Divanı, Gazel 183, Mısra 9). [tecellî ide, -e]

tedbîr: Bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, baş vurulan çare, önlem.

Ey dil-i divâne kim eylerdi **tedbîrüñ** senüñ

Zülf-i dilber olmasa boynüñde zencîrüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 1). [tedbîrüñ, -üñ]

teferrücgâh: Gezinti yeri, mesîre.

Behâr eyyâmdur hazz it yûri bir serv-i bâlâden

Teferrücgâhdür 'âlem gönül kalma temâşâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 2). [teferrücgâhdür, -dür]

tefsîr id-: Açıklamak, yorumlamak.

İdüp luṭf âyetin ma'nîde **tefsîr**

Sözi hatm eyledüm vallâhü a'lem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 43). [tefsîr idüp, -üp]

tefsîr ol-: Açıklanmak.

Oldı **tefsîr** rümûz-ı şeceri'l-aḥḍarı nâr

Berg-i gül al varak serv elif nerges nûn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 13). [tefsîr oldı, -dı]

tefsîr-i âyet-i: Ayetin tefsiri.

Gelmiş lebiyle ğamzesi şânında Şem'iyâ

Tefsîr-i âyet-i ḥalaḳa'l-mevte ve'l-hayât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 16). [tefsîr-i âyet-i,]

teḥarrük: Hareket etme, kıvılda.

İtdüñ dü'a-yi devletini çün hezâr-bâr

Her niçe kim **teḥarrük** ide çerḥ-i bî-sebât (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 60). [teḥarrük,]

tek: Sadece, yalnız.

Kime cân virdi lebüñ **tek** kimi itdi gūyâ

Gerçi bu bâğa gelüp gitdi hezârân gönçe (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 11). [tek,]

Cân fidâ itsün dir imişsin vişālüm isteyen

Tek kabûl it dostum olsun hezārân cân fidâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 8). [tek,]

Gülşen-i hüsne ruḥûñ **tek** gül-i zibâ mı gelür

Yâ aña bencileyin bülbül-i güyâ mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 1). [tek,]

tekellüf: Gösteriş, yapmacık.

Cân naḳdini virsem n'ola cânâne **tekellüf**

Eyler kûl olan varını sulṭâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 1). [tekellüf,]

Gülşende idüñ dün gice Şem'î yine gündüz

Bir tâze gazel gül gibi yine yârâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 10). [tekellüf,]

Geh cevır ü gehî nâz ü gehî şîvelerüñden

Maḳşüdüñ eger cân ise cânâ ne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 4). [tekellüf,]

Mürüvvet bezmgâhında şu deñlü inbisâṭ itdüñ

Tekellüf areden gitdi cihân oldu Süleymânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 74). [tekellüf,]

tekellüf çek-: Güçlüğe, zahmete katlanmamak.

Rindler niçe kez almış iken büsesin anüñ

Gör kîseyi **çekmez** yine ṭavârâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 8). [tekellüf çekmez,]

tekellüf eyle-: Kûlfteli, zahmetli iş görme.

Bezm içre meye şundu elin kıldı nevâziş

Bir deste güli **eyledi** mestâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 6). [tekellüf eyledi, -di]

Cân naḳdini virsem n'ola cânâne tekellüf

Eyler kûl olan varını sulṭâne **tekellüf** (Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 2). [tekellüf eyler, -r]

Hübler birbirine göñlümi **teklîf eyler**

Şem'iyâ birbirine nite ki yârân gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 13). [teklîf eyler, -r]

tekrâr eyle-: (Bir şeyi) Yeniden yapmak veya söylemek.

Fenzurû âyetini **eyledi** bülbül **tekrâr**

Gülbün-i sebz bezendi gül-i ḥamrâler ile (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 11). [tekrâr eyledi, -di]

telḥ: Acı.

Telḥ idi 'ıyşum belâ bezminde nüş itdüm yine

Göñlümün nerdin şafâ ṭāsına ṭuş itdüm yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 43). [telḥ,]

temām: Eksiksiz, tam.

Revnaḳ-ı meh şüd **temām** ez maṭla'-ı ḥurşid-i gül

Şüd perîşânî şevâbit râ zi cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 9). [temām,]

Hercâyilikde gün gibi hiç yokdur eksügüñ
Mâhiyyetüñ bilindi senüñ ey kamer **temām** (Şem'î Divanı, Gazel 121, Mısra 4). [temām,]

temām it-: Tamamlamak, bitirmek.

Kitāb-ı âyet-i hüsnüñ gelince **itdi temām**
Haṭuñi fitne-i âḥir zemān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 9). [temām itdi, -di]

temām ol-: Tamamlanmak.

Tevbe vü zühhd ü şalāḥ 'ākıbet **oldı temām**
Dōstlar bizden selāmet ehline eyleñ selām (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 33). [temām oldı, -dı]

temāşā: Bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme.

Sen gülersin benüm ağladuğuma fūrkat ile
Yohsa ey şūḥ-ı cihān saña **temāşā** mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 8). [temāşā,]

Behār eyyāmıdır ḥazḡ it yūri bir serv-i bālāden
Teferrücgāhdür 'ālem göñül kalma **temāşāden** (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 2). [temāşāden, -den]

temāşā eyle-: Seyretmek, bakmak.

İgen bön düşme ey şūfi ḳo fikr-i ḥūr ü ḡilmānı
Bu gün gel ḥāṭırın ḥoş gör **temāşā eyle** cānānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 2). [temāşā eyle,]

Ruḥleri 'aksin **temāşā eyledüm** peymānede
Şem'iyem meh-rüler ile geḳdi devrānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 13). [temāşā eyledüm, -dü, -m]

Şeker bādām ile sīb ü enār ü gül-be-şekkerdür
Temāşā eyledüm bāzār-i ḥüsnin ol dil-ārānuñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 18). [temāşā eyledüm, -dü, -m]

temennā: Arzu, istek, temenni.

Vird ü zıkrı zāhidüñ nāz ü niyāzı 'āşıḳuñ
Bir perīnüñ vaşlıdur bunca **temennāden** ḡarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 10). [temennāden, -den]

temkīn: İhtiyatlı ve tedbirli olma, ağırbaşlı ve düşünceli davranma, ağırbaşlılık.

Dıraḡt-i 'izz ü **temkīnüñ** felekde sāye-güsterdür
Zer-efşān mihr-veş desti şehāb-ı luṭfi gevher-bār (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 49). [temkīnüñ, -üñ]

ten: Beden, cisim, vücut.

Dil **tenümde** seyr ider her yāreden didārüñi
Mü'mine ḳabrinde cennet revzeni manḡer yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [tenümde, -üm, -de]

Şerāb-ı la'lüñi sākī ne cān imiş bildük
Göñülde ḥālet ü **tende** revān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 2). [tende, -de]

Müşebbek micmer-i bezm-i belādur Şem'iyā cismüñ
Duḡān-ı āteş-i dildür görinen müylar **tende** (Şem'î Divanı, Gazel 158, Mısra 10). [tende, -de]

Göricek hey'et ile haşm 'aşā-yi kadrüñ
Her ser-i müy olur **tenlerine** ejderhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 56). [tenlerine, -ler, -i, -n, -e]

ten zevrakı: Ten kayığı. II Âşığın bedeni.

Ten zevrakı hicâbını ref' itdüñ areden

Deryâ-yi vahdet içre olup cümle âşinâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 5). [ten zevrakı, -ı]

tenezzül eyle-: Herhangi bir şeyi yapmaya istekli olmamak.

Gün gibi rif'atdedür ol meh **tenezzül eylemez**

‘Âr ider ben hâkden gelmez anüñçün yanüme (Şem'î Divanı, Gazel 154, Mısra 3). [tenezzül eylemez, -mez]

tenezzül it-: (Kendi seviye ve haysiyetine aykırı düşen bir şeyi) kabul etmek, (alçaltıcı bir duruma) razı olmak.

Olur olmaz yire gün gibi **tenezzül itme**

Cân gögidür yiri sen mâh-i hilâl-ebrünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 9). [tenezzül itme, -me]

teng: Dar, küçük (yer). II Sevgilinin ağzının küçük ve dar olmasından.

Açdı gül h'âcesiniñ **tengini** bezzâz-ı nesîm

Oldı bâzâr-i çemende yine bülbül dellâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 15). [tengini, -i, -n, -i]

teng id-: Dar etmek, zorlaştırmak. II Sıkıntılı hale getirmek, perişan etmek.

Teng ider hâlûmi bir gönce-lebûñ fikriyle

Bize eyvân-ı felek zerre kadar virmedi kâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 7). [teng ider, -er]

tenzilü'l-esmâü min şavbi's-semâ: İsimler, gökten indirilmiştir.

İşigünde yaşüme ve'n-necm okurlar ey melek

Hâk dimişler **tenzilü'l-esmâü min şavbi's-semâ** (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 4). [tenzilü'l-esmâü min şavbi's-semâ,]

ter: Taze.

Anüñçün jâlelerden gonciler dil-teng olup **terdür**

İşitmiş hâl-i 'anber-bârüne öykündüğün 'üduñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 19). [terdür, -dür]

N'ola mektüb-ı maḥabbetde olursa mähler

Ṭoludur gönce gibi koyıñ **ter** sünbüller ile (Şem'î Divanı, Gazel 146, Mısra 8). [ter,]

Gerçi kim oldı rûḥ-ı revânüm şeker lezîz

Pâlûde-i lebûñ gibi olmaya **ter** lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 2). [ter,]

Güzellük meclisi Hâkkâ budur kim yirde vü gökde

Gül-i sirâb-ı ḥüsünüñden 'aceb **terdür** Ḥasen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 6). [terdür, -dür]

terakki id-: Yükselmek, ilerlemek.

Pâye-i kadrüñ olup a'lâ **terakki idicek**

Didi târiḥin müverriḥ devlet ü 'izzet ziyâd (Şem'î Divanı, Tarih 1, Mısra 5). [terakki idicek, -icek]

terāzū: Terazi.

Saňa ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet

Yaraşur mihr ü mäh olsa **terāzū** (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 8). [terāzū,]

terbiyet bul-: Besleyip büyütmek.

Anüñçün baḥtı şāhına felekde mäh efserdür

Bulaydı terbiyet ger bād-pāy-i esb-i maḳşūdūñ (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 34). [terbiyet bulaydı, -a, -y, -dı]

terbiyyet: İstenilen şekilde yetişmesini sağlamak için bir kimseye gerekli bilgi ve nitelikleri kazandırma, eğitme.

Ḳare toprağı **terbiyyetle** iksir-i ḥayāt eyler

Mürüvvet perteviyle āfitāb-ı bürc-i iḥsānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 31). [terbiyyetle, -le]

terbiyyet bul-: Besleyip büyütmek.

Buldı terbiyyet anüñ devrinde erbāb-ı nāzer

Şükr kim anı müzeyyen kıldı Rebbü'l-‘ālemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 109). [terbiyyet buldı, -dı]

tercîḥ eyle-: Yeğlemek, seçmek.

Rā ḳaşūñ üzre nokṭa-i ḥālūñ

Cīm-i zülfüñle **eyledi tercîḥ** (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 6). [tercîḥ eyledi, -di]

terennüm eyle-: Güzel bir sesle hafif hafif şarkı söylemek.

Terennüm eyledi kebk ü tezervi ḥoş-ḥırām oldı

Ser-āğāz eyledi bülbül gibi mürğ-ı ḥoş-elḥānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 21). [terennüm eyledi, -di]

terk eyle-: Bırakmak, vazgeçmek.

Derd ü ḡam-ı firāk ile **terk eyleyüp** diyār

Cānān firāḳı bir yaňa ḡurbet belāsı hem (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 21). [terk eyleyüp, -y, -üp]

tesbîḥ: "Sübhānallah" sözünü söyleyerek Allah'ı yüceltme ve tenzih etme, Allah'ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme.

Ḳorḳaram zāhidā ḳıyāmetde

Elüñ almaz riyāyile **tesbîḥ** (Şem'î Divanı, Gazel 26, Mısra 8). [tesbîḥ,]

tesbîḥ eyle-: Devamlı söylemek, vird hâline getirmek.

Ḳaşlerüñ miḥrāb idüp zülfüñi **tesbîḥ eylemek**

Gözleründen mest olan ‘aşıḳlara ‘ayn-ı şavāb (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 7). [tesbîḥ eylemek,]

teşbîḥ id-: Benzetmek.

Didi dilber Sidreye **teşbîḥ idersin** ḳaddümi

Ṭüb-i cennet nedür serv-i bülendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 3). [teşbîḥ idersin, -er, -sin]

Nice **teşbih ideyin** gün yüzünü aye Hasen

Ya kaçūñ ğarresini ğurre-i ğarrāye Hasen (Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 1). [teşbih ideyin, -eyin]

La'l-i sîr-âb ile pürdür eli mânend-i enâr

Nice **teşbih ideyin** keff-i güher-pâşüne kim (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 52). [teşbih ideyin, -eyin]

teşhîr it-: Büyülemek.

Sen perî-peyker melek-ruhsârı **teşhîr itmege**

Micmer-i nüh-kâsedür eflâk encümdür sipend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 9). [teşhîr itmege, -meg, -e]

teşhîr ol-: Büyülenmek.

Her perî-rû varur ayağına **teşhîr olup**

Götürür başda meger mühr-i Süleymân ğonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 3). [teşhîr olup, -up]

te'sîr eyle-: (Bir şey diğer bir şey üzerine) Etki yapmak, etkilemek.

Şem'iyâ âhūñ senūñ ol mâhe **te'sîr eylemez**

Gerçi kim sūz-ı derūñünden göge âteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 9). [te'sîr eylemez, -mez]

te'sîr-i havâş: Önemli kişilerin tesiri.

Hüblerde niçe kez tecrübe itdi Şem'î

Âb-ı zerle yazıcağ eyledi **te'sîr-i havâş** (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 10). [te'sîr-i havâş,]

teslîm ol-: Boyun eğmek.

Âsitānuñ Ka'bedür **teslîm olan** 'uşşâğden

Ey Halîl-i cān ü dil her yañeden kurbān aķar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 7). [teslîm olan, -an]

teşne: Susamış. II Çok istekli, çok hevesli, çok arzulu.

Nice bir yire çalarsın bu gönül **teşnesini**

N'ola bir kerre alursañ ele peymāne gibi (Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 3). [teşnesini, -si, -n, -i]

Teşnedür 'ālem şerāb-ı 'ışķa kandurmak gerek

Cām-ı Cem şun sākīyā Sulţān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 23). [teşnedür, -dür]

teşne gönlüm: Susamış gönül.

Teşne gönlüm hazz ider peykānlerūñden dōstum

Şanasın bir kaçresı biñ çeşme-i cāndür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 13). [teşne gönlüm, -üm]

teşne-dil: Gönlü susamış, gönülden isteyen, çok istekli.

Yüri cām iç lebi yādına Şem'î

Kim aña **teşne-dildür** âb-ı Kevşer (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 10). [teşne-dildür, -dür]

Ez gül-i bāğ-ı cemāleş dāğ-ber-cān behiş

Şerbet-i la'l-i lebeş rā **teşne-dil** mā'î ma'în (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 32). [teşne-dil,]

teşvîşe vir-: Karıştırma, karma karışık etme. II Endişe ve tereddüt verme.

Ġam-ı dünyâyile müşevveş olup

Kendüni Şem'î **virme teşvîşe** (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 10). [teşvîşe virme, -me]

tevbe: İşlediği bir hatâdan, suç veya günahıtan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme.

Tevbe vü zühd ü şalâh 'âkıbet oldu temâm

Döştlar bizden selâmet ehline eyleñ selâm (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 33). [tevbe,]

tevsen-i dehr-i ser-keş: İsyanıkar alemin dik başlı atı.

Baňa râm olmaz idi **tevsen-i dehr-i ser-keş**

Yaşımün silsilesi taķmasa boynına 'ikāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 7). [tevsen-i dehr-i ser-keş,]

Baňa râm olmaz idi **tevsen-i dehr-i ser-keş**

Yaşümün silsilesi daķmasa pâyine 'ikāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 85). [tevsen-i dehr-i ser-keş,]

tezerv: Sülün.

Terennüm eyledi kebk ü **tezervi** hoş-hırâm oldu

Ser-âgâz eyledi bülbül gibi mürğ-ı hoş-elhânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 21). [tezervi, -i]

tezvîr: Yalan söyleme, yalan dolan.

Zâhidâ sen aķseni taķvîme inkâr eyledün

Oldı rüşen gün gibi 'âlemde **tezvîrün** senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 6). [tezvîrün, -ün]

tezvîr eyle-: Yalan söylemek.

Göz göre kan içüp yine **tezvîr eyledi**

La'lün getürdi kanımuza ey nigâr haķ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 3). [tezvîr eyledi, -di]

tezyîn eyle-: Süslemek.

Zülfün evşâfında Şem'î bir gâzel dimiş yine

Tâze sünbüllerle **tezyîn eylemiş** divânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 10). [tezyîn eylemiş, -miş]

tîğ: Kılıç.

Ġan olursa ġamzesi **tîğinden** ey dil azdür

Saňa kim dir varasın mestün bıçağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 5). [tîğinden, -i, -n, -den]

Ġuşatdün zer kemer zeyn eyledün altun beneklerle

Yanünde pâdişâhüm **tîğ** gibi nice 'uryânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 46). [tîğ,]

Tîğ ile geldi güneş açdı çemen milketini

Leşker-i 'ıyş ü şareb oldu cihân māl-â-māl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 19). [tîğ,]

Tîğler dil uzadup dir ki ciger-dâr kanı

Sünüler yalmanup eydür kanı kalb-i a'câ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 47). [tîğler, -ler]

Cihân anüñ şafâsiyle bu gün Firdevs-i ekberdür
Açarsa şarkı vü garbı n'ola gün gibi **tîğiyle** (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 64). [tîğiyle, -i, -y, -le]

tîğ-i bürrân: Keskin kılıç.

Zebân-ı pāk-gevherle sü'âlin kesdi a'dānuñ
Delil-i kaç' ile virür cevâbı **tîğ-i bürrânı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 34). [tîğ-i bürrânı, -ı]

Anüñ fethiyle kesr oldu ser-â-ser kalbi a'dānuñ
Delil-i naşş-ı kâti'dur elinde **tîğ-i bürrânı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 36). [tîğ-i bürrânı, -ı]

tîğ-i cefâ: Cefa kılıcı.

Pehlevânsın döstüm **tîğ-i cefâ** çekmekde kim
Çanlu yaşlarla pür itdüñ sinemüñ meydânını (Şem'î Divanı, Gazel 189, Mısra 7). [tîğ-i cefâ,]

Tîğ-i cefâñı çekme vü çāk itme sinemi
Ey döst hālka rāz-ı derün âşikâr olur (Şem'î Divanı, Gazel 65, Mısra 7). [tîğ-i cefâñı, -ñ, -ı]

tîği çek-: Kılıç çekmek. Saldırmak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak.

Hayâ vü şıdk u 'adl ile **çeküp** Hayder-şifat **tîği**
Getürdüñ yirine himmetle nām-ı Âl-i 'Osmānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 47). [tîği çeküp, -üp]

tîğ-i cevri: Eziyet kılıcı.

Rāziyem her ne iderse baña serv ü semenüm
Tîğ-i cevriyle şad pāre kılursa bedenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 4). [tîğ-i cevriyle, -i, -y, -ile]

tîğ-i hicrân: Ayrılık kılıcı.

Çam degül itsem ümîd-i vaşl ile cāne vedâ'
Yegdür ölmek **tîğ-i hicrân** ile ammâ inkıţâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 2). [tîğ-i hicrân,]

tîğ-i himmet: Yardım kılıcı.

Tîğ-i himmet kuşanup bindi se'âdet atına
Geydi gayret zirihin ol şeh-i Cemşid-kabâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 11). [tîğ-i himmet,]

Şöyle açdüñ **tîğ-i himmetle** 'adâlet mülkini
Güyyiâ şānūñde indi âyet-i fethān mübîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 73). [tîğ-i himmetle, -le]

tîğ-i hüsn: Güzellik kılıcı.

Çin ü Mâçini açup gün gibi **tîğ-i hüsn** ile
Rüm ü Şāmı feth iden gün yüzli mähümdür benüm (Şem'î Divanı, Gazel 118, Mısra 7). [tîğ-i hüsn,]

tîğ-i kahr: Kahredici, azap verici kılıç. II Sevgilinin kirpikleri.

Tîğ-i kahrüñ eylese hışmüñ gılâfından zuhūr
Cehd idüp efsād-ı dîn itmezdi kavm-i müfsidîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 81). [tîğ-i kahrüñ, -üñ]

tīg-i şer‘-i zū‘l-celāl: Celal sahibi Allah'ın şeriatının kılıcı.

Naşş-ı kâṭı‘dur elinde **tīg-i şer‘-i Zū‘l-celāl**

Ser-be-ser kaṭı‘ olsa n’ola garḳ-ı keyde‘l-hā‘inin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 65). [tīg-i şer‘-i zū‘l-celāl,]

tīg-i zaḥm: Yara kılıcı.

Şem‘î cihānden al bile git **tīg-i zaḥmını**

Gurbetde yārden saña ol yādigār olur (Şem‘î Divanı, Gazel 65, Mısra 9). [tīg-i zaḥmını, -ı, -n, -ı]

tīg-i zebān: Dil kılıcı.

Zulmetin mehler areden ref‘ idüp maḥv itmege

Ey gönül çekseñ demidür gün gibi **tīg-i zebān** (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 14). [tīg-i zebān,]

tīgin çek-: Kılıç çekmek. Saldırmak amacıyla kılıcı kınından çıkarmak.

Gün gibi **çekdüñ** cemālün **tīgin** ey kaşı kemān

Oḳ gibi oldu gönüller mülkine hükmün revān (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 1). [tīgin çekdüñ, -düñ]

tīgüñ üzre tīg: Kılıcının üzerine kılıç.

Elüñün üzre el yokdur nitekim **tīgüñ üzre tīg**

Kılıcün ‘arşa aşduñ gün gibi ey Tañrı arslanı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 45). [tīgüñ üzre tīg,]

tīmār: Hastaya veya yaraya bakma, tedavi etme.

Ola kim bir gün şoraydı ḥāṭırum nāgeh diyü

Yıllar oldu istemez **tīmārı** bīmārün senün (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 12). [tīmārı, -ı]

Dāḥil itmez ḥāşılı dil māhı mihrün küyine

Şāh-i ‘ışḳun ḥāşıdur **tīmāre** olmaz müşterek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 6). [tīmāre, -e]

tīmār eyle-: Tedavi etmek, iyileştirmek; mutlu etmek, sevindirmek.

‘Aşık-ı bīmāre **tīmār eylemek** āsān olur

Olduğınca sen güzeller serveri ‘ālemde sağ (Şem‘î Divanı, Gazel 93, Mısra 11). [tīmār eylemek, -mek]

tīr: Ok.

Şanki bir çerḫ oḳıdur **tīrün** ki gelmiş sīneme

Her yaña yā Reb yürür derd oḳları peykānını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 5). [tīrün, -ün]

Ḳavs olup **tīr** ile ḳırdı kemānın meh-i nev

Gök demür oldu felek geydi zirihler deryā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 7). [tīr,]

Çıkmadı peykānlerün bu sīne-i mecrūḥdan

Tīrün ucından benüm baḡrümde her dem baş çıkar (Şem‘î Divanı, Gazel 51, Mısra 4). [tīrün, -ün]

tīr: Ok. II Sevgilinin kirpiği.

Geldüğince sineme bir lahze ārām eylemez
Ey kemān-ebrū igen nāzūk geçer **tīrūñ** senūñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 10). [tīrūñ, -üñ]

Tīrūñūñ kan içdüğünü sinelerde göricek
Tīgūñūñ ağzı şulandı ey şeh-i şāhib-kırān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 9). [tīrūñūñ, -ü, -nūñ]

Didi hitāb idüp ki eyā **tīre** rüzgār
Nār-ı belā vü fūrkat ile yakma cānūñi (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 25). [tīre, -e]

tīrāş ol-: Tıraş olmak, saç, sakal ve bıyığı kesmek. II Sıkıntılardan kurtulmak.
Şem'iyā ol şanemūñ gün yüzünūñ āyenesi
Nār-ı Mūsā gibi par par yanar **oldukça tīrāş** (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 14). [tīrāş oldukça, -dukça]

Bedr iken devr-i kâmerde şanasın kim hâledür
Şem'iyā par par yanar hüsni **tīrāş oldukça** hat (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 10). [tīrāş oldukça, -dukça]

tīre-dil: Kalbi kara, kötü kalpli.
Pāk itmeyince yolını āb-ı revān gibi
Her **tīre-dil** kaçan vare ehl-i şafā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [tīre-dil,]

tīr-i āh: Ah oku.
Toludur **tīr-i āhümle** bu menzil
Cihān hālī degüldür olma gāfil (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 89). [tīr-i āhümle, -üm, -le]

tīr-i celāl: Kahır oku.
Urmağa çerh okların dāyim 'adūñūñ cānına
Eyledi **tīr-i celālūñ** güşe-i kavsi kemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 84). [tīr-i celālūñ, -üñ]

tīr-i dü'ā: Dua oku.
Hāzer kıl ey melek kim āsūmānden
Giçer 'āşıklerūñ **tīr-i dü'āsı** (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 10). [tīr-i dü'āsı, -sı]

tīr-i ğamze: (Sevgilinin) ok gibi yaralayıcı, öldürücü yan bakışı.
Geldüğince sineme bir lahze ārām eylemez
Tīr-i ğamzeñ ey kemān-ebrū igen nāzūk geçer (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 8). [tīr-i ğamzeñ, -ñ]

tīr-i müje: Kirpik oku.
Tīr-i müjeñ eglenmedi geçdi siperümden
Tırmadı güzere eyledi ya'ni cigerümden (Şem'î Divanı, Gazel 133, Mısra 1). [tīr-i müjeñ, -ñ]

Hālūmi 'arz itmege **tīr-i müjeñden** dil diler
Ağzı açdı sine-i mecrūhūm üzre yāreler (Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 9). [tīr-i müjeñden, -ñ, -den]

tīr-i müjgān: Kirpik oku.

Gerçi kim benden geçüpüdür **tîr-i müjgânüñ** senüñ
Ölmeyince ey kemân-ebrû ben andan geçmezem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 3). [tîr-i müjgânüñ, -üñ]

tiryāk eyle-: Panzehir etmek.

Sâkiyâ nûş-ı lebüñ seb'a-i seyyâle ile
Yedi kat tās-ı felek zehrini **tiryāk eyler** (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 6). [tiryāk eyler, -r]

tîşe: Balta, keser.

Ey göñül derd ü belâ kühsârinüñ Ferhâdısın
Câne urduñ **tîşeyi** üstâdlar üstâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 2). [tîşeyi, -y, -i]

Ne 'aceb kârgâh olur dünyâ
Kân yudar la'l ü diş biler **tîşe** (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 6). [tîşe,]

ţob: Yuvarlak biçimde olan şey, oyun topu.

Gün gibi çalmağ için mihr ü maḥabbet **ţöbını**
Hûb olur her ne kadar 'arşa-i dil olsa ferâḥ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 5). [ţöbını, -ı, -n, -ı]

Gün gibi ırgürdi eflâke se'âdet **ţöbını**
Yirde kımaz kimseyi hergiz 'ulüvv-i himmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 5). [ţöbını, -ı, -n, -ı]

ţöb ol-: Birbirine bitişecek şekilde toplanmak, yığın hâlinde kümelenmek.

Çekdi süsen tîğler oldu hevâ-dâr-ı şabâ
ţöb olup ğam leşkerin tağıtdı cem'-i yâsemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 22). [ţöb olup, -up]

ţoğ-: (Güneş) doğmak.

ţoğdı ḥurşid-i ṭareb berķ urdı cām-ı âfitâb
Gün gibi ref' eyle ey meh-rû cemâlünden hicâb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [ţoğdı, -dı]

Şanuram kıpdı kıyâmet **ţoğdı** mağribden güneş
Gün yüzüñ ey meh şehër çün ebr-i müşginden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 3). [ţoğdı, -dı]

Nice inşâ ideyin vaşfuñı kim lâyıķ ola
Dir iken mihrüñ ile **ţoğdı** bu maṭla' fi'l-ḥâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 64). [ţoğdı, -dı]

Se'âdet gülleriyle zeyn ider diller gülistânın
ţoğarsa âfitâb-ı himmeti bürc-i 'inâyetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 42). [ţoğarsa, -ar, -sa]

ţoğ-: (Yıldızlar) Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek, tulu etmek.

Hidâyet kevkebi **ţoğdı** yine bürc-i 'inâyetden
Felek fülki ḥalâş itdi bizi girdâb-ı miḥnetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 1). [ţoğdı, -dı]

ţoğru: Doğru, düzgün.

Reh-i 'ışķuñda elif gibi şehâ **ţoğru** iken
Şem'îye egri diyen aḥvel-i keş-râyi göre (Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 9). [ţoğru,]

Dāl oldı ‘ışk derdine zīrā ki görmedük
Ḳaddūn yolında **toğru** elif gibi hīç eḥād (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 6). [toğru,]

Her kişi kim **toğrudur** ‘ışkuñda ey serv-i sehî
Şem’î-veş yanup diler ‘özüni eyler i’tirāf (Şem’î Divanı, Gazel 94, Mısra 13). [toğrudur, -dur]

Yoluñda oğ gibi **toğru** degülsem ey kemān-ebrū
Bükilsün dāl-i zülfünden elif ḳaddüm kemān olsun (Şem’î Divanı, Gazel 122, Mısra 11). [toğru,]

toğrusı: Sözüñ doğrusu, gerçek.

Toğrusı Sidre olup ḳaddi hilāl olsa ḳaşı
Beñzedürdüm saña ey nūr-ı muşavver güneşi (Şem’î Divanı, Gazel 183, Mısra 1). [toğrusı,]

tö Ahmet: Suç, kabahat.

Barışmadısa yıldızı o mähün ey gönül
Baḥtünden itme **tö Ahmeti** eflākden götür (Şem’î Divanı, Gazel 67, Mısra 8). [tö Ahmeti, -i]

to kın-: Dokunmak, temas etmek. II Erişmek, ulaşmak.

Āhüm **to kındı** çerhine çerhün döne döne
Gelmez cihāne bencileyin bir felek-zede (Şem’î Divanı, Gazel 147, Mısra 5). [to kındı, -dı]

to kuz: Dokuz, sayı sıfatı.

Ḳo söyinsün bu yidi Şem’î **to kuz** kâşānenün
K’āh-i sūzi āsümāne meş’al-i enver yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 9). [to kuz,]

to kuz kat: Dokuz kat (Feleğin dokuz katı).

Ġāfil olma ey melek āhüm o kından kıl hāzer
Kim **to kuz kat** cevşen-i eflākden eyler güzler (Şem’î Divanı, Gazel 59, Mısra 2). [to kuz kat,]

To kuz kat āhenin hışn-ı ḥaşındür leşker-i encüm
Şeh-i ḳadrini hıfz eyler anün ḥayl-i nuḥūsetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 25). [to kuz kat,]

tol-: (Ses) bir yere iyice yayılmak, kaplamak.

Çekdi sultān-ı zafer gün gibi bir şubḥ livā
Kūs-ı nuşret çalınup **tolđı** cihān sıyt ü şadā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 2). [tolđı, -dı]

Tutdı gıriv ‘ālemi ol meh-likā için

Āh ü fiğān u nāleyile **tolđı** her diyār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 34). [tolđı, -dı]

tol-: Dolu olmak, kaplamak.

Cihān sāyeñde āsüde gönüller Ka‘besi pür-nūr
Tolupdur pertev-i nūruñ ile ey zıll-i Yezdānī (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 52). [tolupdur, -up, -dur]

tol a-: Dolamak, sarmak.

Çeküp ol serv-i âzâdî kinâre

Ṭolayup zülfini boynüñe bend it (*Şem'î Divanı, Gazel 18, Mısra 6*). [*ṭolayup, -y, -up*]

ṭolan-: Dolaşmak, gezmek.

Göz yaşıyla **ṭolanur** kapuñı seyyâre gibi

Düşmesün kimse hevâyî dil-i âvâre gibi (*Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 1*). [*ṭolanur, -ur*]

ṭolaş-: Etrafında dönmek II Birine ya da bir şeye yakınlaşmaya çalışmak.

Ṭolaşur dil yüzüñüñ şem'ine pervâne gibi

Ḳorkaram bencileyin oda düşüp yane gibi (*Şem'î Divanı, Gazel 191, Mısra 1*). [*ṭolaşur, -ur*]

Beni ḳo ḥâlûme nâşih ki gönülüm bir büt-i Çinüñ

Ṭolaşdı küfr-i zülfine yitürdüm dîn ü imânı (*Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 6*). [*ṭolaşdı, -dı*]

Ṭolaşurdı dil-i miskînüme zülfünde saçüñ

İrişüp şâne eger girmese areye Ḥasen (*Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 5*). [*ṭolaşurdı, -ur, -dı*]

Ṭolaşup Şem'î-yi âşüfteye çok bend eyler

Hey dimezseñ eger ol zülf-i semen-sâye Ḥasen (*Şem'î Divanı, Gazel 129, Mısra 11*). [*ṭolaşup, -up*]

Vâ'iz şerâb-ı nâbe diyüñ ol **ṭolaşmasun**

Şoñra yüzine urıcağaz kendü utanur (*Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 3*). [*ṭolaşmasun, -ma, -sun*]

ṭoldur-: Doldurmak.

Yâr bakmaz yüzine derd ile biñ ḳan ağlasun

Ḡonce-veş **ṭoldurmayan** dürr ile mercân ḳoynına (*Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 4*). [*ṭoldurmayan, -ma, -y, -an*]

ṭolu: Dolu.

Mihr ü meh gibi yaḳarlar birbirinden çerâğ

Gönülümün şehri **ṭoludur** gün gibi meh-pâreler (*Şem'î Divanı, Gazel 56, Mısra 6*). [*ṭoludur, -dur*]

Zaḥm-i tîrûñ yimeyen sînesi pür-derd olmaz

Bağrı baş olmayanuñ gözleri olmaz **ṭolu** yaş (*Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 10*). [*ṭolu,]*

Ṭoludur tîr-i âhümle bu menzil

Cihân ḥâlî degüldür olma gâfil (*Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 89*). [*ṭoludur, -dur*]

Dilerseñ kim ṭola gönülün gözüñ nûr-ı şafâyile

Maḥabbet cāmını Şem'î **ṭolu** gör bakmağıl ḥâlî (*Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 10*). [*ṭolu,]*

ṭolu: İçî şarapla dolu kadeh.

İçelüm ol **ṭoluyı** pâdişâhler 'ışkına

Serv-ḳad sîmîn-beden zerrîn-ḳabâlar 'ışkına (*Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 5*). [*ṭoluyı, -y, -ı*]

Ṭolular içsün öpüşsün gözleri mestâneler

Cām-ı Cem şun sâḳiyâ Sultân Süleymân devridür (*Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 11*). [*ṭolular, -lar*]

tonad-: Donatmak, hazırlamak.

Ṭonadur birbirini ‘ıyd-i behār ile yine

Açılıp şād ola tā kim şeh-i ferhunde-ḥişāl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 41). [ṭonadur, -ue]

tonan-: (Göz alıcı şeylerle, ışıklarla) Süslenmek, bezenmek, donatılmak.

Ṭonanmış idi zînet ile nev ‘arūs-vār

Geşt ider idi her kişi yâriyle her ʔaref (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 17). [ṭonanmış, -mış]

Ser-ā-ser berg ile şöyle **tonandı** kām̄eti servüñ

Dür-i şebnemle her ğonce yazar yāḳūt-ı ḥandānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 19). [ṭonandı, -dı]

Ṭonanup altun üsküflü güzeller karşı ṭurdukça

Alurlar çevre yıldızlar şanasın mäh-i tābānı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 61). [ṭonanup, -up]

toprağ: Toprak.

Ayağūñ **toprağın** cānā ğorelden gözlerüm

Ḥaḳ bilür dünyā gibi çıḳdı gözümden tütüyā (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 9). [ṭoprağın, -ı, -n, -ı]

Tütüyā minnetini çekmez idük iki gözüm

Ayağūñ **toprağın** bir daḡı ğorse gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 10). [ṭoprağın, -ı, -n, -ı]

Ayağı **toprağına** kıl olsa Şem’î ʔañ degül

Her kişi kendü vücūdı mülkinüñ sultānidur (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 9). [ṭoprağına, -ı, -n, -a]

toprakdan götür-: Ölümden kurtarmak, sıkıntısını gidermek, yardım etmek.

Hey kıyāmet gel beni bir laḡze **toprakdan götür**

Bir ḳadem baş luṭf idüp bu külbe-i aḥzānūme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 5). [ṭoprakdan götür,]

toptolu: Doldulu, tamamen dolu.

Nice ğüş eyleye Şem’î kişi aġyār sözün

Penbe-i ğaflet ile **toptoludur** rāḥ-i şimāḥ (Şem’î Divanı, Gazel 29, Mısra 10). [ṭoptoludur, -dur]

toy-: Doymak.

Ṭūṭı-i ğüyā ḳafesde ḥabbeye muḥtāc olup

Şekkerüñ baḳmaz yüzine eyle **toymış** zāğlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 12). [toymış, -mış]

Ṭoymadı ğöñlüm gözüm ḥüsnüñ temāşā itmeden

Yimeden cennet ʔa‘āmın **toya** mı her ğözi aç (Şem’î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [toya, -a]

toyla-: Ziyafet vermek, yedirip içirmek.

Yā Reb maḳāmı ravze-i ḥuld-i berin ola

Ṭoylaya ḥ‘ān-ı luṭfiyle anı Kırdigār (Şem’î Divanı, Kaside 12, Mısra 42). [ṭoylaya, -y, -a]

toz: İnce un halinde toprak, zerre. II Aşğın aşkla yanıp kül olan cismi, bedeni.

Âteş-i âh yakup göklere şavurdu külüm
Yâr yolında bizüm görmedi kimse **tozumuz** (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 10). [tozumuz, -umuz]

toz kopar-: Toz kaldırmak. II Nam salmak.

İgende çok eser şavurur küy-i yârde

Bir **toz koparsa** tañ mıdur âhüm şabâyile (Şem'î Divanı, Gazel 166, Mısra 8). [toz koparsa, -sa]

Reh-i ışkûnda ne **tozlar koparam** âhümle

Hañ-ı Şebdizüñe koşduñ çü ruh-ı Gülgünüñ (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 5). [tozlar koparam, -am]

tübâ: Cennette bulunduğuna ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç.

Küyüñ behiştî içre göreydi hür ü gilmân

Tübâ lehüm diyeydi sen serv-i meh-likâye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 8). [tübâ,]

tübî: Cennette bulunduğuna ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç.

İrimez Sidre kıddüñ pāyesine

Eger **Tübî** olursa serv ü şimşād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 6). [tübî,]

Olur sāyeñ gibi üftāde **Tübî**

Baş egmezsin nitekim serv-i āzād (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 11). [tübî,]

Sidreye baş egmeyüp **Tübîye** virmezsin selām

Ey göñül yanünce bir serv-i hırāmānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 13). [tübîye, -ye]

Görelî serv-i ser-efrāzüñi ey gülbün-i nāz

Çöpçe gelmez gözüme Sidre vü **Tübî** vü çenār (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 6). [tübî,]

Boyüñ **Tübî** yüzüñ cennet tūdāguñ āb-ı Kevşerdür

Bu vech ile güzel kıpmaz meger Firdevs-i a'lāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 5). [tübî,]

tübî-i cennet: Cennette bulunduğuna ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç.

Didi dilber Sidreye teşbîh idersin kıddümi

Tübî-i cennet nedür serv-i bülendüm var iken (Şem'î Divanı, Gazel 127, Mısra 4). [tübî-i cennet,]

tudāğ: Dudak.

Boyüñ **Tübî** yüzüñ cennet **tudāguñ** āb-ı Kevşerdür

Bu vech ile güzel kıpmaz meger Firdevs-i a'lāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 5). [tudāguñ, -uñ]

Tudāguñ şekkeri pālūde-i terdür Ḥasen Bālî

Lebüñ şekker sözüñ känd-i mükerrerdür Ḥasen Bālî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 1). [tudāguñ, -uñ]

tüfān: Her yeri kaplayan çok su, pek ziyade yağan yağmur.

‘Ālemi garķ ideli kanlu yaşüm **tüfānı**

Kaldı añılmaz olupdur güzölüm kışşe-i Nūh (Şem'î Divanı, Gazel 25, Mısra 7). [tüfānı, -ı]

tūfān-ı nūh: Nuh Tufanı.

Bahr-i eşkümle bir olsa ey şanem **tūfān-ı Nūh**

Āteş-i hecrūñ söyündürmez ne müşkil mācerā (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 9). [tūfān-ı nūh, --ı]

tüfek: Ateşli bir silah.

Tirler ağzın açar içmege düşmen kanını

Her **tüfek** od şaçar ağzından olup ejderhā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 50). [tüfek,]

Tüfek ra' d ü kılıç şimşek yağar yağmur gibi oklar

‘Adūñ başına kopsa ‘aceb mi Nūh tūfānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 87). [tüfek,]

tuğrā: Fermanlarda imza yerine kullanılan işaret. II Sevgilinin kaşları.

Hübluk hükmi olup olalı dīvān-ı cemāl

Yazmadı kimse nişān ol kaş **tuğrāye** bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 12). [tuğrāye, -y, -e]

tuğrā-yi ‘unvānı: Şöhret tuğrası.

Cemālūñ muşhafın tezyin idüpdür hatt-ı Reyhāñūñ

Berāt-ı hüsne virmişdür kaşūñ **tuğrā-yi ‘unvānı** (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 8). [tuğrā-yi ‘unvānı, -ı]

Cemālūñ muşhafın tezyin idüpdür hatt-ı Reyhāñ

Berāt-ı hüsne virmişdür kaşūñ **tuğrā-yi ‘unvānı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 66). [tuğrā-yi ‘unvānı, -ı]

tulū‘ eyle-: Doğmak.

Nice gül her biri bir āfitāb-ı ‘ālem-ārādur

Tulū‘ eyler behişt ü ravze-i mihr ü maḥabbetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 18). [tulū‘ eyler, -r]

tulū‘ it-: Doğmak.

İder her zerrenūñ māhiyyetini gün gibi rūşen

Tulū‘ itdükce zihni āfitābı bürc-i fikretden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 34). [tulū‘ itdükce, -dükce]

tümār-ı eş‘ār: Şiirlerin tomarı.

Yanmağa ‘ışk odına pervāne eyler ādemi

Bezm-i hüsñūñ şem'idür **tümār-ı eş‘ārüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 12). [tümār-ı eş‘ārüm, -üm]

tümār-ı kahr: Derin üzüntünün tomarı.

Devr-i ‘adlūñde dürüp **tümār-ı kahrūñ** defterin

Umaram yazmaya cürmümi Kirāmen Kātibin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 77). [tümār-ı kahrūñ, -üñ]

tur-: (Dünya için) Yerde durmak, dönmeye devam etmek.

Gice gündüz dü‘ā eyler dil ü cān ile mü‘minler

Cihān **turdukça** ol şāhūñ tura devletlü dīvānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 62). [turdukça, -dukça]

Cihān **turdukça** tursun devlet ile

İki ‘ālemde Ḥaḳ itsün müsellemler (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 53). [turdukça, -dukça]

Mâ-ḥaṣal dünyâ **ṭuralı** gelmemişdür ‘âleme
Ni‘meti vü ‘izzeti vü zîneti vü şöreti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 41). [ṭuralı, -alı]

Dünyâ **ṭuralı** gelmedi mişli güzel diyü
İller içinde Şem’î seni medḥ idüp yürür (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 11). [ṭuralı, -alı]

Cihân **ṭurdukça** ṭur ey serv-ḳâmet
Saña budur dü‘âmüz tâ ḳıyâmet (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 97). [ṭurdukça, -dukça]

ṭur-: Bir yerde olmak, bir yerde bulunmak.
Gice gündüz dü‘â eyler dil ü cân ile mü’mînler
Cihân ṭurdukça ol şâhüñ **ṭura** devletlü dîvânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 62). [ṭura, -a]

Cihân ṭurdukça **ṭursun** devlet ile
İki ‘âlemde Ḥaḳ itsün müselleḡ (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 53). [ṭursun, -sun]

Servler şâf şâf **ṭurup** gül şâh-i dîvân eylemiş
Nerges-i zerrîn külâhı aña derbân eylemiş (Şem’î Divanı, Muhammes 1, Mısra 11). [ṭurup, -up]

Ḳavlümüz cân virüben ‘ahde vefâ itmek idi
Ṭuralum ḳavlümüze ‘ahde vefâ eyleyelüm (Şem’î Divanı, Gazel 117, Mısra 4). [ṭuralum, -alum]

Tîr-i müjeñ eglenmedi geçdi siperümden
Ṭurmadı güzër eyledi ya’ni cigerümden (Şem’î Divanı, Gazel 133, Mısra 2). [ṭurmadı, -ma, -dı]

ṭur-: (Huzurda) durmak, beklemek.
Süvâr oldukça şâhüm esb-i nâze
Ṭurur ‘âşîḳlerüñ şâf şâf niyâze (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 30). [ṭurur, -ur]

Ṭonanup altun üsküflü güzeller karşı **ṭurdukça**
Alurlar çevre yıldızlar şanasın mâh-i tâbânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 61). [ṭurdukça, -dukça]

türâb: Toprak.
Ḳamer gibi mücellâ itmege cân naḳdinüñ ḳalbin
Gönül bir âfitâbüñ ḥâk-i pâyinden **türâb** ister (Şem’î Divanı, Gazel 42, Mısra 10). [türâb,]

ṭurğur-: Durdurmak.
Diñdürmedi gözüm yaşın ey serv-i gül-‘izâr
Gerçi gözün aḳar şuyı siḥr ile **ṭurğurur** (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 6). [ṭurğurur, -ur]

ṭür-ı mûsâ: Hz. Musa’nın Tur’u (Sina Çölü’nde Hz. Musa peygamberin Tanrı’yla konuştuğu dağın adı) II Tasavvufi manada benlik, nefis, maddiyata dair tüm unsurları simgeler.
Uşanmaz siḥr-i çeşminden gönül zülfinde sen yârün
Ne ḡam kim **Ṭür-ı Mûsâdür** anüñ her târı mâr olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 4). [ṭür-ı mûsâdür, -dür]

ṭurıl-: Durulmak, duru hâle gelmek. II Eskisi kadar coşkulu ve heyecanlı olmamak, sakinleşmek.

Bulanmadın **turulmadı** gitdi gözüm yaşı
Bilmedi kimse hâli nedür mâcerâsı ne (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 9). [turulmadı, -ma, -dı]

turre-i müşğîn-i mesâ: Akşam miskinın kakülü.
‘Alemlî aksidurur gurre-i ğarrâ-yi şabâh
Nîzesi perçemidür **turre-i müşğîn-i mesâ** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 62). [turre-i müşğîn-i mesâ,]

tüş it-: Müptela olmak, tutulma; rastlamak.
Telh idi ‘ıyşum belâ bezminde nüş itdüm yine
Gönlümüñ nerdin şafâ tāsına **tüş itdüm** yine (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 44). [tüş itdüm, -dü, -m]

tuş ol-: Yönelmek.
Çin ü Mâçini tolaşdı niçe yıl bād-ı şabâ
Zülfüne **tuş olmayınca** olmadı müşğîn nefes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 10). [tuş olmayınca, -ma, -y, -ınca]

tut-: Tutmak, bir nesneyi elle kavramak.
Seherde gün gibi **tutam** çemende cām-ı şabûh
Başüme gün toğup olursa tâlî'üm mes'ûd (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 9). [tutam, -am]

Yanüñce kevkeb-i eşküm gibi leşkerlerüñ vardur
Güzeller şâhısın **tutsañ** n'ola gün gibi âfâkı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 4). [tutsañ, -sa, -ñ]

Tutayın ser-te-ser dünyâ benümdür
Gerekmez baña dilbersüz vilâyet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 13). [tutayın, -ayın]

Gülâbe ta'n ider âbı mu'a'tter hâki 'anberdür
Eger **tutmadiyise** şavm-ı hecrin şâhid-i 'ıydüñ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 14). [tutmadiyise, -ma, -dı, -y, -ise]

tut-: (Yolunu) tutmak.
Dil **tutdı** rāh-i 'ışkuñ zâhid riyâ yolın
Âsân degül gözetmek efendi belâ yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [tutdı, -dı]

Hâyil degüldür âhüme ey müdde'î felek
Şaķın şaķın ki **tutmadı** kimse dü'â yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 8). [tutmadı, -ma, -dı]

tut-: Varsaymak, farz etmek, kabul etmek.
Şerâb-ı la'lüñi cāden n'ola yig **tutsam** ey sākī
İki 'ālemdə bir cām-ı maħabbetdür kalan bākī (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 1). [tutsam, -sa, -m]

Başüm üstünde kılıçlar **tuta** ger ğamzelerüñ
Baş virür bu dil-i bî-çäre kapıñden gitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 3). [tuta, -a]

Yār bir büsesini ger **tuta** biñ cāne bedel
Bir kerem olmaya dünyāde bu ihsāne bedel (Şem'î Divanı, Gazel 111, Mısra 1). [tuta, -a]

Dil düşmedi **tutam** ki kare zülfün āğına
Ol ğamzelerle çeşm-i siyehkârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [tutam, -am]

Tutam ki başa vardı gönül zülf-i yâr ile
Ol yañeden bu ğamze-i hun-ğârı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 7). [tutam, -am]

tut-: Belli bir durumda kalmasını sağlamak.

Yir yüzün şöyle **tutar** çâder-i eflâk-mişâl
Ne semâ ehli görür arzı ne arz ehli semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 23). [tutar, -ar]

Tutar devlet nesîmi hâk-i pâyin evc-i rif'atde
Nitekim bād-ı kudret qadr ile taht-ı Süleymânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 29). [tutar, -ar]

tut-: (Rüzgâr, fırtına, sel bir yeri) Etkisi altına almak.

Yir yüzün bārân-ı eşküm seyli **tutdı** ser-te-ser
Aremüzde yâr ile ol deñlü geçdi mâcerâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 11). [tutdı, -dı]

tutağ: Dudak.

Hâl-i 'anber kim düşüp dilber **tutağı** üstine
Hasretinden cânümün dâğ urdı dâğı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 1). [tutağı, -ı]

tutalum: "Tutalım ki, varsayalım ki, diyelim ki" gibi anlamlara gelen varsayım ifadesi.

Tutalum irdi elün âb-ı hayâta şüfî
Mey-i 'ışk ile ne var gün gibi şahbâye bedel (Şem'î Divanı, Gazel 110, Mısra 9). [tutalum,]

Tutalum oldu kişi tütî-i şekker-güftâr
Sözünün dürlerini hâbbeye şaymaz kimse (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 95). [tutalum,]

tütî: Papağan.

Gözlerümde al **tütîdür** hayâli la'lünün
Kırpüğünden ey hüma-ı tal'et aña itdüm kafes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 5). [tütîdür, -dür]

Şanevber bâğda **tütî** zülâl-i Hızır Kevserdür
Dem-i 'isî gibi olmuş nesîm-i şubh cân-perver (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [tütî,]

tütî-i bâğ-ı suhan: Söz bahçesinin papağanı.

Göricek nazm-ı şeker-bârünü dem-beste kalur
Tütî-i bâğ-ı suhan bülbül-i gülzâr-i makâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 48). [tütî-i bâğ-ı suhan,]

tütî-i güyâ: Konuşan papağan.

Leb-i şekker-şikenün medh ider ey serv-i revân
Tab'-ı Şem'î gibi bir **tütî-i güyâ** mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 10). [tütî-i güyâ,]

Tütî-i güyâ kafesde hâbbeye muhtâc olup
Şekkerün bakmaz yüzine eyle toymış zâğlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 11). [tütî-i güyâ,]

tūṭī-i şekker-güftār: Sözü şeker gibi tatlı olan papağan.

Ṭotalum oldu kişi **tūṭī-i şekker-güftār**

Sözinün dürlerini ḥabbeye şaymaz kimse (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 95). [tūṭī-i şekker-güftār,]

tūṭī-i şîrîn-makāle: Tatlı sözler söyleyen papağan.

Ṭūṭī-i şîrîn-makālem ḥusrevā ammā çi sūd

Dāne-i ḥabb-ı nebāt-ı men tegerg-i miḥnet est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 11). [tūṭī-i şîrîn-makālem, -m]

tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān: Güzel sesli yaratılış papağanı.

Gül yüzünle la'l-i şekker-bārūni cān bülbüli

Her dem eyler **tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 19, Mısra 10). [tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān,]

tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān: Güzel sesli yaratılış papağanı.

Gülsitān-ı ḥüsnuñ itdi bülbul-i güyā beni

N'ola itsem **tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān** ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 4). [tūṭī-i ṭab'-ı hoş-elḥān,]

tūṭī-i ṭab'-ı şeker-bār: Etrafa şeker saçan şiir söylemeye elverişli papağan.

Ḥusrevā 'arz eylemezseñ la'l-i şekker-bārūni

Nuṭṭa gelmez **tūṭī-i ṭab'-ı şeker-bārüm** benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 4). [tūṭī-i ṭab'-ı şeker-bārüm, -üm]

Ṭūṭī-i ṭab'-ı şeker-bārüm dem-sāz olıma

Gülşenün gerçi olur mürğ-ı hoş-elḥānı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 9). [tūṭī-i ṭab'-ı şeker-bārüm, -üm, -e]

tūṭī-i ṭab': Yaratılış papağanı. II Şiir söylemeye elverişli yaratılış.

Ṭūṭī-i ṭab'ümle hem-reng olıma zāğ-ı rakīb

Niçe pervāz eylesün ey meh ḥümāyile meges (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 7). [tūṭī-i ṭab'ümle, -üm, -le]

ṭuṭış-: Tutuşmak; (Kavga, tartışma, iddia, lâdes vb. için) Girişmek.

Pehlevān iseñ eger yanmaḳda ey pervāne gel

'İşk meydânında Şem'îyle **ṭuṭış** ḥaşmāne baş (Şem'î Divanı, Gazel 86, Mısra 10). [ṭuṭış,]

tūṭiyā: Sürme taşının göze sürülen tozu, tutya.

Menzil-i meyḥāne kim ehl-i başiret ḥākidür

İdinür cān gözine şāhib-nazerler **tūṭiyā** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 14). [tūṭiyā,]

Ayağın toprağını cānā göreliden gözlerüm

Ḥaḳ bilür dünyā gibi çıkdı gözümden **tūṭiyā** (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 10). [tūṭiyā,]

Tūṭiyā minnetini çekmez idük iki gözüm

Ayağın toprağını bir daḡı görse gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 9). [tūṭiyā,]

Gösterür iki cihān naḳşın mu'ayyen ey gönül

Ḥāk-i pāyi **tūṭiyāsmuñ** şafası gözün aç (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 10). [tūṭiyāsmuñ, -sı, -nun]

Çekelden gözlerine **tütiyâyi** hâk-i pâyinden
Nazer kesb itdi a'yân-ı felek erkân-ı devletden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 29). [tütiyâyi, -y, -ı]

tuy-: Duymak, işitmek, haberdar olmak.

Başüñe odlar yakar mihrüñ **tuyar** meh-pâreler
Şem'iyâ âh itme götürmez hevâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 9). [tuyar, -ar]

Tuymaya girsem eger zerrece mürüñ gözine
Ey Süleymân-ı zemân şöyle hayâl oldu tenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 7). [tuymaya, -ma, -y, -a]

tuyul-: İşitilmek, duyulmak.

Tuyulursın kadehle içme şüfi
Meyi zarf ile içmekdür zarâfet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 3). [tuyulursın, -ur, -sın]

tuyur-: Duyurmak, haberdar etmek.

Ağlamak ile sevdiğimi yâre **tuyuruñ**
Ey dide-i gam sen de baña 'ayn-ı zarersin (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 7). [tuyuruñ, -uñ]

U

uç-: Uçmak.

Bâğ-ı 'ışkuñda gönül mürğ **uçup** şâh-be-şâh
Şulu şeftâlûye meyl itse olur mı güstâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 1). [uçup, -up]

Çonmayup degme yire kendü hevâsında **uçar**
Bir hüma sayelü şahin gibi pervâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 5). [uçar, -ar]

Olup her serv-i bälâye hevâ-dâr
Uçarsın yârlerden nitekim şu (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 6). [uçarsın, -ar, -sın]

Ol hüma yüksek **uçar** ammâ şikârüñdür senüñ
Dûd-ı pîç-â-pîç-i âhüñle cihân şayyâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [uçar, -ar]

Felekler hâyil olmaz ol hüma itdükce pervâzı
Ne deñlü yüksek uçarsa ço **uçsun** 'ışk şahbâzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [uçsun, -sun]

uç: Genellikle uzun bir nesnenin incelererek biten son ve sivri noktası. II Sevgilinin saç uçları.

Şem'iyâ zülfi **ucından** hâk olan miskîn için
Kareler geymiş saçın çözmiş bulıtlar ağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 13). [ucından, -ı, -n, -dan]

N'ola kan ağlasam gamzeñ **ucından**
Geçüpdür cânüme cânâ ziyâde (Şem'î Divanı, Gazel 157, Mısra 7). [ucından, -ı, -n, -dan]

Nice miskînlerüñ 'ömri ğubârı
Ser-i zülfüñ **ucından** oldu berbâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 4). [ucından, -ı, -n, -dan]

uç: Genellikle uzun bir nesnenin incelererek biten son ve sivri noktası.

H'āb-ı gâfletden başuñ kaldur gözüñ aç bir nefes
Ayağuñ **ucında** miskîn çeşme-i hayvân akar (Şem'î Divanı, Gazel 62, Mısra 4). [ucında, -ı, -n, -da]

‘ūd: Hint'ten gelen ve yakılınca güzel koku veren bir tür kıymetli ağaç.
Anüñçün jâlelerden gınceler dil-teng olup terdür
İşitmiş hâl-i ‘anber-bârüne öykündüğün **‘ūduñ** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 20). [‘ūduñ, -u, -ñ]

‘ūd: Ut, çalgı aleti.
Gül aldı def eline rakşe girdi serv ü çenār
Çün aldı muṭrib-i bezmün çemende çengine **‘ūd** (Şem'î Divanı, Gazel 37, Mısra 6). [‘ūd,]

‘ūd eyle-: Öd ağacı yapmak. II Musiki, çalgı hâline gelmek.
Meclis-i hüsnündeki hâl-i mu‘anber ‘ışkına
Micmer-i ‘ışkuñda Şem‘î cānını **‘ūd eyledi** (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 10). [‘ūd eyledi, -di]

‘ūd-veş: Bir çalgı âleti olan ud gibi.
Yak sâz ü söz ile oda göñlüñi **‘ūd-veş**
Kānūn-ı ‘ışka uy kim ola derdüñe şifā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 11). [‘ūd-veş,]

uğra-: Gelmek, uğramak, ziyaret etmek.
Bulıcağ yāri cāme-h'ābında
Şanuram **uğradum** yatur gence (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 4). [uğradum, -du, -m]

Yıllar olmışdur ser-i küyünde ser-gerdānünem
Bu ne hıkmētdür ki bir gün **uğramaz** rāhūm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 10). [uğramaz, -maz]

uğrad-: Uğratmak, maruz bırakmak.
Sākī-i bezm-i ‘ışka ser-keşlik itme Şem‘î
Niçe senün gibiyi devr **uğradur** cefāye (Şem'î Divanı, Gazel 163, Mısra 14). [uğradur, -ur]

‘ukbā: Ahiret, öbür dünya.
Hāk te‘ālā eyleyüp iki cihānde ber-murād
Devlet-i dünyā vü **‘ukbā** zātüne fermān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 8). [‘ukbā,]

Şūfī zi behr-i dünyā vü **‘ukbā** nemāz kerd
‘İşket merā zi her dü cihān bī-niyāz kerd (Şem'î Divanı, Gazel 31, Mısra 1). [‘ukbā,]

‘ulüvv-i himmet: Gayret, emek ve keremlerin en yücesi.
Gün gibi ırgürdi eflāke se‘ādet tōbını
Yirde kıomaz kimseyi hergiz **‘ulüvv-i himmeti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 6). [‘ulüvv-i himmeti, -i]

um-: Beklemek, ümit etmek.

Umaruz nūr-ı cemālūñle müşerref olavuz

Ka‘be-i küyüñedür çünkü bizüm niyyetümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 73, Mısra 5). [umaruz, -ar, -uz]

Zāhid ki mu‘tekif geçinür buriyâyile

Gör eblehi ki cennet **umar** bu riyyâyile (Şem‘î Divanı, Gazel 166, Mısra 2). [umar, -ar]

Birbiriyle merhabâdan elleri degmez göñül

Sen bu gün **umma** güzellerden maḥabbet cāmını (Şem‘î Divanı, Gazel 178, Mısra 4). [umma, -ma]

Anüñçün cüy-bār-ı āb-ı tiğüñ mevci cevherdür

Umaram şāhid-i bahtüñ bula ḥurşid-veş rif‘at (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 40). [umaram, -ar, -am]

Şahbāz-ı şāh-i ‘adlūñ olupdur şikārı luṭf

Hulkuñ nesîmi esdi **umaram** ki eyleye (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 36). [umaram, -ar, -am]

‘ummān: Çok büyük engin deniz, okyanus.

Āteş-i la‘l-i lebüñ kılmadı sînemde sükün

Yaş döker gerçi gözüm üstine **‘ummānler** ile (Şem‘î Divanı, Gazel 152, Mısra 6). [‘ummānler, -ler]

Degül ey ma‘den-i iksîr-i himmet kaçtre yanüñde

Bu fānî zulmetüñ āb-ı ḥayāt olursa **‘ummānı** (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 58). [‘ummānı, -ı]

Gözine ḥabbece gelmez cihānūñ mülki vü mālî

Degül bir kaçtre yanında eger ḥarc itse **‘ummānı** (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 90). [‘ummānı, -ı]

ummān id-: Deniz haline getirmek. II Çoğaltmak.

Zerreyi ḥurşid-i enver kaçtre yi **ummān ider**

‘İşkür bu itdürür mūrî Süleymān ile baḥş (Şem‘î Divanı, Gazel 19, Mısra 11). [ummān ider, -er]

umūr-i saltānet: Saltanat işleri.

Umūr-i saltānetde her vezîri Āşef-i şānî

Mesîḥ-i nuṭṭı cān-perver dem ursa n’ola ḥikmetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 31). [umūr-i saltānetde, -de]

unut-: Aklında kalmamak, iradesi dışında aklından çıkmak.

Unutsun ḥalk-ı ‘ālem kışşe-i Mecnūn ü Ferhādı

Didi bir iş ideyin kim cihānde dāstān olsun (Şem‘î Divanı, Gazel 122, Mısra 9). [unutsun, -sun]

‘unvān: Rütbe, derece, mevki. II Şan, şöhrat, nam.

Dür cefā defterlerin yazup vefā **‘unvānını**

Çin idüp ebrüleriñ ‘āşıkleriñe itme kîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 55). [‘unvānını, -ı, -n, -ı]

ur-: Takmak, başına yerleştirmek.

Yine bir şāhib-kerem gün gibi buldı rif‘atı

Geydi devlet ḥil‘atin **urındı** tāt-ı ‘izzeti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 2). [urındı, -ın, -dı]

ur- Üzerinde görünmek, üzerine düşmek, yansımak, aksetmek.

Toğdı hürşid-i şareb berķ **urdi** cām-ı āfitāb

Gün gibi ref' eyle ey meh-rū cemālünden hicāb (Şem'î Divanı, Gazel 13, Mısra 1). [urdi, -dı]

ur- Bakmak. II Bakış atmak.

Cihānı birbirine **urdi** ğamzeñ

Güzellük mülki olmazmış fitensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 7). [urdi, -dı]

urin- Takmak, başına yerleştirmek.

Gün toğup başına **urindi** se'âdet tâcını

İşigünde hāk-i pâyüñle olanlar hem-nişin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 37). [urindi, -dı]

uryân- Çıplak.

Dünyāye çünki her kişi **uryân** gelür gider

Ey h'āce Şem'î cübbe vü destārı n'eylesün (Şem'î Divanı, Gazel 125, Mısra 13). [uryân,]

Baş açuk **uryân** ü büryân oldılar dīvāneler

Koymağ için bir perî-ruhsārı **uryân** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 6). [uryân,]

Başına gün toğsa çerhüñ tañ mıdur her şubh-dem

Şubhe dek her şeb koyar bir mähı **uryân** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 14). [uryân,]

Baş açuk **uryân** ü büryân oldılar dīvāneler

Koymağ için bir perî-ruhsārı **uryân** koynına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 5). [uryân,]

Kuşatdün zer kemer zeyn eyledün altun beneklerle

Yanünde pâdişāhüm tiğ gibi nice **uryānı** (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 46). [uryānı, -ı]

uryân id- Çıplak bırakmak.

Akçesüz pulsüz kuçar **uryân idüp** dilberleri

Dām idüp havzın hoş olur kaplucası Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 11). [uryân idüp, -üp]

uryân ol- Soyunmak. II Dünya bağlarını kesmek.

Sürülmez Ka'be-i vaşlün şafāsı

Habībüm tā ki **uryân olmayınca** (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 6). [uryân olmayınca, -ma, -y, -ınca]

Güneş mihrünle ser-gerdān olupdur

Yolünde baş açup **uryân olupdur** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 22). [uryân olupdur, -up, -dur]

uşan- Bıkmak, bezmek, vazgeçmek.

Senden gönül **uşanmadı** kahr-ı rakīb ile

Kahr ile gerçi kim kişi câninden uşanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 5). [uşanmadı, -ma, -dı]

Uşanmaz sihr-i çeşminden gönül zülfinde sen yārün

Ne ğam kim Tūr-ı Mūsādür anün her târı mār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 3). [uşanmaz, -maz]

uşbu: İşte bu.

Arede Şem'î-yi âşüfte yanar leyl ü nehâr

Felegün **uşbu** demürden kafesinde ey dil (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 94). [uşbu,]

‘uşşāk: Aşıklar.

Āfitāb-ı ʔal'etün nūr-ı Hudādūr Muştafā

Rāstī **‘uşşāka** şem'-i reh-nümādūr Muştafā (Şem'î Divanı, Gazel 2, Mısra 2). [‘uşşāka, -a]

Şular kim şun'-ı Hālīkdūr göñül virür aña **‘uşşāk**

Şorarsañ cümle ‘aşıklar severler hem sevilürler (Şem'î Divanı, Gazel 68, Mısra 3). [‘uşşāk,]

Kaşı mihrābına **‘uşşāk** sücüd itmek için

Maḥfil-i ‘ışka çıkup yine şalā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 5). [‘uşşāk,]

Begüm **‘uşşāka** dād itseñ n'ola divān-ı ḥüsnünde

Şaçüñdür ‘adl zenciri lebün Nüşinrevān olsun (Şem'î Divanı, Gazel 122, Mısra 7). [‘uşşāka, -a]

Zevk-i zîr ü bem dehed der bezm-i gül **‘uşşāk** rā

Bülbül ez bang-i büleñ ü kumri ez şavt-i ḥazîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 21). [‘uşşāk,]

‘Aceb deryādudur deryā-yi eşk-i çeşmi **‘uşşākuñ**

Nesīm-i āhsüz geçmez felek fülki bu deryāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 11). [‘uşşākuñ, -uñ]

Baş koyup ortaya meydāne çeker **‘uşşākı**

Dostum Şem'î gibi hiç ciger-dār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 15). [‘uşşākı, -ı]

Hevā-yi zühed ile zāhid çıkardı perdeden ḥalkı

Muḡannī ḍarb-ı dest ile uşüle koydı **‘uşşākı** (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [‘uşşākı, -ı]

üstün: Üstün, avantajlı.

Ḥaḫ te'ālā nitekim ḳahr ide düşmenlerüñi

Serverā cümleñüzre kılıcuñ **üstün** ola (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 74). [üstün,]

uşül: Gereğine uygun, nazikçe tavır. II Türk musikisinde ritme verilen ad.

Hevā-yi zühed ile zāhid çıkardı perdeden ḥalkı

Muḡannī ḍarb-ı dest ile **uşüle** koydı ‘uşşākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 6). [uşüle, -e]

utan-: Çekinmek, mahcup olmak.

Vā'iz şerāb-ı nābe diyün ol ṭolaşmasun

Şoñra yüzine urıcağaz kendü **utanur** (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 4). [utanur, -ur]

Gülzār-i devletünde aḳar cüy-bār-ı luṭf

Şöyle **utandı** ṭab'-ı güher-bārüñi görüp (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 8). [utandı, -dı]

Şürete gelmez senün devrüñde ey ḥürî perî

Şöyle beñzer kim **utanur** sen büt-i ṭannāzden (Şem'î Divanı, Gazel 126, Mısra 10). [utanur, -ur]

‘uṭārid: Güneşe en yakın olan gezegen, Merkür. II Feleğin katibi olarak bilinir; güzel söz, yazı ve sanatkarlığın sembolüdür.

‘Uṭārid mihr-i simin-hāme māh-i zer-kemer Cevzā

Düşürmiş ‘aksini mir’āt-i çerḥe ṣāh divānı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 25). [‘uṭārid,]

Hemçü Mirrîḥ ü **‘Uṭārid** kerd bā seyf ü kalem

Āsümān-ı salṭanet rā muntaẓam çün mülk-i dîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 73). [‘uṭārid,]

Açılur bāğ-ı belāğatde feṣāḥet gülleri

Hırmınen-i fazlinda bu devrūn **‘Uṭārid** ḥūṣe-çin (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 108). [‘uṭārid,]

uy-: (Şartları veya özellikleri bakımından) Birbiriyle bağdaşmak, uyuşmak, mutâbık olmak, intibak etmek.

Yak sâz ü söz ile oda gönlünü ‘ūd-veş

Ḳānūn-ı ‘ışka **uy** kim ola derdüñe şifā (Şem’î Divanı, Gazel 9, Mısra 12). [uy,]

Nitekim ehl-i şafā bezmini cām-i gül-nār

Gönce-i zanbağ **uyarsa** n’ola şem’-i kâfūr (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 30). [uyarsa, -ar, -sa]

Çıkdı başden yüz bulup senden şabāye **uyalı**

Zülfünüñ yil aldı tahtın ey Süleymān-ı zemān (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 3). [uyalı, -alı]

uy-: Benzer davranışlarda bulunmak. II Bağlanmak, gönül vermek.

Uyup her serv-reftāre ne ister bilmezem Şem’î

Düşüp küy-i ḥarābāte gezer meyhāne meyhāne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 13). [uyup, -up]

uyan-: Uyku durumundan çıkmak.

Ḥ’āb-ı ḡafletden **uyanmaz** Şem’iyā bahtūn senūn

Giceler tā şubḥ olınca gerçi kim bîdārsın (Şem’î Divanı, Gazel 132, Mısra 9). [uyanmaz, -maz]

Devlet anūn ki ide şer’ libāsını şi‘ār

Ḥ’āb-ı ḡafletden **uyanmaz** seḥer-i ḥaṣre degin (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 100). [uyanmaz, -maz]

Ey māh-çihre her gice ḳandil-i āsümān

Şem’î ruhūnden itdūgi āhından **uyanur** (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 12). [uyanur, -ur]

Sāye-i serv-i revāne idicek āb güzār

Ḥ’āb-ı ḡafletden **uyansa** n’ola a’yān-ı çemen (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 10). [uyansa, -sa]

uyan: Gaflet içinde ve olup bitenden habersiz durumda iken gerçeklerin farkına varmaya başlamak, hakikati görmek, gözü açılmak.

‘İnāyet ābını sepmezse bir dem ṣāhid-i himmet

Ḳare bahtüm gözün açmaz **uyanmaz** ḥ’āb-ı ḡafletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 56). [uyanmaz, -maz]

uyar-: Uyandırmak. II Ateş ile tutuşturup ışık yaymasını sağlamak; baht bağlamında talihini döndürmek.

Āteş-i bādeyile gönlünü **uyar**

Şem’î dil-zinde ol nite ki Mesîḥ (Şem’î Divanı, Gazel 26, Mısra 13). [uyar,]

uyar-: Yakmak, parlatmak.

Çerāğ-ı bezm-i nevrûzı yaķar gülşende her nerges

Uyarsa ğonce-i zanbāk ne var şem‘-i şebistānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 22). [uyarsa, -sa]

uydur-: Uymasını sağlamak, uygun düşürmek, ayarlayıp denk getirmek.

Uydurup karşımuze hüsni ili serverlerini

Bize dād itmeyeler begler aĝalar niçe bir (Şem‘î Divanı, Gazel 45, Mısra 5). [uydurup, -up]

Uydurup çengine Zühre okur eş‘ārımızı

Gün yüzün vaşf ideli göklere çıķdı sözümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 71, Mısra 11). [uydurup, -up]

uyku uç-: Uykunun kaçması.

Düşelden çeşmüme hālün meges-vār

Peri yüzlüm gözümde **uçar uyku** (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 10). [uyku uçar, -ar]

uzad: Teşebbüs etmek, bir harekette bulunmak.

Resen-i zer **uzadur** gün gibi dest-i keremün

Ķala mı çāh-i mezelletde kimesne pā-māl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 59). [uzadur, -ur]

uzat-: Bir meseleyi gereğinden fazla dillendirmek.

Āb-ı hayāt-ı cūdün feyz eyle Hızr-vār

Şem‘î **uzatma** sözünü taşdı‘den şaķın (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 58). [uzatma, -ma]

Ü

üftāde: Düşkün, zavallı, aşık.

Şalınur sāye-veş **üftādelər** bir serv-ķadd ile

Diriĝā dehr bāĝında benüm bir gül-‘izārüm yok (Şem‘î Divanı, Gazel 98, Mısra 3). [üftādelər, -ler]

Sen ğonce gibi ĝāh kızıl ĝāh yeşil gey

Üftādeleriün berg-i hāzān gibi şararsın (Şem‘î Divanı, Gazel 137, Mısra 4). [üftādeleriün, -ler, -ün]

Olur sāyeñ gibi **üftāde** Tübī

Baş egmezsın nitekim serv-i āzād (Şem‘î Divanı, Gazel 36, Mısra 11). [üftāde,]

Sāye-veş düşmiş yanınca cān ü dil **üftādedür**

Ol peri-peyker melek kim adı Ca‘fer-zādedür (Şem‘î Divanı, Murabba 2, Mısra 3). [üftādedür, -dür]

ümid-i kes-: Olmasını ummaktan vazgeçmek, artık olmayacağını kabul etmek.

Kesdüm ümid-i gayrden ol bī-vefā için

Derviş odur ki eyleye kaç‘-ı ta‘allukāt (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 9). [ümid-i kesdüm,]

ümid-i vaşl: Kavuşma ümidi.

Ķam degül itsem **ümid-i vaşl** ile cāne vedā‘

Yegdür ölmek tiĝ-i hicrān ile ammā inķı‘ā‘ (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 1). [ümid-i vaşl,]

ümüdüm var: Olacağına inanmak, ümitli olmak.

Kerem ehline maşşûdî dü ‘âlemde müyesserdür

Ümüdüm vardurur şâhâ Süleymân-ı zemânden kim (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 42). [ümüdüm vardurur, -durur]

üş-: Hep birden bir yerde toplanmak, çevresine yığılmak, üşüşmek.

Öykünürmişsin diyü ol mâha şem‘üñ dem-be-dem

Üşdiler pervâneler başına odlar yaqdılar (Şem’î Divanı, Gazel 48, Mısra 4). [üşdiler, -di, -ler]

Hübler sögdi baña vâlih ü şeydâ göricek

Üşdiler taşladılar la‘l-i Bedağşânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 10). [üşdiler, -di, -ler]

üşen-: Korkmak, çekinmek.

Üşenmiş Şem‘iyâ bârân-ı eşk ü berķ-ı âhümden

Anüñçün eylemiş gün yüzlü cânânüñ nihân hayme (Şem’î Divanı, Gazel 150, Mısra 11). [üşenmiş, -miş]

Üşenme ey gönül cânân senüñdür

Çü düşdün derdine dermân senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 1). [üşenme, -me]

üşküf: Genellikle Yeniçeri askerleri tarafından başa takılan kep, kalpak, serpuş, başlık.

Âfitâbüm Şem‘î-veş yaqdün cihânı ser-te-ser

Altun **üşküfle** geyüp gün gibi nârencî kabâ (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 14). [üşküfle,]

Göñlümün kebkini şayd eyledi şâhin bakışı

Altun **üşküflü** şu bir Rûm ili şahbâzı güzel (Şem’î Divanı, Gazel 109, Mısra 8). [üşküflü, -lü]

Güneş bir altun **üşküflü** kuluñdur âsitânüñde

Gulâm-ı zer-külâhüñ bende itmiş mâh-i tâbânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 37). [üşküflü, -lü]

Müzeyyen altun **üşküflü** sipâhî beg yigitlerle

Gelür yılduzlariyle şan cihânüñ mâh-i tâbânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [üşküflü, -lü]

üst: Bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi.

Şem‘iyem kim pertev-i şi‘rüm yiterdi ‘âleme

Âh ü yaşüm irişe tab‘üm çerâğı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 10). [üstine, -i, -n, -e]

Göz karardup dâne-i hâlin direrken mürğ-ı dil

Lâ-cerem düşdi kare zülfinüñ ağı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 8). [üstine, -i, -n, -e]

Çan olursa ğamzesi tiğinden ey dil azdür

Saña kim dir varasın mestün bıçağı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 6). [üstine, -i, -n, -e]

Şol kadar nüş eylemiş dilber şerâb-ı nâzi kim

Şivesinden çurırmaz bir dem ayağı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 4). [üstine, -i, -n, -e]

Hâl-i ‘anber kim düşüp dilber tutağı **üstine**

Hasretinden cânümün dağ urdı dağı **üstine** (Şem’î Divanı, Gazel 170, Mısra 2). [üstine, -i, -n, -e]

üst: (Sevgilinin) kendisi, şahsı.

Üstüne açdı Tañrı se'âdet kapusını

Luţfün neticesin göresin kim neler taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 9). [üstüne, -ün, -e]

üst: ... için, amacıyla, uğruna; bir olay ve durumdan sonra aradan az veya çok zamanın geçmesini anlatmak için kullanılır.

İrüp her mür-i müştâka virür cân **üstine** cânı

Süleymân-ı zemân ile kudüm-i Âşef-i şânî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 13). [üstine, -i, -n, -e]

Hadengin cânê urdukça virür cân **üstine** cânler

‘Aceb ne sihr ider yâ Reb nigârün çeşm-i fettânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 3). [üstine,]

üstâd: Öğretici, usta, hoca.

Ey gönül derd ü belâ kühsârinün Ferhâdısın

Câne urduñ tişeyi **üstâdlar** üstâdısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 2). [üstâdlar, -lar]

Ey gönül derd ü belâ kühsârinün Ferhâdısın

Câne urduñ tişeyi üstâdlar **üstâdısın** (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 2). [üstâdısın, -ı, -sın]

üstâd ol-: Herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sahibi olmak. II Öğretici , öğretmen, hoca olmak.

Dilâ sen deñlü virmez ‘ışka şüret

Bu yolda gerçi Ferhâd **oldı üstâd** (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 10). [üstâd oldu, -dı]

üstine dön-: Üst çıkmak (veya gelmek), yenmek. II Talihin yenmek, kaderini değiştirmek.

Ṭālî'ün şem'inün **üstine döner** leyl ü nehâr

Mâh kim feyz virür ‘âleme envâriyle (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 55). [üstine döner, -er]

üstine düş-: Bir kimse veya şeyle ilgilenmek, aşırı ilgi ve sevgi göstermek.

Hâl-i ‘anber kim **düşüp** dilber tutağı **üstine**

Hasretinden cânümün dağ urdı dağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 1). [üstine düşüp, -üp]

üstüh'ân: Kemik.

Şem'î bu dağ-ı hasret ile **üstüh'ânler**

Cânân eline almağa olaydı bâri zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 9). [üstüh'ânler, -ler]

üstüne odlar yak-: Başına dert açmak. II Başında ateş yakmak.

Üstüne odlar yakar bu âh-i âteş-bârden

Şem'iyâ ol âhdur od eyleyen yirün senün (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 13). [üstüne odlar yakar, -ar]

üstüvâr it-: Sağlamlaştırmak, kuvvetli hale getirmek.

Lîkin ‘azâ vü mihnet ü rencin esâsını

Seng-i belâ vü derd ile **itmişdür üstüvâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 4). [üstüvâr itmişdür, -miş, -dür]

üşü-: Soğuğun etkisini duymak, soğuktan etkilenmek.

Geçüben cânı cüdâ itmek için sînemden

Dil **üşürse** n'ola peykânleri her yanumdan (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 12). [üşürse, -r, -se]

üzil-: Ayrılmak, kopmak, alakayı kesmek.

Ben sebük-pāye reh-i 'ışkında yârûn dil gibi

Var **üzil** benden kesil boynüme ey ser bârsın (Şem'î Divanı, Gazel 132, Mısra 8). [üzil,]

üzre: Üzere, gereğince, doğrultusunda.

Naṭ'ı cemāl **üzre** sürüp hâl beydağın

Mât eyledi cihânı açup şâh-vâr ruḥ (Şem'î Divanı, Gazel 28, Mısra 5). [üzre,]

Gün yüzüñ **üzre** göreliden şeb-i zülf-i siyehüñ

Kimse fark itmez olupdur giceden gündüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 3). [üzre,]

Ol elâ gözlüm süzüp nergeslerin yüz nâz ile

Çan ider çan **üzre** geymiş gül gibi al **üzre** al (Şem'î Divanı, Gazel 107, Mısra 4). [üzre,]

V

vâ: Vah, yazık.

Vâ ḥasretâ ki görmezem ol gül-'izârümi

Hün-ı cigerle dîdelerüm çâne boyanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 7). [vâ,]

va'de-i vaşl: Kavuşma sözü.

Ne hoşdür **va'de-i vaşl** nigârüñ

Diyüp şoñra peşimân olmayınca (Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 7). [va'de-i vaşl, -ı]

vaḥdet: Allah'a yaklaşma, Allah'a yakınlık.

Bezm-i keşretten ayağı götürüp **vaḥdet** için

'Azm-i ḥalvet idelüm şem'-i şebistânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 11). [vaḥdet,]

Bâ şabûhî leşker-i ğam râ şebihün mikünem

Sâkiyâ gülgün semendî zanki **vaḥdet** fırsat est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 6). [vaḥdet,]

İderler bezm-i ḥüsnüñ şoḥbetini

Şorarlâr cām-ı la'lüñ **vaḥdetini** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 70). [vaḥdetini, -i, -n, -i]

vâ'iz: İbâdethânelerde kalpleri yumuşatacak, sevâba, tâata, güzel ahlâka, iyiliğe, nefsi islâha sevkedecek, kötülüklerden tövbe ettirecek şekilde dînî konuşma yapan, nasîhat veren kimse.

Vâ'iz şerâb-ı nâbe diyüñ ol çolaşmasun

Şoñra yüzine urıcağaz kendü utanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 3). [vâ'iz,]

Vâ'iz sözini gözler iseñ Şem'iyâ eger

'Âlemde kimse kimseyile şoḥbet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 9). [vâ'iz,]

Vā'izūñ rüz-ı kıyāmetle cehennem didügi
Fürkat-i didār ile süz-ı nihānūmdür garež (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 7). [vā'izūñ, -üñ]

vā'izā: Ey vaiz!

Vā'izā ögüp ögüp kanmaduğūñ 'ālemde
Āb-ı Kevşer didüğüñ la'l-i şeker-bār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 9). [vā'izā,]

vakit: Zaman, mevsim.

Nice zühd ü nice takvā ne dirsın bilmezem şüfi
Behār eyyāmı gül **vakti** benüm göñlüm şerāb ister (Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 12). [vakti, -i]

Furşatı fevt eylemeñ gül gibi şöhet **vaktidür**
Cām-ı Cem şun sākīyā Sulţān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 19). [vaktidür, -i, -dür]

Nev-behār eyyāmı gül hengāmı 'işret **vaktidür**
Dost-kāmiler içüñ mihr ü maḥabbet **vaktidür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 18). [vaktidür, -i, -dür]

Nev-behār eyyāmı gül hengāmı 'işret **vaktidür**
Dost-kāmiler içüñ mihr ü maḥabbet **vaktidür** (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 17). [vaktidür, -i, -dür]

vakt-i dü'ā: Dua vakti.

Qo şikāyet sözini **vakt-i dü'ādür** Şem'î
Ḥālūñi sen qo şikāyetle dimeñ emr-i muḥāl (Şem'î Divanı, Gazel 112, Mısra 9). [vakt-i dü'ādür, -dür]

vakt-i gül: Gül mevsimi.

Vakt-i gül irdi göñül 'işrete āğāz idelüm
İtme sermāyesini 'ömr-i 'azizūñ pāymāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 31). [vakt-i gül,]

vālih: Şaşkın, hayran.

Müfti vü şeyḫ ü müderris **vālih** ü ḥayrān ü mest
Nice itsünler lebūñ keyfiyyetin cān ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 9). [vālih,]

vālih ü ḥayrān kıl-: Şaşırtmak ve hayranlık duygusu uyandırmak.

Görüp esrār-ı lebūñ ey gül-i ḥandān gonce
Kıldı dem-beste olup **vālih ü ḥayrān** gonce (Şem'î Divanı, Gazel 159, Mısra 2). [vālih ü ḥayrān kıldı, -dı]

vālih ü ḥayrān: Aklı başından gitmiş ve şaşkın.

Ol perî-peyker ki 'ālem **vālih ü ḥayrānidur**
La'l-i rūḥ-efzāyile iki cihānūñ cānidur (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 21). [vālih ü ḥayrānidur, -ı, -dur]

vālih ü şeydā: Şaşkın ve divane.

Ḥübler sögdî baña **vālih ü şeydā** göricek
Üşdieler taşladılar la'l-i Bedaḥşānler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 9). [vālih ü şeydā,]

vallāhü a'lem: Allah daha iyi bilir.

İdüp lutf âyetin ma'nide tefsir

Sözi hatm eyledüm **vallāhü a'lem** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 44). [vallāhü a'lem,]

var: Beden. II Âşığın tüm varlığı, bedeni.

Çuçam dirdüm nigârı pîrehensüz

Çürütdüm **varumı** kaldum kefensüz (Şem'î Divanı, Gazel 77, Mısra 2). [varumı, -um, -ı]

var: Kâinatta veya düşüncede bulunan, mevcut olan (şey).

Cemâlün şem'inün germiyyeti **var**

Beni yakmağa beñzer niyyeti **var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 1). [var,]

Cemâlün şem'inün germiyyeti **var**

Beni yakmağa beñzer niyyeti **var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 2). [var,]

Ayağ üzre tûrur bezmünde şem'ün

Yanar odlar başında hıdmeti **var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 4). [var,]

Geçüp dil cām-ı 'ışkuñla özinden

Benüm rûhum igen hoş rāḥeti **var** (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 6). [var,]

Aḥmedün yolında Şem'î **varüñi** eyle nişār

Muştafa 'ışkına ammā cānünü eyle fidā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 15). [varüñi, -üñ, -i]

Ey derd-i 'ışka şerbet ile isteyen devā

Var çäre eyle kendüñe yetmiş sinün saña (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 2). [var,]

Ka'be-i küyünde 'ömrüm ölmege cānler virür

Ey Ḥalilüm ben kadar 'âlemd e kurbānün mi **var** (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 8). [var,]

var-: Gitmek, ulaşmak.

Oḳın atdı yayın yaşdı Necâti

Yüri **var** Şem'iyā meydān senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 14). [var,]

Göñül ḥavf eyleme yārün **varup** aḡyāre yār olmaz

Bu rüşendür ki 'âlemd e hümā zāğa şikār olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [varup, -up]

'Âr idermiş beni öldürmege ol sîm-tenüm

Varayın yalvarayın boynüme ṭakup kefenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [varayın, -ayın]

Başde hevā-yi âteş-i 'ışk u gözüñde nem

Sen **varmayınca** kim vare Şem'î Ḥudā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 10). [varmayınca, -ma, -y, -ınca]

Pāk itmeyince yolını āb-ı revān gibi

Her tîre-dil kaçan **vare** ehl-i şafā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [vare, -e]

Öñ virmez oldu çerḥ-i sitemkār cevri ile

Yā Reb cihānde kim **vare** ol bî-vefā yolın (Şem'î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [vare, -e]

Beni men' eyleme zāhid yūri cānānūmden
Göz göre ayrılayın mı **varayın** cānūmden (Şem'î Divanı, Gazel 130, Mısra 2). [varayın, -ayın]

Māni' olursa gün yüzine Şem'iyā rakīb
Ölsün belā vü derd ile **varmasın** ayine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 12). [varmasın, -ma, -sın]

Çan olursa ğamzesi tığinden ey dil azdür
Saña kim dir **varasın** mestūñ bıçağı üstine (Şem'î Divanı, Gazel 170, Mısra 6). [varasın, -a, -sın]

varak: Kitap yaprağı, iki sayfadan ibâret üzeri yazılı yaprak.
Her **varakden** okuyup mihr ü vefâ destânın
Açalum gönölümüzi gül gibi divânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 151, Mısra 3). [varakden, -den]

Oldı tefsîr rümûz-ı şeceri'l-ağdârı nâr
Berg-i gül al **varak** serv elif nerges nûn (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 14). [varak,]

varak-ı gül: Gülün yaprağı.
Varak-ı gülden okur vaşf-ı cemâlün bülbül
Serverâ bencileyin bulsa gerek hüsni-i makâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 73). [varak-ı gülden, -den]

varis: Kendisine miras düşen kimse, mirasçı.
Kamer bâzâr-i kadriünde meger **varise** zergerdür
Olupdur âsitân-ı devletünde zerreler hürşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 45). [varise, -e]

vâris-i mülk-i süleymân: Süleyman mülkünün mirasçısı.
Vâris-i mülk-i Süleymân pâdişâh-i baħr ü ber
Hâzret-i Sultân Selim-i kām-yâb ü kām-bîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 43). [vâris-i mülk-i süleymân,]

varlîğ: Bulunma, mevcudiyet, vücut.
Ço ikiligi birliğe yet 'ışk-ı yâr ile
Geç gayrden ki gayrūñ olur **varlîğ** hebâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 8). [varlîğı, -ı, -]

Cihânde **varlîğmı** yoğa şalmış
Bulınur gerçi ammâ azdan az (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 7). [varlîğmı, -ı, -n, -ı]

Zerrece gelmez baña sensüz cihânūñ **varlîğ**
Gün yüzüñdür ey kamer-çal'et bu dünyâden ğarež (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 3). [varlîğı, -ı]

Baña yigdür cihânūñ **varlîğından**
Çapūñūñ pâdişâhüm merhabâsı (Şem'î Divanı, Gazel 182, Mısra 5). [varlîğından, -ı, -n, -dan]

Dü cihân **varlîğmı** ħabbeye almaz Şem'î
Bir ğnâ virdi Hudâ dünyede 'ayyâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 9). [varlîğmı, -ı, -n, -ı]

vaşf: Nitelik, özellik, ayrıcalık.

Ey cemālūñ āfitābı mazher-i nūr-ı Hudā
Oldı nāzil gün yüzüñ **vaşfinda** gökden ve'd-đuhā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 2). [vaşfinda, -ı, -n, -da]

Uydurup çengine Zühre okur eş'ārımuza
Gün yüzüñ **vaşfi** ile göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 8). [vaşfi, -ı]

Didüm ey meh gün yüzüñ **vaşfin** okurdum h'ābde
Didi kim gāyet güzeldür hüsni ta'birüñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 11). [vaşfin, -ı, -n]

Leblerüñ **vaşfindadur** ey Husrev-i Şirîn-dehen
Şehd ü şekkerden lezîz olduğı güftārüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 119, Mısra 9). [vaşfindadur, -ı, -n, -da, -dur]

Çün kıddi **vaşfin** eyledüm ol serv-kāmetüñ
Añdurısar kıyāmete dek bu gāzel beni (Şem'î Divanı, Gazel 188, Mısra 5). [vaşfin, -ı, -n]

vaşf id-: Anlatmak, tarif etmek. II Övmek.

Vaşf idelden miyān ü kākülünü
Sözlerüm oldı inceden ince (Şem'î Divanı, Gazel 153, Mısra 5). [vaşf idelden, -elden]

Uydurup çengine Zühre okur eş'ārımuza
Gün yüzüñ **vaşf ideli** göklere çıkdı sözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 12). [vaşf ideli, -eli]

Gül yüzüñle dehenüñ **vaşf idicek** bād-ı şabā
Taralup gonce gibi gül yakasın çāk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 11). [vaşf idicek, -icek]

vaşf-ı cemāl: Güzelliğinin vaşfi.

Varak-ı gülden okur **vaşf-ı cemālūñ** bülbul
Serverā bencileyin bulsa gerek hüsni maķāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 73). [vaşf-ı cemālūñ, -üñ]

Yokdurur **vaşf-ı cemālūñde** çü hadd ü gāyet
Cān ü dilden ideyin zāt-ı şerifüñe dü'ā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 69). [vaşf-ı cemālūñde, -üñ, -de]

vaşl: Sevdiğine kavuşma, vuslat.

Her kime dil virüp **vaşlın** idersem ārzū
Āh kim baht-ı siyāhüm gibi bir ser-keş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 5). [vaşlın, -ın]

Yār **vaşlın** añmasun hergiz dimişsin Şem'iyi
Nāşihā ölmekden artuk çāre yokdur sözi kes (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 13). [vaşlın, -ın]

Vaşlūñe cānler virüp n'ola idersem ārzū
Haste göñlüm derdinüñ dermānısın Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 9). [vaşlūñe, -üñ, -e]

Vird ü zikri zāhidüñ nāz ü niyāzı 'āşıkūñ
Bir perinüñ **vaşlıdur** bunca temennāden gārez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 10). [vaşlıdur, -ı, -dur]

vaşl-ı dilber: Sevgiliye kavuşma.

Vaşl-ı dilberden ider iki cihānde nā-murād
'Āşıkā çok zulm ider ey dil bu çerh-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 13). [vaşl-ı dilberden, -den]

Bunca feryād ü figān ü bunca āh ü nāleler

Vaşl-ı dilberdür cihānde bunca gavḡāden ḡarez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 6). [vaşl-ı dilberdür, -dür]

vaşlüñ merhemi: Kavuşma merhemi.

Ey ṭabib-i cān ü dil olmazsa **vaşlüñ merhemi**

İdimez kimse firākuñ dāḡına hergiz 'ilāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 3). [vaşlüñ merhemi, -i-üñ]

vaşlüñ metā'ı: Kavuşma sermayesi.

Cān virüp itse n'ola her kişi cānā ihtiyāc

Büse-i la'lüñ virür **vaşlüñ metā'ına** revāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 2). [vaşlüñ metā'ına, -n, -a-üñ]

Fāyide **vaşlüñ metā'ından** bize hicrān olup

Döstüm bāzār-i ḡamde aşşımız oldı ziyān (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 5). [vaşlüñ metā'ından, -n, -dan-üñ]

vaṭen: Bir milletin üzerinde yaşadığı, hâkim olduğu toprak, yurt.

Şem'iyem künc-i ḡamüñ virmezem ey meh felege

Gülşen-i bāḡ-ı cinānden baña yigdür **vaṭenüm** (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 16). [vaṭenüm, -üm]

vay: Eyvah, yazık.

Devlet anüñ ki ehl-i şafā eyleye kabül

Vāy ol kişiye kim ide derd ehli anı red (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 10). [vāy,]

Vay eger olmaz ise şāhid-i maḡşūd kinār

Göze göstermez olupdur beni bir mür-i za'if (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 87). [vay,]

vaz gel-: Vazgeçmek.

Hālîş olduk zer gibi seng-i cefāden **vaz gel**

Çün 'ayarı şāf ola şarrāfe 'ayb olur meḡhek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 7). [vaz gel,]

vebāli boynüñe düş-: Vebali boynuna düşmek, kişinin üzerinde olan yüklendiği vebal.

Başdan aşar igen daḡı yüz virme zülfüñe

Boynüñe düşmesün güzelüm çok **vebāli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 6). [vebāli boynüñe düşmesün, -me, -sün]

vebālini boynüñe al-: Bir işin günahını yüklenmek, sorumluluğu başkasına ait olan bir işin başka biri tarafından yapılması durumunda başkasının sorumluluğunda bulunan işten kaynaklanacak bir hatanın, eksikliğin veya suçun yine ona ait olduğunu belirtmek için kullanılır.

Kes zülfüñi uzatmasun ey şāh zūlm elin

Alma cihānde **boynüñe** kimse **vebālini** (Şem'î Divanı, Gazel 184, Mısra 6). [vebālini boynüñe alma, -ma]

vech: Yüz, çehre.

Boyüñ ṭübî yüzüñ cennet ṭudāḡuñ āb-ı Kevşerdür

Bu **vech** ile güzel ḡopmaz meḡer Firdevs-i a'lāden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 6). [vech,]

Çomadı zerrece bu şahın-ı zebercedde gubâr
Buldı bu **vech** ile şûret yine bu deyr-i felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 34). [vech,]

vedâ' it-: Sevilen bir şeyden ayrılmak, onunla ilgisini kesmek.
Çam degül **itsem** ümîd-i vaşl ile cânê **vedâ'**
Yegdür ölmek tîğ-i hicrân ile ammâ inkıţâ' (Şem'î Divanı, Gazel 92, Mısra 1). [vedâ' itsem, -sem]

ve'd-duhâ: Güneş. II Duha sûresi. Kur'an-ı Kerim'in 93. sûresidir.
Gün yüzünü âyetin ve'-ş-şems okurlar Ahmedüñ
Muştâfânüñ zülfidür ve'l-leyl ü alnı **ve'd-duhâ** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 4). [ve'd-duhâ,]

Ey cemâlün âfitâbı mazher-i nûr-ı Hudâ
Oldı nâzil gün yüzün vaşfında gökden **ve'd-duhâ** (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 2). [ve'd-duhâ,]

Adı ol mâhün Muhammeddür cemâli **ve'd-duhâ**
Ehl-i diller zülfine ve'l-leyl dirlerse revâ (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 5). [ve'd-duhâ,]

vefâ: Dostluk, muhabbet, sadâkat.
İncinme gördüğümce seni eylesem niyâz
Cânâ cefâyı artuğ idersin **vefâyı** az (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 2). [vefâyı, -yı]

Biñ cevre bir **vefâ** nedür ey yâr-i dil-nevâz
Kim çok görürsin anı idersin aña da nâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 3). [vefâ,]

İsm ile mevcûd olup cism ile ma'dûm olanuñ
Birisi 'ankâ birisi kîmyâ biri **vefâ** (Şem'î Divanı, Gazel 1, Mısra 8). [vefâ,]

Kesme cevruñ bir nefes öldürme kurbân olduğum
'Âşıkun âb-ı hayât-ı câvidânidur **vefâ** (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 6). [vefâ,]

Hurrem nesim-i hulkun ile sebzâr-i lutf
Aşlı sehâ vü fer'i **vefâ** mîvesi 'atâ (Şem'î Divanı, Kaside 11, Mısra 4). [vefâ,]

vefâ: Şeyh Vefa Hazretleri.
Çanı **Vefâ** ki mazher-i nûr-ı Hudâyidi
Olmuşdı mihri gün gibi 'âlemde âşikâr (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 21). [vefâ,]

vefâ eyle-: Sevgi ve dostluk göstermek. II Yetişmek, elvermek, kâfi gelmek.
Baña cevruñ gayriye **eyler vefâ**
Ol şeh-i hûbân elinden el-ğyâs (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 7). [vefâ eyler,]

Ahmedün 'ıyd-i vişâli 'âşıkun mî'râcidur
İrişür kadre aña kim Muştâfâ **eyler vefâ** (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 6). [vefâ eyler, -r]

'Âşık odur ki eyleye bir nâze biñ niyâz
Ma'sûk odur ki **eyleye** biñ cevre bir **vefâ** (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 6). [vefâ eyleye, -ye]

vefâ gör-: Bir kimseden iyilik, lütuf görmek.

Şem‘iyâ kendüm bilelden bî-vefâ dünyâde ben

Görmedüm mihri cihânde mâh-rûlerden **vefâ** (Şem‘î Divanı, Gazel 6, Mısra 14). [vefâ görmedüm, -me, -dü, -m]

vefâ it-: Sevgi ve dostluk göstermek. II Yetişmek, elvermek, kâfi gelmek.

Ayağun toprağını iki cihâne virmezem

Hażz ider dünyâca gönlüm zerrece **itseñ vefâ** (Şem‘î Divanı, Gazel 7, Mısra 6). [vefâ itseñ, -se, -ñ-señ]

vefâ kıl-: Sevgi ve ilgi göstermek, sadakatte bulunmak.

Kıl vefâ mir‘ât-i hüsne virmedin haţtuñ keder

Bu şafâ kalmaz geçer şu gibi ‘ömrüm çağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 39, Mısra 11). [vefâ kıl,]

Didi dilber **kılmazam** ben kimseye hergiz **vefâ**

Şem‘î-yi dil-haste gibi derdmendüm var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 9). [vefâ kılmazam, -maz, -am]

vefâsüz: Vefâsi olmayan, sevgisinde, dostluğunda sebat göstermeyen (kimse).

Bunca ‘ıyd oldu benümle itmedüñ bir merhabâ

Çok **vefâsüz** görmişem illâ selâm olsun saña (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 2). [vefâsüz,]

Vefâsüz yâr derdinden benüm hüd baña yetmişdür

Rakıba cevrlar itme baña bir yañeden sen de (Şem‘î Divanı, Gazel 158, Mısra 3). [vefâsüz,]

vekâr: Ağırbaşlılık, haysiyetli ve şerefli olma, temkin.

Yaraşur leşker-i ikbâle olursañ serdâr

Serverâ gördi **vekârünle** çıkmaz başa (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 60). [vekârünle, -ün, -le]

velî: Ama, fakat, lâkin, şöyle ki.

Hîçkes der vâdi-i ‘ışk-ı tu yâr-i men ne-şüd

Ğam besî hordem **velî** kes ğam-güsâr-ı men ne-şüd (Şem‘î Divanı, Gazel 32, Mısra 2). [velî,]

Zevk-ı cām-ı ‘Acemî z’âb-ı hayâ-i ‘Arabîst

Sâkî ez Rûm **velî** şişei bâyed zi Haleb (Şem‘î Divanı, Gazel 12, Mısra 6). [velî,]

Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem‘î anüñ

Gün gibi yakdı **velî** her bî-vefâsı Bursanüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 103, Mısra 14). [velî,]

Gerçi bahtı kıaredür zülf ü ruñuñ gibi **velî**

‘Aşıkun iki cihânde dîni imânı güzel (Şem‘î Divanı, Gazel 108, Mısra 7). [velî,]

Şüretde gerçi nazmdurur sözleri **velî**

Ma‘nî yüzinde Şem‘î tıpüne güher taşur (Şem‘î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 11). [velî,]

Keyfiyyet-i lebinde sözüm muhtaşer **velî**

Zülf ile kıaddin aña k’olur kışşemüz dırâz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 11). [velî,]

velikin: Ama, fakat, lakin.

İncinürmiş işidüp feryādūmi bülbül gibi

Bağrı taşdandur **velikin** gül gibi nāzūk-mizāc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 6). [velikin,]

Nāle eyler kārban-ı 'ışk ile hem-rāh olan

Qalbi āhendür **velikin** gör nice inler ceres (Şem'î Divanı, Gazel 81, Mısra 4). [velikin,]

Dü'ā-yi devletün eyler şehā biñ cān ile Şem'î

Velikin zehr-i gām nūş itmek ile geçdi devrānı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 60). [velikin,]

Velikin derd ü fakr ü gurbet ile

Yaşüm sīm oldı vü zerd oldı çihrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 47). [velikin,]

ve'l-leyl: Gece. II Leyl sûresi. Kur'an-ı Kerim'in 92. sûresi.

Gün yüzünün āyetin ve'-ş-şems okurlar Ahmedün

Muştafānün zülfidür **ve'l-leyl** ü alnı ve'd-đuhā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 4). [ve'l-leyl,]

Adı ol mähün Muhammeddür cemāli ve'd-đuhā

Ehl-i diller zülfine **ve'l-leyl** dirlerse revā (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 6). [ve'l-leyl,]

ve'n-necm: Necm sûresi, Kur'an'ın 53. sûresi.

İşigünde yaşüme **ve'n-necm** okurlar ey melek

Hak dimişler tenzilü'l-esmāü min şavbi's-semā (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 3). [ve'n-necm,]

verd-i handān: Gülen gül. II Yeni açılmış gül.

Elā ey nev-behār-ı 'ālem-i cān

Açıldı gül yüzünden **verd-i handān** (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 52). [verd-i handān,]

ve'-ş-şems: Şems sûresi, Kur'an'ın 91. sûresi.

Gün yüzünün āyetin **ve'-ş-şems** okurlar Ahmedün

Muştafānün zülfidür ve'l-leyl ü alnı ve'd-đuhā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 3). [ve'-ş-şems,]

v'ey: Ve ey.

Ey menba'-ı mürüvvat ü **v'ey** cāh-i kibriyā

Kılsun ziyāde 'ömrünü Allāh dāyimā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 1). [v'ey,]

vezir: Devlet işlerinde hükümdarın vekili.

Umūr-i saltanetde her **veziri** Aşef-i şānī

Mesih-i nuṭṭı cān-perver dem ursa n'ola hikmetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 31). [veziri, -i]

vezn eyle-: Tartma, terazi ile bir şeyin ağırlığını tahkik etme.

Yūsuf-ı bahtün haridārı şeh-i devrān olup

Müşteri **vezn eyleyüp** mihr ile meh mizān ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 6). [vezn eyleyüp, -y, -üp]

vilāyet: *Dişar, ũlke, memleket.*

Ŧutayın ser-te-ser dũnyā benũmdũr

Gerekmez baña dilbersũz **vilāyet** (*Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 14*). [*vilāyet,]*

Ser-nāmesiyle nāme-i luţf oldu nām-dār

Luţf ũ kerem **vilāyetin** ihyā ider diyũ (*Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 36*). [*vilāyetin, -i, -n]*

vir-: *Yaymak, getirmek.*

Ayağũn ŧoprağın **virmez** cihāne

Başında her kimũn kim devleti var (*Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 7*). [*virmez, -mez]*

Bezm-i zemāne şem'î-i ruḥũn **virnese** ziyā

Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafā (*Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 1*). [*virnese, -me, -se]*

vir-: *Vermek.*

Hem-demũmdũr nitekim gözlerimũn kanlu yaşı

Virmezem ḥāk-i der-i meykede-i eflāke (*Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 4*). [*virmezem, -mez, -em]*

Gördük kaşũn hilālini sākî irişdi 'ıyd

Mey **vir** ki oldu ṭālî'î ferḥundemũz sa'îd (*Şem'î Divanı, Gazel 35, Mısra 2*). [*vir,]*

Cām-ı mey-i maḥabbeti **virşũn** ṭolu ṭolu

Pîr-i muğāne diñ ki bize ḥürmet itmesũn (*Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 3*). [*virşũn, -şũn]*

Bāzār-i ğamde aşşıya kalmışdur ey göñũl

Vir naḳd-i cānı yāre ne şaydũn behāsına (*Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 6*). [*vir,]*

vir-: *Bağışlamak, ihsan etmek.*

Virmegil dũnyāye yārũn ayağı ṭoprağın

Ey göñũl iki cihānde yiter ol dirlik saña (*Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 11*). [*virmegil, -me, -gil]*

Cān naḳdini **virsem** n'ola cānāne tekellũf

Eyler ḳul olan varım sultāne tekellũf (*Şem'î Divanı, Gazel 96, Mısra 1*). [*virsem, -se, -m]*

Ger anũn şān-ı şerifinde se'ādet olmasa

Aña **virmezdi** Ḥudā bu deñlü 'izz ũ devleti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 70*). [*virmezdi, -mez, -di]*

Cemālũn muşḥafın tezyîn idũpdũr ḥaṭṭ-ı Reyḥānî

Berāt-ı ḥüsne **virmişdür** kaşũn ṭuğrā-yi 'unvānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 66*). [*virmişdür, -miş, -dür]*

virān ol-: *Yıkılmak.*

Maḳām olmadı genc-i 'ışķa Şem'î

Bu göñlũm şehri **virān olmayınca** (*Şem'î Divanı, Gazel 162, Mısra 10*). [*virān olmayınca, -ma, -y, -ınca]*

vird ũ zikr: *Dua ve zikir.*

Vird ü zikri zâhidüñ nâz ü niyâzi ‘âşıküñ

Bir perinüñ vaşlıdır bunca temennâden ğarez (Şem’î Divanı, Gazel 87, Mısra 9). [vird ü zikri, -i]

vird-i zebân: Tekrar tekrar söylemek, dilinden düşürmemek.

Şem’î ruhınüñ zikri nûr âyetidür dilde

Biñ cân ile dil eyler bu **vird-i zebânden** hâz (Şem’î Divanı, Gazel 91, Mısra 10). [vird-i zebânden, -den]

vişâl: Sevdîğine kavuşma, vuslat.

Göñül geçmez **vişâlün** lezzetinden zehr-i hecrünle

Baňa zehr-i ğamün şehd ile şekkerdür Hasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 7). [vişâlün, -ün]

Fürkatünden korqaram yoksa **vişâli** n’eylerem

Gün yüzün görmek efendüm ‘ayn-i vuşletdür baňa (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [vişâli,]

Cân fidâ itsün dir imişsin **vişâlüm** isteyen

Tek kabûl it dostum olsun hezârân cân fidâ (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 7). [vişâlüm,]

Şem’iyâ budur **vişâlün** âhiri lâm olduğı

Ya’ni kim ‘âşıklarün kaddi olur âhir dü-tâ (Şem’î Divanı, Gazel 7, Mısra 15). [vişâlün,]

vücüd: Beden, cisim, varlık.

Şem’iyâ yakdı **vücüdüm** ser-te-ser

Âteş-i hicrân elinden el-ġiyâş (Şem’î Divanı, Gazel 22, Mısra 9). [vücüdüm, -üm]

Nesîm-i ğonce-i la’lün cihâne virdi hayât

‘Aceb budur ki ‘ademden görindi cümle **vücüd** (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 12). [vücüd,]

Ayağı toprağına kul olsa Şem’î tañ degül

Her kişi kendü **vücüdî** mülkinün sultânıdır (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 10). [vücüdî, -î]

Yaşünü men’ idimez Şem’î **vücüdün** fikri

Bir avuç hâk yolın bağlayamaz Ceyhünün (Şem’î Divanı, Gazel 100, Mısra 13). [vücüdün, -ün]

Hasret-i mûy miyânünle senün ey ğonce-leb

Şöyle inceldüm **vücüdüm** idimez kimse hayâl (Şem’î Divanı, Gazel 107, Mısra 12). [vücüdüm, -üm]

Vücüdüm zevrakın deryâ-yi eşküm virmedin ğarkâ

Çıkarlsa bahr-i hayretten bizi bir âşinâ olsa (Şem’î Divanı, Gazel 142, Mısra 3). [vücüdüm, -üm]

Her kişi kendü **vücüdında** Süleymân olsun

Kuş dilin söyleşelüm mürğ-i hoş-elhânler ile (Şem’î Divanı, Gazel 151, Mısra 5). [vücüdında, -ı, -n, -da]

Vücüdüm zerreden halkuñ gözine dağı kemterdür

Açılmaz jeng-i ğamden göñlümün âyinesi bir dem (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 75). [vücüdüm, -um]

vuşlet: Sevdîğine kavuşma.

Her kim ol cân-ı cihânün irişür **vuşletine**

Ayrılır cân ü cihânden düşicek fürkatine (Şem’î Divanı, Gazel 156, Mısra 1). [vuşletine, -i, -n, -e]

Her kim ol cān-ı cihānūñ irişür **vuşletine**

İrilür cān ü cihānūñ düşicek fūrkatine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 1). [vuşletine, -i, -n, -e]

Y

yā: Ya ... ya; iki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar.

Leblerin depretdüğince söz yirine cān yağar

Ya Mesîhādür **ya** Hızrūñ çeşme-i hayvānıdır (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 6). [ya,]

ya eyle-: Yay eylemek, yay haline getirmek, yay olarak kullanmak. II Aşığın bedeninin bükülmesine sebep olmak.

Yāri ok gibi başup bağrümüze ağıyārūñ

Bükelüm kâmetini reşk ile **ya eyleyelüm** (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 12). [ya eyleyelüm, -y, -elüm]

yā gıyāse'l-müsteğîsin neccinā mimmā neḥāf: "Ey yardım dileyenlere yardım eden (Allah) bizi korktuklarımızdan kurtar." mealinde bir dua. Korkudan emin olmak için okunduğu kabul edilir.

Āteş-i hecr ü firāk-ı yārden ḥavfüm ziyād

Yā gıyāse'l-müsteğîsin neccinā mimmā neḥāf (Şem'î Divanı, Gazel 94, Mısra 4). [yā gıyāse'l-müsteğîsin neccinā mimmā neḥāf,]

yā ḥo: Yahut.

Ger vefālar idesin **yā ḥo** cefā eylesin

Şem'î-yi sūltēye her ne iderseñ yitmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 9). [yā ḥo,]

Gül-i gülzār-i cennetdür **ya ḥod** bağ-ı cinān ḥayme

Kim olmuş aq güller ile mu'allak gülsitān ḥayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 1). [ya ḥod,]

Ya ḥod cān bezmine dil bāğbānı armağan için

Virür bir deste gül Firdevs-i gülzār-i feşāḥetden (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 19). [ya ḥod,]

Ḥalka-i dūd-ı siyāhūñdür başūñde āşiyān

Deşt-i ğam Mecnūnısın **yā ḥod** belā şimşādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 4). [yā ḥod,]

yā hū: Ey Allah'ım!

Mey-i vaḥdetle ey dil mest olanlar

Cihān büt-ḥānesine didi **yā hū** (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 14). [yā hū,]

yā leytenī küntü türāb: Keşke toprak olsaydım. Kur'an'da yer alan Nebe suresinin 40. ayetidir.

Nāz ile kūyinde seyr itdükce ol ḥūr-ı behişt

Dir felekler reşk idüp **yā leytenī küntü türāb** (Şem'î Divanı, Gazel 14, Mısra 4). [yā leytenī küntü türāb,]

yā ma'sere'l-eḥibbeti hayyū 'ale'l-felāḥ: Ey dostlar! Kurtuluşa koşun.

İḥyā-yi bezm-i rūḥ itdūñ iflāḥ-ı dil idüp

Yā ma'sere'l-eḥibbeti hayyū 'ale'l-felāḥ (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 4). [yā ma'sere'l-eḥibbeti hayyū 'ale'l-felāḥ,]

yā yā ḥod: Ya ... yahut bağlamında bağlama edatı.

Deryā-yi ıztırāba düşüpdür bu fülk-i ten

Yā garķ olur hevāyile **yā ħod** bulur kinār (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 14). [yā yā ħod,]

Yā ser-i müdur dehānün naķşı **yā ħod** zerredür

Söyledükce kıl yarar diķķatde güftārün senün (Şem'î Divanı, Gazel 101, Mısra 5). [yā yā ħod,]

yabāne at-: Ehemmiyet vermemek, önemsiz görmek, hiçe saymak, dikkate almamak.

Eyledi cevri kemān gibi cihānde güşe-gır

Atdı ok gibi **yabāne** zulmü dest-i himmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 78). [yabāne atdı, -dı]

yād: Hatır.

Yüri cām iç lebi **yādına** Şem'î

Kim aña teşne-dildür āb-ı Kevşer (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 9). [yādına, -ı, -ı, -n]

Āşināyı unudup **yādleri** añar imiş

Biz de yād olduķ aña bizi de bir yād itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 5). [yādleri, -ler, -i]

yād id-: Hatırlamak, anmak.

Cām-ı lebüñle gülşen-i küyüñde mest olan

Bāğ-ı cinānı **yād ide** mi Selsebıl ile (Şem'î Divanı, Gazel 164, Mısra 6). [yād ide, -e]

Var iken cām-ı lebün rūĥ-ı revānüm **yād idüp**

Almayayın ağzūme āb-ı ĥayāt olursa kınd (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 13). [yād idüp, -üp]

yād il: Yabancı memleket.

Senün küyün ĥayāliyle cihānde eglenür göñlüm

Bu **yād illerde** eglence bize bir āşinā besdür (Şem'î Divanı, Gazel 60, Mısra 10). [yād illerde, -ler, -de]

yād it-: Hatırlamak, anmak.

Alup ağzına **yād itmezdi** hergiz bezmini Cemşid

Geçerdi kendü cānından göreydi Cem bu devrānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 75). [yād itmezdi, -mez, -di]

Āşināyı unudup yādleri añar imiş

Biz de yād olduķ aña bizi de bir **yād itsün** (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 6). [yād itsün, -sün]

yād ol-: Hatırlanmak, anılmak.

Āşināyı unudup yādleri añar imiş

Biz de **yād olduķ** aña bizi de bir yād itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 6). [yād olduķ, -du, -ķ]

yādigār kal-: Bir kimseyi veya nesneyi hatırlatacak şey; geriye kalmak.

Naķş oldu sīnemüz yine dāğ-ı firāk ile

Senden bu **ķaldı** ey yüzi ĥıl bize **yādigār** (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 6). [yādigār ķaldı, -dı]

yāğ: Kandil, meşale, gaz lambası gibi araçları yakmak için kullanılan sıvıdır.

Yanarken sinede kandil-i 'ışkuñ
Fetili dil yürek yağıydı **yağı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 4). [yağı, -ı]

yağma id-: (Bir yerdeki malları) Zor kullanarak ele geçirmek, alıp gitmek.
Leşker-i ğam dostum her yañeden elbir idüp
Bu dil-i virānemüñ bilsem nesin **yağma ider** (Şem'î Divanı, Gazel 59, Mısra 10). [yağma ider, -er]

Yıkıldılar kal'alerin hāke berāber idüben
Od urup milketine mālın **iderler yağmā** (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 30). [yağmā iderler, -er, -ler]

yağmur gibi: Yağmur gibi dökülmek. II Çok fazla.
Tüfek ra'd ü kılıç şimşek yağar **yağmur gibi** oklar
'Adünün başına kıpsa 'aceb mi Nūh tūfānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 87). [yağmur gibi,]

yak-: Ateşe vermek, tutuşturmak.
Cemālün şem'inün germiyyeti var
Beni **yakmağa** beñzer niyyeti var (Şem'î Divanı, Gazel 47, Mısra 2). [yakmağa, -mağa]

Dār idüp **yakmak** dilerler Şem'iyi Manşūr-vār
Dil-rübālar boynına zünnār-ı zülfin tağdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 9). [yakmak, -mak]

Şem'iyā **yakdı** vücüdüm ser-te-ser
Āteş-i hicrān elinden el-ğiyās (Şem'î Divanı, Gazel 22, Mısra 9). [yakdı, -dı]

yak-: Işık vermesini sağlamak.
Ne aşşī 'aşıka mülk-i cihānün şems ü mähından
Gönül bezmi çerāğın **yakmağa** bir meh-likā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6). [yakmağa, -mağ, -a]

yak-: (Aşk ateşiyle) yanmak.
Bir içim şuyından odlu olmaduk Şem'i anün
Gün gibi **yakdı** veli her bī-vefāsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 14). [yakdı, -dı]

Yakdı gönüm dōstlar bir meh-likāşı Bursanün
Yanalum yanmağdurur çün muktezāsı Bursanün (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 1). [yakdı, -dı]

yak-: Yakmak. II Gönli tutuşturmak, ıstırap çektirmek.
Yakarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem'i meh-rüler
Hilāl-ebrü güzellerle ırakdan merhabā yigdür (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 9). [yakarlar, -ar, -lar]

Tāb-ı mihrünle **yakardı** sūz-ı dil pervāne-vār
Olmasa zıll-i ilāh ü āfitāb-ı çerh-i dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 59). [yakardı, -ar, -dı]

yak-: Acı vermek, ıstırap çektirmek.
Dāğ ile hicrān **yakup** deldi firākın tiğ ile
Bir nazerle itmedi zālīm gözün bir kez dilek (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 11). [yakup, -up]

yaka: Elbisenin boynu örtecek yeri.

Eşk-i çeşmüm mevc urup cüş eylesün deryâ gibi

Çâk çâk olsun **yakalar** dâmen-i şahrâ gibi (Şem'î Divanı, Muhammes 1, Mısra 22). [yakalar, -lar]

Bizüm dest-i gamüñden **yakamuz** çâk

Yatup künc-i belâda zâr ü gamnâk (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 73). [yakamuz, -muz]

yakalar çâk id-: Kıskaçlık ve üzüntüden üstünü başını parçalamak.

Şabâ hüsnüñ behârından haber virse gülistâne

Yakalar çâk idüp güller gelür bülbüller efgâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 2). [yakalar çâk idüp, -üp]

Yakalar çâk idüp ‘uşşâk iderler âh ü efgâni

Şerâb-ı nâz içüp dilber yürür mestâne mestâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 9). [yakalar çâk idüp, -üp]

yakasüz ol-: Yakasız olmak, üzüntüden yaka paça yırtıp yakasız kalmak.

Yakasüz oluban kalsañ kefensüz gam degül ey dil

Elüñden öl diril cehd it çıkarma ‘ışk dāmânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 9). [yakasüz oluban, -uban]

ya'küb: Hz. Yakup.

Çan tolar gözlerimiz hecr ile **Ya'küb** gibi

Çokdur ey Yüsuf-ı gül-çihre saña hasretümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 9). [ya'küb,]

Ben senüñ **Ya'kübunam** derd ü belâ vü hüzn ile

Sen güzellük mülkinüñ sultânısın Yüsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 3). [ya'kübunam, -un, -am]

Hüzn ile **Ya'küb** ü derd-i ‘ışk ile Eyyübdür

Bu dil-i bî-çâre-veş olmaya hergiz derdmend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 11). [ya'küb,]

ya'küb-veş: Hz. Yakup gibi.

Beni **Ya'küb-veş** ağlatmağ için hasret ile

Mısr-ı hüsn ol şeker-leb yine sultân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 3). [ya'küb-veş,]

yākūt: Yakut. II Sevgilinin dudağı.

İrişüp devr-i lebüñde virdi **yāküte** şeref

Mücib-i şöhetdurur ‘âlemde cânâ hüsn-i haţ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 3). [yāküte, -e]

Eyledi şahid-i gül bülbüle ‘arz-ı didâr

Gevher-i şebnem olup ‘aks-i şafaqla **yākūt** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 24). [yākūt,]

Devr-i lebüñde lûtf ile **yākütü** nesh ider

Reyhanla gül yüzüñde yazaldan gubâr haţ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 5). [yākütü, -ı]

yākūt-ı handân: (Sevgilinin) yanağının kırmızılığı.

Ser-â-ser berg ile şöyle tönandı kâmeti servüñ

Dür-i şebnemle her gönçe yazar **yākūt-ı handânı** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 20). [yākūt-ı handânı, -ı]

yalıncaḡ: Çıplak, üryan, yoksul.

Āteş-i derd ü belâ içre **yalıncaḡ** göricek

Şem‘î-yi sūhteye didi göyüñdi özümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 70, Mısra 13). [yalıncaḡ,]

Ger hevâyile ola ebr gibi gevher-bâr

Zillet anüñ ki hevâ odı ide **yalıncaḡ** (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 98). [yalıncaḡ,]

yalıñüz: Yalnız, sadece.

Yalıñüz şanmañ ki anüñ çerḡ ser-gerdānıdır

Ṭaña ḡalmıḡ mihr ü meh aḡ yılduzuñ ḡayrānıdır (Şem‘î Divanı, Gazel 44, Mısra 1). [yalıñüz,]

yalıñüz taş ile divār olmaz: İnsanın tek başına önemli bir iş başarmasının mümkün olmadığını, başkalarıyla işbirliği yapmak durumunda bulunduğunu ifade etmektedir.

Bir cefâ taşıyile niçe yapılsun göñlüm

Çü meşeldür **yalıñüz taş ile divār olmaz** (Şem‘î Divanı, Gazel 75, Mısra 4). [yalıñüz taş ile divār olmaz,]

yalman: Mızrak ucu.

Tiḡler dil uzadup dir ki ciger-dār ḡanı

Süñüler **yalmanup** eydür ḡanı ḡalb-i a‘dā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 48). [yalmanup, -up]

yalvar-: Birinden bir şey isterken yumuşak ve acındırıcı bir tavır takınmak, saygılı bir ısrarla istediğini söylemek.

‘Ār idermiş beni öldürmege ol sım-tenüm

Varayın **yalvarayın** boynüme ṭakup kefenüm (Şem‘î Divanı, Gazel 116, Mısra 2). [yalvarayın, -ayın]

yan-: Alev almak, yanmak, tutuşmak.

Şem‘iyā ol şanemüñ gün yüzinüñ āyenesi

Nār-ı Mūsā gibi par par **yanar** olduğça tırāş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 14). [yanar, -ar]

Bedr iken devr-i ḡamerde şanasın kim hāledür

Şem‘iyā par par **yanar** ḡüsni tırāş olduğça ḡaṭ (Şem‘î Divanı, Gazel 90, Mısra 10). [yanar, -ar]

Şem‘üñ ki **yandı** cismi ser-ā-ser fetil ile

Gösterdi rāh-i ‘ışḡuñ rüşen delil ile (Şem‘î Divanı, Gazel 164, Mısra 1). [yandı, -dı]

Yanarken sinede ḡandil-i ‘ışḡuñ

Fetili dil yürek yaḡıydı yaḡı (Şem‘î Divanı, Gazel 175, Mısra 3). [yanarken, -ar, -ken]

yan: (Aşk ateşiyle) yanmak.

Şem‘iyem zāhid beni men‘ itme bezm-i yārden

Yanmaḡa mūm olmışamdur kār itmez baña pend (Şem‘î Divanı, Gazel 33, Mısra 18). [yanmaḡa, -maḡ, -a]

Rişte-i cānın idüpdür şanemā Şem‘î fetil

Yanmaḡa zülḡ ü ruḡüñ şevḡıyile leyl ü nehār (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 14). [yanmaḡa, -maḡ, -a]

Yanmağa ‘ışk odına pervâne eyler âdemi

Bezm-i hüsnüñ şem‘idür tûmâr-ı eş‘ârüm benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 119, Mısra 11). [yanmağa, -mağ, -a]

Yana yana hâlûmi ‘arz itdügüm ‘ayb eyleme

Şem‘iyem cânâ benüm **yanmak** gelüpdür şânüme (Şem‘î Divanı, Gazel 154, Mısra 12). [yanmak, -mak]

yan: Birlikte olma ifâde eder.

Âyet-i hüsnüñ gibi rüşen delîlüm var iken

Şem‘iyem kimdür iden **yanümde** bürhân ile bahs (Şem‘î Divanı, Gazel 19, Mısra 14). [yanümde, -üm, -de]

Ser-â-ser sîm olursa yidi deryâ

Degüldür himmetüñ **yanında** şebnem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 28). [yanında, -ı, -n, -da]

Melek-şadr ü felek-şadr ü Zuhal-dergâh ü çerh-eyvân

Serây-i kadri **yanında** degüldür nüh felek şânî (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 28). [yanında, -ı, -n, -da]

yan: Bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü.

Sidreye baş egmeyüp Tûbiye virmezsin selâm

Ey gönül **yanüñce** bir serv-i hırâmânüñ mi var (Şem‘î Divanı, Gazel 41, Mısra 14). [yanüñce, -üñce]

Yanüñce kevkeb-i eşküm gibi leşkerlerüñ vardur

Güzeller şâhısın tutsañ n’ola gün gibi âfâkı (Şem‘î Divanı, Gazel 172, Mısra 3). [yanüñce, -üñce]

İki ‘âlemde kesilmezler **yanüñden** bir nefes

Derd ü gamdür Şem‘iyâ yâr ü vefâdârüñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 13). [yanüñden, -üñ, -den]

Ol kadar yüz buldı senden kim dem-â-dem döstüm

Baş keser kanlar döker **yanüñde** şemşirüñ senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 8). [yanüñde, -üñ, -de]

Geçüben cânı cüdâ itmek içün sînemden

Dil üşürse n’ola peykânleri her **yanumdan** (Şem‘î Divanı, Gazel 130, Mısra 12). [yanumdan, -um, -dan]

yaña: Yön, taraf.

Bakmadılar gülşen-i Firdevs-i a‘lâdan **yaña**

Ehl-i diller her nazır dîdâr-ı yâre bakdılar (Şem‘î Divanı, Gazel 48, Mısra 5). [yaña,]

Kârbân-ı cân ü dil gitdükce küyünden **yaña**

Küs-i rihlet nâle vü feryâd ü âhümdür benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 118, Mısra 11). [yaña,]

yana yana: Devamlı yanarak.

Yana yana hâlûmi ‘arz itdügüm ‘ayb eyleme

Şem‘iyem cânâ benüm yanmak gelüpdür şânüme (Şem‘î Divanı, Gazel 154, Mısra 11). [yana yana,]

yañağ: Yanak.

Tâb-ı mülden **yañağın** gül gül olursa sâkî

Zeyn olur meclisimiz taze kızıl güller ile (Şem‘î Divanı, Gazel 146, Mısra 9). [yañağın, -uñ]

yandur-: Yakmak, yakıp tutuşturmak.

Çaldı ayakda şafâ kıandılı **yandurmağ** gerek

Bu mağabbet şem'ini başdan uyandırmağ gerek (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 21). [yandırmağ, -mak]

ya'ni: Yani, sözün kıasatı, doğrusu.

Şem'iyâ budur vişâlün âhîri lâm olduğı

Ya'ni kim 'aşıqlerün kıaddi olur âhîr dü-tâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 16). [ya'ni,]

Cân bağışlar ğonce-leb gül yüzli dilber sevmedün

Zâhidâ **ya'ni** senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 6). [ya'ni,]

Yirde gökde misli yok bir âfitâbüm var benüm

Ey felek **ya'ni** senün de mâh-i tâbânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 16). [ya'ni,]

yanıl-: Aldanmak, hatâ yapmak.

Yañılup ğaflet ile ğün yüzine mâh didük

Yâr yanında bu ğün yirlere düşdi yüzümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 5). [yañılup, -up]

yansa yakıl-: Sızlanmak, şikayet etmek.

Başdan aşurdi âteş-i hecrün siteplerin

Yansa yakılsa Şem'î ne var senden ey nigâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 16). [yansa yakıl, -sa]

yañşak: Yersiz ve çok konuşan kimse, geveze, densiz.

Bülbül-i haste-dilem nâleme rahm eyle didüm

Didi kim **yañşak** olur hasteliğı şayrunun (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 12). [yañşak,]

yap-: Yapmak, inşa etmek.

Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine ğâr

Gönlümün şırça serâyı **yapılup** beglük idem (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 104). [yapılup, -ıl, -up]

yap-: Gönül almak.

Vefâ taşıyla **yapmazsa** eger yâr

Dil-i divâneñ olmaz Şem'î âbâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 13). [yapmazsa, -maz, -sa]

yapıl-: Meydana gelmek, gerçekleşmek.

Şehâ ol ğâtem-i mülk-i şehâsın şehri-i 'adlünde

Serây-i lutfuñun herğiz **yapılmaz** bâb-ı ihsânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 58). [yapılmaz, -maz]

yapış-: İyice yaklaşmak, sokulup değmek; sıkı sıkı tutmak, bırakmamak üzere yakalamak.

Belâ zindân-ı çâhından ğalâş olmağ ne mümkünür

Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i âh ü efğâne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 12). [yapışmazsañ, -maz, -sa, -ñ]

yār: *Sevgili. II Dost.*

Göñül havf eyleme **yārūñ** varup ağıyāre yār olmaz

Bu rüşendür ki ‘ālemdə hümā zāğa şikār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [yārūñ, -üñ]

Uşanmaz sihr-i çeşminden göñül zülfinde sen **yārūñ**

Ne gam kim Tūr-ı Mūsādūr anūñ her tārı mār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 3). [yārūñ, -üñ]

Yañılup gâflet ile gün yüzüne mäh didük

Yār yanında bu gün yirlere düşdi yüzümüz (Şem’î Divanı, Gazel 79, Mısra 4). [yār,]

Yār vaşlın aňmasun hergiz dimişsin Şem’îyi

Nāşihā ölmekden artuķ çāre yoķdur sözi kes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 13). [yār,]

Dōstlar her ne kadar yirlere çalsa düşmen

‘Aşıkın yirde ķomaz **yār** olıcaķ **yār** gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 4). [yār,]

Yir yüzün bārān-ı eşküm seyli tıtdı ser-te-ser

Aremüzde **yār** ile ol deñlü geçdi mācerā (Şem’î Divanı, Gazel 6, Mısra 12). [yār,]

Virmegil dünyāye **yārūñ** ayağı toprağını

Ey göñül iki cihānde yiter ol dirlik saña (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 11). [yārūñ, -üñ]

Şem’î eger ki **yār** işiginden ola cüdā

Bu kâh-ı ser-nigünde aña kim olur sened (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 11). [yār,]

Yār işiginde bizi ednā görürsin zāhidā

Bir melek-ruhsār ile göklerde seyrānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 9). [yār,]

Sevinürsin dilā kūyinde **yārūñ**

Şanasın milket-i ‘Osmān senūñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 9). [yārūñ, -üñ]

Şem’î cihānden al bile git tiğ-i zaķmını

Ğurbetde **yārden** saña ol yādiğār olur (Şem’î Divanı, Gazel 65, Mısra 10). [yārden, -den]

yār ol-: *Dost ve yakın olmak, yardımcı olmak.*

Ezelden Şem’iyem sākī şerāb ü şem’ē **yār oldum**

Cihāne ‘ışķ ile geldüm benüm zühd ile kārüm yoķ (Şem’î Divanı, Gazel 98, Mısra 13). [yār oldum, -dum]

Ķo beni yelteme ey dil kerem it ħüblere

Tālī’üm ben bilürem kimse baña **yār olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 10). [yār olmaz, -maz]

Göñül havf eyleme yārūñ varup ağıyāre **yār olmaz**

Bu rüşendür ki ‘ālemdə hümā zāğa şikār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 1). [yār olmaz, -maz]

Göñül bu rāh-i ‘ışķ içre ne ķutsuz tālī’üñ vardur

Ğam-ı dilberden özge hiç kimse saña **yār olmaz** (Şem’î Divanı, Gazel 78, Mısra 8). [yār olmaz, -maz]

yār ü vefādār: *Sevgili ve dost (vefāl kimse).*

İki ‘âlemde kesilmezler yanünden bir nefes
Derd ü gâmdür Şem‘iyâ **yâr ü vefâdârûñ** senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 14). [yâr ü vefâdârüñ, -üñ]

yara: Bir şey yararlı olmak, yarar sağlamak, faydalı olmak.
Cevr-i âgyâr bize **yaramaz** âgyâre naşib
Ne ‘aceb gülşen olur kimine gül kimine hâr (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 9). [yaramaz, -maz]

yarağ eyle-: Hazırlık yapmak.
Yirde gökde ne ki var cümle **yarağ eylediler**
Çekdi süsen kılıcın nite ki hürşid-i semâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 5). [yarağ eylediler, -di, -ler]

yaramazlık: Hoş olmayan işler yapmak. II Yaramaz olan kimseye yakışır davranış.
Yaramazlıkdur eyleñ âgyâre
Küllî fi‘lin mine‘l-ķabîh ķabîh (Şem‘î Divanı, Gazel 26, Mısra 9). [yaramazlıkdur, -dur]

yārān: Arkadaşlar, dostlar.
Mîve-i cennet gibi câne gıdā-yi rūhdur
Büse-i la‘lün ider meclisde **yārān** ile baḥs (Şem‘î Divanı, Gazel 20, Mısra 6). [yārān,]

Gülşende idüñ dün gice Şem‘î yine gündüz
Bir tâze gazel gül gibi yine **yārāne** tekellüf (Şem‘î Divanı, Gazel 96, Mısra 10). [yārāne, -e]

Hübler birbirine göñlümi teklîf eyler
Şem‘iyâ birbirine nite ki **yārān** gonce (Şem‘î Divanı, Gazel 159, Mısra 14). [yārān,]

yaraş-: Yakışmak, uygun düşmek, layık ve münasip olmak.
Saña ey Yūsuf-ı Mısr-ı melāḥet
Yaraşur mihr ü māh olsa terāzū (Şem‘î Divanı, Gazel 141, Mısra 8). [yaraşur, -ur]

Taht-ı pîrûze geçer efser-i la‘lîn urunup
Yaraşur olsa çemen Mısrına sultān gonce (Şem‘î Divanı, Gazel 159, Mısra 10). [yaraşur, -ur]

Kef-i dūr-pāşüñ içre baḥr-i tiğüñ mevci cevherdür
Serîr-i ķadrüñe olsa **yaraşur** ‘arş hem-pāye (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 38). [yaraşur, -ur]

Zeyn olursa **yaraşur** gūş-ı ‘arūs-ı gūlsitān
Ġonceler la‘l-i Bedaḥşān yāsemîn dürr-i semîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 11). [yaraşur, -ur]

yarat-: Yaratmak, meydana getirmek; Allah'ın yoktan var etmesi.
Tırdıguñla dostum başdan ayağa nāzsın
Ḥaḳ **yaratmış** rāstî sen serv-i nāzî nāzden (Şem‘î Divanı, Gazel 126, Mısra 8). [yaratmış, -mış]

yāre: Yara. II Aşk yarası.
Ġoncelerdür **yāreler** āhüm nesîm-i nev-behār
Gül gibi göñlüm açarlar tâze tâze dāğlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 3). [yāreler, -ler]

Hālūmi ‘arz itmege tîr-i müjeñden dil diler
Ağız açdı sîne-i mecrûhüm üzre **yäreler** (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 10). [yäreler, -ler]

Merhem-i vaşlūñle cānā çäre itmezseñ eger
Däg-ı hicrāññ gibi hergiz oñulmaz **yäreler** (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 8). [yäreler, -ler]

Dil tenümde seyr ider her **yāreden** didārūñi
Mü’mine kabrinde cennet revzeni manzer yiter (Şem’î Divanı, Gazel 69, Mısra 3). [yāreden, -den]

yāresin ur-: Yarasını açmak. II Acı ve ızdırap çektirmek.
Merhem-i vaşlın umarken **urdu** fūrkat **yāresin**
Müstedām olsun efendüm bizi hoşnūd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 7). [yāresin urdu, -dı]

yār-i cefākār: Eziyet eden sevgili.
Şanemā sencileyin **yār-i cefākār** olmaz
Nitekim bencileyin ‘āşık-ı ğam-ı ẖār olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 1). [yār-i cefākār,]

yār-i dil-nevāz: Gönül okşayan sevgili.
Biñ cevre bir vefā nedür ey **yār-i dil-nevāz**
Kim çok görürsin anı idersin aña da nāz (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 3). [yār-i dil-nevāz,]

yār-i ğam-güsār: Tasaları gideren dost.
Ne mūnis ü muşāhib ü ne **yār-i ğam-güsār**
Nāgeh nüvîd-i ‘ātîfet-i lutf-ı Lem-yezel (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 23). [yār-i ğam-güsār,]

yār-i hem-rāz: Sırdaş sevgili.
Açılsa gülse ŧañ mıdur nesīm-i şubh ile gönce
Bulınca kan olur bağır kişi bir **yār-i hem-rāzı** (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 6). [yār-i hem-rāzı, -ı]

yār-i men: Benim yarım, sevgilim.
Hiçkes der vādi-i ‘ışık-ı tu **yār-i men** ne-şüd
Ĝam besī ħordem velī kes ğam-güsār-ı men ne-şüd (Şem’î Divanı, Gazel 32, Mısra 1). [yār-i men,]

yār-i vefā-dār: Vefalı, sadakatli sevgili.
Hele ben añladuğum budur iki ‘ālemde
Kişiye ‘ışık gibi **yār-i vefā-dār** olmaz (Şem’î Divanı, Gazel 75, Mısra 8). [yār-i vefā-dār,]

Sākî-i ‘ıyş ü ŧareb el çekdi ben dil-ħasteden
Ėandesin hey ğam diyen **yār-i vefā-dārüm** benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 6). [yār-i vefā-dārüm, -üm]

yārına kal-: Yarına kalmak, yapılması gereken bir işi bir sonraki güne ertelemek.
Yārına kalan belādan ğam yime vardur meşel
Ne devāsüz derd olur ne ħod sü’āl-i bî-cevāb (Şem’î Divanı, Gazel 13, Mısra 7). [yārına kalan, -an]

yaş-: Yayın girişini gevşetmek.

Oğın atdı yayın **yaşdı** Necâtî

Yüri var Şem'îyâ meydân senündür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [yaşdı, -dı]

yaş: Gözyaşı.

Maḥv olur **yaşüñi** Şem'î göricek deryâlar

Ne kadar cüşî ola bahre iren Ceyḥünün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 13). [yaşüñi, -üñ, -i]

Yaşüñi men' idimez Şem'î vücüdün fikri

Bir avuç ḥâk yolın bağlaymaz Ceyḥünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 13). [yaşüñi, -üñ, -i]

Akıdur ḥalkı ayağına **yaşüm** gibi revân

Gülşen-i şivede bir serv-i ser-efrâzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 3). [yaşüm, -üm]

Gözlerüm **yaşı** gibi çıkdı gözümünden dünyâ

Yârden ḡayri görünmez gözüme kimse benüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 11). [yaşı, -ı]

Ġarḡ olurduñ **yaşuma** bir dem kinâre gelmese

Ol boyı serv-i revânün ey göñül âzâdisın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 7). [yaşuma, -um, -a]

Hecrüñde gözlerüm **yaşı** ey serv-i hoş-ḥırâm

Bir bahrdür ki gözler irişmez ḡaresine (Şem'î Divanı, Gazel 148, Mısra 3). [yaşı, -ı]

Kim olurdı hem-demüm ḡurbetde olmasa **yaşüm**

Kim dönerdi üstüme âhüm hevâ-dâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 5). [yaşüm, -üm]

yaş çık-: Gözyaşının akması.

Gün yüzün gördükce ey meh-rû gözümünden **yaş çıkar**

Âteş-i süz-ı derünümünden göge âteş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 1). [yaş çıkar, -ar]

yaş dök-: Ağlamak.

Âteş-i la'l-i lebün kılmadı sinemde sükün

Yaş döker gerçi gözüm üstine 'ummânler ile (Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 6). [yaş döker, -er]

yaşag: Bir işin yapılmasına karşı olan yasal veya yasa dışı engel.

Meyi maḥbûb ile iç diyü zinhâr

Dem-â-dem şâh-i 'ışḡ eyler **yaşagı** (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 10). [yaşagı, -ı]

yaşag ol-: Yapılması engellenmiş olmak, yasaklanmak.

Nüş idersin baş açuk mihr ü maḥabbet cāmını

Bende-i sultân-ı 'ışḡuz ḡullara **olmaz yaşag** (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 10). [yaşag olmaz, -maz]

yasdan-: Dayanmak, yaslanmak.

Her gün o mâhün işigini **yasdanur** güneş

Ben ḡaste gibi beñzer anün de zevâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 3). [yasdanur, -ur]

yāsemîn: Güzel kokulu, beyaz ve güzel çiçek.

Ez berāyî zînet-i gûş-ı ‘arûs-ı gülsitân

Ġoncehâ la‘l-i Bedaḥşân **yāsemîn** dürr-i semîn (Şem‘î Divanı, Kaside 13, Mısra 16). [yāsemîn,]

Zeyn olursa yaraşur gûş-ı ‘arûs-ı gülsitân

Ġonceler la‘l-i Bedaḥşân **yāsemîn** dürr-i semîn (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 12). [yāsemîn,]

Ḥasret-i la‘lünle çıkdı lālenün bağrında baş

Deldi bağrın dūr gibi lü‘lû’ dişünçün **yāsemîn** (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 46). [yāsemîn,]

yaşın yaşın: Gizli gizli, için için, gizli saklı olarak.

Āhüm duḥāniyle felek kareler geyüp

Ağlar **yaşın yaşın** nitekim ebr-i nev-behār (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 40). [yaşın yaşın,]

yaşum çık-: Gözyaşının akması.

Beni fâş itdi **yaşum çıkdı** gözden

Belî gözden çıkar kandeysē ḡammāz (Şem‘î Divanı, Gazel 76, Mısra 5). [yaşum çıkdı, -dı]

yat-: Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak; uyumak veya dinlenmek.

Bizüm dest-i ḡamüñden yaḡamuz çāk

Yatup künc-i belāda zār ü ḡamnāk (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 74). [yatup, -up]

Bulıcaḡ yāri cāme-ḡābında

Şanuram uğradum **yatur** gence (Şem‘î Divanı, Gazel 153, Mısra 4). [yatur, -ur]

yavuz şan-: Kötü gözle bakmak.

Saḡa **yavuz şananları** ḡahr ide Kirdigār (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 63). [yavuz şananları, -an, -ları]

yay: Ok atma aracı.

Oḡın atdı **yayın** yaşıdı Necātî

Yüri var Şem‘iyā meydān senüñdür (Şem‘î Divanı, Gazel 53, Mısra 13). [yayın, -ı, -n]

Yaylar çatdı ḡaşın dürdi siperler yüzini

Gösterür her birisi düşmene yüz derd ü belā (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 45). [yaylar, -lar]

yay-: (Koku) Etrāfa daḡılmasına sebep olmak.

Der-ḡaḡḡ-ı Aḡmed Beg raḡmetullāhi ‘aleyhi ve‘l-ḡufrān

Bir şubḡ-dem ki bād-ı şabā **yaydı** müşk-bār (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 2). [yaydı, -dı]

yay: Ok atma aracı. II Sevgilinin kaşları.

Felek düşmenlerün seyl etmek için dem-be-dem ḡanın

Olur ḡavs-i ḡuzeḡ **yay** ḡazā oḡları bārānı (Şem‘î Divanı, Kaside 15, Mısra 40). [yay, -ı]

yay eyle-: (Kaşları) Kavisli olmak. II İki ucu arasında bir giriş gerili olan, eğri ve esnek ok atma âleti yapmak.

Yay eyle büküp kıddüñ âhüñ okına ey dil

Dilberler iderlermiş tîr ile kemânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 7). [yay eyle,]

ya...ya: İki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar.

Ğam ü şâdi geçermiş çünkü bildük

Bir iki gün **ya** ağladık **ya** güldük (Şem'î Divanı, Beyit 1, Mısra 2). [ya...ya,]

yayıl-: Herkes tarafından duyulmak, şüÿû bulmak.

Benden bilindi dünyede derd ü belâ-yi 'ışk

Senden **yayıldı** 'âleme ey serv-i nâz nâz (Şem'î Divanı, Gazel 72, Mısra 6). [yayıldı, -dı]

yaylağ: Yazlık.

Şehri gülzâr-i İrem **yaylağı** Firdevs-i berîn

Gösterür iki cihân zevkîn şafâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 3). [yaylağı, -ı]

yaz-: Kaleme almak.

Her şarefden bezl idüp zevk u şafâ ni'metlerin

Bezm-i 'ıyşa **yazdılar** k'ola se'âdet 'işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 30). [yazdılar, -dı, -lar]

Hüblerde niçe kez tecrübe itdi Şem'î

Âb-ı zerle **yazıcak** eyledi te'sîr-i havâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 10). [yazıcak, -ı, -cak]

Haţţ-ı Reyhânî **yazar** gül gibi gönülün açılır

Olmaya bâğ-ı ruh-ı yâr gibi yazı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 11). [yazar, -ar]

Yâreler **yazmaz** idi hâlûmi ey kaşı kemân

Şu'le-i âhüm eger şokmasa ağzına zebân (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 1). [yazmaz, -maz]

yaz-: (Allah) Kader olarak belirlemek.

Yazar luţf âyetin levh-i çemende kâtib-i kudret

Ki nesh eyler leţâfetde haţ-ı Yâķût u Reyhânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 7). [yazar, -ar]

yaz: Ova, kır.

Haţţ-ı Reyhânî yazar gül gibi gönülün açılır

Olmaya bâğ-ı ruh-ı yâr gibi **yazı** güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 12). [yazı, -ı]

ye-: Yemek yemek.

Zâhid ki zühd ü şavm ile perhîze tayanur

Bî-çâre gör ki hâlet-i 'ışkı **yenür** şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 2). [yenür, -n, -ür]

yedi kat: Yedi katlı.

Sâkiyâ nûş-ı lebûn seb‘a-i seyyâle ile

Yedi kat tās-ı felek zehrini tiryāk eyler (Şem‘î Divanı, Gazel 66, Mısra 6). [yedi kat,]

yeg: Daha iyi, daha üstün.

Ġam degül itsem ümîd-i vaşl ile câne vedā‘

Yegdür ölmek tîğ-i hicrân ile ammā inkıţā‘ (Şem‘î Divanı, Gazel 92, Mısra 2). [yegdür, -dür]

Dükenmez biñde birin haşr olunca dir iseñ Şem‘î

Dü‘â kıl bir dü‘â **yegdür** saña biñ biñ şikâyetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 58). [yegdür, -dür]

yeg gör-: Yeğlemek, daha iyi ve üstün kabul etmek.

Kişi bir kılca ‘ömrün **yeg görürken** iki ‘âlemde

Ayağın tozına cânler virür terk itmege cânın (Şem‘î Divanı, Gazel 134, Mısra 5). [yeg görürken, -ür, -ken]

yeg tut-: Benzerlerinden üstün tutmak, yeğlemek, tercih etmek.

Cihânden **yeg tutar** dil hâk-i pâyüñ

Ne vardur kişiye cân den muqaddem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 45). [yeg tutar, -ar]

yelte-: Teşvik etmek, heveslendirmek.

Ķo beni **yelteme** ey dil kerem it hûblere

Tālî‘üm ben bilürem kimse baña yâr olmaz (Şem‘î Divanı, Gazel 75, Mısra 9). [yelteme, -me]

yemîn it-: (Bir şeyin doğruluğunu belirtmek için) Allah‘ı veya mukaddes bir şeyi şahit tutmak, ant içmek.

Kaldı gülşende te‘addî idimez bād-ı seher

Açdı gül muşhafını çünkü **yemîn itdi** şimāl (Şem‘î Divanı, Kaside 8, Mısra 28). [yemîn itdi, -di]

yeşil: Sarı ile mâvi arasında yer alan renk, yaprak rengi.

Sen gence gibi gâh kızıl gâh **yeşil** gey

Üftâdelerün berg-i hazân gibi şararsın (Şem‘î Divanı, Gazel 137, Mısra 3). [yeşil,]

yet-: Ulaşmak, erişmek, vâsil olmak.

Ķo ikiligi birlige **yet** ‘ışk-ı yâr ile

Geç gayrden ki gayrün olur varlığı hebâ (Şem‘î Divanı, Gazel 9, Mısra 7). [yet,]

Vefâsüz yâr derdinden benüm hüd baña **yetmişdür**

Rakîbâ cevrler itme baña bir yañeden sen de (Şem‘î Divanı, Gazel 158, Mısra 3). [yetmişdür, -miş, -dür]

Ey derd-i ‘ışka şerbet ile isteyen devâ

Var çâre eyle kendüñe **yetmiş** sinün saña (Şem‘î Divanı, Gazel 10, Mısra 2). [yetmiş, -miş]

yi: Yemek, tüketmek. II Yaralanmak.

Zahm-i tîrün **yimeyen** sinesi pür-derd olmaz

Bağrı baş olmayanuñ gözleri olmaz tolu yaş (Şem‘î Divanı, Gazel 82, Mısra 9). [yimeyen, -me, -y, -en]

yi-: Ağzında çiğneyerek yutmak.

Toyımadı gönlüm gözüm hüsnuñ temâşâ itmeden

Yimeden cennet ta'âmin toya mı her gözi aç (Şem'î Divanı, Gazel 23, Mısra 8). [yimeden, -meden]

Hasûd ölsün diyü dildârı öpmek lezzet-i cândür

Ne bilsün ağzı tadinı **yimeyenler** bu helvâden (Şem'î Divanı, Gazel 123, Mısra 8). [yimeyenler, -me, -y, -en, -ler]

yidi: Yedi, sayı sıfatı.

Ko söyinsün bu **yidi** Şem'î toköz kâşânenüñ

K'âh-i süzi âsümâne meş'al-i enver yiter (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 9). [yidi,]

yidi deryâ: Yedi deniz; Pasifik Okyanusu, Atlas Okyanusu, Akdeniz, Karadeniz, Hazar, Aral.

Ser-â-ser sîm olursa **yidi deryâ**

Degüldür himmetün yanında şebnem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 27). [yidi deryâ,]

Seyl-i eşkümdür cihânde garç-ı tûfândan murâd

Yaşümün evşâfidur bu **yidi deryâden** garez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 8). [yidi deryâden, -den]

yig: Daha iyi, daha üstün, daha güzel.

Harîm-i bâğ-ı cennetden baña küy-i Vefâ **yigdür**

Hezârân hûr u gilmânden gönül bir dil-rübâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 1). [yigdür, -dür]

Harîm-i bâğ-ı cennetden baña küy-i Vefâ **yigdür**

Hezârân hûr u gilmânden gönül bir dil-rübâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 2). [yigdür, -dür]

Güneş bâlîn felek altun beneklü câme-h'âb olsa

Bilürseñ hâlünü şüfi saña bir büriyâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 4). [yigdür, -dür]

Ne aşşı 'âşıka mülk-i cihânüñ şems ü mâhından

Gönül bezmi çerâğın yakmağa bir meh-likâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 6). [yigdür, -dür]

Saña kandîl-i mescidden iren nâr-ı ziyâ zâhid

Baña câm-ı maḥabbetden olan nûr-ı şafâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 8). [yigdür, -dür]

Yaḥarlar bezm-i vuşletde kişiyi Şem'î meh-rûler

Hilâl-ebrû güzellerle irâkdan merḥabâ **yigdür** (Şem'î Divanı, Gazel 61, Mısra 10). [yigdür, -dür]

yigit: Delikanlı, genç insan, yürekli kimse. II Asker.

Müzeyyen altun üsküflü sipâhî beg **yigitlerle**

Gelür yılduzlariyle şan cihânüñ mâh-i tâbânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 7). [yigitlerle, -ler, -le]

yık-: Bozmak, tahrip etmek.

'Arşî **yıkmaḥ** gibidür ḳalbümü yıḳmasün igen

Ka'be yapmaḥ gibidür gönümi âbâd itsün (Şem'î Divanı, Gazel 139, Mısra 3). [yıkmaḥ, -maḥ]

‘Arşı yıkmağ gibidür kalbümü **yıkmasün** igen
Ka‘be yapmağ gibidür gönlümü âbâd itsün (Şem‘î Divanı, Gazel 139, Mısra 3). [yıkmasün, -ma, -sün]

Yıkıldar kal‘alerin hâke berâber idüben
Od urup milketine mâlin iderler yağmâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 29). [yıkıldar, -dı, -lar]

Tâ haşır olunca fitne vü âşübü def ider
Seng-i harâret ile **yıklar** hışâr-ı lutf (Şem‘î Divanı, Gazel 95, Mısra 10). [yıklar, -a, -lar]

yıkıl-: Bozmak, tahrip etmek. II Bir sebepten ötürü çökmek, viran olmak; perişan olmak, mahvolmak.
Dest-i havâdiş ile **yıkılmaz** hışâr-ı lutf
Çalina taḫl-ı emn bula râḫeti cihân (Şem‘î Divanı, Kaside 11, Mısra 13). [yıkılmaz, -ıl, -maz]

Yıkılmaz haşre dek ‘adlün esâsı
Binâ-yi ‘izz ü devlet oldı muḫkem (Şem‘î Divanı, Kaside 5, Mısra 11). [yıkılmaz, -maz]

yıl: Rüzgar.
Ney gibi bağrın delüp **yillerle** nālân olmayan
Bezmi-i ğamde ‘âşıkuñ âhın şanur bād-ı hevâ (Şem‘î Divanı, Gazel 1, Mısra 9). [yillerle, -ler, -le]

Kimi göndersem gerekdür yâr işigine müdâm
Yıl gibi ṭurmaz yiler bir hoş levendüm var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 6). [yıl,]

yıl: Yıl, sene.
Nice **yıldur** sürerüz yirlere ey meh yüzümüz
Ayağun toprağına geçmedi bir gün sözüümüz (Şem‘î Divanı, Gazel 70, Mısra 1). [yıldur, -dur]

İrimez **yıllar** ile gevher-i maḫşûde eli
Olımaḫ degme kişi baḫr-i şafâde ğavvâş (Şem‘î Divanı, Gazel 85, Mısra 7). [yıllar, -lar]

Terk idüp yârün işigin yine irdün şüfi
Bunca **yıldur** ki dögersin başuñı taşlere (Şem‘î Divanı, Gazel 155, Mısra 8). [yıldur, -dur]

Yıllardurur ki rûze-i hecrünle geçmişem
Ey mâh gözlesem n’ola ḫaşün hilâlini (Şem‘î Divanı, Gazel 184, Mısra 3). [yıllardurur, -lar, -durur]

Niçe **yıl** tâlib-i âb-ı ḫayât-ı zühd idi gönlüm
Şerâb-ı ‘ışkı nûş itdüm ḫalâş oldum bu zulmetden (Şem‘î Divanı, Kaside 3, Mısra 11). [yıl,]

yıl-: Esmek, savrulmak, rüzgara maruz kalmak.
Kimi göndersem gerekdür yâr işigine müdâm
Yıl gibi ṭurmaz **yiler** bir hoş levendüm var iken (Şem‘î Divanı, Gazel 127, Mısra 6). [yiler, -er]

Bād-ı şabâ **yilerdi** are yirde peyk-vâr
Medḫ okudukça şâhid-i gülzâre ‘andelib (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 9). [yilerdi, -er, -di]

yıl al-: Yel aldı, rüzgar uçurdu, ortadan yok oldu.

Çıkdı başden yüz bulup senden şabāye uyalı

Zülfünün **yıl aldı** tahtın ey Süleymān-ı zemān (Şem'î Divanı, Gazel 138, Mısra 4). [yıl aldı, -dı]

yılduz: Yıldız.

Yalınüz şanmañ ki anuñ çerh ser-gerdānıdur

Ṭaña kalmış mihr ü meh aķ **yılduzuñ** hayrānıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 2). [yılduzuñ, -uñ]

Gün gibi altun beneklü āsümāniler geyüp

Seyr ider **yılduzlar** ile mäh-i tābānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 4). [yılduzlar, -lar]

Gül kamer **yılduz** semen şahñ-ı benefşe āsümān

Ṭa'n iderse yiridür gülzār-i eflāke zemīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 13). [yılduz,]

Yiridür reşk iderse ger zemīne āsümān şimdi

Semen **yılduz** şafaķ lāle gül oldu mäh-i tābānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 24). [yılduz,]

Ṭonanup altun üsküflü güzeller karşı ṭurduķça

Alurlar çevre **yılduzlar** şanasın mäh-i tābānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 62). [yılduzlar, -lar]

yılduz şay-: Gece gece uyumamak.

Görmeyelden gün yüzüñ ey mäh-i tābānüm benüm

Şubhe dek **yılduz şayar** bu çeşm-i giryānüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 2). [yılduz şayar, -ar]

yılduzı barış-: Görüş, duygu ve düşünce bakımından uyusmak.

Yılduzı barışdı ol mäh-i cihān-ārāyile

Bağrına başdı kinār idüp 'arūs-ı devleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 7). [yılduzı barışdı, -dı]

yılduzı barışma-: Bir kişinin karşısındaki insanla iyi geçinememesi, anlaşılamaması.

Barışmadısa yılduzı o mähüñ ey göñül

Bahtünden itme töhmeti eflākden götür (Şem'î Divanı, Gazel 67, Mısra 7). [yılduzı barışmadısa, -dı, -sa]

yılduzı yok: Talihsiz, bahtsız olmak.

Yılduzı yokdur felekde mihrüñ ey Yūsuf-cemāl

Hüsñ içinde idimezsın mäh-i Ken'ān ile baħş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 3). [yılduzı yokdur, -dur-ı]

Yılduzı yokdur anuñ devrinde gelmez şürete

Āfitābüñ çerhi batdı ol mehüñ devrānıdur (Şem'î Divanı, Gazel 44, Mısra 3). [yılduzı yokdur, -dur]

yile var-: Boşa gitmek, heba olmak, havaya gitmek, telef olmak.

Göñül oğıyla āhümden yine kırtarmadı bir dem

Oda yansun **yile varsun** felek çerhinüñ evrākı (Şem'î Divanı, Gazel 172, Mısra 10). [yile varsun, -sun]

yile vir-: Boşa harcamak, savurup telef etmek.

Virmedin bād-ı ecel ‘ömr behārını **yile**

Varalum gül direlüm saçları sünbüller ile (Şem’î Divanı, Gazel 146, Mısra 3). [yile virmedin, -me, -din]

Âhüm ile **yile virmezdüm** felek ğam-ĥānesin

Ey büt-i simin-beden baġrūñ eger taş olmasa (Şem’î Divanı, Gazel 167, Mısra 3). [yile virmezdüm, -mez, -dü, -m]

yıllar ol-: Çok zaman geçmek.

Ola kim bir gün şoraydı ĥâtırum nāgeh diyü

Yıllar oldı istemez tımārı bīmārūñ senüñ (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 12). [yıllar oldı, -dı]

Yıllar olmuşdur ser-i küyüñde ser-gerdānūñem

Bu ne ĥikmetdür ki bir gün uğramaz rāhüm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 9). [yıllar olmuşdur, -mış, -dur]

yin-: Yemeğe elverişli olmak.

Şol kadar bezl oldı enva‘-ı ni‘am bezm ehline

Sükkeri ni‘metlerūñ **yinmege** gelmez nevbeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 40). [yinmege, -meg, -e]

yine: Yeniden, bir daha, tekrar.

Nev-behār oldı **yine** şeydā olup ırmaġlar

Ėanlu yaşüm gibi zencirin sürüyüp çaġlar (Şem’î Divanı, Gazel 40, Mısra 1). [yine,]

Baġlandı yolları **yine** göñlüm güşādinuñ

İrgürmedi murādına nerrād-ı rüzġār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 3). [yine,]

Kim yaķar kendüyi ışķ odına pervāne gibi

Bunu eylerse **yine** Şem‘î-yi bī-bāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 14). [yine,]

Ey göñül odlare yaķ defter-i nāmūsı **yine**

Rehn mi eyleyelüm gül gibi küllī cüz‘ümüz (Şem’î Divanı, Gazel 70, Mısra 11). [yine,]

Yine bir nāzenine düşdi Şem‘î

Ki ķamu nāzenine öğredür nāz (Şem’î Divanı, Gazel 76, Mısra 13). [yine,]

Beni Ya‘ķūb-veş aġlatmaġ için ĥasret ile

Mışr-ı ĥüsne ol şeker-leb **yine** sultān olmuş (Şem’î Divanı, Gazel 84, Mısra 4). [yine,]

yin’ey: Yine ey.

Yıķduñ cefā taşıyla şıduñ göñlümi benüm

Luţfüñle al elüñe **yin’ey** şāh-i dil-nevāz (Şem’î Divanı, Gazel 72, Mısra 18). [yin’ey,]

yir: Yer, yeryüzü.

Yirde gökde mişli yok bir āfitābüm var benüm

Ey felek ya‘ni senüñ de māh-i tābānūñ mi var (Şem’î Divanı, Gazel 41, Mısra 15). [yirde, -de]

Mesned-i ĥüsn üzre gel yüz ‘izz ile biñ nāz ile

Bülbülūñ **yiri** kafesdür āşiyāñı ĥār ü ĥes (Şem’î Divanı, Gazel 81, Mısra 12). [yiri, -i]

Çün ışiginde yārūñ ben hāksāre yir yok
Bildüm ki **yirde** gökde hergiz qarāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 2). [yirde, -de]

Āhümle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh
Mihrüñle **yirde** gökde ben h'ār ü zāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 10). [yirde, -de]

Olur olmaz yire gün gibi tenezzül itme
Cân gögidür **yiri** sen mäh-i hilāl-ebrünün (Şem'î Divanı, Gazel 100, Mısra 10). [yiri, -i]

Yüzün āb içre gördi didi Şem'î
Yire indirmiş ayı gör bu cādū (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 18). [yire, -e]

yir gök götürme-: Yer gök kaldırmaz.

Çam-hānesini mesken ider göñlümün gelür

Yir gök götürmedügi kazadan gelen belā (Şem'î Divanı, Gazel 10, Mısra 4). [yir gök götürmedügi, -me, -düg, -i]

Āhümle eşk-i çeşmüm **yir gök götürmez** ey meh
Mihrüñle yirde gökde ben h'ār ü zāre yir yok (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 9). [yir gök götürmez, -mez]

yir id-: Yer etmek, iz bırakmak.

Yir idüp başda elin aldı ayakden götürüp

Şeh-i nevrūze benefşe ideli istikbāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 23). [yir idüp, -üp]

yir koma-: Yer bırakmamak.

Bu kadar leşker ile kişver-i a'dāye irüp

Pāymāl eylemedük **yir komadılar** aşlā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 28). [yir komadılar, -dı, -lar]

yir ü gök ehli: Yeryüzü ve gökyüzündeki tüm varlıklar.

Yir ü gök ehli şafā çengine rakş etmek gerek

Cām-ı Cem şun sākīyā Sultān Süleymān devridür (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 31). [yir ü gök ehli,]

yir yir: Yer yer, taraf taraf.

‘Alemler āhler **yir yir** dögilür sineler güm güm

Işıklar gibi ‘aşıklar baş açdı girdi meydāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 3). [yir yir,]

Sütünü Sidre vü ay ü güneşdür şemseler **yir yir**

Melek-simā güzellerle olupdur āsümān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 3). [yir yir,]

Başüne ey Şem'î dönmezdi bu tāk-ı lāciverd

Dūd-ı āhüm olmayaydı **yir yir** altundan direk (Şem'î Divanı, Gazel 105, Mısra 14). [yir yir,]

yir yok: Yer yok, gerek yok.

Şehrinde ol perinün şıgmaz selāmet ehli

Şem'î melāmet ol kim nāmūs ü ‘āre **yir yok** (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 12). [yir yok,]

Âhümle eşk-i çeşmüm yir gök götürmez ey meh
Mihrüñle yirde gökde ben h'âr ü zâre **yir yok** (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 10). [yir yok,]

Sensüz hayât-ı 'ömrüm gâyetde müşkil ancak
Gel hey kıyâmetüm gel bu intizâre **yir yok** (Şem'î Divanı, Gazel 97, Mısra 8). [yir yok,]

yir yüzün: Yeryüzü, dünya.

Yir yüzün bârân-ı eşküm seyli tutdı ser-te-ser
Aremüzde yâr ile ol deñlü geçdi mâcerâ (Şem'î Divanı, Gazel 6, Mısra 11). [yir yüzün, -n]

Ser-â-ser mağz-ı 'âlem ol hevâyile mu'a'tterdür
Hevâ müşşin deminden **yir yüzün** gülzâr-i Çin itdi (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 12). [yir yüzün, -n]

Yir yüzün şöyle tutar çâder-i eflâk-mişâl
Ne semâ ehli görür arzı ne arz ehli semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 23). [yir yüzün, -n]

yirde gökde: Her yerde.

Yirde gökde ne ki var cümle yarağ eylediler
Çekdi süsen kılıcın nite ki hürşid-i semâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 5). [yirde gökde,]

yirde gökde şığma-: Belli bir kalıba ve ölçüye gelmemek; mutluluk, sevinç, hırs, öfke vs. duygular sebebiyle davranışlarında aşırılık bulunmak. II Aşırı gürlütü olmak.

Yirde gökde şıgmadum âh-i cihân-efrûz ile
Yiri od olsun anüñ kim yirimüz od eyledi (Şem'î Divanı, Gazel 186, Mısra 5). [yirde gökde şıgmadum, -ma, -du, -m]

yirde kal-: Heba olmak, boşa gitmek.

Ney gibi bağrüm delüp inletme her dem ey felek
Çün bilürsin **yirde kalmaz** âh ü efğânüm benüm (Şem'î Divanı, Gazel 114, Mısra 10). [yirde kalmaz, -maz]

Genc-i 'ışkuñ sırrını açmazdı kimse cân virüp
Yirde kалurdı eger Manşür ber-dâr olmasa (Şem'î Divanı, Gazel 149, Mısra 8). [yirde kалurdı, -ur, -dı]

Döştlar her ne kadar yirlere çalsa düşmen
'Âşıkın **yirde kımaz** yâr olıcağ yâr gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 4). [yirde kımaz, -maz]

yirde vü gökde: Yerde ve gökte.

Güzellük meclisi Hakkâ budur kim **yirde vü gökde**
Gül-i sirâb-ı hüsnünden 'aceb terdür Hasen Bâlî (Şem'î Divanı, Gazel 187, Mısra 5). [yirde vü gökde,]

Görinen nerges ü encüm degüldür **yirde vü gökde**
Göz açup her taraf gözler zemîn ü âsümân anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 81). [yirde vü gökde,]

yirden göge: Yerden göğe (kadar), her taraf.

Ayağün toprağını ehl-i cennet
Görür **yirden göge** ey mâh minnet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 6). [yirden göge,]

yirden tur-: Ayağa kalkmak.

İdüpdür çeşm-i mestüñ eyle gam-gîn

‘Aşâyile **tırur yirden** o miskîn (Şem’î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 20). [yirden tırur, -ur]

yire çal-: Yere fırlatmak, şiddetle atmak. II Perişan etmek.

Nice bir **yire çalarsın** bu gönül teşnesini

N’ola bir kerre alursañ ele peymâne gibi (Şem’î Divanı, Gazel 191, Mısra 3). [yire çalarsın, -ar, -sın]

yire düş-: Bulunduğu yerden ayrılarak yukarıdan aşağıya inmek. II Sahip olduğu değerli şeyi, konumu yitirmek.

Var ise bir serv-i bālâden **yire düşmişdurur**

Cümle endāmı kıararmış sāyeñüñ ey dilsitân (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 7). [yire düşmişdurur, -miş, -durur]

yire göge şıgımaz: Belli bir kalıba ve ölçüye gelmemek; mutluluk, sevinç, hırs, öfke vs. duygular sebebiyle davranışlarında aşırılık bulunmak. II Aşırı gürlütü olmak.

Şıgımaz yire göge leşker-i ins ile melek

Tağ u taş götürimez nice fezâ-yi şahırâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 25). [yire göge şıgımaz,]

yiri: Uygun, münasip.

Zühd için zâhid çekerse **yiridür** dünyâ gamın

Rind olan gül gibi mey bār-ı girânı har çeker (Şem’î Divanı, Gazel 64, Mısra 7). [yiridür, -dür]

Haddüne Şem’î müşâbih didi şemsi güzelüm

Yiridür odlare yaksañ anı pervâne gibi (Şem’î Divanı, Gazel 191, Mısra 10). [yiridür, -dür]

Şerefde zât-ı pākūñ şüret-i rûh-ı muşavverdür

Nâzer itseñ **yiridür** gâyet ey şâh-i felek-rif’at (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 72). [yiridür, -dür]

Kâtib-i kudreti gör kim neler eyler izhâr

Ta’n iderse **yiridür** gülşen-i eflâke zemîn (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 16). [yiridür, -dür]

yirine: Bir şeyin veya bir kimsenin yerini almak üzere.

Niçe niçe içmişem mey **yirine** hûn-ı ciger

Döne döne itmişem gam nârine bağırum kebâb (Şem’î Divanı, Gazel 14, Mısra 9). [yirine,]

Leblerin depretdüğince söz **yirine** cân yağar

Ya Mesîhâdûr ya Hızırûñ çeşme-i hayvânıdur (Şem’î Divanı, Gazel 44, Mısra 5). [yirine,]

Mest olduğınca mey **yirine** kan içer lebün

Cellâd-ı gamzeñe n’ola dirlerse zü’l-ḥumâr (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 11). [yirine,]

Bezm olmuş idi cennet ü hûrî nigârler

Kevser **yirine** içdüğü Şem’î şerâb idi (Şem’î Divanı, Gazel 181, Mısra 12). [yirine,]

yirlere berâber ol-: Yerle bir olmak.

Ḥacletinden **yirlere olur berāber** āfitāb

Āsitānından kaçan gün gibi ol meh-veş çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 51, Mısra 7). [yirlere berāber olur, -ur]

yirlere çal-: Yere fırlatmak, şiddetle atmak. II Perişan etmek.

Döştlar her ne kadar **yirlere çalsa** düşmen

‘Āşıkın yirde kımaz yār olıcağ yār gibi (Şem'î Divanı, Gazel 177, Mısra 3). [yirlere çalsa, -sa]

yirlere şal-: Yere atmak, önemsizleştirmek, değer vermemek. II Birini vurup öldürmek, yere sermek.

Ol serv-i lāle-ruḥ gül-i bāğ-ı vefā iken

Gör nice **şaldı yirlere** anı bu rûzgār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 24). [yirlere şaldı, -dı]

yirlü yirinde: Yerli yerinde.

Se‘âdetle olup sâbit-nücüm-ı merkez-i devlet

Müretteb **yirlü yirinde** mu‘azzez gördük erkânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 24). [yirlü yirinde,]

yit-: Yetmek, kâfi gelmek, yeterli olmak.

Şanemā ḥaṭṭ-ı gubārüñ gibi reyḥān bitmez

Nitekim kâmetüñe serv-i ḥurāmān **yitmez** (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 2). [yitmez, -mez]

Ger vefālar idesin yā ḥo cefā eyleyesin

Şem'î-yi şüḥteye her ne iderseñ **yitmez** (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 10). [yitmez, -mez]

Derd ü ğam-ı nigār ile **yitdi** benüm baña

Billāhi diñ ṭabıbe gelüp zaḥmet itmesün (Şem'î Divanı, Gazel 131, Mısra 7). [yitdi, -di]

Gül gibi dāğ-ı ğamüñle adümüz divānedür

Yiter ey döst bize dünyede bu nām ü nişān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 4). [yiter, -er]

Saña **yitmez** mi bu kerāmet kim

Pādişāhler kıl oldu dervişe (Şem'î Divanı, Gazel 145, Mısra 7). [yitmez, -mez]

yiter: Yeter, kâfi.

Yiter ehl-i şafāya bu se‘âdet

K’ide her cāme sâķi büse ‘âdet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 1). [yiter,]

Virmegil dünyāye yārüñ ayağı toprağını

Ey gönül iki cihānde **yiter** ol dirlik saña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 12). [yiter,]

Şāhid **yiter** ki levḥ-i cemāl üzre oldılar

Bu ān-ı ḥüsne kıddi elif kaşı nūnı med (Şem'î Divanı, Gazel 34, Mısra 7). [yiter,]

Ḳo söyinsün bu yidi Şem'î tokuz kâşānenüñ

K’āh-i süzi āsümāne meş‘al-i enver **yiter** (Şem'î Divanı, Gazel 69, Mısra 10). [yiter,]

yitür-: Kaybetmek.

Beni o ālūme nāşıh ki ōñlūm bir büt-i īnūñ
Tolaşdı küfr-i zūlfine **yitürdüm** dīn ü imānı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 6). [yitürdüm, -dü, -m]

yoğ: Bulunmayan, mevcut olmayan (şey).

N'ola ger **yoğ** ise mescidde bizüm rağbetümüz
Gele meyhāneye zāhid öresin ürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 1). [yoğ,]

Yoğ imiş miñnet ü am leşkerinūñ pāyānı
Şāh-i 'ışk ile kişi nice ıkışsın başa baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 3). [yoğ,]

yoğa şal-: Yabancıya bırakmak.

Cihānde varlığını **yoğa şalmış**
Bulınur gerçi ammā azdan az (Şem'î Divanı, Gazel 76, Mısra 7). [yoğa şalmış, -mış]

yoğsa: Yoksa; bir düşüncenin, bir davranışın, bir tutumun ters olma ihtimalini anlatmak için kullanılır.

Sen ülersin benüm ağladuğuma fūrkat ile
Yoğsa ey şūh-ı cihān saña temāşā mı gelür (Şem'î Divanı, Gazel 54, Mısra 8). [yoğsa,]

yok: Bulunmamak, olmamak, mevcut olmamak.

Ol řabīb-i cān ü dil derdine düşdüñ ey ōñlū
Çāre **yok** şimden girü benden saña senden baña (Şem'î Divanı, Gazel 8, Mısra 8). [yok,]

Yirde ökde mişli **yok** bir āfitābüm var benüm
Ey felek ya'nī senüñ de māh-i tābānūñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 15). [yok,]

Ezelden Şem'iyem sākī şerāb ü şem'e yār oldum
Cihāne 'ışk ile geldüm benüm zühd ile kārüm **yok** (Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 14). [yok,]

yoklūğ: Yokluk, var olmama.

Dehānı **yoklūğına** zerre deñlü yok şüphe
Miyānı kılca belürmez ümān imiş bildük (Şem'î Divanı, Gazel 106, Mısra 11). [yoklūğına, -ı, -n, -a]

yoksa: Bir düşüncenin, davranışın veya tutumun ters durumunu ya da örüşünü ifade eden söz.

Fūrkatūñden orķaram **yoksa** vişāli n'eylerem
Gün yüzüñ örmek efendüm 'ayn-i vuşletdür baña (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 3). [yoksa,]

Çeşme-i āb-ı ayātüñ adı var dünyāde
Yoksa dilber lebidür var ise dünyāde hemān (Şem'î Divanı, Gazel 136, Mısra 8). [yoksa,]

Bir perī yüzli melekdür iki 'ālemden murād
Yoksa bu fāñi cihānden almadı bir kimse dad (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 26). [yoksa,]

yol: Amaç, maksat, gaye.

Añmedüñ **yolında** Şem'î varüñi eyle nişār
Muştafā 'ışkına ammā cāñüñi eyle fidā (Şem'î Divanı, Gazel 5, Mısra 15). [yolında, -ı, -n, -da]

Dāl oldı ‘ışk derdine zīrā ki görmedük
Kaddūn **yolında** togru elif gibi hıç ehad (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 6). [yolında, -ı, -n, -da]

Qanını ş u yirine iç erlerse yiridür
Kurbānler olduğum **yolüne** olayın şehīd (Şem’î Divanı, Gazel 35, Mısra 6). [yolüne, -üñ, -e]

Dil tıtdı rāh-i ‘ışkuñı zāhid riyā **yolın**
Āsān degül gözetmek efendi belā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 2). [yolın, -ı, -n]

Başde hevā-yi āteş-i ‘ışk u gözünüde nem
Sen varmayınca kim vare Şem’î Hüdā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 10). [yolın, -ı, -n]

Hāyil degüldür āhüme ey müdde’i felek
Şağın şağın ki tıtmadı kimse dü’ā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 8). [yolın, -ı, -n]

Öñ virmez oldı çerh-i sitemkār cevri ile
Yā Reb cihānde kim vare ol bī-vefā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 6). [yolın, -ı, -n]

Pāk itmeyince yolını āb-ı revān gibi
Her tīre-dil kaçan vare ehl-i şafā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 4). [yolın, -ı, -n]

Dil tıtdı rāh-i ‘ışkuñı zāhid riyā **yolın**
Āsān degül gözetmek efendi belā **yolın** (Şem’î Divanı, Gazel 124, Mısra 1). [yolın, -ı, -n]

yol: Bir amaç uğruna aşmak istenilen mesafe, güzergâh, istikamet.
Bağlandı **yolları** yine gönüm güşādınıñ
İrgürmedi murādına nerrād-ı rüzgār (Şem’î Divanı, Gazel 49, Mısra 3). [yolları, -lar, -ı]

Şu’le-i mihri felek eyledi zerrīn-cārūb
Sen güzeller şehinūñ **yollarını** pāk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 4). [yollarını, -lar, -ı, -n, -ı]

yol: (Aşk ve sevgili için) takip edilen yol.
Cān hāzır ider tıtınca lebūñçün ‘adem yolın
Şirīn **yolında** Hüsrevelur sefer lezīz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 8). [yolında, -ı, -n, -da]

Sermāye-i maḥabbet ile naqd-i ‘ömrünü
Devlet anūñ ki sevdügi **yolında** ḥarcanur (Şem’î Divanı, Gazel 55, Mısra 10). [yolında, -ı, -n, -da]

Şağın cān oynaram diyū **yolında** eyleme minnet
Oyuncağ şanma bu kārı degüldür ‘ışk işi bāzī (Şem’î Divanı, Gazel 173, Mısra 7). [yolında, -ı, -n, -da]

Yolında ser virüp cān terk idenler cümle serverdür
Burāk-ı berķ-seyrüñ āteşin na’l şerārıdur (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 33). [yolında, -ı, -n, -da]

Yolında ḥāk olanuñ meh gibi mihr āfitābiyle
Ḥalāş eyler işin altun idüp ḥāk-i mezelletden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 37). [yolında, -ı, -n, -da]

Yolüne cān virmege cānā dil-i bī-çäreler
Bulmadılar gerçi kim çoğ istediler çäreler (Şem’î Divanı, Gazel 56, Mısra 1). [yolüne, -üñ, -e]

Yār **yolında** külek-i cānı fidā eyleyelüm
Âhîret hâkkını dünyâde edā eyleyelüm (Şem'î Divanı, Gazel 117, Mısra 1). [yolında, -ı, -n, -da]

yol bul-: Çare bulmak, çözüm üretmek, ulaşmaya fırsat ve imkan bulmak.
Kendüye çünkü hîşâr eyledi şehir-i 'ademi
Leşker-i ğam bulamaz **yol bul** dil-i bî-bâke (Şem'î Divanı, Gazel 165, Mısra 6). [yol bulmaz, -ıma]

Yol bulur leşker-i ğam nüh felek olursa hîşâr
Bâğ-ı lûtfünde olan gülşen-i hûlkuñ gülinüñ (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 81). [yol bulur, -ur]

yol kes-: Önüne geçmek, önüne çıkmak. II Yolda ilerlemek, yol almak.
Cihâne **yol keser** Ferhâd-veş küh-ı maḥabbetde
Şu kim Mecnûn gibi kaç' eyledi 'ışkuñ beyâbânın (Şem'î Divanı, Gazel 134, Mısra 7). [yol keser, -er]

yol sür-: Direktmek, bahane ileri sürmek, bir işe gönülsüz olmak.
Yollarüñ pāk idüben âb-feşân olmaḳda
Yol sürer kîrpügüm ey şeh nice ferrâşlere (Şem'î Divanı, Gazel 155, Mısra 4). [yol sürer, -er]

yol vir-: Geçmesine müsâade etmek, izin vermek.
Yol virmez idi gülşen-i hüsnuñ güline hâr
Nerm itmeseyidi her dem anı eşk-i cüy-bâr (Şem'î Divanı, Gazel 46, Mısra 1). [yol virmez, -mez]

yoldaş ol-: Yol arkadaşı olmak.
Nâkd-i eşk ile gönül degmeye **olma yoldaş**
'İşk yolında şaḳın bir pula olur biñ baş (Şem'î Divanı, Gazel 82, Mısra 1). [yoldaş olma, -ma]

Başa varmazdı işüm bâde ayakdaş olmasa
Menzili kaç' eylemezdim 'ışk **yoldaş olmasa** (Şem'î Divanı, Gazel 167, Mısra 2). [yoldaş olmasa, -ma, -sa]

yolın tut-: Yola çıkmak, yola koyulmak, bir yere gitmek üzere hareket etmek. II Bir kimsenin yaşayış ve davranışını kendisine göre bir düzende sürdürmek. III Yol kesmek, yoldan bir kimsenin geçmesini engellemek.
Cân hazz ider **tutınca** lebünçün 'adem **yolın**
Şîrin yolında Hüsrevelur sefer lezîz (Şem'î Divanı, Gazel 38, Mısra 7). [yolın tutınca, -ınca]

yu-: Yıkamak.
Gün gibi cām-ı şabûh ile **yumazsak** yüzümüz
H'âb-ı ğâfletde kalur hergiz açılmaz gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 1). [yumazsak, -maz, -sa, -k]

Şerâb-ı 'ışka düşdün çünkü Şem'î
Gözün yaşıyle kendüñden elün **yu** (Şem'î Divanı, Gazel 140, Mısra 16). [yu,]

Zahm-i hün-âlüdemi kanlu yaşümle **yuma** kim
Kanı kan ile yumaḳ düşmez benüm şâhüm saña (Şem'î Divanı, Gazel 3, Mısra 7). [yuma, -ma]

yücel-: Yükselmek.

Livā-yi rif'atüñe müntehā-yi Sidre hem-serdür

Yücelmiş āb-ı lutfüñle behişt-i bāğ-ı 'adlūñde (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 40). [yücelmiş, -miş]

yuhyi'l-'izām: Yasin suresinin 78. ayetinden iktibastır. "Kemikleri diriltecek" manasına gelir.

Nüş idüp **yuhyi'l-'izāmuñ** şerbetin 'azm-i ramīm

Cām-ı bezm-i rūḥ içer 'isī deminden mā' u tīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 23). [yuhyi'l-'izāmuñ, -uñ]

yük: Ağırılık. II Sıkıntı, dert.

Ey Süleymān-ı zemān kande çeker mūr-i za'if

Ṭağ u ṭaş çekmez iken cevri **yükün** gerdünün (Şem'î Divanı, Gazel 99, Mısra 6). [yükün, -i, -n]

yüksek: Belli bir yere göre daha yukarıda bulunan.

Ol hümā **yüksek** uçar ammā şikāründür senün

Dūd-ı pīç-ā-pīç-i āhūñle cihān şayyādısın (Şem'î Divanı, Gazel 128, Mısra 5). [yüksek,]

Hāle vü encüm degül **yüksek** uçanlar şaydine

Māh kırmış dāne-i sīm ile zerrin dāmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 7). [yüksek,]

Peri-veş her dem insandan kaçarsın

Hümā gibi igen **yüksek** uçarsın (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 88). [yüksek,]

Ol kadar **yüksek** uçar 'aql-ı hümā-pervāz kim

Güşine girmez şadā-yi şeh-per-i Rūḥü'l-emīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 111). [yüksek,]

Felekler ḥāyil olmaz ol hümā itdükce pervāzı

Ne deñlü **yüksek** uçarsa kıo uçsun 'ışk şahbāzı (Şem'î Divanı, Gazel 173, Mısra 2). [yüksek,]

yüreg: Kalp, gönül.

Yüregi olan açar gögsini mānend-i siper

Her kimün cevheri var tīg gibi buldı şafā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 43). [yüregi, -i]

yüregüm ağızuma gel-: Çok korkmak, çok heyecanlanmak.

Yüregüm ağızuma gelür işidüp gonce lebi

Söylese nāz ile bülbül gibi āvāzı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 9). [yüregüm ağızuma gelür, -ür]

yüregüm yağını yak-: Çok büyük acı çekmek, üzülmek.

Her elif sīnemde oldı Şem'iyā rūşen delil

Yüregüm yağını yakar dāğlar olup çerāğ (Şem'î Divanı, Gazel 93, Mısra 14). [yüregüm yağını yakar, -ar]

yürek yağıydı: Yürek yağı. II Korku, kaygıdan duyulan sızı hissi.

Yanarken sīnede kandil-i 'ışkuñ

Fetili dil **yürek yağıydı** yağı (Şem'î Divanı, Gazel 175, Mısra 4). [yürek yağıydı, -y, -dı]

yüri-: Yüri-: Yürü, haydi durma.

Yüri mey nüş kıl ‘aql ile câne

Nice bir hecr zehriyle gezend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 11). [yüri,]

Yüri bir servi boylu dilber ile

Kinâr-ı âbda ‘ıyş-ı bülend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 3). [yüri,]

Yüri cām iç lebi yādına Şem’î

Kim aña teşne-dildür âb-ı Kevşer (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 9). [yüri,]

Yüri ey serv-i bostân-ı leţâfet

Şalın tāvus-veş cevân senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 3). [yüri,]

Okın atdı yayın yaşdı Necâtî

Yüri var Şem’iyâ meydân senüñdür (Şem’î Divanı, Gazel 53, Mısra 14). [yüri,]

yüri var: Haydi git!.

Bilür ‘âlem bu ‘ışkuñ lezzetini

Yüri var Şem’iyâ sen saña pend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 10). [yüri var,]

Vefâden çünki hazzüñ yok düşürme göñlümi bende

Yüri var ey cefâ-pîşe senüñ sende benüm bende (Şem’î Divanı, Gazel 158, Mısra 2). [yüri var,]

yürü-: Yürümek, gezmek, dolaşmak.

Dünyâ turalı gelmedi mişli güzel diyü

İller içinde Şem’î seni medh idüp **yürür** (Şem’î Divanı, Gazel 52, Mısra 12). [yürür, -r]

Yağalar çāk idüp ‘uşşāk iderler âh ü efgānı

Şerâb-ı nâz içüp dilber **yürür** mestâne mestâne (Şem’î Divanı, Gazel 143, Mısra 10). [yürür, -r]

Şanki bir çerh okıdur tîrûñ ki gelmiş sîneme

Her yaña yâ Reb **yürür** derd okları peykânını (Şem’î Divanı, Gazel 189, Mısra 6). [yürür, -r]

yüsuf: Hz. Yusuf. II Güzelliğiyle meşhur Yusuf Peygamber.

‘Âlemüñ hüsni ile sen cânânısın **Yüsufcuğum**

La‘l-i cân-bahşüñle cânler cânısın **Yüsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 1). [yüsufcuğum, -cuğ, -um]

‘Âlemüñ hüsni ile sen cânânısın **Yüsufcuğum**

La‘l-i cân-bahşüñle cânler cânısın **Yüsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 2). [yüsufcuğum, -cuğ, -um]

Ben senüñ Ya‘kübunam derd ü belâ vü hüzn ile

Sen güzellük mülkinüñ sultânısın **Yüsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 4). [yüsufcuğum, -cuğ, -um]

Mâh-rûler aresinde gün gibi bir dânesin

Şimdi şehrüñ âfet-i devrânısın **Yüsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 6). [yüsufcuğum, -cuğ, -um]

Secde itse mihr ü meh n’ola ayağın tozına

Mısr-ı hüsniñ Yüsuf-ı Ken‘ânısın **Yüsufcuğum** (Şem’î Divanı, Gazel 120, Mısra 8). [yüsufcuğum, -cuğ, -um]

Vaşlûne cânler virüp n'ola idersem ârzû
Haste göñlüm derdinüñ dermânısın **Yūsufcuğum** (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 10). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

Bülbül-i şūrîde-veş inîletme her dem zâr ü zâr
Gülşen-i hüsniñ gül-i handânısın **Yūsufcuğum** (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 12). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

Şem'î-yi bî-çâreden men' eylemezsin la'lüñi
Hâşelillâh sen mürüvvet kânısın **Yūsufcuğum** (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 14). [yūsufcuğum, -cuğ, -um]

yūsuf-cemâl: Hz. Yusuf gibi güzel yüzlü.

Yıldızı yokdur felekde mihrüñ ey **Yūsuf-cemâl**

Hüsn içinde idimezsın mâh-i Ken'ân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 3). [yūsuf-cemâl,]

Gün gibi mizâne gelmiş şanki bir **Yūsuf-cemâl**
Âsümân işigi kendü meh-likâsı Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 103, Mısra 9). [yūsuf-cemâl,]

Âfitâb olmaz muḳâbil saña ey **Yūsuf-cemâl**
İdimez her bir sitâre mâh-i Ken'ân ile baḥş (Şem'î Divanı, Gazel 21, Mısra 7). [yūsuf-cemâl,]

yūsuf-ı baḥt: Yusuf bahtlı.

Yūsuf-ı baḥtün harîdârı şeh-i devrân olup

Müşterî vezn eyleyip mihr ile meh mizân ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 5). [yūsuf-ı baḥtün, -ün]

yūsuf-ı gül-çihre: Gül yüzlü Yusuf.

Ḳan tolar gözlerimiz hecr ile Ya'ḳûb gibi

Çokdur ey **Yūsuf-ı gül-çihre** saña ḥasretümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 10). [yūsuf-ı gül-çihre,]

yūsuf-ı ken'ân: Hz. Yusuf. II Kenan ilinin Yusufu.

Güzellük Mısrı içre ḥüsn taḥtı

Bu gün ey **Yūsuf-ı Ken'ân** senüñdür (Şem'î Divanı, Gazel 53, Mısra 8). [yūsuf-ı ken'ân,]

Secde itse mihr ü meh n'ola ayağın tozına
Mısr-ı ḥüsniñ **Yūsuf-ı Ken'ânısın** Yūsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 8). [yūsuf-ı ken'ânısın, -ı, -sın]

yūsuf-ı mısr-ı melâḥet: I. Güzellik ülkesinin Yūsufu. II. Çok güzel sevgili.

Ağlasam ey **Yūsuf-ı Mısr-ı melâḥet** ḡam degül

Küyüñe Bağdâd dirler n'ola eşkümler olsa Şaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 90, Mısra 7). [yūsuf-ı mısr-ı melâḥet, -de]

Saña ey **Yūsuf-ı Mısr-ı melâḥet**

Yaraşur mihr ü mâh olsa terâzû (Şem'î Divanı, Gazel 141, Mısra 7). [yūsuf-ı mısr-ı melâḥet,]

Elâ ey **Yūsuf-ı Mısr-ı melâḥet**

İrür şekker lebünden rûḥe râḥet (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 1). [yūsuf-ı mısr-ı melâḥet,]

yüz: Yüz, çehre.

Nice medh eyleyeyin ‘aqlın alur her görenüñ
Gözi cādū saçı sünbül **yüzi** gül kaşı hilāl (Şem’î Divanı, Gazel 113, Mısra 6). [yüzi, -i]

Diñlemezsın bir nefes ey **yüzi** gülzārüm benüm
Arturursın dem-be-dem bülbül gibi zārüm benüm (Şem’î Divanı, Gazel 119, Mısra 1). [yüzi, -i]

Gülşen-i bāğ-ı cemālün sevdi gönlüm bülbüli
Bir lebi gonce **yüzi** gül gözleri bādāmını (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 10). [yüzi, -i]

Gün gibi cām-ı şabūh ile yumazsağ **yüzümüz**
H’āb-ı ğafletde kalur hergiz açılmaz gözümüz (Şem’î Divanı, Gazel 71, Mısra 1). [yüzümüz, -ümüz]

Bāğ-ı cennet nergesi çeşmüñ **yüzüñdür** gülşeni
Açılur göñli gözi kim görse didārün senün (Şem’î Divanı, Gazel 101, Mısra 3). [yüzüñdür, -üñ, -dür]

Āfitābüm ne kāmersin ki **yüzüñi** göricek
Her kişi zāyil olur sāye-i dīvār gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 7). [yüzüñi, -üñ, -i]

Boyün Tūbī **yüzüñ** cennet tūdāguñ āb-ı Kevserdür
Bu vech ile güzel koptmaz meger Firdevs-i a’lāden (Şem’î Divanı, Gazel 123, Mısra 5). [yüzüñ, -üñ]

Güzellük gülşeninde ey **yüzi** gül lebleri gonce
Okursañ bülbül olursun eger Sa’di Gülistānın (Şem’î Divanı, Gazel 134, Mısra 3). [yüzi, -i]

yüz bul-: Gördüğü ilgi ve iyi davranıştan cesâretlenmek.
Ol kadar **yüz buldı** senden kim dem-ā-dem dōstum
Baş keser kanlar döker yanüñde şemşirün senün (Şem’î Divanı, Gazel 102, Mısra 7). [yüz buldı, -dı]

Çıkdı başden **yüz bulup** senden şabāye uyalı
Zülfüñün yıl aldı tahtın ey Süleymān-ı zemān (Şem’î Divanı, Gazel 138, Mısra 3). [yüz bulup, -up]

yüz çevir-: (Bir kimse veya şeye karşı) Tavrını değiştirip soğuk davranmak, ilişkisini kesip ilgilenmemek.
Yüz çevirdüñ gül gibi feryād ü āhümnden benüm
Zār idüp ben bülbüli gūş urmaduñ efgānūme (Şem’î Divanı, Gazel 154, Mısra 7). [yüz çevirdüñ, -dün]

yüz göster-: Kendini göstermek, görünür olmak, ortaya çıkmak, belirtmek. II İlgili görünmek, iltifat etmek, yüz vermek.
Pāk eyle Şem’î āyeneñi cām-ı ‘ışk ile
Yüz göstere ola ki saña şahid-i şalāh (Şem’î Divanı, Gazel 27, Mısra 10). [yüz göstere, -e]

Yaylar çatdı kaşın dürdi siperler yüzini
Gösterür her birisi düşmene **yüz** derd ü belā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 46). [yüz gösterür, -ür]

yüz levhası: Sevgilinin yüzü.
Gülşen-i hüsne gelür **yüz levhasın** bāli gibi
Gelmeye bir yüzi gül gonce-i hāndāni güzel (Şem’î Divanı, Gazel 108, Mısra 11). [yüz levhasın, -n]

yüz sür-: (Sevgi veya saygı ifâdesi olarak) Huzûrunda yere kapanmak.

Secde kılmış kaşı mihrâbına hâl-i siyehi
Şanasın kim harem-i Ka'be'ye **yüz sürdi** Bilâl (Şem'î Divanı, Gazel 113, Mısra 8). [yüz sürdi, -di]

Âsümân-ı hüsnüñ ol gün yüzlü şimdi mâhıdur
Yüz sürerler mihr ü meh güyâ felek dergâhıdur (Şem'î Divanı, Murabba 2, Mısra 10). [yüz sürerler, -er, -ler]

Reftâre başla nâz ile sihr eyle ey nigâr
Yüz sürmege ayağuna tâ gökden ay ine (Şem'î Divanı, Gazel 160, Mısra 4). [yüz sürmege, -mek, -e]

Başına gün toğar anüñ ki **yüz sürmek** müyesserdür
Anüñ kim bârgâhı Ka'be-i erbâb-ı hâcetdür (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 27). [yüz sürmek, -mek]

Şâhid-i saltânetüñ güşine dürr-i şeh-vâr
Yüz sürüp geldi se'âdet ilinüñ pâdişehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 70). [yüz sürüp, -üp]

Yüz sürüp işigüne kadrimüz a'lâ idelüm
Gün gibi 'arşı serir itmedurur himmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 11). [yüz sürüp, -üp]

Didi büt-hâne'ye cârüb ideyin müjgânüm
Yüz sürüp pîr-i muğânüñ varayın hıdmetine (Şem'î Divanı, Gazel 171, Mısra 6). [yüz sürüp, -üp]

yüz vir-: İlgi ve yakınlık göstermek, şımartmak.
Başdan aşar igen daği **yüz virme** zülfüne
Boynüne düşmesün güzelüm çok vebâli var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 5). [yüz virme, -me]

Gün yüzlüler muqâbele itse kamer olur
Kim nakş-i hüsnüñ anlere **yüz virmez** ey nigâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 6). [yüz virmez, -mez]

Devr-i 'adlinde aşarlarsa n'ola âyeneyi
Yüz virüp olduğüçün her kişiye çihre-nümâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 68). [yüz virüp, -üp]

yüz yu-: Yüz yıkamak.
Kevserden el yudı **yumaz** âb-ı hayâtea **yüz**
Şem'î tadandı câm-ı maḥabbet şafâsına (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 15). [yüz yumaz, -maz]

yüzi ağ alnı açuk: Bir suçu veya utanılacak bir durumu bulunmamak.
Pâk-dâmen serv bir ser-keş kıyâmet hûbdur
Yüzi ağ alnı açuk gül bir nigâr-ı meh-cebîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 34). [yüzi ağ alnı açuk, -i]

yüzi gül: Gül yüzlü. II Sevgili.
Sînemüñ dağını meyl itdi görüp ol **yüzi gül**
Meyl olur güller ile zeyn olıcaḥ her kırı şâḥ (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 3). [yüzi gül, -i]

yüzi gül-: Sevinmek, mutlu olmak, güzel bir haber almış olmak.
Şâhid-i gül yine 'arz eyledi gülşende cemâl
Gülşenüñ **güldi yüzi** buldı leṭâfetde kemâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 2). [yüzi güldi, -di]

yüzin ele al-: Birisine ricada bulunmak için utanarak zorlanmak.

Yüzin ele al hâme gibi gönlümüñ ey dost

Düşmenlerüñüñ nâme gibi bağıı kıarsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 5). [yüzin ele al,]

yüzine bak-: Önem vermemek, ilgilenmemek, kayıtsız kalmak, itibar etmemek. II Darılıp gücenmek.

Yâr **bakmaz yüzine** derd ile biñ kan ağlasun

Ğonce-veş tıdurmayan dürr ile mercân kıoyına (Şem'î Divanı, Gazel 169, Mısra 3). [yüzine bakmaz,]

yüzine ur-: Kusurunu, ayıbını birinin yüzüne karşı söylemek.

Vâ'iz şerâb-ı nâbe diyüñ ol tılaşmasun

Şoñra **yüzine urıcağaz** kendü utanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 4). [yüzine urıcağaz, -ı, -cağaz]

yüzini dürr-: Surat asmak, yüz buruştırmak.

Yaylar çatdı kıaşın **dürrdi** siperler **yüzini**

Gösterür her birisi düşmene yüz derd ü belâ (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 45). [yüzini dürrdi, -di]

Ebr-veş yıldız dökilür gün gibi meh-pâreler

Ğül gibi **dürrme yüzini** ebrüleriñi itme çin (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 48). [yüzini dürrme, -me]

yüzüme bakma-: Önem vermemek, ilgilenmemek, kayıtsız kalmak, itibar etmemek. II Darılıp gücenmek.

Yüzüme bakmadılar yaşüme rahım itmediler

Mâh-rüler aresinde yoğ imiş yıldızumuz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 5). [yüzüme bakmadılar, -dı, -lar]

yüzümüz yirlere düş-: Çok utanç duymak.

Yañılıp ğaflet ile gün yüzine mâh didük

Yâr yanında bu gün **yirlere düşdi yüzümüz** (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 6). [yüzümüz yirlere düşdi, -di-ler, -e]

Z

za'f: Güçsüzlük, zayıflık.

Naqd-i cân almak dilersin gönlümüñ **za'fın** görüp

Kangı zâlimdür alan bir şehir-i virândan harâc (Şem'î Divanı, Gazel 24, Mısra 7). [za'fın, -ı, -n]

zafer: Savaşta kazanılan gâlibiyet, utku.

Zafer mîr-i 'alem nuşret sipehsâlâr-ı leşkerdür

İşigi bendesinüñ bendesidür Husrev ü Dârâ (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 31). [zafer,]

zâğ: Karga.

Tütî-i güyâ kafesde habbeye muhtâc olup

Şekkerüñ bakmaz yüzine eyle tıymış **zâğlar** (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 12). [zâğlar, -lar]

zâğ-ı rakīb: Karga gibi bed sesi ve görüntüsü olan rakip.

Ṭūṭī-i ṭab'ümle hem-reng olamaz **zâğ-ı rakīb**

Niçe pervâz eylesün ey meh hümâyile meges (Şem'î Divanı, Gazel 80, Mısra 7). [zâğ-ı rakīb,]

zâhid: Zahit, sofı. II Dünya işleriyle meşgul olmayan, dünya hazlarına karşı kayıtsız kalan, aşırı sofı, perhizkâr.

Fetvâ-yi pîr-i 'ışk ile kânı helâl olur

Zâhid şerâb-ı 'ışkı şu kim görmeye mübâh (Şem'î Divanı, Gazel 27, Mısra 6). [zâhid,]

Şem'iyem **zâhid** beni men' itme bezm-i yârden

Yanmağa mûm olmuşamdur kâr itmez baña pend (Şem'î Divanı, Gazel 33, Mısra 17). [zâhid,]

zâhid ki zühd ü şavm ile perhîze tayanur

Bî-çâre gör ki hâlet-i 'ışkı yenür şanur (Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 1). [zâhid,]

N'ola ger yoğ ise mescidde bizüm ragbetümüz

Gele meyhâneye **zâhid** göresin hürmetümüz (Şem'î Divanı, Gazel 73, Mısra 2). [zâhid,]

Zerre deñlü 'amelün gün gibi tâbende olur

Yâr yolında eger **zâhid** iderseñ ihlâş (Şem'î Divanı, Gazel 85, Mısra 6). [zâhid,]

Vird ü zikri **zâhidün** nâz ü niyâzı 'âşıkun

Bir perînün vaşlıdur bunca temennâden garež (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 9). [zâhidün, -ün]

Zâhid n'ola itmezse sen rûh-ı revânden hâz

Dil-mürdeler idimez cân ile cihânden hâz (Şem'î Divanı, Gazel 91, Mısra 1). [zâhid,]

'Aceb **zâhid** miyem yâ bût-perestem

Özümden bî-hâberven şöyle mestem (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 35). [zâhid,]

zâhidâ: Ey sofı, ey zâhid!

Cân bağışlar gönçe-leb gül yüzlü dilber sevmedün

Zâhidâ ya'nî senün de dünyede cânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 6). [zâhidâ,]

Yâr ışığında bizi ednâ görürsin **zâhidâ**

Bir melek-ruhşâr ile göklerde seyrânün mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 9). [zâhidâ,]

Nice elden kıyalum göz göre inşâf eyle

Zâhidâ cām-ı şerâb ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 8). [zâhidâ,]

Zâhidâ 'âşıka ṭa'n eyleme rüsvâyî diyü

İhtiyâr ile kişi kendüi bed-nâm itmez (Şem'î Divanı, Gazel 74, Mısra 5). [zâhidâ,]

Cām-ı 'ışkuñ ne şorarsın baña keyfiyyetini

Zâhidâ çünkü bilürsin buña ikrâr olmaz (Şem'î Divanı, Gazel 75, Mısra 12). [zâhidâ,]

Nice elden kıyalum göz göre inşâf eyle

Zâhidâ cām-ı şerâb ile açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 79, Mısra 6). [zâhidâ,]

zāhid-i ḥod-bîn: Mağrur, kibirli, bencil zahit.

Felek āyīnesinden gösterürler nice biñ şüret

Ne bilsün **zāhid-i ḥod-bîn** nedür ‘aşıklarūñ ḥālī (Şem’î Divanı, Gazel 174, Mısra 8). [zāhid-i ḥod-bîn,]

zāhir: Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey).

Bir kamer-behcet güneş-ṭal‘et sitāre-menzilet

Gün gibi **zāhir** degül mi mihrinūñ māhiyyeti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 66). [zāhir,]

Seḥā sābit vefā **zāhir** ḥayā ḥilm ile muzmerdür

Qarār ü şabr ü terbiyyetle olur ‘ākıbet Şem’î (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 53). [zāhir,]

zāhir ol-: Görünür duruma gelmek, açığa çıkmak, meydana çıkmak.

Devr-i ruḥūñde **zāhir olup** ey nigār ḥaṭ

Nesh oldu gül şahıfesine müşk-bār ḥaṭ (Şem’î Divanı, Gazel 89, Mısra 1). [zāhir olup, -up]

zaḥm: Yara.

Dil-i bi-çāreye luṭfūñ ṭabībī

Olur derdine em **zaḥmine** merhem (Şem’î Divanı, Kaside 5, Mısra 50). [zaḥmine, -i, -n, -e]

zaḥm ur-: Yara açmak.

Ḥāk-i pāyūñ gözūme ṭursun eger bilmez isem

Gözlerūñ **zaḥm urduğınca** la‘lūñ ekdügi nemek (Şem’î Divanı, Gazel 105, Mısra 4). [zaḥm urduğınca, -duğ, -ınca]

zaḥmet it-: Sıkıntı veya yorgunluk verecek bir iş yapmak.

Derd ü ḡam-ı nigār ile yitdi benüm baña

Billāhi diñ ṭabībe gelüp **zaḥmet itmesün** (Şem’î Divanı, Gazel 131, Mısra 8). [zaḥmet itmesün, -me, -sün]

zaḥm-i ḥūn-ālūde: Kanlı yara.

zaḥm-i ḥūn-ālūdemi kanlu yaşımla yuma kim

Qanı kan ile yumaḡ düşmez benüm şāhūm saña (Şem’î Divanı, Gazel 3, Mısra 7). [zaḥm-i ḥūn-ālūdemi, -i-mi]

zaḥm-i tīr: Ok yarası. II Sevgilinin ok gibi yaralayıcı, öldürücü yan bakışları.

zaḥm-i tīr ile olup tenleri mānend-i kafes

Dilleri ḥāne-i zenbūre dönüpdür gūyā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 51). [zaḥm-i tīr,]

zaḥm-i tīrūñ yimeyen sinesi pūr-derd olmaz

Bağrı baş olmayanūñ gözleri olmaz ṭolu yaş (Şem’î Divanı, Gazel 82, Mısra 9). [zaḥm-i tīrūñ, -üñ]

zālike’l-fevzü’l-mübīn: İşte apaçık kurtuluş budur. Enam, 6/16.

İrdi zulmūñ zulmetin maḥv itdi nūr-ı ma‘delet

Pertev-i rahmet irişdi **zālike’l-fevzü’l-mübīn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 76). [zālike’l-fevzü’l-mübīn,]

zālim: Zulüm ve haksızlık yapan (kimse).

Nakd-i cān almağ dilersin gönlümüñ za‘fın görüp

Kağı **zālimdür** alan bir şeh-i virāndan hārāc (Şem‘î Divanı, Gazel 24, Mısra 8). [zālimdür, -dür]

Hey ne **zālimdür** gözüñ cānā ruḥüñ devrinde kim

‘Āşık-ı dil-ḥasteyi her demde biñ biñ pāreler (Şem‘î Divanı, Gazel 56, Mısra 13). [zālimdür, -dür]

Dāğ ile hicrān yakup deldi firākın tiğ ile

Bir nazerle itmedi **zālim** gözüñ bir kez dilek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 12). [zālim,]

zār: Ağlama, inleme.

Diñlemezsın bir nefes ey yüzi gülzārüm benüm

Arturursın dem-be-dem bülbul gibi **zārüm** benüm (Şem‘î Divanı, Gazel 119, Mısra 2). [zārüm, -um]

Ger kūh-i āhen ola bu cism-i nizār ü **zār**

Darb-ı ecel iricegiz olmaya pāydār (Şem‘î Divanı, Kaside 12, Mısra 7). [zār,]

Oynayaldan yār ile mihr ü maḥabbet nerdini

Çıñradur ey dil felekler ṭāsını **zārüñ** senüñ (Şem‘î Divanı, Gazel 101, Mısra 10). [zārüñ, -üñ]

zār id-: Ağlamak.

Yüz çevirdüñ gül gibi feryād ü āhümden benüm

Zār idüp ben bülbuli güş urmaduñ efgānüme (Şem‘î Divanı, Gazel 154, Mısra 8). [zār idüp, -üp]

zār ol-: Ağlayıp inlemek. II Tavladaki zar olmak.

Şem‘î bu dāğ-ı ḥasret ile üstüḥ‘ānler

Cānān eline almağa **olaydı** bāri **zār** (Şem‘î Divanı, Gazel 49, Mısra 10). [zār olaydı, -ay, -dı]

Gül güldüğince **olur** idi ‘andelīb **zār**

Nāz itdüğince bülbul ebkārı gōncenüñ (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 13). [zār olur, -ur]

zār ü ḡamnāk: Ağlayan ve gamlı.

Bizüm dest-i ḡamüñden yaḡamuz çāk

Yatup künc-i belāda **zār ü ḡamnāk** (Şem‘î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 74). [zār ü ḡamnāk,]

zār ü nizār: Ağlayan ve aciz.

Gül yüzüñçün giceler şubḥe degin **zār ü nizār**

Cān virür gülşen-i küyüñde benüm bigi hezār (Şem‘î Divanı, Gazel 57, Mısra 1). [zār ü nizār,]

zār ü nizār id-: Ağlatıp inletmek, perişan etmek.

Āşefā şöyle **idüpdür** beni ḡam **zār ü nizār**

Bilimez ḥālümü kimse benüm illā ki Ḥudā (Şem‘î Divanı, Kaside 7, Mısra 89). [zār ü nizār idüpdür, -üp, -dür]

zār ü zār: Ağlayarak, inleyerek.

Bülbül-i şürîde-veş inîletme her dem **zâr ü zâr**
Gülşen-i hüsnüñ gül-i hândânısın Yüsufcuğum (Şem'î Divanı, Gazel 120, Mısra 11). [zâr ü zâr,]

zâr zâr: Ağlayarak, inleyerek.

Dâğ-ı gamüñle meclis-i 'ışkuñda **zâr zâr**
Cân ü gönül dönerler elüñden nite ki zâr (Şem'î Divanı, Gazel 49, Mısra 1). [zâr zâr,]

Cân gülşenine eyledi pervâz ol hüma
Bülbüllerin firâk ile inîletdi **zâr zâr** (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 28). [zâr zâr,]

zarâfet: İncelik, zarıflık, nezâket.

ıuyulursın kadehle içme şüfi
Meyi zarf ile içmekdür **zarâfet** (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 4). [zarâfet,]

zarf: İçine kahve fincanı veya bardak oturtulan mâdenî kap.

ıuyulursın kadehle içme şüfi
Meyi **zarf** ile içmekdür zarâfet (Şem'î Divanı, Gazel 16, Mısra 4). [zarf,]

zarîfâne: Zarîf bir kimseye yakışır tarzda, nâzikâne.

Dülbendüñi nâz ile **zarîfâne** şararsın
Meydân-ı maħabbetde gezüp 'aşık ararsın (Şem'î Divanı, Gazel 137, Mısra 1). [zarîfâne,]

zât: Kendi, öz.

Devr eyleyüp cihânı ıapüñde karar ider
Oldı felekde gün gibi **zâtüñ** medâr-ı lutf (Şem'î Divanı, Gazel 95, Mısra 6). [zâtüñ, -üñ]

Cevher-i hâk-i kef ü pâyüñdür iksîr-i murâd
zâtüñ ol pâkize-gevherdür ki yokdur kıymeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 72). [zâtüñ, -üñ]

Bir ola **zâtüñ** ile şeş cihet ü heft ü çehâr
Olasın devlet ile bâğ-ı se'âdetde mukîm (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 107). [zâtüñ, -üñ]

Olasın devlet ile gülşen-i 'izzetde mukîm
zâtüñi tâze ıtuta lutf ile Hâk celle celâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 92). [zâtüñi, -üñ, -i]

zât-ı pâk: Temiz, saf yaratılış.

Selâmet milketinde **zât-ı pâküñ**
Hudâyı bî-niyâz itdi müsellemler (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 13). [zât-ı pâküñ, -üñ]

Şerefde **zât-ı pâküñ** şüret-i rûh-ı muşavverdür
Nâzer itseñ yiridür gâyet ey şâh-i felek-rîf at (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 71). [zât-ı pâküñ, -üñ]

Zât-ı pâküñ lâyıķ-ı seccâde-i 'adl eyleyüp
Mesned-i şer'î müşerref kıldı hayrül-hâkimîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 67). [zât-ı pâküñ, -üñ]

zāt-ı pür-kerem: Kerem sahibi kimse.

Fakr ile derd ü miñnetüñi eyle âşikâr

‘Arz eyle hâlünü yüri ol **zāt-ı pür-kerem** (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 52). [zāt-ı pür-kerem,]

zāt-ı se‘âdet-penâh: Saadetin koruyucu kişisi.

Devletle ‘izzet atma oldukça sen süvâr

Kıl ilticâ o **zāt-ı se‘âdet-penâhe** kim (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 48). [zāt-ı se‘âdet-penâhe, -e]

zāt-ı şerîf: Yüce zat.

Zāt-ı şerîfiyle kılur begler iftiḥâr

Mihr ü vefâde şefkat ile şâh-i dil-nevâz (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 31). [zāt-ı şerîfiyle, -i, -y, -ile]

..... ? degül taḥayyür-i şâh ü gedâyiken

Zāt-ı şerîfüñ ile ider iftiḥâr-ı luṭf (Şem’î Divanı, Gazel 95, Mısra 8). [zāt-ı şerîfüñ, -üñ]

zāt-ı şerîfüñ-çün: Yüce zat.

Devlet çekerdi **zāt-ı şerîfüñ-çün** intizâr

Yüz sürmek ile işigüñe oldı ser-bülend (Şem’î Divanı, Kaside 9, Mısra 37). [zāt-ı şerîfüñ-çün, -üñ, -çün]

zâyî‘ id: Yitirmek, kaybetmek. II Zıyan etmek, boşa harcamak.

Ne revâdur bu ki Cem devletinüñ devrinde

Şem‘îyi **zâyî‘ ide** âteş-i kahr ile şitâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 72). [zâyî‘ ide, -e]

zâyil ol-: Yok olmak, ortadan kalkmak.

Âfitâbüm ne kâmersin ki yüzünü göricek

Her kişi **zâyil olur** sâye-i divâr gibi (Şem’î Divanı, Gazel 177, Mısra 8). [zâyil olur, -ur]

zebân: Mumun ucundaki yağ çekici, mumun yanmasını sağlayan ip, fitil.

Yâreler yazmaz idi hâlümü ey kaşı kemân

Şu‘le-i âhüm eger şokmasa ağzına **zebân** (Şem’î Divanı, Gazel 136, Mısra 2). [zebân,]

zebân-ı hâl: Hal dili, sözle değil hal ile anlatılan mana.

Zebân-ı hâl ile bülbül okurdı âyet-i fe’nzur

Yine âsâr-ı rahmetden belürdi fazl-ı Yezdânî (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 11). [zebân-ı hâl,]

zebân-ı kilik-i luṭf: Cömertlik kaleminin dili.

Zebân-ı kilik-i luṭf lüle-i ser-çeşme-i cândür

Berî eyler anüñ bir kaṭresi biñ cânı zulmetden (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 35). [zebân-ı kilik-i luṭf, -ı]

zebân-ı pâk-gevher: Temiz ahlaklı konuşma.

Zebân-ı pâk-gevherle sü’âlin kesdi a‘dânuñ

Delil-i kaṭ‘ ile virür cevâbı tiğ-i bürrânî (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 33). [zebân-ı pâk-gevherle, -le]

zebün eyle-: Âciz, karşı koyamaz duruma getirmek.

Nice Rüstemleri **zebün eyler**

Țutamaz kimse ‘ışk ile pençe (Şem’î Divanı, Gazel 153, Mısra 7). [zebün eyler, -r]

zebür-ı gül: Gül (kokulu) Zebur.

Zebür-ı gül açıldı maḥfil-i gülşende her bülbul

Süleymân devridür güyâ ider Dāvūdî elḥânı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 5). [zebür-ı gül,]

Hezâr itdi çemende çü nağme-i Dāvūd

Zebür-ı gülden okundu ḥulâşa-i maḥşûd (Şem’î Divanı, Gazel 37, Mısra 2). [zebür-ı gülden, -den]

zebür-ı ‘ışk: Aşk Zebur'u.

Nağme-i pür-süz ile nerm itdi âhen-dilleri

Niceyi ey dil **Zebür-ı ‘ışk** Dāvūd eyledi (Şem’î Divanı, Gazel 186, Mısra 4). [zebür-ı ‘ışk,]

zehr: Zehir.

Yüri mey nûş kıl ‘aql ile câne

Nice bir hecr **zehriyle** gezend it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 12). [zehriyle, -i, -y, -le]

Nûş iderdün **zehr** ise zâhid degül kim cām-ı mey

Şem’îye dilberlerün görseñ eger ibrâminı (Şem’î Divanı, Gazel 178, Mısra 11). [zehr,]

Sâkiyâ nûş-ı lebün seb’a-i seyyâle ile

Yedi kat ṭâs-ı felek **zehrini** tiryâk eyler (Şem’î Divanı, Gazel 66, Mısra 6). [zehrini, -i, -n, -i]

zehre: Cesâret, yiğitlik.

Gördi mü’minler anı cûş u ḥurûş eylediler

Didiler **zehrelerin** çâk idelüm çün deryâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 34). [zehrelerin, -ler, -i, -n]

zehr-i ğam: Gam zehri.

Dü’â-yi devletün eyler şehâ biñ cân ile Şem’î

Velikin **zehr-i ğam** nûş itmek ile geçdi devrânı (Şem’î Divanı, Kaside 4, Mısra 60). [zehr-i ğam,]

Zehr-i ğam deryâların cām-ı felekden sâkiyâ

Bir nefesde nûş iden ‘âşıqlara şad merḥabâ (Şem’î Divanı, Gazel 8, Mısra 1). [zehr-i ğam, -i]

Gönül geçmez vişâlün lezzetinden zehr-i hecrünle

Baňa **zehr-i ğamün** şehd ile şekkerdür Ḥasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 8). [zehr-i ğamün, -ün]

Gönül geçmez vişâlün lezzetinden **zehr-i hecrünle**

Baňa zehr-i ğamün şehd ile şekkerdür Ḥasen Bâlî (Şem’î Divanı, Gazel 187, Mısra 7). [zehr-i hecrünle, -ün, -le]

zehr-i kahr: Kahr zehri.

Felek çün saña şundi **zehr-i kahrı**

Leb-i yâr ile var cüllâb ü kând it (Şem’î Divanı, Gazel 18, Mısra 7). [zehr-i kahrı, -i-ı]

zehr-i mār: Yılan zehri.

K'aḥbābe zer nişār ider a'ḍāye **zehr-i mār**

Ḥaşmūn piyāde kıl nitekim şāh-i māh-ruḥ (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 45). [zehr-i mār,]

zemāne: Devir, zaman.

Ḥōş devr idi **zemāne** eger olsa ber-ḳarār

Ammā ḳarārı yok nitekim eşk-i cūy-bār (Şem'î Divanı, Kaside 12, Mısra 1). [zemāne,]

zemîn: Yeryüzü.

Yiridür reşk iderse ger **zemîne** āsümān şimdi

Semen yılduz şafaḳ lāle gül oldu māh-i tābānı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 23). [zemîne, -e]

Her ağaç bir ḳaşr-ı billūr oldu cennet büstān

La'lden ferş oldu lāle şaḥn-ı firūzî **zemîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 10). [zemîn,]

Gül ḳamer yılduz semen şaḥn-ı benefşe āsümān

Ṭa'n iderse yiridür gülzār-i eflāke **zemîn** (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 14). [zemîn,]

N'ola ṭa'n eyler ise zinet-i eflāke **zemîn**

Gül ḳamer lāle şafaḳ şekl-i şihāb oldu nihāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 11). [zemîn,]

Kātib-i ḳudreti gör kim neler eyler izḥār

Ṭa'n iderse yiridür gülşen-i eflāke **zemîn** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 16). [zemîn,]

zemîn ehli: Yerde yaşayanlar, insanlar.

İstimā'ından semā' itdi **zemîn ehli** anūñ

Rakşe koydı Zühreyi çerḥ üze çengün ḥāleti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 45). [zemîn ehli,]

zemîn ü āsümān: Yeryüzü ve gökyüzü. II Her yer.

Görinen nerges ü encüm degüldür yirde vü gökde

Göz açup her ṭaref gözler **zemîn ü āsümān** anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 82). [zemîn ü āsümān,]

Ḳamer ḳadrūñ nücümü gevherin ser-tāc edinmişdür

Ṭutar baş üze anūñçün **zemîn ü āsümān** anı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 70). [zemîn ü āsümān,]

zemm-i düşmen: Düşmanı yerme.

Dost medḥinden ne şādî **zemm-i düşmenden** ne ḡam

Fāriḡ ü āzādeyem birdür yanümde medḥ ü zemm (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 1). [zemm-i düşmenden, -den]

zemm: Kābe yanındaki meşhur kuyudan çıkan kutsal su.

Ayaḡuñ ṭopraḡından dem uraldan

Olupdur āb-ı rüy-i Ka'be **Zemm** (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 38). [zemm,]

zenaḥdān: Çene, çene çukuru.

Zenaḥdānı şeker-sīb ü lebi kand-i mükerrerdür

Dimāğın her melek-simā mu‘aṭṭer itdüğü budur (Şem‘î Divanı, Kaside 1, Mısra 19). [zenaḥdānı, -ı]

zencir: Zincir. II Sevgilinin saçı.

Nev-behār oldu yine şeydā olup ırmağlar

Çanlu yaşüm gibi **zencirin** sürüyüp çağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 2). [zencirin, -i, -n]

Ey dil-i divāne kim eylerdi tedbîrün senün

Zülf-i dilber olmasa boynünde **zencirün** senün (Şem‘î Divanı, Gazel 102, Mısra 2). [zencirün, -ün]

Meger divāneñ olmış ey perî-rû

Düşüp taşlara **zencirin** sürür şu (Şem‘î Divanı, Gazel 140, Mısra 2). [zencirin, -i, -n]

zencir ol-: Zincir olmak. II Birbirine geçmek.

Serv-i âzādüm koyup seyr-i gülistān eylesem

Bağlar zindān olup **zencir olur** ırmağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 6). [zencir olur, -ur]

zencire düş-: Divane olmak, kendinden geçmek.

Görelî ey meh cemālün âfitābın bî-seḥāb

Şu gibi şeydā olup **zencire düşdi** âfitāb (Şem‘î Divanı, Gazel 14, Mısra 2). [zencire düşdi, -di]

zencir-i zerrin: Altın zincir.

Bir saç şırma çeker eflāke āhüm gün gibi

Bir melek **zencir-i zerrin** ile şan ejder çeker (Şem‘î Divanı, Gazel 64, Mısra 6). [zencir-i zerrin,]

zencir-i zülf: Saçın zinciri.

Ey perî mecnūn olurdu ‘ışık ile şeydā olup

Gönlümün divānesin **zencir-i zülfün** bağlar (Şem‘î Divanı, Gazel 40, Mısra 10). [zencir-i zülfün, -ün]

Eger **zencir-i zülfün** olmayaydı

Delü olurdu âdem ey perî-rû (Şem‘î Divanı, Gazel 141, Mısra 11). [zencir-i zülfün, -ün]

zer: Altın.

Şararduñ âteş-i ḥasretle Şem‘î

Erisin **zer** gibi bir sîm-tensüz (Şem‘î Divanı, Gazel 77, Mısra 12). [zer,]

Hâliş olduk **zer** gibi seng-i cefāden vaz gel

Çün ‘ayārî şāf ola şarrāfe ‘ayb olur meḥek (Şem‘î Divanı, Gazel 105, Mısra 7). [zer,]

Çuşatdün **zer** kemer zeyn eyledün altun beneklerle

Yanünde pâdişāhüm tiğ gibi nice ‘uryānı (Şem‘î Divanı, Kaside 4, Mısra 45). [zer,]

K’ahbābe **zer** nişār ider a‘dāye zehr-i mār

Ḥaşmün piyāde kıl nitekim şāh-i mār-ruḥ (Şem‘î Divanı, Kaside 9, Mısra 45). [zer,]

Bir sım-ten elũn öper altun ayağ ile
Bir âfitâb kâse-i sım ile **zer** taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 4). [zer,]

Dem-â-dem germ olup tāk-ı felekden **zer** şaçar hırşid
N'ola devlet 'arūsına olursa sāye-bān hayme (Şem'î Divanı, Gazel 150, Mısra 7). [zer,]

zer çek-: Altın çekmek.

Ol güzeller şāhısın kim pış-keş-i mihr ile māh
İşigũne tās-ı sımın ile her gün **zer çeker** (Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 10). [zer çeker,]

zerd: Sararmış, solgun.

Rũy-i 'āşık **zerd** şüden ez mihr-i 'ayn-ı 'anber est
Ham şüden behr-i hilāl ebrũ-yi dāl-i düst est (Şem'î Divanı, Gazel 15, Mısra 1). [zerd,]

Velikin derd ü fakr ü gurbet ile
Yaşũm sım oldu vũ **zerd** oldu çihrem (Şem'î Divanı, Kaside 5, Mısra 48). [zerd,]

zer-efşān: Altın saçan.

Dıraht-i 'izz ü temkĩnũñ felekde sāye-güsterdũr
Zer-efşān mihr-veş desti şehāb-ı luţfı gevher-bār (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 50). [zer-efşān,]

Üstũne gevher şaçar māh-i sipihr-i salţanet
Hāk-i pāyũne se'adet mihri **zer-efşān** ola (Şem'î Divanı, Gazel 4, Mısra 4). [zer-efşān,]

zerger: Kuyumcu.

Çamer bāzār-i kadrũnde meger varise **zergerdür**
Olupdur āsitān-ı devletũnde zerreler hırşid (Şem'î Divanı, Kaside 1, Mısra 45). [zergerdür, --dür]

zer-nişān: Altın işlemeli.

Dũr-feşān olup çamer hırşid olur **zer-nişān**
Ay ü gün ta'zĩm idũp itdi felekler rağbeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 59). [zer-nişān,]

zerrāt-ı hāk-i pāy: Ayağının toprağının zerresi.

Zerrāt-ı hāk-i pāyũne mülk-i cihān nişār
Her gün yüzũñi görmege biñ cān ü ser fidā (Şem'î Divanı, Gazel 11, Mısra 5). [zerrāt-ı hāk-i pāyũne, -ũñ, -e]

zerre: Zerre, çok küçük.

İzin tozına şalsa zũlfũñ hũmāsı sāye
Her **zerre** ta'n ideydi gün gibi gökde aye (Şem'î Divanı, Beyit 2, Mısra 2). [zerre,]

Bir cām içürdi gönlũme mihrũñ seherde kim
Her **zerre** geldi çeşmũme cām-ı cihān-nũmā (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 4). [zerre,]

Bir **zerre** mihrũñ aňlamadı 'aql-ı hũrde-bĩn
Māhiyyetũñi bilmedi ey māh mũmkināt (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 11). [zerre,]

Germ olup mihr itmesün devrinde cânân ile bahş
Zerredür ol idimez hürşid-i rahşân ile bahş (Şem'î Divanı, Gazel 20, Mısra 2). [zerredür, -dür]

zerre kadar: Zerre kadar, azıcık, az da olsa.
Teng ider hâlûmi bir gönçe-lebûn fikriyle
Bize eyvân-ı felek **zerre kadar** virmedi kâh (Şem'î Divanı, Gazel 29, Mısra 8). [zerre kadar,]

Gün yüzün şevkı kırmaz **zerre kadar** dilde gubâr
Sâkiyâ câm-ı lebûn cânı ferahnâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 9). [zerre kadar,]

zerre zerre: En küçük parçasına varıncaya kadar.
Götürdi **zerre zerre** sâye-veş hâk-i mezelletden
İnâyet âsümânınûn doğup hürşid-i rahşânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 3). [zerre zerre,]

Bilmedi râz-ı dehânûnle miyânûn sırrını
Zerre zerre mü-be-mü fikr itdi 'aql-ı hurde-bîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 58). [zerre zerre,]

zerrece: Zerre, çok küçük.
Ayağın toprağını iki cihâne virmezem
Hazz ider dünyâca gönüm **zerrece** itseñ vefâ (Şem'î Divanı, Gazel 7, Mısra 6). [zerrece,]

Bezm-i zemâne şem'-i ruhûn virnese ziyâ
Câm-ı felekde olmaz idi **zerrece** şafâ (Şem'î Divanı, Gazel 9, Mısra 2). [zerrece,]

Sultân-ı ışık ideli ey şâh iltifât
Gelmez gözüme **zerrece** mihrûnle kâyinât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 2). [zerrece,]

Keyfiyyetini **zerrece** bilseydi sâkiyâ
Öykünmez idi la'lûne ser-çeşme-i hayât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 13). [zerrece,]

zerrece: Zerre kadar, çok az.
Şular kim mest olupdur meclis-i câm-ı maḥabbetden
Gözine **zerrece** gelmez dü 'âlem mülkinûn mâli (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 6). [zerrece,]

Komadı **zerrece** bu şâhn-ı zebercedde gubâr
Buldı bu vech ile şûret yine bu deyr-i felek (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 33). [zerrece,]

zerrece gel-: Zerre kadar bile görmeme, küçük görme.
Zerrece gelmez baña sensüz cihânûn varlığı
Gün yüzündür ey kamer-ṭal'et bu dünyâden gazez (Şem'î Divanı, Gazel 87, Mısra 3). [zerrece gelmez, -mez]

zerreye al-: Zerre kadar değer vermemek, görmezden gelmek, itibar etmemek.
Zerreye almaz gönül mihr ile mâhı Şem'iyâ
İki 'âlemden benüm ol mihrîbânümdür gazez (Şem'î Divanı, Gazel 88, Mısra 9). [zerreye almaz, -maz-ye]

zerrîn: Altın.

Tâ ölince sürelüm devrini **zerrîn** kadehüñ

Çünkü nerges gibi câmiyla açıldı gözümüz (Şem'î Divanı, Gazel 70, Mısra 7). [zerrîn,]

Aldı hırşîd-i cihân-tâb ele **zerrîn** cārüb

Sâhet-i şahn-ı çemende komadı gerd-i melâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 7). [zerrîn,]

İydde meh-pâreler kâkül perîşân eyleyüp

Şaldılar yüz nâz ilen gün gibi **zerrîn** taylesân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 8). [zerrîn,]

Hâle vü encüm degül yüksek uçanlar şaydine

Mâh kırmış dâne-i sîm ile **zerrîn** dâmını (Şem'î Divanı, Gazel 178, Mısra 8). [zerrîn,]

zerrîn cārüb: Altın süpürge.

Oldı çün sâye-i eşcâr-ı benefşe şeb-i târ

Mihr-i zerrîn-kef alup destine **zerrîn cārüb** (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 32). [zerrîn cārüb,]

zerrîn küleh: Altından yapılmış külah.

Serverâ pâdişeh-i mülk-i gamûndür Şem'î

Âhinüñ âteşidür başda **zerrîn külehi** (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 12). [zerrîn külehi, -i]

zerrîn-cārüb: Altın süpürge.

Şu'le-i mihri felek eyledi **zerrîn-cārüb**

Sen güzeller şehinüñ yollarını pâk eyler (Şem'î Divanı, Gazel 66, Mısra 3). [zerrîn-cārüb,]

zerrîn-kabâ: Altından yapılmış elbise.

İçelüm ol toluy pâdişâhler 'ışkına

Serv-şad sîmîn-beden **zerrîn-kabâlar** 'ışkına (Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 6). [zerrîn-kabâlar, -lar]

zevâl: Dert, sıkıntı.

Her gün o mâhüñ işigini yasanur güneş

Ben hâste gibi beñzer anüñ de **zevâli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 4). [zevâli, -i]

zevâl: Güneşin baş ucunda bulunma zamanı, öğle.

Bilürsin âfitâbüñ var **zevâli**

Bilürsin mâh-i bedrûñ var hilâli (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 91). [zevâli, -i]

zevk: Hoşa giden veya eğlendiren şey.

Şehri gülzâr-i İrem yaylağı Firdevs-i berîn

Gösterür iki cihân **zevkın** şafası Bursanüñ (Şem'î Divanı, Gazel 104, Mısra 4). [zevkın, -ı, -n]

Sürüp cennet şafasını o bezm-i cân-fezâ içre

Bulurlar iki 'âlem **zevkını** bir câm-ı 'işretten (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 46). [zevkını, -ı, -n, -ı]

zevk u şafâ: Zevk ve eğlence.

Her taraftan beğl idüp **zevk u şafâ** ni'metlerin

Bezm-i 'ıyşa yazdılar k'ola se'âdet 'işreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 29). [zevk u şafâ,]

Bu gün **zevk u şafâlar** eyledi cüş

Niçe âşüfte diller oldu bî-hüş (Şem'î Divanı, Mesnevi 1, Mısra 55). [zevk u şafâlar, -lar]

zevk-i bekâ: Ebedi zevk.

Şüd çemen hem-reng-i Hızır âb-ı hayât ü mey kücâst

Tâ dehed **zevk-i bekâ** der bezm-i 'ömr-i nâzenîn (Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 26). [zevk-i bekâ,]

zevk-ı cām-ı 'acemî: Acem'e ait şarabın zevki.

Zevk-ı cām-ı 'Acemî z'âb-ı hayâ-i 'Arabîst

Sâkî ez Rûm velî şîşei bâyed zi Haleb (Şem'î Divanı, Gazel 12, Mısra 5). [zevk-ı cām-ı 'acemî,]

zevraḳ: Kayık.

Vücüdüm **zevraḳın** deryâ-yi eşküm virmedin ğarḳa

Çıḳarsa baḫr-i ḫayretten bizi bir âşinâ olsa (Şem'î Divanı, Gazel 142, Mısra 3). [zevraḳın, -ı, -n]

Ġarḳ itdi döne döne gözüüm **zevraḳın** yaşıüm

Girdâb-ı baḫr-i 'ışḳa düşen bulmadı necât (Şem'î Divanı, Gazel 17, Mısra 3). [zevraḳın, -ın]

Ġarḳa virmezdi gözüüm baḫrı tenüm **zevraḳını**

Rûzgâr ile benüm 'ömrüm eger olsa kinâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 7). [zevraḳını, -ı, -n, -ı]

zeyn: Süs, bezek, ziynet.

Baḫtün 'arûsı **zeynine** meşşâta-i felek

Necm-i se'âdetün gibi lü'lü'-yi ter taşur (Şem'î Divanı, Kıt'a 1, Mısra 7). [zeynine, -i, -n, -e]

zeyn eyle-: Süslemek.

Ḳuşatdün zer kemer **zeyn eyledün** altun beneklerle

Yanüñde pâdişâhüm tîḡ gibi nice 'uryânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 45). [zeyn eyledün, -dü, -ñ]

Şehâ tâvus-veş **zeyn eylemiş** ḫüsnün gülistânı

Ol altun güllü atlasla gümüş serv-i ḫırâmânı (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 53). [zeyn eylemiş, -miş]

Zeyn eyleyüp reyâḫîn ile bâḡ-ı cenneti

Eṭrâf-ı lâlezârı ider sebzezâr ḫaṭ (Şem'î Divanı, Gazel 89, Mısra 11). [zeyn eyleyüp, -y, -üp]

zeyn id-: Süslemek.

İderken kevkeb-i vaşfünle ḳadri âsümânün **zeyn**

Ṭoḡar dil maşnḳından gün gibi bu maṭla'-ı bânî (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 59). [zeyn iderken, -er, -ken]

Gül re'is olmuş aña serv-i sehi sancaḳdâr

Zeyn idüp ḳarşusına nerges-i zerrîn-külehi (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 42). [zeyn idüp, -üp]

zeyn ol: Süslenmek.

Nitekim **zeyn ola** güllerle ‘arūs-ı nev-behār

Görmesin hergiz hāzān gülzār-i ‘ömrüñ zīneti (Şem’î Divanı, Kaside 6, Mısra 81). [zeyn ola, -a]

İn‘ām ide tā ki saña şad-hezār-i luţf

Bahtüñ güliyle **zeyn ola** gülzār-i devletüñ (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 40). [zeyn ola, -a]

Reşk-i Firdevs-i cinān oldu hārim-i gülzār

La‘l ü yāķūt ile **zeyn oldu** dıraht-i ‘unnāb (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 20). [zeyn oldu, -dı]

zeynî: Sühreverdiyye tarikatının Zeynüddin el-Hâfî’ye nisbet edilen bir koludur ve Zeyniyye tarikatı olarak anılmaktadır.

Naķş-i hüsnüñ zeyn idelden ey şanem Naķķāş-ı şun‘

Oldı bu hāķuñ kimi **Zeynî** kimisi Naķşibend (Şem’î Divanı, Gazel 33, Mısra 8). [zeynî,]

zīb: Süs, bezek.

Leşkerüñ zīnetidür **zīb** ü behār-ı nuşret

Oldı ‘aksiyle felek bāģı behişt-i a‘lā (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 59). [zīb,]

Cilve-i tāvus-ı cennet mî numāyed şāh-ı gül

Berg-i süsen **zīb** ü ferr-i şeh-per-i Rūhü’l-emîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 14). [zīb,]

zībā: Süslü. II Güzel.

‘Aşık olsam n’ola ol ruħleri **zībāyi** göre

Delü olsam ne var ol zülf-i semen-sāyi göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 1). [zībāyi, -y, -i]

zihn: Zihin, akıl.

İder her zerrenüñ māhiyyetini gün gibi rüşen

‘Tulū‘ itdükce **zihni** āfitābı bürc-i fikretten (Şem’î Divanı, Kaside 3, Mısra 34). [zihni, -i]

Gördüm düşümde dün gice **zihnüñ** serāyine

Çinī tabaķla bir meh-i tābān güher taşur (Şem’î Divanı, Kıt’a 1, Mısra 1). [zihnüñ, -üñ]

zıkr: Sözüñü etme, ismini söyleme, anma.

Şem’î ruħınüñ **zıkrı** nūr āyetidür dilde

Biñ cān ile dil eyler bu vird-i zebānden hāz (Şem’î Divanı, Gazel 91, Mısra 9). [zıkrı, -i]

zıkr-i leb: Dudaģın zıkrı.

Zıkr-i lebi şoñunda ķo evşāf-ı cenneti

Şehd ü şeker şoñunda degül mîveler lezîz (Şem’î Divanı, Gazel 38, Mısra 13). [zıkr-i lebi, -i]

zillet: Aşāģı olma, hakirlik, horluk.

Ger hevāyile ola ebr gibi gevher-bār

Zillet anüñ ki hevā odı ide yalnızak (Şem’î Divanı, Kaside 7, Mısra 98). [zillet,]

zıll-i ilāh: Allah'ın gölgesi.

Tāb-ı mihrüñle yakardı sūz-ı dil pervāne-vār

Olmasa **zıll-i ilāh** ü āfitāb-ı çerh-i dīn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 60). [zıll-i ilāh,]

zıll-i maḳşūd: Maksadın gölgesi.

Sipīhr-i saltānetde āfitāb-ı sāye-güsterdür

Olup ḳurb-i ḥimāyetde iresin **zıll-i maḳşūde** (Şem'î Divanı, Kaside 10, Mısra 44). [zıll-i maḳşūde, -e]

zıll-i yezdānī: Allah'ın gölgesi.

Cihān sāyeñde āsūde gönüller Ka'besi pür-nūr

Ṭolupdur pertev-i nūruñ ile ey **zıll-i Yezdānī** (Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 52). [zıll-i yezdānī,]

zindān ol-: Bir yerin yaşanmaz hale gelmesi, çok sıkıcı olmak, zevk alınmaz hale gelmek.

Serv-i āzādūm ḳoyup seyr-i gülistān eyleşem

Bāğlar **zindān olup** zencir olur ırmağlar (Şem'î Divanı, Gazel 40, Mısra 6). [zindān olup, -up]

Ḥalka-i sünbül şaḳuñ bend-i maḥabbetdür baña

Sensüz ey gül Yūsufi **zindān olupdur** bāğlar (Şem'î Divanı, Gazel 39, Mısra 6). [zindān olupdur, -up, -dur]

zindān-ı çāh: Kuyu zindanı.

Belā **zindān-ı çāhından** ḥalāş olmaḳ ne mümkindür

Yapışmazsañ eger ey dil kemend-i āh ü efgāne (Şem'î Divanı, Gazel 143, Mısra 11). [zindān-ı çāhından, -ı, -n, -dan]

zīnet: Süs.

Leşkerüñ **zīnetidür** zīb ü behār-ı nuşret

Oldı 'aksiyle felek bāğı behişt-i a'lā (Şem'î Divanı, Kaside 2, Mısra 59). [zīnetidür, -i, -dür]

Nitekim zeyn ola güllerle 'arūs-ı nev-behār

Görmesin hergiz ḥazān gülzār-i 'ömrüñ **zīneti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 82). [zīneti, -i]

Mā-ḥaşal dünyā ṭuralı gelmemişdür 'āleme

Ni'meti vü 'izzeti vü **zīneti** vü şöhreti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 42). [zīneti, -i]

Reşk iderse naḥle Ṭübī şerbetine Selsebīl

Gülşen-i Firdevse ṭa'n eyler bu sözünü **zīneti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 28). [zīneti, -i]

Her çörek bir āfitāb ü her börek bir māh-tāb

Dāne-i ḥabb-ı nebāt oldı nücümüñ **zīneti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 34). [zīneti, -i]

Devr-i gül sūr-ı behişt-āsā ḥuşūşā nev-behār

Geldi şan kim bir yire iki cihānün **zīneti** (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 14). [zīneti, -i]

zīnet-i eflāk: Göklerin süsü.

N'ola ṭa'n eyler ise **zīnet-i eflāke** zemīn

Gül ḳamer lāle şafaḳ şekl-i şihāb oldı nihāl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 11). [zīnet-i eflāke, -e]

zînet-i gûş-ı ‘arûs-ı gûlsitân: Gül bahçesinin yeni gelin gibi kulağının süsü.

Ez berâyî **zînet-i gûş-ı ‘arûs-ı gûlsitân**

Ğoncehâ la’l-i Bedahşân yâsemîn dürr-i şemîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 15). [zînet-i gûş-ı ‘arûs-ı gûlsitân,]

zinhâr: Sakın, aman, asla.

Meyi maḥbûb ile iç diyü **zinhâr**

Dem-â-dem şâh-i ‘ışk eyler yaşağı (Şem’î Divanı, Gazel 175, Mısra 9). [zinhâr,]

zîr ü zeber eyler-: Altüst etmek.

Sekiz cennet cemâlûñ gülşeninden bir gül-i terdür

Buyursañ cümle ‘ışyân ehlini **zîr ü zeber eyler** (Şem’î Divanı, Kaside 1, Mısra 58). [zîr ü zeber eyler, -r]

zîrâ: Çünkü, bundan dolayı.

Meh-i nev bedr ü bârândur ki **zîrâ** aşl-ı gevherdür

‘Arûs-ı bîkr-i ma’nî şüretin ‘arz itmege döndi (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 55). [zîrâ,]

Mürüvvet ehline **zîrâ** hidâyet şem’î rehberdür

Açup göñlûñ gözûñ yazmağ içün dîvân gülşende (Şem’î Divanı, Kaside 10, Mısra 45). [zîrâ,]

zîrâ ki: Çünkü, onun için ki.

Dâl oldu ‘ışk derdine **zîrâ ki** görmedük

Ğaddûñ yolında toğru elif gibi hiç eḥad (Şem’î Divanı, Gazel 34, Mısra 5). [zîrâ ki,]

zîr-i nigîn: Emrine itaat ettirme.

Baş egüpdür ser-be-ser dünyâ ser-â-ser tîğüñe

Gün gibi kıldı cihânî ḥâtemin **zîr-i nigîn** (Şem’î Divanı, Kaside 14, Mısra 106). [zîr-i nigîn,]

zîr-i nigîneş: Emrine itaat ettirme.

Nîst der evc-i felek yâkût zerr-i âfitâb

Geşte der **zîr-i nigîneş** ḥâtem-i çerḥ-i berîn (Şem’î Divanı, Kaside 13, Mısra 46). [zîr-i nigîneş, -eş]

zirih: Zirh.

Ğavs olup tîr ile kırdı kemânın meh-i nev

Gök demür oldu felek geydi **zirihler** deryâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 8). [zirihler, -ler]

Tîğ-i himmet kuşanup bindi se‘âdet atına

Geydi ḡayret **zirihin** ol şeh-i Cemşid-ḡabâ (Şem’î Divanı, Kaside 2, Mısra 12). [zirihin, -i, -n]

Şeşperin aldı ele geydi **zirihler** süsen

Eyle beñzer kim ider leşker-i zühd ile kıtâl (Şem’î Divanı, Kaside 8, Mısra 21). [zirihler, -ler]

ziyâ: Işık.

Bezm-i zemâne şem‘-i ruḥūñ virmese **ziyā**
Cām-ı felekde olmaz idi zerrece şafā (Şem‘î Divanı, Gazel 9, Mısra 1). [ziyā,]

Bu gönülüm ḥānesin pür-nūr idüpdür
Cemālūñ âfitâbınūñ **ziyâsı** (Şem‘î Divanı, Gazel 182, Mısra 4). [ziyâsı, -sı]

‘Arşa-i ḳadri fezâsında cihân bir ser-i mû
Pertev-i rûyi **ziyâsında** kamer cirm-i Sühâ (Şem‘î Divanı, Kaside 2, Mısra 64). [ziyâsında, -sı, -n, -da]

ziyâd: Artma, fazlalık, ziyadelik.
Âteş-i hecr ü firâḳ-ı yârden ḥavfüm **ziyâd**
Yâ ḡyâse‘l-müsteḡişin neccinâ mimmâ neḥâf (Şem‘î Divanı, Gazel 94, Mısra 3). [ziyâd,]

Pāye-i ḳadrūñ olup a‘lâ teraḳḳî idicek
Didi târihin müverriḡ devlet ü ‘izzet **ziyâd** (Şem‘î Divanı, Tarih 1, Mısra 6). [ziyâd,]

ziyâde: Fazla, çok.
N’ola ḳan ağlasam ḡamzeñ ucından
Geçüpdür cânüme cânâ **ziyâde** (Şem‘î Divanı, Gazel 157, Mısra 8). [ziyâde,]

ziyâde kıl-: Artırmak, çoğaltmak.
Ḳılsun ziyâde ‘ömrüñi ol Ḥayy-i Lâ-yezâl
Ḳıl sen daḡi bu Şem‘îye revḡan pirinc ‘aṭâ (Şem‘î Divanı, Gazel 11, Mısra 9). [ziyâde ḳılsun, -sun]

Ey menba‘-ı mürüvvet ü v’ey cāh-i kibriyâ
Ḳılsun ziyâde ‘ömrüñi Allāh dāyimâ (Şem‘î Divanı, Gazel 11, Mısra 2). [ziyâde ḳılsun, -sun]

ziyâde ol-: Yenen veya yenecek olan yemeḡin fazla ve bereketli olmasını dileyen bir hayır temennîsi sözü.
Şem‘îyâ evşâfına olmaz nihâyet ḳıl dü‘â
Ḥaḳ mübârek eyleyüp **olsun ziyâde** devleti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 80). [ziyâde olsun,]

ziyâfet it-: Misafir davet edip özenli biçimde aḡırlayarak, yedirip içirmek, şölen hazırlamak.
Devr-i Âdemden berü kimse nişânūñ virmedi
Bir **ziyâfet itdi** İbrâhîm Paşa ḥazreti (Şem‘î Divanı, Kaside 6, Mısra 58). [ziyâfet itdi, -di]

ziyân: Bir kimsenin veya bir olayın sebep olduḡu zarar.
Behâ-yi ḡüsnüñi arturdi mihrüñ ammâ kim
Metâ‘-ı vaşlūne hicrân **ziyân** imiş bildük (Şem‘î Divanı, Gazel 106, Mısra 6). [ziyân,]

ziyân ol-: Bir işe yaramayıp heder olmak.
Fâyide vaşlūñ metâ‘ından bize hicrân olup
Döstüm bâzâr-i ḡamde aşşımüz **oldı ziyân** (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 6). [ziyân oldı, -dı]

zuḡal: Satürn gezegeni.

Ne rāy ile olur Bercīs anüñ düstür-ı divānı
Ne Hindūdūr **Zuḥal** k'ola serāy-i ḳadri derbānı (*Şem'î Divanı, Kaside 15, Mısra 84*). [*zuḥal,*]

zuḥal-dergāh: *Satürn'ün huzuru.*

Melek-ḳadr ü felek-şadr ü **Zuḥal-dergāh** ü çerḥ-eyvān
Serāy-i ḳadri yanında degüldür nüḥ felek şānı (*Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 27*). [*zuḥal-dergāh,*]

zühd: *Dünyaya rağbet etmeme, kendini ibadete verme.*

Nice **zühd** ü nice takvā ne dirsın bilmezem şüfī
Behār eyyāmı gül vakti benüm göñlüm şerāb ister (*Şem'î Divanı, Gazel 42, Mısra 11*). [*zühd,*]

Ele cehd ile götür Şem'î maḥabbet cāmın
Bu ḳurı tāt ile **zühd** ü riyālar niçe bir (*Şem'î Divanı, Gazel 45, Mısra 14*). [*zühd,*]

Zühd içün zāhid çekerse yiridür dünyā ḡamın
Rind olan gül gibi mey bār-ı girānı ḥar çeker (*Şem'î Divanı, Gazel 64, Mısra 7*). [*zühd,*]

Ezelden Şem'iyem sākī şerāb ü şem'e yār oldum
Cihāne 'ışk ile geldüm benüm **zühd** ile kārüm yok (*Şem'î Divanı, Gazel 98, Mısra 14*). [*zühd,*]

Ne içün ḡonce gibi **zühd** ile dil-teng olayın
Gül gibi göñlüm açan cām-ı muşaffāyi göre (*Şem'î Divanı, Gazel 168, Mısra 7*). [*zühd,*]

zühd ü şavm: *Dünyaya rağbet etmeme, kendini ibadete verme ve oruç.*

Zāhid ki **zühd ü şavm** ile perhīze ṭayanur
Bī-çāre gör ki ḥālet-i 'ışkı yenür şanur (*Şem'î Divanı, Gazel 55, Mısra 1*). [*zühd ü şavm,*]

zühre: 3. kat göḡe hakim olduḡu söylenilen Çoban yıldızı, Venüs olarak da bilinen çok parlak bir yıldız; sevgilinin güzel, parlak yüzü.

N'idüḡin añlayasın Şem'inüñ ey māt-cebīn

Zühreyi indüricek bezmüne efḡānler ile (*Şem'î Divanı, Gazel 152, Mısra 14*). [*zühreyi, -y, -i*]

Māt sākī nuḳl encüm mey şafaḳ cām āfitāb

Zühre çengī vü felek rakḳāş devrān inçünin (*Şem'î Divanı, Kaside 13, Mısra 34*). [*zühre,*]

Uydurup çengine **Zühre** okur eş'ārımuḡı

Gün yüzün vaşf ideli göklere çıḳdı sözümüz (*Şem'î Divanı, Gazel 71, Mısra 11*). [*zühre,*]

Zühre çalsun çengini itsün semā'ı nüḥ felek

Çerḥe girsün mihr ü meh dönsün feleklerde melek (*Şem'î Divanı, Murabba 1, Mısra 29*). [*zühre,*]

İstimā'ından semā' itdi zemīn ehli anüñ

Rakşe koydı **Zühreyi** çerḥ üzre çengün ḥāleti (*Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 46*). [*zühreyi, -y, -i*]

zühre-cebīn: *Zühre yıldızı gibi parlak alınlı.*

Şem'iyā nūrun 'alā nūr idi meclisde eger

Gelse bir **Zühre-cebīn** olsa ser-āḡāzı güzel (*Şem'î Divanı, Gazel 109, Mısra 14*). [*zühre-cebīn,*]

Hasret-i şem‘i ruḥūnden senūñ ey **Zühre-cebîn**

Yaḳar āhüm irişüp her gice ḳandil-i mehi (Şem‘î Divanı, Gazel 179, Mısra 3). [zühre-cebîn,]

zuhûr eyle-: Ortaya çıkmak, görünmek, belirmek.

Tiğ-i ḳahrūñ **eylese** hıışmūñ ḡılāfından **zuhûr**

Cehd idüp efsād-ı dîn itmezdi ḳavm-i müfsidin (Şem‘î Divanı, Kaside 14, Mısra 81). [zuhûr eylese, -se]

zülâl-i hıızr: Hızırın hoş ve tatlı suyu.

Şanevber bâḡda tūtî **zülâl-i Hıızr** Kevserdür

Dem-i ‘isî gibi olmuş nesim-i şubḥ cān-perver (Şem‘î Divanı, Kaside 10, Mısra 3). [zülâl-i hıızr,]

zülfi: Yüzün iki cihetinden sarkan saç, saç bükümü.

İzin tozına şalsa **zülfüñ** hümâsı sâye

Her zerre ṭa‘n ideydi gün gibi gökde aye (Şem‘î Divanı, Beyit 2, Mısra 1). [zülfüñ, -üñ]

Ṭolaşurdi dil-i miskîñme **zülfüñde** şaçüñ

İrişüp şâne eger girmese areye Ḥasen (Şem‘î Divanı, Gazel 129, Mısra 5). [zülfüñde, -üñ, -de]

Gün yüzünde Sidre ḳaddūñ üzre **zülfüñ** ey melek

Bir hümâdür kim ayüñ on dördin itmiş âşiyân (Şem‘î Divanı, Gazel 135, Mısra 9). [zülfüñ, -üñ]

Çıkdı başden yüz bulup senden şabâye uyalı

Zülfüñüñ yıl aldı taḥtın ey Süleymân-ı zemân (Şem‘î Divanı, Gazel 138, Mısra 4). [zülfüñüñ, -ü, -ñün]

Her ḳanḡı ḥâke şalsa **zülfüñ** hümâsı sâye

Her zerresi virür fer’ gün gibi gökde aye (Şem‘î Divanı, Gazel 163, Mısra 1). [zülfüñ, -üñ]

Çin ü Mâçini ṭolaşdı niçe yıl bād-ı şabâ

Zülfüñe ṭuş olmayınca olmadı müşḡin nefes (Şem‘î Divanı, Gazel 81, Mısra 10). [zülfüñe, -üñ, -e]

Ġamzeñ açar gönüldeki **zülfüñ** girihlerin

Oldur cihânde var ise ḥallâl-i müşkilât (Şem‘î Divanı, Gazel 17, Mısra 7). [zülfüñ, -üñ]

Çeküp ol serv-i âzâdı kinâre

Ṭolayup **zülfini** boynüñe bend it (Şem‘î Divanı, Gazel 18, Mısra 6). [zülfini, -i, -ni]

Göñlümi itdi **zülfi** gibi târmâr ruḥ

‘Aḳlumi aldı itdi beni bî-ḳarâr ruḥ (Şem‘î Divanı, Gazel 28, Mısra 1). [zülfi, -i]

Keyfiyyet-i lebinde sözüñ muḥtaşer velî

Zülfi ile ḳaddin añma k’olur ḳışşemüz dırâz (Şem‘î Divanı, Gazel 72, Mısra 12). [zülfi,]

Dil düşmedi ṭutam ki ḳare **zülfüñ** âḡına

Ol ḡamzelerle çeşm-i siyehkârı n’eylesün (Şem‘î Divanı, Gazel 125, Mısra 5). [zülfüñ, -üñ]

Zülfüñ evşâfında Şem‘î bir ḡazel dimiş yine

Tâze sünbüllerle tezyîn eylemiş divânını (Şem‘î Divanı, Gazel 189, Mısra 9). [zülfüñ, -üñ]

zülfi ü ḥâl: Saç ve ben.

Baş egmez ise n'ola cihân âfîtabına

Ey meh kimûn ki sencileyin **zûlf ü hâli** var (Şem'î Divanı, Gazel 58, Mısra 10). [zûlf ü hâli, -i]

zûlf ü haṭṭ: Sevgilinin saçı ve yüzündeki ayva tüyleri.

Hecr odı dilden çıkarmaz **zûlf ü haṭṭuñ** hâletini

Hâneye od düşse gerçi mür ü mâr inden çıkar (Şem'î Divanı, Gazel 63, Mısra 7). [zûlf ü haṭṭuñ, -uñ]

zûlf ü ruḥ: (Sevgilinin) saçı ve yanağı.

Gökler boyandı göklere dūd-ı siyâh ile

‘Âşıklerüñe **zûlf ü ruḥuñ** gün mi gösterür (Şem'î Divanı, Gazel 52, Mısra 4). [zûlf ü ruḥuñ, -üñ]

Gerçi baḥtî karedür **zûlf ü ruḥuñ** gibi velî

‘Âşıkun iki cihânde dîni îmânı güzel (Şem'î Divanı, Gazel 108, Mısra 7). [zûlf ü ruḥuñ, -üñ]

Rişte-i cânın idüpdür şanemâ Şem'î fetil

Yanmağa **zûlf ü ruḥuñ** şevkiyle leyl ü nehâr (Şem'î Divanı, Gazel 57, Mısra 14). [zûlf ü ruḥuñ, -üñ]

Ey mâh-pâre **zûlf ü ruḥuñ** olmasa eger

Bakmazdı kimse dünyenüñ ağ ü kâresine (Şem'î Divanı, Gazel 144, Mısra 3). [zûlf ü ruḥuñ, -üñ]

Didüm **zûlf ü ruḥuñden** dil geyer miskîn olup şâlî

Didi bu Rûmdür dervîş çoğ olur bunuñ abdâlî (Şem'î Divanı, Gazel 174, Mısra 1). [zûlf ü ruḥuñden, -üñ, -den]

zûlf-i ‘anberîn: Amber kokulu saç lûleleri.

Gün yüzünde ey kâmer-ṭal‘et bu **zûlf-i ‘anberîn**

Şan İrem ṭāvusıdır yâ şeh-per-i Rûḥü'l-emîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 35). [zûlf-i ‘anberîn,]

zûlf-i dil-âvîz: Gönül çekici zûlûf.

Tek beni **zûlf-i dil-âvîzüñe** ber-dâr eyle

Çekeyin pâdişehüm kendü elümle resenüm (Şem'î Divanı, Gazel 116, Mısra 9). [zûlf-i dil-âvîzüñe, -üñ, -e]

zûlf-i dilber: Sevgilinin saçı.

Qanı bir bencileyin derd ile sevdâya düşüp

Zûlf-i dilber gibi aḥvâlî perişân olmış (Şem'î Divanı, Gazel 84, Mısra 6). [zûlf-i dilber,]

Ey dil-i dîvâne kim eylerdi tedbîrûñ senüñ

Zûlf-i dilber olmasa boynünde zencîrûñ senüñ (Şem'î Divanı, Gazel 102, Mısra 2). [zûlf-i dilber,]

zûlf-i dîrâz: Uzun saç.

Ṭolaşmış kaddüñe **zûlf-i dîrâzüñ**

Benüm ‘ömrüm nitekim serde ejder (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 3). [zûlf-i dîrâzüñ, -üñ]

zûlf-i mu‘anber: Amber kokulu saç.

Ne hoş cādûdur ol **zûlf-i mu‘anber**

İdinmiş mâhî bālîn mihri pister (Şem'î Divanı, Gazel 50, Mısra 1). [zûlf-i mu‘anber,]

zülfi pür-çîn: Kıvrım kıvrım olan saç.

Her sehergeh kim şabâ ol **zülfi pür-çinden** çıkar

Şan Hıfâ ‘aṭṭâridur kim müşk alup Çinden çıkar (Şem’î Divanı, Gazel 63, Mısra 1). [zülfi pür-çinden, -den]

zülfi ruḥ: Yanaktaki saç.

Şan hümâdür ki düşer gölgesi ḥurşîd üzre

Şalıcak **zülfi ruḥûñ** gün yüzüne sāye Ḥasen (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 8). [zülfi ruḥûñ, -üñ]

zülfi semen-sāye: Yasemin kokulu saç.

Ne kadar virse şeref sünbül ü gül cennâte

Gül yüzüñle olamaz **zülfi semen-sāye** bedel (Şem’î Divanı, Gazel 110, Mısra 4). [zülfi semen-sāye, -y, -e]

Tolaşup Şem’î-yi âşüfteye çok bend eyler

Hey dimezseñ eger ol **zülfi semen-sāye** Ḥasen (Şem’î Divanı, Gazel 129, Mısra 12). [zülfi semen-sāye, -ye]

‘Âşık olsam n’ola ol ruḥleri zibāyi göre

Delü olsam ne var ol **zülfi semen-sāyi** göre (Şem’î Divanı, Gazel 168, Mısra 2). [zülfi semen-sāyi, -y, -i]

zülfi sünbül: Sümbül gibi olan saç.

Nesim-i şubḥ gülşende dem urdı **zülfi sünbül**den

N’ola gül bezminüñ olsa benefşe ‘anber-efşāmı (Şem’î Divanı, Kaside 15, Mısra 25). [zülfi sünbül, -den]

zülfi yār: Sevgilinin saçı.

Ṭutam ki başa vardı gönül **zülfi yār** ile

Ol yañeden bu ğamze-i ḥun-ḥârı n’eylesün (Şem’î Divanı, Gazel 125, Mısra 7). [zülfi yār,]

zülfiḳâr-ı ğamzesini çek-: Sevgilinin süzgün bakışının kılıcını çekmek.

Çeküben Zülfiḳâr-ı ğamzesini

Gönüller mülkini fetḥ itdi Ḥayder (Şem’î Divanı, Gazel 50, Mısra 7). [zülfiḳâr-ı ğamzesini çeküben, -üben]

zülfiḳâr-ı luṭf: Hz. Ali’nin lütuf kılıcı.

Kimüñ ki Ḥaḳ eline vire **Zülfiḳâr-ı luṭf**

İster güneş gibi ola tâbende dāyimā (Şem’î Divanı, Kaside 11, Mısra 17). [zülfiḳâr-ı luṭf,]

zü’l-ḥumār: Özel isim (Hz. Ali’nin kılıç darbesi ile başı yarılan kişi).

Mest olduğınca mey yirine kan içir lebüñ

Cellād-ı ğamzeñe n’ola dirlerse **zü’l-ḥumār** (Şem’î Divanı, Gazel 46, Mısra 12). [zü’l-ḥumār,]

zulm: Adalete aykırı davranma, hak edene hakkını vermemeye, haksızlık. II Ezîyet, cevri, cefa.

Kes zülfüñi uzatmasun ey şâh **zulm** elin

Alma cihânde boynüñe kimse vebâlini (Şem’î Divanı, Gazel 184, Mısra 5). [zulm,]

Eyledi cevri kemân gibi cihânde gûşe-gîr
Attdı ok gibi yabâne **zulmü** dest-i himmeti (Şem'î Divanı, Kaside 6, Mısra 78). [zulmü, -ü]

Ne revâdûr bu eyâ hüsni ilinüñ pâdişehi
Yağa cân mülkin oda **zulm** ile 'ışkuñ sipehi (Şem'î Divanı, Gazel 179, Mısra 2). [zulm,]

Pâdişâhüm tîpüne **zulmüñi** 'arz itmek için
Od yakup başına Şem'î kâpüne vare gibi (Şem'î Divanı, Gazel 180, Mısra 9). [zulmüñi, -üñ, -i]

zulm id-: Eziyet etmek, işkence etmek.

Vaşl-ı dilberden ider iki cihânde nâ-murâd
'Aşıka çok **zulm ider** ey dil bu çerh-i pür-sitem (Şem'î Divanı, Gazel 115, Mısra 14). [zulm ider, -er]

zulm issi: Zalim, zulmeden, cefa çektiren.

Başüne odlar yakup feryâd idersin Şem'iyâ
Cevri çok dünyâ gibi **zulm issi** sulţânüñ mi var (Şem'î Divanı, Gazel 41, Mısra 18). [zulm issi,]

zulmât-ı ğam: Keder veren karanlık.

Luţfünle bu ğaribe n'ola kılsañ i'tibâr
Zulmât-ı ğamde koma eyâ şem'-i saltanet (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 56). [zulmât-ı ğamde, -de]

zulmet: Karanlık.

Sikender **zulmet** içre tâlib-i âb-ı hayât oldı
Bu def'-i zulmet-i şirk itdi dehri kıldı nûrânî (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 41). [zulmet,]

Zulmetin mehler areden ref' idüp mahv itmege

Ey gönül çekseñ demidür gün gibi tîğ-i zebân (Şem'î Divanı, Gazel 135, Mısra 13). [zulmetin, -i, -n]

Zebân-ı kılîk-i luţfî lûle-i ser-çeşme-i cândür

Berî eyler anüñ bir kaçresi biñ cânı **zulmetden** (Şem'î Divanı, Kaside 3, Mısra 36). [zulmetden, -den]

Degül ey ma'den-i iksîr-i himmet kaçre yanüñde

Bu fânî **zulmetüñ** âb-ı hayât olursa 'ummânı (Şem'î Divanı, Kaside 4, Mısra 58). [zulmetüñ, -üñ]

zulmet-i ħâr: Dikenin karanlığı.

Zulmet-i ħâr cefâsın götürüp gülşenden

Maţla'-ı şubh-ı şafâ oldı gül-i ferruĥ-fâl (Şem'î Divanı, Kaside 8, Mısra 3). [zulmet-i ħâr,]

zulm-i bî-dâd it-: Adaletsizlik, zulüm, eziyet etmek.

Sen **itdün** baña şâhüm **zulm-i bî-dâd**

Efendüm yine senden saña feryâd (Şem'î Divanı, Gazel 36, Mısra 1). [zulm-i bî-dâd itdün, -dü, -ñ]

zulm-i şarîh it-: Apaçık eziyet etmek.

İğen **zulm-i şarîh itme** esirge ehl-i imânı

Göre göz odlare yakma be kâfir bir müselmânı (Şem'î Divanı, Gazel 185, Mısra 9). [zulm-i şarîh itme, -me]

zümre-i ehl-i mürüvvet: İnsanlık sahibi camia.

Heycā deminde heybet ile şîr-i kîne-dār

Ser-defter oldu **zümre-i ehl-i mürüvvete** (Şem'î Divanı, Kaside 9, Mısra 34). [zümre-i ehl-i mürüvvete, -e]

zümürred: Zümriit.

Dürer-i şebnem ile serv-i sehî gevher-bār

Feth idüp kaçır-ı zebercedde **zümürred** revzen (Şem'î Divanı, Kaside 7, Mısra 22). [zümürred,]

Kaşır-ı yâkût oldu şan cennetde her bir gülsitân

Sebzden itdi **zümürred** ferş mi'mâr-ı zemîn (Şem'î Divanı, Kaside 14, Mısra 16). [zümürred,]

zünnâr-ı zülf: Saçın kemeri.

Dār idüp yakmak dilerler Şem'îyi Manşûr-vār

Dil-rübâlar boynına **zünnâr-ı zülfin** taqdılar (Şem'î Divanı, Gazel 48, Mısra 10). [zünnâr-ı zülfin, -i, -n]